ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
026000349391

ΒΠ. 649Α'/1

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΧΡΗΣΤΟΣ Π. ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ
ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
* ΑΘΗΝΑΙ *

4 43

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΣΥΛΛΟΓΗ

ΕΚΚΡΙΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΞΕΝΩΝ ΤΕ ΕΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗι ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΤΥΠΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΣΥΝΕΡΓΕΙΑι ΤΩΝ Κ.Κ.

ΣΠ. ΒΑΣΗ (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Γ. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ***, † ***Σ. Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Π. ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Α. ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ*** (καθ. τῆς φιλ.), ***ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Μ. ΛΑΠΠΑ*** (δ. φ.), ***Θ. ΛΙΒΑΔΑ*** (δ. φ.), ***Μ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), † ***Ι. ΠΑΝΤΑΖΙΔΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Θ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ*** (καθ. γυμν.), ***Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Α. ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΥ*** (δ φ.), ***Ε. ΡΟΙΔΟΥ*** (δ ν.), ***Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Ι. ΣΒΟΡΩΝΟΥ*** (διευθ. νομισμ. μουσ.), ***Γ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΟΥ*** (ἐφ. τ. ἀρχ.), ***ΧΡ. ΤΣΟΥΝΤΑ*** (ἐφ. τ. ἀρχ.), ***Δ. ΦΙΛΙΟΥ*** (ἐφ. τ. ἀρχ.), ***Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.) καὶ ἄλλων λογίων

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑι ΔΕ

ΑΥΣΑΝΔΡΟΥ Γ. Χ. ΚΩΝΣΤΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΑΔΟΣ

ΥΠΟ

ΓΟΥΣΤΑΥΟΥ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΥ ΧΕΡΤΣΒΕΡΓ

Δ. Φ. ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΤΗΣ ΧΑΛΛΗΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΙΣΑ ΕΚ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ

ΥΠΟ

Π. ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΩ ΕΘΝΙΚΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΚΑΡΟΛΟΥ ΜΠΕΚ

1902

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΤΡΩΝ

ΔΩΡΕΑ Χ. ΠΡΑΤΣΙΚΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ 51176
Άριθ. εἰσαγ.

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΠΙ ΤΗΣ

ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ

ΕΚΤΙΘΕΜΕΝΗ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΠΗΓΑΣ

ΥΠΟ

ΓΟΥΣΤΑΥΟΥ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΥ ΧΕΡΤΣΕΒΕΡΓ

Δ. Φ. ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΤΗΣ ΧΑΛΛΗΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΙΣΑ ΕΚ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ

ΥΠΟ

Π. ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΩ ΕΘΝΙΚΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ

ΧΡΗΣΤΟΣ Π. ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ
ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
* ΑΘΗΝΑΙ *

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1902

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΧΡΗΣΤΟΣ Π. ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ
ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΑΘΗΝΑΙ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΟΥ

Προσκληθέντες ἵνα μετάσχωμεν καὶ ἡμεῖς τῶν ἐργασιῶν τῆς ὑπὸ τοῦ μεγαθύμου ἐθνικοῦ εὐεργέτου Γρηγορίου Μαρασλῆ ἱδρυθείσης φερωνύμου βιβλιοθήκης, τῆς ὑπὸ τὴν πεφωτισμένην διεύθυνσιν τοῦ εὐπαιδεύτου κ. Λυσάνδρου Χατζηκώνστα μεγάλας ἤδη ποιησαμένης προόδους, ἀνελάβομεν, προτάσει τῆς διευθύνσεως καὶ ἐπινεύσει τοῦ γενναίου χορηγοῦ, τὴν ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν μετάφρασιν πραγματείας ἱστορικῆς σπουδαιοτάτης, τῆς τριτόμου ἱστορίας τῆς ὑπὸ Ῥωμαίοις Ἑλλάδος, τῆς συγγραφείσης ὑπὸ τοῦ Γουσταύου Φρειδερίκου Hertzberg. Ἡ πραγματεία αὕτη εἶναι σπουδαιοτάτη οὐ μόνον διότι τὸ ὑποκείμενον αὐτῆς, ἤτοι τὰ κατὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ κυρίως Ῥωμαϊκῇ περιόδῳ (ἀπὸ 200 π. Χ. μέχρι 400 μ. Χ.), εἶναι ὑπὸ πλείστας καὶ ποικιλωτάτας ἐπόψεις σπουδαιότατον, παριστῶν ἡμῖν τὸν Ἑλληνισμὸν ἐξελισσόμενον ὑπὸ νέαν φάσιν καὶ μορφὴν ἐν τῇ βαθμιαίᾳ τούτου μεταστάσει ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ἑλληνιστικῆς περιόδου εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν καὶ Χριστιανικήν· ἀλλὰ καὶ διότι τὸ σπουδαιότατον τοῦτο μέρος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀτελῶς καὶ ἀδαῶς μέχρι νῦν ἐρευνηθὲν καὶ ἱστορηθέν, εὗρεν ἐν τῷ Hertzberg ἐρευνητὴν ἀξιώτατον καὶ ὀτηρότατον, μετ' ἐπιστάσεως καὶ ζήλου, καὶ πόνου καὶ ἐπιμελείας πολλῆς καὶ ἀγάπης πρὸς τὸ ἔργον διερευνήσαντα τὰ κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν περίοδον τοῦ ἱστορικοῦ βίου τοῦ Ἑλληνισμοῦ μέχρι τῶν ἐσχάτων λεπτομερειῶν αὐτοῦ καὶ συγγράψαντα ἡμῖν ἱστορίαν πε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ριεκτικωτάτην τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων Ἡ ἱστορία τοῦ Η. εἶναι ἀληθὴς ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ ὑπὸ ἔννοιαν εὐρυτάτην, μὴ περιστρεφομένη ἁπλῶς περὶ τὰ ἐξέχοντα σημεῖα τοῦ βίου τούτου, ἀλλὰ παριστῶσα αὐτὸν ἐν συμπάσῃ αὐτοῦ τῇ πνευματικῇ ἐξελίξει καὶ ἐνεργείᾳ. Πολιτεία καὶ θρησκεία· φιλοσοφία, ἐπιστήμη καὶ τέχνη· ἐθνικὴ θρησκεία καὶ χριστιανισμός· βίος πολιτικός, βίος θρησκευτικός· κέντρα ἐπιστημονικῆς καὶ ἐκπαιδευτικῆς κινήσεως μεγάλα, καὶ κέντρα παμπληθῆ τῆς τῶν θεῶν λατρείας· πόλεις καὶ ἱερὰ περίφημα· βίος ἀστικὸς καὶ βίος ἀγροτικός· ἡ κατάστασις ἡ πολιτική, ἡ πνευματική, ἡ οἰκονομική· πρόσωπα καὶ πράγματα ἐν παντὶ τοῦ βίου κλάδῳ. πάντα ταῦτα διηρευνήθησαν ἐν τοῖς καθόλου καὶ ἐν τοῖς καθέκαστα ἐμβριθῶς καὶ ἐπιμελῶς μέχρι τῶν ἐσχάτων λεπτομερειῶν καὶ διεφωτίσθησαν εἰς βαθμὸν παριστῶντα ἡμῖν ὡς ἐν κατόπτρῳ τὸν ὅλον ἱστορικὸν βίον ἐν ἁπάσῃ τῇ ἔτι ὑπολειπομένῃ ζωτικότητι καὶ πλησμονῇ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ἡ ἐμβριθὴς αὕτη καὶ πολυμερὴς μελέτη μετέβαλε τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἀπὸ ἱστορίας Ῥωμαϊκῆς ἁπλῶς κυριαρχίας ἐν Ἑλλάδι καὶ τῆς ὑπὸ τὸν Ῥωμαϊκὸν ζυγὸν δουλείας τῆς Ἑλλάδος, ὡς λέγεται καὶ γράφεται συνήθως μετὰ πολλῆς ἀνακριβείας, ἐπιπολαιότητος καὶ χυδαιότητος, εἰς ἱστορίαν μιᾶς τῶν γονιμωτάτων, πνευματικῶς πλουσιωτάτων καὶ ἄλλως ἀξιολογωτάτων περιόδων τοῦ ὅλου ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος κατὰ βάθος δεσποζομένου ἔτι βίου τῆς ἀνθρωπότητος. Πᾶσα ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ γραμματεία τῶν τε Ῥωμαϊκῶν καὶ τῶν ἔτι ὑστέρων χρόνων· πᾶσαι αἱ μεγάλαι συλλογαὶ τῶν χιλιάδων ἐπιγραφῶν, Ἑλληνικῶν τε καὶ Ῥωμαϊκῶν, τῶν ἀνηκουσῶν εἰς τοὺς χρόνους τούτους· ἔτι δὲ πᾶσαι αἱ νεώτεραι ἱστορικαὶ καὶ φιλολογικαὶ πραγματεῖαι, αἱ πραγματευόμεναι κατὰ μέρος μικρὸν ἢ μέγα οἱανδήποτε σελίδα τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος ἢ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολήν, ἐμελετήθησαν ἐπισταμένως καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν προσηκόντως ὑπὸ τοῦ ἀκαμάτου συγγραφέως. Ἀμφιβάλλω δὲ ἂν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ὑπάρχῃ ἄλλη πραγματεία ἱστορικὴ ἐν τοιαύτῃ καθόλου καὶ κατὰ μέρος λεπτομερείᾳ ἅμα δὲ καὶ ἀκριβολογίᾳ ἐκτιθεμένη τὰ πάντα, καὶ τοσαύτας ἔχουσα σημειώσεις καὶ παραπομπάς, ὅσας ἡ προκειμένη πραγματεία, ἐν ᾗ αἱ σημειώσεις ἀποτελοῦσι τὸ ἥμισυ περίπου τῆς ὅλης συγγραφῆς.

Τῆς τοιαύτης συγγραφῆς ἀνελάβομεν τὴν μετάφρασιν οὐχὶ ἄνευ τινὸς δισταγμοῦ καὶ δέους. Ὁ δισταγμὸς οὗτος ἦτο εὐλογώτατος πρὸ τοῦ μεγέθους τοῦ ἔργου τῆς μεταφράσεως, ὅπερ εὐλόγως ἐφαίνετο ἡμῖν, ἐν τοιαύτῃ συγγραφῇ, οὐχ ἧττον δυσχερὲς ἢ αὐτὸ τὸ ἔργον τῆς συγγραφῆς. Ἔδει, ἵνα νοήσωμεν καλῶς καὶ μεταφράσωμεν ὅσον ἔνεστι ἀκριβῶς εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν, νὰ μὴ περιορισθῶμεν ἁπλῶς εἰς τὴν κατὰ γράμμα μετάφρασιν τῶν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ βιβλίου καὶ ἐν ταῖς σημειώσεσιν αὐτοῦ γραφομένων, ἀλλὰ καὶ νὰ παρακολουθήσωμεν τῷ συγγραφεῖ, ἐν παντὶ βήματι αὐτοῦ, εἰς τὰς πηγάς, ἐξ ὧν ἠρύετο τὸν ὑπ' αὐτοῦ γραφόμενα, πρὸ πάντων εἰς τὰς ἀναριθμήτους ἀρχαίας πηγάς· νὰ διέλθωμεν μετ' αὐτοῦ πάντα τὰ χωρία τῶν συγγραφέων, ἰδίως τῶν ἀρχαίων, καὶ νὰ μελετήσωμεν τὰς πηγάς, ὧν ἐποιήσατο χρῆσιν. Τὸ τοιοῦτον ἦτο ἡμῖν ἀπαραίτητον, οὐ μόνον ἵνα νοήσωμεν καλῶς τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως λεγόμενα, ἀλλὰ καὶ ἵνα διευκρινήσωμεν αὐτά, μετέχοντες οὕτω οὐ μόνον τῆς διανοίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ. Χωρὶς νὰ ἀμφιβάλλωμεν τὸ παράπαν περὶ τῆς ἐν πᾶσι πρὸς ἀκρίβειαν σπουδῆς καὶ τῆς μεγάλης ἠθικῆς εὐσυνειδησίας τοῦ συγγραφέως ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ συγγράφειν, ὠφείλομεν ἐν τούτοις οὐ μόνον τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἀπείρων, εἰς Ἕλληνας ἰδίως καὶ Λατίνους συγγραφεῖς, παραπομπῶν νὰ διαπιστώσωμεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν πᾶσιν ἀκριβῆ ἑρμηνείαν τῶν χωρίων, εἰς ἃ ἐγίνετο ἡ παραπομπή. Ἦτο δὲ λίαν εὔλογος ἡ ὑπόθεσις ὅτι καὶ ὁ συγγραφεύς, μεθ' ὅλην τὴν σπουδαιότητα καὶ ἐμβρίθειαν αὐτοῦ, ἐν τῷ πλήθει καὶ μεγέθει τῆς ἐργασίας ἠδύνατο ἐνίοτε νὰ νυστάξῃ τὸν Ὁμηρικὸν νυσταγμόν, περιπίπτων ἐνιαχοῦ εἴς τινας ἀνακρι-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βείας καὶ παρανοήσεις ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ καὶ τῇ χρήσει τῶν πηγῶν· καὶ τὰς τοιαύτας ἀνακριβείας καὶ παρανοήσεις ἔδει νὰ ἐλέγξωμεν, κατὰ τὸ ἐνὸν ἡμῶν, ὅσον ὀλίγα κἂν ὑπετίθετο ὅτι ἔμελλον νὰ ὦσιν. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μέρει τῆς ἐργασίας ἔδει νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν καὶ εἰς τὰ χωρία ἐκεῖνα τοῦ συγγραφέως, ἐν οἷς οὗτος, ἐκφέρων ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γραφομένοις ἰδέας καὶ σκέψεις Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐκτίθησιν αὐτὰς κατὰ τὸν οἰκεῖον αὐτῷ δύσκολον καὶ στρυφνὸν τρόπον ἐκφράσεως, μὴ μεταβάλλων μὲν τὴν ἔννοιαν τῶν λεγομένων, ἀλλ' ἐπισκοτίζων ἐν μέρει τὸ σαφὲς καὶ εὐκρινὲς αὐτῶν. Τὰ τοιαῦτα χωρία ἦτο ἀναγκαῖον νὰ διευκρινήσωμεν ἡμεῖς καὶ νὰ ἑρμηνεύσωμεν ἐξ αὐτῶν τῶν πηγῶν, σαφέστερον καὶ πιστότερον, τὰς τῶν συγγραφέων διανοίας καὶ σκέψεις. Νοεῖται δὲ οἴκοθεν ὅτι ἐκεῖ, ἔνθα ὁ συγγραφεὺς παρατίθησιν ὁλόκληρα χωρία συγγραφέων Ἑλλήνων μεταφράζων ταῦτα κατὰ λέξιν καὶ ἐντὸς εἰσαγωγικῶν εἰς τὸ Γερμανικόν, ὠφείλομεν ἡμεῖς νὰ παραθέτωμεν πιστῶς αὐτὰ τὰ χωρία τῶν συγγραφέων, οὐχὶ δὲ νὰ μεταφράζωμεν αὐτὰ ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ κειμένου τοῦ συγγραφέως.

Ἀλλ' αἱ περὶ τὴν ἀκριβῆ μετάφρασιν τῆς προκειμένης πραγματείας δυσχέρειαι δὲν περιορίζονται ἁπλῶς μέχρι τοῦ σημείου τούτου· ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ πολλαὶ ἄλλαι προερχόμεναι ἐκ τοῦ ὕφους καὶ τῆς λέξεως τοῦ συγγραφέως καὶ ἐκ τοῦ καθόλου τρόπου τοῦ συγγράφειν αὐτοῦ. Ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς ἀκολουθεῖ τῷ παραδείγματι τοῦ Th. Mommsen καὶ ἄλλων Γερμανῶν ἱστοριογράφων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, οἵτινες ἐπιτηδεύουσι γλῶσσαν ἱστορικήν, καὶ δὴ πολιτικήν, σφόδρα νεωτερίζουσαν, ἀποφεύγοντες μὲν τὴν χρῆσιν τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων καὶ ὕρων ἢ ὀλιγωροῦντες τῆς κυριολεκτικῆς ἑρμηνείας αὐτῶν, χρώμενοι δ' ἀντὶ τούτων ὀνόμασι νεωτέροις τῆς πολιτικῆς ἰδίως γλώσσης, μόνον κατ' ἐπίφασιν ἐξωτερικὴν ἀναλόγοις πρὸς τὰ ἀρχαῖα. Ὑπερβολὴν δὲ καὶ ἐν τούτῳ ποιούμενος ὁ συγγραφεὺς δὲν ποιεῖται λόγον ἁπλῶς περὶ «Μακεδονικῆς πολιτικῆς» καὶ «Μακεδονικῆς διπλω-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ματίας» καὶ περὶ τοῦ «Ῥωμαίου διπλωμάτου» Φλαμινίνου, καὶ περὶ «πρίγκηπος Ἀγησιπόλιδος τῆς Σπάρτης, καὶ περὶ «Κυβερνήσεως» Ἀθηναϊκῆς, Σπαρτιατικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς· δὲν ποιεῖται ἁπλῶς, προκειμένου περὶ ἀρχαίων πολιτειῶν, χρῆσιν τῶν ὀνομάτων κοινωνισμὸς (socialisme), κοινοτισμὸς (communisme) καὶ πολιτικῆς χωριστικῆς (particularisme)· δὲν ἀρκεῖται νὰ καλῇ τὸν Μιθραδάτην σουλτᾶνον καὶ νὰ ποιῆται λόγον περὶ τῆς τούτου σουλτανικῆς ὑπεροψίας, ὡς καὶ περὶ τῆς ὀρθοδοξίας τοῦ Ἀδριανοῦ· ἀλλὰ προβαίνων περαιτέρω ἐν τῇ νεωτεριστικῇ τάσει ποιεῖται λόγον καὶ περὶ τῶν Pfahlbürger τῶν Ἀθηνῶν ἢ τῆς Ἀττικῆς, περὶ τῶν ἐν τοῖς κράτεσι τῶν Σελευκιδῶν καὶ τῶν ἄλλων Μακεδονικῶν δυναστειῶν αὐτοπόλεων, ἃς καλεῖ Reichsstädte· ποιεῖται λόγον πρὸς τούτοις περὶ Reichsmittelbarkeit καὶ Reichsunmittelbarkeit· ποιεῖται δηλονότι χρῆσιν ὀνομάτων καὶ ὅρων ἀκαταλήπτων εἰς τὸν μὴ εἰδότα καλῶς τὴν Γερμανικὴν ἱστορίαν τῶν μέσων αἰώνων. Ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοιούτων ὅρων καὶ ὁμοίων φρασεολογιῶν Γερμανικῶν οὐδὲ κατ' ἐπίφασιν ἀναλόγων εἰς ὀνόματα εἰθισμένα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ ἱστορίᾳ, εὐλόγως προσκρούει ὁ μεταφραστὴς εἰς δυσχερείας. Ὁ συγγραφεὺς εἶναι Γερμανὸς καὶ συγγράφει τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ ἀποβλέπων μόνον εἰς Γερμανοὺς ἀναγνώστας. Ἵνα δὲ τὴν οὕτω γραφομένην ἱστορίαν καταστήσωμεν εὔληπτον εἰς Ἕλληνα ἀναγνώστην, δυοῖν θάτερον ἔδει νὰ πράξωμεν· ἢ νὰ ἐκθέσωμεν ἡμεῖς τὰ πράγματα τὰ ἱστορικὰ ὡς ταῦτα ἔχουσι καὶ ὡς νοεῖ αὐτὰ ὁ Ἕλλην μὴ λαμβάνοντες παντάπασιν ὑπ' ὄψιν τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐκτίθησι ταῦτα ὁ συγγραφεὺς ἐν Γερμανικῇ ἱστοριογραφικῇ γλώσσῃ· ἢ νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὸν συγγραφέα πιστῶς ἐξηγούμενοι καὶ διευκρινοῦντες εἰς τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστην, διὰ παρεκβολῶν μᾶλλον ἢ ἧττον μακρῶν, τὴν ἔννοιαν τῶν γινομένων ὑπὸ τοῦ συγγραφέως εἰς τὴν Γερμανικὴν ἱστορίαν παραβολῶν. Προὐτιμήσαμεν δὲ τὴν δευτέραν τῶν ὁδῶν τούτων, ἵνα ἡ μετάφρασις ἡμῶν μένῃ μετάφρασις ὡς δυνατὸν πιστὴ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῆς διανοίας αὐτῆς τῆς ἱστορικῆς τοῦ συγγραφέως, οὐχὶ δὲ ἁπλῶς τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ γερμανιστὶ ἱστορουμένων.

Προκειμένου δὲ γενικώτερον περὶ ὀρθῆς καὶ ἀκριβοῦς ἑρμηνείας ὀνομάτων καὶ ὅρων καὶ φρασεολογιῶν ἐκ τῆς νεωτέρας ἱστοριογραφίας εἰς τὴν ἀρχαίαν μεταφερομένων ἀνάγκη νὰ διασαφήσωμεν τῷ ἀναγνώστῃ τίνι ὡς πρὸς τὴν ἑρμηνείαν τῶν ὀνομάτων τούτων ἐν τῇ μεταφράσει ἠκολουθήσαμεν μεθόδῳ. Ὁ συγγραφεύς, πλὴν τῶν ἄνω εἰρημένων ὅλως νεωτεριστικῶν ὀνομάτων καὶ ὅρων, ποιεῖται χρῆσιν καὶ ἄλλων ὀνομάτων οὐχὶ μὲν οὕτω νεωτεριστικῶν, ἀλλ᾽ οὐχ ἧττον δυσερμηνεύτων προκειμένου περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Καὶ πρῶτον ἡ λέξις Staat (État), ἧς συχνοτάτην ποιεῖται χρῆσιν ὁ συγγραφεύς, εἶναι δυσερμήνευτος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ. Τὸ κράτος δὲν εἶναι πάντοτε κατάλληλος ὅρος περὶ ἀρχαίων ἑλληνικῶν πολιτειῶν. Τὸ ὄνομα πολιτεία, ὅπερ κατέστη παρ᾽ ἡμῖν ταὐτόσημον τὰ État καὶ Staat, δὲν ἔχει τοιαύτην σημασίαν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις· ἡ χρῆσις δὲ τοῦ ὀνόματος ἐν τῇ παρ᾽ ἡμῖν ἐπικρατησάσῃ σημασίᾳ φέρει εἰς σύγχυσιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν τοῦ ὀνόματος ἔννοιαν, ἧς ἐπίσης ποιούμεθα χρῆσιν ἐν τῇ νῦν πολιτικῇ ἡμῶν γλώσσῃ. Τὸ πολίτευμα, ἐν ᾗ σημασίᾳ χρῶνται ἐνίοτε τῷ ὀνόματι τούτῳ ὁ Πολύβιος, ὁ Πλούταρχος καὶ οἱ Βυζαντινοί, ἑρμηνεύει πιστότερον τὸ Staat, ἀλλ᾽ ἀκριβῶς ἡ λ. αὕτη ἐπεκράτησε παρ᾽ ἡμῖν ἐν τῇ σημασίᾳ, ἣν ἔχει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συνήθως τὸ πολιτεία. Ὁ ὅρος ὁ ἀκριβῶς ἑρμηνεύων τὸ νεώτερον Staat ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πολιτειακῇ γλώσσῃ εἶναι πόλις, ἀλλ᾽ εἶναι περιττὸν νὰ εἴπωμεν πόσον ἄτοπος καθίσταται νῦν ἡ χρῆσις τοῦ ὀνόματος τούτου ἐν τῇ μεταφράσει τοῦ État καὶ Staat. Προτιμῶμεν λοιπὸν ἐν πᾶσι τούτοις, ὡς ἧττον ἄτοπον, τὴν λ. πολιτεία, ἐκεῖ ἔνθα δὲν χωρεῖ ἡ ἑρμηνεία κράτος.

Ὁμοίας δυσχερείας παρέχει ἡ ἀκριβὴς ἑρμηνεία τῶν λ. Gemeinde καὶ Canton, ὧν συχνὴν ποιεῖται χρῆσιν ὁ συγγραφεὺς προκειμένου περὶ ἀρχαίων Ἑλληνικῶν πολιτειῶν καὶ χωρῶν. Τὸ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Gemeinde δὲν δύναται ν' ἀποδοθῇ ἀκριβῶς καὶ κυριολεκτικῶς οὔτε διὰ τῆς λ. δῆμος, οὔτε διὰ τῆς λ. κοινότης, οὐδαμῶς δὲ διὰ τῆς παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐν πολλῇ χρήσει λ. κοινὸν (ἡ λ. ἔχει σημασίαν ὅλως διάφορον τῆς τοῦ Γερμ. Gemeinde), μεταφράζεται δὲ ἐνίοτε ἐπιτυχέστερον διὰ τῆς λ. χώρα. Ὁμοίως δὲ οὐχὶ ἀκριβῶς ἀποδίδεται τὸ Canton διὰ τοῦ τοπαρχία, προκειμένου περὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἡ Γερμανικὴ λ. Beamter, ἧς συχνοτάτη γίνεται χρῆσις ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, δὲν δύναται νὰ μεταφρασθῇ σαφῶς καὶ ἀκριβῶς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ οὔτε διὰ τοῦ ἄρχων, οὔτε διὰ τῶν λ. προστάτης, ἐπιστάτης, ὕπαρχος, ἀξιωματικός, (διότι αὗται ἔχουσι καὶ εἰδικωτέρας ἐννοίας). Τῶν ὅρων «οἱ ἐν τέλει», «οἱ ἐν ἀξιώμασιν», ἡ χρῆσις παρέχει ἄλλας δυσχερείας· τὸ λειτουργός, ἐν ᾗ σημασίᾳ χρῶνται τῷ ὀνόματι οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἀκριβέστερον ἐν μέρει ἑρμηνεύει τὴν Γερμαν. λ., ἀλλ' οὐχὶ ἐν πᾶσι πιστῶς. Τοῦ ἀφῃρημένου «αἱ ἀρχαὶ» ἡ χρῆσις δὲν εἶναι πάντοτε ὁμαλὴ καὶ ἐπιτυχής· περιττὸν δὲ νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ παρ' ἡμῖν ξενικὸν ὑπάλληλος (subalterne) οὐδὲ ὑπὸ ἔποψιν κυριολεξίας δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἑρμηνεῦον πιστῶς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄνομα. Ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τούτων καὶ τῶν τοιούτων ὀνομάτων καλὸν ὁ μεταφραστὴς νὰ καθοδηγῆται πάντοτε ὑπὸ τῆς λογικῆς τῶν πραγμάτων ἤτοι ὑπὸ τῆς ὅλης σειρᾶς καὶ ἀκολουθίας τοῦ λόγου καὶ ἐντεῦθεν νὰ κρίνῃ ἑκάστοτε περὶ τῆς μείζονος ἢ ἥττονος ἀκριβείας καὶ κυριολεξίας τῶν Ἑλληνικῶν ὀνομάτων τῶν ἀνταποκρινομένων εἰς τὰς ἑρμηνευτέας ξένας λέξεις.

Ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ ἄλλων τινῶν ὀνομάτων ἢ ὅρων Ἑλληνοβαρβαρικῶν, Politik, Diplomatie κτλ. ὁμολογοῦμεν παρρησίᾳ ὅτι, μεθ' ὅλην τὴν ἀποστροφὴν ἡμῶν πρὸς χρῆσιν τοιούτων ὀνομάτων, ἐποιησάμεθα ἐξ ἀνάγκης χρῆσιν αὐτῶν, διότι τοῦτο ἀπήτει ἡ λογικὴ τῶν πραγμάτων. Βεβαίως Ἕλλην, συγγράφων αὐτὸς ἱστορίαν, δύναται νὰ ἀποφεύγῃ τὴν χρῆσιν τοιούτων ὀνομάτων· ἀλλ' ἡ θέσις τοῦ μεταφραστοῦ εἶναι ὅλως ἀλλοία. Αἱ μνημονευ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θεῖσαι λέξεις τοιαύτην κατέχουσι θέσιν ἐν τῇ ὅλῃ σειρᾷ τῶν διανοημάτων τοῦ συγγραφέως καὶ ἐν τῷ τρόπῳ, καθ' ὃν οὗτος ἐκδηλοῖ τὰ διανοήματα ταῦτα, ὥστε ἀποφεύγων τις τὴν χρῆσιν τῶν λέξεων τούτων καὶ ἀντικαθιστῶν αὐτὰς δι' ἄλλων ταὐτοσήμων δοκουσῶν (λ. χ. πολιτικὴ τέχνη· ἀλλὰ πῶς μεταφραστέον die Römische Diplomatie, προκειμένου περὶ διπλωματίας Ῥωμαϊκῆς ἤτοι τῶν Ῥωμαίων διπλωματῶν;) δὲν ἀποδίδωσι πιστῶς τὴν τοῦ συγγραφέως διάνοιαν. Ὁ μεταφράζων συγγραφεῖς, οἷοι ὁ Mommsen καὶ ὁ Hertzberg καὶ ἄλλοι τούτοις ὅμοιοι, ἐξ ἀνάγκης παραβαίνει τοὺς νόμους τοῦ αὐστηροῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ δὴ τοῦ Ἀττικισμοῦ, χάριν τῆς πιστῆς ἀποδόσεως τῆς διανοίας τοῦ συγγραφέως, ἣν ἑρμηνεύει. Ἐζητήσαμεν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν χρῆσιν τοῦ κακοζήλου ἀνεξάρτητος καὶ ἀνεξαρτησία, προτιμήσαντες ἀντὶ τούτων πολλαχοῦ τὸ ἐλευθερία ἢ αὐτονομία· ἐλευθερία καὶ αὐτονομία· διότι ἀκριβῶς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἑκατέρα τῶν λέξεων καὶ αἱ δύο ὁμοῦ σημαίνουσι περίπου, ἐκεῖνο, ὅπερ ἡ νεωτέρα Εὐρωπαϊκὴ πολιτικὴ γλῶσσα ἐκφράζει διὰ τῶν λ. Independance καὶ Unabhängigkeit· ἀλλ' ἔνθεν μὲν ἡ ἀπὸ μακροῦ ἐπικρατήσασα χρῆσις τῆς λ. ἀνεξαρτησία, ἔνθεν δὲ ἡ ἐν τῇ νεωτέρᾳ πολιτικῇ γλώσσῃ γινομένη κατὰ βαθμὸν διάκρισις τῆς ἐν αὐτονομίᾳ ἐλευθερίας ἀπὸ τῆς ἐν ἀνεξαρτησίᾳ ἐπέβαλεν ἡμῖν ἐνιαχοῦ τὴν χρῆσιν τοῦ κακοζήλου ὀνόματος. Διὰ λόγον ὅμοιον, μνημονευθησόμενον ἐν οἰκείῳ τόπῳ, ἐποιησάμεθα χρῆσιν καὶ τοῦ ἄλλου ξενικοῦ ὀνόματος Ἑλληνιστικός.

Σπουδαῖον ἡμῖν ἦτο καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἀκριβοῦς ἑρμηνείας τῶν πολιτικῶν ὀνομάτων, ὧν ποιεῖται χρῆσιν ὁ συγγραφεὺς ἐν τοῖς περὶ διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς Ῥωμαϊκούς. Ὁ συγγραφεὺς βεβαίως οὐδὲν ὡς πρὸς τοῦτο εἶχε νὰ πράττῃ ἢ νὰ παραθέτῃ τὰ ὀνόματα τὰ Λατινικά· ἀλλ' ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ ἑρμηνεύωμεν τὰ ὀνόματα ταῦτα Ἑλληνιστὶ καὶ ὡς παρεδόθησαν ταῦτα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Τὸ πρᾶγμα ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ἁπλούστατον, ἀλλ' ἔχει καὶ τοῦτο τὰς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δυσχερείας αὐτοῦ, καὶ δὴ οὐ σμικράς. Οἱ πολλοὶ τῶν κυριωτέρων Ἑλλήνων συγγραφέων τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων τῶν παραδιδόντων ἡμῖν τὰ τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων ἐκείνων, ὡς ὁ Παυσανίας, ὁ Δίων ὁ Χρυσόστομος, ὁ Φιλόστρατος, καὶ αὐτὸς δὴ ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Λουκιανός, οὐδαμῶς πολυπραγμονοῦντες περὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς πολιτικῆς γλώσσης ἢ φρασεολογίας καὶ ὀλιγωροῦντες ὅλως τῆς κυριολεκτικῆς ἑρμηνείας τῶν ὀνομάτων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας καὶ διοικήσεως, μεταχειρίζονται λέξεις ὑπὸ ἱστορικὴν καὶ πολιτικὴν ἔποψιν ἥκιστα ἀκριβῶς ἑρμηνευούσας τὴν τῶν πραγμάτων ἔννοιαν. Ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο νὰ ἀναφέρωμεν ἓν παράδειγμα λίαν χαρακτηριστικόν. Πάντες οἱ εἰρημένοι συγγραφεῖς τοὺς ἀπὸ τοῦ Ὀκταυιανοῦ Αὐγούστου ἐν Ῥώμῃ αὐταρχοῦντας ἡγεμόνας καλοῦσι βασιλεῖς, οὕτως ἑρμηνεύοντες τὸ Λατ. imperator ἢ οὕτως ὑπὸ καθόλου ἔποψιν ἀντιλαμβανόμενοι τῆς φύσεως τῆς ἱστορίας τῆς ῥηθείσης αὐταρχίας, μηδαμῶς λογιζόμενοι ὅτι οὐδὲν κατὰ θεωρίαν διὰ τῆς προσωπικῆς ἐξουσίας τῶν Καισάρων μετεβλήθη ἐν Ῥώμῃ ἐκ τῶν τῆς ἀρχαίας πολιτείας, καὶ ὅτι ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ ἀπώλετο διὰ τὸ βασιλέα βούλεσθαι προσαγορεύεσθαι. Γινώσκουσι δ' ἄλλως οἱ ὁπωσοῦν γινώσκοντες τὴν ἱστορίαν τὴν Ῥωμαϊκὴν τίνα ἀνατροπὴν ἰδεῶν παράγει ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ τοιαύτη ἑρμηνεία τῆς ἀρχῆς (imperium, principatus, tribunicia potestas) τῶν Καισάρων [1], ἐννοεῖ δὲ καὶ τὴν δεινὴν σύγχυσιν τὴν ὑπάρχουσαν ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Παυσανίου λέγοντος ἀμαθῶς (Δ. 31, 1) ὅτι «Αὐγούστῳ βασιλεύοντι Ῥωμαίων ἐπολέμησεν Ἀντώνιος, γένει καὶ οὗτος Ῥωμαῖος». Οἱ αὐτοὶ συγγραφεῖς τοὺς Ῥωμαίους διοικητὰς τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν εἴτε ἀνθύπατοι ἢ ἄρχοντες βουλευταὶ (proconsules) ἦσαν οὗτοι, εἴτε ἔπαρχοι ἀντιστράτηγοι (propraetores) εἴτε ταμίαι καὶ ἀντιστράτηγοι (quaestores pro praetore) εἴτε ἐπίτροποι Καίσαρος (procuratores) εἴτε πρεσβευταὶ καὶ ἀντιστράτηγοι (lega-

[1] Ἐννοεῖται ὅτι δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοῦ παρὰ Βυζαντινοῖς συνδυασμοῦ τῶν ὀνομάτων βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὶ) καλοῦσιν αὐτοὺς διὰ τῶν ὀνομάτων, ἄρχων, ἡγεμών, ὕπαρχος, ἁρμοστής, ἡγούμενος, ἤτοι δι' ὀνομάτων οὐδαμῶς εἰδικῶς καὶ κυριολεκτικῶς ἑρμηνευόντων τὰ ἀντιστοιχοῦντα Ῥωμαϊκὰ ὀνόματα, φερόντων δὲ σύγχυσιν ἐκ περισσοῦ ἕνεκα τῆς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ ἰδιαιτέρας σημασίας τινῶν αὐτῶν (ἄρχων, ἁρμοστής).

Ἐκ τῶν ὀλιγίστων Ἑλλήνων συγγραφέων τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων τῶν μετ' ἀκριβολογίας καὶ κυριολεξίας χρωμένων τοῖς πολιτειακοῖς καὶ διοικητικοῖς ὅροις τῶν Ῥωμαίων καὶ ἀκριβῶς ταῦτα εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἑρμηνευόντων ὀνομαστότατοι εἶναι ἐν μὲν τοῖς χρόνοις τῆς δημοκρατίας ὁ Πολύβιος, ἐν δὲ τοῖς χρόνοις τῆς αὐτοκρατορίας ὁ Δίων ὁ Κάσσιος, συγγραφεῖς ἀμφότεροι ἐγγύθεν εἰδότες καὶ ἐπιστάμενοι τὰ Ῥωμαϊκὰ πράγματα καὶ μετὰ πολλῆς ἀκριβείας περὶ τούτων ἐν τῇ χρήσει τῶν ὀνομάτων πραγματευόμενοι. Ὁ Δίων ὁ Κάσσιος ἰδίως ἐστὶν ἄριστος ὁδηγὸς ἐν τῷ ζητήματι τῶν ὀνομάτων τῶν διαφόρων ἀρχῶν, ἅτινα ἄλλως καὶ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν χρόνων τούτων ἀκριβέστερον ἑρμηνεύονται ἢ παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν συγγραφέων. Καὶ ὅμως καὶ οὕτω δὲν δύναται ὁ μεταφραστὴς τοῦ βιβλίου τούτου ν' ἀκολουθῇ ἐν πᾶσι ταῖς τοῦ Δίωνος ἀκριβολογίαις. Οὕτως ὁ Δ. Κάσσιος, ὡς πρὸ αὐτοῦ ὁ Πολύβιος, τὴν Ῥωμαϊκὴν βουλὴν, τήν, κατὰ χρῆσιν καθιερωμένην; Σύγκλητον συνήθως ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καλουμένην, ὀνομάζουσι γερουσίαν ἢ βουλὴν (σπανίως σύγκλητον βουλὴν) καὶ τοὺς συγκλητικοὺς γερουσιαστὰς ἢ βουλευτάς. Ἀλλ' ἡμεῖς ἕνεκα τῆς ἐπικρατούσης χρήσεως ἄκοντες προτιμῶμεν ἀντὶ τούτου τὸ σύγκλητος καὶ συγκλητικός. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἀντὶ τοῦ «ἄρχων βουλευτὴς» τοῦ Δ. Κασσίου προτιμῶμεν, χάριν σαφηνείας, διοικητὴς ἢ ἔπαρχος συγκλητικός. Καθόλου δὲ ἐν τῇ χρήσει τῶν ὀνομάτων τούτων τὴν σαφήνειαν προτάσσοντες τῆς τῶν ὀνομάτων ἀκριβολογίας προτιμῶμεν νὰ λέγωμεν μιξοβαρβάρως πραιτωριανοὶ ἀντὶ σωματοφύλακες ἢ δορυφορικόν, καὶ ἀρχηγὸς πραιτωριανῶν ἀντὶ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«ὁ ἐπὶ τοῦ ξίφους» κατὰ τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς, καὶ «διευθυντὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ γραφείου τοῦ αὐτοκράτορος» ἀντὶ «ὁ ἐπὶ τῶν ἐπιστολῶν.» Προτιμῶμεν ὡσαύτως τὸ πραιτώριον τοῦ Ἑλλ. στρατήγιον. Ἐνίοτε δὲ αὐτὴ ἡ σειρὰ τοῦ λόγου, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴρηται, ἢ τῶν λέξεων αὐτῶν καθοδηγεῖ εἰς τὴν ὀρθοτέραν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος.

Τὸ procurator ἑρμηνεύουσι συνήθως οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς «ἐπίτροπος Καίσαρος», καὶ τῇ τοιαύτῃ ἑρμηνείᾳ χρώμεθα καὶ ἡμεῖς· ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι τὸ ὄνομα ἑρμηνεύομεν ἁπλῶς ἐπίτροπος, οὐχὶ δὲ ἐπίτροπος Καίσαρος, ὅταν πρόκηται περὶ τοῦ ἐπιτρόπου Καίσαρος (procurator) τοῦ αὐτοκράτορος ἢ Καίσαρος δεῖνος. Ἀνώμαλος καὶ ἡ χρῆσις τοῦ ὀνόματος αὐτοκράτωρ, ὅταν πρόκηται οὐχὶ περὶ τῶν ἀπὸ Αὐγούστου αὐταρχησάντων, ἀλλὰ περὶ τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου ἢ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος. Ὁ Πλούταρχος τὸν Μ. Ἀντώνιον καλεῖ οὐχὶ αὐτοκράτορα στρατηγόν, ἀλλ' ἁπλούστατα αὐτοκράτορα (κατὰ τὸ imperator). Πῶς δὲ μεταφραστέον τὸ ὄνομα, ὅταν ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς καλῇ, κατὰ τὸν Mommsen, τὸν Ἰούλιον Καίσαρα μέγαν αὐτοκράτορα (der grosse Imperator); Ἐν πᾶσι τούτοις ὁ μεταφραστὴς εἰς οὐδὲν ἄλλο πρέπει πρώτιστα νὰ ἀποβλέπῃ ἢ εἰς τὴν ἀκριβῆ ἑρμηνείαν τῶν πραγμάτων, οὐχὶ δ' ἁπλῶς τῶν ὀνομάτων. Καὶ ὁπόταν δὲ ἔτι ὁ ἀναγνώστης βλέπῃ τὸν μεταφραστὴν ποιούμενον χρῆσιν, χάριν σαφηνείας, ὀνομάτων βαρβαρικῶν, οἷα τὰ πραίτωρ, πραιτώριον, πραιτωριανὸς καὶ Αὐγούστεια, πρέπει νὰ ἐνθυμηθῇ ὅτι καὶ ὁ Πολύβιος περιέπεσεν εἰς τοιοῦτον βαρβαρισμὸν χρησάμενος τῷ πρίγκιπες προκειμένου περὶ τοῦ λόχου τῶν πριγκίπων τοῦ λεγεῶνος (ord. principum), καὶ ὁ Δίων Κάσσιος εἶπε κωρίαι (curiae) καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς αὔγουρες (augures) καὶ οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς οἱ πλεῖστοι Αὔγουστος καὶ Αὐγούστειος».

Ποιούμενοι δ' ἄκοντες χρῆσιν βαρβαρικῶν ὀνομάτων ἐκ τῆς

ἱστορίας τῆς πολιτικῆς λαμβανομένων, ἔτι μᾶλλον ἐσμὲν συγγνωστοὶ χρώμενοι τοιούτοις βαρβαρισμοῖς προκειμένου περὶ ὀνομάτων ἐπιστημονικῶν ἐκ τῆς φυσικῆς ἱστορίας λαμβανομένων καὶ λέγοντες κιπολλίνη, ἀσβεστολιθικὸς τόφφος καὶ ἄλλα τούτοις ὅμοια.

Ἐκ τῶν εἰρημένων καθίσταται φανερὸν ὅτι οὐχὶ σμικραὶ ἦσαν αἱ δυσχέρειαι αἱ παρεμβαλλόμεναι εἰς τὴν ἀκριβῆ ἑρμηνείαν τοῦ βιβλίου τούτου ὑπὸ ἔποψιν ὀνοματολογικήν, δυσχέρειαι προερχόμεναι ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ ὑποκειμένου. Εἰς τὰς δυσχερείας πάντας προσθετέον νῦν καὶ τὰς ἐκ τοῦ ὕφους καὶ τῆς λέξεως τοῦ συγγραφέως. Ὁ Hertzberg εἶναι ἐκ τῶν Γερμανῶν συγγραφέων τῶν ἥκιστα ὁμαλὸν καὶ γλαφυρὸν καὶ ἀναλυτικὸν τὸ ὕφος ἐχόντων. Τὸ ὕφος αὐτοῦ εἶναι ἐν πολλοῖς λίαν τραχὺ καὶ στρυφνόν, ἀνώμαλον καὶ ἄγαν συνθετικόν· ἀγαπᾷ τὰς μακρὰς περιόδους καὶ μακροσκελεῖς προτάσεις, αἵτινες συνήθως μὲν κατέχουσι χῶρον μικρὸν ἐλάσσονα ἡμισείας σελίδος, ἐνίοτε δὲ ὑπερβαίνουσι καὶ τὴν σελίδα. Ἵνα μετριάσωμεν ἐν τῇ μεταφράσει τὰ ἐκ τῆς τοιαύτης ἀνωμαλίας προερχόμενα ἀτοπήματα τῆς τοῦ λόγου ἀσαφείας, προέβημεν πολλαχοῦ εἰς τὴν κατατομὴν τῶν περιόδων, ἐξασθενοῦντες μὲν ἴσως τὸ πυκνὸν καὶ σθεναρὸν τοῦ λόγου, ἀλλὰ εὐληπτότερον καὶ σαφέστερον καθιστῶντες αὐτόν, Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον δὲν ἦτο πάντοτε δυνατόν. Τὸ ὕφος τοῦ συγγραφέως καὶ ὁ τρόπος αὐτοῦ ἐν τῇ συντάξει τῶν περιόδων συνδέονται στενώτατα πρὸς τὸν τρόπον τοῦ διανοεῖσθαι καὶ τοῦ ἀποκαλύπτειν τὰ διανοήματα αὐτοῦ· πᾶσα δὲ μεταποίησις ῥιζικὴ τῆς τῶν περιόδων ἀκολουθίας τό τε σθένος τοῦ λόγου καὶ τῆς διανοίας ἀσθενοῖ, καὶ τὴν πυκνότητα καὶ τὸ βρῖθος τῶν ἐκφερομένων ἰδεῶν χαλαροῖ, καὶ μονονοὺ ἀλλοιοῖ τὸ πνεῦμα τοῦ συγγραφέως. Ἀκριβῶς δὲ αἱ μακραὶ περίοδοι ἀπαντῶσιν οὐχὶ τοσοῦτον ἐν ταῖς ἀφηγήσεσι τῶν γεγονότων, ἔνθα ὁ μεταφραστὴς δύναται νὰ μεταποιῇ τὸ ὕφος καὶ τὴν σύνταξιν ἀκινδύνως ἐπὶ τὸ ὁμαλώτερον, ἀλλ' ἐν ταῖς τοῦ συγγραφέως ἐμβριθέσιν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀληθῶς, ἐμβριθεστάταις ἐνίοτε φιλοσοφικαῖς κρίσεσιν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι μακρῶν, μακροτάτων ἐνίοτε περιόδων ποιεῖται χρῆσιν ὁ συγγραφεὺς ἐν ταῖς Σημειώσεσιν, καὶ ἐκεῖ ἔνθα δὲν φιλοσοφεῖ· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἄλλο παρεμβάλλεται κώλυμα μέγιστον εἰς τὴν κατατομὴν καὶ ἁπλοποίησιν τῶν προτάσεων. Ὁ συγγραφεὺς δηλονότι συνειθίζει νὰ διευκρινῇ ἐν ταῖς Σημειώσεσι σχεδὸν πᾶσαν εἴδησιν, πᾶν ὄνομα νέον, διὰ παραπομπῶν ἐντὸς παρενθέσεων· οὕτω δὲ καθίσταται ἀδύνατος ἡ ἐλαχίστη ἐν τῷ λόγῳ μεταβολὴ ἢ ἁπλῆ οἱασδήποτε λέξεως μετάθεσις. Ἂν λοιπὸν ὁ ἀναγνώστης εὑρίσκῃ ἐνίοτε τὰς περιόδους εἴτε τοῦ κειμένου εἴτε τῶν σημειώσεων λίαν μακρὰς καὶ τὸ ὕφος ἄγαν στρυφνὸν καὶ συνθετικόν, καὶ τὰς ἐννοίας ἐν πολλῇ συμπυκνώσει ἐκφερομένας, ἔστω πεπεισμένος ὅτι ὁ μεταφραστὴς εἰργάσατο πάσῃ δυνάμει ἵνα κατὰ τὸ ἐνὸν καὶ τὰς περιόδους καταστήσῃ βραχυτέρας καὶ τὸ ὕφος ὁμαλώτερον καὶ ἀναλυτικώτερον, ἀλλ' ὅτι ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπερβῇ τὰ ὅρια ἐκεῖνα, ὧν ἡ ὑπέρβασις ἤθελε καταστήσει ψευδῆ τὸν χαρακτῆρα τῆς μεταφράσεως, ἥτις πρέπει νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ἀκριβῆ ὡς ἔνεστι ἑρμηνείαν τῆς διανοίας τοῦ μεταφραζομένου συγγράμματος.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς μεταφράσεως αὐτῆς.

Προσθήκας δ' ἡμεῖς ἐποιησάμεθα τάσδε εἰς τὴν μεταφραζομένην πραγματείαν. Πρῶτον προσεθέσαμεν σημειώσεις τινὰς ἐπεξηγηματικὰς τινῶν τοῦ κειμένου χωρίων χρῃζόντων μείζονος διαλευκάνσεως. Τοῦτο ἐποιησάμεθα ἐκεῖ ἰδίως, ἔνθα τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως λεγόμενα δὲν ἦσαν ἀκριβῆ. Δεύτερον διὰ σημειώσεων ἐξηγησάμεθα τοὺς ἐν τῷ κειμένῳ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐκ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἢ εἰδικῶς ἐκ τῆς Γερμανικῆς ἱστορίας εἰλημμένους ὅρους παραβολῆς, ἀγνώστους εἰς τοὺς μὴ εἰδικοὺς γνώστας τῆς ἱστορίας. Τρίτον εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως γινομένας εἰς Ἕλληνας συγγραφεῖς παραπομπὰς τοῦ κειμένου ἢ τῶν σημειώσεων προσεθέσαμεν ἡμεῖς καὶ τὰς περικοπὰς αὐτὰς τῶν συγγραφέων, ὁσάκις αὗται ἐφαίνοντο διασαφη-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τικαὶ τῶν ἐν τῷ κειμένῳ ἐνίοτε οὐχὶ λίαν εὐκρινῶς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως λεγομένων, ἢ ὁπότε ἐφαίνοντο λίαν διδακτικοὶ οἱ ἐν ταύταις ἐκφερόμενοι λόγοι ἢ περιεῖχον σπουδαῖόν τι ἱστορικὸν μνημεῖον, ὡς λ. χ. τὸ κείμενον τῆς μεταξὺ Φιλίππου Ε' καὶ Ἀννίβα συνθήκης. Καὶ πλὴν δὲ τῶν χωρίων, εἰς ἃ παραπέμπει ὁ συγγραφεύς, ὁσάκις ἡμεῖς αὐτοὶ ἐκρίνομεν χωρία συγγραφέων Ἑλλήνων διασαφητικὰ τῶν λεγομένων ἢ λίαν διδακτικὰ ὡς πρὸς τὰ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ βιβλίου ἱστορούμενα, προσεθέσαμεν καὶ ταῦτα, ἐννοεῖται, κατὰ τὰ καίρια καὶ ὡς δυνατὸν ἐν συντομίᾳ. Τὸ τοιοῦτον καὶ καλὸν καὶ ὠφέλιμον ἐφάνη ἡμῖν προκειμένου περὶ βιβλίου ἱστορίας Ἑλληνικῆς προωρισμένου εἰς Ἕλληνας ἀναγνώστας. Ὁ συγγραφεὺς ἀποβλέπων εἰς ἀναγνώστας Γερμανοὺς ἠδύνατο νὰ θεωρήσῃ περιττὴν τὴν ἐν περικοπαῖς παράθεσιν χωρίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ἀρκούμενος ἁπλῶς εἰς τὸ νὰ παραπέμπῃ εἰς τὰ χωρία ταῦτα πρὸς διαπίστωσιν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἱστορουμένου. Ἀλλ' ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης εἶναι καλὸν καὶ ἀναγκαιότατον νὰ ἔχῃ ὑπὸ τὰ ὄμματα καὶ αὐτοὺς τοὺς λόγους τῶν συγγραφέων, ὁσάκις μάλιστα οὗτοι εἶναι λίαν διδακτικοί. Πέμπτον προσεθέσαμεν εἰς τὰς σημειώσεις τοῦ συγγραφέως νέας σημειώσεις διορθωτικὰς τῶν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀνακριβῶς ἐνίοτε γενομένων εἰς τὰς πηγὰς παραπομπῶν. Καὶ τοιαῦται μὲν ἀνακρίβειαι ἦσαν πάνυ ὀλίγαι, αἱ δὲ πλείους τῶν σημειώσεων ἡμῶν ἐγένοντο πρὸς ἔλεγχον τῆς ἀνακριβοῦς καὶ πλημμελοῦς ἐνίοτε ἑρμηνείας τῶν χωρίων τῶν συγγραφέων. Διότι καὶ ὁ ἡμέτερος συγγραφεύς, διότι εἶναι Γερμανός, δὲν ἔπεται ὅτι εἶναι ἀναμάρτητος καὶ ὅτι ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἱστορουμένοις καὶ ἰδίως ἐν τῇ ἀπείρῳ πληθύϊ τῶν σημειώσεων αὐτοῦ δὲν περιέπεσεν, ὡς ἦτο λίαν φυσικόν, καὶ εἴς τινας πλημμελείας, παρασυρθεὶς μάλιστα ἐνίοτε ὑπὸ ἄλλων ἐπιφανῶν ἱστοριογράφων. Ἔκτον ἐποιησάμεθα καί τινας προσθήκας ἐξ ἱστορικῶν πηγῶν ἀγνώστων εἰς τὸν συγγραφέα καθ' ὃν χρόνον συνέγραφεν τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ. Τοιαύτη προσθήκη εἶναι ἡ περίφημος ἐπιγραφὴ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἡ περιέχουσα τὸ διάταγμα, δι' οὗ ὁ Νέρων ἐκήρυξε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὁ κατάλογος τῶν Ἀθηναίων ἀρχόντων ὁ ἀποτελεσθεὶς ἐκ νεωστὶ εὑρεθεισῶν ἐπιγραφῶν. Ἠδυνάμεθα πάντως πλεῖστα ἔτι νὰ προσθῶμεν ἐξ ἐπιγραφῶν μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς συγγραφῆς τοῦ Hertzberg εὑρεθεισῶν· ἀλλ' ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ περιωρίσθημεν εἰς τὰ καίρια καὶ σπουδαῖα, ἵνα μὴ ἡ μετάφρασις αὕτη δι' ἀτελευτήτων προσθηκῶν καὶ σχολίων καὶ παρεκβολῶν μακρῶν ἀποβάλῃ τὸν κύριον αὐτῆς χαρακτῆρα καὶ προορισμόν, ἀφοῦ καὶ αἱ γενόμεναι προσθῆκαι οὐ σμικρὸν προσθέτουσι μέγεθος εἰς τὴν μετάφρασιν. Ἀλλ' ἀνάγκη ὡς πρὸς τοῦτο νὰ περατηρήσωμεν ὅτι αἱ προσθῆκαι αὗται ἐν εἴδει σημειώσεων γενόμεναι καὶ εἰς τὰς ὑπαρχούσας σημειώσεις προσηρτημέναι καταλείπουσιν ἀνέπαφον τὸ κείμενον τὸ προωρισμένον εἰς τὴν χρῆσιν τῶν πολλῶν. Ἐξ ἄλλου δὲ ὅσον ἀσυνήθως μέγα εἰς ἱστορικὴν πραγματείαν φαίνεται τὸ τῶν ἐνταῦθα σημειώσεων καὶ παρεκβολῶν πλῆθος, τοσοῦτον ἀκριβῶς διὰ τῆς ἰδιότητος ταύτης τὸ βιβλίον τοῦτο καθίσταται τοῖς παρ' ἡμῖν συγγράφουσιν ὑπόδειγμα Γερμανικῆς πολυμαθείας, ἐπιμελείας, ἐμβριθείας, φιλοπονίας καὶ φιλεργίας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Τὸ προκείμενον βιβλίον, ὅπερ νῦν ἐκδίδω, ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον μέρος πραγματείας μείζονος, ἐν τῇ ὁποίᾳ προτίθεμαι νὰ ἐκθέσω τὴν ἱστορίαν τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, ἀπὸ τῶν χρόνων τσῦ Φλαμινίνου καὶ Φιλοποίμενος μέχρι τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἐξέλιπεν ὁ ἀρχαῖος βίος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ. Καθόσον γινώσκω, τὴν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κορίνθου ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος οὐδεὶς μέχρι νῦν ἐπραγματεύθη ἐν ἐκτάσει καὶ αὐτοτελείᾳ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τινὰ τῆς ἱστορίας ταύτης μέρη ἀπὸ τῶν μακρῶν, ἀμυδρῶς φωτεινῶν χρόνων, τοῦ κατὰ τῶν Ἀχαιῶν θριάμβου τοῦ Μομμίου μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ μετὰ ζήλου, ἐν μέρει δὲ καὶ λίαν ἐπιτυχῶς, ἠρευνήθησαν καὶ συνεγράφησαν. Τοῦτο ῥητέον ἰδίως περί τινων περιόδων τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, καὶ μέρους τινὸς τῶν ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικῶν σχολῶν. Ἀφιέντες ἐνταῦθα κατὰ μέρος πολλὰς μονογραφίας πραγματευομένας τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ σημεῖον τῆς ἀρχαίας ἱστορίας ἀναφέρομεν ἁπλῶς ὅτι ἐν πολλαῖς μεγάλαις ἱστορικαῖς πραγματείαις, ἐν αἷς τὰ ἐν εὐρυτέρᾳ ἱστορικῇ περιοχῇ ἐκτιθέμενα ἅπτονται καὶ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος περιόδου τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, πρὸ πάντων ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἱστορίᾳ τοῦ Mommsen, διδακτικώτατα καὶ πνευματωδέστατα διελευκάνθη καὶ ἡ παροῦσα περίοδος τῆς ἱστορίας ἢ τῶν τυχῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τούτοις ὑπῆρχε πάντοτε ἔλλειψις πραγματείας αὐτοτελοῦς ἀποβλεπούσης εἰς ἀποτέλεσιν ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς πτώσεως

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῆς Κορίνθου μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἱστορίας ἐν ἐσωτερικῇ συναφείᾳ ἐκτιθεμένης, μετὰ πληρεστάτης, κατὰ τὸ δυνατόν, συλλογῆς καὶ χρησιμοποιήσεως παντὸς τοῦ ἱστορικοῦ ὑλικοῦ, τοῦ ἀτυχέστατα ἀληθῶς διεσκεδασμένου, χρησιμοποιουμένων ἰδίως πρὸς τοῦτο δαψιλῶς τῶν ἐπιγραφῶν [1]. *Ἐν τῷ προκειμένῳ τόμῳ, ἐν ᾧ ἐκτίθεται ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῶν τελευταίων ὡς ἔγγιστα ἐτῶν τοῦ Αὐγούστου, ἐπελαβόμην τοιούτου τινος ἔργου, εὔχομαι δ' ἵνα ἡ ἐπιβολή μου αὕτη παράσχῃ ὄφελός τι τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιστήμῃ.*

[1] *Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, πλὴν τῶν ἐν τοῖς ἀρχαιολογικοῖς ἐγχειριδίοις τοῦ Tillmann καὶ Hermann συλλογῶν τοῦ τοιούτου ὑλικοῦ καὶ τῶν συντόμων σκιαγραφιῶν, τῶν γινομένων ἐν τέλει πολλῶν ἐκτενῶν ὁπωσοῦν ἱστορικῶν πραγματειῶν (ἰδίως τῶν τοῦ Merloker, Kortüm, Thirlwall), αἵτινες πραγματεύονται ἐκτενῶς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῆς πτώσεως τῆς Κορίνθου, ὑπάρχουσι πραγματεῖαι προσοχῆς ἄξιαι, λεπτομερῶς ἐκθέτουσαι τὰ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ὁμολογῶν δ' ἐνταῦθα ῥητῶς ὅτι πλεῖστα ὠφελήθην ἐκ τῶν βιβλίων τούτων, ὧν θέλω μνημονεύσει εὐθὺς (μόνον ἐν τῇ τοῦ Emerson «ἱστορίᾳ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος (history of modern Greece. London 1845) δὲν ἠδυνήθην νὰ μελετήσω τὸ κεφάλαιον τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἱστορουμένην ὑφ' ἡμῶν περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας) ὀφείλω οὐχ ἧττον νὰ παρατηρήσω ὅτι αἱ τοιαῦται πραγματεῖαι τὸ μὲν εἰς ἄλλους ἀποβλέπουσι σκοπούς, τὸ δὲ στεροῦνται πάντως ὁλοκληρίας καὶ συστηματικῆς συγγραφῆς τῶν μεταγενεστέρων χρόνων τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Τοιαῦτα βιβλία λόγου ἄξια εἶναι, πλὴν τῶν εὐφυῶν ἀλλὰ συχνότατα ἀσυστάτων παρατηρήσεων τῶν περιεχομένων ἐν τῇ τοῦ Fallmerayer ἱστορίᾳ τῆς χερσονήσου Μωρέα (Geschichte der Halbinsel Morea. Μέρ. 1. σ. 70 κ. ἑξ. 1830) καὶ ἀναφερομένων εἰς τὴν περίοδον, ἧς ἐκθέτομεν τὴν ἱστορίαν, ἰδίως τὰ τοῦ Zinkeisen καὶ τοῦ Finlay. Ὁ Zinkeisen ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς αὐτοῦ «Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος» (Geschichte Griechenlands 1832), ἐν τοῖς ἀπὸ σ. 490 ἀρχομένοις κεφαλαίοις παρέχει δαψιλὲς μέν, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀτελὲς ἔτι ὑλικόν, ὅπερ εὗρον πολλάκις ὡς λίαν πολύτιμον προπαρασκευαστικὸν ἔργον. Τὸ βιβλίον τοῦ Finlay, τὸ ἐπιγραφόμενον «ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους» (Greece under the Romans), εἰς οὗ τὴν ἐξαίρετον μετὰ τὴν δευτέραν ἔκδοσιν τοῦ 1857 γενομένην Γερμανικὴν μετάφρασιν ἐν Λειψίᾳ 1861 ποιοῦμαι παραπομπὰς ἐν τῷ τμήματι τῷ ἔχοντι σπουδαιότητα ὡς πρὸς τὴν προκειμένην πραγματείαν μου *, δὲν ἔχει ἐν ἐντελείᾳ τὸ ἱστορικὸν ὑλικόν. Καί τοι δὲ δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένον πλημμελειῶν ἐν τοῖς καθέκαστα, ὡς καὶ θεωριῶν, αἵτινες μοὶ φαίνονται ἀσύστατοι, εἶναι ἐν τούτοις ἔργον διαφερόντως πολύτιμον ἕνεκα τοῦ ἐμβριθοῦς τρόπου, μεθ' οὗ ὁ συγγραφεὺς ἐκτίθησι τὰ κατὰ τὴν κοινωνικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας.*

** (Σ. Μ.) Ἡμεῖς ἐν τῇ μεταφράσει ταύτῃ παραπέμπομεν καὶ εἰς τὸ Ἀγγλικὸν κείμενον καὶ εἰς τὴν Γερμανικὴν μετάφρασιν.*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Εἰς ταῦτα προστίθημι καὶ τὰς ἑξῆς παρατηρήσεις: Μέλλω νὰ συγγράψω ἁπλῶς τὴν ἱστορίαν τῆς κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους Ἑλλάδος, οὐχὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλλήνων ἢ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Καίτοι λίαν εὐκταῖον εἶναι νὰ κατορθωθῇ ποτε ἐπὶ τέλους τὸ μέγα τοῦτο ἔργον, ἐν τούτοις λείπουσιν ἔτι ἐν πολλοῖς αἱ πρὸς τοῦτο ἀναγκαῖαι προπαρασκευαί. Ὑπάρχει δ' ἐλπὶς ὅτι τὸ βιβλίον μου τοῦτο θέλει καταστῇ χρήσιμον ἐν σπουδαίῳ τμήματι τῆς μελλούσης ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὡς προπαρασκευαστικὴ ἐργασία εἰς μέλλοντά τινα ἐρευνητήν, ἐπιβαλλόμενον εἰς τὴν λύσιν τοῦ μεγάλου τούτου προβλήματος.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μετριωτέρῳ ἔργῳ, εἰς ὃ ἐπεβαλόμην ἐγώ, ἔδει οὐχὶ ἀσημάντους νὰ ὑπερβάλω δυσχερείας. Καὶ πρῶτον εὑρέθην πρὸ τοῦ ζητήματος τοῦ κατὰ χῶρον προσδιορισμοῦ τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος, ἧς ἔμελλον νὰ πραγματευθῶ τὴν ἱστορίαν. Ἐνταῦθα ἀπέβλεψα, ὡς εἰκός, πρὸ πάντων εἰς τὰς ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου μέχρι τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου Ἑλληνικὰς χώρας τῆς ἀρχαίας χερσονήσου· ἀλλ' ἔδει νὰ πραγματευθῶ ἐνταὐτῷ ἐν συνεχείᾳ καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας, Βυζαντίου, Κρήτης καὶ Ῥόδου· ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Σικελίας[1] δὲν ἔπρεπε νὰ ὀλιγωρηθῶσι παντελῶς· ὡς πρὸς τοῦτο δὲ ἐμιμήθην τὴν μέθοδον τοῦ χαρτογράφου, ὅστις ὑπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν πειθόμενος σημειοῖ ἐπὶ τοῦ χάρτου τοῦ ὑπ' αὐτοῦ κυρίως περιγραφομένου κράτους καὶ τὰ ἐγγύτατα κείμενα μέρη τῶν ὁμόρων χωρῶν. Ἂν ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ, ἂν δηλονότι ἐπιπλέκων τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν πρὸς τὰ γεγονότα ἐκεῖνα τῆς Ἑλληνιστικῆς[2] καὶ Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας, ἅτινα τοσοῦτον μεγάλως ἐπέδρασαν ἐπὶ τὴν τύχην τῶν Ἑλλήνων, ἰδίως ἐν τῇ περιόδῳ τῇ μεταξὺ τοῦ δευτέρου Καρχηδονιακοῦ πολέμου καὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ Μ. Ἀντωνίου, ἐτήρησα πανταχοῦ τὸ ὀρθὸν μέτρον μεταξὺ τοῦ ἄγαν πολ-

[1] Καὶ ὅμως ὁ συγγραφεὺς οὐδένα σχεδὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ποιεῖται λόγον περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ Ἑλλήνων (Σ. Μ.).

[2] Περὶ τῆς λέξεως ἢ μᾶλλον τοῦ ὅρου τούτου ἴδε κατωτέρω ἐν τῇ ἱστορίᾳ (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λοῦ καὶ τοῦ ἄγαν ὀλίγου, περὶ τούτου θέλουσι κρίνει οἱ ἐμοὶ ἀναγνῶσται.

Προκειμένου δὲ περὶ τοῦ χρονολογικοῦ καθορισμοῦ τῶν ὁρίων τῆς ἱστορίας ταύτης ἐφάνη μοι ἀπαραίτητον νὰ ἄρξωμαι τῆς ἀφηγήσεως ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν μεταξὺ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου Ε'. καὶ τοῦ Φλαμινίνου πολεμικῶν ἔργων. Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ ἥ τε Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἱστορία μέχρι τῆς μάχης τῆς Πύδνης πολλαχῶς καὶ δὴ καὶ πολλάκις ἄριστα συνεγράφησαν διὰ τοῦτο ἐπετρέπετό μοι συντομώτερόν πως τὰ μέχρι τοῦ χρόνου τούτου νὰ διαλάβω. Ἡ Εἰσαγωγή, ἡ συναπτομένη εὐθὺς εἰς τὸ τέλος τοῦ δευτέρου τόμου τῆς τοῦ Droysen «ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ», συνετάχθη ὡς δυνατὸν ἐν συντομίᾳ· δὲν μοὶ ἐφάνη δὲ ἀναγκαῖον ἵνα μετὰ τὰς ἀνὰ χεῖρας πάντων εὑρισκομένας πραγματείας τοῦ Droysen, Mommsen καὶ Ναπολέοντος ποιήσωμαι ἅπαξ ἔτι λόγον διεξοδικὸν περὶ τῆς θέσεως πάντων τῶν κρατῶν τοῦ περὶ τὴν Μεσόγειον πολιτικοῦ κόσμου κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ δευτέρου Καρχηδονιακοῦ πολέμου. Ἐν τῷ τμήματι τῷ διαλαμβάνοντι τὰ ἀπὸ Φλαμινίνου μέχρι τῆς μάχης τῆς παρὰ Πύδναν ἀπέβλεψα κυριώτατα εἰς τὸ νὰ ἐκθέσω ἠτιολογημένην καὶ τὴν ἐμήν, πρὸς τῇ τοῦ Mommsen καὶ Peter, περὶ τῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα πολιτικῆς τῶν Ῥωμαίων θεωρίαν. Ἐν τοῖς τμήμασι τοὐναντίον τοῖς διαλαμβάνουσι τὰ ἀπὸ τῆς μάχης τῆς Πύδνης μέχρι τοῦ Αὐγούστου ἀπέβλεψα εἰς τὸ νὰ ἐκθέσω τὰ πράγματα ὡς ἔνεστιν ἐντελέστατα· μόνον τὴν ἐν συνεχείᾳ καὶ ἑνότητι ἱστορίαν τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων, ἰδίως τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀνέβαλον νὰ πραγματευθῶ ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ.

Ἐν πραγματείᾳ, τῆς ὁποίας τὸ ὑλικόν, κατὰ τὴν φύσιν αὐτὴν τῶν πραγμάτων, ἔδει νὰ ζητηθῇ καὶ νὰ συλλεγῇ, ἐξαιρουμένων τῶν νεωτέρων βοηθητικῶν βιβλίων, τὸ πλεῖστον ἐκ πολλῶν μεμονωμένων, λίαν διεσπαρμένων καὶ ὅλως μακρὰν ἀλλήλων ἀφισταμένων εἰδήσεων πολλῶν ἀρχαίων συγγραφέων κατὰ διαφορωτάτους

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τρόπους καὶ χρόνους γραψάντων, θὰ ἦτο μωρά τις καὶ ἀλαζὼν αὐταπάτη τὸ νὰ φρονῶ ὅτι οὐδὲν παρεῖδον ἢ οὐδενὸς παρημέλησαν. Διὰ τοῦτο διὰ πᾶσαν ὡς πρὸς ταῦτα διδασκαλίαν θὰ ἦμαι λίαν εὐγνώμων. Ἐξ ἄλλου δὲ κριταὶ ἐπαΐοντες θέλουσιν νοήσει εὐθὺς ὅτι σημειώσεις τινες, ἰδίως αἱ ἐκ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων, σκοπίμως ὅλως ἀνεβλήθησαν εἰς τὸν δεύτερον τόμον. Τοῦτο ῥητέον ἰδίως περὶ τοῦ μέρους τοῦ διαλαμβάνοντος τὰ κατὰ τὸν Αὔγουστον· συμβολαὶ δὲ οὐκ ὀλίγαι, ἰδίως ἐπιγραφικαί, ὧν ἡ χρῆσις προσδοκᾶται ἴσως ὡς γενησομένη ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ, μέλλουσιν ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ νὰ καταλάβωσι θέσιν ἁρμοδιωτέραν εἰς αὐτάς. Ὡς πρὸς τὴν μορφὴν δὲ καὶ τὸν χαρακτῆρα τὸν ἐπιστημονικὸν τοῦ βιβλίου ἀπέβλεψα διηνεκῶς εἰς τὸ νὰ καταστήσω τὴν ἱστορίαν ταύτην τῆς ὑπὸ Ῥωμαίοις Ἑλλάδος ἀνάγνωσμα σαφὲς καὶ εὔληπτον καὶ εἰς τοὺς μὴ κυρίως καὶ αὐστηρῶς ἐπιστημονικοὺς ἀναγνωστῶν κύκλους. Τέλος δὲ ἐκφράζω ἐνταῦθα ἅπαξ ἔτι τὰς ἐγκαρδίους εὐχαριστίας μου εἰς τοὺς φίλους καὶ συναδέλφους, τοὺς καθηγητὰς κυρίους Dummler, Conze καὶ Fitting, τοὺς συνδραμόντας μοι διηνεκῶς ἐν τῇ δυσχερεῖ ταύτῃ ἐργασίᾳ δι' ὅσων μοι παρήνεσαν καὶ συνέπραξαν ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ.

Ἐν Χάλλῃ τῇ 12 Ἰανουαρίου 1866

GUSTAV HERTZBERG

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς ἀπὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης ἐπαύσατο ἡγουμένη τῆς καθολικῆς ἱστορικῆς κινήσεως τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ τοῦ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος κρατερὸς υἱὸς κατεκτήσατο τὸν ἀνατολικὸν κόσμον ἀπὸ Ἑλλησπόντου μέχρι τοῦ Πενταποτάμου (Παντζάπ), τὸ πλεῖστον, μετὰ στρατιῶν Ἑλληνικῶν καὶ διὰ τῶν ὅπλων τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ· ἐπὶ τῶν διαδόχων δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἤρξατο ἡ μεγάλη ἐκείνη μετανάστευσις ἀναριθμήτων Ἑλλήνων ἐκ πασῶν τῶν φυλῶν καὶ κοινωνικῶν τάξεων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἥτις ἔμελλεν ἐπὶ αἰῶνας νέαν ὅλως νὰ παρέχῃ μορφὴν καὶ νέαν παντελῶς καὶ ἰδιοφυεστάτην ἱστορίαν εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς μέχρι τοῦ ὀροπεδίου τῆς Ἀριανῆς (ὀρ. τοῦ Ἰρὰν ἢ Ἰρανικοῦ ὀροπεδ.) καὶ τῶν πόρρω πρὸς τὰ ἔνδον τῆς Ἀφρικῆς κειμένων ὁρίων τῆς Αἰγύπτου· εἶναι ἀληθὲς ὡσαύτως ὅτι ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου αἱ πλούσιαι καὶ οὐδαμῶς ἔτι ἐξαντληθεῖσαι ὑλικαὶ καὶ ἠθικαὶ δυνάμεις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους νέον εὖρον ἀχανῆ πρὸς νέαν ἀνάπτυξιν χῶρον, ἐν ᾧ καὶ νέα παρήχθη ἀξιολογωτάτη καὶ σπουδαιοτάτη διαμόρφωσις τῆς τέχνης. Ἀλλὰ πᾶσαι αὗται αἱ γόνιμοι δυνάμεις εἰργάζοντο χάριν ξενικῶν συμφερόντων· ἡ δὲ ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν εἶναι πλέον οὔτε ἀπολύτως, οὐδὲ κἂν κατὰ μέγα μέρος, συναφὴς πρὸς τὴν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ πολιτικὸν τῆς βαρύτητος κέντρον τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου ἐν τῇ ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου ἀρχομένῃ πολυκινήτῳ χρονικῇ περιόδῳ δὲν ἔκειτο πλέον

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι· καὶ αὐταὶ δὲ αἱ θρησκευτικαὶ ῥοπαὶ αἱ ἀπεργαζόμεναι ἄλλως ἰδεώδη τινὰ συναφείαν δεσμῶν μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων τμημάτων τῆς εὐρέως διεσπαρμένης Ἑλληνικῆς φυλῆς πρὸ πολλοῦ ἤδη εἶχον ἀποβάλει τὴν δύναμιν καὶ τὴν σημασίαν αὐτῶν. Οἱ μόνοι δεσμοὶ οἱ συνέχοντες πρὸς ἑαυτὴν τὴν μεγάλην ταύτην φυλὴν ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις τοῦ «Ἑλληνισμοῦ, ὡς καλεῖται συνήθως ἡ περίοδος αὕτη, ἦσαν ἡ φιλολογία, ἡ συνείδησις κοινοῦ πολιτισμοῦ καὶ αἱ μεγάλαι ἀναμνήσεις παρελθόντος λαμπροῦ. Ἀλλ' ἐν ἁπάσαις ταῖς χώραις ταῖς ὑπαγομέναις εἰς τὸ κράτος τοῦ «Ἑλληνισμοῦ»* καὶ ἀποτελούσαις νέον κόσμον Ἑλληνιστικῶν κρατῶν, ἡ ἀρχαία μητρόπολις, ἡ κυρίως δηλονότι Ἑλλάς, τῆς ὁποίας τὰς τελευταίας τύχας πραγματεύεται τὸ βιβλίον τοῦτο, ἦτο ἡ ἧκιστα πασῶν ὠφεληθεῖσα ἐκ τῶν λαμπρῶν κατακτήσεων τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἔνθεν μὲν ἡ ἀθρόα μετανάστασις ἀκμαίων πολεμιστῶν καὶ τολμηρῶν τυχοδιωκτῶν, ἔτι δὲ καὶ φιλέργων ἀποίκων καὶ τῆς ἐν ἑκάστῳ οἰκείῳ ἐπιτηδεύματι πρὸς μεγάλα ἔργα ὀργώσης νεότητος, πάντων τούτων ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ μετανισταμένων εἰς τὴν Ἀνατολήν, εἶχεν ἐξαντλήσει τὰς

* Ὥστε «Ἑλληνισμός» ἐνταῦθα σημαίνει τι διάφορον τῆς νῦν παρ' ἡμῖν σημασίας τοῦ ὀνόματος. Ἡ λέξις σημαίνει ἐνταῦθα (ἐν οἵᾳ σημασίᾳ νῦν ποιοῦνται χρῆσιν αὐτῆς οἱ νεώτεροι ἱστορικοί) τὸ ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς κυρίως Ἑλλάδος παγκόσμιον ἠθικόν, ἐν μέρει δὲ καὶ πολιτικὸν κράτος τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας· ἐνῷ κατὰ τὴν παρ' ἡμῖν συνήθη χρῆσιν τοῦ ὀνόματος σημαίνει τὸ ἔθνος ἐν τῇ ὁλότητι αὐτοῦ, αὐτὴν τὴν οὐσίαν καὶ τὴν πνευματικὴν δύναμιν τοῦ ἐθνικοῦ ἱστορικοῦ βίου τοῦ Ἕλληνος μετὰ πασῶν τῶν πνευματικῶν ἐκδηλώσεων καί γνωρισμάτων τοῦ βίου τούτου. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι τῆς περιόδου τοῦ «Ἑλληνισμοῦ» καὶ τοῖς ἔτι μεταγενεστέροις σημασία τοῦ ὀνόματος εἶναι οὐχὶ πάντως ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν ἐνταῦθα ἀποδιδομένην αὐτῷ ἔννοιαν. Ἑλληνισμὸς οὐδὲν ἄλλο παρὰ τούτοις σημαίνει ἢ τὸ ἑλληνίζειν, τὸ λαλεῖν τὴν γλῶσσαν τὴν Ἑλληνικὴν καὶ μιμεῖσθαι τὰ ἤθη καὶ τὸν βίον τῶν Ἑλλήνων. Λέγεται δὲ τοῦτο ἰδίως περὶ τῶν λαῶν τῶν ἐν τοῖς Μακεδονικοῖς χρόνοις ὑποταχθέντων εἰς τὸ ἠθικὸν κράτος τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἢ περὶ τῶν ὁπωσδήποτε ἑλληνιζόντων ἐθνῶν καὶ ἀνδρῶν. Ἐν δὲ τοῖς Χριστιανικοῖς χρόνοις Ἑλληνισμός, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμὸν καὶ τὴν Χριστιανικὴν πίστιν, σημαίνει τὴν ἐθνικὴν λατρείαν τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν μὴ Χριστιανικὴν παίδευσιν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Χριστιανικήν (Σ. Μ..

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δυνάμεις τῆς μητροπόλεως. Ἐξ ἄλλου δὲ οἱ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα εἰσβολῆς τῶν Κελτῶν ἐν ἔτεσι πεντήκοντα ὑπὸ τῶν διαδόχων πρὸς ἀλλήλους διεξαγόμενοι πόλεμοι ἐλυμαίνοντο δεινότατα μέγα μέρος τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος.

Ἀλλ' ἀφοῦ ἐν τῷ μέσῳ τῶν μεγάλων τούτων ταραχῶν ἐδημιουργήθη τέλος νέον καὶ μεγαλοπρεπές σύστημα τῶν Ἑλληνιστικῶν* κρατῶν, πανταχοῦ δὲ ἐν τῷ ἀνατολικῷ κόσμῳ ἐπῆλθε κατάστασις πραγμάτων μᾶλλον εὔτακτος, ἀνέτειλαν τότε πάλιν καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους κειμένας Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ κράτη εὐτυχέστεραι ἡμέραι. Αἱ πολλαὶ ἐκεῖναι ἐν τῇ βορειοδυτικῇ καὶ δυτικῇ παραλίᾳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀπὸ Σινώπης, Ἡρακλείας καὶ Βυζαντίου μέχρι Ῥόδου καὶ τοῦ περὶ αὐτὴν νησιωτικοῦ συμπλέγματος, στιχηδὸν καίμεναι παναρχαῖαι ἀποικίαι (τῶν ὁποίων αἱ μεταγενέστεραι τύχαι ἐν παρόδῳ μόνον δύνανται νὰ μνημονευθῶσιν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἀφηγήσει) ἀνῆλθον νῦν εἰς νέαν περίοδον καλλίστης ἀκμῆς· ἡ δὲ ἱστορία αὐτῶν ἀποτελεῖ τὰ λαμπρότατα σημεῖα τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου κατὰ τὸν 3 π. Χ. αἰῶνα. Κατὰ τὸ μέσον καὶ

* Τὸν ὅρον τοῦτον μεταφέρομεν ἐνταῦθα ὡς ἔχει ἐν τῷ Γερμανικῷ κειμένῳ «hellenistisch». Ἡ λέξις Ἑλληνιστικὸς δὲν εἶναι ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, εἶναι δὲ κατασκεύασμα νεώτερον Εὐρωπαϊκόν, ἰδίως Γερμανικόν, ποιηθὲν ἐκ τοῦ Ἑλληνιστής. Τὸ ὄνομα τοῦτο σημαῖνον κυρίως τὸν ἑλληνίζοντα τὴν γλῶσσαν ἀλλογενῆ, ἔλαβε σημασίαν εὐρυτέραν δηλοῦν τοὺς μεταλαβόντας καθόλου τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀνθρώπους καὶ λαούς, ἤτοι τοὺς ὑπαγομένους εἰς τὸ ἠθικὸν κράτος τοῦ «Ἑλληνισμοῦ» κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἑρμηνευθεῖσαν καθολικωτέραν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος. Ἐντεῦθεν δὲ Ἑλληνιστικός κατὰ τοὺς κανόνας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ γραμματικῆς δύναται νὰ σημαίνῃ πᾶν τὸ ἀνῆκον εἰς τοὺς Ἑλληνιστὰς καὶ εἰς τὸ κράτος τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν ἑρμηνευθεῖσαν ἤδη ἔννοιαν τῶν ὀνομάτων τούτων. Ὑπὸ πολιτικὴν δὲ ἔννοιαν κράτη Ἑλληνιστικὰ καλοῦνται ἐνταῦθα πάντα τὰ ἐκτὸς τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἐν τοῖς Μακεδονικοῖς χρόνοις συσταθέντα ἑλληνίζοντα κράτη, τὰ προκύψαντα ἐκ τῆς διαλύσεως τοῦ κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ὑπὸ Ἑλληνομακεδονικὰς δυναστείας διατελοῦντα, καὶ τὰ ἑλληνίζοντα βαρβαρικὰ τὰ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ πρότερον ἐνιαίου Μακεδονικοῦ κράτους συσταθέντα (τὸν Ποντικόν, τὸ Καππαδοκικόν, τὸ Γαλατικόν). Τοῦ ὀνόματος (ἑλληνιστικὸς) γίνεται ὑπὸ τοιαύτην ἔννοιαν χρῆσις ἐνταῦθα, κατὰ συνθήκην, χάριν σαφηνείας καὶ πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεων (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ αἰῶνος τούτου αἱ πόλεις αὗται τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κόσμου μέρος μὲν εἰσὶν ἐντελῶς αὐτόνομοι*, μάλιστα αἱ ἰσχυραὶ ἐμπορικαὶ πόλεις Ἡράκλεια, Βυζάντιον, Ῥόδος· τὸ πλεῖστον ὅμως εἰσὶν «αὐτοπόλεις αὐτοκρατορικαὶ»** κείμεναι ἐν ταῖς κράτεσι τῶν πολλῶν δυναστῶν τῶν ἀρχόντων ἐν ταῖς θαλάσσαις καὶ ταῖς παραλίαις ταύταις (τῶν δυναστῶν τῶν Βιθυνῶν, τῶν Ἀτταλιδῶν, τῶ Σελευκιδῶν, μάλιστα δὲ τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ ἀρχόντων Πτολεμαίων), τῶν ὁποίων ἡ ἐπὶ τὰς πόλεις ταύτας μετὰ πραότητος ἀσκουμένη κυριαρχία ὑφίστατο πολλάκις ἁπλῶς κατ' ὄνομα· πᾶσαι δὲ πανταχοῦ αἱ πόλεις αὗται ἀκμάζουσι μὲν ἐν τῇ ἐμπορίᾳ καὶ τῇ βιομηχανίᾳ, μετὰ ζήλου δ' ἀντέχονται τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης τῶν χρόνων ἐκείνων. Μάλιστα δ' ἐξαισίως ἐπέδωκε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ Ῥόδος. Τὸ ὑγιὲς φρόνημα τῶν πολιτῶν αὐτῆς διεφύλαττε τὴν ἐν ἀκμῇ θάλλουσαν νησιωτικὴν ταύτην πόλιν ἀπό τε τῆς διαφθορᾶς τοῦ ἀνειμένου βίου καὶ ἀπὸ τῶν ἀγρίων πολιτικῶν ταραχῶν, ὑφ' ὧν ἐν ταῖς τῶν Διαδόχων χρόνοις πολλαὶ πόλεις Ἑλληνικαὶ ἐφέροντο εἰς ὄλεθρον. Ἡ δεδοκιμασμένη δὲ τῶν Ῥοδίων κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀνδρεία

* Ποιούμεθα χρῆσιν τοῦ ὀνόματος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ σημασίᾳ τῇ ἰσοδυναμούσῃ ἀκριβῶς πρὸς τὴν τῆς νῦν ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν (κατ' ἀναλογίαν ταὐτοσήμων εὐρωπαϊκῶν λέξεων) λ. ἀνεξαρτησία (independance, Unabhängigkeit) (Σ. Μ.).

** Ὁ συγγραφεὺς ποιεῖται χρῆσιν ἐνταῦθα τοῦ Γερμανικοῦ ὀνόματος ἢ ὅρου «Reichsstädte». Οὕτω δέ, ὡς γνωστόν, ἐκαλοῦντο ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ «ἁγίου Ῥωμαϊκοῦ κράτους τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους» κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, μέχρι τῆς κατὰ τὸ 1806 ὁριστικῆς καταλύσεως τοῦ ἁγ. Ῥωμ. κράτους, αἱ πόλεις ἐκεῖναι τῆς Γερμανίας, αἵτινες ἐξαρτώμεναι ἀμέσως ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς καὶ ἀπὸ τοῦ ὅλου κράτους, χωρὶς νὰ ὑπάγωνται εἰς μεσάζον τι φεουδαλικὸν κράτος ἐν τῷ κατ' οὐσίαν φεουδαλικωτάτῳ Γερμανικῷ κράτει, μὴ οὖσαι δὲ κτήσεις τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, ἀλλ' ἰδεωδῶς μόνον διὰ τοῦ αὐτοκράτορος συναπτόμεναι πρὸς τὸ κράτος, ἦσαν κατ' οὐσίαν ἐλεύθεραι. Οὕτω δὲ (ἐλεύθεροι πόλεις) ἐκλήθησαν καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ ἁγ. Ῥωμαϊκοῦ κράτους τῶν Γερμανῶν ἐν τῇ κατὰ τὸ 1815 συγκροτηθείσῃ Γερμανικῇ ὁμοσπονδίᾳ· οὕτω δὲ καλοῦνται καὶ ἐν τῷ νέῳ Γερμανικῷ κράτει ἀπολαύουσαι ἐν αὐτῷ τῆς αὐτῆς ἀπέναντι τοῦ κράτους ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας, ἧς καὶ πάντα τὰ ἄλλα ὁμόσπονδα κράτη (τοιαῦται πόλεις ὑπάρχουσι νῦν τρεῖς μόναι ἡ Βρέμη, ἡ Λυβέκκη καὶ τὸ Ἀμβοῦργον) (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καὶ ἡ ἐπιμέλεια, μεθ' ἧς κατήρτιζον ἀξιόμαχον ναυτικόν, ἔτι δὲ ἡ συνετὴ παλιτική, μεθ' ἧς ὁ λαὸς οὗτος, μεθ' ὅλην τὴν πρὸς τοὺς Λαγίδας φιλίαν, κατώρθου νὰ διατελῇ οὐδετέρα ἐν ταῖς ἀδιαλείπτοις πολέμοις τῶν μεγάλων Ἑλληνιστικῶν κρατῶν· ταῦτα πάντα περιεποίουν εἰς αὐτήν, πρὸς τῷ σεβασμῷ, οὗ ἀπήλαυε παρὰ πᾶσι, καὶ ἄλλην ὠφέλειαν τήνδε. Οἱ Ῥόδιοι ἐπωφελούμενοι συνετῶς τὸ πρὸς ἐμπορίαν προσφυὲς τῆς νήσου αὐτῶν τοσοῦτον ἐπέδοσαν εἰς τὴν ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν, ὥστε ἐπὶ μακρὸν χρόνον, μέχρι τῶν χρόνων αὐτῶν τῶν πρὸς Ῥωμαίους σχέσεων, τῆς Ἀλεξανδρείας μόνον ὑστέρουν καὶ τῆς Καρχηδόνος. Καὶ ἐνῷ ἐξ ἑνὸς μεγάλως παρὰ πᾶσιν εὐδοκίμει τὸ ναυτικὸν καὶ ἐμπορικὸν δίκαιον τῶν Ῥοδίων κατὰ τὸν εἰρημένον τρίτον π. χ. αἰῶνα, ἐξ ἄλλου κατώρθου ἡ Ῥόδος μετὰ μεγάλης ἐπιτηδειότητος νὰ ὑπερασπίζῃ πιστῶς καὶ διαρκῶς τὰ δικαιώματα καὶ τὰ συμφέροντα τῶν ἐλευθέρων ἢ ἡμιελευθέρων πόλεων, τῶν ὁποίων ἦτο φυσικὴ πρόμαχος, προβαίνουσα ἐν ἀνάγκῃ καὶ μέχρι τῆς διὰ τῶν ὅπλων προστασίας αὐτῶν. Ἐν ἀντιθέσει δὲ πρὸς τὴν Ῥόδον ἡ μεγάλη νῆσος Κρήτη, ἔνθα ἐκ διαλειμμάτων ἀνενεοῦντο αἱ ὀλέθριαι πρὸς ἀλλήλας ἔριδες τῶν ἀρχουσῶν τῆς νήσου πόλεων Γόρτυνος, Κυδωνίας καὶ Κνωσσοῦ, ἀντείχετο μὲν τῆς ἔκπαλαι ὑφισταμένης ἐλευθερίας αὐτῆς, ἀλλ' ἐνέμενεν ἅμα καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἀνωφελεῖ αὐτῆς ἀπομονώσει. Ὡς δ' ἀνέκαθεν, οὕτω καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις οἱ Κρῆτες συνεδέοντο πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας διὰ τῶν μισθοφόρων αὐτῶν πολεμιστῶν, τῶν προθύμως προσερχομένων εἰς πάντα καλῶς ἀμείβοντα αὐτοὺς δυνάστην.

Ἐν τούτοις αὐτὴ ἡ ἠπειρωτικὴ Ἑλλὰς ἰδιαιτέραν αὖθις ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς κυρίας περιόδου τῶν διαδόχων ἐκτήσατο σημασίαν. Ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν βιαίαν ὁρμὴν τῶν ἀπὸ τοῦ Λαμιακοῦ πολέμου ἀρξαμένων πολιτικῶν θυελλῶν καὶ καταστροφῶν εἶχε καταπέσει ἐντελῶς ἡ τέως καθεστῶσα τῶν πραγμάτων τάξις, αἱ δὲ μέχρι νῦν τὰ πρωτεῖα ἐν τῷ Ἑλληνικῷ φέρουσαι πόλεις, οὐδὲ τῶν Ἀθηνῶν αὐτῶν ἐξαιρουμένων, εἰς παντελῆ εἶχον περιέλθει ἀση-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μότητα. Τοὐναντίον δὲ φυλαί τινες ἀρχαῖαι Ἑλληνικαί, κατὰ τὴν προτέραν τῆς τοῦ ἑλληνικοῦ βίου ἀκμῆς περίοδον ἐν ὑστέρᾳ ὅλως τιθέμεναι μοίρᾳ, κατώρθωσαν νῦν νὰ ἀνπτύξωσιν ἐνεργῶς καὶ ἰσχυρῶς τὴν σφριγῶσαν ἔτι ἐν αὐταῖς δύναμιν. Οἱ φιλοπόλεμοι Αἰτωλοὶ τῆς μέσης Ἑλλάδος καὶ οἱ τῆς Πελοποννήσου Ἀχαιοὶ καὶ Ἀρκάδες ἔλαβον ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς τῶν Κελτῶν ἐπιδρομῆς θέσιν πρωταγωνιστῶν λίαν ἐμφαντικήν, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῶν μέσων ἰδίως τοῦ 3 π. Χ. αἰῶνος ἐφαίνετο ἀληθῶς ὅτι νέα τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἔμελλε διὰ τῶν φυλῶν τούτων ν' ἀνατείλῃ περίοδος λαμπρά. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν τῇ ἐπελθούσῃ ἤδη εἰς τὴν καθόλου κατάστασιν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πολιτικοῦ κόσμου παντελεῖ ἀλλοιώσει αἱ νεωστὶ δημιουργούμεναι αὗται πολιτεῖαι μόλις ἠδύναντο ν' ἀνέλθωσιν εἰς θέσιν Δυνάμεων δευτέρας τάξεως· οὐδ' ἦτο εὔλογον νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τὰ νεαρὰ ταῦτα Ἑλληνικὰ κράτη ἠδύναντο νὰ μετέρχωνται αὐτοτελῆ τινα καὶ ἐλευθέραν Ἑλληνικὴν πολιτικὴν ὑψηλοτέραν ἔχουσαν σημασίαν. Τοὐναντίον μάλιστα, ἐπειδὴ οὐδαμῶς ἢ λίαν σπανίως ἐδίδετο αὐτοὶς ἡ εὐκαιρία τοῦ ἀσκεῖν καιρίαν τινὰ ροπὴν ἐπὶ τὰ τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ πολιτικοῦ συστήματος πράγματα, ἡ πολιτικὴ αὐτῶν ἐρρυθμίζετο κατὰ κανόνα ἐκ τῆς καταστάσεως τῶν μεταξὺ τῶν μεγάλων Ἑλληνιστικῶν Δυνάμεων, Μακεδονίας δηλονότι, Συρίας καὶ Αἰγύπτου ὑφισταμένων σχέσεων. Ἀλλ' ὅμως, παρὰ πάντα ταῦτα, πλεῖστον ὠφελήθη ἡ Ἑλλὰς ἐκ τῆς γενέσεως τῶν νέων ἐκείνων συμπολιτειῶν ἢ συμμαχιῶν. Παρῆλθον τοὐλάχιστον οὕτως οἱ δεινότατοι ἐκεῖνοι χρόνοι, καθ' οὓς αἱ ἀτυχεῖς χῶραι τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου κατεπατοῦντο ὑπὸ τῶν στρατιῶν τῶν Διαδόχων καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐπληροῦτο συχνότατα αἵματος καὶ ἀπανθρώπων ἔργων ἕνεκα τῆς ἰδιοτελείας καὶ τῶν ἀσπλάγχνων πολιτικῶν ὑπολογισμῶν τῶν ξένων δυναστῶν, οἵτινες ἐφενάκιζον τὸν δύστηνον λαὸν διὰ τῶν μαγικῶν ὀνομάτων « ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας » πάντων τῶν Ἑλλήνων, ἐνῷ ἡ μόνη παρ' αὐτοῖς ἀξία τῆς Ἑλλάδος συνίστατο εἰς τὰς στρατηγικὰς τῆς χώρας θέσεις καὶ εἰς τοὺς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μαχίμους μισθοφόρους, ὧν εἶχε καταστῆ αὕτη ἀγορά. Παρῆλθον ὡσαύτως οἱ χαλεποὶ ἐκεῖνοι χρόνοι, ἐν οἷς ὁ μὲν Ἑλληνικὸς λαὸς οὐδὲν πλέον ἐσήμαινεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτοῦ πατρίδι, πρὸς κορύφωσιν δὲ τῆς ἀθλιότητος ἐν πλείστοις ὅσοις τόποις εἶχεν ἀναφυῆ τὸ γένος τῶν αἱμοχαρῶν ἐκείνων καὶ κακούργων μοναρχῶν, τῶν ὁποίων οἱ τρόποι τοῦ ἄρχειν περιεποίησαν εἰς τὴν λεγομένην «νεωτέραν τυραννίδα» τὴν τοσαύτην δύσκλειαν αὐτῆς. Ἀπὸ τοῦ δευτέρου τμήματος τοῦ 3 π. Χ. αἰῶνος ἡ Ἑλλὰς ἠτό τι αὖθις πλέον ἢ ἁπλῆ τις γεωγραφικὴ ἔννοια, καὶ ἡ γένεσις τῆς Αἰτωλικῆς καὶ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας παρέσχεν εἰς τὰ ἔτι ζωῆς ἐπιδεκτικὰ στοιχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου ἐρείσματα ἀσφαλῆ. Οὕτω δὲ ὑπῆρχον πάλιν κράτη Ἑλληνικὰ ἐλεύθερα, περὶ ὧν ἔδει νῦν νὰ λογίζωνται σοβαρώτερον οἱ ξένοι δυνάσται οἱ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον εἰθισμένοι νὰ βουλεύωνται περὶ Ἑλλάδος ἁπλῶς κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς. Περιπλέον τὰ νέα Ἑλληνικὰ κράτη μεγάλην ἐφ' ἱκανὸν χρόνον εἶχον δύναμιν καὶ ἀξίωμα. Οἱ φιλοπόλεμοι Αἰτωλοὶ ἦσαν ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις πανταχοῦ φοβεροὶ καὶ ἡ κρατερὰ τοῦ ῥωμαλέου τούτου ὀρεινοῦ λαοῦ ἀλκὴ ἐνέπνεε μέχρι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Συρίας καὶ Αἰγύπτου, τρόμον μὲν τοῖς πολεμίοις, θάρρος δὲ τοῖς φίλοις. Καὶ ἐὰν τὸ ἀνδρικὸν πολιτικὸν φρόνημα καὶ ἡ σώφρων δημοκρατικὴ πολιτεία τῶν Ἀχαιῶν ἐν στενωτέροις μόνον Ἑλληνικοῖς πολιτικοῖς ὁμίλοις ἐπαξίως ἐτιμῶντο, τοσούτῳ μείζων ἐξ ἄλλου ἦτο ἡ περιωπή, εἰς ἣν ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν μεγάλων Ἑλληνιστικῶν κρατῶν ἀνῆλθεν ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς εὐτυχίας αὐτοῦ ὁ περικλεὴς ἡγούμενος τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας Ἄρατος καὶ ὡς διπλωμάτης ἐπιτήδειος καὶ ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ εὐδοκιμώτατος,

Οὕτω περὶ τὸ ἔτος 228 π. Χ. τὸ μέγα ἔργον τῆς ἀνορθώσεως τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος πρὸς καλλίστην ἐφαίνετο χωροῦν ἐπιτυχίαν. Οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ μεγάλου Ἀντιγόνου, μετὰ τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ κράτους αὐτῶν ἐκ τῆς δεινῆς ὑπὸ τῶν Κελτικῶν ἐπιδρομῶν τοῦ 276 ἐπενεχθείσης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καταστροφῆς, ἀφότου ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ περιωρίσθη τὸ κράτος αὐτῶν εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ Αἵμου, ἀνέλαβον μὲν ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος τὰ σχέδια τοῦ μεγάλου τῆς Χαιρωνείας νικητοῦ, ἀλλ' ἐν μέρει μόνον καὶ ἐφ' ὅσον προέκειτο ἁπλῶς περὶ τῶν ἐν Εὐρώπῃ συμφερόντων αὐτῶν. Καταλειπόντες δὲ τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ ἄρχωσι χαλαρώτερον ἢ αὐστηρότερον πασῶν τῶν πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς τοῦ κράτους αὐτῶν μέχρι τοῦ Ἴστρου, Εὐξείνου καὶ Ἀδρίου οἰκουσῶν νῦν βαρβάρων φυλῶν, πρὸς μὲν τοῦτο τὸ μέρος ἀμυντικὴν τὸ πλεῖστον ἐτήρουν θέσιν, ἰσχυρότερον δὲ τοὐναντίον ἠγωνίζοντο ἵνα τηρῶσιν ὑπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν τὴν πρὸς νότον τοῦ κράτους αὐτῶν κειμένην Ἑλλάδα. Καὶ δὲν ἠδύναντο μὲν βεβαίως νὰ διανοῶνται περὶ μεταστάσεως τῆς Ἑλλάδος εἰς ἐπαρχίαν Μακεδονικὴν ἐν τῇ αὐστηροτέρᾳ ἐννοίᾳ τοῦ ὀνόματος· ἀντὶ τούτου ὅμως εἰργάζοντο ἰσχυρῶς ἵνα κατέχωσι τοὐλάχιστον τὰς ἐπικαίρους θέσεις τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, εἶτα δὲ τὸ μὲν διὰ σταθερῶν συμμαχιῶν, τὸ δὲ δι' ἀποτελεσματικῆς προστασίας ἰσχυρῶν πολιτικῶν μερίδων ἤ τινων κατ' ἰδίαν δυναστῶν οὕτω στερρῶς νὰ δεσμεύσωσι τὰς Ἑλληνικὰς χώρας πρὸς τὴν ἑαυτῶν πολιτικήν, ὥστε μηδεμία, πλὴν τῆς Μακεδονικῆς, νὰ δύνηται νὰ ὑπάρχῃ ἢ νὰ διατηρῆται δύναμις πολιτικὴ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ ἀνορθώσεως τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους εἰς ἀδιάλειπτον αἱ Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι διετέλουν πρὸς τὸ κράτος τοῦτο ἀγῶνα. Ἐν τῷ μνημονευθέντι δὲ ἤδη χρόνῳ, περὶ τὸ 228 δηλονότι π. Χ., μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Δημητρίου Β', φαίνεται ἡ πλάστιγξ πάντη ὁριστικῶς κλίνουσα ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ τῆς Μακεδονίας πολιτικὴ ῥοπὴ περιωρίσθη ἁπλῶς εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐνῷ ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία ἐκτήσατο πολιτικὴν ὑπεροχὴν ἐπὶ τὸ μεῖζον μέρος τῆς μέσης Ἑλλάδος. Οἱ δὲ μετὰ τῶν Πτολεμαίων, τῶν κυριωτάτων τούτων ἀντιπάλων τῶν Ἀντιγονιδῶν, διὰ φιλίων σχέσεων στενῶς συνδεδε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μένοι Ἀχαιοὶ εἶχον ἤδη προσαγάγει εἰς τὴν συμπολιτείαν αὐτῶν τὸ πλέον τῆς Πελοποννήσου ἅμα δὲ καὶ τὰ Μέγαρα καὶ τὴν Αἴγιναν, ἀποσπάσαντες καὶ τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τῆς δυνάμεως τῆς Μακεδονικῆς. Τέλος αἱ μεταξὺ τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Αἰτωλῶν φιλικαὶ καὶ συμμαχικαὶ σχέσεις οὐδεμίαν ἔτι ὑπέστησαν μεταβολὴν ἐπὶ τὸ ἀντίθετον· τοὐναντίον μάλιστα μεταξὺ τῶν δύο συμπολιτειῶν ὑφίσταντο ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, μεθ' ὅλην τὴν λεληθότως εἰσχωροῦσαν ἀντιζηλίαν, σχέσεις ἀνεκταί, τοὐλάχιστον κατ' ἐπίφασιν.

Ἀλλ' αἱ μετὰ τῆς τοιαύτης τῶν πραγμάτων καταστάσεως συνδεόμεναι περὶ ὁλοσχεροῦς ἀνορθώσεως τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος ὡραῖαι ἐλπίδες δὲν ἔμελλον νὰ ἐκπληρωθῶσιν. Ἀλλ' οὐχὶ ἡ ἀντίθεσις ἡ μεταξὺ τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Αἰτωλῶν ἦτο ἡ πρωτίστη αἰτία τῆς ἀποτυχίας τῶν περὶ ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος ἐλπίδων. Ἡ ὀλεθρία τροπή, ἣν ἔλαβον τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰ προσεχέστατα ἔτη, ἤρξατο, ὡς γνωστόν, ἀπὸ τῆς ἐσχάτως πρὸς ἀναγέννησιν τῆς παρακμαζούσης Σπάρτης ἀποπείρας. Μέγιστον τοῖς Ἕλλησιν κακὸν ἦτο ἡ ἀνυπέρβλητος καὶ ἀδιάλλακτος ἀντίθεσις ἡ ὑφισταμένη μεταξὺ τῆς ὑπὸ Ἀράτου ἐκπροσωπουμένης καὶ ὑπὸ δημοκρατικοὺς πολιτειακοὺς τύπους κατὰ βάθος ἰσχυρᾶς τιμοκρατικῆς τάξεως τῶν Ἀχαιῶν ἀστῶν καὶ τῆς νέας ἐπὶ τοῦ πολλοῦ δήμου ἐρειδομένης βασιλείας τοῦ Κλεομένους Γ'. Δυστύχημα ὡσαύτως μέγιστον ἦτο ὅτι ὁ πολλοῦ ἄξιος ἀνὴρ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἐν τῷ νεαρῷ τῆς Σπάρτης βασιλεῖ, τῷ μεγαλοφυεστάτῳ ἀνδρί, ὃν ἡ γηράσκουσα Ἑλλὰς ἐγέννησεν ἔτι, εἶδεν ἁπλοῦν καταστροφέα τοῦ ἔργου, ὑπὲρ οὗ αὐτὸς διὰ βίου εἰργάζετο, καὶ ὅτι ὁ Ἄρατος δὲν εὗρεν ἐν ἑαυτῷ τὴν μεγαλοψυχίαν καὶ τὴν σοβαρὰν αὐταπάρνησιν, ἵνα χάριν τῆς Ἑλλάδος ὑποχωρήσῃ τῷ μεγάλῳ ἀντιπάλῳ Κλεομένει συναινῶν εἰς ἣν οὗτος ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἠξίου ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος· καὶ ὅτι ὁ αὐτὸς Ἄρατος ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ ξίφους οὔτ' αὐτὸς ἦτο στρατηγὸς μεγαλοφυὴς οὐδ' ἄλλον τινὰ εἶχεν ἄνδρα στρατηγικὸν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(οἷος ἀκριβῶς μετὰ ἥμισυν αἰῶνα ἐπεφάνη τοῖς Ἀχαιοῖς ὁ Φιλοποίμην), μεθ' οὗ συναγωνιζόμενος νὰ δύνηται ν' ἀντιστῇ ἐναντίον τῆς τοῦ Κλεομένους δυνάμεως. Τούτων δ' ἕνεκα καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἄρατος μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ τὰ συντρίμματα τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας εἰς μεγίστην περιῆλθον ἀπορίαν (τῷ 223 π. Χ.) προέβησαν εἰς τὸ ἀπεγνωσμένον διάβημα τοῦ καλέσαι εἰς βοήθειαν αὐτῶν τοὺς αὐτοὺς ἐκείνους Μακεδόνας, καθ' ὧν ἐπὶ ὁλόκληρον γενεὰν εἶχε στρέψει ὁ Ἄρατος πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν. Ἐξ ἄλλου δὲ καὶ οἱ Αἰτωλοί, παρ' οἷς, μεθ' ὅλην αὐτῶν τὴν ῥώμην καὶ τὴν τόλμην, ἔλειπεν ἐν τοῖς κρισίμοις τούτοις καιροῖς ἀνὴρ ὑπερόχου διανοίας, τοσοῦτον ὀλίγον καὶ αὐτοὶ δυνάμενοι νὰ ὑψωθῶσιν εἰς ἰδέας πανελληνίους, ὅσον καὶ οἱ Ἀχαιοί, δὲν διενοήθησαν νὰ παραστῶσιν ὡς κριταὶ καὶ σωτῆρες κατὰ τὴν κρίσιμον τροπὴν τῶν Πελοποννησιακῶν πραγμάτων. Οὕτω δὲ τὸ μέγα ἔργον τοῦ κρῖναι περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος ἀπέκειτο εἰς τὸν μεγάλα προσόντα κεκτημένον Μακεδόνα βασιλέα Ἀντίγονον τὸν Δώσωνα. Ἡ ἐν Σελλασίᾳ ἧττα (ἡ γενομένη κατὰ τὸ θέρος τοῦ 221 π. Χ.) ἔθηκε τέρμα διὰ παντὸς εἰς τὰ τολμηρὰ σχέδια τῶν Σπαρτιατῶν, ἡ δὲ Ἀχαϊκὴ συμμαχία καὶ ὁ Ἄρατος ἀπηλλάγησαν τοῦ μεγάλου αὐτῶν ἀντιπάλου. Ἀλλὰ μέγισται ἦσαν αἱ θυσίαι ἀνθ' ὧν ἐπέτυχον τούτου. Οὐ μόνον διότι διαρκοῦντος τοῦ πρὸς Κλεομένην πολέμου ἡ Μεγαλόπολις, ὁ μαργαρίτης οὗτος τῶν Ἀχαιῶν ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Ἀρκαδίας, ὑπέστη συμφορὰν (222 π. Χ.), ἐξ ἧς οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ ἀνορθωθῇ ἐντελῶς· οὐ μόνον διότι ἀπὸ τοῦδε τὰ στρατεύματα τὰ Μακεδονικὰ ἔθεσαν αὖθις πόδα στερρὸν ἐν Ὀρχομενῷ τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἐν Κορίνθῳ, τῇ πύλῃ δηλονότι αὐτῇ τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ πρὸ πάντων διότι κατέστησαν νῦν φροῦδα ὅ τε μετ' ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας βίος τῶν Ἀχαιῶν καὶ αἱ περὶ ἀναγεννήσεως ἐλευθέρας Ἑλλάδος ἐλπίδες.

Ὁ συνετὸς Ἀντίγονος ἦτο ὁ ἀνὴρ ὁ ἐπιτήδειος νὰ ἐπωφεληθῇ πολυτρόπως τὴν τῶν περιστάσεων εὐμένειαν πρὸς ἀνα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νέωσιν καὶ ἀσφαλῆ ἐμπέδωσιν τῆς Μακεδονικῆς ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος πολιτικῆς ἡγεμονίας. Ὡς εἶχον νῦν τὰ πράγματα παρὰ τοῖς Ἕλλησι, δὲν ἠδύνατο νὰ διανοηθῇ οὗτος, ὡς ὁ προκάτοχος αὐτοῦ, ἵνα διὰ τῶν λεγομένων τυράννων προσαγάγῃ τὰς κατ' ἰδίαν πόλεις, διαρκῶς καὶ ἰσχυρῶς, πρὸς τὸ μέρος τῶν Μακεδόνων· ἀντὶ τούτου δὲ νῦν προέβη εἰς ἐφαρμογὴν προσχημάτων πολιτικῶν τοιούτων, οἷα τὰ ἐφαρμοσθέντα πρότερον ὑπὸ τοῦ νικητοῦ τῆς Χαιρωνείας· τοῦτο δὲ ἦτο ἡ σύστασις εὐρείας Ἑλληνομακεδονικῆς συμμαχίας. Οὕτω διαρκοῦντος τοῦ πρὸς Κλεομένην πολέμου μεγάλη ἱδρύθη κρατῶν συμμαχία ἑνοῦσα πρὸς ἀλλήλας Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν καὶ Βοιωτίαν καὶ Φωκίδα, ἔτι δὲ τὴν συμπολιτείαν τῶν τῆς Ἠπείρου λαῶν, τὴν Ἀκαρνανίαν, τέλος δὲ καὶ τοὺς Ἀχαιούς· εἰς τὴν συμμαχίαν δὲ ταύτην ὑπεχρεώθη νὰ προσχωρήσῃ καὶ ἡ Σπάρτη μετὰ τὴν τοῦ Κλεομένους ἧτταν. Ὁ πρόωρος τοῦ Ἀντιγόνου θάνατος δὲν ἐπέτρεψεν ἵνα ἡ νέα συμμαχία ὀργανωθῇ συστηματικῶς, ὁμοιοτρόπως τῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Φιλίππου Β' βίᾳ συσταθείσῃ καὶ διὰ τῆς ἐν Κορίνθῳ συνόδου ἐπίσημον τύπον λαβούσῃ ἑλληνικῇ συμμαχίᾳ. Πλὴν τούτου ἡ Μακεδονικὴ ἡγεμονία δὲν ἐκηρύχθη νῦν μεθ' ἧς ἐπὶ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου ἐμφάσεως καὶ παρρησίας. Τοῦτο δέ, διότι ἐν τῇ νῦν τοσοῦτον ἀλλοιωθείσῃ τῶν πραγμάτων καταστάσει προὐτίμησεν ὁ Ἀντίγονος τὸν ἐπιεικέστατον τύπον, ἵνα ἐθίσῃ αὖθις τοὺς Ἕλληνας βαθμηδὸν εἰς τὴν Μακεδονικὴν ἡγεμονίαν. Ἐντεῦθεν αἱ τὴν νέαν συμμαχίαν ἀποτελοῦσαι Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι δὲν ὑπήγοντο κατ' ὄνομα ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Μακεδονίας [1], ἀλλ' ἑνούμεναι πρὸς ταύτην ἀπήρτιζον ὁμοσπονδίαν κρατῶν. Ἐν τούτοις καὶ οὕτω τὴν ἡγεμονίαν εἶχε πράγματι ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ὁ διευθύνων τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν καὶ διὰ τὴν κατὰ τὴν ἔνοπλον δύναμιν ὑπεροχὴν αὐτοῦ οἴκοθεν ἀσκῶν στρατιωτικὴν ἡγεμονίαν [2]. Συντελεστικὸν πρὸς τοῦτο ἦτο καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ ἰδιαίτερα

[1] Droysen Geschichte des Hellenismus Τομ. 2 σελ. 557. (Ἔκδ. 1. Σ. Μ.).
[2] Πολύβ. (ἔκδ. Didot) B. 54. 4. D. 67,8 Πλούτ. Ἀρατ. κ. 45.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μέλη τῆς Ὁμοσπονδίας ταύτης τῶν κρατῶν οὐδὲν εἶχον πρὸς ἄλληλα κοινὸν συμφέρον, καὶ τὸ μόνον ἑνωτικὸν αὐτῶν πρὸς ἄλληλα σημεῖον εὕρισκον ἐν τῇ κοινῇ πάντων πρὸς τὴν Μακεδονίαν συμμαχικῇ σχέσει.

Ἐξαιρουμένων ἔνθεν μὲν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες, ἀφότου ἀπηλλάγησαν τῆς τῶν Μακεδόνων δυναστείας, ἠκολούθουν ἐν πᾶσι τῇ πολιτικῇ τῇ Αἰγυπτιακῇ, ἔνθεν δὲ τῶν ἰσχυρῶν Αἰτωλῶν καὶ τῶν ἀπὸ τούτων ἠθικῶς ἐξαρτωμένων Ἠλείων καὶ Μεσσηνίων τῆς Πελοποννήσου, πᾶσαι αἱ λοιπαὶ Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι ἦσαν νῦν αὖθις (τῷ θέρει τοῦ 221 π. χ.) ἡνωμέναι ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τὴν Μακεδονικήν. Ἡ ἀνέκαθεν ἐπικρατοῦσα μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν διχόνοια, ἡ ὑπὸ οὐδεμιᾶς μετριαζομένη πικρᾶς πείρας, ἡ διχόνοια ἐκείνη ἡ τὸ πρῶτον κατὰ τὸν 4 π. Χ. αἰῶνα παραδοῦσα εἰς τὰ ὅπλα καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν τέχνην τοῦ Φιλίππου Β', τὴν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίαν, αὐτὴ αὕτη παρεσκεύασε, πρὸ πάντων ἐν Πελοποννήσῳ, τὸ οἰκτρὸν τέλος τῆς νέας εὐέλπιδος ἐξεγέρσεως τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν 3 π. Χ. αἰῶνα. Ἐν τούτοις ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι, ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ τῶν χρόνων τούτων δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξεγείρωσιν ἀθρόας πάσας ἔτι τὰς ἐναποκειμένας αὐτοῖς μεγάλας δυνάμεις, συμβιβάζοντες ἅμα καὶ διαλάσσοντες τὰς ἀποτόμους ἀντιθέσεις, ἃς ὁ θαυμάσιος οὗτος λαὸς παρῆγεν ἐν τῷ μέσῳ ἑαυτοῦ· ἀφοῦ, λέγομεν, τὸ τοιοῦτον ἦτο ἀδύνατον νὰ πράξωσιν οἴκοθεν οἱ Ἕλληνες, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς τις τῶν πραγμάτων εὐτυχὴς τροπὴ ὅτι ὁ συγγενέστατος κατὰ τὴν καταγωγὴν λαὸς τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου κατώρθωσε νὰ συνάψῃ πρὸς ἄλληλα ὑπὸ τὴν αἰγίδα αὐτοῦ τὰ πλεῖστα τῶν τμημάτων τῆς διεσπασμένης ταύτης φυλῆς καὶ νὰ καρπωθῇ ἐν εὐρυτάτῳ μέτρῳ καίτοι σχεδὸν πάντοτε πρὸς ἴδιον ὄφελος, τὰς ἐν πλείσταις χώραις τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἐνυπαρχούσας δυνάμεις καὶ πλούτου πηγάς. Διότι ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ὁπότε σοβαρῶς ἐκρίνετο ἡ τύχη τῆς Πελοποννήσου, οἱ βαθύτερον εἰς τὰ πράγματα ἐμβλέποντες πολιτικοὶ ἄνδρες καταφανέστερον καθ' ἑκάστην ἠδύ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ναντο νὰ νοήσωσιν ὅτι μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων πολιτικῶν Δυνάμεων τῆς Δύσεως, μεταξὺ δηλονότι τῆς Καρχηδόνος τῆς μετὰ τὰς ἐν Ἱσπανίᾳ γενομένας ὑπ' αὐτῆς νεωστὶ κατακτήσεις ὑπὸ νέων ἐπαιρομένης ἐλπίδων, καὶ τοῦ νεαροῦ μεγάλου Ἰταλικοῦ κράτους, οὗ αἱ προφυλακαὶ ἀπὸ τοῦ 228 π. Χ. προήλαυνον ἤδη καὶ ἐντεῦθεν τοῦ Ἀδρίου μέχρι Ἰλλυρίας καὶ Κερκύρας· ὅτι, λέγομεν, μετξὺ τῶν δύο τούτων Δυνάμεων παρεσκευάζετο ἀγὼν περὶ ὑπάρξεως, οὗ ἡ ἔκβασις ἔμελλεν ὁπωσδήποτε νὰ ἀσκήσῃ καιρίαν ροπὴν ἐπί τε τὰ πράγματα τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ ἐπὶ τὸν ὅλον Ἑλληνιστικὸν κόσμον τῆς Ἀνατολῆς. Ἀκριβῶς δὲ ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ἡ εὐτάκτως διωργανωμένη Μακεδονικὴ μοναρχία μετὰ τοῦ σφριγῶντος αὐτῆς λαοῦ καὶ τοῦ ἀξιομάχου στρατοῦ καθόλου μὲν ἦτο φυσικὸν προπύργιον τῆς Ἀνατολῆς, ἰδίᾳ δὲ ὁ φυσικὸς καὶ ἀναγκαῖος πρόμαχος τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου καὶ τοῦ πολυμεροῦς πολιτικοῦ συστήματος αὐτῆς. Ἄλλως τε ἡ Μακεδονία αὕτη διετέλει νῦν πρὸς τοὺς Ἕλληνας τῆς κυρίως Ἑλλάδος εἰς θέσιν πάντη διαφέρουσαν τῆς ἐπὶ τοῦ Φιλίππου Β'. Ὁ Μακεδονικὸς λαός, ὅπου νῦν τῆς χώρας αὐτοῦ δὲν εἶχον ἐγκαταστῆ Κέλται καὶ Ἰλλυριοὶ μετανάσται, ἦτο ἐντελῶς σχεδὸν ἐξηλληνισμένος. Ἡ ἀπότομος ἀπέναντι ἀλλήλων στάσις Ἑλλήνων καὶ Μακεδόνων ἡ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Φιλίππου καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶχε παντελῶς ἐκλίπει ἐν τοῖς ἔκτοτε διαγενομένοις ἑκατὸν ἔτεσι κατ' ἀκολουθίαν ἀδιαλείπτου εἰρηνικῆς καὶ φιλικῆς ἐπικοινωνίας ποικίλης· τὰ δὲ συμφέροντα τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους οὕτω κατὰ μικρὸν συμφυᾶ πρὸς τὰ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου κατεστάθησαν, ὥστε ὁλοσχερὴς χωρισμὸς Ἑλλάδος ἀπὸ Μακεδονίας, ὡς εἶχον νῦν τὰ τοῦ πολιτικοῦ κόσμου πράγματα, ἦτό τι ἀδιανόητον, ὡς μαρτυροῦσι τοῦτο διηνεκῶς πάντες οἱ νέοι πόλεμοι καὶ αἱ πολιτικαὶ περιπλοκαί. Πρὸς τούτοις παρὰ πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου ἐκράτει ἡ πεποίθησις[3]

[3] Πρβλ. Πολυβ. Θ', 35. «Τίνες καὶ πηλίκης δεῖ τιμῆς ἀξιοῦσθαι Μακεδόνας, οἳ τὸν πλείω τοῦ βίου χρόνον οὐ παύονται διαγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς βαρβάρους ὑπὲρ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὅτι ἰσχυρὰ Μακεδονία, ἧς οἱ ἀξιόμαχοι στρατοὶ ἠδύναντο ν' ἀντιστῶσιν ἐπιτυχῶς ἐναντίον τῶν ἐπικινδύνων Ἰλλυρικῶν, Δαρδανικῶν, Κελτικῶν καὶ Θρᾳκικῶν βαρβάρων φυλῶν τοῦ Βορρᾶ, ἦτο ἐπείγουσα ἀνάγκη πρὸς τὴν ἀσφάλειαν τῆς πρὸς νότον κειμένης κυρίως Ἑλλάδος. Τέλος ἐν τοῖς χρόνοις, περὶ ὧν ποιούμεθα λόγον, αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις τῆς κυρίως Μακεδονίας πρὸ πολλοῦ εἶχον παύσει οὖσαι ὑπέρτεραι τῶν τῆς Ἑλλάδος καθ' ἣν ἀναλογίαν ὑπερεῖχον τούτων ἐπὶ Ἀλεξάνδρου. Ἡ Μακεδονία, καὶ ἕνεκα τῆς ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου καὶ τῶν διαδόχων εἰς Ἀσίαν μεταβάσεως χιλιάδων τῶν ρωμαλεωτάτων αὐτῆς οἰκητόρων, τέλος δὲ καὶ ἕνεκα τῶν δεινῶν Κελτικῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῶν ὕστερον ἀδιαλείπτων πολέμων, μεγάλην εἶχε πάθει λειπανδρίαν, ἀφοῦ ἐπὶ τοῦ Φιλίππου Ε' αὐτοῦ ἡ παράταξις 26000 μόλις ἀνδρῶν (καὶ τοῦτο περιλαμβανομένων καὶ τῶν μισθοφόρων) ἐκτάκτους ὅλως ἀπήτει παρασκευάς· ὥστε, ἂν μὴ ἡ Μακεδονικὴ πολιτικὴ διέθετεν ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν Ἑλλάδα ἢ τοὐλάχιστον μέγα μέρος τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἡ θέσις τῆς Μακεδονίας ὡς μεγάλου κράτους ἠλαττοῦτο εἰς βαθμὸν ἐμπνέοντα φόβον περὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτῆς. Ἐὰν λοιπὸν ἤθελε καταστῇ δυνατὸν νὰ ἑνωθῶσι πρὸς ἀλλήλας σύμπασαι αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι τῆς Χερσονήσου, ἔστω καὶ διὰ δεσμῶν χαλαρωτάτης μόνον ἐξωτερικῆς ἑνώσεως καὶ διὰ συνειδήσεως τῶν κοινῶν αὐτῶν συμφερόντων καὶ οὕτως ἡνωμέναι νὰ συνταχθῶσι τῇ Μακεδονίᾳ, ἡ τοιαύτη ἕνωσις δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμποιῇ πολὺν φόβον περὶ τοῦ ἐκ Πέλλης ἐνδεχομένου κινδύνου τῆς τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας.

Ἀλλὰ τοιαύτη τις ἕνωσις δὲν ἐπραγματώθη. Καὶ πρῶτον οὐ μόνον οἱ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δυνάμεως αὐτῶν εὑρισκόμενοι Αἰτω-

τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας. Ὅτι γὰρ ἀείποτ' ἂν ἐν μεγάλοις ἦν κινδύνοις τὰ κατὰ τοὺς Ἕλληνας εἰμὴ Μακεδόνας εἴχομεν πρόφραγμα καὶ τὰς τῶν παρὰ τούτους βασιλέων φιλοτιμίας, τίς οὐ γινώσκει; *

* Τοιαῦτα λέγει εἰς τὸ κοινὸν τῶν Λακεδαιμονίων ὁ εἰς Λακεδαίμονα πεμφθεὶς τῶν Ἀκαρνάνων πρεσβευτὴς Λυκίσκος. (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λοὶ ἔμειναν ξένοι πρὸς τὴν νέαν συμμαχίαν τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος· ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ νέα συμμαχία δὲν ἦτο, ὅσον ἀφορᾷ τοὺς Ἕλληνας, ἀπόρροια καὶ ὑπαγόρευσις ὀξυδερκοῦς πολιτικῆς κρίσεως οὐδὲ σκέψεων καὶ λογισμῶν πολιτικῶν ὑπερβαινόντων τὰ ὅρια τῶν ἀμέσων συμφερόντων, ἀλλ' ἐλατήριον εἶχε πανταχοῦ τὴν μᾶλλον ἢ ἧττον περιωρισμένην τοπικὴν πολιτικήν. Τὸ μέγιστον μέρος τῆς Θεσσαλίας ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τοῦ Φιλίππου Β', μὴ λογιζομένων τῶν βραχυτάτων χρονικῶν διαλειμμάτων, ἐν οἷς ἀνεκτήσατο τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς, εἶχε καταστῇ χώρα Μακεδονικὴ μεθόριος. Οἱ Ἀκαρνᾶνες, οἱ Ἠπειρῶται καὶ οἱ Φωκεῖς, ἐφ' ὅσον ἔτι διετέλουν αὐτόνομοι, ἀντιπαθοῦντες πρὸς τοὺς Αἰτωλούς, ὧν ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιθετικὴ πολιτικὴ ἠπείλουν τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν, ὅπως οἱ ληστρικοὶ τῶν Αἰτωλῶν πόλεμοι ἔβλαπτον τὴν εὐημερίαν αὐτῶν, ἐτάχθησαν προθύμως πρὸς τὸ μέρος τῶν Μακεδόνων. Οὐχὶ πολὺ ἄλλως εἶχον τὰ πράγματα καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἐν προπετεῖ ἐκλύσει βίου καὶ ἡδυπαθείᾳ φυτοζωοῦντας Βοιωτούς, οἵτινες ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τοῦ βασιλέως Δημητρίου Β' διετέλουν στενῶς συνδεδεμένοι πρὸς τὴν Μακεδονίαν. Ὅ,τι ἀφορᾷ τέλος τὴν Πελοπόννησον, εἴδομεν ἤδη οἷα ἐπεκράτει μεταξὺ Σπάρτης καὶ τῆς Ἀχαϊκῆς συμμαχίας ἔρις ὀλεθρία ὑπαγοῦσα ἀμφοτέρας τὰς πολιτείας ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Μακεδονίας. Αὐτὴ δὲ ἡ Ἀχαϊκὴ συμμαχία, ἡ ἐπισημοτάτη καὶ εὐτακτότατα διωργανωμένη πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν τῶν περὶ τὴν Μακεδονίαν συντεταγμένων· αὐτή, ἥτις καὶ ὑπὸ τὴν Μακεδονικὴν ἡγεμονίαν ἠδύνατο νὰ διατηρῇ καθ' ἑαυτὴν ἐλευθέραν τινὰ ὕπαρξιν, δυστυχῶς ὑπὸ τὴν στρατιωτικῶς ἀνεπαρκῆ διοίκησιν τοῦ Ἀράτου ἀτελέστατα ἀνέπτυξε τὰς στρατιωτικὰς αὐτῆς δυνάμεις· ἐντεῦθεν δὲ οἱ Ἀχαιοὶ κατέστησαν, ὡς μὴ ὤφελεν, ἐπιδεεῖς τῆς ἀπὸ Μακεδόνων στρατιωτικῆς ἐπικουρίας.

Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἐν Ἑλλάδι ἀναγκαίως ἐπεκράτει σφόδρα καὶ ἐν τῇ νέᾳ συμμαχίᾳ καὶ νῦν καὶ ὕστερον ἡ τῆς Μακεδονίας ὑπεροχή. Αὕτη δὲν ἐστηρίζετο ἁπλῶς καὶ μόνον ἐπὶ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῆς ἐξωτερικῆς ἐκτάσεως καὶ τῶν φυσικῶν δυνάμεων καὶ πόρων τοῦ κράτους τούτου, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ τῆς πολλῆς χρηστότητος, τῆς ἐξαιρέτου περὶ τὰ πολεμικὰ ἀσκήσεως καὶ τῆς στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς πειθαρχίας τοῦ Μακεδονικοῦ λαοῦ, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς εὐσταθείας καὶ ἐπιμονῆς, μεθ' ἧς οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Μακεδονίας ἐκ μακρᾶς πολιτικῆς παραδόσεως διδασκόμενοι ὑπερήσπιζον τὰ συμφέροντα τοῦ κράτους αὐτῶν καὶ εἰργάζοντο εἰς τὴν λύσιν τῶν πολιτικῶν ἐκείνων ζητημάτων, ἅτινα ἦσαν σαφῶς προδιαγεγραμμένα εἰς αὐτοὺς καὶ ὧν αὐτοὶ οὗτοι σαφεστάτην εἶχον συνείδησιν. Ὁ δ' Ἀντίγονος ἐρειδόμενος ἐπί τε τῆς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεως καὶ ἐπὶ τῆς κατὰ μέγιστον μέρος Μακεδονικῆς γενομένης Θεσσαλίας καὶ τοῦ ἀξιολογωτάτου παραλίου φρουρίου αὐτῆς, τῆς Δημητριάδος (ἐν Θετταλομαγνησίᾳ παρὰ τὸν Παγασαῖον κόλπον κειμένης), ἔτι δὲ ἐπὶ τῆς πρὸ πολλοῦ ἤδη Μακεδονικῆς κτήσεως γενομένης, στρατηγικῶς σπουδαιοτάτης, Εὐβοίας μετὰ τῆς ὀχυρᾶς Χαλκίδος, τῆς πρὸς θάλασσαν ταύτης πύλης τῆς Βοιωτίας, πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἐπὶ τῆς Κορίνθου, τῆς ὀχυρᾶς πύλης τῆς Πελοποννήσου (ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ Ὀρχομενοῦ τοῦ Ἀρκαδικοῦ) ἠδύνατο νὰ θεωρήσῃ ὡς ἰσχυρῶς ἡδραιωμένην τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν τῆς δυναστείας αὐτοῦ. Αἱ Ἀθῆναι ὡς κράτος ἐτίθεντο νῦν ἐν ἥσσονι μοίρᾳ καὶ οἱ πρὸς τὸν βασιλέα ἀνταγωνιζόμενοι ἰσχυροὶ Αἰτωλοί, ὧν αἱ αὐτοτελεῖς κτήσεις κείμεναι ἐν εὐρείᾳ ἐκτάσει ἀπὸ τῆς περὶ Κεφαλληνίαν θαλάσσης μέχρι Δελφῶν καὶ ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Ῥίου μέχρι Θερμοπυλῶν καὶ πρὸς τὰ ἔνδον τῆς Φθιώτιδος, διέσπων ἔτι διαρκῶς τὴν μεταξὺ τῶν βορείων καὶ νοτίων χωρῶν τῆς νέας συμμαχίας ἄμεσον συνοχήν, ἦσαν οὕτω πάντοθεν περικεκλεισμένοι καὶ περιειργμένοι, ὥστε εὔλογον ἦτο νὰ ἐλπίζῃ ὁ Ἀντίοχος ὅτι καὶ τούτους ἔμελλε θᾶττον ἢ βράδιον νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, οὐδὲν ἄλλο ἀληθῶς ἀπὸ τῆς ἐν Σελλασίᾳ μάχης ὑπελείπετο εἰς τοὺς πλείστους τῶν συμμαχικῶς πρὸς ἀλλήλους συνδεδεμένων Ἑλλήνων, ἐν οἷς μόνοι

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οἱ μηνίοντες Σπαρτιᾶται ἤλπιζόν τινα κίνησιν Αἰτωλικήν, ἢ νὰ στέρξωσι τὸ πραγματικὸν γεγονὸς τῆς ἀνορθώσεως τῆς Μακεδονικῆς ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίας. Οἱ δὲ Ἀχαιοί, ἀφοῦ δὲν ἐφάνησαν εὐμενεῖς πρὸς τὸν Κλεομένην, ἠδύναντο τοὐλάχιστον νὰ ἐλπίζωσιν ὅτι διὰ τῆς φρονίμου προσχωρήσεως εἰς τὴν νέαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων θὰ ἔβλεπον τὰ ἴδια αὐτῶν συμφέροντα τοσούτῳ μᾶλλον προαγόμενα, ὅσον ταῦτα δὲν ἦσαν εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰ τῶν Ἀντιγονιδῶν. Καὶ ἐν τοιούτῳ πνεύματι εἰργάσατο μετὰ ζήλου ὁ Ἄρατος ἀπὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν διέστη μεγάλως πρὸς τὸ ἴδιον αὐτοῦ παρελθόν, ἵνα τοὐλάχιστον διὰ τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ παρὰ τοῖς Μακεδόσι δυνάσταις δυνάμεως ἀσφαλίσῃ εἰς τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ ὁμογενεῖς αὐτοῦ ἀνεκτήν τινα ἐν τῇ νέᾳ συμμαχίᾳ θέσιν.

Ἦτο ἀληθῶς μεγάλη συμφορὰ καὶ ἐν τῇ καθόλου μὲν καταστάσει τοῦ τότε πολιτικοῦ κόσμου, ἰδίᾳ δὲ ἐν ᾗ καταστάσει διετέλουν τότε τὰ πράγματα ἐν τῇ Ἑλληνομακεδονικῇ χερσονήσῳ, ὁ ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν μάχην τῆς Σελλασίας ἐπελθὼν θάνατος τοῦ γενναίου βασιλέως Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος θανόντος αἰφνιδίως (περὶ τὸ τέλος τοῦ 221 ἢ ἐν ἀρχῇ τοῦ 220 π. Χ.) ἀρχομένου ἔτι τοῦ τεσσαρακοστοῦ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτους[4]. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Ἀντίγονος εἶχε καταστήσει λίαν σαφῶς καταληπτὸν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς ὅτι παρὰ τῇ Μακεδονικῇ στρατιωτικῇ μοναρχίᾳ τὸ ἐν Πελοποννήσῳ δημοκρατικὸν πολιτειακὸν σύστημα ἢτό τι ἁπλῶς ἔτι ἀνεκτόν. Ὁ Ἄρατος αὐτὸς, καίπερ ἄλλως μεγίστης ἀξιούμενος τιμῆς ὑπὸ τοῦ συνετοῦ ἡγεμόνος, διαρκοῦντος ἔτι τοῦ πρὸς Κλεομένην πολέμου ὑπέμεινε τὴν ταπείνωσιν τοῦ νὰ ἴδῃ ἐν μὲν τῷ ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐλευθερωθέντι Ἄργει ἀνισταμένας τὰς εἰκόνας τῶν πρώην τυράννων, ἐν Κορίνθῳ δὲ τοὐναντίον ἀνατρεπομένας τὰς τῶν Ἀχαιῶν ἐλευθερωτῶν «πλὴν μιᾶς τῆς ἐκείνου (τοῦ Ἀράτου)»[5]. Τέλος τὸ πάθημα τὸ δεινὸν τῆς ἐν ἔτει 222 μ. Χ.

[4] Πρβλ. Droysen Geschichte des Hellenismus Τομ. Β' σ. 296. 553. (Ἔκδ. Σ.Μ.)
[5] Πλουτ. Ἀρατ. κ. 45

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἁλούσης πόλεως Μαντινείας, ἥτις δοθεῖσα ὕστερον εἰς τοὺς Ἀργείους ᾠκίσθη αὖθις ὑπὸ τοῦ Ἄργους καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀράτου πρὸς κολακείαν τοῦ βασιλέως ἐκλήθη «Ἀντιγόνεια»[6], ἦτο μέλαινά τις αἱματηρὰ κηλὶς ἐπὶ τῆς τιμητικῆς ἀσπίδος τοῦ βασιλέως, κἂν ἔτι μεγάλως εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἐνείχοντο οἱ Ἀχαιοί. Καὶ ὅμως ὁ θάνατος τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἦτο μεγάλη συμφορὰ καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας αὐτούς. Διότι ὁ Ἀντίγονος ἦτο ἀνὴρ ἄρτιος ἐν πᾶσιν, οἵους ὀλίγους ἔτι εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ τότε ἡ Ἑλλὰς καὶ ὅλος ὁ Ἑλληνιστικὸς κόσμος· ἀνήρ, ὅστις καὶ τὴν Μακεδονίαν ἐκ τῆς εἰς ἣν εἶχε περιέλθει αὖτη τότε δυσαρέστου θέσεως εἰς μείζονα αὖθις ἀνήγαγε δύναμιν, καὶ τὴν ἰδιότροπον τύχην διὰ τῆς ἐπιμόνου δραστηριότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἐξαιρέτου ἡγεμονικῆς ἀρετῆς εἰς τὴν πορείαν αὐτοῦ ἐδέσμευσεν, ἐνόησε δ' ἐπιτηδείως καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐπιβάλῃ σεβασμὸν πρὸς ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄνδρας τοῦ εἰς ἀνήκεστον πολιτικὴν παράλυσιν περιστάντος γένους τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸ πιστὸν τῆς πολιτείας αὐτοῦ καὶ διὰ τρόπων ἀγαθῶν καὶ εὐμενῶν ἕνα ἕκαστον ἰδίᾳ πρὸς ἑαυτὸν νὰ προσαγάγῃ. Καί τοι δὲ ὡς Μακεδὼν στρατιωτικὸς ἡγεμὼν δὲν διέκειτο εὐμενῶς πρὸς τὸ ἑλληνικὸν δημοκρατικὸν τῆς πολιτείας σύστημα· ἀλλ' ἦτο ἐξ ἄλλου ἀπηλλαγμένος τῆς τε ἀνηκούστου πολιτικῆς καὶ προσωπικῆς ἀνοίας τοῦ νεαροῦ αὐτοῦ διαδόχου ὡς καὶ τοῦ ἀλογίστου καὶ βαναύσου τῶν τρόπων, δι' οὗ οὗτος ὑπεροπτικῶς προσέβαλλε τὰ εὐθικτότατα τῶν συμφερόντων, ἔτι δὲ καὶ τῆς ἀγρίας καὶ φιλεκδίκου ὠμότητος αὐτοῦ. Συνελόντι εἰπεῖν, μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου κατέβη εἰς τὸν τάφον ἀνήρ, ὅστις, εἴπερ τις ἄλλος, ἠδύνατο ἴσως ἔτι ἐν τῇ μεγάλῃ κρίσει, ἐν ᾗ ὁ ἀρξάμενος ἤδη δυσμόθεν τοῦ Ἀδρίου περὶ ἡγεμονίας τοῦ κόσμου ἀγὼν ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς τὴν Ἑλληνομακεδονικὴν χερσόνησον, νὰ καταστῇ ὁ ἄξιος ἡγέτης τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου.

Ἡ νέα πολιτικὴ δύναμις τῆς Μακεδονίας εἶχε στερεωθῇ διὰ

[6] Πλουτ. αὐτόθι. Παυσαν. Ζ. 8, 6. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς ἀπέδωκε τῇ πόλει ἐπισήμως τὸ ἀρχαῖον ὄνομα.

τοῦ Ἀντιγόνου κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ οὐδεμία ἐν τῇ νέᾳ συμμαχίᾳ ἐξεδηλώθη πρὸς ἀποστασίαν ἐπιθυμία οὔτε ταραχώδη ἐγένοντο κινήματα. Περὶ τοιούτων μάλιστα κινημάτων νῦν ἔτι ὀλιγώτερον ἠδύνατο νὰ γείνῃ σκέψις ἢ λόγος, διότι ἀκριβῶς νῦν, θανόντος αἰφνιδίως τοῦ μεγάλου Πτολεμαίου Γ' τοῦ Εὐεργέτου (κατὰ φθινόπωρον τοῦ 221 π Χ.), τοῦ πρὸ μικροῦ ἔτι εὐμενέστατα δεξιωθέντος τὸν φυγάδα Κλεομένην, καὶ ἀναλαβόντος τὴν ἀρχὴν τοῦ νωθροῦ Πτολεμαίου Δ', ἔπαυσε μὲν ἡ τέως τολμηρὰ ἐπιθετικὴ πολιτικὴ τῆς Αἰγυπτιακῆς βασιλείας, ἡ δὲ Ἀλεξάνδρεια δὲν παρεῖχε πλέον, ὡς μέχρι νῦν, ἔρεισμα εἰς τὰς ἐναντίον τῶν Μακεδόνων ἐξεγέρσεις τῶν Ἑλλήνων. Ὡς πρὸς δὲ τὸν Ἄρατον καὶ τοὺς Ἀχαιούς, οὗτοι μετ' ἀρίστων προσδοκιῶν ἠτένιζον πρὸς τὴν εἰς ἐξουσίαν ἄνοδον τοῦ διαδόχου τοῦ Ἀντιγόνου. Διότι ὁ νέος βασιλεὺς Φίλιππος Ε', υἱὸς τοῦ Δημητρίου Β', τοῦ Ἀντιγόνου δὲ τοῦ Δώσωνος ἀνεψιὸς (ἐξάδελφος) καὶ θετὸς υἱὸς καὶ ὑπὸ τὴν τούτου κηδεμονίαν τέως διατελῶν, νεανίας μόλις τὸ ἑκκαιδέκατον τῆς ἡλικίας νῦν ἄγων ἔτος[7], μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ κηδεμόνος αὐτοῦ εἶχε πεμφθῇ ὑπὸ τούτου εἰς Πελοπόννησον, ἵνα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἀράτου καταστῇ γνώστης τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πραγμάτων. Ἐνταῦθα ὁ Ἄρατος εἶχε κατορθώσει νὰ ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὴν εὔνοιαν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ νεαροῦ διαδόχου τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου ἐμπνεύσας ἅμα μεγάλην εἰς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην πρὸς ἑαυτὸν κατ' ἰδίαν καὶ πρὸς τὰς συμβουλὰς αὐτοῦ[8]. Ὁ Φίλιππος δὲ καὶ βασιλεὺς γενόμενος ἐπὶ ἔτη πολλὰ ἐδικαίωσε τὰς τοῦ Ἀράτου προσδοκίας. Ἐν τούτοις τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα, ἐν ἀρχῇ καὶ ἄνευ τῆς τοῦ Φιλίππου ἐπὶ ταῦτα ἐπιδράσεως, τοιαύτην τάχιστα ἔλαβον πορείαν ἐξελίξεως, ὥστε αἱ μετὰ τῆς Μακεδονίας συμμαχικῶς συνδεδεμέναι χῶραι, οὐδὲ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἐξαιρουμένης, εἰς μείζονα διηνεκῶς ἀπὸ

[7] Πολυβ. Δ. 5,3. 24,1. Εὐσεβ. Χρον. Ἀρμ. σ. 334 (ἔκδ. Aucher) Συγκελλ. σ. 508 (ἔκδ. Βόννης).

[8] Πλουτ. Ἀρατ. κ. 46 πρβλ. 47 μέχρι τέλους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοῦ ἡγεμονεύοντος κράτους ἐξάρτησιν περιέστησαν. Συνεχεῖς ἀντιξοώταται διενέξεις μετὰ τῶν Αἰτωλῶν καὶ τῶν Μεσσηνίων ἐκείνων, οἵτινες τέως μὲν διετέλουν φίλα φρονοῦντες τῇ Αἰτωλικῇ συμπολιτείᾳ, ἀλλὰ πρὸ μικροῦ ἐβουλεύσαντο νὰ προχωρήσωσιν εἰς τὴν Ἑλληνομακεδονικὴν συμμαχίαν[9], ἐπήνεγκον τὸ πρῶτον, ἀρχομένου τοῦ θέρους τοῦ 220 π. Χ., αἱματηρὰς μεταξὺ Αἰτωλῶν καὶ Ἀχαιῶν συγκρούσεις· ἐν ταύταις δ' οὕτω τέλεον ἡττήθησαν οἱ Ἀχαιοί, ὥστε ἠσθάνθησαν εὐθὺς τὴν ἀνάγκην τοῦ ἐπικαλέσασθαι τὴν τοῦ Φιλίππου βοήθειαν. Ἡ ἐντεῦθεν προελθοῦσα τῶν πραγμάτων ἐν Ἑλλάδι πορεία κατήντησεν εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ κατὰ τὸ 220 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῦ ψηφισθέντος μεγάλου συμμαχικοῦ πολέμου. Τούτου ὁ μὲν φανερῶς λεγόμενος σκοπὸς ἦτο ἡ ἀνάκτησις τῶν ἀπὸ δεκαετίας ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν ἀπὸ πολλῶν συμμάχων χωρῶν ἀφαιρεθεισῶν πόλεων, ὁ δ' ἀληθὴς σκοπὸς ἡ περιστολὴ τῶν Αἰτωλῶν ἐντὸς ὁρίων ὡς δυνατὸν στενωτάτων, τοὐλάχιστον ἡ ἄπωσις αὐτῶν ὄπισθεν τῆς Οἴτης καὶ ὄπισθεν τῶν Δελφῶν[10].

Λεπτομερῆ ἀφήγησιν τοῦ οὕτως ἀναφθέντος πολέμου, τοῦ συμμαχικοῦ καλουμένου (716—217 π. Χ.) δὲν θὰ ἐπιχειρήσωμεν ἐνταῦθα, ἀρκούμενοι ἁπλῶς εἰς τὸ νὰ ἐξάρωμεν τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ σημασίαν. Ἡ πολιτικὴ σκέψις, ὑφ' ἧς ἤγοντο οἱ Αἰτωλοὶ ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, ἦτο, καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα, ἡ ἑξῆς. Οὗτοι ἐζήτουν ἐν πρώτοις νὰ θέσωσι περιορισμόν τινα εἰς τὴν περαιτέρω ἐπέκτασιν τῆς Ἑλληνομακεδονικῆς συμμαχίας, ἥτις περιλαβοῦσα ἤδη καὶ τὴν Μεσσηνίαν προσεκτᾶτο χώραν, ἔνθα μέχρι νῦν ἴσχυεν ἡ πολιτικὴ ῥοπὴ τῶν Αἰτωλῶν. Πρὸς τούτοις οἱ Αἰτωλοὶ μὴ γινώσκοντες τὴν τοῦ νεαροῦ Φιλίππου δύνα-

[9] Πολύβ. Δ. 5,8. *

* Ἀλλ' ὁ λόγος παρὰ Πολυβίῳ οὐχὶ περὶ Ἑλληνομακεδονικῆς συμμαχίας, ἀλλὰ περὶ συμμαχίας Ἀχαιῶν καὶ Μακεδόνων (Σ. Μ.).

[10] Πολυβ. Δ. 25, 6 κ. ἑ. «Συνανακομιεῖσθαι δὲ καὶ τοῖς Ἀμφικτύοσιν ἔγραψαν τοὺς νόμους, καὶ τὴν περὶ τὸ ἱερὸν ἐξουσίαν, ἣν Αἰτωλοὶ παρήρηνται νῦν, βουλόμενοι τῶν κατὰ τὸ ἱερὸν ἐπικρατεῖν αὐτοί».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μιν ἠδύναντο νὰ ἐλπίζωσιν ὅτι νῦν δι' εὐτυχοῦς τινος πολέμου ἔμελλον νὰ διασπάσωσι τὸ δίκτυον, ἐν ᾧ Ἀντίγονος ὁ Δώσων εἶχε συλλάβει τὴν Ἑλλάδα περικλείσας πανταχόθεν καὶ αὐτοὺς τοὺς Αἰτωλούς. Ἀλλ' ἡ τῶν πραγμάτων πορεία ἔδειξεν ὅτι ἀκριβῶς νῦν ἤρξαντο οἱ Αἰτωλοὶ ν' ἀποτίνωσι βαρείας τὰς ποινὰς τῆς μέχρι νῦν κατὰ βάθος πλημμελοῦς αὐτῶν πολιτικῆς. Συμφορὰ καὶ ἁμάρτημα τοῦ ῥωμαλέου τούτου ἑλληνικοῦ λαοῦ ἦτο καὶ ἔμεινε τὸ ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς προηγηθεῖσι τοῦ πολέμου τούτου οὐδέποτε διηύθυνεν εἰς ὁδὸν κανονικὴν τὴν μεγάλην καὶ θαυμασίαν αὐτοῦ ῥώμην, οὐδέποτε ὑπέβαλεν ἑαυτὸν εἰς συστηματικὴν καὶ πολιτικὴν πειθαρχίαν· ὅτι οὐδέποτε προεφύλαξεν ἑαυτὸν ἀπὸ ἀβουλου κατασπαθήσεως τῆς δυνάμεως αὐτοῦ· οὐδέποτε κατήρτισε σύστημα εὐρείας, σκοπίμου, συνεποῦς ἑαυτῇ καὶ καλῶς ἰθυνομένης Αἰτωλικῆς πολιτικῆς· καὶ ὅτι πρὸ πάντων οὐδέποτε ἔλαβε παρ' αὐτῷ ὑψηλοτέραν ἀνάπτυξιν τὸ σπέρμα τῆς πανελληνίου ἰδέας, ἥτις δὲν ἔλειπε παντελῶς καὶ ἐν τούτῳ τῷ τμήματι τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἡ τελευταία χρόνου στιγμή, καθ' ἣν ἐφάνη ὅτι ἠδύναντο οἱ Αἰτωλοὶ ἢ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος νὰ λάβωσιν, ἢ ἑνούμενοι μετὰ τῶν ἄλλων ζωῆς ἐπιδεκτικῶν τμημάτων τοῦ ἐν τῇ χερσονήσῳ Ἑλληνικοῦ, νὰ ἀναδημιουργήσωσιν Ἑλλάδα ἐλευθέραν, παρῆλθε μετὰ τῆς μάχης τῆς Σελλασίας καὶ τῆς εἰς Σπάρτην εἰσελάσεως τοῦ Ἀντιγόνου. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἡ Μακεδονικὴ ἐπὶ τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον ἡγεμονία ἦτο γεγονὸς τετελεσμένον, κατασταθεῖσα ἅμα καὶ ἀνάγκη πολιτικὴ ὡς ἐκ τῆς τότε καταστάσεως τοῦ πολιτικοῦ κόσμου. Ἐντεῦθεν οἱ Αἰτωλοὶ περιέστησαν ἐξ ἀνάγκης εἰς θέσιν διαρκῶς ἀμυντικήν, ἐκ πολιτικῆς μάλιστα ἐπόψεως λίαν δυσχερῆ. Ἀλλ' αἱ πολιτικαὶ δυσχέρειαι τῆς τοιαύτης θέσεως ἔτι μᾶλλον ηὐξήθησαν διὰ τῶν σφαλμάτων αὐτῶν τῶν Αἰτωλῶν, ὡς τοῦτο ἐγένετο δῆλον ἰδίως ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐν ἔτει 220 π. Χ. ἐκραγέντος πολέμου. Νῦν οἱ Αἰτωλοὶ ἐτιμωρήθησαν ἀκριβῶς διὰ τὸ ὅτι οὐδέποτε μέχρι νῦν ἠθέλησαν νὰ μεταλλάξωσι τέλεον τὸν πάλαι ληστρικὸν βίον. Αἱ πολλαὶ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἰδιωτικῆς φύσεως ἔριδες καὶ αἱ φιλοκίνδυνοι κατὰ θάλασσαν καὶ κατὰ ξηρὰν ληστρικαὶ στρατεῖαι, δι' ὧν οἱ τολμηροὶ Αἰτωλοὶ πολέμαρχοι ἐλυμαίνοντο ἀπὸ μακροῦ χρόνου πάντας τοὺς περιοίκους λαούς, πολλάκις ἀκαίρως καὶ οὐδαμῶς λογιζόμενοι τὰ πολιτικὰ τῆς χώρας αὐτῶν συμφέροντα, εἶχον παραγάγει πανταχοῦ πέριξ αὐτῶν ἰσχυροτάτην ἀποστροφὴν κατὰ τοῦ ἀνδρείου λαοῦ, οὗ τὸ ὄνομα μεγάλως νῦν πανταχοῦ ἐδυσφημεῖτο. Ἀποτέλεσμα τούτου ἦτο ὅτι οἱ Αἰτωλοὶ ἐν τῷ νῦν ἀναπτομένῳ πολέμῳ οὐδαμοῦ σχεδὸν πλέον τῆς Ἑλλάδος ἀπολαύουσι συμπαθειῶν, καὶ ὅτι ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πολέμου οὐδένα ἐν μέσῳ τῶν Ἑλλήνων τῶν μὴ ἀνέκαθεν συμπεφυκότων, οὕτως εἰπεῖν, ἰσχυρῶς τῇ συμμαχίᾳ αὐτῶν, οὐδένα πλὴν τῶν ἔκπαλαι φιλίως διακειμένων Ἠλείων ἔχουσι σύμμαχον· καὶ ὅτι δὲν κατορθοῦσι νὰ ματαιώσωσιν αὖθις τὴν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ὑπερφαλάγγισιν. Πλὴν τῶν χρηματικῶν πόρων τῶν παρεχομένων αὐτοῖς ὑπό τε τοῦ τότε φιλίως αὐτοῖς διακειμένου ἀντιπάλου τοῦ Φιλίππου βασιλέως τῆς Περγάμου Ἀττάλου Α'[11], οἱ μόνοι μετὰ τῶν Αἰτωλῶν πολιτικῶς συνταχθέντες ἦσαν οἱ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀντιγόνου νῦν μὲν ἐν ὑποκώφῳ ἀναβρασμῷ, νῦν δὲ ἐν αἱματηραῖς ἐμφυλίοις διενέξεσι κινούμενοι Σπαρτιᾶται. Οὕτω δὲ πολιτευόμενοι οἱ Σπαρτιᾶται (ἀφοῦ τέλος κατὰ τὸ τέλος τοῦ 220 ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 219 ἐτελεύτησε τραγικῶς ὁ πολύκλαυστος, ὁ μάτην μετὰ πόθου προσδοκώμενος Κλεομένης) εἰς μὲν τὸν χηρεύσαντα θρόνον τῶν Ἡρακλειδῶν ἀνεβίβασαν νέον βασιλέα κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 219 (ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Εὐρυσθενειδῶν ἐγένετο βασιλεὺς ὁ Ἀγησίπολις Γ', ἡ δ' ἑτέρα θέσις τῆς βασιλείας ἐδόθη ὑπὸ τῶν Ἐφόρων, ἐπὶ ἀδρῷ τιμήματι, παροραθέντων ὅλως τῶν τελευταίως γνησίων ἀπογόνων τῶν Προκλειδῶν, εἴς τινα Λυκοῦργον[12])· εἶτα δὲ τῆς μὲν Μακεδονικῆς συμμαχίας ἀποσπασθέντες, μετὰ δὲ τῶν Αἰτωλῶν συμμαχήσαντες μετέσχον αὖθις τοῦ γενικοῦ πολέμου. Ἐξ ἄλλου δὲ ὁ τῆς ἀντιθέτου μερίδος ἡγούμε-

[11] Πολύβ. Δ. 65,6.
[12] Πρβλ. Πολύβ. Δ. 35,36

ΔΩΡΕΑ Χ. [illegible]

νος βασιλεὺς Φίλιππος ἤγετο πιθανῶς ὑπὸ τῆς ἐλπίδος ὅτι διὰ τοῦ πολέμου τούτου ἔμελλε τὴν μὲν τῶν Αἰτωλῶν ἐν Ἑλλάδι δύναμιν ἐκ θεμελίων νὰ κλονήσῃ, νὰ ἐπιβάλῃ δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἡγεμονίαν καὶ εἰς τὴν ἐσχάτην ἔτι ἐλευθέραν λειπομένην χώραν ἐκ τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐπικράτειαν.

Αὐτὸς δὲ ὁ πόλεμος ὁ ἐξεγείρας τάχιστα καὶ τὰς βαρβάρους φυλὰς τοῦ Βορρᾶ, τοὺς μὲν Ἰλλυριοὺς ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας, τοὺς δὲ Δαρδανίους ἐναντίον αὐτῆς, δὲν ἐπερατώθη ὡς πρὸ μικροῦ ὁ Κλεομενικός, διὰ σειρᾶς μεγάλων καὶ καιρίων συγκρούσεων, ἀλλὰ τὸ μὲν διεξήχθη διὰ πολλῶν πεισματωδῶν μαχῶν, αἵτινες συνεκροτήθησαν ἐν τοῖς μακροῖς καὶ δυσδιακρίτοις μεθορίοις τῶν ἐπικρατειῶν τῶν διαμαχομένων συστάσεων, τὸ δὲ περιεστράφη κυρίως εἰς πολιορκίαν ὀχυρῶν τινων χωρίων καὶ ἰδίᾳ εἰς συνεχεῖς ἑκατέρωθεν ἐπιχειρουμένας λίαν καταστρεπτικὰς εἰσβολὰς εἰς τὰς τῶν πολεμίων χώρας, δι' ὧν ἀπὸ στρατιωτικῆς μὲν ἐπόψεως μικρὸν μόνον προσεγίνετο κέρδος εἰς τοὺς πολεμοῦντας, ἄλλως δὲ αἵ τε δύστηνοι χῶραι τῆς βορείου Ἑλλάδος καὶ ἡ Αἰτωλία αὐτὴ καὶ Πελοποννήσου μέρος δεινὰς ἔπασχον ζημίας. Καὶ νῦν κατεδείχθη σαφῶς ὅτι οἱ τότε πολέμαρχοι τῶν Αἰτωλῶν, ὅ τε ἐκ Τριχωνίου Δορίμαχος «ὁ πλήρης Αἰτωλικῆς ὁρμῆς καὶ πλεονεξίας», καὶ ὁ ἀνδρεῖος, ἀλλ' οὐχ ἧσσον τῆς αὐτῆς ὁρμῆς καὶ πλεονεξίας ἔμπλεως Σκόπας, ὡς στρατηγοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ παραβληθῶσι πρὸς ἕνα Κλεομένην· τὸ δ' ἔτι χεῖρον εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς ἦτο ὅτι οἱ πολέμαρχοι οὗτοι ἐν ταῖς παρατόλμοις καὶ ὁρμητικῶς ἐπιχειρουμέναις ἐκ τοῦ ὀρεινοῦ αὐτῶν ἐρύματος, οἷον ἦτο ἡ Αἰτωλία, ἐπεξόδοις τοσοῦτον ἐνησμένιζον εἰς ἀγρίας δηώσεις καὶ ἀνοσίους διαρπαγὰς ἱερῶν ναῶν, ὥστε ἐξηφάνισαν κατὰ μικρὸν πᾶσαν τὴν λειπομένην ἔτι παρὰ τοῖς Ἕλλησι πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς συμπάθειαν. Ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς Φίλιππος, καίπερ ἀξιώτατος ὢν στρατηγὸς καὶ ἔν τε τῇ πρὸς ἐπιθέσεις ἑτοιμότητι καὶ ἐν τῇ τῶν κινήσεων ταχύτητι ἐνάμιλλος ἐν πᾶσι τοῖς Αἰτωλοῖς ἀναδειχθείς, ὅμως ἐν τῇ τοῦ πολέμου διοικήσει ἔμεινε πάντοτε ὑποδεέστερος τοῦ προκατόχου αὐ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοῦ Ἀντιγόνου. Πρέπει ἐν τούτοις νὰ ὁμολογηθῇ καὶ τοῦτο, ὅτι ἕνεκα τῶν εἰσβολῶν τῶν Δαρδάνων, πολλῷ δὲ πλέον ἕνεκα τῆς τῶν πλείστων συμμάχων νωθρότητος καὶ τῆς οἰκτρᾶς τῶν Ἀχαιῶν στρατιωτικῆς ἀσθενείας, πανταχοῦ σχεδὸν τοῦ μεγάλου θεάτρου τοῦ πολέμου, ὁ Φίλιππος, μόνος μετὰ τῶν Μακεδόνων αὐτοῦ φέρων τὸ μέγιστον τοῦ πολέμου βάρος, ἀτελῶς μόνον ἠδυνήθη νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ ὑπὸ τῶν περιστάσεων προδιαγεγραμμένον αὐτῷ σχέδιον τοῦ πολέμου, τὴν συστηματικὴν δηλονότι καὶ συγκεντρωτικὴν προσβολὴν ἐναντίον τῆς ὀρεινῆς Αἰτωλικῆς χώρας, ἣν ἔμελλε νὰ συνδυάσῃ μετὰ ἰσχυρῶν ἐπιθέσεων ἐναντίον τοῦ καιριωτάτου σημείου τῆς ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν κατεχομένης θέσεως.

Ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἡ πλάστιγξ ἤρξατο νὰ κλίνῃ κατὰ μικρὸν ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου. Οἱ Αἰτωλοί, ὧν τὸ πολιτικὸν κέντρον, τὸ Θέρμον, κατέστρεψεν ὁ Φίλιππος τῷ 218 ἔν τινι τῶν περιφημοτάτων αὐτοῦ στρατειῶν, καὶ οἵτινες ἐγγυτάτω τῶν νοτίων αὐτῶν ὁρίων ἀπώλεσαν τὴν Οἰνιάδα (219), ὡς ἐν Θεσσαλίᾳ τὰς Φθιωτικὰς Θήβας (217), οὐδένα πλὴν μοίρας τινὸς Κρητῶν[13] καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Περγάμου ἔχοντες σύμμαχον, ἰδόντες τοὺς πόρους αὐτῶν κατὰ μικρὸν ἐκλείποντας ἤρξαντο ἐπιθυμοῦντες σπουδαίως τὴν εἰρήνην. Οὕτω δὲ διακειμένων τῶν πραγμάτων ἐπελθοῦσα ἡ ἀγγελία τῶν ἀκριβῶς τότε ἐν τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ μεγάλων συμβάντων, ἔπεισε τοὺς διαμαχομένους νὰ μεταβάλωσι τὴν ἑαυτῶν πολιτικήν. Ὁ πρὸ μακροῦ παρασκευασθεὶς περὶ ὑπάρξεως μεταξὺ Ρώμης καὶ Καρχηδόνος πόλεμος (ὁ δεύτερος καλούμενος Καρχηδονιακὸς πόλεμος) ἐξερράγη τέλος τῷ 218 π. Χ. Ὁ μέγας Ἀννίβας κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους τούτου εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν· τότε δὲ ἤρξατο καὶ ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος νὰ παρακολουθῇ ἐν συντόνῳ προσδοκίᾳ τὰς τύχας τοῦ πολέμου τούτου. Ὡς γνωστόν, ὁ Ἀννίβας περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔαρος τοῦ 217[14], ἐπήνεγκε τοῖς Ρωμαίοις τὴν παρὰ τὴν Τρανσι-

[13] Πολυβ. Δ. 53 καὶ 55 καὶ ἑφεξῆς. Ἴδι κατωτέρω σημ. 17.

[14] Ὁ Mommsen (Römische, Geschichte ἔκδ. 4, τομ. 1. σ. 904 σημ.) λέγει. «Ἡ

μένην λίμνην δεινὴν ἦτταν. Ἡ ἀγγελία τοῦ μεγάλου τούτου γεγονότος βαθυτάτην ἐνεποίησε καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα αἴσθησιν. Ἀπέναντι δὲ πολέμου οὕτω σφοδρῶς διεξαγομένου καὶ τοιαύτας λαμβάνοντος διαστάσεις, οἷος ὁ νῦν ἐν Ἰταλίᾳ ἀναφθείς, πόλεμοι, ἐν οἷς αἱ τῆς Ἑλληνομακεδονικῆς χερσονήσου χῶραι κατέτριβον τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἐφαίνοντο οἱονεὶ «ἀγῶνες ἀθλητικοί»· καί τις προαίσθησις περὶ τοῦ ἰδίου αὐτῶν μέλλοντος διῆκε κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας διὰ μέσου τῶν ἐν μεγάλῃ διχονοίᾳ πρὸς ἀλλήλους διατελούντων λαῶν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, οἱονεὶ αἰσθανομένων πάντων ὅτι ἐν τοῖς μεταξὺ Ἀννίβα καὶ Ρωμαίων πολέμοις προὔκειτο περὶ μείζονός τινος ἢ ἁπλῶς περὶ τῆς ἐν ταῖς πέραν τοῦ Ἀδρίου χώραις ἡγεμονίας· ὅτι δῆλα δὴ ὁ ἐν τῷ γιγαντίῳ τούτῳ ἀγῶνι νικητὴς ἀναδεικνύμενος ἔμελλε θᾶττον ἢ βράδιον νὰ ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα ἀσφαλῶς καὶ ἐπὶ τὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου χώρας. Τοιαῦται γνῶμαι καθίστων τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν διαμαχομένων ἑλληνικῶν πολιτειῶν λίαν προθύμους εἰς τὸ νὰ τείνωσιν ἀλλήλοις τὰς χεῖρας ὑπὲρ τῆς εἰρήνης. Καὶ αὐτὸς νῦν ὁ Φίλιππος πρεσεχώρει εἰς τὰς ἐπιθυμίας ταύτας καίπερ ἐκ πάντη ἀλλοίων ἐλαυνόμενος αἰτίων[15]. Ἐν τῷ νεαρῷ δηλονότι τούτῳ καὶ μεγαλοπράγμονι ἡγεμόνι, ἕνεκα τῆς νῦν ἐπ' αὐτὸν ἠθικῆς ροπῆς ἑνὸς τῶν ἐπιφανεστάτων αὐτοῦ ἀκολούθων, τοῦ Ἰλλυριοῦ ἀρχηγέτου Δημητρίου τοῦ Φαρίου, ἀφυπνίσθησαν αὖθις αἱ ἀναμνήσεις τοῦ προτέρου μεγαλείου τῶν ἀπὸ Ἀλεξάνδρου καὶ ἐντεῦθεν Μακεδόνων βασιλέων ὡς καὶ τῶν μεγάλων πολεμικῶν ἔργων καὶ τῆς ὑπερόχου δυνάμεως τῶν ἰδίων αὐ-

χρονολογία τῆς μάχης 23 Ἰουνίου ὡς παραδίδεται ὑπὸ τοῦ ἀδιορθώτου ἡμερολογίου*, πρέπει κατὰ τὸ διωρθωμένον ἡμερολόγιον νὰ ἀναχθῇ περίπου εἰς τὸν Ἀπρίλιον κξ.».

* Τοῦ ἡμερολογίου δηλονότι τῶν Ρωμαϊκῶν πρὸ τῆς ἐπὶ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος διὰ τοῦ Σωσιγένους γενομένης μεταρρυθμίσεως ἢ διορθώσεως αὐτοῦ. (Σ. Μ.).

[15] Εἶναι παραδοξότατον ὅτι ὁ Ἰουστῖνος (XXIX, 2, 3), ἐν τῇ ἐπιπολαιότητι, μεθ' ἧς συνηθίζει νὰ ἱστορῇ τὰ πράγματα, ἀποδίδει τῷ Φιλίππῳ τὴν βαθεῖαν ἐκείνην σκέψιν περὶ τῶν ἀπὸ δυσμῶν ἀπειλούντων τὸ κράτος αὐτοῦ κινδύνων, θέτων μάλιστα εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ ῥήματα καὶ διανοήματα, ἅτινα ὁ κυριώτατος μάρτυς τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων τούτων, ὁ Πολύβιος, παρίστησιν ὡς σκέψεις τοῦ Ἀγελάου (ἴδ. κατωτέρω).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοῦ προγόνων, τοῦ μεγάλου Ἀντιγόνου καὶ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ. Ὁ Φάριος ἐνόησε λίαν ἐπιτηδείως νὰ τρέφῃ καὶ νὰ προάγῃ τὰ αἰσθήματα ταῦτα, κατώρθωσε δὲ τέλος νὰ παραστήσῃ μὲν αὐτῷ ὡς νεαρῷ ἀρχιστρατήγῳ τὰ νῦν ἐν Ἰταλίᾳ γινόμενα ὡς πάντη ἐπιτήδεια πρὸς ἀποτελεσματικὴν ἐπέμβασιν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους, νὰ ἐμπνεύσῃ δ' αὐτῷ ὡς νεαρῷ βασιλεῖ τὴν ἐλπίδα μελλούσης τινὸς παγκοσμίου ἡγεμονίας ὑπὸ χροιὰν δελεαστικωτάτην. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει πραγμάτων δὲν ἦτο δύσκολον νὰ πεισθῶσιν ἅπαντα τὰ ἐμπόλεμα κράτη τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου νὰ συγκροτήσωσι σύνοδον πρὸς συνομολόγησιν εἰρήνης (ἔτι πρὸ τοῦ τέλους τῆς 140,3 Ὀλυμπιάδος ἢ ἐν ἀρχῇ τῆς 140,4) συνελθοῦσαν τῷ 217 ἐν Ναυπάκτῳ. Ἐνταῦθα δὲ ἀνὴρ κράτιστος, ὁ Αἰτωλὸς Ἀγέλαος ὁ ἐκ Ναυπάκτου, εἷς τῶν ἀρίστων πολιτικῶν ἀνδρῶν, οὓς ποτε παρήγαγεν ἡ Αἰτωλία, ἦν ὁ εὐγλώττως ἑρμηνεύσας τὰ φρονήματα, ὧν ἐνεφοροῦντο τότε οἱ συνετώτατοι τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ἀγέλαος μετὰ σαφηνείας καὶ ὀξύτητος λόγου ἐξῆρε τὴν σημασίαν, ἣν εἶχεν ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὁ ἐν Ἰταλίᾳ διεξαγόμενος περὶ παγκοσμίου ἀρχῆς πόλεμος, καὶ τοὺς κινδύνους, οὓς ἠπείλουν νὰ ἀπολύσωσι κατὰ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων «τὰ προφαινόμενα ἀπὸ τῆς ἑσπέρας (τῆς δύσεως δηλονότι) νέφη», καὶ τὴν ἀνάγκην γενικῆς καὶ ἐκουσίας πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν πρὸς ἀλλήλας συνεννοήσεως, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἦτο ἔτι ἀπολύτως δυνατόν. Τῷ δὲ βασιλεῖ Φιλίππῳ παρῄνει τὸ κάλλιστον καὶ ἐκ πολιτικῆς ἐπόψεως πλείστας παρέχον ἐλπίδας ἔργον τοῦ παρίστασθαι αὐτὸν τοῦ λοιποῦ πανταχοῦ ὡς προστάτην πάντων τῶν Ἑλλήνων. «Ἐὰν δὲ μείζονος ἔτι δυνάμεως ὀρέγηται ὁ Φίλιππος, ἔλεγεν ὁ Ἀγέλαος, ἂς φροντίσῃ νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὸν πόλεμον ἐν τῇ ἐπιτηδειοτάτῃ πρὸς τοῦτο στιγμῇ»[16]. Οἱ λόγοι τοῦ φρονίμου

[16] Πολύβ. Ε, 104. «Ὃς (Ἀγέλαος) ἔφη· Δεῖν μάλιστα μὲν μηδέποτε πολεμεῖν τοὺς Ἕλληνας ἀλλήλοις, ἀλλὰ μεγάλην χάριν ἔχειν τοῖς θεοῖς, εἰ λέγοντες ἓν καὶ ταὐτὸν πάντες, καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας, καθάπερ οἱ τοὺς ποταμοὺς διαβαίνοντες, δύναιντο, τῶν βαρβάρων ἐφόδους ἀποτριβόμενοι, συσσώζειν σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις. Οὐ μὴν

Αἰτωλοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς ἔτυχον πανταχοῦ, καὶ ἰδίως παρὰ τῷ Φιλίππῳ, εὐμενοῦς ἀκροάσεως· οὕτω δὲ ἐπῆλθεν ἡ συνομολόγησις εἰρήνης ἀσφαλιζούσης πάντας ἐν τοῖς νῦν ὑφ' ἑκάστου κατεχομένοις [17].

ἀλλ' εἰ τὸ παράπαν τοῦτο μὴ δυνατόν, κατά γε τὸ παρὸν ἠξίου σωφρονεῖν· καὶ φυλάττεσθαι, προϊδομένους τὸ βάρος τῶν στρατοπέδων, καὶ τὸ μέγεθος τοῦ συνιστῶτος πρὸς ταῖς δύσεσι πολέμου. Δῆλον γὰρ εἶναι παντὶ τῷ καὶ μετρίως περὶ τὰ κοινὰ στουδάζοντι καὶ νῦν ὡς, ἐάν τε Καρχηδόνιοι Ρωμαίων, ἐάν τε Ρωμαῖοι Καρχηδονίων περιγένωνται τῷ πολέμῳ, διότι κατ' οὐδένα τρόπον εἰκός ἐστι, τοὺς κρατήσαντας ἐπὶ τοῖς Ἰταλιωτῶν καὶ Σικελιωτῶν μεῖναι δυναστείας, ἤξειν δὲ καὶ διατενεῖν τὰς ἐπιβολὰς καὶ δυνάμεις αὐτῶν πέρα τοῦ δέοντος. Διόπερ ἠξίου πάντας μὲν φυλάξασθαι τὸν καιρόν, μάλιστα δὲ Φίλιππον. Εἶναι δὲ φυλακήν, ἐὰν ἀφέμενος τοῦ καταφθείρειν τοὺς Ἕλληνας καὶ ποιεῖν εὐχειρώτους τοῖς ἐπιβαλλομένοις, κατὰ τοὐναντίον ὡς ὑπὲρ ἰδίου σώματος βουλεύηται, καὶ καθόλου πάντων τῶν τῆς Ἑλλάδος μερῶν, ὡς οἰκείων καὶ προσηκόντων αὐτῷ ποιῆται πρόνοιαν. Τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον χρωμένου τοῖς πράγμασι, τοὺς μὲν Ἕλληνας εὔνους ὑπάρξειν αὐτῷ καὶ βεβαίους συναγωνιστὰς πρὸς τὰς ἐπιβολάς· τοῖς δ' ἔξωθεν ἧττον ἐπιβουλεύσειν αὐτοῦ τῇ δυναστείᾳ, καταπεπληγμένους τὴν τῶν Ἑλλήνων πρὸς αὐτὸν πίστιν. Εἰ δὲ πραγμάτων ὀρέγεται, πρὸς τὰς δύσεις αὐτὸν βλέπειν ἠξίου, καὶ τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ συνιστῶσι πολέμοις προσέχειν τὸν νοῦν, ἵνα, γενόμενος ἔφεδρος ἔμφρων, πειραθῇ σὺν καιρῷ τῆς τῶν ὅλων ἀντιποιήσασθαι δυνάμεως, εἶναι δὲ τὸν ἐνεστῶτα καιρὸν οὐκ ἀλλότριον τῆς ἐλπίδος ταύτης. Τὰς δὲ πρὸς τοὺς Ἕλληνας διαφορὰς καὶ τοὺς πολέμους εἰς τὰς ἀναπαύσεις αὐτὸν ὑπερτίθεσθαι παρεκάλει· καὶ μάλιστα σπουδάζειν περὶ τούτου τοῦ μέρους, ἵν' ἔχῃ τὴν ἐξουσίαν, ὅταν βούληται, καὶ διαλύεσθαι καὶ πολεμεῖν πρὸς αὐτούς. Ὡς ἐὰν ἅπαξ τὰ προφαινόμενα νῦν ἀπὸ τῆς ἑσπέρας νέφη παραδέξηται τοῖς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόποις ἐπιστῆναι, καὶ λίαν ἀγωνιᾶν ἔφη, μὴ τὰς ἀνοχὰς καὶ τοὺς πολέμους καὶ καθόλου τὰς παιδιάς, ἃς νῦν παίζομεν πρὸς ἀλλήλους, ἐκκοπῆναι συμβῇ πάντων ἡμῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε κἂν εὔξασθαι τοῖς θεοῖς ὑπάρχειν ἡμῖν τὴν ἐξουσίαν ταύτην, καὶ πολεμεῖν ὅταν βουλώμεθα, καὶ διαλύεσθαι πρὸς ἀλλήλους, καὶ καθόλου κυρίους εἶναι τῶν ἐν αὐτοῖς ἀμφισβητουμένων».

[17] Περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἐν ἄλλῃ ἑλληνικῇ χώρᾳ καθίσταντο τὰ πράγματα ὠφέλιμα τῷ Φιλίππῳ. Ἐν Κρήτῃ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τοῦ «συμμαχικοῦ» καλουμένου πολέμου ἐμαίνετο πόλεμος ἐκ τῶν ἐνδημικῶν κατασταθέντων ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ἐμφυλίων πολέμων. Ἀλλὰ νῦν αἱ μεγάλαι πόλεις Κνωσσός καὶ Γόρτυνα (ἐν ᾗ ἦρχε νῦν πολιτικὴ μερὶς φίλα τοῖς Κνωσσίοις φρονοῦσα) ἦσαν σύμμαχοι πρὸς ἀλλήλας· οὕτω δὲ αἱ δύο αὗται πόλεις εἶχον κατορθώσει νὰ ὑπαγάγωσιν ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν τὸ μέγιστον μέρος τῆς νήσου. Μόνον ἡ ἀρχαία Δωρικὴ πόλις Λύττος, μεθ' ἧς εἶχον ἑνωθῇ πολλαὶ μικραὶ πόλεις, διετέλει εἰς πόλεμον πρὸς τὰς μικρὰς ἐκείνας πόλεις· (ἴδ. καὶ Voretzsch, de Inscr. Cret. qua continetur Lyttior. et Boloënt. foedus σ. 32). Καὶ οἱ μὲν Κνώσσιοι, σύμμαχοι ὄντες τοῖς Αἰτωλοῖς, κατώρθωσαν (ὡς φαίνεται περὶ τὰ 219 π. Χ.) νὰ καταστρέψωσι τὴν Λύττον, ἡ δὲ ἀντίθετος μερὶς (περιλαμβανομένων καὶ τῶν ἐκ Γορτύνης ἐξορίστων), προσεχώρησε δι' αὐτὸ εἰς τὴν Ἑλληνομακεδονικὴν συμμαχίαν. Ὅτε δὲ ὕστε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν συνωμολογήθη ἡ εἰρήνη τῆς Ναυπάκτου, ἦτο μία τῶν σπανιωτάτων χρόνου στιγμῶν ἐν τῷ βίῳ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἐν ᾗ αἱ ἡγεμονεύουσαι πολιτεῖαι (τοὐλάχιστον τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς χώρας) ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἀνάγκης ἐπειγόμεναι ἠνώθησαν πρὸς ἀλλήλας ἐν καλλίστῃ ἑνότητι. Ἀλλ' ἀτυχῶς ἡ ἡμέρα αὕτη ἦτο ἅμα καὶ ἡ τελευταία, καθ' ἣν ἅπαντες οἱ τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου ἐλεύθεροι Ἕλληνες αὐθόρμητοι ἔτειναν τὴν χεῖρα πρὸς ἀλλήλους. Αἱ λαμπραὶ ἐλπίδες, μεθ' ὧν ἀπεχωρίσθησαν ἀλλήλων οἱ ἐν Ναυπάκτῳ συνελθόντες Ἕλληνες πολιτικοὶ ἄνδρες καὶ στρατηγοί, δὲν ἔμελλον νὰ ἐκπληρωθῶσιν. Οὕτως ἐπέπρωτο τοῖς Ἕλλησι νὰ νοήσωσι μὲν τὴν μόνην ὁδὸν τῆς σωτηρίας, ἀλλὰ νὰ μὴ ἔχωσι καὶ τὴν δύναμιν καὶ φρόνησιν τοῦ τὰ δέοντα πράττειν πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν ἀπειλοῦντος κινδύνου. Τὰ «προφαινόμενα ἐκ τῆς ἑσπέρας νέφη» ἔμελλον νὰ ἐπεκταθῶσι σφόδρα ταχὺ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ δὴ καὶ μάλιστα ἐξ ὑπαιτιότητος τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν, διαφερόντως δὲ τοῦ φυσικοῦ αὐτῶν ἡγέτου Φιλίππου, βαρεῖαν ἐπὶ τούτοις φέροντος τὴν εὐθύνην.

Μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς ἐν Ναυπάκτῳ εἰρήνης δύο ὑπῆρχον ὁδοὶ εἴς τε τὸν Φίλιππον καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἃς ἀκολουθοῦντες ἠδύναντο νὰ ἀπαντήσωσι τοῖς ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ πολέμου ἀπειλοῦσιν αὐτοὺς κινδύνοις. Ἡ πρώτη τῶν ὁδῶν τούτων ἦτο νὰ ἐργασθῶσι μετὰ πάσης σπουδῆς εἰς τὴν πανταχοῦ ὁλοσχερῆ ἐξομάλυνσιν τῶν μεταξὺ τῶν κατ' ἰδίαν χωρῶν καὶ φυλῶν ὑφισταμένων διχονοιῶν καὶ θεραπείαν τῶν πληγῶν, ἃς ἀπὸ δέκα ἤδη ἐτῶν κατέφερον ἐναντίον ἀλλήλων, καὶ πρὸς ἀρίστην ὡς δυνατὸν παρασκευὴν τῆς ἀμυντικῆς δυνάμεως τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν· συνελόντι δ' εἰπεῖν, ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ ὁδῷ ἔδει νὰ ποιήσωσι τὸ πᾶν ἵνα ὑπὸ τὴν Μακεδονικὴν ἡγεμονίαν μεθ' ἡνωμένης δυνάμεως

ρον ἐν Ἑλλάδι ἔρρεπον οἱ Αἰτωλοὶ εἰς εἰρήνην, ἡσύχασαν τέλος ἅπαξ καὶ τὰ ἐν Κρήτῃ πράγματα, ἡ δὲ ἐπὶ τῆς ὅλης νήσου ἡγεμονία ἀνετέθη, τῷ 216 π. Χ., τῷ βασιλεῖ Φιλίππῳ. Πρβλ. Πολύϐ. Δ. 53—55, Ζ. 12, 9. Πλουταρχ. Ἀρατ. κφ. 48.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀποκρούσωσι πᾶσαν ἐκ δυσμῶν προσβολὴν εἴτε Ρωμαίων εἴτε Καρχηδονίων, ὁπότεροι κἂν τούτων μετὰ τὴν ὁριστικὴν νίκην ἤθελον πειραθῇ νὰ ἐκτείνωσι τὴν χεῖρα καὶ ἐπὶ τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον. Ἀλλὰ πολλαὶ ἀντέκειντο δυσχέρειαι καὶ δισταγμοὶ εἰς τὸν τοιοῦτον τρόπον τοῦ ἐργάζεσθαι. Αἱ Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι ἦσαν, ὡς εἴδομεν, ἐφ' ὅσον δὲν ἀνῆκον εἰς τὴν Ἑλληνομακεδονικὴν συμμαχίαν, δι' οὐδενὸς ἄλλου ἢ διὰ χαλαροῦ μόνον δεσμοῦ πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμέναι· παρασκευαὶ δὲ πρὸς κοινὴν ἄμυναν τότε μόνον ἠδύναντο νὰ τύχωσι γενικῆς ἐγκρίσεως, ἂν ὁ ἀπειλῶν κίνδυνος καθίστατο τοσοῦτον ἐγγὺς καὶ τοσοῦτον καταφανής, ὥστε νὰ συγκινήσῃ ζωηρῶς οὐ μόνον τοὺς βαθύτερον εἰς τὰ πράγματα ἐμβλέποντας πολιτικοὺς ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ὡς νῦν τὰ πράγματα εἶχον, καθὰ περὶ τούτων γινώσκομεν, δὲν ἦτο δύσκολον νὰ προΐδῃ τις ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων, ἕνεκα τῆς πολυετοῦς ἡσυχίας καὶ τῆς πρὸς ἄμυναν μόνον ἀποβλεπούσης ἐρεκτικῆς ἀπέναντι τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ πολέμου στάσεως αὐτῶν, ἤθελον παραδοθῇ τάχιστα εἰς τὸ θυμηδῶς ἐντρυφᾶν τῇ ἡσυχίᾳ τῇ παρεχομένῃ αὐτοῖς ὑπὸ τῆς εἰρήνης, ἧς ἐπὶ μακρὸν ἐστεροῦντο· εὔκολον ὡσαύτως ἦτο νὰ προΐδῃ τις ὅτι ἐν τοιαύτῃ καταστάσει πραγμάτων μετὰ βραχὺν ἢ μετὰ μακρὸν χρόνον νέα μὲν ἔμελλε ν' ἀναφανῇ ἀφορμὴ ἐρίδων, οὐδὲν δὲ ἤθελε διαπραχθῇ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡ ἑτέρα τῶν ὁδῶν ἐπεβάλλετο οἰκοθεν. Κατὰ ταύτην ἔδει ὁ Φίλιππος νὰ ἐπωφεληθῇ εὐθὺς τὸ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Ναυπάκτῳ εἰρήνης βαθέως ἐξεγερθὲν ὁμόθυμον φρόνημα τῶν Ἑλλήνων. Ἔδει νὰ ἐνεργήσῃ ἐν Μακεδονίᾳ ἰσχυρὰς παρασκευάς, ἰδίως κατὰ θάλασσαν, καὶ νὰ συναγάγῃ περὶ ἑαυτὸν τὰς ἀρίστας τῶν συμμάχων δυνάμεις, ἔτι δὲ νὰ προσαγάγῃ πρὸ πάντων πρὸς ἑαυτὸν τοὺς ἀνδρείους Αἰτωλούς, εἶτα δὲ νὰ ἀναμιχθῇ εὐθὺς καὶ ἰσχυρῶς εἰς τὸν Ἰταλικὸν πόλεμον. Οὕτως ἴσως ἠδύνατο ὁ βασιλεὺς νὰ θέσῃ μὲν εἰς κίνησιν καὶ ἐνέργειαν τὰς ἔτι ὑπαρχούσας ἀξιολόγους δυνάμεις τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, καὶ διὰ πολέμου μετὰ ζέσεως διεξαγομένου, ἴσως δὲ καὶ ὑπὸ ἐπιτυχίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στεφομένου, συνάπτων εἰς ἑνότητα τὰ διεσπασμένα μέλη τῆς φυλῆς ταύτης, καὶ τὸ ξίφος ἐν τῇ χειρὶ κρατῶν, ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἦτο κεκλημένος ἀληθῶς νὰ ἡγεμονεύῃ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ βασιλεὺς Φίλιππος εἶχε προκρίνει εὐλόγως τὴν δευτέραν τῶν μνημονευθεισῶν ὁδῶν, τὴν τῆς ἀμέσου δηλονότι ἀναμίξεως εἰς τὸν μέγαν Ἰταλοκαρχηδονιακὸν πόλεμον· περιπλέον δὲ εἶχε νοήσει σαφῶς ὅτι τὰ συμφέροντα αὐτοῦ ἦγον φυσικῶς εἰς συμμαχίαν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους. Βεβαίως ἐξ ἐπόψεως αἰσθηματικῆς πολιτικῆς ἠδύνατό τις νὰ ἐγείρῃ ἀντιρρήσεις κατὰ συμμαχικῆς ἑνώσεως πρὸς τὴν Καρχηδόνα ἐκείνην, ἥτις ἀπ' αἰώνων μὲν ἐκώλυε τὴν πρὸς δυσμὰς πρόοδον τῶν Ἑλλήνων, βαρείας δὲ εἶχεν ἐπενέγκει καταστροφὰς πρότερον μὲν ἐπὶ τὰς ἐν Σικελίᾳ ὀνομαστοτάτας Ἑλληνικὰς πόλεις, νῦν δὲ πρὸ δύο μόλις ἐτῶν ἐπὶ τὴν ἐν Ἱσπανίᾳ ἀκμαίαν πόλιν Ζάκανθαν. Ἐξ ἄλλου πρόσφατος ἔτι διετέλει καὶ εὐγνωμοσύνην ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων προκαλοῦσα ἡ ἀνάμνησις τῆς ἀθορύβου ἐνεργείας, μεθ' ἧς οἱ Ρωμαῖοι πρὸ δώδεκα ἐτῶν (τῷ 229 π. Χ.) ἔθεσαν τέρμα ταχὺ καὶ ἀσφαλὲς εἰς τὴν ἀφόρητον πειρατείαν τῶν Ἰλλυριῶν τῆς Σκόδρας ἐν τῷ Ἀδρίᾳ, ἣν μάτην ἐπειρῶντο νὰ περιστείλωσιν οἱ Αἰτωλοὶ καὶ οἱ Ἀχαιοί[18]. Καὶ ὅμως ἡ φυσικὴ φορὰ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Μακεδονικῶν συμφερόντων ὑπεδείκνυε νῦν εἰς αὐτοὺς ὡς ἀνάγκην οὐχὶ τὴν μετὰ τῶν Ρωμαίων, ἀλλὰ τὴν μετὰ τοῦ Ἀννίβα ἕνωσιν. Οὐχὶ ἡ Καρχηδών, ἀλλ' ἡ Ρώμη ἦτο ἡ δύναμις ἐκείνη, ἧς ἡ ὁριστικὴ νίκη ἐν τῷ μεγάλῳ περὶ κοσμοκρατορίας διεξαγομένῳ ἐν Ἰταλίᾳ πολέμῳ ἔμελλεν ἐξ ἀνάγκης νὰ ἀποβῇ ἐπικινδυνοτάτη εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου. Πλὴν τούτου πᾶσα ἡ δύναμις, μεθ' ἧς νῦν ἐνεφανίζοντο οἱ Καρχηδόνιοι ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ πολέμου, ἐνέκειτο ἁπλῶς ἐν τῇ μεγαλοφυΐᾳ ἑνὸς μόνου ἀνδρός, τοῦ Ἀννίβα· οὐδ' ἦτο πιθανὸν ὅτι οἱ Καρχηδόνιοι οἱ ἐν αὐτοῖς τοῖς χρόνοις τῆς μείστης αὐτῶν δυνάμεως, πρὸ τοῦ πρώτου Καρχη-

[18] Πολυβ. Β. 11 καὶ 12. Πρβλ. Ἀππιαν. Ἰλλυρ. 7. Ζωναρ. Η. 19 (ἔκδ. Βόννης) Eutrop. III. 4.

δονιακοῦ πολέμου, μὴ κατορθώσαντες νὰ καθυποτάξωσιν ὁλοσχερῶς τὴν πρὸς ἑαυτὴν διηρημένην ἑλληνικὴν Σικελίαν, ἤθελον τολμήσει ποτέ, καὶ ἂν ἔτι ὁλοσχερῶς ἐταπείνουν τοὺς Ρωμαίους, νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον μετὰ τοῦ τεχνητῶς συγκεκροτημένου καὶ πολυδαπάνου αὐτῶν στρατοῦ ὡς κατακτηταὶ ἐπικίνδυνοι. Τοὐναντίον δὲ ἡ μέχρι τοῦδε πορεία τῶν Ρωμαίων ἠδύνατο νὰ ἐμβάλῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς σκέψεις λίαν σοβαράς. Οἱ Αἰτωλοὶ ἀναγκαίως ἔμελλον νὰ ἀναμνησθῶσιν ὅτι ἡ Ρώμη ἀπὸ τοῦ 239 ἤδη εἶχεν ἀποπειραθῆ διπλωματικήν τινα ἐπέμβασιν ὑπὲρ τῶν ἀνέκαθεν πολεμίων αὐτοῖς Ἀκαρνάνων[19]. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰλλυρικὸς πόλεμος κατέλειπεν ἀναμνήσεις κινδύνων καὶ αἰσχύνης. Αἱ ληστρικαὶ τῶν Ἰλλυριῶν στρατεῖαι διὰ τοῦτο ἀκριβῶς εἶχον καταστα θῆ τοσοῦτον φοβεραί, διότι ἡ τότε ἀπότομος μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Μακεδονίας ἀντίθεσις εἶχε παράσχει ἀφορμὴν τῇ Μακεδονίᾳ ἵνα στρέψῃ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων πᾶσαν τὴν ὁρμὴν τῶν Ἰλλυριῶν[20], ἀφοῦ τὰ ἰσχυρότατα τῶν ἑλληνικῶν κρατῶν, κατὰ τρόπον ἐπονείδιστον, δὲν ἦσαν ἀξιόμαχα πρὸς τὰ ληστρικὰ ἐκεῖνα στίφη. Καὶ οἱ νικηφόροι Ρωμαῖοι, ὧν οἱ πρέσβεις μετὰ μεγίστων τιμῶν προσηγορεύοντο κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους (228) παρά τε τοῖς Αἰτωλοῖς καὶ τοῖς Ἀχαιοῖς καὶ ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν Ἀθήναις, καὶ οἷς (Ρωμαίοις) οἱ μὲν Κορίνθιοι ἐδωροῦντο τὸ δικαίωμα τοῦ μετέχειν τῶν Ἰσθμίων, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πρὸς τῷ δικαιώματι τοῦ μετέχειν τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων καὶ ἰσοπολιτείαν ἀπένειμαν[21], οἱ Ρωμαῖοι οὗτοι τότε ἤδη εἶχον θέσει ἀσφαλῶς τὸν πόδα ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς τοῦ Ἀδρίου ἀκτῆς. Καὶ ἔνθεν μὲν τὴν ἑλληνικὴν νῆσον Κέρκυραν εἶχον καταστήσει μόνιμον αὐτῶν κτῆσιν, ἔνθεν δὲ εἶχον καταλάβει πλῆθος σπουδαίων παραλίων χωρίων καὶ νήσων ἐν τῇ νοτίῳ Ἰλλυρίᾳ (ἰδίως πολλὰς ἑλληνικὰς

[19] Πρβλ. Droysen, G. d. Hellenismus τ. 2, σ. 430 κξ. Ἔκδ. 1. (Σ. Μ.).

[20] Πρβλ. Droysen, ἐν εἰρ. τ. σ. 449 κξ. 452.

[21] Πολυβ. Β. 12, 8. Ζωναρ. Χρον. (ἔκδ. Pinder) VIII, 19. Walter. Gesch. des Röm. Rechts. τόμ. 1, σ. 121 (ἔκδ. 3).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πόλεις, ἤτοι τὴν ἀπὸ τοῦ 270 π. Χ. ἤδη φίλην κατασταθεῖσαν αὐτοῖς Ἀπολλωνίαν καὶ τὸν ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν σπουδαιότατον λιμένα τοῦ Δυρραχίου καὶ τὴν νῆσον Ἴσσαν), προσαγαγόντες πρὸς τούτοις εἰς τὴν «φιλίαν» αὐτῶν ἤτοι ὑπὸ τὸν ἐπιεικῆ τύπον «συμμαχίας» καταστήσαντες ὑπηκόους τοῦ κράτους αὐτῶν πολλὰς φυλὰς Ἰλλυρικάς, ἰδίως τοὺς Παρθεινοὺς (παρὰ τὸ Δυρράχιον) καὶ τοὺς Ἀτιντᾶνας (παρὰ τὸν κάτω ῥοῦν τοῦ Ἀώου)[22]. Οὕτω δὲ ἀπὸ τοῦ χρόνου ἔτι ἐκείνου εἶχε προσπελάσει ἡ Ρώμη τὰς προφυλακὰς αὐτῆς εἰς τὰ ὅρια τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ Μακεδονίας. Καὶ ἐνῷ ἐξ ἑνὸς ἐπετήρουν οἱ Ρωμαῖοι τὴν πολιτικὴν τῆς Μακεδονίας οὐχὶ ἄνευ τινὸς εἰς ἀπώτερον μέλλον ἀποβλεπούσης ἀντιζηλίας[23], ἐξ ἄλλου ἔθετον ἀπὸ τοῦδε πόδα στερρὸν εἰς τόπους ἀνήκοντας μέχρι νῦν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς δυνάμεως τῆς Μακεδονικῆς πολιτικῆς. Ἠδύνατο δέ τις ἀσφαλῶς νὰ προΐδῃ ὅτι ἡ Ρώμη, πρὸς τῇ φοβερᾷ αὐτῆς καὶ ἀκαταπονήτῳ ἐθνικῇ χερσαίᾳ δυνάμει, προσκτωμένη ἀπὸ τοῦ πρώτου Καρχηδονιακοῦ πολέμου δύναμιν καὶ κατὰ θάλασσαν κραταιάν, μετὰ τὴν τῶν Καρχηδονίων χείρωσιν δὲν ἤθελε διστάσει ἐπὶ μακρὸν νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς ἐνεργείας αὐτῆς καὶ ἐπὶ τὴν ἑλληνικὴν Ἀνατολήν. Καίτοι δὲ οὔτε ὁ Φίλιππος νῦν οὔτε οἱ Ἕλληνες ἐξετίμων ἔτι ὀρθῶς τὰς δυνάμεις, ἃς ἠδύνατο νὰ διαθέτῃ ἡ Ρώμη, ὅμως οἱ ὀρθοφρονοῦντες ἐν τοῖς φιλοπάτρισιν ἀνδράσι τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου ἐνόουν λίαν καλῶς ὅτι ἡ σφριγῶσα λαϊκὴ δύναμις τῶν λεγεώνων καὶ ἡ βραδέως μέν, ἀλλ' ἀκαθέκτως προελαύνουσα πολιτικὴ τοῦ γείτονος μεγάλου κράτους ἔμελλε νὰ καταστῇ αὐτοῖς ἀπείρως κινδυνωδεστέρα τῶν Καρχηδονίων ἐμπόρων καὶ τῆς ναυτικῆς τούτων δυνάμεως καὶ τῶν μισθοφορικῶν στρατευμάτων. Διὰ τοῦτο ἦτο πρὸ παντὸς ἀνάγκη πολιτικὴ εἰς τὸν Φίλιππον νὰ μὴ βλέπῃ μετ' ἀμβλυωπούσης οὐδετερότητος εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐν τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ πραγμάτων. Ἔπρεπεν οὖτος, ἔν τε τῷ ἰδίῳ καὶ ἐν τῷ τῶν Ἑλλήνων συμφέροντι, νὰ μὴ

[22] Mommsen. Röm· Gesch. ἔκδ. 4, τόμ. 1, σ. 557.

[23] Mommsen, σ. 555.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐπιτρέψῃ ἵνα ἡ Καρχηδὼν ὑποκύψῃ εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ἡ μετὰ τοῦ Ἀννίβα σύμπραξις ἐπεβάλλετο αὐτῷ πράγματι ὑπὸ τῶν περιστάσεων, ἐξ ὑστάτης δ' ἐπόψεως, καὶ ἐκ τῆς σκέψεως ὅτι μετέχων τοῦ πολέμου τούτου ἠδύνατο νὰ προφυλάξῃ τὴν δύναμιν τῆς Ρώμης καὶ ἀπὸ ἐνδεχομένης τινὸς ἄγαν ἐξασθενήσεως, ἥτις καὶ αὐτὴ δὲν ἦτο ἐπιθυμητὴ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν συμφερόντων τοῦ Φιλίππου.

Ἀλλὰ πρὸς μεγάλην συμφορὰν ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς Ἑλλάδος ὁ νεαρὸς τῆς Μακεδονίας βασιλεὺς νῦν, ὁπότε ἔμελλε νὰ ὑπερβῇ τὸν στενὸν ὁρίζοντα τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς Ἑλληνομακεδονικῆς χερσονήσου, ἔδειξε παντελῆ ἔνδειαν ὡριμότητος καὶ ὀξυδερκείας πολιτικῆς, ἔτι δὲ καὶ ἀποφασιστικότητος καὶ ἐνεργείας ἀποτελεσματικῆς καὶ σοβαρότητος χαρακτῆρος, ὧν ἄνευ δὲν ἠδύνατο νὰ τελεσφορήσῃ ἡ τόλμη, μεθ' ἧς ἐζήτει νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὸν πέραν τοῦ Ἀδρίου διεξαγόμενον τεράστιον ἀγῶνα. Ὁ Φίλιππος εἶχε μὲν παιδευθῇ ἐπιμελέστατα ὑπὸ τοῦ κρατίστου αὐτοῦ κηδεμόνος Ἀντιγόνου, ἵνα καταστῇ ἄξιος τῆς μεγάλης αὐτοῦ κλήσεως. Ἀλλὰ καίπερ πολλὰ κεκτημένος πνευματικά τε καὶ σωματικὰ προτερήματα καὶ αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἀξιαγαστότατος ὤν, ὅμως, κομιδῇ νέος ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον, καὶ πολιτικὴν ἐμπειρίαν ἐλαχίστην κεκτημένος, δὲν ἦτο ἴσος πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἔργου, ὅπερ ἀνελάμβανε νῦν μόλις τὸ εἰκοστὸν ἄγων τῆς ἡλικίας ἔτος. Πρὸς μεγάλην δ' αὐτοῦ συμφοράν, οὐδ' ὑπῆρχέ τις παρ' αὐτῷ ἀνὴρ πολιτικὸς δυνάμενος νὰ ἀναπληρώσῃ τὰ ἐλλείποντα ἐκείνῳ. Οἱ ὀνομαστότατοι τῶν Μακεδόνων πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ στρατηγῶν, ἐξ ὧν ἀποθνήσκων ὁ Ἀντίγονος εἶχε διορίσει παρὰ τῷ τέως ὑπ' αὐτοῦ κηδευμονευομένῳ Φιλίππῳ εἴδός τι συμβουλίου ἀντιβασιλείας, πολὺ κακῶς εἶχον ἐκτελέσει τὸ τοιοῦτον αὐτῶν ἔργον. Οἱ ἄνδρες οὗτοι κατεχόμενοι ἐναντίον τοῦ μεγάλως παρὰ τοῦ Φιλίππου τιμωμένου Ἕλληνος Ἀράτου ὑπὸ τῆς ἀντιζηλίας ἐκείνης, ἣν οἱ Μακεδόνες μεγιστᾶνες ᾐσθάνοντο ἀνέκαθεν ἐναντίον τῶν παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς Μακεδονίας εὐδοκιμούντων Ἑλλήνων, παρε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σύρθησαν εἰς ἐπονειδίστους κατὰ τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν συμφερόντων αὐτοῦ ῥαδιουργίας, καὶ διὰ τοῦτο περὶ τὸ τέλος τοῦ Αἰτωλικοῦ πολέμου αἰσχρῶς ἀπώλοντο. Ἀλλ' ὁ προβεβηκὼς ἤδη τὴν ἡλικίαν Ἄρατος, οὗτινος πᾶσα ἡ πολιτικὴ τέχνη στάδιον πολιτικῆς ἐνεργείας εἶχε τὰ πράγματα τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἑλληνομακεδονικῆς Ἀνατολῆς, μικρὰν ἐκέκτητο δεξιότητα εἰδικὴν εἰς τὸ νὰ ὑπουργῇ ὡς σύμβουλος ἐν ταῖς πρὸς τὸν Ἀννίβαν καὶ πρὸς Ρωμαίους σχέσεσι τοῦ Φιλίππου. Οὕτω δὲ ὁ Φίλιππος ἐπί τινα χρόνον ὡς μόνον σχεδὸν σύμβουλον αὐτοῦ ἔβλεπε τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὅστις καὶ ἄλλως εἶχεν ἀρχίσει πρὸ μικροῦ νὰ ἐπισκιάζῃ τὴν παρὰ τῷ Φιλίππῳ ὑπόληψιν τοῦ Ἀράτου, ἔτι δὲ στρέψας τὴν προσοχὴν τοῦ Φιλίππου ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν εἶχεν ἐπενέγκει τὴν ἄμεσον χαλάρωσιν τῶν πρὸς τοὺς Ρωμαίους σχέσεων αὐτοῦ· ὁ ἀνὴρ δ' οὗτος ἦτο ὁ μνημονευθεὶς ἤδη Ἰλλυριὸς δυνάστης Δημήτριος ὁ Φάριος. Ὁ Δημήτριος ἀπὸ μὲν τοῦ 229 π. Χ. σύμμαχος γενόμενος τοῖς Ρωμαίοις, ἀπὸ δὲ τοῦ 225 ἐλθὼν εἰς διάστασιν πρὸς τούτους καὶ τῷ 221 σύμμαχος κατασταθεὶς τῷ Ἀντιγόνῳ τῷ Δώσωνι, ἐξεδιώχθη τῷ 219 ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἐκ πασῶν τῶν κτήσεων αὐτοῦ. Εἰς τοιαύτην δὲ περιελθὼν κατάστασιν εἶχε ζητήσει καταφύγιον παρὰ τῷ Φιλίππῳ, ὅστις ἀκριβῶς πρὸ μικροῦ ἠρνήθη νὰ παραδώσῃ αὐτὸν εἰς τοὺς Ρωμαίους[24]. Ἀλλ' ὁ Δημήτριος ἦτο μὲν τραχύς τις καὶ πονηρὸς πειρατής, πολεμιστὴς ἀπερισκέπτως φιλοκίνδυνος, ἀλλ' οὐχὶ βεβαίως ὁ σύμβουλος, οὗτινος εἶχεν ἀνάγκην ὁ Φίλιππος. Ὁ Δημήτριος ἐμφορούμενος ἀσβέστου κατὰ τῶν Ρωμαίων μίσους[25], παρώρμησε μὲν τὸν νεαρὸν βασιλέα εἰς τὸ νὰ μετάσχῃ τοῦ Ἰταλικοῦ πολέμου· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ὁ ἀνήρ, ὁ καὶ ἐν τῷ ἄλλῳ αὐτοῦ ἐπιτηδεύματι τὴν

[24] Liv. (ἔκδ. Weissenborn) XXII. Ζωναρ. VIII 20 μ. τέλους.

[25] Κατὰ Ἰουστῖνον (XXIX, 2) ὁ Δημήτριος ἵνα πείσῃ τὸν Φίλιππον νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν Ἰλλυροϊταλικὴν στρατείαν, δι' ἧς ὁ πειρατὴς οὗτος ἤλπιζε νὰ ἀνακτήσηται καὶ τὰς ἀπολεσθείσας αὐτοῦ κτήσεις (Πολ. Ε, 108, 6 κ. 9), καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ ἐπὶ τὰς κτήσεις ταύτας δικαιώματα αὐτοῦ παρεχώρησεν ἐκ τῶν προτέρων εἰς τὸν Φίλιππον.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χειρίστην ἐπὶ τὸν Φίλιππον ἀσκήσας ροπήν, δὲν ἐδείχθη ἱκανὸς ἵνα διὰ φρονίμου συμβουλῆς καὶ ἐνεργοῦ δράσεως παράσχῃ εἰς τὴν νέαν ἐπιχείρησιν τὴν πρέπουσαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν. Οὕτω δὲ ὁ Φίλιππος ἐκεῖνος ὁ ἐν τῷ Αἰτωλικῷ πολέμῳ διὰ τολμηρᾶς ἀποφασιστικότητος καὶ ἐρρωμένης δραστηριότητος καταπλήξας τοὺς Ἕλληνας, νῦν ἐν τοῖς χρόνοις, ἐν οἷς ἐκρίνετο ἡ τύχη τοῦ κόσμου, παράδοξον ἔδειξεν ἀσθένειαν καὶ ἀτολμίαν, ὄκνον καὶ ῥᾳθυμίαν ἥκιστα συνάδουσαν πρὸς τὰ ὑψιπέτη ὄνειρα, ὑφ' ὧν ἠλαύνετο ἐν τῷ χρόνῳ τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης τῆς Ναυπάκτου.

Τὸ ἔργον τοῦ Φιλίππου ἦτο λίαν σαφῶς προδιαγεγραμμένον. Ἔπρεπεν οὗτος ἐν πρώτοις μὲν νὰ συνάψῃ ἐγκαίρως διαπραγματεύσεις ἀσφαλεῖς πρὸς τὸν Ἀννίβαν, νὰ ἐπιχειρήσῃ δ' ἐν τῷ ἅμα, καθὰ ἀνωτέρω ἤδη εἴπομεν, τελεσφόρους κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν παρασκευάς, καὶ νὰ ἐξεγείρῃ μὲν ὡς δυνατὸν τὰς κρατίστας δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων ὑπὲρ τοῦ πολέμου τούτου, νὰ διατηρῇ δὲ πάντως καὶ νὰ ἐπιρρωννύῃ τὰς πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας ἀγαθὰς σχέσεις. Καὶ ὅμως ἀκριβῶς ἐν πᾶσι τούτοις εἰς βαρέα πανταχοῦ περιέπεσε σφάλματα. Καὶ πρῶτον μὲν παρημέλησε τοῦ πολυτίμου χρόνου. Ἡ ἀπόκρουσις τοῦ Ἰλλυριοῦ δυνάστου Σκερδελαΐδα (κατὰ τὸ θέρος καὶ τὸν φθινόπωρον τοῦ 217), ὅστις σύμμαχος ὢν πρότερον τῶν Μακεδόνων, νῦν πρὸς τὸ μέρος τῶν Ῥωμαίων τραπεὶς ἠρήμου τὰ μεθόρια τῆς Μακεδονίας, ἦτο βεβαίως ἀνάγκη ἐπείγουσα, ἄνευ δὲ παρασκευῆς ἰσχυροῦ (ἀλλὰ τὸ πλεῖστον ἐξ ὁπλιταγωγῶν πλοίων συγκειμένου) στόλου, παρασκευῆς, ἣν ἀνέβαλεν εἰς τὸν ἐπιόντα χειμῶνα, οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ γείνῃ λόγος περὶ μεταβάσεως εἰς Ἰταλίαν. Ἀλλ' ὁ Φίλιππος, πρὸς μεγάλην αὐτοῦ ζημίαν, οὐδαμῶς ἔτι νῦν ἐσκέπτετο περὶ κατασκευῆς μεγάλων πολεμικῶν πλοίων· τὸ δὲ χεῖρον, ἐνῷ τὰ τῆς Ἰταλίας πράγματα κατεῖχον τὴν διάνοιαν αὐτοῦ καὶ ἡ ἀνάμιξις αὐτοῦ εἰς τὸν ἐν Ἰταλίᾳ πόλεμον ἠδύνατο νὰ ἐπενέγκῃ κρίσιν ὁριστικὴν εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον, ἐπὶ μῆνας πολλοὺς δὲν ἠδύνατο, ὡς φαίνεται, νὰ λάβῃ ἀπόφασιν πρὸς τὴν μετὰ τοῦ Ἀννίβα σύμ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πραξιν. Οἰαιδήποτε δὲ κἂν ἦσαν αἱ ἐπ' αὐτὸν ὡς πρὸς τοῦτο δρῶσαι ψυχολογικαὶ καὶ πολιτικαὶ ῥοπαί, ἀληθὲς εἶναι ὅτι τὰ Μακεδονικὰ στρατεύματα δὲν διεπεραιώθησαν τὸν Ἀδρίαν κατὰ τὸ 216 καὶ διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Ἀννίβαν ἀπ' εὐθείας δὲν συνήφθησαν. Ἀντὶ τούτου ὁ Φίλιππος ἐπεχείρησε κατὰ τὸ θέρος τοῦτο ἔργα καταστήσαντα αὐτὸν γελοῖον εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἐνῷ δηλονότι διενοεῖτο νὰ καταλάβῃ ἐν ἀρχῇ μέρος τῆς νοτίου Ἰλλυρικῆς παραλίας, ἵνα πιθανῶς χρησιμοποιήσῃ αὐτὴν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς βάσεως τῶν πρὸς τὸν κατὰ τῆς Ἰταλίας πόλεμον στρατιωτικῶν ἐργασιῶν, ἐλθὼν μάλιστα ἤδη ἐπὶ τούτῳ μετὰ τοῦ στόλου αὐτοῦ εἰς τὴν περὶ Ἀπολλωνίαν χώραν, ἀκούσας ἐνταῦθα τὴν περὶ ἐπικειμένης ἀφίξεως Ῥωμαϊκοῦ στόλου φήμην, ἐτράπη εἰς φυγὴν μετ' ἀλόγου φόβου, ἵνα εἰς τὰ ἴδια ἐπανερχόμενος διατελῇ ἐν τελείᾳ ἀπραξίᾳ, ἐνῷ προέκειτο ἁπλῶς περὶ μικρᾶς τινος ἐκ δέκα πλοίων συγκειμένης κατοπτευτικῆς ναυτικῆς μοίρας παραπλεούσης τὴν τοῦ Ῥηγίου ἀκτήν. Μόνον δὲ ἡ περὶ τῆς νέας δεινῆς ἐν Κάνναις ἥττης τῶν Ῥωμαίων ἀγγελία[26] ἔπεισε τὸν νεαρὸν βασιλέα νὰ προβῇ τέλος εἰς τὸ μέχρι νῦν ἀναβαλλόμενον ὑπ' αὐτοῦ διάβημα. Νῦν τέλος ἦλθεν ὁ Φίλιππος εἰς συνάφειαν πρὸς τὸν Ἀννίβαν καὶ διεπραγματεύθη ἀληθῶς, ἐν ὀνόματι αὐτοῦ τε καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῦ, περὶ μεγάλης τινὸς ἀμυντικῆς καὶ ἐπιθετικῆς συμμαχίας· ἀλλ' ἡ περάτωσις τῶν διαπραγματεύσεων τούτων ὑπέστη βραδύτητα, κατὰ τρόπον κινδυνωδέστατον, ἕνεκα τοῦ ἀτυχοῦς γεγονότος τῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων συλλήψεως τῆς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου πεμφθείσης εἰς Ἰταλίαν πρώτης πρεσβείας τῆς κομιζούσης τὸ ἔγγραφον τῆς συνομολογηθησομένης συνθήκης. Οἱ ὅροι τῆς ἐν ἔτει 215 π. Χ. μεταξὺ Ἀννίβα καὶ Φιλίππου γενομένης συνθήκης δὲν εἶναι ἡμῖν γνωστοὶ ἐν τῷ ὅλῳ αὐτῶν[27]· ἐν δὲ ταῖς διασωθείσαις πρὸς ἡμᾶς περὶ αὐτῆς εἰδήσεσιν, καθόσον αὗται

[26] Mommsen ἐν εἰρ. τ. τόμ. 1, σ. 611: τῇ 2 Αὐγούστου (τοῦ ἔ. 216) κατὰ τὸ ἀδιόρθωτον ἡμερολόγιον, περίπου ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ κατὰ τὸ διωρθωμένον.

[27] Πρβλ. Πολύβ. Ζ. 9. Ἀππιαν. (ἔκδ. Didot). Μακεδ. 1. καὶ ἴδε πρὸς τούτοις

εἰσὶν ἀληθῶς ἀξιόπιστοι, ἰδίως ταῖς παρὰ Πολυβίῳ, αἱ εἰδικαὶ τῆς συνθήκης διατάξεις, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν μέλλουσαν τύχην

Liv. XXIII. 33. Eutrop. III. 12. Ζωναρ. Θ. 4. * Πρβλ. προσέτι τὰς διαφόρους γνώμας πολλῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν, καὶ ἰδίως τοῦ Flathe, Geschichte Macedoniens κξ. Μέρ. 2 σ. 277 κξ. καὶ τὸ ἄρθρ. «Philipp. III» ἐν Ersch-Gruber Encyclop. Τμῆμ. 3. τ. 23 σ. 279. Freeman, history of federal governement. τομ. 1. σ. 566 κξ. C. Fuchs, ἐν τῷ ἄρθρῳ «Philipp. III». Pauly. Realencyclop. d. klass. Alterth. τόμ. 5 σ. 1483· ἴδ. καὶ Peter, Gesch. Roms (ἔκδ. 2) τομ 1 σ. 374 καὶ Mommsen, τομ. 1 σ. 614.

* Περιεργίας χάριν παραθέτομεν ἐνταῦθα ὁλόκληρον τὸ παρὰ Πολυβίῳ (ἐν εἰρ. τ.) σωζόμενον κείμενον τῆς συνθήκης ταύτης ὡς χαρακτηριστικὸν ἰδίως τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς καὶ διπλωματικῆς φρασεολογίας καὶ ὕφους τῶν τότε χρόνων, καὶ τοῦ τρόπου τῆς συντάξεως τοιούτων ἐγγράφων διαφέροντος οὐ μόνον τοῦ ἐν ταῖς νῦν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐν ταῖς τῶν χρόνων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος συνθήκαις εἰθισμένου τρόπου. «Ὅρκος, ὃν ἔθετο Ἀννίβας ὁ στρατηγός, Μάγωνος, Μύρκανος, Βαρμόκαρος, καὶ πάντες οἱ γερουσιασταὶ Καρχηδονίων οἱ μετ' αὐτοῦ, καὶ πάντες Καρχηδόνιοι οἱ στρατευόμενοι μετ' αὐτοῦ· πρὸς Ξενοφάνη Κλεομάχου Ἀθηναῖον, πρεσβευτήν, ὃν ἀπέστειλε πρὸς ἡμᾶς Φίλιππος ὁ βασιλεύς, Δημητρίου, ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ Μακεδόνων καὶ τῶν συμμάχων· ἐναντίον Διὸς καὶ Ἥρας καὶ Ἀπόλλωνος· ἐναντίον δαίμονος Καρχηδονίων καὶ Ἡρακλέους καὶ Ἰολάου· ἐναντίον Ἄρεως, Τρίτωνος, Ποσειδῶνος· ἐναντίον θεῶν τῶν συστρατευομένων, καὶ Ἡλίου καὶ Σελήνης καὶ Γῆς· ἐναντίον ποταμῶν καὶ καὶ λειμώνων καὶ ὑδάτων· ἐναντίον πάντων θεῶν, ὅσοι κατέχουσι Καρχηδόνα· ἐναντίον θεῶν πάντων, ὅσοι Μακεδονίαν καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα κατέχουσιν· ἐναντίον θεῶν πάντων τῶν κατὰ στρατείαν, ὅσοι τινὲς ἐφεστήκασιν ἐπὶ τοῦδε τοῦ ὅρκου. Ἀννίβας ὁ στρατηγὸς εἶπε, καὶ πάντες οἱ Καρχηδόνιοι γερουσιασταὶ οἱ μετ' αὐτοῦ καὶ πάντες οἱ Καρχηδόνιοι οἱ στρατευόμενοι μετ' αὐτοῦ, ὃ ἂν δοκῇ ὑμῖν καὶ ἡμῖν, τὸν ὅρκον τοῦτον θέσθαι περὶ φιλίας καὶ εὐνοίας καλῆς, φίλους καὶ οἰκείους καὶ ἀδελφοὺς ἐφ' ᾧ τ' εἶναι σωζομένους ὑπὸ βασιλέως Φιλίππου καὶ Μακεδόνων καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ὅσοι εἰσὶν αὐτῶν σύμμαχοι, κυρίους Καρχηδονίους, καὶ Ἀννίβαν τὸν στρατηγόν, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, καὶ τοὺς Κρχηδονίων ὑπάρχους, ὅσοι τοῖς αὐτοῖς νόμοις χρῶνται, καὶ Ἰτυκαίους, καὶ ὅσαι πόλεις καὶ ἔθνη Καρχηδονίων ὑπήκοα καὶ τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς συμμάχους καὶ πάσας πόλεις καὶ ἔθνη πρὸς ἃ ἐστιν ἡμῖν ἥτε φιλία, τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Κελτίᾳ καὶ ἐν τῇ Λιγυστίνῃ, καὶ πρὸς οὕστινας ἡμῖν ἂν γένηται φιλία καὶ συμμαχία ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ. Ἔσται δὲ καὶ Φίλιππος ὁ βασιλεὺς καὶ Μακεδόνες καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων οἱ σύμμαχοι, σωζόμενοι καὶ φυλαττόμενοι ὑπὸ Καρχηδονίων τῶν συστρατευομένων καὶ ὑπὸ Ἰτυκαίων. καὶ ὑπὸ πασῶν τῶν πόλεων καὶ ἐθνῶν, ὅσα ἐστὶ Καρχηδονίοις ὑπήκοα, καὶ συμμάχων καὶ στρατιωτῶν· καὶ ὑπὸ πάντων ἐθνῶν καὶ πόλεων, ὅσα ἐστιν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Κελτίᾳ καὶ Λιγυστίνῃ, καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων, ὅσοι ἂν γένωνται σύμμαχοι ἐν τοῖς κατ' Ἰταλίαν τόποις τούτοις. Οὐκ ἐπιβουλεύσομεν ἀλλήλοις, οὐδὲ λόγῳ χρησόμεθα ἐπ' ἀλλήλοις· μετὰ πάσης δὲ προθυμίας καὶ εὐνοίας ἄνευ δόλου καὶ ἐπιβουλῆς ἐσόμεθα ** πολέμιοι τοῖς πρὸς Καρχηδονίους πολεμοῦσι, χωρὶς βασιλέων καὶ πόλεων καὶ λιμένων, πρὸς οὓς ἡμῖν εἰσὶν ὅρκοι καὶ φιλίαι. Ἐσόμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς πολέμιοι τοῖς πολεμοῦσι πρὸς βασιλέα Φίλιππον, χωρὶς βασιλέων καὶ πόλεων καὶ ἐθνῶν, πρὸς οὓς ἡμῖν εἰσὶν ὅρκοι καὶ φιλίαι. Ἔσεσθε δὲ καὶ ἡμῖν ** πρὸς τὸν πόλεμον, ὅς ἐστιν ἡμῖν πρὸς Ρω-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῆς Ἰταλίας ἐν περιπτώσει τῆς ὁριστικῆς ἥττης τῶν Ῥωμαίων δὲν ἐσώθησαν. Τὸ μόνον, ὅπερ ὡς πρὸς τοῦτο δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ καλῶς εἶναι ὅτι ὁ Φίλιππος ἐξ ἀνάγκης ἐπιδεικνύμενος μετριοφροσύνην, ὑπεχρεώθη νὰ λησμονήσῃ τὰ τολμηρὰ περὶ ἐνδεχομένης κατακτήσεως τῆς Ἑλληνικῆς κάτω Ἰταλίας ὄνειρα, ὑφ' ὧν ἐφαίνετο αἰωρούμενος ἐν ἀρχῇ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν βασιλέων τῆς Ἠπείρου Ἀλεξάνδρου καὶ Πύρρου. Ἐξ ἄλλου δὲ οἱ Καρχηδόνιοι ὡς ἀντάλλαγμα τῆς γενομένης αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ὑποσχέσεως, καθ' ἣν οὗτος ἔμελλε τοῦ λοιποῦ ἐν τῷ πρὸς Ῥωμαίους πολέμῳ νὰ ὑποστηρίξῃ αὐτοὺς ἐνεργῶς μεθ' ὅλης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως, ἀνεγνώρισαν αὐτῷ ὡς μερίδα τῆς λείας τὸ δικαίωμα τοῦ καταλαβεῖν τὰς ἐν Ἰλλυρίᾳ Ῥωμαϊκὰς κτήσεις, ἐγγυώμενοι ἅμα αὐτῷ τὴν ἐφ' ἁπάσης τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου ἡγεμονίαν, ὑπισχνούμενοι δὲ καὶ τὴν συνδρομὴν αὐτῶν εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῆς ἡγεμονίας ταύτης. Ἔμελλον δέ, κατὰ τὴν συνθήκην, νὰ ἀποδοθῶσι καὶ τῷ Δημητρίῳ τῷ Φαρίῳ αἱ κτήσεις αὐτοῦ.

Τοὐντεῦθεν μετέωροι ἐν προσδοκίᾳ διετέλουν οἵ τε Ἕλληνες καὶ οἱ ἐν Ἰταλίᾳ λαοὶ περὶ τοῦ τί πρῶτον ἔμελλε νὰ πράξῃ ὁ Φίλιππος. Ἀλλὰ οὔτε οἱ φόβοι τῶν Ῥωμαίων ἐπραγματώθησαν, καίτοι οὗτοι δὲν συνετρίβησαν μὲν ὁλοσχερῶς ἐκ τῆς ἐν Κάνναις ἥττης, ἀλλὰ κατὰ πάντα ἀνθρώπινον ὑπολογισμὸν ἔμελλον ἐξ ἀνάγκης νὰ καταστραφῶσιν ὑπὸ τῆς ἡνωμένης δυνάμεως τοῦ Μα-

μαίους, ἕως ἂν ἡμῖν καὶ ὑμῖν οἱ θεοὶ διδῶσι τὴν εὐημερίαν. Βοηθήσετε δὲ καὶ ἡμῖν, ὡς ἂν χρεία ᾖ, καὶ ὡς ἂν συμφωνήσωμεν. Ποιησάντων δὲ τῶν θεῶν ὑμῖν μὲν καὶ ἡμῖν κατὰ τὸν πόλεμον τὸν πρὸς Ρωμαίους καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν, ἂν ἀξιῶσι Ρωμαῖοι συντίθεσθαι περὶ φιλίας, συνθησόμεθα· ὥστ' εἶναι πρὸς ὑμᾶς τὴν αὐτὴν φιλίαν· ἐφ' ᾧ τε μὴ ἐξεῖναι αὐτοῖς ἄρασθαι πρὸς ὑμᾶς μηδέποτε πόλεμον, μηδ' εἶναι Ρωμαίους κυρίους Κερκυραίων, μηδ' Ἀπολλωνιατῶν καὶ Ἐπιδαμνίων, μηδὲ Φάρου, μηδὲ Διμάλλης καὶ Παρθίνων, μηδ' Ἀτιντανίας. Ἀποδώσουσι δὲ καὶ Δημητρίῳ τῷ Φαρίῳ τοὺς οἰκείους πάντας, οἳ εἰσιν ἐν τῷ κοινῷ τῶν Ρωμαίων. Ἐὰν δὲ αἴρωνται Ρωμαῖοι πρὸς ὑμᾶς πόλεμον, ἢ πρὸς ἡμᾶς, βοηθήσομεν ἀλλήλοις εἰς τὸν πόλεμον, καθὼς ἂν ἑκατέροις ᾖ χρεία. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐάν τινες ἄλλοι χωρὶς βασιλέων καὶ πόλεων καὶ ἐθνῶν, πρὸς ἃ ἡμῖν εἰσιν ὅρκοι καὶ φιλίαι. Ἐὰν δοκῇ ἡμῖν ἀφελεῖν ἢ προσθεῖναι πρὸς τόνδε τὸν ὅρκον, ἀφελοῦμεν ἢ προσθήσομεν, ὡς ἂν ἡμῖν δοκῇ ἀμφοτέροις». (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κεδονικοῦ καὶ τοῦ Καρχηδονικοῦ στρατοῦ· οὔτε αἱ ἐλπίδες τοῦ 'Αννίβα ἐπληρώθησαν, ὅστις ἐνόει βεβαίως ὅτι εἰς τὰς ἰδίας μόνον αὐτοῦ δυνάμεις περιοριζόμενος δὲν ἤθελε δυνηθῆ νὰ κατασυντρίψῃ τὸ μέγα 'Ιταλικὸν κράτος. Ὁ βασιλεὺς πρὸ τῆς περατώσεως ἔτι τῶν διαπραγματεύσεων εἶχεν ἀποπειραθῆ προσβολήν τινα ἀνεπιτυχῆ ἐναντίον τῆς Κερκύρας[28], ἥτις ἦτο ὁ ἐπικαιρότατος ἐν τῇ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Κάτω 'Ιταλίας θαλασσίᾳ ὁδῷ σταθμός. 'Αλλ' οἱ Ῥωμαῖοι διὰ τῆς συλλήψεως τῆς Μακεδονικῆς ἐκείνης πρεσβείας εἶχον λάβει ἐν καταλλήλῳ χρόνῳ τελείαν γνῶσιν τῶν τοῦ Φιλίππου σχεδίων· καὶ διὰ τοῦτο εἰς μὲν τὸ Βρεντήσιον, τὸν 'Ιταλικὸν λιμένα, ἔνθα μάλιστα ὑπῆρχε φόβος ἀποβάσεως στρατοῦ Μακεδονικοῦ, εἶχον ἐγκαταστήσει εὐθὺς φρουρὰν ἰσχυράν, συγχρόνως δὲ εἶχον πέμψει στόλον εἰς τὴν παρὰ τὸ Βρεντήσιον καὶ τὸν Τάραντα θάλασσαν, ὑπὸ τὸν πραίτωρα Μάρκον Οὐαλέριον, συγκείμενον ἐκ 50 μεγάλων πλοίων, προωρισμένον πρὸς φύλαξιν τῶν ἀνατολικῶν τῆς 'Ιταλίας παραλίων. Πρὸς τοιαύτας πολεμικὰς παρασκευὰς δὲν ἐτόλμα ὁ Φίλιππος νὰ ἐπεξέλθῃ μετὰ τῶν μικρῶν αὐτοῦ σκαφῶν οὐδ' εὗρεν ἐν ἑαυτῷ τὸν τρόπον καὶ τὸ ἄφοβον θάρρος ἵνα δι' ἄλλης οἱασδήποτε ὁδοῦ τείνῃ χεῖρα βοηθείας πρὸς τοὺς Καρχηδονίους. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸ θέρος τοῦ 214 ἐπετέθη αὖθις μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν παραλίαν τῆς νοτίου 'Ιλλυρίας, ἵνα τοὐλάχιστον κατὰ τοῦτο τὸ μέρος κρατήσας ἀφαιρέσῃ τινὰ τόπον ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν τούτων ἐν 'Ιλλυρίᾳ συμμάχων. 'Αλλ' αἱ πρῶται αὐτοῦ ἐναντίον τῆς 'Απολλωνίας καὶ τοῦ 'Ωρίκου γενόμεναι προσβολαὶ ὁλοσχερῶς ἀπέτυχον· αἱ δ' ἀσθενεῖς πολεμικαὶ δυνάμεις, μεθ' ὧν οἱ Ῥωμαῖοι ἐνήργουν ἐξ 'Ιταλίας κατὰ τὸ μέρος τοῦτο, μεγάλας ἐπήνεγκον τῷ βασιλεῖ ζημίας. Ὁ τρόπος τῆς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου ἦτο τότε τοιοῦτος, ὥστε οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ κατισχύσαντες ἤδη τοῦ ἀμέσου ἐν 'Ιταλίᾳ κινδύνου καὶ νῦν δι' ἀγώνων βαρέων λαμβάνοντες κατὰ μικρὸν ὑπεροχήν τινα ἐπὶ τῶν Καρχηδονίων, ἀπηλλάγησαν

[28] Οὕτω κατὰ 'Αππιαν. Μακεδον. 1. Πρβλ. Ζωναρ. Θ. 4.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τάχιστα παντὸς ἀπὸ τοῦ νέου τούτου πολεμίου φόβου. Ὁ Φίλιππος εἰργάζετο πάσῃ δυνάμει κατὰ τρόπον προκαλοῦντα ἐν τῷ μέλλοντι ἐκδίκησιν τῶν Ῥωμαίων, καθίστατο δὲ αὐτὸς οὗτος αἰτία ἵνα οἱ Ῥωμαῖοι πολέμαρχοι μηδαμῶς πλέον αἰσθάνωνται τὸν μετὰ σεβασμοῦ ἀνάμικτον ἐκεῖνον φόβον, ὃν ἔτι τότε ἐνέπνεον τὰ ὅπλα τὰ Μακεδονικά.

Ἐκ τῆς ἀλγεινῆς πείρας τοῦ ἔτους 214 διδαχθεὶς ὁ Φίλιππος ἀπέσχε συνετῶς τῆς τοσαύτας συμφορὰς ἐπενεγκούσης αὐτῷ Ἀπολλωνίας. Τοὐναντίον δὲ αἱ ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ αἱ ἐναντίον τῆς μέσης Ἰλλυρίας, ἔνθα δὲν ἠνωχλεῖτο πλέον ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἀπέβησαν ὁλοσχερῶς ἐπιτυχεῖς. Ὅτε δὲ ὁ Ἀννίβας τῷ αὐτῷ ἔτει (212), καθ' ὃ οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεκρούσθησαν πάλιν ἐν Ἱσπανίᾳ μέχρι τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ἴβηρος χωρῶν, ἐγένετο τέλος κύριος τῶν σπουδαίων Ἰταλικῶν πόλεων Τάραντος καὶ Μεταποντίου, τότε δὴ καὶ εἰς τὸν Μακεδονικὸν στρατὸν ἡ πρὸς Ἰταλίαν ὁδὸς ἐφάνη ἐντελῶς ἐλευθέρα. Ἀλλὰ καὶ νῦν ὡσαύτως ἔλειπε τῷ βασιλεῖ, πρὸς μεγάλην συμφορὰν αὐτοῦ τε καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἡ προσήκουσα εὐτολμία. Διότι ἀπὸ τοῦδε ἔκριναν φρόνιμον οἱ Ῥωμαῖοι νὰ ποιῶνται χρῆσιν ἰσχυροτέρων δυνάμεων πρὸς ἄμυναν ἐνδεχομένης ἐξ Ἀνατολῆς προσβολῆς καὶ νὰ ἐπίσχωσι τὴν κίνησιν τοῦ Μακεδονικοῦ στρατοῦ, ὅστις διὰ μικρᾶς ἐνεργείας τοῦ Φιλίππου ἠδύνατο νὰ φανῇ εὐθὺς ἐν τῇ νοτίῳ Ἰταλίᾳ, ῥίπτοντες εἰς τὸν οἶκον αὐτὸν τοῦ ἀσυνέτου μελλητοῦ τὴν ἀνημμένην δᾷδα καὶ νέον ἀνάπτοντες πόλεμον ἐν Ἑλλάδι κατὰ τῶν Μακεδόνων. Τὸ πείραμα ἐπέτυχεν ἄριστα, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Φίλιππος διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀσυνεσίας ἐχειραγώγει πρὸς τοῦτο τὴν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν[29] ἐκθύμως ἐργαζομένην Ῥωμαϊκὴν διπλωματίαν. Οὕτω δὲ ὁ ἀνὴρ ὁ κατὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς ἐν Ναυπάκτῳ εἰρήνης ἀγαπητότατος ἐν πάσῃ τῇ Ἑλλάδι καταστάθεις, ὁ αὐτὸς οὗτος πέντε ἔτη βραδύτερον δυσμενέστατα ὑπὸ πλείστων ἐβλέπετο. Εὐλόγως δὲ πάνυ ἡ ἐν τῷ κατὰ Ῥωμαίων πολεμεῖν ἀδράνεια αὐτοῦ ἐκλόνησε πανταχοῦ τῆς

[29] Πρβλ. Πολύβ. Ε. 100,8. Liv. XXIII. 11 ἀρχ. XXVI. 24 ἀρχ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἑλλάδος τὴν πρὸς αὐτὸν ὡς πολέμαρχον πεποίθησιν· καὶ ἡ ὡραία ἐκείνη πανελλήνιος φωνὴ τῆς ὁμοθυμίας, ἡ κατὰ τὸ θέρος τοῦ
217 διήκουσα διὰ παντὸς Ἑλληνιστὶ φθεγγομένου λαοῦ, νῦν πάλιν κατεσιγάσθη ταχέως πρὸ τῆς ἀτόλμου στάσεως τοῦ Φιλίππου ἐν τῷ μεγάλῳ ἐν Ἰταλίᾳ διεξαγομένῳ χρισίμῳ ἀγῶνι καὶ τοῦ πλήθους τῶν ὑπὸ τοῦ νεαροῦ βασιλέως ἐν τῇ πρὸς τοὺς Ἕλληνας πολιτικῇ αὐτοῦ διαπραχθέντων σφαλμάτων. Μάλιστα δὲ πάντων παρὰ τοῖς ὁρμητικοῖς Αἰτωλοῖς, τοὺς ὁποίους ὁ βασιλεὺς μόνον διὰ τῆς ἐν πολέμῳ ἐνεργείας καὶ διὰ θαλερῶν νικῶν ἠδύνατο νὰ καταπλήξῃ καὶ νὰ ἑλκύσῃ διαρκῶς πρὸς ἑαυτόν· παρὰ τοῖς Αἰτωλοῖς, οἵτινες πρὸ πολλοῦ τὴν μὲν εἰρήνην ἀθύμως ἠνείχοντο, ἐπόθουν δὲ ζωηρῶς ἵνα διὰ τοῦ ξίφους πάλιν θερίζωσι, πρὸ πολλοῦ εἶχον παραδοθῇ εἰς λήθην αἱ τοῦ Ἀγελάου ἰδέαι. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι δὲν ὤκνησαν νὰ ἐκκαύσωσιν ὅσον ἠδύναντο τήν τε παλαιὰν ἀντιπάθειαν καὶ τὴν νεωστὶ ἀφυπνισθεῖσαν δυσπιστίαν τῶν Αἰτωλῶν κατὰ τῶν Μακεδόνων, ταχέως διακοινώσαντες καὶ σκοπίμως χρησιμοποιήσαντες ὅρους τινὰς τῆς μεταξὺ Καρχηδονίων καὶ Μακεδονίας συνομολογηθείσης περὶ συμμαχίας συνθήκης (σ. 62). Πλὴν τούτων καὶ ἄλλως ὁ Φίλιππος βαθέως εἶχε διασείσει τὴν πρὸς αὐτὸν πίστιν καὶ προθυμίαν τῶν πλείστων ἐκ τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι συμμάχων. Ἐν τῷ νεαρῷ τούτῳ μονάρχῃ παράτινας ἐξόχους ἰδιότητας ἐφάνησαν, προϊούσης τῆς ἡλικίας, καί τινες τρόποι καὶ ἤθη ταχέως περιποιήσαντα αὐτῷ παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὴν φήμην φαύλου «τυράννου». Ἐδείχθη κατὰ μικρὸν ὅτι ὁ νεαρὸς ἀξιαγάπητος ἡγεμὼν δὲν ἦτο ἤπιος νεανίας, ὡς ὑπὸ πολλῶν ἐνομίζετο ἐν ἀρχῇ. Ἡ βάρβαρος ἐρήμωσις τῶν τοῦ Θέρμου ἱερῶν καὶ ἡ φοβερὰ ὠμότης, μεθ' ἧς ἐξηνδραπόδισε πάντας τοὺς Ἕλληνας κατοίκους τῶν (ἐν τῷ συμμαχικῷ πολέμῳ) κυριευθεισῶν ὑπ' αὐτοῦ Φθιωτικῶν Θηβῶν ἦτο εὔλογον νὰ διαθέσῃ ἐνδοιαστικώτερον καὶ αὐτοὺς τοὺς τέως εὐμενῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένους τῶν Ἑλλήνων· καὶ ὅμως δὲν ἠδύνατό τις νὰ προΐδῃ τότε ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος ἔμελλέ ποτε, εὐθὺς ὁπότε ἤθελον ἐξεγερθῇ ἐν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αὐτῷ αἱ ἄγριαι ὁρμαί, ἃς ὁσάκις ἤθελεν ἐπιβάλει τοῦτο τὸ «συμφέρον τοῦ κράτους», νὰ ὑπερβῇ ἐν πάσῃ στιγμῇ, ἄνευ δισταγμοῦ, τὰ ὅρια καὶ αὐτοῦ τοῦ φαύλου «δικαίου τοῦ πολέμου» τῶν χρόνων ἐκείνων, ἐνίοτε δὲ πρὸ οὐδενὸς νὰ ὀπισθοχωρήσῃ κακουργήματος. Ἀκριβῶς δὲ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην οἱ Ἕλληνες ἔμελλον ἔτι χειρίστην νὰ λάβωσι πεῖραν τοῦ Φιλίππου. Οὐχὶ ἁπλῶς διότι ὁ βασιλεὺς ἡσθάνετο ἀκριβῶς ἡδονὴν εἰς αἱματηρὰς ὁμοῦ καὶ αἰσχρὰς πράξεις καὶ ἀνωφελεῖς ὠμότητας, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπὶ μᾶλλον ἐδείκνυέ τινα φρίκην ἐξεγείρουσαν ἀδιαφορίαν πρὸς τοὺς νόμους τῆς τιμῆς καὶ τῆς φιλανθρωπίας, ἔτι δὲ καὶ ἀληθῶς τυραννικὴν περιφρόνησιν τοῦ δικαίου, ἧς περιφρονήσεως αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ ἔμελλε νὰ ὑποστῇ τὴν βαρεῖαν ποινήν. Πρὸς τούτοις ὁ Φίλιππος ὡς ἀληθὴς τύραννος ἐν τῇ τυραννικῇ αὐτοῦ ἰδιοτροπίᾳ ἐνέπαιζε συνηθέστατα πᾶσαν περὶ ὑψηλοτέρων συμφερόντων μέριμναν· οὐχὶ δὲ σπανίως, πρὸς μεγάλην ζημίαν τῶν ἰδίων αὐτοῦ πραγμάτων, δὲν ἐδίσταζε νὰ πλήττῃ ὑπεροπτικῶς καὶ τὰς πάνυ ἀθίκτους προσωπικὰς σχέσεις. Ὁ αὐτὸς ἀνήρ, ὅστις, ὁσάκις ἤθελεν, ἠδύνατο, ἐπιτηδείως συνενῶν τὴν ἡγεμονικὴν μεγαλειότητα πρός τὸ θελκτικῶς ἀξιάγαστον τοῦ ἤθους, νὰ ἑλκύσῃ πάντας πρὸς ἑαυτόν, τοὺς δὲ εὐαισθήτους Ἕλληνας ἤξευρε πάντοτε νὰ καταμαγεύῃ ἐπιτηδεύων θυμηδῶς κλίσιν πρὸς τὰ ἀρεστὰ αὐτοῖς δημοτικὰ ἤθη [30], ὁ αὐτὸς οὗτος δὲν ἀπέφευγε πρὸς τοῖς ἄλλοις, οὐδ' ἐν αὐταῖς ἔτι ταῖς χρισιμωτάταις τῶν πραγμάτων ῥοπαῖς, νὰ ὑβρίζῃ βαρύτατα οἰκογενείας Ἑλληνικὰς ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων ἀτιμάζων ἀναιδῶς γυναῖκας καὶ παρθένους. Ἀλλὰ πολλῷ τρανότερον ἐξεδηλώθη ἡ δεσποτικὴ αὐτοῦ ἀβουλία ἀκριβῶς ἐν τῷ χώρῳ τῆς κυρίως πολιτικῆς. Ὁ Φίλιππος κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἱκανὴν ἐπέδειξε φρόνησιν ἀπορρίπτων μὲν τὰς ἀλόγους προτάσεις τῶν Μακεδόνων συμβούλων αὐτοῦ, οἵτινες δὲν ἐδίσταζον τοὺς συμμαχοῦντας πρὸς τὴν Μακεδονίαν Ἕλληνας νὰ μεταχειρίζωνται ὡς ὑπηκόους τοῦ Μακεδονικοῦ

[30] Πρβλ. Πολύβ. I, 26, 1. Liv. XXVII. 31.

κράτους, ἀκολουθῶν δὲ ταῖς φρονίμοις τοῦ Ἀράτου συμβουλαῖς. Ἀλλὰ νῦν ἕνεκα τῆς διηνεκῶς αὐξανομένης ἐπάρσεως τοῦ φρονήματος, ἀποστερῶν ἑαυτὸν τοῦ κύρους τῆς τοῦ Ἀράτου γνώμης ἤρξατο νὰ δεικνύηται πρὸς τοὺς Ἕλληνας οὐχὶ ὡς προστάτης, ἀλλ' ὡς κύριος, φερόμενος ἀποτόμως καὶ ἀπηνῶς πρὸς τοὺς Ἕλληνας συμμάχους[31], ὡς ἐὰν ἐν τῷ πρὸς τὴν Ῥώμην πολέμῳ ἡ πρὸς αὐτὸν εὐμένεια τῶν Ἑλλήνων ἦτό τι ὅλως ἀδιάφορον καὶ οὐδενὸς λόγου ἄξιον. Πιθανῶς δὲ ἔκτοτε ἤδη ἡ τῶν Ῥωμαίων πολιτικὴ ροπὴ κατέστη ἐπαισθητὴ ἐν Ἑλλάδι δοῦσα ἴσως ἀφορμὴν τῷ Φιλίππῳ νὰ φρονῇ ὅτι μόνον διὰ τραχείας αὐστηρότητος ἠδύνατο νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι. Πάντως ὅμως ἡ τραχύτης τῶν τρόπων αὐτοῦ ἐκλόνησε πανταχοῦ τὴν ἐμπιστοσύνην, ἧς πρότερον ἀπήλαυεν. Ἰδίως δὲ τὰ γενόμενα ὑπ' αὐτοῦ ἐν Μεσσηνίᾳ γενικὴν ἐξήγειραν ἀγανάκτησιν. Ὁ Φίλιππος ἑπόμενος τῇ φαύλῃ συμβουλῇ τοῦ Δημητρίου τοῦ Φαρίου, καὶ ἄλλως δὲ πειρώμενος διαρκῶς νὰ παρασκευάζῃ πανταχοῦ ἐν Ἑλλάδι ἀμέσους κτήσεις ὑπὲρ τοῦ Μακεδονικοῦ στέμματος ἐπεθύμει νὰ καταστήσῃ ὑποχείριον καὶ τὴν Μεσσηνίαν μετὰ τοῦ δεσπόζοντος αὐτῆς φρουρίου Ἰθώμης καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον καὶ Κόρινθον καὶ Ζάκυνθον καὶ Τριφυλίαν μετὰ τῆς Ἀλιφείρας, ἃς εἶχε κυριεύσει ἐν τῷ συμμαχικῷ πολέμῳ. Οὕτως ἤλπιζεν ὅτι καὶ τῆς Πελοποννήσου ὁλοκλήρου ἤθελεν ἄρξει στρατιωτικῶς, ἔτι δὲ ἤθελεν ἐνισχύσει σημαντικῶς τὴν βάσιν τῶν κατὰ τῆς Ἰταλίας στρατιωτικῶν ἐνεργειῶν. Πρὸς τοιοῦτον ἀποβλέπων σκοπὸν δὲν ἠσχύνθη ἔκτινος μεταξὺ τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ τῶν δημοκρατικῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ πόλει Μεσσήνῃ ἔριδος νὰ προκαλέσῃ δι' αἰσχίστων ῥαδιουργιῶν πόλεμον ἐμφύλιον αἱματηρὸν (τῷ 215 π. Χ.), ἵνα ἐν τῇ οὕτως ἐπερχομένῃ συγχύσει καταστῇ κύριος τῆς ἀκροπόλεως Ἰθώμης. Καὶ κατώρθωσαν μὲν ἅπαξ ἔτι αἱ τοῦ γηραιοῦ Ἀράτου παραστάσεις νὰ κωλύσωσι τοὐλάχιστον τὴν διαρκῆ κατοχὴν τῆς Ἰθώμης· ἀλλ' αἱ μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς Ἀχαϊκῆς συμμα-

[31] Πολύβ. Ζ. 13, 1. Πλουτ. Ἀρατ. κ. 49.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χίας σχέσεις ὁλοσχερῶς ἔκτοτε ἐψυχράνθησαν. Ὁ Ἄρατος ἠρνήθη νὰ ἀκολουθήσῃ τῷ βασιλεῖ εἰς τὴν Ἰλλυρικὴν στρατείαν τοῦ 214. Ὅτε δὲ ὁ Φίλιππος μετὰ τὴν οἰκτρὰν αὐτοῦ πρὸ τῆς Ἀπολλωνίας ἀποτυχίαν ἐφάνη αὖθις ἐν Μεσσηνίᾳ καὶ διὰ τὴν ἀποτυχοῦσαν ἐναντίον τῆς Ἰθώμης προσβολὴν (καθ' ἣν ἀπώλετο καὶ ὁ Δημήτριος ὁ Φάριος) δὲν ἠσχύνθη νὰ ζητήσῃ ἐκδίκησιν ἐν τῇ φοβερᾷ δηώσει τῆς πεδινῆς χώρας, τότε ὁ Ἄρατος ἦλθεν εἰς φανερὰν ῥῆξιν πρὸς τὸν ἀπάνθρωπον βασιλέα, ὅστις πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένοις κακοῖς εἶχεν ἀτιμάσει καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν γυναῖκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ ξενίζοντος αὐτὸν Ἀράτου. Καὶ νῦν ὁ Φίλιππος, ἵνα ἐγκαίρως προλάβῃ τὰ ἐπακόλουθα τῆς τοιαύτης ῥήξεως πρὸς ἄνδρα μεγάλην ἔτι ἐν Ἑλλάδι κεκτημένον δύναμιν, δὲν ἐδίστασε διὰ φαρμάκου βραδέως ἐνεργοῦντος νὰ καταστήσῃ ἐκποδὼν (213 π. Χ.) τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὃν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον εἶχε τιμήσει ὡς φίλον καὶ ὡς εὔνουν σύμβουλον[32].

Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι τὸ ἔργον τῆς Ῥωμαϊκῆς διπλωματίας πρὸς τοιοῦτον ἀντίπαλον ἦτο εὔκολον. Ἐνῷ ὁ Φίλιππος ἔβλεπεν ἡσύχως πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἅλωσιν (212 π. Χ.) τῆς τελευταίας ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ Ἰουνίου Πελάγους * κειμένης ἐλευθέρας πόλεως, τῶν ἐνδόξων Συρακουσῶν, οὐδ' ἐταράσσετο ἐν τῇ ἀναισθήτῳ ἡσυχίᾳ αὐτοῦ ὑπὸ τῆς χαλεπῆς ἀγγελίας περὶ τῆς ὀλεθρίας τροπῆς τῆς ἐπελθούσης ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Ἰταλικοῦ πολέμου διὰ τῆς πτώσεως τῆς Καπύης (211), οἱ Ῥωμαῖοι εἰργάζοντο ἀπαύστως ἵνα ἐξεγείρωσι πρὸς πάντων τοὺς Αἰτωλοὺς ἐναντίον τοῦ Φιλίππου. Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ τραχέος τούτου ὀρεινοῦ λαοῦ, οἰκοῦντος χώραν μὴ ἔχουσαν φυσικὰς πλούτου πηγάς, εἶχε περιέλθει, ἕνεκα τοῦ πρὸς Φίλιππον καὶ τοὺς συμ-

[32] Πλουτ. Ἀρατ. 2. Πολυβ. Π. 14, 2 κξ. Παυσαν. Β. 9, 4.

* Ἰόνιον Πέλαγος πλημμελῶς ὀνομάζεται ἐνταῦθα τὸ Σικελικὸν πέλαγος. Οἱ ἀρχαῖοι γινώσκουσι μόνον Ἰόνιον κόλπον καλοῦντες οὕτω τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν, τὸ δὲ Ἰόνιον πέλαγος ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ Σικελικοῦ πελάγους ἀνήκει εἰς τοὺς μεταγενεστέρους Βυζαντινοὺς χρόνους. (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μάχους αὐτοῦ πολέμου, εἰς τελείαν καταστροφήν. Εὐλόγως δὲ ἡ τοιαύτη κατάστασις εὐπροσδεκτότερα ἐποίει τοῖς Αἰτωλοῖς τό τε χρυσίον καὶ τὰς πολιτικὰς εἰσηγήσεις τῶν Ῥωμαίων [33]. Ὅτε λοιπὸν κατὰ φθινόπωρον τοῦ 211 ἠγκυροβόλησε Ῥωμαϊκὸς στόλος κατὰ τὴν Αἰτωλικὴν παραλίαν καὶ ὁ ναύαρχος Μ. Οὐαλέριος Λαιβῖνος παραστὰς ἐν τῷ κοινῷ τῶν Αἰτωλῶν παρέσχεν αὐτοῖς ἐλπίδας βεβαίας οὐ μόνον περὶ ὁλοσχεροῦς ταπεινώσεως τῶν Μακεδόνων καὶ τῆς ἀνακτήσεως τῶν ὑπὸ τῶν τελευταίων Ἀντιγονιδῶν ἀφαιρεθεισῶν ἀπὸ τῆς Ἀχαϊκῆς συμμαχίας πόλεων, ἀλλὰ καὶ περὶ καταλήψεως τῆς ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν διαρκῶς ἐπιζητουμένης Ἀκαρνανίας, οὐδεμίαν εὗρε δυσκολίαν ἵνα πείσῃ τὸν φιλοπόλεμον λαὸν νὰ συνομολογήσῃ συμμαχικὴν μετὰ τῆς Ῥώμης συνθήκην. Ἀλλ' ἡ συνθήκη αὕτη εἶχε πρὸ παντὸς ἄλλου τὸν ἀληθῶς ἐπονείδιστον ὅρον, ὅτι πασῶν τῶν ὕπερθεν τῆς Κερκύρας κατακτηθησομένων ὑπὸ τῶν συμμάχων χωρῶν ἡ μὲν γῆ καὶ τὸ ἔδαφος ἔμελλον νὰ δοθῶσι τοῖς Αἰτωλοῖς, πᾶσα δὲ ἡ περιουσία ἡ κινητὴ μετὰ τῶν κατοίκων ἔδει νὰ καταληφθῶσιν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Εἰς οὐδέτερον δὲ τῶν συμβαλλομένων ἐπετρέπετο ἡ συνομολόγησις χωριστῆς πρὸς τὸν Φίλιππον εἰρήνης [34].

Κατὰ τρόπον ἐπονειδιστότερον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἰσχωρήσωσιν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ διὰ τῆς ληστρικῆς ταύτης συνθήκης τῆς ὑπὸ ἀπανθρωποτάτων ὑπαγορευθείσης ψυχρῶν πολιτικῶν λογισμῶν. Καὶ ἐν τούτῳ ἐπέτυχον μὲν πάντως τοῦ σκοποῦ αὐτῶν, ἀφοῦ ὁ ἐντεῦθεν ἀναφθεὶς ἐν Ἑλλάδι πόλεμος καὶ τὸ διανοεῖσθαι κἂν περὶ Ἰταλίας καθίστα ἀδύνατον εἰς τοὺς Μακεδόνας. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου οἱ Ῥωμαῖοι διὰ τῆς πρὸς τὴν ληστρικὴν πολιτικὴν τῶν Αἰτωλῶν ἀλληλεγγύης ἠνάγκασαν τοὺς Ἕλληνας συμμάχους τοῦ Φιλίππου, καὶ αὐτοὺς τοὺς πρὸ μικροῦ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τοσοῦτον βαρέως ἐν τῇ φιλοτιμίᾳ αὐτῶν προσβληθέντας Ἀχαιούς, νὰ ἑνωθῶσιν αὖθις στενῶς πρὸς τὴν Μακεδονίαν. Οἱ δὲ

[33] Πρβλ. Liv. XXV 23. XXVI. 24.

[34] Liv. XXVI. 24. Πρβλ. Πολυβ. ΙΑ. 6, 5. Iustin. XXIX. 4.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αἰτωλοί, οἱ πρῶτοι νῦν ἄνευ ἀνάγκης τείναντες χεῖρα εἰς τὸ μέγα κράτος τῆς Ἰταλίας, ἵνα τοῦτο, δίκην σφηνός, ἐμπήξωσιν εἰς τὸ σύστημα τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, οἱ αὐτοὶ πρῶτοι ἔμελλον ν' ἀποτίσωσι βαρυτάτην τὴν ποινὴν τῆς τοιαύτης ἀντεθνικῆς αὐτῶν πολιτικῆς.

Ἀλλὰ πρὸ τούτου μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος ἀνεπτύχθησαν τὰ τοσοῦτον ὀλέθρια τῇ Ἑλλάδι ἐπακολουθήματα τῆς Αἰτωλορωμαϊκῆς συνθήκης. Ῥωμαῖοι καὶ Αἰτωλοὶ δὲν ἤθελον ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ νὰ ἐπεξέλθωσιν ἄνευ συμμάχων κατὰ Μακεδόνων. Οὐ μόνον δὲ καλῶς ἐγίνωσκον πόσον οἱ ἄγριοι Δάρδανοι ἦσαν πρόθυμοι νὰ ἐπωφεληθῶσι πάντα περισπασμὸν τῶν Μακεδόνων βασιλέων ἵνα εἰσβάλωσιν εἰς τὸ κράτος τούτων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν προτέρων ἐθεώρουν βεβαίαν τὴν συνδρομὴν τῶν Ἰλλυριῶν ἀρχηγῶν Σκερδελαΐδα καὶ Πλευράτου. Ἐν Ἑλλάδι δὲ ἀνέλαβον οἱ Αἰτωλοί, εἰς οὓς προσεχώρησαν νῦν οἱ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τοσαῦτα ἐπονειδιστα παθόντες Μεσσήνιοι [35], τὸ ἔργον τοῦ νὰ κινήσωσι τοὺς πάνυ φιλίως πρὸς αὐτοὺς διακειμένους Ἠλείους καὶ Σπαρτιάτας. Διότι ἡ μὲν Ἦλις ἀνέκαθεν ὡς ὁρμητήριον τῶν μεγάλων ἐν Πελοποννήσῳ ἐπιχειρήσεων ἦτο εἰς αὐτοὺς ἀπαραίτητος, οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ἔμελλον νὰ κρατῶσι μετεώρους τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τὰ ἐν Κορίνθῳ Μακεδονικὰ στρατεύματα. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐν Σπάρτῃ ὁ βασιλεὺς Λυκοῦργος εἶχεν ἐξώσει τῆς ἀρχῆς τὸν νεαρὸν Ἀγησίπολιν Γ'· ἀποθανὼν δ' αὐτὸς τῷ 211 π. Χ. κατέλιπε τὴν βασιλείαν εἰς τὸν ἀνήλικον αὐτοῦ υἱὸν Πέλοπα, κατ' ὄνομα νῦν μόνον βασιλεύοντα. Αἱ εἰσηγήσεις λοιπὸν τῶν Αἰτωλῶν γενόμεναι ἐν τοιαύτῃ καταστάσει πραγμάτων ἐπήνεγκον εἰς αὐτὰ (210) τροπὴν ὁριστικήν. Μετά τινας ζωηροὺς μεταξὺ τῶν πολιτικῶν μερίδων ἀνταγωνισμοὺς οἱ Σπαρτιᾶται προσεχώρησαν εἰς τὴν Αἰτωλικὴν συμμαχίαν· ἀλλὰ συγχρόνως ἐρράξατο τῆς εὐκαιρίας καὶ ὁ νεαρὸς καὶ πολεμικὸς Μαχανίδας, ἴσως ὁ τῆς ἐν Σπάρτῃ Αἰτωλικῆς μερίδος ἀρχηγός, ἵνα παραγκωνίσῃ τὸν ἀνήλικον Πέλοπα καὶ νὰ καταλάβῃ αὐτὸς

[35] Πολυβ. Θ. 30, 6. Liv. XXIX. 12.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν. Τοὐντεῦθεν ὡς πρὸς τὴν Σπάρτην, τὴν πόλιν ταύτην τὴν ἐπὶ τοσοῦτον ἐκπροσωπήσασαν τὴν στερροτάτην ὀλιγαρχίαν, τὴν πόλιν, ἥτις ἐν ταῖς καλαῖς αὐτῆς ἡμέραις κατεπολέμησε πανταχοῦ τὴν τυραννίδα, ἤρξατο, κατὰ τὸ τέλος αὐτὸ τῆς αὐτοτελοῦς αὐτῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως, ἡ περίοδος τῶν «τυράννων».

Οὕτω δὲ συνέβη ἀληθῶς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐφοβοῦντο οἱ φρονιμώτατοι τῶν Ἑλλήνων καὶ μάτην ἠγωνίζοντο νὰ ματαιώσωσιν. Ὁ μέγας δηλονότι μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων πόλεμος ὁ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου ἤψατο νῦν καὶ τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ὡς ἐν πάσῃ κρισίμῳ περιστάσει, ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ὀλεθρίας μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν ῥήξεως τοῦ 461 π. Χ. καὶ ἐντεῦθεν, οὕτω καὶ νῦν αἱ ἡμέραι τῆς κρίσεως εὗρον τὴν τάλαιναν Ἑλλάδα διηρημένην καὶ διὰ χαλεπῶν φυλετικῶν ἐρίδων διεσπασμένην καὶ τοὺς Ἑλληνικοὺς λαοὺς ὅλως ἑτοίμους ἵνα παρασκευάσωσιν ἀλλήλοις τὴν ἐσχάτην ἀθλιότητα. Τὸ δὴ χεῖρον· νῦν τὸ πρῶτον ἐγένετο καταφανέστατον ὅτι καὶ ὁ Ἑλληνιστικὸς κόσμος τῆς Ἀνατολῆς μακρὰν ἀπεῖχε τοῦ εἶναι στερρῶς πρὸς ἑαυτὸν ἡνωμένος ἀπέναντι τοῦ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Ἀννίβα κρισίμου ἀγῶνος. Καὶ ἡ μὲν Αἴγυπτος, ἥτις ἄλλως ἐν διηνεκεῖ διατελοῦσα ἀνταγωνισμῷ[36] πρός τε τοὺς Σελευκίδας καὶ τοὺς Ἀντιγονίδας ἐθεράπευε τὴν τῶν Ῥωμαίων φιλίαν, ἔμενεν οὐδετέρα ἀπέναντι τοῦ νέου πολέμου. Τοὐναντίον δὲ ἡ κατὰ τὴν δυτικὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀπὸ τῆς τρίτης δεκαετηρίδος τοῦ 3 π. Χ. αἰῶνος κατὰ μικρὸν αὐξηθεῖσα νέα δύναμις, τὸ κράτος δηλονότι τῆς Περγάμου, οὗ ὁ τότε δυνάστης Ἄτταλος Α΄ ἐν τῇ δυσχερεῖ αὐτοῦ θέσει μεταξὺ τῶν ἀνέκαθεν πολεμίων αὐτῷ Σελευκιδῶν, τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ πρὸς τὸν Φίλιππον ἐξ ἀγχιστείας συγγενεύοντος Προυσίου Α΄ τῆς Βιθυνίας, δεινὸν περὶ ὑπάρξεως ἠγωνίζετο ἀγῶνα, ἐδράξατο εὐθὺς τῆς εὐκαιρίας, ἵνα δώσῃ χεῖρα βοηθείας πρὸς τοὺς

[36] Droysen, Gesch. d. Hellenismus, τομ. 2. σ. 166. Mommsen ἐν εἰρ. τ. τομ. 1. σ. 433. 555.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

φιλίως πρὸς αὐτὸν διακειμένους Αἰτωλοὺς ἐν τῷ κατὰ Μακεδόνων πολέμῳ αὐτῶν· καὶ αἱ στρατιαὶ αὐτοῦ ἐγένοντο αἱ πρῶται προφυλακαὶ τῆς Ῥώμης ἐν τῇ Ἑλληνιστικῇ Ἀνατολῇ. Ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς ἤρξατο ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους τὸ προανάκρουσμα τοῦ περὶ ὑπεροχῆς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ τῇ Ἑλληνιστικῇ Ἀνατολῇ ἀγῶνος, οὗ τινος δέκα ἔτη βραδύτερον ἔμελλε νὰ ἄρξῃ ἡ Ῥώμη.

Δὲν θὰ παρακολουθήσωμεν ἐνταῦθα τὰς πολυπλόκους φάσεις τοῦ ἑξαετοῦς πολέμου τοῦ διεξαχθέντος μεταξὺ τῆς Αἰτωλορωμαϊκῆς ἐξ ἑνὸς καὶ τῆς Ἑλληνομακεδονικῆς ἐξ ἑτέρου συστάσεως, ἀρκούμενοι μόνον εἰς τὸ νὰ ἐξάρωμεν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ σημεῖα τῶν γινομένων. Ὁ τρόπος, καθ' ὃν διεξήχθη ὁ πόλεμος οὗτος, ἀναμιμνήσκει ἐν πολλοῖς τὸν τοῦ συμμαχικοῦ καλουμένου πολέμου. Κρίσιμοι μάχαι καὶ ἐν τούτῳ τῷ πολέμῳ εἶναι λίαν σπάνιαι, Καὶ ἐνῷ ἡ Ἀχαϊκὴ Πελοπόννησος ἀπειλεῖται διαρκῶς ἀπὸ μέρους τῆς Λακωνίας καὶ τῆς Ἤλιδος διὰ δηώσεως ἀγρίας, ἐν τῇ μέσῃ Ἑλλάδι οἱ ὑπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν καὶ τῶν Περγαμηνῶν πολεμικῶν πλοίων συνήθως ὑποστηριζόμενοι Αἰτωλοὶ ἐργάζονται ἵνα πρὸς δυσμὰς μὲν ὑποτάξωσι τὴν Ἀκαρνανίαν, πρὸς ἀνατολὰς δὲ ἀνακτήσωνται πληθὺν πόλεων, ἃς εἶχον ἀπολέσει κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, καταληφθείσας ὑπὸ τῶν Μακεδόνων. Ἐν δὲ τῇ βορείῳ Ἑλλάδι ἠγωνίζοντο οἱ αὐτοί, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν εἰς Μακεδονίαν εἰσβολῶν τῶν βαρβαρικῶν λαῶν τῶν Θρᾳκικῶν καὶ τοῦ Ἰλλυροδαρδανικῶν βορείων χωρῶν, νὰ διανείξωσιν ἑαυτοῖς ὁδὸν διὰ Θεσσαλίας πρὸς Μακεδονίαν. Ὁ Φίλιππος, ὡς καὶ οἱ Ἀχαιοί, περιωρίζετο ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς θέσιν ἀμυντικήν, καὶ τοῦτο μετὰ μεγίστης δυσχερείας. Πρέπει δὲ νὰ ῥηθῇ πρὸς ἔπαινον τοῦ βασιλέως ὅτι ἀφ' ἧς στιγμῆς οἱ Ῥωμαῖοι ῥίπτουσι τὸν δαυλὸν τοῦ πολέμου εἰς αὐτὸν τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἀναδείκνυται ὡς ἀνὴρ γινώσκων νὰ περισυλλέγῃ δραστηρίως τὰς δυνάμεις αὐτοῦ καὶ νὰ ἀντεπεξέρχηται κρατερῶς ἐναντίον τῶν νέων κινδύνων. Ὅσον δ' ἀσθενὴς καὶ ἄστατος εἶχε δειχθῇ ἐν τῷ Ἰτα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λικῷ ζητήματι, τοσοῦτον νῦν γίνεται συνετὸς καὶ κρατερὸς καὶ εὔτολμος εὐθὺς ὁπότε στρέφει αὖθις τὸν νοῦν καὶ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα. Νῦν ἀναπτύσσει αὖθις, καὶ δὴ ἐν ὑψίστῳ βαθμῷ, τὴν κρατερὰν ἀλκήν, τὴν ἀκαταπόνητον δραστηριότητα καὶ τὴν ἐν ταῖς κινήσεσι ταχύτητα, δι' ὧν εἶχε κατασταθῇ τοσοῦτον δεινὸς τοῖς ἐχθροῖς ἐν τῷ συμμαχικῷ πολέμῳ. Ἔπειτα ἐν τῷ νῦν πολέμῳ οὐχὶ ὁ Φίλιππος, ἀλλὰ μᾶλλον οἱ Ῥωμαῖοι καὶ οἱ Αἰτωλοί εἰσιν οἱ προφανῶς περιάπτοντες ἑαυτοῖς αἰσχύνην διὰ τοῦ βαρβάρου τρόπου, καθ' ὃν διεξάγουσι τὸν πόλεμον. Ἡ φοβερὰ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων λεηλάτησις τῆς Φωκικῆς Ἀντικύρας (210)[37] καὶ τῆς Ἀχαϊκῆς Δύμης[38] (209 ἢ 208), ἡ ἀπάνθρωπος ὠμότης, μεθ' ἧς οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς Ἀντικύρας, τῆς Αἰγίνης (210)[39], τοῦ ἐν Εὐβοίᾳ Ὠρεοῦ (208)[40] καὶ τῆς Δύμης, μετὰ τὴν ἅλωσιν τῶν χωρίων τούτων, ἐξηνδραποδίσθησαν ἀθρόοι· τέλος ἡ ἀπάνθρωπος ἀπεμπόλησις τῆς εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν ἀνηκούσης νήσου Αἰγίνης, ἣν οἱ Αἰτωλοὶ[41] ἀντὶ τριάκοντα ταλάντων ἐπώλησαν εἰς τὸν βασιλέα Ἄτταλον ὡς μόνιμον κτῆσιν· πάντα ταῦτα ἐξήγειραν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ ἀγανάκτησιν βαθυτάτην καὶ περιήγαγον ταχέως εἰς λήθην τὰ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου πρότερον διαπραχθέντα ἐπονείδιστα ἔργα, Ὁ Φίλιππος ἔδειξε τὸ καθ' ἑαυτὸν ἀκαταπόνητον δραστηριότητα ἐν τῷ πολέμῳ. Ἐν τούτοις ἡ μεγάλη ἔκτασις τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου καὶ ἡ τῶν συμμάχων ἀσθένεια, ὧν ἕνεκα ἠναγκάζετο καὶ νῦν ἀδιαλείπτως ὁτὲ μὲν νὰ ἐπέρχηται ἐναντίον τῶν ἀπὸ βορρᾶ εἰσβαλλόντων βαρβάρων, ὁτὲ δὲ νὰ πολεμῇ πρὸς Αἰτωλοὺς ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν Θερμοπύλαις, ἄλλοτε δὲ πάλιν νὰ τρέχῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καθίστων τὴν θέσιν αὐτοῦ, ἐπὶ πολλὰ ἔτη, δυσχερεστάτην. Πρὸς τούτοις δὲ ἡ ἔλλειψις μεγάλων πολεμικῶν πλοίων, ἣν ἀνε-

[37] Liv. XXVI. 26. Πολυβ. Θ. 39, 2 κξ. Παυσ. Ι. 36, 3.
[38] Πρβλ. Liv XXVII. 31. XXXII. 21. Παυσαν. Ζ. 17, 3.
[39] Πολυβ. ΙΑ. 6, 8 ΚΓ. 8, 9.
[40] Liv. XXVIII. 6. Πολυβ. ΙΑ. 6, 8.
[41] Πολυβ. ΚΓ. 8, 10.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πλήρουν, μέχρι τινὸς μόνον, αἱ κατὰ διαλείμματα ἀπὸ Βιθυνίας καὶ ἀπὸ Καρχηδόνος ἀφικνούμεναι ναυτικαὶ ἐπικουρίαι (μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ θέρους τοῦ 208 ἤρξατο ὁ Φίλιππος νὰ κατασκευάζῃ 100 μεγάλα πολεμικὰ πλοῖα)[42] παρέλυε διαρκῶς τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἀπέναντι τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Περγαμηνῶν.

Ἐν τούτοις ἡ τῶν ὅπλων τύχη ἀπὸ τοῦ 208 ἐτράπη κατὰ μικρόν, ἀλλ' ἀσφαλῶς, πρὸς τὸ μέρος τοῦ Φιλίππου. Λίαν ὠφέλιμον ἀπέβη αὐτῷ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἄτταλος, ἀπειλούμενος ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ χώρᾳ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Βιθυνίας Προυσίου, δὲν μετεῖχε πλέον, μετὰ τὸ 207, τοῦ ἐν Ἑλλάδι πολέμου· καὶ ὅτι ἐξ ἄλλου καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, οἵτινες καὶ ἄλλως ἔβλεπον ὅτι οἱ Μακεδόνες ἀπέστρεψαν ὁλοσχερῶς τὴν προσοχὴν καὶ τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον, καὶ διὰ τοῦτο ἀσθενῶς μόνον ἐβοήθουν τοῖς Αἰτωλοῖς, ἀπὸ τοῦ ἔ. 207 πιεζόμενοι δεινῶς ὑπό τε τῶν ἐν Ἱσπανίᾳ ὑπὸ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐναντίον τοῦ Ἀσδρούβα διεξαγομένων ὑπ' αὐτῶν κρισίμων ἀγώνων, οὐδεμίαν σχεδὸν παρεῖχον πλέον συνδρομήν. Οὕτω δὲ οἱ καὶ ἄλλως ἤδη ἀπὸ Θεσσαλίας καὶ Φωκίδος ἀποκρουσθέντες Αἰτωλοὶ δὲν ἠδυνήθησαν πλέον νὰ κωλύσωσι τὸν Φίλιππον τοῦ νὰ προελάσῃ αὖθις (τῷ 206) μέχρι Θέρμου[43] καὶ νὰ ὑπερφαλαγγίσῃ αὐτοὺς πανταχοῦ. Εἰς ταῦτα δὲ προσετέθη καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία νέαν ὅλως καὶ ἀπροσδόκητον ἔλαβε περὶ τὰ πολεμικὰ ἐπίδοσιν, μεγάλην εἰς ἅπαντα τὸν ἑπόμενον χρόνον κτησαμένην σημασίαν.

Ἡ νέα αὕτη ἐπίδοσις ἦτο ἐν πρώτοις ἔργον τοῦ ἐξαιρέτου ἐκείνου στρατηλάτου, ὅστις ἕνεκα δυσμενοῦς τινος τύχης ἠγέρθη ἐν μέσῳ τῶν Ἀχαιῶν πολλὰς δεκαετηρίδας βραδύτερον τοῦ χρόνου, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ φανῇ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο μὲν υἱὸς ἀνδρὸς Ἀρκάδος ἐπιφανοῦς, τοῦ Κραύγιδος, γεννηθεὶς τῷ 253 π. χ. ἀρίστης δὲ τυχὼν ἀγωγῆς παρά τε τοῦ ἀγαθοῦ πατρὸς καὶ μετὰ τὸν τού-

[42] Liv. XXVIII. 8.
[43] Πολυβ. ΙΑ. 4, 1. Πρβλ. Liv. XXXVI. 31.

του πρόωρον θάνατον, καὶ παρά τινος πατρικοῦ φίλου, προϊούσης δὲ τῆς ἡλικίας, διὰ τῆς μετὰ τοῦ Ἀκαδημεικῶν φιλοσόφων Ἐκδήμου καὶ Δημοφάνους (ἢ Μεγαλοφάνους), τῶν περιφήμων αὐτοῦ συμπολιτῶν, ἀναστροφῆς [44] καὶ ἐπιστημονικῶς παιδευθεὶς καὶ ὑψηλῶν πολιτικῶν ἰδεωδῶν πληρωθείς, νεαρὸς ἔτι ὢν τὴν ἡλικίαν πολλὴν ἔδειξε φύσιν τε καὶ κλίσιν πρὸς τὰ στρατιωτικά. Καὶ θεωρητικῶς μὲν διὰ μελέτης ἀξιολόγων περὶ τακτικῆς καὶ τῆς πολεμικῆς ἱστορίας συγγραμμάτων παιδευθεὶς ἐζήτει νὰ καταστήσῃ ὀξύτερον τὸ στρατιωτικὸν αὐτοῦ βλέμμα δι' ἐπιμελῶν τοπογραφικῶν μελετῶν. Ἐν ταὐτῷ δὲ ὁ εὐσταλὴς καὶ σφρίγους ἔμπλεως νεανίας διὰ σκληραγωγίας συντόνου καὶ διὰ συνεχῶν σωματικῶν ἀσκήσεων αὐστηροτάτων, δι' ὧν ἐσκόπει νὰ παιδευθῇ στρατιωτικῶς, περιεποίησεν ἑαυτῷ ἀσυνήθη ῥώμην καὶ εὐστροφίαν· ἀλλὰ καὶ ὡς ὥριμος τὴν ἡλικίαν ἀνὴρ δὲν ἠμέλει, ἐν ὥραις σχολῆς, ὁτὲ μὲν διὰ τολμηρῶν κυνηγετικῶν ἐκδρομῶν, ὁτὲ δὲ ἐπεδιδόμενος εἰς ἀγροτικὰς ἐργασίας, νὰ διατηρῇ ἀκμαίας τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις. Ἐὰν ὁ Φιλοποίμην νεανίας ὢν μετέσχε τῶν τοῦ Ἀράτου στρατειῶν καὶ μέχρι τίνος μετέσχε τούτων, περὶ τούτου δὲν ὑπάρχουσιν εἰδήσεις· ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῆς πολεμικῆς αὐτοῦ φήμης συμπίπτει πρὸς τὸν κρίσιμον ἐκεῖνον χρόνον, καθ' ὃν ἡ μεταξὺ τοῦ Κλεομένους τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ Ἀράτου σύγκρουσις μετέβαλεν ὁλοσχερῶς τὴν ἀπὸ 25ετίας τηρουμένην ὑπὸ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας πολιτικήν. Ὁ Φιλοποίμην ἐν ταῖς παρὰ τὰ ὅρια τῆς Λακωνικῆς μάχαις εἶχε δώσει ἤδη δείγματα τῆς ἐξαιρέτου αὐτοῦ περὶ τὰ πολεμικὰ ἱκανότητος. Ἐν δὲ τῇ ὑπὸ Σπαρτιατῶν ἐξ ἐφόδου ἁλώσει τῆς Μεγαλοπόλεως (222 π. Χ.) ὁ ἀνδρεῖος, τὸ τριακοστὸν ἤδη ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων ἀκμαῖος πολεμιστής, ἐνδοξότατα μὲν ἠγωνίσθη, μετ' ἀνδρείας δὲ καὶ αὐταπαρνήσεως ἠσφάλισε τὴν τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ εἰς Μεσσηνίαν ὑποχώρησιν. Ὅτε δὲ ἐσήμανεν εἶτα ἡ τῆς ἐκδικήσεως ὥρα, ὁ Φιλοποίμην πάλιν, ἡγούμενος τῶν Ἀχαιῶν ἱππέων ἐν τῇ μάχῃ τῆς Σελλασίας,

[44] Πρβλ. Pauly Realencyclop. d. klass. Alt. τομ. 5. σ. 1526. τομ. 4. σ. 1712.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

διὰ τῆς τολμηρᾶς καὶ καλῶς λελογισμένης αὐτοῦ ἐπὶ τὸ κέντρον τῶν πολεμίων ἐφόδου συνετέλεσε σπουδαιότατα εἰς τὴν ἥτταν τῶν Σπαρτιατῶν [45]. Ἡ ἐξαίρετος αὐτοῦ διαγωγὴ τοσοῦτον τότε κατέπληξε τὸν βασιλέα Ἀντίγονον τὸν Δώσωνα, ὥστε ἐζήτει οὗτος νὰ πείσῃ τὸν εὐφυέστατον νέον νὰ καταταχθῇ ὡς ἀξιωματικὸς εἰς τὸν Μακεδονικὸν στρατὸν ἐπὶ λαμπροτάτῃ ἀμοιβῇ. Ἀλλ' ὁ Φιλοποίμην μὴ βουλόμενος νὰ ὑπηρετῇ ἡγεμόνας, μικρὰν δὲ αἰσθανόμενος χαρὰν καὶ ἡδονὴν ἐπὶ τῇ νέᾳ τροπῇ, ἣν ἔλαβον τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα, ἀπέρριψε μὲν τὴν τοῦ Ἀντιγόνου πρότασιν, προὐτίμησε δὲ νὰ μεταβῇ εἰς Κρήτην, ἔνθα ὡς ἀρχηγὸς μισθοφόρων μετέσχεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τῶν τότε μαινομένων ἐν τῇ νήσῳ ἐμφυλίων πολέμων (σ. 53), καὶ ἐν μέσῳ δυσχερεστάτων περιστάσεων παιδευθεὶς ἐγένετο στρατηλάτης ἐκ τῶν τὰ πρωτεῖα φερόντων.

Ὁπότε μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν (ὡς φαίνεται μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀράτου) ἐπανῆλθε τέλος εἰς Πελοπόννησον, εὗρε τὰ ἐν τῇ πατρίδι πράγματα οὐ καλῶς ἔχοντα, ἰδίως διότι ὁ τοῦ Ἀράτου θάνατος καὶ ἡ στρατιωτικὴ ἐξασθένησις τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας εἰς μείζονα περιῆγον διηνεκῶς ἀπὸ τοῦ βασιλέως Φιλίππου ἐξάρτησιν τὸ μέρος τοῦτο τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου [46]. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ βασιλεύς, ἀφότου ἐξερράγη ὁ πρὸς Αἰτωλοὺς καὶ Ῥωμαίους πόλεμος, κατασταθεὶς ἱκανῶς συνετὸς εἰργάζετο ἵνα διὰ τρόπων εὐμενῶν καὶ φιλίων καὶ διὰ δελεαστικῶν ὑποσχέσεων προσαγάγῃ πάλιν πρὸς ἑαυτὸν τοὺς ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν Ἄρατον διαγωγῆς αὐτοῦ βαρέως ὑπ' αὐτοῦ πληγέντας Ἀχαιούς· ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν κατέστη βελτίων ἡ κατάστασις τῆς πολεμικῆς δυνάμεως τῶν

[45] Droysen, G. d. Hellenismus τομ. 2. σ. 547.

[46] Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις νόμιμον ἵνα οἱ Ἀχαιοὶ κατὰ πᾶν ἔτος ἐπικυρῶσιν ἐκ νέου ἐνόρκως, διδόντες τὰ πιστά, τὴν πρὸς Φίλιππον συνθήκην. πρβλ. Liv. XXXII. 5 πρβλ. καὶ τὸ χωρίον τοῦ Liv. XXXII. 22 — « lege cautum nequid quod adversus Philippi auctoritatem esset aut referre magistratibus aut decernere concilio jus esset (προύνόει δ' ὁ νόμος ὅπως μηδὲν ἀντιδαῖνον εἰς τὴν πρὸς Φίλιππον συμμαχίαν μήτε εἰς τὰς ἀρχὰς ἀνενεχθῆναι μηδὲ τῷ κοινῷ τῶν Ἀχαιῶν δεδόχθαι θεμιτὸν ᾖ)».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἀχαιῶν. Τότε δὲ ἀκριβῶς μέγα εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς κέρδος ἦτο ὅτι νῦν ὁ Φιλοποίμην ἐφάνη αὖθις ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἀφοῦ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ ταύτης προηγήθη ἡ μεγάλη φήμη τῶν ἐν Κρήτῃ ἔργων αὐτοῦ. Νῦν προὐθυμήθησαν οἱ Ἀχαιοὶ νὰ καταστήσωσιν ἵππαρχον (ἤτοι δεύτερον τῆς συμπολιτείας ἄρχοντα) τὸν περίφημον στρατηγὸν (210 μ. 209)[47]. Εὐθὺς δὲ νῦν ἤρξατο ὁ Φιλοποίμην τοῦ μεγάλου ἔργου τῆς διοργανώσεως τοῦ Ἀχαϊκοῦ στρατοῦ. Ἐν χρόνῳ θαυμαστῶς βραχεῖ μετεποίησεν ἐν πρώτοις εἰς στρατὸν ἐξαιρέτως χρήσιμον τὸ ἱππικὸν τῆς Συμπολιτείας, ὅπερ ἀπετελεῖτο μὲν ἐκ τῶν υἱῶν τῶν πλουσιωτάτων πολιτῶν, ἀλλ' ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς ἐπιτρεπομένης ἀντικαταστάσεως, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς στρατιωτικῆς ἀνικανότητος τῶν πλείστων ἱππάρχων, οὐχ ἧκιστα δὲ τῆς λελογισμένης ἐνδοτικότητος αὐτῶν πρὸς τοὺς ἐξ ἐπισήμων οἴκων καταγομένους ὑποδεεστέρους αὐτῶν ἐν ἀξιώμασι πολεμιστάς, εἶχε παρακμάσει τελείως. Ἡ δὲ λαμπρὰ νίκη, ἣν μετὰ τῶν πολεμιστῶν τούτων ἤρατο ἐν τῇ παρὰ Λάρισον ἱππομαχίᾳ ἐναντίον τῶν συμμαχούντων ἀλλήλοις Αἰτωλῶν καὶ Ἠλείων, ἐνεποίησε τοῖς Ἀχαιοῖς, νῦν πρῶτον, πεποίθησιν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν δύναμιν καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα ἵνα ὁ κράτιστος στρατηλάτης ἐκλεγῇ καὶ στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας (κατὰ τὸ ἔ. 208-207)[48].

Νῦν δὲ τέλος ἠδυνήθη ὁ Φιλοποίμην νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ τὴν τελείαν ἀναδιοργάνωσιν. Μέχρι τῶν χρόνων τούτων οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀχαιῶν ἐποιοῦντο χρῆσιν ἰδίως μισθοφόρων, μεθ' ὧν ἐν τούτοις τοσούτῳ ὀλιγώτερον ἠδύναντο νὰ ἐνεργῶσι τε-

[47] Πρβλ. Schorn, Gesch. Griech. σ. 189. ἴδ. καὶ σ. 197. Freeman σ. 589. Εἶναι λίαν πιθανόν ὅτι, καθὰ λέγει ὁ Schorn ἐν εἰρ. τ. σ. 210-215 (συμφωνοῦσι δ' αὐτῷ πλεῖστοι νεώτεροι, ἐσχάτως δὲ πάλιν καὶ ὁ Freeman, ἐν εἰρ. τ. καὶ H. Nissen, Kritische Untersuchungen über die Quellen der vierten und fünften Decade des Livius σ. 137) οἱ κατ' ἔτος ἀντικαθιστάμενοι στρατηγοὶ καὶ ἄλλοι τῶν ἐν τέλει τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου, ἀνελάμβανον τὴν ἐξουσίαν οὐχὶ πλέον κατὰ Μάϊον, ὡς πρότερον, ἀλλὰ κατὰ φθινόπωρον.

[48] Πρβλ. Schorn σ. 198. 212. Freeman. σ. 593. K. Keil, ἐν τῷ ἄρθρῳ «Philopoemen» ἐν Allgemein Encyclop. τμῆμ. III τομ. 23. σ. 459.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λεσφόρως, ὅσον οὐχὶ σπανίως ἔλειπον καὶ τὰ πρὸς κανονικὴν πληρωμὴν τῶν μισθοφόρων ἀναγκαιοῦντα χρήματα[49]. Τὰ ἐκ ποικίλων στοιχείων συγκείμενα ταῦτα στρατεύματα ἦσαν τοσοῦτον κακῶς ὠργανωμένα, ὥστε ἀπὸ ἐτῶν ἤδη δὲν ἐτόλμων οἱ στρατηγοὶ νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτὰ ἐν σοβαραῖς καὶ κρισίμοις μάχαις. Καὶ νῦν ὁ Φιλοποίμην δραστηρίως ἐπελάβετο τοῦ ἔργου τῆς μεταρρυθμίσεως. Ὁ ἀνὴρ ἐγίνωσκε κάλλιστα ὁποῖον ἐξαίρετον κεφάλαιον στρατιωτικὸν ἠδύναντο νὰ παρέχωσιν ἔτι καὶ νῦν πρὸ πάντων οἱ ἰδίως Ἀχαιοὶ καὶ οἱ Ἀρκάδες, οἵτινες ἦσάν ποτε πανταχοῦ περιζήτητοι καὶ φοβεροὶ μισθοφόροι στρατιῶται. Οἱ στιβαροὶ καὶ ῥωμαλέοι ποιμένες, κυνηγοὶ καὶ ἀγρόται τῶν ὀρεινῶν τῆς Πελοποννήσου χωρῶν ἤρκει ἁπλῶς νὰ ἐξοπλισθῶσι καλῶς καὶ νὰ γυμνασθῶσι συστηματικῶς ἵνα ἀγόμενοι ὑπὸ ἱκανοῦ ἀρχηγοῦ ἀναλάβωσι θαρρούντως τὸν ἐναντίον τῶν Αἰτωλῶν καὶ τῶν Σπαρτιατῶν πόλεμον. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς κομψῆς καὶ ἀπολέμου νεότητος τῶν πόλεων, ὅσοι τούτων δὲν εἶχον ἔτι προτιμήσει τὴν ἐν τῷ ἱππικῷ ὑπηρεσίαν, ἤλπιζεν ὁ μέγας στρατηλάτης νὰ δημιουργήσῃ πάλιν ἀγαθοὺς στρατιώτας. Πρὸς τοῦτο ὁ Φιλοποίμην ἐποιήσατο χρῆσιν ἐλατηρίων ἠθικῶν. Βοηθούμενος δηλονότι ὑπὸ τῆς ἐπειγούσης σοβαρότητος τοῦ σιδηροῦ τούτου αἰῶνος κατώρθου νὰ ἀφυπνίζῃ αὖθις τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τῶν Πελοποννησίων αὐτοῦ καὶ νὰ ἐκκαίῃ παρά τε τοῖς ἀνδράσι καὶ ταῖς γυναιξὶν ἐνθουσιασμὸν πολεμικόν, οἷον αἱ φυλαὶ αὗται ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἐπαμεινώδου καὶ Λυκομήδους δὲν εἶχον πλέον αἰσθανθῇ. Καὶ ὅπως ἐν τῇ μεταρρυθμίσει τοῦ ἱππικοῦ οὐ μόνον τὴν ἀδράνειαν καὶ τὴν ἀκολασίαν τῶν ἐξ ἐπισήμων οἴκων καταγομένων νέων δι' αὐστηρᾶς πειθαρχίας περιώριζεν, ἀλλὰ καὶ τὴν φιλοδοξίαν καὶ κενοδοξίαν τῶν νεαρῶν τούτων εὐγενῶν ἐπιτυχῶς ἐχρησιμοποίει πρὸς ὄφελος τοῦ στρατοῦ, οὕτω καὶ νῦν ἐνόησε τὸν τρόπον τοῦ νὰ ἐλκύσῃ ἰσχυρῶς τὴν τρυφηλὴν καὶ ἐπιδεικτιῶσαν νεότητα τῶν πόλεων διὰ τῆς αἴγλης καὶ τῆς καλλονῆς τῶν στρατιωτικῶν στολῶν καὶ τῆς ἐν ὅπλοις πολυτε-

[49] Πρβλ. Πολυβ. Δ. 60, 2 Ε. 30, 5.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λείας, νὰ ἐμποιήσῃ δ' αὐτῇ κατὰ μικρὸν κόρον μὲν εἰς τὸν κενὸν φιλήδονον βίον, ἀγάπην δὲ καὶ ἐπιμέλειαν πρὸς τὰ πολεμικά. Εἰς δὲ τοὺς ἀγρότας καὶ τὰς κατωτέρας κοινωνικὰς τάξεις τῶν ἀστῶν ἐπεβάλλετο ὁ γενναῖος στρατηγὸς διὰ τοῦ ἀληθοῦς δημοτικοῦ τῶν τρόπων αὐτοῦ Ὁ Φιλοποίμην ἦτο στρατηγός, οἷον, ἐξαιρουμένου μόνον τοῦ Κλεομένους Γ'. δὲν εἶχον ἔτι ἰδεῖ οἱ τῆς Πελοποννήσου Ἕλληνες ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ξενοφῶντος καὶ Ἀγησιλάου. Ὢν κατὰ τὴν κοινωνικὴν τάξιν ἐκ τῶν ἐπιφανῶν, γαιοκτήμων δὲ πλούσιος, ἄριστα ἐπιμελούμενος τῶν οἰκονομικῶν αὐτοῦ, ἐτιμᾶτο ἰδίως παρὰ τοῖς ἀγρόταις, διότι κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς σχολῆς ἠγάπα νὰ κρατῇ τὸ ἄροτρον καὶ τὴν δίκελλαν ὡς ἁπλοῦς ἀγρότης εὐχαριστούμενος νὰ διαιτᾶται ὡς ἐνδεής τις καὶ ἡμερόβιος ἀνὴρ ἐπὶ τοῦ τυχόντος στιβαδίου. Ἡ δὲ τῶν τρόπων ἀφέλεια καὶ εὐθύτης, ἡ καλοκάγαθος εἰλικρίνεια, ἡ λιτότης ἐν πάσῃ τῇ διαίτῃ καὶ ἀμφιέσει, ἡ παρέχουσα ἐνίοτε ἀφορμὴν εἰς χαριεστάτας παρανοήσεις*, τέλος δὲ ἡ ἡδονή, ἣν ἠσθάνετο εἰς ἀστεϊσμοὺς ἀφελοῦς στρατιώτου, καὶ εἰς δηκτικὴν εὐφυολογίαν ἐν αὐτῇ τῇ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐστηρότητι**· πᾶσαι αὗται αἱ ἰδιότητες ἦσαν κοιναὶ τῷ Φιλοποίμενι καὶ τοῖς δημοτικωτάτοις τῶν μεγάλων Ἑλλήνων στρατηγῶν. Καὶ οἱ μὲν στρατιῶται ἐθαύμαζον τὴν μεγάλην αὐτοῦ ῥώμην καὶ τὴν ἀκάθεκτον ἀνδρείαν, οἱ δὲ τῶν πολε-

* Τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀναφέρονται πάντως εἰς τὸ παρὰ Πλουτάρχου (Β. Φιλ. § 2) ἱστορούμενον. «Τὴν δὲ τῆς ξένης τῆς Μεγαρικῆς ἄγνοιαν συμβῆναι λέγουσι δι' εὐκολίαν τινὰ καὶ ἀφέλειαν αὐτοῦ. Πυνθανομένη γὰρ ἄρχεσθαι πρὸς αὐτοὺς τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀχαιῶν ἐθορυβεῖτο παρασκευάζουσα δεῖπνον οὐ παρόντος κατὰ τύχην τοῦ ἀνδρός. Ἐν τούτῳ δὲ τοῦ Φιλοποίμενος εἰσελθόντος χλαμύδιον εὐτελὲς ἔχοντος οἰομένη τινὰ τῶν ὑπηρετῶν εἶναι καὶ προδρόμων παρεκάλει τῆς διακονίας συνεφάψασθαι. Καὶ ὁ μὲν εὐθὺς ἀπορρίψας τὴν χλαμύδα, τῶν ξύλων ἔσχιζεν· ὁ δὲ ξένος ἐπεισελθὼν καὶ θεασάμενος, «Τί τοῦτο, ἔφη, ὦ Φιλοποίμην; Τί γὰρ ἄλλο, ἔφη δωρίζων ἐκεῖνος, ἢ κακᾶς ὄψεως δίκας δίδωμι;» (Σ. Μ.).

** Ἰδ. Σουίδ. ἐν λ. Σῖτα. «Ὅτι Φιλοποίμην μετὰ δευτέραν ἡμέραν ἀπὸ τῆς πρὸς πόλεμον ἐξόδου παρήγγειλε τὰ δύο σῖτα τρία ποιεῖν, ὅτι βούλοιτο μίαν ἡμέραν προσλαβεῖν· ποτὲ δὲ τὰ δύο, τέτταρα». Ἰδ. καὶ τὰ ἀνωτέρω ὑφ' ἡμῶν σημειωθέντα ἐκ τῶν παρὰ Πλουτ. Β. Φιλοπ. § 2. «κακᾶς ὄψεως δίκαν δίδωμι». (Σ. Μ.)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μικῶν ἔμπειροι τήν τε δεξιὰν αὐτοῦ πρὸς ταχεῖαν ὀργάνωσιν φύσιν, τὴν περὶ τὴν τακτικὴν ἐμπειρίαν, τὴν εὐστοχίαν καὶ εὐστροφίαν ἐν τῷ ταχέως καὶ δεξιῶς χρησιμοποιεῖν πάσας τὰς περιστάσεις καὶ ἰδίως τὴν φύσιν τοῦ τόπου· πάντες δὲ ἔμελλον νὰ ἴδωσι τάχιστα μετ' ἐκπλήξεως ὁπόσον ὁ Φιλοποίμην οὗτος ἦτο ἄξιος νὰ ἐμπνεύσῃ φρόνημα τοῖς στρατιώταις καὶ πληρεστάτην εἰς τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ πεποίθησιν.

Ὁ Φιλοποίμην, ὡς εἶχε τότε ἡ πολιτική, στρατιωτικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, δὲν ἠδύνατο νὰ διανοηθῇ περὶ ἐντελοῦς καταργήσεως τῆς χρήσεως μισθοφορικῶν στρατευμάτων, ἀλλ' ἤθελεν οὐχ ἧττον ἵνα ἡ χρῆσις αὕτη περιορισθῇ κατὰ τὸν προσήκοντα τρόπον. Κύριος αὐτοῦ σκοπὸς ἦτο νὰ καταστήσῃ αὖθις μάχιμον τὸν λαὸν αὐτοῦ, νὰ δημιουργήσῃ ἀξιόμαχον ἐθνικὸν στρατὸν καὶ ἐκ τῶν καταφρονουμένων τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας στρατευμάτων νὰ παραγάγῃ κρατερὰν ἐγχώριον δύναμιν στρατιωτικήν. Ἐν τῷ ἔργῳ δὲ τούτῳ ἐπέτυχε τοσοῦτον καλῶς, ὥστε ἡ Ἀχαϊκὴ συμμαχία ἠδύνατο μετὰ ταῦτα (τ. ἔ. πάντως μετὰ τὴν πρόσκτησιν τῶν μέχρι νῦν μήπω εἰς τὴν Συμμαχίαν προστεθεισῶν χωρῶν τῆς Πελοποννήσου) νὰ παρατάξῃ ἐν ἀνάγκῃ 4000 ἱππέας καὶ 40000 καλῶς ἠσκημένους πεζοὺς στρατιώτας [50]. Θέλων δὲ τέλος ὁ Φιλοποίμην νὰ καταστήσῃ τοὺς Πελοποννησίους αὐτοῦ ἰσοπάλους πρὸς τοὺς ὑπερηφάνους φαλαγγίτας τοῦ βασιλέως Φιλίππου εἰσήγαγεν εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἐν τοῖς κυριωτάτοις, τὸν ὁπλισμὸν τῶν Μακεδόνων τούτων πολεμιστῶν. Οὕτω δὲ τοὺς τέως ἐλαφρῶς καὶ ἀνεπαρκῶς ὡπλισμένους πρὸς ἐνεργὸν ἐπίθεσιν καὶ συμπλοκὴν ἀχρήστους στρατιώτας καὶ δυνάμεις τῶν Ἀχαιῶν μετέβαλεν εἰς ἐξαίρετον βαρέως ὡπλισμένον πεζικόν, εἰς ὃ αὐτὴ μόνη ἡ πυκνὴ παράταξις αὐτοῦ ἐνεποίει πεποίθησιν ἐφ' ἑαυτὸ τοιαύτην, οἵας τὰ Ἀχαϊκὰ στρατεύματα ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐστεροῦντο. Ἡ δὲ κατ' ἀναλογίαν ἁπλότης τῶν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένων ἀσκήσεων καὶ ὁ ἀκαταπόνητος τοῦ

[50] Πολυβ. ΚΘ. 9, 8. Nitzsch. Polybius, σ. 26.

Φιλοποίμενος ζῆλος κατέστησαν αὐτῷ δυνατὸν ἵνα ἐν διαστήματι χρονικῷ ὀκτὼ μόνον μηνῶν διαπλάσῃ στρατὸν Ἀχαϊκὸν ἐντελῶς ἑτοιμοπόλεμον. Καὶ μετὰ τῶν νεαρῶν τούτων στρατευμάτων μαχόμενος ἤρατο εὐθὺς μετ' ὀλίγον νίκην αἱματηροτάτην πασῶν, ὅσας ἀναφέρει ἡ ἱστορία τῆς Πελοποννήσου. Ὁ πολεμικὸς δηλονότι τύραννος Μαχανίδας ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς δυνάμεως τῆς Σπάρτης καὶ ἐπὶ πλήθους μισθοφόρων, ὡς σύμμαχος τῶν Αἰτωλῶν μεγάλως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἠνώχλει τοὺς Ἀχαιούς· πρὸ μικροῦ δὲ (208 π. Χ.) καὶ τῆς σπουδαίας Ἀρκαδικῆς πόλεως Τεγέας κύριος γενόμενος ἤρξατο νὰ λυμαίνηται ἐντεῦθεν διὰ συχνῶν εἰσβολῶν καὶ τὴν περὶ Μαντίνειαν χώραν. Ὁ Φιλοποίμην ἀπεφάσισε νὰ ἐπεξέλθῃ κατ' αὐτοῦ. Τότε δὲ ἐν φονικῇ παρὰ τὴν Μαντίνειαν μάχῃ, γενομένῃ πιθανῶς τῷ θέρει τοῦ 207 [51], ὁ τοῦ Μαχανίδου στρατὸς ἐντελῶς κατεστράφη, αὐτοῦ μὲν τοῦ Μαχανίδου πεσόντος ἐν τῇ μάχῃ, τετρακισχιλίων δὲ ἀνδρῶν τοῦ στρατοῦ φονευθέντων, ἔτι δὲ πλειόνων αἰχμαλωτισθέντων. Ἀφοῦ δὲ εὐθὺς μετὰ τὴν μάχην ἐκυριεύθη ἡ Τεγέα ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, ἡ Λακωνία μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Σπάρτης παρεδόθη εἰς δῄωσιν καὶ καταστροφήν.

Ἡ λαμπρὰ αὕτη νίκη κατέστησεν εὐθὺς τὸ ὄνομα τοῦ Φιλοποίμενος καὶ τοῦ Ἀχαϊκοῦ στρατοῦ φοβερὸν καθ' ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον. Εὐλόγως δὲ ἡ ἰσχυρὰ αὕτη ἔξαρσις τῶν Ἀχαιῶν ἀπέβη ἐν πρώτοις λίαν ὠφέλιμος καὶ τῷ βασιλεῖ Φιλίππῳ (πρβλ. σ. 76). Οὕτω δὲ ἐχόντων τῶν πραγμάτων, καὶ οἱ Αἰτωλοί, οἵτινες ἐπ' ἐσχάτων ἦσαν περιωρισμένοι εἰς τὰς ἰδίας μόνον δυνάμεις αὐτῶν, ἀπηύδησαν πολεμοῦντες. Αἱ πρὸς μεσολάβησιν ἀπόπειραι αἱ γενόμεναι κατὰ τὰ πρότερα ἔτη τοῦ πολέμου τούτου τὸ μὲν πρῶτον (209 π. Χ.) ὑπὸ τῶν πρέσβεων τῆς Αἰγύπτου, Ῥόδου, Χίου καὶ Ἀθηνῶν, εἶτα δὲ πάλιν (208) ὑπὸ τῶν τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ῥόδου, εἶχον ἀποτύχει. Καὶ ὑπῆρχον μέν τινες καὶ ἐν τοῖς Αἰτωλοῖς ἔτι τότε συμμεριζόμενοι τὴν γνώμην τῶν μεσο-

[51] Schorn, σ. 200. Keil ἐν εἰρ. τ. Freeman σ. 587.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λαβούντων κρατῶν ὅτι ὁ ἐπάρατος οὗτος πόλεμος, ἐν ᾧ αἱ Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι μετ' ἀγρίας ἐξολοθρευτικῆς μανίας ἐσπάραττον ἀλλήλας, ἐπὶ τέλους μόνον τὰ συμφέροντα τῶν Ῥωμαίων ἠδύνατο νὰ προαγάγῃ, τὴν δὲ Ἑλλάδα, καὶ τῆς Αἰτωλίας μὴ ἐξαιρουμένης, λείαν τῆς Ῥώμης νὰ καταστήσῃ· ἀλλ' ὅμως ὁ ἀνδρεῖος Αἰτωλικὸς λαός, διὰ τῆς ὀλεθρίας συνθήκης τοῦ 221 δεσμευθεὶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, δὲν ἠδύνατο νὰ συμβιβασθῇ εὐκόλως μετὰ τῶν ἐναντίων, ἀφοῦ μάλιστα ἡ μία τῶν κατὰ τὸ 206 μεσολαβουσῶν πολιτειῶν, αἱ Ἀθῆναι, εἶχον μεταστῇ ἀκολούθως εἰς τοὺς Ῥωμαίους[52], μεθ' ὧν οἱ Ἀθηναῖοι διατελοῦσιν ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου εἰς διαρκῆ συμμαχίαν[53]. Ἀλλὰ νῦν, ὁπότε οἱ Αἰτωλοὶ ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐγκαταλελειμμένους, δὲν ἐδίστασαν νὰ ἐνδώσωσιν εἰς τὰς ἀπὸ τοῦ ἔτ. 206 ζωηρῶς ἀνανεωθείσας παραστάσεις τῶν μεσολαβούντων (Αἰγύπτου καὶ Ῥόδου, Βυζαντίου, Χίου καὶ Μιτυλήνης)· καὶ μὴ δεσμεύοντες πλέον ἑαυτοὺς διὰ τοῦ ἄρθρου ἐκείνου τῆς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους συνθήκης τοῦ ἀπαγορεύοντος αὐτοῖς μονομερῆ συνομολόγησιν εἰρήνης, συνῆψαν τῷ 205 π. Χ., μεθ' ὅλας τὰς τῶν Ῥωμαίων ἀντιδράσεις, εἰρήνην πρὸς Φίλιππον, καίτοι οἱ ταύτης ὅροι οὐδαμῶς ἦσαν ὠφέλιμοι εἰς αὐτοὺς (ἡ συνθήκη συνωμολογήθη πιθανῶς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νὰ

[52] Πρβλ. Liv. XXIX. 12.

[53] Αἱ Ἀθῆναι, ὡς γνωστὸν (σ. 57) ἤδη τῷ 228 π. Χ. εἶχον περιέλθει εἰς φιλικωτάτας πρὸς τὴν Ῥώμην σχέσεις· καὶ ἴσως κατὰ τοῦτον μᾶλλον τὸν χρόνον ἢ βραδύτερον ἐν τοῖς ἀπὸ 209 ἢ 201 ἀρξαμένοις Μακεδονικοῖς πολέμοις συνωμολογήθη μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν ἡ ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ συμμαχία (foedus aequum. Tacit. Annal. II. 53. Becker - Marquardt, Röm. Alterth Τομ. 3 Μέρ. 1. σ. 248), ἥτις ἔδωκε βραδύτερον εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων τῆς «Ἀχαΐας» θέσιν τοσοῦτον προνομιοῦχον ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει (ἴδε κατωτέρω). Ἄγνωστον εἰς τί γεγονὸς ἀναφέρεται τὸ παρὰ Παυσανίᾳ (Α. 29, 12 μ τέλ). λεγόμενον «φασὶ δὲ Ἀθηναῖοι καὶ Ῥωμαίοις ὅμορόν τινα πολεμοῦσι πόλεμον στρατιὰν οὐ πολλὴν πέμψαι, καὶ ὕστερον ναυμαχίας Ῥωμαίων πρὸς Καρχηδονίους γενομένης τριήρεις πέντε Ἀττικαὶ παρεγένοντο»· καὶ ἡ ὑπὸ Παυσ. Α. 29, 12 ἀρχ. ἀναφερομένη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τοῖς Ῥωμαίοις παρασχεθεῖσα δῆθεν ἐν τινι τῶν ἀρχαιοτέρων Ἰταλικῶν πολέμων βοήθεια ὑπάγεται πιθανῶς εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν, εἰς ἣν καὶ ἡ ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων ὑφισταμένη, καθὰ ἠξίου ὁ Νάβις, συμμαχία τῶν Λακεδαιμονίων μετὰ τῆς Ῥώμης (foedus vetustissimum) Liv. XXXIV. 31.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἔχῃ ἑκάτερος ὅσα εἶχε κατὰ τὸν χρόνον τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης)[54].

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ὀλεθρίου τούτου εἰς πολλὰ ἑλληνικὰ κράτη πολέμου ἦσαν λίαν σημαντικά· προφανῶς δὲ χειρίστη ἦτο ἡ θέσις τῶν Αἰτωλῶν. Οὗτοι ἐν τῷ μακροχρονίῳ τούτῳ καὶ ἀτυχεῖ πολέμῳ ἀπώλεσαν αὖθις μέρος τῶν κτήσεων αὐτῶν· περιπλέον δὲ αἱ μεγάλαι καὶ ἀτυχεῖς ὅλως ἀποβᾶσαι θυσίαι ἐβύθισαν εἰς χρέη τὸν ἀνδρεῖον λαόν, καὶ μάλιστα τοὺς ἀρχηγούς, ἐπενεγκοῦσαι ὀλεθρίαν οἰκονομικὴν καταστροφὴν τοσούτῳ μᾶλλον δυσθεράπευτον, ὅσον εἰς τὸν λαὸν τοῦτον τῶν τραχέων ἀγροτῶν καὶ ποιμένων ἦσαν ἐντελῶς ξένα τὰ ἐπικερδῆ εἰρηνικὰ ἐπιτηδεύματα τῶν ἐπὶ ὑψηλῇ μορφώσει καὶ πολυμερεῖ ἀναπτύξει διακρινομένων πρὸς νότον καὶ πρὸς ἀνατολὰς οἰκουσῶν Ἑλληνικῶν φυλῶν· μόνη δὲ ἔξοδος ἀρεστὴ ὑπελείπετο αὐτοῖς τὸ νὰ ζητῶσιν ἐργασίαν ἐν τῇ ξένῃ ὡς μισθοφόροι στρατιῶται, ἀθρόοι νῦν μεταβαίνοντες χάριν τοιαύτης ἐργασίας ἰδίως πρὸς τοὺς Λαγίδας τῆς Αἰγύπτου. Ἀλλὰ τὸ χείριστον ἦτο ὅτι οἱ Αἰτωλοί, ὀλιγωρήσαντες τῆς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους συνθήκης καὶ εὐτόλμως ἀρνηθέντες νὰ προσχωρήσωσι πρὸς τὸν εὐθὺς μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς πρὸς Φίλιππον εἰρήνης εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἠπείρου μετὰ δυνάμεως ἰσχυρᾶς ἀφικόμενον ἀνθύπατον Πόπλιον Σεμπρώνιον καὶ νὰ ἀνανεώσωσιν οὕτω τὸν πόλεμον, εἵλκυσαν ἐφ' ἑαυτοὺς τὴν μεγίστην τῶν Ῥωμαίων δυσμένειαν. Καὶ τοῦτο ἔμελλε νὰ γείνῃ ἀφορμὴ βαρυτάτης εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς συμφορᾶς.

Τοὐναντίον ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ἐφάνη ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἰσχυρότερος καὶ φοβερώτερος ἢ ἄλλοτέ ποτε πρότερον· καὶ ἅπαξ ἔτι, ὡς φαίνεται, πάντες οἱ περὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν οἰκοῦντες λαοὶ προσεδόκων τὴν εἰς Ἰταλίαν ἢ Σικελίαν μετάβασιν τοῦ Μακεδονικοῦ στρατοῦ σπεύδοντος εἰς βοήθειαν τῶν λιπαρῶς ἐν τῷ ἀπεγνωσμένῳ αὐτῶν ἀγῶνι ἐπικαλουμένων αὐτὸν Καρχηδονίων[55],

[54] Πολυβ. ΙΑ. 4-7. Ἀππιαν. Μακεδον. 2. Liv. XXIX. 12,

[55] Liv. XXIX. 4. Ζωναρ. Θ. 11.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(οἵτινες, ἀφοῦ ὁλοσχερῶς ἀπώλεσαν τότε τὴν Ἱσπανίαν, ἔβλεπον ἑαυτοὺς ἀπειλουμένους καὶ ἐν τῇ Ἀφρικῇ), ἵνα ἀποτρέψῃ τοὐλάχιστον τὴν παντελῆ καταστροφὴν τῆς Καρχηδονιακῆς δυνάμεως. Ἀλλ' ὁ Φίλιππος δὲν ἐβουλεύετο πλέον περὶ τούτου. Καὶ εἴτε διότι εἰς μεγάλην εἶχε περιέλθει στρατιωτικὴν ἀδυναμίαν, εἴτε διότι ἀκριβῶς νῦν ἐστερεῖτο τῆς τόλμης τοῦ νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῶν φοβερῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ ἰδίᾳ τούτων χώρᾳ, ἐπεθύμει μετὰ σπουδῆς νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Διὸ καὶ μετά τινας ἐναντίον τῶν ἐν Ἰλλυρίᾳ ἐνεργούντων Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων ἐπιδείξεις ἀσμένως εἶδεν ἀρχομένας διὰ τῶν Ἠπειρωτῶν εἰρηνικὰς πρὸς τὸν Ῥωμαῖον ἀνθύπατον Σεμπρώνιον διαπραγματεύσεις. Οὕτω δὲ εὐκόλως ἐπῆλθεν ἡ ἐν Φοινίκῃ (τῆς Χαονίας), τῇ τότε πρωτευούσῃ πόλει τῆς τῶν Ἠπειρωτῶν συμπολιτείας, συνομολογηθεῖσα εἰρήνη, δι' ἧς ἀφίετο τῷ βασιλεῖ ἐκ τῶν ἐν τῇ νοτίᾳ Ἰλλυρίᾳ κατακτήσεων αὐτοῦ ἡ πρότερον τοῖς Ῥωμαίοις ἀνήκουσα χώρα τῶν Ἀτιντάνων. Ἡ περὶ εἰρήνης συνθήκη, ἥτις ἐκ μέρους μὲν τῶν Μακεδόνων ἔμελλε νὰ ἰσχύῃ καὶ ὡς πρὸς τὴν Βιθυνίαν, Θεσσαλίαν, Ἤπειρον, Ἀκαρνανίαν, Βοιωτίαν καὶ τοὺς Ἀχαιούς, ἐκ μέρους δὲ τῶν Ῥωμαίων καὶ ὡς πρὸς τοὺς δυνάστας Πλευράτον καὶ Ἄτταλον, ἔτι δὲ καὶ ὡς πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ Σπάρτην, Μεσσηνίαν καὶ Ἦλιδα (περὶ Αἰτωλίας ἐπετήδευσαν ἄγνοιαν οἱ συνομολογήσαντες τὴν συνθήκην), ἐκυρώθη ἐν Ῥώμῃ ὑπό τε τῆς Συγκλήτου καὶ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου (κατὰ τὸ τέλος τοῦ 205[56] καὶ ἀρχὴν τοῦ 204 π. Χ.). Ἀλλ' οὕτως ὁ Φίλιππος ἐσφράγισεν αὐτὸς οὗτος τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ τύχην.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης, καθ' ἣν ὁ Φίλιππος ἐθεώρησεν ἑαυτὸν ἀπηλλαγμένον τοῦ ἐγγυτάτου κινδύνου, ἥ τε δεσπόζουσα τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ὑπεροψία καὶ αἱ χείρισται ἰδιότητες τῆς φύσεως αὐτοῦ ἀνέλαβον πάλιν τὸ ὀλέθριον αὐτῶν ἐπὶ τὰς πράξεις τοῦ ἀνδρὸς κράτος, καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Φιλίππου κατὰ τὰ ἑπόμενα τέσσαρα ἔτη εἶναι ἱστορία αὐτοκτόνου αὐτόχρημα πολιτικῆς. Ἐὰν

[56] Πρβλ. W. Weissenborn εἰς Liv. XXIX. 12 τ. 6 σ. 264 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐνόει ἕν τινι μέτρῳ τὴν πολιτικὴν τῶν Ῥωμαίων, ἔπρεπε νὰ διανοηθῇ καθ' ἑαυτὸν ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι εὐθὺς ὡς ἤθελον θέσει τέρμα εἰς τὴν ἐσχάτην ἀντίστασιν τοῦ μεγάλου Ἀφρικανικοῦ κράτους, δὲν ἤθελον οὐδαμῶς ὀκνήσει ἐπὶ μακρὸν νὰ ζητήσωσι λόγον παρὰ τῆς Μακεδονίας διὰ τὴν μετὰ τοῦ Ἀννίβα σύμπραξιν αὐτῆς. Ὁ Φίλιππος ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἐπωφεληθῇ τὸν μεταξὺ εὔθετον ἔτι εἰς αὐτὸν χρόνον, ἵνα πολιτικῶς τε καὶ στρατιωτικῶς ὡς δυνατὸν ἄριστα παρασκευασθῇ εἰς ἄμυναν. Ἀλλ' ἔδει πρὸς τοῦτο νὰ μὴ ἀποτυφλωθῇ ἐκ τῶν ἐν τῷ τελευταίῳ πολέμῳ ἐπιτυχιῶν αὐτοῦ νομίζων ἐν τῇ ἀποτυφλώσει ταύτῃ ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν μὲν ἀξιόμαχοι πρὸς τοὺς βαρβάρους τῆς Καρχηδόνος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πρὸς τὰς Μακεδονικὰς φάλαγγας. Ἔπρεπε πρὸς τούτοις, κρίνων τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μέχρι νῦν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ πολέμῳ τηρηθεῖσαν στρατιωτικὴν πορείαν, νὰ μὴ παρίδῃ ὀλοσχερῶς τὸ σπουδαῖον γεγονὸς ὅτι ἡ Ῥώμη πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀδρίου ἀμυντικὸν μόνον μέχρι νῦν διεξῆγε πόλεμον. Ἔπρεπε τέλος νὰ φροντίσῃ πρὸ πάντων ἵνα διατηρῇ καὶ ἐνισχύῃ κατὰ δύναμιν τὰς νεωστὶ ἀποκατασταθείσας ἀγαθὰς πρὸς τὰς λοιπὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας σχέσεις. Ἀλλ' ἐν τούτῳ ἀκριβῶς τῷ κεφαλαίῳ εὑρίσκομεν πάλιν τὸν βασιλέα περιπίπτοντα εἰς σειρὰν βαρυτάτων πολιτικῶν ἁμαρτημάτων. Διότι μὴ ἀρκούμενος εἰς τὸ νὰ ἐρεθίζῃ ἀνωφελῶς τοὺς Ῥωμαίους [57] παρέχων ἔτι λάθρα χρήματα καὶ στρατεύματα τοῖς Καρχηδονίοις ἐκείνοις, οὓς ἐγκατέλιπεν ἐν τῇ κρισίμῳ στιγμῇ εἰς τὴν τύχην αὐτῶν, καὶ νέας ἐπιτρέπων τοῖς στρατηγοῖς αὐτοῦ ἐναντίον τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἰλλυρίας προσβολὰς τοιαύτην καθόλου ἐτήρει πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οὐδ' αὐτῶν τῶν πιστῶν Ἀχαιῶν ἐξαιρουμένων, πολιτικὴν διαγωγήν, ὥστε ἀποβλέπων τις πρὸς ταύτην ἤθελε νομίσει ὅτι ὁ βασιλεὺς εἰργάζετο παντὶ τρόπῳ νὰ κλονήσῃ πάλιν τὴν διὰ τοῦ τελευταίου πολέμου ἐμποιηθεῖσαν ἐκείνοις ἐκ νέου πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην.

[57] Liv. XXX. 33. 26 καὶ 42. XXXII. 33. Πολυβ. IZ. 1, 14.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἡ νίκη τῆς Μαντινείας καὶ ἡ διὰ τοῦ μεγάλου Φιλοποίμενος ἀφυπνισθεῖσα πάλιν παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς συναίσθησις τῆς δυνάμεως αὐτῶν εἶχον ἐμποιήσει τῷ λαῷ τούτῳ φρόνημα ὅλως νέον, οὐδ' ἦτο δυνατὸν νὰ διαλάθῃ τὴν τοῦ Φιλίππου προσοχὴν τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι οὗτοι οἱ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου ἀναισθήτως σχεδὸν ὑπακούοντες ταῖς προσταγαῖς καὶ ταῖς θελήσεσιν αὐτοῦ ἤρξαντο ἤδη μείζονα νὰ ἀξιῶσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν αὐτοβουλίαν καὶ αὐτενέργειαν. Ἐν τούτῳ δ' ἀκριβῶς τῷ ἔργῳ δραστηρίως πρὸ πάντων εἰργάζετο ὁ Φιλοποίμην ἐπιμελούμενος ἀδιαλείπτως τῶν ἀμέσων συμφερόντων τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας καὶ φροντίζων νὰ ὑψώσῃ ταύτην εἰς δύναμιν αὐτοτελῆ, δυναμένην πάντως νὰ διατελῇ εἰς ἀρίστας σχέσεις πρὸς τὴν Μακεδονίαν. Ἔβλεπε δ' ὁ Φιλοποίμην ὅτι αἱ γνῶμαι αὗται τοσούτῳ μᾶλλον ἐπεκροτοῦντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ὅσῳ πλέον ἐνόει οὗτος πόσον ἐπιτήδειος ἦτο ὁ Φιλοποίμην εἰς τὸ νὰ προσθέτῃ καθ' ἕκαστον ἔτος νέαν ἰσχὺν εἰς τὰς πολεμικὰς δυνάμεις τῆς Συμπολιτείας. Ὅτε δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ στρατηγίας (ἴσως τῷ 206 μέχρι 205 ἢ 205 μ. 204 π. Χ.)[58] κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Νεμέων προήγαγεν εἰς θέαν τῶν συνηγμένων Ἑλλήνων τὰς λαμπρὰς αὐτοῦ μετὰ πολυτελείας ἐν ὅπλοις κεκοσμημένας φάλαγγας, τότε οἱ εὐαίσθητοι Ἕλληνες πανηγυρισταὶ ἐνόμιζον ὅτι ἡ τῆς Ἑλλάδος ἐλευθερία καὶ τὸ μεγαλεῖον ἀνέστησαν αὖθις καὶ μετὰ ἐνθουσιώδους χαρᾶς προσηγόρευον τὸν ἀνδρεῖον πρωτοστάτην τῆς Συμπολιτείας[59]. Πρὸς τὸν ἄνδρα λοιπὸν τοῦτον καὶ τὴν πολιτείαν αὐτοῦ ἀπέβλεπε νῦν ὁ Φίλιππος, ὡς νοεῖται οἰκοθεν, μετὰ λίαν δυσμενοῦς φρονήματος. Ἀλλὰ νῦν, ἐνῷ ὡς συνετὸς πολιτικὸς ἀνὴρ ὤφειλε νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν τὴν ἀλλοιωθεῖσαν θέσιν τῶν Ἀχαιῶν καὶ δι' ἐντίμου πολιτικῆς νὰ συνδέσῃ πρὸς ἑαυτὸν διαρκῶς τὴν συμπολιτείαν ἐκείνην, ἧς ἡ νεωστὶ ἀφυπνισθεῖσα δύναμις ἠδύνατο ν' ἀποβῇ αὐτῷ ὠφέλιμος ἐν πᾶσιν, ἠκολούθησεν

[58] Schorn σ. 207. Freeman σ. 611. Keil σ. 460.
[59] Πλουτ. Φιλοπ. κ. 11. Παυσαν. Η. 50, 4.

ἁπλῶς ταῖς χυδαίαις αὐτοῦ ὁρμαῖς καὶ ἐπειράθη νὰ ποιήσῃ ἐκποδὼν τὸν Φιλοποίμενα διὰ μισθίων δολοφόνων. Καὶ ἡ μὲν αἰσχρὰ φονικὴ ἀπόπειρα ἀπέτυχεν, ὁ δὲ Φίλιππος μετὰ μεγίστης κουφότητος ἐλκύσας καθ' ἑαυτοῦ τὴν περιφρόνησιν καὶ τὸ μῖσος τῆς Συμπολιτείας συνετέλεσεν ἀκριβῶς τὰ μέγιστα εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν τοῦ Φιλοποίμενος σχεδίων [60].

Θέλομεν ἰδεῖ εὐθὺς πῶς ὁ Φίλιππος ἐξηκολούθησεν ἀλλαχοῦ, καταστρέφων τὰ ἴδια αὐτοῦ συμφέροντα, ν' ἀποστερῇ τὸν ἀγῶνα αὐτοῦ τῆς τῶν Ἑλλήνων συμπαθείας. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐγκατέλιπε τοὺς Ἀχαιοὺς ἀπὸ τοῦ 204 εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν τύχην οὐδαμῶς βοηθῶν αὐτοῖς ἐν τοῖς πολέμοις, εἰς οὓς περιῆλθον νῦν πρὸς νέον τινὰ ἀναφανέντα ἐναντίον αὐτῶν ἐν Λακωνίᾳ πολέμιον. Ὁ θάνατος τοῦ Μαχανίδου δὲν εἶχε θέσει τέρμα εἰς τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων παρὰ τὸν Εὐρώταν· ἀλλὰ τοὐναντίον οὐ πολὺ μετὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην ἥρπασεν ἐνταῦθα τὴν ἀρχὴν ἀνήρ τις καλούμενος Νάβις, εἷς τῶν φαυλοτάτων κακοποιῶν ἀνθρώπων, οὓς μέχρι νῦν παρήγαγεν ἡ περίοδος τῆς νέας καλουμένης τυραννίδος. Καὶ ὅμως καὶ τοιοῦτος ὢν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐκτήσατο σπουδαίαν σημασίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Σπάρτης. Ὁ Νάβις ὢν κατ' οὐσίαν χυδαία τις καὶ διὰ τὸ αἱματηρὸν τοῦ χαρακτῆρος μυσαρὰ γελοιογραφία τοῦ μεγάλου Κλεομένους κατέλυσε κατὰ τρόπον βαναυσότατον τὴν παναρχαίαν Δωρικὴν ὀλιγαρχίαν· εἶτα δὲ ἐγένετο ἐκδικητὴς πάντων συλλήβδην τῶν τε ἀδικημάτων, ὅσα ἐπὶ αἰῶνας Εἵλωτες καὶ Περίοικοι ἔπασχον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, ἔτι δὲ καὶ πάντων τῶν ἀδικημάτων, ὅσα διεπράχθησαν ἐπ' ἐσχάτων ἔτι ἀσεβῶς ἐναντίον τοῦ Ἄγιδος Δ' ὑπὸ τῆς διεφθαρμένης ὀλιγαρχίας τοῦ 3 π. Χ. αἰῶνος· τέλος δὲ ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν μακράν, ἔνδοξον καὶ μεγαλουργὸν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας ταύτης Δωρικῆς στρατιωτικῆς πολιτείας, συστήσας ἀντ' αὐτῆς αἱματηρὸν ληστρικὸν κράτος τοῦ χειρίστου εἴδους. Περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ δὲν ὑπάρχουσιν εἰδήσεις ἀκρι-

[60] Πλουτ. Φιλοπ. κ. 12 Παυσαν. Η. 50, 4. Πρόλ. Iustin. XXIX. 4, 8. τελ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δεῖς· δὲν εἶναι ἄρα γνωστὸν ἂν ἦτο εὐτυχής τις ἀρχηγὸς μισθοφόρων ἢ τις εἵλως ἢ περίοικος, ἢ ἂν ἀνῆκεν εἴς τινα ἐκ τῶν ὑπηκόων τούτων λαῶν προελθοῦσαν, ἥτσονα δικαιώματα κεκτημένην τάξιν, ἢ τέλος ἂν ἦτο (ὅπερ ἴσως τὸ πιθανώτατον) Σπαρτιάτης τὸ γένος ἐκ τῶν εἰς πενίαν περιστάντων Σπαρτιατῶν ἐκείνων τῶν σφοδρῶς μισούντων τοὺς ἄρχοντας ἐν τῇ πόλει οἴκους, ἀνήκων εἰς τὴν ἀρχαίαν ὀλιγαρχίαν ἢ ἴσως συγγενής τις αὐτοῦ τοῦ ἀρχαίου οἴκου τῶν Ἡρακλειδῶν. Ἀλλὰ πάντως ἦν ἀνὴρ ὑπὸ δεινῆς κατεχόμενος μανίας ἐναντίον τῆς πρότερον ἀρχούσης ὀλιγαρχίας. Ἔχων γυναῖκα τὴν ἐν πᾶσιν ἀνταξίαν ἑαυτοῦ Ἀπήγαν, στηριζόμενος δ' ἐν ἀρχῇ ἐπὶ ἰσχυροῦ μισθοφορικοῦ στρατοῦ, ἐξωλόθρευσε πρῶτον πρόρριζα τὴν ὀλιγαρχίαν. Ἀφοῦ κατέστησεν ἐκποδὼν τὸν νεαρὸν βασιλόπαιδα Πέλοπα, ἤρξατο κατὰ τὸν αὐτὸν ἀπάνθρωπον ἅμα καὶ χυδαῖον τρόπον νὰ καταδιώκῃ καὶ νὰ ληστεύῃ τὴν Σπαρτιατικὴν ὀλιγαρχίαν καὶ πάντας τοῦ ἐν πλούτῳ καὶ ἐπιφανείᾳ προέχοντας. Οἱ μισητοὶ ὀλιγάρχαι ἐφονεύθησαν ἀθρόοι ἢ ἐβιάσθησαν εἰς φυγήν. Πρὸς προφύλαξιν δὲ ἐναντίον τῶν ἐκδικητικῶν πράξεων τῶν φυγάδων ἐπέμφθησαν πανταχόσε τῆς Ἑλλάδος δολοφόνοι ἀνιχνεύοντες τοὺς δυστυχεῖς φυγάδας, ἐνῶ αἱ γυναῖκες καὶ αἱ θυγατέρες τῶν φονευομένων καὶ ἐκδιωκομένων καθίσταντο κληρονομία τῶν θιασωτῶν τοῦ τυράννου. Ὅσοι δὲ τῶν πλουσίων πολιτῶν ἐτόλμησαν ἔτι νὰ διαμείνωσιν ἐν Σπάρτῃ, οὗτοι βραδύτερον ἔτι ἐξετίθεντο ἐν μέσῳ ἀπανθρώπου χλευασμοῦ εἰς σκληροτάτας καταπιέσεις καὶ φρικώδεις βασάνους. Καὶ νῦν ὁ τύραννος τὰ κτήματα τῆς προγραφείσης ὀλιγαρχίας καὶ μάλιστα τοὺς μεγάλους κλήρους τοὺς ἀνήκοντας ἄλλως εἰς τοὺς ἄρχοντας οἴκους διένειμεν ὡς κεφάλαια εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐγκατασταθέντας νέους πολίτας, ἐν οἷς, πλὴν τῶν περιοίκων καὶ τῶν εἰς πενίαν περιελθόντων Σπαρτιατῶν καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀθρόων ἐλευθέρων κατασταθέντων δούλων καὶ εἱλώτων, ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ ἀνδροφόνοι καὶ φαυλόβιοι παντὸς γένους, οὓς πανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος εἵλκυσεν ὁ Νάβις εἰς Λακωνίαν καὶ ἐξ ὧν ἐπλήρου τόν τε στρατὸν καὶ τὸν λαὸν αὐ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοῦ [61]. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Νάβις μετὰ κυνικῆς θρασύτητος ἐκαυχᾶτο ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἀνεζωογόνησε τὰς ἰδέας τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν [62]· ἀληθῶς ὅμως κατεσκεύασεν ἀλλόκοτόν τινα καὶ τερατωδῶς παραμεμορφωμένην εἰκόνα τῶν σχεδίων τοῦ εὐγενοῦς Κλεομένους, ἔδωκε δὲ μορφὴν καὶ ζωήν, κατὰ τρόπον φρικωδέστατον, εἰς τὰς κοινωνιστικὰς ῥοπάς, αἵτινες πρὸ πολλοῦ ἤδη ἦσαν διαδεδομέναι ἐν Ἑλλάδι ἐν ταῖς κατωτέραις κοινωνικαῖς τάξεσιν.

Ἀλλ' ὁ Νάβις μὴ ἀρκούμενος εἰς τοῦτο, ὅτι ἵδρυσε σύστημα κυβερνήσεως στηριζόμενον ἐπὶ ὀχλοκρατίας προελθούσης ἐξ αἵματος καὶ βδελυρίας καὶ ὅτι καὶ ἐπ' αὐτῶν ἔτι τῶν καλλιτέρων καὶ πλουσιωτέρων πολιτῶν τῆς νέας αὐτοῦ πολιτείας διετήρει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ μεθ' αἱματηρᾶς ὠμότητος, ὁ ἀνάξιος οὗτος διάδοχος τῶν μεγάλων πολεμικῶν ἡρώων τῆς Σπάρτης, ὧν ἄλλως ἱκανὸς καὶ εὔτολμος στρατιώτης, διενοήθη νῦν νὰ ἀναμιχθῇ τολμηρῶς εἰς τὰ πράγματα τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ἔπραξε τοῦτο ὡς ἤθελε πράξει ὁ ἀρχηγὸς οἱασδήποτε ληστρικῆς συμμορίας, καὶ εἰργάζετο οὕτω ἐπὶ μακρὸν μὴ ἀποβλέπων μηδαμῶς εἰς ὑψηλότερα πολιτικὰ συμφέροντα. Στηριζόμενος ἐπὶ τῆς ὀχυρᾶς αὐτοῦ ἀκροπόλεως καὶ ἐπὶ τῶν ἰσχυρῶν ὀχυρωμάτων, δι' ὧν εἶχε φράξει

[61] Πρβλ. Πολυβ. ΙΓ 6-8. ΙΣ 13. καὶ Διοδ. (ἔκδ. Didot) 1. τῆς ΚΖ. τὰ σωζόμενα 1-2 (Excerpt. de Virt. et vit. σ. 468) ἴδ. καὶ Liv. XXXIV. 31. 32. 35. Οἱ ἐλευθερωθέντες δοῦλοι (Πολυβ. ΙΣ. 13· οἱ servi παρὰ Λιβίῳ (ἐν εἰρ. τ.) πρέπει νὰ θεωρηθῶσι τοὐλάχιστον οἱ Εἵλωτες (πρβλ. Παυσ. Η. 51, 1. καὶ Πλουτ. Φιλοπ. κ. 16)*.

* Ὁ Παυσανίας λέγει ἁπλῶς (ἐν εἰρ. χ.) ὅτι ὁ Φιλιποίμην, ὅτε κατέλαβε τὴν Σπάρτην, «τῶν Εἱλώτων ἀπέδοτο ὅσον τρισχιλίους»· ὁ δὲ Πλουτ. (ἐν εἰρ. τ.) «ὅσοι δὲ ἦσαν ὑπὸ τῶν τυράννων ἀποδεδομένοι πολῖται τῆς Σπάρτης, μετῴκιζεν ἅπαντας ἀπάγων εἰς Ἀχαΐαν, πλὴν τρισχιλίων· τούτους δέ, ἐπώλησεν». Ἡ πρὸς ἄλληλά τε καὶ πρὸς τὸ εἰρημένον χωρίον τοῦ Πολυβίου παραβολὴ τῶν δύο τούτων χωρίων ἀσθενῶς μόνον καὶ ἀμυδρῶς συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ συγγραφέως ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Νάβιδος ἐλευθερωθέντες ἦσαν δοῦλοι. Εἶναι δὲ γνωστὸν ἄλλως (Πολυβ. ΙΓ. 6. 4) ὅτι οἱ μισθοφόροι τοῦ Νάβιδος ἦσαν οἱονεὶ δοῦλοι αὐτοῦ, καὶ ἦσαν οὗτοι ἀνδροφόνοι καὶ παρασχίσται, λωποδύται καὶ τοιχωρύχοι. γένος ἠθροισμένον ἐκ τῆς οἰκουμένης, οἷς «ἄδατος νῦν ἡ θρέψασα δι' ἀσέβειαν καὶ παρανομίαν». (Σ. Μ.).

[62] Πρβλ. Liv. XXXIV. 31.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὰς ἀτειχίστους πλευράς, ἤλπιζεν ὅτι διὰ τῶν ἀγρίων αὐτοῦ μισθοφόρων αἰχμητῶν ἔμελλε νὰ κατασταθῇ εὐθὺς τοῖς πᾶσι φοβερός. Πρὸς τούτοις, κατὰ τὰ περὶ αὐτοῦ ἀναφερόμενα, οὐδὲ τῆς θαλάσσης ὠλιγώρησε[63]· προσκτησάμενος δὲ ἐπικράτειαν καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ συμμαχήσας μετὰ τῶν θρασέων Κρητῶν πειρατῶν διὰ τῶν πειρατικῶν αὐτοῦ σκαφῶν κατέστησε τὰ μάλιστα ἐπισφαλῆ τὴν κατὰ τὴν Λακωνίαν θάλασσαν, ἐπονείδιστος ἐν πᾶσι τούτοις γενόμενος παρῳδία μὲν τοῦ μεγάλου Σαμίου τυράννου Πολυκράτους, πρόδρομος δὲ τῶν Μανιατῶν πειρατῶν τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἀλλ', ἐνῷ κατὰ θάλασσαν ἀνενόχλητος ἐπὶ μακρὸν ἠδύνατο νὰ μετέλθῃ τὸ αἰσχρὸν τοῦτο ἐπιτήδευμα, τοὐναντίον κατ' ἤπειρον εὗρεν εὐτυχῶς ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς, πρὸς οὕς ἕνεκα τῆς πλεονεκτικῆς αὐτοῦ ὁρμῆς ἐξ ἀνάγκης ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν, κρατερωτάτους πολεμίους.

Ὁ Φιλοποίμην δῆλα δή, ὁ μετὰ ζήλου ἀγωνιζόμενος ἵνα καταστῇ ἄρχων ἡγεμὼν τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας καθ' ὃν ὁ Ἄρατος τρόπον εἶχε κατωρθώσει τοῦτο πρότερον, ἐπεδίωκε τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ὑπὸ Ἀράτου ἤδη μελετηθέντος σχεδίου τῆς προσαγωγῆς συμπάσης τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν συσταθεῖσαν συμμαχικὴν ἕνωσιν, εἰς ἣν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους προσεχώρησαν πάλιν παροδικῶς τὰ πρὸ πολλοῦ ἀποχωρήσαντα αὐτῆς Μέγαρα, ἀποστάντα τῆς Βοιωτικῆς συμπολιτείας, εἰς ἣν εἶχον προσχωρήσει ἀπὸ τοῦ πρὸς Κλεομένην πολέμου[64]. Τοιαῦτα βουλευόμενος καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς καταστροφῆς τῆς Μεγάλης πόλεως* ὑπὸ σφοδροῦ μίσους κατὰ τῶν ἐν Σπάρτῃ ἀρχόντων κατεχόμενος ἦτο ὁ φυσικὸς πολέμιος τοῦ φοβεροῦ Νάβιδος, ἐπιτηρῶν ἐπιμελῶς τὰ τούτου διαβήματα. Ὅτε λοιπὸν ὁ τύραννος ὁ διατελῶν ἤδη εἰς ἔριν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ὑπερέβη

[63] Πολυβ. ΙΓ. 8, 2. Liv. XXXIV 32 καὶ 35 κξ.

[64] Πρβλ. Schorn, ἐν εἰρ. τ. σ. 208.

* Οὗτος κυρίως ὁ τύπος τοῦ ὀνόματος παρὰ τοῖς ἐγκρίτοις συγγραφεῦσι τῶν χρόνων τούτων, καίτοι ἡμεῖς, χάριν σαφηνείας, χρώμεθα συχνότερον τῷ τύπῳ Μεγαλόπολις. (Σ. Μ.

τῷ 202 ἢ 201 π. Χ. τὰ ὅρια τῆς Λακωνικῆς καὶ οὐδαμῶς φροντίζων περὶ τῶν κοινῶν πρός τε τὴν Ῥώμην καὶ πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς σχέσεων, ἐπέπεσεν ἐπὶ τὴν Μεσσηνίαν ἐκπορθῶν τὴν χώραν, καταλαβὼν δὲ τὴν Μεσσήνην ἐπολιόρκει τὴν Ἰθώμην μετὰ τῶν μισθοφόρων αὐτοῦ πολεμιστῶν, τότε ὁ Φιλοποίμην ἐπενέβη ὡς σωτήρ. Ἡ περίστασις ἐφάνη αὐτῷ λίαν εὐνοϊκὴ πρὸς ἀποκατάστασιν ἀγαθῶν σχέσεων πρὸς τοὺς ἀποξενωθέντας τῶν Ἀχαιῶν Μεσσηνίους. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τότε στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας Λύσιππος δὲν προσεχώρησεν εἰς τὰς προτάσεις αὐτοῦ, ὁ γενναῖος Φιλοποίμην ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θέλων νὰ βλέπῃ ἀνέδην τὸν κίνδυνον τῆς ἐπὶ Μεσσηνίαν ἐπεκτάσεως τῆς Σπαρτιατικῆς δυνάμεως, συνήγαγεν ἰδίᾳ γνώμῃ καὶ ἐπὶ ἰδίῳ κινδύνῳ στῖφος ἐθελοντῶν, μεθ' ὧν ἐπελθὼν ἐπὶ τὴν Μεσσηνίαν διὰ μόνου τοῦ ἀκούσματος τῆς ἐπελάσεως αὐτοῦ ἐπήνεγκε τὴν ταχεῖαν ἀποχώρησιν τοῦ Σπαρτιάτου [65]. Ὅτε δὲ τὸ τρίτον (201 μέχρι 200 π. Χ.) [66] ἐγένετο στρατηγὸς τῆς συμπολιτείας, κατώρθωσεν ἔν τινι ἀριστοτεχνικῶς ὑπ' αὐτοῦ διευθυνομένῃ στρατείᾳ νὰ ἐπενέγκῃ ἐν τοῖς περὶ τὸ ὄρος Σκοτιτῶν παρὰ τὸν Πάρνωνα τόποις, ἐπὶ τῶν μεθορίων Τεγέας, Ἀργολίδος καὶ Λακωνίας, μεγάλην [67] εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους ἥτταν. Διὰ τοῦ κατορθώματος τούτου τοῦ Φιλοποίμενος δὲν ἐπερατώθη πάντως ὁ μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀχαιῶν πόλεμος· ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε αἱ ἔριδες αὗται συνδέονται μετ' ἀπείρως σπουδαιοτέρων γεγονότων ἤτοι μετὰ τοῦ ἐκ νέου ἀναπτομένου, ἀλλὰ νῦν χρισίμους τροπὰς ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ φέροντος ἐναντίον τῆς Μακεδονίας πολέμου τῶν Ῥωμαίων.

Ὁ βασιλεὺς Φίλιππος, ἀφοῦ ἔπαυσε τοῦ νὰ μετέχῃ ἐπὶ πλέον τοῦ Καρχηδονιακοῦ πολέμου, ἐβουλεύσατο νὰ ζητήσῃ ἐν ἄλλῳ χώρῳ ἐπανόρθωσιν τῶν ἀπὸ τοῦ πρὸς Ῥωμαίους πολέμου προσγενομένων αὐτῷ ζημιῶν. Ἐν Αἰγύπτῳ εἶχε τελευτήσει τῷ 205

[65] Πλουτ. Φιλοπ. 12. Παυσ. Δ. 29, 4. Η. 50, 5 πρβλ. Πολυβ. ΙΣ. 15, 5.
[66] Shorn, σ. 209. Keil, σ. 460. Nissen, σ. 187. 284.
[67] Πολυβ. ΙΣ. 36. 37. Πρβλ. Curtius, Peloponnes. Τομ. 2. σ. 262.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

π. Χ. ὁ βασιλεὺς Πτολεμαῖος Δ' ὁ Φιλοπάτωρ, καταλιπὼν διάδοχον παῖδα ἀνήλικον Πτολεμαῖον Ε' τὸν Ἐπιφανῆ. Ἐναντίον τούτου λοιπὸν συνεμάχησαν (ἐν. ἔ. 203 ἢ 202 π. Χ.) ὁ Σελευκίδης Ἀντίοχος Γ' ὁ ἐπικαλούμενος Μέγας, καὶ ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ καταλῦσαι τὴν μοναρχίαν τῶν Λαγιδῶν. Καὶ ὁ μὲν Ἀντίοχος ἤλπιζεν ἰδίως νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ ἐπὶ τὰς ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Ἀφρικῇ κτήσεις τῶν Πτολεμαίων, ὁ δὲ Φίλιππος ἤθελε τοὐναντίον νὰ ἁρπάσῃ τὰς εἰς τὸ κράτος τῶν Πτολεμαίων ἀνηκούσας νήσους καὶ ἀκτὰς τοῦ Αἰγαίου, ἔτι δὲ καὶ τὴν Κυρήνην. Οὕτως ἤρξατο ὁ Φίλιππος ἔργου ἐπονειδίστου καὶ πολιτικῶς ἀσυμφόρου, δι' οὗ προὐκάλεσε καθ' ἑαυτοῦ πλῆθος νέων ἀντιπάλων καὶ συμμάχους λίαν ὠφελίμους ἠνάγκασε πάνυ ἀκαίρως νὰ στραφῶσι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, πρὸς οὓς πρὸ πολλοῦ ἤδη ἦσαν ἐστραμμένα τὰ βλέμματα καὶ τῶν ἐν Ἀνατολῇ δυναστῶν καὶ πολιτικῶν μερίδων. Ἔτι δὲ μᾶλλον συνετέλεσεν εἰς τὴν τοιαύτην τῶν πραγμάτων τροπὴν ἀφοῦ ἐν ταῖς νέαις αὐτοῦ ἐπιβολαῖς καὶ αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν καὶ διὰ τῶν φαύλων αὐτοῦ ναυάρχων, τοῦ Ταραντίνου Ἡρακλείδου καὶ τοῦ Αἰτωλοῦ λῃστοῦ Δικαιάρχου, τὰς αἰσχίστας διέπραττε κακουργίας· ἅμα δὲ καὶ ἄνευ ἀνάγκης πανταχοῦ μετὰ τυραννικῆς ὑπεροψίας παρεβίαζε δίκαια καὶ προσέβαλλε συμφέροντα πολλῶν. Καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν τὰ πράγματα προὐχώρουν ὑπὲρ αὐτοῦ λίαν ἐπιτυχῶς, διότι αἱ ἐν Συρίᾳ ἀπασχολούμεναι πολεμικαὶ δυνάμεις τῶν Πτολεμαίων δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντεπεξέλθωσι κατ' αὐτοῦ ἐν τῷ Αἰγαίῳ. Οὕτω δὲ ἠδυνήθη ὁ Δικαίαρχος νὰ καταλάβῃ ἀκωλύτως τὰς εἰς τὸ Πτολεμαϊκὸν κράτος ἀνηκούσας Κυκλάδας[68]· ἐξ ἄλλου δὲ ὁ Φίλιππος αὐτὸς ἔχων τὰ βλέμματα ἐστραμμένα ἰδίως ἐπὶ τὰς ἀκμαζούσας καὶ μέρος μὲν ἐντελῶς ἐλευθέρας, μέρος δὲ διατελούσας ὑπὸ τὴν ἠπίως καὶ διὰ χαλαρῶν δεσμῶν ἐξαρτήσεως ἀσκουμένην Αἰγυπτιακὴν κυριαρχίαν παραλίας Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς

[68] Θεοκριτ. (ἱστορικ.) 17, 90. Ἀποιαν. Μακεδ. 3. Πολύϐ. ΙΗ. 37, 8. Liv. XXXI. 15.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἀσίας, ἤρξατο τῆς κατὰ τούτων προσβολῆς (τῷ 201 π. Χ.)[69] ἐκπορθῶν μεν τὴν ἐπὶ τῆς Θρᾳκικῆς χερσονήσου κειμένην Λυσιμάχειαν, ἀποσπάσας αὐτὴν ἀπὸ τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας[70], γενόμενος δὲ κύριος καὶ τῆς εἰς τὴν συμπολιτείαν τοῦ Βυζαντίου ὑπαγομένης Περίνθου[71]. Οὕτω διέρρηξε, πάντῃ ἀνωφελῶς, τὴν εἰρήνην πρός τε τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς Βυζαντίους. Περιπλέον δὲ χάριν τῶν συμφερόντων τοῦ συμμάχου αὐτοῦ βασιλέως τῆς Βιθυνίας Προυσίου Α' ἐξήλασε τὰς Αἰτωλικὰς φρουρὰς ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ Βιθυνικοῦ ἐδάφους κειμένων καὶ εἰς τὴν Αἰτωλικὴν συμπολιτείαν ὑπαγομένων πόλεων Χαλκηδόνος καὶ Κίου. Μὴ ἀρκούμενος δὲ οὐδὲ εἰς τοῦτο ἐπέτρεψεν ἵνα ἡ ἀτυχὴς Κέως, παρὰ πάσας τὰς ὑπὲρ αὐτῆς δεήσεις τῶν ἄλλων πόλεων καὶ ἰδίως τῶν Ῥοδίων, λεηλατηθῇ ὁλοσχερῶς καὶ ἐξανδραποδισθῶσι σύμπαντες οἱ κάτοικοι[72]. Τὴν αὐτὴν σκληρὰν τύχην ὑπέστησαν καὶ οἱ Θάσιοι, οὗτοι μάλιστα καὶ ἐναντίον τῆς περὶ παραδόσεως τῆς πόλεως γενομένης ὁμολογίας[73].

Αἱ τοιαῦται θρασεῖαι καὶ βδελυραὶ πράξεις προεκάλεσαν πανταχοῦ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις βαθυτάτην ἀγανάκτησιν· οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῆς τοιαύτης διαγωγῆς τῶν Μακεδόνων, δι' ἧς αἱ ἐν τῷ δυτικῷ κρασπέδῳ τῆς Ἑλληνιστικῆς Ἀνατολῆς ἀκμαιόταται ἐμπορικαὶ πόλεις οὐ μόνον ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ κρηπῖδι τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν δεινῶς ἠπειλοῦντο, παρήχθη εὐθὺς σύστασις τῶν ἰσχυροτάτων ἐν τῷ Αἰγαίῳ καὶ περὶ τὸ Αἰγαῖον δευτέρας τάξεως κρατῶν, ἵνα ἀντεπεξέλθῃ ἐγκαίρως ἐναντίον τῆς ἀπανθρώπου διαγωγῆς τοῦ Φιλίππου. Καὶ οἱ μὲν ὑπὸ καμάτου κατειλημμένοι καὶ ὑπὸ τοῦ τελευταίου πολέμου σφόδρα καταπεπονημένοι Αἰτωλοί,

[69] Οὕτω κατὰ Mommsen. R. G. Τομ. 1. σ. 704.
[70] Πολυβ. ΙΕ. 23, 8 κξ. ΙΖ'. 3, 11. Liv. XXXII. 33 κξ.
[71] Πολυβ. ΙΖ. 2, 4. ΙΗ. 27. 4. Liv. XXXII. 38. XXXIII 30.
[72] Πολυβ. ΙΕ. 21-33. ΙΗ'. 3, 11. Liv. XXXII. 33.
[73] Πολύβ. ΙΕ 24, 1 κξ. Liv. XXXIII. 30.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὧν πιθανῶς πολλοὶ εἶχον μεταβῇ μετὰ τοῦ Σκόπα εἰς Αἴγυπτον χάριν μισθοφορίας, διετέλουν ἐπί τινα χρόνον ἡσυχάζοντες. Τοὐναντίον δὲ οἱ δραστήριοι Ῥόδιοι, ὡς καὶ ὁ Ἄτταλος, δὲν ἠδύναντο νὰ μένωσιν ἥσυχοι θεαταὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ τῆς διαλύσεως τοῦ κράτους τῶν Λαγιδῶν, ἀφοῦ μάλιστα ὁ Φίλιππος ἠρέθισε καὶ παρώρμησε κατὰ τῶν Ῥοδίων τοὺς πειρατὰς τῆς Κρήτης καὶ πρὸς τῇ ἄλλῃ πρὸς αὐτοὺς κακοπραγμοσύνῃ, καὶ κατ' αὐτὴν ἔτι τὴν ὑπὲρ τῶν Κιανῶν παράκλησιν αὐτῶν ἐνέπαιξεν αὐτοὺς μετ' ἀληθοῦς κυνισμοῦ[74]. Οὕτω δὲ οἱ Ῥόδιοι ἀπαλλαγέντες ὁλοσχερῶς τῆς περὶ Φιλίππου τέως ἀπατηλῆς γνώμης αὐτῶν, κατέλιπον τὴν ἀπὸ μακροῦ τηρουμένην ὑπ' αὐτῶν οὐδετερότητα καὶ ἐκίνησαν πάντα λίθον, ἵνα σώσωσι τὰς ἀπειλουμένας πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὰς νήσους. Ἐντεῦθεν δὲ ἑνωθέντες μετὰ τῶν Βυζαντίων καὶ τῶν Χίων καὶ τοῦ Ἀττάλου τῆς Περγάμου ἀπήρτισαν στόλον ἰσχυρόν, μεθ' οὗ ὁ κράτιστος ναύαρχος αὐτῶν Θεοφιλίσκος συνῆψε παρὰ τὴν Χίον ναυμαχίαν φονικωτάτην ἐναντίον τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῶν Μακεδονικῶν, αἵτινες εἶχον ἤδη καταλάβει τὴν εἰς τὸ κράτος τοῦ Πτολεμαίου ἀνήκουσαν Σάμον, ἠπείλουν δὲ καὶ τὴν Χίον. Οἱ σύμμαχοι ἤραντο νίκην λαμπρὰν μέν, ἀλλὰ ἀγορασθεῖσαν ἐπὶ τιμῇ λίαν ἀδρᾷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἀνδρείου Θεοφιλίσκου. Ὁ θάνατος οὗτος περιήγαγεν ἀληθῶς εἰς δυσχέρειαν τὴν τῶν συμμάχων ἐνέργειαν, ὅπερ ἔδωκε καιρὸν καὶ τρόπον τῷ Φιλίππῳ ἵνα ταχέως πάλιν ἐνισχύσῃ τὴν θέσιν αὐτοῦ. Νίκη δέ τις παρὰ τὴν νῆσον Λάδην ἐναντίον τοῦ ἐπὶ βραχὺ ἀπὸ τῶν λοιπῶν συμμάχων ἀποχωρισθέντος στόλου τῶν Ῥοδίων ἤνοιξεν αὐτῷ τὰς πύλας τῆς Χίου καὶ τῆς Μιλήτου. Καὶ νῦν τὰ πεζικὰ στρατεύματα τὰ Μακεδονικὰ ἐξεχύθησαν ἐν μέσῳ δεινῶν ἐκπορθήσεων καὶ λεηλασιῶν ἐπὶ τὸ Περγαμηνὸν κράτος, καὶ ὁ Φίλιππος ἠδυνήθη νὰ ἐκτείνῃ τὰς κατακτήσεις αὐτοῦ ἐπὶ τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς Καρίας τὸ ἀνῆκον εἰς τὸ κράτος τοῦ Πτολεμαίου

[74] Πολυβ. ΙΓ. 3-5. ΙΕ 22, 5. 23, 1 κξ. Διοδ. ΚΗ. 1 (Eccerpt. de Virt. et. Vit. 572) Πολυαιν. Ε. 17, 2.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καὶ εἰς τὴν περαίαν τῶν Ῥοδίων (οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ ἀπέναντι τῆς Ῥόδου χώρα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἡ ἀνήκουσα εἰς τὸ κράτος τῶν Ῥοδίων)[75]. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐνίσχυσαν οἱ Ῥόδιοι τὸν στόλον αὐτῶν, ὅστις ἑνωθεὶς νῦν μετὰ τῶν πολεμικῶν πλοίων τῶν Περγαμηνῶν ἀνεκτήσατο τὸ ἐν τῷ Αἰγαίῳ κράτος τοσοῦτον ἰσχυρῶς, ὥστε εἰς μέγαν περιῆλθεν ὁ Φίλιππος κίνδυνον νὰ ἀποκοπῇ τῆς εἰς Μακεδονίαν ἐπανόδου καὶ νὰ ἀναγκασθῇ νὰ διαχειμάσῃ ἐν Καρίᾳ. Τὸ τοιοῦτον ἦτο εἰς αὐτὸν τοσούτῳ μᾶλλον κινδυνῶδες, ὅσον ἐν τῷ μεταξὺ βαρὺς πολέμου κίνδυνος παρεσκευάζετο κατ' αὐτοῦ ἐκ μέρους τῶν Ῥωμαίων. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἔσπευσεν ὁ βασιλεὺς νὰ καταλίπῃ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἀφεὶς δὲ ἐνταῦθα μικράν τινα μοῖραν ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ πολέμου ἐπετάχυνε τὴν ἀνάζευξιν καὶ διαλαθὼν πανούργως τὴν τοῦ πολεμίου στολάρχου προσοχὴν διεπεραιώθη εὐτυχῶς, διαρκοῦντος ἔτι τοῦ χειμῶνος τοῦ 200 π. Χ., εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς αὐτοῦ κτήσεις.

Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ αἱ πρὸς τὴν Ἀνατολὴν σχέσεις τῶν Ῥωμαίων εἶχον ἐξελιχθῆ κατὰ τρόπον πάντως κινδυνωδέστατον τῷ Φιλίππῳ. Οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τὸ ἔαρ ἤδη τοῦ 200 π. Χ. εἶχον συνομολογήσει ὁριστικῶς τὴν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους εἰρήνην. Ὁ γιγάντιος πρὸς τὸν Ἀννίβαν ἀγὼν εἶχε περατωθῆ· καὶ ἡ μὲν Καρχηδὼν εἶχε κατέλθει εἰς θέσιν ἀσθενοῦς τινος ἐμπορικοῦ κράτους, ἡ δὲ Ῥώμη τοὐναντίον εἶχεν ὑψωθῆ εἰς παγκόσμιον κράτος μεγαλοπρεπεστάτην παριστῶν ὄψιν. Ἀλλ' ἡ ἱστορία πάντων τῶν

[75] Πολυϐ. ΙΕ. 23, 6. ΙΣ. 1-12. ΙΖ. 2. Ἀππιαν. Μακεδ. 3. Διοδ. ΚΗ' ἀποσπ. 5. (Exc. de Virt. et. Vit. σ. 573). — Ἐπειδὴ αἱ περὶ τῶν γεγονότων τούτων σωθεῖσαι ἡμῖν εἰδήσεις εἰσὶν ἐλλιπεῖς, ἡ κατάταξις αὐτῶν εἶναι δυσχερής, καὶ αἱ γνῶμαι τῶν νεωτέρων εἰσὶν ἀντιφατικαί. Ἠκολουθήσαμεν ἐν τούτοις κυρίως τῷ Schorn ἐν εἰρ. τ. σ. 219 κξ. ἴδ. καὶ Pauly, Realencyclop. τόμ. 5. σ. 1484. Weissenborn εἰς Liv. XXXI. 14. τομ. 7. σ. 26. καὶ ἰδίως Mommsen, R. G. τομ. 1. σ. 705 κξ. ἀλλ' οὗτος τὴν τοῦ Περγαμηνοῦ κράτους λεηλασίαν τίθησι πρὸ τῆς ναυμαχίας τῆς Χίου· (ἴδε καὶ Nissen σ. 121)· ἐξ ἄλλου πρϐλ. Meier, Pergamen. Reich (Ersch-Gruber. Allgemein. Encyclop. Sect. III. τ. 16). σ. 363. καὶ Peter, Gesch. Roms ἔκδ. 2 (1865) τομ. 1. σ. 429· ἐνταῦθα ἡ ἐν Λάδῃ ναυμαχία παρίσταται γενομένη πρὸ τῶν λοιπῶν ἐπιθέσεων, ἰδίως τῆς ἐπιθέσεως τῆς κατὰ τῆς Περγάμου καὶ τῆς ναυμαχίας τῆς Χίου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αἰώνων μαρτυρεῖ ὅτι ἐν τῇ φύσει πάσης σφριγώσης πολιτικῆς δυνάμεως ἔγκειται ἵνα μετὰ πᾶσαν νέαν ἐπιτυχίαν σπεύδῃ προσωτέρω, μεχρισοῦ ἡ σπουδὴ αὕτη ὑπὸ ἀνυπερβλήτων ἐξωτερικῶν κωλυμάτων ἢ ὑπὸ ὑπερβαλλούσης πολιτικῆς συνέσεως περισταλῇ ἐντὸς καθωρισμένων ὁρίων. Πρὸ πάντων δὲ ἐν τοῖς ἰσχυροῖς καὶ μεγάλοις κράτεσιν, ἐν μέσῳ τοῦ περὶ αὐτὰ πολυμερῶς συντεταγμένου πολιτικοῦ κόσμου, ἐν τῇ ὑψηλοτέρᾳ ἀναπτύξει καὶ σοφωτέρᾳ ῥυθμίσει τῶν πολιτικῶν συμφερόντων καὶ τῇ αὐξανομένῃ τῶν λαῶν πρὸς ἀλλήλους συναφείᾳ, ἐπέρχεται βαθμηδὸν κατάστασις πραγμάτων, καθ' ἣν οὐδὲν σπουδαῖον γεγονὸς πέραν τῶν ὁρίων οἱουδήποτε μεγάλου κράτους συμβαῖνον, ἥκιστα δὲ ἀξία τις λόγου μεταβολὴ ἐν τῇ ἰσορροπίᾳ τῶν δυνάμεων τῶν γειτόνων κρατῶν, δύναται νὰ ἦναι γεγονὸς ἀδιάφορον εἰς τοὺς κυβερνῶντας τὸ κράτος ἐκεῖνο. Ταῦτα δέ τις λογιζόμενος, ἐνθυμούμενος δ' ἅμα καὶ τὴν ὁρμέμφυτον ἐκείνην εἰς πάντα τὰ μεγάλα κράτη τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἰδιάζουσαν τάσιν πρὸς παγκόσμιον ἀρχήν, δὲν πρέπει νὰ ἀπορῇ ἐπὶ τῇ πολιτικῇ πορείᾳ, ἣν ἔκτοτε ἠκολούθησαν οἱ Ῥωμαῖοι. Ἦτο εὔκολον νὰ προϊδῃ τις ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι, ἀφοῦ ἤθελον καταλύσει τὴν τῶν Καρχηδονίων δύναμιν, ἔμελλον μετὰ ζήλου ἐπηυξημένου νὰ καλλιεργήσωσι καὶ νὰ εὐρύνωσι τὰς πρὸς τὸν ἀνατολικὸν κόσμον πολιτικὰς σχέσεις, ἰδίως δὲ νὰ τιμωρήσωσι τὴν Μακεδονίαν. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι ἡ Σύγκλητος, ἵνα μηδὲν περὶ τοῦ δήμου εἴπωμεν, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν φοβερὰν τῆς Ἰταλίας καταπόνησιν, ἣν ὁ Καρχηδονιακὸς πόλεμος κατέλιπεν ὡς κάκιστον κληροδότημα τοῖς Ῥωμαίοις, δὲν ἤθελεν ἐπιταχύνει μεθ' ὑπερβαλλούσης σπουδῆς τὴν ἄμεσον ἐπὶ τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον ἐπίθεσιν. Κατὰ τοῦτο δὲ ὁ Φίλιππος ἦτο ἀληθῶς ὁ διὰ τοῦ ἀσιατικοῦ αὐτοῦ πολέμου πρῶτος αὐτὸς ἐξεγείρας τοὺς Ῥωμαίους καθ' ἑαυτοῦ, πρὶν ἢ θελήσωσι τοῦτο αὐτοὶ οὗτοι οἱ Ῥωμαῖοι.

Αἱ τοῦ Φιλίππου ἐναντίον τῶν Αἰτωλικῶν καὶ τῶν εἰς τὸ Αἰγυπτιακὸν κράτος τῶν Πτολεμαίων ἀνηκουσῶν πόλεων ἐπιθέσεις

προὐκάλεσαν ἀποστολὴν πρέσβεων εἰς Ῥώμην ἐξ Αἰτωλῶν καὶ ἐξ Αἰγύπτου μεγαλοφώνως κατηγορούντων τοῦ Φιλίππου[76]· καὶ οἱ ἀπὸ ἑκατὸν ἤδη καὶ πλειόνων ἐτῶν φίλοι τοῖς Ῥωμαίοις διατελοῦντες Ῥόδιοι καὶ ὁ Ἄτταλος ἠναγκάσθησαν μετ' οὐ πολὺ νὰ ἐπικαλέσωνται τὴν τῆς Ῥώμης βοήθειαν[77]. Καὶ οἱ μὲν Αἰτωλοὶ ψυχρᾶς ἔτυχον ὑποδοχῆς. Καὶ ὁ Ἄτταλος δέ, ὅστις ἕνεκα τῶν πρὸς τὴν Ῥώμην στενωτέρων σχέσεων ἐφαίνετο εὐλογώτερον ἀξιῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν τῶν Ῥωμαίων βοήθειαν, δὲν ἠδυνήθη ἐν τούτοις νὰ ζητήσῃ τὴν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐφαρμογὴν τοῦ ὅρου ἐκείνου τῆς περὶ εἰρήνης συνθήκης τοῦ 205, καθ' ὃν οὔτε ὁ Φίλιππος ἔπρεπε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν φίλων τῶν Ῥωμαίων, οὐδ' οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τῶν φίλων τοῦ Φιλίππου[78], διότι ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει «αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπισήμως ἐπιτιθέμενος»[79]. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ Σύγκλητος διετίθετο μᾶλλον ὑπὲρ πολέμου ἐναντίον τοῦ Φιλίππου, ὅστις ἔμελλε νὰ κρίνῃ πάντως περὶ τοῦ τίς ἔμελλε νὰ ἄρξῃ ἐν τῷ δυτικῷ τμήματι τοῦ τε Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνιστικοῦ κόσμου. Διότι δὲν συνῆδεν οὐδαμῶς πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Συγκλήτου νὰ βλέπῃ τὴν μὲν Αἴγυπτον ἁρπαζομένην ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, πάντα δὲ τὰ μικρὰ κράτη καὶ τὰ μεταξὺ τῶν μικρῶν καὶ τῶν μεγάλων μεσάζοντα κράτη τοῦ Αἰγαίου καταστρεφόμενα ἢ προσαρτώμενα εἰς τὰ μεγάλα. Πλὴν τούτου δὲ ἡ Σύγκλητος καὶ περὶ τῆς Μακεδονικῆς κατὰ τῆς Ἰλλυρίας ἐπιθέσεως πρὸ μικροῦ εἶχεν ἀνταλλάξει μετὰ τοῦ Φιλίππου λόγους λίαν ἐντόνους[80]. Ἀλλ' ἔπρεπεν, ἵνα ὑπάρχῃ ἀφορμὴ εὔλογος πρὸς πόλεμον, νὰ παρασταθῇ ὁ Φίλιππος ὡς ἔνοχος ἀδικήματος πρὸς αὐτὴν τὴν Ῥώμην. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι ἐδόθη τάχιστα ἀφορμὴ αὐτεπάγγελτος. Οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες καὶ ἄλλως,

[76] Πρβλ. Justin. XXX. 2. Liv. XXXI. 29. Ἀππιαν. Μακεδον. 3.

[77] Πρβλ. Πολυβ. IS 2 4, 3. Liv. XXXI. 2. Justin. XXX. 3. πρβλ. Ἀππιαν. ἐν εἰρ. τ.

[78] Ἀππιαν. Μακεδον. 2.

[79] Mommsen, σ. 697, 709.

[80] Liv. XXX. 42.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὡς φαίνεται, εἰς πολλὰς εἶχον περιέλθει πρὸς τὸν Φίλιππον συγκρούσεις, ἐφόνευσαν (κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 201) μετ' ἀγρίας θρησκομανίας καὶ δύο νεανίας ἐκ τῆς χώρας τῶν μετὰ τοῦ Φιλίππου οἰκειότατα συνδεδεμένων Ἀκαρνάνων καταγομένους· διότι οἱ νεανίαι οὗτοι ἐν τῇ τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων ἑορτῇ εἶχον εἰσέλθει μετὰ τοῦ λαοῦ, ἄνευ τινὸς κακοβουλίας, εἰς τὸν ναὸν τῆς Δήμητρος[81]. Οἱ βαθέως, ὡς εἰκός, ἐπὶ τοῖς γενομένοις ἀγανακτήσαντες Ἀκαρνᾶνες, πρὸς οὕς, ὡς φαίνεται, αἱ Ἀθῆναι ἠρνήθησαν νὰ δώσωσι τὴν ἀπαιτουμένην ἱκανοποίησιν, ἤγειραν παρὰ τῷ Φιλίππῳ πικρὰν ἐπὶ τῷ ἀνοσιουργήματι κατηγορίαν καὶ ἔπεισαν τὸν βασιλέα νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς ἵνα, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν Μακεδονικὰς ἐπικουρίας, δηώσωσι τὴν Ἀττικὴν διὰ πυρὸς καὶ διὰ μαχαίρας[82]. Ἐπὶ τούτῳ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπικαλεσάμενοι συγχρόνως καὶ τὴν τῆς Ῥόδου, Περγάμου καὶ Αἰγύπτου συνδρομήν, ἀνηνέχθησαν εἰς τὴν Ῥώμην ἐπαιτιώμενοι τὸν Φίλιππον. Αἱ ἐπαιτιάσεις δ' αὗται πόλεως συμμάχου ἕνεκα προσβολῆς γενομένης συμπράξει τῶν στρατῶν τοῦ Φιλίππου δὲν ἤσκησαν μὲν βεβαίως ὁριστικὴν ροπὴν ἐπὶ τὰς βουλὰς τῆς Συγκλήτου, παρέσχον ὅμως αὐτῇ πρόφασιν εὐπρεπῆ, ἵνα δικαιολογηθῇ δι' αὐτῶν ἡ μετὰ ταῦτα γενομένη κήρυξις τοῦ πολέμου[83]. Ἀλλ' ἔδει νὰ παρασκευασθῇ ὁ πόλεμος διπλωματικῶς· ἐν τῇ τέχνῃ δὲ ταύτῃ οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέπτυξαν ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου, ἰδίως ἐν τοῖς πρὸς τὰ κράτη τῆς Ἀνατολῆς πολέμοις, ἀληθῶς ἀσυνήθη ἀριστοτεχνικὴν δεινότητα. Ὁ ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ταχθεὶς ἐν τῷ Ἀδρίᾳ Ῥωμαϊκὸς στόλος ἐθάρρυνε πάντας τοὺς ἐν τοῖς δυτικοῖς ὁρίοις τῆς Μακεδονίας πολεμίως πρὸς τὸν Φίλιππον διακειμένους[84]· φαίνεται δὲ ὅτι οἱ ἐν ταῖς χώραις ταύταις Ῥωμαῖοι πράκτορες μετ' ἰδιάζοντος ζήλου εἶχον ἐνεργήσει τὰ προπαρασκευαστικὰ τοῦ πολέμου ἔργα. Πρε-

[81] Liv. XXXI. 14.
[82] Liv. ἐν εἰρ. τ.
[83] Παυσ. Α. 36, 4. Liv. XXXI. 1, 9 Πολυβ. IS. 25, 1. Ἀππιαν. 3.
[84] Liv. XXXI. 3.

σβεία δὲ Ῥωμαϊκὴ πρὸς τὴν Ἀνατολὴν εὑρίσκετο ἤδη ἐν τῇ ὁδῷ, ἵνα πανταχοῦ μὲν τῆς Ἑλλάδος ἐνεργήσῃ ἐναντίον τοῦ Φιλίππου, ἐπιμεληθῇ δὲ καὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Ῥωμαϊκῶν συμφερόντων, ἐξετάζουσα καὶ μανθάνουσα τοὺς σκοποὺς τοῦ βασιλέως Ἀντιόχου, ἰδίως δὲ ἵνα παραστήσῃ διπλωματικῶς τὸν βασιλέα Φίλιππον ὡς ἀδικοῦντα[85]. Νέα τις πρεσβεία τῶν ἰσχυρῶς πιεζομένων Ἀθηναίων[86] ἔτυχεν ἐν Ῥώμῃ, ἔνθα οἱ ὕπατοι τοῦ ἔ. 200 π. Χ. εἶχον ἀναλάβει ἄρτι τῇ 15 Μαρτίου τὸ ἀξίωμα αὐτῶν, ὑποδοχῆς δεικνυούσης καταφανῶς εἰς ὅλον τὸν κόσμον ὅτι ἐν βραχεῖ ἔμελλε νὰ ἐκραγῇ ὁ πόλεμος φανερῶς[87].

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ πόλεμος δὲν διέλιπεν ἐπὶ μακρὸν ἐν τῷ Αἰγαίῳ. Οἱ Ῥόδιοι καὶ ὁ βασιλεὺς Ἄτταλος μετὰ τὴν ἀπὸ Καρίας ἐπάνοδον τοῦ Φιλίππου ἦλθον μετὰ τῶν στόλων αὐτῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς, τότε δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι πεπεισμένοι ἤδη καὶ περὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων βοηθείας προέβησαν εἰς τὴν ἐπίσημον κήρυξιν τοῦ πολέμου[88]. Εἶτα ἐστράφησαν οἱ Ῥόδιοι ἐναντίον τῶν Κυκλάδων, τὰς ὁποίας πλὴν τῶν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἰσχυρῶς κατεχομένων Ἄνδρου, Πάρου καὶ Κύθνου ἀφῄρεσαν ἀκόπως παρὰ τῶν Μακεδόνων[89]. Ἀλλ' ἐν τῇ περαιτέρω αὐτῶν πορείᾳ ἠρκέσθησαν, προσδοκίμου οὔσης τῆς ἀπὸ Ῥωμαίων βοηθείας, νὰ τηρήσωσι στάσιν ἐπιφυλακτικήν, οὕτω δὲ ἔδοσαν καιρὸν τῷ δραστηρίῳ αὐτῶν ἀντιπάλῳ ἵνα ἅπαξ ἔτι καταγωνισάμενος τοὺς πολεμίους κατασταθῇ τροπαιοῦχος. Ὁ Φίλιππος, ὅστις ἀπὸ τοῦ ἔαρος τοῦ 200 δὲν ἠδύνατο πλέον ν' ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς ἐπικειμένης

[85] Liv. XXXI. 2. 18 Πολυβ. IS. 25. 27. 34 Justin. 30, 3, 31, 1.

[86] Οἱ Ῥωμαῖοι πρέσβεις ἔπεισαν ἀληθῶς (Πολυβ. IS 27) τὸν ἐν Ἀττικῇ εὑρισκόμενον Μακεδόνα στρατηγὸν Νικάνορα νὰ ἀποχωρήσῃ τῆς χώρας ταύτης· ἀλλὰ μικρὸν ὕστερον, ἰδίως μετὰ τὴν ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων ἐναντίον τοῦ Φιλίππου γενομένην κήρυξιν τοῦ πολέμου (ἴδε καὶ κατωτέρω), τὰ πράγματα ἔλαβον τροπὴν αὖθις ἐπικίνδυνον ταῖς Ἀθήναις.

[87] Liv. XXXI, 5. πρβλ. Παυσαν. Α. 36, 4.

[88] Liv. XXXI, 14 κξ. Πολυβ. IS 25 κξ. αὐτόθι.

[89] Liv. 15.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΧΟΛΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐκ μέρους τῶν Ῥωμαίων ἐκρήξεως τοῦ πολέμου, ἀφοῦ μάλιστα οἱ ἀνωτέρω μνημονευθέντες Ῥωμαῖοι πρέσβεις εἶχον ἤδη ἀνακοινώσει τῷ στρατηγῷ τοῦ βασιλέως Νικάνορι, εὑρόντες αὐτὸν πρὸ τῶν Ἀθηνῶν (ἴδ. σημ. 86), τὴν ὁριστικὴν γνώμην καὶ θέλησιν τῆς Συγκλήτου, προὐθυμεῖτο νῦν ἵνα δραστηρίως διοικῶν τὰ τοῦ πολέμου φρουρήσῃ, κατὰ τὸ ἐνόν, τὰ νῶτα αὐτοῦ. Ὁ Μακεδὼν στρατηγὸς Φιλοκλῆς ἐπέμφθη εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ μοίρας στρατιωτικῆς μετρίας δυνάμεως[90]. Ὁ Φίλιππος δ' αὐτὸς μετά τε τοῦ στόλου καὶ τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ ὥρμησεν ἐναντίον τῶν Ἑλληνικῶν τὸ πλεῖστον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Πτολεμαίων τῆς Αἰγύπτου διατελουσῶν, μεταξὺ Μαρωνείας, Θράκης καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου κειμένων πόλεων, ἵνα διὰ τῆς τούτων καταλήψεως παρασκευάσῃ μέγιστα, εἰ δυνατόν, κωλύματα εἰς οἱανδήποτε εἰς τὰ μέρη ταῦτα ὑπὸ τῶν συμμαχικῶς πρὸς ἀλλήλους ἡνωμένων Ῥωμαίων, Ῥοδίων καὶ Περγαμηνῶν ἐπιχειρουμένην πρὸς τὰ νῶτα αὐτοῦ ἀπόβασιν· μετὰ σειρὰν δὲ εὐαρέστων ἐπιτυχιῶν προσέβαλε τέλος τὴν ἰσχυρὰν Ἄβυδον, ἧς ἡ κατάληψις ἔμελλε ν' ἀσφαλίσῃ τὴν διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου ἀκώλυτον μετὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ συμμάχων αὐτοῦ, Ἀντιόχου καὶ Προυσίου, συνάφειαν. Ἐνῷ δὲ ἐνταῦθα διὰ τῆς ἀξιοθαυμάστου ἀντιστάσεως τῶν Ἀβυδηνῶν εὑρέθη ἠναγκασμένος εἰς μακροχρόνιον πολιορκίαν, ἐφάνη τέλος (τῷ θέρει τοῦ 200) ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτοῦ εἷς τῶν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀπεσταλμένων Ῥωμαίων πρέσβεων, ὁ Μάρκος Αἰμίλιος Λέπιδος, καὶ ἐν τολμηροτάτῃ γλώσσῃ ἐξηγήσατο αὐτῷ τὰς Ῥωμαϊκὰς ἀξιώσεις. Αὗται ἦσαν: κατάπαυσις πάσης κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν καὶ τῆς Αἰγύπτου ἐπιθέσεως· ἀπόδοσις τῶν ἀπὸ τοῦ κράτους τῶν Λαγιδῶν ἀποσπασθεισῶν χωρῶν καὶ συναίνεσις εἰς διαιτησίαν περὶ τοῦ διαπραχθέντος ὑπ' αὐτοῦ ἐναντίον τῆς Ῥόδου καὶ τῆς Περγάμου ἀδικήματος[91]. Καίπερ δεινῶς ἐκ τούτων ἐρεθισθεὶς ὁ σφοδρὸς τὸν χαρακτῆρα μονάρχης, ὅμως δὲν προέβη εἰς

[90] Liv. αὐτόθι 16.

[91] Πρβλ. Liv. XXXI. 18. Πολυβ. IS 27 καὶ 34. Προβλ. Ἀππιαν. ἐν εἰρ. τ. 3.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

φανερὰν κήρυξιν πολέμου· ἀλλ' ἀρκεσθεὶς εἰς ὑπερήφανόν τινα καὶ ἀπειλητικὴν ἀπάντησιν[92] ἐξηκολούθησε τὴν τῆς Ἀβύδου πολιορκίαν. Οὕτω δὲν διέφυγε βεβαίως τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον· διότι ἀκριβῶς τότε ἐν Ῥώμῃ, μετὰ μακρὰν τῶν δημάρχων καὶ τοῦ δήμου ἀντίπραξιν, ἐνεκρίθη ὑπὸ τῶν λοχιτίδων ἐκκλησιῶν ἡ τοῦ πολέμου κήρυξις, ὡς προφάσεως χρησιμευσάσης πρὸ πάντων τῆς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἔριδος τοῦ Φιλίππου, ἔτι δὲ καὶ τοῦ δῆθεν κινδύνου τῆς Μακεδονικῆς εἰς Ἰταλίαν ἀποβάσεως[93]. Ὅτε δὲ ὁ Φίλιππος μετὰ τὴν ἐπιγενομένην ἅλωσιν τῆς Ἀβύδου καὶ τὰς ἐπακολουθησάσας τραγικὰς καταστροφάς, εἰς ἃς ὁ Ἄτταλος καὶ οἱ Ῥόδιοι ἀθύμως ἔβλεπον ἀπὸ Τενέδου, κατὰ τὸ τέλος τοῦ φθινοπώρου τοῦ 200 ἐπέστρεψεν εἰς Μακεδονίαν, ἠγγέλθη αὐτῷ καθ' ὁδὸν ἡ ἐντεῦθεν τοῦ Ἀδρίου διάβασις τοῦ ὑπάτου Ποπλίου Σουλπικίου Γάλβα, μεθ' ἣν ὁ μὲν πεζικὸς στρατὸς ὁ Ῥωμαϊκὸς ἐστάθμευεν ἐν Ἀπολλωνίᾳ πρὸς διαχειμασίαν, ὁ δὲ στόλος ἐν Κερκύρᾳ[94].

Οὕτως ἤρξατο ὁ πόλεμος ἐκεῖνος, ὅστις ἔμελλε νὰ ἦναι κατὰ τρόπον διαφερόντως ἔξοχον γόνιμος εἰς μεγάλα ἀποτελέσματα ὡς πρὸς τὴν μέλλουσαν ἐν τῷ κόσμῳ θέσιν τῆς Ῥώμης, ἰδιαίτατα δὲ ὡς πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας τὰς μεταξὺ τοῦ Ἰονίου* καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους κειμένας. Ἀλλὰ δὲν εἰσερχόμεθα νῦν εἰδικώτερον εἰς τὰς λεπτομερείας τοῦ πολέμου ἀρκούμενοι ἁπλῶς νὰ ἐξάρωμεν ἀκριβῶς τὰ χαρακτηριστικὰ σημεῖα τοῦ πολέμου τούτου ὡς καὶ τὰς κυριωτάτας αὐτοῦ ῥοπὰς ἐπὶ τὰς τύχας τῶν ὧν ἥψατο Ἑλληνικῶν χωρῶν. Ἐνταῦθα δὲ τὸ πρῶτον λίαν παράδοξον, ὅπερ προσπίπτει εἰς τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν, εἶναι ἡ γνωστὴ φειδωλία τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ χρήσει τῶν πολεμικῶν αὐτῶν δυνάμεων. Ἀλλὰ τοῦτο ἐξηγεῖται νῦν ὅλως ἰδιαζόντως ἐκ τῆς ἐπελθούσης ἐν Ἰταλίᾳ ἐξαντλήσεως. Τοῦ πολέμου τούτου

[92] Liv. XXXI. 18. Πολυβ. IS. 34.
[93] Πρβλ. Liv. XXXI. 8.
[94] Liv. 18, 22.
* Ἴδε σελ. 73. *. (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοῦ ἐπιχειρηθέντος μετὰ τοῦ βεβαίου σκοποῦ τῆς καταλύσεως τῆς τῶν Μακεδόνων δυνάμεως ἤρξαντο οἱ Ῥωμαῖοι (τιθεμένου τοῦ στόλου κατὰ μέρος) μετὰ λεγεώνων οὐχὶ πλειόνων τῶν δύο· μόνον δὲ κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη τοῦ πολέμου ἔλαβεν ὁ στρατὸς ἐκεῖνος σημαντικὴν ἐνίσχυσιν. Οἱ Ῥωμαῖοι καὶ νῦν, ὡς καὶ ἐν τῷ προτέρῳ πρὸς Φίλιππον πολέμῳ, εἶχον ἀσφαλῆ πεποίθησιν ἐπὶ ἰσχυρὰν ἐκ μέρους τῶν λαῶν αὐτῶν τῆς Ἑλληνομακεδονικῆς χερσονήσου συνδρομήν. Καὶ ἵνα δαψιλοῦς τύχωσι τῆς τοιαύτης συνδρομῆς, παρέστησαν τὸν νέον πόλεμον, σαφῶς ἐκλογιζόμενοι καὶ φρονίμως ἐπωφελούμενοι τὰ ἐν Ἑλλάδι πράγματα, ὡς καὶ τὰ σφοδρότατα πάθη τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἐπιχειρηθέντα ὑπὲρ ἐλευθερώσεως τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ Μακεδονικοῦ ζυγοῦ [95]. Οὕτω δὲ συνέβη, ὥστε, διαρκοῦντος τοῦ ὅλου τούτου πολέμου, ἡ διπλωματία ἡ Ῥωμαϊκὴ εἰργάζετο ἐν ἀμίλλῃ πρὸς τὰ ὅπλα τὰ Ῥωμαϊκὰ καὶ ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ συνήπτοντο ἀγῶνες πρὸς τὴν Μακεδονικὴν πολιτικὴν οὐχ ἧσσονα ἔχοντες σπουδαιότητα καὶ οὐχ ἧσσον πολύπλοκοι τῶν ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν· καὶ αἱ τελευταῖαι δὲ μεγάλαι ἐν ὅπλοις ἐπιτυχίαι τῶν Ῥωμαίων παρασκευάζονται κυριώτατα διὰ τῆς ἐπιτηδείας αὐτῶν πολιτικῆς τέχνης.

Ἀλλ' ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου μόνοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀρχαίων συμμάχων τῶν Ῥωμαίων ἀπεφάσισαν κατ' ἀρχὰς νὰ πολεμήσωσι κατὰ τοῦ Φιλίππου. Ὁ ὠμὸς Νάβις διετέλει ἔτι εἰς αἱματηρὰς ἔριδας πρὸς τοὺς Ἀχαιούς· οἱ δὲ Αἰτωλοὶ καὶ οἱ κατὰ τούτους ῥυθμίζοντες τὴν πολιτικὴν αὐτῶν λαοὶ ἐπί τινα χρόνον διετέλουν ἔτι ἡσυχάζοντες· διότι ἡ πρὸς τὴν Ῥώμην διάστασις (σ. 83-84) δὲν εἶχεν ἔτι ἐκλίπει καὶ ἡ ἀνανεωθεῖσα δὲ ἐναντίον τοῦ Φιλίππου ὀργὴ αὐτῶν ὑπερεβάλλετο ἔτι ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπὸ τῆς δυσαρέστου ἀναμνήσεως τοῦ τελευταίου πολέμου. Ἀλλὰ καὶ οἱ βόρειοι βάρβαροι προσεδόκων ἔτι τὰς πρώτας τῶν Ῥωμαίων ἐπιτυχίας, ἵνα εἰσβάλωσιν εἰς τὸ κράτος τοῦ Φιλίππου.

[95] Πρβλ. πρὸ πάντων Πολυβ. 18. 27 καὶ πάντα τὰ περαιτέρω ἐν τῷ κειμένῳ λεγόμενα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ὁ Φίλιππος, ὅστις ἐνόμιζεν, ὅτι ἠδύνατο νὰ ἔχῃ πεποίθησιν ἐπὶ τὴν διαρκῆ οὐδετερότητα τῶν Αἰτωλῶν καὶ τῶν Δαρδάνων, μικρὰν δ' ἔτι ἐν τῷ τελευταίῳ πολέμῳ εἶχε λάβει πεῖραν ἄμεσον τῆς φοβερᾶς δυνάμεως τῶν Ῥωμαίων, καί περ ἐν δυσχερεῖ εὑρισκόμενος θέσει ἐνόμιζεν ὅτι δὲν ἔπρεπεν ἔτι νὰ θεωρήσῃ τὰ πράγματα λίαν σοβαρά. Ἀλλὰ ταχέως ἐνόησε τὴν πλάνην αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἑξῆς γεγονότος. Ὁ ὕπατος Σουλπίκιος εὐθὺς μετὰ τὴν εἰς τὰ τῆς Ἠπείρου ὅρια ἄφιξιν αὐτοῦ ἔπεμψε μέρος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στόλου πρὸς βοήθειαν τῶν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν βαρέως πιεζομένων Ἀθηναίων, ἵνα ἡ μοῖρα αὕτη μετὰ τοῦ ἐπικουρικοῦ στόλου τῶν Ῥοδίων ἐπεξέλθῃ ἐναντίον τῶν ληστρικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Μακεδονικῶν φρουρῶν τῆς Κορίνθου καὶ Εὐβοίας καὶ τῶν κινήσεων τῶν Μακεδονικῶν πειρατικῶν πλοίων τῆς Χαλκίδος. Ἐν τούτοις ὁ τῆς μοίρας ἀρχηγὸς Γάϊος Κλαύδιος Κάτων, μαθὼν ὅτι ἡ Χαλκίς, ἡ μεγάλη τοῦ Φιλίππου ἐν Εὐβοίᾳ ὁπλοθήκη, ἐφρουρεῖτο πολὺ πλημμελῶς, προέβη εἰς τόλμημα σοβαρὸν ἐπιπεσὼν αἰφνιδίως κατὰ τῆς πόλεως ταύτης καὶ καταστρέψας ἐν μέσῳ φοβερᾶς αἱματοχυσίας τὰς ἀποθήκας καὶ τοὺς στρατῶνας τοῦ Φιλίππου καὶ μεταβαλὼν εἰς τέφραν τὸ πλεῖστον τῆς πόλεως καὶ εἶτα ἐπιστρέψας εὐθὺς εἰς Πειραιᾶ. Ὅτε ὁ Φίλιππος εὑρισκόμενος κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐν τῇ Θεσσαλικῇ πόλει Δημητριάδι ἔλαβε τὴν χαλεπὴν ταύτην ἀγγελίαν, προήλασε μετὰ ἰσχυρᾶς δυνάμεως μέχρι Ἀττικῆς, ἵνα, πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἐν Χαλκίδι, ἐπιτεθῇ εἰ δυνατόν, αἰφνιδίως κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ μάτην ἐπειράθη τοῦτο. Ἀποτυχούσης δὲ τῆς ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν ἐπιθέσεως, ὁ ἀπηνὴς ἀνὴρ κατέστρεψεν ἐν τῇ ὀργῇ αὐτοῦ βαναυσότατα τὸ Κυνόσαργες καὶ ἄλλας οἰκοδομὰς καὶ ἱερὰ κείμενα πλησίον τῶν Ἀθηνῶν, οὐδὲ τῶν μνημάτων ἐξαιρουμένων. Ἀφοῦ δὲ ἀπέτυχε καὶ ἔν τινι κατὰ τῆς Ἐλευσῖνος ἀποπείρᾳ, ἐστράφη πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ἵνα τοὐλάχιστον πείσῃ ἐνταῦθα τοὺς Ἀχαιούς, εἰς οὓς εἶχεν ἔτι

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀσφαλῆ πεποίθησιν, νὰ μετάσχωσι τοῦ ἐναντίον τῆς Ῥώμης πολέμου [96].

Οἱ Ἀχαιοὶ διετέλουν κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐν θέσει λίαν δυσχερεῖ. Ὁ γενναῖος αὐτῶν Φιλοποίμην, μεθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς πρὸς τὴν Συμπολιτείαν εὐεργεσίας, δὲν εἶχεν ἔτι δυνηθῇ νὰ λάβῃ ἐν αὐτῇ θέσιν οὕτως ἰσχυράν, οἵαν εἶχε λάβει πρότερον ὁ Ἄρατος. Αἰτία δὲ τούτου ἦτο ἡ ὅλως ἰδιαιτέρα πολιτικὴ στάσις, ἐν ᾗ ἔταξεν ἑαυτὸν ὁ γενναῖος στρατηγός. Ὁ Φιλοποίμην ὡς ἀνὴρ γνησίως δημοτικὸς εἶχε σχηματίσει τὴν πεποίθησιν [97], ὡς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν τοῦτο, ὅτι ἡ ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ ἐπιζητουμένη ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ἀνεξαρτησία τότε μόνον ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ καὶ νὰ διατηρηθῇ, ὅτε ἤθελον τεθῇ εἰς κίνησιν πᾶσαι αἱ ἐνυπάρχουσαι ἔτι ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ταῖς φυλαῖς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας δυνάμεις, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἐὰν εἰς τὰ ὑπὸ τὴν στενωτέραν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος δημοκρατικὰ ἐν τῇ Συμπολιτείᾳ στοιχεῖα ἐλευθερώτερον παρείχετο στάδιον ἐνεργείας καὶ ἐν ταῖς πενεστέραις τάξεσι μεῖζον παρήγετο διαφέρον ὑπὲρ τῆς Συμπολιτείας, ἀφοῦ συνεδέοντο πρὸς αὐτὴν ἐν πᾶσι σοβαρότητι οὐ μόνον στρατιωτικῶς, ἀλλὰ καὶ πολιτικῶς. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ Συμπολιτεία αὕτη ἐκαυχᾶτο ἀνέκαθεν ἐπὶ τοῖς δημοκρατικοῖς τύποις τοῦ πολιτεύματος αὐτῆς· ἐν τούτοις καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα ἡ Ἀχαϊκὴ αὕτη δημοκρατία ἦτο δημοκρατία λίαν περιεσταλμένη· ἰδίως δὲ ὡς πρὸς τοὺς γενικοὺς θεσμοὺς τῆς Συμπολιτείας ἡ συμμετοχὴ τοῦ πλήθους εἰς τὴν τῶν δημοσίων πραγμάτων διοίκησιν ἦτο ἔργῳ τοὐλάχιστον εἰς πολὺ μικρὸν μέτρον περιωρισμένη, οἱ δ' εὐποροῦντες οἶκοι ἐκέκτηντο ὑπεροχὴν προσδίδουσαν τῇ συμπολιτείᾳ πράγματι χροιὰν μᾶλλον τιμοκρατικήν [98]. Ἐπὶ τῆς τιμοκρατίας δὲ ταύτης ἐστήριζε πρὸ πάντων ὁ Ἄρατος τὴν δύναμιν αὐτοῦ· ἡ δὲ τοῦ κα-

[96] Liv. XXXI. 14, 22-25. Ζωναρ. Θ. 15. Διοδ. βιβλ. ΚΗ. ἀποσπ. 7. (Exc. de virt. σ. 573).

[97] Πρβλ. Nitzsch Polybius σ. 18.

[98] Πρβλ. Droysen, Gesch. des Hellenismus τ. 2. σ. 461 κξ. ἀλλ' ἴδε καὶ Freeman, σ. 254-276.

τωτέρου πλήθους ἐναντίον τῶν « πλουσίων » ἀντιπάθεια προύκάλεσεν, ὡς γνωστόν, κατὰ τὸν πρὸς Κλεομένην πόλεμον, τὴν συμπάθειαν τῶν ἐν τῇ Συμπολιτείᾳ δημοκρατικῶν στοιχείων ὑπὲρ τοῦ ὡς φίλου τοῦ δήμου ὑμνουμένου βασιλέως τῆς Σπάρτης, συμπάθειαν ἐπικίνδυνον εἰς τὰ γενικὰ συμφέροντα τῆς Ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας. Ἐκ τῆς καταστάσεως λοιπὸν ἀκριβῶς ταύτης λαβὼν ἀφορμὴν ὁ Φιλοποίμην ἐπελάβετο τοῦ ἔργου τῶν μεταρρυθμίσεων. Ἀτυχῶς αἱ περὶ τῶν ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἀγώνων αὐτοῦ εἰδήσεις, ὡς διεσώθησαν ἡμῖν, περιορίζονται εἰς ἀσθενεῖς μόνον ὑπαινιγμούς· τοῦτο δὲ μόνον φαίνεται βέβαιον, ὅτι ὁ ἀρχαῖος στρατηλάτης δὲν ἀπέβλεπε πρὸς τὸ κινδυνῶδες τόλμημα ἀποπείρας τινὸς κοινωνιστικῆς μεταρρυθμίσεως, ἀλλὰ διενοεῖτο ἁπλῶς ἵνα διὰ μεταρρυθμίσεων καθαρῶς πολιτικῶν διαλλάξῃ τρόπον τινὰ τὰ πλήθη πρὸς τὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ θέσιν αὐτῶν, οὕτω δὲ ἐξεγείρῃ παρ' αὐτοῖς ὁρμὴν πρὸς ἐνεργὸν μετοχὴν εἰς τὰ γενικὰ τῆς Συμπολιτείας πράγματα. Ἀλλὰ διὰ τῆς τοιαύτης αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ πένητος δήμου δραστηρίου ἐργασίας εἵλκυσε καθ' ἑαυτοῦ τὴν σφοδροτάτην ἀντιπολιτείαν τῆς μεγάλης πλειονότητος τῆς τιμοκρατικῆς ἢ ἀριστοκρατικῆς τάξεως, καὶ εἰς τὴν ἀντιπολιτείαν ταύτην προσέκρουσεν ἀκριβῶς καὶ ἐν τῷ χώρῳ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, εὐθὺς ὅτε σαφέστερον διεγνώσθη ὁ σκοπός, ὃν εἶχε, νὰ ἀποσπάσῃ ἐπὶ μᾶλλον τὴν Συμπολιτείαν ἀπὸ τῆς Μακεδονικῆς πολιτικῆς ῥοπῆς· διότι ἀκριβῶς ἐν ταῖς τάξεσι τῆς τιμοκρατικῆς μερίδος οἱ πλεῖστοι ἐκείνων, οἵτινες ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ πρὸς Κλεομένην πολέμου ἐφρόνουν τὰ τῶν Μακεδόνων. Ἀλλ' ὡς φαίνεται[99], ἐπέτυχεν ὁ ἀνὴρ οὗτος τῷ

[99] Ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Ἰουστίνου XXIX, 4 κλ. (πρβλ. Πολυβ. Μ. 8, 6), ὅπερ καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένον σφαλμάτων, δὲν δύναταί τις νὰ νοήσῃ τι περιπλέον. Τὸ λεγόμενον ὅτι ὁ Φιλοποίμην εἰργάσθη ἵνα πείσῃ τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ ἑνωθῶσι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, παραδιδόμενον ὑπὸ συγγραφέως, οἷος ὁ Ἰουστῖνος, εἶναι ὀλίγον ἀξιόπιστον. Τοῦ Φιλοποίμενος ἡ ὅλη ἐν τοῖς ἑπομένοις χρόνοις πολιτεία δὲν ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ φρονῶμεν ὅτι ὁ γενναῖος στρατηγὸς συνέλαβέ ποτε τὴν ἐπικίνδυνον σκέψιν νὰ φέρῃ τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα διὰ τῆς τούτων βοηθείας ἐλευθερώσῃ τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τῶν Μακεδόνων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

200 (πρὸ τοῦ τέλους τῆς τρίτης αὐτοῦ στρατηγίας) ἵνα ὑπὸ τὸ πνεῦμα οὐδετερότητος σταθερᾶς κωλύσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου κατὰ τὴν εὐθὺς ἐπικειμένην ἔκρηξιν τοῦ πρὸς Ῥωμαίους πολέμου ἐπιζητουμένην στενωτέραν πρὸς τὴν Μακεδονίαν ἕνωσιν τῆς Συμπολιτείας. Ἀλλ' ὅτε, ὡς φαίνεται, ἠγωνίσθη νὰ ἐκλεγῇ στρατηγὸς ἤτοι ἀνώτατος τῆς Συμπολιτείας ἀρχηγὸς καὶ διὰ τὸ ἔτος 200-199, ἵνα ἴσως ἐν τῷ κρισίμῳ τούτῳ χρόνῳ διέπῃ στιβαρὰ τῇ χειρὶ τὰ τῆς Συμπολιτείας κατὰ τὸ ἑαυτοῦ φρόνημα, ἔπαθεν ἀποτυχίαν ἀλγεινῶς αἰσθητήν· διότι ἡ ἀντίθετος μερὶς ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ αὐτῆς ἐκλέξασα κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ νέου στρατηγοῦ τῆς Συμπολιτείας τὸν Κυκλιάδαν, στρατηγὸν τοῦ ἔ. 199. Ἐθεωρεῖτο δὲ ὁ Κυκλιάδας ὡς εἷς τῶν μάλιστα ἀφωσιωμένων τῷ βασιλεῖ τῆς Μακεδονίας ἀνδρῶν τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας[100]. Ἐκ τούτου ὁ Φιλοποίμην παρεσύρθη εἰς ἓν τῶν ἀτοπωτάτων ἔργων τοῦ βίου αὐτοῦ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὡς παραδίδουσιν ἡμῖν οἱ περὶ αὐτοῦ γράψαντες[1], ὡς ὑπόδειγμα ἑαυτῷ εἶχεν ἐκλέξει τὸν μέγαν Ἐπαμεινώνδαν· ἀληθῶς δὲ ὡς πρός τε τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν στρατιωτικὴν δραστηριότητα, τὴν στρατηγικὴν ἱκανότητα καὶ τὴν ἀφιλοκέρδειαν, τέλος δὲ τὴν εὐγενῆ ἁπλότητα τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου καὶ τὴν ὑψηλόφρονα περιφρόνησιν τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ βίου ἀγαθῶν, δύναται νὰ παραβληθῇ, ἄνευ δισταγμοῦ, πρὸς τὸν μέγαν Βοιωτόν. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου ἐστερεῖτο τῆς τοῦ Ἐπαμεινώνδου εὐγενοῦς ἀπαθείας καὶ ἐν αὐταπαρνήσει ἀφοσιώσεως εἰς τὰ κοινὰ συμφέροντα. Ὢν δὲ καὶ λίαν εὐόργητος, καὶ μὴ ἀπηλλαγμένος ἐν τοῖς τρόποις τραχύτητος στρατιωτικῆς, ἔτι δὲ φίλερις καὶ ἰσχυρο-

[100] Liv. XXXI. 25 μ. τέλ.

[1] Πλουτ. Φιλοπ τ. 5.* Παυσ. Η' 49, 2.

* Ἡ παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν τῷ εἰρ. χ. σύγκρισις τοῦ Φιλοποίμενος πρὸς τὸν Ἐπαμεινώνδαν ἔχει ὧδε: «Τοῦ δ' ἤθους τὸ φιλότιμον οὐκ ἦν παντάπασι φιλονεικίας καθαρὸν οὐδ' ὀργῆς ἀπηλλαγμένον, ἀλλὰ καίπερ Ἐπαμεινώνδου βουλόμενος εἶναι μάλιστα ζηλωτής, τὸ δραστήριον καὶ συνετὸν αὐτοῦ καὶ ὑπὸ χρημάτων ἀπαθὲς ἰσχυρῶς ἐμιμεῖτο, τῷ δὲ πράῳ καὶ βαθεῖ καὶ φιλανθρώπῳ παρὰ τὰς πολιτικὰς διαφορὰς ἐμμένειν οὐ δυνάμενος δι' ὀργὴν καὶ φιλονεικίαν μᾶλλον ἐδόκει στρατιωτικῆς ἢ πολιτικῆς ἀρετῆς οἰκεῖος εἶναι». (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γνώμων, ἠδύνατο εὐκόλως νὰ καταστῇ λίαν ὀργίλος, ἰδίως ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς πράγμασι τῆς πολιτείας, ὁσάκις ἔβλεπεν ἀποτυγχανούσας τὰς ἰδίας αὐτοῦ βουλάς, οὐδ' ἠδύνατο νὰ ὑπηρετῇ τῇ πατρίδι ἐγκρατὴς ἑαυτοῦ γινόμενος, ὅτε τὴν ἐξουσίαν εἶχον οἱ ἀντίπαλοι τῆς πολιτικῆς καὶ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἰδεῶν. Οὕτω δὲ μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Κυκλιάδου δὲν ἐδίστασε νὰ στρέψῃ τὰ νῶτα πρὸς τὴν πατρίδα μεταβὰς αὖθις ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ὡς ἀληθὴς ἀρχηγὸς μισθοφόρων, εἰς τὴν ὑπὸ νέων ἐρίδων ταρασσομένην Κρήτην, ἵνα βοηθήσῃ τοῖς Γορτυνίοις ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν [2]. Καὶ ταῦτα ἐποίει ὁ Φιλοποίμην ἐν μέσῳ καταστάσεως πραγμάτων δυσχεροῦς τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἐν χρόνῳ, ἐν ᾧ ἔμελλεν εὐθὺς αἰσθανθῇ, ἀλγεινῶς ἡ Συμπολιτεία ὅσον οὐδέποτε πρότερον, πλὴν μόνον τῶν ἡμερῶν τοῦ πρὸς Κλεομένην πολέμου, τὴν ἔλλειψιν τοῦ μεγάλου αὐτῆς στρατηγοῦ. Ἡ ἐκ Πελοποννήσου ἀναχώρησις τοῦ Φιλοποίμενος ἀφήρπασεν εὐθὺς ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν τὴν ἀρίστην αὐτῶν προσδοκίαν ἀφοῦ ἡ τούτων ἀκμαία στρατιωτικὴ δύναμις ὡς ὅρον ὑπάρξεως κυριώτατον εἶχε τὴν ἀπεριόριστον ἐπὶ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Φιλοποίμενος πεποίθησιν. Ὁ δὲ Κυκλιάδας δὲν ἦτο ἀνὴρ δυνάμενος νὰ ἀντικαταστήσῃ ἐν ταῖς στρατείαις τὸν προκάτοχον αὐτοῦ. Οὕτω δὲ ἀνενέωσεν εὐθὺς τὸν πόλεμον ὁ Νάβις (ἴδ. σ. 93) μέγιστα παρέχων πράγματα τῇ Συμπολιτείᾳ [3].

Ἐπὶ τῆς δυσμενοῦς ταύτης εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἐστήριξε νῦν τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἐλπίδα ὁ βασιλεὺς Φίλιππος. Οἱ Ἀχαιοὶ εἶχον ἀντιστῇ μέχρι τοῦδε εἰς τὰς τῶν Ῥωμαίων ἰσχυρὰς ἐναντίον τοῦ Φιλίππου παρορμήσεις [4]. μετὰ τὴν πτῶσιν μάλιστα τῆς Ἀβύδου εἶχον πειραθῇ, καίτοι ἀνωφελῶς, νὰ μεσολαβήσωσιν ὑπὲρ εἰρήνης μεταξὺ Ροδίων καὶ Φιλίππου [5]. Ὅτε λοιπὸν ὁ βασιλεὺς κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους

[2] Παυσαν. Η. 50, 5. Πλουτ. Φιλοπ. κ. 13.
[3] Liv. XXXI. 25. Πρβλ. Πλουτ. ἐν εἰρ. τ.
[4] Πρβλ. Πολυβ. IS. 27,4.
[5] Πολυβ. IS. 35.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

200 ἢ ἐν ἀρχῇ τοῦ 196 π. χ. ἦλθεν ἐξ Ἀττικῆς εἰς τὴν Πελοπόννησον, εὗρε τὸ Κοινὸν ἤτοι τὴν γενικὴν σύνοδον τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας, σενηγμένον ἐκτάκτως ἐν Ἄργει ἕνεκα τοῦ πρὸς Νάβιν πολέμου. Προέτεινε δ' ὁ Φίλιππος τότε εἰς τὸ Κοινὸν τῶν Ἀχαιῶν ν' ἀναλάβῃ αὐτὸς εὐθὺς μεθ' ὅλης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως τὸν κατὰ τῆς Σπάρτης πόλεμον ἐπὶ τῷ ὅρῳ ἵνα τὸ κυριώτατον μέρος τῆς πολεμικῆς δυνάμεως τῶν Ἀχαιῶν τοποθετηθῇ ὡς φρουρὰ ἐν Κορίνθῳ, Χαλκίδι καὶ Ὠρεῷ. Οὕτω δὲ νῦν πρῶτον ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ τῷ μεταξὺ Ρωμαίων καὶ Φιλίππου εὑρέθησαν οἱ Ἀχαιοὶ ἐνώπιον προβλήματος δυσχεροῦς. Διότι ἀποδεχόμενοι τὰς τοῦ Φιλίππου προτάσεις παρεδίδοντο, ὡς καλῶς ἐνόουν, ὁλοσχερῶς εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ· πλὴν δὲ τούτου καθίσταντο ἀπροκαλύπτως πολέμιοι πρὸς τὴν Ῥώμην. Ἀλλ' οἱ μὲν Ἀχαιοὶ ἀπὸ ἑπτὰ ἤδη ἐτῶν ἐνεργείᾳ τοῦ Φιλοποίμενος εἶχον ἐπὶ μᾶλλον ἀποξενωθῇ τῆς Μακεδονικῆς πολιτικῆς ῥοπῆς· ὁ δὲ Φίλιππος διά τε τῆς ὅλης αὐτοῦ πολιτείας καὶ διὰ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν προσηνέχθη πρὸς τὸν Ἄρατον καὶ τὸν Φιλοποίμενα, πρὸς τὴν Μεσσήνην, Ῥόδον, Κίον, Θάσον καὶ Ἄβυδον, εἶχεν ἐξαλείψει καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ σχεδὸν ὁλοσχερῶς τὴν ἀρχαίαν πρὸς αὐτὸν συμπάθειαν. Θὰ ἦτο δὲ τερατῶδες ὡς πρὸς τοὺς Ἀχαιούς, καὶ ὑπὸ μόνην τὴν ἔποψιν τῆς πολιτικῆς φρονήσεως, νὰ ἀποφασίσωσιν, ἐν μέσῳ τῆς ἐνοχῆ τοῦ Φιλίππου διηρημένης πρὸς ἑαυτὴν Ἑλλάδος, νὰ ἀναλάβωσι πόλεμον ἐν ὀνόματι τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνισμοῦ ἐναντίον τῆς φοβερᾶς Ῥώμης, καὶ ταῦτα ἄνευ στρατηγοῦ, πρὸς ὃν νὰ δύνανται νὰ ἔχωσι πεποίθησιν καὶ μάλιστα συμμαχοῦντες πρὸς ἡγεμόνα, εἰς ὃν οὐδέποτε ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ἐμπιστοσύνην. Οἱ Ἀχαιοὶ λοιπόν, καὶ τοῦ Κυκλιάδου μὴ ἐξαιρουμένου, δὲν προέβησαν μέχρι τοιαύτης ἀποφάσεως, προκρίναντες τὴν εὐμενῆ ἁπλῶς πρὸς τὸν Φίλιππον οὐδετερότητα. Καὶ αἱ μὲν Μακεδονικαὶ προτάσεις ἐπὶ προφάσει τῶν ἐκ τοῦ συντάγματος τῆς πολιτείας προερχομένων κωλυμάτων ἀπερρίφθησαν, ὁ δὲ Φίλιππος, ὅστις στίφος τι μόνον ἐθελοντῶν πολεμιστῶν Ἀχαιῶν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἠδύνατο νὰ προσαγάγῃ πρὸς ἑαυτόν, ἐπέστρεψεν ὠργισμένος ἐκ Πελοποννήσου εἰς τὴν Ἀττικήν, ἔνθα μετὰ ἐπανειλημμένας καταίας ἐπιθέσεις ἐπὶ Ἐλευσῖνα, Ἀθήνας καὶ Πειραιᾶ ἔσβεσε τὴν τῆς μανίας δίψαν[6] δι' ἀνηκούστου βαρβάρου ἐρημώσεως τῆς χώρας, ὁπότε κατεκόπτοντο καὶ αὐτοὶ οἱ λίθοι τῶν καταστρεφομένων ναῶν καὶ ἀγαλμάτων.

Καὶ οὕτω μὲν ἐψεύσθη ὁ Φίλιππος τῆς περὶ συμπράξεως τῶν Ἀχαιῶν ἐλπίδος· ἀλλὰ καὶ αἱ περὶ τῆς οὐδετερότητος τῶν Δαρδάνων καὶ Αἰτωλῶν ἐλπίδες αὐτοῦ δὲν ἐπραγματώθησαν καλλίτερον. Εὐθὺς δ' ὅτε κατὰ τὸν χειμῶνα (200-199 π. Χ.) ὁ Λ. Ἀπούστιος, πρεσβευτὴς ἀντιστράτηγος τοῦ ὑπάτου Σουλπικίου, προελάσας ἀπὸ τοῦ παρὰ τὸν ποταμὸν Ἄψον (μεταξὺ Δυρραχίου καὶ Ἀπολλωνίας) ρωμαϊκοῦ στρατοπέδου πρὸς τὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας ἤρατο τὴν πρώτην αὐτοῦ μικρὰν ἐπιτυχίαν, οὐ μόνον ὁ Ἰλλυριὸς δυνάστης Πλευράτος συνετάχθη ἀναφανδὸν μετὰ τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν Δαρδάνων βασιλεὺς Βάτων, καὶ αὐτὸς δὴ ὁ τέως φιλίως πρὸς τὸν Φίλιππον διακείμενος δυνάστης τῶν Ἀθαμάνων (φυλῆς Ἠπειρωτικῆς ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ἄνω Ἀχελῴου οἰκούσης[7], μὴ ὑπαγομένης εἰς τὴν συμπολιτείαν τῶν ἄλλων Ἠπειρωτῶν) Ἀμύνανδρος προσεχώρησεν εἰς τὴν παγκόσμιον δύναμιν τῆς δύσεως[8]. Μακρότερον ἐνέμειναν ἐν τῇ οὐδετερότητι αὐτῶν οἱ Αἰτωλοί. Καὶ ἠγωνίσαντο μὲν ἐν τῷ ἐν Ναυπάκτῳ συνελθόντι κοινῷ τῶν Αἰτωλῶν μεθ' ὅλης αὐτῶν τῆς εὐγλωττίας ὅ, τε Ῥωμαῖος ἀπεσταλμένος Λεύκιος Φούριος Πουρπουρέων καὶ οἱ πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων ἀπέναντι τῶν Μακεδόνων πρακτόρων, ἵνα προσαγάγωσι τοὺς Αἰτωλοὺς εἰς τὴν ἑαυτῶν συμμαχίαν· ἀλλ' ὁ ἀρχηγὸς (ὁ στρατηγὸς δηλονότι) τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας Δαμόκριτος κατώρθωσεν ἐπιτηδείως, πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ Μακεδο-

[6] Liv. XXXI. 2. 26.

[7] Πρβλ. Bursian, Geogr. von Griechenl. Τομ. 1 σ. 39 κξ. Droysen ἐν εἰρ. τ. τομ. 2 σ. 88 καὶ 433.

[8] Liv. XXXXI 27 κξ. Ζωναρ. Θ. 15.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νικοῦ χρυσίου, κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων συγγραφέων ἀναφερόμενα), νὰ κωλύσῃ ἐπί τινα ἔτι χρόνον πᾶσαν ὁριστικὴν περὶ τοῦ πράγματος διὰ ψηφίσματος ἀπόφασιν. Ἡ ἀνάμνησις τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐν τῷ τελευταίῳ πολέμῳ διαγωγῆς ἐφάνη τοῖς Αἰτωλοῖς σωτήριος παραίνεσις, ἵνα, πρὶν ἢ συνταχθῶσιν ὁριστικῶς μετὰ τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου μέρους, ἀναμείνωσι τὴν τῶν γεγονότων πορείαν καὶ μὴ ἐκτεθῶσιν ἐν τῇ πρώτῃ τάξει εἰς τὰς τῶν Μακεδόνων ἐπιθέσεις. Μόλις δὲ μετά τινας κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 199 περαιτέρω ἐπιτυχίας τῶν Ῥωμαίων, ἰδίως δὲ μετά τινα εὐτυχῆ ἀποβᾶσαν περὶ τὸν Ὀττώλοβον ἱππομαχίαν, ὁ Αἰτωλικὸς λαός, θεωρῶν νῦν κινδυνῶδες τὸ νὰ ἔλθῃ ἕνεκα μακροτέρας οὐδετερότητος εἰς παντελῆ διάστασιν πρὸς τοὺς νικηφόρους Ῥωμαίους, συμβουλῇ τοῦ αὐτοῦ Δαμοκρίτου προσῆλθεν εἰς τὰς τάξεις τῶν πολεμίων τοῦ Φιλίππου. Οὕτω δὲ ἤρξαντο οἱ Αἰτωλοὶ τοῦ κατὰ τῶν Μακεδόνων πολέμου, (καίτοι κατὰ τοῦτο ἔτι τὸ θέρος, μεθ' ὅλην τὴν κρισιμότητα τοῦ χρόνου, νέαι χιλιάδες νεαρῶν ἀνδρῶν ἐστρατολογήθησαν ὑπὸ Σκόπα ἵνα μεταβῶσιν εἰς Αἴγυπτον) ἑνωθέντες πρὸς τοὺς Ἀθαμᾶνας, μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτοῖς ὠμότητος καὶ ληστρικῆς καταστρεπτικῆς μανίας[9]. Ἡ Ἦλις, ὡς δὲ φαίνεται καὶ ἡ Μεσσηνία, ἠκολούθησαν νῦν ὁμοίως τῷ παραδείγματι τῶν Αἰτωλῶν[10].

Ἐν ἔτει λοιπὸν 199 π. χ. φανερὸν ἐγένετο ὅτι ὁ Φίλιππος, ἐξαιρουμένων τῆς Θεσσαλίας καὶ Εὐβοίας, ὡς καὶ τῶν οὐχ ἧττον τῆς Εὐβοίας σπουδαίων εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ὑπαγομένων χωρῶν τῶν ἀνατολικῶν Λοκρῶν καὶ τῶν Φωκέων, ἐν πάσῃ τῇ Ἑλλάδι ἐδύνατο νὰ στηριχθῇ μόνον ἐπὶ τῆς ἐνεργοῦ συνδρομῆς τῶν Ἀκαρνάνων καὶ τῶν Βοιωτῶν καὶ ἐπὶ τῆς συμπαθείας τῶν Ἠπειρωτῶν. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων δὲν ἀπεθαρρύνθη· τοὐναντίον δὲ νῦν, ἐν τῇ κατεπειγούσῃ ἀνάγκῃ, ἀνέπτυξε πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δραστηριότητα καὶ στρατηγικὴν ἱκανότητα, οὗ-

[9] Liv. ἐν εἰρ. τ. 29-32. 40 κξ. 43.
[10] Πολυβ. ΙΗ. 25,7.

τως, ὥστε καὶ ἐν τούτῳ, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐν τῷ ἑπομένῳ ἔτει, οὐδὲν πλέον οἱ σύμμαχοι διέπραξαν ἢ ἐν τῷ προηγουμένῳ πολέμῳ. Αἱ ἰσχυραὶ τῶν Δαρδάνων καὶ τῶν Ἰλλυριῶν καὶ τῶν Ρωμαίων αὐτῶν ἐναντίον τῶν δυτικῶν καὶ τῶν βορειοδυτικῶν ὁρίων προσβολαὶ ἔμειναν μέχρι τέλους ἄνευ τινὸς ἀξιολόγου ἀποτελέσματος. Καὶ ἐπήνεγκον μὲν αἱ τῶν Ἀθαμάνων καὶ Αἰτωλῶν εἰς Θεσσαλίαν ἐπιδρομαὶ φοβερωτάτας εἰς τὴν δύστηνον ταύτην χώραν ζημίας, ἀλλὰ καὶ αὗται ἀπέληξαν εἰς ἐπονείδιστόν τινα καὶ μετὰ μεγάλων ἀπωλειῶν τῶν ληϊζομένων γενομένην ὑποχώρησιν. Καὶ ὁ στόλος δὲ τῶν συμμάχων, ὑφ' οὗ τὴν σκέπην ἀπελύθη κατὰ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Μακεδονίας ἡ ὀργὴ τῶν ὑπὸ βαθείας ἀγανακτήσεως κατὰ Μακεδόνων κατειλημμένων Ἀθηναίων διὰ σωροῦ ψηφισμάτων, οἷα μόνον λύσσα φανατικὴ ὑπὸ ἀδυναμίας παρακολουθουμένη ἠδύνατο νὰ ὑπαγορεύσῃ [11], δὲν ἐδυνήθη ὡσαύτως νὰ διαπράξῃ πολλά. Τὸ μόνον ἔργον αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὅτι ἠνάγκασε τὸν πολλῷ ἀσθενέστερον Μακεδονικὸν στόλον νὰ παραμένῃ ἐντὸς τῶν λιμένων αὐτοῦ καὶ ὅτι ἡ νῆσος Ἄνδρος καὶ ἡ ἐν Εὐβοίᾳ πόλις Ὠρεὸς κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν συμμάχων [12].

Ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις ἐπελάβετο ὁ Φίλιππος τῆς ἐπιθέσεως μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ τόλμης. Ἐνῷ ὁ τοῦ ὑπάτου Σουλπικίου διάδοχος Πόπλιος Οὐίλλιος εὑρισκόμενος ἐν Ἰλλυρίᾳ ἔβλεπεν ἑαυτὸν ἀπειλούμενον ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτοῦ ὑπὸ στρατιωτικῆς τινος στάσεως, ἐπετέθη ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τὸ σπουδαῖον Θεσσαλικὸν ἐπὶ πετρώδους θέσεως κείμενον ἔρυμα τὸ καλούμενον Θαυμακούς, τὸ δεσπόζον τῶν ἀπὸ τῆς δυτικῆς Φθιώτιδος εἰς τὰς πεδιάδας τῆς μεσογαίου Θεσσαλίας ἀγουσῶν πυλῶν, καὶ ἐζήτησε νὰ ἀποσπάσῃ αὐτὸ ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν (κατὰ φθινόπωρον τοῦ 199) [13]. Καὶ ἐνταῦθα μὲν οὐδεμίαν ἤρατο ἐπιτυχίαν· ἀλλὰ μετενεγκὼν τὸν πόλεμον ἐν ἔαρι τοῦ 198 π. Χ. εἰς τὰς μεθορίους Ἰλλυρικὰς

[11] Liv. XXXI. 44.
[12] Liv. XXXI 45. 46.
[13] Liv. XXXII. 4.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καὶ Ἠπειρωτικὰς χώρας ἐνταῦθα διὰ τῆς καταλήψεως τῶν παρὰ τὴν Ἀντιγόνειαν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἀτιντάνων δυσχερῶν παρόδων τῶν ἀγουσῶν εἰς τὸ βαθύπεδον τοῦ Ἀώου καὶ οὕτω καταστήσας δυσχερῆ τοῖς Ῥωμαίοις τὴν καταλληλοτάτην πρός τε τὴν Μακεδονίαν καὶ πρὸς τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν ὁδὸν ἐκράτησεν ἐπὶ πολλοὺς μῆνας μετέωρον τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατόν [14]. Τότε δὲ τέλος ἐφάνη ἐν Ἑλλάδι ὁ Ῥωμαῖος ἐκεῖνος πολιτικὸς ἀνὴρ καὶ στρατηγός, οὗ πρὸ τῆς μεγαλοφυΐας ἔμελλον ν' ἀποτύχωσι πᾶσαι αἱ τοῦ Μακεδόνος βασιλέως ἐλπίδες. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ ἀπὸ τοῦ 198 ὕπατος, μόλις τριακοντούτης τότε, Τίτος Κόϊντος Φλαμινῖνος. Ὁ Φλαμινῖνος στρατηλάτης ὢν κράτιστος, παιδευθεὶς πρὸς τοῦτο ἐν τῇ χαλεπῇ τοῦ δευτέρου Καρχηδονιακοῦ πολέμου σχολῇ, ἀνῆκε, καὶ ὡς πρὸς τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ θεωρίας καὶ ὡς πρὸς τὰς γνώμας αὐτοῦ περὶ τῆς πολιτικῆς, ἣν ἔδει νὰ τηρῇ ἡ Ῥώμη ἀπέναντι τῶν κρατῶν καὶ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, εἰς τὴν νῦν ἀκριβῶς ἐν τῇ πρωτευούσῃ πόλει μεγίστην πολιτικὴν ῥοπὴν ἀσκοῦσαν περὶ τοὺς Σκιπίωνας πολιτικὴν μερίδα (ἴδ. κατωτέρω). Ὡς δὲ ὁ μέγας Σκιπίων καὶ ἄλλοι νεώτεροι πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Ῥώμης οἱ οἰκειότατα πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν παίδευσιν ἔχοντες, οὕτω καὶ ὁ Φλαμινῖνος ζωηρᾶς ἐνεφορεῖτο συμπαθείας πρὸς τὴν χώραν καὶ τὸν λαὸν τῶν Ἑλλήνων, ἔτι δὲ πρὸς τὸ μέγα παρελθόν, τὰ λαμπρὰ μνημεῖα, τὴν πλουσίαν ἱστορίαν καὶ τὸν ἐξόχως ἀνεπτυγμένον πολιτισμὸν τοῦ λαοῦ τούτου· καὶ ἡ τοιαύτη συμπάθεια καθίστα τὸν ἐπιτηδειότατον τοῦτον ἅμα δὲ καὶ ὡς ἄνθρωπον λίαν ἀξιάγαστον διπλωμάτην ἰδιαζόντως ἁρμόδιον εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ πολέμου τούτου.

Ἡ παρὰ τὸν Ἄωον ἄφιξις τοῦ πολεμάρχου τούτου ἐπήνεγκε μετ' οὐ πολὺ (κατὰ τὸ θέρος τοῦ 198 π. Χ.) ὁριστικὴν τροπὴν εἰς τὴν θέσιν τῶν Μακεδόνων, οὓς καὶ ἄλλως ἡ ἐπιτηδεία Ῥωμαϊκὴ διπλωματία εἶχε κατορθώσει νὰ στερήσῃ πάσης ἀπὸ μέρους τοῦ πολιτικῶς μυωποῦντος καὶ ἀτόλμου Ἀντιόχου τῆς Συ-

[14] Liv. XXXII 5. 6.

ρίας[15] ἐνεργοῦ συνδρομῆς. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν ἀρχῇ καὶ ὁ Φλαμινῖνος μετὰ τοῦ νῦν ἐνισχυθέντος Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ἔμενεν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἄπρακτος ἀπέναντι τῆς ἀπροσβλήτου θέσεως τῶν Μακεδόνων· δὲν ἀντετάχθη μάλιστα οὐδ' εἰς τὰς περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις, ἃς, ὡς πρότερον, οὕτω καὶ νῦν ἐνήργει ὁ Φίλιππος διὰ τῶν Ἠπειρωτῶν. Ἀλλ' ἡ ἀξίωσις τῶν Ῥωμαίων ἵνα ὁ Φίλιππος ἀποχωρήσῃ πασῶν αὐτοῦ τῶν Ἑλληνικῶν κτήσεων, μηδὲ τῆς Θεσσαλίας ἐξαιρουμένης[16], ἦτο ὡς οἰκοθεν νοεῖται, τοιαύτης φύσεως, ὥστε ὁ μὴ κατανικηθεὶς ἔτι βασιλεὺς ἐπ' οὐδενὶ ὅρῳ ἠδύνατο νὰ στέρξῃ αὐτήν· ἐν τούτοις ἐκ τῆς ἀξιώσεως ταύτης τῶν Ῥωμαίων ἐφαίνετο σαφῶς καὶ κατὰ τρόπον ὡς οἷόν τε δελεαστικώτατον τοῖς Ἕλλησιν ὁ τοῦ πολέμου τούτου σκοπός. Τάχιστα δὲ ἤρξατο ὁ Φλαμινῖνος τῆς ἐκτελέσεως τοῦ προγράμματος αὐτοῦ. Ἡ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους αὐτομόλησις τοῦ Χάροπος, ἀνδρὸς ἐκ τῶν μεγίστην ῥοπὴν ἐν τῷ τόπῳ αὐτῶν ἀσκούντων Ἠπειρωτῶν προκρίτων, παρέσχε τῷ ὑπάτῳ τὴν δύναμιν καὶ τὸν τρόπον νὰ ἐξελάσῃ διὰ στρατηγικῶν κινήσεων τοὺς Μακεδόνας, μετὰ αἱματηρὰς καὶ μεγάλας ἀπωλείας ἐπενεγκούσας μάχας, ἐκ τῶν ὀχυρῶν αὐτῶν παρὰ τὸν Ἀῶον θέσεων καὶ νὰ ἀναγκάσῃ οὕτω τὸν βασιλέα νὰ ὑποχωρήσῃ ἐπὶ μικρὸν μετὰ τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ μέχρι τῶν παρὰ τὸν Ὄλυμπον Θεσσαλικῶν Τεμπῶν. Ἀλλὰ νῦν ὁ Φίλιππος καταλείπων ὄπισθεν αὐτοῦ πλῆθος πόλεων εὐπροσίτων εἰς αὐτόν, μὴ δυναμένων δέ, καθὼ ἐφρόνει, ν' ἀντέχωσιν εἰς τὴν ὑπὸ Ῥωμαίων ἢ ὑπὸ Αἰτωλῶν πολιορκίαν, κατέκαυσε ταύτας, ἵνα στερήσῃ τοὺς Ῥωμαίους τῆς ἐκ τούτων συνδρομῆς. Νῦν δὲ ἐξεχύθησαν ἐπὶ τὴν ἀναπεπταμένην χώραν καὶ οἱ Αἰτωλοὶ καὶ οἱ Ἀθαμάνες ἁρπάζοντες καὶ λεηλατοῦντες, ἵνα ἐπιχειρήσωσιν ἔπειτα καὶ τὴν ἅλωσιν πολλῶν πόλεων καὶ ἐρυμνῶν φρουρίων· μετ' ὀλίγον δὲ ἦλθεν εἰς βοήθειαν αὐτῶν καὶ ὁ Φλαμινῖνος, ἀφοῦ

[15] Πρβλ. Liv. XXXII. 8,27.
[16] Liv. XXXII. 10. Πλουτ. Φλαμιν. κ. 5. Διόδ. ΚΗ., 12.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πρότερον ἔπεισε τοὺς Ἠπειρώτας νὰ ἀποστῶσι τοῦ Φιλίππου [17]. Ἐν τούτοις ἡ πεισματώδης ἀντίστασις πολλῶν ἰσχυρῶν Θεσσαλικῶν χωρίων, ἰδίως δὲ τῆς παρὰ τὴν Λάρισσαν ὀχυρᾶς πόλεως Ἄτρακος, ἧς ἡ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Φιλίππου καλῶς ἐνισχυομένη ἄμυνα ἦτο ἀκαταγώνιστος [18], ἐπὶ τοσοῦτον ἐπέσχε τὴν πορείαν τοῦ Φλαμινίνου ἐν Θεσσαλίᾳ, ὥστε δὲν ἠδύνατο πλέον οὗτος νὰ διανοηθῇ περὶ νέας ἐν τούτῳ τῷ ἔτει κατὰ τοῦ κυρίου στρατοῦ τοῦ Φιλίππου ἐπιθέσεως.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἀπεφάσισεν ὁ Φλαμινῖνος νὰ ἀποχωρήσῃ πρωΐμως εἰς τὰ χειμάδια αὐτοῦ· ἀλλ' ἐντεῦθεν οὐδαμῶς διενοεῖτο νὰ μείνῃ ἀδρανής· τοὐναντίον μάλιστα τό τε προσεχὲς φθινόπωρον καὶ ὁ χειμὼν ἔμελλον νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἵνα προσαχθῶσιν εἰς τὴν μετὰ τῶν Ῥωμαίων συμμαχίαν οἱ πρὸς νότον Ἕλληνες, καὶ ἡ συμμαχία αὕτη ἔδει νὰ ἐπιτευχθῇ παντὶ τρόπῳ βίας καὶ πολιτικῆς τέχνης. Ὁ ὕπατος ἤθελε νὰ διαχειμάσῃ οὐχὶ ἐν τῇ ἠρημωμένῃ Θεσσαλίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ νοτίᾳ Φωκίδι, ἔνθα ὁ τῆς Ἀντικύρας λιμὴν παρεῖχεν αὐτῷ ἀσφαλεστάτην συγκοινωνίαν πρὸς τὰ μεταγωγικὰ αὐτοῦ πλοῖα, καὶ ὁπόθεν εὔκολον ἦτο νὰ ἀπειληθῶσιν αἱ πρὸς τὸν Φίλιππον ἔτι πισταὶ μένουσαι Ἑλληνικαὶ χῶραι. Καὶ αἱ μὲν πλεῖσται τῶν Φωκικῶν πόλεων ἐκυριεύθησαν εὐκόλως [19]· ἀλλ' ἡ στρατηγικῶς ἀξιολογωτάτη καὶ πρὸς τὸν Φίλιππον πιστὴ μένουσα Ἐλάτεια ἠνάγκασε τοὺς Ῥωμαίους εἰς μακρὰν πολιορκίαν. Ἐνῷ δὲ ὁ ὕπατος ἔμενεν ἔτι πρὸ τῆς πόλεως ταύτης, ἐπέτυχε διὰ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ τέχνης νὰ ἀγάγῃ εἰς αἴσιον πέρας σπουδαίαν πολιτικὴν ἐπιβολήν, τὸν παντελῆ δηλονότι χωρισμὸν τῶν Ἀχαιῶν ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος τῶν Μακεδόνων.

Πρὸ πολλοῦ οἱ Ἀχαιοὶ ἠτένιζον περίφοβοι εἰς τοὺς ἐν τῇ βορείῳ Ἑλλάδι διεξαγομένους ἀγῶνας. Ἔτι κατὰ χειμῶνα τοῦ 199

[17] Liv. XXXII, 9-15 Πλουτ. Φλαμιν. κ. 3. 4. 5. Πολύβ. ΙΗ. 6, 4. ΚΖ'. 13,2. Διοδ. Λ. 5. Ἀππιαν. Μακεδον. 4. Ζωναρ. Θ. 16.

[18] Liv. αὐτόθι. 15.17.18.

[19] Liv. 18. Περὶ Ἐλατείας πρβλ. Παυσ. Ι. 34, 2.

πρὸς 198 π. Χ. εἶχε ζητήσει ὁ Φίλιππος νὰ ἐμπεδώσῃ τὴν πρὸς αὐτὸν πίστιν τῆς Συμπολιτείας ὑπισχνούμενος αὐτῇ τὴν ἐχχώρησιν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ὑπὸ τὴν ἔμμεσον αὐτοῦ κυριότητα εὑρισκομένων χωρίων πλὴν μόνης τῆς Κορίνθου[20]. Δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν ἂν ἡ ὑπόσχεσις αὕτη ἐξεπληρώθη ἀληθῶς[21]. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἤρξατο κατὰ μικρὸν καὶ παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς νὰ ἐπικρατῇ ἡ πεποίθησις ὅτι ἡ οὐδετερότης αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ μακρὸν ἔτι χρόνον. Καὶ ἀπέναντι τῆς περὶ τὸν Κυκλιάδαν μακεδονιζούσης μερίδος τῆς ἐπικρατούσης ἰδίως ἐν Δύμῃ, Μεγάλῃ πόλει καὶ Ἄργει, ἰσχυρότερον καθ' ἑκάστην ἠγείροντο, ἰδίως ἀφότου ἤρξαντο αἱ νῖκαι καὶ ἡ φιλελληνικὴ ἐνέργεια τοῦ Φλαμινίνου, οἱ τοῦ Φιλίππου πολέμιοι, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἐν ἔ. 198 στρατηγὸς τῆς Συμπολιτείας Ἀρίσταινος ἀνῆκεν εἰς τὴν πολιτικὴν ταύτην μερίδα τὴν διηνεκῶς ἰσχυρότερον ἀγωνιζομένην ὑπὲρ τῆς μετὰ τῶν Ῥωμαίων ἑνώσεως*. Ἡ μερὶς αὕτη ὑπεστήριζε τὴν γνώμην, ὅτι ἡ καὶ νῦν ἤδη ὑπὸ τῶν ἐπιθέσεων τῶν Σπαρτιατῶν ἰσχυρῶς πιεζομένη Συμπολιτεία ἔμελλε κατὰ πάντα λογισμὸν ν' ἀπόληται ἄνευ ἐλπίδος, ἂν οἱ φοβεροὶ Ῥωμαῖοι ἤθελον παράσχει βοήθειαν σπουδαίαν εἰς τοὺς ἀρχαίους αὐτῶν τούτους συμμάχους. Καὶ πῶς ἔμελλον οἱ Ἀχαιοὶ νὰ ἐκθέσωσιν ἑαυτοὺς εἰς τοιοῦτον κίνδυνον χάριν ἀνδρός, οἷος ὁ Φίλιππος, ὅστις, ἐν πάσῃ περιπτώσει, κἂν ἔτι ἔμελλε καὶ νῦν ἀληθῶς ἡ ὁριστικὴ νίκη ν' ἀποβῇ ὑπὲρ

[20] Liv. XXXII. 5.

[21] Πρβλ. Πολυβ. ΙΗ. 25,7. Liv. XXXIII. 34. καὶ Schorn, σ. 236. Σημ. 2 καὶ Weissenborn εἰς Liv. XXXII. 5· καὶ ἰδ. τοὐναντίον Nissen, σ. 133.

* «Πολυβ. ΚΕ. 9. Ὁ μὲν Ἀρίσταινος ἦγε τὴν ἀγωγὴν τῆς πολιτείας οὕτως, ὥστε πᾶν τὸ πρόσφορον Ρωμαίοις ἐξ ἑτοίμου ποιεῖν, ἕνια δὲ καὶ πρὶν ἢ προστάξαι ἐκείνους. Ἐπειρᾶτο μέντοι τῶν νόμων ἔχεσθαι δοκεῖν, καὶ τὴν τοιαύτην ἐφείλκετο φαντασίαν, εἴκων, ὁπότε τούτων ἀντιπίπτοι τις προδήλως τοῖς ὑπὸ Ρωμαίων γραφομένοις. Ὁ δὲ Φιλοποίμην, ὅσα μὲν εἴη τῶν παρακαλουμένων ἀκόλουθα τοῖς νόμοις καὶ τῇ συμμαχίᾳ, πάντα συγκατήνει καὶ συνέπραττεν ἀπροφασίστως· ὅσα δὲ τούτων ἐκτὸς ἐπιτάττοιεν οὐχ οἷός τε ἦν ἐθελοντὴς συνυπακούειν, ἀλλὰ τὰς μὲν ἀρχὰς ἔφη δεῖν δικαιολογεῖσθαι, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἀξιοῦν· εἰδέ μηδ' οὕτω πείθειεν, τέλος οἷον ἐπιμαρτυρομένους εἴκειν, καὶ τότε ποιεῖν τὸ παραγγελλόμενον». Σ. Μ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αὐτοῦ, ἤθελεν ἀνταμείψει τοὺς Ἀχαιοὺς δι' ἀπηνοῦς δεσποτείας[22]! Τὰ πολιτικὰ πάθη ἦσαν ἤδη σφοδρῶς ἐξημμένα, καὶ ὁ Κυκλιάδας εἶχεν ἤδη ἐξωσθῆ ἐκ τῆς χώρας ὑπὸ τῆς ῥωμαϊζούσης μερίδος[23]. Ἀλλ' ὁ Ἀρίσταινος ἐπωφελήθη, καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα, τὴν ἐπίσημον αὐτοῦ θέσιν ἵνα συνάψῃ μυστικὰς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους συμφωνίας. Οὕτω δὲ ὁ στόλος τῶν συμμάχων ὁ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 198 ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ ὑπάτου Λεύκιον (Κόϊντον Φλαμινῖνον) ἐργαζόμενος πρὸς κατάληψιν τῆς Καρύστου καὶ τῆς Ἐρετρίας[24], ἐφάνη ἐν τῷ ὅρμῳ τῶν Κεγχρεῶν, ἵνα καταλάβῃ τὸν λιμένα τοῦτον καὶ ἀπειλήσῃ τὴν Κόρινθον, ἀσκήσῃ δὲ τὴν ἀναγκαίαν πίεσιν ἐπὶ τὰς βουλὰς τῶν Ἀχαιῶν[25]. Καὶ ἐνῷ οἱ τοῦ ὑπάτου λεγεῶνες διεσπείροντο ἐν τῇ ἐγγὺς Φωκίδι καὶ ἐπολιόρκουν τὴν Ἐλάτειαν, ὁ Ἀρίσταινος συνεκάλει σύνοδον τῆς Συμπολιτείας εἰς τὴν Σικυῶνα, ἐν ᾗ παρέστησαν καὶ πρέσβεις Ῥωμαῖοι, Περγαμηνοί, Ῥόδιοι, Ἀθηναῖοι καὶ δὴ καὶ Μακεδόνες. Ὁ δ' Ἀρίσταινος διεκανόνισεν οὕτω τὴν τάξιν, καθ' ἣν ἔμελλον νὰ ἀγορεύσωσιν οἱ πρέσβεις, ὥστε πρῶτοι παρελθόντες ἐλάλησαν οἱ πρέσβεις οἱ Ῥωμαῖοι, ὑποσχεθέντες εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς τὴν τῆς Κορίνθου κτῆσιν, μετὰ τούτους δὲ οἱ Περγαμηνοὶ καὶ οἱ Ῥόδιοι· εἶτα ἔλαβον τὸν λόγον οἱ τοῦ Φιλίππου πράκτορες, ἵνα ἐλεγχθῶσιν ὑπὸ τῶν φλογερῶν λόγων τῶν τελευταίων λαλησάντων Ἀθηναίων. Ἡ σύνοδος λοιπὸν τῶν καὶ ἄλλως εἰς ἀπορίαν περιστάντων Ἀχαιῶν εἰς τοιαύτην διὰ τῶν λόγων τούτων περιῆλθε σύγχυσιν, ὥστε τελευτῶντες ἐπὶ τέλους ἐκάθηντο πάντες ἄβουλοι, καὶ ὁ Ἀρίσταινος ἠδυνήθη νῦν, οὐδενὸς κωλύοντος, ν' ἀπαιτήσῃ εὐθαρσῶς παρὰ τῶν μετεχόντων τῆς Συμπολιτείας ἵνα πρὸς μὲν τοὺς Ῥωμαίους συνάψωσι συνθήκην συμμαχίας, πρὸς δὲ τὸν Φίλιππον κηρύξωσι τὸν πόλεμον. Ὁ παρρησιαστικὸς οὗτος λόγος τοῦ στρα-

[22] Πρβλ. Liv. XXXII. 19. Πολυβ. IZ. 13.
[23] Liv. ἐν εἰρ. τ. πρβλ. Πολυβ. IZ. 1, 2.
[24] Liv. XXXII. 16. 17.
[25] Ζωναρ. Θ. 16. Παυσ. Z. 8, 1. Liv. 19.

τηγοῦ τῆς Συμπολιτείας ἤγειρε σφοδρὰν ταραχὴν καὶ αἱ πολιτικαὶ μερίδες μετ' ἀγρίας ἐμπαθείας συνεκρούσθησαν πρὸς ἀλλήλας· τὸ τοιοῦτον δὲ ἔτι μᾶλλον ἐπετάθη, ὁπότε τὸ παρὰ τῷ στρατηγῷ τῆς Συμπολιτείας ἐδρεῦον διοικητικὸν συμβούλιον ἤτοι οἱ δέκα δαμιουργοὶ ἔμελλον νὰ συμφωνήσωσι περὶ τῆς ὁριστικῆς προτάσεως, ἥτις ἔδει νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν ἔγκρισιν τοῦ κοινοῦ τῆς Συμπολιτείας. Ἐνταῦθα ἐπῆλθεν ἰσοψηφία πέντε ψήφων ἐναντίον πέντε· πλειονοψηφία δὲ ὑπὲρ τῆς μετὰ Ῥώμης συμμαχίας τότε μόνον ἐπετεύχθη, ὁπότε ὁ μακεδονίζων δαμιουργὸς Μέμνων ὁ ἐκ Πελλήνης ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ ῥωμαΐζοντος πατρὸς αὐτοῦ (Ῥισιανοῦ ἢ Ῥισίου) δι' ἀπειλῶν ἐναντίον τῆς ζωῆς αὐτοῦ, νὰ ἀποχωρήσῃ τῆς μακεδονιζούσης μερίδος. Ἐν μέσῳ δὲ τοιαύτης καταστάσεως πραγμάτων οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν πόλεων Δύμης, Μεγάλης πόλεως καὶ Ἄργους, αἵτινες ἐδεσμεύοντο ἰσχυρῶς πρὸς τὸν Φίλιππον διὰ δεσμοῦ βαθείας εὐγνωμοσύνης, ἔτι δὲ καὶ λίαν φιλίως διέκειντο πρὸς αὐτόν, κατέλιπον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως τὸ κοινὸν τῆς Συμπολιτείας πρὸ τῆς ψηφηφορίας· τότε δὲ ἡ ὁμόσπονδος συμπολιτεία ἐψηφίσατο ἄνευ ἄλλης ἀντιρρήσεως τὴν προσχώρησιν αὐτῆς εἰς τὴν ἐναντίον τοῦ Φιλίππου διευθυνομένην σύστασιν, ἐψηφίσατο δὲ καὶ τὴν ἕνωσιν τοῦ στρατοῦ αὐτῆς μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν τοῦ ὑπάτου ἀδελφὸν Λεύκιον Κόϊντον Φλαμινῖνον μετὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Κεγχρεῶν ἐναντίον τῆς Κορίνθου ἐνεργούντων στρατευμάτων [26].

Οὕτω περὶ τὸ τέλος τοῦ 198 μόνοι σύμμαχοι τῷ βασιλεῖ Φιλίππῳ ὑπελείφθησαν οἱ πιστοὶ Ἀκαρνᾶνες καὶ οἱ Βοιωτοί. Ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν ἀπεδειλίασεν οὗτος, καθόσον μάλιστα καὶ αὐτὴ ἡ τῶν Ἀχαιῶν πρὸς Ῥωμαίους ἀποστασία μόνην ζημίαν ἐποίησεν εἰς αὐτὸν ἐν ἀρχῇ τὴν ἐκ τῆς ἠθικῆς ἐν Ἑλλάδι ἐντυπώσεως τοῦ γεγονότος παραχθεῖσαν. Οὕτως, ἐνῷ ὁ Ῥωμαῖος ὕπατος κατώρθωσε

[26] Liv. XXXII, 19-23. Ζωναρ. Θ. 16. Πλουτ. Φλαμινιν. κ. 5. Ἀππιαν. Μακεδ. 5. Justin. XXX. 3. Παυσ. Ζ. 8, 1. Ἴδ. καὶ Vischer ἐν N. Schweiz. Mus. 4 Jahrg. Τευχ. 4. (1864) σ. 315 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νὰ καταλάβῃ ἐξ ἐφόδου τὴν Ἐλάτειαν, αἱ ἐπιθέσεις τοῦ Ῥωμαίου ναυάρχου καὶ τῶν Ἀχαιῶν ἐναντίον τῆς ὑπό τε τῆς φρουρᾶς καὶ ὑπὸ τῶν πολιτῶν δραστηριώτατα ὑπερασπιζομένης Κορίνθου, εἰς ἣν ὁ στρατηγὸς Φιλοκλῆς ἤγαγε λίαν ἐπικαίρως σπουδαίας ἀπὸ Χαλκίδος ἐπικουρίας, ἔμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος. Περιπλέον δέ, ὅτε οἱ σύμμαχοι ἀπέστησαν τῆς πολιορκίας καὶ ἀπεχώρησαν εἰς τὰ χειμάδια, κατώρθωσεν ὁ Φιλοκλῆς καὶ αὐτὸ τὸ Ἄργος βοηθείᾳ τῶν πολιτῶν νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν[27]. Ἀλλ' ὁ Φίλιππος καὶ τὴν ἐπιτυχίαν ταύτην ὡς καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην τῶν πιστῶν πολιτῶν τοῦ Ἄργους κατεχρήσατο κατὰ τρόπον ἐπαίσχυντον, ὡς θέλει δειχθῇ μετὰ ταῦτα, προβὰς εἰς τόλμημα διπλωματικὸν κακοῦργον ἀποστερῆσαν αὐτὸν τῶν τελευταίων ἐν Πελοποννήσῳ συμπαθειῶν.

Ἐν τῇ δυσχερεῖ δηλονότι θέσει, ἐν ᾗ εὑρίσκετο νῦν, ἐπειράθη ὁ βασιλεὺς ἅπαξ ἔτι (κατὰ τὸ τέλος τοῦ φθινοπώρου καὶ τὸν χειμῶνα τοῦ 198 πρὸς 197 π. Χ.) νὰ τύχῃ παρὰ τῶν Ῥωμαίων ἀνεκτῆς τινος εἰρήνης. Οὕτω δὲ ἐν τῇ κατὰ τὸν Μαλιακὸν κόλπον κειμένῃ πόλει Νικαίᾳ ἤρξαντο διαπραγματεύσεις λίαν σοβαραὶ μεταξὺ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ῥωμαίου ὑπάτου, ὃν παρηκολούθουν καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων αὐτοῦ. Ὁ ἐμφαντικῶς ἐνταῦθα ἐκδηλωθεὶς σκοπὸς τῶν συμμάχων ἀπέβλεπεν εἰς τὴν διάλυσιν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν περιστολὴν τῶν κτήσεων τοῦ Φιλίππου ἐντὸς τῶν στενῶν ἐκείνων ὁρίων, ἀφ' ὧν ὁρμηθεὶς ὁ μέγας Φίλιππος Β' ἐνίκησε τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ τοὺς Παίονας (ἀπὸ τοῦ 358 π. Χ. καὶ ἐντεῦθεν). Ὁ Φίλιππος ἐδήλωσεν ἀληθῶς τὴν προθυμίαν αὐτοῦ εἰς πολὺ σπουδαίας παραχωρήσεις, ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν ἠδύνατο νὰ πραΰνῃ τοὺς πολεμίους (οἱ μετὰ τῶν Αἰτωλῶν μάλιστα γινόμενοι λόγοι εἶχον χαρακτῆρα λίαν ὀξύν). Οἱ πολέμιοι ἐπέμενον ἀξιοῦντες πρὸ πάντων τὴν πλήρη ἐκκένωσιν

[27] Liv. XXXII 23-25. Τότε δὲ ἴσως ἡ ἀπὸ τοῦ Κλεομενικοῦ πολέμου εἰς τὸ Ἄργος ὑπήκοος γενομένη Ἀντιγόνεια (Μαντίνεια) εἰσῆλθε πάλιν ὡς αὐτόπολις εἰς τὴν Συμπολιτείαν. Πρβλ. Schorn σ. 126.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῆς Ἑλλάδος μέχρι Ὀλύμπου. Τέλος συνεφωνήθη ἵνα ὁ μὲν Φίλιππος ἐξαγάγῃ τὰς τελευταίας αὐτοῦ φρουρὰς ἀπὸ τῆς Φωκίδος καὶ ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς Λοκρίδος, οἱ δὲ σύμμαχοι παράσχωσιν αὐτῷ δίμηνον ἀνακωχὴν ὅπλων, ἵνα καταστῇ οὕτω δυνατὸν νὰ περατωθῶσιν αἱ διαπραγματεύσεις ἐν Ῥώμῃ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς Συγκλήτου. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἀκριβῶς ἐναυάγησαν αὗται ἀπέναντι τῆς εὐσταθείας, μεθ' ἧς ἡ Σύγκλητος ἀπήτησε σαφῶς παρὰ τοῦ Φιλίππου τὴν ἐκκένωσιν τῶν φρουρίων Δημητριάδος, Χαλκίδος καὶ Κορίνθου, δι' ὧν ὁ Φίλιππος ἐδέσποζε στρατιωτικῶς τοῦ πλείστου τῆς Ἑλλάδος[28].

Οὕτω λοιπὸν ὅ τε Φλαμινῖνος, οὗ ἡ ἀρχὴ παρετάθη ἐπ' ἀόριστον, καὶ ὁ Φίλιππος παρεσκευάσθησαν εἰς τὴν τελευταίαν διὰ τῶν ὅπλων κρίσιν. Καὶ νῦν ἐν τῇ ἀπορίᾳ αὐτοῦ ὁ βασιλεύς, μεταβαλὼν ἀπροσδοκήτως πολιτικήν, ἐζήτησε νὰ προσαγάγῃ εἰς ἑαυτὸν τὸν ὠμὸν Νάβιν τῆς Σπάρτης ἐλπίζων, ὅτι ἡ νέα τῶν Ἀχαιῶν μετὰ τῶν Ῥωμαίων ἕνωσις ἔμελλε νὰ καταστήσῃ τοῦτον οἰκοθεν πολέμιον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ νὰ δελεάσῃ αὐτὸν ὑπισχνούμενος πλὴν ἄλλων καὶ τὴν εἰς αὐτὸν παράδοσιν τοῦ Ἄργους. Ἀληθῶς δὲ ὁ Μακεδὼν στρατηγὸς Φιλοκλῆς παρέδωκε τὴν δύστηνον ταύτην πόλιν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ τυράννου (κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 197), ὅστις ἤρξατο νὰ μεταχειρίζηται αὐτὴν κατὰ τὸν ἰδιάζοντα αὐτῷ τρόπον. Καὶ οἱ μὲν ἐπιφανεῖς καὶ πλούσιοι τῶν πολιτῶν ἀφηρέθησαν τὰς περιουσίας αὐτῶν κατὰ τρόπον ἐπονειδιστότατον, πάσης ἀντιπράξεως ὠμῶς κολαζομένης, ὁ δὲ ἀκτήμων ὄχλος διετέθη εὔνους πρὸς τὸ νέον σύστημα διὰ κηρύγματος περὶ γενικῆς τῶν χρεῶν ἀφέσεως καὶ διανομῆς τῶν γαιῶν (αἱ λέξεις αὗται ἦσαν τὸ σύνθημα τῆς κοινωνιστικῆς τῶν ἀπόρων τάξεως ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις)[29]. Ἡ δὲ τοῦ Νάβιδος γυνή, ἡ ἡγεμονὶς Ἀπῆγα, ἀνέλαβε μετά τινα χρόνον τὸ ἔργον τοῦ λῃστεύειν καὶ τὰς

[28] Liv. XXXII. 32-37. Πολύβ. ΙΖ. 1-12. Πλουτ. Φλαμινιν. κ. 5. 7. Ἀππιαν. ἐν εἰρ. τ. 6. Ζωναρ. Θ. 16. Justin. XXX. 3. 4.

[29] Liv. XXXII. 38. 40. Πολυβ. ΙΖ. 16. Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γυναῖκας τοῦ Ἄργους κατὰ τρόπον ἐπονείδιστον ἅμα καὶ ὠμότατον. Ἐν πᾶσι τούτοις οὐδ' ἐπῆλθεν εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ τυράννου νὰ μένῃ τοῦ λοιποῦ πιστὸς εἰς τὸν Φίλιππον· ἀλλὰ τοὐναντίον, μόλις κατέλαβε τὸ Ἄργος καὶ ἦλθεν εἰς συνάφειαν ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν Φλαμινῖνον καὶ τὸν Ἄτταλον, καί, ἀφοῦ οἱ Ῥωμαῖοι, διενήργησαν τετράμηνον ἀνακωχὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀχαιῶν, συνῆψε συμφωνίας πρὸς τὸν ὕπατον περὶ ἀποστολῆς ἑξακοσίων Κρητῶν μισθοφόρων εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατόν[30]. Ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐδαμῶς ἐδίστασεν ὁ Νάβις καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς μέχρι νῦν, νὰ συλλαμβάνῃ ἐν τῇ Λακωνικῇ θαλάσσῃ διὰ τῶν πειρατικῶν αὐτοῦ πλοίων Ῥωμαϊκὰ καὶ Ἰταλικὰ μεταγωγικὰ πλοῖα καὶ νὰ φονεύῃ τὰ πληρώματα αὐτῶν[31].

Οὕτω διελύθη ὡς καπνὸς καὶ ἡ ἐσχάτη αὕτη ἐλπὶς τοῦ Φιλίππου· μετ' ὀλίγον δὲ ἔμελλον οἱ Ῥωμαῖοι ν' ἀποσπάσωσιν ἀπ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἔσχατον τῶν ἐν τῇ ἀνατολικῇ μέσῃ Ἑλλάδι συμμάχων αὐτοῦ. Ἀφοῦ δηλονότι κατώρθωσεν ὁ Φλαμινῖνος τῷ 197 νὰ κατασταθῇ δι' αἰφνιδίας ἐπιθέσεως κύριος τῶν Θηβῶν, ἠναγκάσθη καὶ ἡ τῶν ὁμοσπόνδων Βοιωτῶν σύνοδος νὰ ψηφίσηται τὴν ἀπὸ τοῦ Φιλίππου ἀποστασίαν καὶ τὴν μετὰ τῆς Ῥώμης συμμαχίαν[32]. Καὶ ὅμως καὶ μετὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο τὸ φρόνημα τῆς μεγάλης πλειονότητος τῶν Βοιωτῶν ἦτο καὶ ἔμεινε διαρκῶς ἐχθρικὸν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ὡς θέλει μαρτυρήσει τοῦτο δι' αἱματηρῶν σημείων ἡ μετὰ ταῦτα ἱστορία τῆς χώρας ταύτης μέχρι τοῦ τρίτου Μιθραδατικοῦ πολέμου. Καὶ πρῶτον μὲν δὲν ἠδύναντο οἱ Ῥωμαῖοι νὰ κωλύσωσι τὰς παρὰ τῷ Φιλίππῳ εὑρισκομένας στρατιωτικὰς τῶν Βοιωτῶν δυνάμεις τοῦ νὰ μένωσιν πιστοὶ παρὰ τὰς σημαίας τὰς Μακεδονικὰς μέχρι τοῦ πέρατος τοῦ πολέμου τούτου[33]. Οὕτω δ' ἠναγκάσθη ὁ Φλαμινῖνος νὰ ἀρκεσθῇ ἁπλῶς

[30] Liv. XXXII. 39. 40. XXXIV. 31.
[31] Liv. XXXIV. 32.
[32] Liv. XXXIII. 1. 2. Πλουτ. Φλαμινιν. κ. 6. Ζωναρ. Θ. 16.
[33] Πολυϐ. ΙΗ. 26, 1. Liv. XXXIII. 14. 27.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΩΡΕΑ Χ. ΠΡΑΤΣΙΚΑ

εἰς τὴν γενομένην ὑπ' αὐτοῦ διάσπασιν τῆς μεταξὺ τῶν ἐν Χαλκίδι καὶ τῶν ἐν Κορίνθῳ στρατευμάτων τοῦ Φιλίππου στρατηγικῆς συναφείας. Καὶ νῦν παρεσκευάζοντο ἀμφότεραι αἱ ἐμπόλεμοι δυνάμεις μετὰ μεγίστου ζήλου εἰς τὴν τελευταίαν στρατείαν, ἐν ᾗ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ὤφειλον νὰ συμπράξωσιν ἰσχυρῶς. Ὁ Φίλιππος ἐπέσχε πᾶσαν ἐκ Πελοποννήσου καθ' ἑαυτοῦ κίνησιν αὐξήσας τὴν τῆς Κορίνθου φρουρὰν μέχρι ἑξακισχιλίων ἀνδρῶν [34], συνεπλήρωσε δὲ καὶ ἐνίσχυσε μετὰ μεγίστου μόχθου τὸν εἰς τὰς ἐκ τοῦ συστάδην μάχας προωρισμένον στρατόν, ἀφοῦ ἐν Μακεδονίᾳ μὲν συγκατέλεξεν εἰς τὸν στρατὸν καὶ αὐτοὺς τοὺς γέροντας καὶ τοὺς ἐκκαιδεκαέτεις ἐφήβους, εὑρεῖαν δ' ἅμα διενήργησε μισθοφόρων στρατολογίαν ἐν Θρᾴκῃ καὶ Ἰλλυρίᾳ. Ἐξ ἄλλου δὲ καὶ οἱ ἰσχυρὰς ἐπικουρίας ἐξ Ἰταλίας προσλαβόντες Ῥωμαῖοι ἐνισχύθησαν διὰ τῶν ἀξιομάχων συμμαχικῶν στρατευμάτων τῶν ὑπὸ Φαινέαν Αἰτωλῶν [35], καὶ Ἀθαμάνων καὶ Κρητῶν καὶ Ἀπολλωνιατῶν πολεμιστῶν. Κατὰ τὴν ὥραν τοῦ κρισίμου ἀγῶνος ὁ μὲν βασιλεὺς ἦγεν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης 26 χιλιάδας περίπου ἀνδρῶν, ἰσάριθμος δὲ περίπου ἦτο καὶ ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατός, ὑπερέχων τῶν ἐναντίων μόνον κατὰ τὸ ἱππικόν, καὶ τοῦτο ἕνεκα τῶν Αἰτωλῶν. Ἡ κρίσιμος μάχη ἐγένετο ἐν τῇ λοφώδει χώρᾳ τῆς νοτίου Θεσσαλίας. Ἐνταῦθα μετά τινας οὐχὶ ἀποτελεσματικὰς στρατιωτικὰς κινήσεις συνεκροτήθη τέλος ἐν λοφοσειρᾷ τινι ἐγγὺς τῆς Σκοτούσσης, ἐν Κυνὸς Κεφαλαῖς, μάχη με-

[34] Liv. XXXIII. 14.

[35] Κατὰ Πλουτ. Φλαμιν. κ. 7. οἱ Αἰτωλοὶ παρέταξαν τότε ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἑξακισχιλίους πεζοὺς καὶ τετρακοσίους ἱππέας. Weissenborn (τόμ. 7. σ. 177) εἰς Λίβιον κ. XXXIII. 3. Ἀλλ' ἐνταῦθα ὁ μὲν τῶν Αἰτωλῶν ἱππέων ἀριθμὸς παραδίδεται ὑπέρμεγας, ἡ δὲ δύναμις τοῦ Αἰτωλικοῦ πεζικοῦ πολλῷ ἥττων τοῦ ἀληθοῦς (συγκειμένη ἀπὸ 600 μόνον ἀνδρῶν)· ἐντεῦθεν δὲ ὁ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου διδόμενος ἀριθμὸς φαίνεται ὀρθότερος, καί τοι ὁ Nissen (σ. 140) συνηγορεῖ ὑπὲρ τῶν ὑπὸ τοῦ Λιβίου παραδιδομένων.

[36] Ἡ τοῦ Πύρρου παρὰ τὸ Βενέβεντον ἥττα τοῦ 275 π. Χ. ἦτο, ὡς γνωστόν, ἀποτέλεσμα οὐχὶ τοσοῦτον τῆς Ῥωμαϊκῆς τακτικῆς, ὅσον σειρᾶς ἀτυχημάτων προελθοῦσα ἰδίως ἐκ τοῦ ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι κατώρθωσαν νὰ ταράξωσι τοὺς ἐλέφαντας τοσοῦτον, ὥστε οὗτοι ἐπέπεσον ἐπ' αὐτὴν τὴν Ἠπειρωτικὴν παράταξιν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γάλη, ἐν ᾗ τὸ πρῶτον ἐν ἀγῶνι ἐκ τοῦ συστάδην συγκροτουμένῳ ἡ Μακεδονικὴ τακτικὴ ὑπέκυψεν εἰς τὴν Ῥωμαϊκήν. ἡ φάλαγξ εἰς τὸν καὶ νῦν ὑπὸ Ἀφρικανῶν ἐλεφάντων βοηθούμενον λεγεῶνα. Καὶ οἱ μὲν Μακεδόνες ἀπώλεσαν ἄνδρας 8,000 φονευθέντας καὶ 5,000 αἰχμαλωτισθέντας, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι μόνον 700. Οὕτως ἡ τοῦ Φιλίππου ἥττα ἦτο ὁλοσχερής[37]. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου ταχεῖαι καὶ ἀλλεπάλληλοι νῦν ἀφικνοῦντο εἰς τὸν Φίλιππον ἀγγελίαι ἀτυχημάτων, ὅτι δηλαδὴ οἱ τελευταῖοι ἐν τῇ μέσῃ Ἑλλάδι σύμμαχοι αὐτοῦ, οἱ Ἀκαρνᾶνες, ἀπώλεσαν τὸ κυριώτατον αὐτῶν φρούριον, τὴν Λευκάδα, καταληφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Τίτου (Φλαμινίνου) Λευκίου Φλαμινίνου καὶ ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς τοῦ Φιλίππου ἥττης παρέδοσαν ἑαυτοὺς ὡσαύτως εἰς τοὺς Ῥωμαίους[38]· ὅτι ὁ Ἀχαιὸς Νικόστρατος εἶχεν ὁλοσχερῶς καταστρέψει τὴν φρουρὰν τῆς Κορίνθου ἕν τινι ἐκ τοῦ φρουρίου τούτου γενομένῃ ἐξόδῳ[39] καὶ ὅτι οἱ Ῥόδιοι ἑνωθέντες μετὰ τῶν εἰς Μικρὰν Ἀσίαν πεμφθέντων ἐπικουρικῶν στρατευμάτων τῶν Ἀχαιῶν ἐπολέμησαν ἐπιτυχῶς ἐν Καρίᾳ ἐναντίον τῶν Μακεδόνων[40]· διὰ ταῦτα δὲν ὑπελείπετο πλέον πολλὴ ἐλπὶς εἰς τὸν ἤδη τὴν Θεσσαλίαν ὁλοσχερῶς καταλιπόντα βασιλέα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι κατ' ἐκεῖνον ἀκριβῶς τὸν χρόνον ἐξερράγη ἐν Ἱσπανίᾳ μεγάλη κατὰ Ῥωμαίων ἐπανάστασις, καὶ ὁ βασιλεὺς δὲ Ἀντίοχος ὁ Γ. ἐνήργει ἐπὶ τέλους μετὰ μεγάλης πολεμικῆς δυνάμεως ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ περιελθὼν ἤδη εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Ῥοδίους, ἐπιστεύετο δὲ γενικῶς ὅτι παρεσκευάζετο νῦν νὰ παράσχῃ στρατιὰν καὶ στόλον εἰς τοὺς Μακεδόνας[41]. Ἀλλ' ὁ Φίλιππος εἶχεν ἀπολέσει τὸ θάρρος, καὶ δὲν ἠδύνατο, φερόμενος ὑπὸ ἐλπίδων ἐπὶ τὴν

[37] Liv. XXXIII. 3-10. Πολύβ. ΙΗ. 1-10. Πλουτ. Φλαμιν. κ. 7-8 Justin. XXX. 4. Παυσαν. Ζ. 8, 4. Ζωναρ. Θ. 16. Orosius. IV. 20.

[38] Liv. XXXIII. 16-17. Ζωνορ. Θ. 16.

[39] Liv. 14. 15. Ζωναρ. Θ. 16.

[40] Liv. 18.

[41] Πρβλ. Liv. 19-21.

ἀμφιβολωτάτην ταύτην συνδρομήν, νὰ ἀποτολμήσῃ μετὰ τῶν καταπεπονημένων δυνάμεων τῶν κληρονομικῶν αὐτοῦ χωρῶν ἀγῶνα ἀπεγνωσμένον· διὰ τοῦτο εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ ἧττταν συνῆψε διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Φλαμινῖνον, ἃς ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς τοσούτῳ μᾶλλον προθύμως ἀπεδέξατο, ὅσον καὶ οὗτος καὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ φιλοδοξίᾳ χαριζόμενος καὶ πρὸς τὰ καλῶς νοούμενα τῆς πατρίδος αὐτοῦ συμφέροντα ἀποβλέπων εἰργάζετο ἐπιμελῶς πρὸς ταχεῖαν κατάπαυσιν τοῦ πολέμου, ἵνα ἐκ παντὸς τρόπου κωλύσῃ τὴν μετὰ τοῦ Ἀντιόχου ἕνωσιν τοῦ Φιλίππου.

Αἱ διαπραγματεύσεις αὗται αἱ προοδοποιήσασαι τὴν μεταξὺ τοῦ Φιλίππου καὶ Φλαμινίνου συνεννόησιν, ἐκ τούτου δὲ ἐπενεγκοῦσαι τὴν συνομολόγησιν τετραμήνου ἀνακωχῆς, ἧς διαρκούσης ἡ περὶ εἰρήνης συνθήκη ἔμελλε νὰ συνομολογηθῇ ἐν Ῥώμῃ [42], διὰ τοῦτο μάλιστα ἐκτήσαντο σημασίαν, διότι ἔκτοτε ἤρξατό τις βαθεῖα μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Αἰτωλῶν ἀπέχθεια μέλλουσα νὰ ἔχῃ σοβαρὰ ὡς πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς ἀποτελέσματα. Τὸ ἐξαίρετον ἱππικὸν τῶν Αἰτωλῶν μικρὸν πρὸ τῆς κρισίμου μάχης τῶν Φερῶν εἶχεν ἀγωνισθῇ λαμπρῶς ἔν τινι πρὸς τοὺς Μακεδόνας συμπλοκῇ [43]. Περιπλέον δὲ ἀκριβῶς ἐν τῇ λίαν δυσμενῶς τοῖς Ῥωμαίοις ἀρξαμένῃ μάχῃ τῶν Κυνὸς Κεφαλῶν μόνον διὰ τῆς τῶν Αἰτωλῶν ἡρωϊκῆς ἀνδρείας εἶχε δυνηθῇ ὁ Φλαμινῖνος νὰ παρατάξῃ εἰς μάχην λίαν ἐγκαίρως τὸν πυρῆνα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ [44]. Ἡ πρόσφατος δ' αὕτη δόξα ἐξῆρεν οὕτω τὸ φρόνημα αὐτῶν, ὥστε ἠσμένιζον λίαν θεωροῦντες πᾶσαν τὴν νίκην ἔργον τῶν ὅπλων αὐτῶν [45], οὕτω δὲ ἀλγεινότατα, ὡς εἰκός, ἐλύπουν τὸν Φλαμινῖνον. Πλὴν τούτων ὁ Φλαμινῖνος παρὰ πᾶσαν τὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας συμπάθειαν καὶ τὸν πόθον τοῦ

[42] Liv. 11-13. 24. Πολυβ. ΙΗ. 16-22 Πλουτ. Φλαμινιν. κ. 9. Ἀππιαν. Μακεδ. 7. Δ. Κασσ. (ἔκδ. Dindorf) τόμ. 1. σ. 114 κξ. ἀποσπ. 60.

[43] Liv. XXXIII. 6. πρβλ. Πολυβ. ΙΗ. 2, 9-11.

[44] Liv. 7. 11. πρβλ. Πολυβ. ΙΗ. 5, 4 κξ. καὶ Δ. Κασσ. ἐν εἰρ. τ.

[45] Πρβλ. Πλουτ. Φλαμιν. κ. 9. καὶ Συγκρισ. Φιλοποίμ. καὶ Φλαμιν. κ. 2. Πολυβ. ΙΗ. 17, 2, Liv. XXXV. 48. 49.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καλεῖσθαι ἐλευθερωτὴς τῶν Ἑλλήνων ἔμενε κατὰ βάθος πάντοτε πολιτικὸς ἀνὴρ Ῥωμαῖος· ὡς τοιοῦτος δὲ οὔτ' ἤθελεν οὔτ' ἠδύνατο νὰ ἀποστῇ τῆς πολιτικῆς ἐκείνης, καθ' ἣν, ὡς θέλομεν δείξει τοῦτο περαιτέρω κάλλιον, δὲν ἦτο πάντη πάντως εὐκταῖον εἰς τὴν Ῥώμην ἵνα ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς Μακεδονικῆς δυνάμεως προκύψωσιν ἐν Ἑλλάδι νέα ἰσχυρὰ στρατιωτικὰ κράτη. Ἐντεῦθεν δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐπέλθωσι τραχεῖαι πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς διενέξεις. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ὁ Φλαμινῖνος ἐπέτρεψε τῷ βασιλεῖ τὴν ἔναρξιν τῶν διαπραγματεύσεων τούτων, ἤρξατο ἡ πρὸς ἀλλήλους διάστασις Αἰτωλῶν καὶ Ῥωμαίων· ἐπετάθη δ' ἔτι μᾶλλον ἡ τοιαύτη διάστασις ὁπότε ὁ Ῥωμαῖος ἀνήρ, ὅστις καὶ ἄλλως ἐνησμένιζε φερόμενος πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς μετ' ἤθους ὑπερηφάνου, πρὸς τοὺς αὐτοὺς τούτους ζητοῦντας τὸν παντελῆ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ κράτους αὐτοῦ ὄλεθρον παρέστησε λίαν ὀρθῶς ὅτι ἡ Μακεδονία ἔδει νὰ διατελῇ ὑφισταμένη ὡς κράτος καὶ ἐν τῷ μέλλοντι χάριν τῆς ἀσφαλείας τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν ἐναντίον τῶν Θρᾳκῶν, Κελτῶν καὶ Ἰλλυριῶν βαρβάρων τοῦ βορρᾶ [46]. Μετεβλήθη δὲ ἡ διένεξις εἰς ἀσθενῶς κεκαλυμμένην ἔχθραν ὁπότε ὁ Φλαμινῖνος ἀναμιμνήσκων τοὺς Αἰτωλοὺς τῆς ἐναντίον τῆς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους συνθήκης συνομολογηθείσης ὑπ' αὐτῶν πρὸς τὸν Φίλιππον χωριστῆς εἰρήνης τοῦ 205 π. Χ. (ἴδ. σ. 71-72) ἠμφισβήτησεν αὐτοῖς τὸ δικαίωμα τοῦ καταλαβεῖν αὖθις τὰς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου κατὰ τοὺς τελευταίους πολέμους ἀφαιρεθείσας ἀπ' αὐτῶν Θεσσαλικὰς πόλεις [47], ἐνῷ οἱ Αἰτωλοὶ ἐφρόνουν ἕως τότε ὅτι διὰ τῆς εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον συμμετοχῆς αὐτῶν ἡ προτέρα ἐκείνη συνθήκη τοῦ 211 εἶχε καταστῇ ἁπλούστατα ἔγκυρος αὖθις. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου παρηκολούθουν οἱ Αἰτωλοὶ πᾶσαν τὴν περαιτέρω ἐν Ἑλλάδι ἐνέργειαν τοῦ Φλαμινίνου μετὰ σφοδρᾶς δυσπιστίας ἅμα δὲ καὶ μετὰ πικροτάτου σκώμματος· διδαχθέντες δὲ νῦν σαφῶς περὶ

[46] Liv. XXXIII. 11. 12. Πολυβ. ΙΗ. 17. 19. 20. Πλουτ. Φλαμιν, κ. 9. Ἀππιαν. ἐν εἰρ. τ.

[47] Liv. αὐτόθι. 13. Πολύβ. ΙΗ. 21. 22.

τῆς θέσεως αὐτῶν ἀπέναντι τῆς Ῥώμης διενοήθησαν εὐθὺς περὶ ἐκδικήσεως κατὰ Ῥωμαίων, ἀφοῦ αὐτοὶ πρῶτοι οἱ Αἰτωλοὶ ἠνέῳξαν εἰς αὐτοὺς τὴν εἰς Ἑλλάδα ὁδόν.

Οὐχὶ ὀλιγωτέραν ᾐσθάνθη δυσαρέσκειαν πρὸς τοὺς Βοιωτοὺς ὁ νῦν ἐν Ἐλατείᾳ τὰς χειμερινὰς διατριβὰς ποιούμενος Φλαμινῖνος. Μόλις οὗτος, ἀγωνιζόμενος διαρκῶς ἵνα ἑλκύσῃ τὴν τῶν Ἑλλήνων εὔνοιαν, διηυκόλυνε τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἐπάνοδον εἰς τοὺς πολεμιστὰς ἐκείνους, οἵτινες μέχρι πρὸ μικροῦ ἐπολέμουν ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Φιλίππου, καὶ ἰδοὺ οἱ Βοιωτοὶ κατέστησαν Βοιωτάρχην τοῦ ἑπομένου ἔτους τὸν ἀρχηγὸν τῆς μακεδονιζούσης μερίδος, τὸν Βραχύλλην ἐκεῖνον, ὅστις μέχρις ἐσχάτων ἐμάχετο ἐν τῇ τοῦ Φιλίππου ὑπηρεσίᾳ. Ἕνεκα τῆς τοιαύτης προπετείας τῆς μακεδονιζούσης μερίδος οἱ ῥωμαΐζοντες τῶν Βοιωτῶν ἐγένοντο περίφοβοι· καὶ ἐν τῷ φόβῳ αὐτῶν μή τι μετὰ τὴν εἰς Ἰταλίαν ἐπάνοδον τοῦ ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ κινδυνεύσωσι κίνδυνον τῆς ζωῆς αὐτῶν, ἔσπευσαν ἵνα σιωπηλῇ τοῦ Φλαμινίνου συναινέσει ποιήσωσιν ἐκποδὼν τὸν Βραχύλλην τάξαντες ὡς φονεῖς Ἰταλικοὺς καὶ Αἰτωλοὺς νεανίσκους [48]. Ἐπὶ τούτῳ ἠγανάκτησε τοσοῦτον ὁ λαὸς τῶν Βοιωτῶν, ὥστε πανταχοῦ ἐδολοφονοῦντο οἱ ἐν τῇ χώρᾳ μόνοι καθ' ἑαυτοὺς ὁρώμενοι Ἰταλοί· ἰδίως δὲ τοιαῦτα ἀνοσιουργήματα πολλὰ διεπράχθησαν ἐν ταῖς παρὰ τὴν Κωπαΐδα λίμνην χώραις καὶ μάλιστα ἐν Ἀκραιφίᾳ καὶ Κορωνείᾳ. Καὶ εἶχον ἤδη φονευθῇ Ῥωμαῖοι πεντακόσιοι, ὁπότε τέλος παρενέβη ἰσχυρῶς ὁ Φλαμινῖνος. Ὅτε δὲ αἱ τῶν Βοιωτῶν ἀρχαὶ οὔτε τοὺς φονεῖς παρέδιδον οὔτε τὴν παρ' αὐτῶν ζητουμένην χρηματικὴν ποινὴν τῶν πεντακοσίων ταλάντων ἤθελον ν' ἀποτίσωσιν, εἰσέβαλε λεηλατῶν εἰς τὴν χώραν καὶ ἀπέκλεισε τὰς πόλεις Ἀκραιφίαν καὶ Κορώνειαν. Μόνον δὲ διὰ τῆς ὑπὲρ τῶν Βοιωτῶν γενομένης μεσιτείας τῶν Ἀχαιῶν καὶ Ἀθηναίων κατωρθώθη νὰ ἀρκεσθῇ ὁ Φλαμινῖνος ἁπλῶς εἰς τὴν τῶν φονέων παράδοσιν ἔτι δὲ καὶ ἀπότισιν

[48] Πολυβ. ΙΗ. 26, 1-12. Liv. XXXIII. 27. 28.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

προστίμου τριάκοντα ταλάντων[49]· ἀλλὰ τὸ τῶν Βοιωτῶν θράσος ἔμεινε καὶ οὕτως ἄκαμπτον[50].

Τέλος (κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 196) ἤγγισε καὶ ἡ περὶ τῆς μελλούσης τύχης τῆς Ἑλλάδος κρίσις. Κατὰ τὰ παρὰ Ῥωμαίοις εἰωθότα ἦλθον νῦν δέκα ἀπεσταλμένοι τῆς Συγκλήτου πρὸς τὸν Φλαμινῖνον, ἵνα γνωρίσωσιν αὐτῷ τὰ περὶ Φιλίππου βουλεύματα τοῦ κοινοῦ τῶν Ῥωμαίων καὶ διατάξωσι μετὰ τοῦ στρατηγοῦ τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεῖχον ἔτι πολὺ τότε τῆς κινδυνώδους βουλῆς τοῦ ἔχειν ἀμέσους κτήσεις εὐρείας ἐκτάσεως πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰονίου πελάγους καὶ τῶν Ἰλλυρικῶν ὁρίων· ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐπωφελήθησαν νῦν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἱδρύσωσιν ἀσφαλῶς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἡγεμονίαν ἐν τῇ Ἑλληνομακεδονικῇ χερσονήσῳ. Διὰ τοῦτο ὁ Φίλιππος ὑπέστη ταπείνωσιν πλείονα ἢ ὅσην ἐπεθύμει νὰ ἐπιβάλῃ αὐτῷ ὁ Φλαμινῖνος. Καὶ οὐ μόνον ἡ Μακεδονία περιεστάλη ἐντὸς τῶν ἀρχαίων αὐτῆς ὁρίων, ἀλλὰ καὶ ὑπεχρεώθη ὁ βασιλεὺς πλὴν ἄλλων νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Ῥωμαίους πάντα τὰ μεγάλα ἢ κατάφρακτα πλοῖα πλὴν ἕξ, νὰ περιστείλῃ τὸν στρατὸν αὐτοῦ εἰς ὄκτισχιλίους ἄνδρας, περιπλέον δὲ νὰ μὴ δύνηται τοὐντεῦθεν νὰ ἐπιχειρῇ ἄνευ τῆς ἀδείας τῆς Ῥώμης πόλεμον μηδένα ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ κράτους αὐτοῦ[51]. Πάντα ἀλ-

[49] Liv. αὐτόθι, 29.

[50] Πρβλ. Πολυβ. ΚΓ. 2, 4. κξ. Liv. XXXV. 47. XXXVI 6.

[51] Liv. XXXIII. 24. 30. Πολυβ. III. 25. 27. Πλουτ. Φλαμιν. κ. 10. Ἀρατ. κ. 54. Ἀππιαν. Μακεδον. 7. Ζωναρ. Θ. 16. Justin. XXX. 4. Eutrop. IV. 2*. Ὁ Th.

* Τὸ «δόγμα τῆς εἰρήνης» τὸ πεμφθὲν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου διὰ τῶν δέκα πρέσβεων εἶχε κατὰ τὸ ἄνω εἰρ. χ. τοῦ Πολυβίου, (III. 27. ὡς ἑξῆς). «Τοὺς μὲν ἄλλους Ἕλληνας πάντας, τούς τε κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ κατὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐλευθέρους ὑπάρχειν, καὶ νόμοις χρῆσθαι τοῖς ἰδίοις· τοὺς δὲ ταττομένους ὑπὸ Φίλιππον καὶ τὰς πόλεις τὰς ἐμφρούρους, παραδοῦναι Φίλιππον Ῥωμαίοις πρὸ τῆς τῶν Ἰσθμίων πανηγύρεως· Εὔρωμον δὲ καὶ Πήδασα, καὶ Βαργύλια καὶ τὴν Ἰασσέων πόλιν, ὁμοίως Ἄβυδον, Θάσον, Μυρίναν, Πέρινθον ἐλευθέρας ἀφεῖναι, τὰς φρουρὰς ἐξ αὐτῶν μεταστησάμενον· περὶ δὲ τῆς τῶν Κιανῶν ἐλευθερώσεως Τίτον γράψαι πρὸς Προυσίαν κατὰ τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου· τὰ δ' αἰχμάλωτα καὶ τοὺς αὐτομόλους ἅπαντας ἀποκαταστῆσαι Φίλιππον Ῥωμαίοις ἐν τοῖς αὐτοῖς χρόνοις· ὁμοίως δὲ καὶ τὰς καταφράκτους ναῦς, πλὴν πέντε σκαφῶν καὶ τῆς ἑκκαιδεκήρους· δοῦναι δὲ καὶ χίλια τάλαντα, τούτων τὰ μὲν ἡμίσια παραυτίκα, τὰ δ' ἡμίσια κατὰ φόρους ἐν ἔτεσι δέκα». (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λοίωσιν μετῆλθον νῦν οἱ Ῥωμαῖοι πολιτικὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ πόλεμος εἶχε χαρακτηρισθῆ ἐκ τῶν προτέρων ὡς ἀγὼν ὑπὲρ ἐλευθερίας· ἔπρεπε λοιπὸν νῦν αἱ ἀπαλλαγεῖσαι τῆς Μακεδονικῆς πολιτικῆς ῥοπῆς Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι νὰ κατασταθῶσι καὶ ἀληθῶς ἐλεύθεραι. Μόνον δὲ περὶ τοῦ εἴδους τῆς ἐλευθερίας δὲν ἦσαν σύμφωνοι ἐν ἑαυτοῖς οἱ κύριοι τῶν πραγμάτων Ῥωμαῖοι. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων ἐφρόνουν ἅπαντες, ὅτι ἡ τούτων ἐλευθερία οὐδαμῶς ἔπρεπε νὰ περιορισθῆ. Ἀλλ' οἱ τῆς Συγκλήτου ἀπεσταλμένοι ἤθελον ἵνα ἐν Εὐρώπῃ τοὐλάχιστον ἐπί τινα χρόνον Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα κατέχωσι τὰ φρούρια Κορίνθου, Χαλκίδος καὶ Δημητριάδος. Διότι ἔλεγον, ὅτι τὰς ἐπιθαλασσίους ταύτας πύλας τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου δὲν ἠδύναντο νὰ καταλίπωσιν εἰς τὸν Σελευκίδην βασιλέα (Ἀντίοχον Γ'.), οὗ ἡ κατὰ Ῥωμαίων ἐπίθεσις ἐθεωρεῖτο ὡς προσεχέστατα ἐπικειμένη[52]. Δυνάμεθα δὲ πλὴν τούτου νὰ εἰκάσωμεν ὀρθῶς ὅτι μεγάλη μερὶς τῶν Ῥωμαίων πολιτικῶν ἀνδρῶν ἐθεώρει σκόπιμον ἵνα διὰ τῆς

Mommsen (Geschichte des römischen Münzweseus σ. 689) ζητεῖ πρὸ τοῖς ἄλλοις νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ Ῥώμη τότε Μακεδονικὸν κράτος καὶ τὰ ἄλλα κράτη τῆς Ἑλληνομακεδονικῆς χερσονήσου ἐστέρησε τοῦ δικαιώματος τοῦ κόπτειν νόμισμα χρυσοῦν, καὶ λαβοῦσα αὐτὴ τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐκήρυξεν ἑαυτὴν ἐπισήμως προστάτιδα δύναμιν τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. Τοὐναντίον δὲ ὁ Nissen (σ. 146 κξ.) προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ ταπεινωτικοὶ ὅροι τῆς περὶ εἰρήνης συνθήκης ταύτης πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ἁπλῶς ὡς ἐπινόημα εἴτε ὡς διαστροφὴ τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας γενομένη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐκείνων χρονογράφων, ἀφ' ὧν ἠρύσατο ὁ Λίβιος τὰς εἰδήσεις αὐτοῦ· ὁ Nissen δεικνύει ἀληθῶς ὅτι πράγματι ὁ Μακεδονικὸς στρατὸς οὐδέποτε περιωρίσθη εἰς τὸν ἀναφερόμενον μικρὸν ἀριθμὸν καὶ ὅτι οὐδέποτε προεκάλεσε διὰ τοῦτο διαμαρτυρίαν ἐκ μέρους τῶν Ῥωμαίων. Ὡς πρὸς δὲ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπιχειρεῖν πόλεμον ὁ Nissen καταντᾷ εἰς τὸ ἑξῆς συμπέρασμα: Ὁ Φίλιππος ὑπεχρεοῦτο μηδαμῶς νὰ βοηθῇ τοῖς πολεμίοις τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν· καὶ τἀνάπαλιν, ἐναντίον οὐδενὸς συμμάχου τῶν Ῥωμαίων ἐπετρέπετο τῷ Φιλίππῳ νὰ κινήσῃ πόλεμον· μόνον δὲ προσβαλλόμενος ὑπὸ τούτων εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀμύνηται· ὤφειλε πρὸς τούτοις ὁ Φίλιππος μηδεμίαν νὰ συνάψῃ συμμαχίαν μετὰ τῶν συμμάχων τῶν Ῥωμαίων· τέλος δὲ καθωρίζετο ἵνα ἐπὶ ταῖς παρεμπιπτούσαις μεταξὺ Φιλίππου καὶ τῶν συμμάχων τῶν Ῥωμαίων διενέξεσι συγκροτῆται δικαστήριον διαιτησίας.

[52] Πρβλ. Liv. XXXIII. 30. 31. Πολυβ. ΙΗ. 27, 3. 28, 10. 11. Πλουτ. Φλαμινιν. κ. 10.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

διατηρήσεως τῶν ἐπικαιρότατα κειμένων ἐκείνων χωρίων παρασχεθῇ ἔρεισμα στερεώτατον εἰς τὴν ἐπὶ τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων Ῥωμαϊκὴν προστασίαν. Ἀλλ' ὁ Φλαμινῖνος διενοεῖτο ἄλλως. Οὗτος κατετρύχετο ὑπὸ ἀθυμίας διὰ τὴν εἰρωνείαν, μεθ' ἧς οἱ Αἰτωλοὶ ἔκρινον τὴν νέαν ἐλευθερίαν, ἀφοῦ ἐκήρυττον στρογγύλως καὶ ἀπροκαλύπτως[53] ὅτι «οἱ Ῥωμαῖοι μετελάμβανον τὰς Ἑλληνικὰς πέδας παρὰ Φιλίππου». Ὁ γενναῖος φιλέλλην, ὁ διαρκῶς ἐπιζητῶν τὴν τῶν Ἑλλήνων πρὸς αὐτὸν συμπάθειαν, δὲν ἤθελε μὴ δ' ἡ ἐλαχίστη νὰ δοθῇ ἀφορμὴ εἰς ὑπόνοιαν ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία ἀπέβλεπεν εἰς πολιτικὴν προσαρτήσεως· χωρὶς δὲ ἐν τούτῳ νὰ παραμελῇ τῶν λεπτοτέρων τρόπων φρονίμου θετικῆς πολιτικῆς (ἴδ. κατωτ.), ἐφρόνει ὅτι ἠδύνατο νὰ δεσμεύσῃ ἰσχυρότατα τοὺς Ἕλληνας ὑποχρεῶν αὐτούς, ὡς ἤλπιζεν, εἰς διηνεκῆ εὐγνωμοσύνην πρὸς τοὺς ἀφιλοκερδεῖς ἐλευθερωτάς[54].

Καὶ ὅμως ἐν ἀρχῇ ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη τῶν ἀπεσταλμένων. Ἡ Χαλκὶς καὶ ἡ Δημητριάς, ὡς καὶ ὁ Ἀκροκόρινθος ἔμελλον ἐπί τινα χρόνον νὰ μένωσιν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Ῥωμαίων, ἡ πόλις Κόρινθος τοὐναντίον ἔμελλε νὰ παραδοθῇ τοῖς Ἀχαιοῖς. Ἀντὶ τούτου δὲ ὁ Φλαμινῖνος ἐκήρυξε νῦν ἐν τοῖς Ἰσθμίοις τοῦ ἔ. 196 π. Χ. πρὸς τοὺς ἀθρόους συλλεγέντας Ἕλληνας τὸ δόγμα τῆς Συγκλήτου, δι' οὗ πᾶσαι αἱ Ἑλληνικαὶ ἐκεῖναι φυλαί, αἱ διατελοῦσαι μέχρι νῦν ὑπὸ τὴν ἄμεσον Μακεδονικὴν κυριαρχίαν, ἤτοι Κορίνθιοι, Φωκεῖς καὶ Λοκροί, Εὐβοεῖς καὶ Θεσσαλοί, Μάγνητες, Φθιῶται, (Δόλοπες) καὶ Περραιβοί, ἐκηρύσσοντο παντελῶς ἐλεύ-

[53] Πολύβ. ΙΗ. 28, 1-6. πρβλ. Liv. 31. Πλουτ. Φλαμιν. 10 «τὸν μὲν Τίτον κελεύοντες (Αἰτωλοὶ) τὰς πέδας τῆς Ἑλλάδος λύειν (οὕτω γὰρ ὁ Φίλιππος εἰώθει τὰς προειρημένας πόλεις (Κόρινθον, Χαλκίδα καὶ Δημητριάδα) ὀνομάζειν), τοὺς δὲ Ἕλληνας ἐρωτῶντες εἰ χλοιὸν ἔχοντες βαρύτερον μέν, λειότερον δὲ τοῦ πάλαι τὸν νῦν χαίρουσι καὶ θαυμάζουσι τὸν Τίτον ὡς εὐεργέτην, ὅτι τοῦ ποδὸς λύσας τὴν Ἑλλάδα τοῦ τραχήλου δέδεκεν». Ἴδε καὶ περὶ κακοηθείας Ἡροδ. κ. 1. («ὁ μὲν γὰρ Φίλιππος ἔλεγε πρὸς τοὺς ἀφισταμένους Ἕλληνας αὐτοῦ καὶ τῷ Τίτῳ προστιθεμένους ὅτι λειότερον μὲν, μακρότερον δὲ χλοιὸν μεταλαμβάνουσιν».

[54] Liv. XXXIII. 31. Πολύβ. ἐν εἰρ. τ. 7-9.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θεροι καὶ αὐτόνομοι*. Ἡ προκήρυξις αὕτη παρήγαγε παρὰ τῷ συνηγμένῳ Ἑλληνικῶ λαῷ, τῷ μὴ ἐλπίζοντι τοιαύτην τῶν πραγμάτων τροπήν, ἀπερίγραπτον ἔκρηξιν μανιώδους ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ Φλαμινίνου[55]** ἅπαξ δ' ἔτι τὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι προσφιλῆ ὀνόματα «ἐλευθερία καὶ αὐτονομία» ἤσκησαν τὴν μαγικὴν αὐτῶν δύναμιν ἐπὶ τὰ αἰσθήματα τῶν εὐαισθήτων τούτων ἐπιγόνων ἑνὸς μεγάλου λαοῦ· οὔτε δ' Ἕλληνες οὔτε Ῥωμαῖοι ἠσθάνοντο ἐν τῇ εὐδίῳ ἐκείνῃ στιγμῇ, ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ ὥρᾳ τῆς ὑπὸ τὴν προστατευτικὴν αἰγίδα τῆς Ῥώμης νέας ἐλευθερίας, ὅτι ὀλίγαι μόνον δεκαετηρίδες ὑπελείποντο μέχρι τῆς βαρείας ἐκείνης ἡμέρας, καθ' ἣν αἱ ὑπὸ χειρὸς Ῥωμαίου ἐκκαυθεῖσαι φλόγες τῆς καταστρεφομένης Κορίνθου ἔρριψαν τὴν αἱματηρὰν αὐτῶν λάμψιν ἐπὶ τὴν καθυποταχθεῖσαν Ἑλλάδα. Βεβαίως δὲ φρίκης παραδόξου ἤθελον πληρωθῇ ἀμφότεροι οἱ λαοί, ἐάν τις μόνον ἠδύνατο νὰ προαγγείλῃ αὐτοῖς ὁποῖός τις ἀνὴρ μετὰ 262 ἔτη ἔμελλε νὰ τολμήσῃ ἅπαξ ἔτι ἐν τῷ αὐτῷ τούτῳ ἱερῷ τόπῳ, τὸ ὕστατον ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, διὰ τοῦ μαγικοῦ ἐκείνου ὀνόματος τῆς ἐλευθερίας τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων, ὡς δι' ἐξορκισμοῦ, ν' ἀνακαλέσῃ ἐκ τοῦ τάφου εἰς τὸ φῶς τὰς σκιὰς παρελθόντος διὰ παντὸς ἐξηφανισμένου***.

* Τὸ κήρυγμα τοῦτο εἶχε κατὰ Πλούταρχον (Φλαμιν. κ. 10) ὡς ἑξῆς «Ῥωμαίων ἡ σύγκλητος καὶ Τίτος Κοΐντος στρατηγὸς ὕπατος καταπολεμήσαντες βασιλέα Φίλιππον καὶ Μακεδόνας ἀφιᾶσιν ἀφρουρήτους καὶ ἐλευθέρους καὶ ἀφορολογήτους, νόμοις χρωμένους τοῖς πατρίοις Κορινθίους, Λοκρούς, Φωκεῖς, Εὐβοεῖς, Ἀχαιούς, Φθιώτας, Μάγνητας, Θετταλούς, Περραιβούς» (Σ. Μ.).

[55] Liv. XXXIII. 31. 32 κξ. Πολύβ. ΙΗ. 28, 12 καὶ 29 καὶ 30, 7. Πλουτ. Φλαμιν. κ. 10-12. Ἀππιαν. Μακεδον. 7. Valer. Max. IV. 8, 5.

** Ἴδε πρὸ πάντων Πλουτ. Φλαμιν, 10. «Τὸ μὲν οὖν πρῶτον οὐ πάνυ πάντες οὐδὲ σαφῶς ἐπήκουσαν, ἀλλ' ἀνώμαλος καὶ θορυβώδης κίνησις ἦν ἐν τῷ σταδίῳ θαυμαζόντων καὶ διαπυνθανομένων καὶ πάλιν ἀνειπεῖν κελευόντων· ὅτε δ' αὖθις ἡσυχίας γενομένης ἀναγαγὼν ὁ κῆρυξ τὴν φωνὴν προθυμότερον εἰς ἅπαντας ἐγεγώνει καὶ διῆλθε τὸ κήρυγμα, χραυγὴ μὲν ἄπιστος τὸ μέγεθος διὰ χαρὰν ἐχώρει μέχρι θαλάττης, ὀρθὸν δὲ ἀνεστήκει τὸ θέατρον, οὐδεὶς δὲ λόγος ἦν τῶν ἀγωνιζομένων, ἔσπευδον δὲ πάντες ἀναπηδῆσαι καὶ δεξιώσασθαι καὶ προσειπεῖν τὸν σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος καὶ πρόμαχον». (Σ. Μ.).

*** Ὁ συγγραφεὺς ποιεῖται ὑπαινιγμὸν τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Νέρωνος τῷ 66 μ. Χ. δωρηθείσης εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐλευθερίας. Τὴν παραβολὴν τοῦ κηρύγματος τοῦ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Παρελθούσης δὲ τῆς πρώτης μέθης τῆς χαρᾶς ἤρξατο ὁ Φλαμινῖνος μετὰ τῶν δέκα ἐπιτρόπων νὰ διατάττῃ τὰ πράγματα ἑκάστης ἰδίᾳ Ἑλληνικῆς χώρας [56], ἐπιφυλαττομένων ἐνίων μεταβολῶν, ἃς ἡ Σύγκλητος ἐθεώρει πρέπον νὰ ἐφαρμόσῃ βραδύτερον. Οἱ Θεσσαλικοὶ λαοί, οἵτινες ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος νῦν πρῶτον κατέστησαν ἐντελῶς αὐτόνομοι, ἀπετέλεσαν τέσσαρας αὐτοτελεῖς πολιτείας (Μαγνησίαν, Περραιβίαν, Δολοπίαν καὶ τὴν μετὰ τοῦ μεγίστου μέρους τῆς Φθιώτιδος ἡνωμένης ἰδίως Θεσσαλίαν)· εἰς τοὺς Ἀθαμάνας δὲ ἀφέθησαν αἱ πλεῖσται τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐν τοῖς δυτικοῖς ὁρίοις τῆς Θεσσαλίας καταληφθεισῶν ὀχυρῶν θέσεων [57]. Δυσάρεστος τοὐναντίον ἀπέβη ἡ τελικὴ λύσις εἰς τοὺς Αἰτωλούς, οἵτινες προσεπάθουν ἰσχυρῶς ν' ἀνακτήσωνται πάσας ἐκείνας τὰς πόλεις καὶ χώρας τὰς πρότερον ἐπὶ μακρότερον ἢ βραχύτερον χρόνον ἐν τῇ κατοχῇ αὐτῶν εὑρισκομένας. Ἐν τούτοις ἐπετράπη αὐτοῖς νὰ ἑνώσωσι πάλιν, ὡς πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀντιγόνου, πρὸς τὴν συμπολιτείαν αὐτῶν τὰς Λοκρικὰς καὶ Φωκικὰς χώρας· ὡσαύτως δὲ ἀπεδόθησαν αὐτοῖς αἱ πόλεις Ἀμβρακία [58α] καὶ Οἰνιάδαι [58β]· αἵτινες κατὰ τοὺς προτέρους πολέμους εἶχον ἀφαιρεθῇ ἀπ' αὐτῶν. Ἀλλ' οὔτε ὁ Φλαμινῖνος οὔτε ἡ Σύγκλητος αὐτὴ ἠνείχοντο ἵνα ὁ δυσήνιος οὗτος λαὸς ἐκταθῇ ὑπὲρ τὴν ὀρεινὴν τῆς Ὄθρυος ἢ πέραν τῆς Λαμίας πρὸς τὴν Θεσσαλίαν, οὐδαμῶς ὡσαύτως διανοούμενοι νὰ ἐνδώσωσιν εἰς τὰς ἐπὶ τὴν Ἀκαρνανίαν ἢ τοὐλάχιστον ἐπὶ ἀξιόλογον μέρος τῆς χώρας ταύτης ἀξιώσεις αὐτῶν [59]. Περὶ

Φλαμινίνου πρὸς τὴν τοῦ Νέρωνος ἐποίησεν ἤδη ὁ Πλούταρχος (Β. Φλαμιν. κ. 12) «Τῇ γοῦν Κορινθίων πόλει πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὸ αὐτὸ δὶς ἤδη συμβέβηκε· καὶ γὰρ Τίτος ἐν Κορίνθῳ τότε καὶ Νέρων αὖθις καθ' ἡμᾶς ἐν Κορίνθῳ παραπλησίως Ἰσθμίων ἀγομένων τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους ἀφῆκε». (Σ. Μ.).

[56] Πρβλ. καὶ Πλουτ. Φλαμιν. κ. 12. Liv. XXXIII. 35. Πολύβ. ΙΗ. 31.

[57] Liv. XXXIII. 34. Πολύβ. ΙΗ. 30, 6 κξ. 13.

[58α] Πρβλ. Πολύβ. ΚΒ. 9, 2. Ἀππιαν. Μακεδ. 2.

[58β] Πρβλ. Πολύβ. ΚΒ. 15, 14.

[59] Πολύβ. ΙΗ. 30, 8. 9. Liv. XXXIII. 34. 49. πρβλ. XXXIV. 23. XXXVI. 10. XXXIX. 25.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τούτου μονονοὺ ἦλθον ἐπὶ τέλους εἰς φανερὰν ῥῆξιν οἱ Αἰτωλοὶ πρὸς τὸν Φλαμινῖνον· ἀνέμενον δὲ μόνον τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἀναχώρησιν, ἵνα ἐκδηλώσωσιν ὡς ἤθελον τὴν σφοδρὰν αὐτῶν ἀγανάκτησιν (ἴδ. κατωτ.). Ἀλλ' ἡ δυσμένεια αὐτῶν ἔτι μᾶλλον ἐπετάθη ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἀντιπάλους αὐτῶν Ἀχαιοὺς διαγωγῆς τῶν Ῥωμαίων, ἀμειψάντων αὐτοὺς ἀναλόγως γενναιότερον ἢ τοὺς Αἰτωλούς, καίτοι οἱ Ἀχαιοὶ τοσοῦτον βραδέως εἶχον λάβει τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ Φιλίππου. Ἀλλ' εἰς τοὺς Ῥωμαίους πολλῷ πλέον ὑπισχνεῖτο ἐν τῷ παρόν τι καὶ πολλῷ μείζονα ἐμπιστοσύνην ἐνέπνεε ὡς πρὸς τὸ μέλλον ἡ κοσμιότης καὶ ἡ ἀρίστη τάξις τῆς Ἀχαϊκῆς πολιτείας, νῦν δὲ καὶ τοῦ Ἀχαϊκοῦ στρατοῦ, ἢ τὸ δυσήνιον, τὸ ἀπαιτητικὸν καὶ αὐτάρεσκον τῶν ὁρμητικῶν Αἰτωλῶν. Διὰ τοῦτο δὲ εἰς τὴν τῶν Ἀχαιῶν Πελοποννησιακὴν συμπολιτείαν ἐπετράπη νῦν νὰ ἰδιοποιηθῇ πλὴν τῆς Κορίνθου καὶ πάσας τὰς ἐν Πελοποννήσῳ πόλεις, αἵτινες μέχρι νῦν ὑπήγοντο ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἀρχὴν τοῦ βασιλέως· τοῦτο δὲ τοσοῦτον εὐρέως ἐπραγματοποιήθη, ὥστε καὶ ἐνταῦθα παρεωράθησαν ἀρχαῖαι ἀξιώσεις τῶν Αἰτωλῶν καὶ Ἠλείων, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Μεσσήνιοι δὲν ἀνεκτήσαντο πλέον τὰς ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν κειμένας θέσεις Πύλον καὶ Ἀσίνην [60].

[60] Πρβλ. Liv. XXXIII. 34. Πρβλ. Πολύβ. Η. 25, 7. 30, 30. — Κατὰ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Οὐαλερίου Ἀντίου (παρὰ Λιβίῳ XXXIII. 30 μέχρι τέλους) αἱ Ἀθῆναι εἶχον λάβει τότε ὡς δῶρον τὰς νήσους Λῆμνον (ἢ Πάρον, πρβλ. Weisseuboru ἐν εἰρημ. τ. τόμ. 7. σ. 225 εἰς τ. χ.) Ἴμβρον, Δῆλον καὶ Σκύρον. Ἐν τούτοις ὁ Οὐαλέριος οὗτος δὲν εἶναι λίαν ἀξιόπιστος μάρτυς, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαγνωσθῇ, τοὐλάχιστον σαφῶς, ἂν αἱ Ἀθῆναι τότε ἤδη ἔλαβον ἀληθῶς τὰς εἰρημένας νήσους (καὶ ἀκολούθως πολλὰς τούτων καθ' οἱονδήποτε τρόπον αὖθις ἀπώλεσαν), ἢ πάντως μόνον μετὰ τὸ τέλος τοῦ κατὰ Περσέως πολέμου τῶν Ρωμαίων (ἴδ. κατωτέρω) ἔλαβεν παρὰ τῆς Ρώμης τὰς νήσους ταύτας ὡς μεγάλην δωρεάν, ὡς τοῦτο (πρβλ. Nissen σ. 146) δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῶν χωρίων τοῦ Πολυβίου Λ. 18, ΛΒ. 17, 2. ἔνθα ἀναφέρονται μόνον ἡ Δῆλος, καὶ ἡ Λῆμνος, (πρβλ. καὶ Vitruv. VII. 7, περὶ Λήμνου καὶ Ἴμβρου)· ἴδε Schorn, σ. 261 καὶ 367 καὶ K. Fr. Hermann, Griech. Staatsalt. § 176, 2. σ. 526. Κατὰ Mommsen (R. G. τόμ. 1. σ. 725 κξ καὶ 786 κξ. (πρβλ. σ. 755)) αἱ μὲν νῆσοι Πάρος, Σκύρος καὶ Ἴμβρος περιῆλθον εἰς τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων τῷ 196 π. Χ., ἡ δὲ Δῆλος καὶ ἡ Λῆμνος μετὰ τὴν τοῦ Περσέως ἧτταν. Πρβλ. καὶ Meier, Comm. Epigr.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τὴν χειρίστην ἀμοιβὴν διὰ τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ ἔλαβεν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ὁ τύραννος τῆς Σπάρτης Νάβις. Ὁ Φλαμινῖνος, ὃν οἱ λοιποὶ Ἕλληνες εἶχον διαφωτίσει περὶ τοῦ δυνάστου τούτου, ἠσχύνετο φανερῶς διὰ τὴν συνάφειαν αὐτοῦ πρὸς τὸν ὠμὸν ἄνθρωπον, οὗ τὰ ἐναντίον τοῦ Ἄργους διαπραχθέντα ἀνοσιουργήματα ἐφαίνοντο ἀπαιτοῦντα τὴν αὐστηροτάτην αὐτοῦ τιμωρίαν καὶ οὗ ἡ φιλία ἔρριπτε φῶς λίαν ἀμφίβολον ἐπὶ τὸν πολιτικὸν ἄνδρα, ὅστις ἠσθάνετο ἑαυτὸν ὑπερήφανον ὡς ἐλευθερωτὴς τῆς Ἑλλάδος [61]. Διὰ τοῦτο λίαν εὐάρεστον τῷ Φλαμινίνῳ ἦτο ὅτι ἔνθεν μὲν δὲν εἶχεν ἔτι λήξει ἡ διαμάχη ἡ ἐκ τῆς καταλήψεως τοῦ Ἄργους [62] ἐγερθεῖσα μεταξὺ τοῦ Νάβιδος καὶ τῶν Ἀχαιῶν ἀπὸ τοῦ χρόνου ἤδη, καθ' ὃν ὁ τύραννος ἀπέστη πάλιν τῆς στιγμιαίας πρὸς τὸν Φίλιππον ἑνώσεως, ἐξ ἄλλου δὲ ἐξηκολούθει ἔτι διηνεκῶς ἡ μεταξὺ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀχαιῶν ἔρις. Ἐὰν ἀπὸ τῆς ἐπὶ Ἰσθμίοις μεγάλης θεατρικῆς ἀνακηρύξεως τῆς ἐλευθερίας ἐγένοντο περαιτέρω ἐμπαθεῖς διαπραγματεύσεις μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Νάβιδος καὶ ποίαν ἔκτασιν ἔλαβον αὗται, τοῦτο δὲν εἶναι γνωστόν· πάντως ὅμως φαίνεται ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι κατελήφθησαν ἐκ νέου ὑπὸ φόβου μή τι ὁ Νάβις φανῇ πρόθυμος ἵνα ἐν περιπτώσει πολέμου μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ τοῦ ἐν Ἀσίᾳ μεγάλου κράτους (τῶν Σελευκιδῶν) ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα τῷ Ἀντιόχῳ ἢ τοὐλάχιστον κατακλύσῃ τὴν Πελοπόννησον διὰ τῶν πειθαρχούντων λῃστρικῶν αὐτοῦ στιφῶν [63]. Τοιοῦτοι λογισμοὶ καὶ ἡ τῶν Ἀχαιῶν ἐπίμονος παρόρμησις ἔπεισαν τέλος τὴν Ῥωμαϊκὴν Σύγκλητον νὰ ψηφίσῃ τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Νάβιδος [64], ὅστις κατηγορεῖτο

I ἀριθ. 31 σ. 35. Kuhn, die städt. u. bürgerl. Verf. d. Röm. Reiches. Τόμ. 2 σ. 42). Πλευράτος, ὁ Ἰλλυριὸς σύμμαχος τῶν Ρωμαίων, ἔλαβεν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου γενομένων ἐν Ἰλλυρίᾳ κατακτήσεων ἰδίως τὰς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Δυρραχίου χώρας (τὴν περιοχὴν τῶν Παρθεινῶν καὶ τῆς Λυχνιδοῦ). Liv. XXXIII. 34 Πολύβ. ΙΗ'. 30, 12.

[61] Πλουτ. Φλαμιν. κ. 12.

[62] Πρβλ. Liv. XXXII 40.

[63] Liv. XXXIII. 43. 44.

[64] Liv. XXXIII. 45. XXXIV. 22 πρβλ. 32 Justin. XXXI. 1.

καὶ διὰ τὴν προτέραν κατὰ τῆς Μεσσήνης ἐπίθεσιν (σ. 93) καὶ τὴν κατὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν πλοίων γενομένην πειρατείαν (σ. 122), Πάραυτα δὲ ὁ Φλαμινῖνος συνεκάλεσε σύνοδον τῶν Ἑλλήνων συμμάχων αὐτοῦ ἵνα ἐπὶ προφάσει ἐλευθερώσεως τοῦ Ἄργους προσκαλέσῃ τούτους εἰς πόλεμον κατὰ Νάβιδος, μέλλοντα νὰ ἔχῃ χαρακτῆρα ὅλως ἐξόχως Ἑλληνικόν. Αἱ διαπραγματεύσεις αὗται (ἐν τῇ ἡσύχῳ αὐτῶν πορείᾳ διακοπεῖσαι μόνον ὑπὸ τῶν ἐκρήξεων ἀγρίας ὀργῆς τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες ἐμεμψιμοίρουν πάλιν διηνεκῶς διὰ τὴν διαρκῆ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κατοχὴν τῆς Κορίνθου, Χαλκίδος καὶ Δημητριάδος καὶ τὴν μακρὰν διαμονὴν τῶν λεγεώνων ἐν Ἑλλάδι, κηρύττοντες ὅτι εἶναι πρόθυμοι διὰ τῶν ἰδίων μόνον δυνάμεων αὐτῶν ν' ἀποσπάσωσι τὸ Ἄργος ἀπὸ τοῦ τυράννου) παρήγαγον τὸ ὑπὸ τοῦ Φλαμινίνου ἐπιζητούμενον ἀποτέλεσμα· ὁ μέγας δηλονότι πόλεμος κατὰ τοῦ Νάβιδος ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ νῦν ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς ἐπεχείρησεν ὁρμώμενος ἀπὸ Κλεωνῶν τῶν κατὰ τοῦ Ἄργους ἐπιθέσεων (τὸ θέρος τοῦ ἔ. 195) ἐν ἀρχῇ μετὰ τῶν ἐκ Φωκίδος μεταπεμφθέντων στρατευμάτων αὐτοῦ, μεθ' ὧν ἠνώθησαν 10κισχίλιοι πεζοὶ καὶ χίλιοι ἱππεῖς Ἀχαιοὶ ὑπὸ τὸν Ἀρίσταινον. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ Ἄργος, ὅπερ μετὰ δυνάμεως ἰσχυρᾶς καὶ μετὰ αἱματηρᾶς αὐστηρότητος ὑπερήσπιζεν εὐτόλμως ἐναντίον τῶν κατοίκων ὁ τοῦ Νάβιδος γυναικάδελφος ἅμα δὲ καὶ γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ Πυθαγόρας, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κυριευθῇ ταχέως, ὁ Φλαμινῖνος, καὶ ἄλλως πολλῷ πλέον ἐπιθυμῶν νὰ προσβάλῃ εὐθὺς τὸν Νάβιν αὐτόν, ἐστράφη πρὸς τὴν Λακωνίαν. Παρὰ δὲ τὰς Καρυὰς ἐν τοῖς μεθορίοις Τεγεατῶν καὶ Λακώνων ἠνώθησαν μετὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ αἱ λοιπαὶ Ἑλληνικαὶ ἐπικουρίαι (ἐξαιρουμένων τῶν μηνιόντων καὶ ἐν τῇ οὐδετερότητι αὐτῶν ἐμμενόντων Αἰτωλῶν)· ἐν ταῖς ἐπικουρίαις ταύταις δὲ ὑπῆρχον καὶ οἱ Μακεδόνες πολεμισταί. πεμφθέντες ὑπὸ τοῦ Φιλίππου[65α]. Οὗτος, καὶ ἄλλως μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης εἶχε θεωρήσει φρόνιμον νὰ μετριάσῃ τὴν διαρκῆ τῶν

[65α] Πρβλ. Liv. XXXIII. 35. Πρβλ. Πολύβ. ΙΗ'. 31, 3 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ῥωμαίων πρὸς αὐτὸν δυσπιστίαν συνάπτων συμμαχίαν πρὸς αὐτούς, καὶ νῦν ὑπὸ χόλου ἐκδικήσεως κατὰ τοῦ ἀπίστου Νάβιδος κατεχόμενος μετὰ εὐαρεσκείας βεβαίως ὅλως ἰδιαιτέρας ἔπεμπε τὰς ἐπικουρίας ταύτας. Καὶ ἐνῷ ἀπὸ θαλάσσης οἱ στόλοι τῶν Ῥωμαίων, Ῥοδίων καὶ Περγαμηνῶν (ὁ τῶν Περγαμηνῶν πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Εὐμένους Β΄. υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ κατὰ τὸ ἔ. 197 ἀποθανόντος Ἀττάλου Α΄,) ἐκινοῦντο ἐναντίον τοῦ νέου Πολυκράτους, ὁ Φλαμινῖνος, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τοῦ Νάβιδος ἐκ τῆς πατρίδος καὶ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἐκπεσόντα βασιλέα Σπάρτης Ἀγησίπολιν Γ΄. (σ. 72), κατήγαγεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα τὴν μεγάλην στρατιὰν αὐτοῦ, τὴν φοβερωτάτην ἐξ ὅσων ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἐπαμεινώνδου κατέκλυσαν τὴν Λακωνίαν. Ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν ἤθελεν ὁ Νάβις νὰ ἐνδώσῃ· ἀλλ' αὐξήσας τὸν στρατὸν αὐτοῦ μέχρι 15κισχιλίων ἀνδρῶν καὶ τὴν Σπάρτην ἰσχυρότερον ὀχυρώσας, καὶ διὰ φοβερᾶς τρομοκρατίας πατάξας πᾶσαν πρὸς ἐξέγερσιν ἐναντίον τοῦ τυράννου ἀποβλέπουσαν βουλὴν τῆς νουνεχεστέρας μερίδος τῶν πολιτῶν, ἀνέμενεν ὄπισθεν τῶν ἐρυμάτων τῆς Σπάρτης τὴν τῶν συμμάχων ἔφοδον, ἵνα ἐνταῦθα διατελῇ κατὰ τὸ δυνατὸν ἐν ἀσφαλείᾳ ἅμα μὲν κατὰ τῶν ἐν τῇ πόλει ἐχθρῶν, ἅμα δὲ καὶ κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ἐνῷ δὲ ἀντεῖχεν ἐνταῦθα ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον μετὰ μεγάλης ἐμμονῆς, τὰ ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Φλαμινίνου στρατεύματα τοῦ συμμαχικοῦ στόλου, ἀφοῦ πρότερον κατέλαβον τὰς λοιπὰς παραλίας πόλεις, ἠνάγκασαν εἰς παράδοσιν, μετὰ σφοδρὰν μάχην, τὸ Γύθειον, τὸν μέγαν ὅρμον καὶ τὸν κυριώτατον στρατιωτικὸν σταθμὸν τῆς χώρας. Τέλος δὲ ἡ ἐρήμωσις τῆς χώρας καὶ ἡ πτῶσις τοῦ Γυθείου ἔπεισαν τὸν τύραννον νὰ συνάψῃ διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Ἀλλ', ἐπειδὴ αἱ διαπραγματεύσεις αὗται δὲν ἔληξαν εἰς συμφωνίαν οὐδεμίαν, καὶ αὐταὶ δὲ αἱ πάντως μετριοπαθεῖς ἀπαιτήσεις τῶν Ῥωμαίων πεισματωδῶς κατεπολεμήθησαν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου τῆς Σπάρτης ἤτοι ὑπὸ τῶν μισθοφόρων καὶ τῆς ἰσοπολιτείας τυχόντων δούλων καὶ εἱλώτων· τέλος δὲ καὶ διότι αὐτὸς ὁ Νάβις,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ φανατικῶς ἐξημμένου τούτου πλήθους, ἐνισχυθεὶς δὲ νεωστὶ καὶ διὰ τῶν ὑπὸ τὸν Πυθαγόραν τρισχιλίων ἀνδρῶν ἀνενέωσε τὸν ἀγῶνα, ὁ Φλαμινῖνος μετά τινα ἀτυχῆ ἀποβᾶσαν μάχην μεταπεμψάμενος καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν πλοίων τοῦ στόλου στρατιώτας, ἐτόλμησε τέλος μετὰ τῆς οὕτω εἰς 50κισχιλίους ἀγωνιστὰς ἀνερχομένης ἀθρόας πολεμικῆς δυνάμεως αὐτοῦ γενικὴν ἐπὶ τὴν Σπάρτην ἔφοδον. Μετὰ πάλην ἀγρίαν εἰσήλασαν νῦν ἀληθῶς οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν πόλιν· μόνη δὲ ἡ τόλμη τοῦ Πυθαγόρα, τοῦ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ταύτῃ ἀνάγκῃ ἐμπρήσαντος τὰ πλησιαίτατα κείμενα μέρη τῆς πόλεως, ἔπεισε τοὺς εὐτυχεῖς νικητὰς νὰ καταπαύσωσιν ἐπί τινα χρόνον τὸν ἀγῶνα. Ἀλλὰ τοῦ Νάβιδος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε καταπέσει τὸ φρόνημα· καὶ νῦν ἠτήσατο ταπεινῶς εἰρήνην, ἥτις καὶ παρεχωρήθη αὐτῷ ὑπὸ ὅρους αὐστηροτάτους μὲν καθ' ἑαυτούς, ἀλλὰ μετὰ τὰ γενόμενα καὶ πάλιν ἀπροσδοκήτως μετρίους. Ἐκτὸς δηλονότι τῆς πόλεως Ἄργους, ἥτις κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας αὐτὴ ἑαυτὴν εἶχεν ἤδη ἐλευθερώσει, ὑπεχρεώθη ὁ τύραννος νὰ ἐκχωρήσῃ καὶ πάσας τὰς ἑαυτοῦ ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν ἁπάσῃ τῇ παραλίᾳ τῇ Λακωνικῇ κτήσεις, νὰ περιστείλῃ τὴν ναυτικὴν αὐτοῦ δύναμιν εἰς δύο ἄφρακτα πλοιάρια· ν' ἀποδώσῃ εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐκπεσόντας Σπαρτιάτας πᾶσαν τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἁρπαγεῖσαν περιουσίαν αὐτῶν, περιλαμβανομένων καὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παίδων, νὰ στερηθῇ δὲ καὶ τοῦ δικαιώματος νὰ κηρύττῃ πόλεμον οἴκοθεν καὶ νὰ συνομολογῇ ἐξωτερικὰς συμμαχίας [65].

Οὕτω λοιπὸν τὸ κράτος τοῦ Νάβιδος περιωρίσθη εἰς τὴν πόλιν Σπάρτην καὶ τὴν ἄμεσον ταύτης περιοχήν, εἰς τὴν μεσόγαιαν τῆς Λακωνικῆς· καὶ ὅμως καὶ οὕτω δὲν ηὐχαριστήθησαν οἱ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἐκβάσεως τοῦ πολέμου. Διότι πλὴν τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες, ὡς εἰκός, πικρότατα κατέκρινον τὴν πρὸς τὸν τύραννον δειχθεῖσαν ἐπιείκειαν [66], καὶ ὁ ψευσθεὶς πασῶν

[65] Liv. XXXIV 22—40 XXXV. 12. 13. Sustin XXXI. 1. 3. Πλουτ. Φλαμιν. κ. 13. Ζωναρ. Θ. 18 Στράβ. Η'. 365 κξ. Πρβλ. καὶ Κουρτίου Peloponn. Τόμ. 2 σ. 243 κξ. 317.

[66] Liv. XXXIV. 41.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αὐτοῦ τῶν ἐλπίδων βασιλεὺς Ἀγησίπολις καὶ οἱ ἐκδίκησιν ποθοῦντες Δωριεῖς μετανάσται*, οἵτινες φαίνεται ὅτι ὑπεχρεώθησαν ν' ἀρκεσθῶσιν ἁπλῶς εἰς ἀποζημίωσιν διδομένην αὐτοῖς ἐν ταῖς ἀποκεχωρισμέναις παροχθίαις χώραις [67], τὰ μέγιστα, ὡς οἰκοθεν ἐννοεῖται, δυσηρεστήθησαν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀχαιοί, καίτοι εἰς τούτους ἀπεδόθη τὸ Ἄργος, ἐτέθησαν δὲ ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν οἱ παναργαῖοι περίοικοι τῆς τῶν Λακεδαιμονίων χώρας (οἱ καλούμενοι ἀπὸ τοῦδε Ἐλευθερολάκωνες [68]), ὀλίγον εὐηρεστήθησαν ἐκ τούτου, ὅτι οὔτε ὁ φοβερὸς Νάβις ἐτέθη ὅλως ἐκποδὼν οὔτε δὲ καὶ ἡ Σπάρτη ἡνώθη πρὸς τὴν Συμπολιτείαν αὐτῶν [69]. Ἡ δυσαρέσκεια αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν καὶ ἐν προτέροις καὶ ἐν ὑστέροις χρόνοις εἰς κακονούστατα σχόλια περὶ τῶν αἰτίων τῆς τοιαύτης διαγωγῆς τοῦ Φλαμινίνου. Ἀληθῶς ὅμως φαίνεται ὅτι πάντη ἀλλοῖα ἦσαν τὰ ἐλατήρια τὰ τῆς τοιαύτης πολιτικῆς τοῦ Ῥωμαίου στρατηλάτου. Δὲν εἶναι βεβαίως ἀπίθανον ὅτι ὁ Φλαμινῖνος διὰ τοῦτο ἀληθῶς ἠγωνίζετο τάχιστα νὰ περατώσῃ τὸν παρὰ τὸν Εὐρώταν πόλεμον, ἵνα μὴ καταλίπῃ εἰς διάδοχόν τινα τὴν περάτωσιν τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἀγώνων αὐτοῦ· δὲν συνῆδε δὲ πάντως καὶ πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτικῆς ἡ ἄνευ ἀνάγκης στρογγύλωσις τῆς στρατιωτικῆς θέσεως τῶν Ἀχαιῶν πρὸς τὴν νοτιανατολικὴν διεύθυνσιν διὰ τῆς ὁλοσχεροῦς καταλύσεως δυνάστου μὴ προκαλέσαντος ἔτι τὴν Ῥώμην εἰς ἐξολοθρευτικὸν πόλεμον ἐκδικήσεως. Ἐξ ἄλλου οὐχὶ ἀτόπως ἐφρόνει ὁ Φλαμινῖνος ὅτι [70] ἡ ὁλοσχερὴς κατάλυσις τοῦ Νάβιδος μόνον διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ τότε λίαν πολυαρίθμου καὶ τῷ τυράννῳ πιστότατα ἀφωσιωμένου λαοῦ αὐτῆς ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ· δὲν ἦτο δὲ ἔργον τοῦ Φλαμινίνου νὰ διανοίξῃ ἀκριβῶς ἐλεύ-

* Οἱ ὑπὸ τοῦ Ναβίδου ἐκδιωχθέντες (ἴδε σ. 90) καὶ νῦν ἐπιστρέψαντες ὀλιγαρχικοὶ Σπαρτιᾶται.

[67] Πρβλ. Liv. XXXVIII. 30.

[68] Liv. XXXV. 13.

[69] Liv. XXXIV. 41. Πλουτ. Φλαμιν. κ. 13.

[70] Πρβλ. Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. Liv. XXXIV. 48. 49.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θερον στάδιον εἰς τὰ πολιτικὰ πάθη τῶν Ἀχαιῶν καὶ εἰς τὴν ἀγρίαν ἐκδικητικὴν τῶν Δωριέων ἐπιθυμίαν [71].

Ἀλλ' ἑτέρωθεν φαίνεται ὅτι ἐκείνη ἀκριβῶς ἡ δυσαρέσκεια τῶν Ἑλλήνων ἔτι μᾶλλον ἐβίασε τὸν Φλαμινῖνον νὰ συνηγορήσῃ παρὰ τῇ Συγκλήτῳ ὑπὲρ τῆς ὁριστικῆς ἐκ μέρους τῶν Ῥωμαίων ἐκκενώσεως τῶν φρουρίων Κορίνθου, Χαλκίδος καὶ Δημητριάδος. Καὶ ὁ τοιοῦτος πειθαναγκασμὸς τοῦ Φλαμινίνου δὲν ἔμεινεν ἀτελεσφόρητος. Ἅπαξ ἔτι διεχείμασεν ὁ Φλαμινῖνος ἐν Φωκίδι καὶ κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα εἰργάσθη μετὰ ζήλου νὰ ποιήσῃ μὲν ἐκποδὼν τὰ ἐπακόλουθα τῆς Μακεδονικῆς πολιτικῆς δυνάμεως καὶ ῥοπῆς, νὰ διαρρυθμίσῃ δ' ἐκ νέου τὰ πράγματα ἐν ταῖς ἀπὸ Μακεδόνων ἀποσπασθείσαις πόλεσι καὶ χώραις, ἰδίως δὲ ἐν τῇ δεινῶς παθούσῃ Θεσσαλίᾳ, καὶ νὰ καταστήσῃ πανταχοῦ τὴν ῥωμαΐζουσαν μερίδα κυρίαν τῶν πραγμάτων [72]. Πρὸς τούτοις ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς τοῦ βασιλέως Φιλίππου διηύθυνεν ἀπαύστως τὰς πρὸς τὸν Ἀντίοχον τῆς Συρίας διαπραγματεύσεις. Ἡ ὑπὸ στρατευμάτων Συριακῶν γενομένη κατοχὴ μεγάλου μέρους τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἑλληνικῶν πόλεων (τινῶν ἐλευθέρων, ἄλλων δὲ ὑπὸ Αἰγυπτιακήν, εἶτα δὲ ὑπὸ τὴν τοῦ Φιλίππου κυριαρχίαν ὑπηγμένων), ἐφ' ἃς ὁ Σελευκίδης βασιλεὺς εἶχεν ἀρχαίας ἀξιώσεις νομίμου κυριαρχίας, ἀπὸ τοῦ ἔτους ἤδη 199 εἶχε δώσει ἀφορμὴν εἰς σφοδρῶν τινων διακοινώσεων ἢ ὑπομνημάτων ἀνταλλαγὴν μεταξὺ τοῦ ἀπαιτοῦντος τὴν ἐλευθερίαν πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων Φλαμινίνου καὶ τοῦ βασιλέως Ἀντιόχου· ἀλλ' οὐδέτερος ἔτι εἶχεν ἀπόφασιν σοβαρὰν περὶ πολέμου. Ἀπειλητικωτέραν φάσιν ἔλαβον τὰ πράγματα ἀπὸ τοῦ ἔτους 195, καθ' ὃ ἔνθεν μὲν ὁ Ἀννίβας, ὁ ἀπὸ τοῦ 196 διὰ τῆς τῶν Ῥωμαίων ῥοπῆς ἐξελαθεὶς τῆς πατρίδος αὐτοῦ, κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 195 ἦλθεν εἰς Ἔφεσον καὶ λαμπρᾶς ἔτυχε δεξιώσεως παρὰ τοῦ Ἀντιόχου· ἔνθεν δὲ ὁ Ἀντίοχος ἐκ τῆς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος καταληφθείσης ὑπ' αὐτοῦ Θρᾳκικῆς χερσονήσου

[71] Mommsen. R. G. Τόμ. 1 σ. 728.

[72] Liv. XXXIV. 41. 48. πρβλ. 51 Πλουτ. Φλαμιν. κ. 12 καὶ κατωτέρω.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὁρμηθεὶς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θράκην [73]. Ὁπωσδήποτε νῦν ἵστατο παρὰ τῷ διστακτικῷ καὶ ἀτόλμῳ Σελευκίδῃ ὁ ἰσχυρότατος ἀνὴρ τοῦ χρόνου τούτου καὶ ὁ ἀδιάλλακτος ἐχθρὸς τῆς Ῥώμης, διηνεκῶς παραινῶν καὶ παρορμῶν αὐτὸν εἰς πόλεμον [74]. Ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις ἀληθῶς μέγα τόλμημα ἦτο ἡ τοῦ Φλαμινίνου ἀπόφασις ἵνα διὰ τῆς ὁλοσχεροῦς ἐκκενώσεως τῆς Ἑλλάδος περιβάλῃ διὰ λαμπρᾶς εἰκόνος τὰς ἀπαιτήσεις, ἃς προέβαλλεν ἡ Ῥώμη εἰς τὸν Ἀντίοχον, οὐδὲν ἄλλο κατ' οὐσίαν καταλείπων στήριγμα εἰς τὴν ἐν Ἑλλάδι νέαν θέσιν τῶν Ῥωμαίων εἰμὴ τὰς ὑπ' αὐτοῦ γενομένας πάντως ἠθικὰς παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν Ἑλλήνων κατακτήσεις· καὶ ταῦτα, ἐνῷ οἱ Αἰτωλοὶ εἶχον ἤδη πολεμίως πρὸς τὴν Ῥώμην. Ἀληθῶς δὲ κατώρθωσεν ἵνα ἡ Σύγκλητος ἐπιτρέψῃ αὐτῷ τὴν ὁλοσχερῆ τῆς Ἑλλάδος ἐκκένωσιν [75]· οὕτω δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔαρος τοῦ 194 π. Χ. ἐν μεγάλῃ ἐν Κορίνθῳ γενομένῃ πανελληνίῳ συνόδῳ ἠδυνήθη νὰ κηρύξῃ πρὸς τοὺς συνελθόντας Ἕλληνας τὴν ἐπικειμένην ἐκκένωσιν τοῦ Ἀκροκορίνθου, τῆς Χαλκίδος καὶ τῆς Δημητριάδος, εἶτα δὲ νὰ ἐξυμνήσῃ εὐγλώττως τὴν μεγαλοψυχίαν καὶ τὸ πιστὸν τῶν Ῥωμαίων καὶ νὰ παραινέσῃ τοῖς ἀγαπητοῖς αὐτοῦ Ἕλλησιν εὐγενῆ ὁμόνοιαν καὶ ἀξιοπρεπῆ καὶ σώφρονα χρῆσιν τῆς νέας αὐτῶν ἐλευθερίας. Ἀσμένως δὲ ἐξετέλεσαν οἱ ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ καταληφθέντες Ἕλληνες τὴν τελευταίαν αὐτοῦ αἴτησιν, τὴν δαπάνῃ δηλονότι ἑκάστης ἰδίᾳ Ἑλληνικῆς πολιτείας ἀπολύτρωσιν τῶν πολυαρίθμων Ῥωμαίων, οἵτινες διαρκοῦντος τοῦ δευτέρου Καρχηδονικοῦ πολέμου ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Φλαμινῖνος διέτριψεν ἐν Ἑλλάδι χρόνον τινὰ ἔτι ἵνα διακανονίσῃ ὁριστικῶς τὰ τῆς Εὐβοίας [76] καὶ τῶν

[73] Ταῦτα κατὰ τὰς νῦν ἐρεύνας τοῦ Nissen ἐν εἰρ. τ. σ. 149—153. 158 κξ. 162. 327 κξ.

[74] Ἀππιαν. Συρ. 1—4. Πρβλ. Liv. XXXIII. 20. 34. 35. 38—41. 46 κξ. XXXIV. 25. 33. 43. Πολύβ. ΙΗ' 30, 1 κξ. 31, 3. 32—35 Ζωναρ. Θ. 18. Διόδ. ΚΗ'. 12. 14.

[75] Πρβλ. Πλουτ. Φλαμιν. κ. 10. Liv. XXXIV. 49. Διόδ. ΚΗ. 12.

[76] Πρβλ. κατωτέρω. Καὶ αἱ πόλεις Ἐρέτρια καὶ Ὠρεός, αἵτινες ἐν ἀρχῇ ἔμελλον

Θεσσαλικῶν πολιτειῶν πράγματα· εἶτα δὲ ἐπανήγαγε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον αὐτοῦ ἀπὸ Ὠρικοῦ (ἐν τοῖς βορείοις ὁρίοις τῆς Ἠπείρου κειμένης πόλεως), ἀρχομένου περίπου τοῦ ἔαρος τοῦ ἔ. 194, εἰς Βρεντήσιον τῆς Ἰταλίας [77].

νὰ προσαρτηθῶσιν εἰς τὸ κράτος τῆς Περγάμου, ἐκηρύχθησαν ὕστερον ἐλεύθεραι (Liv. XXXIII. 34. Πολύϐ. ΙΗ'.30, 10 κ. 10)· ὥστε ἐν ταῖς χώραις ταύταις μόνη ἡ Αἴγινα (σ. 75) ἔμεινε κτῆσις Περγαμηνή.

[77] Liv. XXXIV. 48 — 52. Πλουτ. Φλαμιν. κ. 12. 13. Διόδ. ἐν εἰρ. τ. καὶ Ζωναρ. Θ. 18.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΟΥ ΦΛΑΜΙΝΙΝΟΥ ΜΕΧΡΙ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ
(194 π. Χ.—14 μ. Χ.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ῥώμης.

Οὕτως σύμπασα ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἑλλὰς κατὰ τὸ ἔ. 194 π. Χ. ἦτο πάλιν ἐλευθέρα καὶ αὐτόνομος· ἡ Μακεδονικὴ δύναμις εἶχε περισταλῆ αὖθις ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ ἔ. 358 π. Χ., ἡ Μακεδονικὴ πολιτικὴ ῥοπὴ εἶχεν ὁλοσχερῶς ἐκπέσει ἐν πάσαις ταῖς ἀπὸ τοῦ Ταϋγέτου μέχρι Ὀλύμπου χώραις, καὶ τὸ κράτος τῶν Ἀντιγονιδῶν δὲν ἔμελλε πλέον νὰ καταστῇ αὖθις ἐπικίνδυνον τοῖς Ἕλλησι. Καὶ ὅμως καὶ οὕτω ἡ νέα τῆς Ἑλλάδος ἐλευθερία ἦτο καὶ ἔμεινε ἁπλῶς ξένον φυτόν, καὶ ἡ μεγάλη ἐκείνη ἡμέρα, καθ' ἣν ὁ Φλαμινῖνος εἶχε κηρύξει τὴν αὐτονομίαν τῆς Ἑλλάδος, ἦτο τῇ Ἑλλάδι ἁπλῶς ἡ πρώτη ἡμέρα περιόδου ἀκατασχέτου καταρρεύσεως. Ἡ δύναμις ἡ ἐν τῇ ὅλῃ πολιτικῇ καταστάσει λανθάνουσα καὶ ἡ ἀδυσώπητος λογικὴ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἦτο ἀκριβῶς ἰσχυροτέρα τῆς θελήσεως καὶ τῆς δυνάμεως τῶν τε εὐμενεστάτων πρὸς τὴν Ἑλλάδα Ῥωμαίων πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν εὐαισθήτων ἐν Ἑλλάδι ἐνθουσιαστῶν.

Δὲν εἴμεθα ἐκ τῶν θιασωτῶν τῆς λίαν διαδεδομένης ἐκείνης γνώμης, ἥτις ἐν τῇ ὅλῃ ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος πολιτικῇ τῶν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ῥωμαίων ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πρὸς Φίλιππον πολέμου δὲν διαβλέπει ἀρχῆθεν ἄλλο εἰμὴ ἐπονείδιστον παίγνιον λογισμοῦ καὶ ψυχρᾶς ἀπιστίας· πρὸς τούτοις φρονοῦμεν ὅτι οἱ ἄριστοι τῶν Ῥωμαίων, καὶ μάλιστα ὁ μεγαλόφρων Φλαμινῖνος, τοὐλάχιστον κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, διενοοῦντο καὶ εἰργάζοντο σοβαρῶς, τοὐλάχιστον μέχρι τινός, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἣν ἤθελον νὰ παράσχωσι τῇ Ἑλλάδι. Ἐν τούτοις ὅμως καὶ οἱ τότε Ἕλληνες ἔλαβον πεῖραν τῆς παλαιᾶς καὶ ἀείποτε νέας πρακτικῆς σοφίας, ὅτι ἐλευθερία διὰ ξένων ὅπλων καὶ ἀγώνων κερδαινομένη καὶ ὑπὸ ξένης χειρὸς προσφερομένη ὡς δῶρον, οὐχὶ εὐκόλως ἀποβαίνει κέρδος. Ἡ ἐν Ἑλλάδι ἐνέργεια τῶν Ῥωμαίων, μάλιστα δὲ τοῦ διαφερόντως φιλελληνικῶν αἰσθημάτων ἐμφορουμένου Φλαμινίνου, ἦτο ἀληθῶς ἐν ἀρχῇ ἐξόχως ἀφιλοκερδής. Δὲν ἐπεκράτει ἔτι ἐν Ῥώμῃ ἡ ὀλεθρία πολιτικὴ ἐκείνη, ὑφ' ἧς ὕστερον οἱ Ῥωμαῖοι παρορμῶντο ἀκορέστως εἰς νέας διηνεκεῖς κατακτήσεις, εἰς κτῆσιν καὶ κάρπωσιν νέων διηνεκῶς ἐπαρχιῶν. Ἐν τούτοις οἴκοθεν νοεῖται ὅτι οὐδεὶς Ῥωμαῖος πολιτικὸς ἀνὴρ οὐδ' αὐτὸς ὁ Φλαμινῖνος διενοεῖτο νὰ καταλίπῃ εὐκόλως τὸ πολιτικὸν κέρδος, ὅπερ τὸ ἔργον ἐκεῖνο τῆς ἐλευθερώσεως ἐξ ἀνάγκης ἐπόριζεν εἰς τὸ Ἰταλικὸν παγκόσμιον κράτος. Ὡς πρὸς τὰς πολιτικὰς σχέσεις τῆς Ῥώμης πρὸς τὸν ἀνατολικὸν κόσμον ὑπῆρχον τότε ἐν τῇ Συγκλήτῳ, καθ' ὅσον δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν, δύο διάφορα ῥεύματα γνωμῶν. Καὶ γενικῶς μέν, ὡς φαίνεται, διαδεδομένη ἦτο ἐν ταῖς τάξεσι τῶν κυβερνώντων οἴκων ἡ γνώμη, ὅτι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς δυνάμεως τῆς Καρχηδόνος καὶ τὴν τοῦ Φιλίππου ὁριστικὴν ἧτταν, συμφέρον τῆς Ῥώμης ἦτο ἡ ἡγεμονία τῆς Ῥώμης νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ ἐν τῷ Ἑλληνομακεδονικῷ κόσμῳ τῆς Ἀνατολῆς, πρὸς ὃν μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Καρχηδόνος ἡ πολιτικὴ ἐπικοινωνία ἦτο ἤδη λίαν ζωηρά. Ἀλλὰ περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἔδει πρὸς τὸν σκοπὸν ἀκριβῶς τοῦτον νὰ ῥυθμίσωσι τὴν διαγωγὴν αὐτῶν οἱ Ῥωμαῖοι, αἱ τῶν διαφόρων μερίδων γνῶμαι διέφερον ἀλλήλων οὐχὶ ἀσθενῶς, καθ' ὅσον μάλιστα αἱ γνῶμαι αὗται παρήγοντο ἐκ τοῦ διαφόρου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τρόπου, καθ' οὗ αἱ μερίδες ἀντελαμβάνοντο τῆς ἰδέας τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς[1]. Οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς μερίδος, ἣν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν ἀρχαιοτέραν πολιτικὴν σχολήν, παρίστανται, ὡς πρότερον, ἐξ ἑνὸς μὲν λίαν φυλακτικοί, εἰς οὐδεμίαν τολμηρὰν ἐπιχείρησιν τοσοῦτον εὐκόλως ῥέποντες· καὶ αὐταὶ δὲ αἱ λεπτομέρειαι τῶν παραμονῶν τοῦ πολέμου τοῦ Ἀντιοχικοῦ μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ Ῥώμη τὸν νέον τοῦτον μέγαν ἀγῶνα ἀνέλαβε πολλῷ μᾶλλον βιαζομένη ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἢ ἐπιζητήσασα αὐτὸν μετὰ πάθους. Ἀλλ' ἐξ ἑτέρου οἱ αὐτοὶ πολιτικοὶ ἄνδρες ἐφρόνουν λίαν σαφῶς, ὅτι ἔπρεπεν ἡ Ῥώμη καὶ εἰς τὰς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀδρίου ἐκτεινομένας χώρας, ἃς διῆλθον νικηφόροι οἱ Ῥωμαϊκοὶ λεγεῶνες, κατὰ τὸ ἀρχαῖον Ῥωμαϊκὸν σύστημα καὶ στρατιωτικῶς νὰ θέσῃ πόδα στερρόν· ἠξεύρομεν δὲ ἐπόσον ἠγωνίσθη ὁ Φλαμινῖνος, ἵνα ὑπερνικήσῃ τὴν κατὰ τῆς ἀποδόσεως τῶν ἐν Ἑλλάδι κυριωτάτων φρουρίων ἀποστροφὴν πολλῶν συγκλητικῶν, ἀποστροφὴν ἐν τούτοις λίαν εὐεξήγητον ὡς ἐκ τῆς ἐν τῷ ἐγγὺς μέλλοντι ἀπειλουμένης μετὰ τοῦ Ἀντιόχου συγκρούσεως. Ἀπέναντι τῆς ἀρχαίας ταύτης πολιτικῆς σχολῆς ἵσταται, ἂν μὴ ἀπατώμεθα, ἡ τῶν νεωτέρων πολιτικῶν ἀνδρῶν χορεία, κέντρον ἔχουσα τὸν διὰ τῆς χειρώσεως τοῦ Ἀννίβα εἰς μεγάλην περιωπὴν ἀνελθόντα οἶκον τῶν Σκιπιώνων· μετὰ τούτων δὲ ἐν τοῖς μεγάλοις τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἑλληνομακεδονικὴν Ἀνατολὴν ἀφορῶσι ζητήμασι συντάσσεται καὶ ὁ Φλαμινῖνος· τοῦθ' ὅπερ δὲν ἐκώλυεν ἐν τούτοις οὐδαμῶς τὴν προσωπικὴν ἢ οἰκογενειακὴν ἀντιζηλίαν μεταξὺ τῶν μεγάλων ἄλλως ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πολιτικοῦ ἐδάφους ἱσταμένων πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ στρατηλατῶν. Οἱ πολιτικοὶ οὗτοι ἄνδρες, οἱ διὰ τῶν μεγάλων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν αὐτῶν ἐπιτυχιῶν γενόμενοι ἐπιφανεῖς ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ

[1] Πρβλ. πρὸς τοῦτο ἰδίως K. W. Nitzsch «Die Gracchen und ihre nähsten Vorgänger», σ. 76 κξ. 80 κξ. 101 κξ. (καὶ ἔτι πρότερον «Polybius» σ. 38 κξ.), μεθ' οὗ ὡς ἡ ἑπομένη ἀφήγησις μαρτυρεῖ, εἰς πολλὰ οὐσιώδη σημεῖα δύναμαι νὰ συμφωνήσω ὡς πρὸς τὰς γνώμας. Ἀναλόγους ἀντιλήψεις ἰδ. παρὰ L. Lange, Römische Alterthümer, Τόμ. 2 σ. 174 κξ. ἀλλ' οὗτος τὸν Πόπλιον Σκιπίωνα κρίνει πολλῷ δυσμενέστερον ἢ ὁ Nitzsch.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐν τοῖς βουλεύμασιν αὐτῶν, παρίστανται[2] πολλῷ τολμηρότεροι καὶ ἐπιχειρηματικώτεροι καὶ πολλῷ ὀξυδερκέστεροι τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου οἱ αὐτοὶ ἄνδρες τὴν νέαν ἡγεμονίαν τῆς Ῥώμης, τὴν μέλλουσαν νὰ ἱδρυθῇ ἐν Ἀνατολῇ, νοοῦσι κατὰ τοιαύτην τινὰ ἔννοιαν, καθ' ἣν οἱ ἡττημένοι ἀντίπαλοι τῆς Ῥώμης ἔπρεπεν ἁπλῶς νὰ ἐξασθενωθῶσι, νὰ καταστῇ ἀξίωμα πολιτικὸν ἡ μὴ προσάρτησις νέων ἐπαρχιῶν, ἡ δὲ Ῥωμαϊκὴ ὑπεροχὴ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀδρίου νὰ ἐπεκταθῇ καὶ νὰ προαχθῇ πρὸ πάντων διὰ τῆς στενῆς μετὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἑνώσεως τῶν μικρῶν καὶ μεσαίων κρατῶν τῶν κειμένων ἐν τοῖς ὁρίοις καὶ μεταξὺ τῶν περιοχῶν τῆς δυνάμεως τῶν μεγάλων ἀνατολικῶν κρατῶν.

Ὑπὸ τοιαύτην ἔννοιαν, φρονῶ, πρέπει νὰ νοήσωμεν τὴν διὰ τοῦ Ρωμαϊκοῦ ξίφους καὶ Ρωμαϊκῆς πολιτικῆς ἱδρυθεῖσαν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Ὡς τὰ κράτη τῆς Περγάμου καὶ τῆς Ῥόδου ἐν τῇ Ἀσιατικῇ Ἑλληνιστικῇ Ἀνατολῇ, οὕτω καὶ αἱ ἐν Εὐρώπῃ ἐλεύθεραι ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι ἦσαν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν Ρωμαίων ἐλευθερωτῶν αὐτῶν πολυτιμόταται προφυλακαὶ καὶ ἐρείσματα τοῦ νέου Ρωμαϊκοῦ, ἀνατολικῶς τοῦ Ἀδρίου ἐκτεινομένου, συστήματος πολιτικῆς δυνάμεως. Αἱ ἐλεύθεραι αὗται ἑλληνικαὶ καὶ ἑλληνιστικαὶ πολιτεῖαι αἱ μεταξὺ τῆς περὶ Κεφαλληνίαν θαλάσσης καὶ τοῦ Φρυγικοῦ ὀροπεδίου, μετὰ τῆς Ῥώμης συμμαχοῦσαι καὶ ἐν τῇ ἐντελεῖ αὐτονομίᾳ αὐτῶν ὑπὸ τῆς Ῥώμης ἀποτελεσματικῶς προστατευόμεναι, ἐχώριζον ἀπ' ἀλλήλων, στρατηγικῶς λίαν σαφῶς, τὰ μεγάλα κράτη τῆς Ἀνατολῆς, ἤτοι τὸ τεταπεινωμένον Μακεδονικὸν κράτος, τὸ ἔτι ἄθικτον κράτος τῶν Σελευκιδῶν καὶ τὸ νῦν ἔτι ἰσχυρότατον κράτος τῶν Λαγιδῶν, τῶν ἀνέκαθεν μὲν τῇ Ῥώμῃ φίλων, ἀλλὰ νῦν οὐδαμῶς εὐχαριστημένων ἐπὶ τῇ ἐνεργῷ τῶν Ρωμαίων εἰσχωρήσει εἰς τὸ πολιτικὸν σύστημα τῶν ἀνατολικῶν περὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν κρατῶν. Μεθ' ὅσῳ μᾶλλον περιεσκεμμένης μετριοφροσύνης προσεφέρετο ἡ Ῥώμη ἐν ταῖς πρὸς τὰ μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα ταῦτα κράτη σχέσεσιν,

[2] Πρβλ. πλὴν ἄλλων ἰδίως καὶ Liv XXXIV 43.

ὅσῳ ὀλιγώτερον ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς τὸ νὰ ἐπέλθῃ τις ὑπόνοια ἐν Ἑλλάδι, ὅτι ἡ Ῥώμη ἐπεδίωκε καὶ ἐνταῦθα σκοποὺς πλεονεκτικούς, σκαιάν τινα δηλονότι κατακτητικὴν πολιτικήν, τοσούτῳ ἀσφαλέστερον περιεποίει εἰς ἑαυτὴν τὴν πλήρη καὶ διαρκῆ ἐλευθέραν ἀφοσίωσιν τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων (οὕτως ἐφρόνουν ὁ Φλαμινῖνος καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ)· τοσούτῳ εὐκολώτερον θὰ ἔμελλον οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τοὺς μετέπειτα ἀγῶνας, καὶ ἰδίως εἰς τὸν πρὸς Ἀντίοχον, νὰ ἐπεξέρχωνται κατὰ τῶν πολεμίων οὐχὶ ἁπλῶς μεθ' ὅπλων, ἀλλὰ καὶ μετὰ δυνάμεως ἠθικῆς. Ἀλλ' ὡς εἶχε τότε ἡ καθόλου κατάστασις τοῦ πολιτικοῦ κόσμου, πρὸ πάντων δὲ ἕνεκα τῆς φύσεως τῆς ἀρχαίας πολιτικῆς, ἰσχυρά τις σύγκρουσις μεταξὺ τῆς μεγάλης δημοκρατίας τῆς Δύσεως καὶ τῆς μεγάλης μοναρχίας τῆς Ἀσιατικῆς Ἀνατολῆς, ὧν ἥ τε περιοχὴ τῆς δυνάμεως καὶ τὸ συμφέρον ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Μακεδονικῆς ὑπεροχῆς νῦν ἀμέσως συνεκρούοντο πρὸς ἄλληλα, τοσούτῳ ὀλιγώτερον ἠδύνατο νὰ βραδύνῃ, ὅσον νῦν καὶ ὁ Ἀννίβας εἰργάζετο ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀντιόχου, ἵνα βοηθείᾳ τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἴδιον κόσμον πολιτικὸν ἀποτελούντων κρατῶν νέους καὶ βαρεῖς παρασκευάσῃ τῇ Συγκλήτῳ κινδύνους.

Ἀλλ' ἀκριβῶς ἡ τοιαύτη ἀντίληψις τῶν σχέσεων τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν Ῥώμην ἐγένετο κυρίως ἡ ἀφορμὴ τῆς ἔπειτα συμφορᾶς τῆς Ἑλλάδος. Αἱ Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, ἐπαναλαμβάνομεν, ἔδει νὰ ὦσιν ἀληθῶς ἐλεύθεραι καὶ αὐτόνομοι· τοιαύτη ἦτο ἡ γνώμη τῶν Ῥωμαίων πολιτικῶν ἀνδρῶν, ὧν οἱ λόγοι εἶχον κῦρος ἐπὶ τοὺς πολλούς. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἔπρεπεν ἐπὶ τούτῳ νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τῶν Μακεδόνων, ἵνα ἔπειτα Ῥωμαῖοι ἄρχοντες ἐπεμβαίνωσιν αὐθαιρέτως εἰς τὰ πολιτικά, στρατιωτικὰ καὶ κοινωνικὰ αὐτῶν πράγματα. Ἓν ὅμως ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Φλαμινίνων καὶ Σκιπιώνων ὡς ὅλως αὐτόδηλον: οἱ Ἕλληνες δηλονότι ἔπρεπε νὰ ὦσιν ἐλεύθεροι, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ ὦσιν ἐν ταὐτῷ καὶ διαρκῶς φίλοι τῶν Ῥωμαίων· ἠλευθέρωσεν αὐτοὺς ἡ Ῥώμη ἀπὸ τοῦ Φιλίππου ἐπὶ τούτῳ, ἵνα ἡ πολιτικὴ ἄλλων μεγάλων κρατῶν, π. χ. τῶν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σελευκιδῶν, μὴ δυνηθῇ ν' ἀσκήσῃ ἐπ' αὐτοὺς ἀκωλύτως ῥοπὴν πολιτικήν. Συνελόντι εἰπεῖν, δὲν ἐπεθύμουν οἱ Ρωμαῖοι ἐλευθεραὶ νὰ βλέπωσιν αὐξανομένην ἢ χρησιμοποιουμένην τὴν νέαν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οὗτοι κατὰ τὰς περιστάσεις νὰ ἀντιπολιτεύωνται κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἐναντίον τῆς Ῥώμης αὐτῆς. Πρὸς τοιαύτην πολιτικὴν τῶν Ῥωμαίων συνεδέετο τὸ γεγονὸς ὅτι οὗτοι δὲν ηὐνόουν τὴν μεγάλην ἔκτασιν τῶν ἔτι ἀκμαιοτάτων Ἑλληνικῶν συμπολιτειῶν ἐπὶ τὰς ἀπὸ τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους ἀποσπασθείσας χώρας· (ἐκτὸς μόνον ὅτι πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ἐν ἀρχῇ προσεφέροντο πολλῷ εὐμενέστερον ἢ πρὸς τοὺς θρασεῖς Αἰτωλούς). Μετὰ τῆς τοιαύτης δὲ πολιτικῆς τῶν Ῥωμαίων συνεδέετο καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι οὗτοι ἐν Ἑλλάδι πολλῷ πλέον εὐμενέστερον εἶχον πρὸς τὴν αὐτοτελῆ ὕπαρξιν πολλῶν μικρῶν πολιτειῶν καὶ συμπολιτειῶν ἱδρυμένων ἐντὸς μικρῶν τοπικῶν περιφερειῶν ἢ πρὸς τὴν ἐμπέδωσιν ἰσχυρῶν στρατιωτικῶν κρατῶν. Διότι ταῦτα, καίπερ καθ' ἑαυτὰ μὴ δυνάμενα νὰ καταστασθῶσιν ἐπικίνδυνα τοῖς Ῥωμαίοις, οὐχ ἧττον ἐν τῇ συναισθήσει τῆς πάντοτε ἀξίας λόγου δυνάμεως αὐτῶν ἠδύναντο, τυχούσης περιστάσεως, ἀγνωμονοῦντα πρὸς τοὺς Ῥωμαίους κατὰ τὴν συνήθη εἰς τοὺς λαοὺς πρὸς τοὺς ἔξωθεν ἐλευθερωτὰς ἀγνωμοσύνην νὰ καταστασθῶσι σύμμαχοι σπουδαιότατοι ἄλλων πρὸς τὴν Σύγκλητον πολεμίων μεγάλων κρατῶν.

Ἐκ τοιαύτης καταστάσεως πραγμάτων προῆλθε τὸ πρῶτον, εὐθὺς μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Φιλίππου, ἡ μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων καὶ Αἰτωλῶν διάστασις, ἐκείνη ἣν καὶ ὁ Φλαμινῖνος αὐτὸς δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ὑπερνικήσῃ. Θέλομεν δὲ ἰδεῖ, πῶς ἐκ τῆς τοιαύτης διαστάσεως ἀνεπτύχθη τάχιστα ἀπότομος ἐχθρότης ἐπενεγκοῦσα τέλος, ἐν συναφείᾳ πρὸς τὸν Ἀντιοχικὸν πόλεμον, φανερὸν πόλεμον μεταξὺ τῶν διϊσταμένων. Οὕτω ἡ προστάτις τῶν Ἑλληνικῶν πολιτικῶν Ῥώμη, παρὰ τὴν θέλησιν αὐτῆς, ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἐν Ἰσθμίοις τοῦ 196 κηρυχθεῖσαν ὑπ' αὐτῆς ἐλευθέρωσιν πάντων τῶν Ἑλλήνων ἔρχεται εἰς πόλεμον πρὸς μέρος τῶν ὑπὸ προσ-

τασίαν αὐτῆς Ἑλλήνων, καὶ ἡ βαρεῖα χεὶρ τῆς Ῥώμης καταφέρεται, τιμωροῦσα καὶ καταστρέφουσα, ἐπὶ ἓν τῶν μέχρι νῦν ζωτικωτάτων μελῶν τῆς φθινούσης Ἑλλάδος· τοῦτο δ' ἦτο σαφῶς τροπὴ κινδυνωδεστάτη ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἑλλάδα πολιτικῇ τῶν Ῥωμαίων. Εἶναι δὲ πρόδηλον ὅτι ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῆς σημειωθείσης πολιτικῆς, ἥτις ἤθελεν ἔνθεν μὲν νὰ σέβηται ἐπιμελῶς τὰ δικαιώματα καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ἐξ ἄλλου δὲ συγχρόνως τὰς αὐτὰς πολιτείας νὰ κρατῇ διαρκῶς πιστὰς εἰς πορείαν σύμφωνον πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ τὰ τούτου συμφέροντα καὶ νὰ ἐπαγρυπνῇ ἐπὶ τούτων, δὲν ἦτο πάντοτε εὔκολον νὰ ἐμμένῃ ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτικὴ ἐν τῇ λεπτῇ γραμμῇ, ἧς ἐπέκεινα ὁ ἰσχυρὸς προστάτης ἐφαίνετο αὐστηρὸς δεσπότης, ὡς τοῦτο ἐδοκίμασε καὶ αὐτὸς ὁ ἐπιτήδειος φιλέλλην Φλαμινῖνος. Οὕτω δὲ ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἥττης τῶν Αἰτωλῶν καὶ τῆς πτώσεως τῆς δυνάμεως τοῦ κράτους τῶν Σελευκιδῶν, ἤτοι ἀπὸ τῶν ἡμερῶν, καθ' ἃς ἡ ἡγεμονία, τῶν Ῥωμαίων ἐξετάθη σαφῶς καὶ ἐπισήμως καὶ ἐπὶ τὴν ἑλληνομακεδονικὴν Ἀνατολήν, ἤρξατο ἐλαττουμένη ὀφθαλμοφανῶς ἡ λεπτὴ ἐπιφυλακτικότης, μεθ' ἧς μέχρι τότε εὐηρεστοῦντο νὰ φέρωνται πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς Ἕλληνας, καθ' ὃν τρόπον ἤρξατο μειουμένη ἔκτοτε καὶ ἡ πρὸς Ῥωμαίους συμπάθεια πολλῶν ἐκ τῶν ἀξιολογωτάτων Ἑλλήνων. Καὶ παρῆλθε μὲν ἔτι μακρὸς χρόνος, ἑωσοῦ καταστῇ ἐμφανὴς ἡ λύκειος φύσις τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτικῆς· ἀλλ' ἡ τάσις τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὸ προάγειν τὰ ἐν Ἑλλάδι Ῥωμαϊκὰ συμφέροντα δι' ἐπικινδύνων ῥαδιουργιῶν καὶ δι' ἀθετήσεων τοῦ δικαίου αὐξάνεται ὁμοῦ μετὰ τῆς ψυχράνσεως τῶν μεταξὺ δύο λαῶν ἀμοιβαίων συμπαθειῶν καὶ μετὰ τῶν διηνεκῶς ἀνανεουμένων ἐρίδων μεταξὺ Ῥωμαίων πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ Ἑλλήνων ἐχόντων ἰσχυρὸν φιλόπατρι φρόνημα. Καὶ ἡ τοιαύτη τάσις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τρέφεται καὶ προάγεται διὰ τῆς διαλυτικῆς ροπῆς, ἣν ἀσκοῦσιν αἱ πολιτικαὶ ἐν Ἑλλάδι μερίδες, αἵτινες ἐν τοῖς ὑστάτοις χρόνοις τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ζητοῦσι τὸ δικαστήριον αὐτῶν ἐν Ῥώμῃ,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καθ' ὃν τρόπον ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Ἀγησιλάου καὶ Πελοπίδα ἐζήτουν αὐτὸ παρὰ τὸν θρόνον τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Ὁ τελευταῖος Μακεδονικὸς πόλεμος (ὁ κατὰ τοῦ βασιλέως Περσέως) ἐπήνεγκε τὴν ὁριστικὴν κρίσιν ὡς πρὸς τὴν Ῥώμην καὶ ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ὁλοσχερὴς καταστροφὴ τοῦ κράτους τῶν Ἀντιγονιδῶν, εἰς ὃ εἶχον στραφῇ πάλιν ἐπ' ἐσχάτων αἱ συμπάθειαι πολλῶν τῶν ἀρίστων ἐν Ἑλλάδι φιλοπατρίδων ἀνδρῶν, ἐξαφανίζει ἐν Ῥώμῃ τὸ ἔσχατον ἴχνος τῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας εὐμενοῦς φυλακτικότητος. Διότι ἐν Ῥώμῃ σχεδὸν ὁλοσχερῶς ἐγκατελείφθη νῦν ἡ πολιτικὴ λεπτότης τῶν Σκιπιώνων καὶ Φλαμινίνων, ἀνεφύη δὲ νῦν γένος πολιτικῶν ἀνδρῶν ἀρεσκομένων εἰς ἄπιστον δολιότητα καὶ σκαιὰν βιαιότητα πρὸς τὰς « πελάτιδας πολιτείας » τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Εἰς τὴν οὕτω δημιουργηθεῖσαν νῦν κατάστασιν τίθησι τέλος τέρμα ἡ διὰ κοινοῦ σφάλματος Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων ἐπελθοῦσα αἱματηρὰ καταστροφή, μεθ' ἧς τελευτᾷ ἡ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας.

Ἀφοῦ οὕτω ἐπειράθημεν νὰ παραστήσωμεν προκαταρκτικῶς καὶ ἐν γενικοῖς σημείοις τὴν πορείαν τῆς ἐξελίξεως τῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα σχέσεων τῆς Ῥώμης μένει ἡμῖν ἐν πρώτοις, ἵνα ὦμεν ἐντελῶς δίκαιοι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ν' ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ ἠθική, κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ κατάστασις τοῦ ἐν Εὐρώπῃ ἑλληνικοῦ κόσμου ἦτο πάντως τοιαύτη ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Φλαμινίνου, ὥστε ἡ ἀπὸ τῶν Ἰσθμίων τοῦ ἔ. 196 ἐπὶ ἥμισυν αἰῶνα οἰκτρὰ πορεία τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων οὐδὲν ἀπολύτως ἔχει τὸ ἐκπλῆσσον καὶ οὐδαμῶς πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἔργον μόνον ἢ κατὰ μέγα μέρος τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτικῆς. Ἐὰν τὸ ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὸν γένος τὸ ἐλευθερωθὲν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀπὸ τῆς Μακεδονικῆς ἀρχῆς εἶχεν ἔτι τότε ἠθικὴν χρηστότητα καὶ πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωτικότητα καὶ ἐθνικὴν ἑνότητα· ἐὰν μόνον ἕνεκα μεγάλης τινὸς ἀτυχίας, οἵα κατὰ τὰς περιστάσεις δύναται νὰ ἐνσκήψῃ βαρεῖα καὶ ἐπὶ λαοὺς σφριγῶντας ἰσχυρῶς, εἶχε καμφθῇ παροδικῶς ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ὑπὸ τὸν ζυγὸν ξένης καταπιεστικῆς ἀρχῆς, τότε

οὐχὶ ἄνευ χρηστῶν ἐλπίδων ἠδύνατο πάντως ν' ἀπίδῃ τις πρὸς τὸ μέλλον τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἐν Κυνὸς Κεφαλαῖς μάχης. Ἀλλ' οὕτω δὲν εἶχον οὐδαμῶς τὰ πράγματα ἐν Ἑλλάδι. Ἡ ἐν Ἑλλάδι Μακεδονικὴ ἀρχή, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι, ὡς εἴδομεν οὐχὶ ἐκ φιλανθρώπου συμπαθείας πρὸς ἔθνος δεδουλωμένον, ἀλλ' ἐκ λεπτῶν πολιτικῶν ὑπολογισμῶν εἶχον καταστρέψει, δὲν ἠδύνατο πλέον ἐν τῷ δευτέρῳ ἡμίσει τμήματι τοῦ 3 π. Χ. αἰῶνος νὰ θεωρηθῇ ὡς ξένη δεσποτεία[3]. Ἡ ἀρχὴ αὕτη, ἐνῷ ἐξ ἑνὸς εἶχε πάντως καταστῇ εἰς τοὺς Ἕλληνας σχεδὸν ἀνάγκη πολιτική, ἐξ ἄλλου ἡ αὐστηρὰ στρατιωτικὴ ἀγωγὴ τῆς Μακεδονικῆς μοναρχίας εἶχε παράσχει εἰς πολλὰς ἠθικῶς, κοινωνικῶς καὶ πολιτικῶς ἐντελῶς διεσπασμένας Ἑλληνικὰς φυλάς, πρὸ πάντων δὲ εἰς τοὺς Βοιωτούς, Θεσσαλοὺς καὶ τοὺς Ἠπειρώτας αὐτούς, ἔρεισμα ἰσχυρὸν προφυλάξαν αὐτὰς ἀπὸ τελείας ἐσωτερικῆς διαλύσεως. Ἄνευ τοῦ μεγάλου σφάλματος τοῦ Φιλίππου, ὡς εἴδομεν τοῦτο ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἡ Μακεδονικὴ ἡγεμονία ἤθελεν ἐμπεδωθῇ ἰσχυρῶς ἐν πάσῃ τῇ Ἑλλάδι, πλὴν ἴσως μόνης τῆς Αἰτωλίας· ἀλλὰ καὶ οὕτω Εὔβοια, Βοιωτία, Ἀκαρνανία καὶ Θεσσαλία δὲν ἀπεῖχον τοῦ νὰ ἐνωθῶσι διηνεκῶς στενώτερον μετὰ τῶν κληρονομικῶν χωρῶν τῆς Μακεδονικῆς μοναρχίας. Ἀλλὰ νῦν ἡ τοιαύτη τῶν πραγμάτων ἐξέλιξις ἔπαυσεν ἀποτόμως καὶ διὰ παντὸς διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν Ῥωμαίων. Διὰ ταύτης πάντες οἱ μέχρι Ὀλύμπου Ἑλληνικοὶ λαοὶ ἀπεδόθησαν πάλιν εἰς ἑαυτούς, καὶ ἔμελλον πάλιν νὰ ὦσι τοῦ λοιποῦ αὐτοτελεῖς καὶ ἐλεύθεροι. Ἀλλ' ὅμως τάχιστα ἀπεδείχθη ὅτι οἱ λαοὶ οὗτοι ἐν εὐρυτέρῳ μέτρῳ ἐστεροῦντο τῶν ἀπαραιτήτων πρὸς τοιοῦτον βίον ὅρων καὶ ὅτι καὶ ἐνταῦθα οὐχὶ καλῶς « νέος οἶνος ἐβλήθη εἰς ἀσκοὺς παλαιούς ».

Ἐν τοῖς ἑπομένοις θέλει ἀποδειχθῇ ὅτι πρὸ πάντων ἐκεῖναι αἱ

[3] Πρβλ. πλὴν τῶν πρότερον κατ' ἐπανάληψιν σημειωθέντων καὶ τὴν γενομένην ἐν τῷ λόγῳ Μακεδόνος τινὸς πρέσβεως ἐν Αἰτωλικῇ τινι συνόδῳ δήλωσιν (ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔ. 199. πρβλ. ἀνωτέρω σ. 67) παρὰ Liv. XXXI. 29 « Aetoles, Acarnanes, Macedones, ejusdem linquae homines, sqq ».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πολιτεῖαι καὶ φυλαὶ (ἐξαιρουμένων τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν χρηστῶν Ἀκαρνάνων, οἵτινες μέχρι τοῦ 197 ἐξηρτῶντο σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν ἀπὸ τοῦ Φιλίππου) ἐστεροῦντο τῶν ἰδιοτήτων τῶν ἀναγκαίων ἵνα ἐν τῇ νέᾳ ἐλευθερίᾳ δυνηθῶσι πάλιν ἰσχυρῶς ν' ἀκμάσωσιν. Ἀλλ' ὑπῆρχον καί τινα κακά, ἅπερ ἐν ἰσχυροτέρῳ ἢ ἀσθενεστέρῳ βαθμῷ ἀνεφάνησαν σχεδὸν παντα-χοῦ ἐν Ἑλλάδι μὴ δυνάμενα νὰ ποοιηθῶσιν ἐκποδὼν ἁπλῶς δι' εὐμενοῦς τινος κηρύγματος ἐλευθερίας· ἦσαν δὲ αἱ τοιαῦται ἐλλείψεις βαρεῖαι οἰκονομικῆς καὶ ἠθικῆς φύσεως καχεξίαι. Οἱ χαλεποὶ καιροὶ τῶν Διαδόχων καὶ τῶν Ἐπιγόνων εἶχον ἤδη ἐπενέγκει βαθείας πληγὰς εἰς τὴν εὐημερίαν τῶν πλείστων Ἑλληνικῶν χωρῶν· ἰδίως δὲ φαίνεται ὅτι ὁ δημόσιος πλοῦτος πολλῶν πόλεων ἠλαττώθη σημαντικῶς, ἔτι δὲ συχνότερον ἐβαρύνθη μεγάλως διὰ χρεῶν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὡς πρὸς τὴν πλειονότητα τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλήνων ἐπῆλθε περὶ τὰ μέσα τοῦ 3 π. Χ. αἰῶνος μακρὰ περίοδος μείζονος ἀναλόγως ἡσυχίας. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἔτους 230 π. Χ. περίπου οἱ Ἕλληνες προέβαινον πάλιν, πλὴν σπανίων διακοπῶν ἢ διαλειμμάτων ἀνέσεως, ἀπὸ ἔριδος εἰς ἔριν. Οὕτως οἱ πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς πειρατὰς ἀγῶνες, ὁ Κλεομενικὸς πόλεμος, ὁ συμμαχικὸς πόλεμος, οἱ δύο πρὸς Ῥωμαίους πόλεμοι· ταῦτα πάντα ἐπὶ γενεὰν ὁλόκληρον δὲν ἐπέτρεπον ἡσυχίαν εἰς τὸν τλήμονα λαὸν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου. Καὶ ναὶ μὲν πάντως οἱ πόλεμοι οὗτοι, ἵνα σιωπήσωμεν ὅλως περὶ τοῦ καθαρῶς στρατιωτικοῦ αὐτῶν μέρους, ὡς πρὸς τὴν καταστρεπτικὴν αὐτῶν σφοδρότητα δὲν ἠδύναντο νὰ παραβληθῶσιν οὐδαμῶς πρὸς τὸν πόλεμον τοῦ Ἀννίβα τὸν καταστρέφοντα τὴν εὐημερίαν τῆς Ἰταλίας καὶ ἔρημον ἀνθρώπων ποιοῦντα τὴν χερσόννησον τῶν Ἀπεννίνων. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐκώλυεν οὐδαμῶς ἵνα ὁ τρόπος, καθ' ὃν κατὰ τὸ τότε ἰσχῦον «δίκαιον τοῦ πολέμου» οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑλληνικῶν τούτων ἀγώνων διεξήγοντο, ἰδίως ἐκ μέρους τῶν Αἰτωλῶν καὶ τῶν πανστρατιᾷ εἰς τοιούτους ἀγῶνας χρησιμοποιουμένων Θρᾳκῶν καὶ Ἰλλυριῶν καὶ Κελτῶν μισθοφόρων, καταστῇ σφόδρα ὀλέθριος εἰς τὴν εὐημε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρίαν τῶν πλείστων ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν τούτων χωρῶν. Πρέπει δὲ καὶ τοῦτο νὰ μὴ παρίδωμεν, ὅτι αἱ μικραὶ αὗται ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, αἱ μετρίαν ἔτι ἔχουσαι ζωτικότητα, ἐστεροῦντο παντελῶς τῶν δυνάμεων ἐκείνων, δι' ὧν ἡ ἰσχυρὰ καὶ ἔτι πάντοτε ἐν νεότητι σφριγῶσα Ῥώμη ἠδύνατο ν' ἀναπληρώσῃ τὰς εἰς ἀνθρώπους καὶ ὑλικὴν εὐημερίαν ζημίας. Καταστροφὴ καὶ ἔνδεια μαστίζουσα θρόνους, φιλοπόνους ἀστοὺς καὶ ἀγρότας, καὶ μάλιστα ὁλοκλήρους δήμους, καταχρέωσις βαθεῖα τῶν πόλεων καὶ ἔτι πλέον μεγάλου πλήθους πολιτῶν καὶ ἀγροτῶν· τοιαύτη εἶναι ἡ ζοφερὰ εἰκών, ἣν παριστῶσιν ἡμῖν ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ ἑπομένῳ χρόνῳ μεγάλα τμήματα τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου. Περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστροφῆς τῶν μαχίμων Αἰτωλῶν ἐγένετο ἤδη λόγος ἀλλαχοῦ· ἡ δὲ πενία τῶν ἐκ τῆς πάλαι ὑψηλῆς θέσεως πρὸ πολλοῦ οἰκτρῶς καταπεσουσῶν Ἀθηνῶν δίδωσι τὸ ὕστατον τὴν πόρρωθεν ἀφορμὴν εἰς τὴν τελευταίαν καταστροφὴν τῶν Ἑλλήνων. Ἠξεύρομεν ἤδη τὴν ἐκ τοῦ Κλεομενείου πολέμου τὴν ἀρχὴν ἔχουσαν πτῶσιν τῆς εὐγενοῦς Μεγαλοπόλεως· ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ πόλεις τῆς ἄλλως ἐξαιρέτως ὠργανωμένης Ἀχαϊκῆς Συμμαχίας ὑπέστησαν βαρείας οἰκονομικὰς συμφοράς· τοὐλάχιστον κατὰ τὸν χρόνον τοῦ Κλεομενείου πολέμου βλέπομεν ἐν τῇ Συμπολιτείᾳ μεγάλα πλήθη πενήτων δυσηρεστημένων μετὰ σφοδρᾶς συμπαθείας ἀποβλεπόντων πρὸς τὸν μέγαν τῆς Σπάρτης βασιλέα Κλεομένην Γ'., διότι ἐνόμιζον ὅτι οὗτος ἔμελλε νὰ κηρύξῃ καθ' ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον τὸ φλογερὸν κοινοτιστικὸν κήρυγμα τῶν τότε χρόνων «Ἀπόσβεσιν χρεῶν καὶ γῆς ἀναδασμόν». Ἀλλὰ χειρίστη ἐφαίνετο ἡ κατάστασις τῆς ἐκ φύσεως τοσοῦτον εὐδαίμονος Θεσσαλίας, τῆς ἀτυχοῦς ταύτης χώρας, ἥτις ἔν τε τῷ συμμαχικῷ πολέμῳ καὶ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς Ῥωμαϊκοῖς πολέμοις ἐν τρομερᾷ συστηματικότητι καὶ αὐξανούσῃ λύσσῃ εἶχε καταληστευθῇ καὶ δὴ καὶ κατατριβῇ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τῶν Αἰτωλῶν, Ἀθαμάνων, Ῥωμαίων καὶ Μακεδόνων. Ἡ τοιαύτη δὲ κατάστασις ἔτι μᾶλλον πρέπει νὰ φανῇ ἄπελπις, διότι καὶ ὁ ἑπόμενος χρόνος ἐν ἀρχῇ ἐπήνεγκε μόνον τὴν τῆς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κοινωνικῆς νόσου ἐπίτασιν καὶ διότι ἕνεκα τῆς διηνεκῶς αὐξανομένης ἐξασθενήσεως τῆς πολιτικῆς καὶ ἐμπορικῆς σημασίας τῆς Ἑλλάδος, τῆς προερχομένης ἔκ τε τῆς καθόλου καταστάσεως τοῦ κόσμου καὶ ἐκ τῆς πρὸ μακροῦ ἤδη χρόνου ὁλοσχερῶς μεταβληθείσης ὁδοῦ τῆς μεγάλης ἐμπορίας, περιπλέον δὲ ἕνεκα τῆς βραδέως, ἀλλ' ἀπαρεγκλίτως χωρούσης μειώσεως τῆς ζωτικότητος τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλήνων, ἠλαττοῦντο βαθμηδὸν καὶ διηνεκῶς αἱ δυνάμεις αἱ ἀναγκαιοῦσαι πρὸς ἀποσόβησιν τῆς ἐν Ἑλλάδι κοινωνικῆς καχεξίας.

Στενῶς συνδεδεμέναι πρὸς τὰ τοιαῦτα κακὰ ἦσαν καὶ δειναὶ ἠθικαὶ καχεξίαι· ἐννοῶ δηλαδὴ ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἤδη γνωστοῖς σκιεροῖς μέρεσι τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος ὁ πολυκύμαντος οὗτος χρόνος ἀπεκάλυψε καὶ ἄλλας μεγάλας κηλῖδας ἐν τῷ ἠθικῷ καὶ πολιτικῷ χαρακτῆρι μεγάλου μέρους τῶν τότε Ἑλλήνων. Φαῦλαί τινες ἰδιότητες ἐν τοῖς καλοῖς ἤδη χρόνοις εἶχον παραμορφώσει τὴν εἰκόνα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἀλόγιστος πλεονεξία, φιλέκδικος μανία καὶ ἀγρία ὠμότης ἐναντίον τῶν ἡττημένων ἀντιπάλων, εἴτε ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν χώρᾳ, εἴτε πέραν τῶν ὁρίων τῶν ἰδίων ἑκάστου χωρῶν, καὶ πρὸ πάντων ἀδάμαστος αἰσχροκέρδεια, πρὸ οὐδενὸς ὀκνοῦσα πρὸς πλουτισμόν, οὔτε ἀπάτης, οὔτε δολιότητος οἱασδήποτε, οὔτε τέλος πρὸ τοῦ σφετερισμοῦ δημοσίων χρημάτων ἢ προθυμίας εἰς τὸ χρήμασι διαφθείρεσθαι· ταῦτα πάντα εἶναι γνωρίσματα πανταχοῦ ἔν τε τῷ ἰδιωτικῷ καὶ τῷ δημοσίῳ βίῳ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἁπαντῶντα. Ἵνα σιωπήσωμεν ὅλως περὶ τῆς κληρονομικῆς κατάρας τῶν ἀμοιβαίων φυλετικῶν ἐρίδων καὶ τῶν φυλετικῶν ἀντιζηλιῶν. Ἐν πᾶσι τούτοις κατὰ τὸ μακρὸν χαλεπὸν χρονικὸν διάστημα τὸ ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἐπαμεινώνδα καὶ τοῦ αἰσχροῦ Φωκικοῦ πολέμου (τοῦ ἱεροῦ καλουμένου) τὰ πράγματα ἐν Ἑλλάδι προέβαινον διηνεκῶς ἀπὸ τοῦ κακοῦ εἰς τὸ χεῖρον. Αἱ ἠθικαὶ διαλυτικαὶ ῥοπαὶ τῶν χρόνων τῶν Διαδόχων καὶ τῶν Ἐπιγόνων, τῆς τρανῆς διαφθορᾶς τῆς ἐπικρατούσης ἐν τοῖς κράτεσι τῆς Ἑλληνομακεδονικῆς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἀνατολῆς » ἐπεκράτησαν καὶ ἐν Ἑλλάδι λίαν ἐνεργῶς, καὶ εἰς τὰ πάλαι κακὰ προσετέθησαν καὶ νέα. Ἐν τοῖς χρόνοις, περὶ ὧν ποιούμεθα λόγον, ἐν ταῖς μείζοσιν Ἑλληνικαῖς φυλαῖς οἱ Ἀχαιοὶ κυρίως μόνοι ἔτι (πρὸς τοῖς χρηστοῖς Ῥοδίοις) εἰσὶν ἐκεῖνοι, ἐφ' ὧν τὸ βλέμμα τοῦ ἐρευνητοῦ δύναται ἔτι ν' ἀναπαυθῇ μετά τινος εὐαρεσκείας· ἄλλως ἐν τῷ μείζονι μέρει τῆς τότε Ἑλλάδος τὸ ἡμέτερον ὄμμα πίπτει σχεδὸν μόνον ἐπὶ ποικίλην τινὰ μεταλλαγὴν εἰκόνων ἠθικῆς καταπτώσεως. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὴ ἡ ὀξεῖα ἀντίθεσις μεγάλως προηγμένου καὶ ἐν πλουσίοις χρώμασι λάμποντος πολιτισμοῦ, πρὸς ὃν οὐδ' αἱ ἀρήϊαι τραχεῖαι φυλαὶ τῶν Αἰτωλῶν εἶχον μείνει ξέναι, [4] πρὸς τὴν φοβερὰν ὠμότητα τῶν φρονημάτων, ἥτις (τῶν Ἀχαιῶν πάντοτε καὶ τῶν Ἀθηναίων καὶ Ἀκαρνάνων ἐξαιρουμένων) ἐν πάσῃ περιστάσει ἐκδηλοῦται κατὰ τρόπον αἱματηρὸν καὶ μαρτυρεῖ λίαν σαφῶς ὅτι ἡ ἠθικὴ δύναμις τοῦ ἔθνους εὑρίσκετο ἐν τῷ ἐκλείπειν. Ἐνῷ ὁ Ἀθηναϊκὸς λαὸς ἐκ τῆς πάλαι λαμπρότητος αὐτοῦ ὀλίγον τι περισσότερον εἶχε διασώσει ἢ τὴν διὰ πασῶν τῶν τάξεων διαδεδομένην καλαισθησίαν καὶ τὴν εἰς λεπτοτέραν ἀπόλαυσιν τοῦ βίου αἰσθητικότητα ἐπιχάριτόν τινα εὐστροφίαν καὶ κομψότητα, μεθ' ὧν ἐν τούτοις καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν πολλαῖς ἄλλαις χώραις τῆς Ἑλλάδος συνεδέετο καὶ ἐπικίνδυνος φιληδονία καὶ ἐξεζητημένος βίος ἀπολαύσεων, καὶ βαθεῖα τῶν ἠθῶν διαφθορά. Ἐνῷ δὲ εἰς τὸν λαὸν τοῦτον τὸ ἀπαράμιλλον κλέος τῶν μεγάλων προγόνων πρὸ μακροῦ ἤδη χρόνου εἶχε καταντήσῃ νεκρόν τι μόνον κεφάλαιον καὶ ἔκλαμπρός τις ἀφορμὴ πρὸς κόμπους λόγων διὰ τοὺς ῥήτορας καὶ ἀδολέσχους δημαγωγούς, τοὺς ἐλεεινοὺς τούτους κληρονόμους τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Δημοσθένους, καὶ ἐνῷ τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς ἠθικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν ἐξηντλοῦντο εἰς μεγαλορρήμονα ψηφίσματα [5], εἰς θορυβώδεις ἐκδηλώσεις ὀργῆς ἐναν-

[4] Πρβλ. Πολύβ. Ε'. 8 καὶ 9. ἰδ. καὶ Schöman Griech. Altertümer (ἔκδ. 2) Τόμ. 2. σ. 108 κξ. Σημ. 5.

[5] Πρβλ. Liv. XXXI. 44. ἴδ. τέλ. «Athenienses quidem litteris verbisque,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τίον τῶν ἰσχυρῶν πολεμίων τῆς πόλεως (σ. 113) καὶ εἰς ἄμετρον, ἅμα δὲ μετὰ λεπτότητος ἐξεζητημένης ἐκδηλουμένην κολακείαν πρὸς τὴν Ρώμην καὶ τοὺς εὔνους διατελοῦντας τῇ πόλει ἡγεμόνας, νῦν ἰδίως τοὺς Ἀτταλίδας [5α], εἴδομεν τὴν Σπάρτην, τὸ ἀρχαιότατον μέγα κράτος τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλήνων κατ' ἄλλον τρόπον διεφθαρμένην. Ἡ Σπάρτη ἐν τῷ Νάβιδι αὐτῆς εἶχε παραγάγει ἄνθρωπον ὑπερβαλόντα κατὰ τὴν μυσαρὰν ὠμότητα τὸν Ἀλέξανδρον τῶν Φερῶν καὶ τὸν Ἀπολλόδωρον τῆς Κασσανδρείας καὶ ἐν τῇ κυνικῇ βαναυσότητι ἀμιλλώμενον πρὸς τὸν ἀχρεῖον ἀρχηγὸν τοῦ στόλου τοῦ Φιλίππου Ἡρακλείδην τὸν Ταραντῖνον καὶ τὸν Αἰτωλὸν ληστὴν Δικαίαρχον [6]. Ἡ παντελὴς διαφθορὰ τῆς ἀρχαίας Σπαρτιατικῆς ὀλιγαρχίας εἶναι ἱκανῶς γνωστή· ἀλλὰ καὶ ἅπας ὁ τῶν Λακεδαιμονίων λαὸς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς προτέρας πολιτικῆς καταστάσεως καὶ τῆς πρὸ αἰώνων ἐνταῦθα μόνον ἐπικρατούσης στρατοκρατίας, τῆς ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Ταινάρῳ ἀκμαζούσης ἀγορᾶς τῶν μισθοφόρων, καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῶν χρονίων ἐπαναστάσεων τῶν τελευταίων τριάκοντα ἐτῶν, εἶχε καταπέσει εἰς ἐξαγρίωσιν ληστρικήν. Ἡ ἀθρόα σφαγὴ πολιτῶν ἦτο ἐνταῦθα, ὡς αἱ λεπτομέρειαι τῆς Σπαρτιατικῆς ἱστορίας μαρτυροῦσιν, τὸ σύνηθες ἔργον τῆς ἡμέρας, πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὸ διὰ μιαιφονίας ἐκποδὼν ποιεῖν τοὺς ἀντιπάλους κατέστη ἐνταῦθα ἐπὶ μᾶλλον δημοτικὸν ἔθος. Δυστυχῶς δὲ ἡ Λακωνία δὲν ἦτο ἡ μόνη ἑλληνικὴ χώρα, ἐν ᾗ ὁ χαρακτὴρ τοῦ λαοῦ οὕτω φρικωδῶς ἠλλοιώθη. Καὶ ἡ ἀρχαιοτέρα ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, τῶν τε ἀποικιῶν καὶ τῆς μητροπόλεως, γινώσκει ἐκ-

quibus solis valent, bellum adversus Philippum ferebant («Οἱ Ἀθηναῖοι διὰ γραμμάτων καὶ λόγων, ἐν οἷς μόνον ἔγκειται ἡ δύναμις αὐτῶν, ἐποιοῦντο τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Φιλίππου)».

[5α] Πρβλ. Meier, Pergamenisches Reich ἐν εἰρ. τ. σ. 364-366.

[6] Πολυβ. ΙΓ. 4. ΙΙΙ. 37 *.

* Ἀλλὰ καὶ ὁ Δικαίαρχος, ὃν ὁ συγγραφεὺς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν στόλαρχον τοῦ Φιλίππου Ἡρακλείδην καλεῖ ἁπλῶς ληστήν, ἦτο κατὰ ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Πολυβίου (ΙΙΙ. 37) ἡγεμὼν τοῦ στόλου τοῦ Φιλίππου· λέγει δὲ περὶ τούτου ὁ Πολύβιος τὰ ἑξῆς λίαν χαρακτηριστικά. «Οὗ γὰρ ὁρμίσειε τὰς ναῦς, δύο κατεσκεύαζε βωμούς, τὸν μὲν Ἀσεβείας, τὸν δὲ Παρανομίας, καὶ ἐπὶ τούτοις ἔθυε, καὶ τούτους προσεκύνει καθάπερ ἂν καὶ δαίμονας». (Σ. Μ.).

πληκτικῶς μέγα πλῆθος παραδειγμάτων φοβερωτάτων ἐκδηλώσεων πολιτικῆς κομματικῆς λύσσης· ἀρκεῖ ν' ἀναμνησθῇ τις τῶν ἐν τῷ Πελοποννησιακῷ πολέμῳ φρικωδῶν σκηνῶν τῆς Κερκύρας τῶν αἱματηρῶν πράξεων τῶν τριάκοντα ἐν Ἀθήναις, τῶν κακουργημάτων τῶν ὀλιγαρχικῶν δεκαδαρχιῶν τοῦ Λυσάνδρου καὶ τοῦ σκυταλισμοῦ τῶν Ἀργείων. Ἀλλ' ὁ ἀμοιβαῖος φόνος καὶ καταπάτησις μεταξὺ τῶν κατὰ χώρας καὶ πόλεις πολιτικῶν στασιωτῶν κατέστη τὸ πρῶτον κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Διαδόχων καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων ἔργον συστηματικῶς καὶ κατ' ἀρχὴν πολιτικὴν ἐπιδιωκόμενον· καὶ ἵνα μηδὲν εἴπωμεν ἐνταῦθα περὶ τῶν Αἰτωλῶν, μόνοι οἱ Ἀθηναῖοι, Ἀχαιοὶ (καὶ Ἀκαρνᾶνες) εἶχον ἀπομακρύνει ἑαυτοὺς ἐπιτυχῶς ἐκ τοῦ αἱματηροῦ τούτου τέλματος. Ἀλλ' ἡ ἐξαγρίωσις τῶν πολιτικῶν μερίδων ηὐξάνετο διηνεκῶς ὅσῳ μᾶλλον ἡ διήκουσα τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν μεταξὺ ἀριστοκρατικῶν ἢ ὀλιγαρχικῶν καὶ τῶν δημοκρατικῶν ἀντίθεσις, ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῆς αὐξανομένης πενίας καὶ καταχρεώσεως ἀθρόων δημοτικῶν τάξεων, συνέπιπτε πρὸς τὴν μεταξὺ τῶν πλουσίων, ἢ τοὐλάχιστον τῶν κεκτημένων γαίας, καὶ τῶν πενήτων ἀντίθεσιν· ὅσῳ μᾶλλον ἡ ἔγγειος ἰδιοκτησία καὶ τὸ κεφάλαιον συνεσωρεύοντο εἰς τὰς χεῖρας οἴκων ἀναλόγως ὀλιγαρίθμων· ὅσῳ μᾶλλον ἡ δημοκρατία ἐν πολλαῖς χώραις ἀντὶ τοῦ ἐξόχως πολιτικοῦ χαρακτῆρος ἐλάμβανε τὴν χροιὰν ἐκείνην, ἥτις καλεῖται συνήθως «κοινωνικοδημοκρατική». Ἤδη αἱ σφοδραὶ συγκρούσεις μεταξὺ τῶν ὀλιγαρχῶν καὶ τῶν δημοκρατῶν (ἴδ. σ. 69) ἐν ἔτει 215 π. Χ. ἐν τῷ ἄλλως εἰρηνικῷ καὶ ἠπίῳ λαῷ τῆς τότε Μεσσηνίας (ἧς ἡ ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδου γενομένη πολιτικὴ ἀνόρθωσις οὔτε εἰς τὴν φυλὴν τῶν Μεσσηνίων καθ' ἑαυτὴν οὔτε εἰς τοὺς Ἕλληνας καθόλου εἶχε καταστῇ ὠφελείας πρόξενος), συγκρούσεις, ἐν αἷς περίπου 200 μέλη τῆς ὀλιγαρχικῆς μερίδος ἐφονεύθησαν [7] ἐμποιοῦσιν ἐντύπωσιν ἀληθῶς ἀσυνήθη. Καὶ αἱ δεκαετηρίδες αἱ ἐπακολουθήσασαι τῇ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων γενομένῃ ἐλευθερώσει τῆς Ἑλ-

[7] Πλούταρχ. Β. Ἀράτ. κ. 49. τέλ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λάδος μέλλουσι νὰ δείξωσιν ἡμῖν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου ἐν τοῖς διαφορωτάτοις τμήμασι πλῆθος ὁμοίων φρικωδῶν γεγονότων. Ἰδίως δέ, ἀφότου ἄρχεται (ἴδ. κατωτέρω) ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐν τῇ βαθμηδὸν ἐξεγειρομένῃ κατὰ τῆς Ρωμαϊκῆς προστατευτικῆς δεσποτείας ἀντιπαθείᾳ συγκρούονται πρὸς ἀλλήλας αἱ κοινωνικοπολιτικαὶ μερίδες ὡς ἐθνικαὶ καὶ ὡς ῥωμαΐζουσαι μερίδες, ἐπέρχεται νέα τις ῥοπὴ παροξύνουσα εἰς τὸ ἔπακρον τὰς ἤδη ὑφισταμένας ἀντιθέσεις. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἤδη κατὰ τὸν χρόνον τοῦ Φλαμινίνου ἡ τῶν πραγμάτων ἐν Ἑλλάδι κατάστασις εἶναι ὑπερβαλλόντως λυπηρά, ὡς τοῦτο μαρτυρεῖ εὐρυτέρα τις ἐπιθεώρησις τῶν πραγμάτων ἐν τῇ μέσῃ καὶ τῇ βορείᾳ Ἑλλάδι. Οἱ ἰσχυροὶ Αἰτωλοὶ ἐκέκτηντο τοὐλάχιστον ἔτι πάντοτε ἀνένδοτον ἀγάπην πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, τολμηρὰν ἀποφασιστικότητα, σφριγῶσαν ἀνδρείαν καὶ στρατιωτικὴν ἀλκήν· ἀλλά, (μεθ' ὅτι κἂν οἱ νεώτεροι συνήγοροι δύνανται νὰ εἴπωσιν ὑπὲρ αὐτῶν), ἡ φαύλη ὠμότης τῶν τραχέων τούτων κλεφτῶν, ἡ ἀθεράπευτος πρὸς ληστείαν κλίσις τοῦ λαοῦ τούτου, ὅστις οὐδαμῶς ἔτι ἠνείχετο νὰ τραπῇ διαρκῶς εἰς τὰ ἡμερώτερα ἔργα τῆς εἰρήνης· οὗ καὶ αὐτοὶ οἱ νεανίαι ἐν τῇ δυσχερεστάτῃ τῆς ἰδίας αὐτῶν πατρίδος θέσι ἀθρόοι ἐπεζήτουν ἐν ξένῃ μισθοφορίαν· ἡ ἀσεβὴς ἀδιαφορία, μεθ' ἧς οὐδενὸς ἐφείδοντο ἱεροῦ ναοῦ, καὶ τέλος ἡ ἄπληστος πλεονεξία καὶ ἡ βάναυσος ἀπιστία τινῶν τῶν ἀρχηγῶν αὐτοῦ (δι' ἧς ἐπὶ παραδείγματι ὁ Σκόπας ἐκεῖνος τῷ 196 προὐκάλεσεν ἐν Αἰγύπτῳ τὸν ἐπονείδιστον αὐτοῦ θάνατον)· ταῦτα πάντα ἦσαν ἰδιότητες, αἵτινες ἐν τῇ νῦν ἀρξαμένῃ περιόδῳ ἔμελλον ν' ἀποδῶσι κινδυνωδέσταται εἰς τὴν φυλὴν ταύτην. Οὐχ' ἧττον ζοφερὰ εἶναι τέλος ἡ εἰκὼν τῶν Βοιωτικῶν καὶ Θεσσαλικῶν πραγμάτων. Ἡ ἀγρία ὠμότης τῶν Βοιωτῶν εἶναι γνωστὴ ἡμῖν ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν πρὸς τὸν Φλαμινῖνον σχέσεων αὐτῶν κατὰ τρόπον ἱκανῶς ἀποτρόπαιον· ἴδ. σ. 127 κξ.) ἔτι χείρονα ἀναφέρουσι πολλαὶ εἰδήσεις περὶ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως αὐτῶν, περὶ τῆς ὠμῆς σκληρότητος, τῆς ἐξαγριώσεως, τῆς ἀκολάστου ἀσωτίας, ἄτινα κατὰ τοὺς χρόνους

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐκείνους ἐπεχωρίαζον σφόδρα ἐν Βοιωτίᾳ. Ἤδη περὶ τὰ τέλη τῆς περιόδου τῶν Διαδόχων εἶχεν εἰπεῖ ὁ Δισαίαρχος [8] «Ἱστοροῦσι δ' οἱ Βοιωτοὶ τὰ κατ' αὐτοὺς ὑπάρχοντα ἴδια ἀκληρήματα λέγοντες ταῦτα· τὴν μὲν αἰσχροκέρδειαν κατοικεῖν ἐν Ὠρωπῷ, τὸν δὲ φθόνον ἐν Τανάγρᾳ, τὴν φιλονεικίαν ἐν Θεσπιαῖς, τὴν ὕβριν ἐν Θήβαις, τὴν πλεονεξίαν ἐν Ἀνθηδόνι, τὴν περιέργειαν ἐν Κορωνείᾳ, ἐν Πλαταιαῖς τὴν ἀλαζονείαν, τὸν πυρετὸν ἐν Ὀγχηστῷ, τὴν ἀναισθησίαν ἐν Ἀλιάρτῳ, τὰ δ' ἐκ πάσης τῆς Ἑλλάδος ἀκληρήματα εἰς τὰς Βοιωτικὰς πόλεις καταρρύη». Τὰ δυσμενῆ ταῦτα σχόλια τοῦ δηκτικοῦ ἠθογράφου δὲν ἠθέλομεν βεβαίως αὐτὰ μόνα νὰ ἐκλάβωμεν ὡς χρηστὸν νόμισμα· ἀλλά, ὁποία πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἐξελίσσεται εἰκών, ὅτε ὁ Πολύβιος, οὗ ἡ νεότης συμπίπτει ἤδη μετὰ τῶν ἡμερῶν τῆς νέας ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων, διηγεῖται ἡμῖν περὶ τῆς γαστριμαργίας τῶν Βοιωτῶν τῶν χρόνων τοῦ Φλαμινίνου καὶ Φιλοποίμενος τάδε «Οἱ μὲν γὰρ ἄτεκνοι τὰς οὐσίας αὐτὰς οὐ τοῖς κατὰ γένος ἐπιγινομένοις τελευτῶντες ἀπέλειπον, ὅπερ ἦν ἔθος παρ' αὐτοῖς πρότερον, ἀλλ' εἰς εὐωχίας καὶ μέθας διετίθεντο καὶ κοινὰς τοῖς φίλοις ἐποίουν. Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἐχόντων γενεὰς ἀπεχώριζον τοῖς συσσιτίοις τὸ πλεῖον μέρος τῆς οὐσίας· ὥστε πολλοὺς εἶναι Βοιωτῶν, οἷς ὑπῆρχε δεῖπνα τοῦ μηνὸς πλείω τῶν εἰς τὸν μῆνα διατεταγμένων ἡμερῶν»[9]. Περιπλέον αἱ πόλεις αὗται εἶχον περιπέσει εἰς τοσαύτην χυδαίαν δημαγωγικὴν διοίκησιν, ὥστε κατὰ τὸν αὐτὸν Πολύβιον [10] ἐν τῷ τότε χρόνῳ (ἤτοι ἀρχομένου τοῦ Ἀντιοχικοῦ πολέμου) ἀπὸ 25 περίπου ἐτῶν πᾶσα σχεδὸν ἀπονομὴ δικαιοσύνης εἶχε παύσει καθιερωθέντος οἱονεὶ τινὸς δικαιοστασίου, ἀφοῦ

[8] Ἐν «Βίῳ Ἑλλάδος» 66-69. (ἔκδ. M. Fuhr) πρβλ. Wachsmut, hellen. Alterthumskunde Τόμ. 1. σ. 129 καὶ Droysen, Hellenismus Τόμ. 2 σ. 83.

[9] Πολύβ. Κ. 6, 5 κξ. Ἀθηναίου Δειπνοσοφιστ. Ι. κ. 4. σ. 418 a καὶ Πρβλ. Hermann., Gottesdienstl. Alterth. ἔκδ. 2 § 7. 6. Schömann Griech. Alterth. Τόμ. 2 σ. 516 κξ. Conze, Reise nach der Insel Lesbos σ. 63.

[10] Πολύβ. Κ. 6, 1-4. (πρβλ. ΚΓ'. 2, 2. 11)· ἴδ. πρὸς τούτοις Droysen ἀν. εἰρ. τ. Τόμ. 2 σ. 84. καὶ Mommsen R. G. Τόμ. σ. 697.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αἱ ἀρχαὶ ὑπὸ αἰσχίστης ἀγόμεναι ἐπιθυμίας ν' ἀρέσκωσι τῷ διεφθαρμένῳ δήμῳ εἰργάζοντο καθ' ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν πολυειδῶς, ἵνα κωλύσωσιν ἰδίως τὴν περὶ χρεῶν κατηγορίαν (καὶ μάλιστα ἂν οἱ ὀφειλέται ἦσαν ἀλλοδαποί). Οὐχὶ δὲ σπανίως αἱ ἀνώτατα ἀρχαὶ κατεσπάθων τὰ δημόσια χρήματα ἀνευθύνως, ἵνα ἀγοράσωσι δι' αὐτοῦ τὴν εὔνοιαν τοῦ ἀκτήμονος ὄχλου καὶ ἐκλεγῶσιν ἐκ νέου. Τέλος δὲ ἐν Θεσσαλίᾳ, ἔνθα τὸ σφοδρὸν καὶ ἀνήσυχον πνεῦμα τῆς ἀρχούσης φυλῆς οὐδέποτε συνετέλεσεν ἵνα ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ διαπλασθῇ ἀληθὴς Ἑλλήνων ἀστῶν τάξις καὶ οὐδέποτε ἐπέτρεψε τὴν λυσιτελῆ χρῆσιν τῶν πλουσίων πόρων τῆς ὡραίας χώρας ἐν πνεύματι ὑψηλοτέρῳ· ἔνθα ἡ παναρχαία ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν εὐγενῶν Θεσσαλῶν καὶ τῶν ὑπηκόων πενεστῶν οὐδέποτε παρήγαγεν ἰσονομίαν, δὲν προὐχώρουν κάλλιον τὰ πράγματα. Ἡ συνήθης σπάταλος διοίκησις τῶν εὐπόρων τάξεων, ἥτις ἐν ἀρχαιοτέροις ἤδη χρόνοις τοσοῦτον ἀπήρεσκε τοῖς λοιποῖς Ἕλλησι, διήρκει μεθ' ὅλων τῶν ἄλλων κακῶν, ὅσα ἄλλως περὶ τῶν οἰκητόρων τῆς χώρας ταύτης παρεδόθησαν εἰς ἀφήγησιν. Ὁ ὑπόκωφος κότος τῶν π ε ν ε σ τ ῶ ν ἔμενεν ἀδιάλλακτος· ἡ δὲ ἄρχουσα φυλὴ παρεῖχε διαρκῶς τοῖς τε Ρωμαίοις καὶ τοῖς Ἕλλησι καὶ Μακεδόσι τὸ θέαμα, καθ' ὃ (ὡς ἐν τοῖς χρόνοις τῆς μεγίστης ἐπιτάσεως τῆς Πολωνικῆς καὶ Μαγυαρικῆς ἀναρχίας) οὔτε ἀρχαιρεσίαι παρήρχοντο οὔτε ἐκκλησίαι τοῦ δήμου οὔτε οἱαδήποτε πολιτικὴ σύνοδος ἄνευ ταραχωδῶν σκηνῶν κινδυνωδεστάτων [11]. Οὕτως ἡ εἰκὼν τοῦ τότε ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Ἑλλάδι πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ καθεστῶτος ἦτο τὰ μέγιστα ἄχαρις· τῆς τοιαύτης δὲ καταστάσεως ἡ ἀκριβεστέρα νόησις ἦτο εὔλογον νὰ ἐξασθενώσῃ βαθμηδὸν κατὰ πολὺ τὴν θερμὴν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων συμπάθειαν μέρους τῶν Ρωμαίων πολιτικῶν ἀνδρῶν. Εἶναι λίαν ἀληθὲς ὅτι καὶ ἐν Ἰταλίᾳ τὰ πράγματα τότε ἤδη ἔκ τινων ἐπόψεων δὲν ἐφαίνοντο ἀσφαλῆ καὶ δὲν ἦτο μακρὰν ὁ χρόνος, καθ' ὃν καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ, οὐχὶ ἄνευ ἰσχυρᾶς συνεργείας τοῦ εἰσελαύνοντος Ἑλληνι-

[11] Liv. XXXIV. 51. Ἰδ. Droysen, σ. 82.

σμοῦ δεινή τις διαφθορὰ ἔμελλε νὰ ἐπικρατήσῃ ἐν εὐρείαις διαστάσεσιν. Ἀλλ' ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Φλαμινίνου τὸ Ἰταλορωμαϊκὸν ἔθνος ἵστατο ἔτι πάντοτε ἠθικῶς ἀγνὸν ἀπέναντι τοῦ διεφθαρμένου Ἑλληνικοῦ καὶ Ἑλληνιστικοῦ βίου. Αἱ συνήθως μικροπρεπῶς ἐνεργούμεναι νῦν ἐν Ἑλλάδι μεταξὺ τῶν πολιτικῶν στασιωτῶν ἀγῶνες· ἡ ἀναρχία ἡ δημοκρατική, ἡ ἐγωϊστικὴ καὶ νωθρὰ πολιτεία τῶν εὐπορουσῶν τάξεων πρὸς τὰ δημόσια συμφέροντα[12], ἡ μετ' ἠθικῆς ἐλαφρότητος ἀπομάκρυνσις τῶν πολλῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἀρχαίας πίστεως, ἡ ἀσεβὴς καὶ βάναυσος ἱεροσυλία τῶν ναῶν, ἡ ἀκόλαστος ἀσέλγεια, ἡ τῶν μισθοφόρων καὶ τῶν ληστῶν διοίκησις, τὸ αἱμοδιψὲς ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἀγῶσι καὶ ἡ πρὸς δολοφονίαν ὁρμή, ἅπερ μετὰ φρίκης τοσοῦτον συχνὰ εὑρίσκομεν ἐν Ἑλλάδι· τέλος ἡ καθόλου διαδεδομένη φιλοχρηματία καὶ ἡ προθυμία πρὸς τὸ διαφθείρεσθαι διὰ χρημάτων ἐνέπνεον ἀγανάκτησιν ἠθικὴν μεγάλην εἰς τοὺς ὑπερηφάνους τούτους Ῥωμαίους εὐπατρίδας. Καὶ ὑπὸ ποίας ἠθικῆς ἀγανακτήσεως δὲν κατελαμβάνετο ὁ Φλαμινῖνος βλέπων ὅτι μετὰ τὴν ἐν Κυνὸς Κεφαλαῖς μάχην οἱ Αἰτωλοὶ τὴν μετριοπαθῆ αὐτοῦ πρὸς τὸν Φίλιππον πολιτικὴν ἀπέδοσαν ἀμέσως εἰς τὴν ἐπήρειαν τοῦ Μακεδονικοῦ χρυσοῦ![13] Μετὰ βαθείας δὲ θλίψεως ὁ εὐγενὴς Ἀχαιὸς Πολύβιος[14] ἀντιπαραβάλλει τοὺς ὁμογενεῖς αὐτοῦ Ἕλληνας τῶν χρόνων τούτων (οἵτινες καὶ ἐν ἁπλουστάτοις ζητήμασι χρηματικοῖς, πρὸ πάντων προκειμένου περὶ διαχειρίσεως δημοσίων χρημάτων δὲν ἠδύναντο νὰ περιορίζωσι τὴν πάγκοινον κατασταθεῖσαν ἀπιστίαν οὔτε διὰ μαρτύρων, οὔτε διὰ σφραγίδων, οὔτε δι' ὅρκου), πρὸς τοὺς ὑπερηφάνους Ῥωμαίους, οἵτινες καίτοι καὶ αὐτοὶ ἤξευρον νὰ ἐκτιμῶσι τὰ χρήματα καὶ τὴν τούτων ἀξίαν καὶ νὰ αὐξάνωσιν αὐτά, ὅμως ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν ἐπίστευον ἀπολύτως καὶ ἠδύναντο νὰ ἠπι-

[12] Liv. XXXIV. 34. τέλ.

[13] Liv. XXXIII. 11. Πολύβ. ΙΗ'. 17 καὶ 18.

[14] Πολύβ. Γ'. 56, 13 ἑξ. Πρβλ. K. Fr. Hermann, Griech. Privatalterth. § 6, 12 καὶ 13.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στεύωσιν εἰς ἁπλοῦν ὑπὸ ἀνδρὸς διδόμενον λόγον. Ἐνταῦθα δ' ἴσως κεῖται ἡ βαθυτάτη αἰτία, δι' ἣν καὶ αἱ συμπάθειαι τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἠλαττώθησαν, βαθμηδὸν δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀπέβαλε πάντα πρὸς αὐτοὺς σεβασμόν. Μνημονευθήτω νῦν ἤδη ἐν παρόδῳ μόνον ὅτι αἱ σκέψεις καὶ τὰ ἤθη, αἱ τοῦ βίου συνήθειαι καὶ ἡδοναὶ τῶν Ἑλλήνων τούτων, οἵτινες ἀκριβῶς τότε ἐπί τε τῇ λαμπρᾷ αὐτῶν τέχνῃ, ποιήσει, ἐπιστήμῃ, καὶ ἐπὶ τῷ πλουσίῳ αὐτῶν πνευματικῷ βίῳ, τῷ δαψιλῶς ἀναπτυχθέν τι πολιτισμῷ καὶ ἐπὶ τῷ μεγάλῳ αὐτῶν παρελθόντι θερμῆς παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ἀνεπτυγμένων Ῥωμαίων ἀπήλαυον συμπαθείας, ἐκ τοῦ σύνεγγυς γνωριζόμενοι ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων λίαν παράδοξον ἐνεποίουν αἴσθησιν εἰς τὸ σοβαρὸν ἦθος ἢ καὶ εἰς τὴν ψυχρὰν μεγαλοπρέπειαν τῶν Ῥωμαίων. Ἐξ ἄλλου ἐν τοῖς μεταγενεστέροις ἰδίως χρόνοις, οἱ αἱματηροὶ ἀγῶνες τῶν μονομάχων καὶ αἱ θηριομαχίαι τῶν Ῥωμαίων, πρὸς ἃς αἱ Θεσσαλικαὶ ταυρομαχίαι δυσκόλως δύνανται νὰ παραβληθῶσι, ἐθεωροῦντο, τοὐλάχιστον ὑπὸ τῶν εὐγενεστέρων τὸ φρόνημα Ἑλλήνων, ὡς ἀγρία βαρβαρότης. Ὁπωσδήποτε ὑπῆρχέ τις ἐνταῦθα χῶρος, ἐν ᾧ λίαν δυσκόλως μόνον ἠδύναντο νὰ ἔλθωσιν εἰς συμβιβασμόν τινα οἱ δύο λαοί. Οὕτω δὲ ἐδίδετο νέα ἀφορμὴ εἰς τὴν μετ' οἴκτου περιφρόνησιν, μεθ' ἧς ὕστερον, πρὸ πάντων μετὰ τὴν ἐντελῆ κατάλυσιν τοῦ ἐλευθέρου πολιτικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὑπερήφανος ἀριστοκρατία τῆς Ἰταλίας ἀπέβλεπε πρὸς «τὰς φαυλότητας τῶν Γραικύλων»* καὶ ἂν ἔτι ὡς ὅλως μεμονωμένα φαινόμενα θεωρηθῶσι πολιτικοὶ ἄνδρες, οἷος ὁ φαῦλος Μεσσήνιος Δεινοκράτης (ἴδ. κατωτέρω), ὅστις παραγενόμενος εἰς τὴν Ῥώμην ὡς πρεσβευτὴς μετὰ σπουδαίας πολιτικῆς ἀποστολῆς τὴν μίαν ἡμέραν ἐμεθύσκετο παρὰ πότον καὶ γυναικεῖαν πτυχὴν περιεβάλλετο καὶ ὠρχεῖτο, ἵνα τὴν

* Ἐνταῦθα τὸ τοῦ Γερμανικοῦ κειμένου windiges Treiben der Griechlein εἶναι προφανῶς ἑρμηνεία τοῦ παρὰ Κικέρωνι «Ineptum negotium et Graeculum» Cic. Tusculanarum Disputation. I 35. (Σ. Μ.)

ἐπαύριον συσκεφθῇ μετὰ τοῦ Φλαμινίνου περὶ σπουδαίων πολιτικῶν ζητημάτων [15].

Αἱ κοινωνικαὶ καὶ ἠθικαὶ καχεξίαι τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν δὲν ἠδύναντο νὰ διαφύγωσι καὶ τοῦ Φλαμινίνου τὴν προσοχήν. Οἱ παραινετικοὶ λόγοι, οὓς ἀπηύθυνεν εἰς τοὺς ἐλευθερωθέντας Ἕλληνας [16] κατὰ τὴν ἀπὸ Πελοποννήσου ἀναχώρησιν (ἴδ. σ. 90), ἀποδεικνύουσι πόσον βαθέως εἶχε διαβλέψει τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τὸ μαγικὸν ὄνομα μόνον τῆς ἐλευθερίας δὲν ἠδύνατο νὰ βοηθήσῃ τοῖς Ἕλλησι μήτε νὰ σώσῃ πλέον τὸ μέλλον αὐτῶν. Αἱ χαλεπαὶ δ' ἐκεῖναι καχεξίαι ἤθελον ἐπιδράσει ὀλιγώτερον ὀλεθρίως ἐπὶ τὸν πολιτικὸν βίον τῶν ἑπομένων χρόνων, ἐὰν ἡ Ἑλλὰς ἦτο κράτος ἡνωμένον ἢ τοὐλάχιστον ἰσχυρῶς ὠργανωμένον ὁμοσπονδιακὸν κράτος, ἐν ᾧ τὰ ἀναλόγως ὑγιᾶ ἔτι ἢ τοὐλάχιστον σφριγῶντα μέλη εἶχον τὴν νικῶσαν ψῆφον καὶ παρεῖχον τῇ Ἑλλάδι τὴν ἀναγκαίαν δύναμιν, ἵνα τηρήσῃ ἀπέναντι τῆς Ῥώμης ὡς καὶ τῶν ἄλλων κρατῶν στάσιν ἀξιοπρεπῆ. Ἀλλὰ περὶ τούτου, ὡς εἰκός, οὐδεὶς ἦν λόγος. Πρὸς ὁμοσπονδίαν ἀθρόων φυλῶν, οἵαν ἐπεθύμουν οἱ Αἰτωλοὶ (ἐντὸς στενοτέρων δ' ὁρίων καὶ οἱ Ἀχαιοὶ) ἀντετάσσετο ἡ Ῥώμη· εἶναι δὲ καὶ λίαν ἀμφίβολον ἂν τοιαῦται ὁμοσπονδίαι ἤθελον ἐπαρκέσει εἰς τοὺς πόθους τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων. Ὡς πρὸς τοῦτο ἐξηκολούθουν νὰ μένωσιν ἐν πλήρει ἰσχύει μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν αἱ ἀντιθέσεις αἵ τε προερχόμεναι ἐξ αἰτίων γενικωτέρων ὡς καὶ αἱ προερχόμεναι ἐξ εἰδικωτέρων αἰτίων φυλετικῶν· ἰδίως δὲ ἡ πρότερον μεταξὺ τῶν Ἀχαιῶν καὶ Αἰτωλῶν ὀλιγώτερον σφοδρὰ ἀντιπάθεια ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ πρώτου Ῥωμαϊκοῦ πολέμου εἶχε παροξυνθῇ κατὰ τρόπον καταστήσαντα αὐτὴν ἔχθραν ἀδιάλλακτον. Ἐξ ἄλλου ἐν ταῖς ἀπὸ Μακεδονίας ἀμέσως ἀποσπασθείσαις χώραις, ἰδίως ἐν Εὐβοίᾳ [17] καὶ ἐν τῇ κυρίως Θεσσαλίᾳ, εἶχε ζητήσει ὁ Φλα-

[15] Πολύβ. ΚΔ'. 5, 11 κξ. Πλουταρχ. Β. Φλαμινίνου κ. 17.
[16] Liv. XXXIV. 49.
[17] Πρβλ. Liv. XXXIV. 51· ἐνταῦθα γίνεται λόγος ἐν πρώτοις περὶ τοῦ συνεδρίου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μινῖνος νὰ ἱδρύσῃ ἑδραίαν τάξιν πραγμάτων, ἅμα δὲ καὶ μερίδα πολιτικὴν ἀφωσιωμένην εἰς τὰ Ῥωμαϊκὰ συμφέροντα. Συνῳδὰ τῇ ἀρχῇ τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτικῆς τοῦ ἐκτείνειν χεῖρα πανταχοῦ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα, εἶχεν ἐγκαταστήσει πανταχοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ ἀριστοκρατικάς, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, τιμοκρατικὰς ἐπὶ σταθεροῦ τιμήματος τῆς περιουσίας (census) στηριζομένας πολιτείας [18] ἤτοι κυβερνήσεις· οὕτω δὲ τὴν βουλὴν καὶ τὰ δικαστήρια παρέδωκεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν πλουσιωτέρων, πρὸς τούτοις δὲ [19] «καὶ τὰ κοινὰ» τῶν πόλεων

(conventus) τῶν Εὐβοϊκῶν πόλεων, αἵτινες ὡς φαίνεται, ἐνεργείᾳ τῶν Ῥωμαίων, ἀπετέλεσαν νέαν ὁμοσπονδίαν. Πρβλ. καὶ E. Kuhn, Beiträge zur Verfassung des römischen Reichs, σ. 79. ἀριθμ. 259.

[18] Πρβλ. Liv. XXXIV. 51. Τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῶν μεταξὺ τῆς Ὄθρυος καὶ τοῦ Ὀλύμπου χωρῶν ἀτελῶς μόνον εἰσὶ γνωστὰ ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτῶν. Ἀκριβέστερον μέχρι τινὸς ἐν τοῖς ἀφορῶσι τὰς τέσσαρας νέας Θεσσαλικὰς (σ. 132) συμπολιτείας εἰσὶ γνωστὰ ἡμῖν τὰ κατὰ τὴν κυρίως Θεσσαλίαν Ἐνταῦθα ἱδρύθη συμπολιτεία τῶν πόλεων καὶ ὡς πρῶτος ἄρχων τῆς συμπολιτείας (τοῦ «κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν») ἐξελέγετο ἐνιαυσίως ὑπὸ τῆς κοινῆς συνόδου, κατὰ τὸ τότε ἐπικρατοῦν ἔθος τῶν Ἑλλήνων, ὁ στρατηγὸς τῆς συμπολιτείας. Ἡ δὲ κοινὴ σύνοδος συνεκροτεῖτο ἐν Λαρίσσῃ Πρβλ. Liv. XXXV. 31. καὶ 39. XXXVI. 9 καὶ 8. καὶ ἴδ. καὶ Εὐσεβ. Χρονικὰ Ἀρμενικὰ σ. 340 (180 κξ.) καὶ K. Müller, fragm. hist. Graec. Τόμ. 2 σ. 705 κξ. καὶ πρβλ. Weissenborn εἰς Liv. XXXIV. 51. καὶ K. Fr. Hermann, Griech. Staatsalterth. § 187. Ἀρθμ. 24. Θεσσαλῶν στρατηγῶν μνημονεύεται μέγα πλῆθος (πρβλ. πρὸ πάντων Εὐσεβ. ἐν εἰρ. τ.)· οἱ δὲ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Φιλίππου ἀναφερόμενοι κατήγοντο ἐκ τῶν πόλεων Φερῶν, Ἄτρακος, Γόμφων, Γύρτου, Λαρίσσης, Μητροπόλεως Σκοτούσσης καὶ ἄλλων πολλῶν· ἴδ. Schorn σ. 267 (ἰδίως εἰς τὸν Εὐσεβ. ἐν εἰρ. τ.), πρὸ πάντων δὲ Niebuhr (kleine historische Schriften, Τόμ. 1. σ. 241-249.) Ἄλλως ἴδ. ἔτι Becker-Marquardt (Handbuch der römischen Alterthümer. Μέρ. 3 τμῆμ. 1. σ. 117) καὶ E. Kuhn, Beiträge σ. 79. Ἀριθμ. 261 καὶ σ. 102 κξ. τοῦ αὐτοῦ καὶ Städtische Verfassungen Τόμ. 2 σ. 44 κξ.) ἴδ. καὶ Bursian (Geographie von Griechenland. Τόμ. 1 σ. 46), ὅστις ἐκ πολλῶν νεωστὶ ἀνακαλυφθεισῶν ἐπιγραφῶν ἀποδεικνύει ὅτι ἐν ταῖς κατ' ἰδίαν πόλεσι τῆς Θεσσαλικῆς συμπολιτείας οἱ ἀνώτατοι ἄρχοντες ἐκαλοῦντο Ταγοὶ (τὴν τιμητικὴν ταύτην προσωνυμίαν ἔφερεν ὡς γνωστόν, πρότερον ὁ κατὰ καιροὺς ἡγούμενος τῆς ὅλης Θεσσαλίας ἄρχων). Καθ' ὅμοιον τρόπον εἶχε συνταχθῇ καὶ τὸ νέον πολίτευμα τῶν Μαγνήτων, ὧν ὁ στρατηγὸς ἐκαλεῖτο «Μαγνητάρχης» (Liv. XXXV 31 καὶ 39). Πρβλ. καὶ E. Kuhn (die städt. u. bürgel. Verf. d. röm. Reichs Τόμ. 2 σ. 402 κξ. καὶ περὶ τῶν Περραιβῶν στρατηγῶν ἴδ. αὐτόθι σ. 13 καὶ Rhein. Museum. 1863. σ. 540.

[19] Τοῦτο κατὰ Mommsen, R. G. Τόμ. 1. σ. 729· ἡ εἴδησις στηρίζεται ἐπὶ τῆς παρὰ

ΔΩΡΕΑ Χ. ΓΡΑΤΣΙΚΑ

ἐζήτησεν ὡς δυνατὸν νὰ συνδέσῃ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ῥώμης ἀφοῦ πᾶσαν τὴν ἐν οἱᾳδήποτε πόλει κατὰ τὸ δικαίωμα πολέμου εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἀνήκουσαν κτῆσιν κατέστησε περιουσίαν τῆς πόλεως». Μετὰ ταῦτα δέ, ὡς εἴδομεν, κατέλιπε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν τύχην αὐτῆς καὶ εἰς τὸ μέλλον. Ἴδωμεν νῦν λοιπὸν ἐν τοῖς καθέκαστα πῶς ἐξηλίχθησαν αἱ περαιτέρω τύχαι τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος.

Ὅτε ὁ Φλαμινῖνος κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔ. 196 π. Χ. ἐπανήγαγε τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὑπῆρχον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ τρία σημεῖα ἤτοι τρεῖς τοποι, ἐν οἷς ἡ νέα τάξις τῶν πραγμάτων προὐκάλεσε βαθεῖαν ἀποστροφήν. Δὲν ἐννοῶ τὴν Βοιωτίαν, οὔτε τὴν Εὔβοιαν καὶ Θεσσαλίαν, ἔνθα ἡ κατάλυσις τῆς μακροχρονίου Μακεδονικῆς ἡγεμονίας ἔβλαψεν, ὡς οἰκοθεν νοεῖται, πολλὰ συμφέροντα καὶ πολλοὺς κατέλιπε δυσηρεστημένους [20]· ἐννοῶ προδήλως Μακεδονίαν, Σπάρτην καὶ Αἰτωλίαν. Ἀλλ' ὡς εἶχον τὰ πράγματα κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, οὔτε ὁ Φίλιππος οὔτε ὁ Νάβις ἠδύναντο νὰ διανοηθῶσιν ἵνα προκαλέσωσιν αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἐξέγερσίν τινα ἐναντίον τῆς Ῥώμης· τὸ ἔργον τοῦτο εἶχον ἐπιφυλάξει εἰς ἑαυτοὺς οἱ Αἰτωλοί, οἵτινες καθ' ὃν τρόπον ἐν ἀρχῇ διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Ῥωμαίων εἶχον ἐκδιώξει τοὺς Μακεδόνας πέραν τοῦ Ὀλύμπου, ἐφρόντιζον τοὐντεῦθεν ἵνα δι' ἄλλου μεγάλου κράτους ἐξελάσωσιν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου τὴν ἐπαχθῆ ροπὴν τῶν ἄρτι οὕτω μισητῶν καταστάντων αὐτοῖς Ῥωμαίων. Τὸ κράτος δὲ τοῦτο ἦτο βεβαίως τὸ τῶν Σελευκιδῶν. Ὁ βασιλεὺς Ἀντίοχος ἀπὸ τοῦ ἔ. 194 εἶχεν ἐξακολουθήσει τὰς ἐν Θράκῃ κατακτήσεις αὐτοῦ (πρβλ. σ. 89) [21]· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, παρ' οἷς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐν τοῖς ζητήμασι τῆς Ἀνατολῆς ὁ Φλαμινῖνος εἶχε τὴν νικῶσαν ψῆφον, προ-

Böckh ἐπιγραφῆς (Corp. Inscr. Graec. Τόμ. 1 ἀριθμ. 1770 σ. 862), ἐν ᾗ γίνεται λόγος εἰδικῶς περὶ τῆς πολιτείας τῶν Κυρητίων.

[20] Πρβλ. Liv. XXXV. 37. 51.

[21] Πρβλ. Ἀππιανοῦ Συριακὰ κ. 6 ἐν ἀρχ. καὶ Nissen ἐν εἰρ. τ. σ. 163.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἑτειναν ἐπὶ τέλους (κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔ. 193)[22] εἰς τὸν πρεσβευτὴν τοῦ Ἀσιανοῦ μεγάλου βασιλέως, ὡς διὰ τελεσιγράφου, νὰ ἐκλέξῃ ὁ βασιλεὺς δυοῖν θάτερον, ἢ δηλονότι νὰ ἀποχωρήσῃ τῶν ἐν Εὐρώπῃ νεωστὶ κατακτηθεισῶν χωρῶν ἢ ν' ἀποδεχθῇ τὴν ἐπέμβασιν τῶν Ῥωμαίων ὑπὲρ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνικῶν πόλεων (ὧν πολλαί, ἰδίως ἡ Σμύρνη, ἡ Λάμψακος καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια Τρωάς, ἀνθίσταντο εἰς τὸν μέγαν βασιλέα καὶ εἶχον ἤδη ἐπικαλεσθῇ τὴν προστασίαν τῶν Ῥωμαίων). Οὕτω δὲ κυρίως ἐπῆλθεν ἡ πρὸς τὸν Ἀντίοχον ῥῆξις· ἀλλὰ πόλεμος δὲν ἐξερράγη ἔτι εὐθύς. Ἡ ἔναρξις τῶν φανερῶν πολεμικῶν πράξεων ἀνεβλήθη ἔτι δι' ἀποστολῆς νέας ἐκ Ῥώμης εἰς Ἀσίαν πρεσβείας. Ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος, διστακτικὸς καὶ ἄτολμος ὡς ἦτο, ἐζήτει πάντοτε νὰ παρασκευασθῇ εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα[25]. Ἐν τούτοις οἱ Αἰτωλοὶ ἠγωνίζοντο πάσῃ δυνάμει νὰ ἐπιταχύνωσιν ὡς δυνατὸν τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου. Ἡ λοξοδρομικῶς πρὸς τὸν σκοπὸν χωροῦσα πολιτική, ἣν ἐφήρμοσαν πολλάκις μετὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας, ἐγκατελείφθη νῦν ὁλοσχερῶς, ὅλος δὲ ὁ ἀγὼν τῆς νῦν ἐπικρατούσης παρ' αὐτοῖς μερίδος τῶν ἐξημμένων, ἧς ἡγοῦντο ὁ Θόας καὶ ὁ Δαμόκριτος (τῷ ἔ. 193), ἀπέβλεπε τοῦτο μὲν εἰς τὸ νὰ πεισθῇ ὁ Ἀντίοχος νὰ ἐνεργήσῃ τάχιστα ἀπόβασιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, τοῦτο δὲ εἰς τὸ νὰ ἐξεγερθῇ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ ὑπὲρ αὐτῶν τῶν Αἰτωλῶν καὶ ὑπὲρ τοῦ Ἀντιόχου πλῆθος ἰσχυρῶν συμμάχων. Ἀλλ' ἐν τούτῳ ἠκολούθησαν ἐκ τῶν προτέρων ὁδὸν πλημμελῆ, ἀφοῦ καὶ νῦν καὶ ἔπειτα καὶ αὐτοὶ ἠπατήθησαν καὶ τὸν Ἀντίοχον ἠπάτησαν περὶ τῶν ἀληθῶν αἰσθημάτων τῶν Ἑλλήνων, ἐκήρυξαν δ' ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα τὴν ἐπικειμένην ἔκρηξιν τοῦ πολέμου μετὰ θάρρους καὶ πεποιθήσεως, οὐδαμῶς ὑπὸ τῶν πραγ-

[22] Mommsen R. G. Τόμ. 1. σ. 738 καὶ Nissen σ. 164. 328.

[23] Liv. XXXIV. 37-59. Ἀππιαν. Συρ. κ. 6. Διόδ. ΚΗ'. 15.

[24] Πρβλ. Liv. XXXIII. 38 XXXV. 12. Πολυβ. ΙΗ'. 55 ΚΑ'. 10, 3 Διόδ. ΚΘ'. 7.

[25] Liv. XXXIV. 59. τέλ. 60 κξ. Ἀππιαν. Συρ. 7 κξ.

μάτων πρὸς τοῦτο δικαιούμενοι. Καὶ παρὰ μὲν τῷ βασιλεῖ Φιλίππῳ, εἰς οὗ τὴν συνδρομὴν εἶχον ἰσχυρὰν πεποίθησιν, οὐδεμίαν εὗρον ἀκρόασιν, διότι ὁ φρόνιμος Ἀντιγονίδης ἦτο πανουργότερος ἢ ὥστε δι' ἐσπευσμένης ἐχθρικῆς πράξεως καὶ ἁπλῶς διὰ προώρως γενομένων σαφῶν δηλώσεων νὰ περιαγάγῃ ἑαυτὸν ἀπερισκέπτως εἰς κίνδυνον, παραβλέπων τὰ πλεονεκτήματα, ἅτινα ἠδύνατο νὰ προσδοκᾷ ἀκριβῶς τηρῶν προσκαίρως στάσιν ἐπιφυλακτικὴν ἐν ταῖς προπαρασκευαῖς νέου μεγάλου παγκοσμίου πολέμου μέλλοντος νὰ συναφθῇ μεταξὺ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Τοὐναντίον δὲ ὁ Νάβις προσεχώρησεν εὐθὺς εἰς τὰς παροτρύνσεις τοῦ Αἰτωλοῦ πρέσβεως Δαμοκρίτου ζητοῦντος νὰ πείσῃ αὐτὸν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν ἀπ' αὐτοῦ ἀφαιρεθεισῶν Λακωνικῶν πόλεων. Ὁ Δαμόκριτος ἐποίει τοῦτο μετ' ἀσφαλοῦς προσδοκίας ὅτι ὁ τύραννος περιελθὼν ἅπαξ εἰς διάστασιν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἔμελλεν ἐξ ἀνάγκης νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὸν Ἀντίοχον [26].

Ὁ Νάβις ἐπελάβετο ἀμέσως τοῦ ἔργου συνάπτων συμφωνίας πρὸς τοὺς προτέρους αὐτοῦ ἐν ταῖς Λακωνικαῖς παραλίαις πόλεσι (ταῖς τῶν ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου Ἐλευθερολακώνων καλουμένων) στασιώτας, προσάγων εἰς ἑαυτὸν ἔν τισι τόποις τὰς νέας ἀρχὰς καὶ τοὺς δυνάστας διὰ δωροδοκιῶν, καὶ διὰ δολοφονιῶν ποιῶν ἐκποδὼν τοὺς ἐπικινδύνους ἐν τοῖς ἀνδράσιν τούτοις ἀντιπάλους. Μετὰ ταῦτα (κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 192) ἤρξατο αἰφνιδίως τῆς ἐπιθέσεως καὶ ἐπέπεσεν ἐν πρώτοις ἐπὶ τὴν σπουδαίαν πόλιν Γύθειον [27]. Ἀλλὰ τάχιστα ὁ ἄφρων τολμητίας εὗρεν ἀντίπαλον ἰσχυρόν. Ὁ ἀνδρεῖος Ἀχαιὸς στρατηγὸς Φιλοποίμην ἐπιστρέψας τέλος ἀπὸ Κρήτης (ἐν ἔ. 194 ἢ 193 π. Χ.) ἔλαβεν, ἀπέναντι τῆς κατὰ τὴν πολυχρόνιον αὐτοῦ ἀπουσίαν ὅλως ἠλλοιωμένης καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἐν Ἑλλάδι, θέσιν τοῦ λοιποῦ σαφῶς καθωρισμένην. Ἡ στενὴ προσχώρησις τῶν Ἀχαιῶν εἰς τὴν ἐν Ἰταλίᾳ προστάτιδα Δύναμιν καὶ ἡ ἰσχυρὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ

[26] Liv. XXXV. 12. Ζωναρ. Θ'. 18.
[27] Liv. XXXV. 13.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον ῥοπὴ ἦσαν γεγονότα τετελεσμένα, ἅτινα ἔπρεπε ν' ἀναγνωρισθῶσιν ἀπολύτως, ἔδει δὲ νὰ τηρηθῇ πιστῶς καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους συμμαχία· ἀλλ' ἦτο ἀνάγκη πρὸς τούτοις, κατὰ τὴν διάνοιαν τοῦ Φιλοποίμενος, νὰ δοθῇ τῇ Ἀχαϊκῇ συμπολιτείᾳ καὶ ἐν τῇ νέᾳ πρὸς τὴν Ῥώμην θέσει σταθερά τις καὶ ἔντιμος αὐτοτελὴς ὕπαρξις ἀποφεύγουσα πᾶσαν δουλικὴν πρὸς τὴν Ῥώμην ὑποταγὴν καί, μάλιστα ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ, πανταχοῦ ἐρρωμένως φρουροῦσα τὰ ἰδιαίτερα ἐν Ἑλλάδι συμφέροντα τῶν Ἀχαιῶν. Πρὸς τοῦτο δὲ ὁ Νάβις ἔδωκεν αὐτῷ τὴν ἀρίστην εὐκαιρίαν. Ὡς εἶχον τὰ πράγματα ἀπὸ τοῦ ἔτ. 195, οἱ Ἀχαιοὶ εὐκόλως συνεχώρησαν τῷ Φιλοποίμενι τὴν εἰς Κρήτην μισθοφορικὴν αὐτοῦ ἀποδημίαν (σ. 109)· κατέστησαν μάλιστα αὐτὸν στρατηγὸν τῆς Συμμαχίας διὰ τὸ ἔτος 192 π. Χ. [28]. Εὐθὺς δ' ὅτε ἔμαθον οἱ Ἀχαιοὶ περὶ τῶν νέων κινήσεων τοῦ Νάβιδος, ἔνθεν μὲν διὰ πρεσβείας ἀπέτρεπον τὸν τύραννον τῆς λύσεως τῶν σπονδῶν ἐμβάλλοντες ἅμα φρουρὰν εἰς Γύθειον, ἔνθεν δὲ πέμποντες πρέσβεις πρὸς Ῥωμαίους ἤγελλον αὐτοῖς περὶ τῶν ἐκραγεισῶν ἐν Λακωνίᾳ ταραχῶν [29]. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Σύγκλητος ἐλάμβανεν ἐξ Ἀσίας διαρκῶς εἰδήσεις ἀπειλητικάς. Οὐ μόνον αἱ μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων πρέσβεων καὶ τῆς αὐλῆς τοῦ Ἀντιόχου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν τῷ μνημονευθέντι τελεσιγράφῳ τῆς Συγκλήτου (ἐν Ἐφέσῳ καὶ Ἀπαμείᾳ) διεξαγόμεναι διαπραγματεύσεις ὡς μόνον ἀποτέλεσμα εἶχον τὸ νὰ νὰ καταστήσωσι διηνεκῶς μᾶλλον προφανῆ τὴν μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων κρατῶν ὑφισταμένην βαθεῖαν διαίρεσιν, ἀλλὰ καὶ ὁ διάδοχος τοῦ Ἀττάλου Α΄. τῆς Περγάμου, ὁ βασιλεὺς Εὐμένης Β΄. (βασιλεύων ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ἔ. 197 π. Χ.), ὅστις ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἀντίοχον ἔχθρᾳ αὐτοῦ εἶχε θέσιν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ὁμοίαν τῇ τῶν Αἰτωλῶν παρὰ τῷ Ἀντιόχῳ, ἠγωνίζετο νὰ παράσχῃ τῇ Συγ-

[28] Πρόλ. Liv. XXXV. 25 Πλουταρχ. Β. Φιλοπ. κ. 14 ἀρχ. ἴδ. πρὸς τούτοις Schorn ἐν εἰρ. τ. σ. 213.

[29] Liv. XXXV. 13. 22. 25.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κλήτῳ εἰκόνα σαφῆ καὶ ὡς δυνατὸν ζωηρὰν τῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐναντίον τῆς Ῥώμης ἐνεργουμένων παρασκευῶν καὶ κινήσεων[30]. Ἐντεῦθεν δὲ (πλὴν τῶν ἄλλων ἐν Ἰταλίᾳ γινομένων πολεμικῶν παρασκευῶν) ὁ πραίτωρ Αὖλος Ἀττίλιος Σερρανὸς ἔλαβε διαταγὴν νὰ παρασκευάσῃ στόλον καὶ νὰ πλεύσῃ μετ' αὐτοῦ εἰς Λακωνίαν[31]· πρὸς τούτοις καὶ ὁ Φλαμινῖνος μετ' ἄλλων πρέσβεων ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα (κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔ. 192), ἵνα διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἰσχυροῦ κύρους συγκρατήσῃ πανταχοῦ τοὺς Ἕλληνας πιστοὺς εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν συμμαχίαν[32]. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Νάβις οὐ μόνον εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Γυθείου συντόνως εἰργάζετο, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπικράτειαν τῶν Ἀχαιῶν διὰ ληστρικῶν ἐπιδρομῶν ἐλυμαίνετο. Οἱ δ' Ἀχαιοὶ μέχρι μέν τινος ἀπὸ σεβασμοῦ πρὸς τὴν Ῥώμην ἀνέμενον τὴν ἐξ Ἰταλίας ἐπάνοδον τῶν πρέσβεων αὐτῶν, πρὶν ἢ ἐπιχειρήσωσί τι κατὰ τοῦ τυράννου. Ἀλλ', ὅτε ἔν τινι ἕνεκα τοῦ Λακωνικοῦ ζητήματος συγκροτηθείσῃ ἐν Σικυῶνι ἐκκλησίᾳ δελτίον τι τοῦ ἄρτι περὶ τῆς γνώμης αὐτοῦ ἐρωτηθέντος Φλαμινίνου παρήνει τοῖς ὁμοσπόνδοις πρὸ τῆς κατὰ τῆς Λακωνίας προσβολῆς ν' ἀναμένωσι τὴν ἄφιξιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στόλου, τότε ὁ Φιλοποίμην ἐν τῇ ἀταράχῳ αὐτοῦ ἀποφασιστικότητι καταλιπὼν πᾶσαν ἕνεκα τῶν Ῥωμαίων ἐπιφύλαξιν ἔπεισε τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ ἄρξωνται εὐθὺς τῆς κατὰ τοῦ Νάβιδος ἐπιθέσεως[33]. Καὶ ἡ μὲν ἀπόπειρα τοῦ γενναίου στρατηγοῦ, ἵνα μετ' Ἀχαϊκοῦ τινος μικροῦ στόλου καταστρέφων τὸν νέον πρὸς ἀποκλεισμὸν τοῦ Γυθείου προωρισμένον στόλον τοῦ τυράννου προσέλθῃ ἀρωγὸς εἰς τὴν νῦν δεινότατα πιεζομένην φρουρὰν τοῦ Γυθείου, ἀπέτυχεν ὁλοσχερῶς. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου ἐπέτυχεν εὐθὺς ὕστερον ἀπὸ Ἄργους ὁρμώμενος, αὖθις κατὰ θάλασσαν, νὰ εἰσελάσῃ μετὰ στίφους ἐλαφρῶς ὡπλισμένων πολεμιστῶν εἰς Λα-

[30] Liv. XXXV. 13-24 Ἀππιαν. Συρ. 9-12. Ζωναρ. Θ. 18.
[31] Liv. XXXV. 20. 22. Ζωναρ. Θ. 19.
[32] Liv. XXXV. 23. Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ. Πρβλ. Πλουτ. Φλαμιν. κ. 15,
[33] Liv. XXXV. 25.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κωνίαν πλησίον τῶν Ἀκριῶν καὶ ἐπιτεθεὶς κατὰ ἰσχυρᾶς παρὰ ταῖς Πλειαῖς στρατοπεδευούσης Σπαρτιατικῆς μοίρας ἄρδην νὰ ἐξολοθρεύσῃ αὐτήν. Καὶ νῦν ὁ Φιλοποίμην (ὡς φαίνεται) διήλασε διὰ Λακωνίας λεηλατῶν, καὶ ἀνελθὼν εἰς Τεγέαν συνήγαγεν ἐνταῦθα μέγαν στρατὸν τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἵνα ἐπιτιθέμενος μετὰ τούτου ἐναντίον τῆς Σπάρτης ἀναγκάσῃ τὸν Νάβιν ν' ἀποχωρήσῃ τοῦ Γυθείου. Καὶ τὸ μὲν Γύθειον ἐν τῷ μεταξὺ περιέπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ τυράννου· ἀλλ' ἐξ ἄλλου οἱ Ἀχαιοὶ κατώρθωσαν τὸν ταχέως πρὸς βορρᾶν ἐλαύνοντα Νάβιν παρὰ τὸ ὄρος Βαρβοσθένην (μίαν τῶν δυτικῶν παρωρειῶν τοῦ Πάρνωνος, ἐγγὺς τῆς Σελλασίας) οὕτως ὁλοσχερῶς νὰ νικήσωσι καὶ μετὰ τὴν νίκην οὕτω συντόνως νὰ καταδιώξωσιν, ὥστε μόλις τὸ τέταρτον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐπανήγαγεν ὁ Νάβις εἰς Σπάρτην, καὶ ἀποκλεισθεὶς ἐν ταύτῃ ἠναγκάσθη νὰ βλέπῃ ἐν ἀπραξίᾳ εἰς τὴν ἐπὶ πολλὰς ἑβδομάδας διαρκέσασαν δῄωσιν τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα [34]. Ἴσως ἦτο δυνατὸν νὰ καταστραφῇ νῦν ὁλοσχερῶς ὁ Νάβις· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐμεσολάβησε πάλιν ἐπιεικῶς ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ Φλαμινῖνος· ὁ δὲ Φιλοποίμην, οὗτινος τὰ ἔργα οἱ Ἀχαιοὶ ἐξῆραν πολὺ ὑπὲρ τὰ ἐν τῷ τελευταίῳ πολέμῳ ἔργα τῶν Ῥωμαίων, οὐχὶ βεβαίως πρὸς χαρὰν τοῦ φιλοδόξου καὶ εὐαισθήτου τὴν φιλοτιμίαν ἔχοντος νικητοῦ τῶν Κυνὸς Κεφαλῶν, ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ ἀνακωχὴν μετὰ τοῦ Νάβιδος καὶ νὰ ἐπαναγάγῃ τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἀπὸ Λακωνίας [35].

Ἐν τούτοις μεγάλη ἦτο καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον καὶ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀντιόχου ἡ τῶν Ρωμαίων διπλωματῶν καὶ τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν ἐνέργεια. Ὁ Αἰτωλὸς Θόας εἶχε μεταβῇ εἰς Ἀσίαν πρὸς τὸν Ἀντίοχον [36] ὁ δὲ Φλαμινῖνος καὶ

[34] Liv. XXXV. 25-30. Πλουτ. Φιλιπ. κ. 14. Παυσαν. Η'. 50,5 Iustin. XXXI. 3.

[35] Πρβλ. Πλουτ. Φλαμιν. κ. 13. Φιλοπ. κ. 15 καὶ Παυσαν. ἐν εἰρ. τ. Ἀλλ' οἱ συγγραφεῖς οὗτοι συγχέουσιν, ὡς γνωστόν, πλημμελῶς τὸν Σπαρτιατικὸν πόλεμον τοῦ 195 π. Χ. καὶ τὸν τοῦ 192. ἴδ. καὶ Liv. XXXV. 30 τέλ. καὶ 47 καὶ Schorn σ. 273.

[36] Liv. XXXV. 32. XXXVI. 7.

οἱ ἀκολουθήσαντες αὐτῷ Ρωμαῖοι πρέσβεις εἰργάζοντο ἰσχυρῶς παρὰ τοῖς Ἕλλησι συμμάχοις, ἐνῷ συγχρόνως καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα κατεβάλλετο πᾶς ἀγὼν ἐκ μέρους τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτικῆς, ἵνα καὶ ὁ βασιλεὺς Φίλιππος, οὗ ἡ στάσις ἐν τῷ ἐπικειμένῳ πολέμῳ εἶχε πολλὴν ῥοπήν, προσαχθῇ ὁλοσχερῶς πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ῥώμης. Πρὸς τούτοις ὁ Φλαμινῖνος ἐνόησε πολὺ ταχέως ὅτι ἡ ἀπότομος ἀπὸ τῆς Μακεδονικῆς ἀρχῆς ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ῥώμης ὑπαγωγὴ τῶν Εὐβοέων καὶ τῶν Θεσσαλικῶν λαῶν εἶχε προκαλέσει ἀληθῶς ἐν ταῖς χώραις ταύταις πολὺ συγκεχυμένην κατάστασιν πραγμάτων. Λίαν ἀμφίβολα αἰσθήματα εὗρεν ὁ Φλαμινῖνος ἐν ἀρχῇ παρὰ τοῖς Μάγνησιν, ἐν Δημητριάδι. Ἐνταῦθα εἶχε διαδοθῇ ἡ (πιθανῶς οὐχὶ ἀβάσιμος) φήμη ὅτι τὸ σπουδαῖον τοῦτο φρούριον οἱ Ῥωμαῖοι διὰ μυστικῆς συνθήκης εἶχον ὑποσχεθῇ εἰς τὸν Φίλιππον ὡς ἀμοιβὴν τῆς ἐν τῷ πολέμῳ ἐναντίον τοῦ Ἀντιόχου συμπράξεως αὐτοῦ. Ἐπὶ τούτῳ δὲ καταληφθέντες ὑπὸ βαθείας ἀγανακτήσεως οἱ πλεῖστοι τῶν ὀλιγαρχικῶν εἶχον ἀποκλίνει συμπαθῶς πρὸς τὸ μέρος τῶν Αἰτωλῶν καὶ τοῦ Ἀντιόχου, περιαγαγόντες τὸν Φλαμινῖνον εἰς θέσιν λίαν δυσχερῆ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Μαγνητάρχης Εὐρύλοχος, ὅστις ἐν φανερᾷ λογομαχίᾳ εἶχε καταστῇ παντελῶς ἐχθρὸς πρὸς τὸν Φλαμινῖνον, ἐθεώρησε φρόνιμον ν' ἀπέλθῃ ἐπὶ μικρόν, εἰς Αἰτωλίαν· ἀλλ' ὁπωσδήποτε δὲν ἠδύνατο ἡ Ῥώμη νὰ ἔχῃ πεποίθησιν ἀσφαλῶς ἐπὶ τὴν πίστιν τῶν Μαγνήτων [36α]. Ἐξ ἄλλου οἱ Αἰτωλοὶ παρέστησαν νῦν εἰς τὸ μέσον κατὰ τρόπον ἀλογίστως ἀπειλητικὸν καὶ ἀπροκαλύπτως ἐχθρικόν. Ὁ στρατηγὸς Θόας εἶχεν ἐπιστρέψει ἤδη ἐκ τῆς αὐλῆς τοῦ Ἀντιόχου τῆς Συρίας, ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν πρεσβευτὴν τοῦ Ἀντιόχου Μένιππον. Ἀμφότεροι δὲ ἐν ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ Αἰτωλῶν, συνελθούσῃ ἵνα κρίνῃ ὁριστικῶς περὶ τῆς μετὰ τοῦ Ἀντιόχου συμμαχίας καὶ τῆς πρὸς Ῥωμαίους φανερᾶς ῥήξεως, δι' ὅσων εἶπον περὶ τῶν τεραστίων εἰς χρήματα καὶ εἰς ἄλλην παρασκευὴν δυνάμεων τοῦ μεγάλου βα-

[36α] Liv. XXXV. 31 καὶ 32 Πρβλ. Πλουτ. Φλαμιν. κ. 15.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σιλέως οὕτω τὸν Αἰτωλικὸν λαὸν ἐξήγειραν, ὥστε καὶ οἱ μέχρι τινὸς ἔτι συνετώτεροι ἀρχηγοὶ τῶν πολιτικῶν μερίδων οὐδεμίαν πλέον ἠδύναντο ν' ἀσκῶσιν ροπήν ἀντίθετον. Μάτην οἱ ὑπὸ τοῦ Φλαμινίνου πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς πεμφθέντες πρέσβεις τῶν ἀνέκαθεν πρὸς τούτους φίλων Ἀθηναίων ἠγωνίζοντο ν' ἀποτρέψωσι τοὺς Αἰτωλοὺς ἀπὸ λίαν ἐσπευσμένων διαβημάτων. Ὅτε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Φλαμινῖνος προσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Αἰτωλῶν, εἶχε τὸ ἀτύχημα νὰ ἴδῃ τὴν ἐκκλησίαν ψηφίζουσαν ἐνώπιον αὐτοῦ τὸ ψήφισμα «νὰ προσκληθῇ ὁ Ἀντίοχος ἵνα ἐλευθερώσῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ κρίνῃ μεταξὺ Αἰτωλῶν καὶ Ῥώμης». Ἦτο δὲ τοσοῦτον μεγάλη ἡ τύφλωσις τῆς φιλοπολέμου μερίδος τῶν Αἰτωλῶν, ὥστε, ὅτε ὁ Φλαμινῖνος ἐζήτησε τὴν ἔγγραφον πρὸς αὐτὸν ἀνακοίνωσιν τοῦ ψηφίσματος, ὁ στρατηγὸς Δαμόκριτος ἀπεκρίνατο αὐτῷ, ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος «ἔχει ἀσχολίας μᾶλλον ἐπειγούσας, θέλει ὅμως μετ' ὀλίγον δώσει αὐτῷ ἀπάντησιν, ὁπόταν τὰ Αἰτωλικὰ στρατεύματα στρατοπεδεύσωσιν ἐν ταῖς ὄχθαις τοῦ Τιβέρεως»[37].

Ἔκτοτε οἱ Αἰτωλοὶ οὐ μόνον ἠγωνίζοντο ἵνα πανταχοῦ ἐν Ἑλλάδι τάς τε δημοκρατικὰς μερίδας καὶ πάντας καθόλου τοὺς δυσηρεστημένους ἐξεγείρωσιν ἐναντίον τῆς Ῥώμης, ἀλλ' ἐποιήσαντο καὶ ἀπόπειραν πρὸς τὴν διὰ δόλου καὶ βίας κατάληψιν τῶν στρατηγικῶς σπουδαίων χωρίων, Σπάρτης, Χαλκίδος καὶ Δημητριάδος[38α]. Ὁ Νάβις τῆς Σπάρτης, ἀφοῦ ἡ ἐξέγερσις αὐτοῦ τοσοῦτον κακὴν εἰς αὐτὸν ἔλαβεν ἔκβασιν, διαρκούσης τῆς εἰς αὐτὸν παραχωρηθείσης ἀνακωχῆς εἶχεν ἐπικαλεσθῇ τοὺς Αἰτωλοὺς εἰς βοήθειαν. Οὕτω δὲ ὁ Αἰτωλὸς στρατηγὸς Ἀλεξαμενὸς ὁ Καλυδώνιος ἀπῆλθεν εἰς Λακωνίαν ἄγων χιλίους ὁπλίτας καὶ 30 ἱππεῖς, ἔχων δὲ καὶ τὰς ἀναγκαίας μυστικὰς διαταγάς. Κατορθώσας δὲ νὰ ἔχῃ πλήρη τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ τυράννου εὗρεν οὕτω τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν νὰ περικυκλώσῃ τοῦτον μετὰ τῶν ἱππέων αὐτοῦ πρὸ τῆς πόλεως, καθ' ὃν χρόνον ἐγύμναζε τὸν στρατὸν αὐ-

[37] Liv. XXXV. 32 καὶ 33. Πρβλ. XXXVI. 24 καὶ Ἀππιαν. Συρ. κ. 21.
[38α] Liv. XXXV. 34 ἀρχ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοῦ, νὰ καταρρίψῃ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ διὰ πολλῶν λογχισμῶν νὰ φονεύσῃ, ἵνα εὐθὺς ὕστερον καταλάβῃ τὴν ἀκρόπολιν τοῦ τυράννου. Ἐὰν νῦν οἱ Αἰτωλοὶ ἐνήργουν μετά τινος φρονήσεως, θὰ ἦτο αὐτοῖς εὔκολον, ἐν ᾗ καταπλήξει καὶ ἀναισθησίᾳ διετέλουν νῦν οἱ τοῦ Νάβιδος μισθοφόροι, νὰ ἔλθωσιν εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν πολιτῶν τῆς Σπάρτης καὶ νὰ διατηρήσωσι τὴν πόλιν ἐν τῇ συμπολιτείᾳ αὐτῶν. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου ὁ Ἀλεξαμενὸς καὶ οἱ στρατιῶται αὐτοῦ ἐνέδοσαν λίαν ἐγκαίρως εἰς τὴν ἰδιάζουσαν τῇ φυλῇ αὐτῶν πρὸς ἁρπαγὴν καὶ λεηλασίαν κλίσιν. Ἤρξαντο λοιπὸν νὰ λεηλατῶσι τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀκρόπολιν καὶ ἐξήγειρον οὕτω παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις τοιαύτην ὀργήν, ὥστε ἐπὶ τέλους συναχθέντες κατὰ μεγάλας ὁμάδας πολῖται καὶ στρατιῶται κατέσφαξαν τὸν ἀχρεῖον κλέφτην μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ. Περιπλέον δέ, μόλις ἔφθασεν ἡ ἀγγελία τῶν αἰματηρῶν τούτων σκηνῶν εἰς τοὺς Ἀχαιούς, καὶ ἔσπευσεν εὐθὺς ὁ Φιλοποίμην ἡγούμενος στίφους πολεμιστῶν ἐξ ὑπογυίου παρασκευασθέντος, πρὸς τὸν Εὐρώταν, καὶ διὰ τῆς ἔμφρονος, ἅμα δὲ καὶ ὡς πρὸς ἑαυτὸν ἀφιλοκερδεστάτης διαγωγῆς αὐτοῦ, τοὺς ἐν παντελεῖ συγχύσει διατελοῦντας Σπαρτιάτας προσήγαγε πρὸς τὴν Ἀχαικὴν συμπολιτείαν. Τοῦτο δὲ τοσούτῳ μᾶλλον εὐκολώτερον κατώρθωσεν, ὅσον περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον εἶχε φανῇ τέλος πρὸ τοῦ Γυθείου μετὰ στόλου ἰσχυροῦ ὁ Ρωμαῖος ναύαρχος Ἀττίλιος (ἔτι κατὰ θέρος τοῦ ἔ. 192), καὶ ἐνώπιον τῆς ἰσχυρᾶς ταύτης δυνάμεως εἶχε καταπέσει ἐν Σπάρτῃ τὸ πρὸς περαιτέρω ἀγῶνα θάρρος καὶ αὐτῶν τῶν προπετεστάτων στρατιωτῶν [386]. Οὐχὶ εὐτυχέστερος κατὰ τοὺς αὐτοὺς τούτους χρόνους ὑπῆρξεν ὁ στρατηγὸς Θόας ἐν τῇ ἀποπείρᾳ τοῦ καταλαβεῖν αἰφνιδίως τὴν Χαλκίδα βοηθείᾳ ἐπιφανοῦς τινος πρὸ μικροῦ ὑπὸ τῆς Ρωμαϊζούσης μερίδος ἐκδιωχθέντος ἀνδρὸς καὶ τῶν τότε στασιωτῶν. Τοῦ σχεδίου τῆς ἐπιβουλῆς γενομένου γνωστοῦ ἐν Χαλκίδι προώρως, ἡ ρωμαΐζουσα μερὶς ἔλαβεν ἐγ-

[386] Liv. XXXV. 35-37 (πρβλ. XXXVIII 34 καὶ Πολύβ. ΚΔ. 4, 4). Πλουτ. Φιλοπ. 15. Παυσαν. Η. 50, 5 51, 1. Ζωναρ. Θ. 19.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καίρως ἐπαρκεῖς ἐπικουρίας ἀπὸ Ἐρετρίας καὶ Καρύστου, οὕτω δὲ καταπλήξασα τὸν Θόαντα ἀπέτρεψεν αὐτὸν ἐπιχειρήσεως, πρὸς ἣν δὲν ἐθεώρει πλέον οὗτος ἑαυτὸν ἀρκούντως ἰσχυρόν[39]. Τοὐναντίον δὲ ὁ Αἰτωλὸς ἵππαρχος Διοκλῆς κατώρθωσεν ἀληθῶς, ἡγούμενος τοῦ Αἰτωλικοῦ ἱππικοῦ, βοηθούμενος δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Μαγνητάρχου Εὐρυλόχου (σ. 115) καὶ τῆς τούτου ἰσχυρᾶς μερίδος, νὰ προσβάλῃ αἰφνιδίως καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν Δημητριάδα, ἔνθα καὶ ἐφωνεύθησαν εὐθὺς οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀντιθέτου μερίδος[40].

Ἡ ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν κατάληψις τῆς Δημητριάδος ἐγένετο ἀληθῶς αἰτία πολλῶν συμφορῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διότι νῦν ὁ στρατηγὸς Θόας μετέβη αὖθις εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ διὰ τῆς ἀγγελίας, ἣν ἔφερε περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς στρατείας ταύτης καὶ διὰ τῶν ψευδολογιῶν αὐτοῦ περὶ τῶν αἰσθημάτων καὶ διαθέσεων τῶν δῆθεν ἐναγωνίως τὴν ἄφιξιν Συριακοῦ στρατοῦ προσδοκώντων Ἑλλήνων, ἔπεισε καὶ τὸν βασιλέα Ἀντίοχον ὅστις περιεσπᾶτο τότε ὑπὸ τῶν πρὸς τὰς πόλεις Σμύρνην, Ἀλεξάνδρειαν Τρῳάδα καὶ Λάμψακον ἐρίδων[41α] καὶ καὶ εἶχεν ἤδη διαγράψει μετὰ τοῦ Ἀννίβα ἀλλοῖον σχέδιον πολέμου, νὰ μεταβῇ νῦν πράγματι εἰς τὴν Ἑλλάδα[41β]. Καὶ νῦν ἐγένετο φανερὸν ὅτι ὁ Ἀντίοχος, ἀφοῦ ἐπὶ τοσοῦτον ἔπαιξε μετὰ τῆς ἰδέας τοῦ ἐναντίον τῆς Ῥώμης πολέμου, ἦτο ἔτι ἀτελῶς παρεσκευασμένος, ὅτι δὲν ἦτο πάντως ὁ ἀνὴρ ὁ δυνάμενος νὰ διεξαγάγῃ τοιαύτην τινὰ ἐπιχείρησιν καὶ ὅτι τέλος δὲν ἐνόησεν οὐδαμῶς νὰ ἐκτιμήσῃ, ἔτι δ' ὀλιγώτερον νὰ ἐπωφεληθῇ, τὴν μεγάλην τῶν περιστάσεων εὔνοιαν τὴν παρασχοῦσαν αὐτῷ ὡς σύμβουλον καὶ στρατηγὸν τὸν Ἀννίβαν. Διότι χωρὶς ἔτι νὰ προνοήσῃ ἐπαρκῶς περὶ ταχείας μεταγωγῆς ἰσχυρῶν στρατιωτικῶν στιφῶν ἐκινήθη, ἀπὸ Ἑλλησπόντου ὁρμώμενος, πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐποιήσατο ἀπόβασιν

[39] Liv. XXXV. 37 καὶ 38.
[40] Liv. XXXV. 34.
[41α] Πρβλ. Liv. XXXIV. 42 ἀρχ.
[41β] Liv XXXV. 42. 43. Πρβλ. Ἀππιαν. Συρ. κ. 12.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(κατὰ φθινόπωρον, περίπου κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ ἔ. 192 π. Χ.) παρὰ τὴν Δημητριάδα μετὰ 10κισχιλίων μόνον ὁπλιτῶν, 500 ἱππέων καὶ 6 ἐλεφάντων. Ἀλλ' ἔμελλε τάχιστα νὰ ἐννοήσῃ πόσον ἡ φιλοπόλεμος μερὶς τῶν Αἰτωλῶν εἶχεν ἐξαπατήσει αὐτόν. Ἐνῷ αὐτὸς εἶχεν ἐλπίσει ὅτι ἔμελλεν νὰ εὕρῃ στίφη ἀξιομάχων Ἑλλήνων ὡπλισμένων ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ, ἐγένετο νῦν φανερόν, ὅτι οἱ δυσηρεστημένοι Ἕλληνες εἶχον ἀναθέσει πᾶσαν αὐτῶν τὴν ἐλπίδα εἰς τὰς στρατιὰς αὐτοῦ τούτου τοῦ βασιλέως, ὅτι τοὐλάχιστον ὑπῆρχεν ἀνάγκη στρατοῦ Συριακοῦ πολλῷ ἰσχυροτέρου, ἵνα τοὺς ἐν Ἑλλάδι πρὸς πόλεμον ὀργῶντας ταχέως ἐξεγείρῃ. Ἐν ἀρχῇ ἔτυχε βεβαίως ὁ βασιλεὺς ἐν Λαμίᾳ (παρὰ τὸν Μαλιακὸν κόλπον), ἔνθα συνῆλθεν εὐθὺς κοινὴ σύνοδος Αἰτωλῶν, ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς· καὶ οἱ Αἰτωλοὶ (ὧν ὁ νέος, κατά τι μετριοπαθὴς στρατηγὸς Φαινέας μάτην ἐποιήσατο ἅπαξ ἔτι τὴν ἥκιστα πρακτικὴν πρότασιν, νὰ ἀνατεθῇ εἰς τὸν βασιλέα ἁπλῶς καὶ μόνον ἡ ἐν τῇ μεταξὺ Αἰτωλίας καὶ Ρώμης ἔριδι μεσολάβησις) κατέστησαν αὐτόν, προτάσει τοῦ Θόαντος, ἀρχιστράτηγον ἑαυτῶν [42]. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Ἀντίοχος προέλαβεν οὕτως ἐν Ἑλλάδι μέχρι τινὸς τοὺς Ῥωμαίους, οἵτινες εἶχον πέμψει εἰς Ἀπολλωνίαν μοῖραν μόνον στρατοῦ μετρίως ἰσχυρὰν ὑπὸ τὸν πραίτωρα Μάρκον Βαίβιον [43], Ἀλλὰ ταχέως ἐγένετο δῆλον ὅτι οἱ πλείονες τῶν Ἑλλήνων δὲν ἤθελον σοβαρῶς ν' ἀποτολμήσωσι πόλεμον πρὸς τοὺς Ρωμαίους, καὶ ὅτι ἐξ ἄλλου ὁ Ἀντίοχος λίαν ἀνεπιτηδείως ἤξευρε νὰ ἐπωφελῆται τὴν τῶν περιστάσεων εὐμένειαν. Μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἔλειπον βεβαίως ἄνθρωποι, οἵτινες ἐν τῇ πολιτικῇ ἀστασίᾳ καὶ ἐν τῇ οἰκονομικῇ παραλυσίᾳ λίαν ἀσμένως ἤθελον μεταλλάξει τὴν πιέζουσαν αὐτοὺς ἡσυχίαν τῆς Ρωμαϊκῆς προστασίας ἀντὶ νέων κινημάτων καὶ ἤθελον περιπέσει εἰς μεταλλαγὰς «ἐλευθερώσεων» ἀλλεπαλλήλων καθ' ὃν τρόπον, ἐγίνετο τοῦτο ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Διαδόχων. Ἐν τούτοις ἐκεῖναι

[42] Liv. XXXV. 43-45. Ἀππιαν ἐν εἰρ. τ. Ζωναρ. Θ. 19.
[43] Liv. XXXV. 20. 23. 24. XXXVI. 1, 8. Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀκριβῶς αἱ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ δυνάμεις, αἵτινες πλὴν τῆς Αἰτωλίας εἶχόν τινα σημασίαν, ἡ Μακεδονία δῆλονότι καὶ οἱ Ἀχαιοί, δὲν διενοοῦντο νὰ κηρυχθῶσιν ὑπὲρ τοῦ Ἀντιόχου. Ὁ Φίλιππος, ὃν ἰδίως ὁ Ἀννίβας εὐλόγως ἤθελεν ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ καταστήσῃ εὐμενῆ πρὸς τὸν νέον κατὰ τῶν Ρωμαίων πόλεμον, ἐφάνη ἐπί τινα χρόνον ὡς μὴ ὑπάρχων ὡς πρὸς τὸν ἀσύνετον βασιλέα Ἀντίοχον, παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς δέ, ἐν οἷς εἰργάζετο δραστηρίως ὁ Φλαμινῖνος ἔχων ἀνταγωνιστὰς τοὺς ἀπὸ Ἀντιόχου καὶ ἀπὸ Αἰτωλῶν ἐλθόντας πρέσβεις, δὲν εὑρέθη ἀνὴρ γνώριμος[44] εὐμενὴς πρὸς τὸν Ἀντίοχον ἢ ἁπλῶς ὑπὲρ οὐδετερότητος ἐν τῷ πολέμῳ τὴν ψῆφον αὐτοῦ θέτων. Ὁ Φλαμινῖνος μάλιστα ἠδυνήθη νὰ πείσῃ τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ κηρύξωσιν εὐθὺς τὸν πόλεμον πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ πρὸς τὸν Ἀντίοχον καὶ νὰ παρασκευάσωσι τάχιστα στρατόν, ἵνα ἔνθεν μὲν καταλάβωσι τὸν Πειραιᾶ καὶ σώσωσιν ὑπὲρ τῆς Ῥώμης τὴν σπουδαίαν ταύτην θέσιν (ἣν ὁ ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν ἐνίων δημαγωγῶν διατελῶν ὄχλος ἀσμένως ἤθελε παραδώσει ἐπιτηδείως εἰς τὰς χεῖρας τῶν Σελευκιδῶν), ἔνθεν δὲ ἵνα ἐνούμενοι μετὰ 500 Περγαμηνῶν μαχητῶν φρουρήσωσι τὴν σπουδαιοτάτην πόλιν Χαλκίδα, ἧς αἱ ῥωμαΐζουσαι ἀρχαὶ εἶχον λίαν ζωηρῶς ἀντιταχθῇ πρὸς τὰς ἀποπείρας ἃς ἐνήργησεν ὁ Ἀντίοχος ἵνα προσαγάγῃ τὴν πόλιν εἰς ἑαυτόν[45]. Ἐν τῇ κυρίως Θεσσαλίᾳ ἡ ἀριστοκρατία ἡ οὖσα κυρία τῶν πραγμάτων ἔμεινε πιστὴ τοῖς Ρωμαίοις· καὶ ἐν ταῖς χώραις δὲ τῆς μέσης Ἑλλάδος ὁ Ἀντίοχος ἠδύνατο νὰ στηριχθῇ ἐν ἀρχῇ, πλὴν τῶν Αἰτωλῶν, μόνον ἐπὶ τῆς ἀδρανοῦς συμπαθείας τῶν Βοιωτῶν καὶ ἐπὶ τῶν Ἀθαμάνων, ὧν ὁ δυνάστης Ἀμύνανδρος, ὡς φαίνεται, μετὰ τὴν τοῦ Φι-

[44] Καὶ ὁ Φιλοποίμην αὐτός, ἐξ οὗ τῆς πρὸς τὸν Φλαμινῖνον διαστάσεως ἐξήρτων πολὺ τὰς ἐλπίδας αὐτῶν οἱ Ἀχαιοὶ (πρβλ. Liv. XXXV. 47) ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ Αἰγίου συνηγόρησεν ἐντόνως ὑπὲρ τῆς πιστῆς τηρήσεως τῆς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους συμμαχίας καὶ ὑπὲρ κηρύξεως πολέμου κατὰ τοῦ Ἀντιόχου καὶ τῶν Αἰτωλῶν πρβλ. Πολύβ. ΙΑ'. 8, 6-8.

[45] Liv. XXXV. 39. 46-50. Πλουτ. Φλαμιν. 17.

λίππου ὑπὸ τῶν Ρωμαίων χείρωσιν δὲν ἐθεώρησεν ἑαυτὸν ἀρκούτως ἀμειφθέντα ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ὑποκείμενος καὶ ἄλλως ὀλοσχερῶς εἰς τὰς διαθέσεις τῆς ὑπὲρ τοῦ Ἀντιόχου δελεαστικῶν ἐλπίδων ἕνεκα συνταχθείσης οἰκογενείας αὐτοῦ [46]. Ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις σπουδαιότατον εἰς τὸν Ἀντίοχον ἦτο διὰ σειρᾶς ἐνεργῶν στρατειῶν, δι' ἃς οἱ Ρωμαῖοι κατέλειπον ἔτι εἰς αὐτὸν μικρὸν χρόνον, νὰ ἐπιβληθῇ τοὐλάχιστον εἰς ἐκείνους ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες εἶχον κηρυχθῇ ἀνεπιφυλάκτως ὑπὲρ τῶν Ρωμαίων, καὶ νὰ ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν ὁριστικῶς διὰ τῆς αἴγλης τῆς νίκης τοὺς ἔτι διστάζοντας. Ὁ βασιλεὺς δὲν ἔμεινε βεβαίως οὐδαμῶς ἐν ἀπραξίᾳ. Ἐνωθεὶς μετὰ μοίρας Αἰτωλῶν κατώρθωσεν ἀληθῶς (ὡς φαίνεται κατὰ τὸ τέλος τοῦ Νοεμβρίου τοῦ ἔ. 192), προκινήσας πᾶσαν τὴν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασαν δύναμιν αὐτοῦ ἐναντίον τῆς Χαλκίδος, νὰ θαρρύνῃ οὕτω τὴν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐχθρικὴν πρὸς τὴν Ῥώμην μερίδα, ὥστε αὕτη ἠνάγκασε τοὺς ρωμαΐζοντας νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς πόλεως, τὴν δὲ σπουδαίαν ταύτην θέσιν παρέδωκεν εἶτα εἰς τὸν Ἀντίοχον. Τοῦτο ἐγένετο καθ' ὃν χρόνον ὁ στρατὸς τοῦ Ἀντιόχου ἵστατο ἤδη πρὸ τῆς Αὐλίδος κατὰ τὴν Βοιωτικὴν ὄχθην τοῦ Εὐρίπου καὶ ὁ τοῦ βασιλέως στρατηγὸς Μένιππος κατέστρεφε παρὰ τὸ Δήλιον μοῖραν ρωμαϊκοῦ στρατοῦ ἐκ 500 ἀνδρῶν, ἣν ὁ Φλαμινῖνος ἀπὸ Κορίνθου πέμπων ἤθελεν ὡσαύτως νὰ ἐμβάλῃ εἰς Χαλκίδα (καὶ διὰ τῆς καταστροφῆς ταύτης παρεῖχε τῇ Συγκλήτῳ τὴν τελευταίαν πρὸς κήρυξιν πολέμου λαβήν [47α]). Ἡ ἐξ Ἀχαιῶν καὶ Περγαμηνῶν συγκειμένη φρουρὰ τῆς Χαλκίδος εἶχε διασωθῇ ἐγκαίρως εἰς τὴν Βοιωτικὴν πόλιν Σαλγανέα· ἀλλ' ἠναγκάσθη ταχέως νὰ παραδώσῃ τὴν θέσιν ταύτην εἰς τὸν Μένιππον ὑπόσπονδος ἀποχωρήσασα αὐτῆς. Τῷ παραδείγματι τῆς Χαλκίδος ἠκολούθησαν ἀμελλητὶ πᾶσαι αἱ ἐλεύθεραι πόλεις τῆς Βοιωτίας [47β]. Ἡ σπου-

[46] Liv. XXXV. 47. Ἀππιαν. Συρ. κ. 13.
[47α] Liv. XXXV. 51. Ἀππιαν. Συρ. κ. 15 πρβλ. Διόδ. ΚΘ'. 1.
[47β] Liv. XXXV. 50 καὶ 51. Ἀππιαν. Συρ. κ. 12.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δαία αὕτη τοῦ Ἀντιόχου ἐπιτυχία δὲν ἔμεινεν ἄνευ τινὸς ἀμέσου ἐπιδράσεως ἐπὶ τὴν πορείαν τοῦ ἀγῶνος. Διότι ἐκτὸς τῶν Ἠλείων καὶ Μεσσηνίων, οἵτινες καὶ νῦν πάλιν ἠκολούθησαν ἁπλῶς τῇ πολιτικῇ τῶν Αἰτωλῶν [48], προσεχώρησαν νῦν τῷ βασιλεῖ ἀνεπιφυλάκτως ἰδίως οἱ Βοιωτοί, στήσαντες χάριν ἀπονομῆς ἰδιαζούσης ὅλως τιμῆς, καὶ τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς παρὰ τὴν Κορώνειαν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἠπειρῶται ἐζήτουν νῦν νὰ διατελῶσι πρὸς αὐτὸν εἰς ἀγαθὰς πάντως σχέσεις, χωρὶς ἀπ' εὐθείας νὰ προσκρούσωσι πρὸς τοὺς Ρωμαίους [49]. Καὶ νῦν ἔδει ὁ Ἀντίοχος νὰ μεταβῇ μετὰ Αἰτωλῶν καὶ Ἀθαμάνων ἀπὸ Δημητριάδος εἰς τὰ ἔνδον τῆς Θεσσαλίας (κατὰ χειμῶνα τοῦ ἔ. 192 πρὸς 191 π. χ.). Ὁ Ἀννίβας ὁ οὐδὲν παρὰ τῶν Ἑλλήνων (ἐξαιρουμένων ἴσως τῶν Αἰτωλῶν καὶ Ἀχαιῶν) ἐπιτυχών, συνεβούλευε νῦν τῷ βασιλεῖ λίαν κατεπειγόντως ἵνα ἐφ' οἱῳδήποτε ὅρῳ προσαγάγῃ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας εἰς τὸν κατὰ τῆς Ρώμης πόλεμον, ἂν δὲ τοῦτο ἤθελε καταστῇ ἀδύνατον, νὰ ἐμβάλῃ αὐτὸν εἰς περισπασμὸν ἀπὸ Θράκης δι' ἄλλων στρατευμάτων, ἐξ ἄλλου δὲ μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ, ἀφοῦ αὕτη ἔλθῃ ὡς δυνατὸν τάχιστα ἀπὸ τῆς Ἀσίας, νὰ μεταστήσῃ τὸν πόλεμον εὐθὺς εἰς τὴν Ἰταλίαν [50]. Ἀλλὰ τὴν συνετὴν ταύτην συμβουλὴν οὐδεμῶς σχεδὸν ἐπωφελήθη ὁ Ἀντίοχος. Ἂν ὁ βασιλεὺς οὗτος ἤξευρε νὰ προσφέρηται πρὸς τὸν Φίλιππον προσηκόντως καὶ ἠκολούθει πολιτικὴν ἐμπνέουσαν, ἔστω καὶ ἔν τινι μέτρῳ μόνον, πίστιν, εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι ὁ βασιλεὺς Φίλιππος, ὅστις μετὰ βαθείας μόνον ἀθυμίας ὑπέμεινε τὴν διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ ἔ. 196 ταπείνωσιν αὐτοῦ, ἤθελε κατανικήσει τὴν κατὰ τοῦ Ἀντιόχου μῆνιν, ἣν εἶχεν ἐμβάλει εἰς αὐτὸν κατὰ τὸν τελευταῖον πρὸς Ρωμαῖον πόλεμον ὁ ὄκνος καὶ ἡ ἀβελτηρία τοῦ βασιλέως τούτου τῆς Συρίας· καὶ ὅτι ἀσμένως ἤθελεν ἐπιλη-

[48] Liv. XXXVI. 5 κ. 31. ἀρχ. Πολύβ. Κ. 3.
[49] Πολύβ. Κ. 3 κ. 7. Liv. XXXVI. 5. 6. 20. 35. Ἀππιαν. Συρ. κ. 13.
[50] Liv. XXXVI. 6-8 πρβλ. Ἀππιαν. Συρ. κ. (7) 13. 14. Iustin. XXXI. 5.

φθῆ τοῦ εὐέλπιδος ἔργου ἵνα μετὰ τῆς βοηθείας τοῦ Συριακοῦ στρατοῦ ἀνακτήσηται τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἔτι κατὰ τὸ 198 κατεχομένην θέσιν. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου ὁ βασιλεὺς Ἀντίοχος εἶχε πλουτίσει ἑαυτὸν διὰ τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Θράκῃ λειψάνων τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Καὶ νῦν ὁπότε οἱ Ρωμαῖοι, ὧν τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ τὴν τόλμην ἀρκούντως εἶχε μάθει νὰ ἐννοῇ καὶ νὰ φοβῆται ὁ Φίλιππος, φανερῶς προέτεινεν τῷ Ἀντιγονίδῃ τούτῳ δελεαστικωτάτας προτάσεις (πλὴν ἄλλων ὡς φαίνεται καὶ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Θρᾳκικῆς παραλίας καὶ τὴν κτῆσιν πασῶν τῶν ἀπὸ Αἰτωλῶν ἢ τῶν ἐνδεχομένων ἐν Ἑλλάδι συμμάχων αὐτῶν ὑπὸ Μακεδόνων ἀφαιρεθησομένων πόλεων καὶ χωρῶν [51]· νῦν λέγομεν, ἐφάνη ὁ Ἀντίοχος ἐν Εὐρώπῃ μετὰ δυνάμεως τοσοῦτον, ἀσθενοῦς, ὥστε ὁ Φίλιππος προσχωρῶν πρὸς αὐτὸν ἔπρεπεν ἀσφαλῶς νὰ ὑποστῇ σχεδὸν μόνος τὴν πρώτην τῶν Ρωμαίων ἐπίθεσιν. Ἀλλὰ πλὴν τούτου βαθυτάτην δυσαρέσκειαν παρὰ τῷ Φιλίππῳ ἐξήγειρε παρέχων ἐλπίδας ἐπὶ τὸν Μακεδονικὸν θρόνον εἰς τὸν κηδεστὴν τοῦ Ἀμυνάνδρου (ἴδ. ἀνωτέρω) Φίλιππον, ὅστις ἀνῆγε τὸ γένος αὐτοῦ εἰς τὸν μέγαν, Ἀλέξανδρον, ἁπλῶς ἵνα προσαγάγῃ εἰς ἑαυτὸν τὸν ἀσήμαντον ἐκεῖνον Ἀμύνανδρον [52]. Ἐὰν τοῦτο ἔπραξεν ὁ Ἀντίοχος χάριν ἀπειλῆς, τοῦ σκοποῦ τούτου ἀπέτυχεν ὁλοσχερῶς ἀπέναντι τοῦ ὑπερηφάνου Ἀντιγονίδου. Ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος φαίνεται ὅτι κατὰ συμβουλὴν τοῦ Ἀννίβα διεπραγματεύθη νῦν ἀληθῶς πρὸς τὸν Φίλιππον ἀπὸ Δημητριάδος· ἀλλ' αἱ ἀπόπειραι αὐτοῦ ἀπέτυχον ἐντελῶς. Τί ὁ Σελευκίδης προσήνεγκεν τῷ Ἀντιγονίδῃ ὡς ἀμοιβὴν τῆς ἐναντίον τῆς Ρώμης συμμαχίας, δὲν

[51] Αἱ δελεαστικώταται πρὸς τὸν Φίλιππον προσφοραὶ τῶν Ῥωμαίων δὲν ἀναφέρονται ῥητῶς ὑπὸ τῶν συγγραφέων, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὰς πηγὰς ἡμῶν· ἀλλ' ἡ ὅλη περαιτέρω πορεία τῶν γενομένων μαρτυρεῖ ὅτι εἰς τὸν Φίλιππον ἐδόθη πάντως νὰ νοήσῃ ὅτι ὡς σύμμαχος τῶν Ῥωμαίων ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ ἀσφαλῶς ὅτι ἔμελλε ν' ἀνακτήσηται μέρος τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ δυνάμεως κατὰ τὸν ἀνωτέρω σημειούμενον τρόπον. Περὶ τῶν διαπραγματεύσεων τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὸν Φίλιππον πρβλ. ἔτι τοὐλάχιστον Ἀππιαν. Μακεδον. κ. 7. καὶ ἰδίως Liv. XXXVI. 35. XXXIX 23-28.

[52] Liv. XXXV. 47. XXXVI. 8. Ἀππιαν. Συρ. κ. 13.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν [53]. Τοῦτο ὅμως παραδίδεται, ὅτι ὁ Ἀντίοχος εἴτε διότι εἶχον ματαιωθῆ ἤδη αἱ διαπραγματεύσεις, εἴτε διότι ὁ Φίλιππος ἐδίσταζεν ἔτι, ἐπίκρανε σφόδρα βαθέως τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας, διότι, ὅτε εἰσέβαλεν ἀληθῶς εἰς τὴν Θεσσαλίαν, διέταξεν ἵνα τύχωσι λαμπρᾶς ταφῆς τὰ ἐν Κυνὸς Κεφαλαῖς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἔτι ἄταφα μείναντα καὶ λευκανθέντα ὀστᾶ τῶν ἐνταῦθα πεσόντων Μακεδόνων. Σφόδρα ἐκ τούτου ἐρεθισθεὶς ὁ Φίλιππος, ὢν καὶ ἄλλως ἀνὴρ λίαν ἐμπαθὴς καὶ μὴ δυνάμενος ἐκ τούτου νὰ κατανοήσῃ μετ' ἠρεμίας πνεύματος καὶ διορατικότητος προσηκούσης εἰς ἄνδρα πολιτικὸν τὸ κατὰ βάθος ἀδύνατον ἐντίμου συμμαχίας μεταξὺ Ῥώμης καὶ αὐτοῦ, ὡς καὶ τὰ ἀναγκαῖα κινδυνωδέστατα ἐπακόλουθα ταύτης, ὁρμητικῶς νῦν ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν Ῥωμαίων, γενόμενος τοῦ λοιποῦ προθυμότατος τῆς Ῥώμης ἐναντίον τοῦ Ἀντιόχου πρόμαχος [54].

Ὁ Ἀντίοχος λοιπόν, ὅστις τὰς λοιπὰς τοῦ Ἀννίβα συμβουλὰς δὲν ἐξετέλεσε κατὰ τὸ κύριον αὐτῶν μέρος, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν· ἀλλ' ἐνταῦθα πανταχοῦ ἔτυχεν ὑποδοχῆς ἐχθρικῆς. Ἡ πόλις Φεραὶ μετὰ χαλεπὸν ἀγῶνα παρεδόθη τῷ Ἀντιόχῳ καὶ τοῖς Αἰτωλοῖς καὶ Ἀθαμάσι συμμάχοις αὐτοῦ. Καὶ ὅτε ὁ Ἀντίοχος (καθ' ὃν χρόνον ὁ Μένιππος μετὰ Αἰτωλικῆς στρατιωτικῆς μοίρας διήλαυνε τὴν Περραιβίαν) καθυποτάξας ἤδη διὰ πολλῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων μέγα μέρος τῆς μέσης καὶ νοτίου Θεσσαλίας ἐφάνη πρὸ τῆς Λαρίσσης, εὗρε δὲ καὶ ἐνταῦθα εὔτολμον

[53] Ἐν τῷ μόνῳ χωρίῳ, ἔνθα σαφέστερος γίνεται λόγος περὶ τῶν προτάσεων τοῦ Ἀντιόχου (Liv. XXXIX 28) λέγεται ὅτι ὁ Ἀντίοχος ὡς ἀντάλλαγμα τῆς συμμαχίας προσήνεγκε τῷ βασιλεῖ Φιλίππῳ τρισχίλια τάλαντα, πεντήκοντα πλοῖα πολεμικὰ καὶ τὴν ἀνάκτησιν τῶν προτέρων αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι κτήσεων. Ἄδηλον δὲ ἂν αἱ διαπραγματεύσεις αὗται ἀπέτυχον ἁπλῶς ἕνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου ταφῆς τῶν ἐν Κυνὸς Κεφαλαῖς ὀστῶν (ἰδ. σημ. 54) ἢ δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν. Εὐλόγως δὲ ὁ Nissen διστάζει (ἐν εἰρ. τ. σ. 179) περὶ τῆς ἀκριβείας τῆς εἰκασίας τῆς στηριζομένης ἐπὶ τοῦ χωρίου τοῦ Ζωναρᾶ (Θ. 19) ὅτι ἡ ἀποτυχία προῆλθεν ἐκ τῆς περὶ τῶν Θρᾳκικῶν πόλεων διαφωνίας.

[54] Liv. XXXVI. 8 κ. 4. ἀρχ. πρβλ. XXXIX. 28. Ἀππιαν. Συρ. κ. 16.

ἀντίστασιν, τότε ἐλθοῦσα ἡ ἀγγελία περὶ τῆς προελάσεως μοίρας τινὸς Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Ἄππιον Κλαύδιον ἀπὸ Ἀπολλωνίας πεμφθείσης καὶ παριστώσης ἑαυτὴν ὡς πρωτοπορείαν τοῦ ἡνωμένου ρωμαιομακεδονικοῦ στρατοῦ, ἔπεισεν τὸν Ἀντίοχον νὰ ἐπανακάμψῃ τάχιστα εἰς Δημητριάδα[55]. Ἐκ τούτου ἐπῆλθέ τις ἐπὶ μακρὸν διαρκέσασα οἱονεὶ φυσικὴ ἀνακωχὴ ὅπλων. Ὁ Ἀντίοχος διῆλθε ἅπαντα τὸν λοιπὸν χρόνον τοῦ χειμῶνος ἐν 191 π. Χ.) ἐν Χαλκίδι· ἀλλ' ἀντὶ νὰ προάγῃ ἐνταῦθα μετὰ πάσης σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας τὰς πολεμικὰς αὐτοῦ παρασκευὰς διὰ τὴν στρατείαν τοῦ προσεχοῦς ἔαρος, κατελήφθη ὁ ὑπερπεντηκοντούτης βασιλεὺς ὑπὸ ἔρωτος πρὸς τὴν ὡραίαν θυγατέρα τοῦ Κλεοπτολέμου καὶ ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ γάμον, καθ' ὃν χρόνον οἱ ἀξιωματικοὶ αὐτοῦ καὶ στρατιῶται κατηνάλισκον τὸν καιρὸν αὐτῶν ἐν Εὐβοίᾳ, Θεσσαλίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Βοιωτίᾳ ἐν πότοις πανηγυρικοῖς κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ βασιλέως αὐτῶν, χλευαζόμενοι πικρότατα ὑπὸ πάντων τῶν φρονίμων Ἑλλήνων[56]. Ὅτε δὲ (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος 191 π. Χ.) διενοεῖτο περὶ σοβαρωτέρων πραγμάτων, οὐδὲν ἔτι ἐφαίνετο ἐκ τῶν ἀπαραιτήτων Ἀσιατικῶν ἐφεδρειῶν. Ἀλλὰ καὶ οὕτω ὁ Ἀντίοχος ἤγαγε νῦν εἰς Χαιρώνειαν τὸν ἐκ τῶν ἡδυπαθειῶν τῶν χειμαδίων διεφθαρμένον ἠθικῶς στρατὸν αὐτοῦ καὶ ἐπεχείρησεν ἐν πρώτοις στρατείαν τινὰ πρὸς τὴν Ἀκαρνανίαν, προδήλως ἵνα παρὰ τὸ Ἰόνιον πέλαγος καὶ ἐγγὺς τῶν ἐν Ἰλλυρίᾳ Ῥωμαϊκῶν κτήσεων παρασκευάσῃ ἑαυτῷ βάσιν τινὰ στρατιωτικῆς ἐνεργείας. Κατώρθωσε δὲ πράγματι βοηθείᾳ τοῦ ἰσχυροῦ Μνασιλόχου καὶ τοῦ Ἀκαρνᾶνος στρατηγοῦ Κλύτου νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν Μέδιον καὶ νὰ προσαγάγῃ ἱκανοὺς τῶν ἐγχωρίων πρὸς ἑαυτόν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἡ ἀγγελία περὶ τῆς πλησίον τῆς Ἀπολλωνίας ἀποβάσεως τῆς κυρίας δυνάμεως τῶν Ῥωμαίων καὶ περὶ

[55] Liv. XXXVI. 9-11. ἀρχ. Ἀππιαν. Συρ. κ. 16.

[56] Liv. XXXVI. 11. Πολύβ. Κ. 8. Ἀππιαν. Συρ. κ. 16. Πλουτ. Φιλοπ. κ. 17. Φλαμιν. κ. 16. Διόδ. ΚΘ'. 2. Iustin. XXXI 6. Ηρβλ. καὶ Φλώρου Ἐπιτομὴν (Phori Epitom.) I. 24 (ἔκδ. Iahn).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ κινήσεων τοῦ Βαιβίου καὶ τῶν Μακεδόνων ἠνάγκασε τὸν βασιλέα νὰ ἐπανέλθῃ ταχέως εἰς Χαλκίδα [57]. Ἀφοῦ οὕτως ὁ Ἀντίοχος διῴκει μέχρι νῦν τὸν ἐν Ἑλλάδι πόλεμον καθ' ὃν περίπου τρόπον τινὲς τῶν λεγομένων «Ἐλευθερωτῶν» κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Διαδόχων, ἦλθον νῦν αἱ ἡμέραι, καθ' ἃς τὸ ἀέριον οἰκοδόμημα τῶν ἐλπίδων αὐτοῦ ἔμελλε νὰ καταπέσῃ ἀποτόμως εἰς ἐρείπια πρὸ τῆς δεινῆς σοβαρότητος τοῦ τρόπου, μεθ' ἧς διῴκουν οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς πολέμους.

Ἐνῷ ἔτι ὁ Σελευκίδης βασιλεὺς εὑρίσκετο ἐν Ἀκαρνανίᾳ, τὰ ὑπὸ τὸν Βαίβιον Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα (σ. 175) εἶχον ἤδη ἑνωθῇ μετὰ τοῦ Μακεδονικοῦ στρατοῦ, ἵνα, ἀρχομένου τοῦ ἔαρος 191 π. Χ., εἰσχωρήσωσιν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ πειραθῶσιν ἐνταῦθα τὴν κατάληψιν τῶν κατὰ τὸν χειμῶνα εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ἀντιόχου καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ Ἀθαμάνας παραδοθεισῶν πόλεων. Ἐνῷ λοιπὸν ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Βαίβιος πολλὰς καὶ συνεχεῖς ἤροντο ἐπιτυχίας, ἐφάνη τέλος ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ὁ μέγας στρατὸς τοῦ ἐπιτραπέντος τὴν διοίκησιν τοῦ ἐν Ἑλλάδι πολέμου Μανίου Ἀκιλίου Γαλαβρίωνος, ὅστις περὶ τὰ μέσα περίπου Μαρτίου εἶχεν ὁρμηθῇ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας καὶ νῦν ἐν Λαρίσσῃ καθώριζε τὸ περαιτέρω σχέδιον τοῦ πολέμου. Ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ἠνάγκασε τότε εὐχερῶς τὸν Ἀμύνανδρον εἰς φυγὴν πρὸς τὴν Ἀμβρακίαν καὶ καταλαβὼν πᾶσαν τῶν Ἀθαμάνων τὴν χώραν κατέστησεν αὐτὴν ἰδίαν αὐτοῦ κτῆσιν· ἐξ ἄλλου δὲ ὁ Ῥωμαῖος στρατηλάτης ἐξήλασεν ἐν ταχείᾳ καὶ ὑπερηφάνῳ νικηφόρῳ πορείᾳ τὰς φρουρὰς τοῦ Ἀντιόχου ἐκ πασῶν τῶν νοτίως καὶ νοτιοανατολικῶς τῆς Λαρίσσης κειμένων πόλεων, κατέστρεψε τὴν πεισμόνως ἀνθισταμένην φρουρὰν τῆς ἔτι πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς πιστῆς μενούσης τότε πόλεως Θαυμακῶν καὶ προὐχώρησε τέλος πρὸς τὴν γραμμὴν τοῦ Σπερχειοῦ, ἧς ὄπισθεν ἀνέμενεν αὐτὸν κρίσιμος μάχη [57]. Ὁ βασιλεὺς Ἀντίοχος εἶχε νοήσει ἤδη ἐν τῷ μεταξὺ ὅτι ἕνεκα με-

[57α] Liv. XXXVI. 11. 12. Ἀππιαν. ἐν εἰρ. τ. 16.

[57β] Liv. XXXVI. 13. καὶ 14. Ζωναρ. Θ'. 19. Ἀππιαν. ἐν εἰρ. τ. 17.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γίστης ἀνεπιτηδειότητος εἶχε περιαγάγει ἑαυτὸν εἰς μέγιστον κίνδυνον. Οἱ ἐν Ἀσίᾳ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ στρατηγοὶ αὐτοῦ τοσοῦτον ἀμελῶς ἐξετέλουν τὰς διαταγὰς αὐτοῦ, ὥστε οὗτος (ἀφαιρουμένων τῶν πολλαχῶς εἰς τὴν βόρειον καὶ μέσην Ἑλλάδα διεσκεδασμένων, ὑπὸ Φιλίππου καὶ τῶν Ῥωμαίων κατὰ μέγα μέρος καταστραφεισῶν φρουρῶν, ὑπολογιζομένων δὲ καὶ τῶν νέων ἐξ Ἀσίας ἐπικουριῶν) ἐπὶ τοῦ παρόντος διέθετεν ὡς στρατὸν εἰς τὰ πεδία μαχῶν προωρισμένον μόνον 10κισχιλίους ὁπλίτας καὶ πεντακοσίους ἱππεῖς. Οἱ δὲ Αἰτωλοί, οὓς προσεκάλει νῦν κατεπειγόντως ἵνα συλλέξωσι καὶ παρατάξωσι πᾶσαν αὐτῶν τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, ἔδειξαν ἐν τῇ κρισίμῳ στιγμῇ ἀμέλειαν ἀληθῶς ἐπονείδιστον· διότι μόνον τετρακισχίλιοι περίπου ἄνδρες εὑρίσκοντο παρ' αὐτῷ. Ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνηται σκέψις περὶ ἀντιστάσεως πρὸς τοὺς Ῥωμαίους παρὰ τὴν Λαμίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀντίοχος ὑπεχώρησεν ὄπισθεν τῶν Θερμοπυλῶν καὶ ἀπεφάσισε ἐν τῇ κατὰ τὴν ὑπώρειαν τοῦ Καλλιδρόμου θέσει νὰ ὑπερασπίσῃ ἰσχυρῶς, μέχρι τῆς ἀφίξεως τῶν ἐπικουριῶν αὐτοῦ, τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἰσχυρότατα ὀχυρωθείσας περιφήμους ταύτας Πύλας ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις δὲν ἐβράδυνε νὰ φανῇ ἐνταῦθα. Τοιαύτην ἀπόφασιν ἔλαβεν ὁ Ἀντίοχος, διότι ἐθεώρει λίαν ἐπονείδιστον νὰ ἐπιστρέψῃ αὖθις εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπερ ἐν τούτοις, ἐν ᾗ διετέλουν θέσει τὰ πράγματα, θὰ ἦτο τὸ φρονιμώτατον εἰς αὐτόν. Ὅτε λοιπὸν ἐφάνη ὁ Ἀχίλιος πρὸ τῶν Θερμοπυλῶν, ἡ ἐκτὸς τῶν Πυλῶν δυτικῶς τῆς πρὸς Λαμίαν καὶ Θεσσαλίαν κειμένης ἄκρας τῶν στενῶν ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τῆς Οἴτης κειμένη πόλις Ἡράκλεια κατελήφθη ὑπὸ δισχιλίων ὁπλιτῶν Αἰτωλῶν· οἱ δὲ λοιποὶ δισχίλιοι Αἰτωλοὶ διηρημένοι εἰς τρεῖς μοίρας, ἐτάχθησαν πρὸς ἄμυναν τῆς περιφήμου ὕπερθεν τῶν στενῶν ἐπὶ τοῦ Καλλιδρόμου ἀτραποῦ, δι' ἧς ἐν προγενεστέροις πολέμοις πολλάκις ὁ ἐπιδρομικὸς στρατὸς εἶχε παρακάμψει τὴν θέσιν τῶν Θερμοπυλῶν[58]. Ἀλλὰ τὰ στρατηγικὰ τοῦ βασιλέως σχέδια ἀπέ-

[58] Liv. XXXVI 15 καὶ 16. Ἀππιαν. Συρ. κ. 17 καὶ 18. Διόδ. ΚΘ. κ. 3. Πρβλ. καὶ Bursian ἐν εἰρ. τ. σ. 95.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βήσαν μάταια. Ὁ ὕπατος Ἀκίλιος, οὗ ὁ στρατὸς ἀριθμητικῶς ἦτο πολλῷ ὑπέρτερος ἢ ὁ τοῦ Ἀντιόχου [59α], πρὸ τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἐναντίον τῆς θέσεως τοῦ Ἀντιόχου ἐπιθέσεως ἔπεμψε διὰ νυκτὸς τοὺς ὑποστρατήγους αὐτοῦ Μάρκον Πόρκιον Κάτωνα καὶ Λεύκιον Οὐαλέριον, ἑκάτερον μετὰ δισχιλίων ὁπλιτῶν, ἐναντίον τῶν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῆς Οἴτης θέσεων, αὐτὸς δὲ ἤγαγε τὴν κυρίαν αὐτοῦ δύναμιν ἐναντίον τῶν Θερμοπυλῶν. Ἀλλὰ τὰ γενναίως ὑπερασπιζόμενα ὀχυρώματα τότε μόνον κατέστη δυνατὸν νὰ κυριευθῶσιν, ὁπότε ὁ Κάτων, ὅστις μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν στρατιωτικῆς μοίρας προσέβαλεν αἰφνιδίως κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἐπὶ τῶν περὶ τὴν ἀτραπὸν τοῦ Καλλιδρόμου ὑψωμάτων τὴν μίαν τῶν δύο ἐκ δισχιλίων Αἰτωλῶν συγκειμένων μοιρῶν, ἐνῷ ἔτι αὕτη εὑρίσκετο ἐν ὕπνῳ καὶ ὁλοσχερῶς ἐνίσχυσεν αὐτήν, διανύσας τὴν περιστροφικὴν αὐτοῦ πορείαν κατέλαβε τὰ πλάγια καὶ τὰ νῶτα τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀντιόχου (κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔ. 191 π. Χ. [59β]). Ἡ ὑποχώρησις τοῦ Ἀντιόχου, ὃν οἱ Ῥωμαῖοι τὸ μὲν πρῶτον δι' ἰσχυρᾶς κατ' αὐτοῦ ἐπιθέσεως ἠνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσῃ μέχρι Σκαρφείας τῆς Λοκρίδος, εἶτα δὲ καὶ ἀπαύστως ἠνώχλουν, μετετράπη ταχέως εἰς ἄτακτον φυγήν. Ὁ στρατὸς τοῦ βασιλέως οὕτως ὁλοσχερῶς ἐν Εὐρώπῃ κατεστράφη, ὥστε (πλὴν τῶν ὀλίγων εἰς Δημητριάδα διασωθέντων φυγάδων) αὐτὸς οὗτος μετὰ πεντακοσίων ἔτι ἱππέων ἦλθεν εἰς Χαλκίδα, ὁπόθεν, εὐθὺς ὅτε ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ἐπλησίασεν εἰς τὸν Εὔριπον, ἀπέπλευσεν εἰς Ἔφεσον [60]. Οὕτω καὶ ἡ δευτέρα Ἑλληνομακεδονικὴ μεγάλη δύναμις κατεβλήθη ἐν πεδίῳ μάχης ἐπὶ γῆς Ἑλληνικῆς

[59α] Τὴν ὅλην δύναμιν τοῦ ὑπὸ τὸν Ἀκίλιον εἰς Θεσσαλίαν συναγθέντες στρατοῦ ὑπολογίζει ὁ Mommsen (ἐν εἰρ. τ. σ. 741) εἰς 40 χιλ. ἄνδρας· ἴδ. νῦν πρὸς τούτοις ἰδιαιτέρως Nissen, σ. 177 κξ. ἐν σ. 180.

[59] Liv. XXXVI. 17-19. Ἀππιαν. Συρ. κ. 18-19. Πλουτ. Β. Κάτωνος Πρεσβυτ. κ. 12-14 ἰδ. καὶ Weissenborn εἰς Liv. ἐν εἰρ. τ 17 ἀργ. καὶ Nissen σ. 180 κξ.

[60] Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπώλεσαν ἐν Θερμοπύλαις 200 μόνον ἄνδρας Liv. 19) Liv. 19. 21. 23. Ἀππιαν. 19. 20. Φλέγοντος Τραλλιανοῦ Ἀποσπ. Περὶ τῶν Θαυμασίων παρὰ K. Müller, Fr. hist. Gr. Τόμ. 3. σ. 615 κξ. 32.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὑπὸ Ῥωμαίων· καὶ ὁ μὲν κατὰ Ἀντιόχου πόλεμος ἐπερατώθη ἐν τῷ πρώτῳ αὐτοῦ σταδίῳ, τῆς δὲ Ῥώμης ἅπασα ἡ ὁρμὴ ἔμελλε νῦν νὰ ἀπολυθῇ ἐναντίον τῶν κουφονόων συμμάχων τοῦ Σελευκίδου βασιλέως, ἐναντίον δηλονότι τῶν Αἰτωλῶν. Ὁ Ἀκίλιος κατέλαβεν ἐν ἀρχῇ τὴν Χαλκίδα καὶ τὴν νῆσον Εὔβοιαν ἀμαχητεί[61] Ἀλλ' ὁ ἀρχιστράτηγος οὗτος, ὁ ἀπὸ καλῆς μὲν πληβειακῆς οἰκογενείας καταγόμενος, ἀλλὰ ὡς ἄνθρωπος καινὸς (homo novus) διὰ τῆς προστασίας τῶν Σκιπιώνων καὶ Φλαμινίνων ἐξ ἀδοκίμων ἐπιφανὴς γενόμενος, χρηστὸς μὲν ὢν καθόλου ἀνήρ, ἀλλὰ κατὰ τὰς περιστάσεις λίαν σφοδρὸς καὶ τῶν πάντων ἀλόγιστος, καίτοι πρὸς τοὺς πρὸς Ἀντίοχον ἀποστάντας τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες, ὡς ἰδίως οἱ Βοιωτοί, ἐξ ἀνάγκης ἔσπευδον νῦν νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, προσεφέρετο μεθ' ἱκανῆς ἐπιεικείας[62], ἤθελεν ἐπιμόνως νὰ ἐπιβάλῃ τιμωρίαν δεινὴν εἰς τὴν ἀπέναντι τῶν Ῥωμαίων ὅλως ἰδιαζόντως βαρέως ἐκθέσασαν ἑαυτὴν Χαλκίδα. Τότε δὲ ὁ Φλαμινῖνος, (ὃν βλέπομεν ἀληθῶς μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Ἀντιόχου ἐν τῷ ἀδιαφθόρῳ αὐτοῦ φιλελληνισμῷ ἐπὶ μακρὸν ἔτι ἀγωνιζόμενον ἀπαύστως ἵνα σώσῃ τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῶν ἐπακολουθημάτων τῶν πολιτικῶν αὐτῶν σφαλμάτων) ἔπεισε τὸν Ἀκίλιον διὰ τῶν παραστάσεων αὐτοῦ νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ τι δεινὸν ἐναντίον τῆς Χαλκίδος[63]. Συνῳδὰ δὲ καθόλου τοῖς τοῦ Φλαμινίνου φρονήμασιν ὁ Ἀκίλιος, φροντίζων προδήλως νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ νῶτα αὐτοῦ διὰ τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ κατὰ Ἀντίοχον πολέμου, κατὰ τὴν εἰς Θερμοπύλας ἐπάνοδον ἐξέτεινε λίαν συνετῶς τὴν χεῖρα πρὸς τοὺς Αἰτωλούς, ἵνα συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς αὐτοὺς καὶ διαλλάξῃ αὐτοὺς πρὸς τὴν Σύγκλητον. Ἀλλ' οἱ Αἰτωλοί, οἵτινες νῦν, ὡς καὶ ὕστερον, διετέλουν ἐν τελείᾳ ἀπάτῃ ὡς πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν θέσιν, καὶ μετὰ τὰ γενόμενα ὡς καὶ πρὸ τούτων

[61] Liv. 21.

[62] Πρβλ. L. Lanze ἐν εἰρ. τ. Τόμ. 2 σ. 195 κξ. καὶ Nitzsch, die Gracchen σ. 103. κξ. Liv. XXXVI. 20.

[63] Liv. 21 Πλουτ. Φλαμιν. κ. 16 Ἀππιαν. 21.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

εἶχον πεποίθησιν ἐπὶ τὴν δύναμιν καὶ τὸ σθένος τῶν Ἀσιανῶν αὐτῶν συμμάχων ὀλίγον δεδικαιολογημένην, δὲν προσεχώρησαν εἰς τὰς γενομένας αὐτοῖς προτάσεις. Οἱ Αἰτωλοὶ ἐγίνωσκον καλῶς ὅτι ὁ Ῥωμαῖος στρατηλάτης δὲν ἠδύνατο νὰ διανοηθῇ νὰ ἀκολουθήσῃ τῷ Ἀντιόχῳ εἰς τὴν Ἀσίαν ἔχων τοὺς Αἰτωλοὺς ἐπὶ τὰ νῶτα αὐτοῦ μὴ καταβεβλημένους ἔτι, καὶ ὡς πρόμαχοι τοῦ Ἀσιάτου βασιλέως ἐπίστευον ὅτι ἠδύναντο νὰ τύχωσιν ἀσφαλῶς τῆς ἐνεργοῦ τούτου συνδρομῆς, μόλις ἤθελεν ἀναλάβει αὐτὸς ἀπὸ τοῦ ἐν Θερμοπύλαις ἀτυχήματος. Οὕτω δέ, ἀφοῦ ἠρνήθησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἐν πρώτοις τὴν ὡς πρῶτον ὅρον τῆς συνθήκης ζητηθεῖσαν παράδοσιν τῆς Ἡρακλείας [64], ὁ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Αἰτωλῶν ἀγὼν ἐξηκολούθησεν ἐν Θερμοπύλαις. Ὁ πόλεμος δ' οὗτος ἦτο ὁ ἔσχατος, ὃν διεξήγαγεν ὁ Αἰτωλικὸς λαός· πρέπει δὲ νὰ ὁμολογήσωμεν πρὸς τιμὴν τῶν ἀνδρείων Αἰτωλῶν ὅτι τὸν περὶ τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ὑπάρξεως ἀγῶνα τοῦτον ἠγωνίσθησαν μετὰ ἀνδρείας καὶ ἐπιμονῆς ἀξίας ὅλως τῆς ἀρχαίας αὐτῶν φήμης. Ὁ Ῥωμαιοαιτωλικὸς οὗτος πόλεμος, ὁ διαρκέσας μέχρι τοῦ 189, ἀφοῦ διεκόπη ἐπανειλημμένως ὑπὸ μακρῶν ἀνακωχῶν καὶ διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων, διατελῶν ἐν ἀμοιβαίᾳ σχέσει πρὸς τοὺς περαιτέρω ἐναντίον τοῦ Ἀντιόχου πολέμους, τῶν Ῥωμαίων, ἀποτελεῖ διαρκῶς σειρὰν πεισματωδῶν πολιορκητικῶν ἀγώνων. Ἀλλ' ἅπασα ἡ ἀνδρεία καὶ ὁ ζῆλος, ὧν ἔδοσαν δείγματα οἱ Αἰτωλοὶ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ μεθόδῳ τοῦ πολέμου, ἥτις ὀλίγον συνῆδε πρὸς τὸν ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ βίου συνήθη παρ' αὐτοῖς τρόπον τοῦ πολεμεῖν, δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ κωλύσωσι τὸν τελικὸν ὄλεθρον τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ἐλευθερίας.

Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Λιτωλικοῦ πολέμου ἐγένοντο ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Σπερχειοῦ. Καὶ ὁ μὲν αὖθις νῦν μετὰ τοῦ Ἀχιλίου ἑνωθεὶς βασιλεὺς Φίλιππος ἐπετέθη κατὰ τῆς πλησίον κειμένης πόλεως Λαμίας [65α], ὁ δὲ Ῥωμαῖος ὕπατος ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν Ἡρά-

[64] Liv. 22.

[65α] Liv. XXXVI 25.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κλειαν. Ἐν ἀμφοτέραις ταῖς πόλεσιν ἠμύναντο οἱ Ἀχαιοὶ μετὰ μεγίστης ἀνδρείας. Ἀλλὰ ἐνῷ τὰ τῶν Μακεδόνων ἔμπροσθεν τῆς Λαμίας ἔργα βραδέως μόνον προὐχώρουν, κατώρθωσεν ὁ Ἀκίλιος μετὰ πολιορκίαν διαρκέσκσαν πλέον τῶν 24 ἡμερῶν νὰ καταλάβῃ ἐξ ἐφόδου τὴν πόλιν Ἡράκλειαν, εἶτα δὲ καὶ τὴν ταύτης ὀχυρὰν ἀκρόπολιν (ἅμα δὲ καὶ τὸν ὑπερόπτην στρατηγὸν Δαμόκριτον σ. 172) νὰ ἀναγκάσῃ εἰς παράδοσιν [656]. Ἡ πτῶσις τοῦ ὀχυροῦ τούτου φρουρίου ἐκλόνησεν οὐκ ὀλίγον τὸ θάρρος τῶν Αἰτωλῶν. Οὗτοι ὀλίγας μόνον ἡμέρας πρὸ τοῦ γεγονότος τούτου ἐκ τῆς ἐν Ὑπάτῃ (τῇ εἰς ὀλίγων σταδίων ἀπόστασιν βορειοδυτικῶς τῆς Ἡρακλείας κειμένῃ) συνελθούσης κοινῆς συνόδου εἶχον πέμψει πρέσβεις εἰς Ἀσίαν ὑπὸ τὸν Θόαντα, ἵνα τοῦ Ἀντιόχου τὴν βοήθειαν κατεπειγόντως ζητήσωσιν. Ἀλλ' ὅτε ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀκίλιος κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου τὴν πόλιν Ἡράκλειαν, οἱ τότε ἐν Ὑπάτῃ συνηγμένοι Ἀπόκλητοι τῶν Αἰτωλῶν (τὸ διαρκὲς ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον) ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ στρατηγοῦ Φαινέα, οὗ ἀπέναντι δὲν εἶχον πλέον τὴν νικῶσαν ψῆφον οἱ περὶ τὸν Θόαντα καὶ Δαμόκριτον, συνῆψαν διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν ὕπατον. Ἀλλ' αἱ διαπραγματεύσεις αὗται δὲν προὐχώρησαν πολύ. Διότι οὐ μόνον ὁ Ἀκίλιος συστηματικῶς νῦν ἐταπείνου τοὺς Αἰτωλοὺς διὰ τὴν προτέραν αὐτῶν διαγωγήν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οὗτοι ἐν τῇ ἀγνοίᾳ, ἣν εἶχον τοῦ πολιτικοῦ δικαίου τῆς Ρώμης, διέπραξαν τὸ ἐπικίνδυνον λάθος, ἐν τῇ εἰς τὸν ὕπατον ὑποταγῇ αὐτῶν νὰ μεταχειρισθῶσι τοὺς εὐφώνους ὅρους [66α], δι' ὧν οἱ ἡττημένοι λαοὶ τοῦ δυτικοῦ κόσμου συνείθιζον νὰ παραδίδωσιν ἑαυτοὺς ἄνευ ὅρων εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ. Ὅτε λοιπὸν ὁ Ἀκίλιος εἰς τὸν μετ' αὐτοῦ διαπραγματευόμενον Φαινέαν προέβαλε σειρὰν ἀπ-

[656] Liv. XXXVI. 22-25. Ἀππιαν. Συρ. κ. 21. Πλουτ. Φλαμιν. κ. 15 Φλέγοντ. Τραλλ. ἐν εἰρ. τ.

[66α] Πρόκειται περὶ τοῦ ὅρου: «in fidem se permittere Romanorum», Liv. XXXVI. 27. πρβλ. Πολύβ. Κ. 9. 10-12 «εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν αὐτὸν ἐγχειρίσαι».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αιτήσεων ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν ἐπονειδίστων θεωρουμένων (ἐν αἷς καὶ τὴν περὶ παραδόσεως τοῦ Ἀμυνάνδρου), καὶ ἐπειδὴ ὁ ἐκ τούτου σφόδρα καταπλαγεὶς στρατηγὸς ἀπέρριψεν αὐτάς, ἐξήγησεν εἰς τοὺς πρέσβεις μετ' ἀγροίκου εἰλικρινείας τὴν ἀκριβῆ σημασίαν τῶν ὅρων ἐκείνων, παρεσκευάσθη μάλιστα νὰ κρατήσῃ δεσμίους τοὺς πρέσβεις, τότε ὁ Φαινέας διέκοψε προσωρινῶς τὰς διαπραγματεύσεις, ἵνα ἐρωτήσῃ πλέον κατὰ πρῶτον τὴν γνώμην τῆς κοινῆς τῶν Αἰτωλῶν συνόδου καὶ ἐὰν αὕτη ἤθελεν, ὑπὸ τοιαύτας προσδοκίας, νὰ παραδώσῃ ἑαυτὴν ὅλως εἰς τοὺς Ρωμαίους [66β]. Τὸ ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον τῶν Αἰτωλῶν ἦτο πάντως διατεθειμένον νὰ ἐμμένῃ, καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀκιλίου γενομένην ἐξήγησιν, εἰς τὰς ἅπαξ ληφθείσας ἀποφάσεις. Ἀλλ' ὅτε τὰ πλήθη τῶν Αἰτωλῶν ἐν νέᾳ τινί, πάλιν εἰς Ὑπάτην συγκληθείσῃ, κοινῇ συνόδῳ ἔμαθον πῶς ἐθεώρει ὁ Ἀκίλιος τὰς πρὸς τὴν Ῥώμην σχέσεις τῶν Αἰτωλῶν καὶ πῶς εἶχε προσενεχθῇ πρὸς τὸν Φαινέαν, τότε κατελήφθησαν ὑπὸ ἐξάψεως σφοδροτάτης καὶ ἀπήτουν βοῇ μεγάλῃ τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου μέχρισοῦ μὴ μείνῃ μηδὲ εἷς ἀνήρ. Πρὸς τούτοις δὲ ἐπῆλθε καὶ τὸ ἑξῆς γεγονός. Εἷς τῶν Αἰτωλῶν πρέσβεων, ὀνόματι Νίκανδρος, ἐπέστρεψε παρὰ τοῦ Ἀντιόχου μετὰ χρημάτων ἀφθόνων καὶ ἔτι πλειόνων ὑποσχέσεων. Ὁ Νίκανδρος δ' οὗτος κατὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἐγγὺς Λαμίας περιέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων. Ἀλλ' ὁ Φίλιππος (μικρὸν πρότερον βαρέως προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Ἀκιλίου, διατάξαντος αὐτὸν λίαν αὐθαδῶς μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἡρακλείας ν' ἀποχωρήσῃ τῆς Λαμίας καταλείπων αὐτὴν εἰς τοὺς Ρωμαίους [67α]), εἶχε προσενεχθῇ περιποιητικώτατα πρὸς τὸν Αἰτωλὸν πρεσβευτὴν καὶ ἐκδηλῶν ἀπροκαλύπτως τὴν ἐκ νέου αἰφνιδίως ἐξεγερθεῖσαν ἐν ἑαυτῷ πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς συμπάθειαν εἶχε διατάξει νὰ ὁδηγηθῇ ἀσφαλῶς εἰς Ὑπάτην. Ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις, ὅτε πολλαχόθεν εὐμενεῖς εἰς τὴν Αἰτωλίαν ἐφαίνοντο προκύπτουσαι ἐλπίδες, οἱ Αἰτωλοὶ διέρρηξαν

[66β] Liv. XXXVI. 26-28. Πολύβ. Κ. 9 καὶ 10. Πρβλ. Nitzsch ἐν εἰρ. τ. σ. 104.
[67α] Liv. XXXVI. 25. πρβλ. XXXIX 23 καὶ 28.

εὐθὺς τὰς πρὸς τὸν Ἀχίλιον διαπραγματεύσεις καὶ καλέσαντες πάσας αὐτῶν τὰς στρατευσίμους δυνάμεις εἰς τὰ ὅπλα ἀπεφάσισαν νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον ἐν ταῖς κυρίως Αἰτωλικαῖς χώραις τῆς ἐπικρατείας αὐτῶν [67 6]. Ἀλλὰ πρὸς ἀτυχίαν αὐτῶν οὐδεὶς αὐτῶν προΐστατο σπουδαῖος στρατηλάτης. Οὕτω δὲ οὐδὲ κἂν διενοήθησαν νὰ ἀντιτάξωσιν ἀντίστασιν πρὸς τοὺς ἐπικειμένους κατ' αὐτῶν Ρωμαίους (οἵτινες ἐν ἀρχῇ ἠμέλησαν τῆς ἔτι ἀχειρώτου Λαμίας [68 α]) ἐν τῇ διαβάσει τῶν ἐπικινδυνοτάτων διόδων τοῦ Κόρακος, τῶν ἀνατολικῶν δηλονότι ὀρεινῶν τῆς κυρίως Αἰτωλίας ὁρίων. Ὁ Ἀχίλιος, μόνον κώλυμα εἰς τὴν προέλασιν αὐτοῦ εὑρὼν τὰς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους προερχομένας δυσχερείας, ἠδυνήθη τέλος νὰ εἰσελάσῃ εἰς τὴν Αἰτωλικὴν χώραν καὶ νὰ τραπῇ ἔπειτα ἐναντίον τῆς πόλεως Ναυπάκτου, ἧς ὄπισθεν τῶν τειχῶν ἀθρόοι ἦσαν συνηγμένοι οἱ Αἰτωλοί [68 δ]. Ἐπὶ μῆνας δύο ἠμύναντο ἐνταῦθα οἱ ἀνδρεῖοι ὀρεινοὶ μετὰ ἀπεγνωσμένης καρτερίας ἀγωνιζόμενοι. Ἐν τούτοις ὅμως μετὰ φόβου ἔβλεπον τὰς δυνάμεις αὐτῶν βραδέως φθινούσας καὶ οὐδὲν ἄλλο ἠδύναντο νὰ προσδοκῶσιν ἢ τὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἐφόδῳ τῶν πολεμίων ἐπικείμενον ὄλεθρον τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν. Τότε δὲ ὁ αὐτὸς Φλαμινῖνος ὁ βαρέως ὑπ' αὐτῶν ὑβρισθεὶς παρέστη σωτὴρ αὐτῶν. Μέχρι νῦν ἀσχολούμενος οὗτος εἰς τὰ τῆς Πελοποννήσου πράγματα (ἴδ. κατωτέρω) ἦλθε νῦν εἰς τὸ πρὸ τῆς Ναυπάκτου στρατόπεδον. Παρακληθεὶς δὲ νῦν ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν ταπεινῶς ἵνα μεσιτεύσῃ ὑπὲρ αὐτῶν, ἔπεισεν ἀληθῶς τὸν Ἀχίλιον νὰ ἀποστῇ μὲν τοῦ σχεδίου τῆς διὰ πάσης θυσίας βιαίας καταλήψεως τῆς πόλεως, νὰ στρέψῃ δὲ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς μιᾶς μόνης πόλεως εἰς τὰ μεγάλα ζητήματα τῆς ὅλης ἀνατολικῆς πολιτικῆς κατακτήσεως. Πρὸς τοῦτο ἐπέστησε τὴν ζηλότυπον φιλοτιμίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὰς μεγάλας προόδους τὰς γενομένας ἐν τῇ βορείῳ Ἑλλάδι

[67 6] Liv. XXXVI 28-30. Πολύβ. Κ. 10, 13-11, 9.
[68 α] Πρβλ. Liv. XXXVI. 25. τέλ. καὶ XXXVII. 4 κ. 5.
[68 δ] Liv. XXXVI. 30. 34. Ἀππιαν. Συρ. κ. 21.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὑπὸ τοῦ Φιλίππου (διαλλαγέντος πάλιν εὐκόλως πρὸς τοὺς Ρωμαίους καὶ ἀποστάντος τῆς πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς εὐμενείας). Εἶτα δὲ ὁ Φλαμινῖνος ἐνήργησε τὴν συνομολόγησιν μακροχρονίου ἀνακωχῆς (περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔ. 191), ἧς διαρκούσης ἔμελλον οἱ Αἰτωλοὶ νὰ εἰρηνεύσωσι πρὸς τὴν Σύγκλητον [69]. Ὁ Ἀχύλιος ἔπεμψε μετὰ ταῦτα τὸν στρατὸν αὐτοῦ πάλιν εἰς Φθιώτιδα, αὐτὸς δὲ μετέβη εἰς τὸ Αἴγιον τῆς Ἀχαΐας, ἵνα διαρρυθμίσῃ ἐνταῦθα μετὰ τῶν Ἀχαιῶν πολλὰ ζητήματα πολιτικά, νὰ δεχθῇ δὲ εἰς ἀκρόασιν καὶ πρεσβείαν Ἠπειρωτῶν ἐξαιτουμένων ταπεινῶς συγγνώμην διὰ τὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους τούτου ἀμφίβολον στάσιν αὐτῶν [70].

Ἀλλ' ἡ τύχη τῶν Αἰτωλῶν δὲν ἔμελλε νὰ κριθῇ τοσοῦτον ταχέως. Οἱ εἰς Ρώμην ἀπεσταλμένοι πρέσβεις, καίπερ ζωηρῶς ὑπὲρ αὐτῶν ἐργαζομένου τοῦ Φλαμινίνου, εὑρέθησαν ἐν τῇ Συγκλήτῳ (κατὰ χειμῶνα τοῦ ἔ. 190 π. Χ.) πρὸ δυσχεροῦς καταστάσεως πραγμάτων. Τὸ φρόνημα τῆς Συγκλήτου ἐναντίον τοῦ θρασέος ἀδαμάστου καὶ ἀσυμβιβάστου ἔθνους ἦτο δυσμενέστατον. Ὅτε δὲ τέλος προετάθη τοῖς Αἰτωλοῖς νὰ ἐκλέξωσι δυοῖν θάτερον, ἢ νὰ ἐπιτρέψωσι τῇ Συγκλήτῳ νὰ ἀποφασίσῃ περὶ πάντων τῶν κατ' αὐτοὺς ἢ νὰ δώσωσι χίλια τάλαντα παραχρῆμα καὶ νὰ ἔχωσι τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον, ὃν καὶ οἱ Ρωμαῖοι, οὐδέτερον τῶν ὅρων τούτων ἠδύναντο ν' ἀποδεχθῶσι. Δι' ἄμεσον πληρωμὴν χιλίων ταλάντων ἦτο λίαν πενιχρὰ ἡ Αἰτωλία, ἡ δὲ εἰς τὴν διάκρισιν τῆς Ρώμης παράδοσις, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Ἡρακλείας διαγωγῆς τοῦ Ἀκιλίου, ἦτο ἔτι κινδυνωδεστέρα, ἀφοῦ μάλιστα ἡ Σύγκλητος μετ' ἀσπλάγχνου δόλου ἠρνεῖτο νὰ διασαφήσῃ ῥητῶς εἰς τίνα πράγματα ὤφειλον νὰ δώσωσι τὴν τῶν πάντων ἐπιτροπὴν εἰς τὴν Σύγκλητον. Οὕτω δὲ οἱ Αἰτωλοὶ πρέσβεις ἰταμῶς ἐπὶ τέλους ἀπεπέμφθησαν

[69] Liv. XXXVI. 34 καὶ 35. Πλουτ. Φλαμιν. κ. 15. Ζωναρ. Θ'. 19 Φλέγοντ. ἐν εἰρ. τ.

[70] Liv. 35.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οἴκαδε [71]. Ἐπὶ τούτοις οἱ Αἰτωλοὶ ἐπανήρξαντο ἀμέσως τοῦ πολέμου (περὶ τὰ τέλη τοῦ χειμῶνος 190 π. χ.). Ἀπειλούμενοι δὲ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν κατέλαβον νῦν τοὐλάχιστον τὰς στενοπορίας τοῦ Κόρακος. Ἀλλὰ μόλις ὁ Ἀχίλλιος ἔμαθε περὶ τούτου, καὶ ἤγαγεν εὐθὺς τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἀπὸ Φωκίδος ἐναντίον τῆς Λαμίας καὶ καταλαβὼν ἐξ ἐφόδου τὴν πόλιν ταύτην ἐτράπη πάλιν πρὸς νότον, ἵνα προσβάλῃ τὴν ἀνατολικῶς τοῦ Κόρακος ἐν τοῖς Λοκροῖς τοῖς Ὀζόλαις κυριωτάτην θέσιν τῶν Αἰτωλῶν, τὴν Ἄμφισσαν. Ἐνῷ δὲ προσέκρουε καὶ ἐνταῦθα εἰς πεισματωδεστάτην ἀντίστασιν, ἀφίκετο εἰς Φθιώτιδα ὁ διάδοχος αὐτοῦ (κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔ. 190 [72 α]), ὁ ὕπατος Λεύκιος Κορνήλιος Σκιπίων, μετὰ νέων στρατευμάτων, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ ὑποστρατήγου αὐτοῦ, τοῦ μεγάλου νικητοῦ τῆς Ζάμας. Ἐλθὼν δὲ πρὸ τῆς Ἀμφίσσης ἀνέλαβε καὶ τὴν διοίκησιν τοῦ μέχρι νῦν ὑπὸ τοῦ Ἀκιλίου διοικουμένων στρατευμάτων. Ἀμφότεροι οἱ Σκιπίωνες, καὶ μάλιστα ὁ μέγας Πόπλιος, ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐπαναλάβωσι πάλιν καὶ κατὰ ξηρὰν τὸν ἀπὸ τῆς εἰς Ἔφεσον ἐπανόδου τοῦ Ἀντιόχου κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τοῦ Ρωμαϊκοῦ, Περγαμηνοῦ καὶ τοῦ τῶν Ῥοδίων ναυτικοῦ ἐναντίον τοῦ στόλου τοῦ Ἀντιόχου διεξαγόμενον πόλεμον καὶ ὡς δυνατὸν τάχιστα νὰ προελάσωσιν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἔνθα τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀντιόχου εἶχον ἀρχίσει πρὸ μικροῦ νὰ ἐνεργῶσι συνεχεῖς σφοδρὰς προσβολὰς ἐναντίον τῶν χωρῶν τοῦ ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν γενναίως βοηθουμένου Εὐμένους Β', ἠγωνίζοντο νὰ περατώσωσιν ὡς δυνατὸν τάχιστα τὸν ἐπαχθῆ Αἰτωλικὸν πόλεμον. Διὰ τοῦτο δὲ ἀσμένως πάνυ εἶδον τοὺς ἔκπαλαι πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς φιλίως διακειμένους Ἀθηναίους ὡς μεσίτας παριστα-μένους. Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ ὁ ὕπατος Λεύκιος Σκιπίων δὲν ἤθελεν ἢ δὲν ἠδύνατο νὰ συναινέσῃ εἰς ἄλλους ὅρους εἰ μὴ τοὺς ἤδη ὑπὸ τῆς Συγκλήτου ταχθέντας χαλεποὺς ὅρους, διὰ τοῦτο καὶ

[71] Liv. XXXVII. 1. Πολύβ. ΚΛ'. 1. Ζων. Θ. 19. Διόδ. ΚΘ'. 4.
[72] Πρβλ. Nissen σ. 189.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αἱ διαπραγματεύσεις αὗται εἰς οὐδὲν ἀπέληξαν ἀποτέλεσμα. Ἀλλ' οἱ Σκιπίωνες, ἵνα μὴ ἐν Ἑλλάδι μακρότερον ἀναγκασθῶσι νὰ χρονοτριβήσωσι, παρέσχον τοῖς Αἰτωλοῖς τοὐλάχιστον ἀνακωχὴν ἑξάμηνον, ἵνα οὗτοι ἅπαξ ἔτι δυνηθῶσι νὰ δοκιμάσωσι τὴν τύχην αὐτῶν ἐν Ρώμῃ. Μετὰ ταῦτα δὲ ὁ Ρωμαϊκὸς στρατὸς ἐβάδισεν εἰς Μακεδονίαν, ἵνα ἐν μεγίστῃ σπουδῇ φθάσῃ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον[726].

Δὲν θέλομεν νὰ ἐξετάσωμεν τὸ ζήτημα, ἐὰν οἱ Αἰτωλοὶ δὲν ἠδύναντο διὰ μείζονος ἐπιμονῆς νὰ ἐκβιάσωσι παρὰ τῶν Σκιπιώνων εἰρήνην ἀνεκτήν· πάντως ὅμως διὰ τῆς ἀνακωχῆς δὲν ἐκέρδησαν πολύ. Καὶ ἔπεμψαν μὲν (περὶ τὰ τέλη τοῦ θέρους ἢ κατὰ φθινόπωρον τοῦ ἔ. 190) νέαν πρεσβείαν εἰς Ρώμην. Ἀλλ' ἐνῷ οἱ πρέσβεις οὗτοι παρώξυνον διαρκῶς τὴν Σύγκλητον ἐξαίροντες κομπορρημόνως τὰς προτέρας αὐτῶν πρὸς τὴν Ρώμην ὑπηρεσίας, ἀφίκοντο ἄγγελίαι ἀπὸ Αἰτωλίας μεγίστην προκαλέσασαι ἀγανάκτησιν ἐν Ρώμῃ. Οἱ ἀσύνετοι δηλονότι ἀρχηγέται τοῦ λαοῦ τούτου (ἐπαρθέντες ὡς λέγεται ἐκ τῆς ψευδοῦς φήμης περὶ ὀλοσχεροῦς ἐν Ἀσίᾳ καταστροφῆς τοῦ στρατοῦ τῶν Σκιπιώνων) ἀνενέωσαν (κατὰ φθινόπωρον τοῦ ἔ. 190) τὸν πόλεμον ἐν εὐρείᾳ περιοχῇ. Καὶ οὐ μόνον βοηθείᾳ τοῦ Ἀμυνάνδρου καὶ τῶν ὑπὲρ τοῦ ἀρχαίου δυνάστου αὐτῶν ἐξεγειρομένων Ἀθαμάνων ἐξεδίωξαν τὰς Μακεδονικὰς φρουρὰς ἐκ τῆς ἐπικρατείας τοῦ λαοῦ τούτου, ἐπενεγκόντες καὶ βαρείας ζημίας εἰς τὸν Φίλιππον, ἀλλὰ κατέκλυσαν καὶ τὰς ἐν τοῖς βορείοις ὁρίοις αὐτῶν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων τὸ ἔ. 191 (ἴδ. κατωτέρω) καταληφθείσας χώρας Ἀμφιλογίαν, Ἀπεραντίαν, αἵτινες μέχρι νῦν ἦσαν Αἰτωλικαί, καὶ τὴν Δολοπίαν[73α]. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ, προτάσει τοῦ Ἀκιλίου οἱ Αἰτωλοὶ πρέσβεις ἀπεπέμφθησαν οἴκαδε (καὶ ὡς λέγεται ἠγγέλθη αὐτοῖς συγχρόνως ὅτι τοῦ λοιποῦ πᾶς Αἰτωλὸς πρεσβευτὴς ἐρχό-

[726] Liv. XXXVII. 4-7. Ἀππιαν. Συρ. κ. 23. Πολύβ. ΚΑ'. 2 καὶ 3. 6 Ζωναρ. Θ'. 20.

[73α] Πρβλ. Liv. XXXVIII. 1-3. Πολύβ. ΚΒ'. 8, 1-7.

μενος εἰς Ῥώμην ἄνευ τῆς συναινέσεως τοῦ ἐν Ἑλλάδι Ῥωμαίου ἀρχιστρατήγου καὶ μὴ συνοδευόμενος ὑπὸ Ῥωμαίου ἀξιωματικοῦ ἔμελλε νὰ τύχῃ ὑποδοχῆς ἐχθρικῆς[73]. Καὶ ἀπὸ τοῦδε διετάχθη ὁ ὕπατος τοῦ ἔ. 189 π. χ. Μάρκος Φούλβιος Νοβιλίωρ, νὰ ἄρξηται αὖθις ἐνεργῶς τοῦ Αἰτωλικοῦ πολέμου[74]. Οὕτω δὲ ἐνέσκηψεν ἐπὶ τοὺς Αἰτωλοὺς ὁ παντελὴς ὄλεθρος. Ἐνῷ οὗτοι ἤξευρον ἤδη ὅτι οἱ Σκιπίωνες διὰ τῆς κρατερᾶς παρὰ τὴν Μαγνησίαν τὴν ὑπὸ Σιπύλῳ (περὶ τὰ τέλη τοῦ 190 π. χ.) μάχης τὴν τοῦ Ἀντιόχου δύναμιν καὶ ἐν Ἀσίᾳ εἶχον ὁλοσχερῶς καταστρέψει, νῦν μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐπέπεσον δεινῶς ἐπὶ τὸν δύστηνον λαὸν πάντες οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ. Ὁ μὲν βασιλεὺς Φίλιππος ἔπεμψε τὸν υἱὸν αὐτοῦ Περσέα μετὰ ἰσχυρᾶς δυνάμεως, ἵνα ἀφαιρέσῃ πάλιν ἀπὸ τῶν Αἰτωλῶν τὰς ὑπὸ τούτων καταληφθείσας κτήσεις αὐτοῦ[75]. Καὶ ἐξ Ἠπείρου δὲ ὁρμώμενος ὁ εἰς Ἀπολλωνίαν ἤδη ἀποβὰς ὕπατος Μάρκος Φούλβιος ἐπετέθη μετὰ Ἠπειρωτῶν ἐναντίον τῆς Ἀμβρακίας (κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 189), τοῦ ἰσχυροῦ τούτου βορειοδυτικοῦ προπυργίου τῶν Αἰτωλῶν (σ. 83). Οἱ κάτοικοι καὶ ἡ Αἰτωλικὴ φρουρὰ τῆς Ἀμβρακίας ἀντέστησαν οὐχ' ἧττον ἀνδρείως ἢ πρότερον οἱ ἥρωες τῆς Ἡρακλείας καὶ τῆς Ναυπάκτου. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ οἱ λοιποὶ Αἰτωλοί, ὧν ὁ στρατηγὸς ἤτοι ὁ ἀνώτατος ἄρχων τῆς συμπολιτείας Νίκανδρος μικρὰν ἄλλως ἐκέκτητο στρατηγικὴν ἀρετὴν καὶ εὐτολμίαν, οὐ μόνον διὰ τῶν ἤδη μνημονευθεισῶν κινήσεων τῶν Μακεδόνων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν προσβολῶν τῶν Ἀκαρνάνων ἐπὶ τὰ δυτικὰ τῆς Αἰτωλίας ὅρια, ἔτι δὲ καὶ διὰ τῶν ἐπιθέσεων Ἰλλυριοαχαϊκοῦ τινος στόλου ἐπὶ τὰς Αἰτωλικὰς παραλίας, εἰς τοιαύτην περιέστησαν δυσχέρειαν, ὥστε ἐνόουν ὅτι δὲν ἦσαν εἰς κατάστασιν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀμβρακίας, καὶ διὰ τοῦτο προὐθυμοῦντο ἐπὶ τέλους νὰ τύχωσιν εἰρήνης ἐφ' οἷ-

[73] Liv. XXXVII. 48 καὶ 49. 49. Διόδ. ΚΘ'. 1. Ζωναρ. Θ. 21. Πρβλ. Nissen. σ. 197 κξ.

[74] Liv. XXXVII. 50. XXXVIII. 3.

[75] Liv. XXXVIII. 3.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οἱῳδήποτε ὅρῳ. Οὕτω δὲ μετὰ πολλὰς δυσχερείας ὁ Φαινέας καὶ ὁ Δημοτέλης (ἐνῷ ὁ ταπεινῶς πλέον πρὸ τῶν Ῥωμαίων τὸν αὐχένα κύπτων Ἀμύνανδρος ἔπεισε τοὺς Ἀμβρακιώτας νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς Ρωμαίους), ὑποστηριζόμενοι ὑπό τε τῶν Ἀθηναίων καὶ ὑπὸ τῶν Ῥοδίων πρέσβεων, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ τοῦ Φουλβίου Γαΐου Οὐαλερίου, υἱοῦ τοῦ Λαιβίνου ἐκείνου, ὅστις (σ. 34) εἶχε συνομολογήσει τὴν πρώτην τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς συνθήκην, συνωμολόγησαν ἐπὶ τέλους μετὰ τοῦ ὑπάτου Φουλβίου προκαταρκτικὴν εἰρήνην, ἣν καὶ ἡ κοινὴ τῶν Αἰτωλῶν σύνοδος ἄνευ ἀντιρρήσεως ἐνέκρινε [76]. Νῦν τέλος, ἀφοῦ ὁ Φούλβιος τὴν μέχρι νῦν σύμμαχον τῆς Αἰτωλίας διατελέσασαν νῆσον Κεφαλληνίαν κατέλαβε [77α] μεθ' αἱματηρῶν ἀγώνων. ἠδυνήθη πάλιν Αἰτωλικὴ πρεσβεία νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ῥώμην ἀγομένη ὑπὸ τοῦ Οὐαλερίου καὶ συνοδευομένη ὑπὸ Ῥοδίων καὶ Ἀθηναίων πρέσβεων μελλόντων νὰ μεσιτεύσωσιν ὑπὲρ τῶν Αἰτωλῶν παρὰ τῇ Συγκλήτῳ. Αὕτη μετὰ μακρὰν ἀναβολὴν καθώρισε τὴν περὶ εἰρήνης συνθήκην ὡς ἑξῆς *. «Ὁ δῆμος ὁ τῶν Αἰτωλῶν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν δυναστείαν τοῦ δήμου τῶν Ρωμαίων ἀδόλως τηρείτω **. Πολεμίους μὴ διαγέτω διὰ τῆς χώρας καὶ τῶν πόλεων ἐπὶ Ῥωμαίους ἢ τοὺς συμμάχους καὶ φίλους αὐτῶν· μηδὲ χορηγείτω μηδὲν δημοσίᾳ βουλῇ. [Ἐχθρὸν καὶ φίλον τὸν αὐτὸν ἐχέτω τοῖς Ῥωμαίοις], καὶ ἐὰν πολεμῶσι πρός τινας Ῥωμαῖοι, πολεμείτω πρὸς αὐτοὺς ὁ δῆμος ὁ τῶν Αἰτωλῶν. Τοὺς

[76] Liv. XXXVIII. 3-9 43 κξ. XXXXI. 4. 5. Πολύβ. ΚΒ'. 8, 8-13, 13. Πολύαιν. Γ'. 17. Ζωναρ. Θ. 21.

[77α] Πρβλ. Liv. XXXVI. 42. XXXVII. 13. XXXVIII. 9. 10. 11. 28-30 Πολύβ. ΚΒ'. 15, 5 καὶ κξ. 15, 12. 23, 1. Πρβλ. Beeskow, Die Insel Cephalonia σ.

* Παραθέτομεν ἐνταῦθα τὸ κείμενον τῆς συνθήκης ὡς ἔχει αὕτη παρὰ Πολυβίῳ (ΚΒ'. 15). καὶ ἧς ὁ γερμανὸς συγγραφεὺς ἐλαχίστην μόνον περιληψιν ἐκτίθησιν ἐν τῷ κειμένῳ. (Σ. Μ.).

** Ἀρχὴ καὶ δυναστεία εἶναι τὸ λατινικὸν Insperium et majestas. Ὁ Γερμανὸς συγγραφεὺς μεταφράζει ταῦτα κατὰ τοὺς νῦν ἐν τῇ γλώσσῃ τῇ πολιτικῇ καθιερωμένους ὅρους «Hoheit und Oberherschaft ἤτοι ἀρχὴ (ἡγεμονία) καὶ ὑπερτάτη κυριαρχία.» (Σ. Μ.).

δὲ δραπέτας καὶ τοὺς αἰχμαλώτους πάντας τοὺς Ῥωμαίων καὶ τῶν συμμάχων ἀποδότωσαν Αἰτωλοί. χωρὶς τῶν ὅσοι κατὰ πόλεμον ἁλόντες εἰς τὴν ἰδίαν ἀπῆλθον καὶ πάλιν ἐάλωσαν, καὶ χωρὶς τῶν ὅσοι πολέμιοι Ῥωμαίων ἐγένοντο καθ' ὃν καιρὸν Αἰτωλοὶ μετὰ Ῥωμαίων συνεπολέμουν, ἐν ἡμέραις ρ΄ (100), ἀφ' ἧς ἂν τὰ ὅρκια τελεσθῇ, τῷ ἄρχοντι τῷ ἐν Κερκύρᾳ*, ἐὰν δὲ μὴ εὑρεθῶσί τινες ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, ὅταν ἐμφανεῖς γένωνται, τότε ἀποδότωσαν χωρὶς δόλου· καὶ τούτους μετὰ τὰ ὅρκια μὴ ἔστω ἐπάνοδος εἰς τὴν Αἰτωλίαν. Δότωσαν δὲ οἱ Αἰτωλοὶ ἀργυρίου, μὴ χείρονος τοῦ Ἀττικοῦ, παραχρῆμα μὲν τάλαντα Εὐβοϊκὰ σ΄ (200) τῷ στρατηγῷ τῷ ἐν Ἑλλάδι· ἀντὶ τρίτου μέρους τοῦ ἀργυρίου χρυσίον, ἐὰν βούλωνται, διδόντες τῶν δέκα μνῶν ἀργυρίου, χρυσίου μνᾶν διδόντες. Ἀφ' ἧς δ' ἂν ἡμέρας τὰ ὅρκια τμηθῇ** ἐν ἔτεσι τοῖς πρώτοις ἕξ, κατὰ ἔτος ἕκαστον, τάλαντα ν΄ (50). καὶ τὰ χρήματα καθιστάτωσαν ἐν Ῥώμῃ.*** Δότωσαν οἱ Αἰτωλοὶ ὁμήρους τῷ στρατηγῷ μ΄. (40) μὴ νεωτέρους ἐτῶν ιϛ΄ (12), μηδὲ πρεσβυτέρους μ΄ (40), εἰς ἔτη ἕξ, οὓς ἂν Ῥωμαῖοι προκρίνωσι, χωρὶς στρατηγοῦ καὶ ἱππάρχου, καὶ δημοσίου γραμματέως, καὶ τῶν ὁμηρευόντων ἐν Ῥώμῃ. Καὶ τὰ ὅμηρα καθιστάτωσαν εἰς Ῥώμην· ἐὰν δέ τις ἀποθάνῃ τῶν ὁμήρων, ἄλλον ἀντικαθιστάτωσαν. Περὶ δὲ Κεφαλληνίας, μὴ ἔστω ἐν ταῖς συνθήκαις****. Ὅσαι χῶραι καὶ πόλεις καὶ ἄνδρες, οἷς οὗτοι ἐχρῶντο, ἐπὶ Τίτου Κοϊντίου καὶ Γναίου Δομετίου στρατηγῶν ἢ ὕστερον ἐάλωσαν ἢ εἰς φιλίαν ἦλθον Ῥωμαίοις, τούτων τῶν πόλεων καὶ τῶν ἐν ταύταις μηδένα

* Τῷ ἐν Κερκύρᾳ δηλονότι ἑδρεύοντι Ρωμαίῳ ἄρχοντι ἤτοι ἀντιπροσώπῳ τῆς Ῥώμης, οὐχὶ ἐπάρχῳ, διότι ἡ νῆσος διετέλει ἔτι ἐλευθέρα ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ῥώμης.

** Ἐπικυρωθῶσιν καὶ ἀνταλλαγῶσιν αἱ συνθῆκαι, ὡς λέγεται νῦν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ πολιτικῇ γλώσσῃ.

*** Νὰ παραδώσωσι δηλονότι ἀσφαλῶς ἐν Ῥώμῃ αὐτοὶ φροντίζοντες καὶ αὐτοὶ εὐθυνόμενοι διὰ τὴν ἀσφαλῆ τῶν χρημάτων ἀποστολήν.

**** Ἡ νῆσος δηλονότι αὕτη ἀπεσπᾶτο ὁριστικῶς ἀπὸ τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας καταληφθεῖσα μετὰ τὴν συνθήκην ταύτην ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Φουλβίου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

προσλαβέτωσαν Αἰτωλοί. Ἡ δὲ πόλις καὶ ἡ χώρα τῶν Οἰνιάδων, Ἀκαρνάνων ἔστω»[776].

Οἱ ὅροι οὗτοι ἦσαν πάντως ἀνεκτότεροι τῶν μέχρι τοῦδε ὑπὸ τῆς Συγκλήτου πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς προταθέντων. Ἀλλὰ καὶ οὕτω ἡ πολιτικὴ σημασία τῶν Αἰτωλῶν ἔληγε διὰ παντός, ἐπερατοῦτο δὲ καὶ τὸ μέρος, ὅπερ εἶχον ἐν τῷ δράματι τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Τοῦ λοιποῦ οἱ Αἰτωλοὶ ἀπετέλουν πενιχρόν τι κράτος διατελοῦν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἰταλικοῦ ἐκείνου παγκοσμίου κράτους, εἰς ὃ πρώτη διήνοιξε τὴν ὁδὸν ἡ ἀτυχὴς πολιτικὴ τῶν Αἰτωλῶν ἀρχηγῶν. Ἡ Αἰτωλία περιορισθεῖσα νῦν κυρίως εἰς τὰς ἀρχαίας χώρας τῆς φυλῆς καὶ εἰς τὴν χώραν τῶν Λοκρῶν τῶν Ὀζολῶν καὶ εἰς τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ, καταπίπτει τοῦ λοιποῦ, ὡς θέλει ἀποδειχθῆ εὐθύς, ἐντὸς βραχέος χρόνου ὑπὸ τὸ κράτος δεινῶν ἐσωτερικῶν ἐρίδων εἰς πλήρη ἀσημότητα. Οὕτως ἐθραύσθη ἡ δύναμις τῶν Αἰτωλῶν· διὰ τῆς μάχης δὲ τῆς Μαγνησίας καὶ τῆς κατὰ τὸ ἔ. 189 συνομολογηθείσης εἰρήνης περιορισθέντος τοῦ κράτους τῶν Σελευκιδῶν εἰς τὰς πέραν τοῦ Ἅλυος καὶ τοῦ Ταύρου χώρας, περιῆλθον εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ῥώμης ὥσπερ λεία τοῦ πολέμου, χῶραι, δι' ὧν ἐπλουτίσθησαν τὸ Περγαμηνὸν κράτος καὶ ἡ τῶν Ῥοδίων ἐλευθέρα πόλις. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς Εὐμένης Β'. ἐν Ἀσίᾳ μὲν ἔλαβε τὸ μέγιστον μέρος τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου δυτικῶς τῆς Κιλικίας καὶ τῆς γραμμῆς τοῦ Ἅλυος ἐκχωρηθεισῶν ἐπαρχιῶν, ἐν Εὐρώπῃ δὲ τὴν Θρᾳκικὴν χερσόνησον μετὰ Λυσιμαχείας, ἡ δὲ Ῥόδος σπουδαῖα τμήματα γῆς ἐν Λυκίᾳ καὶ Καρίᾳ· τέλος δὲ αἱ πλεῖσται Ἑλληνικαὶ πόλεις ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ (πρὸ πάντων ἡ Λάμψακος, Δάρδανος καὶ Ἴλιον, Φώκαια, Κύμη, Σμύρνη, Κλαζομεναί, Ἐρυθραί, Χίος, Κολοφών, Μίλητος καὶ ἄλλαι πολλαὶ πόλεις) ἔλαβον τὴν ἀσφαλῆ ἐπικύρωσιν τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν καὶ «(ἐξαιρουμένων ἐκείνων, αἵτινες μέχρι νῦν ἦσαν φόρου ὑποτελεῖς

[776] Liv. XXXVIII. 9-11. Πολύβ. ΚΒ'. 13, 14-15, 15. Ζωναρ. Θ. 21 Πρβλ. Nissen, σ. 203.

εἰς τὸ κράτος τῆς Περγάμου, καὶ ἐκείνων, αἵτινες ἕνεκα τῆς ἐπιμόνου ἀφοσιώσεως αὐτῶν εἰς τὸν Ἀντίοχον κατεστάθησαν τοῦ λοιποῦ φόρου ὑποτελεῖς εἰς τὸν Εὐμένην) ἀπηλλάγησαν ἐν τῷ μέλλοντι πάσης φόρου πληρωμῆς εἰς διαφόρους Μικρασιανοὺς δυνάστας» [78]. Πρὸς τούτοις τὰ δύο κράτη τῆς Ἑλληνικῆς ἐν Εὐρώπῃ χερσονήσου, ἅπερ μόνα μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Αἰτωλῶν ἦσαν ἔτι λόγου ἄξια, ἡ Μακεδονία δηλονότι καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, ἐποιήσαντο ὡσαύτως σπουδαίας κατακτήσεις, ἀλλ' ἐνταυτῷ ἔλαβον οὕτω θέσιν νέαν μέλλουσαν ν' ἀποβῇ ὀλεθρία εἰς τὰς περαιτέρω τύχας ἀμφοτέρων τῶν κρατῶν. Ὁ βασιλεὺς Φίλιππος, ὅστις (κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔ. 191) ἕνεκεν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀκιλίου παρ' αὐτοῦ ἀπαιτηθείσης λύσεως τῆς πολιορκίας τῆς Λαμίας ἐπὶ μίαν στιγμὴν πικρῶς ἐμέμφετο τοὺς Ῥωμαίους, διηλλάγη αὖθις πρὸς αὐτούς, εὐθὺς ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι ἐπέτρεψαν αὐτῷ, ἀντὶ τῆς Λαμίας, νὰ εἰσβάλῃ καὶ εἰς ἅπασαν τὴν περιοχὴν τῶν μεταξὺ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου χωρῶν, κυριεύων χώρας ἀνηκούσας εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ εἰς τοὺς ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ συμμάχους αὐτῶν. Ἐπωφελήθη δ' ὁ Φίλιππος λαμπρῶς τὴν τοιαύτην ἐπιτροπήν. Ὢν ἤδη κύριος τῆς Ἀθαμανίας, καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀκίλιος μάτην πρὸ τῆς Ναυπάκτου κατεπονεῖτο, κατέλαβε (κατὰ τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔ. 191) τὴν πόλιν Δημητριάδα καὶ πάντα τὸν λαὸν τῶν Μαγνήτων ἔπεισε νὰ παραδοθῶσιν εἰς αὐτόν, ἔτι δὲ καὶ πλῆθος πόλεων Περραιβικῶν καὶ Θεσσαλικῶν, αἵτινες πρὸ τῆς ἐπελάσεως τοῦ Βαιβίου (σ. 180) εἶχον καταληφθῇ ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, προσήγαγεν εἰς ἑαυτόν. Πρὸς τούτοις ἐκυρίευσε καὶ τὴν χώραν τῶν Δολόπων καὶ τὰς μέχρι τότε εἰς τὴν Αἰτωλικὴν συμπολιτείαν ὑπαγομένας χώρας Ἀμφιλοχίαν (ἐν τῇ ἀνατολικῇ ὄχθῃ τοῦ κόλπου τῆς Ἀμβρακίας) καὶ Ἀπεραντίαν (παρὰ τὸν μέσον ῥοῦν τοῦ Ἀχε-

[78] Εἰδικώτερον περὶ τούτων ἰδ. παρὰ Mommsen R. G. Τόμ. 1. σ. 752 κξ. Meier, Pergamen. Reich, ἐν εἰρ. τ. σ. 375, 377. Kuhn, die städt. und bürgerl. V. Verf. d. röm. Reichs τόμ. 2 σ. 134 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λώου [79]). Ἐν ἔτει ἤδη 190 ὁ Φίλιππος εἶχε παράσχει εἰς τοὺς Σκιπίωνας κατὰ τὴν εἰς Ἑλλήσποντον πορείαν αὐτῶν μεγίστας ὑπηρεσίας καὶ μετὰ μεγίστου ζήλου [80], ἀλλ' ἐνταὐτῷ εἶχεν ἐπιληφθῆ καὶ τῆς εὐκαιρίας νὰ ἐνεργήσῃ μεγάλας κατακτήσεις ἐν Θράκῃ, τέλος δὲ νὰ ἀνακτήσηται καί τινας τῶν παραλίων πόλεων (ἰδίως τὴν Μάδυτον καὶ τὴν Αἶνον [80 6]), νὰ καταλάβῃ δὲ καὶ τὰς νήσους Θάσον καὶ Λῆμνον [81]. Οὕτως ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἐπεκτείνει ἀληθῶς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐπὶ μέγα μέρος τῆς Ἑλλάδος· πρὸ πάντων δὲ ἡ κυρίως Θεσσαλία, ἡ καὶ ἄλλως διὰ τῶν κατακτήσεων τοῦ Φιλίππου σημαντικῶς σμικρυνθεῖσα, περιεκλείσθη νῦν πανταχόθεν ὑπὸ τῶν τούτου κατακτήσεων, καί τοι καὶ ὁ Φίλιππος κατ' ἀκολουθίαν τῆς τελευταίας Αἰτωλικῆς ἐξεγέρσεως (190-189 π. Χ.) πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ εἶχεν ἐξωσθῆ πάλιν πιθανῶς ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ μέσου Ἀχελῴου περιορισθεὶς εἰς τὴν κτῆσιν τῆς Δολοπίας καὶ εἰς τὴν ἐπὶ Ἀθαμάνων κυριαρχίαν [82].

[79] Πρβλ. Liv. XXXVI. 33. 34. XXXVIII. 3. XXXIX. 23. 24. 25. Ἀππιαν. Συρ. κ. 21, Πλουτ. Φλαμιν. κ. 15.

[80] Liv. XXXVII. 7 πρβλ. 39. XXXIX 28. Ἀππιαν. Μακεδονικ. 7. Συρ. κ. 23.

[80 6] Liv. XXXIX. 23. 24. 27. 28. Πολύβ. ΚΓ'. 4. 6.

[81] Οὕτω κατὰ Mommsen. R. G. Τόμ. 1. σ. 755 πρβλ. καὶ ἀνωτέρω σ. 84. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀναφέρεται καὶ ἡ Σαμοθράκη ὡς διατελοῦσα ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους.

[82] Ὡς πρὸς τὰς χώρας ταύτας αἱ ὑπάρχουσαι εἰδήσεις εἶναι λίαν ἐνδεεῖς. Ὅτι οἱ Αἰτωλοὶ (πρβλ. ἀνωτέρω) ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτῶν ἐξεγέρσει ἀνεκτήσαντο τὴν Ἀπεραντίαν καὶ τὴν Ἀμφιλοχίαν, τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ Λίβιος (Liv. XXXVIII. 3). Ἡ ὑπὸ τοῦ ἡγεμονόπαιδος Περσέως γενομένη πρὸς ἀνάκτησιν τῶν χωρῶν τούτων ἀπόπειρα οὐδαμῶς ἐπέτυχε κατὰ Λίβιον (XXXVIII. 5 καὶ 7. 10). Οὐδόλως δὲ εἶναι γνωστὸν ἐάν, καθ' ὃν χρόνον ὁ Μ. Φούλβιος ὑπέταξε τοὺς Αἰτωλούς, αἱ χῶραι αὗται περιῆλθον αὖθις εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Φιλίππου ἢ ἐὰν οὗτος ἀπώλεσε καὶ τὰς χώρας ταύτας καθ' ὃν χρόνον ἀπώλεσεν ὁριστικῶς τὰς λοιπὰς αὐτοῦ πρὸς νότον τοῦ Ὀλύμπου κτήσεις· γνωστὸν μόνον εἶναι ὅτι ἐν τῷ τρίτῳ καὶ τελευταίῳ κατὰ τῶν Ἀντιγονιδῶν πολέμῳ τῶν Ῥωμαίων αἱ χῶραι αὗται ἀπὸ μὲν τῆς Μακεδονίας εἰσὶν ἐντελῶς κεχωρισμέναι, διατελοῦσι δὲ εἰς εἰς οἰκειοτάτας πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς σχέσεις: Πρβλ. Liv. XLIII. 22· (ὡς πρὸς τὴν Ἀμφιλοχίαν τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τοῦ Διοδώρου ΛΑ'. 8, 3). Τοὐναντίον δὲ τὴν Δελοπίαν, ἥτις καὶ αὐτὴ κατὰ τὴν ἐξέγερσιν τῶν Αἰτωλῶν εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τούτων, φαίνεται ὅτι ἀνεκτήσατε ὁ Περσεὺς ὑπὲρ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. (Liv. XXXVIII. 3. 5. XXXIX 26). Ὡς πρὸς τὴν Ἀθαμανίαν σημειωτέον ὅτι ὁ ἡγεμὼν Ἀμύνανδρος μετὰ τὴν ὁριστικὴν χείρωσιν τῶν Αἰτωλῶν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οὐχ ἧττον εὐτυχεῖς ὑπῆρξαν οἱ Ἀχαιοί. Οὗτοι εἶχον στρέψει τὰ ὅπλα αὐτῶν κατὰ τὸ 191 π. Χ. ἐναντίον τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς συμμάχων χωρῶν Ἤλιδος καὶ Μεσσηνίας ἔχοντες ἑδραίαν ἀπόφασιν νὰ πραγματώσωσι νῦν τὸ ἀρχαῖον σχέδιον τοῦ Ἀράτου, τὴν ἕνωσιν δηλονότι ἁπάσης τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τὰ καθεστῶτα νόμιμα τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τοῦ Ἀντιόχου καὶ τὴν πτῶσιν τῆς Ἡρακλείας οἱ Ἠλεῖοι ἰδόντες καὶ τοὺς ἀρχαίους αὐτῶν συμμάχους, τοὺς Αἰτωλούς, ὑποκύπτοντας πλέον εἰς τὴν δύναμιν τῆς Ῥώμης οὐδεμίαν πλέον ἀντέταξαν πεισμονα ἀντίστασιν εἰς τοὺς Ἀχαιούς· οὕτω δὲ ἡ Συμπολιτεία ἐκτήσατο περιοχήν, ἐν ᾗ, μεθ' ὅλας τὰς πολλὰς τῶν ἀπὸ τοῦ ἔ. 220 πολέμων δηώσεις, ὑπῆρχε πάντοτε εὐημερία τις καὶ μάλιστα μόνιμός τις καὶ φιλόπονος γεωργικὴ τάξις [83]. Ἀλλ' οἱ Μεσσήνιοι προσέδραμον ἐν πάσῃ σπουδαιότητι εἰς τὸν πόλεμον, ταχέως ὅμως ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸ 191 στρατηγοῦ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας Διοφάνους, ἀξιωματικοῦ κρατίστου ἐκ τῶν τῆς σχολῆς τοῦ Φιλοποίμενος, εἰς τοιαύτην ἐν βραχεῖ περιῆλθον στενοχωρίαν, ὥστε οὐδὲν ἕτερον αὐτοῖς ὑπελείπετο ἢ νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν μεσολάβησιν τοῦ Φλαμινίνου, ὅστις ἐν τούτοις καὶ ταύτην τὴν χώραν ἐπεδίκασε τῇ Ἀχαϊκῇ συμπολιτείᾳ [84]. Οὕτω δὲ πράγματι ἡνώθη ἅπασα ἡ Πελοπόννησος εἰς μίαν ἰσχυρὰν ὁμόσπονδον πολιτείαν. Τὸ φρόνημα τῶν Ἀχαιῶν ἐξήρθη ἰσχυρῶς ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν τούτων. Οὐ μόνον δὲ μετέσχον πλέον ἐν ἔτεσιν

ἐξαφανίζεται ἐκ τῆς ἱστορίας (ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γαλαίστης ἀναφέρεται ὕστερον ὡς στρατιωτικὸς τυχοδιώκτης ὑπηρετῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἰδ. Διοδ. Ἀποσπάσματα Ἐσκοριάλεια βιβλ. 30 κξ. ἀριθ. 23. παρὰ Bekker Διοδωρ. Βιβλιοθ. Τ. 4. σ. 265)· ἐν τούτοις μένει ἀμφίβολον ἐὰν οἱ Μακεδόνες κατώρθωσαν νὰ κατασταθῶσιν αὖθις κύριοι ἁπάσης τῆς χώρας, ἢ νὰ διατηρήσωσι μόνον τὰ δύο φρούρια Ἀθήναιον καὶ Ποίτνειον, ἅτινα ἐδέσποζον ἁπάσης τῆς μικρᾶς ὀρεινῆς χώρας (Liv. XXXVIII. 1. κξ. XXXIX 24. 25. 26.) Πρβλ. Weissenborn εἰς Liv. XXXVIII. 11 καὶ Schorn, σ. 327.

[83] Πρβλ. Liv. XXXVI. 5. 31. καὶ 35. Πολύβ. Δ'. 73. 6 κξ. 74, 8.

[84] Liv. XXXVI 31 (ἴδ. τὰς τοῦ Ε. Κουρτίου περὶ τῆς πόλεως Κορώνης εἰκασίας ἐν Gerhards Archäolog. Zeit. 1855. Ἀριθμ. 75. σ. 36 κξ.) Hermann. Griech. Staatsalt. σ 602.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

190 καὶ 189 τῶν κατὰ τῶν Αἰτωλῶν ἀγώνων, ἀλλὰ καὶ κατὰ θέρος τοῦ ἔ. 190 προσήγαγεν ὁ Διοφάνης στρατὸν ἐπικουρικὸν τῆς Ὁμοσπονδίας εἰς τὸν βασιλέα Εὐμένην ἐκ χιλίων ὁπλιτῶν καὶ ἑκατὸν ἱππέων. Συνέκειτο δ' ἡ ἐπικουρία ἐξ ἀνδρείων παλαιμάχων, μεθ' ὧν ὁρμηθεὶς ὁ Διοφάνης ἐκ τῆς πρωτευούσης πόλεως Περγάμου κατεπολέμησε λαμπρῶς μοῖραν τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀντιόχου, εἶτα δὲ καὶ ἐνδόξως μετέσχε τῆς μάχης τῆς ἐν Μαγνησίᾳ[85]. Ἀχαιοὶ δὲ σφενδονῆται ἐξ Αἰγίου, Πατρῶν καὶ Δύμης ἐβοήθησαν ἐπιτυχῶς τῷ 189 τῷ ὑπάτῳ Φουλβίῳ ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς ἐν Κεφαλληνίᾳ πόλεως Σάμης[86]. Οὕτω δὲ καὶ εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς λίαν εὐτυχὴς ἔληξεν ὁ κατὰ Ἀντιόχου καὶ Αἰτωλῶν πόλεμος. Ἡ συμπολιτεία αὐτῶν ἐξετάθη τῷ 189 καὶ πέραν ἔτι τῶν ὁρίων τῆς Πελοποννήσου, ἀφοῦ μετὰ τὴν χείρωσιν τῶν Αἰτωλῶν ἐπέτρεψαν αὐτοῖς οἱ Ῥωμαῖοι νὰ προσθέσωσιν εἰς τὴν συμπολιτείαν αὐτῶν οὐ μόνον τὴν Ἡράκλειαν τὴν παρὰ τὴν Οἴτην[87] μετὰ τῆς θέσεως τῶν Θερμοπυλῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ὑπ' αὐτῶν κυριευθεῖσαν Αἰτωλικὴν Πλευρῶνα[88].

Μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ πρὸς τὸν Ἀντίοχον καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς πόλεμος εἴς τε τὴν Ἑλλάδα καθόλου καὶ ὅλως ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς ὑπῆρξεν ἀληθῶς ὀλέθριος. Διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι διὰ τοῦ ἀπὸ τῆς Αἰτωλικῆς Συμμαχίας χωρισμοῦ πολλῶν πόλεων καὶ χωρῶν τὸ ὀλεθρίως ἀνίατον σύστημα τῆς συνυπάρξεως πολλῶν μικρῶν πολιτειῶν ἢ αὐτοπόλεων[89] ἔλαβε νέαν ἐπίδοσιν, ὁ πόλεμος οὗτος καὶ τὴν ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων θέσιν τῶν Ῥωμαίων κυριώτατα ἠλλοίωσε. Καὶ τὸ μὲν γεγονὸς

[85] Πρβλ. Liv. XXXVII. 20. καὶ 21. 39. Πολύβ. ΚΑ. 7. Ἀππιαν. Συρ. κ. 26. 31.

[86] Liv. XXXVIII 29.

[87] Πρβλ. Παυσαν. Ζ. 14, 1.

[88] Πρβλ. Παυσαν. Ζ', 11, 1.

[89] Ἴδ. καὶ τὴν ἐν τῇ Τρωϊκῇ (τῇ ἐν Καταβριγίᾳ) ἐπιγραφὴ παρὰ Κουρτίῳ (Gerhard ἐν εἰρ. τ.) σ. 34 κξ. ἀξίαν λόγου σημείωσιν περὶ τῶν κοινῶν ἤτοι συμπολιτειῶν τῶν μεταξὺ Φωκίδος καὶ Θεσσαλίας μικρῶν ὀρεινῶν λαῶν (Δωριέων, Λοκρῶν, Οἰταίων, Αἰνιάνων).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὅτι, πλὴν τῆς Κερκύρας, καὶ ἡ Κεφαλληνία καὶ ἡ Ζάκυνθος (ἴδ. κατωτέρω) ἐγένοντο ἀπ' εὐθείας κτήσεις Ῥώμης, δὲν εἶχον ἔτι πολλὴν σημασίαν κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον. Ἀλλ' αἱ πολιτικαὶ συμπάθειαι τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἐξησθένησαν σφόδρα ἰδίως ἐκ τῆς πείρας, ἣν ἔλαβον οἱ Ῥωμαῖοι, ὅτι οὐχὶ μικρὰ τῶν Ἑλλήνων μερὶς ἐν κρισίμοις καιροῖς εἶχε φανῇ ὅλως ἀναξία ἐμπιστοσύνης· ἰδίως δὲ ἡ Ἑλληνικὴ τιμοκρατία εἶχεν ἑλκύσει καθ' ἑαυτῆς τὸ σφοδρὸν μῖσος τῶν Ῥωμαίων. Πρὸς τούτοις οἱ Ῥωμαῖοι στρατηγοὶ εἶχον περιέλθει, ὡς εἴδομεν, εἰς θέσιν νὰ παραστῶσιν ὡς νικηφόροι πολέμιοι ἀπέναντι σπουδαίου μέρους τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἦσαν, πλὴν τῶν Αἰτωλῶν, καὶ πάντες οἱ Ἕλληνες τῆς μέσης Ἑλλάδος (ἐξαιρουμένων τῶν Ἀθηναίων)· καὶ μετὰ τοιαύτην πεῖραν τῶν πραγμάτων ἦτο λίαν δυσχερὲς νὰ λάβωσιν αὖθις οἱ Ῥωμαῖοι τάξιν προστατῶν μετ' εὐμενοῦς ἐπιφυλάξεως προσφερομένων πρὸς τοὺς προστατευομένους. Πλὴν τούτων νῦν ἡ φοβερὰ δύναμις τῶν Σελευκιδῶν κλονηθεῖσα ἐκ θεμελίων εἶχεν ἀπωσθῇ πέραν τοῦ Ταύρου· τὰ δὲ Ῥωμαϊκὰ συμφέροντα τὰ ἐν Ἀσίᾳ εἶχον νῦν ἐπαρκῆ στηρίγματα ἐν τῇ ὑπεραυξηθείσῃ δυνάμει τῶν Ῥοδίων καὶ τῶν Περγαμηνῶν (οἵτινες πάλιν πολλαχῶς συνεκρούοντο πρὸς ἀλλήλους εἰς τὰ ἰδιαίτερα αὐτῶν συμφέροντα)· οὕτω δὲ ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἑλλὰς εἶχεν ἀπολέσει διὰ τοὺς Ῥωμαίους μέγα μέρος τῆς πολιτικῆς αὐτῆς σημασίας. Πρὸς τούτοις καὶ τῷ Φλαμινίνῳ καθίστατο διηνεκῶς δυσχερέστερον νὰ πείσῃ τὴν Σύγκλητον (ἥτις ἄλλως ἐν τῷ Αἰτωλικῷ ζητήματι εἶχεν ἐφαρμόσει τὴν παλαιὰν αὐστηρὰν τῆς Ῥώμης ἐν τῷ ἐνεργεῖν πολιτικὴν μέθοδον) εἰς τὴν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς πράγμασιν ἀκριβῆ ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν τοῦ 196. Οἱ Ῥωμαῖοι στρατηγοί, καὶ αὐτοὶ οἱ μὴ ὄντες πολιτικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ νικητοῦ τῶν Κυνὸς Κεφαλῶν, ἐδείκνυον ἤδη ἐν Ἑλλάδι διάθεσιν ἐπίμονον ἵνα, εὐκαιρίας παρεχομένης, ἐπεμβαίνωσι καὶ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῶν ἐλευθέρων ἑλληνικῶν πολιτειῶν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Φλαμινῖνος (ἴδ. κατωτέρω) εἶχε δείξει ἀριδήλως ὅτι καὶ αὐτός, τοὐλάχιστον ἐν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοῖς πράγμασι τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, δὲν ἤθελε νὰ χαρίσηται πολὺ μεγάλην ἐλευθερίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Ἀχαιοὶ ἐδέησε νὰ νοήσωσιν ὅτι ὁ «Ἐλευθερωτὴς» λίαν ἀσμένως ἤθελε νὰ ἐνεργῇ ὡς πάτρων τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅτι διετίθετο λίαν δυσμενῶς ὁσάκις ἔβλεπεν ὅτι οἱ πόθοι καὶ αἱ κινήσεις αὐτῶν ἀπετόλμων νὰ ὑπερβαίνωσι τὸ ὅριον, ὅπερ εἶχε προδιαχαράξει αὐτοῖς ὡς συμφέρον. Συνελόντι εἰπεῖν, ἡ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα Ῥωμαϊκὴ προστασία εἶχε μεταβληθῇ κατὰ τρόπον ἀπαρατήρητον εἰς Ῥωμαϊκὴν ἡγεμονίαν, καὶ δὲν ἦτο μακρὰν ὁ χρόνος, καθ' ὃν οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας προσεφέροντο πραγματικῶς ὡς πρὸς ὑποτελῆ εἰς τὴν Ῥώμην κράτη.

Ἡ ἀλλοίωσις τῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα θέσεως τῶν Ῥωμαίων κατέστη ἀλγεινῶς αἰσθητὴ εἰς τοὺς Ἀντιγονίδας καὶ εἰς τοὺς Ἀχαιούς. Ἡ πιστὴ προθυμία, μεθ' ἧς ὁ βασιλεὺς Φίλιππος εἶχε βοηθήσει τοῖς Ῥωμαίοις εἰς τὸν Ἀντιοχικὸν πόλεμον, δὲν ἀπετύφλωσε τὴν Σύγκλητον εἰς βαθμὸν τοιοῦτον, ὥστε νὰ μὴ ἐννοήσῃ αὕτη τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν, ὅτι ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἐν τῇ τοιαύτῃ διαγωγῇ αὐτοῦ ἤγετο κυρίως τὸ μὲν ὑπὸ μίσους κατὰ τοῦ Ἀντιόχου, τὸ δὲ ὑπὸ τῆς ἐλπίδος τῆς ἀνακτήσεως μεγάλου μέρους τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ δυνάμεως. Ἀλλ' εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτικὴν δὲν ἤρεσκε νὰ βλέπῃ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Μακεδονίας ὡς μεγάλου κράτους. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος, ἥτις μετὰ μεγάλης ἀνησυχίας παρετήρει ὅτι ὁ φρόνιμος βασιλεὺς τὰς νέας αὐτοῦ κατακτήσεις ἐχρησιμοποίει δραστηρίως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἐνίσχυσιν τοῦ κράτους αὐτοῦ, εἰργάζετο ἀπὸ τοῦ νῦν μετὰ πάσης σπουδῆς, καὶ ἐντελῶς ἀφροντιστοῦσα τῆς ἠθικῆς ἀξίας τῶν πρὸς τὸν σκοπὸν ἀγόντων ἔργων, νὰ ἀποστερήσῃ τὸν γενναῖον σύμμαχον πάντων τῶν καρπῶν τῶν ἐν τῷ λήξαντι πολέμῳ ἀγώνων αὐτοῦ. Πρὸς τοῦτο δὲ παρεῖχον εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτικὴν τὰς ἀναγκαίας ἀφορμὰς ἔνθεν μὲν αἱ μεταξὺ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Ἀχελῴου Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, ἔνθεν δὲ ὁ φυσικὸς τοῦ Φιλίππου ἐχθρός, ὁ βασιλεὺς Εὐμένης Β΄. Ἀληθῶς δὲ πολὺ ταχέως

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μετὰ τὴν περάτωσιν τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἐν Αἰτωλίᾳ πολέμου, ἀνεφύησαν μεταξὺ τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν πλείστων μικρῶν πολιτειῶν τῆς βορείας Ἑλλάδος σφοδραὶ διενέξεις, ἐν αἷς κατὰ τόπους φαίνεται ὅτι δὲν ἔλειπον καὶ βίαιαι πράξεις. Ἡ ἐλευθέρα πολιτεία τῶν Θεσσαλῶν καὶ οἱ Περραιβοὶ ἤθελον νὰ ἔχωσιν αὖθις τὰς ἀπολεσθείσας αὐτῶν πόλεις οἱ δὲ Θεσσαλοὶ ἤγειραν κατὰ τοῦ Φιλίππου πλὴν ἄλλων καὶ τὴν μομφήν, ὅτι οὗτος ἤδη πρότερον παντὶ τρόπῳ ἐργαζόμενος κατέστρεψε τὴν κατὰ θάλασσαν ἐμπορίαν τῶν Θηβῶν τῶν Φθιωτικῶν, ἵνα προαγάγῃ τὴν τῆς Δημητριάδος, λέγοντες καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐναντίον τοῦ βασιλέως. Μετ' οὐ πολὺ δὲ οἱ κατήγοροι προσῆλθον καὶ εἰς τὴν Σύγκλητον τυχόντες παρ' αὐτῇ δεξιώσεως εὐμενοῦς, ἐνθαρρυντικῆς τοῦ διαβήματος αὐτῶν. Νῦν ἤγειραν μομφὰς κατὰ τοῦ Φιλίππου καὶ οἱ Ἀθαμᾶνες περὶ τῆς θέσεως αὐτῶν, ὁ δὲ Εὐμένης δὲν ἠμέλησε νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ῥώμης ἐπὶ τὴν ἐπέκτασιν τῆς Μακεδονικῆς δυνάμεως εἰς τὰς Ἑλληνοθρᾳκικὰς παραλίας πόλεις καὶ ἐπὶ τὴν σπουδήν, μεθ' ἧς ὁ Φίλιππος τὰς ἐρήμους οἰκητόρων κληρονομικὰς αὐτοῦ χώρας ᾠκιζεν ἐκ νέου διὰ πλήθους ἀνθρώπων ἐκ Θρᾴκης μετοικιζομένων. Πρὶν ἢ δὲ παρέλθῃ χρόνος πολύς, ἐφάνη Ῥωμαϊκὴ πρεσβεία ἐν Ἑλλάδι (τῷ 185 ἢ πιθανῶς ἤδη τῷ 186)· οἱ πρέσβεις Κόϊντος Καικίλιος Μέτελλος, Μάρκιος Βαίβιος Τάμφιλος, καὶ Τιβέριος Σεμπρώνιος Γράκχος) ἐκάλεσαν εἰς τὰ Θεσσαλικὰ Τέμπη τοὺς ἀπεσταλμένους πασῶν τῶν πολιτειῶν τῆς βορείου Ἑλλάδος, τῶν διατελουσῶν εἰς διενέξεις πρὸς τὸν Φίλιππον, ἵνα κρίνωσι μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Φιλίππου. Τότε δὲ ἀπεδείχθη τίνας καρποὺς εἶχε πορίσει εἰς τὸν ὀξυπαθῆ Ἀντιγονίδην ἡ «προσωπικὴ» αὐτοῦ πολιτική. Καὶ αὐταὶ αἱ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Συγκλήτου καὶ τῶν Ῥωμαίων στρατηγῶν διαρκοῦντος τοῦ τελευταίου πολέμου γενόμεναι συμφωνίαι ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς ὅπλα κατ' αὐτοῦ. Ὁ Ἀχίλιος δηλονότι εἶχεν ἐπιτρέψει τῷ Φιλίππῳ (τῷ ἔ. 191) νὰ καταλάβῃ ἁπάσας τὰς πόλεις, αἵτινες ἢ ἀπ' εὐθείας ἀνῆκον τοῖς Αἰτωλοῖς ἢ ἀπὸ τῆς εἰς Ἑλλάδα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀφίξεως τοῦ Ἀντιόχου εἶχον συνταχθῆ πρὸς τούτους. Νῦν ἐκήρυξαν οἱ Ῥωμαῖοι ὅτι ὁ ὅρος ὁ ἀποβλέπων εἰς τὰς τῆς δευτέρας κατηγορίας πόλεις ἴσχυε μόνον ὡς πρὸς τὰς πόλεις ἐκείνας, αἵτινες ἑκουσίως καὶ οὐχὶ διὰ βίας ἢ δι' ἀπειλῶν εἶχον πεισθῆ νὰ παραδοθῶσι τοῖς Αἰτωλοῖς. Ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης ἑρμηνείας ἦτο, ὅτι ὁ Φίλιππος ὑπεχρεώθη διὰ τῆς ἐτυμηγορίας τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπιτροπείας νὰ ἀποστῆ πασῶν τῶν πρὸς νότον τοῦ Ὀλύμπου κειμένων νέων αὐτοῦ κτήσεων [89α]. Νέα σύνοδος συνεκροτήθη ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἔνθα οἱ τοῦ Εὐμένους πρέσβεις ἐζήτησαν παρὰ τῶν Ῥωμαίων ἢ τὴν παντελῆ ἐλευθέρωσιν τῶν Θρακοελληνικῶν πόλεων ἢ τὴν μετὰ τοῦ Περγαμηνοῦ κράτους ἕνωσιν τῆς Αἴνου καὶ Μαρωνείας, αἵτινες ἦσαν φυσικὸν προσάρτημα τῆς (εἰς τὸν Εὐμένην λαχούσης) Θρακικῆς χερσονήσου. Καὶ ἐνταῦθα ὁ Φίλιππος εὑρέθη τέλος ἠναγκασμένος νὰ ἀπομακρύνῃ τὰς φρουρὰς αὐτοῦ ἐκ πασῶν τῶν Θρακικῶν πόλεων· ὑπέστη δὲ καὶ ἄλλας βαρείας ταπεινώσεις παρὰ τῆς Συγκλήτου (τῷ 184 καὶ 183), οὐχὶ πάσας ἀναξιοπαθῶς [89β]. Οὕτω δὲ ὁ βαθέως πληγεὶς βασιλεύς, ὁ πανταχοῦ ἐπονειδίστως ψευσθεὶς τῶν ἐλπίδων, ἐγένετο πάλιν σφοδρότατος πολέμιος τῶν Ῥωμαίων «Δὲν ἦλθεν ἔτι ἡ ἑσπέρα πασῶν τῶν ἡμερῶν!». Οὕτως εἶχεν ἀναβοήσει ἐν τῇ συνόδῳ τῶν Τεμπῶν· καὶ οὕτω παρεσκευάζετο νῦν δραστηριώτατα πρὸς νέον κατὰ τῶν Ῥωμαίων πόλεμον. Ἀλλὰ δὲν ἦτο πεπρωμένον αὐτῷ ἄπαξ ἔτι νὰ ὁδηγήσῃ τὰς φάλαγγας αὐτοῦ εἰς μάχην ἐναντίον τῶν λεγεώ-

[89α] Ἀτυχῶς καὶ περὶ τῶν πραγμάτων τούτων ἐνδεῶς μόνον ὡς πρὸς τὰ καθέκαστα γινώσκομεν. Καὶ λέγεται μὲν παρὰ τῷ Λιβίῳ (Liv. XXXIX. 26) γενικῶς ὅλως: pronuntiaverunt legati «placere— —antiquis Macedoniae terminis regnum finiri». Ὅμως ἐξ ἄλλων χωρίων τοῦ συγγραφέως τούτου (XLI. 22, ἔτι δὲ σαφέστερον ἐξ Ἀππιανοῦ Μακεδον. κ. 9, 3) φαίνεται μαρτυρούμενον ὅτι τοὐλάχιστον οἱ Δόλοπες καὶ βραδύτερον ἔτι διετέλουν τρόπον τινὰ ὑποκείμενοι εἰς τὴν τῶν Μακεδόνων κυριαρχίαν. Περὶ Δημητρίου ἰδ. Liv. XL. 54, 56.

[89β] Liv. XXXIX. 23-29. 33-35. Ἀππιαν. Μακεδον. κ. 7. Διόδ. ΚΘ.' 16 Πλουτ. Ἄρατ. 54. Πολύβ. ΚΓ'. 4 καὶ 6. 11. 13 καὶ 14 ΚΔ'. 1-3. 7. Iustin XXXII. 2 περὶ τῶν χρονολογικῶν προσδιορισμῶν ἰδ. καὶ παρὰ Nissen, σ. 224. 226 231 καὶ 332 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νων. Βαθέως δυσθυμήσας ἕνεκα αἱματηρᾶς τινος τραγῳδίας ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ (ἔ. 181), ἐφ' ᾗ ἐξ ἴσου ἦσαν ὑπεύθυνοι καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς Συγκλήτου, καὶ τὸ τοῦ Φιλίππου αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους σφοδρὸν μῖσος καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Περσέως κακομηχανία *, κατῆλθεν εἰς τὸν τάφον (ἔ. 179) ὡς ἀνὴρ κατερρωγὼς τὴν καρδίαν **. Τὸ κατὰ τῶν Ρωμαίων μῖσος καὶ τὸν κατὰ τούτων πόλεμον κατέλιπεν ὡς κληρονομίαν εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ Περσέα, καθ' ὃν χρόνον καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἑλληνικαῖς πολιτείαις ἡ κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς προστασίας ἀντιπάθεια διετέλει ἐν ταχείᾳ ἐπιδόσει κατὰ εὐρείας διαστάσεις.

Ἡ ἀντιπάθεια αὕτη ηὐξήθη βραδύτατα μέν, ἀλλ' ἀποτελεσματικώτατα παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς. Ἤδη τῷ 161 ὁ Φλαμινῖνος ἠνάγκασε τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀχαιῶν Διοφάνην νὰ καταπαύσῃ τὸν πρὸς Μεσσηνίους πόλεμον, εἶτα δὲ (καίπερ ἐπιτρέψας τὴν μετὰ συμπολιτείας ἕνωσιν τῆς χώρας ταύτης) ἐπετίμησεν αὐτὸν ὡς ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως τῆς Ρώμης ἀρξάμενον τοῦ πρὸς Μεσσηνίους πολέμου[90]. Πολλῷ τραχύτερος ἐφάνη ὁ προστάτης μικρὸν ὕστερον. Οἱ Ἀχαιοὶ δηλονότι τότε, μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀθαμανικοῦ κράτους, τὴν ὑπὸ τοῦ δυνάστου Ἀμυνάνδρου νεωστὶ κτηθεῖσαν νῆσον Ζάκυνθον[91] ἀγοράσαντες παρὰ τοῦ τελευταίου Ἀθαμᾶνος διοικητοῦ εἶχον καταστήσει ἰδίαν αὐτῶν κτῆσιν. Ἀλλ' ἡ Ζάκυνθος εἶχε προορισθῇ ὑπὸ

* Ἐννοεῖται ὁ τραγικὸς φόνος τοῦ κρατίστου δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ Φιλίππου Δημητρίου, φονευθέντος ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς ἕνεκα τῶν διαβολῶν τοῦ κακεντρεχοῦς Περσέως.

** Ὁ Φίλιππος οὗτος ὀρθῶς μνημονεύεται πάντοτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ ὡς Φίλιππος Ε'. Τινὲς ἐν τούτοις τῶν νεωτέρων παρασιωπῶντες ὅλως τὸν Φίλιππον Ἀρριδ καὶ τὸν τοῦ Κασσάνδρου υἱὸν Φίλιππον Δ', καλοῦσιν τὸν ἡμέτερον Φίλιππον Φίλιππον Γ'. (ἰδ. καὶ σ. 62-63 σημ. 27) ἔνθα ὁ ὡς Φίλιππος Γ'. σημειούμενος εἶναι ὁ ἡμέτερος Φίλιππος Ε'.

[90] Liv XXXVI. 31.

[91] α Ὁ βασιλεὺς Φίλιππος τὴν νῆσον ταύτην (ἥτις μετὰ πρόσκαιρον ὑπὸ τῶν Ρωμαίων κατοχὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ πρὸς Αἰτωλοὺς πολέμου τῶν Ῥωμαίων, φαίνεται ὅτι εἶχε περιέλθει αὖθις εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ) περὶ τὰ τέλη τοῦ πολέμου τούτου (περὶ τὸ 206 π. Χ. περίπου πρβλ. σ. 76) κατέλιπε εἰς τοὺς Ἀθαμάνας, ἵνα προσελκύσῃ τούτους πρὸς ἑαυτὸν ἐν τῷ τότε πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς πολέμῳ καὶ διευκολύνῃ οὕτως ἑαυτῷ τὴν ἀκώλυτον εἰς τὰ ἔνδον τῆς Αἰτωλίας εἰσέλασιν. Πρβλ. Liv. XXXVI 31. Πολύβ. ΙΑ'. 4 καὶ ἰδ. Schorn σ. 182 καὶ 203.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῶν Ρωμαίων νὰ καταστῇ σπουδαῖος σταθμὸς στρατιωτικὸς ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ὁρίοις· διὰ τοῦτο δὲ ἠνάγκασεν ὁ Φλαμινῖνος τόν τε Διοφάνην καὶ τὴν κοινὴν τῶν Ἀχαιῶν σύνοδον νὰ παραδώσωσιν ἁπλούστατα τὴν νῆσον εἰς τοὺς Ρωμαίους. «Οἱ Ρωμαῖοι», ἐλέγετο τότε, «οὐχὶ διὰ τὰ ἰδιαίτερα τῶν Ἀχαιῶν συμφέροντα ἔχεαν τὸ αἷμα αὐτῶν ἐν Θερμοπύλαις», περαιτέρω δὲ ἐκήρυξεν ὁ προστάτης τοῖς Ἀχαιοῖς αὐτοῦ φίλοις ὅλως ἀναφανδὸν ὅτι «οἱ Ἀχαιοὶ θὰ ἔπραττον καλῶς περιοριζόμενοι εἰς τὴν Πελοπόντνησον»[91]. Δὲν δύναταί τις νὰ ἀρνηθῇ ὅτι λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς τότε καταστάσεως τοῦ κόσμου ὁ Φλαμινῖνος εἶχε μέγα δίκαιον οὕτω φρονῶν. Ἀλλ' ὡς ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Παλαιολόγων, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τούτοις χρόνοις τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἐπεκράτει παρά τισι τῶν Πελοποννησίων αὐτῶν μικρολόγος τις ὅλως χωριστικὴ πολιτικὴ (Particularismus),* ἀληθῶς φανατικὸς κομματισμὸς μανιώδης μὴ ἐπιτρέπων εἰς τὴν Πελοπόννησον νὰ ἔχῃ διαρκῶς ἀνεκτήν τινα ἡσυχίαν καὶ ἀσφαλῆ ἐσωτερικὴν ἑνότητα καὶ δύναμιν. Οἱ ὁμόσπονδοι εἶχον τιμήσει τὸν Διοφάνην αὐτῶν τὸν ἐπιτελέσαντα τὴν πρὸ πολλοῦ ποθουμένην ἕνωσιν τῆς ὅλης χερσονήσου στήσαντες τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ῥέας ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ πατρίδος Μεγαλοπόλεως[92]. Ὡς δὲ τὸ πάλαι πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων, οὕτω καὶ νῦν εἰς τὸ τέλος τῆς ἱστορίας τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων ἡ Πελοπόννησος κατέστη ἡ πρώτη δύναμις ἐν ταῖς μεταξὺ τοῦ Ταινάρου καὶ τοῦ Ὀλύμπου χώραις. Ταχέως ὅμως ἐγένετο φανερὸν ὅτι ἡ Συμπολιτεία διὰ τῆς προσκτήσεως τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς Σπάρτης εἶχε προκαλέσει αὐτὴ καθ' ἑαυτῆς νόσον ἀθεραπεύτον καὶ ἀνήκεστον. Ἐν ἀμφοτέραις ταύτας ταῖς χώραις ὑφίσταντο στοιχεῖα ἀντιδρῶντα ἐπιμόνως ἐναντίον τιμίας καὶ ἀσφαλοῦς προσχω-

[91] 6 Liv. XXXVI. 31. κ. 32. Πρβλ. Πλουτ. Φλαμιν. κ. 17. «Ἀχαιοὺς ἔφη κινδυνεύσειν, ἂν, ὥσπερ αἱ χελῶναι, πορρωτέρω τὴν κεφαλὴν τῆς Πελοποννήσου προτείνωσιν».

* Ζήτησις δηλονότι πολιτικῆς αὐτοτελείας ἐντὸς στενῶν γεωγραφικῶν ἢ φυλετικῶν ὁρίων.

[92] Παυσαν. Η'. 30. 2.

ρήσεως εἰς τὴν Συμπολιτείαν. Ἐν Μεσσηνίᾳ ὑπῆρχε φανατικὴ τις ὀλιγαρχία ἀντιδρῶσα πεισμόνως καὶ πρὸς αὐτὴν ἔτι τὴν μετριοπαθῆ Δημοκρατίαν, οἵα εἶχεν ἀναπτυχθῇ παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς, ἧς ὀλιγαρχίας ἡ ἠθικὴ οὐτιδανότης ἐστέρησε τὴν Συμπολιτείαν τοῦ κρατίστου αὐτῆς στρατηλάτου Φιλοποίμενος. Οἱ Σπαρτιᾶται οὗτοι καὶ Λακεδαιμόνιοι ἔχοντες τὴν μεγάλην αὐτῶν ἱστορίαν, τὰς ἀναμνήσεις τῆς ἀρχαίας ἡγεμονίας τοῦ Λυσάνδρου καὶ τοῦ Ἀγησιλάου, τὴν μεγάλην θέσιν, ἣν ἐπ' ἐσχάτων πάλιν ὁ μέγας Κλεομένης, καὶ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ αἱματηρὸς Νάβις, εἶχον καταλάβει ἐν Πελοποννήσῳ, δὲν ἠδύναντο νὰ ἀνέχωνται βλέποντες τὴν πόλιν αὐτῶν κατερχομένην τοῦ λοιποῦ εἰς θέσιν ἁπλοῦ μέλους συμπολιτείας τινός, ἐν ᾗ ἡ παναρχαία τοῦ Λυκούργου πόλις, ἡ ἔχουσα ἔτι διηνεκῶς συνείδησιν μεγάλης ἐν ἑαυτῇ δυνάμεως, δὲν εἶχε πολλῷ μείζονα σημασίαν τῶν Ἀχαϊκῶν ἢ Ἀρκαδικῶν πολισματίων. Καὶ ἡ τοιαύτη δυσαρέσκεια κατέστη λίαν ἐπικίνδυνος ἕνεκα τῆς παντελοῦς ἐξαγριώσεως τοῦ λαοῦ, συνισταμένου νῦν ἐκ ποικίλης μίξεως τῶν πρώην περιοίκων καὶ Εἱλώτων, Δωριέων καὶ μισθοφόρων καὶ τυχοδιωκτῶν πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν φυλῶν, οἵα μῖξις εἶχε παραχθῇ τὸ πρῶτον διὰ τῆς ἀναμορφωτικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Κλεομένους, πολλῷ δ' ἔτι πλέον διὰ τῆς ἀγρίας τρομοκρατίας τοῦ Νάβιδος. Ἡ ὁμοσπονδιακὴ μετὰ τῆς Σπάρτης ταύτης ἕνωσις ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τὴν Συμπολιτείαν πάμπαν ὀλεθρίως ἀνατρέψασα ἐκ θεμελίων τὴν ὅλην αὐτῆς ἐν Ἑλλάδι θέσιν ὡς καὶ τὴν ἀπέναντι τῆς Ρώμης, ἐπενεγκοῦσα δὲ τέλος καὶ αὐτὴν τὴν καταστροφὴν τῆς Ἀχαϊκῆς ἐλευθερίας. Οἱ Σπαρτιᾶται τῶν χρόνων τούτων (ἐπὶ σειρὰν δὲ ἐτῶν καὶ οἱ Μεσσήνιοι) ἀντὶ τῆς ἐντίμου εἰς τὴν Συμπολιτείαν ἀφοσιώσεως προετίμησαν ἀπ' ἀρχῆς τὴν προσφυγὴν εἰς ξένους· τ. ἔ. εἰς Ῥωμαίους, καὶ ἀνέμιξαν τούτους ἄνευ ἀνάγκης εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλ' οὕτω μεγάλας ὠφελείας ἐπορίσατο ἡ Ρωμαϊκὴ πολιτικὴ καὶ ἡ Ρώμη κατέλαβε νῦν πράγματι ἐν Ἑλλάδι τὴν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἐπὶ μακρὸν κατε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χομένην θέσιν. Καὶ ἐν τῇ ἀλλοιώσει τῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας θέσεως τῶν Ῥωμαίων τῇ ἐπελθούσῃ διὰ τοῦ Ἀντιοχικοῦ καὶ τοῦ Αἰτωλικοῦ πολέμου φανερῶς νῦν ηὔχοντο οἱ Ρωμαῖοι νὰ μὴ ἐπαναληφθῇ καὶ ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς ἡ πεῖρα, ἣν ἔλαβον ἐκ τῶν πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς σχέσεων. Δὲν εἶναι δὲ οὐδαμῶς ἀνάγκη νὰ ἀποδοθῇ, ὡς τοῦτο πολλάκις ἐγένετο, εἰς τοὺς Ῥωμαίους πολιτικοὺς ἄνδρας πολιτικὴ τοσοῦτον μοχθηρὰ ἐναντίον τῶν Ἀχαιῶν πρὸ δεκαετηρίδων ἀποβλέπουσα εἰς ὡρισμένον σκοπόν. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ὅσον κἂν κατὰ περιστάσεις ὀχληρὸν ἠδύνατο νὰ ἦναι εἰς τὴν Σύγκλητον τὸ ἔργον τοῦ νὰ κρίνῃ καὶ δικάζῃ τὰς περιπλόκους ἔριδας τῆς ἐν Ἑλλάδι μικροπολιτικῆς, λίαν εὐαρέστως ἐν τούτοις ἔβλεπον οἱ Ρωμαῖοι ὅτι αἱ διαρκεῖς ἐν Πελοποννήσῳ ἔριδες παρεῖχον αὐτοῖς ἑκάστοτε λαβήν, ἵνα καταστήσωσιν ἰσχύουσαν καὶ αἰσθητὴν τὴν πολιτικὴν αὐτῶν ροπὴν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ, ἰδίως δὲ ἵνα διηνεκῶς ἀναμιμνήσκωσι τὴν Συμπολιτείαν περὶ τῆς πραγματικῆς ἀδυναμίας αὐτῆς, καίπερ ἐπισήμως ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ συμμαχικῶς πρὸς τὴν Ρώμην συνδεδεμένης. Καθ' ὅσον μάλιστα νῦν ἀκριβῶς ἐκ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῶν Ἀχαιῶν οἱ τὴν νικῶσαν ψῆφον ἔχοντες, μάλιστα ὁ Φιλοποίμην, ἐφήρμοζον ἀποτελεσματικῶς ἐν Πελοποννήσῳ τὰς ἀρχὰς τὰς δημοκρατικάς. Ἀλλ' εἶναι προφανές, ὅτι τοιαύτη πολιτική, καθ' ὃν τρόπον μετήρχετο νῦν αὐτὴν ἡ Ρώμη, δὲν ἠδύνατο εὐκόλως ν' ἀπαλλαγῇ ὑπερβασιῶν καὶ ῥαδιουργιῶν ἐπικινδύνων, καὶ πρὶν ἔτι τελεσθῇ ἡ ἐν τῷ κατὰ Περσέως πολέμῳ φανερὰ καθισταμένη μετάστασις τῆς τῶν Ρωμαίων πολιτικῆς τέχνης εἰς ὠμὴν βιαιότητα καὶ κακοήθη πανουργίαν. Τὸ κύριον ἐν τούτοις ἁμάρτημα τῶν Ρωμαίων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῶν χρόνων τούτων ἔγκειται ἐν τούτῳ ὅτι οὗτοι, εἴτε ἕνεκα ὑπερηφάνου ἀδιαφορίας, εἴτε καὶ ἐκ μὴ εἰλικρινῶν πολιτικῶν ὑπολογισμῶν ἀγόμενοι, οὐδέποτε διενοήθησαν ν' ἀφαιρέσωσι διὰ γενναίας ἐγχειρίσεως τὰ καρκινώματα τὰ καταστρέφοντα τὰς ζωτικὰς δυνάμεις τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Καὶ ὅμως ἀξιωματική τις ἐτυμηγορία τῆς Ρώμης, χωρίζουσα πάλιν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐν καιρῷ τὴν Σπάρτην ἀπὸ τῆς Συμπολιτείας καὶ ἱδρύουσα ἀσφαλεῖς φραγμοὺς μεταξὺ Ἀχαιῶν καὶ Σπαρτιατῶν, δὲν ἤθελεν εἴσθαι τῇ ἀληθείᾳ ἠθικῶς τε καὶ πολιτικῶς ἡ χειρίστη ἐκ μέρους τῆς προστάτιδος Ῥώμης ὑπερβασία. Ἀντὶ τούτου λοιπὸν κατατρίβεται ἡ κρατίστη δύναμις τῶν Ἀχαιῶν ἐν τῇ ὀλεθρίᾳ ταύτῃ καταστάσει πραγμάτων. Ἡ ἕνωσις τῆς χερσονήσου, ἥτις, ἐὰν κατωρθοῦτο ὑπὸ τοῦ Ἀράτου ἢ ὑπὸ τοῦ Κλεομένους, ἤθελε δώσει ἴσως εἰς τὰς τύχας τῶν Ἑλλήνων τὴν ποθητὴν σωτήριον τροπήν, γίνεται κατάρα εἰς τοὺς εὐγενεῖς ἐκείνους καὶ φιλοπάτριδας Ἀχαιούς, οἷοι ὁ Φιλοποίμην, ὁ Λυκόρτας, ὁ Πολύβιος, ὧν τὸ βαρύτατον ἁμάρτημα ἢ μοῖρα κακὴ ἦτο μόνον ὅτι ἐφάνησαν ἐν τῷ κόσμῳ δεκαετηρίδας τινὰς βραδύτερον τοῦ προσήκοντος. Ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ὁμολογήσωμεν τὴν βαθεῖαν ἡμῶν συμπάθειαν πρὸς τοὺς ἄνδρας τούτους, οἵτινες, καίπερ καὶ αὐτοὶ οὐδαμῶς μείναντες ἀνέπαφοι ἀπὸ τῶν σφαλμάτων καὶ τῶν ἁμαρτημάτων τῶν χρόνων καὶ τῆς φυλῆς αὐτῶν, ὅμως στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν μεγάλων ἀρχῶν, ἀφ' ὧν μόνων ἐφαίνετο αὐτοῖς ὅτι ἐξηρτᾶτο ἡ εὐδαιμονία τῆς πατρίδος αὐτῶν, ἠγωνίζοντο πάσῃ δυνάμει νὰ τηρῶσιν ἔντιμόν τινα ἐλευθερίαν ἀπέναντι τῆς Ἰταλικῆς προστάτιδος δυνάμεως, καταπολεμοῦντες ἅμα τὰς διαλυτικὰς ἐκείνας ῥοπὰς καὶ τρόπους ἐνεργείας, εἰς ἃ, ὅπως πρὸ μακροτάτου ἤδη χρόνου αἱ λοιπαὶ Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, οὕτω καὶ νῦν οἱ Ἀχαιοὶ ἤρξαντο νὰ ὑποκύπτωσι. Καὶ δὲν δύναται νὰ ἐξασθενήσῃ ἡ συμπάθεια ἡμῶν αὕτη, ἂν ἐπὶ τέλους εὑρίσκωμεν ὅτι οἱ χρηστοὶ οὗτοι ἄνδρες κατείχοντο ὑπὸ βαθείας πλάνης περί τε τῆς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεως καὶ περὶ τῆς δυνάμεως τῆς πατρίδος αὐτῶν, καὶ πρὸ πάντων περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἑαυτῶν χρόνων καὶ τῆς ὅλης τοῦ τότε κόσμου θέσεως, καὶ ὅτι ὁ εὐγενὴς αὐτῶν ἀγὼν δὲν ἠδυνήθη νὰ στεφθῇ διὰ στεφάνου ἐπιτυχίας. Καὶ νῦν παρακολουθοῦμεν ἐν ταχείᾳ σκιαγραφίᾳ τὴν ὀλεθρίαν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων ἔν τε τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς Ἕλλησι μέχρι τῆς ἐκρήξεως τοῦ τελευταίου Μακεδονικοῦ πολέμου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αἱ ἀρχαὶ τῆς ἔριδος, τῆς μεταβληθείσης ἔπειτα εἰς «ζήτημα» Μεσσηνιακὸν καὶ Σπαρτιατικόν, εἶναι ἐπαισθηταὶ ἐν ἀρχῇ ἤδη τοῦ 191. Ὅτε κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον οἱ Μεσσήνιοι ὑπέκυψαν εἰς τὰ ὅπλα τοῦ Διοφάνους, ἐκήρυξαν εἰς τὸν Φλαμινῖνον ὅτι ἦσαν ἐντελῶς πρόθυμοι νὰ παραδοθῶσιν, οὐχὶ ὅμως εἰς τοὺς Ἀχαιούς, ἀλλ' εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ὁ προστάτης, ὡς εἴδομεν, εἶχε μὲν πάντως ἐπιδικάσει τὴν Μεσσηνίαν εἰς τοὺς Ἀχαιούς· ἀλλ' ἐνταυτῷ δὲν εἶχε παραλείψει νὰ παραστήσῃ ἑαυτὸν τοῖς Μεσσηνίοις ὡς προστάτην εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ἀπέναντι ἐνδεχομένων ἐκ μέρους τῶν Ἀχαιῶν ὑπερβασιῶν [93]. Καὶ τοῦτο μὲν ἔμεινεν ἐν ἀρχῇ ἄνευ ἐπιβλαβῶν ἐπακολουθημάτων· τοσούτῳ ὅμως ἐπιβλαβέστερον ἐξ ἄλλου εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἠγέρθη τὸ φάσμα τοῦ Σπαρτιατικοῦ ζητήματος. Ἡ ταχύτης καὶ ἡ εὐτολμία, μεθ' ἧς ὁ Φιλοποίμην τῷ ἔ. 192, μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Νάβιδος ἔπεισε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὴν Συμπολιτείαν, εἶχον ἐπὶ στιγμὴν μόνον ἀποκαταστήσει τὴν ἡσυχίαν παρὰ τὸν Εὐρώταν. Δύο ἰδίως ὑπῆρχον ῥοπαὶ (τιθεμένης κατὰ μέρος ἐπὶ μικρὸν τῆς ἄνω παρατηρηθείσης ὑφ' ἡμῶν) τηροῦσαι τοὺς τότε πολίτας τῆς Σπάρτης ἐν διηνεκεῖ ταραχῇ. Ἔνθεν μὲν δηλονότι ἐφοβεῖτο ὁ δῆμος οὗτος μή τι ἀναγκασθῇ ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν νὰ δεχθῇ εἰς τὴν πόλιν τοὺς σφόδρα ἐχθρικῶς αὐτῷ διακειμένους, ὑπὸ τοῦ Νάβιδος ἐκδιωχθέντας, ὀλιγαρχικοὺς τοὺς τότε [94α] ἐν ταῖς τῶν Ἐλευθερολακώνων πόλεσι τὸ πλεῖστον βιοῦντας· ἐξ ἄλλου δὲ οἱ ἐν Σπάρτῃ ἦσαν ὠργισμένοι διὰ τοῦτο, ὅτι αἱ τὴν ἐν μεσογαίᾳ κειμένην Σπαρτιατικὴν πολιτείαν περικλείουσαι παράλιοι πόλεις τῶν Ἐλευθερολακώνων, αἵτινες, ἀφότου ἀπετέλεσαν αὐτοτελῆ πολιτείαν, ἀποστερήσασαι τὴν πάλαι ἄρχουσαν πόλιν τοῦ Λυκούργου πάσης πρὸς τὴν θάλασσαν συγκοινωνίας εἶχον βλάψει αὐτὴν βαρέως πολιτικῶς τε καὶ οἰκονομικῶς, ἔμελλον καὶ νῦν νὰ μένωσι διαρκῶς ἀποκεχωρισμέναι ἀπὸ

[93] Liv XXXV. 31.
[94α] Liv. XXXVIII. 30.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῆς περιοχῆς τοῦ Εὐρώτα [94δ]. Οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν ἔτι οὕτω διακείμενοι οἱ Σπαρτιᾶται ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν πρώτων τοῦ Ἀντιόχου ἐν Ἑλλάδι ἐπιτυχιῶν ἀπέστησαν πάλιν τῶν Ἀχαιῶν (κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 191, πρὸ τῆς ἐν Θερμοπύλαις ἥττης τοῦ Ἀντιόχου)· μόνον δὲ διὰ τῆς τολμηρᾶς μεσολαβήσεως τοῦ Φλαμινίνου ἐσώθησαν ἀπὸ τιμωρίας αἱματηρᾶς, παρασκευασθείσης ἤδη ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος καὶ τοῦ Ἀχαιοῦ στρατηγοῦ Διοφάνους, καὶ ἄνευ ἄλλης ζημίας ἠδυνήθησαν νὰ συνομολογήσωσιν αὖθις εἰρήνην πρὸς τὴν Συμπολιτείαν [94γ]. Ἀλλὰ καὶ οὕτω διήρκει ἐν Σπάρτῃ ἡ ταραχώδης κατάστασις. Καὶ νῦν ἀπεπειράθησαν καὶ οἱ ὀλιγαρχικοὶ μετανάσται τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἐπιστροφὴν αὐτῶν νὰ καταστήσωσι μέλημα εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Οἱ Ἀχαιοὶ πολιτικοὶ ἄνδρες καὶ ἰδίως ὁ Φιλοποίμην ἐθεώρησαν τὴν ἀπαίτησιν ταύτην καθόλου δεδικαιολογημένην· εὐλόγως ὅμως δὲν ἤθελον καὶ ἐν τῷ δυσχερεῖ τούτῳ ζητήματι νὰ ἐνεργῶσιν ὑπὸ τὴν πίεσιν ἢ εἰσήγησιν καὶ ἀνάμιξιν τῶν Ῥωμαίων [95] Τότε ἡ δεινὴ ἄνοια τοῦ τότε δήμου τῆς Σπάρτης ἤγαγεν ἀπροσδοκήτως τὰ πράγματα εἰς τὴν καταστροφὴν ἐκείνην τὴν γενομένην ὀλεθρίαν εἰς πᾶσαν τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πραγμάτων. Κατὰ φθινόπωρον τοῦ ἔ. 189, ὁπότε ὁ Φιλοποίμην ἦτο τὸ πέμπτον στρατηγὸς τῆς Συμπολιτείας, οἱ Σπαρτιᾶται, ταρασσόμενοι διηνεκῶς ἐκ τῆς μνημονευθείσης καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ἐξηγέρθησαν, ἵνα ἐν ὥρᾳ νυκτερινῇ ἐπιτεθῶσιν αἰφνιδίως κατὰ τῆς νοτιοδυτικῶς τοῦ Γυθείου κειμένης μικρᾶς παραλίας πόλεως Λᾶος, σκοπὸν ἔχοντες νὰ καταλάβωσι μὲν λιμένα κείμενον ἐν καλῇ θέσει, νὰ φονεύσωσι δὲ συγχρόνως πλῆθος ἐνταῦθα οἰκούντων μεταναστῶν. Ἡ ἐπιχείρησις ἀπέτυχε· ἐζήτησαν δὲ νῦν οἱ Ἐλευθερολάκωνες τὴν βοήθειαν καὶ τὴν ἐπέμ-

[94δ] Liv. ἐν εἰρ. τ.

[94γ] Πλουτ. Φιλοπ. κ. 16. καὶ Σύγκρισ. Φιλοποιμ. καὶ Φλαμιν. κ. 3. Παυσαν. Η. 51, 1. Ἰδ. καὶ Nissen, σ. 284. 286.

[95] Liv. XXXVI. 35. καὶ XXXVIII. ἀρχ. Πλουτ. Φιλοπ. κ. 17 Πρβλ. Πολύβ. Κ. 12, 4.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βασιν τῶν Ἀχαιῶν. Καὶ ὁπότε ὁ Φιλοποίμην καὶ ἡ κοινὴ σύνοδος τῶν Ἀχαιῶν ἀπήτησαν παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν τὴν παράδοσιν τῶν τε πρωταιτίων καὶ τῶν συνεργῶν τοῦ τολμήματος ἐκείνου, ἐγένετο τότε ἐν Σπάρτῃ ἀγρία ἔκρηξις τῆς λαϊκῆς μανίας· τριάκοντα περίπου ἄνδρες ἐσφάγησαν ἁπλούστατα θεωρούμενοι ὡς ἀσπαζόμενοι τὰ τοῦ Φιλοποίμενος καὶ ὡς φίλοι τῶν μεταναστῶν· εἶτα δὲ ἐκηρύχθη φανερῶς ὁ ἀπὸ τῆς Συμπολιτείας χωρισμός, ἐστάλησαν δὲ πρέσβεις εἰς τὸν τότε ἐν Κεφαλληνίᾳ μένοντα (σ. 194) ὕπατον Φούλβιον, ἵνα θέσωσι τὴν Σπάρτην ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ῥωμαίων. Εἰς τὴν τοιαύτην διαγωγὴν τῶν Σπαρτιατῶν ἀπήντησαν οἱ Ἀχαιοὶ ἁπλούστατα διὰ κηρύξεως πολέμου, ὅστις ὅμως διεξήχθη ἐν ἀρχῇ μόνον δίκην μικρῶν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν λῃστρικῶν στρατειῶν (ἤρξατο δὲ ὁ πόλεμος κατὰ τὰς ἐσχάτας ἡμέρας τοῦ ἔτους). Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπεπειράθη ὁ Φούλβιος νὰ μεσολαβήσῃ μεταξὺ τῶν δύο μερῶν ἐν συνεδρίῳ συγκροτηθέντι ἐν Ἤλιδι· καὶ ἀπέφυγε μὲν μέχρι τέλους νὰ ἐξαγγείλῃ ἐτυμηγορίαν τινά, ἐπέταξεν ὅμως εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη νὰ παύσωσι μέχρι τινὸς τὰς ἐχθρικὰς πράξεις καὶ νὰ πέμψωσι πρεσβείαν εἰς τὴν Σύγκλητον. Αὕτη δὲν προσεχώρησε μὲν εἰς τὴν τῶν Σπαρτιατῶν περὶ Ῥωμαϊκῆς προστασίας αἴτησιν, ἀλλὰ ἐξήνεγκεν ἀπόφασιν ὅλως ἀσαφῆ, ἣν οἱ Ἀχαιοὶ ἡρμήνευσαν ὡς παρέχουσαν αὐτοῖς ἐξουσίαν νὰ προσφέρωνται πρὸς τὴν Σπάρτην κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς [96]. Δυστυχῶς δὲ ἐποιήσαντο νῦν τῆς ἑαυτῶν ὑπεροχῆς χρῆσιν μαρτυροῦσαν τρανότατα ὅτι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν πρὸ μακροῦ χρόνου ὑποτρεφομένων τοπικῶν ἐρίδων καὶ τῆς μακροχρονίου μνησικακίας καὶ αὐτὴ ἡ μετὰ τοὺς Ῥοδίους κρατίστη ἐν τοῖς τότε Ἕλλησι φυλὴ τῶν Ἀχαιῶν ἤρξατο νὰ ὑποκύπτῃ εἰς τὴν φρικώδη ἐξαγρίωσιν τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων. Ὁ Φιλοποίμην, ὅστις παρὰ τὰ εἰθισμένα εἶχε κατασταθῇ στρατηγὸς ἤτοι ὑπέρτατος ἀρχηγὸς τῆς Συμπολιτείας καὶ διὰ τὸ ἔτος 188, ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔαρος ἦγαγε τὸν στρατὸν αὐτοῦ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα,

[96] Liv XXXVIII. 30 ἀρχ. καὶ τέλ. 31. 32.

ἐπέτρεψε δ' ἀτυχῶς καὶ νῦν εἰς τοὺς μετανάστας νὰ μετάσχωσιν ἀθρόοι τῆς στρατείας. Ὅτε δὲ ἀφίκετο εἰς τὴν θέσιν Κομπάσιον [97α] ἀπήτησε διὰ πρεσβείας παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν νὰ παραδοθῶσιν ἀμαχητί, παραδώσωσι δὲ καὶ τοὺς αἰτίους τῆς ἀποστασίας καὶ τῶν ἄρτι διαπραχθέντων ἀνοσιουργημάτων, λέγων ὅτι, τούτων γενομένων ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, δὲν ἔμελλε νὰ ταραχθῇ ἡ καθόλου εἰρήνη, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ παραδιδόμενοι οὐδὲν πρὸ τοῦ τέλους τῆς δικαστικῆς ἀνακρίσεως ἤθελον πάθει. Ὁ Σπαρτιατικὸς δῆμος οὐδεμίαν ἐτόλμησε ν' ἀντιτάξῃ ἀντίστασιν, μέγα δὲ πλῆθος τῶν βαρέως ἐνεχομένων εἰς τὰ γενόμενα πολιτῶν ἠκολούθησαν ἑκουσίως τοῖς πρέσβεσιν εἰς τὸ Ἀχαϊκὸν στρατόπεδον. Ἀλλὰ μόλις οὗτοι ἔφθασαν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ εὐθὺς λυσσῶντες ἐπέπεσαν ἐπ' αὐτοὺς οἱ Σπαρτιᾶται μετανάσται, ἐκκαίοντες ἅμα καὶ τὸν ζῆλον τῶν στρατιωτῶν τῆς Συμπολιτείας εἰς ὁμοίαν ὠμότητα, καὶ τὴν μανιώδη ἐκδικητικὴν δίψαν ἔσβεσαν ἐν τῷ αἵματι ἑπτακαίδεκα θυμάτων. Ὁ Φιλοποίμην ἐν τούτοις ἠγωνίζετο νὰ καταπαύσῃ τὴν ταραχήν, κατώρθωσε δὲ νὰ σώσῃ τοὺς λοιποὺς ἐκ τῶν παραδοθέντων, 63 τὸν ἀριθμόν. Ἀλλὰ νῦν ἐκηλίδωσε τὴν τετιμημένην ἀσπίδα αὐτοῦ ἀφοῦ τὴν ἑπομένην ἡμέραν τοὺς αὐτοὺς 63 ἄνδρας, θορυβωδέστατα ὑπὸ στρατιωτικοῦ δικαστηρίου καταδικασθέντας εἰς θάνατον, ἐθανάτωσεν εὐθὺς πρὸς ἀγρίαν χαρὰν τοῦ μαινομένου πλήθους [97β]. Ἀλλ' οὔτε ταῦτα οὔτε ἡ ἐξαγγελθεῖσα εἰς θάνατον ἢ εἰς ἐξορίαν καταδίκη μεγάλου ἀριθμοῦ ἐγκαίρως ἀποδράντων πολιτῶν ἤρκεσεν, ἵνα ἐπανέλθῃ ἡ ἡσυχία. Ἔνθεν μὲν οἱ ἕνεκα τῶν παθημάτων αὐτῶν μέχρι ἀδιαλλάκτου ὠμότητος ἐξηγριωμένοι μετανάσται κατείχοντο ἔτι ὑπὸ φανατισμοῦ ἐκδικήσεως· ἔνθεν δὲ ζωηρὰν ἔτι εἶχον οἱ Ἀχαιοὶ τὴν ἀνάμνησιν τῶν τελευταίων κακουργημάτων τῶν Σπαρτιατῶν ὡς καὶ τῆς βαρείας συμφορᾶς, ἣν

[97α] Πρβλ. Πολύβ. ΚΓ'. 1, 1. 7, 6. καὶ Liv. XXXIX. 36.

[97β] Liv. XXXVIII. 33 καὶ XXXIX. 36 Πρβλ. Πολύβ. ἐν εἰρ. τ. καὶ ΚΔ'. 4, 5. Πλουτ. Φιλοπ. κ. 16 *. Παυσαν. Η. 51, 1. ἴδ. πρὸς τούτοις Nissen σ. 286 κξ.

* Κατὰ Πλουταρχ. (ἐν εἰρ. τ.) οἱ φονευθέντες ἦσαν 80 ἢ 350. (Σ. Μ.)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὁ Κλεομένης, ὁ Μαχανίδας καὶ ὁ Νάβις ἐπὶ περίοδον ἐτῶν περίπου 40 ἐπέφερον εἰς τοὺς Ἀχαιούς· πρὸς τούτοις οἱ Μεγαλοπολῖται ἐξεκαίοντο ὑπὸ ἰδιαιτέρου κατὰ τῆς Σπάρτης φυλετικοῦ μίσους. Τέλος δὲ παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς ἐπεκράτει ἡ πεποίθησις, ὅτι ἡ Σπάρτη, ἡ ἀδάμαστος αὕτη πόλις, ἐνόσῳ δὲν ἐξησθενοῦτο συστηματικῶς μέχρι ὀλέθρου καὶ διὰ βιαίου τινὸς κτυπήματος δὲν ἀπηλλάσσετο τῆς τραχυτάτης ἰδιοφυοῦς αὐτῆς πολιτείας καὶ βίου, ἔμελλε νὰ διατελῇ εἰς ἀπότομον ἀντίθεσιν πρός τε τοὺς τύπους καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Πάντα λοιπὸν ταῦτα ἔπεισαν τόν τε Φιλοποίμενα καὶ τὴν Συμπολιτείαν νὰ ἐκτελέσωσιν ἐναντίον τῆς Σπάρτης ἔργα παρασχόντα ἐκ τῶν ὑστέρων τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι ὁ Φλαμινῖνος δὲν εἶχε πολὺ ἄδικον ὅτι ἠρνεῖτο ἐν προτέρῳ τινὶ χρόνῳ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν κατὰ Νάβιδος πόλεμον ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἱ Ἀχαιοὶ νὰ ἐπιτύχωσιν ἀσμένως τῷ 195 τὰ νῦν ὑπ' αὐτῶν γενόμενα. Οὕτως οὐ μόνον τὰ περὶ τὴν πόλιν ὀχυρώματα κατεσκάφησαν καὶ ἅπαντες οἱ ὑπὸ Μαχανίδου καὶ Νάβιδος πρὸ ἐτῶν ἐπὶ μισθῷ συλλεγέντες στρατιῶται ἀπελύθησαν, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ δοῦλοι καὶ οἱ Εἵλωτες, οἱ ἐπὶ Νάβιδος μετασχόντες τῆς πολιτείας, ἐξηλάθησαν ἐκ τῆς χώρας καὶ κατὰ τὰ λεγόμενα κατῳκίσθησαν ἐν ἄλλοις τόποις τῆς Πελοποννήσου. Πρὸς τούτοις δὲ πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ὠμοτάτου ἔργου τῆς παλινορθώσεως, δι' ἧς οἱ νικηταὶ ἐζήτουν νὰ λάβωσιν ἐκδίκησιν διὰ πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Νάβιδος καὶ τῶν συνεργῶν τῆς τούτου κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως διαπραχθέντα κακουργήματα, καὶ πρὸς ἐπάνοδον τοῦ πρὸ πεντεκαίδεκα ἐτῶν καὶ ἐπέκεινα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου ἐπίδοσιν λαβόντος καθεστῶτος, οὐ μόνον εἰς τοὺς μετανάστας ἐπετράπη ἡ εἰς τὴν πόλιν κάθοδος μεθ' ὅλων τῶν παλαιῶν πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἀξιώσεων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι (κατὰ τὰ λεγόμενα 3000 ἄνδρες) τῶν Εἱλώτων ἐκείνων, οἵτινες ἠρνοῦντο νὰ ἐκκενώσωσι τὴν χώραν, ἀναζητηθέντες ἐν ταῖς κώμαις, ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα· διὰ τῶν ἐντεῦθεν δὲ χρημάτων ἀποκατεστάθη ἐν Μεγαλοπόλει ἡ ἐν τῷ πρὸς Κλεομένην πολέμῳ ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν κατα-

στραφεῖσα στοά. Περιπλέον δέ, ἵνα ἡ Σπάρτη κατασταθῇ ὅλως ἀκίνδυνος τῇ Συμπολιτείᾳ, ἔνθεν μὲν κατηργήθησαν αἱ μέχρι νῦν ἰσχύουσαι ἔτι διατάξεις τῆς Λυκουργείου νομοθεσίας, περιλαμβανομένων καὶ αὐτῶν τῶν εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν παίδων καὶ τὸν ἠθικὸν βίον τῶν Σπαρτιατῶν ἀναφερομένων ἐξαιρέτων νόμων, εἰσήχθησαν δ' ἀντὶ τούτων θεσμοὶ Ἀχαϊκοί· ἐξ ἄλλου δὲ ὑπεχρεώθη ἡ ταπεινωθεῖσα Σπάρτη μέρος τῆς ἐπικρατείας αὐτῆς (τὴν ἀνέκαθεν ὑπὸ Σπάρτης καὶ Μεγαλοπόλεως ἀμφισβητουμένην περιοχὴν τῆς Βελεμίνης μετὰ τῶν ἐρυμάτων αὐτῆς, «τὴν κλεῖδα τοῦ Εὐρώτα» τὴν δεσπόζουσαν ὁλοσχερῶς τῆς εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀλφειοῦ ἀγούσης κυριωτάτης ὁδοῦ) νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Μεγαλόπολιν, οὕτως, ὥστε ἡ κοιλὰς τοῦ Εὐρώτα ἦτο ἀπὸ τοῦδε ἐν ἀνάγκῃ ὁλοσχερῶς ἀνοικτὴ εἰς πᾶσαν τῶν Ἀχαιῶν ἐπίθεσιν [98].

Ἀλλ' οὕτως ὅτε Φιλοποίμην καὶ οἱ Ἀχαιοὶ οὐ μόνον διέπραξαν σειρὰν ἀδικημάτων, ὁποῖα δυστυχῶς ἦσαν ἐν τῷ τότε χρόνῳ λίαν συνήθη, καὶ ὁποῖα καὶ οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὰς ὑποτεταγμένας αὐτοῖς χώρας συχνότατα διέπραττον· ἀλλὰ περιέπεσον καὶ εἰς διττῶς βαρὺ πολιτικὸν λάθος. Διότι ἔνθεν μὲν χάριν τῆς ὑπεροπτικῆς καὶ πολιτικῶς μυωπαζούσης μερίδος τῶν μεταναστῶν ἀρρήτως βαρέα ἐτέλεσαν ἀνοσιουργήματα ἐναντίον τῶν νέων δήμων τῆς Σπάρτης· καὶ ὅμως καὶ οὕτω οὔτε ἐν Σπάρτῃ ἐδημιούργησαν κατάστασιν πραγμάτων σταθεράν, οὔτε τοὺς μετανάστας διαρκῶς εὐγνώμονας πρὸς ἑαυτοὺς κατέστησαν. Διότι οἱ ἄνδρες οὗτοι, οἱ οὐδὲν μαθόντες καὶ οὐδὲν λησμονήσαντες, εἶχον ἔτι ὀφθαλμούς, ἵνα ἴδωσι καὶ τὴν εἰς αὐτοὺς ἀφόρητον ὑλικὴν ἐξασθένησιν τῆς πολιτείας αὐτῶν ὡς καὶ τὴν κατάργησιν τῶν θεσμῶν τοῦ Λυκούργου, ἔδειξαν δὲ ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ τὴν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς εὐγνωμοσύνην διὰ κακοήθων ῥᾳδιουργιῶν. Ἐξ ἄλλου δέ, ὡς εἶχον νῦν αἱ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων σχέσεις, διὰ τῆς δεινῆς

[98] Liv. XXXVIII. 34. ἴδ. καὶ Weissenborn εἰς τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Λιβίου (πρβλ. XXXIX 33. καὶ 36. 37). Πλουτ. Φιλοπ. κ. 16. Παυσαν. Ζ'. 8, 3. 2. Η'. 51, 1. Curtius, Peloponnes. Τόμ. 2 σ. 257-259. Nissen, σ. 284 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καταχρήσεως τῆς ἐναντίον τῆς Σπάρτης ἐπικρατήσεως προεκάλεσαν τὴν ἀνάμιξιν τῆς Ῥώμης ὡς προστάτιδος δυνάμεως εἰς τὰς οἰκτρὰς ταύτας ἔριδας. Ἡ συνείδησις, ὅτι δι' ὅσων ἔπραξαν οὐχὶ ἀκινδύνως ἐξετέθησαν ἀπέναντι τῆς Ῥώμης, φαίνεται ὅτι ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ καλλιεργήσωσι μετὰ ταῦτα ζωηρότερον τὰς πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας, Ῥόδον, Πέργαμον καὶ Αἴγυπτον καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ Συριακὸν κράτος τῶν Σελευκιδῶν σχέσεις αὐτῶν· γίνεται δὲ λόγος περὶ πολλῶν πρεσβειῶν, αἵτινες ἐν τοῖς εὐθὺς ἑπομένοις χρόνοις ἐπέμφθησαν εἰς τὴν Συμπολιτείαν ὑπὸ μεγάλων ἡγεμόνων τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς [99]. Δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ πολιτικοὶ ἄνδρες ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὰ ἀπὸ τοῦ ἔ. 200 π. Χ. γενόμενα ἐφέροντο ὑπὸ τῆς δόξης, ὅτι ἐν περιπτώσει σοβαρᾶς τινος περιπλοκῆς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἠδύναντο νὰ ἐλπίσωσιν ἔνοπλον ἐπικουρίαν ἐκ μέρους τῶν συμμάχων τούτων τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς. Πιθανώτερον εἶναι ὅτι διὰ στενωτέρας ἑνώσεως πρὸς τὰ κράτη ταῦτα καὶ ἰδίως πρὸς τὸν βασιλέα Εὐμένην Β' τὸν ἰδιαιτέρας εὐνοίας παρὰ τῆς Συγκλήτου ἀπολαύοντα, ἐζήτουν, διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον, νὰ βελτιώσωσι καὶ νὰ ἐνισχύσωσιν ὡς δυνατὸν τὴν πρὸς τὴν Ῥώμην διπλωματικὴν θέσιν αὐτῶν. Ἀπεδείχθη ὅμως τάχιστα ὅτι καὶ ἡ προσδοκία αὕτη δὲν ἦτο πολὺ ἀσφαλής. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἑλληνιστικῆς Ἀνατολῆς ἐφάνησαν πάντως καὶ νῦν, ὡς καὶ πρότερον, λίαν φιλόφρονες πρὸς τοὺς Ἀχαιούς. Ἡ ἀρχαία συμπάθεια τῶν δυναστῶν τούτων πρὸς τὴν χώραν καὶ τὸν λαὸν τῶν Ἑλλήνων, ἥτις, μεθ' ὅλα τὰ φρικώδη τοῦ πολέμου, καὶ παρὰ τοὺς ὁτὲ μὲν ἀσπλάγχνως πανούργους, ὁτὲ δὲ εὐφυῶς λεπτοὺς πολιτικοὺς ὑπολογισμούς, εἶχε καταστῇ διαρκῶς αἰσθητὴ καὶ εἰς τοὺς χρόνους τῶν Διαδόχων καὶ τῶν Ἐπιγόνων [100] καὶ εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἰδίως εἶχε παράσχει ὠφελείας τινάς, καὶ νῦν ἔτι δὲν εἶχε σβεσθῇ. Ἀλλὰ δυστυχῶς κύριος λόγος τῆς τοιαύ-

[99] Πρβλ. Schorn. σ. 307 κξ. Meier, ἐν εἰρ. χ. σ. 378. Nissen σ. 332.

[100] Πρβλ. Droysen, Hellenismus, Τόμ. 2 σ. 432.

συμπαθείας, νῦν μάλιστα πολλῷ πλέον ἡ ἐν τῷ παρελθόντι, ἦτο κατ' οὐσίαν ἡ δι' εὐώνων δειγμάτων εὐνοίας ἐπιζήτησις δόξης ἐπὶ ὑψηλόφρονι φιλελληνισμῷ καὶ ἡ τιμὴ ἡ διδομένη αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ ἐξόχως πεπολιτισμένου εὐφυοῦς λαοῦ τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου δι' εὐηχῶν ψηφισμάτων καὶ κολακευτικῶν διακρίσεων, ἐν οἷς τὰ ἔνδοξα ἀρχαῖα ὀνόματα τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ φυλῶν μετ' ἐπιχαρίτων φράσεων συνείροντο πρὸς τὰ ὀνόματα τῶν Λαγιδῶν, Σελευκιδῶν καὶ Ἀτταλιδῶν, καὶ ἄτινα ἔμελλον νῦν νὰ περιποιήσωσι νέαν λάμψιν εἰς τὴν ἤδη ἀμαυρουμένην αἴγλην τῶν ἑλληνιστικῶν θρόνων. Πραγματικὸν ὄφελος τοῖς Ἀχαιοῖς δὲν ἐπήνεγκον πᾶσαι αὗται αἱ σχέσεις. Πᾶν, ὅ,τι πράγματι ἔλαβον οὗτοι, συνίστατο εἰς δῶρα ὅπλων πλοίων καὶ χρημάτων. Ὁ Εὐμένης μάλιστα, ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος ἡγεμών, ὅστις ζωηρότατα ἠγωνίζετο ἵνα περιποιήσῃ ἑαυτῷ τὴν εὔνοιαν πάντων τῶν Ἑλλήνων, διὰ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν παρέσχε τὴν χρηματικὴν αὐτοῦ δωρεὰν τῇ Ἀχαϊκῇ Συμπολιτείᾳ (ἥτις ἀσμένως πρὸς τούτοις θὰ ἤθελε ν' ἀφαιρέσῃ παρ' αὐτοῦ τὴν νῆσον Αἴγιναν (σ. 75), βαρέως προσέβαλε τὸ φρόνημα αὐτῶν [1]. Πρὸς τὸ μόνον δὲ κράτος, ὅπερ ἐν καιρῷ ἀνάγκης ἠδύνατο νὰ παράσχῃ τελεσφόρον βοήθειαν τοῖς Ἀχαιοῖς, πρὸς τὴν Μακεδονίαν, διετέλουν οὗτοι, ἀφότου συνετάχθησαν μετὰ τῶν Ῥωμαίων, ἐν διαστάσει, ἥτις τοσοῦτον ἐπετάθη, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν Μακεδονίαν ἐπικοινωνία ἀπηγορεύθη διαρκῶς διὰ νόμου ὑπὸ τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας.

Οὕτω λοιπὸν εὑρέθησαν βεβαίως οἱ Ἀχαιοὶ εἰς τὴν λίαν δυσάρεστον θέσιν νὰ δικαιολογήσωσι πρὸς τὴν Ῥώμην τὴν ἐναντίον τῆς Σπάρτης διαγωγὴν αὐτῶν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλοθεν συνηγορίας. Ἀλλ' ἡ θέσις αὐτῶν κατέστη ἔτι μᾶλλον δυσχερής, διότι οἱ τὰ κοινὰ πράττοντες ἐν τῇ Συμπολιτείᾳ ἄνδρες δὲν ἦσαν οὐδαμῶς σύμφωνοι πρὸς ἀλλήλους ὡς πρὸς τὴν ἀπέναντι τῆς Ῥώμης τηρητέαν πολιτικὴν διαγωγήν. Οἱ Ἀχαιοί, ἀφ' οὗ χρόνου εἶχον ἔλ-

[1] Πρβλ. Πρβλ. Πολύβ. ΚΓ'. 1, 5 κξ. 4, 5 κξ. 7-9. Διόδ, ΚΘ'. 17.

[2] Πρβλ. Liv. XLI 23 ἀρχ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θει εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν βασιλέα Φίλιππον, διετέλουν μέχρι νῦν ἐν καλῇ πάντως συνεννοήσει πρὸς τὴν Σύγκλητον· καὶ ἐὰν ἔτι ἐνίοτε, ὡς εἴδομεν πρότερον, δὲν ἔλειπόν τινες διαφωνίαι, ὅμως καὶ οὕτω τὸ ἦθος τῶν Ἀχαιῶν τούτων καὶ τῶν Ἀρκάδων ἦτο πάντη διάφορον τοῦ τῶν Αἰτωλῶν. Ἡ φλογερὰ ἐμπάθεια καὶ ἡ ἀγρία θρασύτης τῶν ἀνδρείων κλεφτῶν τῆς βορείου Ἑλλάδος τοσοῦτον ἀπεῖχον ἀπὸ τῆς φύσεως τῶν Πελοποννησίων ὁμοσπόνδων, ὥστε οὗτοι, ὡς ἐν ἄλλοις μαρτυροῦσι τοῦτο καὶ αἱ λεπτομέρειαι τῶν περὶ Ζάκυνθον γεγονότων, [3α] δὲν ἀνθίσταντο ἀνενδότως εἰς τὴν ἀπότομον διαγωγὴν οἱουδήποτε Ῥωμαίου. Ἐντεῦθεν δὲ ἐκ τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν καὶ ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἡγουμένων τῆς πολιτείας ἐξηρτᾶτο τὸ πλεῖστον τὸ ζήτημα ἂν ἡ Συμπολιτεία ἔμελλε καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ κράτους τῶν Σελευκιδῶν νὰ τηρήσῃ ἀπέναντι τῆς μεγάλης ἰταλικῆς παγκοσμίου δυνάμεως ἀξιοπρεπῆ πάντοτε καὶ μεμετρημένην στάσιν. Ἀλλ' ἀκριβῶς οἱ ἡγέται οὗτοι διίσταντο πρὸς ἀλλήλους σοβαρῶς ἔν τε τῇ ἐξωτερικῇ καὶ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ. Ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος Ἀρίσταινος, ὁ πείσας τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ ἔλθωσιν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὴν Μακεδονίαν, πολιτικὸς ἀνὴρ εὐμοιρῶν σπουδαίων προτερημάτων καὶ μεγάλης διπλωματικῆς δεξιότητος, καὶ ὁ γενναῖος στρατηγὸς Διοφάνης, ἦσαν οἱ ἡγέται μερίδος πολιτικῆς, ἥτις μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ μεγάλου Ἀσιατικοῦ κράτους ἐπρέσβευεν ἰσχυρῶς τὴν γνώμην, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ οὐδὲν καλλίτερον ἠδύναντο νὰ πράξωσιν ἢ νὰ ῥιφθῶσιν ὁλοσχερῶς εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν Ῥωμαίων, ποιοῦντες προθύμως πᾶν τὸ ἀρέσκον εἰς αὐτούς, οὐδέποτε δὲ διανοούμενοι περὶ ἀντιστάσεως κατὰ τῶν πόθων ἢ καὶ κατ' αὐτῶν τῶν ἀπαιτήσεων αὐτῶν, ὁσονδήποτε μεγάλαι κἂν ἦσαν αὗται, τοὐναντίον μάλιστα ἐκτελοῦντες ἐνίοτε τὰ εἰς τὴν προστάτιδα Ἰταλικὴν δύναμιν ἀρέσκοντα πρὶν ἢ αὕτη προστάξῃ τοῦτο [3β]. Ὁ Ἀρίσταινος, ὁ κυρίως

[3α] Πρβλ. Liv. XXXVI. 32.

[3β] Πρβλ. Πολύβ. ΚΕ'. 9 ἰδ. καὶ Πλουτ. Φιλοπ. κ. 17. Παυσαν. Η'. 51, 1. Περὶ Διοφάνους ἰδ. καὶ Liv. XXXVIII. 32.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἡγέτης, ὁ πνευματικῶς σπουδαιότατος τῶν ἀνδρῶν τούτων, δὲν ἦτο βεβαίως προδότης· καὶ αὐτὸς ὁ Πολύβιος, ὁ ἐπὶ πολλὰ ἔτη σφοδρότατος πολέμιος τοιούτων γνωμῶν, δὲν ἐθεώρησεν αὐτὸν ὡς προδότην. Ὁ Ἀρίσταινος διαφέρων ὅλως ὡς πρὸς τοῦτο τοῦ φαύλου Καλλικράτους (ἴδ. κατωτέρω), τοῦ βραδύτερον φανέντος ἡγέτου τῆς ρωμαϊζούσης μερίδος, εἶχε τοὐλάχιστον πάντοτε καρδίαν θερμὴν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ὡς καὶ ὑπὲρ τῆς ἀξιοπρεπείας τῆς Συμπολιτείας, καὶ ἐζήτει, μεθ' ὅλας τὰς γνώμας αὐτοῦ ταύτας, νὰ ἐμμένῃ, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἦτο δυνατόν, ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν νόμων καὶ τοῦ συντάγματος τῆς πολιτείας, διὰ δὲ τῆς ρωμαϊζούσης αὐτοῦ πολιτικῆς ἤλπιζε ν' ἀρύηται ὠφελείας ἐκ τῆς εὐνοίας καὶ εὐμενείας τῶν Ῥωμαίων, οὐχὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν Ἀχαιῶν. Ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ, οὖσα πολιτικὴ ἀδυναμίας καὶ ἀνοχῆς (ὁμοία πρὸς τὴν γνώμην τοῦ γηραιοῦ Φωκίωνος περὶ τῆς μωρίας σπουδαίας τινος ἀντιστάσεως ἐναντίον τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Μακεδονίας), ἦτο πολιτικὴ ἀνδρὸς κεκτημένου νοῦν καταπληκτικῶς νηφάλιον. Ἀσφαλῶς πεπεισμένος, ὅτι πᾶσα σοβαρὰ ἀντίστασις τῶν Ἀχαιῶν ἐναντίον τῆς Ῥώμης ἔμελλεν ἀναγκαίως ν' ἀπολήξῃ εἰς τελείαν καταστροφὴν τῆς Συμπολιτείας, ἤθελε προφανῶς νὰ ἀποτρέψῃ μὲν ἀπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ τὸν αἱματηρὸν τοῦτον περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα, νὰ πείσῃ δὲ τοὺς Πελοποννησίους ἵνα δι' αὐθορμήτου ὑποταγῆς εἰς τοὺς Ῥωμαίους μεταβῶσιν εἰρηνικῶς καὶ οἱονεὶ ὑπνώττοντες εἰς τὴν κατάστασιν τῆς πολιτικῆς μηδαμινότητος, εἰς ἣν ὁ Ἑλληνισμὸς ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν ἐφάνη ὅτι ἦτο ἀναποδράστως προωρισμένος.

Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διανοηθῇ τις ὅτι τοιαῦται γνῶμαι ἠδύναντο νὰ εὕρωσιν ἠχὼ ἐν τῇ πλειονότητι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Ἀρίσταινος δὲν ἔβλεπεν, ὅτι λαὸς εὐγενής, ἔχων ὄπισθεν αὐτοῦ χιλιετῆ σχεδὸν μεγάλην ἱστορίαν, ἠδύνατο νὰ λογίσηται ἑαυτὸν ἐν τοῖς τεθνεῶσιν, ἐνόσῳ μία ἔτι πνοὴ τῆς ἀρχαίας δυνάμεως ἔζη ἐν αὐτῷ. Βεβαίως ἡ Ἑλλάς, μάλιστα ἡ Πελοπόννησος, ἵστατο ἀπέναντι τῆς Ῥώμης ἀσυγκρίτως

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀσθενεστέρα ἢ οἱ Ἕλληνες τοῦ Φωκίωνος ἀπέναντι τῆς νεαρᾶς μοναρχίας τῶν Μακεδόνων. Ἀλλ' ἐνῷ τότε ἡ πρὸς τὴν Μακεδονίαν ἕνωσις παρεῖχεν εἰς τοὺς εὐφυεῖς τῷ πνεύματι καὶ πολεμικοὺς λαοὺς τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου πλήρη συμμετοχὴν εἰς τὰ μεγάλα καὶ ἔνδοξα ἔργα τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Διαδόχων καὶ ἤνοιγεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸν ἀχανῆ τῆς Ἀνατολῆς κόσμον, τί νῦν ὑπισχνεῖτο εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς ἡ ἑκουσία εἰς τὴν Ῥώμην ὑποταγή; Ἄμεσος πολιτικὴ συγχώνευσις τῶν Ἑλλήνων μετὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἡ πρόσληψις τῶν κρατίστων ἐκ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτικὴν ὑπηρεσίαν, τὰ τοιαῦτα ἦσαν ἔτι ὅλως ἀλλότρια πρὸς τὴν Ἰταλικὴν πολιτικήν. Τὸ μόνον δέ, ὅπερ ἠδύναντο ν' ἀναμένωσιν οἱ Ἕλληνες τότε, ἦτο ἀγροτικὴ ἠρεμία Ῥωμαϊκῆς τινος ἐπαρχίας, ἡ μετάστασις τῆς πολιτικῆς κινήσεως τῆς χερσονήσου εἰς εἰδύλλιον τοῦ δημοτικοῦ βίου, ἡ ἐξευτελιστικὴ μεταβολὴ τοῦ Ἀχαϊκοῦ στρατοῦ εἰς χαλαρῶς διωργανωμένα ἔνοπλα στίφη ἐκτελοῦντα ἔργα χωροφυλακῆς ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ὑπηρεσίᾳ, καὶ τέλος ἡ ἐλπὶς ὅτι πρὸς ἀμοιβὴν τῆς ἐθελουσίας ἀποχωρήσεως ἐκ τῆς σκηνῆς τῆς παγκοσμίου ἱστορίας θὰ δυνηθῶσι ν' ἀπαλλαγῶσι μὲν ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τῶν βαρειῶν δαπανῶν αὐτοτελοῦς πολιτικοῦ βίου, νὰ πληρώσωσι δὲ τὴν ὑψηλοτέραν αὐτῶν φιλοδοξίαν ὡς διδάσκαλοι τῶν παίδων τῶν Ῥωμαίων ἢ ὡς ὑποκριταὶ ἐν τοῖς ρωμαϊκοῖς θεάτροις.

Ἀλλὰ τοιοῦτον ἔργον ἦτο ἀδύνατον ν' ἀναλάβῃ ἑκουσίως γενναῖος πολεμικὸς ἥρως, οἷος ὁ Φιλοποίμην, ἀνὴρ πρῶτος ἀφυπνίσας αὖθις τὰς δυνάμεις τῆς Συμπολιτείας καὶ νῦν ἀπέναντι τῆς Ἀχαϊκῆς συμμαχίας ἔχων θέσιν ὁμοίαν τῇ τοῦ Ἀράτου ἀπέναντι τῶν τούτου συγχρόνων πρὸ τοῦ πρὸς Κλεομένην πολέμου. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οὐδ' ὁ γενναῖος οὗτος ἀνὴρ ἠδύνατο πλέον νὰ ἀντιστῇ ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ εἰς τὴν σαφῆ προαίσθησιν, ὅτι αἱ ἡμέραι τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἦσαν μεμετρημέναι [4], Ἀλλ'

[4] Πολύβ. ΚΕ'. 9 (b) 6. Πλουτ. καὶ Παυσαν. ἐν εἰρ. χ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐφρόνει, τοιαύτη δ' ἦτο καὶ ἡ γνώμη πολλῶν τῶν γενναιοτάτων ἀνδρῶν τῆς Συμπολιτείας, ὅτι δὲν ἦτο ἔργον αὐτοῦ νὰ ἐπισπεύσῃ τὸ τέλος τῆς ἐλευθερίας καὶ πολιτικῆς αὐτοτελείας τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Φιλοποίμην καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ δὲν ἐπεζήτουν ἀφορμὰς συγκρούσεων πρὸς τὴν Ρώμην· πολλῷ δ' ὀλιγώτερον διενοοῦντο νὰ προκαλέσωσιν θρασέως ἀγῶνα ἀπεγνωσμένον ἐναντίον τῆς Ῥώμης· καὶ ἀπεφάσισαν μάλιστα πολλάκις πραγματικῶς, ὁσάκις ἡ Ῥώμη ἤθελε προβάλει ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἀπαίτησιν θέλουσα σοβαρῶς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς, νὰ ἐνδώσωσιν. Ἀλλ' ἐφρόνουν ἐνταυτῷ ὅτι, ἐφ' ὅσον ἔτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐθεώρουν τοὺς Ἀχαιοὺς συμμάχους ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, καὶ τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος ἀνεγνώριζον ὡς ἔχουσαν κῦρος θετικὸν ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ δικαίου ἀπορρέον, ἔπρεπε νὰ ἀμύνωνται ἐναντίον τῶν ὑπερβασιῶν τῶν Ῥωμαίων πολιτικῶν ἀνδρῶν δι' ἐπιμόνου καὶ ἐνεργοῦ ὑπὲρ τοῦ δικαίου αὐτῶν συνηγορίας ἐπικαλούμενοι καὶ τὸ αἴσθημα τῆς δικαιοσύνης τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ· ἰδίως δὲ ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ χρῆσις παντὸς εἰρηνικοῦ τρόπου, ἵνα ἀντισταθῶσιν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν ἐπικίνδυνον τάσιν πλείστων Ῥωμαίων διπλωματῶν εἰς τὸ νὰ μὴ σέβωνται πολλὰς εἰς αὐτοὺς ὀχληρὰς διατάξεις τῆς Ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδιακῆς πολιτείας. Καὶ δὲν εἶχε βεβαίως ἄδικον ὁ Φιλοποίμην φρονῶν ὅτι τοιαύτη τις πολιτικὴ ἐκ μέρους τῶν Ἀχαιῶν, ὡς καὶ ἡ συνεχῶς διδομένη μαρτυρία τῆς ἔτι ἐνυπαρχούσης ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς δυνάμεως ἀντοχῆς, πολλῷ πλέον ἠδύνατο νὰ πείσῃ τοὺς Ῥωμαίους ἵνα προσφέρωνται πρὸς τὸ ὑποδεέστερον κράτος μετὰ εὐμενοῦς ἐπιφυλάξεως ἢ ἡ ἠπία ἐκείνη ἐνδοτικότης, ἥτις ἔτι μείζονας ἤθελε προκαλέσει ὑπερβασίας [5]. Καὶ εἶναι μὲν βεβαίως ἀναντίρρητον ὅτι ἀνήρ, οἷος ὁ Ἄρατος, ἐν τοιαύτῃ δυσχερεστάτῃ θέσει πιθανῶς πολλῷ εὐτυχέστερον καὶ δεξιώτερον ἤθελε κινεῖσθαι, ἢ φύσεις τραχεῖαι καὶ χαρακτῆρες στρατιωτικοὶ καὶ σφοδροί, οἷοι ὁ Φιλοποίμην καὶ ὁ Λυκόρτας. Ὡσαύτως δ' ἀναντίρρητον εἶναι ὅτι ἐν τῇ πορείᾳ τούτων τῶν κατὰ τὸ πλεῖ-

[5] Πολύβ. ΚΕ'. 9. πρβλ. Πλουτ. Φιλιπ. κ. 17. Liv. XXXVIII. 32.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στον ἐκ τῶν οἰκτρῶν Σπαρτιατικῶν ἐρίδων ἀναπτυχθεισῶν διενέξεων τῶν Ἀχαιῶν πρὸς τὴν Ῥώμην οἱ ὑπερήφανοι λόγοι, καὶ ὁ ἐμφαντικὸς τρόπος τοῦ λαλεῖν, ὧν ἐποιοῦντο συχνὴν χρῆσιν οἱ Ἀχαιοὶ οὗτοι, χωρὶς νὰ ἔχωσι ὡς παρακολούθημα τούτων τὴν ἰσχὺν τὴν ὑλικήν, εὐκόλως ἠδύναντο νὰ προκαλέσωσι σκώμματα. Ἀλλ' οὐχ ἧττον δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι ἐνταῦθα οὐχὶ συμμαχικόν τι κράτος μικρόν, ἐν μωρᾷ ἀλαζονείᾳ καὶ ἀδικαιολογήτῳ χωριστικῷ πνεύματι ὁρμώμενον ἁπλῶς ἀπὸ μικροψύχου κοινοβλαβοῦς χωριστικῆς πολιτικῆς ἤθελε νὰ περιορίσῃ καὶ νὰ πλήξῃ τὴν ἰσχυρὰν κεφαλὴν ἐθνικῆς τινος συμπολιτείας, ἀλλ' ὅτι ἐνταῦθα οἱ ὕστατοι μεγάλοι ἀντιπρόσωποι μεγάλου ποτὲ ἔθνους ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς διασώσεως τῶν λειψάνων τῆς ὡραίας κληρονομίας τῶν προγόνων αὐτῶν, καὶ ὅτι οὐδεὶς ἀλγεινότερον αὐτῶν τούτων ἠσθάνετο τὴν τραγικὴν ἀντίφασιν τῶν διανοημάτων καὶ τῶν λόγων πρὸς τὸ ἀνεπαρκὲς τῆς δυνάμεως αὐτῶν.

Ἀλλ' ὁπωσδήποτε μεγάλη ζημία εἰς τοὺς ἄνδρας τῆς Ἀχαϊκῆς ἐθνικῆς μερίδος ἦτο, ὅτι ἐν τῇ νέᾳ πρὸς τὴν Ῥώμην διενέξει ἐν τῇ συμπολιτείᾳ αὐτῇ ἀντετάσσετο πρὸς αὐτοὺς ῥωμαΐζουσά τις μερίς, ἥτις ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ὑπὲρ ἑαυτῆς τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι ἐν τοῖς Σπαρτιατικοῖς ὁ Φιλοποίμην ὑπερέβη πολὺ τὸ ὅριον τῆς ἐμφρονος πολιτικῆς. Ἡ ἐσωτερικὴ δὲ αὕτη σύγκρουσις διήκει ἀπὸ τοῦδε διὰ πάσης τῆς περαιτέρω ἱστορίας τῶν Ὁμοσπόνδων, προσλαμβάνουσα κατὰ μικρὸν ἀσχημονεστέραν διηνεκῶς μορφήν. Δὲν πρέπει πρὸς τούτοις νὰ παρίδωμεν ὁλοσχερῶς ὅτι πρὸ πάντων ἄνδρες, οἷοι ὁ Ἀρίσταινος καὶ ὁ Διοφάνης, δὲν ἦσαν παντελῶς ἀπηλλαγμένοι φθόνου τινός, ἐκ τοπικῶν ἀντιθέσεων ὑποθαλπομένου, πρὸς τὴν δημοτικότητα, δι' ἧς ὁ Φιλοποίμην καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ μετ' ἰδιαζούσης προτιμήσεως καθίσταντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὰ ὕψιστα τῆς πολιτείας ἀξιώματα[6]. Περιπλέον πρέπει καὶ τοῦτο νὰ ἐξάρωμεν ἰδιαιτέρως, ὅτι οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ἦσαν ἐν ταὐτῷ καὶ ἡγέται τῆς ὀλιγαρχίας, ἐνῷ ὁ Φιλοποίμην ἦν ὁ κατὰ τοὺς χρόνους

[6] Πρβλ. ἐν πρώτοις ἰδίως Πολύβ. ΚΓ'. 10.

τούτους μετὰ διηνεκῶς μείζονος ἐνεργείας, μὴ ἀπαλλασσομένης πάντως ἐνίοτε καί τινων αὐθαιρέτων ὑπερβασιῶν, ὑπερμαχῶν τῆς ὁμοσπονδιακῆς δημοκρατίας. Καὶ περὶ μὲν τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν τοῦ γενναίου στρατηλάτου καὶ εὐσταθοῦς φίλου τοῦ λαοῦ ἐποιησάμεθα ἤδη πρότερον λόγον. Νῦν δὲ ὁ Φιλοποίμην εἶρε τέλος τὸν τρόπον τοῦ πραγματῶσαι τὰ σχέδια αὐτοῦ. Ὁ ἀρχαῖος στρατηγός, λέγομεν τοῦτο πάλιν, οὐδὲν κοινὸν εἶχε πρὸς τὰς «κοινωνιστικὰς δημοκρατικὰς ἰδέας» τῶν χρόνων αὐτοῦ. Τὸ δημοκρατικὸν σύστημα αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ εἶχε χαρακτῆρα ἀπολύτως πολιτικόν. Οὐδ' ἦτο ἀναγκαῖον, κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ, ν' αὐξηθῶσιν ἔτι μᾶλλον αἱ ἐλευθερίαι τοῦ κυρίως δήμου. Ἀλλ' ὁ Φιλοποίμην εἰργάζετο ἰσχυρῶς, ἵνα τὴν παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς πολλαχῶς ἀτελῶς ἀνεπτυγμένην ἀρχὴν τῆς ὁμοσπονδιακῆς ἰσότητος ἐπὶ μάλλον ἐνισχύσῃ ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ λαοῦ καὶ μεῖζον πάντοτε κῦρος περιάψῃ εἰς αὐτήν. Καθὰ ἐκ τῶν μέχρις ἡμῶν διασωθεισῶν εἰδήσεων δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ νοήσωμεν, δύο τινὰς ἰδίως ἐπεζήτει μεταβολὰς ὁ Φιλοποίμην εἰς τὸ μέχρι αὐτοῦ ἰσχῦον σύστημα τῆς ὁμοσπονδιακῆς πολιτείας. Καὶ πρῶτον μὲν ἐζήτει ἵνα αἱ δύο τακτικαὶ ἐκκλησίαι ἢ κοιναὶ σύνοδοι τῆς Συμπολιτείας αἱ συνερχόμεναι δὶς τοῦ ἔτους (κατὰ τὸ ἔαρ καὶ κατὰ τὸ φθινόπωρον) μὴ συγκροτῶνται πλέον ὡς μέχρι τοῦδε μόνον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πρωτευούσῃ πόλει τῆς πάλαι ἰδίως Ἀχαϊκῆς συμμαχίας (τῆς κυρίως Ἀχαΐας), ἀλλὰ κατὰ τάξιν ὡρισμένην ἐν πάσαις ταῖς μεγάλαις πόλεσι τῆς νῦν μεγάλης συμπολιτείας. Ὁ Φιλοποίμην ὡς στρατηγὸς τῆς Συμπολιτείας κατὰ τὸ 189 ἐξετέλεσε τὸν νεωτερισμὸν τοῦτον ἐναντίον τῆς πείσμονος ἀντιπράξεως τῆς τε ὀλιγαρχίας τῶν Δαμιουργῶν, καὶ αὐτῶν τῶν Αἰγιέων, οἵτινες δὲν ἠσχύνθησαν ἐν τῷ καθαρῶς ἐσωτερικῷ τούτῳ ζητήματι νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν βοήθειαν τοῦ Ῥωμαίου ὑπάτου Μ. Φουλβίου Νωβιλίωρος[7]. Σκοπὸν πρόδηλον ἐν τούτῳ εἶχεν

[7] Liv. XXXVIII. 30. καὶ Πολύβ. ΚΔ'. 12, 12 Πρβλ. Nitsch, Polybius σ. 18. 121. κξ. K. F. Hermann, Griech. Staatsalt. §. 186 Σημ. 7. Freeman σ. 277. 650 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὁ Φιλοποίμην νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸ μέχρι νῦν ἰσχῦον καθεστώς, καθ' ὅ, πλὴν τῶν εὐπόρων πολιτῶν τῶν μεμακρυσμένων πόλεων, συνήθως μόνον ὁ λαὸς τῶν ἐγγυτάτω καὶ μόνον Ἀχαϊκῶν χωρῶν ἀθρόος μετεῖχε τῆς συνόδου. Διὰ δὲ τῆς μεταβολῆς τοῦ κέντρου τῆς ὁμοσπονδίας κατέστη νῦν δυνατὸν καὶ εἰς τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν τῶν λοιπῶν χωρῶν ἀμοιβαδὸν νὰ προσέρχωνται ἀθρόοι εἰς τὴν κοινὴν σύνοδον. Οὕτω δὲ ἡ ὑπὲρ τῶν κοινῶν τῆς Συμπολιτείας πραγμάτων φροντὶς καὶ ἐπιμέλεια ἔμελλε βαθμηδὸν νὰ καταστῇ κοινὴ εἰς πάσας τὰς χώρας καὶ εἰς πάσας τὰς τάξεις τοῦ Πελοποννησιακοῦ λαοῦ. Πλὴν τούτου δὲ ἡ νῦν τὴν πᾶσαν χερσόνησον περιλαμβάνουσα Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία διὰ τῆς μεταβολῆς ταύτης προσελάμβανε καὶ κατὰ τὸ πολιτειακὸν σύνταγμα χαρακτῆρα Πελοποννησιακῆς ὁμοσπονδίας. Δεύτερον δὲ ἀπῄτει ὁ Φιλοποίμην ἵνα αἱ πολλαὶ μικραὶ πόλεις (αἱ κῶμαι ἢ οἱ συνοικισμοὶ τῶν περιοίκων), αἵτινες ἀνήκουσαι εἰς τὸ κράτος μειζόνων πρωτευουσῶν πόλεων δὲν ἐλογίζοντο ἀπ' εὐθείας μέλη τῆς Συμπολιτείας, ἀλλ' ἀντιπροσωπεύοντο ὑπὸ τῆς πόλεως, καταστα θῶσι τοῦ λοιποῦ ἀπ' εὐθείας μέλη τῆς Συμπολιτείας, οὕτω δὲ αὐξηθῇ σπουδαίως καὶ ἡ ἐπιμέλεια μεγάλης τάξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ λαοῦ περὶ τὰ ἀφορῶντα τὴν Συμπολιτείαν πράγματα. Πόσον ὁ γηραιὸς στρατηγὸς ἐπέτυχεν ἐν τούτῳ, εἶναι δυστυχῶς λίαν ἀτελῶς γνωστόν· σαφῶς γνωστὸν εἶναι ὅτι τὸ τοιοῦτον ἐφήρμοσεν ὡς πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα, τὴν ὑπερήφανον Μεγαλόπολιν (οὖσαν κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τὴν πρώτην πόλιν τῆς Συμπολιτείας) ἥτις καὶ τότε καὶ ὕστερον τοὺς ἐπιφανεστάτους ἡγέτας τῶν πολιτικῶν μερίδων τῆς Συμπολιτείας ἐκάλει υἱοὺς αὐτῆς. Αἱ μικραὶ πόλεις αἱ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Μεγαλοπόλεως κείμεναι, ἰδίως ἡ Ἀλέα, Ἀσέα, Ἀλίφειρα, Παλλάντιον, Θεισόα, Δίπαια, Γόρτυνα κατεστάθησαν κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον (ἀπὸ 192 π. Χ.) αὐτοτελῆ μέλη τῆς Συμπολιτείας. Ἐὰν ὁ Φιλοποίμην ταῦτα ἐνεργῶν διετέλει ἀληθῶς, ὡς τινες ὕστερον διϊσχυρίσθησαν, ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν στιγμιαίας τινὸς ἐκ τῆς τε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λευταίας αὐτοῦ εἰς Κρήτην ἐκδρομῆς ἐπελθούσης πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα ἐχθρικῆς διαθέσεως, εἶναι λίαν ἀμφίβολον. Τοὐναντίον δὲ δὲν εἶναι ἀπορριπτέα ἡ εἰκασία Βρεττανοῦ τινος ἐρευνητοῦ, καθ' ἣν ὁ Φιλοποίμην διὰ τοῦ νεωτερισμοῦ τούτου ἤθελε συγχρόνως νὰ ἐνισχύσῃ τὴν δύναμιν τῶν Ἀρκαδικῶν ψήφων ἀπέναντι τῶν τῆς ἀρχαίας Ἀχαΐας καὶ τῶν ἄλλων νεωστὶ εἰς τὴν Συμπολιτείαν προσληφθεισῶν πολυαρίθμων Πελοποννησιακῶν τόπων [8].

Οὕτω πως εἶχον τὰ πράγματα τῆς Συμπολιτείας ὅτε οἱ Ἀχαιοὶ εὑρέθησαν ἐν τῇ ἀνάγκῃ νὰ ἀπολογηθῶσι πρὸ τῶν Ῥωμαίων ὑπὲρ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐναντίον τῆς Σπάρτης διαπεπραγμένων. Ἡ Σύγκλητος ἀπέναντι τῶν παρὰ τὸν Εὐρώταν διαπραχθεισῶν ὠμοτήτων εἶχε τηρήσει ἐπὶ μικρὸν στάσιν ἐπιφυλακτικήν· ἀλλ' ὅτε ἦλθον αἱ ἀπὸ Σπάρτης παρὰ τῆς ἡττημένης μερίδος πρῶται κατηγορίαι διὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν τῆς πόλεως ὀχυρωμάτων, τὴν ἐξέλασιν καὶ τὸν ἐξανδραποδισμὸν πολλῶν νέων πολιτῶν καὶ τὴν κατάργησιν τῶν θεσμῶν τοῦ Λυκούργου, ἀπηυθύνθη εἰς τὴν Συμπολιτείαν ἐκ μέρους τῆς Συγκλήτου ἐν ἔ. 187 ἔντονος ἀποδοκιμασία τῆς διαγωγῆς αὐτῶν [9]. Πρεσβεία τις Ἀχαϊκὴ πεμφθεῖσα εἰς Ῥώμην δὲν ἠδυνήθη νὰ μετατρέψῃ τὴν γνώμην τῆς Συγκλήτου. Τοὐναντίον μάλιστα οἱ Ῥωμαῖοι ἐκεῖνοι ἐπίτροποι οἱ μεταπεμψάμενοι τὸν βασιλέα Φίλιππον εἰς τὰ Τέμπη καὶ τὴν Θεσσαλονίκην πρὸ τῆς δικαστικῆς αὐτῶν ἕδρας (σ. 203) ἔλαβον διαταγὴν ἵνα κρίνωσιν αὐτοὶ τὰς τῶν Πελοποννησίων ἔριδας. Οἱ Ῥωμαῖοι οὗτοι πρέσβεις ἦλθον εἰς συνδιάσκεψιν ἐν Ἄργει πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας (ἐν ἔ. 186). Καὶ ὁ μὲν Ἀρί-

[8] Πρβλ. Πλουτ. Φιλοπ. κ. 13 (Ὅμοια γεγονότα μεταγενέστερα ἐξηγητικὰ τούτων ἴδ. παρὰ Πολύβ. ΚΕ'. 1, 2) καὶ πρβλ. Droysen, Hellenismus τόμ. 2. σ. 463 κξ. Curtius, Pelop. Τόμ. 1. σ. 418. 422. (καὶ περὶ τῆς μικρᾶς Συμπολιτείας τῶν δήμων τῶν λεγομένων Ἐλευθερολακώνων τόμ. 2 σ. 214. 280 κξ.). Nitzch ἐν εἰρ. τ. σ. 17 κξ. 27. 121. 123. Freeman σ. 256. 626 κξ. 720. καὶ ἐξ ἄλλων Vischer εἰς Freeman ἐν N. Schweiz. Mus. Jahrgang IV. (1864).

[9] Πολύβ. ΚΓ'. 1, 1-3.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σταινος, στρατηγὸς ὢν τότε τῆς Ὁμοσπονδίας, ἐγκατέλιπεν ἐκ τῶν προτέρων τὸν ἀγῶνα τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἀντιπάλων, ὁ δὲ Διοφάνης καὶ ἐμέμφθη σφοδρῶς τὸν Φιλοποίμενα. Ἀλλ' οἱ λοιποὶ ὀνομαστοὶ ἄνδρες ἀντέστησαν πεισμόνως πρὸς τὰς τῶν Ῥωμαίων πρέσβεων ἀξιώσεις· οὕτω δὲ ἡ συνέντευξις αὕτη ἐπήνεγκε, συντελεσάσης πρὸς τοῦτο καὶ τῆς μεγάλης ἰταμότητος, μεθ' ἧς προσηνέχθη ὁ τῆς πρεσβείας ἡγούμενος Κόϊντος Καικίλιος Μέτελλος, τὴν ἐκτράχυνσιν τῶν μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Ἀχαιῶν σχέσεων [10]. Καὶ νῦν στιφηδὸν μετέβαινον οἱ δυσηρεστημένοι ἐκ Σπάρτης εἰς Ῥώμην. Ἐκεῖνο δέ, ὅπερ εἰς ὕψιστον βαθμὸν παρώργισε τοὺς Ἀχαιούς, ἦτο, ὅτι ἀκριβῶς δύο τῶν ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος νεωστὶ καταχθέντων, ὁ Ἀρεὺς καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, οὐ μόνον ὡς μόνους αἰτίους τῶν εἰς ἀδιέξοδον σύγχυσιν περιελθόντων Σπαρτιατικῶν πραγμάτων ἐθεώρουν τοὺς Ἀχαιούς, πικρότατα πρὸς τούτοις μεμφομένοι αὐτοὺς ὡς καταλύσαντας τὴν δύναμιν τῆς πόλεως αὐτῶν διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν τειχῶν, τῆς ἐξελάσεως τοσούτων Εἱλώτων, τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῆς Βελεμίνης καὶ διὰ τῆς καταργήσεως τῶν Λυκουργείων θεσμῶν, ἀλλὰ καὶ προέτειναν, ὡς φαίνεται (πιθανῶς ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τοῦ Ἀγησιπόλιδος) καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἀποκατάστασιν ἐλευθέρας ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν Σπαρτιατικῆς πολιτείας [11]. Καὶ νῦν οἱ Ἀχαιοὶ ὑπὸ ἀγρίας κατεχομένοι ὀργῆς κατε-

[10] Πολύϐ. ΚΓ'. 1, 4, 7, 7, 1 καὶ 5 17. 10. 11. 12. Liv. XXXIX 33. Διόδ. ΚΘ'. 17. Παυσαν. Ζ'. 8, 4. 9, 1. (Περὶ τῆς καθόλου χρονολογίας ἴδ. κατωτέρω). Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἀπῄτησεν ὁ Μέτελλος παρὰ τῶν δαμιουργῶν σύγκλησιν ἐκτάκτου συνόδου κοινῆς (ἐκκλησίας)· ἀλλ' οὗτοι δὲν προσεχώρησαν εἰς τὴν τοιαύτην ἀπαίτησιν ἀποβλέποντες εἰς τὰ καθεστῶτα νόμιμα τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας ἀφοῦ ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς οὐδεμίαν εἶχεν ἔγγραφον ὁδηγίαν παρὰ τῆς Συγκλήτου πρὸς τοιαύτην ἀπαίτησιν, οὐδ' εἶχε νὰ ὑποϐάλῃ καθόλου σαφῶς καθωρισμένας καὶ ἐγγράφως διατετυπωμένας προτάσεις, περὶ ὧν ἠδύνατο νὰ γείνῃ συζήτησις ἐν τῇ κοινῇ συνόδῳ. Κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἔριδος ταύτης μεταξὺ τοῦ Ῥωμαίου στρατηγοῦ καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας ἠξίωσεν ὕστερον ἡ Σύγκλητος ἵνα τοῦ λοιποῦ ἐπιτρέπηται εἰς τοὺς Ῥωμαίους στρατηγοὺς ἡ εἰς τὴν κοινὴν σύνοδον τῶν Ἀχαιῶν πρόσοδος ἐν οἱῳδήποτε χρόνῳ. Πολύϐ. ΚΓ'. 10, 10 κξ. 12, 5 κξ. Παυσαν. καὶ Liv. ἐν εἰρ. χ.

[11] Πολύϐ. ΚΓ'. 4, 8. 11, 7 καὶ 8. 12, 2-4. Liv. XXXIX. 35. Παυσαν. Ζ' 9, 2. Πρϐλ. Schorn σ. 310.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δίκασαν ἐρήμην εἰς θάνατον τὸν Ἀρέα καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην (ἐν ἔ. 184) [12]. Μεθ' ὅλα ταῦτα οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες ἐνεφανίσθησαν μετ' οὐ πολὺ μετὰ τοῦ Ῥωμαίου ἀπεσταλμένου Ἀππίου Κλαυδίου ἐν τῇ ἐν Κλείτορι συνελθούσῃ κοινῇ συνόδῳ τῶν Ἀχαιῶν. Καὶ ἐνταῦθα σφόδρα δυσφορήσας ὁ Ἄππιος Κλαύδιος διὰ τὴν παρρησίαν, μεθ' ἧς ὁ Λυκόρτας συνηγόρησεν ὑπέρ τε τῆς ἰδίας αὐτοῦ καὶ τῆς τῶν φίλων αὐτοῦ ἐναντίον τῆς Σπάρτης πολιτείας, κατήντησεν ἐπὶ τέλους νὰ εἴπῃ μεγαλοφώνως ὅτι «οἱ Ἀχαιοὶ ἤθελον πράξει πολὺ καλῶς, νὰ ἐκτελέσωσιν ἐγκαίρως ἐξ οἰκείας προαιρέσεως ἐκεῖνο, ὅπερ ἄλλως ἐντὸς σμικροῦ ἔμελλον νὰ ἐκτελέσωσιν ἀναγκαζόμενοι ὑπὸ τῆς Συγκλήτου». Καὶ ἀπεθαρρύνθησαν μὲν οὕτως οἱ Ἀχαιοί, ἀλλ' ἵνα μὴ τοὐλάχιστον περιέλθωσιν εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὰς ἰδίας αὐτῶν περὶ Σπάρτης ἀποφάσεις, ἀνέθεσαν ἐπὶ τέλους καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὴν περὶ τοῦ Σπαρτιατικοῦ ζητήματος κρίσιν. Συνῳδὰ πρὸς ταῦτα ὁ μὲν Ἄππιος ἐνήργησε τὴν ἀκύρωσιν τῆς κατὰ τοῦ Ἀρέως καὶ Ἀλκιβιάδου ἐκδοθείσης ἀποφάσεως· τοῦ δὲ κυρίου ζητήματος ἡ λύσις ἔμελλε νὰ γείνῃ ἐν Ῥώμῃ. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἐφάνησαν νῦν (τῷ 184 π. χ.) πρὸ τῆς Συγκλήτου πρέσβεις τῶν Ἀχαιῶν καὶ ἀπεσταλμένοι τῶν διαφόρων Σπαρτιατικῶν πολιτικῶν μερίδων [13]. Τότε δὲ ἐφάνη ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ζωηρᾷ μορφῇ ἡ ὀλεθρία κατάστασις τῶν κατὰ Σπάρτην. Ὁ δῆμος τῆς Σπάρτης ἦτο κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον διεσπασμένος εἰς τέσσαρας μερίδας. Τοῦτο ἐγένετο κατ' ἀκολουθίαν τῶν συμβεβηκότων τοῦ ἔ. 188 καὶ ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν δεινῶν δυσχερειῶν τῶν ἀντιταχθεισῶν εἰς τὴν ἀπόπειραν, ἥτις ἐγένετο ἵνα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου, τοῦ διὰ τοσούτων ἐπαναστάσεων ὁλοσχερῶς ἠρημωμένου, ἡ περὶ τὰς ἰδιοκτησίας ἐπελθοῦσα δεινῶς συγκεχυμένη κατάστασις λάβῃ διαρρύθμισίν τινα ἔστω καὶ περιωρισμένην. Οἱ κατὰ τὸ 188 ἐπιστρέψαντες εἰς τὴν πατρίδα μετανάσται (οἱ λεγόμενοι ἀρχαῖοι φυγάδες) εἶ-

[12] Liv. XXXIX. 35. Παυσαν. Ζ, 9, 2.

[13] Liv. XXXIX. 34. 35-37. Πολύϐ. ΚΓ'. 5. Παυσαν. Ζ. 9, 2.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χον διασπασθῇ εἰς δύο ὁμάδας. Καὶ οἱ μὲν λυσσωδέστατοι φανατικοί, ὧν ἡγεῖτο ὁ Λῦσις, ἀπήτουν τὴν ἁπλῆν ἀπόδοσιν πάντων τῶν κτημάτων, ἅτινα ἐκέκτηντο πρὸ τῆς τυραννίας ἤδη τοῦ Νάβιδος· τοὐναντίον δὲ τὸ μετριοπαθέστερον κόμμα, οὗτινος ἐπίτροποι ἦσαν οἱ μνημονευθέντες ἤδη ἀπεσταλμένοι Ἀρεὺς καὶ Ἀλκιβιάδης, ἤθελε νὰ ἀρκεσθῇ τοὐλάχιστον εἰς λύσιν τινὰ ἀποδίδουσαν εἰς ἕκαστον τῶν ἐπιστρεψάντων κτήματα μέχρι ἀξίας ταλάντου. Τὸ ἐπίλοιπον δὲ τῶν κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας αὐξηθέντων πολιτῶν, ὧν ἀγορητὴς ἦτο ὁ Σήριππος, ἐζήτει τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τῶν πραγμάτων τάξεως τοιαύτην, οἵα εἶχε αὕτη ῥυθμισθῇ κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως εἰς τὸν Φιλοποίμενα τῷ 192. Τέλος οἱ περὶ τὸν Χαίρωνα τῷ 188 ἐκπεσόντες ἐκ τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν νεοδαμώδεις ἠξίουν ἔτι τὴν εἰς τὴν Σπάρτην κάθοδον αὐτῶν [14]. Ἀπέναντι τοῦ ἀνηκούστως περιπλόκου τούτου ζητήματος διώρισεν ἡ Σύγκλητος ἐπιτροπείαν πρὸς ἐξομάλυνσιν τῆς δεινῆς ἔριδος συνισταμένην ἐκ τριῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, εἰς οὓς νεωστὶ εἶχεν ἀνατεθῇ τὸ πλεῖστον ἡ διαρρύθμισις τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων· ἦσαν δ' οὗτοι ὁ Φλαμινῖνος, ὁ Καικίλιος Μέτελλος καὶ ὁ Ἄππιος Κλαύδιος. Ἀλλ' ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτική, ἀντὶ νὰ κόψῃ δι' ἐτυμηγορίας τινος δικαστικῆς τὸν κόμπον, ἠρκέσθη εἰς πολὺ ἐπιπολαίαν τινὰ θεραπείαν τῶν ταραχῶν τούτων, δι' ἃς ἡ μὲν Σπάρτη ὑπεχρεοῦτο νὰ μείνῃ ἐν τῇ Ἀχαικῇ Συμπολιτείᾳ, ἀπὸ δὲ τῶν Ἀχαιῶν ἀφῃρεῖτο ἡ ποινικὴ ἐπὶ τῶν Σπαρτιατῶν δικαιοδοσία. Εἰς τὴν Σπάρτην ἐπετρέπετο πάλιν νὰ περιβληθῇ τείχη καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου. Περὶ τοῦ δυσχεροῦς ζητήματος τῆς διαρρυθμίσεως τῶν κτήσεων οὐδὲν καθωρίσθη, πᾶσαι δὲ αἱ ἀπὸ τοῦ 188 ἐκδοθεῖσαι θανατικαὶ καταδίκαι ἠκυρώθησαν, ἐπετράπη δὲ ἡ κάθοδος εἰς πάντας τοὺς φυγάδας [15]. Ἡ ἡσυχία βεβαίως οὐδ' οὕτω ἀπο-

[14] Πολύβ. ΚΔ'. 4, 1-5.

[15] Πολύβ. ΚΔ. 4, 6-16. Πλουτ. Φιλοπ. κ. 16. Liv. XXXIX. 48. Παυσαν. Ζ, 9, 3. 4. Ἐκ τῶν νεωτέρων περὶ τοῦ Λακεδαιμονιακοῦ ζητήματος πραγματειῶν ἰδ. ἰδίως

κατεστάθη ἀσφαλῶς· οἱ δ' Ἀχαιοὶ ἠναγκάσθησαν πάντως νὰ ἀναγνωρίσωσιν ὅτι ἕνεκα τῶν ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὸ 188 διαπραχθέντων βαρέων σφαλμάτων ἡ Ῥώμη ἔκρινεν ὡς κυρίαρχος ἐν τοῖς πράγμασι τῆς Πελοποννήσου καὶ ὅτι ὁ ἀρχαῖος καὶ ὑπὸ τῆς Συγκλήτου μέχρι νῦν ἀνεγνωρισμένος ὁμοσπονδιακὸς νόμος, ὅστις ἀπηγόρευεν εἰς τὰς ἀποτελούσας τὴν Συμπολιτείαν πόλεις καὶ χώρας νὰ πέμπωσιν εἰς ξένα κράτη ἰδιαιτέρας, ἀνεξαρτήτους ἀπὸ τῆς Συμπολιτείας, πρεσβείας ἐμπράκτως κατηργήθη. Ἀλλ' ἐν Σπάρτῃ ἐξηκολούθει ἔτι ἐπί τινα χρόνον ἡ γενικὴ σύγχυσις καὶ ἡ κατὰ τῶν Ὁμοσπόνδων ἀντιπάθεια. Οἱ Ἀχαιοὶ μάλιστα ἐφοβήθησαν ἐπὶ μικρὸν εὐλόγως μὴ οἱ Σπαρτιᾶται δώσωσι χεῖρα βοηθείας εἰς τὴν νέαν κατὰ τῆς Ὁμοσπονδίας ἐξέγερσιν τὴν ἐκραγεῖσαν εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἐν Μεσσηνίᾳ.

Ἐν Μεσσηνίᾳ ὑφίστατο ἔτι πάντοτε μερὶς ὀλιγαρχικὴ δυσμενέστατα ἔχουσα πρὸς τὴν μετὰ τῶν δημοκρατικῶν ὁμοσπόνδων ἕνωσιν. Ἔτι κατὰ τὸ 189 ὁ Φιλοποίμην ὡς στρατηγὸς τῆς Συμπολιτείας βιαίως εἶχε καταστείλει ὀλιγαρχικήν τινα ἀνθενωτικὴν ἀπόπειραν ἐν Μεσσηνίᾳ, ἰδίως δὲ εἶχε περιποιήσει εἰς τὴν δημοκρατίαν ἀσφαλῆ ἐπικράτησιν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ (οὐχὶ ἄνευ σοβαρᾶς ἀποδοκιμασίας τῆς ἐν τῇ Συμπολιτείᾳ ὀλιγαρχικῆς μερίδος)[16], ἀλλὰ διὰ τῆς πράξεως αὐτοῦ ταύτης εἶχεν ἐφελκύσει καὶ τὴν σφοδροτάτην ἔχθραν τοῦ φανατικοῦ ἡγέτου τῆς ὀλιγαρχικῆς μερίδος Δεινοκράτους. Οὗτος ἀκολαστότατος ὢν τὴν δίαιταν καὶ ἠθικῶς ἀσταθής, κουφόνους ἅμα καὶ τολμηρὸς φιλοκίνδυνος ἀνήρ, ἀλλ' ἐνταυτῷ καὶ δεξιὸς στρατηλάτης καὶ ἐπιτήδειος διπλωμάτης

καὶ τὴν τοῦ Peter (Studien zur röm. Geschichte σ. 168-171), ὅστις ἀληθῶς τὴν ἐν τῷ γεγονότι τούτῳ πολιτικὴν τῆς Ῥώμης, ὡς καθόλου τὴν ἀπὸ τοῦ 196 ἐφαρμοσθεῖσαν ὑπ' αὐτῆς πολιτικήν, διὰ ζοφερωτάτων περιγράφει χρωμάτων· καὶ Freeman σ. 645 κξ. Περὶ τῆς ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἀφαιρέσεως τῆς ποινικῆς ἐπὶ τῶν Σπαρτιατῶν δικαιοδοσίας (κατὰ Παυσαν. ἐν εἰρ. χ.) ἴδ. κατωτέρω. Ἐν τῇ χρονολογικῇ κατατάξει τῶν γεγονότων ἀκολουθῶ ἐνταῦθα πανταχοῦ ταῖς ὁρίσμασι τῶν νέων καὶ ὀξυνουστάτων ἐρευνῶν τῶν γενομένων ἐν τῷ μνημονευθέντι βιβλίῳ τοῦ Nissen, σ. 231 κξ.

[16] Πρβλ. Πολύβ. ΚΙ', 10, 5-6. ἴδ. πρὸς τούτοις Schorn, σ. 313 κξ. Freeman, σ. 647.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐπαγωγότατος[17], εἰργάζετο διηνεκῶς, ἵνα περιποιήσῃ τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν αὐτοῦ μερίδα, συγχρόνως δὲ νὰ ἀποσπάσῃ τὴν χώραν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Συμπολιτείας. Ἐνθαρρυνθεὶς προδήλως ἐκ τῆς μεταξὺ Ῥώμης καὶ Ἀχαιῶν ἐπελθούσης μεγάλης διαστάσεως εἶχε μεταβῇ καὶ αὐτὸς τῷ 184 εἰς Ῥώμην (πρβλ. καὶ σ. 162) καὶ εἶχε ζητήσει τὴν συνδρομὴν τοῦ πρότερον ἤδη εὐμενῶς διατελοῦντος πρὸς αὐτὸν Φλαμινίνου, ὅστις ἤδη τῷ 191 (σ. 210) παρέστη ὡς φυσικὸς προστάτης τῶν Μεσσηνίων. Ὁ νικητὴς τῶν Κυνὸς Κεφαλῶν εἶχε διέλθει ἤδη τὸν κάλλιστον χρόνον τοῦ σταδίου αὐτοῦ ὡς πολιτικὸς ἀνήρ. Ἡ ὁμὰς τῶν εὐγενῶν, ἧς συνεμερίζετο τὰς πολιτικὰς γνώμας, εὑρίσκετο ἀπὸ τῆς πτώσεως τῶν Σκιπιώνων ἐν μεγάλῃ παρακμῇ· καὶ αὐτὸς δὲ οὗτος, ὅσον θερμὴ κἂν ἦτο ἔτι ἡ φιλοδοξία αὐτοῦ, ἤρξατο ἐπὶ μᾶλλον νὰ δευτεραγωνιστῇ ἐν τῇ πολιτείᾳ[18]. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων, καὶ αὕτη εἶχεν ἀπολέσει προδήλως τὴν προτέραν αὐτῆς αἴγλην. Δὲν ἦτο πλέον ἐπὶ πολὺ ὁ μόνος ἐξ ἐπαγγέλματος, οὕτως εἰπεῖν, μεταξὺ Ῥώμης καὶ Ἑλλάδος μεσίτης, καὶ ἡ κενοδοξία αὐτοῦ ἐπλήγη φανερῶς ἰδίως ὑπὸ τῆς ὑπερηφάνου διαγωγῆς τοῦ Φιλοποίμενος, ὅστις καὶ πρότερον ἤδη εἶχεν ἐξεγείρει τὴν ζηλοτυπίαν αὐτοῦ (σ. 170). Καὶ οὕτω βλέπομεν πῶς ὁ Φλαμινῖνος, χωρὶς ἔτι νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὸν ἀπηνῆ τρόπον τοῦ Καικιλίου Μετέλλου καὶ Ἀππίου Κλαυδίου ἢ εἰς τὴν ῥᾳδιοῦργον πολιτικὴν τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ῥώμης τῶν κατὰ τὴν ἐπομένην δεκαετηρίδα ἐχόντων τὴν νικῶσαν ψῆφον, ἀπέναντι τῆς ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς ἐν Πελοποννήσῳ μερίδος σκοπουμένης ἐνισχύσεως τῆς Συμπολιτείας αὐτῆς[19] ἔρχεται ἐπίκουρος εἰς τὸν Δεινοκράτην τοῦτον, οὗ οἱ σκοποὶ ἀπέβλεπον προφανέστατα εἰς τὴν ἐξασθένωσιν τῆς ἐσχάτης ἐν

[17] Πολύβ. ΚΔ'. 5, 1 13 πρβλ. Πλουτ. Φλαμιν. κ. 17.

[18] Πρβλ. L. Lange, Röm. Alterth. Τόμ. 2 σ. 200-225. Nitsch, die Gracchen σ. 112-154.

[19] Πρβλ. Πολύβ. ΚΔ'. 5, 2 καὶ 12 κξ.

Εὐρώπη ἀκραιφνοῦς Ἑλληνικῆς δυνάμεως. Οὕτω δὲ ἀπεκαλύφθη καὶ ἡ ἀντίθετος ὄψις τῆς ἐλευθερωτικῆς πολιτικῆς τοῦ Φλαμινίνου. Καὶ ἂν ἔτι ὑποτεθῇ ὅτι ὁ Φλαμινῖνος ἐφρόνει ὅτι ἡ ἕνωσις τῆς Μεσσηνίας μετὰ τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας δὲν ἦτο σύμφορος εἰς τὴν Συμπολιτείαν ταύτην, ἀληθῶς ὅμως εἶχε καταντήσει νῦν νὰ ὑπερασπίζῃ, πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ῥώμης, ἀπέναντι μὲν τῶν Ἀχαιῶν τὴν Μεσσηνιακὴν κακοτροπίαν, ἀπέναντι δὲ τῆς Συμπολιτείας τὴν κατ' ἰδίαν ἐλευθερίαν ἑκάστης χώρας, τὴν μικροπολιτείαν δηλονότι μεθ' ὅλης τῆς πενιχρότητος αὐτῆς, οὕτω δὲ εἶχε καταστῇ ἀπὸ μεγαλόφρονος φιλέλληνος μιμητὴς τῶν πολιτικῶν ἐκείνων ἀνδρῶν τῆς Σπάρτης, οἵτινες ἠλευθέρουν τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ πρόγραμμα τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης. Πρὸς εὐτυχίαν αὐτοῦ δὲν ἦτο πεπρωμένον αὐτῷ ν' ἀκολουθήσῃ μέχρι τέλους τὴν ὁδὸν ταύτην. Ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος ἐπεσφραγίσθη ὑπὸ πολλῷ χειρόνων ῥαδιούργων, καί, ἵνα εἴπωμεν τὴν ἀλήθειαν, πρὸ πάντων διὰ τῆς ἀφροσύνης καὶ τῶν κακουργιῶν αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων.

Αἱ γενόμεναι πρότερον περὶ τοῦ Σπαρτιατικοῦ ζητήματος διαπραγματεύσεις ἐπερατώθησαν, ὡς φαίνεται [20], τὸ θέρος τοῦ 184· μικρὸν δ' ὕστερον ἐπεχείρησεν ὁ Φιλοποίμην ἐν συνοδείᾳ τοῦ Δεινοκράτους περιοδείαν τινὰ εἰς Ἀνατολὴν ἐν ἰδιότητι πρέσβεως καὶ ἀπεπειράθη νῦν, καίπερ οὐδεμίαν παρὰ τῆς Συγκλήτου λαβὼν ἐντολὴν περὶ Ἑλλάδος, μόνον δὲ ἐπὶ τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὑπολήψεως στηριζόμενος, νὰ ἐνεργῇ ἐκ Ναυπάκτου, παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς, ἐπὶ ἰδίᾳ αὐτοῦ εὐθύνῃ, ὑπὲρ τῆς Μεσσηνιακῆς ὀλιγαρχίας. Ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα ἀπέτυχεν ὁλοσχερῶς ἕνεκα τῆς φρονήσεως καὶ εὐσταθείας τοῦ Φιλοποίμενος, ὅστις τὸ ὄγδοον τότε εἶχε περιβληθῇ τὴν ἀρχὴν τοῦ στρατηγοῦ [21], καὶ

[20] Πρβλ. Nissen, σ. 232.

[21] Πολύβ. ΚΔ. 5, 14-18. (Τὴν ἑβδόμην στρατηγίαν τοῦ Φιλοποίμενος ὅ,τε Nissen (σ. 231) καὶ ὁ K. Keil (ἐν τῷ ἄρθρῳ « Philopœmen » ἐν Ersch-Grubers. Allg. Encyclopäd. Τμημ. 3. τόμ. 23 σ. 462, ἀνάγουσι, διαφωνοῦντες πρὸς τοὺς τῶν ἄλλων συγγραφέων, ὑπολογισμούς, εἰς τὸ ἔ. 187 π. Χ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὁ Φλαμινῖνος ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὸ ἔργον ἄπρακτον. Ἀλλὰ καὶ οὕτω ὁ Δεινοκράτης προέβη ἐξ ἰδίων εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ἀνέτρεψε τὴν δημοκρατικὴν κυβέρνησιν ἐν Μεσσήνῃ καὶ ἐκήρυξε τὴν ἀποχώρησιν τῆς χώρας αὐτοῦ ἐκ τῆς Συμπολιτείας. Ἐν τούτοις πολλοὶ μικροὶ δῆμοι τῆς χώρας ταύτης ἔμειναν πιστοὶ εἰς τοὺς Ἀχαιούς [22]. Οὕτω δὲ ἀπεφάσισεν ὁ Φιλοποίμην, καίπερ ἑβδομηκοντούτης ὢν γέρων, καὶ ἐν Ἄργει ἀσθενῶν ἀπὸ πυρετοῦ, νὰ δαμάσῃ τὴν ἐπανάστασιν ἐν τῇ γενέσει αὐτῆς διὰ ταχείας ἐνεργείας, τοὐλάχιστον νὰ παράσχῃ ἐγκαίρως χεῖρα βοηθείας εἰς τοὺς πιστοὺς μείναντας. Ἀτυχῶς ἡ ἐπιχείρησις αὕτη ἐγένετο μετὰ ἐξάψεως καὶ ὑπεράγαν σπουδῆς, ἅπερ ἦσαν ἄλλως ἀσυνήθη εἰς τὸν ἡρωϊκὸν γέροντα· οὕτω δὲ συνέβη ἵνα ὁ ἀνδρεῖος γέρων μετὰ ἀτυχῆ τινα μάχην γενομένην ἐν τῇ νοτίᾳ ἀπὸ Μεγαλοπόλεως εἰς Μεσσήνην ἀγούσῃ ὀρεινῇ ὁδῷ, παρὰ τὸν «λόφον τοῦ Εὐάνδρου», ἐν τῇ ἐπανόδῳ συνελήφθη ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν ἐν τοῖς μεταξὺ Μεσσηνίας καὶ Ἀρκαδίας μεθορίοις ὄρεσι καὶ ἀπήχθη εἰς Μεσσηνίαν (κατὰ Αὔγουστον ἢ Σεπτέμβριον τοῦ 184 [22β]). Ἡ συμπάθεια τοῦ δήμου τῆς Μεσσήνης πρὸς τὸν μέγαν ἄνδρα, ὅστις τούτοις πρὸ ἐτῶν εἶχεν ἀποσπάσει τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ τρομεροῦ Νάβιδος (σ. 93) ἔπεισε τὸν Δεινοκράτην καί τινας τῶν φανατικῶν τούτου ἑταίρων νὰ θανατώσωσιν ἀμελλητὶ διὰ δηλητηρίου τὸν ἐπιφανῆ αἰχμάλωτον! [23]. Οὕτω δὲ ἠνάγκασαν τοὺς Ὁμοσπονδους, τοὺς ἀπολέσαντας οὕτω κάκιστα τὸν μέγιστον τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν, νὰ ἐξακολουθήσωσι μετ' ἀδυσωπήτου πεισμονῆς τὸν κατὰ τῆς Μεσσηνίας πόλεμον. Ὁ τοῦ Φιλοποίμενος στενώτατος φίλος καὶ προκάτοχος αὐτοῦ ἐν τῇ στρατηγίᾳ Λυκόρτας, γενόμενος ἀπὸ

[22α] Πρβλ. Curtius, Peloponn. τόμ. 2. σ. 166 κξ. καὶ τὸν αὐτὸν παρὰ Gerhard Archäol. Zeit 1855. Ἀριθ. 75 σ. 36 κξ.

[22β] Πρβλ. Nissen, σ. 232. (ἰδ. καὶ Gerhard. de vita T. Corn. Scipion. Afric. super. σ. 12).

[23] Liv. XXXIX. 48-50. Πολύβ. ΚΔ'. 8 c καὶ d. 1, 14. Πλουτ. Φιλοπ. κ. 18-20. Παυσαν. Δ'. 21, 5. Ζ 1, 4 Η'. 51, 2 καὶ 3. Διόδ. ΚΘ'. 18. Iustin. XXXII. 1. Πρβλ. καὶ Curtius, Peloponnes. τόμ. 2. σ. 13 κξ. 167. 192.

νῦν ἀρχηγὸς τῆς ἐθνικῆς μερίδος, κατασταθεὶς δὲ καὶ αὖθις στρατηγὸς τῆς Συμπολιτείας διὰ τὸ 183 [24] ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον μετ' ἀποτελεσματικωτάτης ἐνεργείας μεθ' ὅλας τὰς νῦν καὶ ἐκ τῆς ἀνδρείας τῶν Μεσσηνίων καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν [25] καὶ τῆς νῦν τὸ πρῶτον ὅλως κακοπίστου πολιτικῆς τῶν Ῥωμαίων προελθούσας δυσχερείας. Ἡ Σύγκλητος εἶχε πέμψει κατὰ φθινόπωρον τοῦ 184 [26α] ὡς πρεσβευτὴν εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα τὸν Κοΐντιον Μάρκιον Φίλιππον, τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον ἄνδρα, ὅστις βραδύτερον ἐδυσφημήθη ὡς πρῶτος ὀνομαστὸς ἀντιπρόσωπος ῥαδιούργου καὶ φανερῶς φαύλης πολιτικῆς [26β]. Ὁ Μάρκιος κατὰ τὸν χειμῶνα ἢ τὸ ἔαρ τοῦ 183 ἐπεσκέφθη τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰργάσθη ἀνεπιτυχῶς, ἵνα πείσῃ τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ ἀναστείλωσι προσωρινῶς τὰς κατὰ Μεσσηνίας ἐχθρικὰς πράξεις. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐποιήσατο εἰς τὴν Σύγκλητον δυσμενεστάτην περιγραφὴν τῶν διαθέσεων καὶ τῶν σκοπῶν τῶν Ἀχαιῶν [26γ]. Καὶ ἡ περιγραφὴ αὕτη ἐπήνεγκεν ἀμέσως τοὺς καρποὺς αὐτῆς. Περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔ. 183 π. γ. ἐφάνησαν ἐν Ῥώμῃ πρέσβεις τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Ἀχαιῶν [26δ]. Ἐν Σπάρτῃ, ἔτι πρὸ τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Μεσσηνίων ἐκ τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας, εἶχον ἐπέλθει νέαι ταραχαὶ (τῷ 184) καὶ κατ' ἀκολουθίαν τούτων εἶχεν ἐξελαθῇ αὖθις ἐκ τῆς πόλεως ἡ μερὶς τῶν λεγομένων παλαιῶν μεταναστῶν [27α]. Καὶ ἵνα τέλος τεθῇ τέρμα εἰς τὴν ὀλεθρίαν σύγχυσιν δι' ἀποφάσεώς τινος τῆς Συγ-

[24] Πρβλ. Πολύβ. ΚΔ'. 11 καὶ 12, 1. Πλουτ. Φιλοπ. κ. 21. ἰδ. καὶ Nissen, σ. 23 κξ.

[25] Πρβλ. Πολύβ. ΚΔ'. 5, 6.

[26α] Nissen σ. 233.

[26β] Πολύβ. ΚΔ'. 4, 16. Liv. XXXIX. 48.

[26γ] Πολύβ. ΚΔ'. 10, 1 καὶ 4-10. ΚΓ', 2, 12 κξ. Liv. XL. 2. Nissen. σ. 233.

[26δ] Πολύβ. ΚΔ'. 10. 1. Nissen ἐν εἰρ. χ.

[27α] Πολύβ. ΚΔ'. 5, 18. Οἱ ἐξελαθέντες, ἐν οἷς ἦτο ὁ ἡγεμονόπαις Ἀγησίπολις, ἀνέθεσαν νῦν πᾶσαν τὴν ἐλπίδα αὐτῶν εἰς τὴν Σύγκλητον· ἀλλ' ἡ πρώτη αὐτῶν πρεσβεία, (μετὰ ταύτης δὲ καὶ ὁ Ἀγησίπολις) ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν πειρατῶν Πολύβ. ἐν εἰρ. χ. νέα δὲ πρεσβεία ἐπέμφθη νῦν καὶ ἀφίκετο εἰς Ῥώμην (ὁμοῦ μετὰ τῶν Ἀχαιῶν καὶ τοῦ Σηρίππου ἰδ. ἀνωτ.) ἰδ. Πολύβ. ἐν εἰρ. χ. 10, 1 καὶ 11, 3.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κλήτου, ἦλθεν εἰς Ῥώμην ἐκ μέρους τῶν πολιτῶν τῆς Σπάρτης ὁ προμνημονευθεὶς Σήριππος [27 6]. Οἱ δὲ Ἀχαιοὶ ἐξ ἄλλου ἤθελον νὰ παρακαλέσωσι τὴν Σύγκλητον ἢ νὰ πέμψῃ αὐτοῖς βοήθειαν συμφώνως πρὸς τὴν ὑφισταμένην μεταξὺ τῆς Συμπολιτείας καὶ τῆς Ῥώμης συμμαχίαν ἢ τοὐλάχιστον νὰ κωλύσῃ τὴν ἐξ Ἰταλίας εἰς Μεσσηνίαν εἰσαγωγὴν ὅπλων καὶ σίτου [28]. Τότε ἡ Σύγκλητος ἀπεκρίνατο εἰς μὲν τοὺς Σπαρτιάτας ὅτι ὤφειλον αὐτοὶ οὗτοι περὶ ἑαυτῶν νὰ προνοῶσιν ὅσον δύνανται μὴ προσδοκῶντες παρὰ τῆς Συγκλήτου νὰ φροντίζῃ περὶ αὐτῶν· εἰς δὲ τοὺς Ἀχαιούς, ὅτι οὐδαμῶς θὰ μελήσῃ αὐτῇ καὶ ἂν ἔτι καὶ ἡ Σπάρτη καὶ τὸ Ἄργος καὶ ἡ Κόρινθος, ἤθελον ν' ἀποχωρήσωσι τῆς Συμπολιτείας [29]. Ἡ ἀπόκρισις δὲ αὕτη ἡ πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ἐφάνη, ὡς παρατηρεῖ ὁ Πολύβιος, ὡς προτροπὴ πρὸς τοὺς Πελοποννησίους ν'ἀποστῶσι τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας. Ὁ Λυκόρτας ἐνόησε τότε πῶς εἶχον τὰ πράγματα καὶ ὅτι ἡ διατήρησις τῆς Συμπολιτείας ἐξηρτᾶτο νῦν μόνον ἀπὸ τῆς ἰδίας αὐτῆς δυνάμεως καὶ εὐτολμίας. Ἅπαξ δ' ἔτι ἐφώτισεν ὁ εὐοίωνος ἀστὴρ τοῦ Φιλοποίμενος τὸν γενναῖον αὐτοῦ διάδοχον. Κατώρθωσεν οὗτος ἐπὶ τέλους διὰ φοβερᾶς δηώσεως τῆς εὐφόρου χώρας νὰ κυριεύσῃ πάσας τὰς λοιπὰς ἐν Μεσσηνίᾳ θέσεις καὶ ν' ἀποκλείσῃ τοὺς ἐπαναστάτας εἰς τὴν ἰσχυρὰν πρωτεύουσαν πόλιν Μεσσήνην. Μετὰ μακρὸν ἀγῶνα ἐξηγέρθη ἐπὶ τέλους ἐνταῦθα ὁ δῆμος κατὰ τῆς ὀλιγαρχίας καὶ συνάψας διὰ τῆς μεσιτείας τῶν Βοιωτῶν διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς παρέδωκε τέλος ἄνευ ὅρων τὴν πρωτεύουσαν εἰς τὸν Λυκόρταν (τὸ θέρος ἢ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔ. 183) [30].

Νῦν ἠδυνήθη ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐθνικὴ μερὶς νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν νίκην αὐτῆς δαψιλῶς. Πρὸ πάντων ἔσπευσεν αὐτὴ νὰ ἐπιδείξῃ τὴν τελευταίαν τιμὴν τῷ μεγάλῳ Φιλοποίμενι. Ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ἐκάη

[27] 6 Πολύβ. ΚΔ'. 10, 11.
[28] Πολύβ. ΚΔ'. 10, 12.
[29] Πολύβ. ΚΔ'. 10, 11 καὶ 13 κξ.
[30] Liv. XXXIX. 50. Πολύβ. ΚΔ'. 12, 1-12. Πλουτ. Φιλοπ. κ. 21. Iust. ἐν εἰρ. χ. Παυσαν. Δ'. 29, 5. Η'. 51, 3. Nissen, σ. 239.

πανηγυρικῶς ἐν Μεσσήνῃ, ἡ κόνις (ἣν ἔφερεν ἐν ὑδρίᾳ πλουσίως κεκοσμημένῃ ὁ νεαρὸς Πολύβιος, ὁ τοῦ Λυκόρτα υἱός) ἤχθη ὑπὸ τοῦ νικηφόρου ὁμοσπονδιακοῦ στρατοῦ, ἐν συνοδείᾳ τοῦ πανταχόθεν συρρέοντος πλήθους λαοῦ, πρὸς ταφὴν εἰς Μεγαλόπολιν[31]. Πρὸς διαρκῆ δὲ μνήμην τοῦ μεγάλου ἡγέτου, τοῦ «τελευταίου Ἕλληνος», (ὡς ἐκάλεσέ τις αὐτὸν Ῥωμαῖος[32]), τοῦ τελευτήσαντος τὸν βίον κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, (ἂν μὴ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος), καθ' οὓς ἐξίκετο εἰς τὸ τέρμα αὐτοῦ καὶ τὸ στάδιον τῶν μεγάλων συγχρόνων αὐτῷ ἀνδρῶν, τοῦ Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ καὶ τοῦ Ἀννίβα, συνεστάθησαν ἐν Μεγαλοπόλει ἐνιαύσιαι θυσίαι, καθ' ἃς νέοι ἔψαλλον ὕμνους πρὸς τιμὴν αὐτοῦ. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, πρὸς τιμὴν τοῦ νέου ἥρωος, ἱδρύθησαν ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Μεγαλοπόλεως (πρβλ. σ. 206), καὶ ἐν πολλαῖς ἄλλαις πόλεσι (καὶ ἐν Δελφοῖς) ἀνδριάντες αὐτοῦ· ἡ δὲ τιμητικὴ ἐπιγραφὴ τῶν Μεγαλοπολιτῶν διεσώθη μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν[33]. Ὡς πρὸς τὴν πολιτικὴν ἐκκάρπωσιν τῆς κατὰ τῶν Μεσσηνίων ἀνθενωτικῶν δυσχερῶς καταχθείσης νίκης, οἱ Ὁμόσπονδοι, ἀναμιμνησκόμενοι τῶν δεινῶν ἐπακολουθημάτων τῶν κατὰ τὸ 188 διαπραχθέντων ὑπ' αὐτῶν σφαλμάτων, ἔδειξαν νῦν ἔμφρονα μετριοπάθειαν. Ἀποφυγόντες ἐπιμελῶς τὰς ὠμότητας τῶν ἠδηδὸν σφαγῶν, ἠρκέσθησαν, ἀφοῦ πρὸ τῆς παραδόσεως ἤδη τῆς Μεσσήνης ὅ τε Δεινοκράτης καὶ ἄλλοι ὀλιγαρχικοὶ ἐφόνευσαν αὐτοὶ ἑαυτούς, εἰς τὸν φόνον τῶν σφοδροτάτων ὀλιγαρχικῶν καὶ τὴν ἐξορίαν τῶν ἧττον ἐνόχων, ὅσοι τούτων δὲν εἶχον ἤδη φυγαδευθῇ[34], καὶ ἄλλως δὲ ἐνήργησαν παντὶ τρόπῳ, ἵνα μὴ τοὺς Μεσσηνίους ὁμοίως

[31] Πολύϐ. Φιλοπ. κ. 21. Liv. XXXIX 50. Παυσαν. 51, 3.

[32] Πλουτ. Φιλοπ. κ. 1. Ἄρατ. κ. 24.

[33] Πρβλ. Διόδ. ΚΘ'. 18. Πολύϐ. Μ. 7α καὶ 8, 1. Πλουτ. Φιλοπ. κ. 2 ἀρχ. κ. 10 καὶ καὶ κ. 21. Παυσαν. Η'. 41, 1. 52, 3. ἴδ. εἶτα Böckh. C. I. τόμ. 1. ἀριθ. 1536. Ross. Inscr. Gr. ined. Fasc. I ἀρ. 12. K. Keil, Anal. Epigr. σ. 9 - 39. καὶ ἐν εἰρ. τ. σ. 464. Curtius, Peloponn. Τόμ. 1. σ. 287 καὶ 334 κξ.

[34] Πολύϐ. ΚΔ'. 12, 13. ΚϚ'. 2, 43. 3, 13 κξ. Πλουτ. Φιλοπ. κ. 21. Παυσαν. Ζ'. 9, 4. Η'. 51, 3.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πλήξωσι καθ' ὃν τρόπον πρὸ ἐτῶν πέντε τοὺς Σπαρτιάτας. Καὶ ἐφηρμόσθησαν μὲν πάντως νῦν καὶ ἐπὶ τὴν Μεσσηνίαν αἱ ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος ἐμφαντικῶς ἀνακηρυχθεῖσαι ἀρχαὶ τῆς ἀκριβοῦς ἰσότητος καὶ οἱ (ἐν τῇ νοτίῳ Μεσσηνίᾳ κείμενοι) δῆμοι Ἄβια, Θούρια καὶ Φαραὶ χωρισθέντες ἀπὸ τῆς πρωτευούσης μετέσχον τῆς Συμπολιτείας ὡς αὐτοτελεῖς πολιτεῖαι. Ἀλλ' οἱονεὶ πρὸς ἀντάλλαγμα τῶν γενομένων, μεγάλη ἐδείχθη εὐμένεια πρὸς τὸν δῆμον τῆς Μεσσηνίας καὶ ἡ χώρα αὕτη ἕνεκα τῶν δηώσεων, ἃς ἔπαθεν ἐκ τοῦ πολέμου, ἀπηλλάγη ἐπὶ τρία ἔτη πάσης συμμαχικῆς πρὸς τὴν Συμπολιτείαν εἰσφορᾶς [35]. Καὶ εὐθὺς μετὰ ταῦτα (ἔτι κατὰ τὸ ἔτος 183 [36α]), κατώρθωσεν ὁ Λυκόρτας καὶ τὰς πρὸς τὴν Σπάρτην σχέσεις νὰ διαρρυθμίσῃ ἐκ νέου. Οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον θεωρήσει φρόνιμον νὰ ἀναμένωσι τὸ τέλος τοῦ Μεσσηνιακοῦ πολέμου μετ' ἐφεκτικῆς οὐδετερότητος. Νῦν δὲ φρονιμώτατον αὐτοῖς ἐφάνη νὰ συμβιβασθῶσιν ἐγκαίρως μετὰ τῶν ἰσχυρῶν Ἀχαιῶν, διότι ἡ Σύγκλητος ἐφαίνετο ἔχουσα ἀπόφασιν νὰ καταλίπῃ ἐπί τινα χρόνον τὰ ἐν Πελοποννήσῳ πράγματα εἰς τὴν ἀκώλυτον αὐτῶν πορείαν. Οὕτω δὲ ἡ Σπάρτη εἰσῆλθεν αὖθις εἰς τὴν Συμπολιτείαν καὶ συνεβιβάσθη ὅσον οἷόν τε συμφορώτερον μετὰ τῶν Ἀχαιῶν, οἵτινες ἐφάνησαν νῦν πολλῷ μετριοπαθέστεροι ἢ τῷ 188· ἀλλ' ὅσοι τῶν ἀρχαίων φυγάδων, ἰδίως τῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 187, εἶχον ἐνοχοποιηθῇ βαρέως ἀπέναντι τῶν Ἀχαιῶν, ὑπεχρεοῦντο νὰ καταλίπωσι διαρκῶς τὴν πατρίδα [36 6]. Ἅπαξ ἔτι ἐξεκαύθη ἐν Σπάρτῃ ὁ μεταξὺ τῶν πολιτικῶν μερίδων ἀγών (ἐν ἔ. 181). Ὁ προμνημονευθεὶς Χαίρων, ὅστις, ὡς φαίνεται, εἶχε λάβει τότε θέ-

[35] Πολύβ. ΚΔ'. 12. 12 καὶ ΚΕ'. 1, 1. 2 καὶ 3. 3, 3. Curtius, τόμ. 2 σ. 163. Freeman σ. 649.

[36α] Nissen, σ. 333.

[36 6] Πολύβ. ΚΕ'. 1, 5-13. 2, 1-3 (Φαίνεται, (πρβλ. Schorn σ. 384) ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται εἰσερχόμενοι αὖθις εἰς τὴν Συμπολιτείαν τὴν Ἀχαϊκήν, παρητήθησαν, ἂν μὴ ῥητῶς, τοὐλάχιστον ἔργῳ, τὰ νεωστὶ παραχωρηθὲν εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων προνόμιον (σ. 228), καθ' ὃ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν ἀφῃρεῖτο τὸ δικαίωμα νὰ κρίνωσι παινικῶς τοὺς Σπαρτιάτας τοὺς ἐγκληματοῦντας ἐναντίον τῆς Συμπολιτείας· φαίνεται ὅτι τὸ ζήτημα δὲν ἐκανονίσθη κατὰ τρόπον λίαν σαφῆ).

σιν δημοσίαν σπουδαίαν, ἐπειράθη διὰ ἀχαλινώτου δημαγωγίας νὰ ἁρπάσῃ τὴν τυραννίδα καὶ νὰ ἀνανεώσῃ τὰς κοινωνιστικὰς βιαίας πράξεις τοῦ Νάβιδος. Τότε ἐπενέβησαν ἐγκαίρως οἱ Ἀχαιοὶ σπεύδοντες εἰς τὴν ἐπίκλησιν τῶν ἐχόντων κτήσεις καὶ ταχέως ποιήσαντες ἐκποδὼν τὸν κακοῦργον στασιαστὴν ἀποκατέστησαν τέλος ἐπὶ μακρὰν τὴν ἡσυχίαν [37].

Βεβαίως ἡ μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ὁμοσπόνδων τῆς μέσης καὶ βορείου Πελοποννήσου (ἰδίως τῶν Μεγαλοπολιτῶν) ἀντίθεσις οὐδέποτε ὁλοσχερῶς ἔπαυσε· καὶ ὡς ἀνωτέρω παρετηρήσαμεν, ἡ ἀντίθεσις αὕτη ἐπήνεγκεν ἐπὶ τέλους τὴν ἀπώλειαν τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας τῆς χερσονήσου. Ἐν τούτοις πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν συγχρόνων ἐφάνη ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 181 ἡ ἑνότης, ἡ ἡσυχία καὶ ἡ ἐσωτερικὴ τάξις τῆς Πελοποννήσου ἦσαν ἠσφαλισμένα ὅσον οὐδέποτε ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Σπαρτιατικῆς ἡγεμονίας μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην. Καὶ αὐτὴ ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος καταπλαγεῖσα ὑπὸ τῆς δραστηριότητος τοῦ Λυκόρτα καὶ ὑπὸ τῆς ἀπροσδοκήτου εὐσταθείας, μεθ' ἧς ἡ Συμπολιτεία συνεκράτησεν ἑαυτὴν ἐν τῇ τελευταίᾳ δυσχερεῖ κρίσει, δὲν εἶχεν ἀρνηθῇ (κατὰ τὸν χειμῶνα τ. ἔ. 182) τὴν συναίνεσιν αὐτῆς εἰς τὴν νέαν τάξιν τῶν Μεσσηνιακῶν καὶ Σπαρτιατικῶν πραγμάτων [38]. Οἱ δὲ ὁμόσπονδοι, ὧν ἡγοῦντο, πλὴν τοῦ κρατίστου Λυκόρτα καὶ τοῦ μεγαλοφυοῦς αὐτοῦ υἱοῦ Πολυβίου, πλῆθος ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἐκ τῆς τοῦ Φιλοποίμενος σχολῆς, Ἄρχων ὁ ἐξ Αἰγείρας, Ἀπολλωνίδας ὁ Σικυώνιος, Στράτιος ὁ ἐκ Τριταίας, Ξένων ὁ Πατρεύς, ὁ Ἀρκεσίλαος καὶ ὁ Ἀρίστων οἱ Μεγαλοπολῖται [39], καὶ ἄλλοι πολλοί, ἐνόμιζον ὅτι ἔμελλον ν' ἀνατείλωσι νῦν τέλος εἰς αὐτοὺς ἡμέραι ὡραιότεραι. Τοῦτο ἦτο δεινὴ αὐταπάτη. Νῦν ἀκριβῶς ἤρχιζεν ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτικὴ καὶ ἡ βαθεῖα φαυλότης Πελοποννησιακῆς τινος μερίδος νὰ ἐργά-

[37] Πολύβ. ΚΕ. 8.
[38] Πολύβ. ΚΕ. (1, 3 κ. 4) 2, 3-12. Liv. XL. 20. Nissen σ. 232 κξ.
[39] Πρβλ. ἰδίως Πολύβ. ΚΗ'. 6.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ζωνται ἀπὸ κοινοῦ μετ' ὀλεθρίας ἐπιτυχίας πρὸς ὄλεθρον τῆς Ἀχαϊκῆς ἐλευθερίας.

Ἥ τε Σπαρτιατικὴ καὶ ἡ Μεσσηνιακὴ κρίσις εἶχον διαταράξει ἀνιάτως τὰς μεταξὺ τῆς Συγκλήτου καὶ τῆς ἐθνικῆς Πελοποννησιακῆς μερίδος σχέσεις. Πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν Ῥωμαίων οὐδὲ τῆς τοῦ Φλαμινίνου μερίδος ἐξαιρουμένης, ἡ πολιτικὴ τοῦ Φιλοποίμενος ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐφαίνετο ὡς τις ἀπότομος ἰσχυρογνωμοσύνη ἀπέναντι τῆς Ῥώμης· ὅσῳ δ' ἀνωμαλώτεραι καθίσταντο αἱ μεταξὺ τῆς Συγκλήτου καὶ τῶν Ἀντιγονιδῶν σχέσεις, τοσούτῳ μᾶλλον ἀσυγχώρητον διὰ παντὸς ἐθεώρει ἡ πολιτικὴ τέχνη τῆς Ῥώμης τὸ νὰ ἐμμένῃ ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐθνικὴ μερὶς ἰσχυρῶς εἰς τὴν θέλησιν αὐτῆς καὶ τὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας παραχωρηθεῖσαν ἐλευθερίαν νὰ ἐννοῇ σοβαρῶς ὡς ἐπιτρέπουσαν αὐτῇ νὰ μετέρχηται πολιτικὴν ὅλως ἐλευθέραν. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τῆς ἐθνικῆς μερίδος ἀπήρεσκεν ἐν Ῥώμῃ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσον ἐξ ἑνὸς μὲν οἱ ἄριστοι ἀντιπρόσωποι τῆς πολιτικῆς μερίδος τῶν Σκιπιώνων ἐξηφανίσθησαν ἐπὶ μᾶλλον ἀπέναντι τῆς ἰταμῆς πολιτικῆς ἐκείνης, ἧς οἱ ὑπέρμαχοι ἐκ ποικιλωτάτων ἐλατηρίων ὁρμώμενοι ἤθελον, ἵνα ἡ τῆς Ῥώμης παγκόσμιος ἀρχὴ καὶ ἐν Ἀνατολῇ ἐφαρμοσθῇ μετὰ διηνεκῶς μείζονος πρακτικοῦ κύρους. ἐξ ἄλλου δὲ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀριστοκρατία ἔκτοτε κατὰ μέγιστον μέρος ἤρξατο νὰ μεταπίπτῃ εἰς τὴν ἐπικίνδυνον ἐκείνην διαφθοράν, ἥτις μετὰ ταῦτα ἐπὶ σειρὰν δεκαετηρίδων κατέστησε τὸ ὄνομα τῶν Ῥωμαίων κατάραν τοῦ ἀρχαίου κόσμου[40]. Οἱ ἐν Ῥώμῃ ἀπέφευγον μὲν ἔτι τὴν ἐπικίνδυνον ἐκείνην πολιτικὴν τοῦ νὰ προσαρτήσωσι νέας ἐπαρχίας εἰς τὸ κράτος ἀνατολικώτερον τῆς περὶ τὴν Κεφαλληνίαν θαλάσσης· ἐθεώρουν ὅμως νῦν ὁριστικώτερον ὡς ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου Ῥωμαϊκὴν προστασίαν νὰ μεταβάβωσιν εἰς ἡγεμονίαν ἐπαισθητὴν (χωρὶς ἔτι νὰ γίνηται σκέψις περὶ ἀμέσου κατοχῆς) εἰς τρόπον, ὥστε ἡ Ῥώμη πανταχοῦ ἐν Ἑλλάδι νὰ δύνηται νὰ λέγῃ ἄνευ

[40] Πρβλ. Lange ἐν εἰρ. τ. σ. 211-247.

ἀμφισβητήσεως καὶ ἀντιρρήσεως τῶν κατὰ τόπους μικρῶν πολιτειῶν τὸν ἔγκυρον αὐτῆς λόγον. Εὑρίσκομεν δὲ πρὸς τούτοις ὅτι ἐν τοῖς δέκα πρὸ τοῦ κατὰ Περσέως πολέμου ἔτεσιν ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτικὴ λαμβάνει ἐπὶ μᾶλλον χαρακτῆρα πολιτικῆς ῥαδιούργου, καὶ ὅτι αὕτη δὲν φέρει μὲν νέας ἀφορμὰς ἐρίδων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' οὐχ ἧττον κωλύει μᾶλλον ἢ προάγει τὴν θεραπείαν τῶν ἐσωτερικῶν κακῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅτι πρὸ πάντων ἀποβλέπει σαφέστατα εἰς τὸ νὰ ἐνισχύῃ καὶ νὰ προάγῃ κατὰ δύναμιν τὰς ἀντεθνικὰς ἐν Ἑλλάδι μερίδας. Πρὸς τὴν τοιαύτην δὲ πολιτικὴν ἄφθονα ὑπῆρχον τὰ στοιχεῖα πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς Μακεδονικῆς ἡγεμονίας ἡ μεταξὺ τῆς ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας ἀντίθεσις δὲν συνέπιπτεν οὐδαμῶς πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν ἀντίθεσιν τὴν μεταξὺ τῆς Μακεδονιζούσης καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικῆς μερίδος. Ἄλλως δμως εἶχον τὰ πράγματα ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν προστασίαν. Ἡ Ῥώμη ὑπεστήριζε πανταχοῦ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ τὰς ἀριστοκρατικὰς μερίδας· τούτου δ' ἀποτέλεσμα ἐν Ἑλλάδι ἦτο, ὅτι πανταχοῦ ἡ δημοκρατία ἥ τε κοινωνιστικὴ καὶ κοινοτιστικὴ * καὶ ἡ ἀκραιφνῶς πολιτικὴ τὴν κατὰ τῆς ἐγχωρίου ὀλιγαρχίας ἀποστροφὴν αὐτῆς μετεβίβασε καὶ ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους. Ἡ τότε ἑλληνικὴ ὀλιγαρχία ἐν ταῖς πλείσταις ἑλληνικαῖς χώραις ἦτο πολιτικῶς ἥκιστα λόγου ἀξία, καὶ ἐνταῦθα πολλαὶ παρετηροῦντο κατὰ χρόνον καὶ τόπον διαφοραί. Χαρακτηριστικὸν τῆς ὀλιγαρχίας ταύτης ἦτο ἰδίως τόδε. Ἡ καλλιτέρα μερὶς τοῦ λαοῦ ἠκολούθει ἐξ ἀρχῆς πανταχοῦ σχεδὸν τὴν γραμμὴν τῆς πορείας, ἐφ' ἧς ἐκινεῖτο ὁ Ἀρίσταινος ὁ Ἀχαιός. Ἀλλ' ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ ἄνδρες εἰς οὓς ἀπέναντι τῆς ἐξαισίας δυνάμεως τῆς Ῥώμης καὶ τῆς πολιτικῆς διασπάσεως τῆς Ἑλλάδος, ἔτι δὲ ἀπέναντι τῆς παντελοῦς ἠθικῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς ἐν πολλοῖς τόποις οἰκονομικῆς καταστροφῆς τοῦ δήμου, οὐδὲν ἀσπαστότερον ἐφαίνετο ἢ ἡ ὁλο-

* Κοινωνιστικὴ μεταφράζομεν τὸ **socialistisch**. κοινοτιστικὴ τὸ **communistisch**. ὁμ. καὶ σ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σχερὴς εἰς τοὺς Ῥωμαίους παράδοσις, οἵτινες ἔμελλον νὰ ἀσφαλίσωσιν αὐτοῖς τοὐλάχιστον ἡσυχίαν, προσωπικὴν ἀσφάλειαν καὶ ἄνετον ἀπόλαυσιν τοῦ πλούτου αὐτῶν. Ἀλλ' ὑπῆρχε καὶ ἀνεπτύχθη καί τις κακοηθεστάτη ὁμάς, ἀναμιμνήσκουσα τοὺς λυσσαλέους ὀλιγαρχικοὺς τοῦ Δεκελειικοῦ πολέμου καὶ τῶν δεκαρχιῶν τοῦ Λυσάνδρου· ὁμὰς ἀνθρώπων, οἵτινες ἐν μέρει μὲν ἦσαν βαναύσως ὦνιοι, διατελοῦντες δὲ πάντοτε καὶ παντελῶς ἀποτόμως ἐχθροὶ πρὸς τὸν δῆμον ἐζήτουν παντὶ τρόπῳ νὰ ἔχωσιν ἐπὶ τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν ἀγρίαν τινα τοπικὴν τυραννικὴν ἀρχὴν καὶ νὰ διατηρῶσι ταύτην διὰ παντὸς ἀνοσιουργήματος, καὶ μάλιστα μετὰ κουφονοίας καὶ προδοτικῆς διαγωγῆς παραδίδοντες ἑαυτοὺς εἰς τὴν διάκρισιν τῆς Ῥώμης. Οἱ τοιοῦτοι ὀλιγαρχικοὶ ἦσαν οἱ κατὰ τὰ τελευταῖα τριάκοντα ἔτη τὴν ὀλεθριωτάτην ἀσκήσαντες ροπὴν ἐπὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτικήν, ὄντες κατὰ τοὺς βαρεῖς τούτους χρόνους οὗτοι πολλῷ πλέον ὑπεύθυνοι ἢ ἡ Σύγκλητος ἐπὶ τῷ ὀλέθρῳ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἦτο ἡ κατάρα τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτικῆς τῶν χρόνων τούτων ὅτι, ὡς εἰς τὸν Φίλιππον Β' τῆς Μακεδονίας πρὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης, οὕτως νῦν εἰς τοὺς Ῥωμαίους προσεκολλῶντο πάντες οἱ ἄνανδροι προδόται καὶ φαῦλοι ὀλιγαρχικοί, ὧν μέγα πλῆθος παρῆγεν ἡ τότε Ἑλλάς. Ὁ ἀγὼν ὁ μεταξὺ τῆς ἐθνικῆς δημοκρατίας πασῶν τῶν ἀποχρώσεων καὶ τῆς Ῥωμαϊκὴν χροιὰν φερούσης ἀριστοκρατίας καὶ ὀλιγαρχίας, ὁ λαβὼν ἔν τισι χώραις χαρακτῆρα ἀποτροπαιότατον, διὰ τοῦ πρὸς τὸν Περσέα πολέμου τὸ πρῶτον ἐκρίθη ὑπὲρ τῆς ὀλιγαρχίας ταύτης. Ἐνταῦθα διὰ βραχέων μόνον θέλομεν σκιαγραφήσει τὰ κατὰ τὴν πορείαν τοῦ πολέμου τούτου. Καὶ ἵνα πρῶτον περὶ Ἀχαιῶν τὸν λόγον ποιησώμεθα, παρὰ τούτοις ἄνδρες, οἷοι Ἀρίσταινος καὶ Διοφάνης, ἐτήρουν πάντοτε στάσιν πολιτικήν, ἣν οὐδ' ὁ ἀντίπαλος αὐτῶν Πολύβιος ἀπολύτως καταδικάζει. Καὶ ὅμως καὶ οὗτοι, ἰδίως ὁ Ἀρίσταινος, ἐν τῇ πρὸς Φιλοποίμενα ἀντιπολιτείᾳ εἶχον παρασυρθῆ εἰς διαβήματά τινα λίαν κινδυνώδη [41]. Ἀλλὰ

[41] Πρβλ. ἰδίως Liv. XXXVIII. 33. Πολύβ. 10, 4-6 καὶ 14 κξ.

κατὰ μικρὸν ἔλαβεν ἐπίδοσιν ὁμάς τις ὀλιγαρχικῶν, ἥτις πρέπει νὰ συγκαταριθμηθῇ σαφέστατα εἰς τὴν ἀνωτέρω χαρακτηρισθεῖσαν φαυλοτάτην ὀλιγαρχικὴν μερίδα. Ἀρχηγὸς τῆς μερίδος ταύτης ἦτο ὁ ἐκ Λεοντίου Καλλικράτης, ἀνήρ, ὅστις δὲν εἶχε μὲν ἄντικρυς κλίσιν πρὸς αἱματηρὰν βιαιότητα, ἀλλὰ μετὰ τῆς μεγάλης δεξιότητος τῆς διπλωματικῆς συνήνου ἐν ὑπερτάτῳ βαθμῷ ἦθος ἑλκυστικὸν καὶ ἐπαγωγόν, ἅμα δὲ καὶ τὰ ἐθνικὰ ἐλαττώματα τῆς φιλοχρηματίας, τῆς ὠνιότητος καὶ πρὸς διὰ χρημάτων διαφθορὰν ροπῆς, καὶ ἐν τῇ παντελεῖ ἠθικῇ μηδαμινότητι αὐτοῦ δὲν ἐγίνωσκεν ἄλλο ὑψηλότερον τέρμα τῆς φιλοδοξίας αὐτοῦ ἢ τὸ νὰ ἀγοράσῃ χάριν ἑαυτοῦ καὶ τῆς μερίδος αὐτοῦ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἀρχὴν προδίδων ἀπροκαλύπτως εἰς τὴν Ῥώμην πάντα τὰ συμφέροντα καὶ πᾶσαν ἐλευθερίαν τῆς Συμπολιτείας [42]. Ἤρξατο δὲ τάχιστα τοῦ ἔργου τούτου. Οἱ Ἀχαιοί, ὡς εἴδομεν (σ. 236) δεχόμενοι αὖθις τοὺς Σπαρτιάτας εἰς τὴν Συμπολιτείαν εἶχον ἀπαγορεύσει εἰς μερίδα τινὰ τῶν «ἀρχαίων» φυγάδων, παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Διοφάνους [43], τὴν εἰς Σπάρτην ἐπάνοδον. Οὗτοι φυσικῶς ἐζήτησαν τὴν προστασίαν τῆς Συγκλήτου· ἐντεῦθεν δὲ ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτικὴ ἐπωφελήθη τὸ νέον τοῦτο ζήτημα, ἵνα ἀσκήσῃ ἐκ νέου ἰσχυρὰν πίεσιν ἐπὶ τὴν Ἀχαϊκὴν ἐθνικὴν μερίδα. Ἤδη τῷ ἔ. 182 εἶχεν ἐκδηλώσει ἡ Σύγκλητος τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῆς τοῦ νὰ ἴδῃ τοὺς Σπαρτιάτας τούτους φυγάδας ἐπανερχομένους εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὕτη καὶ ἄλλαι παραινέσεις τῆς Συγκλήτου δὲν ἐπήνεγκαν τὸ ζητούμενον ἀποτέλεσμα [44α], αἱ τῶν Ῥωμαίων ἀπαιτήσεις ἐγένοντο ἐντονώτεραι. Τοῦτο ἐγένετο τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς στρατηγίας τοῦ ῥωμαιόφρονος Ὑπερβάτου (ἐν ἔ. 180)· καὶ νῦν τὸ ζήτημα συνεζητήθη σοβαρῶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἢ κοινῇ συνόδῳ τῶν Ἀχαιῶν.

[42] Πρβλ. ἐν πρώτοις Πολύβ. ΚΖ'. 1 κξ. Παυσαν. Ζ'. 10 καὶ τὴν ὅλην ἐφεξῆς ἀφήγησιν.

[43] Πολύβ. ΚΕ'. 1, 12.

[44α] Πολύβ. ΚΕ'. 2, 5 καὶ 9 κξ. 3. ΚΖ'. 2, 14 Liv. XL. 20.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Καὶ ὁ μὲν Λυκόρτας ἐλάλησεν ἐντόνως κατὰ τῆς καθόδου τῶν φυγάδων καὶ παρήνεσεν κατεπειγόντως ἵνα διὰ σαφοῦς ἐξηγήσεως ἀπάσης τῆς καθόλου καταστάσεως πείσωσι τὴν Σύγκλητον νὰ ἀνακαλέσῃ τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῆς. Ἀλλ' ὁ Καλλικράτης ἐκ συμφώνου μετὰ τοῦ στρατηγοῦ ἤτοι τοῦ ἀνωτάτου ἀρχηγοῦ τῆς Συμπολιτείας (Ὑπερβάτου) παρήνει λέγων ὅτι ἔπρεπε πρὸ παντὸς νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὴν θέλησιν τῶν Ῥωμαίων, καὶ ὅτι τοῦτο ἦτο πολλῷ μᾶλλον κατεπεῖγον ἢ πάντες οἱ νόμοι καὶ οἱ ὅρκοι καὶ αἱ συνθῆκαι καὶ τὰ ψηφίσματα, εἰς ἃ οἱ Ἀχαιοὶ ἐπὶ ἰδίῳ κινδύνῳ προέβησαν Οὐδὲν ἧττον αἱ τῆς ὁμοσπονδίας ἀρχαὶ ἔπεμψαν κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην τὸν ἄνδρα τοῦτον εἰς Ῥώμην μετ' ἄλλων πρέσβεων. Δυστυχῶς οὔτε τὰς λεπτομερείας τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων τούτων ἐπαρκῶς γινώσκομεν, οὔτε τὰ τότε ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς ἐπικρατοῦντα φρονήματα οὔτε τὸν μηχανισμὸν καὶ τὴν τότε συγκρότησιν τῆς συνόδου ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα καὶ τὰς κυβερνώσας ἀρχάς, ὅπως τοσοῦτον εὐκόλως νοήσωμεν τὴν σημασίαν τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἀνδρὸς τούτου εἰς Ῥώμην [446]. Ἐν Ῥώμῃ γενόμενος ὁ Καλλικράτης ἐπελάβετο τῆς εὐκαιρίας (καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα ἐν μυστικῇ τῆς Συγκλήτου συνεδριάσει), ἵνα περιγράψῃ εἰς τὴν Σύγκλητον τὰ κατὰ τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίᾳ τῆς Πελοποννήσου καθ' ὃν αὐτὸς τρόπον ἀντελαμβάνετο αὐτῆς. Ἐκήρυξε δὲ σαφῶς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ὅτι, ἐὰν οἱ Ἕλληνες, καὶ ὅλως ἰδιαιτέρως οἱ Ἀχαιοί, δὲν ἐπειθάρχουν, ἀλλὰ παρήκουον εἰς τὴν θέλησιν τῆς Συγκλήτου, αἴτιοι τούτου ἦσαν αὐτοὶ οἱ Ῥωμαῖοι. «Δύο μερίδες (αἱρέσεις) πολιτικαί, ἔλεγεν ὁ Καλλικράτης,

[446] Nissen σ. 334. Πολύβ. ΚΘ'. 1, 1-8. Δὲν εἶναι ἀπίθανον (καὶ οἱ λόγοι τοῦ Πολυβίου δὲν πείθουσιν ἡμᾶς ἄλλως ὅτι ὁ Καλλικράτης εἶπεν ἐν τῇ Συγκλήτῳ ἀπροκαλύπτως καὶ ἀπεριφράστως τὸν θρασὺν ἐκεῖνον λόγον) ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ ἐφρόνουν ὅτι αἱ αἰτήσεις αὐτῶν ἤθελον τύχει παρὰ τῆς Συγκλήτου εὐμενεστέρας ἀκροάσεως, ἐκφερόμεναι ἀπὸ στόματος κεκηρυγμένου φίλου τῆς Ῥώμης. Ἡ τοῦ Καλλικράτους δὲ εἰς Ῥώμην ἀποστολὴ τοσούτῳ μᾶλλον ἠδύνατο νὰ φανῇ τότε ἀκινδυνοτέρα, καθ' ὅσον τοιαύτη τις αἰσχρὰ ὑπέρβασις ἢ μᾶλλον παραμέλησις τῶν εἰς αὐτὸν ἐντεταλμένων, οἵαν οὗτος ἀπετόλμησε νὰ διαπράξῃ ὕστερον, οὐδέποτε πιθανῶς εἶχε μέχρι νῦν διαπραχθῇ ὑπὸ τούτου.

ὑφίστανται παρὰ τοῖς Ἕλλησι· μία μὲν δημοκρατικὴ ἀποστρεφομένη τὴν τῶν πάντων εἰς Ῥωμαίους παράδοσιν καὶ ἐπικαλουμένη διαρκῶς τὰ δίκαια, τοὺς νόμους, τὰς συνθήκας αὐτῆς· ἑτέρα δὲ ὀλιγαρχικὴ * εὔνους οὖσα τοῖς Ῥωμαίοις καὶ οὐδαμῶς θέλουσα ἐν τῇ πρὸς τὴν Ῥώμην εὐνοίᾳ νὰ δεσμευθῇ ὑπὸ τοιούτων σκέψεων. Ἡ δημοκρατικὴ ἐκείνη μερίς, ἔλεγεν, ἀπολαύει μεγάλης ὑπολήψεως παρὰ τῷ λαῷ, καὶ ἐὰν ἡ Ῥώμη δὲν ἐκτείνῃ τάχιστα σοβαρῶς τὴν χεῖρα πρὸς τοὺς φίλους αὐτῆς, ἡ θέσις τῆς ὀλιγαρχικῆς μερίδος πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος θέλει καταστῇ ἐπισφαλής. Διὰ τοῦτο οἱ Ῥωμαῖοι ὀφείλουσι νὰ ποιήσωσι πᾶν τὸ ἐπ' αὐτοῖς, ἵνα ἔνθεν μὲν παρασκευάσωσι τὴν ὑπεροχὴν εἰς τοὺς φίλους αὐτῶν, ἐξ ἄλλου δὲ χωρίσωσιν ἀπὸ τοῦ λαοῦ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς δημοκρατίας, διότι οὕτω ὁ ἀρχηγοῦ στερούμενος ὄχλος δὲν θὰ δύνηται ἐπὶ μακρὸν ν' ἀντιπολιτεύηται πρὸς τὴν Ῥώμην». Αὕτη ἡ διὰ πολλῶν παραδειγμάτων ἐκ τῆς νεωτάτης ἱστορίας τῆς Συμπολιτείας διευκρινηθεῖσα ἀπόφανσις [45] ἐπεκροτήθη τὰ μέγιστα ἐν Ῥώμῃ καὶ ἡ Σύγκλητος δὲν ἐδίστασε ἔχουσα ὑπ' ὄψει τὰ φρονήματα τῶν νῦν ἰσχυόντων πολιτικῶν ἀνδρῶν, νὰ ποιήσηται ὡραίαν χρῆσιν τῶν παραινέσεων τούτων. Καὶ οἱ μὲν Ἀχαιοὶ ἔνθεν μὲν διετάχθησαν ἐντόνως καὶ ἀπειλητικῶς νὰ φροντίσωσι περὶ τῆς καθόδου τῶν Σπαρτιατῶν φυγάδων (συγχρόνως δὲ καὶ Ἠπειρῶται, Αἰτωλοί, Ἀκαρνᾶνες. Βοιωτοὶ καὶ Ἀθηναῖοι προετράπησαν ἵνα διὰ διπλωματικῶν καὶ πολεμικῶν ἐπιδείξεων κάμψωσι τὴν ἀντίστασιν τῶν Ἀχαιῶν ἐν τῷ ζητήματι τῶν

* Κατὰ Πολύβιον (ΚΓ', 2, 2) τουναντίον παρίστησιν ὁ Καλλικράτης τὰς δύο μερίδας μόνον ἐκ τῶν περὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἀρχῶν αὐτῶν διακρινομένας, οὐχὶ δὲ ἐκ τοῦ δημοκρατικοῦ ἢ ὀλιγαρχικοῦ αὐτῶν χαρακτῆρος. «Δυοῖν γὰρ οὐσῶν αἱρέσεων κατὰ τὸ παρόν, ἔλεγεν ὁ Καλλικράτης ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ βουλῇ, ἐν πάσαις ταῖς δημοκρατικαῖς πολιτείαις, καὶ τῶν μὲν φασκόντων δεῖν ἀκολουθεῖν τοῖς γραφομένοις ὑπὸ Ῥωμαίων, καὶ μήτε νόμον μήτε στήλην, μήτ' ἄλλο μηδὲν προυργιαίτερον νομίζειν τῆς Ῥωμαίων προαιρέσεως, τῶν δὲ τοὺς νόμους προφερομένων καὶ τοὺς ὅρκους καὶ τὰς στήλας, καὶ παρακαλούντων τὰ πλήθη μὴ ῥαδίως ταῦτα παραβαίνειν». (Σ. Μ.).

[45] Πολύβ. ΚΓ', 1, 9. 2, 1-15. 3, 1. Πρβλ. Nitzsch, «Polybius» σ. 23.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

φυγάδων), ἐξ ἄλλου δὲ ὁ Καλλικράτης συνιστᾶτο θερμότατα εἰς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ ὡς τύπος καὶ ὑπόδειγμα πολιτικοῦ ἀνδρός*. Οὕτω δὲ ἡ πλειονότης τῶν ὁμοσπόνδων, τῶν φοβουμένων μὲν τὴν πρὸς Ῥωμαίους ῥῆξιν, μηδὲν δὲ γινωσκόντων περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Καλλικράτους ἐν Ῥώμῃ λεχθέντων καὶ πραχθέντων, ἐν τοῖς κρισίμοις τούτοις καιροῖς ἐθεώρησε τοῦτον ὡς ἄριστον μεταξὺ τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων μεσίτην καὶ ἐξέλεξεν αὐτὸν στρατηγὸν τῆς Συμπολιτείας διὰ τὸ 179. Καὶ νῦν ὁ Καλλικράτης περιβεβλημένος τὴν ὑπάτην ἀρχὴν ἔσπευσε νὰ καταγάγῃ, εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν οὐχὶ μόνον τοὺς Σπαρτιάτας φυγάδας ἀλλὰ καὶ τοὺς Μεσσηνίους ἔτι φυγάδας, ὧν ἡ κάθοδος οὐδαμῶς πρότερον προταθεῖσα, ὑπ' αὐτοῦ τὸ πρῶτον εἶχε κινηθῇ ἐν Ῥώμῃ. Οἱ οὕτω δὲ εἰς Μεσσηνίαν ἐπανελθόντες φυγάδες ἀπετέλεσαν νῦν τὸ κέντρον καὶ τὸν πυρῆνα μερίδος ἀφωσιωμένης μὲν ἀπολύτως τῇ Συγκλήτῳ, διαρκῶς δὲ ἐχθρικῆς πρὸς τοὺς Ἀχαιούς[46]. Καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου διηνεκῶς ἠγωνίζετο ὁ Καλλικράτης, ἵνα βοηθείᾳ οὐχὶ πολυαρίθμου ὁμάδος ὁμοφρόνων πολιτικῶν (οἷοι ὁ Ἀριστόδημος, ὁ Ἀγησίας, ὁ Φίλιππος, καὶ ὁ ἐπονείδιστος Ἀνδρωνίδας)[47α] ἐργάζηται ὑφ' ἣν ἔννοιαν εἶχεν ἐκδηλώσει ἐν Ῥώμῃ τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ ἀρχάς. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὅ τε Καλλικράτης καὶ οἱ ἑταῖροι αὐτοῦ εἰργάζοντο ὑπὲρ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἐν τῇ Συμπολιτείᾳ ἀρχῆς καὶ ἐπικρατήσεως, ἅμα δὲ καὶ ἵνα παραλύσωσιν ὁλοσχερῶς πᾶσαν ἐλευθέραν πολιτικὴν ἐνέργειαν τῶν Ὁμοσπόνδων καὶ διὰ συστηματικῆς καταπιέσεως καταρρίψωσι τὴν Συμπολιτείαν εἰς θέσιν

* Κατὰ τὰ λεγόμενα ὑπὸ Πολυβίου (ΚΓ. 3, 6. 7.) ἡ Σύγκλητος ἔγραφεν οὐ μόνον τοῖς Ἀχαιοῖς ἀλλὰ καὶ τοῖς Αἰτωλοῖς, καὶ τοῖς Ἠπειρώταις, σὺν δὲ τούτοις Ἀθηναίοις, Βοιωτοῖς, Ἀκαρνάσιν· πάντας ὡσανεὶ προδιαμαρτυρομένη χάριν τοῦ συντρίψαι τοὺς Ἀχαιούς. Περὶ δὲ τοῦ Καλλικράτους αὐτοῦ κατ' ἰδίαν, παρασιωπήσασα τοὺς συμπρεσβευτάς, κατέταξεν εἰς τὴν ἀπόκρισιν, διότι δεῖ τοιούτους ὑπάρχειν ἐν τοῖς πολιτεύμασιν ἄνδρας, οἵός ἐστι Καλλικράτης». (Σ. Μ).

[46] Πολύβ. ΚΓ'. 2, 12 κξ. 3, 2-15.

[47α] Πολύβ. ΚΘ'. 10, 1, Λ. 10, 3. 20, 2.

τοιαύτην, ἐν ᾗ οἱ Ἀχαιοί, καίπερ ἐπισήμως ὄντες ἔτι σύμμαχοι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, νὰ προσφέρωνται πρὸς τὴν Ῥώμην κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὡς ἐὰν εἶχον δεσμευθῇ πρὸς αὐτὴν διὰ συμμαχίας μὴ παρεχούσης ἴσα δικαιώματα ἀμφοτέροις. Τοιοῦτος ἦτο ὁ σκοπὸς τοῦ ἀπὸ Λεοντίου προδότου καὶ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ. Νοεῖται δὲ οἴκοθεν ὅτι ἡ ἐν τῇ Συμπολιτείᾳ ἐθνικὴ μερὶς ἀνθίστατο πάσῃ δυνάμει ἐναντίον τῆς νέας ταύτης ρωμαϊζούσης μερίδος, ἧς τὰς πολιτικὰς μεθόδους καὶ ἄνδρες, οἷοι ὁ Διοφάνης καὶ αὐτὸς ὁ Ὑπέρβατος[476], μέχρι τινὸς μόνον σημείου ἠδύναντο νὰ παρακολουθήσωσιν. Ἡ δὲ τοῦ Λυκόρτα μερὶς διεξήγαγε καὶ τὸν ἀγῶνα τοῦτον μέχρι τῆς μεγάλης καταστροφῆς τοῦ ἔ. 167 π. Χ. οὐχὶ ἀδόξως. Ἀλλ' ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς εἰρηνικοῖς χρόνοις, μέχρι τῆς ἐκρήξεως τοῦ νέου μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Μακεδόνων πολέμου, οὐδεμία ἐδόθη πλέον εὐκαιρία ἵνα διὰ μεγάλων πολεμικῶν ἔργων καὶ διὰ τῆς γοητείας ἐξωτερικῶς αἰσθητῶν ἐπιτυχιῶν δημαγωγηθῇ ὁ λαὸς καὶ δεσμευθῇ πρὸς τοὺς νῦν ἡγέτας τῆς ἐθνικῆς μερίδος καθ' ὃν τρόπον ἐδεσμεύετο πρὸς τὸν μέγαν δημοτικὸν ἥρωα Φιλοποίμενα· πρὸς τούτοις ὁ νεωστὶ ἐκκαυθεὶς ἀγὼν ἐπί τινα χρόνον περιεστρέφετο σχεδὸν ἀπολύτως ἐν τῷ χώρῳ ζητημάτων κοινοβουλευτικῶν καὶ διπλωματικῶν. Ἡ τοιαύτη δ' ἀκριβῶς φύσις καὶ κατάστασις τῶν πραγμάτων δὲν ἐκώλυεν ἵνα ὁ Καλλικράτης καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ ἐπικρατήσωσι κατὰ μικρὸν κατὰ τρόπον ἐπικίνδυνον τῇ Συμπολιτείᾳ. Οὗτοι ἰσχυρῶς ὑποστηριζόμενοι καὶ κρατυνόμενοι ὑπὸ τῆς εὐνοίας (καὶ τῶν δώρων) τῶν Ῥωμαίων, οὐχὶ ἐγνωσμένοι τότε ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ φαυλότητι, ἴσως μάλιστα ἐνισχυόμενοι δι' ἐπαγωγῶν προσχημάτων καί τινος ἐρασμιότητος ἐν τοῖς τρόποις, τοιαύτην κατὰ μικρὸν ἐκτήσαντο δύναμιν, ὥστε πᾶσα ἡ ἰσχὺς τῆς ἐθνικῆς μερίδος, πρὸς ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ἐκ συστήματος καθίστων ἐπαισθητὴν τὴν ἑαυτῶν ἀδιαφορίαν καὶ ἀποστροφήν, ἀνωφελῶς κατετρίβη ἐν τῷ πρὸς ἐκείνους ἀγῶνι. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα λίαν σύμφορον πρὸς τούτοις

[476] Πρβλ. Schorn, σ. 377.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὑπῆρξεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὴν μεγάλην κίνησιν τῶν ἐτῶν 192-182 π. Χ. ἠκολούθησε καὶ παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς ἀδράνειά τις καὶ ἡσυχία, καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν τῆς τοιαύτης καταστάσεως πολλοὶ τῶν ὁμοσπόνδων, ἰδίᾳ οἱ τῶν εὐπορουσῶν τάξεων (οἵτινες βεβαίως εἰς πάντας τοὺς σπουδαιοτέρους ἀγῶνας ἦσαν οἱ τὸ μεῖζον βάρος φέροντες) κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, καθ' ὃ ἡ Ῥώμη ἐν ἀγαθῇ ἁρμονίᾳ πρὸς τὸν Καλλικράτην οὐδὲν πλέον παρὰ τῶν Ἀχαιῶν ἄντικρυς προσβλητικὸν ἠξίου, καὶ τὴν Συμπολιτείαν κατέλειπεν ὅλως κυρίαν τῶν ἑαυτῆς πραγμάτων, λίαν ἀσμένως ἐπεδοκίμασαν τὴν διαγωγὴν τοῦ Καλλικράτους, ὅτε ὁ πονηρὸς οὗτος φιλορωμαῖος ἀπέκρουε πᾶσαν ἀνάμιξιν τῆς Συμπολιτείας εἰς τὴν καθόλου πολιτικὴν τῶν χρόνων τούτων. Οὕτως ἡ ἱστορία τῆς Συμπολιτείας ἐκ τῶν προτέρων καθίσταται πάντοτε μονοτονωτέρα. Καὶ ἐνῷ πρὸ τῆς εἰς τὴν ἐξουσίαν ἀνόδου τοῦ Καλλικράτους ἠδύναντο οἱ Ἀχαιοὶ νὰ διανοῶνται σοβαρῶς περὶ ἐπαναλήψεως καὶ ἐμπεδώσεως τῶν ἀρχαίων μετὰ τῆς Αἰγύπτου φιλικῶν σχέσεων[48], ἀπὸ τοῦδε αἱ διηγήσεις αἱ ὑπὲρ τῶν δειγμάτων τῆς εὐνοίας τῶν Ἑλληνιστῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀσίας, καὶ ἰδίως τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου Δ΄ τοῦ Ἐπιφανοῦς[49], (περὶ τῶν πρὸς τὸν Περσέα σχέσεων θέλομεν ὁμιλήσει βραδύτερον), εἰσὶν ἐπὶ μακρόν, ἐν τοῖς ἀπὸ τοῦ ἔ. 179 χρόνοις, τὰ ὀνομαστότατα γεγονότα τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Ἀλλ' ὅσῳ

[48] Πρβλ. Πολύβ. ΚΕ΄. 7.

[49] Πρβλ. ἰδίως Liv. XLI. 20. Ἀντίοχος, ὅστις καὶ πρὸς τὰς πόλεις Ῥόδον καὶ Κύζικον πλουσίας ἐποιήσατο δωρεάς, καὶ ἐν μὲν τῇ Δήλῳ ἵδρυσε μεγαλοπρεπεῖς βωμοὺς καὶ ἀνδριάντας, τοὺς δὲ Ἀθηναίους γενναίως ἐφιλοδώρησε χάριν τῆς συμπληρώσεως τῆς οἰκοδομίας τοῦ κολοσσιαίου ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τοῦ Ὀλυμπιείου καλουμένου (Liv. αὐτόθι. Πολύβ. ΚΖ΄, 10. 12. Vitruv. VII. Praef. 15. Vellei I. 10. ἀρχ. Στραβων. Θ. I, 17 σ. 607 (306) Ἀθην. Ε΄. σ. 194. Ψευδοδικαιαρχ. Περιγραφ. Ἑλλ. ἀποσπ. Α. 1. Gran. Licinian ἔκδ. Βόννης σ. 9 καὶ ἐφεξῆς. Bursian Geograph. v. Griechenland. τόμ. 1 σ. 300 Ellissen, zur Gesch. Atthens σ. 17. καὶ ἴδ. κατωτ. κξ. τόμ. 2.) ὁ αὐτὸς οὗτος ἐπεχείρησεν οἰκοδομὴν μεγαλοπρεποῦς μαρμαροκτίστου θεάτρου ἐν Τεγέᾳ, ἐδωρήσατο δὲ πολλὰ χρήματα εἰς τὴν κατὰ μικρὸν ἐκ νέου αὐξανομένην Μεγαλόπολιν πρὸς βελτίονα ἐξοικοδόμησιν τῶν τειχῶν αὐτῆς. Πρβλ. Πρβλ. Curtius, Pelop. τόμ. I. σ. 283 καὶ 256

ἀλγεινότερον ἠσθάνοντο τὴν παράλυσιν ταύτην τῆς δυνάμεως αὐτῶν οἱ ἄριστοι τῶν ἀνδρῶν τῆς ἐθνικῆς μερίδος, τοσούτῳ βαθυτέρα ἦτο ἡ καταλαμβάνουσα αὐτοὺς ἀποστροφὴ πρὸς τοὺς πρότερον οὕτω μεγάλως τιμωμένους παρ' αὐτῶν Ῥωμαίους. Περὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις παρὰ τῇ Πελοποννησιακῇ ἐθνικῇ μερίδι φρονήματος ἀρκούντως σαφὲς τεκμήριον παρέχει ἡ προσβολὴ ἡ γενομένη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους (πιθανῶς μετὰ τὸ ἔτος 175) ἐναντίον τοῦ φιλορωμαίου Εὐμένους Β', ἐναντίον δηλονότι τοῦ βασιλέως ἐκείνου, ὅστις, παρὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐν Ἀσίᾳ τε καὶ ἐν Εὐρώπῃ ἐπιδειχθεῖσαν εὔνοιαν, παρὰ τὰ πολλὰ αὐτοῦ εὐεργετήματα καὶ τὴν ἀπεριόριστον πρὸς αὐτοὺς ἔτι τοὺς Πελοποννησίους ἐλευθεριότητα, εἶχεν ἐξεγείρει καθ' ἑαυτοῦ τὴν σφοδροτάτην ἀντιπάθειαν τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλήνων. Καὶ ἀληθῶς ὁ βασιλεὺς οὗτος τῆς Περγάμου διετέθη τότε ἀλγεινότατα ἐκ τῆς ληφθείσης ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἀποφάσεως νὰ ἀνατραπῶσι μὲν πάντες οἱ πρὸς τιμὴν τοῦ βασιλέως τούτου ἱδρυθέντες ἀνδριάντες (αἱ «ἀναθηματικαὶ τιμαὶ» κατὰ Πολύβιον), νὰ ἐξαφανισθῶσι δὲ αἱ δημοσίᾳ ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν πρὸς τιμὴν τοῦ βασιλέως γενόμεναι ἐπιγραφαὶ (αἱ «ἔγγραπτοι τιμαὶ» κατὰ Πολύβιον), νὰ καταργηθῶσι δ' αἱ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ καθιερωθεῖσαι ἑορταὶ καὶ ἄλλαι διατάξεις [50]. Πολλῷ μείζονα σπουδαιότητα, ἀλλὰ καὶ πολλῷ ὀλεθριώτερα ἐπακολουθήματα εἶχεν ἡ κατὰ μικρὸν καὶ παρὰ τοῖς Πελοποννησίοις τούτοις πρὸς τὴν διηνεκῶς ἰσχυρότερον πάλιν αὐξανομένην Μακεδονίαν ἀφυπνιζομένη συμπάθεια. Ταύτης ἡ ἀναγεννωμένη ἰσχὺς καὶ δύναμις ἤρξατο νὰ θεωρῆται ὑπὸ τῆς μεγίστης μερίδος τῆς Συμπολιτείας ὡς τὸ ἀναγκαῖον ἐναντίον τῆς Ῥώμης ἀντίρροπον καὶ ἡ ὕπαρξις τοιαύτης Μακεδονίας ὡς ἡ ἐσχάτη πλέον κρηπίς, ὡς τὸ ἔσχατον προπύργιον τῆς ἀπὸ Ῥωμαίων ἀφιεμένης ἔτι τοῖς Ἀχαιοῖς, κατ' ὄνομα ὑφισταμένης, ἐλευθερίας.

[50] Πολυβ. ΚΖ', 15, 2 - 4 ΚΗ'. 7. καὶ 10. Liv. XLII. 12. πρόλ. Schorn, σ. 339, Meier ἐν εἰρ. τ. σ. 383 καὶ 390 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ὁμοίως δ' εἶχον τότε τὰ πράγματα σχεδὸν πανταχοῦ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι, εἴτε ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ εἶχε συγκροτηθῇ μερὶς ἔχουσα ροπὴν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ Καλλικράτους, εἴτε ἦρχεν ἐν αὐτῇ ἀχαλίνωτος ἡ δημοκρατία, ἰδίως ἡ ἔχουσα χροιὰν «κοινωνιστικήν». Ἐν Βοιωτίᾳ, ἧς ἡ ἀκόλαστος δημοκρατία περὶ τὸ τέλος τοῦ κατὰ Ἀντιόχου Γ΄. πολέμου εἶχεν ἀναγκασθῇ ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν καὶ Αἰτωλῶν, κατ' εἰσήγησιν τῶν Ῥωμαίων, νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν κάθοδον τῶν ῥωμαϊζόντων ἐκείνων πολιτῶν τῶν ἀναγκασθέντων νὰ φύγωσι τὴν πατρίδα ἕνεκα τῆς συμπράξεως αὐτῶν εἰς τὸν φόνον τοῦ Βραχύλλου (σελὶς 127), ἦρχε νῦν ὡς οἷόν τε ἰσχυρῶς ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Νέωνος (ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Βραχύλλου καταγομένου) ἡ σφόδρα ἐχθρικῶς διακειμένη τοῖς Ῥωμαίοις μερὶς [51]. Παρὰ τοῖς Ἠπειρώταις ἐπίσης ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ γηραιοῦ Χάροπος (σ. 115) ἡ ἐθνικὴ μερὶς εἶχε καταστῇ κυρία τῶν πραγμάτων [52]. Ἀλλ' ἀθλιωτάτην τροπὴν εἶχον λάβει τὰ πράγματα ἐν ταῖς μεταξὺ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Ἀχελῴου χώραις. Οἱ δυστυχεῖς Αἰτωλοί, οἵτινες ἀπὸ τοῦ ἔ. 189 δὲν ἦσαν πλέον ἱκανοὶ νὰ μετέρχωνται ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ἐλευθέραν, εὐθὺς ὡς ἠνωρθώθησαν ὁπωσοῦν ἐκ τῶν πληγῶν τοῦ τελευταίου πρὸς Ῥωμαίους πολέμου, κατηνάλωσαν ἐν ἀγρίαις ἐμφυλίοις ἔρισι τὴν ἔτι ὑπολειπομένην αὐτοῖς φυσικὴν δύναμιν. Ἄδηλον ἐὰν ἐπὶ τὰς ἔριδας ταύτας ἐπέδρων καὶ φυλετικαὶ ἀντιθέσεις, καθόσον περὶ τῆς ὅλης ἱστορίας τοῦ λαοῦ τούτου ἀπὸ τοῦ ἔτους 189 ἀτελεῖς καθόλου ἔχομεν εἰδήσεις. Ἀλλ' ὀλεθριώτατα παρ' αὐτοῖς ἐπέδρασαν νῦν ἡ οἰκονομικὴ καταστροφὴ καὶ οἱ φαῦλοι ἠθικοὶ χαρακτῆρες, οὓς ἄλλως συχνάκις εἴδομεν ἐν αὐτοῖς. Ἥ τε ἅπασα ὁμοσπονδιακὴ πολιτεία, ἅμα δὲ καὶ πολλοὶ κατ' ἰδίαν πολῖται, μεγάλοι ὁπλαρχηγοὶ καὶ μικροὶ ἄνθρωποι, κατεπιέζοντο ὑπὸ τοῦ ἀφορήτου βάρους τῶν χρεῶν· ἡ ἀντίθεσις δ' αὕτη ἡ μεταξὺ τῶν εὐπόρων καὶ τῶν ἀπόρων, τῶν ὀφειλετῶν

[51] Πολυβ. ΚΓ΄. 2. Πρβλ. Κ. 5, 14 ΚΖ΄. 1, 11.
[52] Πρβλ. Πολ. ΚΖ΄. 13.

καὶ τῶν δανειστῶν » ἔφερε τέλος εἰς σειρὰν ἀποτροπαίων αἱματηρῶν σκηνῶν καὶ ἀφρόνων καὶ πανωλέθρων ἐρίδων. Κατὰ μικρὸν εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην εἰσεχώρησε καὶ ἡ ἀντίθεσις ἡ μεταξὺ τῆς ἐθνικῆς καὶ τῆς ρωμαϊζούσης μερίδος. Ἐνταῦθα δ' ἐφάνη πάλιν ὁ οὐδενὸς ἄξιος ἐκεῖνος Θόας, ὁ πρότερον κυριώτατος αἴτιος τοῦ πρὸς Ῥωμαίους πολέμου τοῦ Ἀντιόχου καὶ τῶν Αἰτωλῶν, ὃν ὁ Ἀντίοχος Γ'. μετὰ τὴν μάχην τῆς Μαγνησίας εἶχεν ὑποχρεωθῆ νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ ὅστις ὕστερον, τυχὼν χάριτος παρὰ τῶν Ῥωμαίων, ἤρξατο νὰ συστήσῃ ρωμαΐζουσαν μερίδα ἐν μέσῳ τῆς Αἰτωλικῆς ἀριστοκρατίας [53]. Καθ' ὅμοιον τρόπον διετέλουν ἐν παραλυσίᾳ καὶ τῶν Θεσσαλῶν καὶ τῶν Περραιβῶν τὰ πράγματα, τοῦτο μόνον ἔχοντα τὸ ἰδιάζον, ὅτι ἐνταῦθα ἁπλούστατα τὸ κοινωνιστικὸν δημοκρατικὸν ἄπορον πλῆθος πασῶν τῶν τάξεων συνηντᾶτο ἐν τῇ αἱματηρᾷ ὠμότητι μετὰ τῶν εὐπορούντων [54]. Εἰς πᾶσαν λοιπὸν ταύτην τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐπέδρασε νῦν συστηματικῶς ἡ Μακεδονικὴ πολιτική, ἵνα ἐπὶ τέλους τὰς μεταξὺ Ἑλλάδος, Μακεδονίας καὶ Ῥώμης σχέσεις ἀγάγῃ εἰς νέαν μεγάλην καταστροφήν.

Ὁ ἀπὸ τοῦ 179 π. Χ. ἄρχων βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Περσεὺς εἶχε κληρονομήσει παρὰ τοῦ πατρός, καθὰ ἤδη ἀνωτέρω παρετηρήσαμεν, ἅπαν τὸ τούτου κατὰ τῶν Ῥωμαίων μῖσος. Οὕτω δὲ ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου ἠγωνίζετο ἀπαύστως οὐ μόνον ἵνα τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δύναμιν ὅσον ἔνεστιν ἰσχυρῶς καὶ ἐν εὐρείαις διαστάσεσι καὶ ἀποτελεσματικῶς ἀναπτύξῃ καὶ ῥυθμίσῃ, ἀλλ' ἵνα καὶ πανταχοῦ συνάψῃ δεσμοὺς συμμαχικοὺς μετά τε τῶν γειτόνων τῇ Μακεδονίᾳ χωρῶν καὶ μετὰ τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἑλληνιστικῆς Ἀνατολῆς, ἵνα τύχῃ τῆς τούτων συνδρομῆς ἐν τῇ μελλούσῃ πρὸς τὴν Ῥώμην ἐνόπλῳ συγκρούσει. Συμμορφούμενος δὲ πληρέστατα πρός τε τὰς παραδόσεις τῆς Μακεδονικῆς πολιτι-

[53] Ἀκριβέστερον ἴδ. περὶ τούτων κατωτέρω πρβλ. πρὸ πάντων Liv. XLI. 25 XLII. 5. Πολύβ. ΚΗ'. 4, 10 κξ.

[54] Liv. XLII. 5. κξ. κατωτέρω.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χῆς καὶ πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς θέσεως αὐτοῦ εἰργάζετο πρὸ πάντων, ἵνα περιποιήσῃ ἑαυτῷ τὴν εὔνοιαν τῶν Ἑλλήνων. Ἐγίνωσκον πολὺ καλῶς ὅτι ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις ἡ δημοκρατικὴ μερὶς ἐν ταῖς ποικίλαις αὐτῆς ἀποχρώσεσιν ἦτο τότε πανταχοῦ οὐ μόνον ἡ ἐθνικὴ μερίς, μὴ λαμβανομένων κἂν ὑπ' ὄψιν τῶν ἐλατηρίων, ὑφ' ὧν ὡρμᾶτο, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀριθμητικῶς ὑπερεῖχε πολὺ τῶν ἀντιπάλων. Ἔδει λοιπὸν νὰ ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα πρὸς τὴν μερίδα ταύτην καὶ νὰ ἐπιτύχῃ πανταχοῦ τῆς ἐμπιστοσύνης αὐτῆς. Ἦτο δὲ ὁ βασιλεὺς Περσεὺς ἀληθῶς ἀνὴρ δοκῶν λίαν ἐπιτήδειος ἵνα ἡγούμενος τῶν ἑαυτοῦ εὐγενῶν, νέαν ἐπίδοσιν εἰς δύναμιν καὶ ἀκμὴν λαβόντων, Μακεδόνων κατασταθῇ ὁ φυσικὸς ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων. Τὰ φαῦλα μέρη τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, τὰ γενόμενα ὕστερον αἴτια τῆς ἐπονειδίστου αὐτοῦ καταστροφῆς, δὲν εἶχον ἔτι φανερωθῇ· αἱ δὲ αἱματηραὶ πράξεις, δι' ἃς νῦν ἤδη ὠνειδίζετο, ἀνῆκον μόνον εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν αὐλικὴν τῆς Μακεδονίας. Τοὐναντίον δὲ οἱ Ἕλληνες ἐγίνωσκον ὅτι ὁ Περσεὺς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἶχε μορφωθῇ καλὸς στρατιώτης καὶ ὅτι ἦτο ἐντελῶς ἀπηλλαγμένος τῶν τοῦ Φιλίππου ἀκολάστων πρὸς τοὺς πότους καὶ τὰς γυναῖκας ἐπιθυμιῶν· ὁ Περσεὺς ἦτο πρᾶός τις καὶ δημοτικὸς ἄρχων τοῦ κράτους αὐτοῦ· καὶ ἥ τε φύσις αὐτοῦ καὶ τὸ κοινὸν συμφέρον, τὸ ἑνῶσαν αὐτὸν μετὰ τῶν πρὸς τὴν Ῥώμην δυσμενῶς ἐχόντων Ἑλλήνων, ἔπεισαν αὐτὸν νὰ ἀπόσχῃ πάντων ἐκείνων τῶν ὁτὲ μὲν κουφονόων ὁτὲ δὲ αἱματηρῶν σφαλμάτων, δι' ὧν ὁ Φίλιππος εἶχεν ἀπαλλοτριώσει ἑαυτοῦ παντελῶς τοὺς Ἕλληνας. Τέλος ὁ Περσεὺς εἶχε κληρονομήσει παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὴν τούτου φιλοπροσηγορίαν, τὸ ὡραῖον καὶ ἀξιοπρεπὲς παράστημα καί τι ἀκραιφνῶς ἱπποτικὸν ἦθος ἐπαγωγὸν πρὸς τὸ προκαταλαμβάνειν τινὰ ὑπὲρ αὐτοῦ. Πρὸς τούτοις ὁ Περσεὺς ἦτο πολιτικὸς ἀνὴρ δεξιός, ἐπιτυχῶς ἐννοήσας οὐ μόνον τοὺς Ἑλληνιστικοὺς ὑνάστας τῆς Ἀνατολῆς (τοῦ βασιλέως Εὐμένους Β'., οἰκοθεν νοεῖται, ἐξαιρουμένου) νὰ προσελκύσῃ εἰς τὸ συμφέρον αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐθνικὴν μερίδα πανταχοῦ ἐν Ἑλ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λάδι ἐπὶ μᾶλλον νὰ πείσῃ ὅτι ἰσχυρὰ Μακεδονία δὲν ἦτο πλέον κίνδυνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἀναγκαῖος ὅρος καὶ φυσικὸν προπύργιον τῆς ἐλευθερίας ταύτης ἀπέναντι τῆς τὰ πάντα περικυκλούσης καὶ πᾶσαν ἐλευθέραν κίνησιν δεσποτικῶς ἐπιτηρούσης ῥοπῆς τῶν Ῥωμαίων « ἐλευθερωτῶν ». Εἶναι δὲ βέβαιον τόδε. Διὰ πάσης τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ Ῥόδου μέχρις Ἀκαρνανίας, ἀπὸ Μεγαλοπόλεως μέχρι Βυζαντίου, διῆκε τὸ φρόνημα ὅτι ὁ αὐστηρὸς τῶν Ῥωμαίων τρόπος, καὶ αὐτῶν τῶν πρακτάτων ἐν αὐτοῖς μὴ ἐξαιρουμένων, οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ διαλλαγῇ πρὸς τὸν χαρακτῆρα τὸν Ἑλληνικόν· ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τῶν Ῥωμαίων καὶ ἡ Ἰταλικὴ πολιτικὴ ἡ ἐμπνεομένη ὑπὸ αὐστηροῦ καὶ ἐν συνειδήσει τῆς αὐστηρότητος αὐτοῦ ταύτης ἐνεργοῦντος πολιτικοῦ ἐγωϊσμοῦ ἔμελλε νὰ μένῃ ἀείποτε ξένη καὶ ἀλλοτρία πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Ἕλληνες ἔρρεπον διηνεκῶς ἰσχυρότερον πρὸς τοὺς ὁμοφύλους αὐτῶν Μακεδόνας, μεθ' ὧν ἡ Ἑλλὰς ἦτο συνδεδεμένη δι' ἱστορίας 180 ἐτῶν, καὶ ὧν οἱ ἡγεμόνες, ὅσον σκληροὶ καὶ καταστρεπτικοὶ κἂν πολλάκις ἐφάνησαν ἐν Ἑλλάδι, ἐν τούτοις ἦσαν πάντοτε Ἕλληνες, καὶ οὐδέποτε τὸ ποικίλον κρᾶμα τοῦ Ἑλληνικοῦ μικροκόσμου παρέλυσαν κατὰ τρόπον τοιοῦτον, καθ' ὃν οἱ σοβαροὶ οὗτοι Ἰταλοί. Οὗτοι δὲν προέβαινον μὲν εὐκόλως εἰς βιαιότητας ἐναντίον τῶν προσώπων καὶ τῆς ἰδιοκτησίας τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἀντὶ τούτου καθίστων ἐπαισθητὴν τὴν πολιτικὴν ῥοπὴν καὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν εἰς πάντα τὰ μέλη τοῦ διεσπαρμένου τούτου ἔθνους κατὰ τρόπον ἀφόρητον εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὁτὲ μὲν παραινοῦντες, ὁτὲ δὲ ἐπιτηροῦντες αὐστηρῶς, ἀλλὰ πανταχοῦ μετὰ σκαιότητος, ἐπὶ τέλους δὲ καὶ διαιροῦντες, παραλύοντες καὶ ἀπονεκροῦντες. Ὑπὸ τὸ κράτος τοιαύτης ὑποκώφου ἐξάψεως τοῦ φρονήματος οἱ Ἕλληνες ᾐσθάνοντο πανταχοῦ ἀναζωογονουμένην τὴν δύναμιν αὐτῶν, ὅτε ἔρριπτον τὸ βλέμμα πρὸς τὴν εἰς νέαν ἔνοπλον σύγκρουσιν μετὰ τῆς Ῥώμης παρασκευαζομένην Μακεδονίαν. Πραγματικὰ συμφέροντα παντὸς εἴδους, αἰσθήματα εὐγενέστατα καὶ κοινότατα πάθη, τύφλωσις

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πρὸς τὴν ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς ἐπίσης ἀπεγνωσμένην κατάστασιν τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων, συνεχῶς ἐπανερχομένη αὐταπάτη πρὸς τὰ ἀμετακίνητα συμφέροντα καὶ τὴν γιγάντιον δύναμιν τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ παγκοσμίου κράτους, τυφλὴ ἀπόγνωσις καὶ τέλος ἡ ἀκατάσχετος Ἑλληνικὴ πρὸς τὸ φιλοκίνδυνον ὁρμή· πάντα ταῦτα παρῆγον ἐν Ἑλλάδι θερμοτάτην ὑπὲρ τοῦ Περσέως συμπάθειαν, ἥτις ἔμελλεν ἐπὶ τέλους ν' ἀγάγῃ ἀμφοτέρους καὶ Ἕλληνας καὶ Περσέα εἰς ἀτυχεστάτην ἀπάτην καὶ εἰς δεινότατον ὄλεθρον.

Μετὰ μακρὰς διπλωματικὰς διαπραγματεύσεις προέβη ὁ Περσεὺς τῷ 174 [55] εἰς μεγάλην τινὰ ἐπίδειξιν. Οἱ Δόλοπες, ὧν ἡ χώρα (σ. 204) διετέλει ἔτι τότε ὅλη ἢ κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τὴν Μακεδονικὴν κυριαρχίαν, εἶχον φονεύσει ἀξιωματικόν τινα τοῦ βασιλέως κατὰ τρόπον ἐξαιρετικῶς ἀπάνθρωπον. Ὁ Περσεὺς τιμωρῶν αὐτοὺς διὰ τὸ γενόμενον ἐπῆλθε πολεμῶν κατ' αὐτῶν, καίπερ θέντων ἑαυτοὺς ἀμέσως ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν προστασίαν, καὶ ὁλοσχερῶς κατέβαλεν αὐτούς [56]. Ἀλλ' ἐντεῦθεν μετέβη ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ λαμπρῶς κατηρτισμένου στρατοῦ αὐτοῦ εἰς Δελφούς, κατὰ τὰ φαινόμενα ἵνα ἐρωτήσῃ τὸ μαντεῖον· ἐνταῦθα δὲ ἐπέδειξε τρόπον τινὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἀκμαίαν δύναμιν τῆς ἀνηβησάσης Μακεδονίας [57]. Ἡ ἐπίδειξις αὕτη δὲν ἔμεινεν ἄνευ ἐπακολουθημάτων· ταῦτα δὲ ἐφάνησαν ἐν πρώτοις ἐν ταῖς ἐκ νέου ἀναρριπισθείσαις ἐν Αἰτωλίᾳ ἐσωτερικαῖς ἔρισι καὶ ἐν τῇ ἐκρήξει σφοδρῶν ταραχῶν ἐν ταῖς μεταξὺ τῆς Ὄθρυος καὶ τοῦ Ὀλύμπου χώραις. Κατὰ τρόπον ἀτυχῆ, ἵνα μὴ εἴπωμεν κατὰ τρόπον ἀκαταλόγιστον, δὲν εἶχεν ἀρκεσθῇ ἐξ ἀρχῆς ὁ Περσεὺς νὰ ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα εἰς τὴν ἀκραιφνῶς ἐθνικὴν μερίδα τῆς βορείου Ἑλλάδος, ἔνθα, ἰδίως ἐν Αἰτωλίᾳ, ἄνδρες ἐπιφανεῖς, οἷος ὁ Νίκανδρος (σ. 188) πρὸς ὃν

[55] Πρόλ. Nissen σ. 241. 335.

[56] Πολύβ. ΚΒ'. 22. 4. Liv. XLI. 22. 23. 24 XLII 13. 40. 41. Ἀππιαν. Μακεδον. κεφ. 9, 3.

[57] Πολύβ. αὐτόθι Liv. XLI. 22 XLII. 40.

ἄλλοτε ὁ Φίλιππος τοσοῦτον φρονίμως εἶχε προσενεχθῇ, ἐφάνησαν πρόθυμοι πρὸς αὐτόν [58], ἀλλ' εἶχε ζητήσει νὰ χρησιμοποιήσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τὴν δεινὴν οἰκονομικὴν δυσπραγίαν ἰδίως τῶν Αἰτωλικῶν καὶ Θεσσαλικῶν χωρῶν καὶ τὴν ἐνταῦθα μετὰ ἰδιαιτέρας σφοδρότητος ἐπικρατοῦσαν κοινωνιστικὴν δημοκρατικὴν κίνησιν. Ὁ βασιλεὺς οὗτος εὐθὺς μετὰ τὴν εἰς τὴν ἀρχὴν ἄνοδον αὐτοῦ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων αὐτοῦ πρὸς τὸ ὑπήκοον γενομένων βασιλικῶν χαρίτων, οὐ μόνον τοὺς Μακεδόνας ἀπήλλαξε τῆς πληρωμῆς τῶν βασιλικῶν ὀφειλημάτων ἤτοι παντὸς φόρου καθυστερουμένου, ἀλλὰ καὶ ἐν Δήλῳ καὶ ἐν Λαρίσσῃ καὶ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς (παρὰ τὴν Κορώνειαν τῆς Βοιωτίας) ἐξέθηκε προκηρύξεις, δι' ὧν πάντας τοὺς ἕνεκα πολιτικῶν ἐρίδων καὶ δικαστικῆς καταδίκης ἢ ἕνεκα χρεῶν φυγόντας τὴν πατρίδα αὐτῶν Ἕλληνας προσεκάλει εἰς Μακεδονίαν μετὰ μεγάλων ὑποσχέσεων. Ἀποτέλεσμα τούτου ἦτο ὅτι ἰδίως ἐν τῇ βορείῳ καὶ τῇ μέσῃ Ἑλλάδι πανταχοῦ ὁ «κοινὸς ἄνθρωπος» ἀπέβλεπεν εἰς τὸν Περσέα ὡς εἰς ἄνδρα μέλλοντα νὰ παραστήσῃ τὸ πρόσωπον τοῦ Κλεομένους ἢ τοῦ Νάβιδος ἐν μεγαλογραφίᾳ· καὶ ὅστις μόνον ἕνεκεν οἰκονομικῆς στενοχωρίας εἴτε ἕνεκεν οἱασδήποτε ἄλλης ἀνάγκης ἐκορδοσκόπει ἐπὶ νέαν ἐπανάστασιν, ἐστρέφετο οὗτος εἰς τὸν Ἀντιγονίδην βασιλέα [59]. Καὶ ἀφοῦ ὁ Μακεδονικὸς στρατὸς ἐξετέλεσε τὴν εἰρηνικὴν αὐτοῦ ἐν πομπῇ πορείαν ἀπὸ Δολοπίας εἰς Δελφοὺς καὶ ἀπὸ Δελφῶν πάλιν εἰς Ὄλυμπον, εὐθὺς ἐν τῇ σχεδὸν ἤδη ἀπὸ ἐσωτερικῶν ταραχῶν κεκμηκυίᾳ Αἰτωλίᾳ ἡ πολυχρόνιος αἱματηρὰ ἔρις ἐξήφθη μετὰ νέας μανιώδους ὁρμῆς καὶ ἀνερριπίσθη ἔν τε τοῖς Θεσσαλοῖς καὶ τοῖς Περραιβοῖς ὁ ἐμφύλιος πόλεμος τῶν ὀφειλετῶν καὶ τῶν ἀπόρων πρὸς τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς μεγάλους γεωμόρους ἐν ὅλῃ τῇ εἰδε-

[58] Πρβλ. Πολύβ. Κ. 11, 9.

[59] Πολύβ. ΚΓ'. 5, 1-4. Liv. XLI. (2) XLII. 5. 30. Πρβλ. Schorn σ. 333 Mommesn. R. G. Τόμ. 1 σ. 769 κξ.

ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΙΩΑΝΝ

χθείᾳ αὐτοῦ [60]. Ἐνταῦθα δ' ἀκριβῶς ἡ Ῥωμαϊκὴ διπλωματία ἀντετάχθη ἐν Ἑλλάδι ὁριστικώτερον κατὰ τῆς Μακεδονικῆς πολιτικῆς. Τῷ ἔτει 174 οἱ Αἰτωλοὶ καταπεπονημένοι ἐκ τῶν ἐμφυλίων πολέμων διενοήθησαν νὰ εἰρηνεύσωσι πρὸς ἀλλήλους, ἐπεκαλέσαντο δὲ καὶ τοὺς Ῥωμαίους εἰς ὑποστήριξιν τοῦ ἔργου τούτου. Τότε δὲ συνέβη τὸ ἑξῆς γεγονός. Ὀγδοήκοντα ἄνδρες ἐξ Ὑπάτης, θιασῶται Προξένου τινὸς (ὡς φαίνεται ἀνήκοντος εἰς τὴν ῥωμαΐζουσαν μερίδα), οἵτινες χάριν ἐπισφραγίσεως τῆς εἰρήνης εἶχον προσκληθῇ ὑπὸ τοῦ δήμου αὐτῶν καὶ τοῦ προϊσταμένου τοῦ δήμου Εὐπολέμου νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα, κατὰ τὴν εἴσοδον αὐτῶν εἰς τὴν πόλιν προσεβλήθησαν αἰφνιδίως καὶ ἐπλήγησαν θανασίμως! Νῦν πλέον δὲ ἦτο δυνατὸν νὰ γείνῃ σκέψις περὶ διαλλαγῆς· μάτην δὲ ἐπειρᾶτο καὶ ἡ ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀφικομένη πρεσβεία τῆς Συγκλήτου διὰ συνόδου τινὸς ἐν Δελφοῖς νὰ ἐπενέγκῃ συμβιβασμόν τινα· αὐτὸς ὁ ἀτυχὴς Πρόξενος, ὅστις, ὡς φαίνεται, εἶχεν ἐργασθῇ ἐπιτυχῶς παρὰ τοῖς πρέσβεσιν, ἐφονεύθη εὐθὺς ὕστερον ὑπὸ τῆς ἰδίας αὐτοῦ γυναικός [61]. Οὕτως ὁ πόλεμος, νῦν ὑπὸ τῆς Μακεδονικῆς ἐνεργείας ὑποδαυλισθείς, ἐξηκολούθησε μετὰ νέας μανίας ἐπεκταθεὶς καὶ εἰς τὰς Θεσσαλικὰς χώρας. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἐπενέβη ἀποτελεσματικῶς ἡ Σύγκλητος, ἐπέτυχε δὲ πράγματι ὁ Ἄππιος Κλαύδιος Ποῦλχερ (τῷ 173) νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν κοινωνιστικὴν ἐν τοῖς Θεσσαλοῖς καὶ τοῖς Περραιβοῖς διένεξιν καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ ἐπιεικῆ τινα συμβιβασμὸν μεταξὺ τῶν δανειστῶν καὶ τῶν ὀφειλετῶν. Ἡ σύγχρονος δὲ γενομένη ὑπὸ τοῦ Μαρκέλλου ἀπόπειρα ἵνα καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς εἰρηνεύσῃ ἀπέληξεν ἁπλῶς εἰς παροδικόν τινα ὅλως κατευνασμὸν τῶν ὠμότατα διεξαγομένων ἐμφυλίων ἀγώνων [62].

[60] Πρβλ. Liv. XLII 5. 13. Διοδ. ΚΘ'. 33.

[61] Liv. XLI. 25.

[62] Πρβλ. Liv. XLII. 2. 4. 5. 13. Ἀππιαν. Μακεδον. 9, 1 καὶ 3. Πολύβ. Λ. 14, 1-4. Περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Περσέως πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς ἰδ. προσέτι Liv. XLII. 12. 40. καὶ 42.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἐκ τούτων μαρτυρεῖται καταφανέστατα πόσον βαθέως ἐρ̣ι-ζωμένον ἦτο τὸ κατὰ τῶν Ῥωμαίων μῖσος τοῦ Περσέως, ἀφοῦ δὲν ἐδίσταζε νὰ καταπολεμῇ κατὰ τοιοῦτον τρόπον τὴν Ῥώμην καὶ τὴν ἐν Ἑλλάδι ρωμαΐζουσαν μερίδα. Ἀλλ' ἱκανῶς φρόνιμος ὢν ἐπεζήτει καὶ ἄλλους συμμάχους. Ἡ διὰ τοῦ Νέωνος, Ἱππίου καὶ Ἰσμηνίου ἐπιτευχθεῖσα μετὰ τῆς Βοιωτικῆς δημοκρατίας συμμαχία μετρίαν βεβαίως μόνον εἶχεν ἀξίαν [63]· πολλῷ μείζονα σπουδαιότητα εἶχεν ἡ τῶν Ἀχαιῶν προσαγωγή. Μετὰ πολλῆς ἐπιτηδειότητος ἐζήτει ὁ Περσεὺς (μετὰ τὴν ἐκ Δελφῶν ἐπάνοδον) τῷ 174 νὰ πείσῃ τοὺς ὁμοσπόνδους Ἀχαιοὺς ἐν πρώτοις ἵνα ἄρωσι τὸν ἔτι ὑφιστάμενον πρὸς τὴν Μακεδονίαν ἀποκλεισμὸν τῆς συγκοινωνίας (σ. 217). Τὸ φρόνημα τῶν πλείστων Ἀχαιῶν ἦτο καὶ ἀληθῶς τόσον εὐμενὲς τῷ βασιλεῖ, ὥστε μετά τινος ἐπιτηδειότητος καὶ ταχυτέρας ἐνεργείας ἠδύναντο πιθανῶς νὰ ἐγκαινισθῶσι λίαν ἀγαθαὶ σχέσεις μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Ἀχαιῶν. Ἀλλ' ὁ Περσεὺς ἠμέλησε, πρὸς βλάβην αὐτοῦ, τῆς καταλληλοτάτης εὐκαιρίας καὶ δὲν προσηνέχθη ἐν πᾶσι προσηκόντως πρὸς τοὺς ὁμοσπόνδους· καὶ ὅτε μετά τινα χρόνον ἐπίσημος πρεσβεία Μακεδονικὴ προσῆλθεν εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἀχαιῶν, ὁ Καλλικράτης ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐργασθῇ οὕτω δραστηρίως καὶ μετὰ τοιαύτης ἐπιτυχίας εἶχε λαλήσει ἐμφαντικῶς περὶ τοῦ βεβαίου τῆς ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀναμενομένης ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ὀργῆς, ὥστε ἡ πλειονότης τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀχαιῶν δὲν ἐτόλμα πλέον νὰ δεχθῇ τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως [64]. Τοὐναντίον δὲ εἰκότως ὁ Περσεὺς ἐπήρθη ἐν τῷ φρονήματι αὐτοῦ, ὅτε εἶδεν ὅτι αἵ τε ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ συμπάθειαι καὶ ἡ κατὰ τοῦ Εὐμένους καὶ τῶν Ῥωμαίων ἀποστροφὴ λίαν ἐκρατύνοντο ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἀκταῖς τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Αἱ πόλεις Βυζάντιον καὶ Λάμψακος ἔθεσαν ἑαυτὰς ὑπὸ τὴν προστασίαν τὴν Μακεδονικήν [65]. Ἀπείρως

[63] Πρβλ. Πολύβ. ΚΖ'. 1, 11. Liv. XLII. 12, 38, 40. 42. 43 κξ. πρβλ. Ἀππιαν. Μακεδον. 9, 1 καὶ 3.

[64] Liv. XLI 22-24 ἴδε καὶ XLII 6. ἀρχ. 12.

[65] Liv. XLII. 12. 40. 42. 46. XLIII, 6. Ἀππιαν. Μακεδ. κ. 9, 1 καὶ 3. Mom-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σπουδαιότερον ἦτο τὸ ὅτι καὶ οἱ ἰσχυροὶ Ῥόδιοι ἤρξαντο νὰ κλίνωσι πρὸς τὴν Μακεδονίαν, καὶ ἡ πρὸς τὴν Ῥώμην συμπάθεια αὐτῶν σφόδρα ἠλαττοῦτο. Ἡ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὑπεράσπισις (177 π. Χ.) τῶν κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ἀντιοχικοῦ πολέμου ὑπὸ ἀόριστον περίπου τύπον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ῥοδίων τεθέντων καὶ νῦν κατὰ τῶν Ῥοδίων ἐπαναστάντων Λυκίων, ἔτι δὲ πολλαπλαῖ συγκρούσεις πρὸς τὸν βασιλέα Εὐμένην Β'. τὸν διαρκῶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων προκρινόμενον, ἴσως δὲ καὶ φόβοι περὶ τῶν μεγαλεπηβόλων σχεδίων τῶν Ῥωμαίων καὶ Ἰταλῶν μεγαλεμπόρων, ὧν ἡ ἐπὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτικὴν ῥοπὴ κατὰ τοὺς νῦν χρόνους βαθμηδὸν καθίσταται σημαντική [66α] ἐνέπνεον καὶ εἰς τὸν φρόνιμον ἐμπορικὸν λαὸν ὁριστικώτερον καθ' ἑκάστην τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἰσχυρὰ Μακεδονία ἦτο μία ἀνάγκη διά τε τὴν εὐημερίαν καὶ διὰ τὴν αὐτονομίαν τοῦ Ἀνατολικοῦ κόσμου. Οὕτω δὲ καὶ οὗτοι εἶχον συνάψει ποικίλας πρὸς τὸν Περσέα φιλικὰς σχέσεις [66β].

Ἐν τούτοις ὁ Περσεὺς δὲν ἦτο ὁ ἀνὴρ ὁ δυνάμενος νὰ ζητήσῃ μεθ' ὁρμῆς τὸν πρὸ μακροῦ παρεσκευασμένον κατὰ τῶν Ῥωμαίων πόλεμον· ἐποίησε δ' ἀληθῶς ἵνα ἡ Ῥώμη εἰκοθεν ποιήσηται ἀρχὴν τοῦ ἀγῶνος. Ἡ Σύγκλητος μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας παρετήρει τὰς παρασκευὰς τῆς Μακεδονίας, τοσούτους εἶχεν ἐν Ἑλλάδι τοὺς εἰς αὐτὴν ἀφωσιωμένους, ἐν Ἀσίᾳ δὲ ἐν τῷ βασιλεῖ Εὐμένει τοσοῦτον πρόθυμον πράκτορα, ὥστε δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προκαταληφθῇ ἀπαράσκευος ὑπὸ τοῦ Περσέως. Οἱ Ῥωμαῖοι πρέσβεις, οἵτινες ἀπὸ τοῦ ἔ. 164 τοσοῦτον πολυάριθμοι ἐπεσκέπτοντο Ἑλλάδα καὶ Μακεδονίαν [67], οὐχὶ μόνον κατ' ἀκολουθίαν τῶν ἀγρίων ἐν Αἰτωλίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ αἱματηρῶν ἐρίδων ἠδύναντο

misen. R. G. Τόμ. 1 σ. 769. Καὶ περὶ ἄλλων σχέσεων τοῦ Περσέως πρὸς τὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἰδ. Liv. XLII. 25.

[66α] Πρβλ. Liv. XLI. 6. Πολύβ. XXVI. 7 ἰδ. Nissen σ. 239. 334. Meier ἐν εἰρ. τ. σ. 382 κξ. Nitzsch, die Gracchen σ. 156.

[66β] Πρβλ. Liv. XLII 14. 26. 45. 46. Ἀππιαν. Μακεδον. κ. 9, 1 καὶ 2 Πολύβ. ΚΖ'. 6 ΚΘ'. 7, 7-10.

[67] Πρβλ. Liv XLI. 22. 25 XLII 3. 5. 6. 17.

ἤδη νὰ μάθωσι καλῶς, πῶς εἶχον τὰ πράγματα ἐν τῇ Ἑλληνομακεδονικῇ χερσονήσῳ· καὶ ὁ Εὐμένης, ὅστις ἐν ἀρχῇ αὐτῇ τοῦ 172 ἦλθεν εἰς Ῥώμην χάριν τῶν τε ἰδίων καὶ τῶν τῆς Ῥώμης συμφερόντων καὶ (πρὸς ταῖς βαρείαις ἐναντίον τῆς Ῥόδου καὶ τῆς ἐθνικῆς Πελοποννησιακῆς μερίδος ἐπιθέσεσι) παρέστησε τῇ Συγκλήτῳ ἐν ζωηρᾷ εἰκόνι τὰς ὑπὸ τοῦ Περσέως γινομένας στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς παρασκευάς[68], ἐποίησεν ὥστε ἡ Σύγκλητος, ἐν ᾗ νῦν ἡ ἐκ παντὸς τρόπου ζητοῦσα τὸν πόλεμον μερὶς εἶχε τὴν νικῶσαν ψῆφον, νὰ λάβῃ ὁριστικὰς ἀποφάσεις. Οἱ ἐν Ῥώμῃ ἐφρόνουν ὅτι δὲν ἔπρεπεν ἐπὶ πλέον νὰ θεῶνται ἀπαθῶς τὰς περαιτέρω προόδους τῆς Μακεδονικῆς δυνάμεως, ἂν δὲν ἔμελλεν ἡ τῆς Ῥώμης ὑπεροχὴ νὰ κλονηθῇ ἢ καὶ πάντως νὰ καταστραφῇ ἐν ταῖς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀδρίου χώραις. Ἐντεῦθεν ἐθεωρήθη πρέπον διπλωματικῶς τὸ πρῶτον νὰ προπαρασκευασθῇ ὁ νέος Μακεδονικὸς πόλεμος καὶ ὁ βασιλεὺς Περσεὺς νὰ ἀπομονωθῇ ὡς δυνατὸν στρατιωτικῶς τε καὶ πολιτικῶς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπέμφθη κατὰ τὸ θέρος τοῦ 172 πρεσβεία Ῥωμαϊκὴ εἰς Μακεδονίαν μέλλουσα ν' ἀπευθύνῃ τῷ βασιλεῖ μακρὸν ὑρμαθὸν μομφῶν ἐκ μέρους τῆς Συγκλήτου καὶ νὰ κηρύξῃ αὐτῷ ὅτι, ἐὰν δὲν ἤθελε δώσει τελείαν ἱκανοποίησιν τῇ Συγκλήτῳ καὶ δὲν ἤθελεν ἐμμείνει αὐστηρῶς ἐντὸς τῶν ὅρων τῆς μετὰ Φιλίππου συνωμολογημένης συνθήκης, ἔμελλε νὰ παύσῃ τοῦ εἶναι φίλος τῶν Ῥωμαίων. Ὁ Περσεὺς ἐτήρησε στάσιν ὑπερήφανον καὶ ἐκήρυξε τῇ πρεσβείᾳ ὅτι τὴν μεταξὺ Ῥώμης καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ συνθήκην ἐθεώρει ὡς μὴ ὑπάρχουσαν, ὅτι ἐν τούτοις ἦτο πρόθυμος νὰ συνομολογήσῃ νέαν συμμαχικὴν συνθήκην πρὸς τὴν Ῥώμην ἐντελῶς ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ. Ἐκ τούτου οἱ μὲν πρέσβεις ἐκήρυξαν τὴν πρὸς τὸν Περσέα φιλίαν καὶ τὰς σπονδὰς λελυμένας, προφυλακαὶ δὲ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ διεπεραιώθησαν (κατὰ φθινόπωρον τοῦ 172) εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν[69]. Τότε δὲ πρῶτον ἐγένετο φανερὸν ὅτι ὁ Περσεὺς

[68] Liv. XLII. 6. 11-14. Ἀππιαν. Μακεδον. κ. 9, 1. Διόδ. ΚΘ'. 33. Ἰδ. Meier σ. 382-386.

[69] Liv. XLII. 18. 26. 27. 36 (πρβλ. ἄλλως τὰς ὑπὸ Nissen σ. 246 κξ. 253 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οὐδὲν εἶχε κληρονομήσει ἐκ τοῦ τολμηροῦ καὶ ἀποφασιστικοῦ χαρακτῆρος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἦτο μὲν ἐπιτήδειος νὰ παρασκευάζῃ καὶ νὰ εἰσηγῆται ἔργα μεγάλα μετὰ ζήλου καὶ φρονήσεως, ἀλλ' ὅτι ἐν τῇ κρισίμῳ στιγμῇ ἐστερεῖτο τόλμης καὶ δυνάμεως εἰς τὸ νὰ πραγματοποιήσῃ μεγαλουργῶς τὰ ἐπὶ μακρὸν παρασκευασθέντα σχέδια, ὅτι ἐν ἐνὶ λόγῳ δὲν ἦτο ὁ ἀνὴρ ὁ δυνάμενος νὰ ἐπίσχῃ τῆς ὑπερηφάνου Ῥώμης τὴν δύναμιν καὶ νὰ ἀποσπάσῃ αὖθις Ἑλλάδα καὶ Μακεδονίαν ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτικῆς. Ἔπρεπεν ὁ Περσεὺς μετὰ τὴν φανερὰν πρὸς τὴν Ῥώμην ῥῆξιν νὰ κατακλύσῃ εὐθὺς τὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ λαμπροῦ αὐτοῦ στρατοῦ, νὰ πατάξῃ πανταχοῦ τὴν ῥωμαΐζουσαν μερίδα, νὰ ἐξεγείρῃ τὰ πλήθη εἰς ἐνέργειαν, νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὴν ἐν Ἰλλυρίᾳ ἀσθενῆ Ῥωμαϊκὴν στρατιωτικὴν μοῖραν, ἵνα διὰ τοιούτου τινος μεγάλου πλήγματος, εἰς ὃ οἱ οὐχὶ ἔτι ἐντελῶς παρεσκευασμένοι Ῥωμαῖοι δυσκόλως ἠδύναντο νὰ ἀντίσχωσι, περιποιήσῃ ἑαυτῷ οὐ μόνον τὰς μεγάλας στρατηγικὰς καὶ ἄλλας ὑλικὰς ὠφελείας, ἃς ὑπισχνεῖτο αὐτῷ ἡ πλήρης κατοχὴ τῆς συμπάσης Ἑλληνικῆς χερσονήσου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ πανταχοῦ εἰς τοὺς δυνάστας τῆς Ἀνατολῆς διὰ τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἐπιτυχίας θάρρος ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ. Ἀντὶ τούτου ὁ Περσεὺς ἔμενεν ὅλως ἡσυχάζων καὶ ἀῤῥανῶς ἀναμένων ἵνα τὰ γεγονότα προκαταλάβωσιν αὐτόν· τὸ δὲ χεῖρον, ἐν τῇ ἀνιάτῳ ἀτολμίᾳ αὐτοῦ οὐ μόνον ἔδωκε καιρὸν τῇ Ῥωμαϊκῇ πολιτικῇ ν' ἀπομονώσῃ αὐτὸν πανταχόθεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἠλιθίως τρόπον τινὰ ἐξηπατήθη.

Οἱ Ῥωμαῖοι καὶ πρὸ τῆς ἐπανόδου τῶν πρέσβεων αὐτῶν ἐκ Μακεδονίας καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν, πρὸ τῆς ἐπισήμου ἔτι κηρύξεως τοῦ πολέμου, ἔσπευσαν, κατὰ τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 172 καὶ τὸν χειμῶνα τοῦ 171, νὰ πέμψωσι πρεσβείας εἰς πάσας τὰς ἐν Ἀφρικῇ, Ἀσίᾳ καὶ Ἑλλάδι φιλικῶς διακειμένας πρὸς αὐτοὺς χώρας καὶ νὰ διαθέτωσιν αὐτὰς ἐναντίον τοῦ Περσέως. Τότε

ἐναντίον τῆς ἀξιοπιστίας τῶν παρὰ Liv. ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ ἐκτεθειμένων γινόμεναι ἐνστάσεις). Ἰδ. καὶ Ἀππιαν. Μακεδον. κ. 9, 2.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δὲ συνέβη τι ὅμοιον ὡς ἐὰν οἱ ἐχθροὶ τῆς Ῥώμης ἔβλεπον τὴν Μέδουσαν. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, καθ' ἣν πανταχοῦ πάντες ἐνόουν ὅτι ἡ Ῥώμη ἀπόφασιν εἶχε διὰ νέου πολέμου μεγάλου νὰ παράσχῃ νέον μαρτύριον τοῦ δικαιώματος αὐτῆς νὰ ἄρχῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνιστικοῦ κόσμου, πρὸ τῆς ἀπειλητικῆς ταύτης σοβαρότητος τῆς στιγμῆς καὶ τῆς ἀναζωογονουμένης ἀναμνήσεως τῶν ἐν Ἀνατολῇ ἀπὸ τοῦ ἔ. 200 καὶ ἐντεῦθεν πολεμικῶν ἔργων τῶν λεγεώνων πανταχοῦ κατέπεσε τὸ φρόνημα τῆς ἀντιρρωμαϊκῆς μερίδος. Ὁ βασιλεὺς Περσεὺς ὡς διὰ πλήγματος μαγικοῦ περιῆλθεν ἀμέσως εἰς παντελῆ σχεδὸν ἀπομόνωσιν [70α]· καὶ αὐτὸ τὸ Βυζάντιον προσήνεγκε τοῖς Ῥωμαίοις τὴν ἐπικουρίαν αὐτοῦ [706] καὶ ἐν Ῥόδῳ, ἔνθα οἱ τὰ τῶν Μακεδόνων φρονοῦντες εἶχον ἀπολέσει πᾶσαν δύναμιν, ἔσπευδον οἱ πολλοὶ νὰ πείσωσι τοὺς Ῥωμαίους περὶ τῆς ἀναλλοιώτου πίστεως τοῦ πανούργου ἐμπορικοῦ λαοῦ [71]. Ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Ἑλλάδι οἱ Ῥωμαῖοι πράκτορες εἰργάζοντο (περὶ τὰ τέλη τοῦ 172) μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας. Οἱ ἀδελφοὶ Πόπλιος καὶ Σερούϊος Κορνήλιοι Λέντλοι ἐπεχείρησαν νὰ περιοδεύσωσι τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα οὐδεμία πλέον φωνὴ ὑπὲρ τοῦ Περσέως ἐτόλμα νὰ ἐκδηλωθῇ. Ὁ Αὖλος Ἀτίλιος καὶ ὁ Κόϊντος Μάρκιος Φίλιππος ἐστράφησαν πρὸς τὴν βόρειον καὶ τὴν μέσην Ἑλλάδα. Ἡ ἐθνικὴ ἐν Ἠπείρῳ μερὶς ἰθυνομένη τότε σωφρόνως ὑπὸ τῶν γενναίων ἀνδρῶν Κεφάλου καὶ Ἀντινόου δὲν διενοεῖτο περὶ ἀντιστάσεως κατὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἠνείχετο ἡσύχως τὴν χάριν τῶν Ῥωμαίων στρατολόγησιν 400 πολεμιστῶν. Ἐν Αἰτωλίᾳ αὐτοὶ οἱ πρέσβεις ἔβλεπον ἰδίοις ὄμμασι πῶς ὑπὸ τὴν ῥοπὴν αὐτῶν ὁ φανατικὸς φιλορωμαῖος Λυκίσκος ἐγένετο στρατηγὸς τῆς Συμπολιτείας· καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ ἡ ἐν Λαρίσσῃ συνελθοῦσα ἐκκλησία τῶν Θεσσαλῶν παρεσύρθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων

[70α] Ἴδ. καὶ Ἀππιαν. Μακεδ. κ. 9, 2.

[70] Πρβλ. Liv. XLII. 46. Tacit. Annal. XII. 62. Mommsen τ. 773. Καὶ ἡ Λάμψακος μετὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου μετέστη εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Liv. XLIII. 6.

[71] Πρβλ. Liv XLII. 19. 26. 45. 46· ἴδ. καὶ Πολύβ. ΚΖ'. 3. 4. 6.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀπεσταλμένων εἰς ἐμφαντικώτατον κατὰ τοῦ Περσέως κήρυγμα[72]. Οὐδὲν διδασκόμενος ὁ Περσεὺς ἐκ τῶν τοιούτων συμπτωμάτων, κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, ὁπότε δὲν εἶχεν ἔτι ὁ πόλεμος ἐπισήμως κηρυχθῇ, συνῆπτε διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Κόϊντον Μάρκιον, τὸν διατελοῦντα εἰς σχέσεις ξενίας πρὸς τοὺς Ἀντιγονίδας· καὶ ὁ Μάρκιος, ὅστις κάλλιστα ἐγίνωσκεν, ὅτι ἡ Ῥώμη ἦτο ἀποφασισμένη ἐξ ἅπαντος νὰ ἐπιτεθῇ, δὲν ἠσχύνετο θαρρύνων τὸν οἰκτρὸν ἄνθρωπον, τὸν ἤδη πρὸ τῆς σκιᾶς τῶν ἰδίων αὐτοῦ σχεδίων τρέμοντα, εἰς τὸ νὰ πέμψῃ εἰς Ῥώμην πρεσβείαν, οὐδεμίαν, ὡς οἰκοθεν νοεῖται, δυναμένην νὰ ἔχῃ ἐλπίδα ἐπιτυχίας, καὶ ἀσμένως παραχωρῶν αὐτῷ ἀνακωχήν, ἥτις ἐν τῷ μεταξὺ τὰς μὲν τῶν Μακεδόνων κινήσεις τελείως παρέλυε, εἰς δὲ τὴν Σύγκλητον τὴν καλλίστην παρεῖχεν εὐκαιρίαν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἑαυτῆς παρασκευῶν[73]. Καὶ εὐθὺς ὕστερον ἐστράφη ὁ Μάρκιος πρὸς τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Χαλκίδα, ἔνθα εὐχερῶς κατώρθωσε νὰ καταλύσῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ δήμου ἐκείνου, ὅστις κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἀκολάστου οἰκονομικῆς φαυλότητος πᾶσαν στερρότητα ἀπολέσας, ὑπὸ δὲ τοῦ τρόμου τῆς ἐκ μέρους τῆς Ῥώμης ἐκδικήσεως οἰκτρότατα διασειόμενος, ἐκλονεῖτο πανταχοῦ ὑπὸ τῆς ἀπὸ τοῦ νῦν ἰσχυρὰν τὴν κεφαλὴν ὑψούσης ρωμαϊζούσης ὀλιγαρχικῆς μερίδος· καὶ διὰ τῆς καταλύσεως ταύτης κατώρθωσεν ὁ Μάρκιος νὰ διασπάσῃ τὴν μετὰ τοῦ Περσέως συνάφειαν τοῦ εἰς μέγιστον βαθμὸν ἀξιοπεριφρονήτου τούτου Βοιωτικοῦ λαοῦ. Ἐντεῦθεν ἐν πολλοῖς τόποις ἐπῆλθον ταραχαί λίαν ἀντίξοοι, καὶ τὸ πρᾶγμα κατέληξεν ἀληθῶς, κατὰ τοὺς μυχιαιτάτους πόθους τῶν Ῥωμαίων, εἰς τὴν διάλυσιν τοῦ συνδέσμου τῶν Βοιωτικῶν πόλεων (τῆς συμπολιτείας) ἀφοῦ τοὐλάχιστον ἡ Κορώνεια καὶ ἡ Ἀλίαρτος ἔμειναν πισταὶ εἰς τὸν Περσέα. Ἐκ τῶν ἡγετῶν τῆς μακεδονιζούσης δημοκρατίας ὁ Νέων καὶ ὁ Ἰσμηνίας ἐζήτουν δι' ἐγκαίρου πρὸς τοὺς Ῥωμαίους μετα-

[72] (Περὶ Ἠπείρου ἰδ. Πολύϐ. ΚΖ'. 13, 7) Liv. 37. 38.

[73] Liv. XLII 37. 38-43. Πρϐλ. Ἀππιαν. Μακεδον. 9, 3 καὶ 4. καὶ Nissen σ. 250 κξ.

στάσεως νὰ σώσωσι τοὐλάχιστον καὶ διατηρήσωσι τὴν συμπολιτείκν· ἀλλ' ἡ μανία τῆς ῥωμαϊζούσης μερίδος καὶ ἰδίως τῶν μετὰ τοῦ Μαρκίου νῦν παρόντων φυγάδων ἦτο οὕτω μεγάλη, ὥστε ὁ μὲν Ἰσμηνίας εὑρισκόμενος ἐν Χαλκίδι, ἀφοῦ βαρείας ὑπέστη ταπεινώσεις *, ἐρρίφθη εἰς δεσμὰ καὶ δι' αὐτοκτονίας ἀπήλλαξε ἑαυτὸν τοῦ ζῆν, ὁ δὲ Νέων ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς Μακεδονίαν· τοὐναντίον δὲ οἱ ῥωμαΐζοντες φυγάδες ἐπανῆλθον ἐπὶ τέλους εἰς Βοιωτίαν[74]. Ἐν τούτοις ὁ Μάρκιος, ἵνα κωλύσῃ ταχεῖάν τινα τοῦ Περσέως εἰς τὰς χώρας ταύτας ἐπιδρομήν, ἐνήργησε πρὸ τῆς εἰς Ῥώμην ἐπανόδου αὐτοῦ τὴν ὑπὸ χιλίων Ἀχαιῶν κατάληψιν τῆς Χαλκίδος[75], ἔνθα κατέλιπε τὸν Σερούϊον Λέντλον. Ἡ ἀφροσύνη τοῦ Περσέως παρήγαγε τοὺς καρποὺς αὐτῆς. Ὡς οἰκοθεν νοεῖται, ἡ τελευταία τοῦ βασιλέως πρεσβεία, καίτοι οἱ πρεσβύτεροι τῶν συγκλητικῶν ἐστιγμάτιζον τὴν τοῦ Μαρκίου ἀπιστίαν ὡς ξένην πρὸς τὰ ἤθη τῶν Ῥωμαίων, ἀπεπέμφθη ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἄπρακτος, συγχρόνως δὲ διετάχθησαν καὶ πάντες οἱ τότε ἐν Ἰταλίᾳ εὑρισκόμενοι Μακεδόνες ἐντὸς 30 ἡμερῶν νὰ καταλίπωσι τὴν Ἰταλίαν[76]. Οὕτως εἶδεν ὁ βασιλεὺς ὅτι μόναι δυνάμεις ἔμενον αὐτῷ οἱ Θρᾷκες αὐτοῦ σύμμαχοι καὶ αἱ πρὸς τὰς Ἰλλυρικὰς καὶ ἄλλας βαρβάρους φυλὰς σχέσεις αὐτοῦ καὶ δρὰξ Ἑλλήνων ἐθελοντῶν καὶ φυγάδων[77], καὶ πρὸ πάντων ὁ γενναῖος αὐτοῦ λαὸς καὶ ὁ ἐξαίρετος, πολυπληθὴς καὶ ἐν πολέμοις πρὸς Θρᾷκας βαρβάρους καλῶς ἠσκημένος στρατὸς αὐτοῦ. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες μετὰ μεγίστης προσοχῆς ἀπέβλεπον εἰς τὸν νέον πόλεμον, ὅστις, ὡς καλῶς ἐνόουν, ἔμελλε νὰ κρίνῃ περὶ τῆς μελλού-

* Πολύβ. ΚΖ'. 1, 5 «Τὸν δὲ Ἰσμηνίαν παρεδειγμάτιζον ἀποτριβόμενοι καὶ παρορῶντες, (Σ. Μ.).

[74] Liv. XLII. 38. 43-44. 46 Πολύβ. ΚΖ'. 1 καὶ 2, 1-8 πρβλ. Nitzsch, Polyb. σ. 25 κξ. καὶ Freeman σ. 182 κξ. 668 κξ.

[75] Πολύβ. ΚΖ'. 2, 8 καὶ 11 κξ. Liv. XLII. 44.

[76] Πολύβ. ΚΖ'. 7, 1-4 Ἀππιαν. Μακεδον. κ. 9, 5. Liv. XLII. 46. 47. 48. Διόδ. Λ. 1.

[77] Liv. XLII. 51.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σης αὐτῶν τύχης. Ἐξαιρουμένης τῆς μετριόφρονος ὀλιγαρχίας, πάντες ἐν Ἑλλάδι πολλῆς ἐνεφοροῦντο ἔτι συμπαθείας πρὸς τοὺς ὁμοφύλους Μακεδόνας, οὐ μόνον τὸ πολυάριθμον ἐκεῖνο πλῆθος τὸ περιλαμβάνον ἰδίως τὸν «κοινὸν ἄνδρα» ἐν ταῖς πολλαῖς χώραις ἔτι δὲ καὶ τὴν πλειονότητα τῶν δημοκρατικῶν πάσης ἀποχρώσεως καὶ τάξεως καὶ ὅπερ νῦν μόνον διὰ τὸν φόβον τῶν Ῥωμαίων ἐκωλύετο νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα ὑπὲρ τοῦ Περσέως, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι (οἱ ἰδίως ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς ὄντες πολυπληθεῖς), οἵτινες ἐν τῇ νῦν καταστάσει τῶν πραγμάτων ἐνόουν μὲν ὅτι ἡ μόνη σωτήριος εἰς τὰς χώρας αὐτῶν πολιτικὴ ἐνέκειτο ἐν αὐστηροτάτῃ οὐδετερότητι, ἀλλ' ἐπεθύμουν ἐν ταὐτῷ ἵνα διατηρῆται διαρκῶς ἰσορροπία τις δυνάμεων μεταξὺ Ῥώμης καὶ Μακεδονίας[78].

Ὅτε δὲ τέλος πᾶσα ἐξέλιπεν ἐλπὶς περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς εἰρήνης, συνήγαγεν ὁ Περσεὺς τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἐν Κιτίῳ (δυτικῶς τῆς Πέλλης κειμένῳ) ἀνερχόμενον εἰς 43 χιλ. ἀνδρῶν (21 χιλ. φαλαγγιτῶν, χιλιάδας τινὰς ὑπασπιστῶν, 4χισχιλίους Μακεδόνας καὶ Θρᾷκας ἱππέας, τῶν λοιπῶν ὄντων τὸ πλεῖστον μισθοφόρων ἢ Ἑλλήνων ἐθελοντῶν) καὶ ἤρξατο τοῦ πολέμου (τὸ ἔαρ τοῦ 171)[79α] εἰσελαύνων ταχέως εἰς τὰς χώρας τῶν Περραιβῶν καὶ Θεσσαλῶν[79β]. Τότε δὲ ἐφανερώθη ἱκανῶς ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος καὶ ἐκ τῶν πολεμικῶν προσόντων τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀντιγονιδῶν καθόλου οὐδὲν σχεδὸν ἐκέκτητο, οὐδ' ὑπῆρχεν ἀτυχῶς παρ' αὐτῷ στρατηλάτης τις δυνάμενος νὰ καλύπτῃ τὰς ἐλλείψεις αὐτοῦ. Ὁ Περσεὺς βεβαίως ἦτο ἄξιος στρατιώτης καὶ ἤξευρε καὶ νὰ νικᾷ ἐν ταῖς κατ' ἰδίαν μάχαις· ἀλλ' ἡ ταχεῖα καὶ εὐρεῖα χρησιμοποίησις τῶν κατ' ἰδίαν ἐπιτυχιῶν, καθόλου δὲ ἡ ἐλευθέρα καὶ αὐτάρκης, οὐχὶ διὰ δουλικῆς ἐξαρτήσεως ἐκ τῶν κινήσεων τοῦ ἐχθροῦ καθοριζομένη, διεύθυνσις τῆς στρατείας ἐν μεγαλεπηβόλοις σχεδίοις ἦτο πάντῃ ξένον εἰς τὸν

[78] Πρβλ. Liv. XLII. 30. πρβλ. XLV. 31. Πολύβ. Λ. 6, 5 κξ. 10.
[79α] Πρβλ. Mommsen, R. G. τόμ. 1. σ. 773.
[79β] Liv. XLII. 50-53.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἡγεμόνα τοῦτον. Τοῦτο ἐγένετο νῦν ἐκ τῶν προτέρων καταφανές. Ὁ τὴν στρατηγίαν τοῦ Μακεδονικοῦ πολέμου ἐπιτετραμμένος Ῥωμαῖος ὕπατος Πόπλιος Λικίνιος Κράσσος ἀποβὰς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εἰς Ἰλλυρίαν προήλασε δι' Ἠπείρου καὶ Ἀθαμανίας εὐθὺς πρὸς τὴν Θεσσαλικὴν πόλιν Γόμφους (ἐνῷ συγχρόνως ὁ Ῥωμαϊκὸς στόλος συγκείμενος ἐκ 40 πολεμικῶν πλοίων καὶ ἄγων 11 χιλ. πεζοναύτας ὑπὸ τὸν πραίτωρα Γάϊον Λουκρήτιον καὶ τὸν τούτου ἀδελφὸν Μάρκον ὁρμηθεὶς ἀπὸ Κεφαλληνίας ἀπέπλει εἰς τὴν Βοιωτικὴν θάλασσαν)[80]. Ὁ Περσεὺς λοιπὸν ἀντὶ νὰ προσβάλῃ τὸν ἠπειρωτικὸν Ῥωμαϊκὸν στρατόν, τὸν κατὰ μέρος ἐξ ἀγυμνάστων ἔτι ἀνδρῶν συγκείμενον, ἐν ταῖς δυσχωρίαις τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων ἢ τοὐλάχιστον κατὰ τὴν ἐκ τῶν στενῶν τῶν παρὰ τοὺς Γόμφους ἔξοδον, ὡς τοῦτο ἀπῄτει ἡ ἰδέα τοῦ ἐξολοθρευτικοῦ πολέμου, ἣν οὐδαμῶς ἔστεργεν ὁ Περσεύς, ἀνέμενε τοὺς Ῥωμαίους παρὰ τὸ Συκούριον ἐν ταῖς ὑπωρείαις τῆς Ὄσσης, ἀφοῦ ἤδη κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου Περραιβικάς τινας καὶ Θεσσαλικὰς πόλεις, ἐπιτρέπων ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τοὺς ἱππέας αὐτοῦ νὰ τραπῶσιν εἰς διαρπαγὰς ἀνὰ τὰ Θεσσαλικὰ πεδία[81]. Οὕτως οἱ Ῥωμαῖοι ἠδυνήθησαν νὰ ἀναπαυθῶσιν ἀνενόχλητοι παρὰ τοὺς Γόμφους, νὰ ἔλθωσιν ἄνευ ἀντιστάσεως εἰς Λάρισσαν καὶ νὰ ἐνισχύσωσιν ἀκωλύτως τὸν στρατὸν αὐτῶν διὰ τῶν ἐπικουριῶν τῶν Περγαμηνῶν (4κισχιλίων πεζῶν καὶ 1000 ἱππέων) καὶ τῶν συμμάχων Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ χωρῶν. Πλὴν ἄλλων προσῆλθον τότε εἰς τοὺς Ῥωμαίους 300 ἵπποι καὶ 100 ἄνδρες ἐξ Ἀπολλωνίας, μοῖρα Αἰτωλῶν καὶ 400 Θεσσαλῶν ἱππέων ὡς καὶ χιλίων πεζῶν Ἀχαιῶν (σύμπασα ἡ δύναμις τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ, περιλαμβανομένης καὶ τῆς ἐν Ἰλλυρίᾳ πρὸς ἀπειλὴν τῶν δυτικῶν ὁρίων τῆς Μακεδονίας ὑπολειφθείσης μοίρας, ἀνήρχετο ἀπὸ τοῦδε εἰς 30—40 χιλ. περίπου Ἰταλῶν στρατιωτῶν καὶ εἰς 10κισχιλίους συμμαχικοὺς μαχητὰς παντὸς

[80] Liv. XLII. 48. 49. 55. 56.

[81] Liv. XLII. 53-56. Περὶ Συκουρίου πρβλ. Bursian ἐν τῷ εἰρ. τ. σ. 62.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὅπλου [82]). Μετά τινα χρόνον ἐτόλμησεν ὁ Περσεὺς νὰ προσβάλῃ τὴν θέσιν τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τοῦ ποταμοῦ (μικρόν τι κάτωθεν τῆς Λαρίσσης). Μετὰ τοῦ ἱππικοῦ καὶ τῶν εὐζώνων αὐτοῦ στρατιωτῶν ἤρατο ὁ βασιλεὺς κατὰ τὸν λόφον Καλλίνικον λαμπρὰν νίκην ἐναντίον τῶν τοῦ αὐτοῦ ὅπλου στρατιωτῶν τοῦ ὑπὸ τοῦ ἀνικάνου Λικινίου κακῶς διοικουμένου ἐχθρικοῦ στρατοῦ, καθ' ἣν ἐκ μὲν τῶν Ῥωμαίων ἀπώλοντο ὡς νεκροὶ καὶ αἰχμάλωτοι ἄνω τῶν τρισχιλίων ἀνδρῶν, ἐκ δὲ τοῦ στρατοῦ τοῦ Περσέως πάντες ὁμοῦ ἑξήκοντα. Ταχεῖά τις εἰς τὸν ἀγῶνα εἰσόρμησις τῆς ὑπὸ δίψης μάχης κατεχομένης φάλαγγος ἤθελε πιθανῶς διαλύσει ὁλοσχερῶς τὸν ἄλλως ἀριθμητικῶς ἀσθενέστερον Ῥωμαϊκὸν στρατόν. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς φερόμενος εἰς τὸν ὄλεθρον αὐτοῦ οὔτε τοιαύτην κυρίαν ἐπίθεσιν ἐτόλμησεν οὔτε ἐκώλυσεν ἢ ἠνώχλησε κατ' ἐλάχιστον τὴν ἐν τῇ ἑπομένῃ νυκτὶ διὰ τοῦ Πηνειοῦ τελεσθεῖσαν ὑποχώρησιν τῶν βαρέως τεταραγμένων Ῥωμαίων. Ἀλλ' οὐδ' εἰς ταῦτα ἀρκεσθεὶς ὁ ἀπερίσκεπτος ἀνὴρ προέτεινε νῦν τῷ ἡττημένῳ ὑπάτῳ εἰρήνην ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκείνοις ὅροις, ἐφ' οἷς εἶχε συνομολογήσει αὐτὴν ἄλλοτε ὁ Φίλιππος μετὰ τοῦ νικητοῦ τῶν Κυνὸς Κεφαλῶν! Δὲν ἔπρεπε δὲ βεβαίως νὰ ἐκπλαγῇ διότι ὁ Λικίνιος ἀντὶ τοιαύτης εἰρήνης ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ τὴν ἄνευ ὅρων εἰς τὴν διάκρισιν τῆς Συγκλήτου παράδοσιν [83].

Ἐν τούτοις τὰ πράγματα ἐν Ἑλλάδι ἔλαβον πορείαν, ἥτις, ἐὰν ὁ Περσεὺς πνοήν τινα μόνον τοῦ πνεύματος τοῦ Φιλίππου ἐκέκτητο, ἤθελε παράσχει αὐτῷ τὴν καλλίστην εὐκαιρίαν ἐν μιᾷ ὁρμῇ ν' ἀνακτήσηται ἁπάσας ἐκείνας τὰς ὠφελείας, ἃς κατὰ τὸ προηγούμενον φθινόπωρον ἐξ ἀμελείας δὲν ἐκαρπώθη. Ἡ περὶ τῆς ἥττης τοῦ Λικινίου εἴδησις τοιαύτην πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος παρήγαγεν ἐξέγερσιν, ὥστε νέα τις νίκη τῶν Μακεδόνων,

[82] Liv. XLII. 55. Πρβλ. Mommsen R. G. τόμ. 1 σ. 773.

[83] Liv. XLII. 57-62. Πολυβ. ΚΖ΄. 7, 1-16 Πλούταρχ. Αἰμιλ. Παυλ. κ. 9. Ἀππιαν. Μακεδ. κ. 10. Iustin. XXXIII. 1. Ζωναρ. Θ΄. 22. Eutrop. IV. 6. Oros. IV. 20.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὀλίγα Μακεδονικὰ τάγματα καὶ ὀλίγα σκοπίμως δαπανώμενα ἀργυρᾶ τάλαντα ἠδύναντο εὐκόλως νὰ ἐγείρωσι γενικὴν εἰς τὰ νῶτα τῶν Ῥωμαίων ἐπανάστασιν [84]. Καὶ τὸ τοιοῦτον φρόνημα ἔτι μᾶλλον διαρκῶς ἐν τοῖς Ἕλλησιν ἐπήρθη ἕνεκα τῶν σφαλμάτων τῶν Ῥωμαίων ἀρχηγῶν. Ἡ ἤδη ἐπικινδύνως ἀναπτυχθεῖσα διαφθορὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀριστοκρατίας ἐφάνη τότε κατὰ τρόπον ἐπίφοβον, ἐκδηλωθεῖσα οὐ μόνον ἐν τῇ ἀνικανότητι τῶν πρώτων κατὰ τοῦ Περσέως πεμφθέντων στρατηγῶν, ἀλλὰ πολλῷ πλέον ἐν τῇ ἐπονειδίστῳ τούτων πρὸς τοὺς Ἕλληνας συμμάχους διαγωγῇ καὶ ἐν τῇ ἐγκληματικῇ ἀκολασίᾳ, ἥτις εἰσέδυ εἰς τὴν στρατιωτικὴν ἀγωγήν. Τὸ φρόνημα ἐν Ἑλλάδι δὲν κατέστη εὐμενέστερον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ὅτε ἐγνώσθη ὅτι ἐν τῷ ἐπιτελείῳ τοῦ Λικινίου ἡ ὅλη εὐθύνη τῆς τελευταίας ἥττης ἐπερρίπτετο εἰς τὴν δῆθεν δειλίαν τῶν Αἰτωλῶν ἱππέων καὶ εἰς τὴν δῆθεν προδοτικὴν διαγωγὴν τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν [85]. Ἠκούσθη μάλιστα νῦν ὅτι ὁ Ῥωμαῖος ναύαρχος Γάϊος Λουκρήτιος, ὅστις μετὰ 10 χιλ. πεζοναυτῶν καὶ 2 χιλ. νεωστὶ εἰς τὴν Χαλκίδα ταχθέντων Περγαμηνῶν ἐπολιόρκει τὴν Βοιωτικὴν πόλιν Ἀλίαρτον (καθ' ἧς ἔτι πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ μεγάλου πολέμου τῶν Ῥωμαίων εἶχεν ἐπέλθει ὁ Λέντλος μετὰ 300 Ἰταλῶν στρατιωτῶν καὶ μετὰ τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως τῶν λοιπῶν Βοιωτῶν), ἐν τῇ ἐξ ἐφόδου καταλήψει τῆς γενναίαν ἄμυναν ἀντιταξάσης πόλεως, μετὰ φοβερὰν σφαγὴν πάντας τοὺς ὑπολειφθέντας ἐξηνδραπόδισε καὶ τὴν πόλιν ἐκ θεμελίων κατέστρεψεν· ὡσεὶ δὲ μὴ ἤρκει μηδὲ τοῦτο, ἐξηνδραπόδισε καὶ ἐν Θήβαις ὕστερον πάντας τοὺς εἰς τὴν δημοκρατικὴν καὶ τὴν Μακεδονικὴν μερίδα ἀνήκοντας πολίτας [86].

Καὶ ὅμως ὁ Περσεὺς ἐνέμενεν ἔτι ἐν τῇ δειλῇ αὐτοῦ τακτικῇ· καὶ ὅτε νέα τις μεγάλη μάχη παρὰ τὰ Φάλαννα (ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τοῦ κάτω Πηνειοῦ, οὐ μακρὰν τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν)

[84] Πολυβ. ΚΖ'. 7α-c Liv. XLII. 63.
[85] Liv. XLII. 63.
[86] Liv. XLII. 47. τέλ. 56. 63. Στραβ. Θ'. 411.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀπέβη ἧττον τῆς πρώτης εὐνοϊκὴ ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐπανῆλθεν εἰς Μακεδονίαν (κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔ. 171), ἵνα περιορισθῇ εἰς τὴν ἄμυναν τῶν ὀρεινῶν φυσικῶν ὀχυρωμάτων τῆς χώρας ταύτης[87] ἀφεὶς ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὴν φροντίδα τοῦ νὰ ἐπιτείνωσι διὰ τῆς περαιτέρω διαγωγῆς αὐτῶν τὴν ὀργὴν τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἐλεεινὸς Λικίνιος ἐκυρίευσεν ἔτι τὰ ὑπὸ τοῦ Περσέως πρότερον κατεχόμενα Θεσσαλικὰ καὶ Περραιβικὰ χωρία πλὴν τῆς πόλεως Γόννων, ἣν ὡς τὴν κλεῖδα τῆς διόδου τῶν Τεμπῶν πρὸ μικροῦ εἶχεν ὀχυρώσει ἰσχυρῶς ὁ Περσεύς[88α]· εἶτα δὲ μετέβη εἰς τὰ ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Βοιωτίᾳ «χειμάδια», ἠσφάλισεν ἔτι τὴν Ἀμβρακίαν διὰ δισχιλίων ἀνδρῶν, ἀπέλυσε τὰ Ἑλληνικὰ ἐπικουρικὰ στρατεύματα, πλὴν τῶν Ἀχαϊκῶν, καὶ ἠρκέσθη ὕστερον εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν Πτελεῶν τῆς Φθιώτιδος καὶ τὴν κατάληψιν τῆς Κρεμαστῆς Λαρίσσης, ἥτις νεωστὶ εἶχε περιέλθει αὖθις εἰς τὰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων[88β]. Καὶ νῦν ἤρξαντο ὁ Λικίνιος καὶ ὁ Γάϊος Λουκρήτιος νὰ διαπράττωσι σειρὰν ἀποτροπαίων ὠμοτήτων ἐναντίον πλήθους ἐν φιλίᾳ πρὸς τὴν Ῥώμην διατελουσῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, αἵτινες δι' αὐθαιρέτως ἐπιβαλλομένων εἰσφορῶν καὶ διὰ καταπιέσεων, καὶ δὴ φανερῶν ληστρικῶν προσβολῶν παντὸς εἴδους, σχεδὸν κατεστρέφοντο καὶ μάτην ἐποιοῦντο ἔκκλησιν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Σύγκλητον[89]. Οἱ παραδοθέντες ἤδη πολῖται τῆς ἐν Βοιωτίᾳ Κορωνείας, ἐπωλήθησαν ἀθρόοι ὡς ἀνδράποδα[90]. Καὶ ἐν μέσῳ τούτων ὁ Ῥωμαϊκὸς στόλος προσεβλήθη ἐπονειδίστως παρὰ τὸν Ὠρεὸν ὑπὸ μικρᾶς τινος Μακεδονικῆς ναυτικῆς μοίρας[91]. Πρὸς τούτοις ὁ Λικίνιος ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ στρατηγοῦ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας Λυκί-

[87] Liv. XLII. 64-67. Ἀππιαν. Μακεδον. κ. 11. Πολυβ. ΚΖ'. 9 Ζωναρ. μνημ. χωρ. Περὶ Φαλάννων ἴδ. Bursian σ. 56.

[88α] Liv. XLII. 54. 67. Bursian σ. 60.

[88] Liv. αὐτόθι 67 (πρβλ. 42).

[89] Πρβλ Liv. XLIII (4) καὶ 4. 6. 7. 8. Ζωναρ. αὐτόθι.

[90] Liv. XLIII (4) 4.

[91] Liv. XLIII (4) Πλουταρχ. Αἰμιλ. κ. 9.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σκου διέταξεν ἵνα πολλοὶ ὑπὸ τούτου (τοῦ Λυκίσκου) μισούμενοι Αἰτωλοὶ (ἐκτὸς τοῦ πρότερον μνημονευθέντος Νικάνδρου καὶ ὁ Εὐπόλεμος καὶ πολλοὶ ἄλλοι ὀνομαστοὶ ἀρχηγοὶ) ἕνεκα δῆθεν ἐν τῇ παρὰ τὸν Πηνειὸν μάχῃ ἐκείνῃ προδοτικῆς διαγωγῆς νὰ ἀπαχθῶσιν εἰς Ῥώμην πρὸς ἀνάκρισιν [92]. Τοιαῦτα ἀνοσιουργήματα ἐπήνεγκον ἐν πρώτοις τὴν τῶν Ἠπειρωτῶν ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀπόστασιν. Ὁ νεώτερος Χάροψ, ἔγγονος τοῦ πρότερον μνημονευθέντος, ἀνδρὸς καθ' ἑαυτὸν τιμίου φιλορωμαίου, ἄνθρωπος ἀνατεθραμμένος ἐν Ῥώμῃ, ἐζήτει μετὰ ζεούσης φιλοδοξίας καὶ χαρακτῆρος ἄνευ ἀρχῶν ἠθικῶν νὰ καταλάβῃ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ τὴν θέσιν τοῦ πάππου. Ἀφοῦ ἐπὶ μακρὸν μάτην πρὸς τοῦτο εἰργάσθη, νῦν αἱ ῥαδιουργίαι αὐτοῦ καὶ αἱ κατὰ τῆς ἐθνικῆς μερίδος ἐπανειλημμέναι παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις συκοφαντίαι ἐγένοντο οὕτω κινδυνώδεις, ὥστε οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀκραιφνῶς Μακεδονικῆς μερίδος Θεόδοτος καὶ Φιλόστρατος, πρὸς οὓς ἐπὶ τέλους δὲν ἀντέπραττον πλέον καὶ ὁ Κέφαλος καὶ ὁ Ἀντίνοος, χάριν τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀσφαλείας (ἵνα διαφύγωσι τὴν τύχην τῶν συλληφθέντων Αἰτωλῶν) συνῆψαν κρυφίως διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Περσέα καὶ τέλος κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔ. 170 φανερῶς πρὸς αὐτὸν μετέστησαν· σχεδὸν δὲ πάντες οἱ Ἠπειρῶται, καὶ μάλιστα οἱ ἰσχυροὶ Μολοσσοὶ καὶ οἱ πλεῖστοι Χάονες μετέστησαν μετ' αὐτῶν πρὸς τοὺς Μακεδόνας· μόνοι δὲ σχεδὸν οἱ Θεσπρωτοὶ ἔμειναν μετὰ τῶν Ῥωμαίων [93]. Τὰ πράγματα δὲν ἐβελτιώθησαν οὐδ' ὅτε τέλος ὁ Λικίνιος κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔ. 170 ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Αὔλου Ἀστιλίου Μαγκίνου καὶ ὁ ναύαρχος Λουκρήτιος ὑπὸ τοῦ Λευκίου Ὀρτηνσίου. Ὁ Ὀρτήνσιος, ὁ ἰδίως ἕνεκα τῶν ἐν Ἀβδήροις διαπραχθεισῶν ὠμοτήτων δυσφημηθείς, χωρὶς νὰ διαπράξῃ τι ἄξιον λόγου διὰ τοῦ στόλου ἐξηκολούθησε τὸ φαῦλον ἔργον τοῦ

[92] Πολυβ. Κ. 11, 10 ΚΖ'. 13, 14. ΚΗ'. 4, 5 κξ. πρβλ. Ἀππιαν. Μακεδ. κ. 10.

[93] Πολυβ. ΚΖ'. 13, 1-16. 14, 1-3. Liv. XLIII (5) 18. 21. 23. XLIV. 16 καὶ XLV. 26. Διόδ. Λ. 5 καὶ ἴδ. (Bekker. τόμ. 4 σ. 258 κξ.). Ἀποσπασμ. Ἐσκουριάλεια (fragment. Scorial.) ἀποσπ. βιβλ. 30 κξ. ἀρ. 7.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

προκατόχου αὐτοῦ κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε ἡ Σύγκλητος, ἡ ἀποδοκιμάσασα ἤδη ὡρισμένως τὰς ἐν Κορωνείᾳ διαπραχθείσας ὠμότητας, ἠναγκάσθη νῦν ἐπὶ τέλους νὰ ἐπεμβῇ λίαν σοβαρῶς [94]. Ἀλλ' ὁ Ὀστίλιος μετὰ τῶν ἠθικῶς παντελῶς παραλελυμένων αὐτοῦ στρατευμάτων οὐδ' ἐλάχιστόν τι κατὰ Περσέως κατώρθωσε. Καὶ οἱ ἐν Ἰλλυρίᾳ δὲ τεταγμένοι Ῥωμαῖοι ἔν τε τοῖς δυτικοῖς ὁρίοις τῆς Μακεδονίας καὶ ἐν Ἠπείρῳ τελείαν ὑπέστησαν ἀποτυχίαν [95]. Ἐκ τούτου ὁ βασιλεὺς κατὰ μικρὸν ἀνεθάρρησεν. Ἐνῷ δὲ μέχρι τοῦδε, ἐφ' ὅσον ὁ χρόνος καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ δὲν κατηναλίσκοντο εἰς παρεμπίπτοντας ἐναντίον Θρακῶν καὶ Δαρδάνων καὶ Ἰλλυριῶν μικροὺς πολέμους, ἀμυντικὴν πάντοτε διετήρει θέσιν, νῦν περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔ. 170 ὥρμησεν ἐκ Μακεδονίας ἐπιθετικός. Πολλαὶ πόλεις Θεσσαλικαὶ εἶχον αὖθις καταληφθῇ ὑπὸ τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ· ἀλλὰ νῦν οὐ μόνον ἐπιτυχῶς εἰσήλασεν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων, ἀλλ' ἐπειράθη νὰ ἐπιχειρήσῃ τι καὶ ἐν Αἰτωλίᾳ κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 170 πρὸς 169 π. Χ. Ἐν Αἰτωλίᾳ ἡ ὑπό τε τῶν ἐγχωρίων ἐχθρῶν καὶ ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτικῆς ἐπίσης ἀπειλουμένη ὑπὸ τὸν Ἀρχίδαμον ἐθνικὴ μερὶς ἤθελε νὰ ἐκτείνῃ αὐτῷ τὴν χεῖρα καθ' ὃν τρόπον πρὸ μικροῦ οἱ Ἠπειρῶται, καὶ ἰδίως νὰ παραδώσῃ αὐτῷ τὴν ὀχυρὰν πόλιν Στράτον. Ἀτυχῶς ἡ στρατεία αὕτη ἀπέτυχεν ὡς πρὸς τὸν κύριον αὐτῆς σκοπόν [96]. Καὶ ὁ Περσεύς, ὁ δυνάμενος μὲν νῦν εἴπερ ποτε καὶ ὡς πολιτικὸς καὶ ὡς ἀρχιστράτηγος νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν τῷ ἀνιάτῳ τῆς φιλαργυρίας πάθει οὐδέποτε νῦν καὶ ἔπειτα δυνάμενος νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τῶν κατὰ σωροὺς ἠθροισμένων χρηματικῶν θησαυρῶν αὐτοῦ, οὐδέποτε τολμῶν νὰ ἀνοίξῃ τὰ ταμεῖα αὐτοῦ οὔτε πρὸς Ἕλ-

[94] Liv. XLIII (3) 4. 6. 7. 8. XLIV 1. Διόδ. Λ. 6. 8. Πολυβ. ΚΗ'. 3, 3. Ζωναρ. Θ. 22.

[95] Liv. XLIII 1 (5) 9-11. 21-23. XLIV. 1. Πλουταρχ. Αἰμ. λ. κ. 9.

[96] Liv. XLIII. 18-25.

ληνας οὔτε πρὸς Ἰλλυριοὺς ἀρχηγοὺς οὔτε πρὸς βαρβάρους[97], ἀφῆκε νῦν ἡσύχως νὰ παρέλθῃ ὁ κατάλληλος καιρός, ἐωσοῦ οἱ Ῥωμαῖοι ἔπεμψαν εἰς τὸν πόλεμον τὸν ἄξιον ἄνδρα. Ὁ Κόϊντος Μάρκιος, ὁ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔαρος τοῦ 199 λαβὼν τὴν ἀρχιστρατηγίαν, ἐὲν ἦτο βεβαίως ἀνὴρ τοιοῦτος. Θέλομεν ἰδεῖ βραδύτερον πόσον πολὺ συνήργησεν ἡ κακομήχανος καὶ ῥᾳδιοῦργος πολιτικὴ τοῦ διπλωμάτου τούτου εἰς τὰ κατὰ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων συμμάχων τῆς Ῥώμης σχέδια τῆς ἀπηνεστέρας μερίδος τῶν Συγκλητικῶν· ἀλλὰ τὴν Μακεδονίαν ὲν ἠδύνατο νὰ καταβάλῃ ὁ ἀνὴρ οὗτος. Καὶ ἐπέτυχε μὲν διὰ παρατολμοτάτης διὰ τῶν νοτιανατολικῶν ὑψωμάτων τοῦ Ὀλύμπου (δυτικῶς τῶν Τεμπῶν) πορείας νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν νοτιανατολικωτάτην γωνίαν τοῦ προσθίου μέρους τῆς Μακεδονίας· ἄλλως ὅμως οὔτ' αὐτοῦ τούτου τὰ στρατεύματα οὔτε ὁ ὑπὸ τοῦ Γαΐου Μαρκίου Φιγούλου διοικούμενος στόλος, οὔτ' αὐτοὶ οἱ ἐν Ἰλλυρίᾳ Ῥωμαῖοι κἂν ἐλαχίστας ἐποιήσαντο προόδους. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ παρὰ τὰ Τέμπη θέσις τῶν Μακεδόνων περιῆλθεν ἐπὶ τέλους καὶ αὕτη εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλ' ἡ ὀχυρὰ παρὰ τὸν Ἐνιπέα ἢ Ἐλπιὸν ποταμὸν (πρὸς νότον τοῦ Δίου) θέσις, ἣν καταλαβὼν ὁ Περσεὺς (ὅστις κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ ἀνοίᾳ αὐτοῦ ἐπὶ στιγμὴν εἶχε φανῇ ὅλως καταπεπτωκὼς) ἐκώλυσε τοὺς Ῥωμαίους, εὐθὺς μετὰ τὴν διὰ τοῦ Ὀλύμπου διάβασιν αὐτῶν, πάσης περαιτέρω εἰς Μακεδονίαν προελάσεως, ἦτο ἀχείρωτος[98]. Τότε τέλος ἔπεμψεν ἡ Ῥώμη εἰς τὸ πεδίον κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 168 π. Χ. τὸν ἄριστον στρατηγόν, ὃν ἠδύνατο τότε νὰ διαθέσῃ. Ὁ Λεύκιος Αἰμίλιος Παῦλος, ἀνὴρ ἐξέχων ἐπί τε τῇ ἀρχαίᾳ ῥωμαϊκῇ χρηστότητι, τυχὼν Ἑλληνικῆς παιδεύσεως ὅπως ἴσως μόνον ὁ μέγας Σκιπίων καὶ ὁ Φλαμινῖνος,

[97] Πρβλ. Πολύβ. ΚΗ'. 9, 4 κξ. Liv. XLIV. 23. 26 κξ. Πλουταρχ. Αἰμιλ. κ. 12 κξ. Δίων Κάσσ. (ἔκδ. Dindorf) τόμ. 1. σ. 116. ἀποσπ. 66, 1. Διόδ. Λ 19. Ἀππιαν. Μακοδ. κεφ. 16.

[98] Ἀππιαν. Μακεδον. κ. 12-16. Liv. XLIV. 1-13. 16. 20. 28. Πρβλ. Διόδ. Λ. 10 καὶ 11. Πολύβ. ΚΗ'. 10-12. Ζωναρ. ἐν τῷ εἰρημ. χωρ. Flor. I. 28.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀποστρεφόμενος τὴν τότε ἀριστοκρατίαν καὶ τήν τε ἠθικὴν αὐτῆς καὶ τὴν πολιτικὴν διαφθοράν, ἔμελλε τέλος νὰ σώσῃ ἐν Μακεδονίᾳ τὴν τιμὴν τῆς Ῥώμης. Τοῦτο στρατιωτικῶς κατώρθωσε λίαν ἐπιτυχῶς· ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ προσωπικὴ τούτου χρηστότης ὡς καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἕλληνας συμπάθεια δὲν ἠδύναντο πλέον οὔτε τὰ αἰσχρὰ ἀδικήματα νὰ κωλύσωσι, δι' ὧν ὕστερον ἡ τότε Ῥωμαϊκὴ πολιτικὴ ἐκηλίδου τὴν νίκην αὐτῆς, οὔτε τὰ καταστρεπτικὰ πλήγματα νὰ ἀποκρούσωσιν, ἅτινα ἔμελλον νὰ κατενεχθῶσι κατὰ σύμπαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου [99α]. Ἀλλ' ἐν πρώτοις κατώρθωσεν ὁ ὕπατος οὗτος νὰ παρασκευάσῃ τὸν ἀκόλαστον Ῥωμαϊκὸν στρατὸν εἰς σοβαρὰν πρὸς πόλεμον ἑτοιμότητα. Εἶτα δὲ ἠδυνήθη μετ' ἐκπληκτικῆς ταχύτητος νὰ ἐξαγάγῃ τὸν Περσέα διὰ στρατηγήματος ἐκ τῆς παρὰ τὸν Ἐνιπέα θέσεως αὐτοῦ καὶ νὰ ἀναγκάσῃ αὐτὸν εἰς τὴν κρίσιμον παρὰ τὴν Πύδναν μάχην (τῇ 22 Ἰουνίου 168 π. Χ.), ἐν ᾗ εἴκοσι μὲν χιλιάδες Μακεδόνων ἔπεσον, πεντακισχίλιοι δὲ συνελήφθησαν, ἐθραύσθη δὲ διὰ παντὸς ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀκμὴ τοῦ εὐγενοῦς τούτου ἔθνους. Αὐτὸς ὁ Περσεύς, ὅστις οὐδὲν ἔδειξεν ἴχνος τῆς ὑπερηφάνου ἐκείνης καὶ ἀξιοπρεποῦς διαγωγῆς, ἥτις ἀκριβῶς ἐν τῇ δυστυχίᾳ εἶχε κοσμήσει τὸν πατέρα αὐτοῦ, συνελήφθη ἀμέσως ὕστερον ἐν τῇ εἰς Σαμοθράκην φυγῇ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Γναίου Ὀκταυίου, τοῦ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο διοικητοῦ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στόλου· τὸ δὲ ὑπολειφθὲν μέρος τοῦ στρατοῦ καὶ αἱ Μακεδονικαὶ πόλεις οὐδεμίαν πλέον ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιτάξωσιν ἀντίστασιν κατὰ τῶν νικηφόρων Ῥωμαίων [99β]. Ὁ οἶκος τῶν Ἀντιγονιδῶν ἐπαύσατο βασιλεύων. Τὸ κράτος τοῦ Φιλίππου, τοῦ νικητοῦ τῆς Χαιρωνείας, ὁ λαός, οὗ οἱ ἡρωϊκοὶ παῖδες ὑπὸ τὸν βασιλέα

[99α] Πρβλ. Mommsen σ. 778. Nitzsch, «die Gracchen» σ. 165 κξ. καὶ Polyb. σ. 52 κξ. Lange σ. 262 κξ.

[99β] Διόδ. Λ. 20-22 ΛΑ'. 9. Δίων. Κάσσ. ἐν εἰρ. τ. 117. Ἀπόσπ. 66, 3-6. Liv. XLIV 17. 18-22. 30. 32-46. XLV 4-9. Πλουτ. Αἰμιλ. κ. 10-27. Πολυβ. ΚΘ'. 1-7. Iustin. XXXIII 1. 2. Ἀππιαν. Μακεδον. κ. 17 Vellei. I. 9. Flor. ἐν εἰρ. τ. Eutrop. IV 6. καὶ 7. Oros. IV. 20 Ζωναρ. Θ'. 23 Ἰδ. καὶ Mommsen σ. 778 Nissen σ. 296.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αὐτῶν Ἀλέξανδρον εἶχον ἀνοίξει τὸν κόσμον τῆς Ἀνατολῆς εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως, ἔκειτο αἱμάσσων καὶ συντετριμμένος πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ νέου κοσμοκράτορος ἔθνους.

Καὶ νῦν ἔσπευσαν οἱ Ῥωμαῖοι πολιτικοὶ ἄνδρες εὐρύτατα καὶ ἀποτελεσματικώτατα νὰ καρπωθῶσιν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν παντὶ τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ τὴν μεγάλην αὐτῶν κατὰ τοῦ τελευταίου Ἕλληνος βασιλέως νίκην. Ἡ Μακεδονία δὲν κατηριθμήθη ἔτι πρὸς καιρὸν εἰς τὰς ἀμέσους κτήσεις τῆς δημοκρατίας, καίτοι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα νῦν ἤδη ἐξεδηλώθη ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἰδεῖν τὸ κράτος τοῦ νικητοῦ τῆς Χαιρωνείας μεταβληθὲν εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν· ἐνταῦθα ἐπιτυχῶς ἀντέστη πιθανῶς αὐτὸς ὁ Αἰμίλιος Παῦλος ἐναντίον τῆς κατακτητικῆς πολιτικῆς πολλῶν τῆς κοινωνικῆς τάξεως αὐτοῦ ἀνδρῶν[100]. Ἡ Μακεδονία ἔπρεπε νὰ μένῃ ἔτι πάντοτε «ἐλευθέρα καὶ αὐτόνομος»· ἀλλ' ἔπρεπε τὸ τοσοῦτον ἄλλοτε φοβερὸν τοῦτο κράτος νὰ κατασταθῇ διὰ παντὸς «ἀκίνδυνον». Ὁ Αἰμίλιος βοηθούμενος ὑπὸ τῶν δέκα ἐπιτρόπων, οὓς ἡ Σύγκλητος, ὡς εἴθιστο ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν, ἔπεμψεν εἰς Μακεδονίαν (τῷ ἔ. 167) μεθ' ὡρισμένων ὁδηγιῶν, ἐν τῇ συνδιασκέψει τῆς Ἀμφιπόλεως διερρύθμισε τὰ πράγματα τῶν Μακεδονικῶν πατρώων χωρῶν κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον. Ἡ Μακεδονικὴ βατιλεία (τὸ βασίλειον δηλονότι τῆς Μακεδονίας) κατηργήθη διὰ παντός, οὕτω δὲ καὶ ἐν τῇ ἀνέκαθεν ἐκ παναρχαίων χρόνων μοναρχικῇ ταύτῃ χώρᾳ ἔμελλεν ἀπὸ τοῦδε νὰ ἐγκατασταθῇ ἡ λεγομένη ἐλευθερία τ. ἔ. θεσμοὶ δημοκρατικοί. Καὶ ἵνα δημιουργηθῇ στάδιον τούτοις, οἱ μάλιστα ἐγνωσμένοι ὑπέρμαχοι τῆς ἐθνικῆς βασιλείας, ἅπασα ἡ αὐλικὴ ἀριστοκρατία, πάντες οἱ ἀνώτεροι βατιλικοὶ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἀξιωματικοὶ (πάντες οἱ πρότερον ἔμπιστοι σύμβουλοι τοῦ βασιλέως, οἱ ἄνδρες οἱ αὐλικοί, οἱ στρατηγοί, στόλαρχοι, διοικηταὶ πόλεων, πάντες οἱ ὁπωσδήποτε ὀνομαστοὶ ἀξιωματικοί, οἱ πρώην πρέσβεις, καθόλου πᾶς μετὰ

[100] Πρβλ. Nitzsch. Polyb. σ. 54. Die Gracchen σ. 171 κξ. Lange ἐν εἰρ. τ σ. 263 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοῦ τέως καθεστῶτος στενώτερον συνδεδεμένος πλούσιος ἢ ἐπιφανῆ κατέχων θέσιν ἀνὴρ) μετὰ τῶν ἐν ἡλικίᾳ υἱῶν αὐτῶν ὑπεχρεώθησαν βίᾳ νὰ μετοικήσωσιν εἰς Ῥώμην. Ἔπειτα δὲ ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτικὴ διέσπασε τὸ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Φιλίππου μετ' ἰσχυρᾶς ἐσωτερικῆς ἑνότητος ὠργανωμένον κράτος εἰς τέσσαρας αὐτονόμους τοπαρχίας· τὴν τῆς Ἀμφιπόλεως μετὰ τῶν ἀνατολικῶν νομῶν τῆς χώρας, τὴν τῆς Θεσσαλονίκης μετὰ τῶν μεσαίων χωρῶν καὶ τῆς Χαλκιδικῆς· τὴν τῆς Πέλλας ἤτοι τῶν νοτιοδυτικῶν χωρῶν, καὶ τὴν τῆς Πελαγονίας ἤτοι τῆς βορείας καὶ βορειοδυτικῆς μεσογαίας χώρας), αἵτινες ἀπεκλείσθησαν συστηματικῶς πρὸς ἀλλήλας, ἀφοῦ ἥ τε ἐμπορικὴ συγκοινωνία καὶ ἡ ἐπιγαμία μεταξὺ τῶν κατοίκων τῶν χωρῶν τούτων ἀπηγορεύθησαν. Ἑκάστη τῶν τοπαρχιῶν τούτων ἔλαβε πολίτευμα δημοκρατικὸν* οἱ νέοι ἄρχοντες καὶ οἱ σύμβουλοι τούτων τῶν κατὰ Ἑλληνικὸν πρότυπον σχηματισθεισῶν συμπολιτειῶν καθίσταντο ἐτησίως δι' ἐκλογῶν τῶν δήμων. Ἄλλως οἱ καθεστηκότες νόμοι τῆς χώρας ἐπὶ τοσοῦτον μόνον μετεβλήθησαν, ὅσον τοῦτο καθίστα ἀναγκαῖον ἡ εἰς τέσσαρας κεχωρισμένας ἀπ' ἀλλήλων πολιτείας διαίρεσις τοῦ κράτους. Ἐξ ἄλλου ἡ ἐλευθέρα κίνησις τῶν Μακεδόνων ὑπέστη σειρὰν βαρέων περιορισμῶν. Μόνον ἐν τοῖς βορείοις καὶ ἀνατολικοῖς ὁρίοις ἐπετρέπετο χάριν ἀμύνης τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν νὰ ὑπάρχῃ ἔνοπλος ἐθνοφρουρὰ καὶ σειρὰ φρουρίων· ἄλλως ἡ χώρα ἀφωπλίσθη· ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν χρυσείων καὶ τῶν ἀργυρείων ἀπηγορεύθη[1α]· ὡσαύτως ἀπὸ τοῦδε δὲν ἐπετρέπετο νὰ εἰσάγηται ἄλας μήτε νὰ τέμνηται πλέον ξυλικὴ πρὸς ναυπηγίαν καὶ ἐξαγωγήν. Οἱ μέχρι τοῦδε εἰς τὸν βασιλέα τελούμενος ἔγγειος δασμὸς ἔπαυσεν, ἀλλὰ τὸ ἥμισυ τοῦ δασμοῦ τούτου, ἤτοι ἑκατὸν τάλαντα,

* Κατὰ Πολύβιον ΛΑ'. 12, 12 «δημοκρατικὴν συνεδριακὴν πολιτείαν». (Σ. Μ.).

[1α] Περὶ τῶν μετριασμῶν τούτων τοῦ εἴς τε τοὺς Μακεδόνας καὶ εἰς τοὺς ἀλλοδαποὺς ἐπίσης ἰσχύοντος ἀπαγορευτικοῦ μέτρου, τῶν ἐπιγενομένων ἀπὸ τοῦ ἔ. 158 π. Χ., πρβλ. τὰ Χρονικὰ (Annales) τοῦ Κασσιοδώρου τὰ ἐκδεδομένα ὑπὸ τοῦ Theodor Mommsen σ. 616. καὶ ἴδ. Lange ἐν εἰρ. τ. τόμ. 2 σ. 275 Mommsen R. G. Τόμ. 1. σ. 786.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἔπρεπε τοῦ λοιποῦ νὰ τελῆται εἰς τὴν Ῥώμην. Ἐν τοῖς λοιποῖς ὁ μέχρι τοῦδε ὑφιστάμενος βασιλικὸς φόρος μετεβλήθη εἰς δημοτικόν [16]· πάντως δὲ ὁ εὐγενὴς λαὸς τῶν Μακεδόνων περιῆλθεν οὕτω εἰς ὁλοσχερῆ παραλυσίαν· περιορισθεὶς εἰς τὴν κατάστασιν ἀγροτικοῦ ἁπλῶς λαοῦ, οὗ τὰ πλεονάζοντα προϊόντα ἐπωλοῦντο πρὸ πάντων ὑπὸ Ῥωμαίων ἐμπόρων [17], ἐξ ἀνάγκης ἔμελλεν ὁ λαὸς οὗτος, ὅσον κἂν ἀξιόλογος ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα κριθῇ ἢ ὑπὸ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου ἐγκαινισθεῖσα νέα τάξις τῶν πραγμάτων, νὰ φθίνῃ βραδέως ὑπὸ τοσοῦτον σκληρὰν πίεσιν. Ἡ νέα αὕτη «ἐλευθερία» τῆς Μακεδονίας ἦτο κατάστασις, ἐξ ἧς ἐν σμικρῷ προῆλθον πράγματα, ἅτινα τὴν μετὰ 21 ἔτη διὰ νέων ἀγώνων καὶ αἱματηρῶν σπασμῶν ἐπελθοῦσαν τέλος εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν μεταβολὴν τῆς Μακεδονίας κατέστησαν ἐξ ἀνάγκης εὐεργέτημα ἀκριβῶς εἰς τοὺς Μακεδόνας.

Ἀλλ' οὐχὶ μόνη ἡ Μακεδονία ἔμελλε νὰ αἰσθανθῇ ὅτι ἡ ἐν Πύδνῃ μάχη συνεπλήρωσε κατ' οὐσίαν τὴν κοσμοκράτορα ἀρχὴν

[16] Liv. XLV. 17. 18. 27. ἀρχ. 28. 29. 30. 32. Iustin. XXXIII. 2. Πλουτ. Αἰμιλ. κ. 28. 29. Πολυβ. ΛΑ'. 12, 12 Διόδωρ. ΛΑ'. κ. 8 καὶ 9. Σύγκελλ. σελ. 267. Eutrop. IV. 7. Σουίδ. ἐν λ. Αἰμίλιος. καὶ Ἰωαν. Ἀντιοχ. Ἀποσπ. 57 παρὰ K. Müller. Fragment. Hist. Graec. τ. IV σ. 558 κξ. Πρβλ. Mommsen R. G. τόμ. 1. σ. 779 κξ. τόμ. 2. σ. 388. Becker-Marquardt. Röm. Alterth. Theil. III. Abtheil. 1. σ. 115 κξ. Nitzsch, Die Gracchen σ. 171 κξ. Lange σ. 263 κξ.

[17] Πρβλ. Nitzsch αὐτόθι σ. 175. Ἐξ ἄλλου, προφανῶς ὑπὸ τὴν τοῦ Κάτωνος τοῦ πρεσβυτέρου ῥοπὴν (ἴδ. κατωτέρω), ἡ ἀπαγόρευσις τῶν Μακεδονικῶν μεταλλείων, ἀπηυθύνετο καὶ ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων κεφαλαιούχων καὶ τελωνῶν (πρβλ. Liv. XLIV. 18), ὧν τὴν εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ τὰς ἐξηρτημένας χώρας τοσοῦτον ὀλεθρίαν ἐνέργειαν ἠγωνίζετο τότε νὰ περιορίσῃ κατὰ δύναμιν συνετή τις ἐν τῇ Συγκλήτῳ μεγάλην ἔτι δύναμιν ἀσκοῦσα μερίς. Ἡ ἐν τῇ σημ. 1 α μνημονευθεῖσα μεταβολὴ ἦτο ἀκριβῶς λίαν συμφέρουσα τοῖς τελώναις. Οὕτω φρονεῖ ὁ Lange σ. 262 κξ. Ἐν τῇ ὀργανώσει τῶν τεσσάρων συμπολιτειῶν ἀφῃρέθη ἀπὸ τούτων πιθανῶς καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ κόπτειν νόμισμα ἀργυροῦν πρβλ. σ. σημ. 51). Ὅτε δὲ ὕστερον τῷ ἔ. 158 π. Χ. ἐπέτρεψεν αὖθις ἡ Σύγκλητος τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν Μακεδονικῶν ἀργυρείων, φαίνεται ὅτι ἀπέδωκε τοὐλάχιστον εἰς τὴν τοπαρχίαν Ἀμφιπόλεως, ἧς ἐν τῇ περιοχῇ ἔκειντο τὰ ἀργυρεῖα ταῦτα, τὸ δικαίωμα τοῦ κόπτειν ἀργυροῦν νόμισμα· τοῦ δικαιώματος τούτου δὲν ἐστερεῖτο βεβαίως καὶ ἡ τοπαρχία Θεσσαλονίκης· τοὐναντίον τῶν τοπαρχιῶν Πέλλας καὶ Πελαγονίας δὲν ὑπάρχει ἀργυροῦν νόμισμα. Mommsen, Geschicht d. röm. Münzwesens. σ. 691 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῆς Ῥώμης. Εἶναι ἐπιδεκτικὸν ἀμφισβητήσεως τὸ ζήτημα ἂν ἡ Σύγκλητος ἤρξατο τοῦ κατὰ Περσέως πολέμου μεθ' ὡρισμένου ἤδη σκοποῦ τοῦ καταστῆσαι τὴν ἀρχὴν τῆς Ῥώμης ἐν πάσῃ τῇ ἑλληνικῇ καὶ ἑλληνιστικῇ Ἀνατολῇ ἐπικρατοῦσαν· πάντως ὅμως μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Περσέως εἰργάσθη ἡ Σύγκλητος σαφέστατα κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην. Πλὴν τῶν Ἰλλυρικῶν φυλῶν καὶ τοῦ δυνάστου αὐτῶν Γεντίου τῆς Σκόδρας, ὅστις κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦ πολέμου ἔτος ἠὐτομόλησε μὲν πρὸς τὸν Περσέα, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πραίτωρος Λευκίου Ἀνικίου τάχιστα (μετὰ τὴν μάχην τῆς Πύδνης) κατεβλήθη, καὶ οὗ ἡ χώρα καὶ ὁ λαός, καθ' ὃν ἡ Μακεδονία τρόπον, διῃρέθη ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου εἰς πολλὰς τοπαρχίας καὶ ἔλαβεν ὡς δῶρον «ἐλευθερίαν» τινα ἀμφίβολον [2], καὶ ἄλλοι μέχρι νῦν σύμμαχοι τῆς Ῥώμης ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἠσθάνθησαν σκληρότατα τὴν ἐπελθοῦσαν ἐν τῇ ἀπέναντι τῆς πρωτοστατούσης Ἰταλικῆς δυνάμεως θέσει αὐτῶν μεταβολήν. Καὶ πανταχοῦ ἀνευρίσκοντο νῦν ἐλαφρότερα ἢ βαρύτερα ἐνοχοποιητικὰ κατὰ τῆς Ῥώμης διαπραχθέντα ἔργα παρέχοντα εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτικὴν τὴν πρέπουσαν λαβήν, ἵνα μεθ' ὅλης τῆς ὁρμῆς καταθλίψῃ τὰ μὴ ἡμιελεύθερα κράτη καὶ πόλεις. Πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Περγάμου Εὐμένην Β', τὸν μέχρι νῦν ὡς φυσικὸν πολέμιον τῆς Μακεδονικῆς δυνάμεως ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἰδιαζόντως εὐνοούμενον καὶ θεραπευόμενον, ἤρξαντο νῦν οὗτοι νὰ προσφέρωνται μετ' ἀποτόμου ψυχρότητος καὶ προσβλητικῶν ταπεινώσεων παντοειδῶν. Λέγεται ὅτι ὁ πιστὸς οὗτος σύμμαχος τῶν Ῥωμαίων, ὁ ἐρρωμένως αὐτοῖς κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐναντίον τοῦ Περσέως βοηθήσας, ἀπὸ τοῦ 199 ἤδη ἔλαβε στάσιν ἀμφίβολον, εἶτα δὲ καὶ εἰς διαπραγματεύσεις ἔτι περιῆλθε πρὸς τὸν

[2] Πρβλ Liv. XLIV. 23. 27. 30-32. XLV. 17. 18. 26. Ἀππιαν. Μακεδον. κ. 16. Ἰλλυρ. κ. 9. καὶ Mommsen R. G. τόμ. 1. σ. 781. Becker-Marquardt. ἐν εἰρ. τ. σ. 112. Τοὐναντίον δὲ πρὸς τὸν κράτιστον βασιλέα τῶν ἐν Θράκῃ Ὀδρυσῶν, τὸν χρηστότατον σύμμαχον τοῦ Περσέως, «τὸν δυσπρόσιτον εἰς τοὺς Ῥωμαϊκοὺς στρατούς, χρήσιμον δὲ ἐν ἀνάγκῃ κατὰ τοὺς Εὐμένους Β. τῆς Περγάμου (ἰδ. κατωτέρω)» προσηνέχθησαν οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ πολλῆς φειδοῦς καὶ εὐμενοῦς ἐπιφυλάξεως.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΩΡΕΑ Χ. ΠΡΑΤΣΗΣ

Περσέα περὶ τῆς ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀποστασίας αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως τὸ μόνον μέχρι τινὸς πιθανὸν εἶναι ὅτι ὁ φρόνιμος Ἀτταλίδης, ἴσως ἀπατηθεὶς ἐκ τῆς πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Αἰμιλίου ἀδρανοῦς καὶ ἐπισφαλοῦς τακτικῆς τῶν Ῥωμαίων, διενοήθη ἐπὶ μίαν στιγμὴν (κατὰ τὸν χειμῶνα 169 (168 π. Χ.) ἵνα εἰσηγούμενος μεσιτείαν τινὰ μεταξὺ τοῦ Περσέως καὶ τῶν Ῥωμαίων πρὸς μὲν τὴν Μακεδονίαν ἐν τῷ μέλλοντι εἰς βελτίονα διατελῇ θέσιν, ἐνταὐτῷ δὲ ὑπηρεσίαν τινὰ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ὑπὲρ ἑαυτοῦ παράσχῃ [3]. Τὸ ἀληθὲς ὅμως εἶναι ὅτι μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Περσέως ἰσχυρὸν Περγαμηνὸν κράτος δὲν ἦτο πλέον κεφάλαιον ἔχον ἀξίαν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτικήν. Ὁ δ' Εὐμένης μόνον εἰς τὴν τοῦ ἀδελφοῦ Ἀττάλου πίστιν ὤφειλε τὴν χάριν, ὅτι αἱ εὐθὺς κατ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τῆς θέσεως αὐτοῦ ὡς βασιλεύοντος ἀρχηγοῦ τῆς Περγαμηνῆς δυναστείας στραφεῖσαι ῥαδιουργίαι ἐματαιώθησαν. Ἀφαιρεθεὶς δὲ νῦν μόνον τὰς πόλεις Αἶνον καὶ Μαρώνειαν (σ. 204), μόνον διὰ τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἀνεκτικῆς αὐτοῦ εὐκαμψίας κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ μὲν τὸ κράτος αὐτοῦ ἀπέναντι τῆς μοχθηρᾶς πολιτικῆς τῆς Συγκλήτου, ἥτις ἔτεινε νῦν τὴν χεῖρα πρὸς τοὺς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀντιπάλους τοῦ Εὐμένους (πρὸς τὸν Προυσίαν Β'. τῆς Βιθυνίας καὶ πρὸς τοὺς Γαλάτας) ἐπὶ τέλους δὲ

[3] Τὰ χωρία τῶν συγγραφέων τὰ ποιούμενα λόγον περὶ τῆς ἀπὸ τοῦ ἔτους 169 π. Χ. (τρίτου ἔτους τοῦ πολέμου) ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ στρατοπέδῳ διαδοθείσης κατὰ τοῦ Εὐμένους ὑποψίας ὡς καὶ περὶ τῶν πρὸς τὴν Μακεδονίαν διαπραγματεύσεων αὐτοῦ, (αἵτινες ἀπέβλεπον κατὰ τὰ λεγόμενα οὐχὶ μόνον πρὸς μεσιτείαν ἢ τοὐλάχιστον πρὸς οὐδετερότητα ἐν τῇ περαιτέρω πορείᾳ τοῦ πολέμου) τῶν ἀποτυχουσῶν, ὡς λέγεται, ἕνεκα τῆς τοῦ Περσέως φιλαργυρίας, εἰσὶν ἰδίως: Liv. XLIV. 13. 20. 24-26. 27. Πολυβ. ΚΘ'. 16 καὶ c-h. Vellei. 1. 9. Ἀππιαν. Μακεδον. κ. 16, 1. Διόδ. ΛΑ'. 7, 2. Δίων. Κάσσ. Ἀποσπ. 66, 1. Ζωναρ. Θ'. 22. τέλ. Meier. ἐν εἰρ. τ. σ. 390-391. Ὁ Meier, οὗ τῇ γνώμῃ ἐν τοῖς ἐν τῷ κειμένῳ ἐκφερομένοις εἰς τὰ κυριώδη ἀκολουθοῦμεν ἡμεῖς, ἐκφράζει (σ. 390) τὴν εἰκασίαν, ὅτι τὴν πρώτην ἀφορμὴν εἰς τὰς κατὰ τοῦ Εὐμένους ὑποψίας ἔδωκε πιθανῶς ἡ ἐπιθυμία τῶν Ῥωμαίων στρατηγῶν νὰ ἀπορρίψωσιν ἀφ' ἑαυτῶν καὶ νὰ ἐπιρρίψωσιν ἐπὶ τὸν πιστὸν σύμμαχον τὴν εὐθύνην τῶν ἀποτυχιῶν τοῦ 169 π. χ. Ὁ Mommsen (R. G. Τόμ. 1 σ. 781 κξ.) ἀπορρίπτει πάσας ἐκείνας τὰς φήμας περὶ Εὐμένους ἀποδίδων αὐτὰς μόνον εἰς ἐκ κακοπιστίας προερχομένας Ῥωμαϊκὰς ῥαδιουργίας Πρβλ. καὶ Nissen σ. 260 κξ. καὶ Peter, Studien zur röm Gesch. σ. 151 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(τῷ 159 π. χ.) νὰ καταλίπῃ αὐτὸ ὡς κληρονομίαν εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐκεῖνον τὸν τοσαύτης εὐνοίας παρὰ τῇ Συγκλήτῳ τυγχάνοντα Ἄτταλον[4]. Πολλῷ σκληρότερον προσηνέχθησαν οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς τοὺς Ῥοδίους. Μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Ῥοδίων ὑφίσταντο ἔτι, μεθ' ὅλην τὴν ἀπὸ τοῦ ἔ. 172 ἤδη ὑπάρχουσαν ἐν Ῥώμῃ κατὰ Ῥοδίων ὑπόνοιαν, ἀγαθαὶ σχέσεις ἐωσοῦ ὕστερον τῷ ἔ. 196 μετὰ κακοήθους δολιότητος ἐπεβούλευσεν αὐταῖς ὁ Κ. Μάρκιος. Ὁ Μάρκιος ὁ ἐνεργήσας ἐνταῦθα ὀφθαλμοφανῶς κατὰ ἰδίαν αὐτοῦ ἔμπνευσιν (ἀφοῦ καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος ἢ τοὐλάχιστον ἡ ταύτης πλειονότης σφόδρα ἐξεπλάγη ὕστερον ἐκ τῆς περαιτέρω ἐξελίξεως τοῦ πράγματος διὰ τὸ ὅλως ἀπροσδόκητον αὐτοῦ), ὅτε ὁ Ῥόδιος πρεσβευτὴς Ἀγέπολις μετὰ τὴν εἰς τὴν νότιον Μακεδονίαν εἰσβολὴν τοῦ ὑπάτου (σ. 269) ἐπεσκέψατο αὐτὸν ἐν τῷ παρὰ τὸ Ἡράκλειον στρατοπέδῳ αὐτοῦ ἐκπληρῶν ἀποστολὴν τῆς κυβερνήσεως τῆς Ῥόδου (κατὰ θέρος τοῦ ἔ. 169), ἐπελάβετο τῆς εὐκαιρίας ἵνα ὑπομνήσῃ τὸν πρεσβευτὴν τοῦτον, ὡς φαίνεται, σοβαρώτατα καὶ σαφέστατα, ὅτι ἡ τῶν Ῥοδίων πολιτεία ἦτο νῦν ἡ ἁρμοδιωτάτη ἵνα μεσιτεύσῃ μεταξὺ Ῥώμης καὶ Μακεδονίας ὑπὲρ τῆς ὑπὸ πάντων ποθουμένης εἰρήνης. Οἱ Ῥόδιοι, οἵτινες σφόδρα βαρέως ἠσθάνοντο τὰ εἴς τε τὴν μετὰ τῆς Μακεδονίας ἐμπορίαν καὶ καθόλου δὲ καὶ εἰς τὴν κατὰ θάλασσαν συγκοινωνίαν βλαβερὰ ἐπακόλουθα τοῦ μακροχρονίου πολέμου, ἀσμένως ἠσπάσαντο τὴν γνώμην ταύτην καὶ ἀπεφάσισαν πράγματι νὰ πέμψωσι πρεσβείας ὑπὲρ τῆς εἰρήνης πρός τε τοὺς Ῥωμαίους καὶ πρὸς τοὺς Μακεδόνας. Ῥόδιοι πρέσβεις ἐφάνησαν οὐχὶ πολὺ πρὸ τῆς ἐν Πύδνῃ μάχης ἔν τε τῇ Συγκλήτῳ καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου. Ἀλλὰ τὸ κακόηθες βούλευμα τοῦ Μαρκίου ἐξετελέσθη, ὡς λέγεται, διὰ τῆς ἀνοίας τῶν Ῥοδίων πληρέστερον ἢ ὅσον αὐτὸς ὁ Μάρκιος ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ. Ἐν Ῥόδῳ δηλονότι ἀνέλαβε νῦν μεγά-

[4] Meier ἐν εἰρ. τ. σ. 395 401. Peter ἐν εἰρ. τ. σ. 152-154. Mommsen σ. 781 κξ.

λην ὑπεροχὴν ἡ ἀπὸ τοῦ 172 πολὺ ἀπωσθεῖσα τῆς ἐξουσίας μακεδονίζουσα μερὶς καὶ εἰς τὴν μερίδα ταύτην ἀνῆκον οἱ πρέσβεις, οἵτινες ἴσως ἐν τῷ ζήλῳ αὐτῶν ὑπερέβησαν ἐν Ῥώμῃ τὰ ὅρια τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν*. Ἡ ἀποδιδομένη αὐτοῖς αὐθαδῶς διατυπωθεῖσα διακήρυξις ὅτι ἡ Ῥόδος ἔμελλε νὰ λάβῃ ἐχθρικὴν στάσιν ἀπέναντι ἐκείνης τῶν ἐμπολέμων δυνάμεων, ἥτις ἤθελεν ἀντιστῇ εἰς τὴν ταχεῖαν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης, ἀληθῆ προὐκάλεσε θύελλαν ἀγανακτήσεως ἔν τε τῇ Συγκλήτῳ καὶ ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ στρατοπέδῳ. Ἐνταῦθα, ἐν τῷ παρὰ τὸν Ἐνιπέα στρατοπέδῳ, μετὰ κόπου μόνον ἠδυνήθη ὁ Αἰμίλιος Παῦλος νὰ προστατεύσῃ τοὺς πρέσβεις ἐναντίον τῆς μανίας τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐν τῇ Συγκλήτῳ, ἧς ἡ μεγάλη πλειονότης, ἀγνοοῦσα τὰς ῥᾳδιουργίας τοῦ Μαρκίου, εὗρισκε τὸ διάβημα τῶν Ῥοδίων ἀκατανόητον ἅμα καὶ ἀναίσχυντον, ἔτυχον οἱ πρέσβεις ὁμοίας ὑποδοχῆς· αἱ ἀπόπειραι αὐτῶν, ἵνα μετὰ τὴν εἴδησιν τῆς ἐν Πύδνῃ μάχης διὰ λεπτῆς εὐκαμψίας καὶ καλῶς ἐπιτετηδευμένων συγχαρητηρίων εὐχῶν διατηρήσωσι τὰς πρὸς τὴν Ῥώμην ἀγαθὰς σχέσεις τραχέως ἀπεκρούσθησαν. Ὥστε οἱ Ῥόδιοι οὐ μόνον ἐνόησαν νῦν ἐξ ἀνάγκης ὅτι διὰ παντὸς πλέον παρῆλθον οἱ καλοὶ ἐκεῖνοι χρόνοι τῆς μακροχρονίου δι' οὐδεμιᾶς δεσμευούσης ἢ ἐπιβαρυνούσης αὐτοὺς συνθήκης κανονιζομένης πρὸς τὴν Ῥώμην φιλίας, ἀλλ' εἶδον καὶ τὴν φιλοπόλεμον μερίδα τῶν Ῥωμαίων παρασκευαζομένην ἐν πάσῃ σοβαρότητι, ἵνα τιμωρήσῃ διὰ καταστρεπτικοῦ πολέμου τὴν «αἰσχρὰν ὕβριν» τοῦ μικροσκοπικοῦ αὐτῶν κράτους[5]. Οὕτως ἐχόντων

* Φαίνεται ὅτι ἡ πρεσβεία αὕτη ἐπέμφθη καθ' ὃν χρόνον ὁ Περσεὺς διεπραγματεύετο πρὸς τὸν ὕπατον Λικίνιον περὶ τῆς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους εἰρήνης. Τότε δὲ φαίνεται ὅτι καὶ ὁ Εὐμένης ἐμεσίτευεν ὑπὲρ τοῦ Περσέως. Τοῦτο τοὐλάχιστον ἐξάγεται ἐκ τῶν παρὰ Ζωναρᾷ (Θ'. 22 τέλ.) λεγομένων «Κἂν ἔτυχε (ὁ Περσεὺς) τούτων (τῶν σπονδῶν) εἰμὴ καὶ Ῥόδιοι συνεπρέσβευσαν· ὑπερηφάνως γὰρ οὗτοι τοῖς Ῥωμαίοις διαλεχθέντες τυχεῖν αὐτὸν ἐκώλυσαν τῶν σπονδῶν». Ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ χωρίου τοῦ Ζωναρᾶ, ἣν δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψει ὁ ἡμέτερος συγγραφεύς, διευκρινεῖ πως καὶ τὰ περὶ τῆς ὑπὲρ τοῦ Περσέως γενομένης ἐνεργείας τοῦ Εὐμένους πολλαχῶς λεγόμενα (ἰδ. σ. 275 σημ. 3). (Σ. Μ.).

[5] Ζωναρ. Θ. 22. τέλ. Δίων. Κάσσ. Ἀπόσπ. 66, 2. Διόδ. Λ. 33. πρβλ. ΛΑ', 5,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῶν πραγμάτων ἡ ἐν Πύδνῃ ὁλοσχερὴς ἧττα τοῦ Περσέως παρήγαγεν ἐν Ῥόδῳ ἀληθῆ τρόμον θανάτου· οὕτω δὲ μοιραίως καὶ αὕτη ἡ χρηστὴ ἑλληνικὴ φυλὴ περιέπεσε νῦν ἐν παρόδῳ εἰς ἐκείνην τὴν δεινὴν ἅμα καὶ ἀξίαν οἴκτου θέσιν, ἣν ἡ ἱστορία τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ἐν εὐρείᾳ ἐκτάσει καὶ ἐν τοσούτῳ θλιβερῷ φωτὶ δείκνυσι. Καὶ ἀληθῶς οὐ πολὺ μετὰ τὴν μάχην τῆς Πύδνης ἐφάνησαν ἐγγὺς τῆς Ῥόδου πολλοὶ Ῥωμαῖοι διπλωμᾶται, ἔχοντες παρὰ τῆς Συγκλήτου τὴν ἐντολὴν νὰ μεσιτεύσωσιν ἐν τῷ τότε μεταξὺ τῶν βασιλέων τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου ἐπικειμένῳ πολέμῳ. Ὁ δὲ δῆμος, ὅστις ἐξήλασεν εὐθὺς πάλιν τῆς ἀρχῆς τὴν Μακεδονικὴν μερίδα καὶ τοὺς ταύτης ἡγέτας Δείνωνα καὶ Πολυάρατον, ἐν τῇ ἀπορίᾳ αὐτοῦ προσεκάλεσε τοὺς Ῥωμαίους ἐκείνους, τὸν τραχὺν Γάϊον Ποπίλλιον Λαίναν καὶ τὸν κατά τι πρᾴτερον Γάϊον Δεκίμιον, νὰ ἐπισκεφθῶσι τὴν Ῥόδον, ἵνα κερδήσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοὐλάχιστον τὴν τούτων εὔνοιαν καὶ διὰ ταύτης ἰσχυράς τινας ψήφους ἐν τῇ Συγκλήτῳ. Καὶ νῦν ὁ δῆμος εἰς ἓν τοῦ Δεκιμίου νεῦμα ἔσπευσε νὰ ἐνεργήσῃ ποινικὰς ἀνακρίσεις καὶ θανατικὰς καταδίκας (ἢ παράδοσιν εἰς Ῥωμαίους) κατὰ πάντων ἐκείνων τῶν πολιτῶν, τῶν μέχρι νῦν ὑπὲρ τοῦ Περσέως καὶ κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐνεργησάντων, ὅσοι τούτων δὲν εἶχον

1. Vellei. I, 9. Ἀππιαν. Μακ. κ. 15. Πολύβ. ΚΗ'. 14 καὶ 15. ΚΘ'. 3, 7. 4, 1-5. 5, 1-5. 7, 1-11. Liv. XLIV. 14. 15. 23. 28. 29. 35. XLV. 3. 23. Ἰδ. πρὸς τούτοις καὶ τὰς χρονολογικὰς διορθώσεις παρὰ Nissen, σ. 261 κξ. 265. Πρβλ. Nitzsch, die Gracchen σ. 172. Lange σ. 268. Meier. ἐν εἰρ. τ. σ. 391 κξ. Mommsen R. G. τόμ. 1 σ. 783 κξ. Peter ἐν εἰρ. τ. σ. 147-150 (Κατὰ τὰς ὑπὸ Nissen γενομένας κριτικὰς ἐρεύνας σ. 261 κξ. φαίνεται ἄλλως ἀμφίβολον ἂν οἱ τῶν Ῥοδίων πρέσβεις προέβησαν ἐν Ῥώμῃ ἀληθῶς μέχρι τοῦ σημείου νὰ ποιήσωνται τὴν τραχεῖαν ἐκείνην διακήρυξιν ἐν τῇ Συγκλήτῳ· καθὰ αὐτὸς ἐκτίθησι, μόνον ἐκεῖνα ἐκ τῶν λεγομένων δύνανται νὰ ἔχωσί τινα ὑπόστασιν, καθ' ἃ μόνον μετὰ τὴν ἐν Πύδνῃ μάχην ἐπετράπη τῇ τῶν Ῥοδίων πρεσβείᾳ εἴσοδος εἰς τὴν Σύγκλητον, τότε δὲ εὐθὺς ἡ πρεσβεία ἐκήρυξεν ὡς λήξασαν τὴν πρώτην αὐτῆς ἀποστολὴν καὶ συνεχάρη τοῖς Ῥωμαίοις ἐπὶ τῇ νίκῃ· μετὰ τοῦτο δὲ ἡ Σύγκλητος μετὰ μεγάλης τραχύτητος καὶ αὐτὸ μόνον τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Ῥόδιοι ἤθελον νὰ μεσιτεύσωσι κατὰ τὸ τελευταῖον στάδιον τοῦ πολέμου, ἐκήρυξεν ὡς πρᾶξιν ἐχθρικὴν πρὸς τὴν Ῥώμην καὶ μεροληπτικὴν ὑπὲρ τοῦ Περσέως πρᾶξιν, συνάδουσαν ὅλως πρὸς τὴν ἄλλην ἄπιστον διαγωγὴν τῶν Ῥοδίων).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἤδη κατασταθῇ φυγάδες ἢ δὲν εἶχον προτιμήσει τὸν ἑκούσιον θάνατον. Ὁ ὑπὲρ πάντας διὰ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἐκτεθειμένος Πολυάρατος πλανηθεὶς ἐπὶ μακρὸν ὡς φυγὰς ἐκρατήθη ἐπὶ τέλους ἐν Κιβύροις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τέλος (ὡς καὶ ἄλλοι ὀνομαστοὶ ἄνδρες) παρεδόθη εἰς τοὺς Ῥωμαίους [6]. Ἀλλὰ ἐπὶ μακρὸν ἔτι ἡ ἐν Ῥώμῃ πολεμικὴ μερὶς δὲν ἠρκεῖτο εἰς ταῦτα. Ὁ πραίτωρ Μάνιος Ἰουβέντιος Θάλνας ἀφροντιστῶν ὅλως τῶν ἱκετικῶν παρακλήσεων τῶν Ῥοδίων πρέσβεων ἤθελε νὰ προτείνῃ εἰς τὸν δῆμον (τῷ 167 π. Χ.) πόλεμον κατὰ τῆς Ῥόδου. Καὶ τὸν μὲν ἔσχατον τοῦτον κίνδυνον ἀπεμάκρυνεν ἡ συνετὴ ἔνστασις τῶν δημάρχων Μάρκου Ἀντωνίου καὶ Μάρκου Πομπωνίου, καθὼς καὶ ἐν τῇ Συγκλήτῳ ἡ δύναμις καὶ ἡ εὐγλωττία τοῦ ἰσχυροῦ Κάτωνος τοῦ πρεσβυτέρου [7]. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου κατηνέχθησαν νῦν δι' ἄλλης ὁδοῦ βαρύτατα κατὰ τῆς εὐημερίας καὶ τῆς ἀκμῆς τῆς τῶν Ῥοδίων πολιτείας τραύματα. Ἐξ ἑνὸς δηλονότι αἱ Καρικαὶ καὶ αἱ Λυκιακαὶ χῶραι, αἵτινες πρότερον μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ἀντιόχου τοῦ μεγάλου εἶχεν ἐπιδικασθῇ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς τοὺς Ῥοδίους, ἐκηρύχθησαν ἁπλούστατα ἐλεύθεραι καὶ αὐτόνομοι, πρὸς τούτοις δὲ καὶ αἱ ἀρχαιόθεν τῇ μικρᾷ δημοκρατίᾳ (τῶν Ῥοδίων) ἀνήκουσαι Καρικαὶ πόλεις Καῦνος καὶ Στρατονίκεια (ἐξ ὧν ἡ Ῥόδος μέχρι νῦν εἰσέπραττεν ἐτησίαν πρόσοδον 120 ταλάντων) ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ ταύτης [8α]· ἐξ ἄλλου δὲ ἡ δύναμις τῶν Ῥωμαίων κεφαλαιούχων κατώρθωσεν ἵνα ἡ ἰσχυρὰ Δῆλος κηρυχθῇ ἐλεύθερος λιμήν. Κατ' ἀκολουθίαν τῶν καλῶς λελογισμένων τούτων διατάξεων κατέπεσεν ἡ εὐημερία τῆς Ῥόδου μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος. Πλὴν ἄλλων, ἀπὸ τῆς προαγωγῆς τῆς Δήλου εἰς ἐλεύθερον λιμένα

[6] Liv. XLIV. 19. 23. τέλ. 29. XLV. 10. 22. 24. Πολυ6. ΚΘ'. 11, 9. Λ'. 6, 1. 7, 10. 8, 1-8. 9, 1-21. Δίων. Κάσσ. Ἀποσπ. 68, 1.

[7] Liv. XLV. 20-25. Πολυ6. Λ. 4, 1-17. 5. 1-11. Διόδ. ΛΑ', 5, 2-3. Cat. Origin. 5, 1-7. Gell. N. A. VII. 3. Πρβλ. Lange, σ. 268.

[8α] Liv. XLIV. 15. ἀρχ. (καὶ Nissen εἰς τὸ χ. σ. 261 κξ.) XLV. 25 (καὶ Nissen σ. 275 κξ.) Ἀππιαν. Μιθραδατ. κ. 62. Συριακ. κ. 44. Πολυ6. Λ 5, 12 κξ. 19, 3-5. ΛΑ'. 7, 4-8.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἡ ἐτησία πρόσοδος τοῦ τελωνείου τοῦ λιμένος τῆς Ῥόδου, οὖσα μέχρι νῦν ἐκ τῶν κυριωτέρων πηγῶν τοῦ πλούτου τοῦ δήμου τούτου, ἀπὸ 1 ἑκατομμυρίου δραχμῶν κατέπεσεν, ἐντὸς τετραετίας μόλις, εἰς 150 χιλ. δραχμάς [8δ]. Οἱ Ῥόδιοι ὤφειλον ἐπὶ τέλους ὡς χάριν ἰδιαιτέραν νὰ θεωρήσωσιν ὅτε (τῷ 164) ἐπετράπη αὐτοῖς ἡ ἀπὸ τοῦ 167 μεγίστου ζήλου ὑπ' αὐτῶν ἐπιδιωκομένη, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ὀργῆς καὶ τῆς πανούργου πολιτικῆς τῆς Συγκλήτου πολλάκις ματαιωθεῖσα συνομολόγησις συμμαχίας μετὰ τῆς Ῥώμης, δι' ἧς ἡ τέως μὲν ἰσχυρὰ καὶ ἐλευθέρα, νῦν δὲ αἴφνης τοσοῦτον καταπεσοῦσα ἐμπορικὴ δημοκρατία, ἐδεσμεύετο στερρῶς πρὸς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ τὴν πολιτικὴν τῆς Συγκλήτου [9].

Τὴν δεσποτικὴν ἐμφάνισιν τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ λοιπῇ Ἀνατολῇ (καὶ ἰδίως ἐν τῇ ἀνωτέρω μνημονευθείσῃ μεσιτείᾳ αὐτῶν μεταξὺ Συρίας καὶ Αἰγύπτου) δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ. Μέλλομεν δὲ νὰ δείξωμεν νῦν πῶς μετὰ τήν, συμπράξει τῆς ὑπὸ κακοηθεστάτην μορφὴν ἐξελισσομένης νῦν Ῥωμαϊκῆς πολιτικῆς ἐπελθοῦσαν πτῶσιν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους καὶ τῆς ἔτι φαυλοτέρας ἐπὶ μακρὸν λανθανούσης φιλαρχίας καὶ μνησικακίας τῆς ῥωμαιζούσης ὀλιγαρχίας, αἱ πλεῖσται χῶραι τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος ἀπείρως βαρυτέρας ἔπαθον συμφορὰς ἢ ἡ Πέργαμος καὶ αὐτὴ ἡ Ῥόδος. Ὁ Αἰμίλιος Παῦλος, καίπερ αὐτὸς

[8δ] Πολυβ. ΛΛ'. 7, 10-12, ἔνθα πρὸς τούτοις — § 10 καὶ § 16 — γίνεται ὑπαινιγμὸς καὶ περὶ ἄλλων ὑπὸ τῆς Συγκλήτου εἰς τοὺς Ῥοδίους βίᾳ ἐπιβληθέντων ἐμπορικῶν καὶ πολιτικῶν (ἀντιδημοκρατικῶν) περιορισμῶν. Ἴδ. καὶ Sallust. Cat. 51, 5) Πρβλ. Lange σ. 268 κξ. Mommsen R. G. τόμ. 1. σ. 785. Nitzsch, die Gracchen σ. 173. 175. 177.

[9] Πρβλ. Liv. XLV. 25. epit. lib. XLVI. Δίων. Κάσσ. Ἀποσπ. 68, 2. Ζωναρ. Θ. 24. Πολυβ Λ'. 5, 4-10. 19, 1 καὶ 2 ΛΑ'. 1, 2 κξ. 6, 1-8. 7, 1-30. Πρβλ. Cic. ad Famil. XII. 5, 2. «Foedus (anno 51 a. Chr.) renovatum erat, quo juraverant Rhodii eosdem hostes se habituros, qos S. T. Q. R. Ἀππιαν. ἐμφ. π. Δ'. 66. 70 κξ. Δίων. Κάσσ. 47. 33. Τότε κατώρθωσαν οἱ Ῥόδιοι νὰ διατηρήσωσι τοὐλάχιστον τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἀρχαίας (Καρικῆς) αὐτῶν Περαίας (Terra firma) (πρβλ. Droysen Hellenismus τόμ. 2 σ. 668). Πολύβ. ΛΑ'. 16. 17 καὶ 17 α. Πρβλ. καὶ Cic. ad. Fam. XII. 15. Στράβ. ΙΔ'. 962 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καθ' ἑαυτὸν τιμιώτατος ὢν ἀνήρ, δὲν ἠδυνήθη νὰ κωλύσῃ ἔνθεν μὲν τὰς μεγάλας λεηλασίας, ἃς τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα ἐν τῇ ἐξαγριώσει καὶ τῇ ἀκολάστῳ πρὸς τὸ λαφυραγωγεῖν ὁρμῇ διέπραξαν ἔτι καὶ μετὰ τὴν μάχην τῆς Πύδνης, οὔτε τὰς κατὰ εὐρείας διαστάσεις γενομένας ὑπὸ τῆς βαναύσου πλειονότητος τῆς Συγκλήτου ἐπονειδίστους ἐκδικητικὰς πράξεις, αἵτινες ἔμελλον συγχρόνως νὰ ἐμποιήσωσιν ἀληθῆ θανάσιμον τρόμον εἰς τὴν ἐθνικὴν ἐν Ἑλλάδι ἀντιπολίτευσιν. Δὲν εἶναι βεβαίως λίαν παράδοξον ὅτι πολλαὶ Θεσσαλικαὶ πόλεις, αἵτινες μετὰ τὴν ἐν Πύδνῃ μάχην μόνον διὰ τῆς βίας κατελήφθησαν εἴτε ἄλλως εἶχον κατασταθῇ ἔνοχοι ἀπέναντι τοῦ νικητοῦ, ὡς ἡ Μελίβοια, Αἰγίνιον καὶ Ἀγασσαί, ἐλεηλατήθησαν ὑπὸ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ [10α]· καὶ ἡ γενομένη δὲ κατεδάφισις τῶν ὀχυρωμάτων τῆς Δημητριάδος [10β] δυσκόλως δύναται νὰ θεωρηθῇ πρᾶξις ἀξιοκατάκριτος. Ἀλλὰ βεβαίως φαῦλον ἔργον πρέπει νὰ ὀνομασθῇ ἡ (τῷ 167) καταστροφὴ τῆς ἐν Λέσβῳ πολίχνης Ἀντίσσης καὶ ἡ μετοίκισις τῶν κατοίκων αὐτῆς εἰς Μήθυμναν ἡ γενομένη πρὸς τιμωρίαν τούτων διὰ τὴν συνδρομήν, ἣν εἶχον παράσχει (ὡς φαίνεται τῷ 168) εἴς τινα Μακεδόνα ναύαρχον [11]. Πᾶσαν ὅμως ἠθικὴν συναίσθησιν ἔπρεπε νὰ κατεξαναστήσῃ τῇ ἀληθείᾳ ἡ ἀληθῶς βδελυρὰ κάκωσις τῆς ἐν Ἠπείρῳ Μακεδονικῆς μερίδος. Ἐναντίον τῆς Ἠπείρου εἶχε στρέψει τὰ ὅπλα αὐτοῦ ὁ Ῥωμαῖος πραίτωρ Λεύκιος Ἀνίκιος μετὰ τὴν ἦτταν τοῦ Γεντίου (167). Νῦν οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ τὴν ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθοῦσαν πτῶσιν τῆς Μακεδονίας, οὐδεμίαν ἔμελλον ἀξιόλογον ἐκ μέρους τῶν Ἠπειρωτῶν νὰ ὑπερνικήσωσιν ἀντίστασιν. Τὰ τῶν Χαόνων χωρία, ἡ ὀχυρὰ Φανότη πρώτη, παρεδόθησαν ἀμελλητὶ τῷ πραίτωρι. Καὶ ὁπότε

[10α] Liv. XLIV 46 ἀρχ. XLV. 27.

[10β] Πρβλ. Διόδ. ΛΑ'. 8, 3. Γεωργ. Συγκελλ. σ. 267 κξ. Nissen σ. 277.

[11] Liv. XLV. 31 τέλ. Ἐν τούτοις κατὰ τὰς νεωτάτας τοπογραφικὰς ἐρεύνας τοῦ A. Conze (Reise auf der Insel. Lesbos, Hannover 1885 σ. 26) ἀσθενές τι λείψανον τῆς Ἀντίσσης διετηρεῖτο ἔτι κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἔπειτα ὁ Ἀνίκιος ἦλθεν εἰς τὴν χώραν τῶν Μολοσσῶν, μόναι πρὸς ἄμυναν παρεσκευασμέναι πόλεις ἦσαν ἡ Πασσαρών, ὁ Τέκμων, ἡ Φυλάκη καὶ τὸ Ὄρρεον· ἀλλὰ σπουδαῖαι συμπλοκαὶ οὐδ' ἐνταῦθα ἐγένοντο. Διότι ὁπότε ὁ πραίτωρ ἐφάνη πρὸ τῆς πρωτευούσης πόλεως τῶν Μολοσσῶν Πασσαρῶνος, ἔνθα οἱ τολμηροὶ ἐκεῖνοι ἡγέται τῶν δήμων Ἀντίνοος καὶ Θεόδοτος ἐζήτουν νὰ θαρρύνωσι τὸν λαὸν εἰς γενναίαν ἀντίστασιν, τὸ πλῆθος ἀπέστη ἀπὸ τῶν ἡγετῶν αὐτοῦ, καὶ νῦν ὁ Ἀντίνοος καὶ ὁ Θεόδοτος μόνον τὸν θάνατον ἐζήτουν ἐν τῇ μετὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν προφυλακῶν συμπλοκῇ. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐτελεύτησαν ὁ εὐγενὴς Κέφαλος ἐν Τέκμωνι· καὶ ἡ πόλις αὕτη καθὼς ἡ Φυλάκη καὶ τὸ Ὄρρεον δὲν ἀντέστη εἰς τοὺς Ῥωμαίους μέχρι τοῦ ἀναγκάσαι αὐτοὺς εἰς ἐπιχείρησιν ἐφόδου [12]. Ἀλλ' ἡ ἐλπίς, ἣν εἶχον οἱ Ἠπειρῶται, ὅτι διὰ τοιούτου θανάτου τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῆς ταχείας αὐτῶν ὑποταγῆς εἶχεν καταπραΰνει τοὺς Ῥωμαίους, ἦτο ματαία. Δὲν ἤρκει ὅτι ὁ δύστηνος λαὸς ἔπεσε πλέον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ φιλεκδίκου Χάροπος, ἀλλ' ἐδέησε καὶ ὁ Αἰμίλιος Παῦλος, διαταγῇ τῆς Συγκλήτου (ἵνα δοθῇ συγχρόνως φοβερὸν παράδειγμα εἰς πᾶσαν ἑλληνικὴν ἐθνικὴν μερίδα, καὶ πρὸς μείζονα ἱκανοποίησιν τῆς ἀκορέστου πρὸς λεηλασίαν μανιώδους ὁρμῆς τῶν ἀτάκτων Ῥωμαίων στρατιωτῶν) ἐν τῇ πρὸς τὰ ὀπίσω χάριν τῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐπανόδου εἰς Ὠρικὸν πορείᾳ αὐτοῦ (περὶ τὰ τέλη τοῦ 167 π. χ.) ἀπάσας τὰς πόλεις τῆς Ἠπείρου, τὰς μεταστάσας εἰς τὸν Περσέα, 70 τὸν ἀριθμὸν (τὸ πλεῖστον χωρία Μολοσσῶν), νὰ παραδώσῃ εἰς φρικώδη λεηλασίαν. Ἡ χυδαία αὕτη λῃστεία μετὰ θρασείας δολιότητος ἐν ψυχραιμίᾳ παρασκευασθεῖσα ἐφημόσθη συστηματικῶς καὶ ἐν εὐρείαις διαστάσεσιν ἐξετελέσθη· πρὸς ἐπίμετρον δὲ καθηρέθησαν μὲν τὰ τείχη τῶν κενῶν ἤδη καταστάντων χωρίων, οἱ δὲ κάτοικοι, 150 χιλ. τὸν ἀριθμόν, ἐπωλήθησαν δίκην ἀνδραπόδων [13].

[12] Liv. XLV. 26. Πρβλ. Πολυβ. Λ'. 7, 2-4. Ζωναρ. Θ'. 24 ἀρχ.

[13] Πολύβ. Λ'. 14, 1-7 κξ. 15, 5 κξ. Liv. XLV. 33. τέλ. καὶ 34. Πλουτ. Αἰμιλ.

Ἡ πολιτικὴ τῆς Συγκλήτου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ὀλιγαρχίας ἔτι πρὸ τοῦ μεγίστου τούτου κακουργήματος εἶχεν ἐργασθῆ ἐν τῷ μεταξὺ καὶ εἰς πλεῖστα ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος μετ' οὐχ ἧσσονος συντόνου ἐνεργείας. Ἐν τῷ χρόνῳ τῷ μεταξὺ τῆς πτώσεως τοῦ Περσέως καὶ τῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀναχωρήσεως τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων ἐρρίφθησαν πανταχοῦ τὰ θεμέλια πρὸς τὴν ἀθλίαν κατὰ τὰς ἑπομένας δεκαετηρίδας κατάστασιν τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Αἰμίλιος Παῦλος μετὰ τὴν περάτωσιν τῶν σπουδαιοτάτων ἔργων αὐτοῦ ἐν Μακεδονίᾳ, ἀναμένων τὴν ἄφιξιν τῶν μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν ὁριστικὴν διάταξιν τῶν Μακεδονικῶν πραγμάτων τεταγμένων δέκα συγκλητικῶν ἐπιτρόπων (271) ἐπεχείρησε ὁδοιπορίαν τινὰ διὰ τῆς Ἑλλάδος (κατὰ φθινόπωρον τοῦ 168 π. Χ.) ἀποβλέπουσαν ἰδίως εἰς τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ περιφήμων πόλεων καὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἔργων τῆς τέχνης. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐπεσκέψατο ἐν ἀρχῇ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τοὺς Δελφούς, ἔπειτα τὴν Βοιωτίαν, Χαλκίδα καὶ Ἀθήνας, προέβη δὲ καὶ περαιτέρω διὰ Κορίνθου εἰς περιοδείαν τῶν ὀνομαστοτάτων πόλεων τῆς Πελοποννήσου· πανταχοῦ δ' ἐν τοῖς ἱεροῖς τόποις τῆς Ἑλλάδος προσήνεγκε τοῖς θεοῖς λαμπρὰς θυσίας. Ἡ ἀξιάγαστος αὐτοῦ διαγωγή, ἡ ἀπροκάλυπτος αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἕλληνας εὔνοια καὶ ἡ ἀποστροφὴ πρὸς πᾶσαν καταδίωξιν ἀνδρῶν, οἵτινες διαρκοῦντος τοῦ ἤδη λήξαντος πολέμου, διετέλουν συμπαθοῦντες πρὸς τὸν Περσέα, ἦσαν ἐπιτηδειότατα νὰ ἀποσοβήσωσι τὸν γενικὸν τῶν Ἑλλήνων φόβον περὶ περαιτέρω βιαίων διαβημάτων τῶν Ῥωμαίων[14]. Ἀλλ' εὐθὺς ἐνόησεν ἡ Ἑλλὰς μετὰ τρόμου ὅτι ὁ εἷς οὗτος Ῥωμαῖος δὲν ἦτο πλέον εἰς θέσιν νὰ ὑπερασπίζῃ αὐτὴν

κ. 29. 30. Ἀππιαν. Ἰλλυρ. κ. 9· ἀλλ' ἐνταῦθα ἡμαρτημένως ἡ λεηλασία ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἰλλυρίαν. Στράβ. Ζ'. 496. Plin. Hist. Nat. IV. 10, (17), 39. Ηρβλ. καὶ Δίων. Κασσ. Ἀποσπ. 67, 2. Eutrop. IV. 8. Ηρβλ. Nitzsch, die Gracchen σ. 174 κξ. Lange σ. 264. Nissen σ. 277. 303.

[14] Liv. XLV. 27. 28. Πλουτ. Αἰμιλ. κ. 28. Πολυβ. Λ'. 15. ἴδ. καὶ Λ'. 10, 11. περὶ τῆς ὑπὸ Αἰμιλίου ἀποδοκιμασίας τῶν ἐναντίον τῶν Αἰτωλῶν καὶ Ἀχαιῶν τῆς ἐθνικῆς μερίδος διαπραχθεισῶν βιαίων πράξεων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐναντίον τῆς λύσσης τῆς Ἑλληνικῆς ὀλιγαρχίας καὶ τῆς βαναύσου πολιτικῆς τῆς Συγκλήτου. Ἐπιστρέφων ὁ Αἰμίλιος εἰς Δημητριάδα (κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔ. 167) ἔμαθε καθ' ὁδὸν μετ' ἐκπλήξεως παρά τινων ἀπεγνωσμένων Αἰτωλῶν τὰ περὶ τῆς φοβερᾶς αἱματηρᾶς πράξεως τῆς ῥωμαϊζούσης μερίδος ταύτης, ἧς τὰς διαρκοῦντος τοῦ πολέμου ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων αὐτῆς συνεχεῖς κακοήθεις ῥαδιουργίας [15α] ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἤδη ἀκριθῶς ἀνεφέραμεν. Ὁ Τίσιππος δηλονότι καὶ ὁ πολλάκις μνημονευθεὶς Λυκίσκος, ἵνα δι' ἑνὸς πλήγματος μεγάλου τὴν ἰδίαν αὐτῶν δύναμιν ἐντελῶς ἀσφαλίσωσιν, ἠτήσαντο παρὰ τοῦ Ῥωμαίου στρατηγοῦ Αὔλου Βαιβίου ἀπόσπασμα Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ. Συνδρομῇ δὲ τοῦ στρατοῦ τούτου δραξάμενοι τῆς εὐκαιρίας κοινῆς τινος συνόδου τῶν Αἰτωλῶν ἐφόνευσαν ἄνδρας ἐπιφανεῖς 550, οὓς κατηγόρησαν ὡς ἐχθροὺς τῆς Ῥώμης, πολλοὺς ἄλλους ἐκ τῆς χώρας ἐξήλασαν καὶ τῆς περιουσίας τῶν τε φονευθέντων ὡς καὶ τῶν ἐξωρισμένων κατάσχεσιν αὐτοὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν ἐποιοῦντο [15β]. Ἐκπεπληγμένος μετεπέμψατο ὁ Αἰμίλιος εἰς Ἀμφίπολιν τοὺς κατηγόρους τῶν ἀνοσίων ἐκείνων δυναστῶν. Ἀλλ' ὅτε ἔπειτα τὸ Αἰτωλικὸν ζήτημα ἦλθεν ἐνταῦθα εἰς ἐκδίκασιν περὶ τοῦ βήματος αὐτοῦ καὶ τῶν ἐν τῷ μεταξὺ ἀφικομένων δέκα ἐπιτρόπων, ἀφοῦ προηγουμένως ἐσκέφθησαν περὶ τῶν Μακεδονικῶν πραγμάτων, ἡ σφαγὴ ἐκείνη καὶ ἡ ἐξορία τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων τῆς ἐν Αἰτωλοῖς ἐθνικῆς μερίδος προθύμως ἐπεδοκιμάσθη, οἱ αὐτουργοὶ τοῦ αἰσχρουργήματος ὡς καὶ τὰ ὄργανα αὐτῶν ἀπηλλάγησαν πάσης τιμωρίας, μόνον δὲ ὁ Βαίβιος ἐτιμωρήθη, διότι εἶχε δώσει Ῥωμαίους στρατιώτας πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς αἱματηρᾶς ἐκείνης πράξεως. Καὶ νῦν ἤρξατο καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα αἰσχίστη τις ἐνέργεια. Ἡ ἠθικὴ

[15α] Πρβλ. Πολυβ. ΚΗ'. 4, 1-13. Liv. XLIII 17.

[15β] Liv. XLV. 28. Πολυβ. Λ'. 14, 1-6)*.

* Περὶ τῶν ἐν Αἰτωλοῖς διαπραττομένων λέγει ὁ Πολύβιος τάδε (Λ'. 14. 6): «Διόπερ ἦν ἀκρισία; καὶ παρανομίας καὶ φόνου πλήρη τὰ κατὰ τὴν Αἰτωλίαν· καὶ τῶν πραττομένων παρ' αὐτοῖς ἐκ λογισμοῦ μὲν καὶ προθέσεως οὐδὲν ἐπετελεῖτο, πάντα δ' εἰκῇ καὶ φύρδην ἐπράττετο, καθάπερ εἰ λαίλαπός τινος ἐκπεπτωκυίας εἰς αὐτούς». (Σ. Μ.)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐντύπωσις τῆς ἐν Πύδνῃ ἥττης εἶχε καταστήσει πανταχοῦ τοὺς ἄνδρας τῆς Ῥωμαϊκῆς μερίδος κυρίους τῶν πραγμάτων[16]. Οἱ ἄνδρες οὗτοι (ἰδίως ὁ Καλλικράτης, ὁ Ἀριστόδημος, ὁ Ἀγησίας, ὁ Φίλιππος ἐκ τῶν Ἀχαιῶν, ὁ Μνάσιππος ἐκ Βοιωτίας, ὁ Χρέμης ἐξ Ἀκαρνανίας, οἱ ἤδη μνημονευθέντες Αἰτωλοὶ Λυκίσκος καὶ Τίσιππος, οἱ Ἠπειρῶται Χάροψ καὶ Τισίας) πανταχόθεν νῦν συνέρρεον εἰς Ἀμφίπολιν, ἵνα ἐνταῦθα μετὰ τῶν πρέσβεων τῆς Συγκλήτου συνδιασκεφθῶσι περὶ τοῦ σκοπιμωτάτου τρόπου τῆς ἐξολοθρεύσεως τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐθνικῆς ἀντιπολιτεύσεως καὶ νὰ ἀναρριπίσωσι κατὰ δύναμιν τὸν ζῆλον τῶν Ῥωμαίων. Τέλος ἐλήφθη ἀπόφασις ἵνα ἐνεργηθῇ εὐρεῖα ἀνάκρισις φρονημάτων· ἤτοι πάντες οἱ ἄνδρες οἱ ὀνομαστοί, οἵτινες εἴτε ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων λαφυραγωγηθέντων ἐγγράφων τοῦ Περσέως ἐφαίνοντο ἀπ' εὐθείας ἔνοχοι, εἴτε ὑπὸ τῶν ἡγετῶν τῆς Ῥωμαιόφρονος μερίδος ἐν ταῖς κατ' ἰδίαν χώραις ὡς ἐπικίνδυνοι ἐχθροὶ τῆς Ῥώμης, ἢ μᾶλλον ἢ ἧττον σαφῶς ἐγνωσμένοι ὡς τὰ Περσέως φρονοῦντες, κατηγέλλοντο, ἔπρεπε νὰ καταλεχθῶσι καὶ νὰ ἀπαχθῶσιν εἰς Ῥώμην. Καὶ τὸ πρόγραμμα ἐξετελέσθη ἐν εὐρυτάταις διαστάσεσιν· ἡ ζήτησις καὶ ἐξέτασις τῶν τῆς μερίδος τοῦ Περσέως ἐξετάθη μέχρι τῶν ἀπωτάτων κειμένων νήσων, πλὴν ἄλλων καὶ μέχρι τῆς νήσου Κῶ. Σκληρότατα δὲ πάντων ἔπαθον αἱ χῶραι αἱ μεσόγαιοι τῆς Ἑλλάδος. Ἐν ταῖς πρότερον ἤδη ὑπὸ τοῦ κοινωνικοῦ πολέμου, εἶτα δὲ ἀπὸ τοῦ 171 ἕνεκα τοῦ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Μακεδόνων πολέμου, τοσοῦτον βαρέως παθούσαις χώραις τῶν Περραιβῶν καὶ τῶν Θεσσαλῶν ἐγένοντο πολυάριθμοι συλλήψεις. Οἱ Ἠπειρῶται, ὧν τὰς τύχας διηύθυνε νῦν ὁ Χάροψ, οἱ οὐδεμίαν ἔτι τότε προαίσθησιν ἔχοντες τῶν λοιπῶν (σ. 282) συμφορῶν, αἵτινες παρεσκευάζοντο ἐναντίον αὐτῶν· οἱ Ἀκαρνᾶνες, ἐν οἷς ἡ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ οὐτιδανοῦ Χρέμου Ῥωμαϊκὴ μερίς, διαρκοῦντος ἤδη τοῦ πολέμου, διὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς φρουρᾶς, ἣν ἐδέξατο, εἶχε καταδικάσει εἰς σιωπὴν τὴν δημοκρατικὴν ἀντιπολίτευσιν· οἱ Αἰτω-

[16] Liv. ἐν εἰρημ. τ. καὶ 31.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λοὶ, οὓς ὁ Λυκίσκος, καὶ μετὰ τὰς τελευταίας σφαγάς, εὕρισκεν ἔτι πάντοτε ἀνενδότους· τέλος οἱ Βοιωτοί, ἔνθα νῦν ἡ ὑπὸ τὸν Μνάσιππον τὸν ἐκ Κερκύρας ὀλιγαρχία ἀνταπέδιδε τοῖς δημοκρατικοῖς πάντα, ὅσα καθ' ἁπάσας τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας εἶχε πάθει ὑπ' αὐτῶν· οὗτοι πάντες ἠνείχοντο νῦν ἐξ ἀνάγκης ἵνα πάντες οἱ ἄριστοι ἢ τοὐλάχιστον οἱ εὐτολμότατοι αὐτῶν ἄνδρες, εἴτε ἐξ ἀρχῆς εἶχον συνταχθῇ μετὰ τοῦ Περσέως εἴτε ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ ἀθλίου τρόπου τοῦ πολεμεῖν τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν ὑπὸ Ῥωμαίων ἀξιωματικῶν διαπραχθέντων ἀνοσιουργημάτων ἰσχυρότερον εἶχον ἐκδηλώσει τὰς πρὸς τὴν Μακεδονίαν συμπαθείας αὐτῶν, εἴτε πάντως διότι εἶχον κηρύξει σαφῶς τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν καὶ τὸ δημοκρατικὸν φρόνημα, ἀπαχθέντες μετὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ εἰς Ἰταλίαν τὸ πλεῖστον ἐν ταῖς πόλεσι τῆς χώρας ταύτης διαρκῶς «κατεσχέθησαν» ἢ ὑπὸ αὐστηρὰν φυλακὴν ἐτηρήθησαν [17]. Δύο ἐπιφανεῖς Ἕλληνες, ὁ Αἰτωλὸς Ἀρχίδαμος (σ. 268) καὶ ὁ Βοιωτὸς ἐκεῖνος δημοκρατικὸς Νέων, οἱ μέχρι τέλους μείναντες πιστοὶ εἰς τὸν Περσέα, ἀπεκεφαλίσθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὡς ἔνοχοι βαρέος πρὸς αὐτοὺς ἀδικήματος ἰδίως θεωρούμενοι [18]. Τέλος πρὸς τιμωρίαν τῶν Ἀκαρνάνων διὰ τὴν κατὰ τὸν πόλεμον ἀμφίβολον αὐτῶν διαγωγὴν ἡ τότε πρωτεύουσα αὐτῶν Λευκὰς ἐχωρίσθη ἀπὸ τῆς Αἰτωλίας καὶ ἐγένετο αὐτοτελὴς πολιτεία [19]. Καθ' ὅμοιον δὲ τρόπον καὶ οἱ Αἰτωλοὶ ἔτι πλέον ἐξησθενώθησαν [20].

[17] Liv. XLV. 31. 34. XLIII. 17. Πολύβ. ΚΗ'. 5, 1-6. Λ'. 6, 5-8, 5-10, 10, 1-11. ΛΒ'. 2 1, 6. Κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰουστίνου (XXXIII 2. τέλ. XXXIV. 1) ἀναφερόμενα πάντες οἱ ἐν ταῖς τῶν Αἰτωλικῶν χωρῶν βουλαῖς τοῖς Ῥωμαίοις ὕποπτοι θεωρούμενοι ὀνομαστοὶ ἄνδρες ἀπήχθησαν εἰς Ἰταλίαν μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν· μετὰ πολλὰ δὲ ἔτη ἡ Σύγκλητος, ἐπὶ ταῖς ἐπανειλημμέναις ὑπὲρ αὐτῶν παρακλήσεσι τῶν Αἰτωλῶν, ἐπέτρεψεν αὐτοῖς τὴν ἐπάνοδον. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα γίνεται ἐνταῦθα σύγχυσις Αἰτωλῶν πρὸς Ἀχαιοὺς (ἰδ. κατωτέρω) Πρβλ. ἐν τούτοις Πολυβ. ΛΑ'. 8, 8 κξ.

[18] Πλουτ. Αἰμιλ. κ. 23. Liv. XLIV 43 καὶ XLV 31. τέλ. Φρονῶ μετὰ τοῦ Freeman (σ. 604. 2) ὅτι ἐν τῷ τελευταίῳ χωρίῳ ἀντὶ τοῦ ἀγνώστου Ἀνδρόνικος πρέπει νὰ τεθῇ Ἀρχίδαμος.

[19] Liv. XLV. 31.

[20] Λέγοντες ταῦτα ἐννοοῦμεν τὴν παρὰ Διοδώρῳ (ΛΑ'. 8, 3) καὶ παρὰ Συγκέλλῳ

Ἐνῷ κατὰ τοιοῦτον τρόπον τὸ ἔτος 167 ἐπήνεγκε τὴν βαρυτάτην συμφορὰν εἰς τοὺς μεταξὺ τοῦ Στρυμόνος καὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου οἰκοῦντας ἑλληνικοὺς λαούς, καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία διὰ τῆς οὐτιδανότητος τῶν τε Ῥωμαίων πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ὀλιγαρχίας ἐκακώθη κατὰ τρόπον ἀληθῶς ἐξολοθρευτικόν. Εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι οἱ Ὁμόσπονδοι (σ. 263), μεθ' ὅλην τὴν ἰσχυρὰν τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν μερίδος κατὰ τῆς Ῥώμης ἀντιπάθειαν δὲν ἠρνήθησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, κατὰ τὰ ἔτη 172 καὶ 171, τὴν στρατιωτικὴν αὐτῶν ἐναντίον τοῦ Περσέως συνδρομήν. Ὡς φαίνεται, ὁ ὕπατος Ὀστίλιος τὸ Ἀχαϊκὸν ἐπικουρικὸν στράτευμα, ὅπερ ὁ προκάτοχος αὐτοῦ Λικίνιος καὶ μετὰ τὴν εἰς Μακεδονίαν ἐπιστροφὴν τοῦ Περσέως εἶχε κρατήσει ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ στρατοπέδῳ (σ. 266), εἶχε πέμψει τῷ 170 εἰς τὰ ἴδια,[21] καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου οἱ Ἀχαιοὶ διετέλουν οὐχὶ ἀπ' εὐθείας μετέχοντες τοῦ πολέμου. Τοσούτῳ ζωηροτέρα ἐξ ἄλλου ἦτο ἡ κίνησις τῶν πολιτικῶν μερίδων. Ὁ Καλλικράτης καὶ οἱ ἑταῖροι αὐτοῦ κατὰ τοὺς τελευταίους πρὸ τῆς ἐκκρήξεως τοῦ πολέμου χρόνους εἶχον ἀπολέσει πολὺ ἐκ τῆς δυνάμεως αὐτῶν. Καίτοι δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ τῆς ἐθνικῆς μερίδος ἄνδρες, οἱ εὐθὺς πρὸ τοῦ Μακεδονικοῦ πολέμου καὶ διαρκοῦντος τούτου τὰ ὕψιστα τῆς πολιτείας ἀξιώματα περιβεβλημένοι,[22] ἀπέφευγον ἐπιμελῶς νὰ δίδωσιν οἱανδήποτε τῷ βασιλεῖ Περσεῖ ἄμεσον ἢ ἔμμεσον συνδρομὴν ἢ τοῦ ἀρνηθῆναι τὰς παρὰ τῆς Ῥώμης ζητουμένας, ὅμως καὶ οὕτω αἱ ἐν Πελοποννήσῳ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους συμπάθειαι ἀκριβῶς νῦν περιωρίζοντο εἰς στενωτάτους ὡς οἷόν τε κύκλους, τὸ δὲ ὑπὲρ

(σ. 267 κξ.) διασωθεῖσαν ἡμῖν εἴδησιν, καθ' ἣν ἐχωρίσθη τότε ἡ Ἀμφιλοχία (πρβλ. σ. 137) ἀπὸ τῆς Αἰτωλίας. Παρὰ τὴν τοῦ Brandstäter (Gesch. des ätol. Landes σ. 443) καὶ τοῦ Kortüm (Gesch. Griech. Τόμ. 3 σ. 315) ἐπί τινων ἀμφιβόλων τοῦ προλόγου τοῦ Ἰουστίνου (lib. XXXIII) λόγων στηριζομένην γνώμην, ὅτι ἔτι τότε ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία διελύθη, εἶναι πιθανώτερον ὅτι ἡ Ὁμοσπονδία αὕτη (καθ' ὃν τρόπον ὁ Mommsen (R. G. Τόμ. 1 σ. 772) περὶ τῆς Βοιωτικῆς συμπολιτείας φρονεῖ) διελύθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων συγχρόνως μετὰ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας.

[21] Schorn ἐν εἰρ. τ. σ. 354·

[22] Πρβλ. ἐν τοῖς καθόλου Παυσαν. Ζ'. 10, 2.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῆς Μακεδονίας φρόνημα εὑρίσκετο ἐν διηνεκεῖ ἐνισχύσει. Ἐὰν ὁ Λυκόρτας καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ ἠδύναντο νὰ προβλέπωσιν ἀπὸ τοῦδε, τίνι τρόπῳ ἔπειτα ἔμελλον οἱ Ῥωμαῖοι νὰ καταχρασθῶσι τὴν νίκην, ἴσως ἀπὸ τοῦ νῦν ἤθελεν ὡριμάσει παρὰ τῇ ἐθνικῇ μερίδι ἡ αὐτὴ ἀπόφασις, εἰς ἣν εἰς ὅλως ἀσυγκρίτως χείρονας περιστάσεις, 24 ἔτη βραδύτερον, οἱ ἀνάξιοι τελευταῖοι διάδοχοι τῶν μεγάλων τούτων δημοκρατικῶν ἐν οἰκτρᾷ ἀπογνώσει συναρπαγέντες περιέστησαν. Οὕτως ἤθελον ἀκολουθήσει τοὐλάχιστον τῷ τῶν Μολοσσῶν παραδείγματι καὶ σύμπασαν τὴν καλῶς ἠσκημένην στρατιωτικὴν δύναμιν τῆς Πελοποννήσου ἤθελον ὁδηγήσει πρὸς τὸν Περσέα χάριν τοῦ περὶ ζωῆς καὶ θανάτου ἀγῶνος. Ἀλλὰ περὶ τούτου οὐδεὶς ἦτο τότε λόγος. Καὶ ἐθεώρησαν μὲν ὡς δυνατὴν καὶ συνεβούλευσαν ἄνδρες, οἷος ὁ Λυκόρτας, τοὐλάχιστον τὴν ἐν τῷ μέλλοντι τήρησιν ἀπολύτου οὐδετερότητος ἐκ μέρους τῶν Ἀχαιῶν, ὅτε ἡ Συμπολιτεία διετέλει ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἐλεεινοῦ τρόπου, καθ' ὃν διεξήγετο ἐν ἀρχῇ ὁ πόλεμος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλ' ἀπεδείχθη ἐν τούτοις τάχιστα ὅτι καὶ οὕτω οὐδὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κατορθωθῇ. Περὶ τὰ τέλη τοῦ θέρους ἢ κατὰ φθινόπωρον τοῦ ἔ. 170 ἐφάνησαν καὶ ἐν ταῖς Πελοποννησιακαῖς πόλεσι καὶ ἐν τῇ ἐν Αἰγίῳ κοινῇ συνόδῳ τῆς Συμπολιτείας πρέσβεις τινὲς τοῦ ὑπάτου Ὁστιλίου (ὁ τραχὺς Γάϊος Ποπίλλιος καὶ ὁ Γνάϊος Ὀκταύιος), οἵτινες ἔμελλον νὰ ἀγγείλωσι πανταχοῦ τὰς (σ. 268) ἐναντίον τῶν αὐθαιρέτων αὐθαιρεσιῶν τῶν στρατηγῶν διατάξεις τῆς Συγκλήτου, συγχρόνως δὲ καὶ τὴν κυμαινομένην πίστιν τῶν Ἑλλήνων νὰ ἐμπεδώσωσιν. Οἱ πρέσβεις οὗτοι μάτην ἐργασθέντες πρὸς εὕρεσιν προφάσεων, ἵνα δυνηθῶσι νὰ ἐγείρωσι κατηγορίας κατὰ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐθνικῆς μερίδος, ἰδίως κατὰ τοῦ Λυκόρτα καὶ κατὰ τοῦ ἐξόχου υἱοῦ τούτου, τοῦ Πολυβίου, ἔτι δὲ κατὰ τοῦ Ἄρχωνος, ὑπεδείκνυον ἐν τούτοις πανταχοῦ ἀπειλητικῶς ὅτι ἡ Σύγκλητος καὶ τὴν σιωπηλὴν ἔτι πρὸς τὸν Περσέα συμπάθειαν ἢ αὐστηράν τινα οὐδετερότητα τῶν Ἀχαιῶν δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρήσῃ ἄλλως ἢ

ὡς φανερὰν ἐχθρότητα πρὸς τὴν Ῥώμην[23]. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἐθνικῆς μερίδος συνεσκέφθησαν σοβαρῶς περὶ τῆς τηρητέας ἐν τῷ μέλλοντι διαγωγῆς. Ἡ γνώμη τοῦ Λυκόρτα, ὑποστηρίζοντος καὶ νῦν τὴν ἀπόλυτον οὐδετερότητα δὲν ἐπεκράτησε πλέον· βαρυαλγοῦντες ἀπεφάσισαν νῦν οἱ εἰρημένοι ἀρχηγοί, πειθόμενοι ἰδίως εἰς τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἄρχωνος, ὅστις μεθ' ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοῦ φιλοπατρίαν καὶ μεθ' ὅλην τὴν πρὸς τὸν Καλλικράτην ἔχθραν, τελευταῖον[24α] προσεφέρετο ἧττον τραχέως πρὸς τὴν Ῥώμην, ἵνα πρὸς σωτηρίαν τῆς ἰδίας αὐτῶν (τῶν Ἀχαιῶν δηλονότι) ὑπάρξεως ὑποστηρίξωσι πάσῃ δυνάμει τοὺς Ῥωμαίους. Ὁ Ἄρχων αὐτὸς ἐξελέγη στρατηγὸς τῆς Συμπολιτείας διὰ τὸ ἔτος 169 π. Χ., ὁ δὲ Πολύβιος[24β] ἵππαρχος.[24γ] Καὶ νῦν ὡς πρῶτον σημεῖον τῆς ἐπελθούσης ἐν τῇ πολιτικῇ μεταβολῆς ἀποκατεστάθησαν (κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους 169) αἱ πλεῖσται τῶν πρό τινος χρόνου (σ. 247) ἀναιρεθεισῶν τιμῶν τοῦ βασιλέως Εὐμένους, ὅστις μεγίστης ἔτι ἐφαίνετο ἀπολαύων εὐνοίας τῶν ἐν Ῥώμῃ[25]. Ἀλλ' ἐφάνη εὐθὺς ὅτι ἡ θυ-

[23] Πρβλ. Liv. XLIII. 17. Πολυβ. ΚΗ'. 3, 1-10 Freeman σ. 62 κξ.

[24α] Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 172 π. Χ., ὁπότε οὗτος ὡς στρατηγὸς τῆς Συμπολιτείας, κατ' εἰσήγησιν τοῦ Κ. Μαρκίου (σ.) χάριν τῆς προσωρινῆς φρουρήσεως τῆς Χαλκίδος εἶχεν ἐνεργήσει νὰ πεμφθῶσι χίλιοι Ἀχαιοί. Liv. XLII. 44. Πολυβ. ΚΗ'. 2, 11 καὶ 12.

[24β] Ὁ Πολύβιος, ὁ τοῦ Λυκόρτα υἱὸς ἐγεννήθη ἐν Μεγαλοπόλει· ἦτο νῦν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας, ἀλλὰ τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως αὐτοῦ δὲν δύναται λίαν ἀσφαλῶς νὰ προσδιορισθῇ. Κατὰ τὰς νεωτέρας ἐρεύνας εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ πολιτικὸς οὗτος ἀνὴρ δὲν ἐγεννήθη πρὸ τοῦ 214 π. Χ. οὔτε μετὰ τὸ 204 π. Χ. Ὁ Fuchs παρὰ Pauly, Realencyclop. d. kl. Alt. τόμ. 5. σ.1811, ἀφίησιν ἀπροσδιόριστον τὸ ἔτος μετὰ 212 καὶ 204 π. Χ. Ὁ Nitzsch, Polyb. σ. 118. συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ χρόνου τοῦ μεταξὺ 213 καὶ 210 π. Χ. Ὁ Peter (Griech. Zeittafeln σ. 145 Σημ. d.) συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ ἔτους 204 π. Χ. Τοὐναντίον ὁ Mommsen (R. G. τόμ. 2 (4 ἔκδ.) σ. 456 προκρίνει τὸ ἔτος 208 π. Χ. Ὁ Kortüm (Gesch. Griech. τόμ. 3. σ. 345) τὸ ἔ. 205. Τέλος ὁ Markhauser («der Geschichtsschreiber Polybius» σ. 1) συνηγορεῖ πάλιν ὑπὲρ τοῦ ἔ. 204 καὶ ὁ Freeman (σ. 226) ὑπὲρ τοῦ ἔ. 210 π. Χ.

[24γ] Πολύβ. ΚΗ'. 6, 1-8. 7, 1. Πρβλ. Freeman σ. 673. κξ. Nitzsch, Polyb. σ. 27.

[25] Πολύβ. ΚΖ'. 15, 2-4. ΚΗ'. 7, 1-15. 10, 7. Πρβλ. Meier ἐν εἰρημ. τ. σ. 398 κξ. Schorn σ. 213 κξ. καὶ Freeman σ. 674 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σία, ἡν ἡ ἐθνικὴ μερὶς ἦτο ἑτοίμη νὰ προσφέρῃ, ἔμελλε νὰ μείνῃ ἄκαρπος. Ὁ Πολύβιος δηλονότι κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους 169 ἐπέμφθη μετ' ἄλλων πρέσβεων εἰς τὸν ὕπατον Μάρκιον, ἵνα προσενέγκῃ αὐτῷ τὴν συνδρομὴν τῆς Συμπολιτείας διὰ πάσης αὐτῆς τῆς δυνάμεως. Εὗρε τότε τοὺς Ῥωμαίους μέλλοντας ἀκριβῶς νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν παράτολμον αὐτῶν διὰ τῶν ὀρέων πρὸς τὸ νοτιώτατον μέρος τῆς Μακεδονίας πορείαν, (σ. 269). Ἐν τῇ ἀγχινοίᾳ δὲ αὐτοῦ τότε μόνον ἐποιήσατο τὰς προτάσεις, ὅτε τὸ παράτολμον σχέδιον, παρὰ τὴν προσδοκίαν αὐτοῦ, πράγματι ἐπέτυχεν. Ἀλλ' ὁ Μάρκιος φιλοφρόνως ἀπέρριψε τὴν προσφοράν. Θὰ ἦτο δὲ πλέον ἢ ἄπιστον τὸ νὰ δεχθῇ τὴν συνδρομὴν τῶν αὐτῶν ἐκείνων Ἀχαιῶν, εἰς οὓς προφανῶς ἤδη νῦν οἱ Ῥωμαῖοι βαρεῖαν διενοοῦντο νὰ ἐπιβάλωσι τιμωρίαν διὰ τὴν μέχρι τοῦδε ἐλευθερίαν αὐτῶν. Ἐξ ἄλλου κατώρθωσεν ὁ Μάρκιος μετὰ μοχθηροῦ δόλου νὰ καταστήσῃ χείρονα τὴν διπλωματικὴν θέσιν τῶν Ἀχαιῶν. Ἔμαθε δηλονότι, ὅτι ὁ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐν Ἠπείρῳ καὶ ἐπὶ τῆς Ἰλλυρικῆς πλευρᾶς τῆς Ἠπείρου μάτην κατὰ τῆς Μακεδονικῆς δυνάμεως καταπονούμενος Ἄπιστος Κλαύδιος εἶχε παρακαλέσει τὴν Συμπολιτείαν ἵνα ἀποσταλῇ αὐτῷ ἐπικουρία τρισχιλίων ἀνδρῶν. Εὐθὺς λοιπὸν ὁ Μάρκιος ἀπολύσας τὸν Πολύβιον ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς Πελοπόννησον μετὰ προφορικῆς ὁδηγίας ἵνα κωλύσῃ τὴν ἐκ μέρους τῆς Συμπολιτείας εἰς τὴν Ἰλλυρίαν πεμφθησομένην ἐκείνην ἐπικουρίαν. Οὕτως ὁ μοχθηρὸς καὶ ἐπίβουλος ἄνθρωπος παρέλυεν ἐν ταὐτῷ καὶ τὰς τοῦ ὑπαρχηγοῦ αὐτοῦ κινήσεις, ἦγε δὲ τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς τὴν ἀλγεινὴν θέσιν νὰ κατασταθῶσιν ἐξ ἀνάγκης ἐχθροὶ ἢ τοῦ ὑπάτου ἢ τοῦ Ἀππίου, καὶ τέλος παρεσκεύαζεν αὐτοῖς, ἐπειδὴ οὗτοι ἐξετέλουν ἐπὶ τέλους τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ, ἐχθρὸν παρωργισμένον τὸν Ἄππιον· ἐνῷ συγχρόνως ἐνώπιον τῆς Συγκλήτου ἡ τῶν Ἀχαιῶν πρὸς βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων προθυμία ἠδύνατο νὰ κατασταθῇ οὕτω λίαν ἀμφίβολος, διότι ὁ Μάρκιος εἶχε φυλαχθῇ καλῶς νὰ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐκδηλώσῃ τῷ Πολυβίῳ τὴν «ἐπιθυμίαν» αὐτοῦ ἐγγράφως καὶ δι' ἐπισήμου τρόπου [26].

Οὕτως οἱ Ἀχαιοὶ ἐξ ἀνάγκης ἀπέβλεπον ἐν τελείᾳ ἀπραξίᾳ πρὸς τὴν περαιτέρω πορείαν τῶν πραγμάτων. Ἀπόπειρά τις αὐτῶν νὰ ἀκολουθήσωσι πολιτικὴν ἐλευθέραν κατ' ἄλλην τινὰ διεύθυνσιν ἀπέτυχον ἐπίσης. Ὅτε δηλονότι περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔ. 169 ἢ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔ. 168 ἡ ὑπὸ τοῦ Σελευκίδου Ἀντιόχου Δ'. τοῦ Ἐπιφανοῦς βαρέως πιεζομένη Αἰγυπτιακὴ αὐλὴ ἠτήσατο παρὰ τῶν Ἀχαιῶν ἐπικουρικὸν στράτευμα 1000 πεζῶν καὶ 200 ἱππέων καὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς Συμπολιτείας ἦσαν λίαν πρόθυμοι νὰ ἐκπληρώσωσι τὴν αἴτησιν ταύτην, ὁ Καλλικράτης καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ ἐνήργησαν ἐπιτυχῶς ἐν πρώτοις τὴν σύγκλησιν κοινῆς συνόδου ἐν Σικυῶνι, ἵνα ληφθῇ ὁριστικὴ ἀπόφασις, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἔπεισαν τὸν Μάρκιον νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὴν ὑπόθεσιν. Ἡ ἐπίδειξις τοῦ Ῥωμαίου στρατηγοῦ ἐγένετο αἰτία ἀληθῶς ἵνα οἱ Ἀχαιοὶ ἀποστῶσι τῆς πρώτης αὐτῶν ἀποφάσεως καὶ νὰ ἀρκεσθῶσιν εἰς ἄκαρπόν τινα ἀπόπειραν μεσιτείας εἰς τὰς μεταξὺ τῶν Σελευναδῶν καὶ Πτολεμαίων διενέξεις [27].

Καὶ νῦν ἐπῆλθεν ἡ ἐν Πύδνῃ καταστροφή, ἧς τὰ ἀποτελέσματα τρομερὰν ἐνεποίησαν αἴσθησιν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. Ἐν πρώτοις εὐθὺς καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἡ ὀλιγαρχικὴ ῥωμαΐζουσα μερὶς ἔλαβε τὴν ὑπεροχὴν καὶ οἱ ἡγέται αὐτῆς ἠγωνίζοντο πάσῃ δυνάμει, ἵνα βοηθείᾳ τῶν ἐν Ἀμφιπόλει Ῥωμαίων ἐπιτρόπων νὰ καταστήσωσιν ἀπὸ τοῦδε διαρκῶς τὸ κράτος αὐτῶν. Καίτοι δὲ ἐν τοῖς ἐγγράφοις τοῦ Περσέως οὐδεὶς Ἀχαιὸς

[26] Πολύβ. ΚΗ'. 10, 1-6. 11, 1-14. Πρβλ. Nitzsch, Die Gracchen σ. 164. Freeman σ. 675 κξ. (Οἱ Ἀχαιοὶ ἐζήτουν βεβαίως νὰ δικαιολογηθῶσιν ἐπισήμως πρὸς πάντας, ἀφοῦ πρὸς μὲν τὸν Ἄππιον Κλαύδιον τὴν ἀπόρριψιν τῆς αἰτήσεως αὐτῶν ἠτιολόγουν διὰ τοῦ πολλάκις μνημονευθέντος δόγματος τῆς Συγκλήτου τοῦ ἔ. 170 (Liv. XLIII. 17 Πολύβ. ΚΗ'. 11, 11, 11) τοῦ ἀπαγορεύοντος τοῖς Ῥωμαίοις ἀξιωματικοῖς νὰ ζητήσωσιν ἐφόδια πολέμου παρὰ τῶν συμμάχων δήμων ἄνευ εἰδικῆς διαταγῆς ἢ ἀδείας τῆς Συγκλήτου, καὶ περὶ τῆς διαγωγῆς αὐτῶν ταύτης ἐποιοῦντο δήλωσιν πρὸς τὸν Μάρκιον. Πολύβ. ΚΗ'. 11, 11 κξ).

[27] Πολυβ. 8, 1-11. 9, 1-16. 10, 1-7.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

εὑρίσκετο ἔνοχος, ὅμως ὁ Καλλικράτης δὲν ἀπήλπιζεν. Ἵνα προλάβῃ πᾶσαν ταχεῖαν ἐναντίον τῆς ὀλιγαρχικῆς μερίδος καὶ τῶν ἀρχηγῶν αὐτῆς ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ καὶ παραλύσῃ πᾶσαν ἀντίστασιν, περὶ ἧς ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ φόβος μὴ γένηται ἐκ μέρους τῶν ὁμοσπόνδων, διὰ τοῦ τρόμου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ὀνόματος, ἐνήργησεν ἵνα δύο τῶν ἐπιφανεστάτων συγκλητικῶν ἐπιτρόπων, ὁ Γάϊος Κλαύδιος καὶ ὁ Γνάϊος Δομίτιος Ἀενόβαρβος συνοδεύσωσιν αὐτῷ (Καλλικράτει) καὶ τοῖς ἑταίροις αὐτοῦ ἀπὸ Ἀμφιπόλεως εἰς Πελοπόννησον (τῷ ἔ. 167 π. Χ.). Ἐπὶ μακρὸν ἐζήτουν οὗτοι μάτην λαβήν τινα, ἵνα μὴ ἡ βία, ἧς ἐποιοῦντο χρῆσιν, φανῇ ἄντικρυς ὡς γυμνὴ βαναυσότης· ἐν τούτοις οὐδεμίαν ἄλλην ἐναντίον τῶν ἀνδρῶν τῆς ἐθνικῆς μερίδος ἠδύναντο πράγματι νὰ εὕρωσιν αἰτίαν εἰμὴ ὅτι οὗτοι, μεθ' ὅλην τὴν ἀπὸ τοῦ 170 φιλόφρονα πρὸς τὴν Ῥώμην πολιτικήν, ἔτρεφον ἐν τα.ς καρδίαις αὐτῶν συμπαθείας πρὸς τὸν Περσέα, τοὐλάχιστον μετὰ βαθείας λύπης εἶχον ἀποβλέψει πρὸς τὴν ὁλοσχερῆ πτῶσιν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Τότε δὴ εἷς λόγος τοῦ Ἀχαιοῦ Ξένωνος ἔδωκε τὴν ποθητὴν πρόφασιν τοῖς τε Ῥωμαίοις καὶ τοῖς φίλοις αὐτῶν. Οἱ Ἐπίτροποι δηλονότι ἰσχυρίζοντο πρὸ τῆς κοινῆς συνόδου τῶν Πελοποννησίων (τῆς Ἀχαϊκῆς δηλονότι συμπολιτείας), ὅτι ἄνδρες ἐν τῇ συμπολιτείᾳ ὑψίστην θέσιν κατέχοντες εἶχον συνδράμει τῷ Περσεῖ, διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, διὰ χρημάτων καὶ δι' ἄλλου τρόπου· καὶ ὅτι ἔπρεπεν ἡ σύνοδος ἕνεκα τοῦ τοιούτου ἀνοσιουργήματος νὰ καταδικάσῃ αὐτοὺς εἰς θάνατον. Ὅτε δὲ ἡ σύνοδος ἀπῄτησε νὰ δηλωθῶσιν ὡρισμένως οἱ κατὰ τὰ λεγόμενα κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἔνοχοι γενόμενοι ἄνδρες, εἷς τῶν Ῥωμαίων κατ' εἰσήγησιν τοῦ Καλλικράτους ἐκήρυξεν ὅτι πάντες οἱ Ἀχαιοί, οἵτινες διαρκοῦντος τοῦ πολέμου τούτου ἐγένοντο ἡγέται τῆς ὁμοσπονδιακῆς κυβερνήσεως, ἦσαν ὕποπτοι εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ τοιούτῳ ἔργῳ. Τότε ἐγερθεὶς ὁ ἀξιοπρεπής, ὁ ἐπιφανέστατος Ξένων ἐκήρυξε μετ' εἰλικρινοῦς παρρησίας ὅτι «καὶ αὐτὸς διαρκοῦντος τοῦ πολέμου ἡγήσατο τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλ' ὅτι ἤξευρεν ἐν συνειδήσει ὅτι ἦτο ἀθῶος παντὸς

ἁμαρτήματος πρὸς τὴν Ῥώμην καὶ πάσης σχέσεως πρὸς τὸν Περσέα· ὅτι ἦτο ἕτοιμος νὰ ὑπερασπίσῃ ἐν πάσῃ περιπτώσει τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ ἔμπροσθεν τῆς κοινῆς συνόδου τῶν Ἀχαιῶν, καὶ δὴ καὶ ἔμπροσθεν Ῥωμαϊκοῦ δικαστηρίου. Τοῦ μετά τινος σπουδῆς εἰρημένου τούτου λόγου ἐδράξαντο εὐθὺς οἱ Ῥωμαῖοι. Ἄνδρες ἐπιφανεῖς τῆς Συμπολιτείας πλείονες τῶν χιλίων, ὧν τὰ ὀνόματα ἐσημείωσαν ὁ Καλλικράτης καὶ ὁ οὐτιδανὸς αὐτοῦ φίλος Ἀνδρωνίδας, κατελέχθησαν καὶ προσεκλήθησαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Ῥώμην, ἵνα ἀπολογηθῶσιν αὐτόθι. Περὶ ἀντιστάσεως ἐναντίον τῆς τοιαύτης ἀξιώσεως δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον νὰ γείνῃ σκέψις. Οἱ χίλιοι οὗτοι ἄνδρες, ἐν οἷς καὶ ὁ Πολύβιος (οὗ ὁ πατὴρ πιθανῶς εἶχεν ἀποθάνει πρὸ μικροῦ καὶ διὰ τοῦ ἐγκαίρου τούτου θανάτου εἶχεν ἀπαλλαγῆ τοῦ τελευταίου τούτου ὀνείδους)[28] ὑπεχρεώθησαν ἀληθῶς νὰ ἀποδημήσωσιν εἰς τὴν Ἰταλίαν. «Ὁ νοῦς καὶ ἡ ψυχὴ τῆς ἀναγεννηθείσης Πελοποννήσου, οἱ ἀποτελοῦντες ἐν τῇ νεότητι αὐτῶν τὴν λαμπρὰν συνοδείαν τοῦ Φιλοποίμενος ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν μαχῶν»[28a] ἐπορεύοντο νῦν τὴν πρὸς ἀθλίαν τινὰ εἱμαρμένην ὁδόν. Διότι ἐν Ῥώμῃ οὐδεὶς ἐγένετο λόγος περὶ τῆς ἀγγελθείσης ἀνακρίσεως. Ἡ δὲ σύγκλητος προσηνέχθη πρὸς τοὺς Πελοποννησίους τούτους, ὅπως πρὸς τοὺς λοιποὺς εἰς Ἰταλίαν ἀπηγμένους Ἕλληνας, δηλαδὴ ὡς πρὸς ἀνθρώπους ὑπὸ τῆς ἰδίας αὐτῶν πατρίδος ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ καταδεδικασμένους. Οἱ δυστυχεῖς (πλὴν ἑνὸς καὶ μόνου, ἴδ. κατωτέρω) ἐφυλακίσθησαν ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Ἰταλίας· καὶ πᾶς, ὅστις ἐτόλμα νὰ ἀπαλλαγῇ, διὰ τῆς φυγῆς, τῆς ἀπέλπιδος ταύτης ἐξορίας, ἐτιμωρεῖτο διὰ θανάτου[28b].

[28] Πρβλ. Schorn σ. 373. Nitzsch, Polyb. σ. 27. Τοὐλάχιστον τελευταία μνεία αὐτοῦ ὡς καὶ τοῦ Ἄρχωνος, οὗτινος ἐπίσης ἀγνοοῦνται αἱ περαιτέρω τύχαι, γίνεται ἐν τοῖς περὶ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ζητήματος (Πολύβ. ΚΘ'. 10, 6 καὶ 7).

[28a] Nitzsch Polyd. σ. 28.

[28b] Liv. XLV. 31. Πολυβ. Λ'. 10, 2. 3, 8 - 11. Παυσαν. Ζ'. 10, 2. Ζωναρ. Θ'. 31. ἀρχ. Κατὰ Παυσανίαν, ὅστις μόνον δυστυχῶς περὶ τῆς καταστροφῆς ταύτης δίδωσιν ἡμῖν λεπτομερεῖς εἰδήσεις, οἱ Ῥωμαῖοι ἐπίτροποι (ἐν εἰρ. τ. ἐκέλευσεν - ἀνδρῶν)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μία μόνη Ἑλληνικὴ πόλις ὠφελήθη ἐκ τῆς φρικαλέας καταστάσεως τῶν χρόνων τούτων ὠφέλειαν ἀναξίαν λόγου, αἱ Ἀθῆναι. Ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν, ὧν οἱ πολῖται, διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, οὐ μόνον κατὰ δύναμιν ἐβοήθησαν τοῖς Ῥωμαίοις, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῆς στασιμότητος τῆς ἐπελθούσης εἰς τὴν ἐμπορίαν καὶ τῶν αὐθαιρέτων ἀποφορῶν τῶν πρώτων ἀρχηγῶν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου πολλὰ ἔπαθον κακὰ [29] οὐδεμία ὑπῆρχε κατηγορία· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ Σύγκλητος δὲν ἐδίστασε νὰ δείξῃ εὐαρέσκειαν τοὐλάχιστον εἰς τὴν πόλιν ταύτην. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔ. 166 πρεσβείαν εἰς τὴν Ῥώμην, ἵνα ἀπευθύνωσι παρακλήσεις εἰς τὴν Σύγκλητον ὑπὲρ τῶν δυστυχῶν Ἁλιαρτίων (σ. 265)· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατορθώσωσιν, ἠτήσαντο τέλος τὴν εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν ἄφεσιν τῆς ἐρή-μου χώρας τῶν Ἁλιαρτίων. Πράγματι δὲ ἡ χώρα αὕτη καθὼς καὶ αἱ ταὐτοχρόνως ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ζητηθεῖσαι νῆσοι Δῆλος καὶ Λῆμνος ἐδόθησαν αὐτοῖς ὡς δῶρον [30]. Μανθάνομεν τέ-

ἀπήτησαν περὶ τῆς κοινῆς συνόδου τῶν Ἀχαιῶν τὴν εἰς θάνατον καταδικην τῶν ἐνόχων θεωρουμένων· μόνον δὲ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοιαύτης ἀποφάσεως ἠθέλησαν νὰ ἀγγείλωσι καὶ τὰ ὀνόματα τῶν κατηγορουμένων. Ἐὰν δώσωμεν ἀπόλυτον πίστιν εἰς τὸν συγγραφέα τοῦτον, ἡ πορεία τῶν πραγμάτων ἦτο ἡ ἑξῆς: Οἱ Ῥωμαῖοι ἠξίουν ἵνα ἡ σύνοδος τὴν ὑπ' ἐκείνων στιγματισθεῖσαν διαγωγὴν ἀναγνωρίσῃ ἐκ τῶν προτέρων ὡς κακούργημα θανάσιμον. Ἐὰν τοῦτο συνέβαινε, τότε ἐν ταῖς χερσὶ τῶν κατηγόρων ἔκειτο πάντας τοὺς ἀπαρέσκοντας αὐτοῖς καὶ τῷ Καλλικράτει ἄνδρας τῆς Συμπολιτείας νὰ περιαγάγωσι βίᾳ εἰς θέσιν, ἐν ᾗ οὗτοι διὰ τοιαύτης ἐσπευσμένης ἀποφάσεως τῆς ἰδίας αὐτῶν συνόδου εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐνέπιπτον εἰς τὸ ῥιπτόμενον κατ' αὐτῶν δίκτυον. Ἀλλ' οἱ Ἀχαιοὶ δὲν προσεχώρησαν εἰς τὴν κακομήχανον ταύτην ἀπαίτησιν, ἀλλ' ἀπῄτουν φανερῶς νὰ καταδειχθῇ ἑκάστη περίπτωσις, περὶ περὶ ἧς ἦτο ἀνάγκη νὰ γείνῃ ἀνάκρισις, καὶ ἕκαστος ἀνήρ, καθ' οὗ ἔδει νὰ ἐνεργηθῇ αὕτη. Τέλος εἶναι ἄγνωστον (πρόλ. καὶ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Freeman σ. 660 κξ.) ἐὰν ἐν τῇ συλλήψει τῶν χιλίων κατηγορουμένων ἐγένετό τις ἐνέργεια πρὸς τοῦτο ἐκ μέρους τῶν ἀρχῶν τῆς Συμπολιτείας, ἐνέργεια δυναμένη νὰ δώσῃ ὕστερον κατ' ἐπιφάνειαν τῇ Ῥωμαϊκῇ Συγκλήτῳ δικαίωμα ἵνα κηρύξῃ (Πολύβ. ΛΑ'. 8, 2) πρὸς μίαν Ἀχαϊκὴν πρεσβείαν ὅτι οἱ Ὁμόσπονδοι εἶχον εὑρεῖ ἐνόχους τοὺς συμπολίτας αὐτῶν καὶ εἶχον καταδικάσει αὐτούς. (Περὶ Ἀνδρωνίδα ἴδ. Πολύβ. Λ'. 20, 2.)

[29] Πρβλ. Liv. XLIII 6 ἀρχ. XLV. 10 ἀρχ. (ἰδ. καὶ XLI. 23).

[30] Πολυβ. Λ'. 18, 1-7. καὶ 18α Στράβ. Θ'. 631. Πρβλ. ἀνωτ. σ. 84. Σημ. 60. καὶ ἴδ. Schorn σ. 367. Mommsen, R. G. Τόμ. σ. 786 κξ.

λος ὅτι οἱ βαρέως καμφθέντες Ἕλληνες μετὰ βαθυτάτης ἀποστροφῆς ἀπέβλεπον πρὸς τὴν διαγωγὴν ταύτην τῶν Ἀθηναίων. Διότι ἔνθεν μὲν διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καταλήψεως τῆς χώρας τῶν Ἁλιαρτίων ἐξέλιπε πᾶσα ἐλπὶς περὶ μελλούσης ποτὲ ἀνιδρύσεως τῆς παναρχαίας πόλεως Ἁλιάρτου[31]. Ἐξ ἄλλου δὲ οἱ ἐγχώριοι Δήλιοι ὑπεχρεώθησαν τότε συναινέσει τῆς Συγκλήτου, νὰ καταλίπωσι τὴν πατρίδα αὐτῶν καὶ νὰ ζητήσωσι νέας οἰκήσεις. Εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς δὲ ἐπετράπη τοὐλάχιστον νὰ παραχωρήσωσι εἰς τοὺς ἀπολέσαντας τὴν πατρίδα αὐτῶν Δηλίους τούτους νέαν πατρίδα, ἅμα δὲ καὶ πολιτικὰ δικαιώματα ἴσα πρὸς τὰ ἑαυτῶν[32]. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, ἐξ ὧν ὁ ζωγράφος καὶ φιλόσοφος Μητρόδωρος εἶχε κληθῆ εἰς Ῥώμην, ἵνα ζωγραφήσῃ τὸν θρίαμβον τοῦ Αἰμιλίου Παύλου (167)[32a] ᾠκοδόμησαν, πιθανῶς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, πρὸς δήλωσιν τῆς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους διὰ τὴν γενομένην δωρεὰν εὐχαριστίας, κατὰ τὸ προηγουμένως ὑπὸ τῶν Σμυρναίων (195) καὶ τῶν Ἀλαβανδέων (περὶ τὰ 170 π. Χ.) ναὸν ἐν τῇ πόλει αὐτῶν εἰς τὴν θεὰν δοθὲν παράδειγμα Ῥώμην (Dea Roma) (τὴν προσωποποιουμένην Τύχην τῆς Ῥώμης[33].

[31] Πολυβ. Λ'. 18, 3-6. 18α. Ἡ χώρα τῶν Ἁλιαρτίων διῳκεῖτο ἔκτοτε, ὡς αἱ λοιπαὶ ἐξωτερικαὶ κτήσεις τῶν Ἀθηναίων, ὑπὸ Ἀθηναίου ἐπιμελητοῦ. Πρβλ. Bursian ἐν εἰρ. τ. σ. 232 κξ. Kuhn. Die Städt. u. bürgers. Verfass d. Röm Reiches Τόμ. 2. σ. 43.

[32] Πολυβ. Λ'. 18α. καὶ ΛΒ'. 17, 2. 3. Πρβλ. Meier, Comm. Epigr. 1. Ἀρ. 31. σ. 35. καὶ ἰδ. κατωτέρω.

[32α] Plin. It. N. XXXV 11, (40) 135*.

* Κατὰ τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Πλινίου ὁ Αἰμίλιος Παῦλος ἐζήτησε παρὰ τῶν Ἀθηναίων φιλόσοφον κράτιστον πρὸς παίδευσιν τῶν τέκνων αὐτοῦ καὶ ζωγράφον ἵνα εἰκονίσῃ τὸν θρίαμβον. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲ θεωροῦντες ὅτι ὁ Μητρόδωρος ἦτο ἱκανώτατος εἰς ἀμφότερα τὰ ἔργα (ὡς τοῦτο ἐνόησεν ὕστερον καὶ ὁ Αἰμίλιος) αὐτὸν μόνον ἔπεμψαν. (Σ. Μ.).

[33] Tacit. Annal. IV. 56. Liv. XLIII. 6. Vrgl. Preller, Röm. Mythologie 2. ἔκδ. σ. 706. Meier Comm. Epigr. 1. Ἀριθμ. 31. σ. 35 καὶ Index attic. archont. eponym. ἰδ. Ἀργεῖος.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ καταστροφὴ τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας.

Τὰ ὅπλα τὰ Ῥωμαϊκὰ καὶ ἡ πολιτικὴ ἡ Ῥωμαϊκὴ εἶχον νικήσει νίκην ἐντελεστάτην ἐναντίον πασῶν ἐκείνων τῶν δυνάμεων καὶ τῶν πολιτικῶν μερίδων τῶν μεταξὺ τῆς Ἀδριατικῆς* καὶ τῆς περὶ τὴν Ῥόδον θαλάσσης εὑρισκομένων, αἵτινες ἠγωνίζοντο νὰ διατηρήσωσιν ἀπέναντι τῆς ὑπερόχου Ἰταλικῆς δυνάμεως μᾶλλον ἢ ἧττον πραγματικὴν ἐλευθερίαν. Ἀλλ' αἱ ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων κείμεναι πολιτεῖαι καὶ συμπολιτεῖαι ἦσαν ἔτι κατὰ τὸ κοινὸν πολιτικὸν δίκαιον ἐλεύθεραι καὶ αὐτόνομοι. Ἡ Ῥώμη καὶ ἐν τῷ ἄρτι περατωθέντι πολέμῳ δὲν εἶχεν εὐρύνει τὴν περιοχὴν τοῦ ἀμέσου αὐτῆς κράτους. Ἅπαξ ἔτι ἰσχυρὰ μερὶς ἐν τῇ Συγκλήτῳ εἶχε κατορθώσει νὰ ματαιώσῃ τὴν ἐν τῇ Ἑλληνομακεδονικῇ χερσονήσῳ προσάρτησιν ἐπαρχιῶν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ τὴν διοργάνωσιν αὐτῶν· καὶ ἐν ταῖς σκέψεσι τῆς μερίδος ταύτης τῆς ἐχθρικῶς διακειμένης πρὸς περαιτέρω ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους δὲν ἐβάρυνε πλέον νῦν ὁριστικῶς ἐπὶ τὴν πλάστιγγα ἡ πρότερον ὑπὸ τῶν Σκιπιώνων καὶ τῶν Φλαμινίνων τοσοῦτον ζωηρὰ τρεφομένη ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων συμπάθεια. Ἡ ἀρχαία μερὶς τῶν Σκιπιώνων εἶχε διαλυθῇ ἐντελῶς. Ἄνδρες, οἷος ὁ Αἰμίλιος Παῦλος, οἵτινες διαρκῶς ἔτι ἔτρεφον συμπάθειάν τινα οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ὑπὲρ τῶν κρατίστων στοιχείων τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως, δὲν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ περιστείλωσι τὴν φοβερὰν αὐθαιρεσίαν, μεθ' ἧς, ὡς εἴδομεν, προσεφέρετο νῦν

* Τοῦ Ἰονίου δηλονότι κόλπου τῶν ἀρχαίων ἰδ. σελ. 70. (Σ. Μ.)

ἡ ἀριστοκρατία πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς φυλὰς καὶ τὰ τούτων δίκαια καὶ τὰς πολιτείας. Ὁ κυριώτατος, ἀντίπαλος ὅπως καθόλου τῆς παροδικῶς ὑπὸ λαμπρὸν κάλυμμα κρυπτομένης, ἀλλὰ πάντοτε εὐρύτερον διαδιδομένης Ῥωμαϊκῆς διαφθορᾶς, οὕτω καὶ τῆς κινδυνώδους πρὸς ἀμέσους κατακτήσεις ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ Ἑλληνιστικῇ Ἀνατολῇ ὁρμῆς, ἦτο κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἀνήρ, ὅστις πρὸς τοὺς τότε Ἕλληνας οὐδεμίαν μὲν ἀπολύτως ἔτρεφε συμπάθειαν, τοὐναντίον δὲ μᾶλλον ἰσχυροτάτην ἐθνικήν τε καὶ προσωπικὴν ᾐσθάνετο ἀποστροφήν, ὁ Μ. Κάτων ὁ πρεσβύτερος. Ὁ Κάτων, ὁ ἀπότομος ὑπέρμαχος τῆς φάσεως ἐκείνης τοῦ Ῥωμαϊκοῦ βίου τῆς ἤδη ἀρξαμένης νὰ ῥθίνῃ, νεώτερος ὢν ἦτο σφοδρὸς ἀντίπαλος τῶν Σκιπιώνων καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτῶν· ἐν δὲ τοῖς μετὰ τὸν δεύτερον Καρχηδονιακὸν πόλεμον χρόνοις ἦτο τῆς πολιτικῆς ἐκείνης σχολῆς (πρβλ. σ. 144), ἥτις πολλῶν ἕνεκα ἐλατηρίων ἠρέσκετο εἰς κτῆσιν καὶ ἐνεργὸν ἐκκάρπωσιν ἐπαρχιῶν καὶ ἰδίως, περὶ Ἑλλάδος προκειμένου, δὲν ἐπεδοκίμαζεν οὐδαμῶς τὴν πολιτικήν, ἣν εἰσηγεῖτο ὁ Φλαμινῖνος. Ὅτε δὲ μετὰ τῆς μετακινήσεως καὶ τῆς νέας συστάσεως τῶν συγκλητικῶν μερίδων προῆλθεν καὶ ἡ ἀξιόλογος ἐκείνη ἐξέλιξις, ἥτις, καθόσον εἶναι γνωστόν, τὸν τιμητὴν Κάτωνα κατέστησε ὁριμύτατον ἀντίπαλον τῆς μεγίστης μερίδος τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῆς πολιτικῆς, οὐχ ἧσσον δὲ τῆς τότε μετὰ δυνάμεως ἐγειρομένης πλουτοκρατικῆς ἀριστοκρατίας, τότε καὶ ὁ Κάτων, ἕνεκα τῆς τοιαύτης ἐξελίξεως, ἐν τοῖς μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Σκιπιώνων χρόνοις καὶ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ ἐπὶ μᾶλλον ἀντέδρα ἐναντίον τῆς ἐν τῇ Συγκλήτῳ πλειονότητος, τῆς πλειονότητος ἐκείνης, ἥτις παρέλαβε μὲν παρὰ τοῦ Σκιπίωνος καὶ τοῦ Φλαμινίνου τὰς περὶ τῆς ἀνατολικῆς πολιτικῆς τολμηρὰς καὶ ἐπιθετικὰς ἰδέας· ἀλλ', ὡς εἴδομεν, τὴν ἐν Ἀνατολῇ ὑπεροχὴν τῆς Ῥώμης ἐζήτει νὰ ἐνισχύσῃ κατ' ἀλογιστότερον διηνεκῶς καὶ τυραννικώτερον τρόπον. Ἀλλ' ὅπως ἐν τοῖς ζητήμασι τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς ἡ τοῦ Κάτωνος ἀντιπολιτεία σπανίως μόνον ἦτο ῥιζικὴ καὶ κατ' ἀρχὴν ἰσχυρά, ἔτι δὲ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὀλιγώτερον ὡς πρὸς τὸ συστηματικὸν εἰς τελείως προδιαγεγραμμένον ἀποβλέπουσα σκοπόν, ἢ τοὐλάχιστον φύσεως δημιουργικῆς, οὕτως εἶχε καὶ ἐν τοῖς πράγμασι τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Καὶ ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐπὶ τέλους ἔδωκεν αὐτὸς τὴν κυριωτάτην ὥθησιν εἰς τὸν ὀλέθριον τελευταῖον κατὰ τῆς Καρχηδόνος πόλεμον, οὗ τὸ ἀποτέλεσμα ἀκριβῶς ἀφήρεσεν ἐξ ἀνάγκης τὸ ἰσχυρότατον ἔρεισμα τῆς ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ὑπ' αὐτοῦ τούτου ὑποστηριζομένης ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς [1α].

Ὅπως ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς ζητήμασιν ὁ Κάτων, μεθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ ἀπότομον καὶ τὴν αὐστηρότητα, κατ' οὐσίαν ἀμυντικῶς μόνον ἠγωνίζετο, ἐν τῷ ὅλῳ δὲ κατεπολέμει ἁπλῶς τὰ «συμπτώματα τῆς νόσου», ὑφ' ἧς ἔπασχεν ἡ Σύγκλητος, οὕτως ἐποίει καὶ ἐν τοῖς πράγμασι τοῖς ἑλληνικοῖς. Ὑποστηριζόμενος ὑπὸ πολλῶν ὀνομαστῶν ἀνδρῶν, οἵτινες καὶ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ συνετάσσοντο μετ' αὐτοῦ, οἷος (πρὸς τῷ Αἰμιλίῳ Παύλῳ καὶ βραδύτερον τῷ μεγάλῳ υἱῷ τούτου Ποπλίῳ Κορνηλίῳ Σκιπίωνι τῷ Ἀφρικανῷ) ἰδίως ὁ εὐγενής, ὁ ὑψηλῆς μορφώσεως τυχών, ὁ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν παίδευσιν μετ' ἀγάπης τετραμμένος Τιβέριος Σαμπρώνιος Γράκχος ὁ πρεσβύτερος, κατώρθωσεν, ὡς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολήν, νὰ ἐπίσχῃ ἐπὶ τινα χρόνον τὴν γυμνὴν κατακτικὴν πολιτικήν, τὴν διηνεκῆ προσάρτησιν νέων ὑπερποντίων ἐπαρχιῶν, ὧν οἱ εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν δημοκρατίαν κίνδυνοι δὲν ἐλάνθανον τὴν προσοχὴν αὐτοῦ. Καὶ νῦν καὶ βραδύτερον ἔτι πολλάκις κατώρθωσε νὰ περιστείλῃ ἰδίως τὰ πονηρὰ σχέδια τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ (ἃς ἐνθυμηθῶμεν μόνον τὸ ζήτημα τῆς Ῥόδου)· ἀλλά, μεθ' ὅλα ταῦτα, μεγάλη ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἐπῆλθε πλησμονὴ ἀθλιότητος, καὶ βαρυτάτῃ πάντοτε ἐνοχῇ αὐτῶν τούτων τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἡ ὑπὸ τῶν γεγονότων τοῦ ἔ.

[1α] Καὶ τὴν ἀντίστασιν αὐτοῦ κατὰ τῆς εἰς ἐπαρχίαν μεταβολῆς τῆς Μακεδονίας φαίνεται ὅτι ὁ Κάτων ὑπεστήριξεν ἀκριβῶς οὐχὶ μετ' αὐστηρότητος ἐπὶ ἀρχῶν στηριζομένης. Πρβλ. Meyer frgment. orat. rom. ἔκδ. 2. σ. 102. Nitzsch, Die Grocchen σ. 171 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

167 ἐμπεδωθεῖσα κατάστασις τῶν πραγμάτων ἦτο ἀπείρως ἀσταθεστέρα καὶ μᾶλλον ἀπεγνωσμένης ἢ πρότερον τὸ τοῦ Φλαμινίνου δημιούργημα.[16]

Οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Ῥώμης οἱ ἀνθιστάμενοι εἰς τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀδρίου ἵδρυσιν καὶ ὀργάνωσιν νέων Ῥωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν ἠσθάνοντο λίαν καλῶς ὅτι συνεχὴς συσσώρευσις ὑποτεταγμένων χωρῶν περὶ τὸν ἀναλόγως μικρὸν ἐθνικὸν Ῥωμαϊκὸν πυρῆνα ἔμελλεν ἐξ ἀνάγκης νὰ ἀσκῇ διαρκῶς κινδυνώδη ῥοπὴν ἐπί τε τὴν Σύγκλητον καὶ ἐπὶ τὴν πολιτείαν τῆς Ῥώμης. Ἔτι πάντοτε ἤλπιζον οὗτοι ὅτι πρὸ πάντων ἐν ταῖς μεταξὺ τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου χώρις ἠδύναντο νὰ διατηρήσωσι πολιτικόν τι σύστημα, ὅπερ καταλεῖπον εἰς τοὺς λαοὺς τῆς χερσονήσου ταύτης κατ' ὄνομα καὶ κατὰ τὸ δημόσιον δίκαιον τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν, ἠδύνατο νὰ ἐπιτρέπῃ συγχρόνως τὴν ἀκώλυτον ἐν πάσῃ στιγμῇ ἐπικράτησιν τῆς Ῥωμαϊκῆς ὑπεροχῆς (κυριαρχίας). Πλὴν τῶν περαιτέρω ἐπακολουθημάτων, ἅτινα ἡ διηνεκὴς προσάρτησις νέων ὑπερθαλασσίων ἐπαρχιῶν σὺν τῷ χρόνῳ ἀναγκαίως ἔμελλε νὰ ἐπαγάγῃ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν βίον τῆς δημοκρατίας, οἱ τοιαύτην πρεσβεύοντες ἀρχὴν ἄνδρες οὗτοι ἐνόουν βεβαίως πάνυ καλῶς ὅτι ἡ Ῥώμη, εὐθὺς ὡς μετεκίνει τὰ ὅρια αὐτῆς μέχρι τοῦ ὀροπεδίου τῶν Δαρδάνων καὶ τοῦ ποταμοῦ Νέστου καὶ εὐθὺς ὅτε τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος προσέκλυζε Ῥωμαϊκὸν ἔδαφος, ὑπερέβαινε τὴν γραμμήν, ἧς πέραν δὲν ἔκειτο πλέον εἰς τὴν δύναμιν τῆς συγκλήτου ἁπλῶς κατὰ τὴν θέλησιν αὐτῆς νὰ ἐπέσχῃ περαιτέρω πολέμους καὶ κατακτήσεις. Εὐθὺς ὡς αἱ μεταξὺ τοῦ Ταινάρου καὶ τοῦ Νέστου χῶραι ἐγίνοντο ἅπαξ μέλη τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἔδει τότε ἡ Ῥώμη ἔνθεν μὲν νὰ ἄρξηται ἀπ' εὐθείας ἀγώνων ἀτελευτήτων πρὸς τὰς πολλὰς ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Μακεδονίας βαρβάρους φυλάς, καὶ οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἀναγ-

[16] Πρβλ. ἐν τοῖς καθόλου Nitzsch, Polyb. σ. 46 κξ. 50. 54. 59. Die Gracchen σ. 78 κξ. 128 κξ. 136 κξ. 143 κξ. 147 κξ. 158. 170 κξ. 1272 κξ. Lange Röm. Alterth. τόμ. 2 σ. 178-212. 219-231. 224 κξ. 253 κξ. 263 κξ. 268 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καίως ἔμελλον νὰ ἀπολήξωσιν εἰς τὴν κατάκτησιν ἁπάσης τῆς χερσονήσου τοῦ Ἴστρου· ἔνθεν δὲ δὲν ἦτο βεβαίως ἐπὶ μακρὸν δυνατὸν νὰ ἀντισταθῇ τις πρὸς τὸ δέλεαρ τὸ προσελαῦνον σχεδὸν ἀκαταισχέτως τοὺς Ῥωμαϊκοὺς στρατοὺς καὶ τοὺς στρατηλάτας, ἀξιωματικοὺς καὶ ἐνοικιαστὰς φόρων, χάριν νέου κέρδους, εἰς τὰς πλουσίας χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον δημιουργήσει κατάστασιν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσοννήσῳ, ἥτις τάχιστα ἐφάνη στερουμένη παντελῶς πάσης βάσεως ἐμπέδου. Εἴδομεν, ὅτι ἡ ἵδρυσις συστήματος ἐντελῶς ἐλευθέρων Ἑλληνικῶν πολιτειῶν μετὰ τὴν ἀπόσπασιν τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς Μακεδονίας εἶχεν ἀποδειχθῇ πολιτικῶς ἡμαρτημένη. Ἡ τε ἐσωτερικὴ ἀκαταστασία τῶν πλείστων Ἑλληνικῶν πολιτειῶν καὶ ἡ κατανόησις, ὅτι τὰ τῆς Ῥώμης ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ συμφέροντα οὐδαμῶς ἠσφαλίζοντο ἐπαρκῶς διὰ μόνης τῆς ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων εὐγνώμονος ἀναμνήσεως τῆς ἀπὸ τοῦ κράτους τῶν Ἀντιγονιδῶν ἐλευθερώσεως αὐτῶν, εἶχον ὁδηγήσει τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτικὴν ἐν τῇ φορᾷ τῶν πραγμάτων εἰς τὸ ἔργον τοῦ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς πᾶσαν πραγματικὴν ἐν τῇ χερσονήσῳ ταύτῃ ἐλευθερίαν, καὶ τοῦτο διὰ βίας βαναυσοτάτης. Νῦν ἡ πολιτικὴ αὕτη τὴν Μακεδονίαν εἶχεν ὁλοσχερῶς διασπάσει, τὴν Πελοποννησιακὴν συμπολιτείαν εἶχεν ἐντελῶς παραλύσει, ἐν τῇ βορείῳ καὶ ἐν τῇ μέσῃ Ἑλλάδι εἶχεν ἀφήσει κατὰ μῆκος καὶ πλάτος ἀθλιότητα καὶ ἐρείπια, ἐν ἁπάσῃ δὲ τῇ Ἑλλάδι εἶχεν ἱδρύσει τὸ κράτος μερίδος πολιτικῆς, ἥτις ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῆς χώρᾳ θανασίμως μισητὴ οὖσα καὶ οὐδεμίαν κεκτημένη ῥίζαν, ὑπερήσπιζεν ἁπλῶς κατὰ τρόπον ἀλογιστότατον τὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ τὰ ἴδια αὐτῆς συμφέροντα, διὰ τοῦτο δὲ μόνον διὰ τῆς Ῥώμης αὐτῆς ἠδύνατο νὰ μένῃ καὶ νὰ ὑποστηρίζηται. Ἀλλ' οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, εὐκόλως ἠδύνατό τις νὰ προϊδῇ ὅτι θᾶττον ἢ βράδιον ἔμελλον ἐν τῇ χερσονήσῳ ταύτῃ τοιαύτην τινὰ νὰ λάβωσι τὰ πράγματα ἐξέλιξιν, ὥστε τοὐλάχιστον ἐν τοῖς ζωτικωτάτοις τμήμασι τῆς χώρας ταύτης ὁ λαὸς θὰ ἐξηγείρετο

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μεθ' ὁρμῆς ἐναντίον τῆς καταπιέσεως, βίαιαι δὲ διαταράξεις, ἄγριαι ἐκρήξεις τῶν κατὰ τόπον ἐρίδων, καὶ αἱματηραὶ ἐπαναστάσεις θὰ προσεκάλουν ἄντικρυς τοὺς Ῥωμαίους ἵνα θέσωσι πλέον βιαίως τέρμα εἰς τὴν εἰς σκιὰν διαλυθεῖσαν αὐτονομίαν τῶν πολιτειῶν τούτων, καὶ μετὰ τῶν ὠφελημάτων τῆς ἐπὶ τῆς ὅλης χερσονήσου ἀρχῆς ν' ἀναλάβωσι καὶ τὰ βάρη καὶ τὰ καθήκοντα ταύτης.

Ἡ κατάστασις, ἣν ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτικὴ ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τῆς ὀλιγαρχικῆς μερίδος εἶχε δημιουργήσει ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ, ἦτο ἐξ ἀρχῆς τοσοῦτον ἀφόρητος, ὥστε οἱ Ἕλληνες οὐδαμῶς ἠδύναντο νὰ διανοηθῶσιν ἵνα μετ' ἀπαθοῦς ἀνοχῆς παραδώσωσιν ἑαυτοὺς εἰς τὸ εἱμαρμένον· τοῦτο μαρτυροῦσιν πᾶσαι αἱ εἰδήσεις, αἵτινες, ὀλίγαι πάντως, διεσώθησαν ἡμῖν περὶ τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων. Ἐν Μακεδονίᾳ, ἔνθα εἰς τὴν φλογερὰν συναίσθησιν τῆς ἀπὸ τῆς θέσεως κοσμοκράτορος ἀρχῆς εἰς παντελῆ οὐτιδανότητα βαθείας πτώσεως προσετέθη καὶ ἡ φοβερὰ ὑλικὴ πίεσις ἡ διαρκῶς ἀσκουμένη ἐπὶ τὸν λαὸν διὰ τῆς διασπάσεως τῆς χώρας, διὰ τῆς ἀπομονώσεως τῶν νέων συμπολιτειῶν καὶ διὰ τῆς πενίας τῆς προερχομένης ἐκ τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐπιχώσεως τῶν ἰσχυρῶν πηγῶν τῆς προτέρας εὐημερίας, τὰ ταρακτικὰ πάθη ἦσαν ἀδιάλειπτα. Μεμονωμέναι εἰδήσεις διδάσκουσιν ἡμᾶς περὶ τῆς δεινῆς ἐξαγριώσεως τοῦ ὄχλου καὶ τῶν αἱματηρῶν ἐμφυλίων ἐρίδων ἔν τε ταῖς κατ' ἰδίαν τοπαρχίαις καὶ μεταξὺ τῶν πολλῶν συμπολιτειῶν. Οὕτω μανθάνομεν, ὅτι (πιθανῶς περὶ τὸ 164 π. χ.) Δαμάσιππος τις κατέσφαξεν ἐν Φακῷ πάντας τοὺς συνέδρους (τὰ μέλη δηλονότι τοῦ κυβερνητικῶν συμβουλίου) μιᾶς τῶν τοπαρχιῶν τούτων [2]. Οἱ ἀγῶνες οὓς κατέβαλεν ἡ Σύγκλητος ἵνα ἐν τῇ δυστυχεῖ χώρᾳ ἀποκαταστήσῃ ἡσυχίαν καὶ ἀνεκτὴν μέχρι τινὸς κατάστασιν, ἔμειναν ἄνευ εὐτυχοῦς ἀποτελέσματος [3]. Καὶ ἀφοῦ οἱ Μακεδόνες αὐτοὶ κατὰ τὸ τέλος τῆς ἑπομένης δεκαετηρίδος (ἔ. 151 π.χ.) μάτην εἰργάσθησαν, ἵνα ἕνα τῶν ἀρίστων

[2] Πολυβ. ΛΗ'. 15, 2.
[3] Πολυβ. Λ'. 12, 12.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ῥωμαίων τῶν χρόνων τούτων, τὸν εὐγενῆ Σκιπίωνα Αἰμιλιανόν, τὸν πολὺ γνωστὸν νεαρὸν υἱὸν τοῦ νικητοῦ τῆς Πύδνης, καταστήσωσι διαιτητὴν πρὸς ἐξομάλυνσιν τῶν ἐσωτερικῶν αὐτῶν ἐρίδων, ὁ ἀτυχὴς λαὸς ἦτο πράγματι ὥριμος εἰς τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν, ἧς ἡ ἔκβασις ἔκρινεν ὁριστικῶς τὴν τύχην τοῦ λαοῦ τούτου ἐφ' ἅπαντα τὸν μέλλοντα χρόνον [4]. Ἀλλοίαν, ἀλλ' οὐχὶ διὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον εὐάρεστον πορείαν ἠκολούθησαν τὰ πράγματα ἐν τῇ βορείῳ καὶ τῇ μέσῃ Ἑλλάδι. Ἐνταῦθα οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς μερίδος σχεδὸν ἐν πᾶσι τοῖς τόποις ἐκακοποίουν τὴν ἡττημένην ἐθνικὴν καὶ δημοκρατικὴν μερίδα κατὰ τρόπον συστηματικῶς ἀπάνθρωπον. Τὴν φοβερωτάτην ἐν τοῖς ἀνδράσι τούτοις φήμην ἔλαβεν ὁ νεαρὸς Ἠπειρώτης Χάροψ, δυνάστου σχεδόν, ὡς φαίνεται, λαβὼν θέσιν. Ὁ Χάροψ οὗτος ὢν ἄνθρωπος ὠμοῦ ἐνταυτῷ δὲ καὶ εὐτελοῦς χαρακτῆρος [5] ἐπεδίωκε δάφνας νέου Νάβιδος. Μὴ ἀρκούμενος εἰς τὰ ἄῤῥητα δεινὰ τὰ ἐπαχθέντα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τὴν Ἤπειρον, κατεδίωκε τοὺς ἄνδρας τῆς ἡττημένης ἐθνικῆς μερίδος κατὰ τρόπον ἀληθῶς ἐπονείδιστον. Περιστοιχούμενος ὑπὸ στίφους φαύλων ἑταίρων προσελθόντων εἰς τὸν ἰσχυρὸν τοῦτον τῆς Ῥώμης φίλον ἐπὶ ἐλπίδι πλουτισμοῦ διὰ τοῦ νοσφισμοῦ τῆς περιουσίας τῆς ἡττημένης μερίδος (ἐν οἷς καὶ ἄνδρες ἐπιφανεῖς, οἷοι ὁ Μύρτων καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικάνωρ, οἱ τέως κρείττονος ἀπολαύοντες φήμης) ἔβαινεν ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος εἰς μείζονα διηνεκῶς ἀνοσιουργήματα. Δίκαιον πλέον ἦτο ἀδύνατον νὰ εὕρωσιν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ οἱ προσωπικοὶ καὶ οἱ πολιτικοὶ αὐτοῦ ἐχθροί· καὶ ἐντὸς σμικροῦ συνεσωρεύθησαν εὐτελεῖς κατηγορίαι ἐναντίον τοιούτων ἀνδρῶν, οἵτινες διὰ τοῦ πλούτου αὐτῶν ἐξήγειραν τὰς πλεονεκτι-

[4] Πολύβ. ΛΕ'. 4, 10 κξ. Πρβλ. Mommsen R. G. τόμ. 2 4.

[5] Πολύβ. ΚΖ'. 13, 6. Ὁ μὲν οὖν πρεσβύτερος Χάροψ μετήλλαξε τὸν βίον. Τὸ δὲ μειράκιον (ὁ νεώτερος Χάροψ), μετέωρον ὂν τῇ φύσει καὶ πάσης πονηρίας ἔμπλεων, ἐκορωνία καὶ παρετρίβετο πρὸς τοὺς ἐπιφανεῖς ἄνδρας, καὶ Λ'. 14. 8 καὶ 9. «Δοκῶ γὰρ μὴ γεγονέναι μηδ' ἔπεσθαι θηριωδέστερον ἄνθρωπον μηδὲ σκαιότερον Χάροπος.» καὶ ΛΒ'. 21, 8 «Τότε λαβὼν ὁ Χάροψ τὴν ἐξουσίαν, ὃ βούλοιτο πράττειν, οὐκ ἔστι τῶν δεινῶν ὁποῖον οὐκ ἐποίει, τὰ μὲν δι' αὐτοῦ, τὰ δὲ διὰ τῶν φίλων».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κὰς ὁρμὰς αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ. Θανατώσεις, μιαιφονίαι ἐν πλήρει ἀγορᾷ καὶ ἐν ταῖς λεωφόροις, ἐπιθέσεις κατὰ τῶν ἀντιπάλων ἐν ταῖς τούτων κατοικίαις ἢ τοῖς κτήμασι, διὰ τῶν προθύμων πάντοτε εἰς τὰ τοιαῦτα κακουργήματα ὑπηρετῶν διαπραττόμενα· δήμευσις τῶν περιουσιῶν τῶν κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ φονευομένων ἢ ἐξοριζομένων· τοιαῦτα πράγματα ἦσαν τότε ἐν Ἠπείρῳ τῆς ἡμερησίας διατάξεως. Καὶ ὅπως ὁ δυνάστης Νάβις κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ συμπράξει τῆς γυναικός αὐτοῦ Ἀπήγας κατὰ τὰς περιστάσεις οὐδὲ τῶν γυναικῶν ἐφείδετο, οὕτω τότε καὶ αἱ Ἠπειρώτιδες δέσποιναι παρεδίδοντο ἀσπλάγχνως εἰς τὴν ἀγρίαν ἁρπακτικὴν μανίαν τῆς Φιλώτιδος, τῆς φαύλης μητρὸς τοῦ νεαροῦ κακούργου[6]. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐκακούργουν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ῥωμαϊζούσης ὀλιγαρχικῆς μερίδος ἐν ἄλλαις χώραις. Ὁ Χρέμης πρὸς τοὺς Ἀκαρνᾶνας, ὁ Μνάσιππος ὁ Κορωναῖος πρὸς τοὺς Βοιωτούς, ὁ πολλάκις μνημονευθεὶς Λυκίσκος πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς δὲν ὑπῆρξαν ὀλιγώτερον ὀλέθριοι ἢ ὅσον ὁ Χάροψ πρὸς τοὺς Ἠπειρώτας. Ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ἀγρίου χαρακτῆρος πολλῶν ἐκ τῶν φυλῶν τούτων, ἰδίως τῶν Βοιωτῶν καὶ πρὸ πάντων τῶν Αἰτωλῶν, ἐν ταῖς φυλαῖς ταύταις ἔλαβον τὰ πράγματα χαρακτῆρα αἱματηροτάτης ἀναρχίας, καὶ αἱ τελευταῖαι δυνάμεις τῶν χωρῶν τούτων, μάλιστα δέ, ὡς ἐρρήθη, τῆς Αἰτωλίας, κατηναλώθησαν διὰ παντὸς ἐν ἀδιαλείπτοις φονικαῖς αἱματηραῖς διενέξεσιν[7].

Ἡσυχώτατα διῆλθεν ἐν ἀρχῇ ἡ ἱστορία τῆς Πελοποννήσου, καὶ ὅμως ὁ γενναῖος λαὸς τῆς συμπολιτείας ταύτης ᾐσθάνθη ἴσως τὸ τραῦμα τοῦ 197 βαθύτατα καὶ ἀλγεινότατα πάντων. Παρὰ τοῖς Πελοποννησίοις τούτοις, οἵτινες τὴν σύλληψιν ἐκείνην τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν, τὴν δι' οὐδενὸς ἐναντίον τῆς Ῥώμης ἁπτοῦ ἁμαρτήματος αἰτιολογηθεῖσαν, εὐλόγως ἐθεώρησαν ὡς ἀνήκουστον βιαιότητα, ηὐξήθη κατὰ μικρὸν ἄσβεστον μῖσος κατὰ τῆς Ἰταλικῆς προστάτιδος δυνάμεως, ὅπερ ἐπὶ τέλους ἔμελλε νὰ εὕρῃ

[6] Πολυϐ. ΛΒ'. 21, 5 - 14. Διόδ. ΛΑ'. 31.

[7] Πολυϐ. Λ'. 11, 6. ΛΒ'. 20 καὶ 3. 21, 1-3.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αἱματηρὰν αὐτοῦ ἔκφρασιν ἐν τῇ τελευταίᾳ κατὰ τῆς Ῥώμης ἐξεγέρσει. Ἐν ἀρχῇ ὅμως ἐπεκράτησε σχετική τις ἡσυχία. Βεβαίως πᾶς Πελοποννήσιος, μὴ ἀνήκων εἰς τὴν μικρὰν ῥωμαΐζουσαν μερίδα, ἐδήλου παντὶ τρόπῳ τὴν πρὸς τὸν Καλλικράτην καὶ τὸν Ἀνδρωνίδαν καὶ τὴν τούτων ἑταιρείαν ἀνέκφραστον αὐτοῦ περιφρόνησιν καὶ τὸ βαθύτατον μῖσος· καὶ αὐτοὶ οἱ παῖδες τῶν σχολείων προσηγόρευον τοὺς νέους τούτους δυνάστας κατὰ τὰς δημοσίας ὁδοὺς διὰ τῆς ὑβριστικῆς προσωνυμίας «προδόται»[8]. Ἄλλως ὅμως ἐδελεάζοντο ἔτι πάντες ἐπί τινα χρόνον ὑπὸ τῆς δόξης, ὅτι ἡ Σύγκλητος ἐσκόπει σπουδαίως νὰ πέμψῃ τοὺς χιλίους Ἀχαιοὺς πρὸ δικαστηρίου Ῥωμαϊκοῦ, καὶ τοὺς ἀθῴους ἀποδεικνυμένους νὰ ἀπολύσῃ εὐθὺς εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν. Ἀλλ' οἱ Ὁμόσπονδοι δὲν ἐδράδυναν νὰ νοήσωσι τοὺς σκοποὺς τῆς Συγκλήτου. Ἀφοῦ δηλονότι ἐπὶ μακρὸν χρόνον μεθ' ὑπομονῆς προσεδόκων ὁριστικὰς ἐκ Ῥώμης εἰδήσεις, ἐπέμφθη πρεσβεία ἐκ μέρους τῆς Συμπολιτείας εἰς τὴν Σύγκλητον, ἵνα λάβῃ ἀκριβεστέρας εἰδήσεις περὶ τῆς τύχης τῶν εἰς Ἰταλίαν ἀπαχθέντων, ἐνδεχομένως δὲ νὰ ἐνεργήσῃ παρὰ τῇ Συγκλήτῳ πρὸς τὴν δυνατὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς ἀπὸ ἔτη 167 ἀναμενομένης δικαστικῆς ἀνακρίσεως. Ἀλλ' ἡ Σύγκλητος ἀπεκρίνατο πρὸς τοὺς Ἀχαιούς, δὲν ἠξεύρομεν ἐπὶ τίνος κατ' ἐπιφάνειαν εὐλόγου πράξεως στηριζομένη (πρβλ. σ. Σημ. 286), ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι μετ' ἀπορίας ἤκουον ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ ἀπῄτουν κρίσιν τῆς

[8] Πολύβ. Λ'. 20, 2-8. «Τοῦ πρὸς Καλλικράτην μίσους καὶ Ἀνδρωνίδαν καὶ τοὺς λοιποὺς ὁμογνώμονας τούτων, οὕτως ἄν τις τεκμήραιτο. Τῆς γὰρ τῶν Ἀντιγονείων πανηγύρεως ἐν τῷ Σικυῶνι συντελουμένης καὶ τῶν βαλανείων ἐχόντων τάς τε κοινὰς μάκτρας καὶ πυέλους ταύταις παρακειμένας, εἰς ἃς οἱ κομψότεροι τῶν ἀνθρώπων εἰώθασιν κατ' ἰδίαν ἐμβαίνειν· εἰς ταύτας ὅτι τίς καθείη τῶν περὶ τὸν Ἀνδρωνίδαν καὶ Καλλικράτην οὐδεὶς ἐτόλμα τῶν ἐφεστώτων ἔτι καθιέναι πρὶν ἢ τὸν βαλανίτην τὸ μὲν ὑπάρχον ὕδωρ ἀφεῖναι πᾶν, ἕτερον δὲ καθαρὸν ἐγχέαι. Τοῦτο δ' ἐποίουν ὑπολαμβάνοντας οἰονεὶ μιαίνεσθαι καθιέντες εἰς ταὐτὸ τοῖς προειρημένοις ὕδωρ. Τοὺς δὲ συριγμοὺς τοὺς ἐν ταῖς κοιναῖς πανηγύρεσι τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς χλευασμούς, ὅτε τις ἐπιβάλοιτο κηρύττειν τινὰ τῶν προειρημένων, οὐδ' ἂν ἐξηγήσαιτο ῥᾳδίως οὐδείς. Ἐθάρρει δὲ καὶ τὰ παιδάρια κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐκ τῶν διδασκαλείων ἐπανάγοντα, κατὰ πρόσωπον αὐτοὺς προδότας ἀποκαλεῖν. Τοιαύτη τις ὑπέδραμε προσκοπὴ καὶ μῖσος κατὰ τῶν προειρημένων».

συγκλήτου περὶ τῶν αὐτῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, περὶ ὧν ἡ συμπολιτεία εἶχεν ἤδη κρίνει[9]. Ἡ ἀπάντησις αὕτη, ἥτις ἐξηγεῖτο τοῖς Ἀχαιοῖς ἐπὶ τέλους πληρέστατα τὸ αἰσχρὸν παίγνιον, ὃ οἱ Ῥωμαῖοι ἐξουσιασταὶ καὶ ἡ συντροφία Καλλικράτους μετ' αὐτῶν ἔπαιζον· ἡ ἀπάντησις αὕτη ἀναρριπίζουσα[10α] εἰς λαμπρὰς φλόγας πρὸ πάντων τὴν κατὰ τῆς ὀλιγαρχίας ὀργήν, προὐκάλεσεν ὡς εἰκός, τὴν μεγίστην κατάπληξιν. Ἐν τούτοις οἱ Ὁμόσπονδοι δὲν ἀπηύδησαν ἔτι. Ἔτει 194 νέα πρεσβεία, ἧς ἡγεῖτο Εὐρέας τις, ἀπῆλθεν εἰς Ῥώμην. Ὁ Εὐρέας ἐκήρυξε σαφέστατα εἰς τὴν Σύγκλητον, ὅτι οἱ κατηγορούμενοι ἐκεῖνοι ἐκ τῶν Ἀχαιῶν οὐδέποτε ὑπεβλήθησαν εἰς δικαστικὴν ἀνάκρισιν, ἔτι δ' ὀλιγώτερον κατεδικάσθησαν, καὶ ἐξελιπάρει ἅπαξ τὴν ταχεῖαν δικαστικὴν κρίσιν περὶ τῆς τύχης τῶν δυστυχῶν κατεχομένων· ἐὰν δέ, ἔλεγεν ὁ Εὐρίας, ἡ Σύγκλητος ἐπὶ τοῦ παρόντος περιεσπᾶτο ὑπὸ πληθύος ἄλλων κατεπειγόντων πραγμάτων, οὐδὲν αὐτὴν κωλύει νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς αὐτοὺς τὴν διεξαγωγὴν τῆς δίκης. Φαίνεται ὅτι καὶ ἀλλαχόθεν τῆς Ἑλλάδος εἶχον ἔλθει τότε ὅμοιαι πρεσβεῖαι ἢ καταγγελίαι κατὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς ῥωμαϊζούσης μερίδος· πάντως δὲ ἡ τῆς Συγκλήτου ἀπόφασις ἀπέβλεπε νῦν πάντας τοὺς Ἕλληνας *. Ἡ Σύγκλητος, ἥτις πιθανῶς ἐγίνωσκεν, ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τοιαύτης τινὸς ἀνακρίσεως ἤθελεν εἶσθαι ἥκιστα σπουδαῖον, προέβλεπε δ' ἄλλοθεν πάνυ καλῶς ὅτι δι' ἁπλῆς ἀπολύσεως τῶν κατεχομένων ἡ μὲν ἐθνικὴ ἀντιπολίτευσις ἐν Ἑλλάδι ἔμελλε νὰ ἀναβιώσῃ ζωηρῶς, ἡ δὲ θέσις τῆς ῥωμαϊζούσης μερίδος ἤθελε καταστῇ ἐντελῶς ἐπισφαλής, ἀπεκρίνατο, ὅτι οὔτε εἰς τὴν Ῥώμην οὔτε εἰς τοὺς Ἕλληνας συνέφερεν οἱ ἄνδρες οὗτοι νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα[10β]. Οὕτως οἱ ἐν

[9] Πολύβ. Λ'. 20, 1. ΛΑ'. 8, 1 καὶ 2. Πρβλ. Freeman σ. 681.

[10α] Πολύβ. Λ'. 20, 1 καὶ 2.

* Ἴδ. κατωτέρω σημ. 10 6.

[10β] Πολύβ. ΛΛ'. 8, 1-9. «. . Διόπερ ἀναγκαζομένη καὶ βουλομένη (ἡ Σύγκλητος) παρελέσθαι τὴν ἐλπίδα τῶν πολλῶν ὑπὲρ τῆς τῶν κατεχομένων σωτηρίας, ἵνα συμμύσαντες πειθαρχῶσιν, ἐν μὲν Ἀχαΐᾳ τοῖς περὶ τὸν Καλλικράτην, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἰταλίᾳ κρατούμενοι κατεδικάζοντο πράγματι εἰς ἀειφυγίαν. Ἐν πάσῃ τῇ Ἑλλάδι, μάλιστα δὲ ἐν Πελοποννήσῳ, μέγας ἀπελπισμὸς κατέλαβε τοὺς ἀνθρώπους· τοὐναντίον δὲ ἡ Ῥωμαΐζουσα μερίς, ὁ Καλλικράτης καὶ ὁ Χάροψ καὶ οἱ σύντροφοι αὐτῶν ἦραν τὴν κεφαλὴν θρασυτέραν καὶ ἀναισχυντοτέραν [11].

Οἱ Ἀχαιοὶ ἔλαβον τάχιστα καὶ νέαν ἀπόδειξιν τῆς ἀλογίστου θρασύτητος, μεθ' ἧς οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς πλειονότητος τῆς Συγκλήτου ἔκρινον καλὸν νὰ προσφέρωνται πρὸς τὴν πατρίδα αὐτῶν. Αἱ ἀρχαῖαι ἐγχώριοι μεταξὺ Σπάρτης καὶ Μεγαλοπόλεως ἔριδες οὔτε τῷ 183 εἶχον ἐξομαλυνθῇ ὁλοσχερῶς· οὕτω δὲ οἱ Σπαρτιᾶται, οἵτινες (ὡς φαίνεται) ἐζήτουν ἔτι διηνεκῶς τὴν ἀνάκτησιν τῆς τῷ 188 ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος ἀπ' αὐτῶν ἀποσποσθείσης Βελεμίνης (σ. 245), ἐπελάβοντο νῦν τῆς εὐκαιρίας νὰ προσαγάγωσι πρὸ τῆς Συγκλήτου τὰς αἰτιάσεις αὐτῶν. Οὕτω

πολιτεύμασι τοῖς δοκοῦσιν εἶναι Ῥωμαίων φίλους ἔγραψαν ἀπόκρισιν τοιαύτην· ὅτι ἡμεῖς οὐχ ὑπολαμβάνομεν συμφέρειν [οὔτε ἡμῖν] οὔτε τοῖς ἡμετέροις δήμοις τούτους τοὺς ἄνδρας ἐπανελθεῖν εἰς οἶκον».

* Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τοῦ Πολυβίου δὲν λέγεται ὅτι ἡ ἀπόφασις τῆς Συγκλήτου ἀπέβλεπε πάντας τοὺς Ἕλληνας, ὡς λέγει ὁ συγγραφεύς. Καὶ ἐν τῇ αἰτήσει δὲ τοῦ Εὐρέα περὶ Ἀχαιῶν μόνον γίνεται λόγος «τοῖς Ἀχαιοῖς ἐπιτρέψαι περὶ τοῦ πράγματος». Τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου λεγόμενα (αὐτόθι 10-11) περὶ τῆς καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα παραχθείσης ἐκ τῆς ἀπαντήσεως τῆς Συγκλήτου ἀποκρίσεως («Ταύτης δὲ τῆς ἀποκρίσεως ἐκπεσούσης, οὐ μόνον περὶ τοὺς ἀνακεκλημένους ἐγένετό τις ἀθυμία καὶ παράλυσις τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ περὶ τοὺς Ἕλληνας ὡσεὶ κοινόν τι πένθος· ἅτε δοκούσης τῆς ἀποκρίσεως ὁλοσχερῶς ἀφαιρεῖσθαι τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας τῶν ἀκληρούντων· κατὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα διαγγελθείσης τῆς ἀποκρίσεως τῆς τοῖς Ἀχαιοῖς δεδομένης ὑπὲρ τοῦ καταιτιαθέντων, τὰ μὲν πλήθη συνετρίβη ταῖς διανοίαις, καί τις ἀπελπισμὸς ὑπέδραμε τοὺς ἀνθρώπους, οἱ δὲ περὶ τὸν Χάροπα καὶ Καλλικράτην μετέωροι πάλιν ἐγενήθησαν») δὲν συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ συγγραφέως ὅτι ἡ ἀπόφασις τῆς Συγκλήτου περιελάμβανεν ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Τὸ μόνον ἐν τῇ πράξει τῆς Συγκλήτου ὅπερ φαίνεται ὅτι συνηγορεῖ μέχρι τινὸς ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ συγγραφέως εἶναι ὅτι ἡ Σύγκλητος τὴν περὶ τοῦ ζητήματος γνώμην καὶ ἀπόφασιν αὐτῆς ἀνεκοίνωσεν οὐ μόνον τοῖς Ἀχαιοῖς, ἀλλ' ἀνεκοίνωσε ταύτην καὶ εἰς τὰς ἄλλας πολιτείας γράψασα πρὸς τοὺς ἐν ταύταις φίλους τῶν Ῥωμαίων κατὰ τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν χωρίον τοῦ Πολυβίου «ἡμεῖς οὐχ ὑπολαμβάνομεν συμφέρειν τοῖς ὑμετέροις δήμοις (τοῖς Ἑλληνικοῖς δηλονότι) τούτους τοὺς ἄνδρας ἐπανελθεῖν εἰς οἶκον».

[11] Πολύβ. ΛΑ'. 8, 10-12.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οἱ τῷ 164 εἰς Ἀσίαν ἀποσταλέντες πρέσβεις Γάϊος Σουλπίκιος Γάλλος καὶ Μάρκος Σέργιος ἔλαβον ἐντολὴν νὰ ἐπιτηρήσωσι καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ ταύτην τὴν περὶ ὁρίων ἔριν νὰ διώσωσιν. Οἱ πρέσβεις ἀνέθεσαν τὴν κρίσιν ταύτην εἰς τὸν Καλλικράτην, οὗ ἡ ἐτυμηγορία κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀπέβη ὑπὲρ τῆς Μεγαλοπόλεως [12]. Ἀλλ' ὡς λέγεται, ὁ Σουλπίκιος, ὅστις καὶ ἄλλως τραχεῖαν ἐδείκνυε διαγωγήν, εἰργάσθη τότε μετὰ ζήλου, ὅπως παραγάγῃ νέα σπέρματα διαλύσεως ἐν τῇ Συμπολιτείᾳ καὶ ἐκκλαρώσῃ, ὡς ἠδύνατο, τὴν ἐσωτερικὴν ταύτης συνοχήν. Ἀληθὲς πάντως εἶναι ὅτι ἔλαβε τὴν προστασίαν τῆς Αἰτωλικῆς πόλεως Πλευρῶνος (σ. 200), ἥτις ἐξελιπάρει παρ' αὐτοῦ τὴν ἀπὸ τῆς μετὰ τῶν Ἀχαιῶν συμπολιτείας ἐλευθέρωσιν. Κατὰ συμβουλὴν αὐτοῦ λοιπὸν ἐστράφησαν οἱ πολῖται τῆς Πλευρῶνος δι' ἰδικῆς πρεσβείας πρὸς τὴν Σύγκλητον, (ἐννοεῖται ὅτι ἔπραξαν οὕτω ἐναντίον τοῦ νόμου τῆς Συμπολιτείας τοῦ ἀπαγορεύοντος εἰς τὰ μέλη τῆς Ὁμοσπονδίας τοιαύτας ἰδιαιτέρας μετὰ τῶν ξένων διαπραγματεύσεις) καὶ ἐπέτυχον ἀληθῶς (τῷ 163) τὴν ἀπὸ τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας ἔξοδον [13]. Ὁἴκοθεν νοεῖται, ὅτι τοιαῦτα γεγονότα ἐπέτεινον ἀκριβῶς τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ τοῦ Ἀχαϊκοῦ ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων· ἀλλ' ὡς ἦσαν νῦν οἱ Ἀχαιοὶ ἐνδελῶς ἀσθενεῖς, ἀπεζημιώθησαν τοὐλάχιστον διὰ τῶν τιμῶν αἷς προσήνεγκον νῦν τῷ πρότερον τοσοῦτον βαρέως προσβληθέντι Μενάλκει Β'. * διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος καθ' ὃν

[12] Πολύβ. ΛΑ'. 9, 6 καὶ 7. Παυσαν. Ζ'. 11, 1. Εὐλόγως ὅ τε Schorn (σ. 377) καὶ ὁ Freeman (σ. 685) στηριζόμενοι ἐπὶ τοῦ ἄνω χωρίου τοῦ Πολυβίου θεωροῦσιν ὡς ἡμαρτημένα τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ὅτι προῦκειτο τότε περὶ ἔριδος ὁρίων μεταξὺ Σπάρτη καὶ Ἄργους καὶ θεωροῦσι τὰς τοῦ Παυσανίου εἰδήσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν Μεγαλόπολιν συμφώνως τοῖς ὑπὸ τοῦ Πολυβίου παραδιδομένοις. Ὡσαύτως δὲ πιθανὴ φαίνεται γενικῶς ἡ τοῦ Schorn γνώμη, ὅτι ὑποκείμενον τῆς ἔριδος ἦτο ἡ Βελέμινα. Ὅ,τι ἡ Βελέμινα ἔμεινε τότε εἰς τὴν Μεγαλόπολιν ἐκ τούτου δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῶν τελευταίων πολέμων (Παυσ. Ζ'. 12, 2) αἱ περὶ ὁρίων ἔριδες αὗται ἔλαβον αὖθις σημασίαν τινά.

[13] Παυσαν. Ζ'. 11, 1.

* Ἰδ. σελ. 247.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τρόπον οἱ Ἀχαιοί, ἐκακοποιεῖτο ὑπὸ τῆς Συγκλήτου [14]. Ἄλλως δὲ κατὰ τοῦτο τοὐλάχιστον ἡ θέσις αὐτῶν ἦτο κρείττων τῆς τῶν Αἰτωλῶν καὶ τῶν Ἠπειρωτῶν, ὅτι ὁ Καλλικράτης, μεθ' ὅλην τὴν εὐτέλειαν τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, δὲν συνεμερίζετο ἐν τούτοις τὰς αἱμοδιψεῖς ὁρμὰς τοῦ Λυκίσκου καὶ τοῦ Χάροπος ἢ δὲν ἐτόλμα ἴσως ἀπέναντι τοῦ παρωργισμένου λαοῦ νὰ βλάπτῃ τοὺς πολιτικοὺς αὐτοῦ ἀντιπάλους ἄλλως ἢ δι' ἐνοχλήσεων καὶ ἐρίδων στρεψιδίκων καὶ ῥαδιουργιῶν ἢ καὶ διὰ χλευασμῶν τῶν προσφιλεστάτων ἀναμνήσεων (ὡς ὅτε ἐνήργησε τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν εἰκόνων τοῦ Λυκόρτα ἐκ τῶν δημοσίων τόπων) [15].

Ἐν τῇ βορείῳ τοὐναντίον καὶ μέσῃ Ἑλλάδι οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ῥωμαϊζούσης μερίδος ἐξηκολούθουν ἀπὸ τοῦ 164 τὸ ἐπονείδιστον αὐτῶν ἔργον μετὰ μείζονος μανίας καὶ ἀσφαλείας. Ὁ Χάροψ πρὸ πάντων ἐνήργει διηνεκῶς βιαιότερον καὶ κατηγόρησεν ἐπὶ τέλους συλλήβδην μέγα πλῆθος ἀνδρῶν πλουσιωτάτων ὡς ἐχθρῶν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ἵνα ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ δυνηθῇ νὰ ἐξελάσῃ αὐτοὺς ἐκ τῆς χώρας καὶ δημεύσῃ τάς τε περιουσίας καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν. Μὴ ἀρκούμενος δὲ εἰς τοῦτο, ὅτι ὑπὸ τὴν ὑπ' αὐτοῦ καὶ

[14] Πολυβ. ΛΑ'. 10 α. *

* Ταῦτα, ἐννοεῖται, οὐδεμίαν ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὰ ἐν σελ. 247 καὶ 289 περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἀθετήσεως, εἶτα δὲ ἀποκαταστάσεως τῶν πρὸς Εὐμένη τιμῶν εἰρημένα. Τὰ περὶ τῶν νέων λεγομένων τιμῶν ἀναφέρονται ἐν τῷ ἄνω σημειουμένῳ μικρῷ ἀποσπάσματι λίαν ἀτελῶς. «Ὅτι καθόσον ἐδόκουν οἱ Ῥωμαῖοι βαρύτερον τῷ Εὐμένει προσφέρεσθαι, κατὰ τοσοῦτο συνέβαινε τοὺς Ἕλληνας προσοικειοῦσθαι· φύσει τῶν ἀνθρώπων τῷ θλιβομένῳ τὴν εὔνοιαν προσνεμόντων». Ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης ὁ Πολύβιος ποιεῖται λόγον περὶ τῶν ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων ἀποδιδομένων τῷ Εὐμένει τιμῶν (καθ' ὃν χρόνον οὗτος μετὰ τὸ 168 ἔπεσον εἰς δυσμένειαν τῶν Ῥωμαίων, οὐχὶ δὲ περὶ τιμῶν ὑπ' Ἀχαιῶν ἀπονεμηθεισῶν μετὰ τὸ 163, ὡς νομίζει ὁ συγγραφεύς.

[15] Πολυβ. ΛΖ'. 1 g. *

* Ἐν τῷ ἀποσμάσματι τοῦ Πολυβίου, εἰς ὃ παραπέμπει ὁ συγγραφεύς, ἔμμεσος γίνεται ἁπλῶς διδακτικὸς ὑπαινιγμὸς περὶ τῆς πράξεως τοῦ Καλλικράτους «Ὅτι κατά τι σύμπτωμα τῶν μὲν τοῦ Καλλικράτους εἰκόνων εἰσφερομένων κατὰ τὸ σκότος, τῶν δὲ τοῦ Λυκόρτα κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκφερομένων εἰς τὸ φῶς κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς διάθεσιν, πάντας ἠνάγκαζε τὸ γινόμενον ἐπιφθέγγεσθαι, διότι δεῖ μηδέποτε τοῖς καιροῖς ὑπερηφάνως χρῆσθαι τοῖς κατὰ τῶν πέλας εἰδότα διότι καὶ λίαν καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἴδιον ἐπιτήδευμα τῆς τύχης τὸ τοῖς αὐτῶν ἐπινοήμασι καὶ νομοθετήμασι ἐξ ὑποστροφῆς αὐτοὺς ὑποβάλλειν τοὺς νομοθετήσαντας».

τῆς μερίδος αὐτοῦ ἀσκουμένην πίεσιν ἡ κοινὴ σύνοδος τῆς ἐν Χαονίᾳ Φοινίκης (τῆς σημαντικωτάτης τότε Ἠπειρωτικῆς πόλεως καὶ ἀρχαίας ἕδρας τῶν ἀρχῶν τῆς Ἠπειρωτικῆς συμπολιτείας [16α]) ἐξήνεγκεν ἀπόφασιν καταδικάζουσαν εἰς θάνατον ἅπαντας τοὺς κατηγορουμένους καὶ ἀσφαλέστερον οὕτως ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς χώρας, μετέβη τέλος καὶ εἰς τὴν Ῥώμην (μεταξὺ τῶν ἐτῶν 164 καὶ 160 π. χ.) συνοδὸν ἔχων τὸν Μύρτωνα ἐκεῖνον, ἵνα τύχῃ ἐκεῖ τῆς ἐγκρίσεως πάντων αὐτοῦ τῶν κακουργημάτων. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο δὲν συνεφώνησεν ἡ Σύγκλητος. Ἄνδρες τίμιοι, ἐπιφανῆ κατέχοντες θέσιν, οἷος ὁ ἄκρος ἀρχιερεὺς Μ. Αἰμίλιος Λέπιδος, καὶ ἰδίως ὁ νικητὴς τῆς Πύδνης, ἀπηγόρευσαν αὐτῷ νὰ προσέλθῃ εἰς αὐτούς, καὶ ἡ Σύγκλητος, πεισθεῖσα προφανῶς πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου, οὐ μόνον ἠρνήθη εἰς τὸν νεαρὸν κακοῦργον τὴν ζητουμένην ἔγκρισιν τῶν μέχρι τοῦδε ὑπ' αὐτοῦ διαπραχθέντων, ἀλλὰ καὶ ἀνήγγειλεν ὡς πιθανὴν τὴν ἀποστολὴν ἐπιτροπείας εἰς Ἤπειρον πρὸς ἐξέτασιν τῆς καταστάσεως τῶν αὐτόθι πραγμάτων [16]. Οὕτω παρῆλθον εἰς τὴν χώραν ταύτην τοὐλάχιστον οἱ χείριστοι χρόνοι τῆς καταπιέσεως. Καὶ ὅτε ὁ Χάροψ ἱκανὸν χρόνον μετὰ τὸν κατὰ τὸ 160 ἐπελθόντα θάνατον τοῦ Αἰμιλίου Παύλου ἤθελεν αὖθις νὰ μεταβῇ εἰς Ῥώμην, ἀπέθανε καθ' ὁδὸν ἐν Βρεντησίῳ (περὶ τὰ 157 π. χ.) οὕτω δὲ κατέστη δυνατὸν εἰς τοὺς Ἠπειρώτας, μετὰ μεγάλων ἀγώνων καὶ οὐχὶ ἄνευ βοηθείας ῥωμαϊκῆς ἐπιτροπείας, ν' ἀνέλθωσι πάλιν εἰς κατάστασιν μέχρι τινὸς ἀνεκτήν. Ἀποθανόντων δὲ περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τοῦ Μνασίππου, τοῦ Χρέμητος καὶ τοῦ Λυκίσκου, ἐπῆλθε τέλος καὶ ἐν Βοιωτίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ καὶ Αἰτωλίᾳ ἡ πρὸ πολλοῦ ποθουμένη ἡσυχία [17]. Βεβαίως ὁ πολιτικὸς βίος ἔν τε τῇ βορείῳ καὶ τῇ μέσῃ Ἑλλάδι ἐξέλιπε πλέον

[16α] Πρβλ. E. Curtiuszu der troischen (Cambridger) Inschrift. Gerhards Archäol. Ztg 1855. Nr. 75 σ. 34 κξ. 37 46. Bursian 1 σ. 17. Vischer, N. Schweiz. Mus. 1864. τόμ. 4. σ. 299.

[16] Διόδ. ΛΑ'. 31 Πολύϐ. ΛΒ'. 21, 11-14. 22, 1-9.

[17] Πολύϐ. ΛΒ'. 20 α, 1-3. 21, 1-5. καὶ 24, 1 καὶ 2.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

διὰ παντός· μόνον ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Βοιωτία περὶ τὰ τέλη τῆς περιόδου ταύτης ἅπαξ ἔτι προσέλαβε σπουδαίαν τινὰ σημασίαν. Ἀλλ' ὑψηλότερον ἱστορικὸν διαφέρον καθ' ἅπασαν τὴν ἑπομένην περίοδον παρέχει μόνον ἡ ἱστορία τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Πελοποννησίων.

Οἱ Ἀχαιοί, εὐθὺς ὅτε ἀνέλαβον ὀλίγον ἐκ τῆς καταπλήξεως, εἰς ἣν εἶχε περιαγάγει αὐτοὺς τῷ 164 ἡ περὶ τῶν κατεχομένων ἀπόφασις τῆς Συγκλήτου, δὲν ἔπαυον νὰ πέμπωσι νέας πάντοτε πρεσβείας ὑπὲρ τῶν δυστυχῶν συμπολιτῶν αὐτῶν. Οὕτω μανθάνομεν ὅτι τῷ 160 πρέσβεις τῆς Συμπολιτείας ἐπέμφθησαν εἰς τὴν Ῥώμην, ἵνα νῦν δι' ἱκετευτικῶν παρακλήσεων ἐπιτύχωσι τὴν ἀπόλυσιν τῶν κατεχομένων [18α]. Παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς τοῖς ὀρφανισθεῖσι τῶν ἀρίστων συμπολιτῶν αὐτῶν, μετὰ τῆς βαθυτάτης πρὸς τοὺς δυστυχεῖς τούτους συμπαθείας συνεδέετο ἐπὶ μᾶλλον καὶ ἡ βαρεῖα μέριμνα καὶ σκέψις, ὅτι διαρκὴς ἐξορία τούτων τῶν ἀρίστων αὐτῶν ἀνδρῶν ἔμελλε νὰ στερήσῃ εὐκόλως διὰ παντὸς τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου τῶν ἀρίστων αὐτῶν διδασκάλων καὶ ἡγετῶν. Ἀπόγνωσις περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῶν, φροντίδες σκοτειναί, νοσταλγία, ἔτι δὲ αὐτοχειρία, εἶτα δὲ καὶ θανατώσεις ἐκείνων, οἵτινες ἐζήτουν διὰ φυγῆς νὰ ἀπαλλαγῶσι τῆς ἐξορίας, πολλοὺς μεταξὺ τῶν χιλίων ἐκείνων Ἀχαιῶν μέχρι τοῦ 160 π. Χ εἶχε φρικωδῶς καταναλώσει. Τότε ἤδη ἐκ τῶν ὀνομαστοτέρων πολιτικῶν ἀνδρῶν δύο μόνοι ἔζων ἔτι, ὁ ἐκ Τριταίας Στράτιος καὶ ὁ μεγαλόνους Πολύβιος, οὓς τοὐλάχιστον ἐπεθύμουν οἱ Ἀχαιοὶ πάντως νὰ σώσωσιν [18β]. Ἀλλ' ἡ αἴτησις αὐτῶν περὶ ἀπολύσεως τῶν κρατουμένων ἀπερρίφθη ἁπλούστατα ὑπὸ τῆς Συγκλήτου (190 π. Χ.). Οὐχὶ βελτίονα ἔκβασιν ἔλαβον τὰ πράγματα ὅτε τῷ 155 π. Χ. Ξένων ὁ Αἰγιεὺς καὶ ὁ Τηλεκλῆς

18α Πολύβ. ΛΒ'. 7, 14-17.

18β Πολύβ. αὐτόθι. «Ἦκον δὲ καὶ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν πρέσβεις, οἱ περὶ Ξένωνα καὶ Τηλεκλῆν ὑπὲρ τῶν κατηγιαμένων, καὶ μάλιστα τοῦ Πολυβίου καὶ τοῦ Στρατίου χάριν. Τοὺς μὲν γὰρ πλείστους σχεδὸν ἅπαντας ὁ χρόνος ἤδη κατηναλώκει, τούς γε δὴ καὶ μνήμης ἀξίους».

ὁ Αἰγιάτης ἐπανέλαβον τὰς αὐτὰς παρακλήσεις*. Νῦν ἡ Σύγκλητος ἐσκέφθη σοβαρῶς περὶ τῆς αἰτήσεως· ἀληθῶς δὲ οὐκ ὀλίγοι συγκλητικοὶ ἐπεθύμουν νὰ εὐαρεστήσωσι τοῖς Ἀχαιοῖς, μόνον δὲ ὁ προεδρεύων τοῦ διαβουλίου («βραβεύων τὸ διαβούλιον») πραίτωρ Αὖλος Ποστούμιος ἐματαίωσε τὴν ὑπὲρ τῶν Ἀχαιῶν λύσιν τοῦ ζητήματος, ἅμα δὲ καὶ πᾶσαν βελτίωσιν τῆς μέχρι νῦν καταστάσεως διὰ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἠρώτησε τὴν γνώμην τῆς Συγκλήτου. Ἀπέναντι δηλονότι τῆς μερίδος, ἥτις ἀπεφαίνετο ὑπὲρ τῆς ἀπολύσεως, ἵσταντο δύο ἕτεραι, ὧν ἡ μὲν ἤθελε νὰ μένωσι τὰ πράγματα ὡς εἶχον μέχρι νῦν, ἡ δὲ ἤθελε μὲν τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν κρατουμένων πάσης περαιτέρω ἀνακρίσεως, ἀλλ' ἤθελεν ἐνταυτῷ ἵνα οὗτοι ἐπί τινα χρόνον μένωσιν ἔτι ἐν Ἰταλίᾳ**. Ὁ Ποστούμιος λοιπὸν ἐν τῇ ὁριστικῇ ψηφηφορίᾳ δὲν ἔθηκεν εἰς ψῆφισιν καὶ τὰς τρεῖς γνώμας ἀλλεπαλλήλους, ἀλλ' ἔθηκεν ἁπλῶς τὴν ἐρώτησιν· «πρέπει οἱ κρατούμενοι νὰ ἀπολυθῶσιν, ἵνα ἐπιστρέψωσιν οἴκαδε, ἢ οὔ;»***. Τότε ἠνώθησαν ἀμφότεραι ἡ δευτέρα καὶ ἡ τρίτη μερίς, ἡ δὲ πρώτη φιλανθρωποτέρα (ἡ ἔχουσα ἤδη τὴν σχετικὴν πλειονότητα) ἔμεινεν ἐν μειονοψηφίᾳ, καὶ εἰς τὴν θέσιν τῶν ἐξορίστων τοσοῦτον μικρὰ ἐπῆλθε μεταβολή [19], ὅσον καὶ διὰ δύο νέων Ἀχαϊκῶν πρεσβειῶν, αἵτινες κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη ἐφάνησαν ἐν Ῥώμῃ [20]. Ἐν τούτοις ἤγγιζεν ὁ χρόνος, καθ' ὃν τὰ παθήματα τῶν δυστυχῶν τούτων ἔμελλον νὰ καταντήσωσιν εἰς τὸ τέρμα αὐτῶν. Τῇ 157, 2 Ὀλυμπιάδι (περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔ. 151 ἢ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 150 π. Χ.) ἦλθε πιθανῶς νέα τις Ἀχαϊκὴ

* Ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν χωρίων τοῦ Πολυβίου ΛΓ'. 1, 3-8. 2, 1 πρὸς τὰ χωρία τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ΛΒ'. 7, 14-17, ἐξάγεται σαφῶς, ὅτι καὶ οἱ πρέσβεις οἱ ἐλθόντες τῷ 160 κατὰ τὰ ἄνω εἰρημένα ἦσαν οἱ αὐτοὶ Ξένων καὶ Τηλεκλῆς. (Σ. Μ.)

** Οὕτως ἑρμηνεύει, ὡς φαίνεται, ὁ συγγραφεὺς τὸ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου λεγόμενον (ΛΓ'. 1, 6) «Τρίτης δὲ (γνώμης) τῆς ἀπολύειν μέν, ἐπισχεῖν δὲ κατὰ τὸ παρόν» καί τοι ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Πολυβίου λεγομένοις οὐδ' ἐλάχιστος ὑπάρχει ὑπαινιγμὸς περὶ ἀνακρίσεως καὶ τῆς ἐκ ταύτης ἀπαλλαγῆς. (Σ. Μ.).

*** «Οἷς δοκεῖ τοὺς ἀνακεκλημένους ἀφιέναι καὶ τοὐναντίους» κατὰ Πολύβ. (Σ. Μ.)

19 Πολύβ. ΛΓ'. 1, 3-8. 2, 1 Πρβλ. Schorn σ. 379.

20 Πολύβ. ΛΓ'. 2, 2 13.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πρεσβεία εἰς Ῥώμην· καὶ νῦν ὁ Πολύβιος, ὁ μόνος ἐκ τῶν ἐξορίστων, οὗ ἡ τύχη ἐν Ἰταλίᾳ (ἴδ. κατωτέρω) εἶχε λάβει τροπὴν εὐτυχεστέραν, διὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ, τοῦ τότε ἔτι ἐπιφανεστάτου Σκιπίωνος τοῦ Αἰμιλιανοῦ, ἐκέρδησε τὴν ψῆφον τοῦ πρεσβυτέρου Κάτωνος ὑπὲρ τῆς ἀπολύσεως τῶν Ἀχαιῶν. Ἡ τοῦ Κάτωνος ῥοπὴ ἤγαγεν νῦν ἀληθῶς τὸ πρᾶγμα εἰς πέρας. Ἡ μετά τινος ἀγροικίας, ἀλλ' ἐπικαίρως γενομένη παρατήρησις τοῦ γηραιοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός: «Πράττομεν λοιπόν, ὡς ἂν μηδὲν σπουδαιότερον εἴχομεν νὰ πράττωμεν, ὥστε ἅπασαν τὴν ἡμέραν περὶ τούτου ἐρίζομεν, ἐὰν ὀλίγα κεκμηκότα ἤδη γερόντια ὑπὸ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἢ ὑπὸ τῶν ἐν Ἀχαΐᾳ νεκροθαπτῶν πρέπει νὰ ταφῶσι»* ἔθηκεν ὡς γνωστὸν τέρμα εἰς τὴν μακρὰν ἐν τῇ Στυγκλήτῳ περὶ τοῦ πράγματος τούτου συζήτησιν, καὶ εἰς τοὺς ἐξορίστους ἐπετράπη νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοῦτο δὲν ἐκώλυσε βεβαίως τὸν αὐτὸν Κάτωνα νὰ ἀπαντήσῃ μετὰ δριμέως σαρκασμοῦ πρὸς τὸν Πολύβιον, ὅτε οὗτος μετά τινα χρόνον ἐξητεῖτο παρὰ τῆς Συγκλήτου ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἐν τῇ δυστυχίᾳ συντρόφων αὐτοῦ ῥητὴν παραχώρησιν τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀναλήψεως· τῶν τιμητικῶν θέσεων καὶ τοῦ ἀξιώματος, ὅπερ πρότερον εἶχον ἐν Πελοποννήσῳ. Ὅτε λοιπὸν ὁ Πολύβιος τὸ πρᾶγμα ἀναφέρων εἰς τὴν Σύγκλητον ἐζήτει νὰ μάθῃ τὴν περὶ τούτου γνώμην τοῦ Κάτωνος, ἤκουσε παρ' αὐτοῦ ταῦτα μετὰ μειδιάματος λέγοντος «τὸν Πολύβιον ὥσπερ τὸν Ὀδυσσέα βούλεσθαι πάλιν εἰς τὸ τοῦ Κύκλωπος σπήλαιον ἀπελθεῖν, τὸ πιλίον ἐκεῖ καὶ τὴν ζώνην ἐπιλελησμένον»[21].

Οὕτως οἱ δυστυχεῖς ἐξόριστοι ἐπέστρεψαν νῦν ἀληθῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα[22]· ἀλλ' ἡ ἐπιστροφὴ αὕτη ἦτο ἐπιστροφὴ πένθιμος Ἐπὶ

* Πολυβ. ΛΕ'. 6, 1-4 «Ὥσπερ οὐκ ἔχοντες ὃ πράττομεν, καθήμεθα τὴν ἡμέραν ὅλην περὶ γεροντίων Γραικῶν ζητοῦντες, πότερον ὑπὸ τῶν παρ' ἡμῖν ἢ τῶν ἐν Ἀχαΐᾳ νεκροφόρων ἐκκομισθῶσιν». (Σ. Μ.)

[21] Πολυβ. ΛΕ'. 6, 1-4 Πλουτ. Κάτ. Πρεσβ. κ. 3. καὶ Ἀποφθέγμ. Ῥωμ. Κάτ. 28. Πρβλ. Lange σ. 291.

[22] Δὲν εἶναι ἴσως ἀπίθανον ὅτι τότε καὶ εἰς τοὺς ἐξορίστους τοὺς ἐκ τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἐπετράπη ἡ εἰς Ἑλλάδα ἐπάνοδος. Πρβλ. τὰ γενικῶς ὑπὸ τοῦ Πο-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἑπταικαίδεκα περίπου ἔτη εἶχον οὗτοι κρατηθῇ μακρὰν τῆς φίλης πατρίδος, καὶ ὁ μακρὸς χρόνος, ἡ φοβερὰ ἠθικὴ πίεσις ἡ ἐπιβαρύνουσα αὐτούς, τέλος δέ, ὡς εἴδομεν, καὶ ἡ αὐτοχειρία καὶ τὸ ξίφος τοῦ Ῥωμαίου δημίου εἶχον ἐλαττώσει τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν μέχρι 300 κατ' ἀνώτατον ὅρον[23]. Καὶ ὅμως θὰ ἦτο καλλίτερον καὶ εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς τὴν Συμπολιτείαν ἐὰν καὶ τὰ τελευταῖα ταῦτα θύματα ἐτελεύτων τὸν βίον ἐν Ἰταλίᾳ. Τοῦ γηραιοῦ Στρατίου καὶ τοῦ Πολυβίου ἐξαιρουμένων, οἱ ἐπανελθόντες δὲν συνηριθμοῦντο οὔτε κατὰ τὴν ἱκανότητα οὔτε κατὰ τὸν χαρακτῆρα ἐν τοῖς κοσμήμασι τοῦ ἔθνους· πλὴν τούτων, τὰ βαρέα παθήματα ἐξορίας σχεδὸν δεκαεπταετοῦς δὲν εἶχον καταστήσει τοὺς ἄνδρας τούτους ἀληθῶς κρείττονας ἑαυτῶν, τοὐναντίον δὲ εἶχον ἐκκαύσει ἐν τοῖς στήθεσι τῶν δυστήνων τούτων φανατικὸν ἐναντίον τῆς Ῥώμης μῖσος, ὅπερ ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν παρώρμησεν αὐτούς, πρὸς ὄλεθρον ἑαυτῶν τε καὶ τῆς πατρίδος, νὰ ἄρωσι τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ παγκοσμίου κράτους τῆς Ῥώμης. Ἀκριβῶς δὲ οἱ ἄριστοι τῶν ἀνδρῶν τούτων, ὁ Στράτιος καὶ ὁ Πολύβιος, δὲν εὗρον νῦν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πατρίδι ἔδαφος πρὸς καρποφόρον ἐνέργειαν. Καὶ ὁ μὲν Στράτιος[24] δὲν ἠδύνατο νὰ συμβαδίζῃ μετὰ τοῦ ἀγρίου φανατισμοῦ τῶν ὁμοιοπαθῶν αὐτοῦ: ὁ δὲ Πολύβιος εἶχε καταστῇ ἐν Ἰταλίᾳ ἄλλος ἀνὴρ καὶ εἶχεν ἀναπτυχθῇ κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὅστις δὲν ἐπέτρεπε πλέον εἰς αὐτὸν νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸ κατὰ τὸ 187 τοσοῦτον ἀποτόμως ἀποκλεισθὲν στάδιον τῆς προτέρας αὐτοῦ πολιτικῆς ἐνεργείας.

Ὁ Πολύβιος ἐν Ἑλλάδι ἴσως ἔτι εἶχε συνάψει προσωπικὴν γνωριμίαν μετὰ τοῦ μεγάλου Αἰμιλίου Παύλου· πάντως δὲ οἱ υἱοὶ τοῦ ἰσχυροῦ τούτου ἀνδρός, ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανὸς καὶ ὁ Κόϊν-

λύϐ. Γ'. 5, 4 λεγόμενα «ἀποκατέστησαν οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν οἰκείαν τοὺς ἐκ τοῦ Περσεικοῦ πολέμου καταιτιαθέντας» κτλ. ὅσι ὅμως περὶ Αἰτωλίας δυσκόλως δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ἀσφαλῶς ἐκ τῶν παρ' Ἰουστίνῳ (XXXIII 2. τέλ.) εἰρημένων, περὶ τούτου ἐγένετο ἤδη ἀνωτέρω ἡ προσήκουσα παρατήρησις ἰδ. σ. Σημ. 17.

[23] Πρϐλ. Παυσαν. Ζ'. 10, 2 Ζωναρ. Θ'. 31 ἀρχ.

[24] Πρϐλ. Πολυϐ. ΛΗ'. 5 κξ. Μ. 4, 4.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τος Φάβιος Μάξιμος ἦσαν οἱ κατὰ τὴν εἰς Ἰταλίαν ἄφιξιν τῶν ἐξορίστων ἐπιτυχόντες ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ μείνῃ ἐν Ῥώμῃ Ἔκτοτε ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἔμεινεν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου. Γενόμενος ἐν ἀρχῇ διδάσκαλος λίαν σεβαστὸς τῶν ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ πατρὸς πᾶσαν ἐπιστήμην καὶ τέχνην παιδευθέντων υἱῶν τοῦ νικητοῦ τῆς Πύδνης, κατέστη ὕστερον ὁ ἐμπιστότατος φίλος καὶ σύμβουλος τοῦ ἐνδόξου Σκιπίωνος τοῦ Αἰμιλιανοῦ [25]. Καὶ ἡ θέσις αὕτη ἤσκησε ροπὴν σπουδαιοτάτην ἐφ' ἅπαντα τὸν ὕστερον βίον τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἐπὶ τὴν ὅλην διεύθυνσιν τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Ὁ Πολύβιος ἦτο ἀνήρ, εἰς ὃν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀρνηθῶσι σεβασμόν. Ἦτο μὲν καὶ οὗτος οὐχὶ ἀπηλλαγμένος ἀπό τινων ἀδυναμιῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος. Ἡ ἀπαραίτητος φιλοτιμία ἡ ἰδιάζουσα καὶ εἰς τοὺς εὐγενεστέρους Ἕλληνας τῶν χρόνων τούτων δὲν ἦτο καὶ εἰς αὐτὸν ξένη· ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοῦ φιλοπατρία δὲν ὑπερέβαινε πολὺ τὰ ὅρια τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας· καὶ ἐν πολέμῳ δὲ καὶ ἐν ταῖς μεταξὺ τῶν κατ' ἰδίαν πολιτειῶν ἔρισιν (πρόσθες δὲ καὶ ἐν τῷ τρόπῳ αὐτῷ τῆς πολεμικῆς αὐτοῦ ὡς συγγραφέως) καὶ ὁ χρηστὸς οὗτος ἀνὴρ δὲν ὑπερενίκησεν οὐδαμῶς τὰς τραχύτητας καὶ τὴν περιωρισμένην ὁδὸν τῶν χρόνων αὐτοῦ. Ἐξ ἄλλου, μετρούμενος διὰ τοῦ μέτρου τοῦ λαοῦ καὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ, ἦτο ἀναμφιβόλως εἷς τῶν γενναιοτάτων πολιτῶν τῆς τότε Ἑλλάδος. Ὁ Πολύβιος ὡς φύσις γόνιμος καὶ πλουσία καὶ ἠθικῶς χρηστή, ἀκραιφνῶς Ἀρκαδική, ἔχων ὑπ' ὄψει τοσαῦτα μεγάλα παραδείγματα, οἷα παρεῖχον αὐτῷ ὁ Φιλοποίμην καὶ ὁ πατὴρ Λυκόρτας, εἶχεν ἀναπτύξει λαμπρῶς τὰ πλούσια αὐτοῦ φυσικὰ προσόντα ἐν τῇ σχολῇ τῶν ἀνδρῶν τούτων. Καίπερ ὢν ἐξωκειωμένος πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν παίδευσιν τῶν χρόνων αὐτοῦ, εἶχεν ἐν τούτοις τραπῇ ὁδὸν διαφερόν-

[25] Πολύϐ. ΛΒ'. 9, 3-12. 10, 1-12. Διόδ. ΛΑ'. 26, 5. Vellei. I. 13. Ἀππιαν. Καρχηδ. κ. 132. Πλουτ. Συμπόσ. Δ'. Προοίμ. ἀρχ. καὶ Ἀποφθεγ. Ῥωμ. Σκιπ. νεωτ. 2. Ammian. Marcellin XXXIV. 2, 16. καὶ πρβλ. Nitzsch, Polyb. σ 29 κξ. 55 καὶ 125. Lange σ. 285.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τως πρακτικήν. Ὡς ὁ Ξενοφῶν, πρὸς ὃν ἄλλως μικρὰν δεικνυσιν ὁμοιότητα, ἦτο μὲν φίλος τῆς θήρας καὶ τῆς ἱππικῆς, ἀπέβλεπεν ὅμως ἰδιαζόντως εἰς τὴν θέσιν πρακτικοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς καὶ μάλιστα στρατηγοῦ, ἐν ταύτῃ δὲ διέβλεπεν ὁ Πολύβιος τὸ τέρμα τὸ ἀξιώτατον ἀνδρικῆς σπουδῆς. Οὕτω δὲ κυριώτατον αὐτῷ προορισμὸν ἔθηκεν ἐν τῷ βίῳ τὸ νὰ κατασταθῇ παιδευόμενος χρηστὸς πολιτικὸς ἀνὴρ καὶ ἐπιτήδειος στρατηλάτης. Ἀνὴρ τοιοῦτος, οὗ πᾶσα ἡ διαγωγή, ὁ νηφάλιος, διαυγὴς νοῦς, τὸ πρακτικῶς λογικευόμενον πνεῦμα διέκρινεν αὐτὸν τοσοῦτον πολὺ ἀπὸ τῆς πλειονότητος τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες τότε ἤδη ἐν μεγάλῃ πληθύϊ εὑρίσκοντο ἐν Ῥώμῃ τὸ μὲν ὡς λόγιοι, τὸ δὲ ὡς κινδυνευταὶ παντὸς εἴδους, διετήρει καὶ ἐν Ῥώμῃ θέσιν μεγάλως ἔντιμον. Ἡ εὔνοια τῶν μεγάλων οἴκων τῶν Αἰμιλίων καὶ τῶν συγγενῶν τούτοις Γράκχων καὶ Σκιπιώνων ὠφέλησεν αὐτῷ, ὡς εἰκός, εἰς μέγιστον βαθμόν· οὕτω δὲ καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἐν Ἰταλίᾳ ἐξορίας αὐτοῦ ἦτο τοσοῦτον ἐλεύθερος ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτοῦ, ὅσον καθόλου ἦτο τοῦτο δυνατόν [26]. Ἀκριβῶς δὲ καὶ ἡ προνομιοῦχος αὕτη θέσις ἐπέδρασεν ἰσχυρῶς ἐπ' αὐτόν. Ὁ Πολύβιος διατελῶν ἀπ' εὐθείας εἰς κοινωνίαν πρὸς τοὺς μεγάλους οἴκους καὶ πολιτικοὺς ἄνδρας, οἵτινες ἐγένοντο τὸ πλεῖστον οἱ φορεῖς τῆς Ῥωμαϊκῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μεγαλείου καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ τῶν χρόνων τούτων κατεῖχον ἔτι πάντοτε σπουδαιοτάτην θέσιν, ἐσχημάτισε περί τε τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτικῆς καὶ περὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας θεωρίαν ὅλως ἀλλοίαν ἐκείνης, ἣν πρότερον ἐν Ἑλλάδι περὶ τούτων εἶχε. Νῦν ἐνόησεν ἐκ πείρας τὴν γιγάντιον δύναμιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, τὴν τεράστιον στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ὑπεροχὴν τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνιστικοῦ κόσμου, καθόλου δὲ τὸ δικαίωμα ὅπερ εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι ὑπὸ ἔποψιν ἐξωτερικήν τε καὶ ἐσωτερικήν, στρατιωτιωτικήν

[26] Πρβλ. ἐν τοῖς καθόλου τὸ ἄρθρον «Polybsus (τοῦ Fuchs) ἐν Pauly's Realencyclopäd klass. Alterth. Τόμ. 5 σ. 1808 κξ. ἴδ. καὶ Laroche, Characteristite des Polybins σ. 14-18. 60. 73. Marykanser, Polybius σ. 70 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τε καὶ πολιτικήν, εἰς τὸ ἄρχειν τῆς οἰκουμένης. Οὕτως ἐσχημάτισε τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ κοσμοκράτειρα ἀρχὴ τῶν Ῥωμαίων ἦτο ἡ κλῆσις αὐτῶν, ἡ ἱστορικὴ ἀποστολή, πεπρωμένον τι, καθ' οὗ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἀντίπραξις. Εἰς τοὺς Ἕλληνας μία μόνη πολιτικὴ πλέον ἐφαίνετο αὐτῷ σοφή, πολιτικὴ ὁμοία τῇ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους περίπου πρότερον παραινουμένῃ* τοιαύτην πολιτικὴν παραινῶν ὁ Πολύβιος ὡρμᾶτο ἐξ ἐλατηρίων βαθυτέρων καὶ εὐγενεστέρων ἢ ὁ Ἀρίσταινος. Πλὴν τούτου, καίπερ μὴ παύων τοῦ νὰ ἀγαπᾷ, ὡς πρότερον, τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ Ἀχαιούς, καίτοι καὶ τούτων ἡ ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας τὰ μέγιστα εὐδοκιμοῦσα ἠθικὴ χρηστότης ἀπὸ τῆς μεγάλης κρισίμου περιόδου τοῦ Περσικοῦ πολέμου ἤρξατο ταχέως νὰ φθίνῃ· αὐτὸς οὗτος ἐπὶ μακρὸν ὑπερμαχήσας ἐν πλήρει πεποιθήσει τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν καὶ τῆς εὐτάκτου δημοκρατίας αὐτῶν· καίπερ μὴ ἀγνοῶν τὰ βαθέα σκοτεινὰ μέρη τῆς τῶν Ῥωμαίων ἰδιοφυΐας καὶ τὰ πανταχοῦ νῦν προφανῆ καθιστάμενα ἴχνη τῆς τούτων διαφθορᾶς, ὅμως ἐγένετο ἄντικρυς θαυμαστὴς τῶν Ῥωμαίων, οὓς ἐγνώρισε τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ σύνεγγυς πρὸ πάντων ἐν τοῖς εὐγενεστάτοις ἀντιπροσώποις αὐτῶν. Ἐν Ῥώμῃ εὗρεν ὁ Πολύβιος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐν Ἀνατολῇ ἐπικρατοῦσαν διάσπασιν καὶ ἠθικήν, κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν κατάπτωσιν, ἰσχυρὰν βάσιν δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς ἠθικότητος. Αἱ αἰσχραὶ καὶ αἱματηραὶ πράξεις καὶ θεάματα, δι' ὧν αἱ Ἑλληνιστικαὶ αὐλαὶ καὶ πολλοὶ Ἑλληνικοὶ δῆμοι ἐκηλιδοῦντο καθ' ἑκάστην, ἦσαν ἔτι τότε ἀνήκουστοι ἐν Ῥώμῃ. Φόβος θεοῦ καὶ αὐστηρὰ χρηστότης ἐν ταῖς δημοσίαις καὶ ἰδιωτικαῖς σχέσεσι ἐθεωρεῖτο ἔτι πάντοτε ἡ ἀρετὴ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Χυδαία ἐπιθυμία ἁρπαγῆς, δωροδοκία, ἀπάτη καὶ δολιότης ἐν τῷ χρηματισμῷ κατεφρονεῖτο ἔτι πάντοτε ἐν Ῥώμῃ καὶ εὕρισκε τὴν τιμωρίαν αὐτῆς. Ἡ σοβαρότης τοῦ Ῥωμαίου δὲν εἶχεν ἔτι διαστραφῇ εἰς ἠθικὴν ἀκολασίαν καὶ ἐντελῆ κουφότητα. Ἡ φοβερὰ

* Ἰδ. σελ. 218. (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σκληρότης, μεθ' ἧς οἱ 'Ρωμαῖοι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατηλάται κατέθραυον τὰ ξένα ἔθνη, ἐν αὐτῇ τῇ 'Ρώμῃ ὑπεχώρει εἰς τὴν ἐντύπωσιν τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου πολιτικοῦ βίου καὶ τοῦ μὴ ἀποσβεσθέντος ἔτι πνεύματος τῆς εἰς τὸ καθῆκον ἀφοσιώσεως καὶ τῆς πειθαρχίας, μεθ' οὗ οἱ μεγάλοι ἄνδρες ὑπηρέτουν τῇ πατρίδι. Καὶ ὁ σφοδρότατος τῶν 'Ρωμαίων ἐχθρὸς ἐρχόμενος ἐκ τοῦ σύνεγγυς εἰς συνάφειαν πρὸς τὴν 'Ρωμαϊκὴν πολιτείαν καὶ θέλων νὰ προσηλώσῃ τὸ ὄμμα αὐτοῦ οὐχὶ ἁπλῶς εἰς τὰ σκοτεινὰ μέρη τοῦ μεγάλου τούτου κράτους, ἐξ ἀνάγκης κατελαμβάνετο ὑπὸ σεβασμοῦ πρὸς τὴν τόλμην καὶ ἀνδρείαν, τὴν δύναμιν τῶν 'Ρωμαίων καὶ τὴν τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν ἰσχύν, τὴν γαλήνιον σοβαρότητα, τὸ σαφὲς καὶ ἀσφαλές, καὶ τὴν αὐστηρὰν ἀκολουθίαν τῆς πολιτικῆς τῆς Συγκλήτου, τῆς περιλαμβανούσης ἤδη, ὥσπερ ἐν δικτύῳ, τὸ ἥμισυ τοῦ κόσμου. Καὶ πρὸ τῆς μεγαλοπρεπεστάτης φύσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ πολιτικοῦ βίου τῶν 'Ρωμαίων, μετὰ τῶν τεραστίων προβλημάτων τῶν προβαλλομένων ἤδη εἰς τοὺς ἀρίστους ἄνδρας τῆς πρωτευούσης τοῦ κόσμου, ὁ πολιτικὸς βίος ὁ 'Ελληνικὸς καὶ αὐτὸς ὁ μικροπολιτικὸς Πελοποννησιακὸς μετὰ τῆς καταστρεπτικῆς αὐτοῦ φατριαστικῆς μανίας καὶ τοῦ περιωρισμένου ὁρίζοντος, μεθ' ὅλης αὐτοῦ τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς ἀπέλπιδος καταστάσεως, παρίστατο ἐν ὄψει λίαν σκοτεινῇ. Τοιούτων ἐντυπώσεων δὲν ἔμεινεν ἀνεπίδεκτος καὶ ὁ Πολύβιος, ἀφότου μάλιστα ἕνεκα τῶν προσωπικῶν αὐτοῦ σχέσεων ἐκτήσατο ἐπιρροήν τινα διαρκῆ ἐν 'Ρώμῃ αὐτῇ, καὶ ἐνόησε βαθέως ὅτι καὶ αὐτὸς ἐπέδρασε λίαν ἰσχυρῶς ἐπὶ τὴν εὐγενῆ μόρφωσιν τοῦ ἀρίστου τῶν τότε 'Ρωμαίων, τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ. Μαρτύριον τούτου παρέχει ἡ μεγάλη αὐτοῦ ἱστορικὴ συγγραφή, ἐν ᾗ περιέγραψεν ὕστερον (ἴδ. κατωτέρω), ἐν πνεύματι κοσμοϊστορικῷ, καὶ οὐχὶ πλέον ὡς συγγραφεὺς ὀργίλος ἀνήκων εἰς τὸ ἡττημένον ἔθνος, τὰ μέγιστα ἱστορικὰ γεγονότα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ δευτέρου Καρχηδονιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους καὶ τῶν 'Ελληνικῶν πολιτειῶν, καὶ τὴν ὕψωσιν τῆς 'Ρώμης ἀπὸ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δυνάμεως ἀρχούσης τῆς Δύσεως εἰς δύναμιν δεσπόζουσαν ἀμέσως καὶ ἐμμέσως τοῦ ὅλου τότε κόσμου [27]. Ἀλλ' εἶναι λίαν εὐνόητον ὅτι εἰς Ἀχαιὸν ἐν τοιαύταις θεωρίαις βιοῦντα οὐδεμία πλέον, μετὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον ἐπιστροφήν, εὑρίσκετο εὐθὺς θέσις ἐν τῇ πατρίδι. Ὁ Πολύβιος εὗρε (τῷ 150 π. χ.) τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ ἐν καταστάσει ὅλως λυπηρᾷ. Ἡ δεκαεπταετὴς ἀπομάκρυνσις τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν τῆς ἐθνικῆς καὶ δημοκρατικῆς μερίδος εἶχεν ἐπιδράσει εἰς ὕψιστον βαθμὸν ὀλιβερῶς. Πρέπει δὲ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ χίλιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες τῆς Συμπολιτείας ἐν τῇ μεγάλῃ πλειονότητι αὐτῶν εἶχον ληφθῇ ἀπὸ τῶν χωρῶν ἐκείνων, αἵτινες ἀπετέλουν τὸν ἄριστον πυρῆνα τῆς Συμπολιτείας, ἤτοι ἀπὸ Ἀχαΐας, Ἀρκαδίας καὶ ἀπὸ τῶν δήμων τῶν βορειανατολικῶν. Ἦτο λοιπὸν ὅλως ἀδύνατον ἵνα αἱ μικραὶ αὗται χῶραι ἀναπληρώσωσι τοσοῦτον εὐκόλως τὴν ἀπώλειαν τοσούτου πλήθους χρηστῶν καὶ νοημόνων ἀνδρῶν. Ἐν τοῖς ἐξορίστοις τούτοις εἶχον ἀπομακρυνθῇ πάντες οἱ ἀρχηγοί, οἵτινες ἠδύναντο νὰ προάγωσι τὰς καλὰς παραδόσεις τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων καὶ τὴν ἠβάσκουσαν γενεὰν ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς νὰ παιδαγωγήσωσιν. Ἀληθῶς δὲ καὶ πλὴν τῶν ἴσως ὑπσλειφθέντων ἀρχηγῶν ἐσχάτης τάξεως, οὐδεὶς ἀξιόλογος ἀνὴρ εὐδοκίμησε τότε πάλιν ἐν μέσῳ τῶν Ἀχαιῶν. Οὕτω δὲ συνέβη ἵνα ἡ ὁμοσπονδιακὴ δημοκρατία, πρὸ πάντων πολιτικῶς, ἐντελῶς τότε ἐξαγριωθῇ. Τὸ ἐκκαιόμενον μῖσος κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ τῆς ὀλιγαρχικῆς μερίδος ἦτο ἡ μόνη κινοῦσα καὶ ἐλαύνουσα ροπή. Τὸ δὲ μῖσος τοῦτο ἦτο τοσούτῳ μᾶλλον σφοδρόν, ὅσῳ ὀλιγώτερον ἐν τοῖς ἔργοις ἠδύνατό τις νὰ δηλώσῃ αὐτό, καὶ ὅσῳ ἰσχυρότερον ὁ Καλλικράτης καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ ἐκράτουν τὰς ἡνίας, καὶ ὅτε ἔτι δὲν ἠδύναντο νὰ κωλύσωσι τὰς εἰς τὴν Ῥώμην ὑπὲρ τῶν ἐξορίστων πρεσβείας. Ἐξ ἄλλου ὁ Καλλικράτης ἠδύνατο πᾶσαν ἄλλην σοβαρὰν τοῦ βίου ἐνέρ-

[27] Πρβλ. Nitzsch, Polyb. σ. 55-59. Die Gracchen, σ. 256 κξ. Mommsen. R. G. Τόμ. 2. σ. 456 κξ. La-Roche. Characteristik des Polybius σ. 3-6. 81-104. Markhauser, Polybius. σ. 26 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γειαν ὁλοσχερῶς νὰ παραλύσῃ. Ὅποτε μάλιστα 153 π. χ. οἱ ἐκ τῆς ἀρχαίας αὐτῶν περιωπῆς τοσοῦτον βαθέως καταπεπτωκότες Ῥόδιοι [28α] ἔν τινι ἀτυχεῖ πρὸς τοὺς Κρῆτας πολέμῳ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς ἐν Κορίνθῳ συνελθούσης κοινῆς συνόδου τῶν ὁμοσπόνδων, καὶ ὁ Καλλικράτης διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἐπήνεγκε τὴν ἀπόῤῥιψιν τῆς αἰτήσεως, προέβη εἰς τοσοῦτον θράσος, ὥστε ἐκήρυξεν εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς βοηθείας τῶν Ῥοδίων ψηφίσαντας ἐκ τῶν Ἀχαιῶν, ὅτι ἄνευ γνώσεως καὶ ἐγκρίσεως τῶν Ῥωμαίων δὲν ἠδύναντο οἱ Ἀχαιοὶ οὔτε αὐτοὶ πόλεμον νὰ ἐπιχειρήσωσιν οὔτε εἰς ἄλλην τινὰ ἐμπόλεμον δύναμιν ἐπικουρίας νὰ πέμψωσιν· ὡσεὶ ἤδη ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία κατὰ τὸ δημόσιον δίκαιον ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς Ῥώμης καθὼς οἱ Αἰτωλοί [28β]. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡ δημοκρατία ἔλαβεν ἐν Πελοποννήσῳ ἐπὶ μᾶλλον χαρακτῆρα ἄγριον, παράφορον, ριζοσποστικῶς φανατικόν· πλὴν τούτου, ἐνῷ αἱ ἠθικαὶ κακίαι τοῦ τότε Ἑλληνισμοῦ καὶ ἐνταῦθα ἰσχυρῶς ηὐξήθησαν, δυστυχῶς ἐν πολλοῖς τόποις καὶ ἡ «δημοτικὴ μερὶς» προσέλαβε συγχρόνως τὴν ὀλεθρίαν «κοινωνιστικὴν δημοκρατικὴν» χροιάν, ἣν εἴδομεν ἤδη ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Συμπολιτείᾳ ἡ μεταξὺ τῶν πλουσίων καὶ τῶν πενήτων ἀντίθεσις παρωξύνθη πολλαχῶς κατὰ τρόπον κινδυνώδη. Αἱ ἀνώτεραι τάξεις ἐβάδιζον καθ' ὁλοκληρίαν, ὅπως ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι, οὕτω καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, ὁδὸν κινδυνωδεστάτην, ὁμοίαν ἐκείνῃ, ἥτις ὕστερον ἤγαγεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῶν Γράκχων. Ἡ ἀπαισία κλίσις εἰς τὴν ἀγαμίαν ἐπετείνετο πάντοτε μετὰ αὐξανομένης διαφθορᾶς, πλεονεξίας καὶ ἀδιαφορίας πρὸς τὰ δημόσια συμφέροντα οὐ μόνον ἐν ταῖς τάξεσιν ἐκείναις, αἵτινες ἐστέναζον ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν χρεῶν, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐν ταῖς τάξεσι ταῖς εὐημερούσαις. «Δὲν ἤθελον οἱ ἄνθρωποι νὰ κατακερματίσωσι τὰς μεγάλας περιουσίας διὰ πολλῶν παίδων· οὕτω δὲ πολλαχῶς ἐξέλει-

[28α] Πρβλ. Πολυβ. ΛΑ'. 17α, 1-3 καὶ ΛΓ'. 15α, 1-4. πρβλ. Διόδ. ΛΑ'. 36. 43.
[28β] Πολυβ. ΛΓ'. 9, 1-3. 14, 3 κξ. 15, 1-8 πρβλ. Διόδ. ΛΑ', 37. 38. 44 κξ. Ἡ μεταξὺ Ῥόδου καὶ Κρήτης ἔρις κατεπαύθη ὕστερον διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς Ῥώμης (πρβλ. Πολυβ. ΛΓ'. 14, 4).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πον οἱ οἶκοι, οἰκίαι δὲ καὶ γαῖαι συνεχωνεύοντο εἰς ὀλίγας τερα-
στίας κληρονομίας»* πιθανῶς δὲ ἐγένετο καὶ ἄλλως σύνηθες ἵνα
ἐν ταῖς διὰ τῶν βαρέων πολέμων τῶν τελευταίων χρόνων τοσοῦ-
τον σκληρῶς παθούσαις χώραις μεγάλαι ἐκτάσεις ἐγγείου ἰδιο-
κτησίας, αἱ λεγόμεναι «συγκτήσεις» (latifundia) ἑνωθῶσιν εἰς
τὴν κυριότητα ἑνὸς δεσπότου. Ἀποτέλεσμα τούτων ἦτο ὅτι καὶ
ἐνταῦθα μεγάλαι ἐκτάσεις γῆς ἀγαθῆς, καὶ ἂν ἔτι δὲν ἔμενον ὅλως
ἀχρησιμοποίητοι, ἀφηροῦντο ἀπὸ τῆς γεωργίας διὰ τῶν πολλῶν
ἐλευθέρων ἰδιοκτητῶν μικρῶν ἢ μεσαίων κτημάτων· ὅτι ἡ με-
γάλη τῶν νομῶν κάρπωσις καὶ ἡ πολλῷ κινδυνωδεστέρα χρῆσις
τῶν δούλων ἐπεκράτησαν καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ μᾶλλον. Καὶ ἀπέναντι
τούτων ἐν πολλοῖς τόποις ἦσαν ἐλλοχεύοντα τὰ δυσηρεστημένα
πλήθη τῶν ἀκτημόνων μετὰ τῆς τυφλῆς αὐτῶν ὀργῆς, τῶν ἀτά-
κτων ἀξιώσεων καὶ δὴ μετὰ πάσης στυγνῆς ἔχθρας ἀνδρὸς πένη-
τος ἐναντίον τῶν «πλουσίων», οἵα ἔχθρα ἐκδηλοῦται συνήθως ὅτε
ἡ μεγάλη ἰδιοκτησία ἵσταται ἐν ἐθνικῷ, πολιτικῷ καὶ κοινοτικῷ
ἀνταγωνισμῷ ἀπέναντι πένητος λαοῦ πεινῶντος, ἀπεγνωσμένου,
ὑπὸ χρεῶν πνιγομένου [30]. Ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις δὲν ἦτο δυ-
νατὸν εἰς τὸν Πολύβιον νὰ διανοῆται περὶ λυσιτελοῦς ἐνεργείας
κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον. Πεποιθὼς οὗτος ὅτι ἐξ Ἰταλίας πάντως
διὰ τῶν πρὸς τοὺς ἐν Ῥώμῃ σχέσεων αὐτοῦ δύναται νὰ κατα-
στῇ πλέον ὠφέλιμος ἐν ἐνδεχομέναις περιστάσεσιν εἰς τοὺς συμπο-
λίτας αὐτοῦ, λίαν ἀσμένως ἠκολούθησε τῷ 149 εἰς πρόσκλησίν

[29] Πρβλ. Πολυβ. ΛΑ'. 25, 1, 2 καὶ 8. Διόδ. ἔκδ. Bekker Τ. 4. σ. 259 καὶ 265. fr. Scorial ἀρ. 8 καὶ 23.

* Πρβλ. Πολυβ. (ἴδ. κατωτέρω ἐν σημ. 30.) ΛΖ'. 4, 1-8 «Λέγω δὲ οἷον οὗτος ἐπίσχεν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ἀπαιδία καὶ συλλήβδην ὀλιγανθρωπία, δι' ἣν αἵτε πόλεις ἐξηρημώθησαν... Τῶν γὰρ ἀνθρώπων εἰς ἀλαζονείαν καὶ φιλοχρημοσύνην, ἔτι δὲ καὶ ῥαθυμίαν ἐκτετραμμένων καὶ μὴ βουλομένων μήτε γαμεῖν μήτ' ἂν γήμωσι τὰ γενόμενα τέκνα τρέφειν, ἀλλὰ μόλις ἓν τῶν πλείστων ἢ δύο, χάριν τοῦ πλουσίους τούτου καταλιπεῖν καὶ σπαταλῶντας θρέψαι, ταχέως ἔλαθε τὸ κακὸν αὐξηθέν».

[30] Πολύβ. ΛΖ'. 4, 4-8. ΛΗ'. 3, 10 πρβλ. Nitzsch Polyb. σ. 62. 65 κξ. 84. Die Gracchen σ. 226. 242. 247. Mommsen R. G. τ. 2 σ. 43.

τινὰ τοῦ Ῥωμαίου ὑπάτου Μ. Μανιλίου, ζητοῦντος παρὰ τῶν Ἀχαιῶν ἵνα ὁ Πολύβιος μετάσχῃ τοῦ τότε ἀρξαμένου τελευταίου τῶν Ῥωμαίων κατὰ τῆς Καρχηδόνος πολέμου. Καὶ ἔλαβε μὲν ὁ Πολύβιος, ὅτε μεταβαίνων εἰς Ἰταλίαν ἀφίκετο εἰς Κέρκυραν, νέαν ἐπιστολὴν ἀπαλλάττουσαν αὐτὸν τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ νὰ ἀκολουθήσῃ τῷ στρατηγῷ τούτῳ, ἐν τούτοις ὅμως εὑρισκομεν αὐτὸν ὕστερον ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ φίλου αὐτοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ, ὅτε οὗτος (τῷ 147 π. Χ.) εἶχεν ἀναλάβει τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἐν τῷ κατὰ τῆς Καρχηδόνος πολέμῳ [31]· καὶ ἐνταῦθα ἀκριβῶς ἦλθεν εἰς αὐτὸν ἡ ἀγγελία ἡ αἱματηρὰ περὶ τῆς ἀποτόμου καταστροφῆς τῆς ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ ἐπιπεσούσης ἐπὶ τὴν πατρίδα.

Οἱ λοιποὶ ἐξόριστοι κατὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον ἐπιστροφὴν ἐχαιρετίσθησαν πανταχοῦ μετὰ θερμῆς συμπαθείας. Μετ' οὐ πολὺ δὲ αὐτοὶ οὗτοι, οἵτινες σχεδὸν πάντες διετέλουν ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὰ τότε φρονήματα τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, ἐγένοντο σχεδὸν κύριοι τῶν πραγμάτων ἐν τῇ Συμπολιτείᾳ, δυστυχῶς μόνον ἵνα ἀποδείξωσιν ὅτι καὶ αὐτοὶ ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν ἀξίαν οὐδαμῶς πλέον διεκρίνοντο ἀπὸ τοῦ Καλλικράτους καὶ τῶν τούτου φίλων, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ μεταξὺ ἐξικνεῖτο εἰς τὸ τέρμα αὐτῆς. Ἀλλὰ τὴν ἀφορμὴν πρὸς τὰ γεγονότα ἐκεῖνα τὰ λήξαντα εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς Συμπολιτείας ἔδωκεν ἐλεεινή τις ἔρις ἀρξαμένη ἔτι πρὸ τῆς ἐπανόδου αὐτῶν. Ἐν τῇ μέσῃ Ἑλλάδι ἐπεκράτει ἀπὸ μακροῦ χρόνου πενία καὶ κοινωνικὴ διαφθορά, ὁποία μόνον ἐν Αἰτωλίᾳ καὶ ἐν τῇ βορείῳ Ἑλλάδι. Οὕτω μανθάνομεν ὅτι ἐν ἄλλοις οἱ πολῖται τῶν Θηβῶν (ὡς φαίνεται πάντως μικρὸν πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πρὸς Ῥωμαίων πολέμου τῶν Ἀχαιῶν) ἐνήργουν ἐπιδρομὰς ληστρικὰς

[31] Πολύβ. ΛΖ'. 1 θ, 1-3. ΛΔ'. Ἀποσπ. λατιν. τέλ. ΛΘ'. 2, 16 καὶ 17. 3 α. 6. Παυσ. Ζ'. 30, 4. Plin. N H. V. 1. (1) 9 καὶ 4 (4). 26. VI. 31 (36), 199. VIII 16, (18), 47. Ἀππιαν. Καρχηδ. κ. 132. Ammian Marcellin XXIV 2, 16. Πλουτ. Ἀποφθέγ. Ῥωμ. Σκιπ. νεωτ. 5. Πρβλ. Nitzsch, Polyb. σ. 66. Die Gracchen σ. 237. 247 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

εἰς τὴν Φωκίδα, Εὔβοιαν καὶ Ἄμφισσαν, ἁπλῶς καὶ μόνον ἵνα ἐντεῦθεν πορίζωνται χρήματα[32]. Ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ ἀδικήματος, ὃ οἱ ἄνθρωποι ἐν Ἑλλάδι μόνον περὶ τῶν Αἰτωλῶν λῃστῶν καὶ τῶν κοινωνιστῶν δημοκρατικῶν τῆς Θεσσαλίας καὶ Βοιωτίας ἦσαν συνειθισμένοι ν' ἀκούωσιν, εἶχον ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔ. 156 καταστῇ ἔνοχοι καὶ οἱ μάλιστα πεπολιτισμένοι Ἀθηναῖοι· καὶ ἡ ἐπονείδιστος αὕτη πρᾶξις αὐτῶν κατέστη ὀλεθρία εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Αἱ Ἀθῆναι διετέλουν τότε οἰκονομικῶς, μεθ' ὅλας τὰς ἐπιδαψιλευθείσας εἰς αὐτὰς μετὰ τὸν Περσεικὸν πόλεμον ὑπὸ τῆς Ῥώμης δωρεάς, ἐν ἄκρως λυπηρᾷ καταστάσει. Αἱ μέγισται εἰσφοραί, ἃς ἀπήτησαν κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον παρὰ τῶν Ἀθηναίων ὁ ὕπατος Λικίνιος καὶ ὁ ναύαρχος Λουκρήτιος, πιθανῶς δὲ καὶ ἡ ζημία, ἣν ἡ πολυχρόνιος στάσις τῆς συγκοινωνίας διαρκοῦντος τοῦ πολέμου ἐπήνεγκον εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐμπορίαν, εἶχον περιαγάγει ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὰ καὶ ἄλλως ἀπὸ τοῦ κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου κακῶς ἔχοντα οἰκονομικὰ τῆς πόλεως ταύτης εἰς κατάστασιν λίαν ἀπεγνωσμένην[33α]. Διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν ἐν τῇ ἀπορίᾳ αὐτῶν ἐπεχείρησαν τῷ 156 ληστρικήν τινα στρατείαν ἐναντίον τῆς πόλεως Ὠρωποῦ, ἥτις οὖσα ἄλλως μῆλον ἔριδος μεταξὺ Βοιωτῶν καὶ Ἀθηναίων, ἀνῆκε νῦν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀττικῆς[33β], καὶ ἐλεηλάτησαν συστηματικῶς τὸν τόπον. Οἱ Ὠρώπιοι κατηγόρησαν, ὡς εἰκός, τοὺς Ἀθηναίους ἐν Ῥώμῃ, ἡ δὲ Σύγκλητος ἀνέθηκεν εἰς τὴν πόλιν Σικυῶνα, ἵνα διὰ

[32] Παυσαν. Ζ΄. 14, 4.

[33α] Πρόλ. Liv. XLIII. 6. ἀρχ.

[33β] Πῶς καὶ πότε ὁ Ὠρωπὸς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὑπήχθη ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν (διαρκῶς ἴσως ἅμα τῇ διαλύσει τῆς Βοιωτικῆς συμπολιτείας. ἰδ. Boeckh. C. I. Gr. τ. 1 εἰς τὸν ἀρ. 1542 σ. 711), οὐδαμόθεν τοῦτο μανθάνομεν. Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ Ὠρώπιοι ὕστερον λαμβάνουσι φρουρὰν Ἀθηναϊκὴν καὶ δίδουσιν ὁμήρους δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἔριδες περὶ τοῦ μέτρου καὶ τοῦ εἴδους τῆς ἀπ' Ἀθηνῶν ἐξαρτήσεως εἴτε ἀπόπειρα τῶν Ὠρωπίων ν' ἀποσπασθῶσι πάλιν ὁλοσχερῶς ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν, ἔδοσαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν ἐπίσημον πρόφασιν πρὸς τὴν στρατείαν ταύτην. Ὁ Ὠρωπὸς παρίσταται τῷ 168 π. Χ. ὡς ἀνήκων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀττικῆς παρὰ Liv. XLV. 27· κατὰ Παυσαν. Ζ΄. 1, 2 ἡ πόλις ἦτο τῷ 156 «ὑπήκοος» τοῖς Ἀθηναίοις.

διαιτητικῆς ἀποφάσεως αὐτῆς προσδιορίσῃ χρηματικὸν κεφάλαιον, ὅπερ νὰ ἀποτίσωσιν αἱ Ἀθῆναι εἰς τὸν Ὠρωπόν. Ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔπεμψαν ἐπίτροπον ἑαυτῶν εἰς τὸ διαιτητικὸν δικαστήριον, οἱ Σικυώνιοι κατεδίκασαν τὰς Ἀθήνας, ἴσως παρορμώμενοι πρὸς τοῦτο καὶ ὑπὸ τῶν ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν παρωργισμένων Δηλίων φυγάδων (σ. 294), εἰς ἀπότισιν τοῦ ὑπερμεγέθους κεφαλαίου τῶν 500 ταλάντων (3 ἑκατομμ. δραχμ.)[33γ]. Ἐν τοιαύτῃ ἀπορίᾳ διατελοῦσαι ἔπεμψαν πρεσβείαν εἰς τὴν Σύγκλητον τῷ 155 ἀποτελουμένην ἀπὸ τριῶν διὰ τῆς λαμπρᾶς αὐτῶν εὐγλωττίας διακρινομένων ἀνδρῶν, τοῦ Ἀκαδημεικοῦ φιλοσόφου Καρνεάδου, τοῦ Στωϊκοῦ Διογένους καὶ τοῦ περιπατητικοῦ Κριτολάου (τῶν τότε πολυϋμνήτων ἀρχηγῶν τῶν τριῶν ἐκ τῶν πολλῶν τότε ἐν Ἀθήναις ἀκμαζουσῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν). Αἱ λαμπραὶ ἀγορεύσεις τῶν φιλοσόφων τούτων κατέθελξαν εἰς μέγιστον βαθμὸν πᾶσαν τὴν Ἑλληνικῆς παιδεύσεως τυχοῦσαν Ῥώμην· εἰς τοιοῦτον μάλιστα βαθμόν, ὥστε οἱ οὕτω καταθελγόμενοι τῶν Συγκλητικῶν, ἵνα μὴ στερηθῶσιν ἀμέσως τῆς ἀπολαύσεως τῆς πλήρους πνευματικῆς χάριτος μετὰ τῶν ἀνδρῶν τούτων κοινωνίας, ἀνέβαλλον ἐπί τινα χρόνον τὴν διευθέτησιν τοῦ Ὠρωπείου ζητήματος· πρῶτον δὲ ἡ ἐνεργὸς ὤθησις τοῦ Κάτωνος τοῦ πρεσβυτέρου, τοῦ ἀμειλίκτου πολεμίου τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς παιδεύσεως καὶ ἰδίως τῆς σοφιστικῆς καὶ φιλοσοφίας, ἣν ἐθεώρει ἀπολύτως ὀλεθρίαν εἰς τὴν γνησίως Ῥωμαϊκὴν φύσιν, ἐπήνεγκε τὴν ὁριστικὴν ἀπόλυσιν τῶν φιλοσόφων, οὓς μετὰ τῆς τὰς ἠθικὰς ἐννοίας τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου συνταραττούσης διαλεκτικῆς αὐτῶν δὲν ἠνείχετο ὁ Κάτων ἐπὶ πλέον ἐν Ῥώμῃ. Ἀλλ' οἱ πρέσβεις κατώρθωσαν πράγματι ἵνα ἡ Σύγκλητος τὸ κεφάλαιον τοῦ προστίμου ἐλαττώσῃ μέχρι 100 ταλάντων[34]. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι

[33γ] Παυσαν. Ζ'. 11. 2. Πολύϐ. ΛΓ'. 1, A. Gell. N. A. VII 6. 14. Πρϐλ. Schorn σ. 382 Σημ. 4.

[34] Πολύϐ. ΛΓ'. 1, 9. A. Gell. N A VII. 14. Παυσαν. Ζ'. 11, 2. Πρϐλ. Cic. de Orat. II 37. Tuscul IV. 3. Plin. N. H. VII. 30 (31). 112. Macrobii Saturna-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οὐδεμίαν καθόλου εἶχον ὄρεξιν ν' ἀποτίσωσι πρόστιμον. Ἔπεισαν δὲ καὶ τοὺς Ὠρωπίους δι' ὑποσχέσεων καὶ δώρων ἵνα συνομολογήσωσι μετ' αὐτῶν συνθήκην ὅλως ἀλλοίαν. Κατὰ ταύτην τὸ μὲν ληστρικὸν τόλμημα τοῦ 156 ἔδει νὰ πραδοθῇ εἰς λήθην, ὁ δὲ Ὠρωπὸς νὰ δεχθῇ φρουρὰν Ἀττικὴν καὶ νὰ παραδώσῃ ὁμήρους εἰς τοὺς Ἀθηναίους· ἐν ᾗ περιπτώσει δ' ἡ μικρὰ πόλις, ἡ καθισταμένη διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ὑπήκοος τῶν Ἀθηναίων, ἤθελεν αὖθις ὑποστῇ ζημίας ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ὑπεχρεοῦντο οὗτοι νὰ ἐκκενώσωσιν ἐντελῶς τὸν Ὠρωπὸν καὶ νὰ ἀπολύσωσι τὴν πόλιν ἐκ τῆς μετ' αὐτῶν συμπολιτείας. Ὅτε λοιπὸν τῷ 150 π. Χ. πολλοὶ Ὠρώπιοι πολῖται ἐκακοποιήθησαν ὑπὸ Ἀθηναίων στρατιωτῶν, ὁ δὲ τῶν Ἀθηναίων δῆμος ἠρνήθη νὰ ἐκκενώσῃ τὸν Ὠρωπόν, θέλων ἁπλῶς νὰ τιμωρήσῃ τοὺς πταίσαντας στρατιώτας, τότε ἐπεκαλέσαντο οἱ Ὠρώπιοι ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων τὴν βοήθειαν τῆς Πελοποννησιακῆς συμπολιτείας. Αἱ ἀρχαὶ τῆς Συμπολιτείας ἀπέρριψαν τὸ πρῶτον ἁπλούστατα τὴν ἐπίκλησιν ταύτην. Ἀλλὰ τότε οἱ Ὠρώπιοι ὑπεσχέθησαν εἰς τὸν τότε στρατηγὸν τῆς Συμπολιτείας, τὸν Σπαρτιάτην Μεναλκίδαν, ἐν πάσῃ ἐχεμυθίᾳ, δέκα τάλαντα ὡς δῶρον, ἐὰν προσῆγον εἰς αὐτοὺς ἐπιτουρίας ἐκ Πελοποννήσου. Ὁ ἄθλιος οὗτος ἄνθρωπος ἦλθε τότε εὐθὺς εἰς συνεννόησιν πρὸς τὸν Καλλικράτην· οὗτος δὲ δελεασθεὶς ὑπὸ τῆς ἐλπίδος ὅτι ἔμελλε νὰ λάβῃ τὸ ἥμισυ τῶν χρημάτων τοῦ Ὠρωπείου δωροδοκήματος κατώρθωσεν ἀληθῶς ἵνα ἡ Συμπολιτεία ἀποφασίσῃ νὰ ἐπεμβῇ στρατιωτικῶς ἐν τῷ ζητήματι τῷ Ὠρωπικῷ. Ἀλλὰ μόλις ἔλαβον οἱ Ἀθηναῖοι ἀκριβῆ εἴδησιν περὶ τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτοὺς κινδύνου τοῦ πολέμου, καὶ εὐθὺς ἀνενέωσαν ἐν πάσῃ σπουδῇ τὴν δήωσιν τοῦ Ὠρωποῦ, ἐξαγαγόντες ἅμα καὶ τὴν φρουρὰν αὐτῶν ἐκ τῆς δυστήνου πόλεως. Ὁ Πελοποννησιακὸς στρατὸς μὴ ἐλθὼν ἐγκαίρως δὲν ἠδυνήθη νὰ κωλύσῃ τὸ νέον τοῦτο σκάνδαλον· ὅτε δὲ ὁ Μεναλ-

lia. I, 5. Αἰλιαν. Ποικίλ. Ἱστορ. Γ'. 7. Πλουτ. Κάτ. πρεσβ. κ. 22. Πρβλ. Mommsen R. G. τ. 2 σ. 420. Lange. Röm. Alterth. τόμ. 2 σ. 279.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κίδας καὶ ὁ Καλλικράτης ἤθελον νὰ εἰσβάλωσι δηοῦντες εἰς τὴν Ἀττικήν, δὲν ὑπήκουσαν εἰς αὐτοὺς οἱ στρατιῶται, ἰδίως οἱ Λακεδαιμόνιοι [35].

Ἀλλ' οὕτω δὲν ἔληξεν τὸ χυδαῖον παίγνιον. Ὁ Μεναλκίδας ἐν τῇ ἀτιμίᾳ αὐτοῦ δὲν ἠσχύνθη νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς Ὡρωπίους, καὶ μετὰ τὰ γενόμενα, εἰς πληρωμὴν τῶν δέκα ταλάντων, ἀλλ' εἶτα ἠρνήθη νὰ δώσῃ τῷ Καλλικράτει τὰ πέντε τάλαντα. ἃ εἶχεν ὑποσχεθῇ πρὸς αὐτόν [36]. Ἐντεῦθεν δὲ ἡ ῥυπαρὰ ἔρις ἔλαβε χαρακτῆρα κινδυνώδη εἰς τοὺς Ἀχαιούς. Διότι μόλις εἶχε λήξει τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς τοῦ Μεναλκίδου, μόλις ὁ δημοκρατικὸς Δίαιος ὁ Μεγαλοπολίτης, εἷς τῶν πρὸ μικροῦ ἐξ Ἰταλίας ἀπολυθέντων ἐξορίστων καὶ τῶν μανιωδεστάτων ἐχθρῶν τῆς Ῥώμης εἶχεν ἐκλεχθῇ στρατηγὸς τῆς Συμπολιτείας διὰ τὸ ἔ. 149, καὶ εὐθὺς ὁ φιλέκδικος Καλλικράτης ἐξήγγειλε παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς θανάσιμον κατὰ τοῦ Μεναλκίδου κατηγορίαν ὡς ἐνόχου ἐσχάτης προδοσίας, λέγων ὅτι ὡς πρεσβευτὴς ἐν Ῥώμῃ (δὲν ἠξεύρομεν, πότε;) ἐρραδιούργησε κατὰ τῶν συμφερόντων τῆς Συμπολιτείας ἐργασάμενος ἰδίως ἵνα χωρίσῃ τὴν Σπάρτην ἀπὸ τῆς Συμπολιτείας [36α]. Εἰς θανάτου φόβον καὶ ἀπορίαν περιελθὼν νῦν ἔσπευσεν ὁ κατηγορούμενος πρὸς τὸν Δίαιον καὶ προσήνεγκεν αὐτῷ τρία τάλαντα ἐκ τῶν Ὡρωπείων χρημάτων, ἐὰν ἤθελε σώσει αὐτόν. Ὁ ἀγαθὸς οὗτος δημοκρατικὸς τοσούτῳ μᾶλλον ἦτο προσιτὸς εἰς τοιαύτας προτροπάς, ὅσον παρείχετο αὐτῷ οὕτω καλή τις εὐκαιρία ἵνα λυπήσῃ βαρέως τὸν πολιτικὸν αὐτοῦ ἐχθρὸν Καλλικράτην. Δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν ὁ Μεναλκίδας ἦτο ἔνοχος ἢ οὔ· ἀλλ' ὁ Δίαιος ὁπωσδήποτε ἐματαίωσε τὴν κατὰ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ δίκην [37]. Ἐν τούτοις ἐν τῇ Συμπολιτείᾳ ἠγέρθη φανερὰ δυσαρέσκεια ἕνεκα τῶν τοιούτων ἀνηκούστων εὐτελῶν πράξεων τῶν ἀνω-

[35] Παυσαν. Ζ'. 11, 2 - 3.
[36] Παυσαν. Ζ'. 12, 1.
[36α] Παυσαν. Ζ'. 12, 1. Πρβλ. Freeman σ. 689.
[37] Παυσαν. Ζ'. ἐν εἰρ. τ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τάτων αὐτῆς ἀρχόντων. Πρὸ πάντων μεγάλη ἦτο ἡ κατὰ τοῦ Διαίου ὀργὴ ὡς ἐγκαινίσαντος τὴν νέαν ἀρχὴν τῶν μετὰ τοσούτου πόθου ἀναζητηθέντων ἐξορίστων διὰ πράξεως ἐπονειδίστου διαφθορᾶς. Καὶ νῦν ὁ Δίαιος, ἵνα ἀποστρέψῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ὀργὴν τοῦ λαοῦ, ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν τῶν ὁμοσπόνδων εἰς ἄλλα πράγματα· πρὸς τοῦτο δὲ παρεῖχον αὐτῷ δυστυχῶς κατάλληλον εὐκαιρίαν οἱ ἄπαυστοι πρὸς τὴν Σπάρτην διαπληκτισμοί. Δυστυχῶς αἱ εἰδήσεις ἡμῶν περὶ τῆς σπουδαίας ταύτης τροπῆς τῶν πραγμάτων εἶναι πολὺ ἐνδεεῖς καὶ ἐπισφαλεῖς. Ἐν τούτοις βλέπομεν ὅτι ἀνεζωπυρήθη τότε πάλιν ἡ παλαιὰ περὶ Βελεμίνης ἔρις (σ. 306). Ἐκ τῆς κατηγορίας τοῦ Καλλικράτους δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον πέμψει ἐκ νέου πάλιν περὶ τοῦ πράγματος τούτου πρεσβείαν εἰς τὴν Σύγκλητον. Πρὸς τούτοις φαίνεται ὅτι ἀκριβῶς ἡ νεωτάτη τοῦ Καλλικράτους ἐναντίον τοῦ Μεναλκίδου ἐπίθεσις βαθέως παρώργισε τοὺς Σπαρτιάτας, ὁ δὲ Μεναλκίδας ἰσχυρῶς ὑπεδαύλισε τὴν δυσαρέσκειαν τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ ἐναντίον τῆς μισητῆς αὐτοῖς πάντοτε μετὰ τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας ἑνώσεως [37α]. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ θανατικὴ κρίσις, ὑφ' ἧς ἠπειλήθη ὁ Μεναλκίδας, ἐξήγειρε πάλιν ἰσχυρῶς τὴν ἀρχαίαν ἔριδα περὶ τοῦ δικαιώματος τῆς Συμπολιτείας τοῦ νὰ καλῇ πρὸ τῶν δικαστηρίων αὐτῆς καὶ τοὺς ἕνεκα πολιτικῶν ἐγλκημάτων ποινικῶς καταδιωκομένους Σπαρτιάτας (σ. 236) Ἀπόφασις τῆς Συγκλήτου ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν προκληθεῖσα ἐξεδόθη ἐν ἀρχῇ λέγουσα, ὅτι ἡ Ῥώμη δὲν ἀνεμιγνύετο εἰς τὰς περὶ ὁρίων ἔριδας· καὶ ὅτι ἄλλως ἠδύναντο οἱ Σπαρτιᾶται, ἐξαιρουμένων τῶν ποινικῶν περιπτώσεων, νὰ ζητήσωσι πανταχοῦ τὸ δίκαιον αὐτῶν ἐν τῇ κοινῇ συνόδῳ τῆς Συμπολιτείας. Κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης, ἐφ' ὅσον ἀνεφέρετο αὕτη εἰς τὴν ἀπὸ τῆς Συμπολιτείας ἀφαίρεσιν τῆς ποινικῆς ἐναντίον τῆς Σπάρτης δικαιοδοσίας, ἤγειρεν ὁ Δίαιος ἐν τῇ κοινῇ Συνόδῳ σφοδρὰν διαμαρ-

[37α] Πρβλ. Freeman σ 689.

τυρίαν καὶ ἐπιμαρτυρόμενος πιθανώτατα [37δ] πρὸς τοῦτο τὸ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐπικρατοῦν ὡς πρὸς ταῦτα καθεστὼς, ἠδύνατο πρὸ πάντων νὰ ἀναφέρῃ τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ὁ Σπαρτιάτης Λεωνίδας, ἀνὴρ ἀρχαίου βασιλικοῦ γένους, μικρὸν πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Περσεικοῦ πολέμου κατηγορηθεὶς πρὸ τῆς κοινῆς συνόδου διὰ μυστικὰς πρὸς τὸν Περσέα συνεννοήσεις ἄνευ οὐδεμιᾶς οὐδαμόθεν γενομένης ἀντιρρήσεως κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν [37γ]. Ἐντεῦθεν καὶ ἐν τῇ κοινῇ συνόδῳ σφοδρὰ ἐξηγέρθη ἔρις, καθ' ἣν οἱ Σπαρτιᾶται ἐκήρυξαν ἐπὶ τέλους ὅτι θὰ ἀνενεχθῶσιν αὖθις εἰς τὴν Σύγκλητον περὶ τοῦ πράγματος. Τότε ὁ Δίαιος μετὰ μεγάλης σφοδρότητος ἐκήρυξεν ὡς ἰσχύοντα τὸν δυστυχῶς ἀπὸ ἐτῶν ὑπό τε τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Σπάρτης πράγματι οὐδεμιᾶς ἀξιούμενον προσοχῆς νόμον τῆς Συμπολιτείας, τὸν ἀπαγορεύοντα εἰς τὰ μέλη τῆς Συμπολιτείας νὰ πέμπωσιν ἰδίας πρεσβείας εἰς ξένα κράτη· οὕτω τὰ πράγματα ἔληξαν εἰς φανερὰν ῥῆξιν πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ τὰς λοιπὰς ὁμοσπόνδους πολιτείας [37δ].

Ἑκατέρωθεν λοιπὸν ἐγένοντο νῦν μεθ' ὅλης τῆς σπουδαιότητος παρασκευαὶ πρὸς πόλεμον. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται ἠσθάνοντο καλῶς ὅτι, ἐν ᾗ νῦν διετέλουν θέσει, δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποστῶσιν ἐπὶ μακρὸν τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῆς ὑπερόχου δυνάμεως τῆς Συμπολιτείας· διὰ τοῦτο ἐζήτουν ἵνα δι' ἰδιαιτέρων εἰς ἑκάστην ὁμοσπονδιακὴν πόλιν πρεσβειῶν ἀποστρέψωσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὴν ἀπειλουμένην κατ' αὐτῶν ἐπίθεσιν, διεπραγματεύοντο δὲ ἔτι καὶ πρὸς τὸν Δίαιον αὐτόν. Ὅτε δὲ ἐξ ἑνὸς μὲν ὑπὸ πασῶν τῶν πόλεων ἐδόθη αὐτοῖς ἀπάντησις, ὅτι δὲν ἔμελλον νὰ παρακούσωσιν εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ στρατηγοῦ τῆς Συμπολιτείας διατάσσοντος αὐτοὺς νὰ βαδίσωσι κατὰ τῶν πολεμίων, ἐξ ἄλλου δὲ ὁ Δίαιος αὐτὸς ἐν φωτεινῇ τινι στιγμῇ ἐκήρυξεν αὐτοῖς, ὅτι αἱ παρασκευαὶ αὐτοῦ δὲν ἐγένοντο ἐναντίον τοῦ Σπαρτιατικοῦ δήμου, ἀλλὰ μόνον ἐναντίον

[37δ] Πρβλ. Freeman ἐν εἰρημ. τ. καὶ Schorn, σ. 384 εἰς Παυσαν. Ζ'. 12, 2.
[37γ] Liv. XLII. 51.
[37δ] Παυσαν. Ζ'. 12, 1-2.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῶν παρὰ τὸν Εὐρώταν νεωτεροποιῶν· τότε ἀπεφάσισαν οἱ Σπαρτιᾶται νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος. Ἡ γερουσία τῆς Σπάρτης ἐζήτησε παρὰ τοῦ Διαίου κατάλογον τῶν ὑπόπτων τῇ Συμπολιτείᾳ ῥαδιούργων· διὰ δολομηχάνου δὲ προτάσεως τοῦ Ἀγασισθένους ἔπρεπεν οὗτοι, ἄνδρες ἐπιφανεῖς 24, καὶ πρῶτος ἐν αὐτοῖς ὁ Μεναλκίδας, νὰ καταλίπωσιν ἐπί τινα χρόνον τὴν Σπαρτιατικὴν χώραν· πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος αὐτῶν μάλιστα ἔπρεπεν οὗτοι νὰ στέρξωσι καὶ εἰς θάνατον ὕστερον νὰ καταδικασθῶσιν καθ' ὅλους τοὺς τύπους. Ἐν τούτοις οἱ φυγάδες οὗτοι κατὰ μυστικῶς συμπεφωνημένα, ὤφειλον νὰ μεταβῶσιν εἰς Ῥώμην ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἐντὸς μικροῦ χρόνου ἔμελλον νὰ ἐπαναχθῶσιν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐν πάσῃ τιμῇ εἰς τὴν Σπάρτην [38]. Ὁ πόλεμος κατὰ τῆς Σπάρτης ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας δὲν ἐξερράγη ἔτι. Ἀλλ' εὐθὺς ὡς ἐγένετο γνωστὸν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς ποίαν σημασίαν εἶχεν ἡ ἐξορία τῶν 24 ἐκείνων ἀνδρῶν, ὁ Δίαιος καὶ ὁ Καλλικράτης, λησμονήσαντες νῦν, ἐν τῷ κοινῷ κατὰ τῆς Σπάρτης μίσει, τὴν πρὸς ἀλλήλους παλαιὰν ἔχθραν, ἔσπευσαν ἐπίσης εἰς Ἰταλίαν ὡς πρέσβεις τῆς συμπολιτείας. Καὶ ὁ μὲν Καλλικράτης ἀπέθανε καθ' ὁδόν. Ὁ δὲ Δίαιος καὶ ὁ Μεναλκίδας διεπληκτίσθησαν ἐναντίον ἀλλήλων πρὸ τῆς Συγκλήτου κατὰ τρόπον χυδαιότατον, ἑωσοῦ τέλος ἐδόθη αὐτοῖς ἀπάντησις ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ὅτι εὐθὺς ἔμελλε νὰ μεταβῇ εἰς Πελοπόννησον πρεσβεία συγκλητική, ἵνα διευθετήσῃ ὁριστικῶς τὴν μεταξὺ Σπάρτης καὶ τῶν λοιπῶν ὁμοσπόνδων ἔριν [39].

Ἡ ὅλη μέχρι νῦν διαγωγὴ τοῦ Διαίου, ἐφ' ὅσον πρέπει νὰ πιστεύωμεν εἰς τὰς σωζομένας εἰς ἡμᾶς εἰδήσεις, διαφωτίζει ἡμᾶς σαφῶς περὶ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, ὃν θέλομεν ἐπὶ τέλους συναντήσει ἐπὶ τῶν αἱματηροτάτων ὁδῶν. Ὁ Δίαιος φαίνεται φύσις πολὺ εὐτελὴς ἔτι δὲ ὡς ἄνθρωπος στερούμενος πάσης ἀξίας λόγου δεξιότητος καὶ βαθυτέρας πολιτικῆς νοημοσύνης, ὑπείκων ἅμα

[38] Παυσαν. Ζ'. 12. 2.
[39] Παυσαν. αὐτόθι.

ἐν τῇ ἀγρίᾳ αὐτοῦ ἐμπαθείᾳ εἰς πᾶσαν νέαν ἐντύπωσιν, ἣν ἤθελε φέρει ἡ στιγμή. Καίτοι ἦτο πεπληρωμένος σφοδροτάτου μίσους κατὰ τῆς Ῥώμης, οὐχ ἧττον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἦτο ἔτι πολὺ μακρὰν τότε τῆς σκέψεως τοῦ νὰ παρασύρῃ τοὺς δημοκρατικοὺς τῆς Πελοποννήσου εἰς ἀγῶνα ἀπεγνωσμένον κατὰ τῆς Ῥώμης. Ἐὰν τοῦτο ἤθελεν ἀπὸ τοῦδε σοβαρῶς, δὲν ἔπρεπε τότε νὰ ἔλθῃ εἰς ἐχθρότητα πρὸς τὴν Σπάρτην ἕνεκα ἐλεεινῶν προσωπικῶν λόγων· ἔπρεπε τοὐλάχιστον, ἔχων ὑπ' ὄψει τὴν καθόλου πολιτικὴν κατάστασιν τοῦ κόσμου, ὡς εἶχεν αὕτη μεταβληθῇ τῷ 149, νὰ ἀποκαταστήσῃ ἐπὶ πάσῃ θυσίᾳ τὴν πρὸς τὴν Σπάρτην εἰρήνην. Πᾶς Ἀχαιός, διανοούμενος κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ν' ἀγωνισθῇ ἅπαξ ἔτι πρὸς τὴν Ῥώμην ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος, δυοῖν θάτερον ἠδύνατο νὰ ποιήσῃ· ἢ νὰ προσαγάγῃ πᾶσαν τὴν Πελοποννησιακὴν δύναμιν εἰς τὸν τολμηρὸν ἄνδρα, ὅστις ἀκριβῶς τότε εἶχεν ἀναφλέξει ἐν Μακεδονίᾳ τὴν κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπανάστασιν· ἢ, ἐὰν πρὸς τῷ φανατισμῷ εἶχε τοὐλάχιστον καί τινα πολιτικὴν σύνεσιν, ἠδύνατο ὁ τοιοῦτος ἀρχηγός, ἀφοῦ τελευτῶντος τοῦ ἔτους 149 οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν περιπεπλεγμένοι συγχρόνως ἐν πολλοῖς τόποις, ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ πρὸ τῆς Καρχηδόνος καὶ ἐν Μακεδονίᾳ εἰς κινδυνωδεστάτους πολέμους, νὰ φανατίσῃ ἰσχυρῶς τοὺς Πελοποννησίους καὶ νὰ συγκρατήσῃ ἡνωμένην τὴν δύναμιν τῶν ὁμοσπόνδων, ἵνα ὕστερον ἐν τῇ πρώτῃ καταλλήλῳ στιγμῇ ἐπιπέσῃ ὡσαύτως κατὰ τῶν Ῥωμαίων οὐχὶ ἄνευ τινὸς ἐλπίδος ἐπιτυχίας. Ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν διενοεῖτο ὁ ἄθλιος Δίαιος. Περιελθὼν ἅπαξ ἐκ ταπεινῶν ὅλως ἐλατηρίων εἰς διάστασιν πρὸς τὴν Σπάρτην, ἐν τῷ περιωρισμένῳ αὐτοῦ ὁρίζοντι ἤγετο ἁπλῶς ὑπὸ τῆς σκέψεως νὰ ἐκδικηθῇ ὡς οἷόν τε δεινότατα τοὺς Σπαρτιάτας τούτους, οἵτινες ὑπῆρξάν ποτε ἐχθροὶ τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ πατρίδος Μεγαλοπόλεως, ἦσαν δὲ πάντοτε πρόθυμοι ὀπαδοὶ χωριστικῆς πολιτικῆς, πρὸ πάντων δὲ εὐνούμενοι τῶν Ῥωμαίων. Μικρόν τι ἐγκρατὴς ἑαυτοῦ γενόμενος ἠδύνατο ὁ Δίαιος, καί περ μὴ ὢν εἰς θέσιν ν' ἀγωνισθῇ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, τοὐ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λάχιστον νὰ πατάξῃ καὶ νῦν ἔτι τὴν παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις διηνεκῶς πάντως ὑφισταμένην κλίσιν εἰς τὸ νὰ παραβαίνωσί τινας νόμους τῆς Συμπολιτείας καὶ νὰ ἐνεργῶσι τὴν ἀνάμιξιν τῆς Ῥώμης εἰς τὰ πράγματα τῆς Πελοποννήσου· ἀντὶ τούτου βλέπομεν αὐτὸν ἀμιλλώμενον ἀσμένως πρὸς τὸν Μεναλκίδαν εἰς νέας φαύλας πράξεις.

Οἱ Ῥωμαῖοι, ὡς ἤδη παρετηρήσαμεν, ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους περιεσπῶντο ἐν πολλοῖς τόποις ὑπὸ σοβαρωτάτων καὶ ἄκρως δυσχερῶν ἐξωτερικῶν πολέμων. Ἐντεῦθεν δὲ δὲν ἐσκέπτετο ἐπὶ τοῦ παρόντος, περὶ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀποστολῆς τῆς ἐπιτροπείας, ἣν εἶχον ὑποσχεθῇ, τῆς μελλούσης νὰ διευθετήσῃ τὸ οἰκτρὸν Σπαρτιατικὸν ζήτημα. Περὶ τούτου νῦν ὁ Μεναλκίδας ἐν Σπάρτῃ καὶ ὁ Δίαιος ἐν τῇ Ἀχαϊκῇ συμπολιτείᾳ εἶχον τὸ θράσος νὰ ψευδολογῶσιν ἑκατέρωθεν πρὸς τοὺς συμπολίτας αὐτῶν· καὶ ὁ μὲν Μεναλκίδας ἔλεγεν ὅτι ἡ Σύγκλητος ἀπεφήνατο ὑπὲρ τῆς ὁλοσχεροῦς αὐτονομίας τῆς Σπάρτης, βεβαιῶν τὰ λεγόμενα δι' οἱουδήποτε εὐλογοφανοῦς ἰσχυρισμοῦ· ὁ δὲ Δίαιος τοὐναντίον ἐκήρυττεν ὅτι ἡ Σύγκλητος ἐγκατέλιπε τοὺς Σπαρτιάτας ὅλως εἰς τὴν διάκρισιν τῆς Συμπολιτείας[40]. Ἐπὶ τούτοις τὰ πάθη ἑκατέρωθεν οὕτω σφοδρῶς ἐξεκαύθησαν, ὥστε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος κατέστη πλέον ἀναπόδραστος. Ὁ Δαμόκριτος, ὁ διὰ τὸ ἔ. 148 ἐκλεγεὶς στρατηγὸς τῆς Συμπολιτείας, παρεσκευάζετο πάσῃ δυνάμει, ἵνα κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔαρ ἦθερος εἰσβάλῃ μετὰ καταθλιπτικῆς δυνάμεως εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα[41]. Αἱ ἀσθενεῖς που ὑφούμεναι φωναὶ τῶν ἀσθενῶν λειψάνων μετριοπαθεστέρας τινὸς μερίδος οὐδεμίαν πλέον εἶχον ροπήν· ἡ δὲ ὀλιγαρχικὴ ῥωμαΐζουσα μερὶς ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Καλλικράτους ἦτο τόσον ἀσθενής, ὥστε ὑπέμενε πράως τὴν ἐκ τῶν δημοσίων τόπων ἀπομάκρυνσιν τῶν εἰκόνων τοῦ μέχρι πρὸ μικροῦ τοσοῦτον ἰσχυροῦ τούτου ἀνδρός[42]. Ἡ δὲ ἐπὶ πολλὰ ἔτη βράδυν-

[40] Παυσαν. Ζ΄. 12, 2. τέλ.
[41] Παυσαν. Ζ΄. 13, 1.
[42] Πρβλ. Πολύβ. ΛΖ΄. 1 γ.

σις τῆς ἐπιτροπείας τῆς Συγκλήτου ὕψωσε τὸ θάρρος τῆς πολεμικῆς μερίδος τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσον καὶ τὰ ἐν Μακεδονίᾳ πράγματα ἐλάμβανον πορείαν διηνεκῶς κινδυνωδεστέραν εἰς Ῥώμην.

Ἐν Μακεδονίᾳ ἀληθῶς εἶχεν ἐκραγῇ τῷ 149 φοβερὰ ἐπανάστασις. Νεαρός τις ἀνήρ, κηρύττων ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ Περσέως εἶχε συναγάγει περὶ ἑαυτὸν ἐν τοῖς Θρᾳκικοῖς ὁρίοις πλῆθος τολμηρῶν τυχοθηρῶν καὶ ἀναγνωρισθεὶς ὡς βασιλεὺς ὑπό τινων Θρᾳκῶν ἡγεμόνων καὶ Θρᾳκικῶν φυλῶν διὰ τῆς τούτων συνδρομῆς τὸ πρῶτον ἐπεχείρησεν εἰσβολὴν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Λαμπρά τις νίκη ἐναντίον τοῦ ἐγχωρίου στρατοῦ τῆς τοπαρχίας τῆς Ἀμφιπόλεως ἠνέῳξεν αὐτῷ τὴν διάβασιν τοῦ Στρυμόνος· δευτέρα δὲ νίκη πρὸς δυσμὰς τοῦ ποταμοῦ τούτου παρέδωκεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ τὰς λοιπὰς Μακεδονικὰς τοπαρχίας, ἐνῷ μέχρι τούτου εἰς τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἐμφάνισιν τοῦ ἀνδρὸς οἵ τε ἐν Ῥώμῃ καὶ οἱ ἐν τῇ νοτίῳ Ἑλλάδι μετὰ σκώμματος μόνον ἀπέβλεπον καὶ γελώτων ἀπιστίας. Πανταχοῦ νῦν ὁ βαρέως καταπιεζόμενος Μακεδονικὸς λαὸς ἐξηγέρθη ὑπὲρ τοῦ τολμηροῦ καὶ μεγαλόνου μνηστῆρος, οὗ αἱ λαμπραὶ ἐπιτυχίαι καὶ ἡ ἐκπληκτικὴ ὁμοιότης πρὸς τὸν Περσέα κατενίκων πάντα περαιτέρω δισταγμὸν καὶ κατεσίγαζον τοὺς λόγους πάντων ἐκείνων, οἵτινες ἐν τῷ νεαρῷ κινδυνευτῇ ἤθελον νὰ γνωρίσωσι μόνον τὸν Ἀνδρόνικον, τὸν υἱὸν τινὸς κναφέως καταγόμενον ἐκ τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ πόλεως Ἀδραμυττίου[43]. Ἐνῷ δὲ ἐν Ἑλλάδι δὲν ἐπίστευον εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς νέας Μακεδο-

[43] Πρβλ. Πολύβ. ΛΗ'. 1α, 1. καὶ 1δ, 1-3. Liv. Epit. XLVIII καὶ ἰδίως XLIX Ζωναρ. Θ'. 28. Flor. 30. Vellei I. 11-1. Rufin. breviar. κ. 7. Ammian Marcell. XIV. 11. 31. XXVI. 6, 20. Λουκιαν. Ἀπαιδ. κ. 20. Πορφύρ. παρὰ Εὐσεβ. Χρον. Α. 138 σ. 178 (παρὰ K. Müller. fr. hist. graec. vol. III σ. 702. 13) Tacit. Ann. XII. 62. Κατά τινας ὁ νεαρὸς μνηστὴρ παρέστησεν ἑαυτὸν ὡς τὸν Φίλιππον τὸν υἱὸν τοῦ Περσέως· ἀλλ' οὗτος ἦν αἰχμάλωτος παρὰ Ῥωμαίοις καὶ πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἀποθάνει· Πρβλ. Διόδ. Ἀποσπάσμ. Ἐσκουριαλ. ἀποσπ. βιβλ. 30 κξ. ἀρ. 16. παρὰ Bekker τόμ. 4 σ. 262. Πολύβ. ἐν εἰρ. τ. Vellei ἐν εἰρ. τ. Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ. Πορφυρ. εἰρ. τ. κατ' ἄλλους, ὡς (Liv. ἐν εἰρ. τ.) ἐξελήφθη ὡς νόθος υἱὸς τοῦ Περσέως. Κατὰ τὸν Λ. Ἀμπέλιον (L. Ampelius lib. memor. c. 16. 44.) παρέστη ὡς υἱὸς τοῦ βασιλέως Φιλίππου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νικῆς ἐξεγέρσεως, ὁ Ψευδοφίλιππος οὗτος ἐφάνη εἰς τὰ ὅρια τῆς Θεσσαλίας καὶ ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ μεγάλας ἐποιήσατο προόδους. Πρῶτον δὲ ὁ περίφημος Ῥωμαῖος πολιτικὸς ἀνὴρ Πόπλιος Σκιπίων Νασικᾶς, ἀποσταλεὶς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον πρὸς ἀκριβεστέραν ἐξέτασιν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ πραγμάτων, ἠδυνήθη, διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν μετὰ πάσης σπουδῆς συλλεγέντων ὑπ' αὐτοῦ Ἑλληνικῶν καὶ ἰδίως Ἀχαϊκῶν στρατευμάτων, νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς Μακεδόνας καὶ νὰ ἐξελάσῃ αὐτοὺς ἐκ τῆς Θεσσαλίας [44]. Τότε δὲ ἡ Σύγκλητος ἰσχυρῶς ἐπελάβετο τοῦ ἔργου καὶ διέταξε τῷ πραίτορι Ποπλίῳ Ἰουβεντίῳ Θάλνᾳ νὰ ὑποτάξῃ αὖθις τὴν Μακεδονίαν. Ὁ Ἰουβέντιος, ὅστις, ὡς φαίνεται, περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔ. 149 μεθ' ἑνὸς λεγεῶνος καὶ τῶν Ἰταλικῶν στρατευμάτων εἰσέβαλεν εἰς Μακεδονίαν, μετὰ τοσαύτης κουφότητος διεξήγαγε τὸν πόλεμον, ὥστε ὁλοσχερῶς ἐνικήθη ὑπὸ τοῦ μνηστῆρος καὶ μετὰ μεγίστου μέρους τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ ἐσφάγη, ἡ δὲ Θεσσαλία ἠδύνατο αὖθις νὰ κατακλυσθῇ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων. Καὶ νῦν ὁ μνηστήρ, πρὸς ὃν πανταχόθεν συνέρρεον ἐθελονταὶ καὶ μισθοφόροι, ἦλθεν εἰς συνεννόησιν πρὸς τὴν Καρχηδόνα, ἥτις ἀπὸ τοῦ ἔτους 149 ἠγωνίζετο κατὰ Ῥωμαίων τὸν ἔσχατον αὐτῆς ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα καὶ διὰ τῆς μανιώδους αὐτῆς ἀντιστάσεως ἀκριβῶς τότε εἶχε περιαγάγει τὴν Σύγκλητον εἰς μεγίστην ἀμηχανίαν [45]. Ἐν τῇ κινδυνώδει ταύτῃ θέσει τῶν πραγμάτων, ἣν οἱ ἐν Πελοποννήσῳ ἐχθροὶ τῆς Ῥώμης ἐν τῇ μικρονοίᾳ αὐτῶν οὐδαμῶς ἐπωφελοῦντο ἵνα προβῶσιν εἰς γενναῖόν τι τόλμημα, ἔσπευσεν ἡ Σύγκλητος νὰ πέμψῃ εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου, μετὰ πολλῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἕνα τῶν ἀρίστων αὐτῆς στρατηγῶν, τὸν πραίτωρα Κόϊντον Καικίλιον Μέτελλον. Ὁ Μέτελλος, ὅστις καὶ τὸν Περγαμηνὸν στόλον τοῦ βασιλέως Ἀττάλου Β'. προσέλαβεν εἰς βοήθειαν αὐτοῦ, εἰσήλασεν εὐτυχῶς εἰς Μακεδονίαν κατὰ τὸ ἔαρ ἢ

[44] Liv. Epit. L. Πολύδ. ΑΖ'. 1 δ, 3 καὶ 4. Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ.

[45] Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ. Liv. Epit. I. Διόδ. ΑΓ'. 9. Πρόλ. Flor ἐν εἰρ. τ. Ἀππιαν. Καρχηδ. κ. 111. Eutrop. IV. 13. Oros. IV. 22. τέλ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὸ θέρος τοῦ 148, ἀλλ' ἠττήθη ἔν τινι ἱππομαχίᾳ παρὰ τὴν Πύδναν. Νῦν ὁ μνηστὴρ κατέστη οὕτως ἰσχυρός, ὥστε διαιρέσας τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἔπεμψε στίφος στρατιωτικὸν εἰς Θεσσαλίαν, ἵνα καὶ κατὰ τὰ νῶτα τοῦ Μετέλλου ἐξεγείρῃ ἐπανάστασίν τινα τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ τάχιστα κατωρθωσεν ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ εἰς τοιαύτην τινὰ μεγάλην μάχην, ἐν ᾗ οἱ διὰ τῆς ἀποστολῆς τῆς διὰ τὴν Θεσσαλίαν καθορισθείσης ἐκείνης μοίρας ἀκαίρως ἐξασθενήσαντες Μακεδόνες ὀλοσχερῶς ἠττήθησαν· ὁ δὲ μνηστὴρ περιῆλθε νῦν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποχωρήσῃ ἐπί τινα χρόνον μέχρι τῶν Θρᾳκικῶν ὀρίων[46].

Ἡ οὕτω προελθοῦσα ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον εἰς τοὺς Ῥωμαίους κινδυνώδης κατάστασις τῶν Μακεδονικῶν πραγμάτων εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ (τῷ 148) αὐξήσει τοσοῦτον ἰσχυρῶς τὸν πολεμικὸν ζῆλον τῶν Ἀχαιῶν δημοκρατικῶν τοὐλάχιστον ἐναντίον τῆς Σπάρτης, ὥστε οὗτοι ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ἀνθίσταντο φανερῶς εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Καὶ ἔμελλεν ἤδη ὁ στρατηγὸς Δαμόκριτος νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα, ὅτε ἀφίκετο πρεσβεία τις τοῦ στρατηγοῦ Μετέλλου εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ. Ὁ Μέτελλος, ὡς παραδίδεται, ἐπὶ τῇ εἰδήσει περὶ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἀπειλητικῶς χρισίμου καταστάσεως εἶχεν ἐνεργήσει ἵνα πρεσβεία τις τῆς Συγκλήτου, προωρισμένη διὰ τὴν Ἀσίαν, ἀκολουθήσῃ τὴν ὁδὸν αὐτῆς διὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ παραινέσῃ τοῖς ὁμοσπόνδοις, ἵνα παύσωσι τὴν πρὸς τὴν Σπάρτην ἔριν ἀναμένοντες ἡσύχως τὴν ἄφιξιν τῆς συγκλητικῆς ἐπιτροπείας, ἣν εἶχεν ὑποσχεθῇ νὰ πέμψῃ ἡ Σύγκλητος. Ἀλλ' ὁ Δαμόκριτος δὲν προσεχώρησε νῦν εἰς τὴν παραίνεσιν ταύτην, ἀλλ' ἐβάδισεν ἡσύχως προσωτέρω πρὸς τὴν Σπάρτην. Μετά τινα δὲ χρόνον συνήφθη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Σπαρτιατῶν μάχη σφοδρά, ἐν ᾗ οἱ ἀσθενέστεροι ὄντες Σπαρτιᾶται ἠττήθησαν ὀλοσχερῶς ἀπολέσαντες χιλίους τῶν μαχητῶν

[46] Διόδ. Ἀποσπασμ. Ἐσκουριαλ. εἰρ. τ. ἀρ. 18. Ζωναρ. εἰρ. τ. Liv. ἐν εἰρ. τ. Eutrop. εἰρ. τ. Flor. εἰρ. τ. Vellei. ἐν εἰρ. τ. ἰδ. καὶ Στράβ. ΙΓ'. 624 Aurelii. Victor. de vir. illustr. 61 (Metellus Macedonicus) ἀρχ. Obsequens 78 Πορφυρ. ἐν εἰρ. τ. L. Ampel. κ. 16. πρόλ. Meier ἐν εἰρ. τ. σ. 499 κξ. Mommsen R. G. τόμ. 2 σ. 39 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ Δαμόκριτος, ἀντὶ νὰ στέψῃ νῦν τὴν νίκην δι' ἐπιθέσεως κατὰ τῆς πόλεως Σπάρτης καὶ τοὐλάχιστον διὰ τῆς καταλήψεως τῆς πόλεως ταύτης ἐναντίον τῆς ἀναποδράστου Ῥωμαϊκῆς ἐπεμβάσεως ν' ἀντιτάξῃ ἐν πάσῃ περιπτώσει γεγονὸς τετελεσμένον, ἠρκέσθη εἰς δήωσίν τινα τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα ὅλως ἀβούλως γενομένην. Ἐπὶ τούτῳ τοσοῦτον ἠγανάκτησαν οἱ Ἀχαιοί, ὥστε μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ στρατοῦ κατεδίκασαν τὸν στρατηγόν, ὡς προδότην, εἰς ἀπότισιν 50 ταλάντων καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν οὕτω νὰ καταλίπῃ τὴν Πελοπόννησον ὡς φυγάς [47]. Νῦν ἐξελέγη τὸ δεύτερον ὁ Δίαιος διὰ τὸ ἔ. 147 στρατηγὸς τῆς Συμπολιτείας. Οὗτος ἀνέστειλε μέν, ὑπὸ τοῦ νικηφόρου Μετέλλου ἐτανειλημμένως πιεσθείς, τὸν κατὰ τῆς Σπάρτης φανερὸν πόλεμον, ἀλλ' ἐξ ἄλλου κατώρθωσε νὰ βλάψῃ ἄνευ πολλοῦ θορύβου τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. Κατ' εἰσήγησιν αὐτοῦ πάντα τὰ ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τῆς Σπάρτης κείμενα μικρὰ χωρία μετέστησαν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν· καὶ ταῦτα μὲν ἐπροίκισε μετὰ κτήσεων, τοὺς δὲ Σπαρτιάτας οὕτω δεινῶς ἀπέκλεισεν, ὥστε οὗτοι δὲν ἠδύναντο κἂν τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν νὰ καλλιεργῶσιν. Ἐπὶ τούτῳ ὁ Μεναλκίδας, νῦν ἀρχιστράτηγος ὢν τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, ὑπὸ τοσαύτης ἐπὶ τέλους κατελήφθη μανιώδους ὀργῆς, ὥστε ἐξορμήσας αἰφνιδίως κατὰ τῆς ὀρεινῆς πόλεως Ἰάσου ἐντελῶς κατέστρεψεν αὐτήν. Ἀλλ' ἡ φανερὰ αὕτη παραβίασις τῆς εἰρήνης ἔτυχεν ἐν Σπάρτῃ τοιαύτης ἀποδοκιμασίας, ὥστε ὁ Μεναλκίδας προετίμησε νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ζωὴν αὐτοῦ πιὼν φάρμακον [48].

Ἀλλ' ἐν τούτοις εἶχεν ἐπιστῇ ἤδη ὁ χρόνος, καθ' ὃν αἱ ἐλεειναὶ αὗται ἔριδες ἔμελλον νὰ λάβωσιν ἐν μιᾷ ὁρμῇ μεγάλας διαστάσεις καὶ μετ' ἀπροσδοκήτου ταχύτητος νὰ καταντήσωσιν εἰς τὴν

[47] Παυσαν. Ζ΄. 13, 1-3.

[48] Παυσαν. Ζ΄. 13-45. Πρβλ. Curtius, Peloponnes. τόμ. 2 ν. 250 καὶ περὶ τῆς πόλεως Ἰάσου, τῆς κειμένης πιθανῶς ἐν Σκιρίτιδι, πρβλ. σ. 322. Ὁ Πολύβ. (Μ. 5, 6) ποιεῖται μνείαν αἱματηροῦ τινος κακουργήματος τοῦ Διαίου τελεσθέντος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐναντίον τοῦ Κορινθίου Φιλίνου. Κατηγορήσας τοῦτον ὡς φρονοῦντα τὰ τῶν Ῥωμαίων, μαστιγώσας αὐτόν τε καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ στρεβλώσας πάντας ἐνώπιον ἀλλήλων, ἐφόνευσε καὶ τοὺς παῖδας καὶ τὸν Φιλῖνον.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μεγάλην Ἑλληνικὴν καταστροφήν. Ἡ πρὸ πολλοῦ ἀναμενομένη Ῥωμαϊκὴ πρεσβεία ἐφάνη τέλος (πιθανῶς κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 147) ἐν Πελοποννήσῳ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑπερηφάνου καὶ ἰταμοῦ Λευκίου Αὐρηλίου Ὀρέστου. Ἐν Ῥώμῃ τότε τὴν νικῶσαν ψῆφον εἶχεν ἄνευ ἀντιρρήσεως ἡ μερὶς ἡ ζητοῦσα ἐπειγόντως τὴν ἔκτασιν τῶν ἀμέσων ὁρίων τοῦ κράτους μέχρι τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ὁ γηραιὸς Κάτων εἶχεν ἀποθάνει περὶ τὸ τέλος τοῦ 149, ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Τιβέριος Γράκχος πρὸ ἐτῶν. Ὁ Σκιπίων ὁ Αἰμιλιανὸς εὑρίσκετο ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἔ. 147 ἐν Ἀφρικῇ ἔχων παρ' ἑαυτῷ τὸν Πολύβιον. Οὕτω κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον οὐδεὶς εὑρίσκετο ἐν Ῥώμῃ ἀνὴρ κεκτημένος ῥοπὴν πολιτικήν, ὅστις νὰ δύνηται νὰ ἐπίσχῃ τὸ κατὰ τῆς Ἑλλάδος παρασκευαζόμενον πλῆγμα. Ἐν Ῥώμῃ ἐπεκράτει ἤδη ἡ γνώμη ὅτι πρὸ πάντων ἡ Μακεδονία ἔδει πάντως νὰ καταστῇ Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία. Περὶ τῶν Ἀχαιῶν τοὐναντίον ὑπῆρχεν ἔτι τότε ἐλπὶς ὅτι ἠδύναντο οὗτοι δι' ἄλλων ὑπὸ Ῥωμαϊκὴν ἔννοιαν ἠπιωτέρων μεθόδων νὰ δαμασθῶσιν. Οἱ διέποντες λοιπὸν τὰ τοῦ κοινοῦ τῆς Ῥώμης ἐπιλαμβανόμενοι ἅπαξ τοῦ ἔργου τῆς ὁριστικῆς καὶ ἀποτελεσματικῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἡσυχίας ἐν τῇ ἀνατολικῇ χερσονήσῳ καὶ μέλλοντος νὰ ἀφαιρέσωσι ἀπὸ τῶν μεταξὺ τοῦ Ταινάρου καὶ τοῦ Δαρδανικοῦ ὀροπεδίου δίκην πελατῶν τοῖς Ῥωμαίοις ὑπακουόντων κρατῶν τὸ ἔσχατον λείψανον τῆς δυνάμεως αὐτῶν καὶ πολιτικῆς αὐτοτελείας, ἤθελον ἐν πρώτοις νὰ ἐπιτελέσωσιν ἐκεῖνο, ὃ γινόμενον ἤδη τῷ 188 θὰ ἦτο καλῶς πεπραγμένον, ἤτοι τὸν χωρισμὸν τῆς Σπάρτης ἀπὸ τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας. Ἀλλ' ἤθελον νὰ προβῶσι καὶ περαιτέρω, καὶ ἐν τῷ ἅμα διὰ τῆς διαλύσεως πολλῶν τῶν ἰσχυροτάτων μελῶν τῆς Συμπολιτείας νὰ φθείρωσιν ὁλοσχερῶς τὴν πολιτικὴν ζωτικότητα τῆς Συμπολιτείας. Ἀλλὰ δὲν εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι διὰ τοιούτου διαβήματος ἤθελον νὰ ὠθήσωσι τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς πόλεμον. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι διετέλουν ἔτι βαρύτατον ἀγωνιζόμενοι ἀγῶνα, ἐν Ἱσπανίᾳ μὲν πρὸς τὸν Οὐιρίαθον, ἐν Ἀφρικῇ πρὸς τοὺς μετὰ περι-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

φρονήσεως πρὸς τὸν θάνατον μαχομένους Καρχηδονίους, ἐν Μακεδονίᾳ δὲ πρὸς τοὺς πεισματωδεστάτους ὀπαδοὺς τῆς ἐπαναστάσεως, δὲν εἶχον βεβαίως τὸν σκοπόν, νὰ ἐκκαύσωσιν, ἄνευ ἀνάγκης, νέον πόλεμον ἐν Πελοποννήσῳ. Πιθανῶς οἱ Ῥωμαῖοι, ἀπατώμενοι ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς εἰρήνης τῆς ἐπικρατούσης ἀπὸ τοῦ 197, ἐθεώρουν τότε τοὺς Ἀχαιοὺς ἐντελῶς ἤδη ἀπαθῶς ἔχοντας πρὸς τὰ γινόμενα, τοὐλάχιστον δὲν ἐθεώρουν αὐτοὺς ἱκανοὺς εἰς ἀπεγνωσμένον τι βούλευμα· προσέτι ἀπατώμενοι ἐκ τῶν αἰωνίων παρὰ τὸν Εὐρώταν χωριστικῶν κινημάτων ἐθεώρουν τὸν μὲν τῆς Συμπολιτείας δεσμὸν οὕτω κεχαλαρωμένον, τὴν δὲ ἀτομιστικὴν προτίμησιν τῶν Ἑλλήνων πρὸ τὴν κατ' ἰδίαν αὐτοτελῆ κατὰ τόπους πολιτικὴν ὕπαρξιν τοσοῦτον ἰσχυράν, ὥστε νὰ ἀρκῇ ἔντονός τις ἐκ μέρους τῆς Συγκλήτου διαταγή, ἵνα διαλύσῃ τὴν Συμπολιτείαν ἄνευ ἀντιστάσεως εἰς τὰ ἐξ ὧν συνέστη ἄτομα [49α]. Οὕτως ἐκήρυξεν ὁ Αὐρήλιος Ὀρέστης εἰς τὴν ἐθνικὴν σύνοδον τῶν Ἀχαιῶν [49β] ἐν

[49α] Ἡ θεωρία αὕτη (πρὸς ἣν ὁμοίας σκέψεις ἐξήνεγκεν ἤδη ὁ Schorn ἐν τῇ μετ' ἐπιμελείας ἐξειργασμένῃ πραγματείᾳ αὐτοῦ, σ. 390 κξ.) μετὰ ἀκριβῆ ἐξέτασιν τῶν ὑπαρχουσῶν ὀλίγων ἱστορικῶν σημειώσεων καὶ τῆς ὅλης τότε καταστάσεως τοῦ κόσμου καὶ τῶν περαιτέρω συμβεβηκότων, μοὶ φαίνεται ἴσως ἡ εὐλογωτάτη. Ὁ Πολύβιος βεβαίως χωρεῖ ἔτι περαιτέρω (ΛΗ'. 1, 6-8). Ὡς οὗτος ἀντελαμβάνετο τῶν πραγμάτων, ἡ ἀξίωσις τοῦ Αὐρηλίου δὲν ἔπρεπε νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἐν πάσῃ σοβαρότητι γενομένη, ἀλλὰ κυρίως ὡς ἁπλῆ τις ἀπειλή, ἵνα καταπλήξῃ τοὺς Ἀχαιοὺς ἐν τῇ νῦν ἰταμῇ αὐτῶν διαγωγῇ. Συμφωνοῦμεν ἀσμένως τῷ μεγάλῳ Ἱστορικῷ, ὅστις πιθανῶς ἑρμηνεύει ἐνταῦθα τίνι τρόπῳ οἱ ἐν Ῥώμῃ, ἤτοι οἱ πρὸς τὸν Πολύβιον φιλίως συνδεδεμένοι Ῥωμαῖοι, ἀντελαμβάνοντο ὕστερον τῆς ἐννοίας τοῦ Ἀχαϊκοῦ πολέμου, ὅτι ἡ Σύγκλητος δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ ὑποδαυλίζῃ συστηματικῶς πόλεμον Ἀχαϊκόν. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι, καθόσον εἶναι γνωστόν, οὐδέποτε ὕστερον ἀπεκήρυξαν τὰς ἀξιώσεις τοῦ Αὐρηλίου· τοὐναντίον οἱ ὅροι, οὓς ὁ Μέτελλος πλέον ἢ ἅπαξ, πρὸ τῆς τελευταίας κρίσεως (146 π. Χ.), ἔθηκεν εἰς τοὺς Ἀχαιούς, στρέφονται περὶ τὴν αὐτὴν βάσιν. πρόλ. Παυσαν. Ζ'. 15, 1 ἰδ. καὶ κατωτέρω.

[49β] Κατὰ Παυσαν. Ζ'. 14, 1 καὶ Iustin XXXIV, 1. ἡ σύνοδος δὲν ἦτο ἡ μεγάλη κοινὴ σύνοδος τῆς Συμπολιτείας, ἀλλ' ἡ σύνοδος τῶν ἐν τέλει ὄντων ἐν τῇ Συμπολιτείᾳ μετὰ τῶν ἀνωτάτων ἀρχόντων (ἤτοι τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν) ἑκάστης ἰδίᾳ πόλεως τῆς Συμπολιτείας· εἶδος συνόδου οὖσης ἐν χρήσει καὶ ἐν προτέροις χρόνοις, ἰδίως ὁσάκις προὔκειτο νὰ συγκροτηθῇ μετὰ πάσης σπουδῆς ἔκτακτος σύνοδος τῆς Συμπολιτείας ἐν τοῖς κατεπείγουσι ζητήμασιν. Ἄλλως φρονεῖ περὶ τοῦ πράγματος ὁ Freeman σ. 693 κξ.

Κορίνθῳ ξηρῶς καὶ ἀποτόμως «ἡ Σύγκλητος θεωρεῖ δίκαιον ἵνα ἡ Σπάρτη καὶ ἡ Κόρινθος μὴ ἀνήκωσι πλέον εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ Ἡράκλεια ἡ πρὸς Οἴτῃ, τὸ Ἄργος καὶ ὁ Ὀρχομενὸς (πᾶσαι αὗται πόλεις, αἵτινες, ἵνα μὴ εἴπωμεν περὶ Σπάρτης, πρῶτον μετὰ τὴν μάχην τῶν Κυνὸς Κεφαλῶν εἶχον ἐνωθῇ ἐκ νέου μετὰ τῆς Συμπολιτείας), «γένους τε γὰρ αὐτοὺς τοῦ Ἀχαιῶν οὐδὲ μετεῖναι καὶ ὕστερον τὰς πόλεις προσχωρῆσαι ταύτας πρὸς τὸ Ἀχαϊκόν» [49γ].

Ἡ διακήρυξις αὕτη ἤγειρε θύελλαν ἀγανακτήσεως. Χωρὶς κἂν νὰ ἀκροασθῶσι τῶν λόγων τῶν Ῥωμαίων μέχρι τέλους οἱ ἄρχοντες τῆς Συμπολιτείας κατέλιπον τὴν σύνοδον καὶ ἐκάλεσαν θορυβώδη ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ, εἰς ἣν μετὰ πολλῆς σφοδρότητος προέθεσαν τὴν κρίσιν τῆς Συγκλήτου. Ἐντεῦθεν τὰ πλήθη εἰς τοσαύτην προέβησαν μανίαν, ὥστε ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι τῆς ὀλεθρίας τροπῆς, ἣν ἔλαβον τὰ πράγματα κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, τὴν εὐθύνην φέρουσιν μόνοι οἱ μισητοὶ Σπαρτιᾶται, ἐπέπιπτον ἀμελλητὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἀπὸ Σπάρτης καταγομένους ἢ καὶ μόνον Σπαρτιατικὴν φέροντας στολὴν ἀνθρώπους τοὺς εὑρισκομένους νῦν ἐν Κορίνθῳ. Ἐν τῇ πρώτῃ ἐκρήξει τῆς μανίας τινὲς καὶ ἐφονεύθησαν, ἄλλοι ἐκακοποιήθησαν, οἱ δὲ πλεῖστοι ἤχθησαν εἰς φυλακήν· οὐδ' αὐτὸς ὁ οἶκος τῶν Ῥωμαίων πρέσβεων παρεῖχεν ἀσφάλειαν εἰς τοὺς καταδιωκομένους Σπαρτιάτας. Μάτην ὁ Ὀρέστης ἐποιήσατο χρῆσιν παντὸς αὐτοῦ τοῦ ἀξιώματος, ἵνα διὰ τοῦ κύρους τῆς Ῥώμης κατευνάσῃ τὴν ἀγρίαν ταραχήν. Καὶ αὐτὸς οὗτος καὶ οἱ ἑταῖροι αὐτοῦ, παρ' ὅλον τὸ ὑπὸ τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν ἡγιασμένον ἄξίωμα αὐτῶν ὡς πρέσβεων, ὑπὸ τοῦ πλήθους πολλαχῶς ἐξυβρίσθησαν καὶ ἠναγκάσθησαν ἐν πάσῃ σπουδῇ νὰ ἄρξωνται τῆς εἰς Ῥώμην ἐπανόδου [50].

[49γ] Παυσαν. Ζ'. 14, 1. Iustin ἐν εἰρ. τ. (οὗτος ποιεῖται λόγον μεθ' ὑπερβολῆς καὶ περὶ ὁλοσχεροῦς διαλύσεως τῆς Συμπολιτείας). Πολύβ. ΛΙΙ'. 1, 6 Δίων. Κάσσ. ἀποσπ. 12, 1.

[50] Παυσαν. Ζ', 14, 2. Iustin ἐν εἰρ. τ. Πολύβ. ΛΗ'. 1, 1. Liv. Epit. LI. Στράβων. Η'. 381 Δίων. Κασσ. ἀποσπ. 72, 2 Ζωναρ. Θ'. 31. ἀρ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ὅτε οἱ Ἀχαιοὶ συνῆλθον πάλιν εἰς ἑαυτούς, ἠρώτων ἑαυτοὺς περὶ τοῦ ἀπὸ τοῦ νῦν πρακτέου. Ἀλλ' ἦτο λίαν δυσχερὲς νὰ λάβωσιν σκόπιμόν τινα ἀπόφασιν. Διὰ τῆς ἁπλῆς ἐκτελέσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δόγματος ἡ Συμπολιτεία κατεστρέφετο ἀναμφιβόλως. Τὸν ἀπὸ τῆς Συμπολιτείας χωρισμὸν τῆς Ἡρακλείας ἠδύναντο ν' ἀνέχωνται πράως. Ἀλλ' ὁ τῆς Σπάρτης ἀπὸ τῆς συμπολιτείας χωρισμός, ὅστις γινόμενος τῷ 188 ἠδύνατο εὐεργετικὰ νὰ ἔχῃ ἀποτελέσματα, νῦν, ὅτε ἡ πολιτεία αὕτη ἐπὶ 30 ἔτη ἀνῆκεν ἀδιακόπως εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, ἦτο δεινὴ ταπείνωσις εἰς ταύτην. Ὁ δὲ χωρίζων ἀπ' αὐτῆς καὶ τοὺς ἀκμάζοντας δήμους Κορίνθου καὶ Ἄργους, οὗτος, ὡς εἶχον τὰ πράγματα, ἀπέκοπτεν ἀκριβῶς τὰ ζωτικὰ νεῦρα τῆς ὅλης συμπολιτείας. Ἀλλὰ τρεῖς νῦν ὁδοὶ ὑπελείποντο εἰς τοὺς Ὁμοσπόνδους ἀνοικταί. Ἠδύναντο νὰ τολμήσωσιν, ἀφοῦ ἤδη ἐξύβρισαν τοὺς Ῥωμαίους πρέσβεις, νὰ ἀκολουθήσωσι προσωτέρω τὴν πορείαν ταύτην καὶ νὰ ἄρωσι τὰ ὅπλα ἐναντίον τῆς Ῥώμης. Τὸ τοιοῦτον ἤθελεν εἶσθαι πάντως ἔργον ἀγρίας ἀπογνώσεως· καὶ ὅμως, ἂν οἱ Ἀχαιοὶ ἐπετίθεντο νῦν εὐθὺς μεθ' ἁπάσης τῆς δυνάμεως αὐτῶν, δὲν ἠδύνατο νὰ κατακριθῇ ἡ τοιαύτη ἔναρξις τοῦ ἔργου αὐτῶν ἀπολύτως ὡς ἀναίσθητος μωρία. Ὁ ἀγὼν αὐτῶν ἠδύνατο ἴσως ἔτι νὰ συγχωνευθῇ μετὰ τῶν πολέμων, οἵτινες ἐμαίνοντο ἐν Ἱσπανίᾳ ὑπὸ τὴν μεγαλοφυᾶ διεύθυνσιν τοῦ Οὐιριάθου, ἐν Ἀφρικῇ περὶ τὰ τείχη τῆς Καρχηδόνος καὶ ἐν τῇ ἀμέσῳ γειτονίᾳ τῶν Ἑλλήνων, ἐν Μακεδονίᾳ. Ἐνταῦθα ὁ Μέτελλος ἐπάταξε μὲν ἐν τοῖς Μακεδονικοῖς ὁρίοις τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρίσκου ἐν Θράκῃ νεωστὶ συναχθέντα στρατιωτικὰ στίφη περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔ. 148 ἢ τῷ 147 π. Χ.), εἶτα δὲ ἐπέτυχε καὶ τὴν ὑπό τινος Θρᾳκὸς μικροῦ δυνάστου παράδοσιν τοῦ τολμηροῦ ἀντάρτου[51α]· ἀλλ' ἐνταῦθα πάλιν, ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Νέστου ἐγέρθη νέος μνηστὴρ παριστῶν ἑαυτὸν ὡς τὸν τοῦ Περσέως υἱὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύ-

[51α] Liv. Epit. βιβλ. 1. τέλ. Ζωναρ. Θ'. 28. τέλ. Eutrop. IV. 13. Flor. I. 30. I. Rufin. Breviar. σ.

ματα ἔτι πάντοτε ἀπασχολῶν [516]. Ἀλλ' ἐὰν οἱ Ἀχαιοὶ δὲν ἤθελον νὰ ἐξεγερθῶσι μετὰ τῆς τόλμης τῆς ἐξ ἀπογνώσεως προερχομένης εἰς τὸν ὑπὲρ ζωῆς καὶ θανάτου ἀγῶνα, τότε ἠδύναντο νὰ ὑπακούσωσιν ἀπολύτως εἰς τοὺς Ῥωμαίους· οὕτως ἔμελλον τοὐλάχιστον νὰ κοιμηθῶσιν, ἀπαθεῖς κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὴν περιουσίαν, τὸν τοῦ πολιτικοῦ θανάτου ὕπνον, ὃν διενοεῖτο ἡ Ῥώμη νὰ ἐπενέγκῃ εἰς αὐτούς. Ἀλλ' ὑπελείπετο ἴσως καὶ ἄλλη τις ἔτι διέξοδος. Ἴσως ἡ Σύγκλητος δὲν ἔβλεπε τὰς σκληρὰς αὐτῆς διαταγὰς ἐν πάσῃ σοβαρότητι· ἴσως ἠδύναντο ἔτι οἱ Ἀχαιοὶ διὰ ταπεινῶν δεήσεων νὰ ἐξαγοράσωσι συγγνώμην ἐπὶ τῇ γενομένῃ πρὸς τοὺς πρέσβεις ὕβρει· ἴσως ἠρκεῖτο ἡ Σύγκλητος εἰς τὸν ἀπὸ τῆς Συμπολιτείας χωρισμὸν τῶν πόλεων Σπάρτης καὶ Ἡρακλείας καὶ ἐδωρεῖτο εὐμενῶς εἰς τὸ ὑπόλοιπον τῆς Συμπολιτείας προθεσμίαν τινὰ πρὸς περαιτέρω ἔτι κατ' ἐπιφάνειαν ζωήν.

Δὲν δύναταί τις βεβαίως νὰ μεμφθῇ τοὺς Ἀχαιοὺς διότι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀποφασίσωσι νὰ παραδώσωσιν ἑαυτοὺς ἑκουσίως εἰς θάνατον· δυστυχῶς ὅμως δὲν ἠδυνήθησαν καὶ κρείττονά τινα ἐκλογὴν νὰ ποιήσωνται. Ἐτράπησαν ἐν ἀρχῇ τὴν τρίτην τῶν μνημονευθεισῶν ὁδῶν, χωρὶς νὰ πορευθῶσιν αὐτὴν μέχρι τέλους· ἀφῆκαν νὰ παρέλθῃ καὶ ἡ τελευταία στιγμὴ χρόνου, καθ' ἣν ἐξεγειρόμενοι ἔνοπλοι δὲν ἤθελον πράξει τι ἄντικρυς ἀνόητον· καὶ οὕτως ἐν τυφλῇ καὶ μανιώδει ἀπογνώσει παραφερόμενοι κατήντησαν τέλος καὶ εἰς ἄδοξόν τινα πόλεμον, ὅστις δὲν κατέλιπεν αὐτοῖς οὐδὲ κἂν τὴν παραμυθίαν ὅτι ἔπεσον ἐντίμως. Οἱ Ὁμόσπονδοι λοιπὸν ἀπεφάσισαν ἐν ἀρχῇ νὰ ἐξαιτήσωνται συγγνώμην παρὰ τῶν Ῥωμαίων διὰ τὰ οἰκτρὰ συμβάντα τῆς Κορίνθου· ὁ Θεαρίδας δὲ καὶ ἄλλοι τινες Ἀχαιοὶ ὑψίστης περιωπῆς ἐπέμφθησαν ἐπὶ τούτῳ εἰς Ἰταλίαν. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν οἱ ἄνδρες οὗτοι συνήντησαν (κατὰ φθινόπωρον τοῦ 147) πρὸς νέαν πρεσβείαν τῆς Συγκλήτου καὶ κατὰ πρόσκλησιν ταύτης ἐπανῆλθον ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὴν

[516] Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἑλλάδα [52]. Ὁ Ὀρέστης εἶχε περιγράψει ἐν Ρώμῃ κατὰ τρόπον αὐστηρότατον καὶ λίαν ὑπερβολικῶς τὰ θορυβώδη συμβεβηκότα τῆς Κορίνθου ἰσχυριζόμενος μάλιστα ὅτι ἡ ἐξύβρισις τῶν Ρωμαίων πρέσβεων ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ ὡς μετὰ κακοβούλου προνοίας διαπραχθὲν κακούργημα [53]. Ἡ Σύγκλητος, ὡς οἰκοθεν νοεῖται, εἶχε παροργισθῇ σφόδρα. Ἐν τούτοις ἡ ἔκθεσις αὕτη ἀκριβῶς (ἡ τοῦ Ὀρέστου) ἐμαρτύρει ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ἤθελον οὐδαμῶς, ἁπλῶς καὶ μόνον ἐπὶ τῇ διαταγῇ τῆς Συγκλήτου, νὰ διαλύσωσι τὴν Συμπολιτείαν αὐτῶν, ὅτι καὶ οἱ ἐν Ρώμῃ δὲν εἶχον ἐκτιμήσει ὀρθῶς τὰ φρονήματα τῶν Ἀχαιῶν. Ὡς εἶχον τότε τὰ πράγματα, δὲν ἦτο προφανῶς ἐπιθυμητὸν εἰς τὴν Σύγκλητον νὰ ὑποχρεωθῇ νὰ ἐπιχειρήσῃ πόλεμον καὶ κατὰ Πελοποννησίων ἄνευ κατεπειγούσης ἀνάγκης, οὕτω δὲ νὰ ἐξεγείρῃ καὶ ἐν Ἑλλάδι μανιώδη πόλεμον ἀπογνώσεως. Πρὸς τούτοις οἱ ἐν Ρώμῃ ἐλογίζοντο πιθανῶς ὅτι οἱ Ἀχαιοί, περὶ ὧν ἔκριναν πρότερον εἴτε, ὑποτεθείσθω καὶ οὕτω, ἀσυγκρίτως καταφρονητικώτερον ἢ περὶ τῶν ἀνέκαθεν μισητῶν Καρχηδονίων καὶ Μακεδόνων, διὰ συνετῆς πρὸς αὐτοὺς ἐνεργείας θᾶττον ἢ βράδιον ἔμελλον νὰ εὑρεθῶσι πάλιν εὐαγωγότεροι, ἐνδεχομένως δέ, ἀφοῦ περατωθῶσιν ὀλοσχερῶς οἱ ἄλλοι ἐν Ἀφρικῇ καὶ Μακεδονίᾳ διεξαγόμενοι μεγάλοι ἀσυγκρίτως σπουδαιότεροι ἀγῶνες, εὐκόλως οὗτοι διὰ τῆς βίας ἢ ἁπλῶς δι' ἐπιδείξεως ἀπειλητικῆς τῶν μεγάλων ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ διαθεσίμων στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἔμελλον νὰ χειρωθῶσι. Διὰ ταῦτα ἴσως διὰ τῆς ῥοπῆς μετριοπαθεστέρας τινὸς πρὸς τοὺς Σκιπίωνας εὐμενοῦς μειονότητος ἀπεφασίσθη νὰ παραμερισθῶσι μὲν μέχρι τινὸς αἱ τοῦ Αὐρηλίου Ὀρέστου ἀξιώσεις, ν' ἀνοιχθῇ δὲ τοῖς Ἀχαιοῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος, μετ' ἐπιφάσεως μεγαθυμίας, ὁδὸς πρὸς ἐξωτερικὴν ἀποκατάστασιν ἀγαθῶν σχέσεων πρὸς τὴν προστάτιδα δύναμιν. Οἱ μνημονευθέντες ἤδη πρέσβεις οἱ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σέξτου Ἰουλίου Καίσαρος πεμφθέντες εἰς Πελοπόννησον εἶχον

[52] Πολύβ. ΛΗ'. 2, 1-3. Παυσαν. Ζ'. 14, 2.
[53] Πολύβ. ΛΗ'. 1, 1-3.

λάβει ἐντολὴν νὰ διαπραγματευθῶσι πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς μετὰ μεγάλης πραότητος. Οἱ Ἀχαιοὶ ἔμελλον νὰ παραινεθῶσιν εὐμενῶς ὑπ' αὐτῶν νὰ μὴ ὠθήσωσι τὸ πρᾶγμα μέχρι φανερᾶς πρὸς τὴν Ῥώμην ῥήξεως· διὰ τὴν ἐξύβρισιν δὲ τῆς προτέρας πρεσβείας ἔμελλε νὰ δοθῇ αὐτοῖς συγγνώμη, ἂν ἐτιμωροῦντο οἱ ἔνοχοι· ἀλλ' ἔπρεπε νέαι ὕβρεις πρὸς τοὺς Ῥωμαίους καὶ νέαι ἐπιθέσεις κατὰ Σπάρτης νὰ μὴ γίνωνται [54]. Ὑπὸ τοιοῦτον πνεῦμα παρέστη ὁ Σέξτος Ἰούλιος εἰς τὴν ἐν Αἰγίῳ ἐδρεύουσαν κοινὴν σύνοδον. Τῶν ἐν Κορίνθῳ γενομένων ἀκροθιγῶς μόνον ἥψατο οὗτος ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ τοῦτο κατὰ τρόπον διαλλακτικώτατον· συνέστησε δὲ ἰδίως καὶ ἐντόνως τὴν ἐν τῷ μέλλοντι καλὴν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους διαγωγὴν καὶ τὴν πρὸς τὴν Σπάρτην διαλλαγήν [55]. Ἡ πλειονότης τῶν συνηγμένων εἰς τὸ συνέδριον σφόδρα ἐχάρη ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκήτως ἀνατειλάσῃ αὐτοῖς χρηστῇ ἐλπίδι. Ὁ Σέξτος Ἰούλιος ἐχαιρετίσθη μετὰ ζωηρῶν ἐπευφημιῶν, καὶ ἀπεφασίσθη ὁμοφώνως ἵνα ὁ μὲν Θεαρίδας πεμφθῇ εἰς τὴν Ῥώμην χάριν τελείας πρὸς τὴν Σύγκλητον διαλλαγῆς τῶν Ἀχαιῶν, συγκληθῇ δὲ εἰς Τεγέαν σύνοδος τῶν ἀρχῶν τῆς Συμπολιτείας καὶ τοῦ μεγάλου συνεδρίου τῆς Συμπολιτείας (ἤτοι σύνοδος ὁμοία πρὸς τὴν ἐσχάτως ἐν Κορίνθῳ συνελθοῦσαν), ἐν ᾗ, συμπράξει τῶν Ῥωμαίων πρέσβεων, ἔμελλε νὰ διαλυθῇ ἡ πρὸς τὴν Σπάρτην ἔρις [56]. Ὡς εἶχον νῦν τὰ πράγματα συνετῶς βεβαίως θὰ ἔπραττον, ἐὰν ἤθελον ἐμμείνει ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ. Ἡ πρώτη ὁρμὴ τῆς κατὰ τῆς Ῥώμης ὀργῆς εἶχε καταπαύσει πρὸ πολλοῦ· πρὸ πάντων δὲ αἱ εὐποροῦσαι τάξεις, ἡ πλουσία ὀλιγαρχία τῆς τοῦ Ἀνδρωνίδα ἀποχρώσεως, ὡς καὶ ἡ μικρὰ μετριοπαθὴς μερὶς ἔφριττον ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ πολέμου πρὸς τὴν Ῥώμην· καὶ τὰ παραφόρως ἐξεγερθέντα πλήθη εἶχον καταστῇ ψυχραιμότερα. Ἀλλὰ δυστυχῶς οὐ μόνον ὁ φαῦλος ἐκεῖνος Δίαιος βαθύτερον πάντοτε ἔκρυπτεν ἐν τῷ στήθει τὸ κατὰ τῶν

[54] Πολυβ. ΛΗ'. 1, 3-5 καὶ 8. 2, 5. Πρβλ. Δίων. Κασσ. ἀποσπ. 72, 2.
[55] Πολυβ. ΛΗ'. 2, 4 καὶ 5. Παυσαν. Ζ'. 14, 2.
[56] Πολυβ. ΛΗ'. 2, 6. 7. 11. 3, 2. Παυσαν. Ζ'. 14, 3 καὶ 2.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ῥωμαίων μῖσος, ἀλλὰ καὶ ὁ μανιώδης φανατικὸς ἀνὴρ τῆς ἀντιρωμαϊκῆς μερίδος, ὁ Κριτόλαος *, ἐξελέγη στρατηγὸς τῆς Συμπολιτείας διὰ τὸ ἔτος 146 (ἴσως ἀκριβῶς ἐν τῇ ἐν Αἰγίῳ συνόδῳ). Οἱ ἄνδρες οὗτοι, μετὰ τούτων δὲ καὶ ἄλλοι φανατικοί, οἷοι ὁ Ἀλκιμένης, Θεοδέκτης, Ἀρχικράτης [57α], οὐ μόνον μετὰ βαθυτάτης δυσπιστίας ἀπέβλεπον πρὸς τὴν μεταβολὴν τῆς διαγωγῆς τῆς Συγκλήτου, δι' ὅπερ δὲν δύναταί τις νὰ μεμφθῇ αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀπροσδοκήτως μετριοπαθοῦς διαγωγῆς τοῦ Σέξτου Ἰουλίου ἐξῆγον τὴν εἰκασίαν, ὅτι τὰ τῶν Ῥωμαίων πράγματα ἐν Ἀφρικῇ καὶ ἐν Ἱσπανίᾳ διετέλουν πάντως ἐν ὅλως ἀπεγνωσμένῃ καταστάσει. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, καθ' ὃν ὁ μὲν Σκιπίων διηνεκῶς σφοδρότερον ἐπετίθετο τῇ Καρχηδόνι, ὁ δὲ Μέτελλος καὶ τὸν Ψευδαλέξανδρον κατανικήσας κατεδίωκεν αὐτὸν νικηφόρως ἕως εἰς τὰ βάθη τῆς Δαρδανίας [57β], διενοοῦντο οἱ ἄνθρωποι οὗτοι καθ' ἑαυτοὺς νὰ ἄρξωνται τοῦ κακὰ τῆς Ῥώμης πολέμου καὶ προπαρεσκεύαζον αὐτὸν εὐθὺς κατὰ τρόπον ἐπαισχυντότατον. [57γ]

Ἐν πρώτοις ὁ Κριτόλαος ὕβρισε τοὺς Ῥωμαίους πρέσβεις κατὰ τρόπον χυδαῖον παραγγείλας κρυφίως εἰς τοὺς προσκληθέντας εἰς Τεγέαν ἄρχοντας καὶ συμβούλους τῆς Συμπολιτείας νὰ μὴ

* Πρβλ. περὶ Διαίου καὶ Κριτολάου καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῦ τὰ ἐν τῷ ἄνω μνημονευθέντι χωρίῳ (ΛΗ'. 2, 6) τοῦ Πολυβίου εἰρημένα «Οἱ δὲ περὶ τὸν Δίαιον καὶ Κριτόλαον, καὶ πάντες οἱ μετέχοντες αὐτοῖς τῆς αὐτῆς γνώμης· οὗτοι δὲ ἦσαν, ὥσπερ ἐπίτηδες, ἐξ ἑκάστης πόλεως κατ' ἐκλογὴν οἱ χείριστοι, καὶ τοῖς θεοῖς ἐχθροί, καὶ λοιμῶν αἴτιοι καθάπερ ἐν παροιμίᾳ ἐστίν· οὐ μόνον τὰ διδόμενα τῇ δεξιᾷ παρὰ Ῥωμαίων ἐδέχοντο τῇ λαιᾷ χειρί· καθόλου δὲ καὶ συλλήβδην παρέπαιον τοῖς λογισμοῖς».

[57α] Πολύβ. Μ. 4, 9.

[57β] Ζωναρ. Θ'. 28 τέλ.

[57γ] Παυσαν. Ζ'. 14. 2 3. Πολυβ. Μ. 2, 7 - 13. «Ἅμα δὲ τούτοις παρήγγειλε (ὁ Δίαιος) πανδημεὶ τοὺς ἐν ταῖς ἡλικίαις ἀθροίζεσθαι μετὰ τῶν ὅπλων εἰς τὴν Κόρινθον. Ἐξ ὧν συνέβαινε γίγνεσθαι τὰς πόλεις πλήρεις ἀκρισίας, ταραχῆς, δυσθυμίας. Καὶ τοὺς μὲν ἀπολωλότας ἐπῄνουν, τοὺς δ' ἐκπορευομένους ἠλέουν, καὶ προσκατεκλαίοντο πάντες ὡσανεὶ προορώμενοι τὸ μέλλον· τὴν δὲ τῶν οἰκετῶν ἀνάστασιν καὶ τὸν ἐπισυρμὸν βαρέως ἔφερον, ὡς ἂν τῶν μὲν ἠλευθερωμένων ἄρτι, τῶν δὲ λοιπῶν πρὸς τὴν ἐλπίδα ταύτην μεμετεωρισμένων. Ἅμα δὲ τούτοις οἱ μὲν ἄνδρες εἰσφέρειν ἠναγκάζοντο παρὰ τὴν ἑαυτῶν προαίρεσιν ὅ,τι τις ἔχειν δόξειεν, αἱ δὲ γυναῖκες ἀφαιρούμεναι σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἰδίων τέκνων τὸν κόσμον, ὥσπερ ἐπίτηδες εἰς αὐτὸν τὸν πόλεμον εἰσέφερον».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

προσέλθωσιν εἰς τὴν σύνοδον. Ὅτε λοιπὸν οἵ τε Ῥωμαῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται πρέσβεις ἀφίκοντο εἰς Τεγέαν, οὐδέ α εὗρον ἐνταῦθα ἑωσοῦ τέλος, ἀφοῦ μάτην οὗτοι ἐπὶ μακρὸν ἀνέμειναν, ἐφάνη ὁ δολομήχανος Κριτόλαος, ὕστις ἐκήρυξε νῦν εἰς αὐτοὺς μετὰ μοχθηρᾶς φιλοφροσύνης ὅτι ἐλυπεῖτο, διότι οὐδεμίαν εἶχεν αὐτὸς ἐξουσίαν νὰ ἔλθῃ εἰς συμφωνίας πρὸς τοὺς Ῥωμαίους καὶ τοὺς Σπαρτιάτας πρέσβεις, λέγων ὅτι καὶ ἄλλως κατὰ τοὺς νόμους τῆς Συμπολιτείας προκειμένου περὶ ζητήματος τοιαύτης σημασίας μόνον ἐν τακτικῇ συνόδῳ τῆς Συμπολιτείας δύναται νὰ γείνῃ συζήτησις καὶ νὰ ληφθῇ ἀπόφασις· καὶ ὅτι προσεκάλει αὐτοὺς προθύμως εἰς τοιαύτην σύνοδον μέλλουσαν νὰ συνέλθῃ μετὰ ἓξ μῆνας (κατὰ Μάϊον τοῦ 146)[58]. Ὡς ἦτο ἐπόμενον, ὁ Σέξτος Καῖσαρ κατέλιπεν ἀμέσως τὴν Πελοπόννησον ἔμπλεως ἀγανακτήσεως· ἡ δὲ ἔκθεσις αὐτοῦ ἐν τῇ Συγκλήτῳ περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς διαγωγῆς τῶν ἀρχηγῶν τῶν Ἀχαιῶν, ἰδίως τοῦ Κριτολάου, ἔπεισε τὴν Σύγκλητον ὅτι ἔδει εὐθὺς νὰ γείνῃ προσφυγὴ εἰς ἔνοπλον ἐπέμβασιν[59]. Ὁ δὲ Κριτόλαος, διαστὰς οὕτω πρὸς τὴν Ῥώμην, ἐπωφελήθη τὸν χειμῶνα (147-146) νὰ ἐκκαύσῃ ὅλον τὸν φανατισμὸν τῶν ὄχλων ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων. Ἐπισκεπτόμενος, μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, τὰς τῆς Ὁμοσπονδίας πόλεις, συνεκρότει ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ, ἐν αἷς παντὶ τρόπῳ ἐξῆπτε τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῆς κοσμοκράτορος δυνάμεως τῆς Ἰταλικῆς. Μὴ ἀρκούμενος δὲ εἰς τοῦτο, ἐξεμεταλλεύετο πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ καὶ τὴν κοινωνικὴν ἀθλιότητα τοῦ λαοῦ· διότι μὴ δυνάμενος ὁ μανιώδης δημαγωγὸς νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοῦ εὐπορουντος λαοῦ ἐθεώρησε πρόσφορον νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν τῶν κοινωνιστῶν δημοκρατῶν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ αἱ τῶν πόλεων ἀρχαὶ διετάχθησαν πανταχοῦ νὰ θέσωσιν εἰς ἀργίαν, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, τοὺς περὶ χρεῶν νόμους· πᾶσαι αἱ περὶ χρεῶν

[58] Πολυβ. ΛΗ'. 2, 8 καὶ 9. 3, 1 - 5. Παυσαν. Ζ'. 14, 3. Δίων. Κάσσ. Ἀποσπ. 72, 2. πρβλ. καὶ Freeman, σ. 696 κξ.

[59] Πολυβ. ΛΗ'. 3, 6 Παυσαν. ἐν εἰρ. τ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κτηγορίαι ἔδει νὰ παύσωσι, μηδεὶς δανειστὴς ἔπρεπε νὰ εἰσπράττῃ τὰ χρήματα αὐτοῦ, μηδεὶς δὲ ἔπρεπε νὰ φυλακισθῇ ἕνεκα χρέους. Τοιαύτη πολιτικὴ καθίστα βεβαίως τὸν ἄπορον ὄχλον ἐνθουσιώδη ὑπὲρ τῆς πολεμικῆς μερίδος[60] τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον αἱ μὲν ἄποροι τάξεις λίαν ἀσαφεῖς εἶχον ἰδέας περὶ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἐν τῷ πολιτικῷ κόσμῳ ὡς καὶ περὶ τῆς ἀναλογίας τῶν δυνάμεων τῶν Ἀχαιῶν πρὸς τὰς τῶν Ῥωμαίων, αἱ δὲ τῶν Ἀχαιῶν ἀναμνήσεις περὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῶν ἐνδόξων ἔργων τῶν ὑπὸ Φιλοποίμενα καὶ Λυκόρταν ἀγωνισαμένων Ἀχαϊκῶν στρατευμάτων, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ πεποίθησις αὐτῶν ἐπὶ τὸ ἀξιόμαχον τοῦ στρατοῦ τῆς συμπολιτείας ὑπὸ οὐδεμιᾶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λυκόρτα ἐπελθούσης στρατιωτικῆς ἥττης εἶχον ἐξασθενήσει. Οὕτω παρῆλθεν ὁ χειμών· ἦλθον δὲ καὶ ἐκ Θηβῶν πρέσβεις ὑπὸ τοῦ Βοιωτάρχου Πυθέου ἀπεσταλμένοι, ἀνδρὸς φαύλου καὶ σφοδροῦ μισορωμαίου, καὶ παρέσχον ἐλπίδας τοῖς Ἀχαιοῖς περὶ τῆς εἰς αὐτοὺς προσχωρήσεως τῆς πόλεως ταύτης ἐν περιπτώσει πολέμου. Τοῦτο δὲ ἐποίουν οἱ Θηβαῖοι διότι ἕνεκα τῶν μνημονευθεισῶν ἤδη (σ. 321-322) εἰς τὰς γειτονικὰς χώρας λῃστρικῶν ἐπιδρομῶν εἶχον καταδικασθῇ ὑπὸ τοῦ Μετέλλουνὰ πληρώσωσιν ἀδρὰς χρηματικὰς ἀποζημιώσεις, ἃς οὐδεμίαν εἶχον ὄρεξιν ν' ἀποτίσωσι[61]. Καὶ ἡ Χαλκὶς δέ, ἡ ἐν τῷ Περσεικῷ πολέμῳ πολλὰ ὑπὸ τῆς ἁρπακτικῆς πλεονεξίας καὶ ὠμότητος τῶν Ῥωμαίων[62α] στολάρχων Λουκρητίου καὶ Ὁρτησίου παθοῦσα δεινὰ ἦτο ἑτοίμη εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Ῥωμαίων[62β]. Οὕτως ἐπέστη ὁ χρόνος τῆς ἐαρινῆς συνόδου (κατὰ Μάϊον τοῦ 145). Ὅτε αὕτη συνῆλθε νῦν ἐν Κορίνθῳ, προσῆλθεν

[60] Πολυβ. ΛΗ'. 3, 7-11 «Λοιπὸν ἐκ τῆς τοιαύτης δημαγωγίας πᾶν τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτοῦ πιστὸν ἐγίνετο, καὶ πρὸς πᾶν τὸ παραγγελλόμενον ἕτοιμον ἦν τὸ πλῆθος, περὶ μὲν οὖν τοῦ μέλλοντος ἀδύνατον προνοεῖσθαι, τῇ δὲ παρ' αὐτὰ χάριτι καὶ ῥᾳστώνῃ δελεαζόμενον». πρβλ. Διόδ. ΛΒ'. 26, 3.

[61] Παυσαν. Ζ'. 14, 4. Περὶ Πυθέου ἰδ. προσέτι Πολύβ. Μ. 1.

[62α] Πρβλ. Liv. XLIII 7 κξ.

[62β] Πρβλ. κατωτέρω.

αὖθις εἰς αὐτὴν Ῥωμαϊκὴ πρεσβεία ὑπὸ τὸν Γνάϊον Παπίριον. Ἦσαν δ' οἱ προσελθόντες ἀπεσταλμένοι ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Μετέλλου, ὅστις ἀσχολούμενος νῦν εἰς τὴν διοργάνωσιν τῆς Μακεδονίας ὡς Ῥωμαϊκῆς ἐπαρχίας [63], ἅπαξ ἔτι ἐπειρᾶτο νὰ σώσῃ

[63] Κατὰ τύχην ὑπὸ ὀλιγίστων συγγραφέων γίνεται ῥητὴ μνεία τοῦ μεγάλου τούτου γεγονότος. Ἴδ. Flor. I. 30 καὶ 32 S. Rufin. Breviar. κ. 7. Περὶ τῆς (ἀρχαιοτέρας) χρονολογίας τῆς ἐπαρχίας Μακεδονίας, ἧς ἡ ἀρχὴ ἀπὸ τοῦ ἔτους 146, ὅτε ἡ Μακεδονία διωργανώθη ὡς ἐπαρχία, ἴδ. τὸν ὑπολογισμὸν παρὰ Böckh C. I. τ. 2. σ. 55. Becker-Marquardt, Handbuch d. Röm. Alterth Th. III. Abth. 1. σ. 116 σημ. 40 (καὶ «zur Statistik der Röm. Provinzen» σ. 18). Ἡ νέα ἐπαρχία Μακεδονία, ἐν ᾗ ἔπαυσαν πλέον ὑφιστάμενοι οἱ ἀπὸ τοῦ 167 τεχνητῶς γενόμενοι τοπαρχιακοὶ χωρισμοί, ἔλαβεν ὅρια, ἅτινα ἐπὶ μακρὸν χρόνον διετήρησε, πρὸς ἀνατολὰς τὸν ποταμὸν Νέστον, πρὸς βορρᾶν δὲ τὸ ὀροπέδιον τὸ Δαρδανικόν. Ἐξ ἄλλου δὲ πιθανὸν φαίνεται ὅτι νῦν μετὰ τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἡνώθησαν πρὸς τὴν δυσμικὴν πλευρὰν αἱ παρὰ τὸν Ἀδρίαν μεταξὺ Λίσσου καὶ Αὐλῶνος κείμεναι εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὑποκείμεναι Ἰλλυρικαὶ παράλιαι χῶραι (μετὰ Δυρραχίου, Ἀπολλωνίας καὶ τῶν Ἰονίων νήσων)· ὥστε νῦν ἡ Μακεδονία ἐξετείνετο μέχρι θαλάσσης. Ὁ φόρος, ὁ διδόμενος εἰς τὴν Ῥώμην, ὁ «καθ' ὡρισμένα κεφάλαια εἰς ἕκαστον δῆμον ἐπιβεβλημένος», δὲν ηὐξήθη· αἱ νομοθετικαὶ διατάξεις, ἃς ὁ Αἰμίλιος Παῦλος, ὅτε ἦτο ἐν Μακεδονίᾳ, εἶχε καθορίσει κυρίως ὡς πρὸς τὰ ἀφορῶντα τὸ δημόσιον δίκαιον καὶ τὸ φορολογικὸν σύστημα, ὠφέλιμοι ἀποδειχθεῖσαι ἐν τῇ ἐφαρμογῇ, δὲν μετεβλήθησαν· ὑφίσταντο δὲ ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λιβίου (XLV, 32) καὶ τοῦ Ἰουστίνου (XXXIII, 2) ἢ μᾶλλον τοῦ Τρώγου Πομπηΐου. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Mommsen ἡ Μακεδονία ἔλαβε ὀργάνωσιν διοικητικὴν «ἐπὶ δημοτικῆς αὐτονομίας», καὶ ὡς φαίνεται καὶ «τοπαρχιακῆς αὐτονομίας» στηριζομένην. Πρβλ. Mommsen R. G. τ. II. σ. 41 κξ. Becker-Marquardt ἐν εἰρ. τ. Μέχρι τῆς ὁριστικῆς καὶ τελείας ὑποταγῆς καὶ εἰς ἐπαρχίαν μεταβολῆς τῆς Θρᾴκης, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου (46 μ. Χ.) μόνον συντελεσθείσης, καὶ αἱ ὑπὸ Ἕλλην. ἀποικιῶν οἰκούμεναι παραλιακαὶ χῶραι τῆς νοτίου Θρᾴκης, μέχρι Ἑλλησπόντου, περιελαμβάνοντο ἐν τῇ Μακεδονίᾳ. Becker-Marquardt σ. 119 κξ. * Ἡ πρωτεύουσα πόλις τῆς Μακεδονικῆς ἐπαρχίας ἦτο ἡ Θεσσαλονίκη. πρβλ. Mommsen, Gesch. des Röm. Münzwes. σ. 692. Becker-Marquardt, σ. 118. Tafel. de Thessalonica. σ. προλ. XXVII.

* Κατά τινα εἰκασίαν τοῦ A. W. Zumpt, Comment. Epigr. τόμ. II. de Macedoniae, Romanorum provinciae, praesidibus» σ. 221 κξ. καὶ τὸ πρῴην κράτος τοῦ Γεντίου (σ. 274) μετεβλήθη τότε εἰς ἐπαρχίαν καὶ ἡ περιφέρεια αὕτη, ἡ βάσις τῆς ὕστερον Ἰλλυρικῆς (Δαλματικῆς) ἐπαρχίας (κατωτέρω) ἐπίσης ἐτέθη τότε ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ διοικητοῦ τῆς Μακεδονίας. Ἀλλοία ἡ τοῦ Mommsen περὶ τούτων γνώμη. Κατὰ ταύτην ἡ πρὸς βορρᾶν τῆς Σκόδρας καὶ τοῦ Λίσσου Ἰλλυρικὴ χώρα διῳκεῖτο πιθανῶς ὑπὸ τῆς Ἰταλίας ἤτοι ἀπὸ τῆς ἐντεῦθεν τῶν Ἄλπεων Γαλατίας· ἴδ. πρὸ πάντων «res gestae Div. August ex monument. Ancyr. et pollon, σ. 69 καὶ 84. R. G. τ. 2 σ. 168 κξ. Ὡρισμένως ἀπὸ 259 π. Χ. φαίνεται ἡ παραλία αὕτη ἡνωμένη μετὰ τῆς ἐντεῦθεν τῶν Ἄλπεων Γαλατίας. Πρβλ. καὶ Becker-Marquardt σ. 112 κξ. (Σ.Συγγρ.)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοὺς Πελοποννησίους ἀπὸ τῶν κακίστων ἀποτελεσμάτων τῆς μανιώδους αὐτῶν ἐπιχειρήσεως· διότι καίτοι οὗτος ἦτο ὑπερήφανος ἀριστοκρατικὸς καὶ ἀντίπαλος τῶν Σκιπιώνων καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτῶν, φαίνεται οὐχ ἧττον ὅτι εἶχε καὶ εὐμένειάν τινα πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Παπίριος καὶ οἱ τούτου ἑταῖροι ἐπειράθησαν ἔτι. ὡς εἶχε πράξει καὶ ὁ Σέξτος Ἰούλιος, νὰ ἀφήσωσιν ἀνοικτὴν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς τὴν ὁδὸν τῆς πρὸς τὴν Ῥώμην διαλλαγῆς, καὶ ἀπέτρε-

Ὡς «ἐλεύθεραι (λεγόμεναι) πόλεις» ἐντὸς τῆς νέας ἐπαρχίας (πρβλ. τὰ κατωτέρω ῥηθησόμενα) ὑφίσταντο ἰδίως (πλὴν τινων Μακεδονικῶν φυλῶν τῆς μεσογαίας μικρᾶς προσοχῆς ἀξίων εἰς ἡμᾶς (πρβλ. Becker-Marquardt 118. Σημ. 59 α), αἱ ἀρχαιόταται πόλεις Ἀπολλωνία (Kuhn Beiträge zur Verfasung d. Römisch. Reichs σ. 82 κξ. καὶ Städt. Verfassung. d R. R. τ. 2. σ. 17) καὶ Δυρράχιον (πρβλ. Kuhn, Beiträg. ἐν εἰρ. τ. καὶ σ. 27. ἰδ. καὶ Cic. ad Famil. XIV, 7) πρὸς ἀνατ. αἱ νῆσοι Θάσος (Plin. N. H. IV. 12 (23). 73) καὶ Σαμοθράκη (Plin. εἰρ. χ.), πόλεις ὡς τὰ Ἄδηρα καὶ ἡ Αἶνος (Plin IV. 11 (18), 42 κξ.), καὶ ἐν τῇ ἰδίως Μακεδονίᾳ ἡ Ἀμφίπολις (Plin. IV. 10 (17), 38) καὶ (τοὐλάχιστον οὕτω φαίνεται ὕστερον) ἡ Θεσσαλονίκη· Plin. ἐν εἰρ. χ. καὶ πρβλ. ἔτι ἐνταῦθα εἰδικῶς Kuhn d. Städt Verf. d. Röm. Reichs. Τόμ. 2. σ. 54 καὶ Tafel de Thessalonica σ. προλ. XXVIII κξ. ἔνθα καὶ ἐν σ. XXX κξ. ὑπάρχουσι καὶ σπουδαῖαι σημειώσεις περὶ τῆς πολιτείας τῆς πόλεως ταύτης, ἰδίως περὶ τῶν διοικούντων αὐτὴν ἐπτὰ «πολιταρχῶν»· ἰδ. καὶ Böckh C. I. Τόμ. 2 σ. 53. Ἀρ. 1967. Ἡ κοπὴ ἀργυρῶν Μακεδονικῶν νομισμάτων (σ. 273) δὲν ἔπαυσε τότε ἐντελῶς· «ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε ἐπὶ τῶν τετραδράχμων, πλὴν τοῦ ὀνόματος τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν νομισματικῶν συμβόλων τῆς ἐπαρχιακῆς πρωτευούσης Θεσσαλονίκης, ὑπάρχουσιν ὀνόματα καὶ τιμητικαὶ προσωνυμίαι τοῦ Ῥωμαίου διοικητοῦ ἢ ταμίου· ὁ δῆμος λοιπὸν ὁ Μακεδονικὸς τῶν χρόνων τούτων ἤσκει ἔτι τὸ δικαίωμα τοῦ νομίσματος, ἀλλὰ μόνον κατ' ἐπιτροπὴν τῶν Ῥωμαίων, καὶ πιθανῶς οὐχὶ διαρκῶς, ἀλλὰ ἐπιτρεψάντων τότε ὀλίγων τινῶν διοικητῶν, ἀνηκόντων πάντων εἰς τοὺς πρὸ τοῦ Σύλλα χρόνους». Περὶ τοῦ νομισματικῶς ἀξιολόγου γεγονότος τῆς παραδοχῆς τῆς Ἀττικῆς νομισματικῆς στάθμης ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ νομισματικῷ καὶ χρηματικῷ συστήματι «ἐν τῇ κοπῇ καὶ τῷ καθορισμῷ τῆς τιμῆς αὐτοῦ», περὶ τῆς ἰδιαιτέρας ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐξισώσεως τῆς Ἀττικῆς δραχμῆς ἢ τῆς δραχμῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸ δηνάριον, ἐν πρώτοις ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ προσέτι ἐν τῇ Ἑλληνιστικῇ Ἀσίᾳ, καὶ περὶ τῶν μετὰ τούτου συνδεομένων πολιτικῶν λογισμῶν πρβλ. Mommsen Gesch. d. Röm. Münzwesens σ. 71-74 καὶ 690 κξ. καὶ Fr. Hultsch, Griech. und Röm. Metrologie σ. 184 κξ. Εἶτα δὲ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ, πλὴν τῶν δραχμῶν καὶ τετραδράχμων, εἰσεχώρησε πρωΐμως ἤδη καὶ τὸ Ῥωμαϊκὸν δηνάριον (κατὰ μικρὸν τελείως ἐπικρατῆσαν), ὅπερ πρὸς ἑνὸς ἤδη αἰῶνος εἶχεν ἀσφαλῆ κυκλοφορίαν ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ Ἰλλυρικῷ (Mommsen σ. 394 κξ. 730). Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους τὸ μόνον νόμισμα τὸ κοπτόμενον ἐν Μακεδονίᾳ ἦτο τὸ χαλκοῦν. Mommsen εἰρ. χ. 692 κξ. Πρβλ. ἔτι περὶ ὅλων τῶν μέχρι νῦν παρατηρήσεων Mommsen R. G. σ. 406 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πον αὐτοὺς ἐπειγόντως τοῦ ν' ἀκολουθήσωσι περαιτέρω τὴν ὑπὸ τοῦ Κριτολάου δειχθεῖσαν ὁδόν. Ἀλλὰ μάτην. Εἰς τὴν τοῦ ἔτους τούτου σύνοδον τῆς Συμπολιτείας προσῆλθον ἀσυνήθως πολλοί· ἀλλ' ἡ πλειονότης συνέκειτο ἐξ ἀνθρώπων τῶν κατωτάτων κοινωνικῶν τάξεων, ἰδίως δὲ τῶν «ἐργαστηριακῶν καὶ βαναύσων» (χειρωνάκτων), καὶ ἐκ ναυβατῶν τῆς Κορίνθου. Καὶ ὁ ὄχλος οὗτος ὁ μέχρι μανίας ἐξωργισμένος διέκοψε τοὺς λόγους τῶν πρέσβεων μετὰ ἀγρίων φωνῶν καὶ ὠρυγῶν καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Ῥωμαίους ἀπὸ τῆς συνόδου μετὰ χλευασμῶν παντὸς εἴδους. Νῦν ὁ Κριτόλαος εἶχεν ἀγάγει πλέον τοὺς Ἀχαιοὺς ἐκεῖ ὅπου ἤθελε νὰ ἐδηγήσῃ αὐτούς. Καὶ δὴ ἤρξατο νὰ διασύρῃ σφοδρότατα τοὺς ἐν τῇ συνόδῳ παρόντας ὀλίγους ἀντιπολιτευομένους αὐτῷ ὡς καὶ τοὺς ἄρχοντας τῆς Συμπολιτείας, ὧν οἱ πλεῖστοι ἠναντιοῦντο πάντοτε πρὸς αὐτόν. Ἔπειτα δὲ ἐπετέθη καὶ κατὰ τῶν Ῥωμαίων «φάσκων βούλεσθαι μὲν Ῥωμαίων φίλος ὑπάρχειν, δεσπότας δ' οὐκ ἂν εὐδοκῆσαι κτησάμενος» καὶ παρέστησεν εἰς τὴν Σύνοδον ὅτι ὑπῆρχεν ἐλπὶς νὰ ἔχωσιν οἱ Ἀχαιοί, ἐν περιπτώσει πολέμου, συμμάχους πολλούς, βασιλεῖς καὶ πολιτεύματα «Ἐὰν μὲν οἱ Ἀχαιοί, (οὕτως ἐλάλει ὁ ἀνὴρ οὗτος, οὗ οἱ λόγοι, πρὸς οὓς ὅμως αἱ πράξεις αὐτοῦ οὐδαμῶς συνεφώνουν, δὲν ἦσαν ἀνάξιοι ἑνὸς Φιλοποίμενος ἢ Λυκόρτα) «ἄνδρες ὦσιν, οὐκ ἀπορήσουσι συμμάχων· ἐὰν δ' ἀνδρόγυνοι, κυρίων». Μάτην ἐζήτουν οἱ συνετώτεροι τῶν δημιουργῶν* νὰ κωλύσωσιν αὐτὸν ἀπὸ τοιούτων λόγων· θορυβώδης δ' ἐπηκολούθησε σκηνή, καθ' ἣν ὁ Κριτόλαος ἐκάλεσε παρ' ἑαυτῷ τὴν ἔνοπλον αὐτοῦ φρουράν, ἵνα πατάξῃ πάντα, ὅστις ἤθελεν ἐπιτεθῇ κατ' αὐτοῦ. Ἀφοῦ δὲ ἔτι μᾶλλον ἐξῆψε τὴν μανίαν καὶ τὴν ἐξέγερσιν τοῦ ὄχλου, κατηγορῶν κατὰ πολλῶν τῶν δη-

* Δημιουργοὶ ἐν τῇ Ἀχαϊκῇ Συμπολιτείᾳ ἦσαν οἱ 10 ἀνώτατοι ἄρχοντες τῆς Συμπολιτείας ταύτης, σύμβουλοι τοῦ στρατηγοῦ συγκαλοῦντες μετ' αὐτοῦ τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς ἐκκλησίαν ἢ κοινὴν σύνοδον καὶ βοηθοῦντες αὐτῇ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς καὶ ἐν πᾶσι δὲ τοῖς σπουδαίοις ἔργοις συμπράττοντες τῷ στρατηγῷ ἤτοι τῷ ἀνωτάτῳ ἄρχοντι τῆς Συμπολιτείας. Τὴν τῶν Ἀχαιῶν Δαμιουργῶν ἀρχὴν ὁ Πολύβιος (ΛΗ'. 5,1) καλεῖ Γερουσίαν. (Σ. Μ.)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μιουργῶν, ἐν οἷς καὶ κατὰ τοῦ χρηστοῦ Στρατηγίου ἢ Στρατίου, ὅτι ἐν τῷ κρυπτῷ ἐρραδιούργουν μετὰ τῶν πρέσβεων τοῦ Μετέλλου, ἔπεισαν ἐπὶ τέλους τὴν ὑπὸ μανίας καὶ παραφορᾶς τυφλωθεῖσαν πλειονότητα τῆς Συνόδου νὰ προβῇ εἰς κήρυξιν πολέμου « λόγῳ μὲν πρὸς Λακεδαιμονίους, ἔργῳ δὲ πρὸς Ῥωμαίους » αὐτὸν δὲ τὸν Κριτόλαον περιβάλῃ μετ' ἀπεριορίστου ἐξουσίας [64]*. Εἶτα δὲ ἀπεφάσισεν ὁ Κριτόλαος, ἐξ ἐπόψεως στρατιωτικῆς τε καὶ πολιτικῆς ὀρθῶς πάντως ποιῶν, νὰ μὴ προελάσῃ νῦν ἐναντίον τῶν Σπαρτιατῶν τὸ πρῶτον, ἀλλὰ νὰ ἄρξηται τοῦ πολέμου πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἰσθμοῦ. Διότι ἔνθεν μὲν ἔπρεπε νῦν νὰ σωφρονισθῇ ἡ Ἡράκλεια ἡ πρὸς Οἴτῃ, ἡ μόνη πόλις, ἥτις, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ Αὐρηλίου (σελ. 339-340) εἶχεν ἀποσκιρτήσει ἀπὸ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας· ἐξ ἄλλου δὲ ἠδύνατο οὕτως ὁ Καλλικράτης, ταχέως προελαύνων πρὸς βορρᾶν, νὰ συναρπάσῃ ἴσως πρὸς ἑαυτόν, πλὴν τῶν Θηβαίων καὶ Χαλκιδέων, καὶ ἄλλας Ἑλληνικὰς φυλὰς τῆς βορείου καὶ μέσης Ἑλλάδος, ἴσως δὲ καὶ τὴν ἐπανάστασιν ἔτι ἐν Μακεδονίᾳ ἐκ νέου νὰ ἀναφλέξῃ.

Οὕτως ἐρρίφθη ὁ κῦβος. Ἀλλὰ καὶ ἡ Σύγκλητος ἀφοῦ ἔλαβε τὰς παρὰ τοῦ Μετέλλου εἰς Ῥώμην πεμφθείσας εἰδήσεις, ἀπεφάσισε τὸν πόλεμον, καὶ ἀνέθηκε τὴν διεξαγωγὴν αὐτοῦ εἰς ἕνα τῶν ὑπάτων τοῦ ἔ. 146· ἔλαχε δὲ νὰ ἦναι οὗτος ὁ Λεύκιος Μόμμιος, πληβειακός τις ἄνθρωπος καινὸς (homo novus), ἤτοι ἐξ ἀδοκίμων ἐπιφανὴς γενόμενος, οὗ ὁ οἶκος διετέλει ἄλλως ἐν φιλίᾳ πρὸς τοὺς περὶ τὸν Σκιπίωνα [65]. Ὁ Μόμμιος ἐν τούτοις δὲν ἔσπευσεν, ὡς φαίνεται, νὰ μεταβῇ εἰς Ἑλλάδα, διὰ τοῦτο δὲ ἡ τοῦ

[64] Πολυβ. 4,1-11. 51-9 Παυσαν. Ζ 14,4 Διόδ. ΛΒ'. 26,4 καὶ 5 πρβλ. Flor. I, 32 καὶ ἴδ. Freeman σ. 698 κξ.

* Πολυβ. ΛΗ'. 5 7 καὶ 8 « Καὶ προσεμέτρησεν ἕτερον ψήφισμα παράνομον, ὥστε κυρίους εἶναι τοὺς ἀνθρώπους, οὓς ἂν ἐπὶ τῇ στρατηγίᾳ αἱρήσονται· δι' ἃ τρόπον τινὰ μοναρχικὴν ἀνέλαβον ἐξουσίαν. Οὗτος μὲν οὖν ταῦτα διοικησάμενος ἐγίνετο περὶ τὸ πραγματοσκοπεῖν καὶ Ῥωμαίοις ἐπιβάλλειν τὰς χεῖρας, οὐδενὶ λόγῳ τούτῳ πράττων, ἀλλὰ πάντων ἀσεβεστάτοις καὶ παρανομωτάτοις ἐπιβαλόμενος ». (Σ. Μ.).

[65] Παυσαν. Ζ 14, 5 καὶ ἴδ. Nitzsch, Die Gracchen σ. 250 Lange σ. 300 κξ.

πολέμου κρίσις εὐκόλως ἠδύνατο νὰ λάβῃ πέρας δι' ἄλλου Ῥωμαίου. Ὁ στρατηγὸς Μέτελλος, ὁ τοσοῦτον εὐτυχῶς περατώσας τὸν δυσχερῆ Μακεδονικὸν πόλεμον, ἐφίετο ζωηρῶς τῆς τιμῆς νὰ λύσῃ ὁριστικῶς καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα, τιμῆς, ἣν ὁ ὑπερήφανος ἀριστοκρατικὸς δὲν ἠδύνατο νὰ χαρίσηται εἰς τὸν Μόμμιον, «εἰς τὸν καινὸν» τοῦτον ἄνθρωπον, ὄντα πλὴν τούτου καὶ πολιτικὸν αὐτοῦ ἀντίπαλον. Ἴσως καὶ νῦν ἔτι ἐπεθύμει ὁ Μέτελλος νὰ σώσῃ τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τῆς ἀσυγκρίτως σκληροτέρας τύχης, εἰς ἣν ἔμελλον ἀσφαλῶς νὰ περιέλθωσιν ἕνεκα τῆς ἀρχαϊκῆς ῥωμαϊκῆς ἀγροικώδους τραχύτητος τοῦ Μομμίου καὶ τῆς παντελοῦς ἐν αὐτῷ ἐλλείψεως παιδείας Ἑλληνικῆς. Διὰ τοῦτο ὁ Μέτελλος, εὐθὺς ὅτε ἔμαθε περὶ τῆς ἀποφάσεως τῆς Συγκλήτου, εἰργάζετο παντὶ τρόπῳ νὰ περατώσῃ τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα πρὸ τῆς ἀφίξεως ἔτι τοῦ ὑπάτου Μομμίου, ἐφ' ὅσον αὐτὸς ἀρχιστράτηγος ἔτι διατελῶν τῶν ἐν τῇ Ἑλληνομακεδονικῇ χερσονήσῳ Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων εἶχε τὴν ἐξουσίαν νὰ πράξῃ τοῦτο [66α]. Οὕτω δὲ διανοούμενος ἐκίνησεν εὐθὺς τὸν ἐν Μακεδονίᾳ εὑρισκόμενον στρατὸν αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἑλλάδα, συγχρόνως δὲ ἔπεμψε νέους πρέσβεις πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ὑπισχνούμενος εἰς αὐτοὺς συγγνώμην παρὰ τῶν Ῥωμαίων διὰ πάντα τὰ γενόμενα, ἐὰν ἤθελον προσχωρήσει νῦν εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ Αὐρηλίου Ὀρέστου προταθέντας ὅρους [66β]. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐδὲν ὠφέλησεν. Ὁ Κριτόλαος ἐβάδιζε τότε πιθανῶς ἐναντίον τῆς Ἡρακλείας ἢ εὑρίσκετο ἴσως πρὸ τῆς πόλεως ταύτης. Πάντως ὁ Κριτόλαος ἄνευ διατριβῆς ἐν Κορίνθῳ προήλασεν ἐντεῦθεν (ἐν ἀρχῇ τοῦ θέρους τοῦ

[66α] Πρβλ. Zumpt ἐν ἀρ. χ. σ. 163 ὁ Φλῶρος (1, 32) λέγει μάλιστα «Metello... mandata est ultio. (εἰς τὸν Μέτελλον... ἀνετέθη ἡ τιμωρία τῶν Ἀχαιῶν)».

[66β] Αὕτη πρέπει νὰ ἦναι ἡ ἀληθὴς ἔννοια τοῦ χωρίου τοῦ Παυσανίου Ζ. 15, 1... ἀφιέναι κελεύων τῆς πρὸς σφᾶς συντελείας Λακεδαιμονίους καὶ πόλεις ἄλλας, ὁπόσαι ἤρηντο τὰ τῶν Ῥωμαίων κ.τλ.». Ὅσον ἡμεῖς τοὐλάχιστον γινώσκομεν, πλὴν τῆς Σπάρτης, μόνη ἡ Ἡράκλεια εἶχεν ἀποχωρήσει τῆς Συμπολιτείας. Δὲν εἶναι βεβαίως ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ οὐχὶ πολὺ πιθανὸν ὅτι καὶ ὁ Μέτελλος αὐτὸς μετὰ τὴν ὁριστικὴν μεταξὺ Ῥώμης καὶ Ἀχαιῶν ῥῆξιν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ προτείνῃ ὅρους μετριωτέρους τῶν πρότερον ὑπὸ τοῦ Ὀρέστου προταθέντων· πρβλ. Freeman σελ 700.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἔ. 146) μετὰ ἰσχυρᾶς δυνάμεως πρὸς τὰς Θερμοπύλας. Οἱ Χαλκιδεῖς καὶ οἱ Θηβαῖοι (ὡς καί τινες ἄλλοι Βοιωτοὶ) προσεχώρησαν εἰς αὐτόν, οὕτω δὲ ἤρξατο ἡ πολιορκία τῆς Ἡρακλείας [67].

Ἀλλ' ἐν τούτῳ τὸ κίνημα τὸ Ἑλληνικὸν ἐξίκετο εἰς τὸ κατακόρυφον αὐτοῦ σημεῖον. Οὐδαμόθεν προσῆλθε νέα ἐπικουρία [67α] πρὸς τὸν Κριτόλαον. Ἡ Ἡράκλεια ἀντέσχε κρατερῶς, καὶ νῦν ἦλθεν ἡ τρομοποιὸς ἀγγελία, ὅτι ὁ ταχὺς ἐπερχόμενος φοβερὸς Μέτελλος διέβη τὸν ἐγγὺς Σπερχειόν. Τότε δὲ τὸν ἄθλιον θρασύδειλον Κριτόλαον κατέλιπε τὸ θάρρος. Καὶ νῦν, ὅτε ἠδύνατο οὗτος τὸ κατὰ τῶν Ῥωμαίων μῖσος νὰ κορέσῃ ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ αἵματι, νῦν ὅτε ἔδει νὰ ἀποδείξῃ ὅτι, ἐὰν δὲν ἤθελε νὰ ἦναι ὑπηρέτης ἢ πελάτης τῆς Ῥώμης, ἦτο τοὐλάχιστον ἕτοιμος νὰ ὑποστῇ ἐν τιμῇ νέον ἡρωϊκὸν ἀγῶνα Θερμοπυλῶν ἢ τοὐλάχιστον νέαν τινὰ μάχην Χαιρωνείας· νῦν ἡ ταχεῖα εἰς Πελοπόννησον ὑποχώρησις ἦτο ἡ μόνη αὐτοῦ σκέψις. Ἐν τρομερᾷ ἀγωνίᾳ ὑπεχώρησε διὰ τῶν Θερμοπυλῶν. Αἱ ἀναμνήσεις τοῦ Λεωνίδα καὶ τῶν ἀνδρείων Ἑλλήνων τῶν χρόνων τῶν Διαδόχων, οἵτινες τῷ 279 ἐν τῷ τόπῳ

[67] Παυσαν. Ζ 15, 2. Liv. Epit. LII. ἀρχ. Πολύβ. M. 1. Cic. ad Verr. act. II. lib. I. κ. 21. § 55 καὶ lib. IV κ. 2. § 4. πρβλ. Schorn σ. 394. Ὁ Παπαρρηγόπουλος (ἴδ. κατωτέρω «Κορίνθου ἅλωσις») σ. 162 ὑπολογίζει τὴν δύναμιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Κριτολάου, βεβαίως κατὰ τὰς ἐπισφαλεστάτας κατ' ἐμὲ εἰδήσεις τοῦ Κλαυδίου (παρὰ Ὀροσίῳ V. 3) εἰς 40κισχιλίους τοὐλάχιστον ἄνδρας. Ἀσφαλές τι εἶναι δυσχερὲς νὰ ῥηθῇ ἐνταῦθα. Γινώσκομεν (Πολυβ. ΚΘ, 9, 8) ὅτι ἡ Συμπολιτεία κατὰ τὸν χρόνον ἔτι τοῦ Περσεικοῦ πολέμου ἠδύνατο νὰ παρατάξῃ 40κισχιλίους περίπου ἄνδρας. Ἀλλ' ἔκτοτε καὶ ἐν Πελοποννήσῳ εἶχεν ἐλαττωθῇ ἠρέμα ὁ ἀριθμὸς τοῦ ἀξιομάχου πληθυσμοῦ. Πρὸς τούτοις ἡ Σπάρτη διετέλει τότε ἐν ἐπαναστάσει, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιστάσει καὶ τοιοῦτος ἔτι στρατηγός, οἷος ὁ Κριτόλαος, βαδίζων πρὸς τὴν Ἡράκλειαν κατέλιπε πάντως ὄπισθεν αὐτοῦ στίφη τινα πρὸς ἐπιτήρησιν τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐκ τῶν παρὰ τῷ Ὀροσίῳ εἰδήσεων τοῦ Κλαυδίου (Oros ἐν ἀρ. τ. προβλ. κατωτέρω σημ. 68α καὶ β) περὶ τῶν μεγίστων ἀπωλειῶν τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, ἐφ' ὧν εἰδήσεων στηριζόμενος ὁ Παπαρρηγόπουλος ἀνέφερε τὸν ἄνω μνημονευθέντα ἀριθμόν, τοσοῦτῳ ὀλιγώτερον (πρβλ. Nissen σ. 39 κξ) δύναμαι νὰ ἐξαγάγω συμπέρασμα ἀσφαλὲς, ὅσῳ ὀλιγώτερον δύναταί τις νὰ πιστεύσῃ εἰς τοὺς Ῥωμαίους χρονογράφους ὡς πρὸς τὰς εἰδήσεις αὐτῶν περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πεσόντων ἐχθρῶν τῶν Ῥωμαίων.

[67α] Μόνος ὁ Παυσανίας Β'. 1, 2, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς λοιποὺς μάρτυρας, λέγει ὅτι «καὶ τῶν ἔξω Πελοποννησίων οἱ πολλοὶ σύμμαχοι τοῖς Ἀχαιοῖς ἐγένοντο».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τούτῳ τοσοῦτον γενναίως ἀντέστησαν κατὰ τῶν Κελτῶν, δὲν ὑπῆρχον τῷ Κριτολάῳ τούτῳ. Ἀλλ' ἡ οἰκτρὰ φυγὴ δὲν ἔσωσεν αὐτόν. Ὁ ταχὺς πρὸς καταδίωξιν ἐλαύνων Μέτελλος κατέλαβεν αὐτὸν (περίπου κατὰ Ἰούλιον τοῦ ἔ. 146 [68α]) παρὰ τὸ πολίγνιον τῆς Λοκρίδος Σκάρφειαν. Ἐν ἀγρίᾳ καὶ ἀτάκτῳ συμπλοκῇ ὁλοσχερῶς ἡττήθησαν ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνες· χιλιάδες ἐφονεύθησαν, περὶ τοὺς χιλίους ᾑχμαλωτίσθησαν· περὶ δὲ τοῦ στρατηγοῦ Κριτολάου οὐδέποτε μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἐγνώσθη τι [68β]. Ἡ μεγάλη στρατιὰ διελύθη καὶ κατὰ τὴν περαιτέρω εἰς Κόρινθον φυγὴν ὑπέστη χείρονας ἔτι καταστροφάς. Ὁ στρατὸς ὁ τῶν Πατρῶν

[68α] Οὕτω κατὰ K. F. Herman, Gesammelte Abhandlungen und Beiträg. zur klass. Litterat. und. Alterthumskunde 1849. Abhandl. XVI. «die Eroberung von Korinth und ihre Folgen für Griechenland», (τῶν πραγματειῶν τούτων τὸ πρῶτον μέρος, ὡς γνωστόν, ἀπευθύνεται ἐναντίον τοῦ ἐν Ἀθήναις λογίου Κ. Παπαρρηγοπούλου ζητήσαντος νὰ καθορίσῃ ὡς χρόνον τῆς καταστροφῆς τῆς Κορίνθου τὸ ἔαρ τοῦ 145 π. Χ.*)

[68β] Παυσαν. Ζ'. 15, 2 καὶ 3. Vellei. I, 11. Ζωναρ. Θ'. 31. Πολυβ. Μ. 6, 11. Ὁ Λίβιος (Liv. Epit. LII) καὶ Ὀρόσιος (V, 3) μεταθέτουσι τὴν μάχην εἰς τὰς Θερμοπύλας καὶ ὀνομάζουσιν αὐτὴν μάχην τῶν Θερμοπυλῶν, ποιούμενοι χρῆσιν γενικωτέρου τρόπου ἐκφράσεως. Ὁ Ὀρόσιος (ἐν εἰρ. χ.) ἀκολουθῶν πιθανῶς τῷ χρονογράφῳ Κλαυδίῳ, ὅστις κατὰ τὸν τρόπον τῶν τοιούτων χρονογράφων ἀρέσκεται εἰς ὑπερβολάς, τὰς τῶν Ἑλλήνων ἀπωλείας ὁρίζει εἰς 20 χιλ. ἀνδρῶν. Ὁ Αὐρηλ. Βικτωρῖνος (de vir. illustr. 60) μετατίθησι τὸ πεδίον τῆς μάχης εἰς τὴν Ἡράκλειαν, ὁ δὲ Φλῶρος (I, 32), ἐπὶ τὸ μυθωδέστερον, εἰς τὴν Ἦλιδα. Ὁ Κριτόλαος (ὅστις κατὰ τὸν Αὐρ. Βικτωρ. ἐν εἰρ. τ. ἀπώλετο ἐν τῇ μάχῃ) λέγεται κατὰ Λίβιον (ἐν εἰρ. τ.) ὅτι ἀπέθανε λαβὼν δηλητήριον. Πιθανώτερον εἶναι ὅτι ἀπώλετο εἰς τὰς ἐγγὺς κείμενα ἕλη τῆς παραλίας (Παυσ. ἐν εἰρ. χ.).

* Ἡ ἔρευνα αὕτη τοῦ Παπαρρηγοπούλου ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ μικρᾷ πραγματείᾳ «τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας». ἐν Ἀθήναις 1844. Πρὸς τὴν ἐπίκρισιν τοῦ Hermann ἀπήντησεν ὁ Π. ἐν τῷ περιοδικῷ «νέᾳ Πανδώρᾳ» 1852 σ. 377 κξ. καὶ ὁ Hermann ἐν τῇ ἀνταπαντήσει αὐτοῦ, (Lehrbuch der Griech. Staatsalterth. 4 ἔκδ. 1855 §. 189. σημ. 1) ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Παπαρρηγόπουλος ἔδειξεν ὡς πιθανὸν ὅτι ὁ Μόμμιος ἐθριάμβευσεν τὸ 144 π. Χ. οὐχὶ ὕστερον. Ὡς πρὸς τὴν πτῶσιν τῆς Κορίνθου ὁ Hermann (ἐν εἰρ. χ.) ἐμμένει ἐν τῇ γνώμῃ αὐτοῦ ὅτι αὕτη ἐγένετο τῇ 158, 3 Ὀλυμπιαδ. Ὡς πρότερον, οὕτω καὶ νῦν, ἡμεῖς ὡς ἔτος τῆς καταστροφῆς τῶν Ἀχαιῶν θεωροῦμεν τὸ 146. Ὁ Παπ. συνέλεξεν ὕστερον τὰς περὶ τοῦ ζητήματος διατριβὰς αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Κορίνθου ἅλωσις ὑπὸ τοῦ Μομμίου». Ἀρ. 5 (σελ. 145-188) ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις ἐκδοθείσῃ (1858) Συλλογῇ τῶν ἱστορικῶν πραγματειῶν αὐτοῦ (τόμ. 1.) εἰς ἃς ἐν τοῖς ἑπομένοις παραπέμπω. (Σ. Συγγραφ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καὶ τῆς εἰς τὴν συντέλεσιν τῆς πόλεως ταύτης ἀνηκούσης χώρας (ὧν ἡ ἔνοπλος δύναμις καὶ πρότερόν ποτε ἐν τῷ μεγάλῳ Κελτικῷ πολέμῳ τοῦ 279 π. χ. δεινὰς εἶχεν ὑποστῆ ἀπωλείας [69α]), ἐν Φωκίδι τελείως κατεστράφη [69β]. Χίλιοι δὲ ἐπίλεκτοι Ἀρκάδες, ἀκολουθήσαντες τῷ Κριτολάῳ καὶ ἀφικόμενοι μέχρι τῆς ἐν Φωκίδι Ἐλατείας, ἐπὶ τῇ εἰδήσει τῆς ἐν Σκαρφείᾳ μάχης ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῶν Ἐλατέων ν' ἀποχωρήσωσι τῆς τούτων χώρας, καὶ ἐν τῇ ὑποχωρήσει κατεστράφησαν ὁλοσχερῶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων παρὰ τὴν Χαιρώνειαν [70]. Μετὰ τοιαύτας ταχείας ἐπιτυχίας ἐπεζήτει πάλιν ὁ Μέτελλος τὴν ὁδὸν τῆς πράξεως. Ὅτε ἀφίκετο πρὸ τῶν Θηβῶν, τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ εἶχε τραπῆ εἰς φυγὴν ἐν δεινῇ ἀπορίᾳ· ἀλλ' ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς οὐ μόνον τὴν ἐρήμωσιν τῆς κενῆς μεινάσης πόλεως ἐκώλυσεν, ἀλλὰ καὶ ἐξέδωκε πλῆθος εὐμενῶν διαταγῶν ὑπὲρ τῶν φυγάδων κατοίκων· μόνος δὲ ὁ Πυθέας ὁ ἐν τῷ μεταξὺ μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ εἰς Πελοπόννησον διαφυγών, ἔμελλε νὰ τιμωρηθῇ διὰ θανάτου [71]. Ἔπειτα ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς προὐχώρει νοτιώτερον βραδέως, δυστυχῶς ἄγαν βραδέως. Ταχεῖά τις προέλασις εἰς Πελοπόννησον ἤθελε θέσει τέρμα εἰς τὸν ὅλον πόλεμον ἄνευ πόνου. Διότι ἐν Πελοποννήσῳ μεγάλη ἦτο ἡ ἀποθάρρυνσις. Πρὸ πάντων δὲ αἱ εὐποροῦσαι τάξεις ἐν τῇ μακροτέρᾳ διαρκείᾳ τοῦ ὀλεθρίου τούτου πολέμου προέβλεπον ἀσφαλῶς τὴν πλήρη καταστροφὴν ἑαυτῶν τε καὶ τῆς πα-

[69α] Πρβλ. Παυσαν. Ζ'. 18, 5.

[69β] Πρβλ. Πολυβ. Μ. 3, 4. Ἴσως τὰ λεγόμενα περὶ δευτέρας δῆθεν φονικῆς μάχης τῆς μνημονευομένης παρὰ Ὀροσίῳ κατὰ Κλαύδιον. (Oros V. 3), ἀναφέρονται εἰς ταύτην ἢ τὴν εὐθὺς ἑπομένην μάχην (σημ. 70). Προβλ. καὶ Aur. Victorin. de Vir. illustr. 61.

[70] Παυσαν. Ζ. 15, 3 εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀναφέρεται ἴσως τὸ χωρίον τοῦ Ὀροσίου V. 3 «Λέγει δὲ (ὁ Κλαύδιος) ὅτι ὁ Δίαιος ἄγων στρατὸν ἐξ Ἀρκαδίας κατεβλήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ στρατηγοῦ (praetore) Μετέλλου μετὰ τοῦ στρατοῦ» (opressum cum exercitu) ἐκτὸς ἐὰν πρέπῃ μᾶλλον νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἐνταῦθα γίνεται σύγχυσις πρὸς τὴν μάχην τῆς Λευκοπέτρας.

[71] Πολυβ. Μ. 3, 3, 10. Παυσαν. Ζ'. 15, 5.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τρίδος. Κατὰ τὰς ἑπομένας ἑβδομάδας, καθ' ἃς ἡ μανιώδης πεισμονὴ τῆς φανατικῆς πολεμικῆς μερίδος διηνεκῶς ἰσχυρότερον προεκάλει τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐκδίκησιν, οὐκ ὀλίγοι ἄνθρωποι ἐν τῇ δεινῇ αὐτῶν ἀπογνώσει παρέδοσαν αὐτοὶ ἑαυτοὺς εἰς θάνατον. Ἀλλ' ἤδη πανταχοῦ ἐπόθουν οἱ πολλοὶ ταχεῖαν συνομολόγησιν εἰρήνης, ἥτις μόνη ἐφαίνετο ὅτι ἠδύνατο ἔτι νὰ σώσῃ τοὐλάχιστον τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν Πελοποννησίων[72]. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων πολλοὶ τῶν ὀνομαστῶν καὶ πλουσίων πολιτῶν καὶ τῶν ἀρχόντων τῆς Συμπολιτείας καὶ ὁ ταύτης ὑποστράτηγος Σωσικράτης εἶχον ἐν ἀρχῇ ἀποφασίσει νὰ ἔλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Μέτελλον. Ὁ γνωστός, ἄλλως μισητὸς παρὰ πᾶσι, φίλος τοῦ Καλλικράτους, Ἀνδρωνίδας ἐπορεύθη ὡς πρεσβευτὴς πρὸς τὸν Μέτελλον. Ὁ Ῥωμαῖος δὲ στρατηγὸς σφόδρα χαρεὶς ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τῆς τοῦ πολέμου περατώσεως, προσήνεγκεν εἰς αὐτοὺς ἀληθῶς ἄπαξ ἔτι τὴν εἰρήνην ἐπὶ ὅροις ἀνεκτοῖς. Ἀλλ' ὅτε ὁ Ἀνδρωνίδας καὶ οἱ τούτου ἀκόλουθοι μετὰ τοῦ Θεσσαλοῦ Φίλωνος, ἀπεσταλμένου τοῦ Μετέλλου, ἐπέστρεψαν εἰς Κόρινθον[73], εὗρον τὰ πράγματα οὐσιωδῶς μεταβεβλημένα. Ὁ Δίαιος, ὁ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κριτολάου, ὡς προκάτοχος τούτου, κατὰ τὰ νόμιμα τῆς Συμπολιτείας, ἀναλαβὼν τὴν στρατηγίαν, εἶχεν ἀποφασίσει μετὰ τῶν ὁμοφρόνων φίλων αὐτοῦ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον ἐν πάσῃ περιπτώσει. Οἱ ἄνδρες οὗτοι, οἵτινες παρωρμῶντο πρὸς τοῦτο καὶ ὑπὸ τῆς ὁλοσχεροῦς καταστροφῆς τῆς ἰδίας αὐτῶν περιουσίας, ἅτε μὴ ἔχοντες μηδὲν πλέον ν' ἀπολέσωσιν[74α], ἤξευρον καλῶς ὅτι αὐτοὶ τοὐλάχιστον ὡς ἐκ τῆς μέχρι νῦν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους διαγωγῆς αὐτῶν δὲν ἠδύναντο νὰ εὕρωσι χάριν ὑπὲρ ἑαυτῶν. Οἱ φανατικοὶ οὗτοι, οἱ μὴ ἔχοντες κἂν τὴν ἱκανότητα νὰ διευθύνωσι τὸν πόλεμον τὸν ὑπ' αὐτῶν προκληθέντα, ἀντὶ νὰ θυσιάσωσιν ἑαυτοὺς ὑπὲρ τῆς πατρίδος,

[72] Ζωναρ. Θ'. 31. πρβλ. Πολυβ. Μ. 3, 1-9.
[73] Πρβλ. Πολυβ. Μ. 4, 1 καὶ 3. 5, 2 ἰδ. καὶ Παυσαν. Ζ'. 15, 5 τέλ.
[74α] Διόδ. ΛΒ'. 26, 3.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἤθελον νὰ συμπαρασύρωσι τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα εἰς τὸν ἴδιον αὐτῶν ὄλεθρον. Ὑποστηριζόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ μαινομένου κοινωνιστικοῦ δημοκρατικοῦ ὄχλου, ἀπεφάσισαν νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον «μέχρι ξυροῦ ἀκμῆς»[74β], νὰ καταπτοήσωσι δὲ τὴν εἰρηνικὴν μερίδα, τοὺς εὐπορουῦντας δηλονότι, δι' αἱματηρᾶς τρομοκρατίας. Εὐθὺς ἐν ἀρχῇ εἶχε πέμψει ὁ Δίαιος τὸν Ἀλκαμένην εἰς Μέγαρα μετὰ 4κισχιλίων ἀνδρῶν πρὸς κατοχὴν τῆς πόλεως ταύτης[75], ἀλλ' οἱ πεμφθέντες μετ' οὐ πολύ, ὅτε ὁ Μέτελλος μετὰ τὴν τελείαν εἰρήνευσιν τῆς Βοιωτίας προήλαυνε πρὸς τὸν Ἰσθμόν, ἀμαχητὶ κατέλιπον τὴν πόλιν. Ἀλλ' ὁ Δίαιος, ὁ ἐξ Ἄργους νῦν διευθύνων τὰς νέας παρασκευάς, οὐ μόνον ἐκάλεσεν εἰς τὰ ὅπλα καὶ εἰς νέον ἀγῶνα τὴν ἔτι ὑπολειπομένην στρατεύσιμον δύναμιν τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπέταξεν εἰς τοὺς δήμους ἵνα διὰ τῆς ἐξοπλίσεως τῶν δούλων (μέχρι 12 χιλιάδων), ἐπὶ ἀπονομῇ ἐλευθερίας εἰς αὐτούς, πληρώσωσι τὰ κενὰ τῶν ταγμάτων. Ἡ Κόρινθος προσδιωρίσθη ὡς γενικὸς τόπος συναθροίσεως. Τὸ ταμιεῖον τὸ συμμαχικὸν ἦτο ἐξηντλημένον· διὰ τοῦτο δὲ ὑπεχρεοῦντο οἱ πλούσιοι (οἵτινες βαρέως ἤδη ἠγανάκτουν καὶ κατεπιέζοντο διότι ἁφηροῦντο τοὺς εἰς τὸν στρατὸν κατατασσομένους δούλους αὐτῶν καὶ διότι οἱ ὑπολειπόμενοι δοῦλοι προσεφέροντο νῦν πρὸς τοὺς κυρίους αὐτῶν μετὰ θρασείας ὑπεροψίας) νὰ τελῶσι βαρεῖς πολεμικοὺς φόρους, καὶ τῶν γυναικῶν αὐτῶν ὑποχρεουμένων νὰ παραδώσωσι τὰ κοσμήματα αὐτῶν. Ἐν τῷ μεταξύ, ἐπειδὴ ὁ Μέτελλος βραδέως καὶ μετριοπαθῶς ἐχώρει πρὸς τὰ πρόσω, ἐδόθη καιρὸς εἰς τὸν Δίαιον ἵνα (περίπου κατὰ Αὔγουστον τοῦ 146)[76α] ἐκλεγῇ καθ' ὅλους τοὺς τύπους στρατηγὸς ὑπὸ τῆς πρὸ πολλοῦ συνελθούσης ἐκ τοῦ πρώτου τρόμου κοινῆς συνόδου τῶν Ἀχαιῶν, περιβεβλημένος ἀπόλυτον ἐξουσίαν[76β]. Καὶ νῦν διεπράχθησαν

[74β] Πρβλ. Πολυβ. ΛΖ'. 2, 8 καὶ 13. Μ. 5, 5-10.
[75] Πολυβ. Μ. 2, 3. Παυσαν. Ζ'. 15, 4.
[76α] Πρβλ. Hermann, ἐν εἰρ. χ. σ. 354.
[76β] Πολυβ. Μ. 2, 1-11. 4, 1. Παυσ. Ζ. 15, 4.

αἱματηραὶ κατὰ τῆς εἰρηνικῆς μερίδος βιαιότητες. Ὁ στρατηγὸς μεταβὰς ἐπὶ τέλους εἰς Κόρινθον τοσοῦτον ἐνταῦθα ἠρέθισε τὸν ὄχλον ἐναντίον τῶν πρὸς Μέτελλον χάριν διαπραγματεύσεων μεταβάντων πρέσβεων, ὥστε οὗτοι κατὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν εὐθὺς ἐκακώθησαν ὑπὸ τοῦ πλήθους καὶ ἐδεσμεύθησαν. Μάτην ἐξώρκιζεν ὁ γηραιὸς Στράτιος τὸν στρατηγὸν νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὰς νέας ὑπὸ τοῦ Φίλωνος ἀνακοινωθείσας προτάσεις τοῦ Μετέλλου· πρὸς ἀπάντησιν συνελήφθη ὁ Σωσικράτης ἐκεῖνος ὑπὸ τῶν Δημιουργῶν, κατὰ ῥητὴν ἀπόφασιν τοῦ Διαίου καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ, εἰς οὓς προσετέθη καὶ ὁ κατὰ τὴν φορὰν τῶν χρόνων τούτων ἀνακληθεὶς Δαμόκριτος (σ. 333), καὶ δικασθεὶς ὡς ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας καὶ καταδικασθεὶς εἰς θάνατον ἐφονεύθη διὰ σκληροτάτων βασάνων. Τὸ δὲ κακούργημα τοῦτο καὶ αὐτὸν τὸν μαινομένον ὄχλον ἐνέπλησε δυσαρεσκείας. Καὶ ἐν τούνοις ὁ Δίαιος δὲν ἦτο τρομοκράτης συστηματικός, ἀλλ' ἦτο τοσοῦτον ἀναίσχυντος, ὥστε δὲν ἐδίσταζε νὰ καρπῶται καὶ ὑλικὸν κέρδος ἐκ τῆς τῶν ἀντιπάλων ἀπογνώσεως· οὕτω δὲ εἰς τὸν ὡσαύτως ὑπὸ θανάτου ἀπειλούμενον Ἀνδρωνίδαν καὶ εἰς τοὺς τούτου φίλους ἐπώλησεν ἀντὶ πολλῶν χρημάτων τὴν ἀπὸ τῆς ποινῆς ταύτης ἀπαλλαγήν[77]. Οὕτω λοιπὸν ἡ μανία τῆς ἐν Πελοποννήσῳ πολεμικῆς μερίδος ἐποίησεν ὥστε νὰ παρέλθῃ ἀνωφελῶς καὶ ἡ τελευταία στιγμή, καθ' ἣν ὁ ἤδη τοσοῦτον βαρέως πληγεὶς λαὸς ἠδύνατο νὰ σωθῇ τοὐλάχιστον ἀπὸ πληγμάτων ἔτι δεινοτέρων καὶ ἀπὸ τῆς παντελοῦς ἀθλιότητος τῶν ἀποτελεσμάτων ἀτυχοῦς πολέμου κατὰ τῆς Ῥώμης. Καὶ νῦν μετὰ πάροδον μικροῦ χρόνου δὲν εἶχον πλέον οἱ Ἀχαιοὶ ἀπέναντι αὐτῶν τὸν Μέτελλον. Ὁ στρατηγὸς οὗτος, ἐνῷ ἤδη ἔμελλε μετὰ τὴν ἀμαχητὶ ὑπ' αὐτοῦ γενομένην κατάληψιν τῶν Μεγάρων καὶ τὴν εἰς τὸν Ἰσθμὸν ἄφιξιν[78], νὰ κατενέγκῃ τὸ τελευταῖον κτύπημα ἐναντίον τῶν Ἀχαιῶν, τότε ἀκριβῶς (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Σεπτεμβρίου) ἡμέραν τινὰ «περὶ ὄρθρον» ἐφάνη ἐν

[77] Πολύβ. Μ. 4, 1-10 5, 1-6 Παυσαν. Ζ'. 15, 5 τέλ.

[78] Παυσαν. αὐτόθι.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῷ Ῥωμαϊκῷ στρατοπέδῳ ὁ ὕπατος Μόμμιος ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Αὐρηλίου Ὀρέστου ἐκείνου καὶ ὑπὸ τῶν ῥαβδούχων αὐτοῦ καὶ μικροῦ τινος ἀριθμοῦ ἱππέων [76α], καὶ λαβὼν τὴν ὑπερτάτην στρατιωτικὴν ἀρχὴν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ [79β] τῷ μὲν Μετέλλῳ διέταξεν ἁπλούστατα νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Μακεδονίαν μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ συνήγαγε περὶ ἑαυτὸν μικρὸν κατὰ μικρὸν τὰ πολλὰ τμήματα τοῦ ὑπατικοῦ αὐτοῦ στρατοῦ, οὗ πρότερον σπεύδων αὐτὸς εἶχεν ἔλθει, ἵνα μὴ ἀναγκασθῇ πάντως νὰ ἀναθέσῃ εἰς τὸν Μέτελλον τὴν περάτωσιν τοῦ Ἀχαϊκοῦ πολέμου. Ἐντὸς δὲ σμικροῦ χρόνου ἵσταντο πυρὰ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου 29 χιλ. πεζοὶ καὶ τρισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι ἱππεῖς ἡνωμένοι ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Μομμίου, προσετέθη δ' εἰς τούτους καὶ μικρά τις ἔτι μοῖρα Κρητῶν τοξοτῶν καὶ Περγαμηνὴ ἐπικουρία ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Φιλοποίμενα [79γ].

Ἐν τούτοις καὶ ὁ Δίαιος ὡς ἦτο κακὸς στρατηγὸς καὶ διοικητής, ἐξηκολούθει μὲν τὰς παρασκευὰς αὐτοῦ μετὰ ἀγρίου ζήλου, ἀλλὰ πάντως δὲν ἔπραξεν ἀκριβῶς μέγά τι. Αἱ Πάτραι καὶ ἡ περιοχὴ αὐτῶν μόλις πλέον ἠδύναντο νὰ πέμψωσι νέαν δύναμιν· ἡ δὲ Ἦλις καὶ ἡ Μεσσηνία, αἵτινες καὶ ἄλλως οὐδέποτε διεκρίθησαν ἐπὶ ἰδιαιτέρῳ ὑπὲρ τῆς Συμπολιτείας ζήλῳ, ἐκράτησαν εἰς τὰ ἴδια τὰς δυνάμεις αὐτῶν, διότι ἦτο προσδόκιμος ἡ ἐπίθεσις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στόλου εἰς τὰς ἀνωχύρους παραλίας αὐτῶν [80]. Οὕτω δὲ ὑπελείποντο μόνον μέρος τῆς Ἀχαΐας, ἡ Σικυών, ἡ Ἀρκαδία, καὶ τὰ βορειανατολικὰ τῆς Πελοποννήσου. Καὶ ἐνταῦθα, οὐχὶ μὲν ἄνευ αὐθαιρεσίας, βιαιότητος καὶ δεσποτικῆς ἀβουλίας καὶ ἀλογιστίας ὡς ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς στιγμῆς καὶ τοῦ ὅλου τρόπου τοῦ Διαίου, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἐγένετό τις πολεμικὴ

[79α] Παυσαν. 16, 1 πρβλ. Hermann σ. 354. Clinton, Fasti Hellen. τ. μ 3 σ. 104.

[79β] Πρβλ. Zumpt ἐν εἰρ. χ. σ. 163 κξ.

[79γ] Παυσ. Ζ'. 16, 1. Vellei I, 12. Flor. I, 32· Aur. Vict. de vir. ill. 60, 2. Oros V. 3. Πρβλ. καὶ Iustin XXXIV. 2. Ζωναρ. Θ'. 31 καὶ Valer. Maxim. VII. 5, 4.

[80] Πολυβ. Μ. 3, 3.

παρασκευή, εἴτε διότι ἐγγὺς τοῦ ἀρχηγείου ἡ τρομοκρατία τῆς πολεμικῆς μερίδος κατίσχυσε τῆς ἀπροθυμίας καὶ τῆς ἀπογνώσεως τῶν εὐπορούντων, εἴτε διότι αἱ κατώτεραι τάξεις ἔλαβον μέρος πράγματι μετὰ θερμοτάτου ζήλου εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ νέου στρατοῦ. Τοῦτο ἐγένετο ἰδίως ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν τῇ Ἀρκαδικῇ χώρᾳ, ἔνθα παρὰ τῷ ἀνδρείῳ λαῷ ὑπὲρ πάντα ἄλλον λαὸν ὑπῆρχεν ἔτι ἀγνοτέρα τῆς ἐλευθερίας ἀγάπη, ὡς ὑπῆρχέ τις καὶ ἐν ταῖς μεσαίαις τάξεσι ζωηρὰ συμμετοχὴ εἰς τὸ ἔργον [81]. * Καὶ ὅμως καὶ οὕτω ὁ Δίαιος μόλις ἠδυνήθη νὰ συγκροτήσῃ στρατὸν μὴ ὑπερβαίνοντα τὰς 14 χιλ. περίπου ὁπλιτῶν καὶ 600 ἱππέας [82]. Ἀλλ' ἡ τελικὴ λύσις ἦλθε νῦν ἔτι ταχύτερον ἢ ὅσον γενικῶς προσεδοκᾶτο. Ὁ Μόμμιος ὥθησε κατὰ μικρὸν τὰς προφυλακὰς αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰσθμόν. Αἱ προφυλακαὶ αὗται (Ἰταλικά τινα τάγματα καὶ τὰ ἐπικουρικὰ στρατεύματα) ἵσταντο 12 στάδια (ὀλίγῳ τι πλέον τῆς ἡμισείας ὥρας)** μακρὰν τοῦ κυρίου στρατοῦ. Ἐν δὲ τῇ ἐπὶ τῇ νίκῃ ὑπερηφανείᾳ αὐτῶν καὶ ἐν τῇ συναι-

[81] Πολυϐ. Μ. 2, 4 καὶ 11. 3, 1-9. Παυσ. Ζ. 15, 4. *

* Ἀλλὰ παρὰ Πολυβίῳ ἐν τοῖς προκειμένοις χωρίοις τὰ πράγματα περιγράφονται ἄλλως ἢ ὡς ἐκτίθησιν αὐτὰ ὁ συγγραφεύς· οὕτως ἐν Μ. 2, 4 κξ «Ἐμέρισε δὲ ταῖς πόλεσι τὴν ἐπιβολὴν τῶν σωμάτων εἰκῇ καὶ ἀνίσως, καθάπερ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἔπραττεν... ἐξ ὧν συνέβαινε γίγνεσθαι τὰς πόλεις πλήρεις ἀκρισίας, ταραχῆς, δυσθυμίας. Καὶ τοὺς μὲν ἀπωλολότας ἐπῄνουν, τοὺς δ' ἐκπορευομένους ἠλέουν, καὶ προσκατεκλαίοντο πάντες ὡσανεὶ προορώμενοι τὸ μέλλον.... ἅμα δὲ τούτοις οἱ μὲν ἄνδρες εἰσφέρειν ἠναγκάζοντο παρὰ τὴν ἑαυτῶν προαίρεσιν... αἱ δὲ γυναῖκες ἀφαιρούμεναι σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἰδίων τέκνων τὸν κόσμον.... καὶ 3, 2 κξ. «Λοιπόν, οἷον ὑπὸ χειμάρρου τινὸς λάϐρου προωθούμενοι καὶ φερόμενοι μετὰ βίας, ἐπηκολούθουν τῇ τοῦ προεστῶτος ἀνοίᾳ καὶ παρακοπῇ... οἱ μὲν γὰρ ἑαυτοὺς παραλόγως ἐκ τοῦ ζῆν ἐξῆγον, οἱ δὲ ἔφευγον ἐκ τῶν πόλεων ἀνοδίαις, διὰ τὴν ἔκπληξιν τῶν γινομένων ἐν ταῖς πόλεσι. Καὶ οἱ μὲν ἦγον ἐκδώσοντες ἀλλήλους τοῖς πολεμίοις ὡς ἀλλοτρίους γεγονότας Ῥωμαίων· οἱ δ' ἐμήνυον καὶ κατηγόρουν τῶν πέλας.. οἱ δὲ μεθ' ἱκετηρίας ἀπήντων ὁμολογοῦντες παρεσπονδηκέναι καὶ πυνθανόμενοι τί δεῖ πάσχειν.. πάντα δ' ἦν πλήρη ἀρχομένης φαρμακείας τῶν ῥιπτόντων ἑαυτοὺς εἰς τὰ φρέατα καὶ κατὰ κρημνῶν· ὥστε κατὰ τὴν παροιμίαν κἂν ἐχθρὸν ἐλεήσει, θεασάμενον τὴν τότε περιπέτειαν τῆς Ἑλλάδος». (Σ. Μ.).

[82] Παυσαν. Ζ. 15, 4.

** Ἐννοεῖται στάδια ἀρχαῖα. Τὸ ἀρχαῖον στάδιον ἔχον μῆκος 189 μέτρων σημερινῶν ἦτο μικρότερον τοῦ πέμπτου τοῦ νῦν σταδίου ἢ χιλιομέτρου. (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σθήσει τῆς δυνάμεως αὐτῶν ἐξετέλουν τὴν τῆς φυλακῆς ὑπηρεσίαν λίαν ἀμελῶς, οὕτω δὲ ἔδοσαν εὐκαιρίαν τοῖς Ἀχαιοῖς νὰ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτῶν καὶ νὰ ἀποκρούσωσιν αὐτὰ μετὰ σημαντικῶν ζημιῶν μέχρι τοῦ κυρίου στρατοῦ [83]. Ἡ μικρὰ αὕτη ἐπιτυχία κατέστησε τοὺς Ἕλληνας τοσοῦτον ὑπεροπτικούς, ὥστε ἐξώρμησαν νῦν μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεως αὐτῶν ἐκ τοῦ παρὰ τὴν Κόρινθον στρατοπέδου αὐτῶν, ἵνα συγκροτήσωσι μάχην καιρίαν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Καὶ ἐνῷ ἡ εὐποροῦσα τάξις κατείχετο ὑπὸ ὀργῆς καὶ ἀπογνώσεως, ἡ τύφλωσις τῆς πολεμικῆς μερίδος, ἰδίως τοῦ ὄχλου τῆς Κορίνθου, λέγεται ὅτι ἦτο τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε κατὰ τὰ λεγόμενα οὐ μόνον μεγάλα στίφη γυναικῶν καὶ παίδων ἐξῆλθον τῆς πόλεως, ἵνα θεάσωνται τοὺς νικηφόρους ἀγῶνας τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ πολυάριθμοι ἅμαξαι παρηκολούθουν τῷ στρατῷ, μέλλουσαι νὰ κομίσωσιν εἰς τὴν πόλιν τὴν προσδοκωμένην λείαν [84α]. Ὁ Μόμμιος ἐδέξατο τὴν πρόκλησιν ταύτην καὶ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 146 [84β] ἐπῆλθεν ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ, ἐν κοίλῳ τινὶ χώρῳ μεταξὺ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ καὶ τοῦ Ἀχαϊκοῦ στρατοπέδου [84γ] ἐγένετο ἡ κρίσιμος σύγκρουσις. Τὸ ἱππικὸν τὸ Ἑλληνικὸν οὐδ' ἅπαξ κἂν ὑπέστη τὴν ἐπίθεσιν τοῦ ἐξαπλασίως ἰσχυροτέρου ῥωμαϊκοῦ ἱππικοῦ· ἀλλὰ τὸ πεζικὸν τὸ Ἀχαϊκὸν μετ' ἐπαινετῆς ἀνδρείας ἠγωνίσθη ἐπὶ μακρὸν ἀντίον τῆς ὑπερτέρας δυνάμεως μεχρισοῦ χίλιοι λογάδες Ρωμαῖ.. στρα-

[83] Παυσ. Ζ'. 16, 1 καὶ 2 Ζωναρ. Θ. 31.

[84α] Οὕτω διηγεῖται τοὐλάχιστον ὁ πάντως οὐχὶ ἐν πᾶσιν ἀξιόπιστος Ἰουστῖνος (Iustin. XXXIV. 2).

[84β] Πρβλ. Hermann σ. 356.

[84γ] Ὁ τόπος τῆς μάχης ταύτης δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστός. Τὸ «κοίλον» μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ζωναρᾶ (Θ'. 31). Κατὰ τὴν Ἐπιτομὴν τοῦ Λιβίου (βίβλ. 52.) ἡ μάχη ἐγένετο «παρὰ τὸν Ἰσθμὸν (ad Isthmum)» κατὰ Φλῶρον (ἐν εἰρ. τ.) «ἐν αὐτοῖς τοῖς στενοῖς τοῦ Ἰσθμοῦ (sub ipsis Isthmi faucibus)». Παρὰ Πολυβίου (Μ. 14, 4) καλεῖται ἡ μάχη «ἡ περὶ τὸν Ἰσθμὸν μάχη». Κατὰ Αὐρήλ. Βικτωρ. (de vir. ill. κ. 60) ἡ μάχη ἐγίνετο παρὰ τὴν Λευκόπετραν. Ἀλλ' ὁ τόπος οὗτος, καθ' ὃν οἱ νεώτεροι ὀνομάζουσι τὴν μάχην, δὲν εἶναι γνωστός. Ὁ Ἐρνέστος Κούρτιος (Peloponn. τόμ. 2 σ. 591) εἰκάζει ὅτι τοῦτο τὸ εἰς τὸν Πίγιον (Annal. 11. 457) ἤδη ὕποπτον ὄνομα προῆλθεν ἴσως ἐκ τοῦ Γλαύκου πέτρα.

τιῶται προσέβαλον τὰ πλάγια τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ ἔκριναν τὴν ἧτταν τοῦ Διαίου [84δ]. Διὰ τοῦ γεγονότος τούτου ἐκρίθη ἡ ὅλη τοῦ πολέμου τύχη. Ὁ Δίαιος, ὅστις νῦν ἀπώλεσεν ἐνταῦθα πᾶν θάρρος, ὡς ὁ Κριτόλαος παρὰ τὴν Ἡράκλειαν, δὲν διενοήθη νὰ ἀποχωρήσῃ εἰς τὴν ἐγγὺς ὀχυρὰν Κόρινθον καί, ἢ ὀχυρούμενος ἐνταῦθα νὰ ἐπιτύχῃ ἀγωνιζόμενος ἀνεκτοὺς μέχρι τινὸς ὅρους ὑπὲρ τῆς Συμπολιτείας ἢ νὰ ἀποθάνῃ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς πόλεως ταύτης μετὰ δόξης μεγαλοπρεποῦς, ὡς πρὸ ὀλίγων μηνῶν οἱ τελευταῖοι ἥρωες τῆς Καρχηδόνος. Ἀπέδρα εὐθὺς ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ὁ ἄθλιος δημαγωγὸς ἐν ἀγρίᾳ σπουδῇ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα Μεγαλόπολιν· ἐν ἀγρίᾳ δὲ ἀπογνώσει φονεύσας ἐνταῦθα τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ παραδοὺς εἰς φλόγας τὴν οἰκίαν ἐθανάτωσεν ἑαυτὸν λαβὼν φάρμακον [85]. Οἱ δὲ φυγάδες Ἀχαιοί, οἵτινες οὐδένα εὗρον ἄλλον ἀρχηγὸν θέλοντα νὰ κρατήσῃ τὴν Κόρινθον ἢ νὰ ὑπερασπίσῃ τὰς πρὸς Ἀρκαδίαν ἀγούσας στενοπορίας, διεσκορπίσθησαν μετὰ τὴν ἧτταν αὐτῶν κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις καὶ παυσάμενοι τοῦ ἀγῶνος ἀνέμενον πανταχοῦ ἐν ἀδυναμίᾳ καὶ ἀνοχῇ τὴν περαιτέρω τύχην αὐτῶν. Ἐν τῇ ἑπομένῃ τῇ ἡμέρᾳ τῆς μάχης νυκτὶ καὶ ἡ πλειονότης τῶν κατοίκων τῆς Κορίνθου ἕνεκα φόβου ἐκδικήσεως ἐκ μέρους τῶν Ρωμαίων ἔφυγον ἐκ τῆς πόλεως αὐτῶν μετὰ μέρους τῶν συντριμμάτων τοῦ στρατοῦ. Ὅτε δὲ ὁ Μόμμιος ἐφάνη πρὸ τῆς Κορίνθου, εὗρε τὰ τείχη ἔρημα φρουρούντων καὶ τὰς πύλας ἠνεῳγμένας· καὶ ὅμως καὶ οὕτως ἐβράδυνε τὴν εἴσοδον ἐπὶ δύο ἡμέρας, διότι ἐφοβεῖτο πολεμικόν τινα δόλον· μόνον δὲ τὴν τρίτην ἡμέραν οἱ λεγεῶνες εἰσήλασαν ἔνδον (μόνον κατὰ τὴν κατά-

[84δ] Liv. ἐν εἰρ. τ. Παυσ. Ζ'. 16, 2. Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ. Iustin καὶ Flor. ἐν εἰρ. τ. Aurel, Vict. de vir. ill. 60. Ὁ Ὀρόσιος, ὅστις ἐν πᾶσι τοῖς περὶ τοῦ πολέμου ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις εἶναι λίαν ἀσαφής, ἰδίως δὲ (ἴδ. ἀνωτ.) εἰς τὰς ἐν τῇ μέσῃ Ἑλλάδι μάχας δίδωσι ἄγαν πολλὴν ἔκτασιν, οὐδὲ γινώσκει κἂν τὴν μάχην τοῦ Ἰσθμοῦ, ἀλλὰ προαναφέρει (ἐν εἰρ. τ.) τὸν γνωστὸν Οὐαλέριον Ἀντίαν, καθ' ὃν εἴκοσι χιλιάδες Ἀχαιῶν ἀπώλοντο, ὁ δὲ Δίαιος (ἴδ. ὕστερον.) ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης.

[85] Παυσ. Ζ'. 16, 2-4. Aur. Vict. εἰρ. χ. 60 Πρβλ. Ζων. εἰρ. χ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ληψιν τῆς ἀκροπόλεως φαίνεται ὅτι ἐγένετό τις συμπλοκὴ)[86]. Καὶ νῦν ἐτράπησαν οἱ Ρωμαῖοι εἰς δεινὸν ἔργον ἐκδικήσεως. Ἡ διπλῆ ὕβρις ἡ γενομένη ἐν Κορίνθῳ ἐναντίον Ρωμαίων πρέσβεων ἀπήτει βαρέα ἱλάσματα. Τὸ φρούριον τῶν Ἀχαιῶν ἔδει διὰ παντὸς νὰ καταπέσῃ. Οἱ ἰσχυροὶ κεφαλαιοῦχοι τῆς Ῥώμης ὅπως ἤδη τὴν Καρχηδόνα εἶχον ἀφανίσει ἄρδην, οὕτως ἤθελον τέλος, καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ νὰ καταστήσωσιν ἐκποδὼν ἀνταγωνισμὸν ὀχληρὸν εἰς αὐτούς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μόμμιος εἶχε λάβει παρὰ τῆς Συγκλήτου ἰδιαιτέραν διαταγὴν[86α] νὰ καταστρέψῃ τὴν Κόρινθον. Οὕτω πάντες οἱ ἐλεύθεροι πολῖται κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως καὶ μετ' αὐτὴν ἐσφάγησαν, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ παῖδες (μετὰ τῶν ὁπλισμένων δούλων, τῶν ἐπιζησάντων τῇ μάχῃ τῆς Λευκοπέτρας) ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα. Εἶτα δὲ ἡ πόλις ἐλεηλατήθη συστηματικῶς καὶ τέλος ὑπὸ τὸν ἦχον τῆς στρατιωτικῆς μουσικῆς παρεδόθη εἰς φλόγας. Τὸ ἔδαφος τῆς πόλεως «κατηράσθη» ἤτοι «διὰ τῶν συνήθων ἱερῶν τύπων ἀπηγορευτικῶν ἀπηγορεύθη πᾶσα ἀνοικοδόμησις τῶν ἐρημωθέντων τόπων». Οὕτως ἡ λαμπρὰ Κόρινθος, ἧς τὸ κάλλος τοῦ Αἰμιλίου ἔτι Παύλου εἶχεν ἐξεγείρει τὸν θαυμασμόν· ἡ τελευταία ἐν τῇ Εὐρω-

[86] Ἡ εἰκασία αὕτη στηρίζεται ἁπλῶς καὶ μόνον ἐπὶ τούτου, ὅτι ὁ Παυσανίας ἐν ᾧ χωρίῳ ποιεῖται λόγον περὶ τῆς εἰσελάσεως τοῦ Μομμίου εἰς τὴν πόλιν «ἀναπεπταμένων τῶν πυλῶν», λέγει «τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν μάχην ἥρει κατὰ κράτος Κόρινθον» (Ζ'. 16, 5). Ἐν τούτοις ἐννοεῖ ἴσως ὁ Παυσανίας τὸν βίαιον τρόπον, καθ' ὃν προσηνέχθησαν οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς τὴν ἀμαχητὶ καταληφθεῖσαν πόλιν, ἤτοι τοὺς πιθανῶς ἐπακολουθήσαντας σποράδην πρὸς τοὺς σφαζομένους κατοίκους ἀγῶνας.

[86α] Οὕτω τοὐλάχιστον λέγεται παρὰ Λιβίῳ (Epit. βιβλ. 52 «qui .. Corinthum ex senatus consulto diruit, quia ibi legati Romani violati erant (ὅστις ... τὴν Κόρινθον δόγματι τῆς Συγκλήτου κατέστρεψε, διότι ἐνταῦθα Ῥωμαῖοι πρέσβεις εἶχον κακωθῆ). Τὸ πρᾶγμα αὐτὸ ἠμφισβητήθη νεωστὶ (οὐχὶ ἐν τούτοις δι' ἀπολύτως πειστικῶν λόγων, ὡς τοὐλάχιστον ἡμῖν φαίνεται) ὑπὸ J. W. Tuffel (ἐν Pauly, Realencycl. d. class. Alt. τ. 5, ἐν τῷ ἄρθρῳ «Mummia gens» σ. 200) κλίνοντος μᾶλλον εἰς τὴν γνώμην ὅτι ἐκ τῶν ὑστέρων ἡ Σύγκλητος ἐπεδοκίμασε τὰς γενομένας βιαιότητας. Ἄλλοι ὡς ὁ Παπαρρηγ. σ. 181, ὁ Schorn σ. 402. Mommsen R. G. τομ. 2 σ. 49 κξ. Lange σ. 291 ἐμμένουσιν εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ Λιβίου. Περὶ τῶν ἠθικῶν ἐλατηρίων τῆς καταστροφῆς ἴδ. καὶ Cic. pro leg. Manil κ. 5, 11 de offic. I, 11, 5 III. 111, 1. Iustin XXXIV. 2. τέλ.

παϊκῇ Ἑλλάδι πόλις ἡ μετὰ τῶν θαυμαστῶν μνημείων τῆς τέχνης καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν προγόνων διατηρήσασα καὶ τὴν ἀρχαίαν ἀκμὴν τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς βιομηχρνικῆς δραστηριότητος· ἡ αὐτὴ πόλις, ἧς ὑπὸ τὰ τείχη πρὸ 50 ἐτῶν ὁ Ρωμαῖος Φλαμινῖνος εἶχε κηρύξει τὴν νέαν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων, εὗρε τὸν ὄλεθρον αὐτῆς κατὰ τρόπον φρικωδέστατον ὑπὸ τῶν χειρῶν τῶν κοσμοκρατόρων Ῥωμαίων [896].

Οὕτως ἐπερατώθη ὁ πόλεμος τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ἡ ἱστορία τοῦ πολέμου τούτου λυπηρότατα μόνον δύναται νὰ ἐξεγείρῃ αἰσθήματα. Βεβαίως ἡ ἱστορία τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων δὲν ἠδύνατο νὰ τελευτήσῃ ἄνευ μεγάλου τινος ταραγμοῦ: ὁ λαὸς οὗτος μετὰ τῆς χιλιετοῦς αὐτοῦ μεγάλης ἱστορίας δὲν ἠδύνατο ἐκὼν νὰ ἀποχωρήσῃ ἀπὸ τῆς σκηνῆς τῆς παγκοσμίου ἱστορίας χωρὶς νὰ δαπανήσῃ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ δύναμιν. Ἀλλὰ τοῦτο κατ' οὐδὲν μετριάζει τὴν στυγνὴν ἐντύπωσιν τῶν γεγονότων τούτων. Ἐδείξαμεν πολλάκις ὁποίαν εὐθύνην φέρουσιν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῇ πτώσει τῆς εὐγενοῦς Πελοποννησιακῆς φυλῆς, καὶ πῶς ἰσχυρᾷ συνεργείᾳ τῶν Ῥωμαίων, μάλιστα κατὰ τὸ διάστημα τῶν 20 τελευταίων ἐτῶν, ὁ λαὸς οὗτος, ὁ μὴ ἔχων ἡγέτας, ἐξ ἀνάγκης ταχύτερον διηνεκῶς διεφθείρετο καὶ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ ἠπείγετο ὄλεθρον. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο οὐχὶ ὀλιγώτερον ἀλγεινὴ μένει ἡ ἐντύπωσις, ἣν ἐμποιεῖ ὁ τελευταῖος οὗτος ὑπὲρ ἐλευθερίας πόλεμος τῶν Ἑλλήνων. Ἐν τούτῳ δὲν εὑρίσκομεν οὐδὲν ἐκ τῆς μεγαλοπρεποῦς ἐκείνης ὀργῆς λαοῦ εὐγενοῦς, ὅστις ἀπειλούμενος ἰσχυρῶς θραύει τὰ δεσμὰ τῆς ξένης δεσποτείας σταθερὰν ἔχων ἀπόφασιν τὰ πάντα ὑπὲρ τῶν πάντων νὰ κινδυνεύσῃ

[896] Πρβλ. ἐκτὸς τῶν ἐν 86α μνημονευθέντων χωρίων: Παυσαν. Ζ', 16, 4 καὶ 5 Β'. 1, 2. 2, 2. Πολύβ. Μ. 7, 1. Διόδ. ΛΒ'. 27. Στράβ. Η'. 381. Vellei I. 13. Flor. ἐν εἰρ. χ. Plin H. N. XXXIV 2 (3) 7. 3 (6) 12. XXXV. 12 (43). 151. Ζωναρ. Θ'. 31. Macrob. Sat. III 9. Eutrop. IV. 14. Oros. V. 3. ἴδ. καὶ Cic. in Verr. act. II. κ. 21. § 55. de offic. II. 22, 4. Vergil Aeneid. VI 837. Δίων. Κάσσ. Μ. Γ. 50. Σουίδ. I, σ. 910 ἔκδ. Bernhardy. Ἀνθολ. Ἑλλην. ἔκδ. Iacobs II σ. 30 ἀρ. 84 σ. 1. ἀρ. 2 σ. 20 ἀρ. 50 σ. 122. ἀρ. 20. Πρβλ. καὶ Merleker, Achaic. σ. 449 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καὶ ἢ νὰ νικήσῃ ἢ νὰ ἀποθάνῃ. Δὲν εὑρίσκομεν ἐν αὐτῷ τὴν μετ' αὐταπαρνήσεως πρὸς τὸν θάνατον περιφρόνησιν τῶν καταστρεφομένων Καρχηδονίων, ὧν ὁ μεγαλοπρεπὴς ἐπιθανάτιος ἀγὼν παρίστησι τοὐλάχιστον ἐξιλαστικήν τινα ῥοπὴν ἐν τῇ φρικώδει αὐτῶν τύχῃ. Ἐνταῦθα, ἐν Ἑλλάδι, ὅλως κοινὰ πάθη καὶ ταπεινὰ συμφέροντά εἰσι τὰ προπαρασκευάζοντα τὸν ἔσχατον ἀγῶνα· τυφλὴ δὲ μανία εἶναι ἡ ἐξάπτουσα τὸν ἀγῶνα τοῦτον. Οἱ ἡγέται ἐμφανίζονται ἄνευ ψυχικῆς εὐγενείας καὶ ἠθικῆς ἀξιοπρεπείας, ἄνευ δυνάμεως ἐναντίον τοῦ πολεμίου, εὐθαρσεῖς δὲ μόνον πρὸς τὸν ἄοπλον ἀντίπαλον ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῶν στρατοπέδῳ· τὸ δὲ ἡρωϊκὸν φρόνημα αὐτῶν εἶναι ταὐτὸν τῷ τοῦ χρεωκόπου παίκτου. Ὁ λαὸς εἶναι διηρημένος εἰς μερίδας, ὧν ἡ μὲν ποθεῖ ἀπολύτως εἰρήνην, μάλιστα μετὰ τὴν νίκην τοῦ ἰσχυροῦ ἀντιπάλου, ἡ δ' ἑτέρα δὲν ἐμφορεῖται πλέον ἀγνοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἀλλὰ ἐλαύνεται ὑπὸ ἀγρίου φανατισμοῦ καὶ τεχνητῆς ἐξεγέρσεως. Οὐδαμοῦ ἔξαρσις ἡρωϊκοῦ φρονήματος, ἀλλὰ ὁρμὴ πετομένη· οὐδεν φρόνημα ἐθελοθυσίας καὶ περιφρονήσεως πρὸς τὸν θάνατον, ἀλλ' ἀνιαρά τις πυρετώδης καὶ σπασμωδικὴ ταραχὴ *. Ὁ τελευταῖος οὗτος πόλεμος τῶν

* Αὐστηρότατα μεταξὺ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων κρίνει τὴν τότε κατάστασιν τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων ὁ Πολύβιος προβαίνων μέχρι τοῦ νὰ θεωρήσῃ τὴν διαγωγὴν τῶν Ῥωμαίων οὐχὶ ἄγαν αὐστηράν, μέχρι τινὸς δὲ καὶ ἐπιεικῆ καὶ δὴ καὶ τὴν νίκην τῶν Ῥωμαίων ἀποβᾶσαν ἧττον ὀλεθρίαν τῇ Ἑλλάδι ἢ ἐὰν ἐνίκων οἱ περὶ τὸν Δίαιον· ἴδ. Πολύβ. Μ. 5, 7-12. «Τοιαύτης δὲ τῆς ἀνοίας καὶ ἀκρισίας συμβαινούσης περὶ πάντων, οἵαν οὐδ' ἂν ἐν βαρβάροις εὕροι τις ῥᾳδίως, δῆλον ὡς εἰκότως ἄν τις ἐπιζητήσειε, πῶς οὐκ ἄρδην ἀπώλοντο πάντες. Ἐγὼ γὰρ ἂν εἴποιμι διότι δοκεῖ μοι καθάπερ ἂν εἰ τύχη τις ἀντερεῖσαι πανοῦργος καὶ τεχνικὴ πρὸς τὴν ἄγνοιαν καὶ μανίαν τῶν ἡγουμένων, ἥτις ἐξωθουμένη πάντῃ καὶ πάντως ὑπὸ τῆς ἀνοίας τῶν προεστώτων, βουλομένη δὲ κατὰ πάντα τρόπον σώζειν τοὺς Ἀχαιούς, ἐπὶ τὸ καταλειπόμενον ἦλθεν, ὥσπερ ἀγαθὸς παλαιστής. Τοῦτο ἦν, τὸ ταχέως σφῆλαι καὶ ῥᾳδίως ἡττῆσαι τοὺς Ἕλληνας· ὅπερ ἐποίησε. Διὰ γὰρ τοῦτο συνέβη μήτε τὴν τῶν Ῥωμαίων ὀργὴν καὶ θυμὸν ἐκκαυθῆναι πορρωτέρω, μηδ' ἐλθεῖν τὰς ἐκ τῆς Λιβύης δυνάμεις, μήτε τοὺς προεστῶτας, ὄντας μὲν οἵους εἶπον, ἐπιλαβομένους δὲ προτερήματος, ἀποδείξασθαι τὴν αὐτῶν ἀσέβειαν εἰς τοὺς ὁμοφύλους. Τί γὰρ εἰκὸς ἦν πρᾶξαι τούτους κατὰ τῶν ἰδίων, ἐπιλαβομένους ἀφορμῆς τινος ἢ προτερήματος δῆλόν ἐστιν ἐκ τῶν προειρημένων διὰ τὸ κατὰ λόγον. Ἅπαντες δὲ τότε τὴν παροιμίαν ταύτην διὰ στόματος εἶχον ὡς, «εἰμὴ ταχέως ἀπωλόμεθα, οὐκ ἂν ἐσώθημεν». (Σ.Μ.)

Ἑλλήνων ἀπείρως ὑστερεῖ πάντων τῶν ἄλλων ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγώνων τῶν προτέρων Ἑλληνικῶν χρόνων. Ὁ Δίαιος οὗτος καὶ ὁ Κριτόλαος μετὰ τῶν Ἀχαιῶν αὐτῶν, ὁ Πυθέας μετὰ τῶν Θηβαίων αὐτοῦ, πόσον βαθέως καταπίπτουσιν ἀπέναντι τῶν Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων τοῦ μεγάλου Δημοσθένους! Ὁποία μεγάλη ἀντίθεσις τοῦ ὀνείδους τῆς Σκαρφείας καὶ Λευκοπέτρας πρὸς τὴν ἔνδοξον ἧττα τῆς Χαιρωνείας! Ἐν πλείστοις ὁ τελευταῖος οὗτος ὑπὲρ ἐλευθερίας πόλεμος ἀναμιμνήσκει τὴν πρώτην Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, τὴν κατὰ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπους. Καὶ ὅμως. ὅσον κοινοὶ ἄνδρες καὶ ἂν φαίνωνται ὁ Ἀρισταγόρας καὶ ὁ Ἱστιαῖος ἀπέναντι τοῦ Διαίου καὶ τοῦ Κριτολάου, πῶς ἐν τούτοις ἀλλοίως ὅλως ἠγωνίσαντο οἱ ἥρωες τῆς Λάδης καὶ Μιλήτου ἢ τὰ φαῦλα στίφη τῆς Σκαρφείας καὶ Λευκοπέτρας, οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἐπίγονοι τῆς γενναίας ἐθνικῆς στρατιᾶς τοῦ Φιλοποίμενος, οἵτινες δὲν εἶχον ἐν ταῖς τάξεσιν αὐτῶν οὐδὲ ἕνα τοιοῦτον ἄνδρα, οἷος ὁ τολμηρὸς ἐκεῖνος Διονύσιος ὁ Φωκαεύς! Καὶ τέλος, μετὰ τῆς μάχης τῆς Λάδης καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Μιλήτου ἤρξατο ἡ ὀλόφωτος ἡμέρα τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἐνῷ ἐν τοῖς δίκην λόφων ὑψουμένοις σωροῖς τῶν πτωμάτων τῆς Σκαρφείας καὶ Λευκοπέτρας καὶ ἐν τοῖς καπνίζουσιν ἐρειπίοις τῆς Κορίνθου ἀπόλλυται ἡ ὁδὸς ἡμῶν ἐν τῇ μαύρῃ νυκτί, ἥτις ἀπὸ τοῦδε ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ἐπικάθηται ἐπὶ τῆς ἀρχαίας χώρας τῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κορίνθου ἐξηκολούθησεν ὁ Μόμμιος νὰ τιμωρῇ τὴν τῶν Ἑλλήνων «ἀποστασίαν» διὰ σειρᾶς καταστρεπτικῶν πληγμάτων. Ὁ Μόμμιος καθ' ἑαυτὸν πᾶν ἄλλο ἦτο ἢ ἀνὴρ ὠμός· ὁ ἁπλοῦς πληθεῖος «καινὸς ἀνήρ», ὅστις, ὡς στερούμενος πάσης ἑλληνικῆς παιδεύσεως, ἔδωκεν ἀφορμὴν καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ εἰς πολλὰς περὶ αὐτοῦ παραδόξους πλάνας καὶ γελοίας φήμας, [87] ὑπὸ τραχεῖαν ὄψιν ἔκρυπτεν εὐγενῆ

[87] Πρβλ. πρὸς τοῖς ἄλλοις Vellei I 13.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ψυχὴν καὶ δὴ καὶ μεγάλην ἀγαθότητα [88]. Περιπλέον ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ἀπηλλαγμένος πάσης ἀριστοκρατικῆς διαφθορᾶς, πάντῃ ἀφιλοκερδὴς καὶ ἀκέραιος, παντελῶς ἀπέχων τοῦ διαπράττειν βιαιότητας καὶ καταπιέσεις ἐν Ἑλλάδι χάριν ἰδίων αὐτοῦ συμφερόντων. Πᾶσαι αὗται αἱ ἀρεταὶ τοῦ ἀνδρὸς καὶ βραδύτερον ἔτι πολλὰς παρέσχον ὠφελείας τῇ Ἑλλάδι. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ σοβαρὸς ἀρχιστράτηγος, οὗ ἡ ῥωμαϊκὴ αὐστηρότης ἀπέναντι ἡττημένων «ἀνταρτῶν» δι' οὐδενὸς φιλελληνισμοῦ περιεστέλλετο, οὐδένα εἶχε λόγον ἐν ταῖς πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ῥώμης ἀναγκαίαις θεωρουμέναις ἐπὶ τιμωρίᾳ τῶν Ἀχαιῶν πράξεσι νὰ ἀποστῇ ὁπωσδήποτε τῆς αὐστηροτάτης χρήσεως τοῦ δικαίου τοῦ πολέμου. Διὰ τὴν αὐτὴν δὲ αἰτίαν δὲν ἐκώλυε καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ, ὅτε οὗτοι ὁρμώμενοι ἀπὸ μικροψύχων σκέψεων καὶ πεποιθότες ἐπὶ τὴν τοῦ ὑπάτου ἐνδοτικότητα (ἥτις οὐχὶ μόνον ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἀφορμῇ καθίστατο πολλάκις ἀδυναμία ἀπέναντι τῶν Ῥωμαίων) ἀλγεινὴν ἐποιοῦντο κατάχρησιν τοῦ δικαίου τοῦ νικητοῦ [89]. Οὐ μόνον ἐπὶ τέλους καὶ τὰ τείχη καὶ οἱ πύργοι τῆς Κορίνθου κατεστράφησαν καὶ πάντες οἱ ὁπωσδήποτε συλληφθέντες ἐξηνδραποδίσθησαν [90], καὶ αὐτὰ τὰ ἐν τῷ Ἰσθμῷ ἱερὰ εἰς ἀγρίαν λεηλασίαν παρεδόθησαν [91], ἀλλ' ἐτιμωρήθησαν καὶ αἱ λοιπαὶ

[88] Ἡ ψυχικὴ ἀγαθότης τοῦ Μομμίου λέγεται ὅτι δὲν ἐξέλιπε ἐντελῶς οὐδὲ καθ' ὃν χρόνον ἐξετελεῖτο ἡ ἐπιβληθεῖσα εἰς τοὺς Κορινθίους φοβερὰ τιμωρία Ἰδ. περὶ τούτου τὴν μικρὰν χαρακτηριστικὴν ἱστορίαν τὴν ἀναφερομένην ἐν τοῖς Συμποσιακοῖς προβλήμασι τοῦ Πλουτάρχου Βιβλ. Θ'. Πρβλ. Α'. κ. 2. «Πάντων δ' ἄριστος Κορίνθιος παῖς αἰχμάλωτος, ὅτ' ἡ πόλις ἀπώλετο καὶ Μόμμιος ἐκ τῶν ἐλευθέρων τοὺς ἐπισταμένους γράμματα παῖδας εὐθυσκοπῶν ἐκέλευσε γράψαι, στίχον ἔγραψε

Τρὶς μάκαρες Δαναοὶ καὶ τετράκις οἳ τότ' ὤλοντο.

καὶ γὰρ παθεῖν τι τὸν Μόμμιόν φασι καὶ δακρῦσαι, καὶ πάντας ἀφεῖναι ἐλευθέρους τοὺς τῷ παιδὶ προσήκοντας. Πρβλ. εἰδικῶς τὴν χαρακτηριστικὴν εἰκόνα τὴν ἐκφρασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Teuffel (ἐν εἰρ. χ. σ. 201 κξ.) περὶ τοῦ Μομμίου τούτου, μετὰ τῶν αὐτόθι μαρτυριῶν· ἰδ. καὶ Lange σ. 300 κξ.

[89] Πρβλ. Πολυβ. Μ. 11, 3 καὶ 4.

[90] Παυσαν. Β'. 1, 2. Ζωναρ. Θ'. 31. Oros V. 3.

[91] Πρβλ. Πολυβ. Θ'. 11, 1.

χῶραι αἱ ἐν τῷ πολέμῳ ἐναντίον τῆς Ῥώμης ταχθεῖσαι. Δεινὰ νῦν ὑπέστησαν ἡ Βοιωτία καὶ ἡ Χαλκίς, ὧν εἶχε φεισθῆ ὁ Μέτελλος· καὶ δὲν κατεστράφησαν μὲν ὁλοσχερῶς αἱ Θῆβαι καὶ ἡ Χαλκὶς [92α], ἀλλ' ἀφῃρέθησαν τὰ τείχη αὐτῶν καὶ ὑπέστησαν βαρείας κακώσεις (ἰδίως ἡ Χαλκὶς δεινῶς ἐλεηλατήθη καὶ μέρος τῶν ἐγχωρίων ἱπποβοτῶν ἐθανατώθη) [92β]· τέλος οἱ Βοιωτοὶ κατεδικάσθησαν ν' ἀποτίσωσιν 100 τάλαντα εἰς τὴν Ἡράκλειαν καὶ τοὺς πρότερον τὴν λεηλασίαν αὐτῶν ὑποστάντας Εὐβοεῖς [92γ]. Καὶ οὐχὶ πολὺ ἄλλως ἐγένοντο τὰ πράγματα ἐν Πελοποννήσῳ. Ὅτε ὁ Μόμμιος εἰσῆλασεν εἰς τὰ ἔνδον τῆς χερσονήσου, οὐδαμοῦ πλέον εὗρεν ἀντίστασιν. Καὶ ὅμως καὶ οὕτω πάντες οἱ τῆς Συμπολιτείας μετασχόντες Πελοποννήσιοι πανταχοῦ ἀφωπλίσθησαν· τὰ τείχη τῶν πόλεων, ὧν οἱ κάτοικοι εἶχον ἐξεγερθῆ κατὰ τῆς Ρώμης, κατηδαφίσθησαν, πολλὰ χωρία ἐλεηλατήθησαν, καὶ πολλοὶ ἔτι ἄνδρες, θεωρούμενοι ὡς ἐπικίνδυνοι ἀρχηγοὶ τῆς πολεμικῆς μερίδος, ἐθανατώθησαν, δημευθείσης καὶ τῆς περιουσίας αὐτῶν· ἄλλοι δὲ Ἕλληνες σωρηδὸν ὡς ἀνδράποδα ἐπωλήθησαν· Τέλος ὁ Μόμμιος διέταξεν εἰς τοὺς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας τέως μετέχοντας Πελοποννησίους νὰ ἀποτίσωσιν ἀποζημίωσιν 200 ταλάντων εἰς τοὺς τοσαῦτα ὑπ' αὐτῶν παθόντας Σπαρτιάτας [93].

Ἀλλὰ διὰ τῶν ἔργων τούτων ἔλαβον πέρας τὰ βίαια μέτρα. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσεν ἥ,τε εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν στρατόπεδον ἄφιξις (ἴσως περὶ τὰ τέλη ἤδη τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 146 π. χ. [94α]) τῶν δέκα κατὰ τὸ σύνηθες πεμπομένων συγκλητικῶν, ἵνα συμπράττωσι τῷ ὑπάτῳ ἐν τῇ νέᾳ διαρρυθμίσει τῶν Ἑλληνικῶν

[92α] Οὕτω λέγεται ἐν Liv. Epit. LII. ἴδ. Τοὐναντίον Παυσαν. Θ'. 7, 4. Keil. Inscr. Boeot. σ. 83. καὶ Στράβ. I. 448, καὶ ὅλην τὴν μετέπειτα ἱστορίαν ὡς πρὸς τὸν ἀποβλέποντα ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡμῶν εἰς τὰς Θήβας καὶ τὴν Χαλκίδα.

[92β] Πολύβ. ΙΑ'. 11, 5.

[92γ] Παυσαν. Ζ'. 16, 7.

[93] Πρβλ. τὴν καθόλου, δυσμενῆ πάντως, παρὰ Διοδώρῳ (ΛΒ'. 26, 2) περιγραφήν, καὶ ἰδ. καὶ Παυσαν. Ζ'. 16, 3 καὶ 7. Β. 1, 2. Ζωναρ. Θ'. 31. Πολυβ. Μ. 9, 3. Manuab. Α'. 8, 10.

[94α] Πρβλ. Hermann ἐν εἰρ. χ. σ. 354 Clinton.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πραγμάτων, καὶ ἡ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπάνοδος τοῦ εὐγενοῦς Πολυβίου, ὅστις μετέβη νῦν πλησίον τοῦ ὑπάτου, ἵνα ἀνακουφίσῃ κατὰ δύναμιν τὰ ἄρρητα δεινὰ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ. Ὁ Πολύβιος τὴν θλιβερὰν περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς πατρίδος αὐτοῦ εἴδησιν εἶχε λάβει ἐν Ἀφρικῇ, ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ. Τότε δὲ ὁ γενναῖος ἀνήρ, συναινοῦντος ἐν πᾶσι καὶ τοῦ μεγάλου φίλου αὐτοῦ καὶ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς τούτου, ἰδίως μετὰ τὴν βαρεῖανκα τὰ τῆς Καρχηδόνος νίκην, μέγιστα ἐν Ῥώμῃ αὐξηθείσης δυνάμεως, ἔσπευσεν ἀπὸ τῶν ἐρειπίων τῆς κοσμοϊστορικῆς πόλεως εἰς Πελοπόννησον, ἵνα ἐνταῦθα, στηριζόμενος ἐπί τε τῆς τοῦ Σκιπίωνος ἠθικῆς περιωπῆς καὶ ἐπὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ἠθικῆς ῥοπῆς, σώσῃ ὅ,τι ἦτο δυνατὸν ἔτι νὰ σωθῇ [946]. Οὕτως ἀπέβη εἰς ἕνα τῶν λιμένων τῆς Κορίνθου, ὅπου εὐθὺς παρέστη πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἡ ὅλη φοβερὰ μεταβολὴ ἐν πάσῃ τῇ δεινῇ πραγματικότητι αὐτῆς. Τὰ ἔρημα ἐρείπια τῆς λαμπρᾶς πόλεως καὶ ἡ ἀγρία καταστροφὴ τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης ἦτο τὸ πρῶτον, ὃ εἶδεν. Ὁ Πολύβιος αὐτὸς διηγεῖτο ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις συνήντησε πρὸς Ῥωμαίους στρατιώτας, οἵτινες ἐπέσσευον ἐπὶ δύο περιφήμων πινάκων, ἀριστουργημάτων τοῦ ζωγράφου Ἀριστείδου τοῦ Θηβαίου (τοῦ πίνακος τοῦ εἰκονίζοντος τὸν Διόνυσον («γραφὴ τοῦ Διονύσου») καὶ τοῦ παριστῶντος τὸν Ἡρακλῆν «καταπονούμενον τῷ τῆς Δηιανείρας χιτῶνι») [947]. Ὁ Μόμμιος δηλονότι, ἵνα κοσμήσῃ τὸν θρίαμβον αὐτοῦ καὶ πλουτίσῃ τὴν Ἰταλικὴν αὐτοῦ πατρίδα διὰ τῆς συλήσεως τῆς Ἑλλάδος, καθ' ὃν τρόπον ἐποίησε τοῦτο ὁ Μάρκελλος μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Συρακουσῶν καὶ ὁ Φούλβιος μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀμβρακίας [95], διέταξε νὰ ἐκκομισθῶσιν οὐ μόνον ἐκ Κορίνθου,

[946] Πολυϐ. Μ. 7 κξ. καὶ πρϐλ. τὰ κατωτέρω.

[947] Πολύϐ. Μ. 7. Στράϐ. Η'. 381. Ὁ Ἀριστείδης ἤκμασε μεταξὺ Ὀλυμπιαδ. 100 καὶ 110· πρϐλ. Brunn. Gesch. d. griech. Künstler. τόμ. 2. σ. 159 κξ. 167.

[95] Πρϐλ. Liv. XXV. 40. Cic. in Verr. act. II. lib. I κ. 21 §. 55. καὶ Πλιν. N. H. XXXV. 10. (36) 66. Liv. XXXVIII. 9. τέλ. καὶ 43.

ΔΩΡΕΑ Χ. Γ[illegible]Α

ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν πόλεων τῆς Πελοποννήσου καὶ Βοιωτίας πολλὰ ἔργα τέχνης, ὧν πολλὰ ἐπίτηδες ἐκλεγέντα ἐφορτώθησαν ἵνα κομισθῶσιν εἰς τὴν Ῥώμην. Τινὰ τῶν ἔργων τούτων ἔμειναν ἐν τῷ τόπῳ εἴτε ἕνεκα τῆς ἀγνοίας τῆς ἀξίας αὐτῶν, εἴτε ἴσως διότι ὁ ὕπατος ἀποβλέπων ἰδίως εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἁγιότητα ἔργων τινῶν τῆς τέχνης, κατέλιπεν αὐτὰ ἐν τῷ τόπῳ αὐτῶν [96]. Καὶ τὰ μὲν ἐγνωσμένης ἀξίας πολυτιμότατα τεχνουργήματα προωρίσθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὰ δ' ἄλλα, τὰ ἧσσον πολύτιμα θεωρούμενα ἢ μὴ ἀμέσως ὡς πολύτιμα κατανοηθέντα, διενεμήθησαν ὡς δῶρα, κατεστράφησαν, διεφορήθησαν ἢ ἐπωλήθησαν δημοσίᾳ εἰς τοὺς πλειοδοτοῦντας. [97]

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, πολλὰ ἔδει νὰ πράξῃ ὁ Πολύβιος· καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ πανταχοῦ εἶχεν εὐάρεστον ἀποτέλεσμα. Νῦν, ὅτε, οἱ Ἕλληνες ἀρκούντως ἐφάνησαν σωφρονισθέντες, οἵ τε ἐπίτροποι τῆς Συγκλήτου καὶ ὁ Μόμμιος ἐν τῇ φυσικῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι, ἀσμένως ἔδοσαν ἀκρόασιν εἰς τὴν φωνὴν τοῦ γενναίου φιλορωμαίου ἀνδρός, ὅστις ἠρύετο δύναμιν καὶ ἐκ τοῦ ἠθικοῦ ἀξιώματος ἀνδρός, οἷος Σκιπίων ὁ Αἰμιλιανός. Οὕτω δὲ κατώρθωσεν ὁ Πολύβιος ἔνθεν μὲν νὰ καταπαύσῃ τὰς περαιτέρω βιαιότητας ἐναντίον τῶν ἔτι οὐδὲν παθόντων ἀνθρώπων καὶ πόλεων, ἔνθεν δὲ νὰ κωλύσῃ τὴν ἐκτέλεσιν βουλευμάτων, τὴν ἄνευ

[96] Οὕτω μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔμεινεν ἐν Θεσπιαῖς τὸ περίφημον ὑπὸ τοῦ Πραξιτέλους ποιηθὲν ἄγαλμα τοῦ Ἔρωτος, τοῦ κατ' ἐξοχὴν λατρευομένου ἐν τῇ πόλει ταύτῃ θεοῦ. Πρβλ. Cic. in Verr. act. II. Lib. IV. c. 2 § 4. Τοῦ αὐτοῦ Parad. 5, 2, 38.

[97] Πρβλ. Πολυβ. ΙΑ. 7 κξ. Παυσαν. Ζ'. 16, 5 Flor. I. 32. Vellei. I, 3. Plin. N. H. XXXV. 4 (8), 24 Δίων. Χρυσοστ. Λογ. 37, 42. Aurel. Victor. de vir. illustr. 60 τέλ. Oros. V. 3. Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ. καὶ ἴδ. καὶ Στράβ. Η'. 381. Cic. de offic. II. 22, 4. Orat. 70, 232. in Verr. ἐν εἰρ. χ. βιβλ. 3 κ. 4. § 9. Frontin. Strateg. IV. 3, 15. (Κατὰ Nissen (ἐν εἰρ. χ. σ. 276 κξ.), ὅστις οὐδεμίαν ἰδιαιτέραν πολυμάθειαν ἀποδίδει εἰς τὸν Λίβιον καὶ τὰ παρὰ τοῦ Λιβίου ἐν τῷ χωρίῳ XLV, 28 ἀναφερόμενα θεωρεῖ ὡς ἀπὸ τοῦ Πολυβίου εἰλημμένα, ἡ ἐνταῦθα μνημονευομένη διαρπαγὴ τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡσαύτως ὡς γενομένη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀχαϊκοῦ πολέμου· πλὴν τούτων δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι τὸ πρᾶγμα ἐγένετο κατὰ τὸν τοῦ Σύλλα ἐναντίον τοῦ Μιθριδάτου πόλεμον (ἰδ. κατωτ.) ἢ καὶ ὅτι ἡ διαρπαγὴ ἐκείνη ἦτο ἔργον τῶν πειρατῶν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀνάγκης ταπείνωσιν τῶν δυττήνων Πελοποννησίων τῶν μετεχόντων τέως τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Ἰδίως δὲ κατώρθωσεν ὁ Πολύβιος διὰ τῶν εὐγλώττων αὐτοῦ λόγων ὥστε οὐχὶ μόνον οἱ τοῦ Ἀχαιοῦ (τοῦ μυθικοῦ ἐπωνύμου ἥρωος τῶν Ἀχαιῶν) καὶ τοῦ Ἀράτου ἀνδριάντες, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις λίαν δυσφημουμένου καὶ νῦν ἐν τοῖς περὶ τὸν Μόμμιον ὑπό τινος σφοδροῦ μισέλληνος ἀπηνῶς κακολογουμένου Φιλοποίμενος (οἵτινες εἶχον ἤδη μετακομισθῆ εἰς Ἀκαρνανίαν) ἀποδοθῶσιν εἰς τοὺς Πελοποννησίους· ὡσαύτως δὲ ἐπέτυχεν ὁ Πολύβιος ἵνα αἱ εἰς τὸν μέγαν στρατηγὸν δοθεῖσαι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ τιμαὶ μείνωσιν ἀνεπηρέαστοι[98]. Ἀλλ' ὁ Πολύβιος ἔμελλεν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐφεξῆς, νὰ καταστῇ εὐθὺς ὕστερον ὠφέλιμος τοῖς συμπολίταις αὐτοῦ κατὰ τρόπον πολλῷ ἀποτελεσματικώτερον.

Τελευτῶντος τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ ἔ. 146 ἦλθον, ὡς εἴδομεν, εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ οἱ δέκα ἐπίτροποι τῆς Συγκλήτου μέλλοντες νὰ διατάξωσι τὰ δέοντα ὡς πρὸς τὴν μέλλουσαν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ὀλίγων μόνων ἐκ τῶν ἀνδρῶν τούτων γινώσκομεν τὰ ὀνόματα ἤτοι τοῦ Γαΐου Σεμπρωνίου Τουδιτανοῦ καὶ τοῦ μαλακοῦ ὑπατικοῦ ἀνδρός, Αὔλου Ποστουμίου Ἀλβίνου, οὗ ἡ πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν ἀγάπη κατήντα εἰς ματαίαν πρὸς ἐπίδειξιν ῥοπήν[99]. Τὰ ἀφορῶντα τὰ κατὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ προβεβη-

[98] Πολύβ. Μ. 7α 8, 1-11. πρβλ. Πλουτ. Φιλοπ. κ. 21. Πολιτικὰ Παραγγέλματα κ. 18. Παυσαν. Η'. 30, 4 καὶ 37, 1.

[99] Ὡς παρὰ τοῦ Κικέρωνος μανθάνομεν (Epist. ad Atticum. lib. XIII 30,3) ὁ Πολύβιος ἐν ταῖς ἱστορίαις αὐτοῦ δὲν ἀνέφερε τὰ ὀνόματα ἑνὸς ἑκάστου τῶν δέκα ἀπεσταλμένων· ἐκ δὲ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Κικέρωνος αὐτοῦ περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν ἀνδρῶν τούτων μανθάνομεν ὅτι ὁ Σπόριος Μόμμιος ὁ πρὸς τοὺς Σκιπίωνας οἰκεῖος φίλος, ἀδελφὸς δὲ τοῦ νικητοῦ τῆς Λευκοπέτρας (πρβλ. Mommsen R. g. τόμ. 2. σ. 437. 451), δὲν εὑρίσκετο πιθανῶς μεταξὺ τῶν δέκα ἐπιτρόπων τῆς Συγκλήτου, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς τοῦ πολέμου ἠκολούθησε τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀντιστράτηγος πρεσβευτὴς αὐτοῦ (Legatus) (Cic. ad Attic. XIII. 5, 1, 6, 4, 30, 3). Οἴκοθεν δὲ νοεῖται ὅτι ὁ Σπόριος ἐβοήθησε τῷ ἀδελφῷ διὰ τῶν παραινέσεων αὐτοῦ ὡς καὶ τῷ πατρὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Λευκίου (Μομμίου), ὅστις κατὰ τὸν Ζωναρᾶν (Θ. 31) μετέβη ὡσαύτως, μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Κορίνθου πλησίον τοῦ ὑπάτου. Πρβλ. καὶ Teuffel ἐν εἰρ. χ. σ. 202. Ὡς πρὸς τὸν Τουδιτανὸν καὶ τὸν Ποστούμιον Ἀλβῖνον καὶ καθόλου (περὶ τῶν 10 ἀπεσταλμένων) ἰδ.

κότος ἤδη τὴν ἡλικίαν, ὡς φαίνεται, Σπορίου Μομμίου εἰσὶν ἀσαφῶς παραδεδομένα. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα (πρβλ. τὸ κατωτέρω) διεκανονίσθησαν τότε συστηματικῶς ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Μομμίου καὶ τῶν δέκα ἀπεσταλμένων αἱ πρὸς τὴν Ῥώμην σχέσεις πασῶν τῶν μεταξὺ τοῦ Ταινάρου καὶ τοῦ Ὀλύμπου Ἑλληνικῶν χωρῶν, περιλαμβανομένων καὶ τῶν ἐγγύτατα κειμένων νήσων. Καὶ νῦν παρὰ τοῖς ἄρτι ἡττημένοις Ἕλλησι κατηργήθησαν πανταχοῦ αἱ δημοκρατικαὶ πολιτεῖαι· καὶ πανταχοῦ ἀπὸ τοῦδε ἡ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας τῆς ἀριστοκρατίας, ἢ ὀλιγαρχίας, ἤτοι, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, εἰς τὰς χεῖρας τάξεων διακρινομένων ἐκ τῆς ἀξιολόγου δι' ἀπογραφῆς μαρτυρουμένης περιουσίας (τιμημάτων) αὐτῶν. Πάντες οἱ Ἕλληνες ἐξαιρουμένων τῶν δι' εἰδικῆς «συμμαχίας» πρὸς τὴν Ῥώμην συνδεδεμένων Ἀθηναίων καί τινων ἰδιαιτέρως εὐνοουμένων (ἴδ. κατωτέρω) πόλεων, ὑπεχρεοῦντο ἀπὸ τοῦδε νὰ τελῶσιν εἰς τὴν Ῥώμην ἐτήσιον φόρον. Εἶτα δέ, κατὰ τὰς εἰσηγήσεις τῆς Συγκλήτου, ἐνεκρίθη ἐν Ἑλλάδι διάταξις πραγμάτων τοιαύτη, δι' ἧς οἱ Ῥωμαῖοι εἰργάζοντο πανταχοῦ (ὡς ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἰταλίᾳ μετὰ τὰς ἐναντίον τῶν πολλῶν λαῶν τῆς χώρας ταύτης νίκας αὐτῶν) ἵνα παραλύσωσι τὰς δυνάμεις τῶν ὑποτασσομένων λαῶν. Οὕτω πᾶσαι αἱ ἐν Ἑλλάδι ὑφιστάμεναι ἔτι μεταξὺ τῶν πόλεων χώρας τινὸς ἢ φυλῆς, μᾶλλον δὲ μεταξὺ τῶν πόλεων πολλῶν ὁμοῦ καὶ χωρῶν συμπολιτεῖαι ἐκηρύχθησαν νῦν ὡς νομίμως διαλελυμέναι· καὶ ἡ διάταξις αὕτη βαρύτατα, ὡς εἰκός, ἔπληξε τὴν Πελοπόννησον. Αἱ κατὰ τόπους πολιτεῖαι ἐχωρίσθησαν νῦν ὁλοτελῶς ἀπ' ἀλλήλων· οὐδεὶς δὲ τούτων πολίτης ἠδύνατο πλέον νὰ λαμβάνῃ ἢ νὰ

Cic. ἐν εἰρ. χ. XIII. 4, 1. 5, 1. 6, 4, 30, 3. 32, 3. 33, 3. Ὡς πρὸς τὰς ἀμφιβολίας τοῦ Κικέρωνος περὶ τῆς θέσεως τοῦ Τουδιτανοῦ ἴδ. ἐν εἰρ. χ. 33, 3. 6, 4 καὶ πρβλ. Haakh παρὰ Pauly, Realencyclop. τ. 6, 1. σ. 976. Περὶ τοῦ Ποστουμίου πρβλ. ἀνωτ. καὶ Haakh ἐν εἰρ. χ. τ. 5. σ. 1941 καὶ Πολυβ. Μ. 6, 1-12, Gell. N. AXI. 8 Πλουτ. Ἀποφθέγμ. Ῥωμ. Κάτ. πρεσβ. 23 («Ποστουμίου δὲ Λαβιήνου γράψαντος ἱστορίας ἑλληνιστί, καὶ συγγνώμην παρὰ τῶν ἀκροωμένων αἰτοῦντος, εἰρωνευόμενος ὁ Κάτων ἔφη, Δοτέον εἶναι συγγνώμην, εἰ τῶν Ἀμφικτυόνων ψηφισαμένων ἀναγκασθεὶς ἔγραψεν»)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κατέχῃ ἔγγειον ἰδιοκτησίαν ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ ἑαυτοῦ δήμου· μένει δ' ἄγνωστον ἂν καὶ ἡ ἐπιγαμία μεταξὺ τῶν διαφόρων δήμων κατηργήθη τότε[100]. Μεγάλαι ἐκτάσεις γῆς ἐν Εὐβοίᾳ καὶ Βοιω-

[100] Γενικῶς περὶ τούτων πάντων ποιεῖται λόγον ὁ Παυσανίας (Ζ. 16, 6 «Ὡς δὲ ἀφίκοντο οἱ σὺν αὐτῷ βουλευσόμενοι, ἐνταῦθα, δημοκρατίας μὲν κατέπαυεν (ὁ Μόμμιος), καθίστατο δὲ ἀπὸ τιμημάτων τὰς ἀρχάς· καὶ φόρος ἐτάχθη τῇ Ἑλλάδι, καὶ οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες ἐκωλύοντο ἐν τῇ ὑπερορίᾳ (τῇ πέραν δηλονότι τῶν ὁρίων τῆς πολιτείας χώρᾳ) κτᾶσθαι· συνέδριά τε κατὰ ἔθνος τὰ ἑκάστων, Ἀχαιῶν καὶ τὸ ἐν Φωκεῦσιν ἢ Βοιωτοῖς ἢ ἑτέρωθί που τῆς Ἑλλάδος, κατελέλυτο ὁμοίως πάντα»). Πρβλ. Becker-Marquardt, Röm. Alt. III 1. σ. 244 κξ. Ὡς πρὸς τὰ ἀφορῶντα ἐν πρώτοις τὴν κατάλυσιν τῶν δημοκρατιῶν (πρβλ. Böckh G. I. τ. 1. ἀρ. 1643) ἐφηρμόσθη σύστημα, καθ' ὃ ὁ ἀριθμὸς τῶν «πραγματικῶν» πολιτῶν ἤτοι τῶν ἐχόντων δικαίωμα ψήφου εἰς τὸ ἐκλέγειν τὰς ἀρχάς, τοὺς βουλευτὰς τῆς πόλεως καὶ τοὺς δικαστάς, ἐνταῦτῷ δὲ καὶ τοῦ ἐκλέγεσθαι εἰς τὰς ἀρχὰς ταύτας, περιωρίσθη εἰς τὴν τάξιν τῶν κεκτημένων περιουσίαν, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀκτήμονος πλήθους ἀφῃρέθη τὸ δικαίωμα τοῦ ἐνεργοῦ ἤτοι πραγματικοῦ πολίτου. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἡ βουλευομένη καὶ ἀποφασίζουσα περὶ τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας (οἱ μὴ ἔχοντες δικαίωμα πολίτου ἐκ τῶν κατοίκων, τὸ πλεῖστον χειροτέχναι, ἠδύναντο μόνον ὡς ἀκροαταὶ νὰ παρίστανται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ) περιωρίσθη εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐχόντων περιουσίαν, οὕτω δὲ ἐκ τοῦ πλήθους τοῦ κατωτέρου λαοῦ ἢ δήμου (plebs) διεκρίθη ἡ βραδύτερον συχνάκις ἀναφερομένη τάξις τῶν κεκτημένων περιουσίαν πολιτῶν (possessores) ἤτοι τῶν πραγματικῶν πολιτῶν) (Becker-Marquardt ἐν εἰρ. τ. τόμ. 3. τμῆμ. 1. σ. 384 κξ.). Ὡς πρὸς τὸν φόρον (τὸν ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ῥώμην κατὰ Παυσανίαν τελούμενον) ὁ K. F. Hermann, ὅστις ὡς γνωστὸν (ἴδ. κατωτέρω) μετὰ μεγάλου ζήλου καὶ ἐκτάκτου πολυμαθείας καταπολεμεῖ τὴν θεωρίαν, καθ' ἣν ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τοῦ 146 περιῆλθεν ἀπέναντι τῆς Ῥώμης εἰς θέσιν ἁπλῆς ἐπαρχίας, ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «Defensio disputationis de Graeciae post captam Corinthum conditione» (Götting. Academ. Programm. 1852) σ. 20 κξ., ἐξήνεγκε τὴν γνώμην (γνώμην ὁμοίαν πρὸς τὴν καὶ ὑπὸ τοῦ Παπαρρηγοπούλου ἐν εἰρ. χ. ἐν τῇ πραγματείᾳ «Ῥωμαίων πολίτευμα πρὸς τὴν Ἑλλάδα» σ. 19 κξ. ἐξενεχθεῖσαν) ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου παραδιδόμενα περὶ ἐπιβολῆς φόρων εἰς τοὺς Ἕλληνας εἶναι λίαν προβληματικὰ καὶ ὅτι πιθανῶς ἀπὸ Αὐγούστου τὸ πρῶτον ἤρξατο ἡ Ἑλλὰς νὰ τελῇ διαρκῶς φόρον εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ἐν τούτοις τὸ ὑπὸ τοῦ Π. πρὸς μαρτυρίαν τῆς γνώμης αὐτοῦ ἐπαγόμενον χωρίον τοῦ Ζωναρᾶ (Θ. 81. «τείχη τέ τινων περιεῖλε καὶ ἐλευθέρους πάντας καὶ αὐτονόμους πλὴν τῶν Κορινθίων ἀφῆκε» δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μαρτυροῦν ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ὑπεβλήθησαν εἰς φόρου πληρωμήν. Καὶ ὁ Marquardt «(zur Statistik der Röm. Provinzen» σ. 21) ἤγειρεν εὐλόγως ἰσχυροτάτας ἀμφιβολίας ἐναντίον τοῦ ἀποδεικτικοῦ κύρους τοῦ γνωστοῦ χωρίου τοῦ Σενέκα, ὅπερ μετὰ ῥητορικοῦ κόσμου ἁπλῶς συντεταγμένον δὲν δύναται κἂν νὰ θεωρηθῇ ὡς κατ' ἀναμφήριστον χρονολογικὴν ἀκολουθίαν ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ 146 π. χ. ἀρχομένην περίοδον (ἴδ. Seneca, de Beneficiis V. 16· «ut quae Achaiis, Rhodiis et plerisque urbibus claris jus integrum libertutemque cum immunitate reddiderat sqq».

Ὅ,τι δ' ἀφορᾷ τὸ «ἀπὸ τῆς σιωπῆς τεκμήριον (argumentum a silentio)», τὸ

τία, καὶ ἰδίως ἅπασα ἡ ἐπικράτεια τῆς Κορίνθου, ἐξαιρέσει μέρους τινὸς δοθέντος εἰς τὴν Σικυῶνα, εἰς ἣν ἀνετέθη νῦν καὶ ἡ τῶν

γεγονὸς δῆλα δὴ ὅτι πρῶτον παρὰ Τακίτῳ (Annal. IV. 13) γίνεται μνεία εἰδικῆ φόρου τελουμένου ὑπό τινος Ἀχαϊκῆς πόλεως, καὶ τὸ λεγόμενον τοῦτο τεκμήριον δὲν φαίνεται ἔχον κῦρος πειστικὸν ἐναντίον τῶν σαφῶς παρὰ τοῦ Παυσανίου εἰρημένων, ὅστις (Ζ'. 16, 6 καὶ 7) σαφέστατα διακρίνει ἀπ' ἀλλήλων «φόρον» καὶ «ζημίαν,» ἔτι δὲ λέγων: (17, 2) «σφᾶς ὑποτελεῖς αὖθις ὁ Οὐεσπασιανὸς εἶναι φόρον ἐκέλευσεν,» μαρτυρεῖ τρανῶς (ἐναντίον τῶν ὑπὸ Η. ἐν εἰρ. τ. σ. 21 λεγομένων) ὅτι ἐγίνωσκε πολὺ καλῶς ὅτι οἱ Ἕλληνες οὐχὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Οὐεσπασιανοῦ τὸ πρῶτον κατεστάθησαν φόρον ὑποτελεῖς. Προσθετέον εἰς ταῦτα καὶ τάδε (ὅπερ εἶναι ἀναντίρρητον καὶ ἐκ μέρους τῶν συντασσομένων τῇ τοῦ Hermann γνώμῃ) ὅτι καὶ οἱ Μακεδόνες (σ. 272) κατὰ τὰ τελευταῖα εἴκοσιν ἔτη τῆς «ἐλευθερίας» αὐτῶν ἐτέλουν φόρον τοῖς Ῥωμαίοις. Ὁ δὲ Mommsen εὗρε νεωστὶ πρὸς τοῖς ὑπὸ Παυσανίου εἰρημένοις (Ζ'. 16. 6) ἄλλας μαρτυρίας συνηγορούσας ὑπὲρ τῆς γνώμης, καθ' ἣν τῷ 146 π. Χ. ἐπεβλήθη φόρος τῇ Ἑλλάδι (Mommsen Röm. G. τόμ. 2 σ. 48. 388). Τοιαῦται μαρτυρίαι εἶναι ἡ τοῦ Κικέρωνος (de prov. cons. 3, 5,), καὶ ὡς πρὸς τὴν νῆσον Γύαρον ἡ τοῦ Στράβωνος (I. 485). (Πρβλ. καὶ Vellei. 11, 38). — Ὅτι τότε πλὴν ἄλλων καὶ ἡ Θεσσαλία ἦτο φόρου ὑποτελής, ἐξάγεται ἐκ τούτου ἰδίως, ὅτι οἱ Θεσσαλοί, οἵτινες καὶ ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν ἐθεωροῦντο πάντοτε ὡς ἐλεύθεροι (liberi πρβλ. Cic. pr Flacc. 40, 100. pro Sest. 43, 94. in Pison. 16, 37. Ἰδ. καὶ Hermann, Griech. Staatsalt. §. 178. σημ. 24), ἀφοῦ ἡ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Φλαυινίνου ὀργανωθεῖσα (σ. 164) πολιτεία αὐτῶν διετηρεῖτο ἔτι (ἰδ. Τόμ. 2) μέχρι τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων· ἐν τούτοις οἱ Θεσσαλοὶ οὗτοι μετὰ τὴν μάχην τῆς Φαρσάλου λαμβάνουσιν ὡς δῶρον παρὰ τοῦ Καίσαρος τὴν «ἐλευθερίαν». Εὐλόγως δὲ οἱ νεώτεροι ἐξηγηταί, ἰδίως ὁ Niebuhr (Kleine philol. histor. Schriften 1 σ. σ. 247) καὶ E. Kuhn (Beiträge zu Verf. des Röm. Reichs. σ. 9) ἀτέλειαν ἑρμηνεύουσι τὴν ἀπὸ φόρων ἀπαλλαγήν. Ἡ εἴσπραξις τοῦ Ἑλληνικοῦ φόρου ἐγίνετο κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον (πρβλ. Walter, Gesch d Röm. Rechts 3. Aufl. Τόμ. 1. σ. 352. Mommsen R. G. Τόμ. 2 σ. 48. 388): Εἰς ἑκάστην χώραν ἐπεβάλλετο μόνιμος, κατὰ τὸ τίμημα καθωρισμένος, εἰς τὴν Ῥώμην τελεσθησόμενος, φόρος κατὰ τρόπον ἀποκλείοντα τὴν σύμπραξιν τῶν Ῥωμαίων δημοσιωνῶν (οὗτοι ὅμως ἐνέμοντο πάσας τὰς ἄλλας ὠφελείας ἰδίως τὰς ἐκ τῆς ἀμέσου ὑπὸ Ῥωμαίων καταλήψεως οἱασδήποτε κατ' ἰδίαν ἑλληνικῆς χώρας (ἴδ. τὴν ἑπομένην σημ.) οἴκοθεν προκυπτούσας. Πρβλ. ἐνταῦθα καὶ Nitzsch, die Gracchen σ. 252 κξ. Becker-Marquardt, III, 2, σ. 157 κξ. Εἶναι ἀμφίβολον ἂν τότε καὶ ἡ Ἤπειρος, ἡ Ἀκαρνανία καὶ ἡ Αἰτωλία ἐτέλουν φόρον (πρβλ. Παπαρρηγοπ. ἐν εἰρ. τ. Ῥωμαίων πολίτ. σ. 197. 208), διότι αἱ χῶραι αὗται, καθ' ὅσον γινώσκομεν, δὲν μετέσχον ἀπ' εὐθείας οὔτε τῆς τοῦ Ψευδοφιλίππου ἐπαναστάσεως οὔτε τοῦ κινήματος τοῦ Κριτολάου. Ἐν τούτοις δὲν θεωροῦμεν ἀπίθανον καὶ τὸ ἐναντίον· διότι κατὰ τὰ σαφῶς ὑπὸ τοῦ Παυσανίου λεγόμενα (Ζ'. 16, 6), κατὰ τὸ ἔτος 146 π. Χ. οὐ μόνον αἱ κατὰ τῶν Ῥωμαίων πολεμήσασαι συμπολιτεῖαι τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Βοιωτῶν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι ἐν Ἑλλάδι ὑφισταμέναι συμπολιτεῖαι, ἐν ταύταις δὲ βεβαίως καὶ αἱ συμμαχίαι, ἤτοι τὰ στενῆς περιφερείας «κοινά», τῶν εἰρημένων λαῶν κατελύθησαν. Ἄγνωστον ἂν καὶ τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον ὑπέκυψεν εἰς τὴν (προσωρινῶς, ὡς θέλομεν δείξει κατωτέρω ἐφαρμοσθεῖαν) διάταξιν ταύτην.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἰσθμίων διεύθυνσις, ὡς καὶ τῆς μικρᾶς κώμης Τενέας, πρὸς ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ἕνεκα ἰδιαιτέρων λόγων προσηνέχθησαν μετὰ μεγάλης εὐνοίας, προσηρτήθησαν νῦν ὑπὸ τῶν νικητῶν εἰς τὰς δημοσίας αὐτῶν γαίας [1]. Τέλος πᾶσα ἡ Ἑλλάς, τῶν Ἀθηνῶν μόλις ἐξαιρουμένων, περιῆλθεν ἀπέναντι τῆς Ῥώμης (εἰ καὶ οὐχὶ ἔτι ἐπισήμως, θεωρητικῶς καὶ νομίμως, οὐχ ἧττον) πραγματικῶς εἰς θέσιν ἐπαρχίας. Ἀλλ' αὐτοτελῆ ἐπαρχιακὴν διοίκησιν δὲν ἔλαβεν ἔτι τότε ἡ Ἑλλάς, κληθεῖσα ἴσως νῦν ἤδη Ἀχαΐα κατὰ τὴν συνήθειαν, ἣν εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι νὰ ὀνομάζωσι τὰς ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας εἰς αὐτοὺς ὑποτασσομένας χώρας κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ λαοῦ, πρὸς τὸν ὁποῖον διεξήγαγον τὸν τελευταῖον πόλεμον· τοὐναντίον αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι, εἰς ἃς ἀφίετο ἔτι ἡ «ἐλευθερία αὐτῶν» καὶ ἡ κατ' ὄνομα αὐτονομία, «ἡ σκιά, δηλονότι, τῆς σκιᾶς», ἀπετέλουν

[1] Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ δημοσίων γαιῶν τῶν Ῥωμαίων ἴδ. τὸ περὶ Ἀσκληπιάδ. δόγμα τῆς Συγκλήτου παρὰ Βοικχ. (C. I. τ. 3 σ. 767 ἀρ. 5879, γραμμ. 23 κξ. 20 κξ. Mom. Corp. Inscr. Latin. Antiquiss. σ. 110 κξ. ἀριθ. 203, 6. πρβλ. Πλουτ. Σύλλ. κ. 23. Περὶ Βοιωτίας ἴδ. Cic. de natur. deor III. 19, 49. καὶ περὶ τῆς χώρας τῆς Κορίνθου ἴδ. Cic. de leg. agrar. I, 2, 5 « ager optimus et fructuossismus Corinthius L. Munmii imperio ac felicitate ad vertigalia populi Romani adjunctus (ἤτοι ἡ τῆς Κορίνθου ἀρίστη καὶ εὐφορωτάτη γῆ ἀρχῇ καὶ εὐτυχίᾳ τοῦ Λ. Μομμίου προσετέθη πρὸς τὰς ἐκ φόρου προσόδους τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ») καὶ 11, 19, 51. πρβλ. καθόλου in Verr. act. II. lib. I o 21 § 55. καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις ἰδίως Rudorff (Zeitechrift für geschichtlich. Rechtswissenschaft τόμ. 10. 1842) « das Ackergesetz des s. g.) Sp. Thorius» σ. 133—141 (κεφ. 50) σ. 191 κξ. Ἡ ἐν Ἑλλάδι λοιπὸν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων νεωστὶ κτηθεῖσα δημοσία γῆ ἦτο «φόρου ὑποτελὴς» (vectigalis)· τὰς δὲ φυσικὰς αὐτῆς ὠφελείας ἐκαρποῦντο ποικιλοτρόπως οἱ δημοσιῶναι· ἀλλ' αἱ γαῖαι, ἐφ' ὅσον ἐνίοτε δὲν ἐπωλοῦντο εἰς Ῥωμαίους πολίτας ἢ εἰς Ἰταλοὺς (πρβλ. Rudorf. σ. 139 κξ) ἐξεμισθοῦντο. Περὶ τούτου ἴδ. καὶ Becker - Marquardt, R. A. III 2. σ. 140 κξ. ἔτι δὲ Walter, Gesch. de Röm. Rechts. 3 ἔκδ. Aufl. τόμ. 1 σ. 349 κξ. Voigt. jus naturale II. σ. 398-400. Mommsen. C. I. Latin. Antiq. σ. 106. Πρβλ. καὶ Curtius, Pelop. τόμ. 2 σ. 591. Περὶ τοῦ κατ' ἀπόφασιν τῶν Ῥωμαίων εἰς τὴν Σικυῶνα ἐκχωρηθέντος μέρους τῆς Κορινθίων γῆς πρβλ. Στράβ. Η'. 381. Παυσαν. Β'. 2, 2. καὶ ἴδ. Rudorff. σ. 139. Mommsen ἐν εἰρ. τ. Ὡς πρὸς τὴν Τενέαν λέγεται ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς πολίχνης ταύτης πρὸ τῆς μάχης ἤδη τοῦ Ἰσθμοῦ ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς Ῥώμης· πρβλ. Στράβ. Η'. 380 καὶ ἴδ. Freeman σ. 256 κξ. 704. Ὁ Κούρτιος (Pelop. τόμ. 2 σ. 550 καὶ 597.) θεωρεῖ πιθανώτερον ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Τενέας ἕνεκα τῶν λεγομένων (προϊστορικῶν) γενεαλογικῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τοὺς Τρῶας (ἴδ. καὶ Παυσαν. Β'. 5, 3) ἔτυχον εὐνοίας παρὰ τοῖς Ρωμαίοις.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μέρη τῆς νέας Μακεδονικῆς ἐπαρχίας. Αἱ Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι δὲν διετέλουν ἀπὸ τοῦδε ἐν ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν Σύγκλητον σχέσεσιν, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τοῦ Ῥωμαίου διοικητοῦ τῆς Μακεδονίας [2].

[2] Τὸ ζήτημα τὸ περὶ τῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Ῥώμην μετὰ τὴν κατὰ τὸ 146 π. χ. χείρωσιν τῶν Ἀχαιῶν, Βοιωτῶν καὶ Χαλκιδέων ἔχει ἤδη τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἱστορίαν. Μέχρι τοῦ 1847 ἐθεωρεῖτο ἀναμφήριστον (σαφῶς τὴν θεωρίαν ταύτην φαίνεται ὅτι διετύπωσε πρῶτον ὁ πολυμαθὴς Σιγόνιος («de antiquo jure populi Romani τόμ. 2 κεφ. 9 σ. 63-72) ἢ παροδικῶς μόνον ὑπ' ὀλίγων ἐτίθετο ἐν ἀμφιβόλῳ (ὡς ὑπὸ Zinkeisen, Gesh. Griechenl. τόμ. 1 (1832) σ. 548 κξ καὶ Merleker, Achaic. ((1837) σ. 460) ὅτι τῷ 146 π. χ. ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἑλλὰς ἐν ἁπάσῃ αὐτῆς τῇ περιοχῇ κατεστάθη Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία κληθεῖσα «Ἀχαΐα». Κατὰ τῆς θεωρίας ταύτης ἐξηγέρθη κατὰ πρῶτον τῷ 1847 ἐν τῷ φιλολογικῷ συνεδρίῳ τῆς Βασιλείας ὁ περίφημος ἐν Γοτίγγῃ λόγιος Κάρολος Φρειδερῖκος Ἑρμᾶννος (ἀφοῦ ἤδη ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει τῆς «Ἑλληνικῆς πολιτικῆς ἀρχαιολογίας (Lehrbuch der Griechisch. Staatsalterthümer)» τῇ γενομένῃ τῷ 1836 ἐξέφρασεν ἀμφιβολίας περὶ τῆς ῥηθείσης θεωρίας (Πρβλ. τὰ πρακτικὰ τοῦ ἐν Βασιλείᾳ φιλολογικοῦ συνεδρίου. 1847. σ. 32 κξ. καὶ ἴδ. τὴν περὶ τοῦ θέματος τούτου πραγματευομένην πολλάκις ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθεῖσαν «Ἅλωσιν τῆς Κορίνθου (Die Eroberung von Korinth)». Ἀρ. 16 τῆς τοῦ Hermann «Συλλογῆς διατριβῶν καὶ συμβολῶν εἰς τὴν κλασσικὴν φιλολογίαν καὶ ἀρχαιολογίαν (Gesammelte Abhandlungen und Beiträge zur klassischen Literatur und Alterthumskunde σ. 356 κξ. Göttingen 1849) καὶ ὑπερήσπισεν εὐστόχως ἅμα καὶ πολυμαθῶς τὴν γνώμην αὐτοῦ, ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος θεωρία περὶ τῆς μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κορίνθου ἐπελθούσης ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως ἦτο ἁπλῶς «πολυχρόνιος πλάνη», ὅτι δὲ τοὐναντίον τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος καὶ μετὰ τὸ 146 διετήρησεν τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ, μόνον δὲ μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ ἐναντίον τοῦ Μ. Ἀντωνίου νίκην τοῦ Ὀκταυιανοῦ δύναται νὰ γείνῃ λόγος περὶ «ἐπαρχίας Ἀχαΐας». Ὁ Hermann τὴν γνώμην αὐτοῦ ταύτην ὑπερήσπισε λίαν ἐντόνως, (ἐν ὀλίγοις μόνον ἀναγνωρίσας τὴν ὀρθότητα τοῦ ἀντιθέτου διϊσχυρισμοῦ) ἐναντίον πάντων τῶν τὰ ἐναντία φρονούντων, εἴτε οὗτοι ἐνέμενον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ θεωρίᾳ, εἴτε συνηγόρουν ὑπὲρ νεωτέρας τινὸς γνώμης, καθ' ἣν ἡ Ἑλλὰς τῷ 146 κατέστη μέρος τῆς ἐπαρχίας Μακεδονίας. Λεπτομερέστερον καὶ ἀκριβέστερον τὰ κατὰ τὴν περαιτέρω πορείαν τοῦ ζητήματος ἔχουσιν ὡς ἑξῆς: Ἐξ ἑνὸς ἐρευνηταί, οἷος ὁ E. Kuhn (Beiträge zur Verf. d. Röm. Reiches. Leipzig. 1849. σ. 128. ἴδ. τοῦ αὐτοῦ καὶ «Städt. u. bürgerl. Verf. d. Röm. Reiches τόμ. 2 (1865) σ. 68 κξ), ἀλλ' οὗτος μετὰ λίαν συνετῆς ἐπιφυλάξεως ἐκφράζων τὴν γνώμην αὐτοῦ· καὶ ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος (πρβλ. «Κορίνθου ἅλωσις» σ. 183 κξ) ἐν διατριβῇ τινι ἐν τῷ περιοδικῷ «Θέμιδι» σ. 318 κξ. δημοσιευθείσῃ, νῦν δὲ (6) ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ῥωμαίων πολίτευμα πρὸς τὴν Ἑλλάδα» περιληφθείσῃ ἐν τῇ συλλογῇ τῶν «Ἱστορικῶν πραγματειῶν» αὐτοῦ (ἐν Ἀθήναις, 1858 τόμ. 1. ἴδ. ἰδίως σ. 188-207) κατήντησαν, συγχρόνως τῷ Hermann, εἰς τὰ αὐτὰ πρὸς τοῦτον συμπεράσματα. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου πολλοὶ λόγιοι (ὡς ὁ Ἄγγλος ὁ ἐπεξεργασάμενος τὴν τοῦ Η. πραγματείαν ἐν τῷ Class. Museum Lond. 1850. VII σ. 259-276), μάλιστα δὲ ὁ E. Κούρτιος (Peloponn. τόμ. 1 σ. 76. Gotha 1851), ἔτι δὲ ὁ Heitz (de politico Graeciae statu inde ab

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αἱ νέαι διατάξεις ἀπήτησαν πολὺν χρόνον· παρὰ δὲ τὸ κύ-

Achaici foederis interitu usque ad Vespasianum Augustum» Strassburg 1851), ἀλλ' οὗτος (ἐν σ. 25), μὴ ἀπορρίπτων τὴν περὶ τῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα σχέσεων τοῦ διοικητοῦ τῆς Μακεδονίας γνώμην, ἔτι δὲ καὶ ὁ G. F. Hertzberg* ἐν τῇ ἐναισίμῳ αὐτοῦ διατριβῇ «de rebus Graecorum inde ab Achaici foederis interitu usque ad Antoniorum aetatem. σ. 14-24 Halle 1851), ἀπεδέξαντο τὴν τοῦ Hermann γνώμην μᾶλλον ἢ ἧττον ἀσφαλῶς διασαφήσαντες αὐτήν. Ἀλλ' οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὁ πολυμαθὴς I. Marquardt (Becker-Marquardt, Röm. Alterth. Μέρ. 3 τμῆμ. 1 σ 121 κξ. (1851) κατεπολέμησεν λίαν σφοδρῶς τὰ τοῦ Hermann ἐπιχειρήματα κατήντησε δὲ (σ. 127 κξ) εἰς τὸ συμπέρασμα τὸ τελικὸν «ὅτι ἡ Ἀχαΐα πρὸ τῶν τοῦ Αὐγούστου χρόνων, εἴτε πάντοτε εἴτε συνήθως, διῳκεῖτο οὐχὶ μὲν ὑπὸ ἰδιαιτέρου διοικητοῦ (διοικητοῦ Ἀχαΐας), ἀλλ' ὑπὸ πολλῶν ἐπιτρόπων (legati) τοῦ τῆς Μακεδονίας ἀνθυπάτου». Ἐναντίον τῆς πολεμικῆς ταύτης ἀντετάχθη πάλιν ὁ Hermann ἐν τῷ Ἀκαδημεικῷ προγράμματι τοῦ ἔ. 1852 διὰ τῆς διατριβῆς «Defensio disputationis de Graeciae post captam Corinthum conditione (Ὑπεράσπισις τῆς περὶ τῆς μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κορίνθου κατασιάσεως τῆς Ἑλλάδος διατριβῆς)», ἐν ᾗ ἐνέμενε μὲν κατ' οὐσίαν ἰσχυρῶς ἐν τῇ γνώμῃ αὐτοῦ, ὑπενέδιδε δ' ἁπλῶς εἰς τὴν γνώμην, ὅτι (σ. 22) αἱ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κτηθεῖσαι τῷ 146 ἐν Κορινθίᾳ, Βοιωτίᾳ καὶ Εὐβοίᾳ δημόσιαι γαῖαι ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου διῳκοῦντο ὑπὸ ταμιῶν, οὐδεμίαν ἄλλως ἐχόντων οὔτε δικαιοδοσίαν οὔτε ἐξουσίαν οἱανδήποτε ἐφ' οἱανδήποτε ἄλλην Ἑλληνικὴν χώραν. Ἐπὶ τούτῳ ἀπήντησεν ὁ Marquardt ἔν τινι (1854) εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν πραγματείαν προσθέτῳ διατριβῇ («zur Statistik der römischeu Provinzen» σ. 13 κξ) καταντήσας εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Hermann προβαλλόμενος ἀντιστράτηγος ταμίας (quaestor pro praetore) εἶχεν ὑπὸ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ οὐ μόνον τὰς Ῥωμαϊκὰς δημοσίας γαίας, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν λοιπὴν «ἐλευθέραν» Ἑλλάδα (ἴδ. κατωτέρω) ὡς ἐπαρχίαν αὐτοτελῆ, καὶ ὅτι ὁ ταμίας οὗτος ἐν δεδομέναις ἴσως περιστάσεσι (σ. 22) ὑπέκειτο πιθανῶς εἰς τὸν ἀνθύπατον γείτονός τινος ἐπαρχίας. Ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς γνώμης αὐτοῦ ὁ Marquardt εἶχεν ὑπ' ὄψει καὶ τὰς τοῦ Borghesi ἐρεύνας, αἵτινες ἀτυχῶς μόνον ἐκ τούτων καὶ ἐξ ἄλλων συζητήσεων μοὶ εἶναι γνωσταί. Τὴν γνώμην ταύτης τοῦ Μ. εἰς ἣν νεωστὶ προσεχώρησεν, ὡς φαίνεται καὶ ὁ Nipperdey Tacit. Annal. IV. 43 (τόμ. 1. σ. 268), ἀπέρριψεν αὖθις ὁ Hermann ἐν τῇ τετάρτῃ ἐκδόσει τοῦ «Ἐγχειριδίου τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς ἀρχαιολογίας (Lehrb. der Gr Staatsalt. 1855. σ. 561 κξ.)» τοσοῦτον σαφῶς, ὅσον καὶ τὴν ἀρχαιοτέραν γνώμην τοῦ Marquardt, καθ' ἣν Ἑλλὰς κατέστη ἐν ἀρχῇ μέρος τῆς ἐπαρχίας Μακεδονίας. Ἐν τούτοις ἡ τελευταία αὕτη γνώμη ἐξετέθη αὐτοτελῶς καὶ ὑπεστηρίχθη εὐρύτατα ὑπὸ τοῦ A. W. Zumpt (1854) ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς ὑπομνήμασιν ἢ σχολίοις αὐτοῦ Commentat. Epigr. Τόμ. 2 ἐν τῷ ἄρθρῳ «de Macedoniae, Romanorum provinciae, praesidibus, qui fuerunt usque ad T. Vespasianum» σ. 153-272). Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν πραγματείαν ταύτην ὁ Hermann (ἐν εἰρ. τ. σ. 561) μόνον ὡς πρὸς τὴν Εὔβοιαν καὶ Βοιωτίαν ἐτροποποίησε τὰς γνώμας αὐτοῦ, ἐμμένων ἄλλως ἰσχυρῶς ἐν ταύταις ἰδίως ὡς πρὸς τὰ περὶ αὐτονομίας τῆς Πελοποννήσου (ἐξαιρουμένων τινων «ἴσως διὰ ταμίου ἀπ' εὐθείας διοικούμενων» χωρῶν).

Ἔκτοτε δὲν ἐδημοσιεύθησαν πλέον, καθόσον ἐγὼ γινώσκω, εὐρύτεραι περὶ τοῦ ζη-

* Ὁ συγγραφεὺς δηλονότι τοῦ βιβλίου τούτου. (Σ. Μ.).

ριον ζήτημα πολλὰ ἄλλα ἰδιαίτερα προέκυψαν ἀναγκαίως ζητή-

τήματος τούτου ἔρευναι· ὅτι δὲ συμβιβασμός τις τῶν γνωμῶν μέχρι νῦν δὲν ἐπετεύχθη, μαρτυρεῖ τοῦτο σαφέστατα ἐπιθεώρησίς τις τῶν ποικίλων πραγματειῶν, αἵτινες ἅπτονται καὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἀπὸ τοῦ 146 τυχῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἤδη τῷ 1852 ὁ **Rein** (ἐν **Pauly**, Realencyclop. d. klass. Alt. τόμ. 6, 1. ἐν τῷ ἄρθρῳ « **Provincia** » σ. 138 κξ.) προσεχώρησεν εἰς τὴν γνώμην τοῦ **Hermann** τροποποιῶν αὐτὴν κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι ἐθεώρει τὴν Ἑλλάδα τοὐλάχιστον πρὸ τοῦ 89 π. Χ. γενομένην Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν. Ὁ εὐθὺς μετὰ τὸν **Hermann** πραγματευθεὶς (τῷ 1856) τὸ ἐν λόγῳ ζήτημα **Markhauser** (ἐν τῷ « Πολυβίῳ (**Polybius**) 67. **Freeman** σ. 704 κξ.) ταλαντεύεται μεταξὺ τῆς ἀρχαιοτέρας γνώμης τοῦ **Hermann** καὶ τῆς (ὕστερον ἐξενεχθείσης) θεωρίας τοῦ **Mommsen**. Τοὐναντίον ὁ **Kortüm** Gesch. Griechenl. τόμ. 3 (1854) σ. 338 κξ.) ἐμμένει, τοὐλάχιστον ὡς πρὸς τὸ κύριον μέρος τοῦ ζητήματος, ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ θεωρίᾳ. Τοῦτ' αὐτὸ περίπου ποιεῖ καὶ ὁ **Finlay** ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ Greece under the Romans «ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους» ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῦ βιβλίου ἐκδόσει (ἀπὸ 1857)· σ. 25-26 (Γερμαν. μεταφρ. (1861) σ. 18 κξ). Ἴδ. καὶ **Walter**, Gesch. d. Röm. Rechts Μέρ. 1. σ. 342 κξ.). Ἀπέναντι τούτων ὁ **Mommsen** (Röm Gesch. τόμ. 3 σ. 48 κξ. μετὰ μακρὰν παρεκβολικὴν ἔρευναν τοῦ ζητήματος (Excursus) λέγει ῥητῶς ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τοῦ 146 π. Χ. πράγματι ἦτο ἐπαρχία διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ὑπάτην ἀρχὴν τοῦ διοικητοῦ τῆς Μακεδονίας, καί τοι « κατὰ τύπον ὑφίστατο ἔτι ἡ αὐτονομία τῶν ἐλευθέρων πολιτειῶν ». Ὅμοια τούτους φρονοῦσιν καὶ ὁ **Lange** ἐν εἰρ. τ. σ. 291, ὁ **Peter**, Gesch. Roms. τόμ. 2. ἔκδ. 2. σ. 496. πρβλ. καὶ **Schömann**, Griech Alterth τόμ. 2. σ. 120.

Ὡς ἤδη ἐσημειώθη, καὶ ὁ τοῦ βιβλίου τούτου συγγραφεὺς ἐν τῷ πρωτοτόκῳ πονήματι αὐτοῦ εἶχε προχωρήσει εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ **K. F. Hermann** ὑποστηριζομένην θεωρίαν· ἀλλ' ὅμως περαιτέρω μελέται ἔπεισαν αὐτὸν περὶ τοῦ ἀστηρίκτου τῆς θεωρίας ταύτης· νομίζει δ' ὅτι τὸ ὀρθὸν καὶ ἀκριβὲς διαβλέπει ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ **Marquardt** (ἐν τῷ ἐγχειριδίῳ (**Handbuch**) αὐτοῦ, καὶ **Zumpt** καὶ **Mommsen** ἐν εἰρ. τ. ὑποδειχθείσῃ πορείᾳ ἐρεύνης καὶ ἐξακριβώσεως τῶν πραγμάτων.

Ἡ γνώμη, καθ' ἣν ἡ Ἑλλὰς καὶ μετὰ τὸ 146 π. Χ. δὲν περιῆλθεν εἰς θέσιν ἐπαρχίας, στηρίζεται πρὸ πάντων ἐπὶ τῆς περὶ τοῦ γεγονότος σιωπῆς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων· εἶτα δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀναποδείκτου τῆς ὑπάρξεως Ῥωμαίων διοικητῶν ἐν Ἀχαΐᾳ πρὸ τοῦ χρόνου τῶν Καισάρων· τέλος δὲ ἐπὶ πλήθους μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων περὶ τῆς διηνεκοῦς « ἐλευθερίας τῶν ἑλληνικῶν λαῶν ».

Ὡς πρὸς τὸν πρῶτον τῶν φερομένων λόγον, εἶναι ἀληθέστατον ὅτι οὐδαμοῦ εὑρηται ἡ τυπικὴ ῥῆσις « Ἑλλὰς » ἢ « Ἀχαΐα ἤχθη ὑπὸ τύπον ἐπαρχίας » (**Graecia** ἢ **Achaia in provinciae formam redacta est** ». Ἀπαντῶσι δὲ πανταχοῦ ῥήσεις δηλοῦσαι τὴν παντελῆ ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος ἤτοι τὴν κατάληψιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων· οὕτως ἴδ. **Liv. Epit lib. LII « ommis Achaia in deditionem accepta** (=πᾶσα ἡ Ἑλλὰς παραδοθεῖσα κατελήφθη). **Cic. in Verr. act. II lib. I. c. 21. §. 55 quid de L. Mummio, quid de L. Mummio Corinthum sustulit urbesque Achaiae Boeotiaeque multas sub imperium populi Romani dicionemque subjunxit** (Τί δὲ περὶ Μομμίου, ὅστις—τὴν μὲν Κόρινθον ἠφάνισε, πολλὰς δὲ τῆς Ἀχαΐας καὶ Βοιωτίας πόλεις ὑπὸ τὸ κράτος καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ὑπήγαγε)». Στράβ. II 381 « αὐτὴ δὲ (Κόρινθος) κα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ματα, ἄτινα ὁ Μόμμιος καὶ οἱ Συγκλητικοὶ ἐπίτροποι ἔδει νὰ

τέσκαπτο ὑπὸ Λευκίου Μομμίου, καὶ τἆλλα μέχρι Μακεδονίας ὑπὸ Ῥωμαίοις ἐγένετο». Tacit. Annal XIV. 21. «et possessa Achaia Asiaque 397 (κατεκτήθη δὲ ἡ Ἀχαΐα καὶ ἡ Ἀσία κξ.). Messala Corvinus de Aug. progen. c. 21. «Proinde in Graeciam transitus fuit, qua perdomita, Epirus, Thessalia et Achaia paruere mandatis (...κατεδαμάσθη ἡ Ἤπειρος, Θεσσαλία δὲ καὶ Ἀχαΐα ὑπήκουσαν τοῖς παραγγελλομένοις)». Lent. Ruf. breviar. K. 7 «libera diu sub amicitiis nostris Achaia fuit; ad extremum legatis Romanorum apud Corinthum violatis. per L. Mummium capta Corintho Achaia omnis obtenta est. (ἐπὶ μακρὸν ἕνεκα τῆς πρὸς ὑμᾶς φιλίας ὑπῆρξεν ἐλευθέρα ἡ Ἀχαΐα· ἐσχάτως δὲ παραβιασθέντων τῶν Ῥωμαίων πρέσβεων παρὰ τὴν Κόρινθον, ... κατελήφθη πᾶσα ἡ Ἀχαΐα)». Πρβλ. καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Marquardt (Handbuch III 1. σ. 121, 82) μνημονευομένην ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Μομμίου καὶ Mommsen C. I. Latin. Antiq. ἀριθ. 541-546 σ. 150 κξ. καὶ χωρία, οἷα Μακκαβ. Α', 8, 9 καὶ 10. Διόδ. ΛΒ'. 26, 2. Valer. Maxim. VII, 54. καὶ τὸ πάντως ἄγαν ῥητορικὸν καὶ ὀλίγον ἀποδεικτικὸν χωρίον Ovid Fast. VI. 45. Τοῦτο μόνον ἐκ τῶν παρατεθέντων χωρίων προκύπτει ὡς ἀληθές, ὅτι ἡ εἰς τοὺς Ῥωμαίους καθυπόταξις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ 146 ἦτο πλήρης, καίτοι ὡς παρετηρήσαμεν ῥητῶς δὲν λέγεται ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐγένετο ἐπαρχία *· τοῦθ' ὅπερ, καθὼς εἴδομεν, καὶ περὶ Μακεδονίας προκειμένου, μόνον ὑπὸ συγγραφέων ὑποδεεστέρας τάξεως ῥητῶς μνημονεύεται.

Ὡς πρὸς τὸν δεύτερον λόγον, ὡς γνωστὸν ὁ Pighius (Ann. magist. et provinc. Roman. τόμ. 3 σ. 82. 223. 232. 293. 414) ἐπειράθη νὰ ἀποδείξῃ σειρὰν διοικητῶν τῆς «ἐπαρχίας Ἀχαΐας» ἐν τοῖς πρὸ τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῶν Ῥωμαίων χρόνοις. Ἀκριβῶς δὲ ἐναντίον τῆς τοιαύτης ἀποπείρας ἔστρεψεν ὁ K. F. Hermann τὰς ὀξυνουστάτας αὐτοῦ ἀντιρρήσεις καὶ ἐναντίον τῶν μαρτυριῶν τῶν περὶ τῶν δῆθεν ἐπάρχων στρατηγῶν (propraetores) τῆς Ἀχαΐας (τοῦ M. Αἰμιλίου Σκαύρου τῷ 119). K. Ἀνχαρίου (Ancharius) (π. Χ.) Π. Γαβινίου (89 ἢ 88), Λ. Γελλίου ἐν τοῖς πρὸ τοῦ 74 π. Χ. χρόνοις **, Λ. Κανινίου Γάλλου (52 π. Χ.), ὡς καὶ ἐναντίον τῆς περὶ τοῦ Ὀππίου ἢ Ὀπιμίου (ex praetore . chaiae) ὡς πρὸ τοῦ 70 π. Χ. γενομένου ἐπάρχου Ἀχαΐας μαρτυρίας μεταγενεστέρου τινὸς σχολιαστοῦ (Schol. Gronov. ad. Cic. Verrin act. I, 2, 6 (πρβλ. Orelli Schol. Cic. Τόμ. 2 σ. 379. 388)) ἐξήνεγκε σοβαρωτάτας ἀμφιβολίας (K. F. Hermann "die Eroberung von Korinth„, σ. 362-365). Ὁ Marquardt (Handbuch, σ. 126.

* Δυνάμεθα ἔτι νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ Οὐελλήϊος (II. 38) τὴν ὑπὸ τοῦ Μομμίου καθυπόταξιν τῆς Ἑλλάδος ἀναφέρει ἐν τῇ αὐτῇ σειρᾷ μετὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου χειρώσεως τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Φουλβίου Νοβιλίωρος καθυποτάξεως τῆς Αἰτωλίας· ἐν τῇ αὐτῇ δηλονότι σειρᾷ πρὸς νίκας, αἵτινες δὲν ἐπῆνεγκον τὴν ἵδρυσιν νέων ἐπαρχιῶν (καὶ ἐκ τοῦ χωρίου δὲ τοῦ Δίωνος Κασσίου (ΛΗ'. 38, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδειχθῇ τι, καθὰ παρετήρησε καὶ ὁ Marquardt (Handbuch σ. 126) περὶ τῆς τότε ἱδρύσεως; ἐπαρχίας Ἀχαΐας (Σ. συγγρ.)

** Καὶ ὁ Drumann (Gesch· Roms. Μέρ. 3. σ. 63) φρονεῖ ὅτι ὁ Γαβίνιος κατεῖχεν ἐν Ἑλλάδι τοιαύτην θέσιν· τὸ αὐτὸ δὲ φρονεῖ καὶ περὶ τοῦ Γελλίου (ἐν εἰρ. χ. σ. 64)· ἐν τοῖς περὶ Γελλίου δὲ συμφωνεῖ τῷ Drumann καὶ ὁ Bergfeld (die Organisation der römischen Provinzen σ. 8). (Σ. συγγρ.)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νὰ λύσωσι. Κατὰ τὴν διάλυσιν τῆς 'Αχαϊκῆς Συμπολιτείας ἐγέ-

Σημ 15), ἐζήτησε νὰ ἐξασθενώσῃ τοὐλάχιστον τὰς ἐναντίον τῶν περὶ τοῦ Π. Γαβινίου καὶ 'Οπιμίου μαρτυριῶν ἀμφιβολίας. 'Αλλ' ὁ Hermann ἀπήντησεν αὖθις (ἴδ. Defensio σ. 11 κξ)*. Τέλος ὁ Zumpt ἐν τῇ μακρᾷ αὐτοῦ περὶ τοῦ ζητήματος ἐρεύνῃ ἔληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα (σύμφωνον πρὸς τὴν τοῦ Hermann γνώμην· ὅτι ὁ Αἰμίλιος Σκαῦρος (σ. 165 κξ), καὶ ὁ Κανίνιος Γάλλος (σ. 201 κξ) δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς γενόμενοι διοικηταὶ 'Αχαΐας. Τοῦτο δὲ κατὰ Zumpt (σ. 160 κξ) ῥητέον πιθανώτατα καὶ περὶ 'Οππίου ἢ 'Οπιμίου. Τὸν δὲ Γαβίνιον θεωρεῖ ὁ Ζ. (σ. 177 κξ) ἢ ὡς τινα διοικητὴν Μακεδονίας (τῷ 81 π. Χ.) ἢ ὡς ἐπίτροπον (Legatum) τοῦ Σύλλα.

Ἐν τούτοις τὸ περὶ τῶν ἀνδρῶν τούτων ζήτημα δευτερεύουσαν μόνον κέκτηται σημασίαν. Τοὐναντίον δὲ πολλὰ ὑπάρχουσιν ἄλλα σημεῖα (ἰδίως ὑπὸ Marquardt καὶ ὑπὸ Mommsen ἐπιμελέστατα συνειλεγμένα), ἅτινα συνδυαζόμενα πρὸς τὰ πρότερον ἐκτεθέντα χωρία μαρτυροῦσι σαφῶς ὅτι ἡ Ἑλλὰς μετὰ τὸν τελευταῖον 'Αχαϊκὸν πόλεμον περιῆλθε πάντως εἰς θέσιν ἐπαρχίας ἀπέναντι τῶν 'Ρωμαίων. Ἐν πρώτοις ἀναφέρομεν τὸ γεγονός, ὅτι μετὰ τῆς ὑπατείας τοῦ Μομμίου ἐν μιᾷ ῥοπῇ παύει μὲν ἡ ἐν 'Ρώμῃ καὶ πρὸς τὴν 'Ρώμην ποικίλη καὶ ἄπαυστος κίνησις πρέσβεων πεμπομένων ἀπὸ συμπολιτειῶν ἢ ἀπὸ τῶν κατ' ἰδίαν χωρῶν, παύει δὲ καὶ ἡ εἰς Ἑλλάδα ἀποστολὴ 'Ρωμαίων ἐπιτρόπων. Εὑρίσκομεν πρὸς τούτοις ὅτι αἱ κατὰ Παυσανίου ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθεῖσαι (Παυσαν. 216. 6) τῶν 'Ρωμαίων διατάξεις (ὁ γενικὸς ἀφοπλισμὸς τῆς χώρας καὶ ἡ πληρωμὴ φόρου εἰς 'Ρώμην) ἐφηρμόσθησαν πράγματι. 'Αλλὰ καὶ πλὴν τῶν γεγονότων τούτων, ἅτινα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ δὲν ἄγουσιν ἡμᾶς πάντως ἐξ ἀνάγκης εἰς τὴν περὶ τῆς εἰς ἐπαρχίαν μεταβολῆς τῆς Ἑλλάδος ὑπόθεσιν, ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα πολλὰ σπουδαιότερα σημεῖα πείθοντα ἡμᾶς περὶ τῆς ἀληθείας τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως.

Παρατηροῦμεν ἐν πρώτοις ὅτι κατ' ἔθος 'Ρωμαϊκὸν ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου τὸ ὄνομα 'Αχαΐα ἐπὶ μᾶλλον ἐπικρατεῖ ἀντικαθιστῶν τὰ ὀνόματα «Graecia» ἢ «Ἑλλάς, (Hellas)» **

** Ὡς πρὸς τὸ ὄνομα 'Αχαΐα (Achaja) εἶναι σχεδὸν βέβαιον ὅτι καθ' ἅπαντα τὸν ἑπόμενον χρόνον ἀντικατέστησε τὸ ἀρχαῖον ὄνομα Πελοπόννησος ὡς σύνηθες ὄνομα τῆς χώρας ταύτης, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν βορείαν καὶ πρὸς τὴν μέσην ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ὡς τοῦτο μαρτυροῦσι πολλὰ χωρία· πρβλ. Πολυβ. Β'. 38, 1 («Πρῶτον δέ, πῶς ἐπεκράτησε καὶ τίνι τρόπῳ τὸ τῶν 'Αχαιῶν ὄνομα κατὰ πάντων Πελοποννησίων οὐκ ἄχρηστον μαθεῖν»). Liv. XXXI. 26. XXXIV. 50. Cic. pro Flacc. 26 63. 40, 100. in Verr. act. II. lib. I. 21, 55. in Pison 40, 96. Caes. bell. civ. III 4 καὶ 55 'Αππιαν. Ἐμφυλ. σέλ. Ε'. 77. πρβλ. πρὸς τὰ τοῦ Δίων. Κασσ. ΜΗ'. 36. 46. 'Αλλ' ἤδη καὶ παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν τῶν ἐσχάτων χρόνων τῆς δημοκρατίας ἀπαντῶσι χωρία, ἐν οἷς τοῦ ὀνόματος «'Αχαΐας γίνεται χρῆσις εὐρυτέρα, ἀλλὰ ὑπὸ ἔννοιαν βεβαίως μόνον γεωγραφικὴν οὐχὶ δὲ ἔτι καὶ τὴν πολιτικήν, περὶ ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος (ἐξαιρουμένης ἴσως τῆς Ἠπείρου ἢ καὶ Θεσσαλίας), οὕτω π. χ. Cic. ad Att. III. 8, 1. ad famil. IV. 4, 2. VI. 6, 10. XIII. 25. 26, 2. 27, 3. 28 α, 2. pro Sest. 43, 94. in Pison. 16, 37. de provinc. cons. 4, 7. in Verr. act. I. 2, 6. act. II lib. I. 11, 30. lib. V. 48, 127. καὶ πρβλ. ad fam. XIII. 25. Caes. b. c. III. 3. Ἐντεῦθεν προκύπτει τις ἀοριστία ἐν τῇ χρήσει τοῦ ὀνόματος, ἥτις δὲν εἶναι καὶ παράδοξος λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου ἀοριστίας τῆς ἐν τῷ 'Ρωμαϊκῷ κράτει ἐπισήμως

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νετο προδήλως λόγος καὶ περὶ τῆς ἀρχαίας μεταξὺ τῆς συμπολι-

διότι ὁ τελευταῖος πρὸς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν πόλεμος ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ὁλοσχερῆ καθυπόταξιν τῶν Ἑλλήνων (πρβλ. Παυσαν. Ζ'. 16, 7 «καλοῦσι δὲ οὐχ Ἑλλάδος, ἀλλ' Ἀχαΐας ἡγεμόνα οἱ Ῥωμαῖοι, διότι ἐχειρώσαντο Ἕλληνας δι' Ἀχαιῶν τότε τοῦ Ἑλληνικοῦ προεστηκότων» Σουΐδ. 1 σ. 911. Bernhardy «ὅθεν δοκοῦσι καὶ νῦν Ἀχαΐαν ὀνομάζειν τὴν Ἑλλάδα. Ῥωμαῖοι δὲ εἰς τὸ χειρωθὲν ἔθνος, ὃ προεστὼς ἦν τότε τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὅλην μεταβαλόντες τῆς χώρας ἐπωνυμίαν ἀφίκοντο»). Ἀλλὰ πολλῷ σπουδαιότερον εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ Ἑλληνικαὶ (ἰδίως δὲ αἱ Πελοποννησιακαὶ) πόλεις ἀπὸ τοῦ 146 ποιοῦνται χρῆσιν νέας χρονολογίας. Τοιαύτας πόλεις γινώσκομεν τὰ Μέγαρα (πρβλ. Böckh C. Inscr. Graec. τόμ. 1 σ. 558. ἀριθ. 1062). τὴν Ἑρμιόνην (C. I. ἐν εἰρ. τ. σ. 596. ἀριθ. 1203), τὴν Μεσσήνην (C. I. σ. 40. ἀρ. 1297), καί τινα πιθανῶς εἰς τοὺς Ἐλευθερολάκωνας ἀνήκουσαν πόλιν (C. I. σ. 672 κξ. ἀρ. 1305 *. Οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς (καὶ δὴ καὶ ὁ K. F. Hermann, πρβλ. Defens. σ. Lehrbuch (σ. 563) § 189, 4) φρονοῦσιν ὅτι ἡ χρονολογία αὕτη εἶχεν ὡς ἀρχὴν χρονικὴν ἢ χρονολογικὴν (aera) τὴν ἵδρυσιν τῶν νέων πολιτειακῶν συστημάτων, ἅτινα μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Κορίνθου ἐπεβλήθησαν εἰς τὰς πόλεις τῆς χειρωθείσης Ἑλλάδος· ἀλλ' οὗτοι, ἰδίως δὲ ὁ Marquardt (Handbuch v. 125. 243 κξ. καὶ «zur Statistik der röm. Provinz.», σ. 16 κξ. (ἴδ. καὶ C. I. τόμ. 2 σ. 175. Mommsen, R. G. Τόμ. 2 σ. 49. Zumpt σ. 155 κξ.) ἐκ τῆς πολλαχῶς ἐμπράκτως μεμαρτυρημένης διαγωγῆς τῶν Ῥωμαίων εἰκάζουσιν (ἐναντίον τοῦ Hermann, πρβλ. τὸ μνημονευθὲν χωρίον) ὅτι ἡ ἐπιβολὴ τοιούτων πολιτευμάτων «οὐ μόνον ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν συνδέεται πανταχοῦ πρὸς διοργάνωσιν ἐπαρχίας, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ ἔτος, ἀφ' οὗ ἄρχεται ἡ νέα χρονολογία τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος πόλεων, συμπίπτει εἴτε μετὰ τῆς γενέσεως εἴτε μετὰ τῆς ὕστερον γενομένης διοργανώσεως τῆς ἐπαρ-

---

καὶ νομίμως καθωρισμένης πολιτικῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος. Σαφῶς καὶ ἐπισήμως τὸ ὄνομα Ἀχαΐα ὡς δηλωτικὸν τῆς ὅλης Ἑλλάδος ἐν τῇ ἐπισήμῳ Ῥωμαϊκῇ ὀνοματολογίᾳ καθιερώθη τὸ πρῶτον ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου, ὅτε διωργανώθη ἐπισήμως Ἑλληνικὴ ἐπαρχία ἰδία μὴ συνδεομένη πλέον πρὸς τὴν Μακεδονίαν, ὅπερ ἐν τούτοις δὲν ἐκώλυεν ἵνα ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Ἀχαιῶν νοῶνται εἰδικώτερον καὶ οἱ τῆς ἀρχαίας Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας Ἀχαιοί· ἰδ. Keil Syll. Inscr. Boeot. σ. 120 κξ. σ. 117. ἀρ. 31 στιχ. 1. καὶ 22. Boekh. C. I. τόμ. 1 ἀρ. 1307. πρβλ. καὶ Plin. N. H. IV. 5, (6), 12 καὶ 9, (16), 32. Περὶ τῶν ὁρίων τῆς ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου ἐπαρχίας Ἀχαΐας ὡς καὶ περὶ τῆς ἐν τοῖς αὐτοκρατορικῆς χρόνοις ἐν χρήσει γεωγραφικῆς ἐκτάσεως τοῦ ὀνόματος Ἀχαΐα. γενήσεται λόγος λεπτομερέστερος ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Πρβλ. Kuhn, Beiträge, σ. 130. 133. καὶ die städt. Verf. τόμ. 2. σ. 72. 74 κξ. Curtius, Peloponnes, τόμ. 1. σ. 76. 111 καὶ 419. Ὅτι ἄλλως ἐν τοῖς ὑστέροις χρόνοις τῆς δημοκρατίας τὸ ὄνομα Graecia ἐδίδετο καὶ εἰς τὰς μᾶλλον ἢ ἧττον ἐξελληνισμένας χώρας τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς νοτίου Ἰλλυρίας, ἀποδείκνυσι τοῦτο ὁ Kuhn, Städt. Verf σ. 72 καὶ σημ. 559.

* Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι καὶ ἡ νῆσος Αἴγινα ἠρίθμει τὰ ἔτη ἀπὸ ταύτης τῆς χρονολογικῆς ἀρχῆς (πρβλ. C. I. τόμ. 2. σ. 173 κξ. ἀρ. 2140α), καί τοι, καθόσον γινώσκομεν, ἡ νῆσος αὕτη (πρβλ. ἀνωτ. σ. 38) τῷ 133 π. Χ. τὸ πρῶτον περιῆλθεν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ῥωμαίων, καθ' ὃ ἔτος καὶ τὸ κράτος τὸ Περγαμηνὸν (ἰδ. κατωτ.).

τείας ταύτης καὶ τῶν Σπαρτιατῶν ἔτι δὲ καὶ Μεσσηνίων ἔριδος.

χίας» ὥστε εὔλογον πάντως εἶναι καὶ ἐκ ταύτης τῆς ἐπόψεως τὸ ἔτος 146 νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαρχιακῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος. — Πλὴν τούτων ὁ ἐν τῇ Ἑλληνομακεδονικῇ χερσονήσῳ Ῥωμαῖος διοικητὴς (ὡς θέλομεν δείξει, αὐτὸς ὁ τῆς Μακεδονίας διοικητὴς) ἤσκει καὶ ἐπὶ τὰ πολιτεύματα τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἐποπτείαν (πρβλ. C Inscr. τόμ. 1 σ. 712 κξ. ἀρ. 1543), περὶ ἧς οὐδεὶς ἐγίνετο λόγος πρὸ τοῦ 146· ἠδύνατο δὲ ὁ διοικητὴς οὗτος ἔν τισι περιπτώσεσι «τὰς σπουδαιοτέρας ποινικὰς δίκας νὰ δικάσῃ αὐτός„· πρβλ. Boeckh ἐν εἰρ. χ. Πλουτ. Κίμ. κ. 2. καὶ ἴδ. Mommsen. R G. τόμ. 2. σ. 48 κξ.

Ὡς πρὸς τὸν τρίτον λόγον, ὁ K. F. Hermann καὶ οἱ λοιποὶ συνήγοροι τῆς τούτου γνώμης, πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης ταύτης ἀναφέρουσι τὰ οὐχὶ σπάνια χωρία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἐν οἷς καὶ πολὺ μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Κορίνθου γίνεται σαφέστατος λόγος περὶ «ἐλευθερίας» τῶν ἑλληνικῶν λαῶν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ πρότερον ἤδη μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Διοδώρου (ΛΒ'. 26, 2), ἔνθα ἡ διὰ ζοφερῶν χρωμάτων περιγραφὴ τῶν δεινοπαθημάτων τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ πολέμῳ τοῦ Μομμίου τελευταῖ διὰ τῶν λόγων «καὶ τὸ σύνολον τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν παρρησίαν ἀποβαλόντα» ὑπάρχουσι πολλὰ χωρία ἄλλων συγγραφέων ἀλλοίαν παριστῶντα εἰκόνα τῶν πραγμάτων. Πλὴν τῶν παρὰ Ζωναρᾶ (Θ'. 31) μετ' αἰσιοδόξου ὑπερβολῆς λεγομένων («τὸ δ' ἄλλο Ἑλληνικόν — ἔπειτα ἔν τε ἀδείᾳ καὶ ἐν εὐδαιμονίᾳ τοσαύτῃ ἐγένετο κτλ.» καὶ τῆς προηγηθείσης τούτων παρὰ τῷ αὐτῷ συγγραφεῖ εἰδήσεως ὅτι ὁ Μόμμιος, ἐξαιρουμένων τῶν Κορινθίων, τοὺς λοιποὺς τῶν Ἑλλήνων «ἐλευθέρους πάντας καὶ αὐτονόμους ἀφῆκε», οὕτω λέγει καὶ ὁ Σύλλας παρὰ τῷ Ἀππιανῷ (Μιθραδατ. K. 58) ἔν τινι πρὸς τὸν Μιθραδάτην διαλόγῳ: «διαπλεύσας δὲ Μακεδονίαν τε ἡμετέραν οὖσαν ἐπέτρεχες καὶ τοὺς Ἕλληνας τὴν ἐλευθερίαν ἀφῃροῦ». Πρβλ. πρὸς τούτοις Böckh C. I. Τόμ. 1. σ. 712 κξ. ἀριθ. 1543, στίχ. 15. (πρβλ. Hermann, Defensio, σ. 6) «ἀλλὰ καὶ τῆς ἀποδιδομένης κατὰ κοινὸν τοῖς Ἕλλησιν ἐλευθερίας» κτλ. καὶ τὰ χωρία: Cic. in Pison. K. 16. § 37 «nam lege Caesaris — populi liberi et vere erant liberi; lege autem ea, quam nemo legens praeter te et collegam tuum putavit, omnis tibi erant Achaia, Thessalia, Athenae, cincta Graecia addicta». πρβλ. de provinc. Consular. c. 4. § 7. pro domo. c. 9. § 23. in Verr. act. II lib. I. 17. 45. ad Att. I. 19, 9. pro Flacc. c. 40. § 100. καὶ Caesar. bell. civ. III. 3 — et liberis Achaiae populis κξ.». Καὶ ἴδ. ἐν τούτοις E. Kuhn. Beiträge z. Verf. d Röm. Reich. σ. 89, 91 καὶ 129. Χάριν ἀκριβείας ἁπλῶς μνημονευθήτω καὶ τὸ ἥκιστα πρὸς ἀποδεικτικὴν χρῆσιν κατάλληλον χωρίον τοῦ Σενέκα (de Benef. V. 16 (ἴδ. ἀνωτ. σ. 282 σημ. 100), παραλείπομεν δὲ τοιαῦτα χωρία, ἅτινα δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ἡμῖν μόνον ὅταν ποιώμεθα λόγον περὶ τῶν «ἐλευθέρων» πόλεων τῆς Ἑλλάδος ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς αὐτοκρατορικοῖς).

Ἐξ ἄλλου οἱ ἀντίθετον πρὸς τὴν τοῦ K. F. Hermann ἔχοντες γνώμην ὑπεστήριξαν εὐλόγως ὅτι ἐκ τῆς ὀνοματούσης «ἐλευθερίας», (τῆς κατὰ τύπον ὑφισταμένης πολιτικῆς αὐτεξουσιότητος (souveränetät), ὡς χαρακτηρίζει αὐτὴν ὁ Mommsen), ἐκ τῆς ἐλευθερίας (libertas) ταύτης, ἣν μετὰ ποικίλων τροποποιήσεων διετήρησαν αἱ ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι καὶ πόλεις, οὐδεὶς δύναται νὰ προκύψῃ λόγος ἀποχρῶν πρὸς ἀναίρεσιν τῆς γνώμης, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες διετέλουν ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν Ῥωμαίου διοικητοῦ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Διὰ τῆς λύσεως δὲ τῆς ἔριδος ταύτης οἱ μὲν Σπαρτιᾶται ἔλαβον

Ἀρκεῖ νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὡς πρὸς τοῦτο, κατὰ τὰς εὑρείας ἐρεύνας τοῦ Marquardt (Handbuch. σ. 247 κξ. Walter. Gesch. d. Röm. Rechtes Μέρ. 1. (ἔκδ. 3). σ. 357 κξ. Zumpt σ. 156 κξ. Rein ἐν εἰρ. τ. σ 147 κξ. Mommsen, R. G. τόμ. 2 σ. 49 καὶ 367) ὅτι ἐν πλείστοις μέρεσι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἅτινα ἦσαν ἀναμφιβόλως ἐπαρχίαι, ὑπῆρχον πολλαὶ καὶ ποικίλαι «ἐλεύθεραι» πόλεις, αἵτινες, πλὴν τινων ἐξαιρέσεων ὑπέκειντο νομίμως εἰς τὴν ἀνωτέραν ἐποπτείαν τοῦ ἁρμοδίου Ῥωμαίου διοικητοῦ. Ἀφίεμεν ἐνταῦθα κατὰ μέρος τὰ περί τινων ἐν Εὐβοίᾳ, Βοιωτίᾳ καὶ ἐν τῷ Ἰσθμῷ δημοσίων ἀγρῶν, οἵτινες ἐγένοντο δημοσία γῆ (ager publicus) τῆς Ῥώμης (σ. 372 σημ. 1) καὶ ὡς τοιαῦται ὑπήγοντο ἀπ' εὐθείας τὴν διοίκησιν τῶν Ῥωμαίων· οὔτε δὲ περὶ τῶν Ἀθηνῶν ποιούμεθα λόγον, αἵτινες ἀπὸ τοῦ τέλους ἤδη τοῦ 3 π. Χ. αἰῶνος εἶχον συνάψει συμμαχίαν (σ. 84) πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ (aequum foedus) καὶ ὡς «πόλις ἐλευθέρα καὶ σύμμαχος ἢ ὁμόσπονδος (civitas libera et foederata·» ἦσαν κατὰ πολιτικὸν νόμιμον πόλις ἐλευθέρα καὶ αὐτόνομος, ἀπηλλαγμένη παντὸς φόρου καὶ οὔτε διὰ φρουρῶν Ῥωμαϊκῶν οὔτε ἄλλως εἰς οἱανδήποτε ὑπογρέωσιν ὑποκειμένη πλὴν τῶν ὑπὸ τῆς συμμαχικῆς συνθήκης καθωρισμένων. Ἀλλ' ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι πολιτεῖαι ἐλεύθεραι (civitates liberae) ἐν ταῖς μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ Ταινάρου Ἑλληνικαῖς χώραις καθόλου κείμεναι, μὴ ἀνήκουσαι εἰς τὴν ἀρχαίαν Μακεδονικὴν ἐπαρχίαν. Ἀλλὰ τῶν τοιούτων «ἐλευθέρων πολιτειῶν» ἡ «ἐλευθερία» ἐστηρίζετο (περὶ Θεσσαλίας, Ἠπείρου καὶ Αἰτωλίας παραπέμπομεν ἁπλῶς εἰς τὰ πρότερον ἱστορηθέντα) ἐπὶ δόγματος τῆς Συγκλήτου, ὅπερ παρεχώρει εἰς αὐτὰς τὴν αὐτονομίαν («τὸ δικαίωμα τοῦ κατὰ ἰδίαν βούλησιν καὶ κατὰ ἰδίους νόμους διοικεῖσθαι, ἤτοι τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς ἀμέσου ἀρχῆς (imperium) τοῦ Ῥωμαίου διοικητοῦ καὶ ἐπέτρεπεν αὐταῖς οὐ μόνον τὴν διατήρησιν, ἀλλὰ καὶ δι' ἰδίας νομοθεσίας ἀνάπτυξιν τῶν ἐγχωρίων νόμων, ἐφ' ὅσον αὐταὶ αὗται δὲν ἐζήτουν καὶ ἐλάμβανον παρὰ τοῦ Συγκλήτου νόμους ἀποβλέποντας εἰς ὡρισμένα ζητήματα». πρβλ. Walter, σ. 358)· τὸ δόγμα τῆς Συγκλήτου περιεῖχε πρὸς τούτοις καὶ τὴν ἐπίσημον ἀναγνώρισιν τῆς τε δημοσίας καὶ τῶν ἰδιωτικῶν κτήσεων ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν πόλεων τούτων*. Ἰδιαζόντως τέλος προνομιοῦχοι ἦσαν αἱ λεγόμεναι «πόλεις ἐλεύθεροι καὶ ἀτελεῖς (civitates liberae et immunes)», οἷαι ἐν τούτοις ἐν Ἑλλάδι ὀλίγαι μόνον ὑπῆρχον (ἴδ. κατωτ.) Αὗται ἦσαν ἀπηλλαγμέναι ἰδίως ἀπὸ παντὸς φόρου πρὸς τὴν Ῥώμην καὶ ἄλλων τακτικῶν ἢ ἐμμέσων ὑπογρεώσεων παντὸς εἴδους, καί, ὡς αἱ «πόλεις αἱ σύμμαχοι (civitates foederatae)» (Marquardt σ 253) ὑπέκειντο μόνον εἰς ἐκτάκτους εἰσφοράς. (Τοὐναντίον ὅ τε Voigt jus naturale». τόμ. 2 (1858) σ. 273)· καὶ ὁ Mommsen φρονοῦσιν ὅτι ἡ «ἐλευθερία (libertas)» δὲν ἦτο ἁπλῆ αὐτονομία, ἀλλά, τοὐλάχιστον μέχρι τῶν χρόνων τῆς αὐτοκρατορίας, αὐτοτέλεια ἢ ἀνεξαρτησία πολιτικὴ (souveränetät), μεθ' ἧς κατὰ τὰς ἐπικρατούσας ἐν τῇ ἀρχαιότητι θεωρίας (σ. 276. πρβλ. σ. 764 κξ) ἀσυμβίβαστον ὅλως ἦτο,

* Κατὰ Marquardt σ. 251 παρείχετο εἰς αὐτὰς καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς ὑπογρεώσεως τοῦ παρέχειν χειμάδια εἰς τοὺς λεγεῶνας, (τὸ ἀνεπιστάθμευτον) ἐνῷ κατὰ Walter τῆς προνομίας ταύτης ἀπήλαυον μόναι αἱ πολιτεῖαι αἱ ἀτελεῖς (immunes). Ἐξ ἄλλου κατὰ Walter αἱ ἁπλῶς αὐτόνομοι πόλεις εἶχον καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ἔχειν ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ αὐτῶν τελωνεῖα, ἐν ᾧ κατὰ Marquardt τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶχον μόνον «αἱ πόλεις αἱ ἀτελεῖς (civitates immunes)».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πιθανῶς πάλιν τὴν περιμάχητον Βελεμῖναν [3] (ἴδ. σ.) καὶ ἄλλως

κατὰ τὰς γνώμας τῶν συγγραφέων τούτων, τὸ νὰ εἰσπράττῃ ἡ μία ἀνεξάρτητος πολιτεία παρὰ τῆς ἑτέρας ἢ ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας τῆς ἑτέρας λιμενικοὺς δασμοὺς (ἐλλιμένια) ἢ ἄλλας ὁμοίας προσωπικὰς εἰσφοράς)· φρονοῦσι δ' ὁμοίως οἱ εἰρημένοι συγγραφεῖς, ὅτι δὲν ὑπῆρχέ τις διαφορὰ κατ' εἶδος μεταξὺ τῶν «ἐλευθέρων πολιτειῶν» (liberae civitates) ἁπλῶς καὶ τῶν «ἐλευθέρων καὶ συμμάχων (liberae et fooderatae)», καὶ τῶν «ἐλευθέρων καὶ ἀτελῶν (liberae et immunes)».

Καὶ δύναται μέν τις πάντως νὰ εἴπῃ ὅτι πᾶσαι αὗται αἱ πόλεις ἐμμέσως μόνον ὑπήγοντο ὑπὸ τὰς Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας, ὧν ἐν τῇ περιοχῇ ἔκειντο· ἀλλὰ καὶ οὕτως εὔλογος βεβαίως εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Marquardt («Zur Statistik. σ. 15 κξ.), καθ' ἣν ἡ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς τοσαύτας ἐν Ἑλλάδι πόλεις ἀπονεμομένη «ἐλευθερία» ἢ «αὐτονομία» δὲν προήρχετο τοσοῦτον ἐκ τῆς μεγαλοψυχίας τῶν Ῥωμαίων,** ὅσον ἐκ τῆς λίαν συνετῆς αὐτῶν πρὸς τοὺς ὑποτεταγμένους λαοὺς πολιτικῆς. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπέφευγον ἐπιμελῶς, ἰδίως ἐν ταῖς πεπολιτισμέναις χώραις τῆς Ἀνατολῆς, τὸ νὰ ἀνατρέπωσι βαναύσῳ χειρὶ τὴν ἐσωτερικὴν τάξιν καὶ τὰ ἀνέκαθεν καθεστῶτα ἀστικὰ νόμιμα τῶν πολιτειῶν· τοὐναντίον μάλιστα (πρβλ. Kuhn, Städt. Verf. Τόμ. 2 σ. 1-7) ἤξευρον πολὺ καλῶς νὰ καταστήσωσι ταῦτα λυσιτελῆ πρὸς τοὺς ἑαυτῶν σκοπούς. Ἦτο δὲ τοῦτο ἔργον προνοίας σοφῆς, ἥτις «ἀπαλλάτουσα τοὺς Ῥωμαίους τῆς τῶν καθέκαστα διοικήσεως, παρεῖχεν ἅμα αὐτοῖς τὴν εὐκαιρίαν ἵνα καὶ ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων φαίνωνται, τοὐλάχιστον ἔν τινι μέτρῳ, τηροῦντες τὰ προσχήματα τοῦ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν αὐτῶν σεβασμοῦ· εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἄλλως οἱ Ῥωμαῖοι προσεφέροντο πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀσυγκρίτως φιλανθρωπότερον ἢ πρὸς τοὺς Μακεδόνας, Καρχηδονίους καὶ Ἱσπανοὺς καὶ ὅτι συνεῖχον αὐτοὺς «δρακῇ σιδηρᾷ μέν, ἀλλὰ περιβεβλημένῃ χειρίδα ἐρραμμένην ἐξ ὁλοσηρικοῦ». Πρὸς τούτοις δὲ εὔλογος ἀληθῶς εἶναι καὶ ἡ εἰκασία, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι οἱ εἰς τὰς «ἐλευθέρας» ταύτας πόλεις ὑπαγορεύοντες νέον πολίτευμα (καὶ αὐτὴ ἡ σύμμαχος πόλις, αἱ Ἀθῆναι, ἐπήνεγκε τότε ἐξ ἀνάγκης μεταβολάς τινας εἰς τὸ δημοκρατικὸν αὐτῆς πολίτευμα ἴδ. κατωτ.) ἐφρόντιζον ἐνταὐτῷ πάντως καὶ περὶ τῆς διαρκοῦς ἐπικρατήσεως τοῦ πολιτεύματος τούτου. Τοῦτο μαρτυρεῖται ἄλλως καὶ ἐκ τῆς πολλαχῶς μνημονευθείσης ἐπιγραφῆς C. I. τόμ. 1. σ. 712. ἀρ. 1543. Ὁ Voigt (ἐν εἰρ. χ. σ. 273 κξ.) καὶ 702 κξ. ὁμολογεῖ μὲν σαφῶς ὅτι αἱ Ῥωμαϊκαὶ διοικητικαὶ ἀρχαὶ ἰσχυρότατα πολλάκις ἐπενέβαινον εἰς τὰ πράγματα τῶν «αὐτεξουσίων» ἐλευθέρων πόλεων, ἐξ ἄλλου δὲ ὡς νομοδιδάσκαλος διατείνεται ἰσχυρῶς ὅτι ἡ τότε τῆς Ῥώμης ἐπὶ τὰς «ἐλευθέρας πόλεις» ἡγεμονία ἦτο μόνον ἐ ν ε ρ γ ε ί ᾳ ὑφισταμένη, οὐχὶ δὲ δ υ ν ά μ ε ι, καὶ ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι τοὐλάχιστον κατὰ θεωρίαν διέκριναν τὰς ἐλευθέρας πόλεις ἀπὸ τοῦ ἄλλου ὑπηκόου λαοῦ (πρβλ. καὶ Kuhn, die Städt. u. bürgerl. Verfass. d. Röm. Reichs, τόμ.

** Καὶ ἡ ἀπονομὴ αὐτὴ τῆς προνομίας τῆς ἀ τ ε λ ε ί α ς, δι' ἧς πολλάκις (ἴδ. κατωτ.) πόλεις ἑλληνικαὶ ἐτιμήθησαν ἤτοι ἀντημείφθησαν, ἐγίνετο ἐν πολλαῖς περιστάσεσι χάριν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πολιτικοῦ ἀξιώματος, καθ' ὃ ἔδει νὰ διαιρῶνται παντα χοῦ ἐν ταῖς εἰς τὴν Ῥώμην ὑποκειμέναις χώραις τὰ συμφέροντα τῶν πολιτῶν, ἵνα δημιουργηθῇ οὕτω μερὶς πολιτικὴ ἀφωσιωμένη τῇ Ῥώμῃ· ὑπὲρ πᾶσαν δὲ ἄλλην χώραν ἡ Ἑλλὰς παρεῖχε καταλληλότερον τοῖς Ῥωμαίοις ἔδαφος πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ περιφήμου διαγράμματος «διαίρει καὶ βασίλευε (Divide et impera)». Πρβλ. Στράβ. Η'. 385.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οἱ πιστῶς τὰ τῶν Ρωμαίων φρονοῦντες παντοίας περὶ τούτων

2. σ. 25 κξ. 69 κξ). Ἀλλ' ἀπέναντι τῶν μετὰ τοσαύτης λεπτότητος διανοίας ὑπὸ τοῦ **Voigt** ἐκτιθεμένων ὁ **Mommsen**, καὶ περ ἀναγνωρίζων τὸ ὀρθὸν τῆς κρίσεως ἐξ ἧς ἐπόψεως γίνεται αὕτη, παρατηρεῖ ἐν τούτοις ὡς ἱστορικὸς συγγραφεὺς (R. G. Τόμ. 2 σ. 69), ὅτι μεταξὺ τῶν πραγμάτων τούτων οὐδεμία ὑπάρχει ἀντίθεσις ἢ τοὐλάχιστον ἀντίθεσις διάφορος τῆς ὑπαρχούσης ἐν τῇ θέσει αὐτῇ τῶν «ἐλευθέρων πόλεων», αἵτινες παρίστανται κείμεναι ὁτὲ μὲν ὡς ἐκτὸς τῆς ἐπαρχίας, ὁτὲ δὲ ἐντὸς αὐτῆς.

Ἂν λοιπὸν ἡ «ἐλευθερία» τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ 146 π. Χ. δὲν δύναται πλέον μηδαμῶς νὰ θεωρηθῇ ἰσοδυναμοῦσα πρὸς πλήρη ἀνεξαρτησίαν, ὑπόκειται δὲ σαφῶς εἰς τὴν ἐποπτικὴν δικαιοδοσίαν Ῥωμαίου διοικητοῦ (πρβλ. τὸ ἀνωτέρω εἰρημένα), ὡς τοῦτο ὁμολογεῖ καὶ ὁ **Kuhn** (Beiträge σ. 89. πρβλ. Städt. Verf. τόμ. 2 σ. 25 κξ. ἴδ. ἐν τούτοις νῦν τὰς ἐπιφυλάξεις αὐτοῦ (Städt Verfass. τόμ. 2 σ. 25 κξ. καὶ 69 κξ.), ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐγείρεται βεβαίως τὸ ζήτημα: τίς ἦτο ὁ τὴν δικαιοδοσίαν ταύτην ἀσκῶν; Ὡς πρὸς τοῦτο ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου λεγόμενα (Ζ'. 16, 7... ἡγεμὼν δὲ ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ ἀπεστέλλετο», καὶ πρὸς τὰ οὐχὶ λίαν σαφῶς ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (Η'. 381) ἀναφερόμενα «καὶ τἆλλα μέχρι Μακεδονίας ὁπὸ Ῥωμαίοις ἐγένετο, ἐν ἄλλοις ἄλλων πεμπομένων στρατηγῶν» (πρβλ. **Hermann**, die Eroberung von Korinth σ. 359. Defens. σ. 19. Lehrbuch § 189. 13. Heitz ἐν εἰρ. τ. σ. 7), ὑπάρχει τι χωρίον τοῦ Πλουτάρχου (Κίμων. κ. 2. ἀρχ.), ἔνθα γενομένου λόγου περί τινος (κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λευκόλλου) μεταξὺ τῶν Βοιωτικῶν πόλεων Ὀρχομενοῦ καὶ Χαιρωνείας ἐκκρεμοῦς ἔριδος λέγεται: «ἡ δὲ κρίσις ἦν ἐπὶ τοῦ στρατηγοῦ τῆς Μακεδονίας· οὕπω γὰρ εἰς τὴν Ἑλλάδα Ῥωμαῖοι στρατηγοὺς διεπέμποντο πρβλ. καὶ Πλουτ. Caes. κ. 4 καὶ Cic. in Pison. c. 35, 86. ad fam. IV. 12, 1. καὶ ὡς πρὸς τὴν Εὔβοιαν ἴδ. Böckh. C. I. Gr. τόμ. 3. σ. 767 κξ. ἀρ. 5879 (ἀπὸ τοῦ ἔτους 78 π. Χ.) γραμμ. 23 κξ. καὶ 28 κξ. Mommsen C. I. Lat. Ant. σ. 110 κξ. ἀρ. 203, 6. ἔτι δὲ καὶ Marquardt (Handb. σ. 123)· ὡς πρὸς δὲ τὴν Πελοπόννησον δύναται ὁπωσδήποτε νὰ προσαχθῇ ὡς μαρτυρία ἡ πολλάκις μνημονευθεῖσα ἐπιγραφὴ ἡ παρὰ Βοικχίῳ (C. I. Graec. τόμ. 1. σ. 712. ἀρ. 1543), διότι ὁ ἐνταῦθα μνημονευόμενος Ῥωμαῖος διοικητὴς Κ. Φάβιος Μάξιμος (Ἐβοῦρνος) πρέπει νὰ θεωρηθῇ πιθανώτατα ὡς διοικητὴς (τῷ 115 π. Χ.) τῆς Μακεδονίας (πρβλ. **Hermann**. Defens. σ. 5. καὶ Zumpt σ. 167 κξ.). Περὶ Ἠπείρου, Θεσσαλίας, Αἰτωλίας καὶ τῶν γειτόνων χωρῶν ἴδ. Cic. in Pison· c. 37, 91. καὶ c. 40, 96). Ἐὰν δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ ὅτι ἡ ἀρχὴ ἡ χρονολογικὴ τοῦ ἔτ. 146 συμπίπτει πρὸς τὴν ἐπαρχιακὴν χρονολογικὴν ἀρχὴν τῆς Μακεδονίας (πρβλ. **Mommsen**, R. G. τόμ 2 σ. 48 κξ. **Hermann**. Erob. v. Korinth. σ. 352. **Marpuardt**, Handb. σ. 116. Statistik. σ. 18), λάβωμεν δὲ ἔτι ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς ἰδίως ὑπὸ τοῦ **Zumpt** ἐν εἰρ. χ. μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας συλλεγείσας μαρτυρίας περὶ τῶν διαρκῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα σχέσεων πάντων τῶν ἀσφαλῶς γνωστῶν γενομένων διοικητῶν τῆς Μακεδονίας (πρβλ. ἐν πρώτοις ἰδίως σ. 155 κξ., 159, 161, 164, 167 κξ, 173 κξ, 177 κξ, 179, 182 κκ, 187 κξ, 195 κξ, 208 κξ, 215), ἐκ τούτων πάντων ἡ γνώμη ὅτι ἡ «Ἀχαΐα» πράγματι μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Ὀκταυιανοῦ γενομένης ἀναδιοργανώσεως τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἀπετέλεσε μέρος τῆς ἐπαρχίας Μακεδονίας, καί, ἵνα κατὰ **Mommsen** εἴπωμεν (ἴδ. τὸ συμπέρασμα τῆς παρεκβολῆς αὐτοῦ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἔτυχον χάριτος[4]. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ οἱ Μεσσήνιοι ἀνε-

R. G. τόμ. 2 σ. 49), «μέρος τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς (Commando) καὶ ὅτι αἱ ἐν Ἑλλάδι εἰς τὴν ἄμεσον Ῥωμαϊκὴν ἐπικράτειαν ὑποκείμεναι χῶραι διῳκοῦντο ὑπὸ ταμιῶν (quaestores) τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ διοικητοῦ· ἡ γνώμη, λέγομεν αὕτη, καθίσταται πολλῷ πιθανωτέρα οἱασδήποτε ἄλλης, καθ' ἣν μέρος τῆς Ἑλλάδος (ἡ Πελοπόννησος ἢ «Ἀχαΐα» ὑπὸ τὴν στενωτάτην τοῦ ὀνόματος ἔννοιαν*) ἀπετέλεσε μικράν τινα ἐπαρχίαν «ὑπὸ ταμίου διοικουμένην» (πρβλ. ἐναντίον τῆς γνώμης ταύτης καὶ Zumpt ἐν εἰρ. χ. σ. 210 κξ.)

Τελευτῶντες παρατηροῦμεν ἔτι κατὰ Mommsen (Gesch. de Röm Münzwesens, σ. 692 κξ'), ὅτι ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου (146 π. Χ.) καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ πολετεῖαι τῆς Ἀχαΐας ἀπώλεσαν τὸ δικαίωμα τοῦ κόπτειν ἀργυροῦν νόμισμα ἴδιον (πρβλ. ἀνωτ. σ. 345 σημ. 63) καὶ ὅτι καὶ ἐν «Ἀχαΐᾳ» ὡς ἐν Μακεδονίᾳ κατὰ μικρὸν κατέστη ἐπί μᾶλλον νόμισμα ἐπιχώριον τὸ ῥωμαϊκὸν δηνάριον. Καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς αὐτοκρατορίας χαλκοῦν μόνον ἐκόπτετο νόμισμα καὶ ἡ τοιαύτη νομισματοκοπία ἐνηργήθη ἐνταῦθα ζωηρῶς, καὶ ἔν τισι τόποις (ἰδίως ἐν ταῖς Ῥωμαϊκαῖς ἀποικίαις Πάτραις καὶ Κορίνθῳ) διῆρκεσε μέχρι τοῦ τρίτου μ. Χ. αἰῶνος. Ἡ συμμαχικὴ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πόλις Ἀθῆναι φαίνεται ὅτι μέχρι Αὐγούστου ἐξηκολούθει νὰ κόπτῃ ἀργυροῦν νόμισμα, ἀλλὰ μετὰ τὴν κατὰ κράτος ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἅλωσιν ἀπώλεσε τὸ δικαίωμα τοῦτο». (Πρβλ. καὶ Hultsch. Metrologie, σ. 162).

[3] Ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις ἡ χώρα αὕτη ἀνῆκεν αὖθις εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῆς Σπάρτης. πρβλ. Στράβ. Η'. 343 καὶ Παυσαν. Γ'. 21, 3. ἴδ. Curtius. Peloponn. τόμ. 2 σ. 259· εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι νῦν μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Αὐγούστου ἠνώθη αὖθις μετὰ τῆς περὶ τὸν Εὐρώταν χώρας.

[4]. Πρβλ. καὶ τὰ κατωτέρω. Ἐξ ἄλλου πρέπει νὰ ἀνακαλέσω ὡς ἀσύστατον τὴν προτέραν μου γνώμην (πρβλ. de rebus Graecorum κξ σ. 26), καθ' ἣν οἱ λεγόμενοι Ἐλευθερολάκωνες ἐτάχθησαν τότε αὖθις ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Σπάρτης, ἐπὶ Αὐγούστου δὲ μόνον ἀπετέλεσαν πάλιν ἰδίαν πολιτείαν. Εὐλόγως δὲ ὁ Kuhn (Beiträge σ. 107 καὶ städt. Verf. τομ. 2 σ. 49) λέγει ὅτι ἀπέναντι τῶν προγενεστέρων μαρτυριῶν τοῦ Λιβίου καὶ ἰδίως τοῦ Στράβωνος (Η'. 366) δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀξιόπιστος ὁ Παυσανίας λέγων (Γ'. 21, 6) ὅτι ὁ Αὔγουστος τοὺς Ἐλευθερολάκωνας «δουλείας ἀφῆκε Λακεδαιμονίων τῶν ἐν Σπάρτῃ κατηκόους ὄντας». Πιθανῶς κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῶν Ῥωμαίων νέαι αὖθις ἀνεφύησαν ἔριδες μεταξὺ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν ἐν τῇ παραλίᾳ πόλεων, ἃς διηυθέτησεν ὁ Αὔγουστος κανονίσας ὁριστικῶς τὰς μεταξὺ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Ἐλευθερολακώνων σχέσεις. Πρβλ. καὶ Curtius, Peloponn. τόμ. 2 σ. 310 καὶ ἰδ. καὶ κατωτέρω. «Ἂν καὶ ἡ νῆσος Κύθηρα» (ἥτις ἄλλως ἐν

* Ἀχαΐα ἐν τῇ στενωτάτῃ ἐννοίᾳ τοῦ ὀνόματος δὲν εἶναι βεβαίως ἡ Πελοπόννησος, οὔτε αἱ χῶραι αἱ περιλαμβανόμεναι ἐν τῇ Ἀχαϊκῇ συμπολιτείᾳ, ἀλλ' ἡ Ἀχαΐα καλουμένη χώρα τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλ' ἐνταῦθα καλῶν ὁ συγγραφεὺς τὴν Πελοπόννησον Ἀχαΐαν ἐν τῇ στενωτάτῃ ἐννοίᾳ τοῦ ὀνόματος, τὴν ἀντίθεσιν ποιεῖται πρὸς τὴν εὐρυτέραν καὶ εὐρυτάτην ἔννοιαν, ἣν ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐν ὑστέροις χρόνοις ὡς ὄνομα τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας ἤτοι ἁπάσης τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος, ἐνίοτε δὲ καὶ πασῶν τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικῶν χωρῶν ἴδ. σ. 377 ** συγγραφ. (Σ. Μ.)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κτήσαντο πάλιν τὴν χώραν, ἣν πρότερον (σ. 236) ὁ Λυκόρτας μετὰ τὴν κατὰ Δεινοκράτους νίκην εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τῆς Μεσσήνης[5].

Τέλος κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 145 αἱ πρὸς νέαν ῥύθμισιν τῶν πραγμάτων γινόμεναι ἐργασίαι εἶχον ἐπὶ τοσοῦτον προχωρήσει, ὥστε οἱ συγκλητικοὶ ἐπίτροποι (μετὰ ἐργασίαν ἓξ μηνῶν) ἠδύναντο νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Ῥώμην[6]. Ἀλλ' ὁ Μόμμιος ἔμεινεν ἐπὶ μακρότερον ἔτι χρόνον ἐν Ἑλλάδι· καὶ ἔπραξεν ἔτι ἱκανὰ ἐνταῦθα. Πρὸς τοῖς ἄλλοις νῦν, ὅτε ἐξητιμίσθη μὲν ἡ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὀργή, μετριοπαθέστερα δὲ καὶ φιλελληνικώτερα αἰσθήματα ἐπεκράτησαν πάλιν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ἡ δὲ τοῦ Πολυβίου ῥοπὴ διηνεκῶς καθίστατο ἰσχυροτέρα, οὐ μόνον τὰ ἐν τῷ Ἰσθμῷ καταστραφέντα ἱερὰ ἐπιμελῶς ἠνωρθώθησαν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ Δελφοῖς ναοὶ ἐτιμήθησαν διὰ πλουσίων δωρεῶν ἐκ τῆς γενομένης λείας[6α]. Πάντως δὲ ἐξεδηλώθη νῦν καὶ ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων ὁ ἀγαθὸς καὶ ἐπιεικὴς χαρακτὴρ τοῦ ἀρχιστρατήγου· οὐδ' ἁπλῶς ἡ πονηρία ἡττημένου λαοῦ καὶ τὰ συμφέροντα τῆς ἐν τῇ νέᾳ τάξει τῶν πραγμάτων τὰ μάλιστα εὐνοηθείσης ἀριστοκρατικῆς μερίδος ἦσαν τὰ μόνα αἴτια, δι' ἃ ὁ Μόμμιος, ὅτε τέ-

τοῖς τελευταίοις χρόνοις τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας φαίνεται κεχωρισμένη ἀπὸ τῆς Σπάρτης» (Δίων. Κάσσ. ΞΔ'. 7 πρβλ. κατωτ.) «εἶχεν ὑπαχθῆ εἰς τοὺς Ἐλευθερολάκωνας, περὶ τούτου οὐδὲν παραδίδοται». Curtius ἐν εἰρ. τ. σ. 302.

[5] Τὴν χώραν ταύτην ἀπετέλουν αἱ πόλεις Ἀβία, Φαραὶ καὶ Θουρία εἰκάζω δὲ τοῦτο διότι βραδύτερον (ἴδ. κατωτ.) μετὰ τὴν τοῦ Ἀκτίου μάχην ὁ Ὀκταυιανός, ἵνα τιμωρήσῃ τοὺς ἐνεργῶς κατὰ τὸν πόλεμον ἐκεῖνον ὑποστηρίξαντας τὸν Μ. Ἀντώνιον Μεσσηνίους, ἀφῄρεσε τὴν χώραν ταύτην ἀπὸ τῶν Μεσσηνίων καὶ ἰδίως τὴν Θουρίαν ἔδωκε τοῖς Σπαρτιάταις. Πρβλ. Curtius, Peloponn. τόμ. 2 σ. 162 κξ. Τότε δὲ ἐκανόνισεν ὁ Μόμμιος καὶ τὸ περὶ ὁρίων μεταξὺ Μεσσηνίων καὶ Σπαρτιατῶν ζήτημα, φαίνεται δὲ ὅτι τὴν ἐκ παναρχαίων χρόνων μεταξὺ τῶν δύο λαῶν ἀμφισβητουμένην χώραν Δενθηλιᾶτιν ἐπεδίκασεν εἰς τοὺς Μεσσηνίους· πρβλ. Tacit. Annal. IV. 43. Curtius ἐν εἰρ. τ. σ. 156 κξ.

[6] Πολυβ. Μ. 10. 1.

[6α] Πολυβ. Μ. 11. 1. Εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὀλυμπίας ἐδωρήσατο πρὸς τοῖς ἄλλοις 21 ἐπιχρύσους ἀσπίδας, ἃς εἶδεν ἔτι ὁ Παυσανίας Ε'. 24, 1. Πρβλ. Δίων. Χρυσοστ. ἐν εἰρ. τ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λος ἐπεχείρησε περιοδείαν τινὰ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐχαιρετίσθη πανταχοῦ μετὰ λαμπροτάτων ἐκδηλώσεων τιμῆς [7]. Ὅτε δὲ τέλος ἐπέστρεψεν εἰς Ἰταλίαν, ἵνα, κεκοσμημένος πλέον διὰ τοῦ ἐπινικίου ὀνόματος «Ἀχαϊκοῦ» [8] (τῷ 145) τελέσῃ τὸν θρίαμβον αὐτοῦ, τὸν λαμπρυνθέντα ἰδίως δι' ἀπείρου πλήθους ἔργων τέχνης Ἑλληνικῶν [9], καὶ τότε εἰς τοὺς ἡττημένους Ἕλληνας κατέλιπε τοὐλάχιστον τὴν παραμυθίαν, ὅτι ὁ ἀνήρ, ὁ τοσοῦτον βαρέως πλήξας αὐτούς, δὲν ἦτο κοινός τις ἄνθρωπος, ἀλλ' ὅτι ἐν τῇ αὐστηρᾷ εὐθύτητι αὐτοῦ καὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἀφιλοκερδείᾳ ἦτο τοὐλάχιστον εἷς τῶν γενναιοτάτων ἀντιπροσώπων τοῦ μεγάλου ἔθνους, οὗ ὑπὸ τὴν κοσμοκράτορα ἀρχὴν συνεσχέθησαν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας καὶ οἱ Ἕλληνες.

Ἀλλὰ καὶ οἱ δέκα ἐπίτροποι, μὴ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν

[7] Πολυβ. Μ. 11, 1-3.

[8] Vellei. I. 13. II. 128. Ampel. c. 23. Plin. N. H. XXXV. 4 (8), 24. Aur. Vict. de vir. ill. 60 ἀρχ.

[9] Ὁ θρίαμβος τοῦ Μομμ. (πρβλ. Ἀππιαν. Καρχ. σ. 135. τέλ. Cic. pro Muren. 14, 31. Liv. Epit. LII. τέλ. Virgil. Aeneid. VI. 837), ὅστις ἐλαμπρύνθη δι' ἐκτάκτου ὅλως πλήθους ἑλληνικῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων (Liv. Epit. LII. τέλ. Cic, de off. 11, 22, 4. Plin. N. H. XXXIV. 3. (6), 12. 7, (17), 36. XXXV. 4 (8). 24, XXXVII. 1 (6), 12), κατέστη δὲ ἀξιομνημόνευτος καὶ διότι ὁ Μόμμιος, ὁ καταστροφεὺς τῆς Κορίνθου, κατὰ Τάκιτον (Annal. XIV. 21) «πρῶτος ἐν τῇ πόλει ἔδωκε τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ θεάματος (primus id genus spectaculi in urbe praebuit)», τὸ εἶδος δηλονότι ἀγῶνος (ludi) ἐν τῇ ἐννοίᾳ «παραστάσεων δραματικῶν» ἤτοι γυμναστικῶν καὶ μουσικῶν ἀγώνων ἢ ἀγωνισμάτων, κατ' ἀκολουθίαν ἐγένετο «ἀκούσιος προστάτης τῆς τέχνης», (πρβλ. Teuffel ἐν εἰρ. τ. σ. 201 καὶ περὶ τῆς περιωρισμένης ἐννοίας τῆς ὑπὸ τοῦ Τακίτου ἀναγραφομένης εἰδήσεως ἴδ. Mommsen, R. G. τόμ. 2. 415. καὶ Friedländer, Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms. τόμ. 2 σ. 303)· ὁ θρίαμβος οὗτος κατὰ τὴν συνήθως ἐπικρατοῦσαν γνώμην (πρβλ. Mommsen. C. Inscr. Lat. Ant. p. 150. Hermann, die Zerstörung von Korinth. σ. 351 καὶ σημ. 9. καὶ σ. 356) ἐγένετο κατὰ τὸ 145 π. Χ. Ὁ Παπαρρηγόπουλος (ἐν εἰρ. τ. ἅλωσις Κορίνθου σ. 186) ζητεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὡς πιθανώτερον ἔτος τοῦ θριάμβου τὸ 144· πρβλ. Hermann, Lehrb. d. Griech. Staatsalt. ἔκδ. 4 § 189. Zumpt σ. 164.

[10] Πρβλ. Πολυβ. Μ. 11, 3. Cic. de off. II. 22, 4. Orat. c. 70, 232. in Verr. act. II lib. I. c. 21. § 55. lib. III c. 4. § 9. Parad. 5, 2, 38. Liv. Epit. LII. Cornel II. fr. 8. σ. 453. Or. Στράβ. Η'. 381. Plin N. H. XXXIV. 3 (6), 12. 7, (17), 36. XXXVII, 1, (6), 12 Frontin. Strat. IV. 3, 15. Aur. Vict. de vir. ill. 60, 3. τέλ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αὐστηρῶν διατάξεων, εἰς ἃς κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς ἐντολὴν ὑπέβαλον τοὺς Ἕλληνας, αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς κατέλιπον ἐν Ἑλλάδι ἀγαθὴν ἀνάμνησιν, «καλὸν δεῖγμα», λέγει ὁ Πολύβιος, «τῆς Ῥωμαίων προαιρέσεως ἀπολελοιπότες πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν»[11]. Αὐτοὶ δὲ καὶ ὁ Μόμμιος ἀπεδέξαντο τὴν αἴτησιν τοῦ Πολυβίου τὴν ἀφορῶσαν τὰς τιμὰς καὶ τοὺς ἀνδριάντας τοῦ Φιλοποίμενος[12]· τὸ δὲ σπουδαιότερον, ὡσαύτως αἰτήσει τοῦ Πολυβίου συνήνεσαν ἵνα αἱ περιουσίαι τῶν εἰς θάνατον ἢ εἰς ἐξορίαν καταδικασθέντων πολυαρίθμων ἐχθρῶν τῆς Ῥώμης μὴ πωληθῶσι πάντως διὰ πλειοδοσίας ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ταμείου τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τὰς οἰκογενείας τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἂν οὗτοι κατέλιπον παῖδας ἢ καὶ γονεῖς[13]. Παρέσχον δὲ τοῖς δυστήνοις Πελοποννησίοις καὶ μείζονά τινα εὐεργεσίαν. Ὅτε δηλονότι κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 145 ἐπέστρεψαν εἰς Ἰταλίαν, ἔδοσαν τῷ Πολυβίῳ ἐντολὴν ἐν πάσῃ ἐπισημότητι ἵνα περιερχόμενος τὰς πόλεις τῆς χερσονήσου θέσῃ εἰς ἐνέργειαν πανταχοῦ τοὺς θεσμοὺς τῶν νέων πολιτικῶν καταστάσεων (ὀργανισμῶν) καὶ συγχρόνως μετέλθῃ πάντα τρόπον, πρὸς περάτωσιν τῆς συγχύσεως, ἣν ἀπαραιτήτως ἔμελλε νὰ ἐπενέγκῃ εἰς τὴν καὶ ἄλλως πολλὰ παθοῦσαν χώραν ἡ ῥιζικὴ μεταβολὴ τοῦ πολιτικοῦ καθεστῶτος, καταπαύσῃ πρὸς τούτοις τὰς δυσχερείας τὰς παρεμβαλλομένας εἰς τὴν διαρκῆ εἰρήνευσιν τῶν χωρῶν, ὡς καὶ τῶν πολιτῶν καθ' ἑαυτοὺς καὶ τῶν τοῦ λαοῦ τάξεων ἐν ταῖς ἀμοιβαίαις πρὸς ἀλλήλας σχέσεσι, πάντως δὲ ἐξομαλύνῃ πανταχοῦ τὴν ὁδόν, ὅπως καταστῇ μέχρι τινὸς ἀνεκτὴ εἰς τοὺς δυστήνους Ἕλληνας ἡ ἀπὸ αὐτονομίας κατ' ὄνομα πάντοτε τελείας καὶ ἀπὸ ἰσχυρῶς ἐνεργοῦ βίου εἰς παντελῆ νεκρικὴν πολιτικὴν ἠρεμίαν καὶ πραγματικῶς τελείαν

[11] Πολυβ. Μ. 10, 1. Ὁ Ποστούμιος (σ. 311), ὅστις τῷ 155 εἶχε δώσει τοῖς Ἀχαιοῖς ἀφορμὴν δυσαρεσκείας, φαίνεται ὅτι νῦν κατέστη ἰδιαζόντως ἀγαπητὸς εἰς αὐτούς, ἀφοῦ (Cic. ad Att. XIII. 32, 3) ἱδρύθη αὐτῷ ἀνδριὰς ἐν τοῖς Ἰσθμίοις ἱεροῖς.

[12] Πρβλ. Πολυβ. ἐν εἰρ. τ. 8, 3 καὶ 9.

[13] Πολυβ. ἐν εἰρ. τ. 9, 3.

ὑποταγὴν μετάστασις[14]. Εἴτε οἱ Ῥωμαῖοι οὕτω ποιοῦντες ὡρμῶντο ἁπλῶς ἀπὸ φρονήσεως εἴτε καὶ ἔκ τινος εὐμενείας πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἔπραττον οὕτω, ὁ Πολύβιος ἦτο ἀνὴρ ὁ ἐπιτήδειος πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο. Διότι ὁ Πολύβιος ἔχων πεποίθησιν, ὅτι ἡ τελευταία καταστροφὴ τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἀποτέλεσμα πρὸ πάντων τῆς φανατικῆς ἀνοίας τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατικῆς μερίδος, γενόμενος δὲ πρὸ πολλοῦ θαυμαστὴς τῆς Ῥώμης, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμφορῆται σκέψεων ἀδιαλλάκτων πρὸς τὸ νέον καθεστὼς καὶ ἀκαίρως ὑπερηφάνων· ἐνῷ ἄλλος τις ἀνήρ, καὶ αὐτὸς οὗτος ἴσως ὁ Πολύβιος, πρὸ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ διαμονῆς, ὑπὸ τοιούτων κατεχόμενος σκέψεων ἤθελεν ἀπορρίψει τοιαύτην ἐνέργειαν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ νικητοῦ γινομένην. Ἀλλ' ἡ φιλοπατρία τοῦ Πολυβίου ἦτο ἀλλοία. Ἀφοῦ ὁ λαός, ὃν δὲν ἠδυνήθη νὰ σώσῃ, ἔκειτο ὑπὸ τὰ αἱματηρὰ πλήγματα, ἅτινα κατηνέχθησαν κατ' αὐτοῦ, σπουδαῖον ἦτο ἡ μὲν τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴ νὰ νοηθῇ ἐν τῇ ἀληθεῖ πραγματικότητι αὐτῆς, οἱ δὲ Ἕλληνες, οἵτινες εὐτυχῶς ἔτι εἶχον διαφύγει τὴν τύχην τῆς Καρχηδόνος, τοὐλάχιστον νὰ διαλλαγῶσι πρὸς τὴν μοῖραν αὐτῶν. Οὕτω δὲ ἐχρησημοποίησεν ὁ Πολύβιος μετὰ ζήλου καὶ ἀφοσιώσεως ὑπὲρ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ πᾶσαν τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν καὶ πᾶν εὐθὺ βούλευμα καὶ τὴν βαθεῖαν περὶ τῶν πραγμάτων γνῶσιν αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἀναμφιβόλως προθυμότατοι ἐφάνησαν πρὸς αὐτόν. Ὁ τρόπος, καθ' ὃν μέχρι νῦν ἐχρησιμοποίησε τὴν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις δύναμιν αὐτοῦ, ἀναγκαίως ἐξήγειρε γενικὴν πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην· ἡ ἀνήκουστος ἐν Ἑλλάδι ἀφιλοκέρδεια, μεθ' ἧς, ὅτε ἐν τῇ δημοσίᾳ πωλήσει τῆς περιουσίας τοῦ Διαίου οἱ ἐπίτροποι ἔδοσαν ἐντολὴν εἰς τοὺς ταμίας αὐτῶν νὰ δωρήσωνται τῷ Πολυβίῳ πᾶν ὅ,τι οὗτος ἤθελεν ἐκλέξει χάριν ἑαυτοῦ, οὐ μόνον ἀπέρριψε πᾶσαν τοιαύτην δωρεάν, ἀλλὰ καὶ τοῖς φίλοις αὐτοῦ παρήνεσε ν' ἀποστῶσι τῆς ἀγορᾶς πάσης

[14] Πρβλ. Πολυβ. Μ. 10, 2 καὶ 5. Παυσαν. Η'. 30, 4. Freeman σ. 706 κξ. Nitzsch, die Gracchen σ. 254.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δημευομένης περιουσίας [15], ἐκίνησε τὸν γενικὸν θαυμασμὸν τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ. Πλὴν τούτου οἱ δημοκρατικοὶ πασῶν τῶν ἀποχρώσεων νῦν, ὅτε ἡ μερὶς αὐτῶν τοσοῦτον τρομερὰς ὑπέστη συμφοράς, ἔδει νὰ θεωρῶσιν ἑαυτοὺς εὐτυχεῖς, διότι ἐπὶ τέλους εἷς ἀρχαῖος πολιτικὸς ὁμόφρων αὐτῶν, ὅστις πιθανῶς μάτην πρὸ τοῦ πολέμου εἶχεν ἀποτρέψει αὐτοὺς τῆς ὀλεθρίας αὐτῶν πορείας [16], ἠδυνήθη νὰ λάβῃ εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ τὴν νέαν διάταξιν τῶν πραγμάτων τῆς Πελοποννήσου· ἐξ ἄλλου δὲ καὶ οἱ ὀλιγαρχικοὶ δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ τηρῶσι θέσιν ἐχθρικὴν εἰς ἄνδρα φίλον τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλὰ πανταχοῦ ὁ Πολύβιος βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ βραχίονος τῶν Ῥωμαίων εἶχε τὴν εὐτυχίαν ἵνα διὰ τῆς εὔφρονος ἐνεργείας αὐτοῦ, ἰδίως ἐν τοῖς ἀφορῶσι τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης, περιποιήσῃ εἰς ἑαυτὸν τήν τε τῶν δυστήνων ὁμοεθνῶν αὐτοῦ εὔνοιαν καὶ τὴν ὅλην εὐαρέσκειαν τῶν Ῥωμαίων [17].

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, οἱ Ἕλληνες, πρὸ πάντων οἱ Πελοποννήσιοι, μεθ' ἥττονος ἀναλόγως βαρυθυμίας ὑπέμενον τὴν βαρεῖαν αὐτῶν τύχην. Βεβαίως ἡ λαμπρὰ Κόρινθος ἦτο νῦν ἔρημος σωρὸς ἐρειπίων· ἐν δὲ ταῖς βαρύτατα παθούσαις χώραις τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Ἀρκάδων καὶ ἄλλαι πόλεις εἶχον καταπέσει δεινῶς, ἰδίως αἱ Πάτραι, ὧν οἱ κάτοικοι (οἵτινες κατὰ τὰ λεγόμενα περὶ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ 279 π. Χ. ἤδη ἓν μέρος μόνον τῆς ἀρχαίας αὐτῶν πόλεως κατῴκουν) ἀπὸ τῶν χαλεπῶν τούτων χρόνων περιωρίσθησαν κατὰ μικρὸν εἰς τοὺς ἀρχαίους κωμηδὸν συνοικισμοὺς τῆς χώρας αὐτῶν (Μεσάτιν, Ἄνθειαν, Βολίνην, Ἄρβαν, Ἀργυρᾶν) καὶ μόνον ὀλιγάριθμοι πολῖται ἔμενον ἔτι ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῶν παλαιῶν αὐτῶν τειχῶν [18]. Βεβαίως ἡ δημοκρατικὴ

[15] Πολυβ. Μ. 9, 1-3.

[16] Πρβλ. Παυσαν. Η'. 37, 1.

[17] Πολυβ. Μ. 8, 11. 10, 4-6. καὶ ἰδ. ἄλλως περὶ τῶν εἰς Πολύβιον ἐν Μαντινείᾳ Παυσ. Η'. 9, 1. ἐν Μεγάλῃ πόλει Παυσαν. Η'. 30, 4. ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Δεσποίνης ἐν Λυκοσούρᾳ Παυσαν. Η'. 37, 1. ἐν Παλλαντίῳ 44, 5. ἐν Τεγέᾳ 48, 6. ἱδρυθέντων ἀνδριάντων.

[18] Πρβλ. Παυσαν. Ζ'. 18, 5. ἰδ. πρὸς τούτοις Curtius, Peloponn. τόμ. 1. σ. 437 κξ.

μερίς, εἰς ἣν εἶχεν ἐνσκήψει συμφορὰ ἀληθῶς καταπληκτική, ἔκειτο πανταχοῦ οἰκτρῶς κατερριμμένη. Ἀλλ' ὡς πρὸς τοῦτο ὑπῆρχέ τις παραμυθία τοὐλάχιστον λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς τύχης τῶν Καρχηδονίων· τοὐλάχιστον ὁ πόλεμος ὁ ἐν Ἑλλάδι δὲν ἦτο πόλεμος ἐξολοθρεύσεως, ἐσώθη δ' ἐνταῦθα, πλὴν τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἰδιοκτησίας, καί τις σκιὰ τῆς παναρχαίας κατὰ χώρας ἰδίας αὐτονομίας. Τοὐλάχιστον αἱ εὐποροῦσαι τάξεις, ἐν τῇ στενωτέρᾳ ἐννοίᾳ τοῦ ὀνόματος, αἵτινες ἐν τῷ φοβερῷ ἐκείνῳ συνωστισμῷ μεταξὺ τῆς μανίας τῶν λεγεώνων καὶ τοῦ αἱματηροῦ φανατισμοῦ τῶν κοινωνιστῶν ἡγετῶν Κριτολάου καὶ Διαίου ἐπὶ στιγμὴν ἐκυμαίνοντο ἐν φοβερᾷ θανάτου ἀγωνίᾳ, ἠδύναντο τοῦ λοιποῦ, ἀφοῦ παρῆλθεν ταχὺ ἡ δεινὴ θύελλα, νὰ φανῶσι κατὰ τὸ ἀρχαῖον λόγιον « ἀπωλόμεθ' ἄν, εἰμὴ ταχέως ἀπωλόμεθα » [19].

Ἀλλ' ὁ Πολύβιος καὶ μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἀμέσου αὐτοῦ ἔργου εἰργάζετο ἀδιαλείπτως ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς Ῥώμης, ἔνθα εἶχεν ἐπιστρέψει [20]. Εἰς τὰς ἐνεργείας δὲ αὐτοῦ πρέπει πάντως νὰ ἀποδοθῇ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι μετά τινα χρόνον [21α]

[19] Ἡ ῥῆσις, ἣν παρατιθέμεθα κατὰ τὴν τοῦ Mommsen ἑρμηνείαν *, ἔχει παρὰ Πλουτάρχῳ (Θεμιστ. κ. 29 τέλ.) « ἀπωλόμεθ' ἄν, εἰμὴ ἀπωλόμεθα ». παρὰ Πολυβίῳ (Μ. 5, 7-12, ἔνθα ἡ δύναμις τῆς ῥήσεως ἐφαρμόζεται κυρίως εἰς τὴν ταχεῖαν χειρωσιν τῶν Ἀχαιῶν) ἐν τῇ 12 § « εἰ μὴ ταχέως ἀπωλόμεθα, οὐκ ἂν ἐσώθημεν ». πρβλ. Σουίδαν ἐν λ. εἰ μὴ καὶ Ζωναρ. Θ'. 31.

[20] Πρβλ. Πολυβ. Μ. 13, 1.

[21] Δὲν εἶναι σαφῶς γνωστὸν πότε οἱ Ῥωμαῖοι ἐποιήσαντο εἰς τοὺς Ἕλληνας τὰς παραχωρήσεις ταύτας. Ἐν τούτοις ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Παυσανίου εἰρημένων (Ζ'. 16, 7 ἀρχ. « ἔτεσι δὲ οὐ πολλοῖς ὕστερον ἐτράποντο εἰς ἔλεον οἱ Ῥωμαῖοι τῆς Ἑλλάδος κτλ. ») ἐξάγεται ὅτι δὲν εἶχε μεσολαβήσει χρόνος λίαν μακρὸς μεταξὺ τῆς εἰς Ῥώμην ἐπανόδου τῶν δέκα ἐπιτρόπων καὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων γενομένης εἰς τοὺς Ἕλληνας χάριτος (ὁ Nitzsch, ὅστις (Polyb. σ. 81) ἤθελε ν' ἀναγάγῃ τὴν ἐπανορθωτικὴν πρᾶξιν τῶν Ῥωμαίων εἰς τοὺς εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιβερίου Γράκχου χρόνους, ἀνεγνώρισε τὸ ἐπισφαλὲς τῆς γνώμης ταύτης (« die Gracchen σ. 333). Ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Freeman (σ. 707) τείνει νὰ ἀναγάγῃ τὸ γεγονὸς εἰς τοὺς μετὰ τὴν εἰς Ῥώμην ἐπάνοδον τοῦ Πολυβ. χρόνους. Ἀλλ' ὁ Hermann φαίνεται ὅτι ἐκφέρει τὴν ὀρθοτέραν γνώ-

* Ἐννοεῖ ὁ συγγραφεὺς τὴν εἰς τὸ Γερμανικὸν ὑπὸ τοῦ Mommsen γενομένην μετάφρασιν (« der rasche Ruin hat den Untergang abgewandt ») τῆς ὑφ' ἡμῶν ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ἐκφερομένης ῥήσεως (Σ. Μ.)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οὐ μόνον ηὐδόκησαν ἵνα ἀφεθῇ εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς Βοιωτοὺς ἡ ἀπότισις τῆς χρηματικῆς ποινῆς, ἣν ὤφειλον νὰ ἀποτίσωσιν οἱ μὲν Ἀχαιοὶ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, οἱ δὲ Βοιωτοὶ εἰς τὴν πόλιν Ἡράκλειαν, ἀλλ' ἐπέτρεψαν καί τινα, βεβαίως ἀκραιφνῶς τυπικήν, ἀνόρθωσιν τῶν ἤδη πολιτικῶς ὅλως «ἀκινδύνων» καταστασθεισῶν Ἑλληνικῶν συμπολιτειῶν, αἵτινες εἶχον καταντήσει κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀπαραίτητος εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅρος ἐθνικῆς ὑπάρξεως [21]. Ἐνταῦθα λήγει ἡ ἄμεσος πολιτικὴ ἐνέργεια τοῦ κρατίστου τούτου ἀνδρός. Τὰ ὕστερα ἔτη τοῦ Πολυβίου ἀφιερώθησαν πρὸ πάντων εἰς τὴν ἀπεργασίαν τῆς μεγάλης ἱστορικῆς συγγραφῆς, ἧς χάριν νῦν, ὡς καὶ πρότερον ἤδη, ἐπεχείρησε μεγάλας περιηγήσεις εἰς πλεῖστα μέρη τοῦ ἀρχαίου κόσμου [22]. Εἶναι ἀμφίβολον ἂν ἐν τέλει ἠκολούθησε τῷ μεγάλῳ αὐτοῦ φίλῳ Σκιπίωνι τῷ Αἰμιλιανῷ καὶ εἰς τὸν τῆς Νουμαντίας πόλεμον (134 π. Χ.), ἀλλὰ πάντως ἔγραψε καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου τούτου, πιθανῶς δὲ ἐπέζησε καὶ τῷ θανάτῳ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἡλικιώτου (129) [23]. Τὰ ἔσχατα τοῦ βίου διήγαγεν ὁ Πολύβιος

μην ἀνάγων τὰς τῶν Ῥωμαίων παραχωρήσεις εἰς τοὺς χρόνους τῆς 160 Ὀλυμπ. ἤτοι εἰς τοὺς μετὰ τὸ 440 π. Χ. χρόνους («Eroberung von Korinth» σ. 351).

[21] Ὁ Παυσαν. Ζ'. 16, 7. πρβλ. καὶ Hermann, Griech Stratsalt. § 189. Ὁ Παυσαν. (ἐν εἰρ. χ.) λέγει προσέτι ὅτι τότε κατηργήθη καὶ ἡ διάταξις, καθ' ἣν ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς κατοίκους τῶν κατ' ἰδίαν πόλεων νὰ ἔχωσιν ἢ νὰ κτῶνται ἔγγειον ἰδιοκτησίαν ἐκτὸς τῆς περιοχῆς τῆς πόλεως αὐτῶν Ἀλλ' ἡ παραχώρησις αὕτη δυσκόλως συνεβιβάζετο ἐντελῶς πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Πολυβίου, διότι δι' αὐτῆς ἀφίετο πάλιν ἐλεύθερον στάδιον εἰς τὴν ἐπικίνδυνον ἐπέκτασιν τῶν συγκτήσεων (latifundia). Περὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῆς σημασίας τῆς ἀνορθώσεως τῶν Ἑλληνικῶν συμπολιτειῶν ἴδ. κατωτέρω λεπτομερέστερον.

[22] Περὶ τῶν περιηγήσεων τοῦ Πολυβίου ἴδ. πραγματείαν συνοπτικὴν παρὰ Pauly, Realencyclopädd τόμ. 5 ἐν εἰρ. τ. σ. 1811. Ὅτι ὁ Πολύβιος τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἱστορικὴν πραγματείαν συνέγραψεν ἐν τοῖς τελευταίοις τούτοις χρόνοις, εἶναι γνώμη ὑποστηριχθεῖσα ἰδίως ὑπὸ τοῦ Nitzsch (πρβλ. «Polyb.» σ. 28 κξ. 84 κξ. 177 κξ. ἔνθα ὡς χρόνος τῆς συγγραφῆς τίθεται ὁ μεταξὺ τοῦ 141 π. Χ. καὶ 134 π. Χ. «die Gracchen» σ. 256) καὶ ὑπὸ πολλῶν νεωστὶ ἐπικροτηθεῖσα. πρβλ. Pauly, ἐν εἰρ. τ. σ. 1817 κξ. Markhauser, ἐν εἰρ. τ. σ. 65 κξ. πρβλ. Mommsen. R G. Τόμ. 2. σ. 457 κξ. Peter, Griech. Zeittafeln σ. 145 καὶ τὴν μνημονευθ. πρότερον πραγματείαν τοῦ La-Roche περὶ Πολυβίου.

[23] Πρβλ Cic. ad famil. V. 12 καὶ Nitzsch, Polyb. σ. 77. κξ. 83.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ[24α], μεχρισοῦ τὸ δεύτερον καὶ ὀγδοηκοστὸν ἄγων τῆς ἡλικίας ἔτος ἀπέθανε παθὼν ἕνεκα πτώσεως ἀφ' ἵππου[24β].

Ῥίψωμεν νῦν ἓν ἔτι βλέμμα ἐπὶ τὴν ἐξωτερικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, ἣν αὕτη παρίστησι μετὰ τὰς μνημονευθείσας ἀνωτέρω τελευταίας εἰς τοὺς Ἕλληνας γενομένας ὑπὸ τῆς Συγκλήτου παραχωρήσεις. Ἡ τε ἰσχὺς τῶν πραγμάτων καὶ ἡ μετ' ἀκατασχέτου δυνάμεως ἐκδηλωθεῖσα ῥοπὴ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀριστοκρατίας πρὸς νέας ἀπ' εὐθείας προσκτήσεις χωρῶν εἶχον ἐπενέγκει τὴν πραγματικὴν ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους μέχρι τοῦ Δκρδανικοῦ ὀροπεδίου καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ἐν Μακεδονίᾳ ἦρχε νῦν ἀντὶ βασιλέως ἐκ τοῦ ἀρχαίου οἴκου τοῦ Ἀντιγόνου διοικητὴς Ῥωμαῖος· ἄπαξ δ' ἔτι (τῷ 142 π. Χ.) τολμηρός τις τυχοθήρας εἶχεν ἀποπειραθῇ νὰ παραστῇ ὡς νέος Ψευδοφίλιππος· ἀλλ' ὁ Λεύκιος Τερεντίλιος, ὁ ταμίας τοῦ πραίτωρος Αὔλου Λικινίου Νερούα, κατέβαλε ταχέως τὴν ἐπανάστασιν ταύτην[25], καὶ ἔκτοτε ἐπεκράτει βαθεῖα ἡσυχία ἐν ταῖς Μακεδονικαῖς χώραις. Ἡ ἡσυχία αὕτη διεκόπτετο ἐκ διαλειμμάτων, ὁσάκις οἱ Ῥωμαῖοι στρατηλάται, οἵτινες ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων εἰς ἀδιαλείπτους διετέλουν πολέμους, ἐν τοῖς διηνεκῶς ἀπειλουμένοις πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς ὁρίοις, ἐναντίον βαρβάρων Ἰλλυρικῶν, Δαλματικῶν, Κελτικῶν καὶ Θρᾳκικῶν φυλῶν, δὲν κατώρθουν ἐνίοτε ν' ἀποκρούσωσιν ἐπαρκῶς τὰς προσβολὰς τῶν ἀγρίων τούτων πολεμίων διὰ τῶν συνήθων στρατιωτικῶν δυνάμεων, οὕτω δὲ οἱ βάρβαροι οὗτοι ἠδύναντο νὰ εἰσελαύνωσιν

[24α] Πρβλ. Πολυβ. Μ. 13, 1. ἴδ. Peter ἐν εἰρ. χ.

[24β] Λουκιαν. Μακροβ. κ. 22. Ὡς ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Πολυβίου θεωρεῖται ὑπὸ Merleker ἐν εἰρ. χ. σ. 460 τὸ ἔ. 120 π. Χ. ὁ Nitzsch ἐν εἰρ. χ. πρβλ. 118 τίθησιν αὐτὸν μεταξὺ 131 καὶ 128 π. Χ. ὁ Fuchs (παρὰ Pauly, ἐν εἰρ. τ, σ. 1811) μεταξὺ 130 καὶ 122 π. Χ. Ὁ Markhauser (σ. 1) θεωρεῖ ὡς συμβάντα αὐτὸν τῷ 122 π. Χ. ὁ Peter ἐν εἰρ. χ. περὶ τὰ 122 π. Χ. ὁ Mommsen R. G. Τόμ. 2. σ. 456. περὶ τὰ 127 π. Χ. ὁ Kortüm (Gesch. Griechenl. τόμ. 3. σ. 345) τῷ 123 π. Χ.

[25] Liv. Epit. LIII. Varro de re rustic. II 4, 1 ἀρχ. Eutrop. IV. 15. Πρβλ. Zumpt. ἐν εἰρ. χ. σ. 164 κξ. Pauly, R. Encycl. τόμ. VI. 2. σ. 2085.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

εἰς τὰ ἐνδότατα τῆς Μακεδονίας[26]. Ἐν ταῖς πρὸς νότον δὲ τῆς Μακεδονίας χώραις, ἐν τῇ εὐρείᾳ μεταξὺ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Ταινάρου ἐκτεινομένῃ περιοχῇ, περιλαμβανομένων καὶ τῶν ἐγγυτάτω κειμένων νήσων, ὀλίγα μόνον χωρία ἐν Εὐβοίᾳ καὶ ἐν Βοιωτίᾳ καὶ μερος τῆς Κορινθίας γῆς προσηρτήθησαν εἰς τὴν δημοσίαν γῆν τῶν Ῥωμαίων. Αἱ πολλαὶ κατ' ἰδίαν Ἑλληνικαὶ χῶραι ἠδύναντο ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην πραγματικὴν ἀρχὴν τοῦ διοικητοῦ τῆς Μακεδονίας ν' ἀπολαύωσι τῆς «ἐλευθερίας» καὶ τῆς κατὰ τύπους ὑφισταμένης αὐτονομίας αὐτῶν, κατὰ δὲ τὰς ἐπ' ἐσχάτων γενομένας παραχωρήσεις τῶν Ῥωμαίων νὰ βιῶσι πάλιν πολιτικῶς ὑπὸ τοὺς συνεδριακοὺς (ὁμοσπονδιακοὺς) αὐτῶν πολιτειακοὺς τύπους, οἵτινες διετηρήθησαν μέχρι τῆς ἀκμῆς τῆς αὐτοκρατορικῆς περιόδου. Ἡ παλινόρθωσις τῶν τοιούτων συνεδριακῶν πολιτειῶν (συμπολιτειῶν) οὐδεμίαν πάντως εἶχεν ὑψηλοτέραν πολιτικὴν σημασίαν. Ἡ πρωτίστη ἐν τούτοις εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀξία αὐτῶν ἐνέκειτο ἐν τούτῳ, ὅτι ἐν αὐταῖς εἶχε διατηρηθῇ σύστημά τι πολιτικόν, ὅπερ ἀπὸ γενεῶν ἤδη εἶχε καταστῇ συμφυέστατον πρὸς τὸν δημόσιον βίον τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλως ἡ κυρία σημασία ἔκειτο βεβαίως[27] ἐν τῇ διατηρήσει καὶ διαρκεῖ ἐπιμελείᾳ θρησκευτικῶν τινων μετὰ τῶν συμπολιτειῶν τούτων καὶ τῶν συνεδρίων αὐτῶν συνδεδεμένων ἑορτῶν καὶ πανηγύρεων, αἵτινες δὲν ἔπρεπε νὰ καταργηθῶσι. Θέλομεν δείξει βραδύτερον πῶς τὰ συνέδρια ταῦτα (αἱ κοιναὶ σύνοδοι) καὶ ὅμοιοι θεσμοί, ἰδίως ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς αὐτοκρατορικοῖς, ἀφότου ὑφίστατο ἰδία ἐπαρχία Ἀχαΐα, ἐκτήσαντο σπουδαιότητα καὶ ὡς πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν διοίκησιν. Ἐν πρώτοις οἱ Ἕλληνες, ἰδίως οἱ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας Πελοπον-

[26] Κατὰ τοὺς χρόνους ἤδη τοῦ Πολυβίου οἱ Ῥωμαῖοι ἤρξαντο τῆς κατασκευῆς τῆς (ὕστερον ἀνατολικῶς ἐπὶ μεῖζον ἐπεκταθείσης. Στράβ. Ζ'. 322) Ἐγνατίας ὁδοῦ (Via Egnatia) ἤτοι τῆς μεγάλης στρατιωτικῆς καὶ ἐμπορικῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ τῆς περὶ Δυρράχιον καὶ Ἀπολλωνίαν χώρας, διὰ τῆς Λυχνιδοῦ, Ἐδέσσης καὶ Πέλλης, εἰς Θεσσαλονίκην. Πρβλ. καὶ Mommsen R. G. τομ. 2. σ. 42. 396. Fiedler, Gesch. v. Altgriechenl. σ. 173. καὶ ἰδ. Tafel, de via Rom. milit Egnatia.

[27] Πρβλ. Becker-Marquardt, ἐν εἰρ. τ. III. 1. σ. 267 κξ.

νήσιοι, ἀφοῦ ἤδη ὑπέμειναν ἵνα ἀπονεκρωθῇ μὲν ὁ δημοκρατικὸς παρ' αὐτοῖς βίος, καταστῇ δὲ περιττὴ πᾶσα περαιτέρω πολιτικὴ δρᾶσις, ἠδύναντο νὰ παραμυθῶνται ἑαυτοὺς διότι ἐπετρέπετο αὐτοῖς αὖθις νὰ ἐκλέγωσι τοὺς στρατηγούς, τοὺς δημιουργοὺς καὶ τοὺς συνέδρους τῆς συμπολιτείας αὐτῶν καὶ νὰ συνέρχωνται εἰς τὰς ἀρχαιόθεν καθεστηκυίας ἐθνικὰς αὐτῶν συνόδους, ἐνίοτε δὲ καὶ τὸν μηχανισμὸν τῆς τούτων ὑπαλληλίας διὰ νέων ἀξιωμάτων νὰ συμπληρῶσιν. Οὕτω καθ' ὅλους τοὺς ἑπομένους αἰῶνας (καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς καθιερώσεως τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας ἀλλοιωθεῖσαν ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ δημοσίου δικαίου θέσιν τῆς Ἑλλάδος) συχνότατα μνημονεύονται πολλαὶ Ἑλληνικαὶ συμπολιτεῖαι καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν [28α]. Πλὴν δὲ τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου [28β], ὅπερ ἀκριβῶς ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ Αὐγούστου (ἴδ. κατωτ.) νέαν ἔλαβε σπουδαιότητα, καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Φλαμινίνου τὸ πρῶτον δημιουργηθείσης συμπολιτείας τῶν Θεσσαλῶν [29] (σ. 164), ἐπαρκεῖς ὑπάρχουσιν ἀποδείξεις περὶ τῆς ἐπὶ μακρὸν διατηρήσεως τῶν συμπολιτειῶν τῶν Αἰτωλῶν [30], τῶν Φωκέων [31] μετὰ τῶν

[28α] Πρβλ. καθόλου τὴν συλλογὴν τῶν περὶ τούτου σημειώσεων παρὰ Kuhn, Beiträge, σ. 79. καὶ Städt. Verf. τόμ. 2 σ. 13 ἴδ. καὶ Keil, Syll. inscr. Boeot. ἀρ. 31 σ. 116 κξ.

[28β] Πρβλ. Πλουτ. Σύλλ. κ. 12 Παυσαν. Ζ'. 24, 3. Ι'. 8, 2 κξ. Böckh. C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1121. 1712. 1713, καὶ 1718.

[29] Πρβλ. ἀνωτ. σ. 109. Σημ. 18. καὶ ἴδ. Caes. bell. civ. III. 80, 3. Μετὰ τῶν Θεσσαλῶν παρίστανται ὕστερον ἡνωμένοι οἱ Περραιβοὶ (Kuhn, städt. Verf. τόμ. 2. σ. 13). Ἡ Θεσσαλία συνορεύει ὕστερον πρὸς τὰς Θερμοπύλας, τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Φωκίδα, ὥστε αἱ πρότερον μνημονευθεῖσαι Αἰολικαὶ πόλεις τῆς κοιλάδος τοῦ Σπερχειοῦ καὶ ἡ Ἡράκλεια παρίστανται ἡνωμέναι πρὸς τὴν Θεσσαλίαν· πρβλ. Στράβ. Θ'. 429. Böckh. C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1717 Πτολεμ. Γ'. 13. Ἱεροκλ. Συνεκδ. σ. 642 (ἔκδ. Wesseling). Μένει ἄδηλον ἂν ὁ καθορισμὸς οὗτος τῶν νοτίων ὁρίων τῆς Θεσσαλίας ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου τὸ πρῶτον ἢ ἐτελέσθη πρότερον ἤδη, τῷ 146 π. Χ. ἢ ἐν οἱῳδήτινι ἄλλῳ χρόνῳ πρὸ τῆς μάχης τοῦ Ἀκτίου (ὡς φρονεῖ ὁ Kuhn. ἐν εἰρ. τ. 46).

[30] Πρβλ. Παυσαν. Ι. 38, 2. 5. Böckh, C. I. Τόμ. 1. σ. 857.

[31] Περὶ τοῦ Φωκικοῦ «κοινοῦ», ὡς καλοῦνται ἰδίως αἱ κατὰ τόπους συμπολιτεῖαι αὗται πρβλ. Παυσαν. 1, 4, 1. 33, 1. καὶ 5, 1.) ἔνθα μνημονεύεται καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ἀπὸ Δαυλίδος εἰς Δελφοὺς ἀγούσης ὁδοῦ κείμενος τόπος τοῦ συλλόγου τῶν ἀπεσταλμένων τῶν Φωκικῶν πόλεων, τοῦ λεγομένου «Φωκικοῦ»· ἔτι δὲ Ross, inscr Graec. ined.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φωκαρχῶν καὶ Στρατηγῶν αὐτῶν, τῶν ἀνατολικῶν Λοκρῶν καὶ τῶν Εὐβοέων [32], ὡς καὶ τῶν Βοιωτῶν [33]. Ὅ,τι δ' ἀφορᾷ τὴν σπουδαιοτάτην πασῶν, τὴν Πελοποννησιακὴν συμπολιτείαν, φαίνεται ὅτι αὕτη μετὰ τὸν παντελῆ χωρισμὸν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῆς πόλεως Ἡρακλείας καὶ ἐν τῇ ἐπελθούσῃ νέᾳ τῶν πραγμάτων καταστάσει διετηρήθη ἐν τῇ αὐτῇ ἐξωτερικῇ περιοχῇ, ἣν εἶχε καὶ ἀμέσως πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πρὸς τὴν Ῥώμην πολέμου [34].

fasc. I. ἀρ. 85. Keil. inscr. Boeot. ἀρ. 26 καὶ 31· περὶ τῶν Φωκαρχῶν πρβλ. Böckh. C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1738. καὶ περὶ τῶν στρατηγῶν ἴδ. Ulrichs, Inschrift von Tithora Rhein. Mus. für Philol. II. 554. 555.

[32] Keil, inscr. Boeot. ἀρ. 31. στ. 1 καὶ 23. 41.

[33] Πρβλ. Παυσαν. Θ'. 34, 1 (I. 8, 3) Böckh. C. I. τόμ. 1. σ. 727 κξ. Keil. ἐν εἰρ. τ. ἀρ. 31. Περὶ Βοιωταρχῶν ἴδ. Πλουτ. πολιτικ. παραγγελμ. κ. 17. Böckh. ἐν εἰρ. τ. τόμ. 1 ἀρ. 1058. 1626. 1738. τόμ. 2. σ. 1085. [Πλὴν τούτων ἀναφέρεται ἔτι, καθὰ εἰκάζεται, ὡς ἀνωτάτη ἀρχὴ τῆς Συμπολιτείας, (ἐπώνυμος) «ἄρχων ἐν κοινῷ Βοιωτῶν» (μήτι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν στρατηγὸν τῶν ὑστάτων πρὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς κατακτήσεως χρόνων;), ἀρ. 1570. 1593. 1573. 1575. 1565. Keil, syll. inscr. Boeot. ἀρ. 1-3).

[34] Ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ ἔ. 145 π. χ. τὸ ὄνομα τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἐξαφανίζεται σχεδὸν ἐκ τῶν σελίδων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, πρὸς τούτοις δὲ ἐν τοῖς ἑπομένοις χρόνοις τὸ ὄνομα τῶν Ἀχαιῶν (πρβλ. σ 377 κξ) κεῖται πολλάκις ἐν σημασίᾳ γενικωτέρᾳ, διὰ τοῦτο δυσκόλως δύναται νὰ γνωσθῇ τι σαφὲς περὶ πάντων τῶν εἰδικῶν ζητημάτων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν καὶ ἐν τοῖς ἀκολούθοις χρόνοις σκιώδη τινα ὕπαρξιν διατηροῦσαν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. Αἱ πλεῖσται περὶ τῶν ζητημάτων τούτων εἰδήσεις ἀνήκουσιν εἰς τοὺς δύο πρώτους (ἰδίως εἰς τὸν δεύτερον) αἰῶνας τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, ἐν οἷς διὰ τῆς τυπικῆς ὅλως ἐνεργείας (formalismus) τῶν Ἑλληνικῶν «κοινῶν» ἅπαξ ἔτι ἰδιαζόντως πολλὴ ἐδημιουργεῖτο τεχνητὴ οὐσία. Ἡ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ βιβλίου ἐξενεχθεῖσα γνώμη (πρβλ. καὶ Kuhu, Beiträge σ. 131 καὶ städt Verf. τόμ. 2 σ. 72 κξ) στηρίζεται ἰδίως ἐπὶ τούτου, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ δῆμός τις Μεσσηνιακὸς ἐπικαλεῖται ψήφισμά τι τῶν Ἀχαιῶν (Böckh. C. I. Τόμ. 1. ἀρ. 1307), Ἀχαιοὺς δὲ ἐννοοῦσιν ἐνταῦθα οἱ ἑρμηνευταὶ τοὺς τῆς Συμπολιτείας καὶ ὅτι πρὸς τούτοις καὶ ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ Λουκίου Οὐήρου πολίτης τις τοῦ Ἄργους παρίσταται ὡς ἄρχων τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας (Böckh ἐν εἰρ. τ. ἀρ. 1124 καὶ σ. 792). Ἐπειδὴ δὲ πλὴν τῆς μετὰ τῆς ἀρχαίας Ἀχαΐας ἔκπαλαι στενώτατα συνδεδεμένης Ἀρκαδίας (περιλαμβανομένης καὶ τῆς ἐν Τριφυλίᾳ Ἀρκάδων μοίρας, πρβλ. Παυσ. Ε'. 5, 3), Μεσσηνίας (καὶ Ἤλιδος), καὶ τὸ Ἄργος ἀνῆκε διαρκῶς εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, εἰ καὶ τὸ Ἄργος καθ' ἑαυτὸ ἀπετέλει κέντρον μικροῦ τινος συνεδρίου (εἰς ὃ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Παυσανίου καὶ τῶν Ἀντωνίνων ἀνῆκον καί τινα τμήματα Ἀρκαδίας ἰδίως ἡ Στύμφαλος καὶ ἡ Ἀλέα, ἴδ. Παυσαν. 5'. 12, 3 τέλ. Η'. 22, 1. 23, 1. πρβλ. Curtius, Penoponn. τόμ. 1. σ. 209. τόμ. 2. σ. 349 508), διὰ τοῦτο δὲν εἶναι

Οἱ Σπαρτιᾶται τοὐναντίον ἦσαν καὶ ἔμειναν καὶ τοῦ λοιποῦ πάλιν ἐντελῶς ἐλεύθεροι ἀπὸ τῶν λοιπῶν Πελοποννησίων. Εὐνοούμενοι ἰδιαιτέρως ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, βραδύτερον δὲ διατελοῦντες ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἰσχυροῦ οἴκου τῶν Κλαυδίων [35α], διακρινόμενοι ἐν τοῖς λοιποῖς Ἕλλησι τοῖς διατελοῦσιν ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ διοικητοῦ διὰ τοῦ προνομίου τῆς ἀτελείας [35β], (οὗ ἄλλως πλὴν τῶν Ἀθηνῶν, ἀπήλαυεν ἔτι ἴσως τότε μόνον ἡ πόλις «Δελφοί») [36], διετήρουν νῦν ἐν

ἴσως ὅλως ἀπίθανον ὅτι καὶ οἱ Ἐλευθερολάκωνες ἔμειναν ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, καίτοι οὗτοι καὶ αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἀπετέλουν συγχρόνως (τοὐλάχιστον ἐν τοῖς αὐτοκρατορικοῖς χρόνοις) τελείαν αὐτόνομον συμπολιτείαν μικρὰν (κοινὸν Λακεδαιμονίων. ἴδ. Böckh, C. I. τ. 1. ἀρ. 1335. πρβλ. ἀρ. 1389, καὶ τὰ νομίσματα ἐν Bullet. inst. arch 1861 σ. 111) ἔχοντες τὸ ἐν Ταινάρῳ ἱερὸν τῆς συμπολιτείας αὐτῶν καὶ τὸ πλησίον τούτου κείμενον (ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τοῦ ἀπὸ τῆς Σπάρτης χωρισμοῦ) πολιτικὸν κέντρον αὐτῶν Ταίναρον ἢ Καινήπολιν (Curtius, τόμ. 2. σ. 280 κξ), ἔτι δὲ καὶ τοὺς στρατηγοὺς αὐτῶν (Böckh, C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1389. Ross, inscr. Graec. ned. fasc. 1. σ. 16) καὶ τὰς λοιπὰς κατὰ τὸ Σπαρτιατικὸν πρότυπον καθεστηκυίας ἀρχάς, ἰδίως τοὺς ἐφόρους ἑκάστης ἰδίᾳ πόλεως, ὡς λ. χ. τῆς Οἰτύλου (Böckh. τόμ. 1. σ. 608. καὶ ἀρ. 1323), τῶν Γερονθρῶν (ἀρ. 1334) Καινηπόλεως (ἀρ. 1321) καὶ 1322, καὶ τὴν βουλὴν ἢ γερουσίαν αὐτῶν, (ἀρ. 1393 μέχρι 1395) ὡς καὶ τὸν ἀγορανόμον (ἀρ. 1393). Πρβλ. O. Müller, die Dorier. τόμ. 2. σ. 112 καὶ 454. (Περὶ τῆς ὕστερον θέσεως τῶν Μεγάρων πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς Βοιωτοὺς ἴδ. κατωτέρω). Γενικῶς μνημονεύεται ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία παρὰ Παυσαν. Ζ'. 24, 2 «ἐς δὲ Αἴγιον καὶ ἐφ' ἡμῶν ἔτι συνέδριον τὸ Ἀχαιῶν ἔτι ἀθροίζεται, καθότι ἐς Θερμοπύλας τε καὶ ἐς Δελφοὺς οἱ Ἀμφικτυόνες» (περὶ τῶν παρὰ Böckh, ἐν ἀρ. 1318. 1396—(16725). 1718 πρβλ. κατωτ.) Keil, inscr. Boeot. ἀρ. 31. Ἀχαιοὺς στρατηγοὺς ἴδ. παρὰ Böckh ἀρ. 1224. Κατὰ Παυσαν. Ζ. 24,2. τὸ Αἴγιον ἦτο πάλιν κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους κέντρον τῶν Ἀχαιῶν.

[35α] Sueton. Tiber. c. 6.

[35β] Πρβλ. ἰδίως Cic. pro Flacc. 26,63. καὶ μάλιστα Στράβ. Η. 365. ἔνθα λέγεται ὅτι οἱ ἐλεύθεροι Σπαρτιᾶται «πλὴν τῶν φιλικῶν λειτουργιῶν οὐδὲν ἄλλο συνετέλουν τοῖς Ῥωμαίοις». Περὶ τῆς ἀπὸ Ῥωμαίων πολιτικῆς ἐξαρτήσεως αὐτῶν ἴδ. τὴν ὅλως γενικὴν παρὰ Πλουτάρχῳ (Τὰ παλαιὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἐπιτηδεύματα κ. 42 τελ.) παρατήρησιν.

[36] Καὶ περὶ τῆς ἀτελείας τῶν Δελφῶν αὐτῶν, ἥτις καὶ τῆς ὑπὸ Ῥωμαίων ἀνέκαθεν ἀνεγνωρισμένης ἱερότητος τοῦ τόπου ἕνεκεν δὲν εἶναι ἀπίθανος, οὐδὲν παραδίδεται σαφές· ἐκ τοῦ τρόπου δέ, καθ' ὃν ἀναφέρονται οἱ Δελφοὶ ὑπὸ τοῦ Πλινίου (Nat. Hist. IV. 3 (4) 7 καὶ 8 μεταξὺ τῶν ἀτελῶν (immunes) Λοκρῶν Ὀζολῶν καὶ τῆς ἀτελοῦς Ἀμφίσσης ὡς πόλις ἐλευθέρα (liberun oppidum), δυνάμεθα μᾶλλον νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ ἱερὰ αὕτη πόλις κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἦτο ὑποτελὴς φόρου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

παντὶ τρόπῳ τοὺ τύπους τῆς παλαιᾶς αὐτῶν πολιτείας, ἐφ' ὅσον αὕτη ἦτο δυνατὸν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς μοναρχίας καὶ μετὰ τὴν διὰ πολλῶν μεταπολιτεύσεων (ἀπὸ τοῦ Κλεομένους Γ'. μέχρι τῆς μετὰ τῶν Ἀχαιῶν τῷ 183 π. Χ. γενομένης συμβάσεως) πράγματι ἐπελθοῦσαν ὁλοσχερῆ συγχώνευσιν τῶν ἀρχαίων λαϊκῶν στοιχείων τῆς πολιτείας ταύτης. Τὰ ἀρχαῖα μεγάλα ἐν Σπάρτῃ ἀξιώματα τῶν Ἐφόρων [37], τῶν Νομοφυλάκων [38], τῶν λεγομένων Βιδιαίων (ἢ Βιδέων ἢ Βειδίων) [39], μετὰ πολλῶν ἄλλων ἀξιολόγων (ἐν μέρει ἀγνώστων ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις) ἀρχῶν ποικιλωτάτων [40]· ἔπειτα ἡ ἀνέκαθεν σεβασμία γερουσία [41], πρὸς ταύτῃ δὲ καὶ ἡ διὰ τῆς μεταπολιτεύσεως τοῦ τελευταίου Κλεομένους συσταθεῖσα ἀρχὴ τῶν (ἓξ) πατρονόμων, οἵτινες τότε κατέλαβον τὴν θέσιν τῶν Ἐφόρων καὶ τὴν ἐξουσίαν τῶν γερόντων οὐσιωδῶς μετέστησαν εἰς ἑαυτούς, εἶτα δέ, καί περ τῶν πραγμάτων μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Κλεομένους ἐπανελθόντων εἰς τὸ παλαιὸν καθεστώς, διετηρήθησαν καὶ ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ περιόδῳ, ἐμφανίζονται ὡς ὑπερτάτη ἀρχὴ τῆς πολιτείας (κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὸ ἔτος καλεῖται κατὰ τὸν πρῶτον πατρονόμον ὡς πρότερον κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου ἐφόρου [42]· πᾶσαι αὗται αἱ ἀρχαὶ ὡς καὶ ἡ ἐν

[37] Πρβλ. ἐν τοῖς καθόλου Παυσαν. Β'. 9, 3. Στράβ. Θ'. 414. Böckh. C. I. Gr. τόμ. 1. σ. 605. Hermann, Griech. Staatsalt. § 50, 19—22. Περὶ τῶν ἐφόρων ἴδ. Böckh, σ. 608, ἔνθα μέγα ἀναφέρεται πλῆθος ἐφόρων κατὰ τὰς πολλὰς ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐπιγραφάς.

[38] Πρβλ. Böckh ἐν εἰρ. τ. σ. 608 κξ. Ross, inscr. 1. σ. 10. Παυσαν. ἐν εἰρ. τ.

[39] Böckh, σ. 609. Παυσαν. ἐν εἰρ. τ. καὶ 12,4.

[40] Böckh, σ. 610 κξ. ἀγορανόμοι (ἐμπέλωροι) σπονδοφόροι, ἱερομνήμονες, γυμνασίαρχοι, ἀγωνοθέται, ἐπιμεληταὶ τῆς πόλεως, καὶ ἄλλοι ἀναλόγου φύσεως ἄρχοντες.

[41] Böckh σ. 605. 660. Παυσ. ἐν εἰρ. τ. 11, 2. Ἀλλ' οἱ γέροντες δὲν ἦσαν νῦν ἰσόβιοι, ἀλλ' ἁπλῶς ἐνιαύσιοι.

[42] Περὶ τῶν πατρονόμων ἴδ. Droysen, Geschichte d. Hellenismus. τόμ. 2. σ. 492 κξ. 551. Hermann, ἐν εἰρ. τ. σημ. 21 ἰδίως δὲ Böckh σ. 604 κξ, ἔνθα ἐν σ. 606 κξ. εἰσὶν ἐκ πλήθους ἐπιγραφῶν ἐπιμελέστατα συνελεγμένα τὰ ὀνόματα ἐπωνύμων πατρονόμων (τὰ κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν ἁρμοδιότητα αὐτῶν εἰσὶν ἡμῖν ἄγνωστα). πρβλ. καὶ Πλουτ. «Εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον, κ. 24. καὶ Φιλοστρ. Β. Ἀπολλων. Τυαν. Δ. 32.)

τῇ λεγομένῃ Σκιάδι συνερχομένη ἐκκλησίᾳ[43], ἡ ἀρχαία τῆς πόλεως κατὰ κώμας ἢ τοπογραφικὰς περιφερείας διαίρεσις[44], πρὸ πάντων δὲ ἡ διαρκῶς μετὰ ζήλου ἐκτελουμένη ἀνατροφὴ τῆς νεότητος κατὰ τοὺς λεγομένους θεσμοὺς τοῦ Λυκούργου, διετηρήθησαν, ὡς θέλομεν βραδύτερον διαλάβει περὶ τούτων λεπτομερέστερον μέχρι τῆς ἀκμῆς τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορικῆς περιόδου.

Ἐκείνη τέλος ἡ Ἑλληνικὴ πολιτεία, ἧς ἡ ληστρικὴ αὐθαιρεσία ἔδωκε τὴν πόρρωθεν ἀφορμὴν εἰς τὴν μεγάλην καταστροφὴν τῆς Πελοποννήσου, αἱ Ἀθῆναι, δὲν ἔμεινεν ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν γεγονότων τούτων. Διότι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀκριβῶς τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα τῆς ἐλευθέρας ταύτης καὶ « συμμάχου » πόλεως ὑπεβλήθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς τοὺς περιορισμοὺς ἐκείνους, περὶ ὧν μανθάνομεν ἐν τοῖς περὶ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου. Ἐν τοῖς καθόλου ἡ ἀρχαία δημοκρατικὴ πολιτεία τῶν Ἀθηναίων μετὰ τῶν πασιγνώστων ἀρχῶν καὶ ἀρχόντων αὐτῆς ἐξηκολούθει πάντως ὑφισταμένη καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν Ῥωμαίων. Καὶ νῦν, ὡς πρότερον, ἥ τε ἐπικράτεια καὶ ὁ λαὸς τῆς Ἀττικῆς διῃροῦντο εἰς φυλάς, αἵτινες ἄλλως ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Διαδόχων εἶχον αὐξηθῇ ἀπὸ δέκα εἰς δώδεκα· τὰ ὀνόματα δὲ τῶν δύο νέων φυλῶν[45], ἐν ἀρχῇ Ἀντιγονὶς καὶ Δημητριάς, εἶτα δὲ [περίπου ἀπὸ 265 π. Χ.] Πτολεμαὶς καὶ [ἀπὸ 200 π. Χ. Ἀτταλὶς]) ἦσαν διαρκῆ ἀναμνηστικὰ σημεῖα τῆς ἀμέτρου

[43] Παυσ. Γ'. 12, 8 πρβλ. Curtius, Peloponn. τόμ. 2 σ. 238.

[44] Περὶ τούτων ἰδ. πρὸ πάντων Böckh σ. 609.

[45] Περὶ τῆς Ἀθηναίων πολιτείας κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἴδ. καθόλου Hermann, Griech. Staatsalt. § 176. Beutler, de Athenarum fatis, statu politico et litterario sub Romanis, σ. 13-42. Ahrens, de Status Athenarum politico et litterario inde ab Achaici foederis interitu usque ad Antoniorum tempora σ. 18—64. (Ἡ πραγματεία τοῦ Θεοβάλδου (Theobald) «Historia Athenarum inde ab interitu federis Achaïci» μοὶ εἶναι γνωστὴ μόνον ἐκ τῶν ἐκ ταύτης παρατιθεμένων ὑπὸ τοῦ Hermann χωρίων). Ellissen, zur Geschichte Athens nach dem Verlust seiner Selbständigkait σ. 6 κξ.—Περὶ τῶν νέων φυλῶν πρβλ. Hermann, ἐν εἰρ. τ. § 175, 8—10. Schömann, Griech Alterth. τόμ. 1. σ. 554 κξ. 555 κξ. 555 κξ. Beutler. σ. 16 κξ. Ahrens, σ. 27 Ellissen, σ. 8. Bursian, Geogr. v. Griechenl. τομ. 1. σ. 263.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δουλείας, μεθ' ἧς ὁ διεφθαρμένος τὴν φύσιν λαὸς τῶν Ἀθηνῶν ἠρέσκετο πολλάκις εἰς τὰς μάλιστα ἐξεζητημένας πρὸς τοὺς φίλα φρονοῦντας αὐτῷ Ἑλληνομακεδόνας ἡγεμόνας θεραπείας. Ὡσαύτως ἡ μεγάλη βουλὴ (οἱ πεντακόσιοι), ἥτις ἕνεκα τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φυλῶν εἶχεν αὐξηθῆ μέχρι 600 βουλευτῶν[46], ἡ συναρχία τῶν κατ' ὄνομα κυβερνώντων ἐννέα ἀρχόντων[47] καὶ οἱ λοιποὶ τῆς Δημοκρατίας ἄρχοντες, ἰδίως δὲ καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ὑφίσταντο ἔτι, ἐν κεφαλαίῳ καὶ κατὰ τύπους, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μορφῇ[48]. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου οἱ Ῥωμαῖοι ἔλα-

[46] Πρβλ. Hermann, § 175. 1. Schömann, σ. 555. Ahrens, σ. 29. Beutler, σ. 21 κξ.

[47] Πρβλ. Beutler, 26 κξ. Ahrens, σ. 39 κξ.

[48] Καθὰ φρονεῖ ὁ Schömanu ἐν εἰρ. τ. σ. 555, σὺν τῇ αὐξήσει τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φυλῶν ἐπῆλθε καὶ ἀνάλογος αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν τέλει ἐν ταῖς πολλαῖς συναρχίαις· ὡσαύτως δὲ ὡς πρὸς τὰ τῆς βουλῆς, ἀντὶ τῶν προτέρων δέκα πρυτανειῶν, αἵτινες ἐπρυτάνευον ἐπὶ 35 ἢ 36 ἡμέρας, κατεστάθησαν πρυτανεῖαι δώδεκα ἐπὶ μῆνα πρυτανεύουσαι, ἀναλόγως δὲ ἐκανονίσθη καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκκλησιῶν (ἤτοι τῶν συνεδριῶν τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου). Φαίνεται δὲ πιθανώτατον ὅτι κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἐν Ἀθήναις σὺν τῇ παρακμῇ τοῦ δημοκρατικοῦ βίου βαθμηδὸν ἠλαττώθη αὖθις ἐπὶ μᾶλλον ὁ ἀριθμὸς τῶν τε ἀξιωμάτων, ἤτοι τῶν ἐν τέλει ἀνδρῶν, καὶ τῶν ἐκκλησιῶν. Περὶ τῆς ἐκκλησίας κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἴδ. ἔτι Beutler, σ. 8. Ἐν τοῖς μετὰ τὸν Δημοσθένην χρόνοις συνήρχετο ὁ λαὸς (εἰς ἐκκλησίαν) συνήθως ἐν τῷ Διονυσιακῷ θεάτρῳ· εἰς τὴν Πνύκα δὲ ἐτελοῦντο ἔτι αἱ ἐκλογικαὶ ἀρχαιρεσίαι· ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐχὶ πλέον τακτικῶς (πρβλ. Hermann, Griech Staatsalt. § 128. 9. καὶ Schömann, ἐν εἰρ. τ. σ. 394 Böckh, C. I. Τόμ. 1. ἀρ. 113)· οὕτω καὶ εἰς τὰς πρώτας ἔτι μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς ἐπαρχίας δεκαετηρίδας (πρβλ. Ἰωσηπ. Ἀρχαιολ. Ἰουδ. ΙΔ'. 8, 5. Meier, Comm. Epigr. I. ἀρ. 13 σ. 27 καὶ Index att. arch. eponym. s. v. Agathokles. Τοὐναντίον δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου (ἴδ. καὶ σημ. 53) φαίνεται ὅτι ἡ μὲν ἐκκλησία συνήρχετο ἐν τῇ ἀγορᾷ, αἱ δὲ ἀρχαιρεσίαι ἐτελοῦντο ἐν τῷ θεάτρῳ. Ἀθην. Ε'. σ. 212 f καὶ σ. 213 c. καὶ ἴδ. Curtius, Attische Studien 2, σ. 31 κξ. 49 κξ. Περὶ τῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀσκουμένης ἔτι ὑπὸ τοῦ δήμου αὐταρχίας μαρτυροῦσι πολυάριθμα μέχρι νῦν σωζόμενα ψηφίσματα, ἐκδεδομένα ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ ὁτὲ μὲν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας μόνον, ὁτὲ δὲ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἅμα δὲ καὶ τῆς βουλῆς (τῶν 600) ἢ καὶ τῶν δύο βουλῶν ὁμοῦ (τῆς τε τῶν 600 καὶ τῆς τοῦ Ἀρείου Πάγου)· εἰσὶ δὲ ταῦτα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ψηφίσματα τιμητικὰ γινόμενα τὰ πλεῖστα πρὸς ἐγκώμιον τῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τῆς τε πόλεως καὶ τῆς ἀλλοδαπῆς, ἰδίως δὲ τῶν ἐν ὑψηλοῖς ἀξιώμασι Ῥωμαίων), ὄντα κατὰ τὴν ἔννοιαν κενὰ καὶ ἀνούσια, ὡς ἦτο τοιοῦτος καὶ αὐτὸς ὁ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων βίος κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους. Πρβλ. Böckh. C. I. τόμ. 1 σ. 408—460· ἀρ. 309, 311, 312, 317, 358, 360, 364, 366, 367, 369, 411, 413, 432· εἶτα ἀρ. 179, 416, 431, 437· 315, 316, 370, 444· 313, 318, 320, 361, 381, 397, 417, 421, 433, 438.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βον προδήλως ἀφορμήν, ἵνα καὶ τότε καὶ ὕστερον ἐξασθενώσωσι μὲν ποικιλοτρόπως τὴν ὑφισταμένην που ἔτι πραγματικὴν δύναμιν τῆς αὐτονόμου δημοκρατίας, ἐνισχύσωσι δὲ τὰ ἀριστοκρατικὰ στοιχεῖα, εἰ καὶ περὶ τῶν νέων τούτων θεσμῶν αὐτῶν ἀτελεῖς ἔχομεν γνώσεις[49]. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι διαρκῆ ἐπεδαψίλευον εὔνοιαν εἰς τὰς ἐν Ἀθήναις ὑπαρχούσας τότε μεγάλας καὶ πλουσίας οἰκογενείας, εἶναι πιθανώτατον ὅτι ὡς ἀποτέλεσμα τῆς τῶν Ῥωμαίων πολιτικῆς ροπῆς πρέπει νὰ θεωρηθῇ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐν τοῖς ὑστέροις τούτοις χρόνοις τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα τῆς δημοκρατίας κατελαμβάνοντο οὐχὶ πλέον διὰ κλήρου, ἀλλὰ δι' ἐκλογῆς[50]. Ἔπειτα δὲ οἱ Ῥωμαῖοι εἰργάσθησαν ἵνα κατὰ τὸ ἐνὸν αὐξήσωσι τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλας ἀρχὰς «ἀριστοκρατικοῦ» Ἀρείου Πάγου, ὅστις καὶ ἐν ὑστέροις ἔτι χρόνοις παρίσταται κατὰ τὴν τάξιν ὡς ὑπερτάτη βουλὴ τῶν Ἀθηναίων[51α]. Ἐντεῦθεν δὲ προῆλθεν ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη, ἥτις καὶ μετὰ τὴν παλινόρθωσιν τῆς δημοκρατίας τὴν ἐπακολουθήσασαν τῇ πτώσει

[49] Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ γενικῶς ὑπὸ πολλῶν συγγραφέων λεγόμενα περὶ τῆς διαρκοῦς διατηρήσεως τῆς δημοκρατίας ἐν Ἀθήναις (ἴδ. Στράβ. Θ. 398 «Ῥωμαῖοι δ' οὖν παραλαβόντες αὐτοὺς δημοκρατουμένους ἐφύλαξαν τὴν αὐτονομίαν αὐτοῖς καὶ τὴν ἐλευθερίαν». Ἴδ. καὶ Cic. de republ I, 31. Ἀριστείδ. τόμ. 1. σ. 193, 195 ἔκδ. Jebl. καὶ σχόλια αὐτόθι σ. 91 καὶ παρὰ Frennel· σ. 514. Πλουτ. (Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θείου βραδέως τιμωρουμένων κ. 15. καὶ Παραγγελμ. πολιτικ. 3) ὑπάρχουσι σχεδὸν ἐπίσης ἐν γενικῇ ἐννοίᾳ ἐκφερόμεναι μαρτυρίαι περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων περιστολῆς τῆς δημοκρατίας ταύτης. (Ἀππιαν. Μιθριδατ. κ. 39 καὶ Ἀθην. Ε'. σ. 212 α καὶ ἰδίως σ. 213 c. καὶ d. εἰ καὶ μετὰ πολλῆς πρέπει νὰ χωρῇ τις προσοχῆς, ἵνα ἐξαγάγῃ πανταχοῦ συμπεράσματα ἀσφαλῆ ἐκ τῶν ἐνταῦθα ἀναφερομένων λόγων σοφροῦ τινος δημαγωγοῦ. Πρβλ. καθόλου Ahrens, σ. 24 κξ. Ellissen, σ. 7 κξ. 12 κξ.

[50] Περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς τῶν ἐν Ἀθήναις ἀρχῶν τοῦ ἰσχύοντος νῦν ἀντὶ τοῦ πρότερον ἐπικρατοῦντος τῆς διὰ κλήρου ἀναδείξεως αὐτῶν ἴδ. πρὸ πάντων τὰς παρὰ Ahrens (σ. 25 κξ. 39 κξ. 43) μαρτυρίας. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ahrens ἴσως νῦν καὶ οἱ βουλευταὶ ἀνεδείκνυντο δι' ἐκλογῆς (σ. 30)· πρβλ. καὶ Ellissen (σ. 7) καὶ Hermann, Staatsalt. § 176, 12. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Hermann τὰ ἀνώτερα τῶν Ἀθηναίων πολιτικὰ ἀξιώματα ἐθεωροῦντο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὡς λειτουργίαι.

[51α] Πρβλ. Hermann § 176. 10. Ἡ ἐπίσημος τάξις τῶν ὀνομάτων ἦτο «ἡ βουλὴ ἡ ἐξ Ἀρείου Πάγου καὶ ἡ βουλὴ τῶν ἑξακοσίων καὶ ὁ δῆμος». ἴδ. καὶ Böckh, C. I. τόμ. 1. ἀρ. 213. 320. 361. 381. 397. 415. 417. 421. 433. 438. Ahrens σ. 28,35.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῶν τριάκοντα, μέρος μόνον τῆς προτέρας αὐτῆς δυνάμεως ἠδυνήθη νὰ ἀναλάβῃ, ἐκτήσατο νῦν βαθμηδὸν ἐπὶ μᾶλλον τὴν δεσπόζουσαν τιμητικήν, δικαστικὴν καὶ πολιτικὴν θέσιν [51β]. Τέλος δὲ καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ (κατ' ἔτος τακτικῶς ἐκλεγομένου) στρατηγοῦ ἐχρησιμοποιήθη νῦν κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον. Ὁ ἀνώτατος στρατηγὸς (ὁ ἐπὶ τοὺς ὁπλίτας ἢ ἐπὶ τὰ ὅπλα, ἤτοι ὁ διοικητὴς τῆς πόλεως ὁ ἔχων ἐξουσίαν ἐφ' ἅπασαν τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν τῆς πολιτείας, ἔτι δὲ (ἰδίως ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις) ἐπιτετραμμένος τὴν τροφοδότησιν τῆς πόλεως, πρσέτι δὲ ἀσκῶν ἐπίβλεψιν καὶ ἐπὶ τοὺς δούλους τοῦ δημοσίου, τέλος δὲ ἔχων καὶ τὴν ὑπερτάτην διεύθυνσιν τῶν ἀνωτέρων Ἀθηναϊκῶν ἐκπαιδευτηρίων, τοιαύτην συνεκέντρου νῦν ἐν ταῖς χερσὶν ἐξουσίαν, ὥστε ὁ ἄρχων οὗτος κατέλαβεν ἐν τῇ πολιτείᾳ τὴν θέσιν τοῦ κυβερνῶντος προέδρου [52]· ἐν τῇ ἱστορίᾳ δὲ τῶν ὑστέρων χρόνων, ἰδίως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, πολλάκις θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ τῆς θέσεως καὶ ἁρμοδιότητος τοῦ ἄρχοντος τούτου. Ἐξωτερικῶς δὲ ἐπαισθητὴ κατέστη εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν λαὸν ἡ εἰς τὰ πράγματα τῶν Ἀθηνῶν ἐπίδρασις τῶν Ῥωμαίων διὰ τοῦ ῥητορικοῦ βήματος, ὅπερ, τοὐλάχιστον κατὰ τὸν χρόνον τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου), ἦτο ἱδρυμένον ἔμπροσθεν τῆς μεγάλης στοᾶς, τῆς οἰκοδομηθείσης πρὸς τὸ βόρειον μέρος τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς μεγάλης λεωφόρου τοῦ Κεραμεικοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Περγάμου Ἀττάλου χάριν τοῦ Ῥωμαίου διοικητοῦ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν τούτου πρε-

[51β] Πρβλ. Ahrens, σ. 25, 26, 34 κξ. Beutler, σ. 36 κξ. Ellissen, σ. 7. Hermann, § 176, 10. καὶ ἰδ. Westermann παρὰ Pauly, Realencyclop. τόμ. 1 (ἔκδ. 2. τευχ. 10) σ. 1503 κξ. καὶ ἰδ. κατωτ. κεφ. 4 σημ. 45.

[52] (Καὶ «στρατηγὸς ἐπὶ τῶν ὅπλων ἢ τῶν ὁπλιτῶν» καλούμενος). Πρβλ. Ahrens, σ. 42—49. Beutler, σ. 28 κξ. Hermann, § 176,11. Κατὰ μικρὸν δέ, ὡς δηλοῦται ἐκ πολλῶν ἐπιγραφῶν, κατέστη σύνηθες ἵνα πρὸς δήλωσιν τοῦ ἔτους πρὸς τῷ ὀνόματι τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος (ἢ ἀντὶ τοῦ ὀνόματος τούτου) γίνηται χρῆσις τοῦ ὀνόματος τοῦ «στρατηγοῦ» (ἤτοι τοῦ ἀνωτάτου στρατηγοῦ) πρβλ. Wescher et Foucart, insription de Delphes, σ. 273. ἀρ. 424. Curtius, Götting. Gelehr. Anzeig. 1864 σ. 170. Böckh, C. I. τόμ. 1, ἀρ. 186. 189. 191. 192. 200. 320. 477. 478. 480. 485.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σβευτῶν· ἐν τῷ τόπῳ δὲ τούτῳ φαίνεται ὅτι συνεκροτοῦντο κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον αἱ πλεῖσται τοῦ λαοῦ ἐκκλησίαι[53]. Ἄλλως ἡ θέσις τῶν Ἀθηναίων ἐκ πολιτικῆς ἐπόψεως ἦτο πάντοτε ἀνεκτή. Ἡ εἰς παντελῆ τότε πενίαν περιελθοῦσα πολιτεία ἐκέκτητο ἔτι μικρόν τινα στόλον πολεμικόν, ὑπῆρχε δὲ καὶ ἐμπορία Ἀθηναϊκή· πρὸ πάντων δέ, ὡς εἴδομεν, ἡ πολύτιμος τῆς Ἁλιάρτου γῆ εἶχεν ἐπιτραπῆ εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἔτι δὲ (πρὸς τῇ Πάρῳ) καὶ αἱ νῆσοι Σκῦρος, Ἴμβρος, Λῆμνος, αἱ ἔκπαλαι ἐκεῖναι κτήσεις τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Μακεδονικῶν πολέμων εἶχον ἐνωθῆ πρὸς τὰς Ἀθήνας μετὰ τῶν φόρων καὶ τῶν ἄλλων ὠφελίμων προσόδων αὐτῶν[54]. Ἡ Δῆλος τέλος εἶχε καταστῆ κληρουχία Ἀθηναϊκὴ μετὰ πολιτεύματος ἰδιάζοντα ἔχοντος χαρακτῆρα[55]. Καὶ ἡ Δῆλος αὕτη ἀκριβῶς, ἥτις ἀπὸ τοῦ ἔ. 167 (ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι, ἵνα βλάψωσι τὴν Ῥόδον, εἶχον κηρύξει αὐτὴν ἐλεύθερον λιμένα) διὰ τῆς προθύμου ἐπιμελείας τῶν Ἀθηναίων εἶχε λάβει ἐπίδοσιν σπουδαίαν ὡς ἐμπόριον ζωηρόν[56], εἵλκυσε νῦν πρὸς ἑαυ-

[53] Πρβλ. Ἀθήν. Ε'. σ. 212 f. Περὶ τῆς στοᾶς τοῦ Ἀττάλου, τοῦ ἀρχαίου τῶν Ἀθηναίων εὐεργέτου, μετὰ τῆς ἀγορᾶς αὐτῆς ἴδ. Meier, Pergamen Reich. σ. 364 κξ Bursian, Geogr. v. Griechenl. τόμ. 1. σ. 290 καὶ Curtius, Att. Studien 2. σ. 31 κξ. 48 κξ. Κατὰ τὸν Κούρτιον ἴσως οἱ Ῥωμαῖοι βραδύτερον, ἐν τῇ ἀποστροφῇ αὐτῶν κατὰ τῶν παρ' Ἕλλησιν ἀκινήτων ἐκκλησιῶν (conciones sedentes) ἴδ. Cic. prc Flacc c. 7 § 16. διέταξαν ἵνα ἡ ἐκκλησία ἐν Ἀθήναις συγκροτῆται ἐν τῇ «ἀγορᾷ» (διέταξαν δῆλα δὴ τὸν συνδυασμὸν τῆς «ἐκκλησίας» πρὸς τὴν «ἀγοράν», τοῦ «comitium» πρὸς τὸ «forum». Ἴδ. καὶ κατωτ. Κεφ. Γ'. σημ. 43.

[54] Πρβλ. τὴν περὶ τούτου συνοπτικὴν ἔκθεσιν παρὰ Becker-Marquardt. R. A. III. 1. σ. 246. Ahrens σ. 60 κξ. Περὶ Ὠρωποῦ οὐδεὶς ἐν τοῖς εὐθὺς ἑπομένοις χρόνοις γίνεται λόγος· ἀλλ' ἐν τοῖς αὐτοκρατορικοῖς χρόνοις γίνεται μνεία αὐτοῦ ὡς «τόπου ὑπηκόου» τῇ Ἀττικῇ. πρβλ. Ahrens ἐν εἰρ. τ. Bursian σ. 220.

[55] Τὰς περὶ τῆς Ἀθηναϊκῆς ἐν Δήλῳ κληρουχίας καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτῆς καὶ βουλῆς καὶ ἐκκλησίας τοῦ δήμου σημειώσεις ἴδ. πρὸ πάντων παρὰ Böckh C. I. τόμ. 2 σ. 222 κξ (410) εἰς ἀρ. 2270 (πρβλ. τομ. 1. εἰς ἄρ. 108 σ. 150 κξ) καὶ Meier, Comm. Epigr. I σ. 35 κξ II σ. 52 Ahrens, σ. 61 κξ. Περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις ἐπιμελητῶν καὶ ἄλλων Ἀθηναϊκῶν καὶ Δηλιακῶν ἐν Δήλῳ ἀρχῶν. ἴδ. Böckh ἐν εἰρ. τ. T. 2. σ. 237 καὶ 410. ἀρ. 2286. 2306. 2276—2279 καὶ τ. 1 σ. 611. Ahrens, σ. 63. Meier, ἐν εἰρ. τ. ἀρ. I. 31. σ. 35 κξ. ἀρ. 34. 35. 41—43. II. ἀρ. 23. 24. 26 Kuhn Städt Verf. τόμ. 1. σ. 23 τόμ. 2. σ. 43.

[56] Πρβλ. Plin. N. H. 34. 2, (4), 9 Στράβ. I 486.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὴν τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἐμπορίας, ἧς ἑστία καὶ κέντρον ἦτο μέχρι νῦν ἡ Κόρινθος. Ἰδίως ὡς πρὸς τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ μεγαλεμπορίαν καὶ τοὺς ἐν Ἑλλάδι πολυαρίθμους Ῥωμαίους ἐμπόρους (ἐφ' ὅσον οὗτοι δὲν ἐστάθμευον ἐν Ἄργει[57α] ἢ ἐν Μιτυλήνῃ) μεγίστην ἡ Δῆλος ἐκέκτητο σημασίαν. «Ἡ νῆσος αὕτη, ἐν ᾗ καὶ Τυρίων ἐμπόρων πλῆθος ἐπεδήμει (οὗτοι δὲ καὶ ἱερὸν ἐνταῦθα ἵδρυσαν τῷ Τυρίῳ Ἡρακλεῖ) ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν τὸ κυριώτατον ἐμπόριον τῶν ἀπ' ἀνατολῆς πρὸς τὴν δύσιν πεμπομένων ἐμπορευμάτων». [57β] Δυστυχῶς ὅμως ὁ ἀκμαιότατος κλάδος τῆς ἐμπορίας τῆς Δήλου ἦτο ἡ δουλεμπορία. Κατὰ τοὺς χαλεποὺς τούτους χρόνους, καθ' οὓς πρὸς τοῖς ἄλλοις, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Καρχηδόνος καὶ τῆς Κορίνθου αὐτοὶ οἱ Ῥωμαῖοι παρέδιδον εἰς τὴν ἀγορὰν ὑπὲρ τὰς 100 χιλ. ἐξηνδραποδισμένων αἰχμαλώτων, τὸ δὲ ἀνήκουστον κακὸν τῆς δουλεμπορίας ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ μάλιστα κράτει ἐλάμβανε μείζονας διηνεκῶς διαστάσεις, καὶ οἱ Κίλικες καὶ Κρῆτες πειραταὶ καὶ δουλέμποροι, εἶτα δὲ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τελῶναι καὶ οἱ Ῥωμαῖοι καὶ Ἰταλοὶ τοκογλύφοι μετήρχοντο ἐν Ἀσίᾳ συστηματικῶς τὴν αἰσχίστην ἀνθρωποθηρίαν, λέγεται ὅτι ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Δήλου πολλάκις τὴν αὐτὴν ἡμέραν μυριὰς δούλων ἐξήχθη ἀπὸ τῶν πλοίων καὶ ἐπωλήθη [58].

[57α] Πρβλ. περὶ Ἄργους τὴν ἐπιγραφὴν τὴν παρὰ Böckh C. I. Τόμ. 1. 1137. τὴν ὑπὸ Bergk (Zeitshrift für A. W. 1856. στηλ. 144. σημείωσ.) οὕτως ἀποκατασταθεῖσαν: Q. Marcium A. [F. Regem] Italici. qui negotiantur [Argeis]=Κόϊντον Μάρκιον [Κοΐν]του υἱὸν Ῥῆγα Ἰταλ[ικοι οἱ ἐργαζόμενοι ἐν Ἄργει] καὶ ἴδ. Henzen, Suppl. Orell. inscr. latin. ἀρ. 5291, 5295: «..... Italici, qui Argeis negotiantur» πρβλ. εἶτα Mommseu, R. G. τόμ. 2 σ. 51. Kuhn, städt, Verf. τόμ. 1. σ. 22. Voight. jus naturale, τόμ. 2. μέρ. 2. σ. 573. Περὶ Μιτυλήνης πρβλ. Orell «ἀρ. 4111.» civium Romanorum, qui Mitylemis negotiantur». Gruter. ἀρ. 474, 8. καὶ ἴδ. Kulhn καὶ Voigt, ἐν εἰρ. τ.

[57β] Στραδ. Ι'. 486 Cic. pro lege Manil c. 18,55. Παυσαν. Γ'. 23,2. Η'. 33, 1. Ἴδ. καὶ Böckh C. I. τόμ. 1. σ. 170 κξ. τόμ. 2. ἀρ. 2270. 2271. 2286. 2287. 2288. 2290. 2293. 2295. 3319. Kuhn, τόμ. 1. σ. 23. Mommsen, R. G. τόμ. 2. σ. 51. 404 κξ. Schömann, Gr. Alterh. τόμ. 2. 519. Περὶ τῆς ἐν Ρηνείᾳ νεκροπόλεως ἴδ. Ross, Archäol. Afsätze. τόμ. 1. σ. 62 κξ.

[58] Στράδ. ΙΔ'. 668.

Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀνατολῆς, ἔνθα τὸ Βυζάντιον ἀπὸ τοῦ πολέμου τοῦ Ἀνδρίσκου (πιθανῶς ἕνεκα τῆς ἀμφιβόλου διαγωγῆς αὐτοῦ ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, ὡς ἡ Ῥόδος ἕνεκα τῆς ἐν τῷ Περσεικῷ πολέμῳ διαγωγῆς αὐτῆς) εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ συνομολογήσῃ συμμαχίαν πρὸς τὴν Ῥώμην [59], ἔμεινεν ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τοῦ πολέμου τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτοῦ. Τὸ Περγαμηνὸν κράτος ὑφίστατο ἔτι ὡς ἐντελῶς αὐτοτελὴς πολιτεία. Πρὸς τούτοις ἡ νῆσος Κρήτη, ἧς οἱ κάτοικοι κατὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου τῶν Ῥωμαίων, τοῦ κατὰ Ἀντιόχου τοῦ μεγάλου (ἔ. 189), ἠσθάνθησαν τὸ πρῶτον τὴν καταθλιπτικὴν δύναμιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἀφοῦ τότε ἠπειλήθησαν ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Κοΐντου Φαβίου Λάβρωνος καὶ διετάχθησαν νὰ ἐλευθερώσωσι τοὺς πολυαρίθμους Ῥωμαίους καὶ Ἰταλούς, οἵτινες κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ὡς αἰχμάλωτοι πολέμου εἶχον πωληθῆ εἰς τὴν νῆσον ταύτην (τὴν διαταγὴν ταύτην μόνοι οἱ Γορτυναῖοι ἐξετέλεσαν [60]), ἔμεινεν ὡσαύτως ἄθικτος ἔτι ἀπὸ τῆς βίας τῶν Ῥωμαίων ἀρχόντων. Καὶ ὑπέστησαν πάντως οἱ Κρῆτες αὐστηρὸν σωφρονισμὸν τῷ 170 π. Χ., διότι κατὰ τὸν συνήθη αὐτοῖς τρόπον εἶχον παράσχει συνδρομὴν καὶ εἰς τὸν βασιλέα Περσέα διὰ τῶν μισθοφόρων αὐτῶν ἐν τῷ πρὸς τὴν Ῥώμην πολέμῳ [61]· καὶ ἡ μνημονευθεῖσα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σ. 319) ἔρις αὐτῶν πρὸς τοὺς Ῥοδίους (τῷ 153), ὡς καὶ αἱ ἐκ διαλειμμάτων ἔκτοτε συμβᾶσαι ἐγχώριαι διενέξεις ὑπὸ Ῥωμαίων πρεσβευτῶν ἐξωμαλύνθησαν [62]. Ἄλλως ὅμως ἡ Σύγκλητος συνήθως οὐδαμῶς σχεδὸν ἐφρόντιζε περὶ τῆς μακρὰν κειμένης ταύτης νήσου ἢ ἐφρόντιζε μόνον λίαν ἐπιπολαίως. Ἄλλως δὲ οἱ ἐλεύθεροι οὗτοι Κρῆτες, παρ' οἷς ἡ μὲν πάλαι χρηστότης ἀπώλετο διὰ ἀκο-

[59] Οὕτω κατὰ Διόδ. βιβλιοθ. ἔκδ. Bekker. σελ. 263. Ἀποσπασμ. Σκωριαλ. ἀρ. 16. Tacit Annal. XII. 62. καὶ Ἡσυχ. Μιλησ. Ἀποσπαμ. βιόλ. S. Πάτρια Κωνσταντινουπ. § 35 (παρὰ C. Müller, fragm. hist. Gr. τόμ. 4. σ. 153).

[60] Liv. XXXVII. 60. πρόλ. Nissen, « die vierte und fünfte Dekade des Livius » σ. 200 κξ.

[61] Liv. XLIII. 7.

[62] Πολυβ. ΛΓ'. 9, 1—3. 14, 3 καὶ 4. 15, 1=8.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λάστου δημοκρατικῆς διοικήσεως, ἡ δὲ πάλαι ῥώμη ἐξεδηλοῦτο ἔτι σχεδὸν μόνον ἐν χυδαίᾳ πρὸς πολέμους καὶ ἁρπαγὰς ῥοπῇ, ἠδύναντο νὰ καταχρῶνται τὰς δυνάμεις αὐτῶν καὶ νῦν, ὡς πρότερον, εἰς ἀγρίας μεταξὺ τῶν μεγάλων αὐτῶν πόλεων ἔριδας (ἰδίως Γορτήνης, Κνωσσοῦ καὶ Κυδωνίας)[63] ἢ εἰς ἐξωτερικὴν ὑπηρεσίαν μισθοφόρων πολεμιστῶν· ὅπερ δὲ καὶ τούτου χεῖρον, ἡ Κρήτη κατέστη βαθμηδὸν ἡ κυριωτάτη ἑστία κακίστης πειρατείας, εἰς ἣν, ὡς γνωστόν, οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ταύτης ἐξ ἀρχαίων ἤδη χρόνων εἶχον ῥοπήν[64]. Οἱ Κρῆτες δυσκόλως μόνον κωλυόμενοι μέχρι τινὸς ὑπὸ τῆς τοσοῦτον κατὰ τοὺς ἑπομένους ἰδίως χρόνους ἐξασθενησάσης Ῥόδου, δεινῶς διεβοήθησαν ὡς πειραταί, μεχρισοῦ ἐπὶ τέλους αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ἐπιτήδευμα αὐτῶν ἐγένετο αἰτία ἵνα δεινὴ ἐπὶ τῆς νήσου ἐνσκήψῃ ἡ θεία δίκη[65]. Τοὐναντίον δὲ ἡ ἐλευθέρα τῶν Ῥοδίων πολιτεία, ἐφ' ὅσον ἠδύνατο νὰ ἀνακύπτῃ μὲν βαθμηδὸν ἐκ τῶν βαρέων κατ' αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κατενεχθέντων πληγμάτων, ν' ἀμύνηται δὲ ἐναντίον τῶν Κρητῶν πειρατῶν, εἵλκυε πάλιν καὶ διετήρει κατὰ τοὺς ἑπομένους χρόνους τὸν σεβασμὸν τῶν συγχρόνων. Τοῦτο κατώρθωσε διά τε τῆς μονιμότητος καὶ τῆς κοσμιότητος τῆς δημοτικῆς αὐτῆς πολιτείας, ἐν ᾗ ἡ σωφροσύνη τῆς ἀκραιφνοῦς δημοκρατίας διεφαίνετο ἐν τῇ διατηρήσει τῶν χρηστῶν καὶ ζωτικῶν ἀριστοκρατικῶν στοιχείων[66], καὶ διὰ τῆς πιστῆς καλλιεργείας τῆς ἐπι-

[63] Ἐν ἔτει 189 π. χ. Liv. XXXVII. 60. ἔ. 185 π. χ. Πολυϐ. ΚΓ'. 15, 1—6. πρϐλ. Nissen, σ. 333. ἐν ἔ. 182 Πολυϐ. ΚΕ. 3 6. Nissen, σ. 334· ἐν ἔ. 174. Liv. XLI. 25 Nissen, σ. 335· ἐν ἔ. 169 Πολυϐ. ΚΖ'. 16, 1—4. ΚΗ'. 13, 1—5. Διοδ. Λ. 17. Nissen, σ. 337. Meier, Pergamen. Reich ἐν εἰρ. τ. σ. 391· ἐν ἔ. 165. Πολυϐ. Λ Α 1, 1. Ἔτι δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ δυνάστου τοῦ Πόντου Μιθριδάτου Ε'. τοῦ Εὐεργέτου, περὶ τὰ 120 π. Χ. Στραϐ. Ι. 477. Πρόλ. καθόλου Höck, Kreta. τόμ. 3. σ. 469—490.

[64] Πρϐλ. Στράϐ. ἐν εἰρ. τ. καὶ Ι'. 477. Περὶ τῆς λεηλασίας τῆς Σίφνου ὑπὸ Κρητῶν πειρατῶν (κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ προμνημονευθέντος Ῥοδιακοῦ πολέμου) ἴϐ. Διοδ. ΛΑ 45.

[65] Περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ πραγμάτων καθόλου πρϐλ. Mommsen, R. G. τόμ. 2 σ. 64 Schömann, Gr. Alterth. τόμ. 1, σ. 322. Hermann, Griech. Staatsalt. § 21 Σημ. 19 καὶ 20. §. 22. 22. σημ. 13. Höck ἐν εἰρ. τ. σ. 69 κξ. 455 κξ. 486. 490—492.

[66] Περὶ τῆς πολιτείας τῶν Ῥοδίων καὶ τῆς ἐκκλησίας, βουλῆς, πρυτάνεων, ναυάρ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στήμης καὶ τῆς τέχνης (ἴδ. κατωτ.), οὐχ ἧττον δὲ καὶ διὰ τοῦ ὑγιοῦς νοῦ καὶ τῆς συνετῆς πολιτικῆς, ὧν δείγματα ἔδοσαν οἱ πολῖται αὐτῆς ἐν μέσῳ τῶν μεγάλων γεγονότων, εἰς ὧν τὴν περιγραφὴν μεταβαίνομεν ἤδη.

χων καὶ ἄλλων ἀρχόντων πρβλ. Πολυϐ. ΙΓ'. 5. ΙΕ. 23. ΙΣ. 35. ΚΓ. 3 ΚΖ. 4,6. ΚΗ 15. ΚΘ'. 4. 5. Cic. de rep. I. 31. III. 35. Liv. XLII. 45. Ἄππια. Ἐμφύλ. Δ'. 66. Στράϐ. ΙΒ'. 575. καὶ περὶ τῆς ἐν Ῥόδῳ πρὸς τοὺς πένητας παρεχομένης ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ τῶν εὐπόρων ἀρωγῆς καὶ προστασίας ἴδ. Στράϐ. ΙΔ. 652. Ιρβλ. εἶτα O. Müller «die Dorier», τόμ. 2. σ. 135 κξ. 150 Wachsmuth, hellen. Alterthumsk. τόμ. 1. σ. 756. καὶ Westermann παρὰ Pauly, Realencycl. T. VI. 1. σ. 489.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου.

Εἴδομεν ἤδη ὅτι ἡ ἱστορία τῆς καταλύσεως τῆς τελευταίας ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Ἑλλάδι αὐτοτελοῦς πολιτικῆς δυνάμεως ἀπαρτίζεται μόνον διὰ τῆς συναρμολογήσεως πλήθους μεμονωμένων εἰδήσεων, αἵτινες εὑρηνται διεσπαρμέναι παρὰ πολλοῖς συγγραφεῦσι πολλῶν ἀπ' ἀλλήλων ἀφισταμένων αἰώνων. Ἀσυγκρίτως ἐνδεεστέρα καὶ ἀτελεστέρα εἶναι ἡ ἱστορία αὕτη ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ τῶν 57 ἐτῶν, ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἡ ἀρχαία χώρα καὶ ὁ λαὸς τῶν Ἑλλήνων, δι' ἰδιαιτάτης ἐξελίξεως τῶν πραγμάτων μεταξὺ τῆς κοσμοκράτορος πόλεως καί τινος νεωστὶ αὐξηθείσης μεγάλης ἐν Ἀνατολῇ δυνάμεως, εἰσέρχεται πάλιν ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς τὸν κύκλον τῆς μεγάλης παγκοσμίου πολιτικῆς κατὰ τρόπον τοσοῦτον ὑπέροχον, ὅσον καὶ ὀλέθριον. Καθ' ὅλον τοῦτο τὸ χρονικὸν διάστημα τῶν 57 ἐτῶν ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἑλλὰς φαίνεται τρόπον τινὰ μὴ ὑπάρχουσα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῇ πολιτικῇ. Ἡ Μακεδονία διετήρει βεβαίως διαρκῶς ἔτι μεγάλην σπουδαιότητα ὡς τὸ φυσικὸν προπύργιον τῶν νοτίων πεπολιτισμένων χωρῶν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου ἐναντίον τῶν πολλῶν καὶ φιλοπολέμων βαρβάρων λαῶν τῶν οἰκούντων ἀνατολικῶς καὶ βορειανατολικῶς τῶν παρὰ τὸν Νέστον ὀρίων καὶ βορείως τοῦ Δαρδανικοῦ ὀροπεδίου, πρὸς οὓς οἱ Ῥωμαῖοι διοικηταὶ τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἀδιαλείπτους σχεδὸν ὑφίσταντο καὶ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δυσχερεῖς ἀγῶνας[1]. Ἀλλὰ περὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος οὐδὲν ἐν συναφείᾳ καὶ συνοχῇ ἱστορικῇ ἀναφέρουσιν οἱ συγγραφεῖς, ἐξ ὧν τῶν συγγραφῶν ἀρυόμεθα τὰς γνώσεις ἡμῶν περὶ τῆς καθολικῆς ἱστορίας τῶν χρόνων τούτων· καὶ αἱ μόναι ἡμῶν εἰδήσεις ἐν τούτῳ εἶναι αἱ ὀλίγαι εἰδήσεις αἱ παρεχόμεναι ὑπὸ τῶν συγγραφέων, οἵτινες χρησιμεύουσιν ὡς πηγαί, καὶ ὑπό τινων ἐπιγραφῶν. Διὰ τοῦτο δὲ περὶ ἱστορίας Ἑλλάδος κατὰ τὸ ἀπὸ 146 ἢ 145 π. Χ. μέχρι 89 π Χ. χρονικὸν διάστημα δὲν δύναται νὰ γείνῃ λόγος ὑπὸ τὴν αὐστηροτέραν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος· μόλις δὲ δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν γενικήν τινα ἰδέαν περὶ τῆς καθόλου καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους.

[1] Κατὰ τὰς ἀνωτέρω πολλαχῶς ἤδη μνημονευθείσας τοῦ A W Zumpt περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Μακεδονίας ἐρεύνας ὡς διοικηταὶ Μακεδονίας, καθόσον εἶναι γνωστόν, ἀναφέρονται μετὰ τὸν ἀνωτέρω μνημονευθέντα Λ. Λικινίον Νερούαν: ὁ πραίτωρ Δ. Ἰούνιος Σιλανὸς Μανλιανὸς (Drumann, Gesch. Roms. τόμ. 4. σ. 45 κξ πιθανῶς τῷ 141 ἢ 140 π. Χ.), ὁ πραίτωρ Μ. Κοσκίνιος, ὁ (ἐν ἔτει 135 π. Χ.) διεξαγαγὼν εὐτυχεῖς πολέμους ἐναντίον τοῦ ἀγρίου Κελτικοῦ λαοῦ τῶν Σκορδίσκων (τῶν ἐν τῇ νῦν Κροατίᾳ, Βοσνίᾳ καὶ Σερβίᾳ οἰκούντων, ἐν μέρει δὲ καὶ μέχρι Θράκης ἐκταθέντων). Liv. Epit. LVI. (Zumpt. Comm. Epigr. τόμ. (2 σ. 165)· εἶτα φαίνεται ὅτι ὁ κατὰ τὸ ἔτος 119 π. χ. ὕπατος Καικίλιος Μέτελλος (ὁ Δαλματικός), ἐν τοῖς πρὸς τὰς Δαλματικὰς φυλὰς πολέμοις αὐτοῦ, οἵτινες μεγάλην παρήγαγον κίνησιν καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις βαρβάροις τοῦ Βορρᾶ καὶ τῆς Ἀνατολῆς, κατὰ τὸν χρόνον τῶν πολέμων τούτων (119—117 π. χ.) εἶχε καὶ τὴν τῆς Μακεδονίας διοίκησιν (σ. 233 κξ)· εἶτα δὲ ὁ Κόϊντος Φάβιος Μάξιμος Ἐβοῦρνος, γενόμενος ὕπατος τῷ 116, ἐπολέμησεν, ὡς φαίνεται, ἐν Μακεδονίᾳ, ἔνθα ὕστερον ἐκυβέρνησε καὶ ὡς ἀνθύπατος (ἴσως δέ, ἐπειδὴ ὁ ὕπατος τοῦ ἔ. 114 Γάϊος Πόρκιος Κάτων ὑπέστη τότε ὁλοσχερῆ ἥτταν ὑπὸ τῶν Σκορδίσκων, καὶ ἐν τούτῳ ὡσαύτως τῷ ἔτει ἔμεινεν ἐν Μακεδονίᾳ). πρβλ. Zumpt. σ 167—172. Hermann, Defens. σ. 5. Τὴν τοῦ ὑπάτου Κάτωνος ἥτταν ἐξεδικήθη ὡς διοικητὴς Μακεδονίας ὁ πραίτωρ Τ. Τίδιος τῷ 113 π. Χ. (Zumpt, σ. 171 κξ), εἶτα δὲ ἀπὸ τοῦ 112 π. χ. ἐπολέμησεν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν ταῖς γείτοσι χώραις ὁ ὕπατος τοῦ ἔτους τούτου Μ. Λίβιος Δροῦσος μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἔ. 111 π. Χ. Ἀκολούθως ἀπὸ τοῦ 110 (μέχρι πιθανῶς τοῦ τέλους τοῦ 108 π. χ.) διεξήγαγεν ὁμοίους πολέμους ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ ἐναντίον τῶν Σκορδίσκων καὶ τῶν Θρᾳκικῶν φυλῶν ὁ τοῦ ἔτους 110 π. Χ. ὕπατος Μ. Μινούκιος Ροῦφος (Zumpt σ. 172). Μετὰ μακρὸν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν διοικητῶν τούτων χάσμα ἀναφέρεται ἐπὶ τέλους ὁ πραίτωρ Γάϊος Σέντιος Σατουνῖνος, ὃν θέλομεν ἰδεῖ ὕστερον ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῷ Μιθραδατικῷ πολέμῳ κατὰ Zumpt, σ. 173 κξ, ἀπὸ τοῦ ἔ. 192 π. Χ. (πρβλ. κατωτ.) ἴδ καὶ Mommsen, Röm. Münzwesen. σ. 692 κξ. καὶ 375. Σημ. 30 κατὰ Mommsen τῷ 665 ἀ. κτ. Ρώμ. ἤτοι τῷ 89. π. Χ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μεθ' ἱκανῆς βεβαιότητος δυνάμεθα νὰ φρονῶμεν ὅτι τὸ μέχρι τῆς καταστροφῆς τῆς Κορίνθου ζωτικώτατον ἔτι διαρκῶς διατελοῦν τμῆμα τῆς Ἑλλάδος, ἤτοι ἡ Πελοπόννησος, κατ' ἀκολουθίαν τοῦ ἀτυχοῦς πρὸς Ῥωμαίους πολέμου περιέπεσεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰς τελείαν πολιτικὴν ἀπάθειαν· τὸ αὐτὸ δὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν ἀπὸ τοῦ πολέμου τοῦ Περσεικοῦ παντελῆ καταστροφὴν παθουσῶν χωρῶν τῆς μέσης καὶ βορείου Ἑλλάδος. Ἀποτέλεσμα τούτων εἶναι ὅτι ἐκείνη μόνη τοὐντεῦθεν ἡ Ἑλληνικὴ πόλις σημαντικωτέρα πάλιν παρίσταται, ἥτις, ἀφοῦ ἐπὶ μακρὸν χρόνον κατέστη σέμνωμα τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ ἠθικῶς τε καὶ πολιτικῶς καὶ οἰκονομικῶς κατέπεσε βαθέως, ἐπ' ἐσχάτων δὲ αὐτὴ ἔδωκε τὴν πόρρωθεν ὤθησιν (σ. 322) εἰς τὴν τελικὴν καταστροφὴν τῶν Ἀχαιῶν· αἱ Ἀθῆναι δηλονότι. Αἱ Ἀθῆναι δὲν εἶχον προσβληθῇ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῶν συμφορῶν τοῦ τελευταίου πολέμου· ἡ ἀπὸ μακροῦ χρόνου σύμμαχος αὕτη τῶν Ῥωμαίων εἶχε σώσει εὐτυχῶς πρὸ πάντων τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς σπουδαιότητα ὡς πρωτίστη ἑστία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης· τὴν δύναμιν δηλονότι ἐκείνην τοῦ Ἀττικοῦ βίου, ἥτις ἦτο προωρισμένη νὰ παράσχῃ εἰς τὴν ἀρχαίαν πόλιν τοῦ Περικλέους καὶ Πλάτωνος, καὶ ἐν τοῖς ὑστέροις ἔτι χρόνοις, διαρκῆ σημαντικότητα καὶ μεγάλην αἴγλην. Ἐν τούτοις ἐπὶ μακρὸν χρόνον μετὰ τὴν ἐπονείδιστον περὶ Ὠρωπὸν πρᾶξιν καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Κορίνθου οὐχὶ τοιαῦτα πάντως εὐφρόσυνα θεάματά εἰσι τὰ ἑλκύοντα πάλιν ἐν πρώτοις τὸ βλέμμα τῶν συγχρόνων ἐπὶ τὰς Ἀθήνας. Τοὐναντίον δὲ ἓν τῶν φρικωδεστάτων θεαμάτων τῆς γενεᾶς ταύτης ἤψατο νῦν, μετὰ καταστρεπτικῆς δυνάμεως, καὶ τοῦ τότε περιωρισμένου Ἀττικοῦ βίου. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐν τῷ τότε Ῥωμαϊκῷ κράτει ἀπὸ πολλοῦ χρόνου, ἀλλ' ἰδίως ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ δευτέρου Καρχηδονιακοῦ πολέμου, ἐλάμβανε διηνεκῶς μείζονα ἐπέκτασιν ἡ δουλεμπορία μεθ' ὅλων τῶν ἀρρήτων φρικαλεοτήτων καὶ μεθ' ὅλων τῶν κοινωνικῶν αὐτῆς κινδύνων καὶ συμφορῶν, Οὐχ ἧττον δὲ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τοὺς ἐπ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ακολουθήσαντας τῇ καταστροφῇ τῆς Καρχηδόνος καὶ τῆς Κορίνθου, ὅτε πολλαὶ χιλιάδες Μακεδονικῶν, Ἑλληνικῶν, Καρχηδονιακῶν, Ἱσπανικῶν καὶ ἐκ βορείων χωρῶν καταγομένων οἰκογενειῶν οἰκτρότατα ἐξανδραποδιζόμεναι ἐπωλοῦντο καὶ ἐν μὲν ταῖς παραλίαις τῆς δυτικῆς Ἀσίας οἱ Κίλικες καὶ οἱ Κρῆτες πειραταὶ καὶ δουλέμποροι τὴν ἁρπαγὴν ἀνθρώπων μετήρχοντο ὡς ἐπάγγελμα, μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων (σ. 402) ἐν τῇ ἐν Δήλῳ ἀγορᾷ τῶν δούλων ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ μύριοι δοῦλοι ἐξήγοντο τῶν πλοίων καὶ ἐπωλοῦντο· κατὰ τοὺς χρόνους λοιπὸν τούτους οὐ μόνον εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἰταλίας (ἐν ἔ. 133) ἐπικινδυνότατα κινήματα μεταξὺ τῶν δούλων ἐξεδηλοῦντο, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀτυχεῖ νήσῳ Σικελίᾳ, τῇ κυριωτάτῃ εἰς τε τοὺς Ῥωμαίους καὶ τοὺς ἐπαρχιώτας Ἕλληνας δουλεμπορίας καὶ ἐμπορίας φυτῶν ἀγορᾷ, ἀπὸ τοῦ 135 - 134 π. Χ. ἤδη ἠναγκάζοντο οἱ Ῥωμαῖοι νὰ διεξάγωσι πόλεμον μακροχρόνιον καὶ κινδυνωδέστατον [1β] ἐναντίον τῶν κατὰ μεγάλα στίφη ἐπαναστάντων δούλων, ἐν οἷς ἰδίως δοῦλος τις Ἕλλην Ἀχαϊκῆς καταγωγῆς, ὀνόματι Ἀχαιός [2α], ὡς ὁπλαρχηγὸς ὑπέροχον ἔλαβε θέσιν. Καὶ τὰ κινήματα ταῦτα μετεδόθησαν (133 π. Χ.) καὶ εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῆς Ἀττικῆς. Διότι οὐ μόνον ἐν τῇ νήσῳ Δήλῳ ἐγένετό τις ἐπανάστασις δούλων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἀττικῇ αὐτῇ ἐξηγέρθησαν τὰ σμήνη τῶν δούλων τὰ ἐργαζόμενα εἰς τὰ ἀρχαιόθεν περίφημα ἀργυρεῖα τοῦ Λαυρίου. Οἱ δοῦλοι οὗτοι ἐφόνευσαν τὸν ἐπιστάτην αὐτῶν, εἶτα δὲ καταλαβόντες τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Σουνίου ἐδήωσαν τὴν Ἀττικὴν γῆν, μόλις δὲ καὶ δυσχερῶς κατεβλήθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναϊκῶν στρατευμάτων τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείτου ἀγομένων [3]. Καὶ ἡ μὲν ἐπανάστασις κατε-

[1β] Ὁ W. Lehmann (ἐν τῷ «Φιλολόγῳ» (Philologus) 1865. τόμ. 22. τευχ. 4. σ. 711) φρονεῖ τοὐναντίον ὅτι ἡ ἐξέγερσις τῶν ἐν Σικελίᾳ δούλων ἤρξατο ἤδη τῷ 139 π. Χ. (ἴσως δὲ καὶ ἔτι πρότερον τῷ 140 π. Χ.) καὶ ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολέμησαν κατ' αὐτῆς ἐν ἀρχῇ μὲν (138—134) ἀτυχῶς, εἶτα δὲ (135—132) μετ' ἐπιτυχίας.

[2α] Διοδωρ. ΛΔ΄. 2, 16 καὶ 42. Πρβλ. Nitzsch, «die Gracchen» σ. 287. 289 κξ.

[2β] Διοδ. ΛΔ΄., 2, 19. Oros V. 9.

[3] Διοδ. ἐν εἰρ. τ. Ποσειδων. παρ' Ἀθηναίῳ Σ΄. κ. 21. (104). σ. 272 ε. Oros V. 9.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βλήθη, ὡς ἦτο εἰκός· ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀττικὴ μεταλλουργία φαίνεται ὅτι οὐδέποτε πλέον ἀνέλαβεν ἀπὸ τοῦ πλήγματος τούτου. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἐπὶ μακρὸν ἐκλείπει πάλιν τὸ ὄνομα τῶν Ἀθηναίων ἐκ τῶν χρονικῶν τῆς πολιτικῆς ἱστορίας τῆς περιόδου ταύτης. Πλὴν τῶν οὐχὶ δαψιλῶν εἰδήσεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν τότε κατάστασιν τῶν Ἀττικῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν, περὶ ὧν κατωτέρω θέλομεν ἐν συνεχείᾳ διαλάβει, ὡς καὶ τῶν ὀνομάτων τινῶν ἀρχόντων, ὧν ἄλλως τὰ ἔτη τῆς διοικήσεως σπανίως μόνον δύνανται νὰ καθορισθῶσιν ἀκριβῶς[5], ὑπάρχει μόνον ἡ παράδοσις, ὅτι ἐπὶ ἄρ-

(Paul. Diacon.) Histor. miscell. 60. πρβλ. Finlay, Greece under the Romans ἔκδ. 2 (1857). γερμαν. μεταφρ. (1861) σ. προλογ. XXII κ. σ. 21 κξ. Nitzsch, ἐν εἰρ. τ. 261 Ellissen. z. Geschichte Athens σ. 10. Ὁ Mommsen, R. G. τόμ. 2. σ. 79 καὶ 137, ἀποβλέπων προφανῶς εἰς τὸ μνημονευθὲν τοῦ Ἀθηναίου χωρίον φρονεῖ ὅτι δύο ἐπαναστάσεις δούλων τοῦ Λαυρίου πρέπει νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἐγένοντο, ἡ μὲν τῷ 133 π. χ. ἡ δ' ἑτέρα (104-102) ὑπὸ τὸν Ἀθηνίωνα κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Σικελίᾳ ἐπαναστάσεως.

[4] Τὰ μεταλλεῖα ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τοῦ Ξενοφῶντος ἦσαν πολλῷ ἧσσον προσοδοφόρα ἢ πρότερον. Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Στράβωνος (τοῦ Αὐγούστου), μετὰ τὰ βαρέα δεινοπαθήματα, ὅσα ἔπαθεν ἡ Ἀττικὴ ἐν τῷ πρώτῳ Μιθριδατικῷ πολέμῳ καὶ ἐν τοῖς ἐμφυλίοις πολέμοις τῶν Ῥωμαίων, εἶχεν ἐγκαταλειφθῇ ὁλοσχερῶς ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν ἐξηντλημένων καὶ ἠρημωμένων ἀργυρείων· περιωρίζετο δὲ ἡ ἐργασία ἡ ἐν Λαυρίῳ ἁπλῶς εἰς τὴν ἀναχώνευσιν τῆς παλαιᾶς ἐκβολάδος. Πρβλ. Στραβ. Θ' 399. Vitruv. VII. 7. Plin. N. H. XXXVII. 5 (18.) 70. Πλουτ. περὶ ἐκλελοιπ. χρηστηρ. κ. 43. Παυσαν. ἐν εἰρ. τ. 1, 1. ἴδ. καὶ Beutler, σ. 41. Böckh, Staatshalt d. Athen. τόμ. 1. σ. 420. Leake, γερμαν. μετάφρ. ὑπὸ Westermoan, σ. 56. Bursian, Geograph. τόμ. 1. σ. 354 κξ.

[5] Πολλαὶ ὑπάρχουσιν ἀληθῶς συλλογαὶ ὀνομάτων ἐπωνύμων ἀρχόντων Ἀθηναίων ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς ἐπακολουθήσασιν εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς ἐπαρχίαν μεταβολὴν τῆς Μακεδονίας· εἰδικῶς δὲ ἀναφέρω ἐνταῦθα τὰς πραγματείας τοῦ M. H. E. Meier, Comm. Epigraph. secund. Halle, 1854. 4. σ. 75 κξ. εἶτα δέ σ. 79κξ (Index atticorum archontum eponymorum, qui post Ol. 121,2 eum magistratum obtinuerunt. Hal. 1854), τὸν παρὰ Hermann κατάλογον (Griech. Stantsalterth ἔκδ. 4 1855 σ. 772 κξ.), ἔτι δὲ Α. Ρουσοπούλου, «κατάλογον τῶν ἐν Ἀθήναις γενομένων ἀρχόντων» ἐν τῷ τούτου «ἐγχειριδίῳ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας» ἐν Ἀθήναις 1861. σ. 169 κξ. καὶ Westermann, ἐν τῷ ἄρθρῳ «ἄρχοντες (Archontes)» ἐν Pauly, Realencyclop. τόμ. 1. ἔκδ. 2 σ. 1476κξ. Ἐν τούτοις ἐν ὀλίγαις μόνον περιπτώσεσιν, ἰδίως ὡς πρὸς τοὺς μέχρι Αὐγούστου χρόνους, δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὰ ἔτη τῆς ἀρχῆς ἑκάστου τῶν ἀρχόντων τούτων, ὧν τὰ ὀνόματα τυχαίως μόνον διεσώθησαν εἰς ἡμᾶς. Οἱ νεώτεροι ἐρευνηταὶ ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ Ἀντιθέου ἐκείνου, ὃν ὁ Παυσανίας μετὰ πλημμελοῦς χρονολογίας ἀναφέρει ὡς ἄρχοντα «Ὀλυμπιάδι ἑξηκοστῇ πρὸς τοῖς ἑκατόν» ἤτοι 140 π. Χ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γοντος Ἀγαθοκλέους (ἔ. 126-125 ἴδ. τὴν προηγ. σημ.) πρεσβεία τοῦ περιφήμου Ἰουδαίου ἀρχιερέως καὶ ἐθνάρχου Ὑρκανοῦ

ἅμα δὲ καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει, καθ' ὃ ἐγένετο ἡ τῆς Κορίνθου καταστροφή, ἤτοι τῷ 146 π. Χ. ἴδ. Westermann, σ. 1474. Hermann, Eroberung von Corinth. σ. 351. Griech. Staatsalt. σ. 572) προσδιορίζουσιν ἀσφαλῶς μόνον τὰ ἔτη τῶν ἐπωνύμων ἀρχόντων Ἀγαθοκλέους (Ἰωσήππ. Ἀρχαιολ. Ἰουδ. ΙΔ'. 8,5) ἄρξαντος (κατὰ Hermann (σ. 572) καὶ Westermann, (σ. 1476). Meier, Ind. Eponym. ἴδ. ὄνομ. Ἀγαθοκλ.) καὶ Ellissen (σ. 11) συμφώνως πρὸς τὸν Corsini, Fast. Att. I. 279 κξ. IV. 114) ἐν Ὀλυμπ. 163,3 =126 π. Χ. καὶ τοῦ Ἰάσωνος (Φλέγοντ. περὶ τῶν Θαυμασίων κ 10) ἄρξαντος κατὰ Hermann (σ. 574), Ellissen, (σ. 11), Meier, (ἐν λ. Ἰάσων,) καὶ Westermann, σ. 1479 (πρβλ. Clinton. Fast. Hellen. τόμ. 3 σ. 120) ἐν Ὀλυμπ. 163,4=125 π. χ. Πρὸς τούτοις ἀναφέρεται καὶ ὁ Θεόφημος (Εὐσεβίου Χρονικὰ Ἀρμενικά. πρβλ. Niebur. kl. histor u. philol. Schriften, μέρ. 1. σ. 249). ἄρξας τῷ 62 π. Χ.=Ὀλυμπ. 179, 3. Meier, Ind. ἴδ. λ. Westermann, σ. 1478· εἶτα δὲ καὶ Ἡρώδης (Διόδωρ. Α. 4) τῷ 60 π. 6.=Ὀλυμπ. 180, 1. προβλ. Clinton. Fast. Hellen. τόμ. 3. σ. 182 κξ Ellissen, σ. 21 κξ. Westermann, σ. 1478. Meier, Ind. ἐν λ. Ἕτερός τις Ἀγαθοκλῆς ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν ἐτῶν 47—40 π. Χ. ὡς φρονοῦσιν ὁ Keil (Rhein. Musenum XVIII σ. 67 καὶ ὁ Westermann (σ. 7476).

Γενικῶς ὅλως ὡς «ἐν τῷ δευτέρῳ ἢ τῷ πρώτῳ π. Χ. αἰῶνι» (μεταξὺ 168 καὶ 27 π. Χ.) θεωρεῖται ἄρξας ὁ Ἀργεῖος ὁ Τρικορύσιος Ἴδ. παρὰ Meier. Ind. ἐν Ἀργεῖος (Comm. Epigr. ἀρ. 43,23). Bergk, Ztschrft. für Alt. Wiss. 1853. ἀρ. 35. σ. 278. Westermann, σ. 1347 καὶ ὁ Μέδειος, Meier Ind. ἐν λ. Μεδ. καὶ Comm. Epigr. II. ἀρ. 24, 15. σ. 50. Westerm. σ. 1479· εἶτα δὲ «οὐχὶ πρὸ τοῦ 27 π. Χ.» Ἄρειος ὁ Παιανιεύς· κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τὴν παρὰ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 478, διωρθωμένην ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς δημοσιευθείσης ἐν Archäol. Litteraturzeitung τῆς Χάλλης. 1838. ἀρ. 196. Ἐφημερ. ἀρχαιολ. (Ἀθηνῶν) 1839. ἀρ. 186. καὶ Ross, Demen v. Att. ἀρ. 6. Meier, Ind. ἐν λ. Ἄρειος. Westerm. ἐν εἰρ. τ. σ 1447. Ὁ Παράμονος καὶ «ὁ Διόνυσος ὁ μετὰ Παράμονον, ἀναφέρονται ὡς ἄρξαντες «πρὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων (πάντως μετὰ τὴν 152 Ὀλυμπ)». C. I. Gr. τόμ. 1. ἀρ. 124. Meier, Ind. ἐν λ. Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ πρώτου π. Χ. αἰῶνος θεωρεῖται ἄρξας ὁ Ἀριστάρχος (Keil, Rhein. Mus. XVIII. σ. 61. Westermann, σ. 1477), ἔτι δὲ ὁ Δημήτριος ἔπειτα ὁ Ἵππαρχος Westermann, σ. 1479 ὁ Λήναιος, Westermann, ἐν εἰρ. τ. καὶ Νικόδημος, Westermann, σ. 1480. Τέλος μεταξὺ 12 καὶ 1 π. Χ. (Böckh G I. τόμ. 1. ἀρ. 477) ὁ Νικίας (πρβλ. Meier, Ind. ἐν λ.)· ἀλλὰ μετὰ τούτου καὶ μετὰ τοῦ Θρᾳκὸς δυνάστου Ροιμιτάλκου (ἄρξαντος κατὰ Ross, Demen, ἀρ. 10, 10. τῷ 125 ἀπὸ κτ. Ρ.=29 π. Χ. κατὰ Meier, Ind. ἐν λ. τῷ 708 κ. Ρ.=46. π. Χ. ἐνῷ ὁ Corsini F. A. II 194 κξ. IV. 147 κξ. ἴδ. Ellissen, σ. 29, ὡς ἔτος τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ θεωρεῖ τὸ 9 π. Χ. καὶ ὁ Böckh (ἐν ἀρ. 265) θεωρεῖ τὴν ἀρχὴν τοῦ Ροιμιτάλκου ἀναγομένην εἰς τὰ μετὰ 772 κ. Ρ.=19 μ. Χ. ἔτη) ἀπτόμεθα ἤδη τῶν χρόνων ἐκείνων, ὧν ἡ ἱστορία μέλλει νὰ ἐκτεθῇ ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ βιβλίου τούτου.

Ἔτι ἐνδεέστερος εἶναι ὁ κατάλογος τῶν ὀνομάτων τῶν ἀνωτάτων στρατηγῶν τῆς περιόδου ταύτης. Διεσώθησαν ἡμῖν τὰ ὀνόματα τοῦ Ἡρακλείτου (ἴδ. σ. 409) εἶτα δὲ Ἀριστίππου (ἴδ. κατωτ. ἀπὸ τῆς σημ. 36 κξ) ἀρξάντων κατὰ τὰ ἔτη 88—86 π. Χ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοῦ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀσμοναίων (135-107) ἐφάνη ἐν Ἀθήναις καὶ ὅτι ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἐψηφίσατο πρὸς τιμὴν τοῦ ἡγεμόνος τούτου ψήφισμά τι ἄξιον λόγου[6]. Ἔκτοτε παρέρχονται 37 ἔτη μεχρισοῦ ὁ πρῶτος Μιθραδατικὸς πόλεμος παρέχει τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἀθηνῶν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην Ἑλληνικῶν πόλεων ἱστορίαν νέον τι καὶ δὴ τραγικώτατον διαφέρον.

Ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, ἡ διερεύνησις τῆς ἱστορικῆς ὕλης ἐνδεέστατον, καθὰ παρετηρήσαμεν ἤδη, παρέχει ἡμῖν κεφάλαιον εἰδήσεων. Ἓν μόνον μάλιστα καθ' ὅλην τὴν ἑπομένην περίοδον γινώσκομεν κυρίως συμβεβηκὸς ἐκ τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀχαΐας, ἐν ᾧ βλέπομεν αὐτοὺς πάλιν ὡς δρῶντας πάν-

Εἶτα δέ, μέχρι τοῦ τέλους τῆς πρὸ Χριστοῦ ἰδίως χρονολογίας, πρὸ τοῦ 51 π. Χ; ὁ ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος (ad Att. V. 11, 6. ad fam. XIII. 1) μνημονευόμενος Πολύχαρμος· πρβλ. Meier, Ind. ἐν λ. Πολύχαρμος καὶ Ellissen, σ. 23. Ὡς σύγχρονος τοῦ προμνημονευθέντος ἄρχοντος Μεδείου ἀναφέρεται ὁ στρατηγὸς Ἀπολλόδωρος· Meier. Comm. Epigr. II. ἀρ. 24, 16 σ. 50. Οὐχὶ πρὸ τοῦ 727 κ. Ρ.=27 π. Χ. ὑπῆρξεν ὁ Παμμένης ὁ Μαραθώνιος Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 478. Τέλος μεταξὺ τῶν ἐτῶν 12 καὶ 1 π. Χ. Εὐκλῆς ὁ Μαραθώνιος· Böckh B. I. τόμ. 1. ἀρ. Meier, ind. ἐν λ. Νικίας. Στρατηγὸς ἴσως ἦτο (ἀλλὰ πρὸ τοῦ Ἀριστίωνος) καὶ ὁ Σεραπίων. Meier ἐν εἰρ. τ. ἀρ. 41. σ. 41 *.

[6] Ἰωσήππ. Ἀρχ. Ἰουδ. ΙΔ'. 8, 5. Ellissen, σ. 11. Meier. Comm. Epigr. I ἀρ. 11 σ. 27. καὶ Ind. arch. ἐν λ. Ἀγαθοκλῆς. Ewald. Gesch. d. Volkes Israel. τόμ. 4. σ. 457 567. Ἀλλ' ἐναντίον τῆς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ταὐτότητος τῶν ἐν Μακκαβ. Α'. 12, 2 κξ. 14, 16. 20 κξ. πρβλ. Μακκαβ. Β'. 5, 9 καὶ Ἰωσήππ. Ἀρχαιολ. ΙΓ'. 5, 8 μνημονευομένων Σπαρτιατῶν (μεθ' ὧν εἷς τῶν τοῦ Ἰωάννου Ὑρκανοῦ προκατόχων, ὁ Ἀσμοναῖος Ἰωάννης ἀνενέωσε τῷ 144 π. χ. προγενεστέραν τινὰ συνθήκην, ἴδ. Ewald, ἐν εἰρ. τ. σ. 277 κξ. 381) ἤγειρεν ἀντιρρήσεις ὁ Hitzig, ὅστις ἐν τῷ περιοδικῷ τῆς Γερμανικῆς Ἀνατολ. ἑταιρείας (Zeitschrift der deutsch. morgenländ. Gesellschaft) τόμ. 9 1855, τεῦχ. 4. σ. 731—737 τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐνταῦθα Σπάρτην ἑρμηνεύει ὡς «Σπάρτην τινὰ τῆς Λυκίας» = Πάταρα τῆς Λυκίας. **

* Τοῦ παρὰ Wescher καὶ Foucart, Inscriptions de Delphes, σ. 273. ἀρ. 424. στιχ. 3 καὶ 4 (πρβλ E. Curtius, Gött. Gelehrt. Anz. [Nachricht v. d. Königl Gesel. d Wiss.] 1864 σ. 170) μνημονευομένου στρατηγοῦ Ξενοκλέους δὲν δύναμαι ἔτι νῦν νὰ προσδιορίσω τὸ ἔτος τῆς στρατηγίας. (Σ. Συγγρ.)

** Κάλλιον Σπάρτην νοητέον τότε οὐχὶ τὰ Πάταρα τῆς Λυκίας, ἀλλὰ τὰ ὑπὸ Πολυβίου Ε. 72, 4 ἀναφερόμενα Σάπορδα τῆς Παμφυλίας, τὰ καλούμενα νῦν Σπάρτα (Ἱσπάρτα). ἴδ. πρὸς τούτοις τὸ ἐν Μακκαβ. Α. 15, 23 ἄξιον προσοχῆς χωρίον περὶ τῶν σχέσεων τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὴν Δῆλον καὶ Σικυῶνα, Κρήτην, Ῥόδον, Ἁλικαρνασσόν, Μύνδον καὶ Κνίδον. (Σ. Μ.)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τως παρισταμένους. Ἐξ ἐπιγραφῆς τινος δηλονότι, οὐδαμῶς ἀτυχῶς ἐξ ἄλλοθεν προερχομένων εἰδήσεων συμπληρουμένης, μανθάνομεν ὅτι (πιθανῶς τῷ 115 π. Χ.) ἐν τῇ Ἀχαϊκῇ πόλει Δύμῃ ἐξερράγη ἐπανάστασις ἔχουσα ἀρχηγοὺς τρεῖς ἐπιφανεῖς ἄνδρας, Σῶσον τὸν Ταυρομένους, τὸν δαμιουργὸν Φορμίσκον τὸν Ἐχεσθένους καὶ Τιμόθεον τὸν Νικίου. Ἡ ἀφορμή, ἡ πορεία ὡς καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν κατεβλήθη ἡ ἐπανάστασις αὕτη, μένουσιν ἡμῖν ἄγνωστα. Μανθάνομεν μόνον ὅτι ἡ ἐπανάστασις αὕτη, καθ' ἣν, ὡς φαίνεται, δὲν ἔλειπον βαρεῖαι κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς μερίδος βιαιότητες[7], ἔνθεν μὲν ἔφερε χαρακτῆρα κοινωνιστικὸν δημοκρατικόν, σκοποῦσα τὴν καταστροφὴν τῶν χρεωστικῶν πινάκων, ἔνθεν δὲ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῆς τιμοκρατικῆς πολιτείας, τῆς μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κορίνθου εἰσαχθείσης εἰς τὴν Δύμην, καὶ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημοκρατίας, ἥτις καὶ παροδικῶς, ὡς φαίνεται, ἐπετεύχθη. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ταύτην τὸ βουλευτήριον μετὰ τῶν ἀρχείων ἐγένοντο παρανάλωμα πυρός. Δὲν γινώσκομεν σαφῶς, ἐὰν τὸ κίνημα κατεστάλη ὁλοσχερῶς ὑπὸ τῆς λοιπῶν πόλεων τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας[7α] ἢ ἂν τοῦτο ἁπλῶς ἐγένετο καὶ διὰ τῆς συμπράξεως τῶν στρατευμάτων τοῦ τότε ἀνθυπάτου τῆς Μακεδονίας Κοΐντου Φαβίου Μαξίμου Ἐβούρνου (σ. 407)· δὲν γινώσκομεν ὡσαύτως ἐὰν κατ' ἀκολουθίαν τῶν γεγονότων τούτων κατέστη χείρων ἡ θέσις τῆς πόλεως Δύμης ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ καθεστῶτος δημοσίου πολιτικοῦ δικαίου (ἴδ. κατωτέρω). Μανθάνομεν δὲ μόνον, ὅτι ὁ μὲν Σῶσος καὶ ὁ Φορμίσκος κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου ἀνθυπάτου Φαβίου, εἶτα δὲ τυχόντες χάριτος ἐπέμφθησαν εἰς χαλεπὴν ἐξορίαν (ἄγνωστον πότε;), ὁ δὲ Τιμόθεος, ὅστις ἦτο ἧττον βαρέως ἐκτεθειμένος, ἐφυλακίσθη ἐπὶ ἀόριστον χρόνον ἐν Ῥώμῃ, εἶτα δὲ παρεπέμφθη

[7] Böckh C. I. Cr. τόμ. 1. σ. 712 ἀριθ. 1543.

[7α] Δὲν τολμῶ ἐν τούτοις νὰ κρίνω ἀσφαλῶς, ἐὰν ὁ ἐν τῇ εἰς μαρτυρίαν προσαγομένῃ ἐπιγραφῇ, ἐν τῷ 5 στίχῳ, μνημονευόμενος Κυλλάνιος καὶ οἱ σύνεδροι αὐτοῦ ἦσαν ἄρχοντες ἁπλῶς τῆς Δύμης ἢ τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

εἰς τὸν ἐπὶ τὸν ξένον πραίτωρα πρὸς περαιτέρω ἀνάκρισιν καὶ τιμωρίαν [76].

Μεθ' ὅλην ὅμως τὴν σπάνιν τῶν ἱστορικῶν εἰδήσεων περὶ τῆς κατὰ τὰ ἔτη 145-89 π. Χ. ἱστορίας τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλήνων δὲν εἶναι ἡμῖν πάντῃ ἀδύνατον νὰ σκιαγραφήσωμεν ὁπωσοῦν τὴν κατάστασιν τοῦ ἔθνους κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον. Πρέπει νὰ πιστεύσωμεν μετά τινος θετικότητος ὅτι οἱ Ἕλληνες, ἰδίως οἱ Πελοποννήσιοι, ἀφοῦ τὰ ἄμεσα δεινὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀτυχοῦς πρὸς τὴν Ῥώμην πολέμου ἐγένοντο ἐκποδών, ὑπέκυψαν ἐν πρώτοις μετὰ ἠρέμου ἀνοχῆς εἰς τὴν τύχην αὐτῶν. Ἡ θέλησις τῶν Ῥωμαίων δὲν ἦτο, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐδείξαμεν, νὰ κατασυντρίψωσι τὸ δύστηνον Ἑλληνικὸν ἔθνος καθ' ὃν τρόπον ἐγένετο τοῦτο πρὸς τὴν Καρχηδόνα, καὶ ὡς ἔπραξαν πολλάκις ἐν τοῖς πολέμοις αὐτῶν πρὸς τοὺς Κελτικούς, Σαρδικούς, Ἱσπανικοὺς «βαρβάρους» λαούς. Αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες εἶχον πολὺ καλῶς νοήσει ὅτι ἡ ταχεῖα περάτωσις τοῦ πρὸς Ῥωμαίους πολέμου εἶχε σώσει τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ ὀλοσχεροῦς καταστροφῆς· καὶ ὁ γενναῖος αὐτῶν Πολύβιος, ὡς διέκειντο τότε τὰ τοῦ ὅλου πολιτικοῦ κόσμου πράγματα, ἠδύνατο νὰ θεωρήσῃ τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τὴν ὑπὸ Ῥωμαίων διοργάνωσιν αὐτῆς, μετ' ἀνοχῆς μὲν κατὰ βάθος, ἀλλὰ καὶ μετ' ἀπροκαλύπτου ὁπωσδήποτε εὐαρεσκείας [8]. Ἀναντίρρητον ὁπωσδήποτε ἦτο ὅτι μετὰ τῆς παύσεως τῆς αὐτοτελοῦς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς τοὐλάχιστον ἐτέθη τέρμα καὶ εἰς τὰς καταστρεπτικὰς μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ἔριδας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι μετὰ τῆς πτώσεως τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας δὲν ἔπαυσαν αἱ ἀμοιβαῖαι μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ἀντιπάθειαι, τοὐναντίον

[7β] Ἡ ἐν τῷ ἄνω θ. κειμένῳ ἡμετέρα ἀφήγησις, ἡ ἔχουσα πηγὴν τὴν ἄνω (σημ. 7) σημειωθεῖσαν σπουδαίαν ἐπιγραφήν, στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀναθεωρήσεως τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης τῆς γενομένης ὑπὸ τοῦ K. F. Hermann (Defens. disput. etc. σ. 5 κξ. Πρβλ. ἔτι καὶ Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 425.

[8] Πρβλ. Πολύβ. Μ. 10, 3 κξ. 13, 1—3. Ἰδ. καὶ La Roche, Carakteristik des Pol. 103 κξ. Markhauser, Polybius, σ. 65 κξ. Ὁ Markh. προσάγει εἰς μαρτυρίαν καὶ τὰ χωρία τοῦ Πολυβίου Β. 37. Δ. 32, 9 καὶ 10. 74, 8.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μάλιστα αὗται ἐπέζησαν ἐπὶ μακρὸν καὶ τῇ καταλύσει ἔτι τῆς ἐλευθέρας πολιτείας τῆς Ῥώμης, καὶ ἐν τοῖς μέχρι τῆς μάχης τοῦ Ἀκτίου γεγονόσι πολλάκις ἤσκησαν ῥοπὴν ἐπὶ τὴν πολιτικὴν διαγωγὴν τῶν διαφόρων Ἑλληνικῶν χωρῶν ἐν τοιαύταις στιγμαῖς χρόνου, ἐν αἷς οἱ Ἕλληνες ἠδύναντο νὰ ἀποφασίσωσιν ἐλευθέρως περὶ τῆς τηρητέας ὑπ' αὐτῶν θέσεως πρὸς τὰς διαφόρους ἐν Ῥώμῃ μερίδας ἢ ἰσχυροὺς πολιτικοὺς ἄνδρας (ἴδ. κατωτ.). Ἐν τούτοις ἐν Ἑλλάδι ἐπεκράτει τις ἡσυχία, καὶ οἱ Ἕλληνες ἠδύναντο σοβαρῶς νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς θεραπείας τῶν ὑλικῶν αὐτῶν συμφερόντων καὶ νὰ ἀνακουφισθῶσι βαθμηδὸν ἀπὸ τῶν ἐπιβλαβῶν ἐπιδράσεων τῶν φοβερῶν καταστροφῶν τῶν πολλῶν μεταξὺ 220 καὶ 146 π. Χ. πολέμων, νὰ ἀπαλλαγῶσι δὲ ἰδίως ἐκ τῆς οἰκονομικῆς καχεξίας[9] καὶ τῆς καταχρεώσεως, περὶ ὧν πολλάκις ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐγένετο λόγος. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην φαίνεται ὅτι ἡ Πελοπόννησος ἰδίως ἐποιήσατο προόδους οὐχὶ ἀναξίας λόγου[9α]. Τοῦτο μόνον ὀφείλομεν νὰ μὴ λησμονήσωμεν, ὅτι ἡ παντελὴς ἀποξήρανσις τῶν μετὰ τῆς ὑπάρξεως τῆς ἀφνειοῦ Κορίνθου συνδεδεμένων πηγῶν εὐημερίας, ἡ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πάλιν ἐλευθέρα ἀφεθεῖσα ἐπέκτασις τῶν συγκτήσεων (latifundia) μεθ' ὅλων αὐτῆς τῶν ἐπιζημίων ἀποτελεσμάτων, ἔτι δὲ ἡ περιπλοκὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ δίκτυον τῶν Ῥωμαίων ἐμπόρων, καὶ τέλος ἡ αὐξανομένη τάσις πρὸς μετανάστευσιν (ἴδ. κατωτ.), πάντα ταῦτα δὲν ἐπέτρεπον καὶ

[9] Τὴν ὅλην ἀξίαν πάσης ἀκινήτου καὶ κινητῆς ἐν Πελοποννήσῳ περιουσίας ὑπολογίζει ὁ Πολύβιος. Β'. 62, 1 καὶ 4 (ἄγνωστον ἂν πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Κορίνθου ἦ, ὅπερ σχεδὸν εἶναι πιθανώτερον, ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς μετὰ τὴν πτῶσιν ὁπωσοῦν ἀνεκτῆς καταστάσεως, περὶ ἧς ἄνωθι ὁ λόγος) μόλις εἰς ἑξακισχίλια τάλαντα. *

* Ὁ συγγραφεὺς λόγον ποιούμενος περὶ ἀκινήτου τε καὶ κινητῆς περιουσίας δὲν ἑρμηνεύει ὀρθῶς τὸν Πολύβιον, ὅστις μόνον τὴν κινητὴν περιουσίαν «τὰ ἔπιπλα» ὑπολογίζει εἰς 6 χιλ. ταλ. καὶ ταύτην, «χωρὶς τῶν σωμάτων», περὶ δὲ ἀκινήτου περιουσίας οὐδένα ποιεῖται λόγον· ἴδ. Πολύβ. ἐν εἰρ. τ. «ἀλλ' ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς .... ὅμως ἐκ Πελοποννήσου πάσης, ἐξ αὐτῶν τῶν ἐ π ί π λ ω ν, χωρὶς σ ω μ ά τ ω ν, οὐχ οἷόν τε συναχθῆναι τοσοῦτον πλῆθος χρημάτων (ἑξακισχίλια τάλαντα)». (Σ. Μ.).

[9] Πρβλ. Ζωναρ. Θ'. 31· (ἴσως καὶ Πολύβ. Β. 62,4 «ἐν οἷς (καιροῖς) πάντες ἐν καὶ τὸ αὐτὸ λέγοντες μεγίστην καρποῦσθαι δοκοῦσιν εὐδαιμονίαν») ἴδ. καὶ Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 79. Mommsen, R. G. τόμ. 2 σ. 50.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

εἰς τὴν χώραν ταύτην νὰ ἀνθίσταται διαρκῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν πανταχοῦ ἐν ταῖς χώραις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος ἀρχομένην ἐσωτερικὴν ἐξασθένησιν (πρβλ. κατωτέρω). Ἐξ ἄλλου τὰ ὕστερον γενόμενα καὶ ἰδίως ἡ διαγωγὴ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν Μιθραδατικὸν πόλεμον μαρτυροῦσιν ὅτι οἱ Ἑλληνικοὶ λαοὶ δὲν ἠδύναντο ἐπὶ μακρὸν ἔτι χρόνον νὰ διαλλαγῶσι σοβαρῶς πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχήν. Δὲν γινώσκομεν ἐὰν καὶ ἡ Ἑλλὰς τότε ἔτι ὑπὸ τὰς οἰκονομικὰς καταπιέσεις, τὰ ἀδικήματα καὶ τὰς δεινὰς βιαιοπραγίας τῶν Ῥωμαίων ἀρχόντων ἔπασχε καθ' ὃν τρόπον βραδύτερον βλέπομεν αὐτὴν πάσχουσαν καὶ καθ' ὃν τρόπον πολλὰ ἄλλα μέρη τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, καὶ ἡ Μακεδονία [10], ἤδη κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἔπασχον. Μόνον περὶ τῶν Ἀθηνῶν (ἴδ. κατωτέρω) γινώσκομεν (ἵνα σιωπήσωμεν περὶ τῶν ἐν Δύμῃ τῷ ἔ. 105 συμβάντων, ἐχόντων ὅλως μεμονωμένον τοπικὸν χαρακτῆρα), ὅτι ὁ δῆμος λίαν δυσαρέστως διετίθετο διηνεκῶς ἐκ τοῦ ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυβερνήσεως ἐπιβληθέντων αὐτῷ πε-

[10] Πρβλ. τὰς αἰτιάσεις τῶν Μακεδόνων περὶ τῶν καταπιέσεων τοῦ πραίτωρος (σημ. 1) Δ. Ἰουλίου Σιλανοῦ Μανλιανοῦ ἐν ἔ. 141 ἢ 140 π. χ. Liv. Epit. LIV. Cic. de fin. I. 7. Valer. Man. V. 8, 3. ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τῶν καταπιέσεων τῶν κατὰ τὸ ἔ. 114 τὰ ἐν Μακεδονίᾳ διοικοῦντος ὑπάτου Γαΐου Πορκίου Κάτωνος. ἴδ. Vellei II. 8. Cic. in Verr Act II lib. III. c. 80, 184. lib. IV. c. 10, 22. Zumpt ἐν εἰρ. τ. σ. 170. Τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ μυσαροῦ ἀδικήματος, ὅπερ ὁ Ῥωμαῖος ὕπατος Π. Λικίνιος Κράσσος ἐν τῷ κατὰ τοῦ Ἀριστονίκου Περγαμηνῷ πολέμῳ τῷ 131 π. χ. (ἴδ. κατωτ.) διέπραξε κατὰ τῶν ἀρχόντων πόλεώς τινος ἑλληνικῆς (Gell. N. A. I. 13, 11) ἀναφέρει ὁ Hermann, Defens σ. 8.) εἰς τὴν Φωκικὴν πόλιν Ἐλάτειαν ἀποβλέπων εἰς τὴν γραφὴν Elatensium. Τοὐναντίον δὲ ὁ Meier Pergamen. Reich σ. 418) τὸν τύπον Elaeensium θεωρεῖ εὐλόγως ὀρθότερον καὶ ἀναφέρει τὸ γεγονὸς εἰς τὴν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ παρὰ τὴν Πιτάνην καὶ Μυρίνην κειμένην πόλιν (Ἐλαίαν). Mommsen, R. G. τόμ. 2. σ. 65 κξ ἀναφέρει τὴν ἱστορίαν ταύτην εἰς τὰ Μύλασα. (Πλημμελῶς ὁ Ioannes Sarisburiensis (Policrat. s. de nugis curial VI, 12 ed. Lugdun 1639. σ. 356) ἀνήνεγκεν αὐτὸ εἰς ἄρχοντά τινα Ἀθηναῖον καὶ εἰς τὸν περίφημον Κράσσον τῶν μετὰ ταῦτα χρόνων· πρβλ. Hermann ἐν εἰρ. τ. καὶ Ellissen zur Geschichte Athens σ. 22 κξ). Ὅτι δὲ ἐν Ἑλλάδι τοὐλάχιστον μικρὸν πρὸ τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου σφοδρὰ ὑπῆρχε δυσαρέσκεια κατὰ τῆς Ῥώμης, εἰκάζεται ἐκ τούτου, ὅτι κατὰ τὸν Ἀππιανὸν (Μιθραδατ. κ. 16) ὁ Μιθραδάτης ἐν ταῖς ἐναντίον τῆς Ῥώμης παρασκευαῖς αὐτοῦ ἀπέβλεπε μεγάλως εἰς τὰς συμπαθείας τῶν Ἑλλήνων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ριορισμῶν, πάντως δὲ ἐκ τῆς αὐστηροτέρας Ῥωμαϊκῆς πολιτικῆς παιδεύσεως[1]. Ἄλλως δὲ δυσκόλως δυνάμεθα νὰ ἀμφιβάλλωμεν, ὅτι ἡ πλειονότης τῶν Ἑλλήνων, εὐθὺς ἀφοῦ μετήλλαξε τὸν βίον ἡ γενεά, ἧς ἡ δύναμις εἶχε θραυσθῇ ἐν Σκαρφείᾳ καὶ Λευκοπέτρᾳ καὶ ἐν Κορίνθῳ, ηὐξήθησαν δὲ νέοι ἄνθρωποι, εἰς οὓς ἡ πολιτικὴ σοφία τοῦ Πολυβίου ἔμενεν ὅλως ξένη, μετὰ βαθέος ἄλγους ἠσθάνετο καὶ ἠνείχετο τὸ γεγονός, ὅτι τῆς Ἑλλάδος ὁ βίος εἶχεν ἀπολέσει τὴν πολιτικὴν δύναμιν αὐτοῦ. Οἱ παλαιοὶ τύποι τοῦ πολιτικοῦ βίου ὑφίσταντο βεβαίως ἔτι καὶ νῦν ἐν πολλοῖς μέρεσι τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ὁ βίος οὗτος δυσκόλως ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ὁρμὰς τῆς ὑψηλοτέρας πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς φιλοδοξίας. Τὸ κακὸν δὲν ἦτο μόνον ὅτι ἡ ἀμετάτρεπτος θέλησις τῆς Συγκλήτου πανταχοῦ πλὴν τῶν Ἀθηνῶν εἶχεν ἐξαφανίσει τὴν δημοκρατίαν Νῦν πολιτικῶς ἦτο ὅλως ἀδιάφορον τίς παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς ἢ Φωκεῦσιν ἢ Βοιωτοῖς ἦτο ἀνώτατος ἄρχων τῆς συμπολιτείας ἢ τίνι ἐπετρέπετο μία τῶν πολλῶν κατὰ χώρας καὶ πόλεις ἀρχῶν. Νῦν ἔκρινε καὶ ἀπεφάσιζε πανταχοῦ ἡ θέλησις τῆς ἰσχυρᾶς Ῥωμαϊκῆς ἀριστοκρατίας μετὰ ἐξουσίας κυριαρχικῆς. Ἑλλὰς ἐν τῇ πολιτικῇ τῶν χρόνων τούτων οὐδὲν ἀπολύτως ἐσήμαινε. Νῦν πραγματικῶς ἐπεκράτει πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἡ ἠρεμία Ῥωμαϊκῆς ἐπαρχίας, ἀφοῦ ἡ ἰσχυρὰ πολιτικὴ κίνησις τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ αἰῶνος τούτου εἶχεν ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ εἰδυλλίου τοῦ μικροῦ κοινοτικοῦ βίου. Ἡ μεγίστην ἀνάπτυξιν λαβοῦσα Ἑλλὰς τῶν χρόνων τούτων, οἱ Ἕλληνες, εἰς οὓς ἡ τῆς Ἱστορίας εἰρωνεία εἶχε δώσει πάλιν τὸ πάλαι μὲν τοσοῦτον ἔνδοξον, νῦν δὲ τοσοῦτον ταπεινὸν ὄνομα τῶν Ἀχαιῶν, οἱ Ἕλληνες οὗτοι ἔβλεπον ἐπανερχομένας τὰς ἡμέρας ἐκείνας καὶ τὴν κατάστασιν ἐκείνην τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν Ἑλλάδι πρὸ μακρῶν αἰώνων, πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν μεγάλων τυράννων τῆς ἀρχαιοτέρας περιόδου, ἀλλ' ἐπανερχομένας ἄνευ τῆς νεανικῆς συναισθήσεως τῆς δυνάμεως, ἄνευ τῆς τολμηρᾶς εὐέλπιδος ῥώμης καὶ ὀργώσης σπου-

[1] Πρβλ. κατωτ. σημ. 41 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δῆς τῶν ἀρχαίων ἐκείνων χρόνων. Στενωτέρα τις προσέγγισις εἰς τὴν Ῥώμην, ἐνέργεια τῶν κρατίστων καὶ μεγαλεπηβολωτάτων ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ ἀμέσῳ πολιτικῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ῥώμης κατὰ τὰς ἔκπαλαι ἀρχὰς τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτικῆς, ἤτό τι ἐντελῶς ἀδύνατον· ἡ ἤρεμος τῆς εἰρήνης ἡσυχία ἡ ἐπικρατοῦσα νῦν ἐν Ἑλλάδι, ἡ ἀπόστασις τῆς χώρας ἀπὸ παντὸς ἐχθρικοῦ ὁρίου, ἐξαιρουμένων ἴσως μόνον τῶν ἐν Βορρᾷ βαρβαρικῶν χωρῶν τῆς Δαλματίας καὶ Θράκης, καθίστα συνήθως ἀδύνατον εἰς τὴν φιλοπόλεμον νεότητα, ἥτις μόνον ἐν Ἀσίᾳ διὰ μισθοφορικῆς ὑπηρεσίας εὕρισκεν ἐργασίαν στρατιωτικήν[12α] μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μιθραδατικοῦ πολέμου καὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῆς Ῥώμης, νὰ ὑπηρετῇ ἐν μεγάλῃ πληθύϊ, καὶ ἁπλῶς ὡς ἐπικουρικὸς στρατὸς τῶν Ῥωμαίων, καὶ νὰ δρέπηται δάφνας περιφανεῖς[12β].

Τοιαύτην τινὰ θέσιν τῶν πραγμάτων, τοιαύτην ἐσωτερικὴν νάρκωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτικοῦ βίου ἐντὸς τοῦ σιδηροῦ κλοιοῦ, ἐν ᾧ περιέλαβεν αὐτὴν ἡ Ῥώμη, μετὰ βαθέος ἄλγους μόνον ἠδύναντο νὰ ὑπομένωσιν οἱ Ἕλληνες· ἡ κατάστασις ἡ τοιαύτη εὑηρέστει μόνον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τοῖς ὀλίγοις μεγάλοις γεωμόροις καὶ πλουσίοις ἀστοῖς, οἵτινες ἐν τῇ εὐτελεῖ φιλοδοξίᾳ αὐτῶν ἐθεώρουν ἑαυτοὺς εὐτυχεῖς ἀσχολούμενοι ἀπολύτως εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ὑλικῶν αὐτῶν συμφερόντων καὶ εἰς τὴν ἀτάραχον κυβέρνησιν τῶν χωρῶν αὐτῶν. Ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἔτι ἔλθει ὁ χρόνος, καθ' ὃν οἱ εὐφυέστεροι καὶ δραστηριώτεροι τῶν Ἑλλήνων εὕρισκον ἀποζημίωσιν πλήρη ἐπὶ τῷ ἐκλιπόντι πολιτικῷ βίῳ ἁπλῶς ἐν ταῖς μελέταις, ἐν τῇ πολυμαθεῖ θεωρίᾳ τοῦ παρελθόντος, ἢ ἐν τῇ ἰσχυροτέρᾳ, ἂν μὴ ἀποκλειστικῇ, περὶ τὰς ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις καὶ τὰ πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ αὐτῶν ἔργα σπουδῇ καὶ ἐπιμελείᾳ, ἔτι δὲ ἐν τῇ συντάξει μεγαληγόρων ὑπὲρ

[12α] Πρβλ. Στράβ. Ι'. 477.

[12β] Ἑλληνικὰς ἐπικουρίας, ἤτοι ἑκατοντάδας τινὰς Θεσσαλῶν καὶ Ἀκαρνάνων, ἀπήτησεν ὁ πραίτωρ Λ. Λικίνιος Λεύκολλος τῷ 103, ὅτε ἐπολέμει ἐναντίον τοῦ ἐπικινδύνου ἀρχηγοῦ τῶν ἐν Σικελίᾳ δούλων Ἀθηνίωνος. Διόδ. ΛΣ. 8, 1.

τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ψηφισμάτων καὶ ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ θεραπείᾳ τῶν γυμνασίων αὐτῶν. Ἡ βαθεῖα διὰ τὰ πράγματα τῆς πατρίδος δυσθυμία τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον καὶ ἐπὶ πολὺ ἔτι καὶ ἐν τοῖς ἑπομένοις χρόνοις ἐξεδηλοῦτο ἰδίως ἐν δυσὶ πράγμασιν. Ἔνθεν μὲν βλέπομεν νῦν πῶς σὺν τῇ ἀπωλείᾳ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτονομίας ἄρχεται νέα μετανάστευσις τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλήνων, ἥτις στρέφεται νῦν πρὸς τὴν δύσιν, πρὸ πάντων [13α] πρὸς τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ῥώμην καὶ τὰς μεγάλας παραλίας πόλεις τῆς Ἰταλίας, ἰδίως εἰς τοὺς Ποτιόλους. Τὸ ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου ἀρξάμενον ἐκ τῶν πλείστων μερῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου εἰς τὴν Ἰταλίαν ῥεῦμα τῶν Ἑλλήνων κατέστη σημαντικῶς πυκνότερον, ἀφότου μετὰ τῆς πτώσεως τοῦ ὑψηλοτέρου πολιτικοῦ βίου ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μητροπόλει, ἐν τῇ Ἑλληνικῇ δηλονότι χερσονήσῳ (ὡς ὕστερον ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ), ἀπώλεσεν ἡ ἰδιαιτέρα πατρὶς παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἰδίως παρὰ τοῖς ἐν Εὐρώπῃ Ἕλλησι, τὸ ἰσχυρότατον αὐτῆς θέλγητρον. Διηνεκῶς ηὐξάνετο τὸ πλῆθος τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ὡς χειροτέχναι, κάπηλοι καὶ ἔμποροι, ὡς ἱερεῖς καὶ μάντεις, ὡς τεχνῖται παντὸς εἴδους, ἀπὸ γλυπτῶν, ζωγράφων καὶ ἠθοποιῶν, ἀπὸ ἀθλητῶν καὶ ξιφομάχων μέχρι μαγείρων, ἀρτοποιῶν καὶ κουρέων, καὶ δὴ καὶ μέχρι σχοινοβατῶν καὶ θαυματοποιῶν, καὶ τέλος ὡς ἰατροὶ καὶ λόγιοι, πρὸ πάντων δὲ ὡς κατώτεροι καὶ ἀνώτεροι διδάσκαλοι τῆς νεότητος, μετέβαινον εἰς Ῥώμην, ἵνα ἐν τῇ νέᾳ τοῦ κόσμου πρωτευούσῃ ζητῶσι τὴν εὐτυχίαν καὶ τὸν πλοῦτον, ὃν δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ παρέχῃ αὐτοῖς ἡ καταπεπτωκυῖα καὶ εἰς ὁλοσχερῆ πενίαν περιελθοῦσα πατρίς. Δὲν εἶναι δυνατὸν βεβαίως νὰ ἀποδειχθῇ ἐν τοῖς καθέκαστα ἐν τίνι μέτρῳ ἑκάστη Ἑλληνικὴ πολιτεία ἢ χώρα μετέσχε τοῦ τοιούτου μεταναστικοῦ ῥεύματος. Δυνάμεθα ὅμως νὰ εἴπωμεν ἀσφαλῶς ὅτι πάντες οὗτοι οἱ μετα-

[13α] Παρὰ τοῦ Διοδώρου (ΛΔ'. καὶ ΛΕ'. 62) μανθάνομεν πρὸς τούτοις ὅτι καὶ ὁ Νουμίδης βασιλεὺς Μικίψας (148—118 π. χ.) ἠσμένιζεν ἔχων ἐν τῇ αὐλῇ καὶ ἐν τῷ κύκλῳ αὐτοῦ πολλοὺς Ἕλληνας λογίους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νάσται μετεῖχον ἐν συνειδήσει ἢ ἄνευ συνειδήσεως τοῦ ἔργου τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς κατακτήσεως καὶ τῆς βαθμηδὸν κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνας συντελουμένης ἐξημερώσεως, μεταβολῆς καὶ ἀλλοιώσεως τοῦ ἀρχαίου Ῥωμαϊκοῦ χαρακτῆρος. Ἡ ἀλλοίωσις αὕτη, εἰ καὶ δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν εὐφρόσυνα πάντα ἀκριβῶς ἢ καὶ μόνον τὰ ὑπερβαλλόντως πλεῖστα συμπτώματα τῆς ἀξιομνημονεύτου ταύτης ἐξελίξεως, ἐν τούτοις, μεθ' ὅλην τὴν ἐνεργὸν ἀντίδρασιν ὁτὲ μὲν ἀνδρῶν τινων ἰδίᾳ, μάλιστα τοῦ γηραιοῦ Κάτωνος, ὁτὲ δὲ «τῆς βαθυτέρας ἰδιοφυΐας τῆς Ἰταλικῆς ἐθνότητος» καθόλου, ἐπεκράτησεν ἀκαθέκτως ἐν πλείσταις χώραις τοῦ πνευματικοῦ, ἠθικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, ἐν τοῖς ἤθεσι, τῇ λατρείᾳ τοῦ θείου καὶ τῇ πίστει, ἐν τῇ ἐμπορίᾳ καὶ βιομηχανίᾳ, ἐν παντὶ τρόπῳ τοῦ ἐξημεροῦν τὸν βίον καὶ ἀπολαύειν αὐτοῦ (μέχρι τῶν ταυρομαχιῶν τῶν ἐφίππων Θεσσαλῶν ταυροκτόνων[13β *]), ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τῇ φιλολογίᾳ, καὶ δὴ καὶ ἐν αὐτῷ ἐν μέρει τῷ χώρῳ τῆς τοῦ δικαίου ἐπιστήμης. Αἱ ἰσχυραὶ ῥοπαὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδεύσεως, ἔτι δὲ μᾶλλον τοῦ νεωτέρου Ἑλληνικοῦ καὶ «ἑλληνιστικοῦ» πολιτισμοῦ (εἰς ἃ πρὸ μακροῦ ἤδη χρόνου εἶχε παρασκευάσει τὴν ὁδὸν ἰδίως ἡ μεταξὺ τῶν Ἰταλικῶν φυλῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας ἐπαφὴ) εἰσὶν ἐπαισθηταὶ ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἤδη Καρχηδονιακοῦ πολέμου· διηνεκῶς δὲ αὐξάνονται, ἀφ' οὗ χρόνου οἱ μὲν Ῥωμαϊκοὶ λεγεῶνες μεταβαίνουσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τούτοις δ' ἀκολουθοῦσι Ῥωμαῖοι διοικηταί, τελῶναι καὶ ἔμποροι. Καὶ ἡ πρὸς τὴν Ἀνατολὴν κίνησις αὕτη τῶν Ῥωμαίων διασταυροῦται, οὕτως εἰπεῖν, πρὸς τὰς εἰς Ἰταλίαν, Ἑλληνικὰς καὶ ἑλληνιστικὰς μεταναστεύσεις. Ἀλλὰ δυστυχῶς παρὰ τὴν τοσοῦτον εὐγενῆ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τὸν Ῥωμαϊκὸν βίον ῥοπὴν τὴν

[13β] Plin. N. H. VIII. 45 (70), 182. Sueton. Claud. c. 21 πρόλ. Göttl. Culturbilder aus Hellas u. Rom. τόμ. 2. σ. 396. *

* «Ταυροκτόνος» μεταφράζομεν τὴν ἐν τῷ κειμένῳ ἱσπανικὴν λ. matador (= mactator = φονεύς, ἰδίως θηριομάχος, ταυροκτόνος).

παραγαγοῦσαν τὸν ἑλληνισμὸν τῶν Σκιπιώνων καὶ τοῦ Φλαμινίνου, τοῦ Αἰμιλίου Παύλου καὶ τοῦ μεγάλου υἱοῦ αὐτοῦ, τῆς ὑψηλόφρονος Κορνηλίας, ἔπειτα δὲ καὶ τοῦ Λευκίου Λευκόλλου, τοῦ Κικέρωνος, τοῦ Καίσαρος καὶ τῶν ἀρίστων αὐτῶν συγχρόνων, πρωΐμως ἤδη τοσαῦτα εὑρίσκομεν φαῦλα πράγματα, οἷον τὰς βδελυγμίας τῶν μυστηρίων τοῦ Βάκχου, τὴν διαφθορὰν τῆς Ῥωμαϊκῆς νεότητος, τὴν ἠθικὴν κατάπτωσιν τῆς Ῥωμαϊκῆς θρησκείας, καὶ ἄλλα αἰσχρὰ συμπτώματα, πρὸς ἃ παραβαλλόμενος «ὁ κενόσπουδος Ἑλληνισμὸς» ἑνὸς Αὔλου Ποστουμίου Ἀλβίνου παρίσταται ὡς ἄκακος καὶ ἀθῷος. Ἡ ἐμβάπτισις τοῦ ἀρχαίου Ῥωμαϊκοῦ χαρακτῆρος ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς νάμασι τοῖς ζωογονωτάτοις βαίνει ἀτυχῶς ἐκ παραλλήλου μετὰ τῆς ὀλεθρίας εἰσβολῆς καὶ τῶν χειρίστων ῥοπῶν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ ἑλληνιζούσης Ἀνατολῆς. Ἐκ παραλλήλου δὲ πρὸς τὴν πολιτικὴν ῥοπήν, ἣν ἤσκουν ἄνδρες, οἷοι ὁ Πολύβιος καὶ ὁ Στωϊκὸς Παναίτιος, ἐπὶ τὸν Σκιπίωνα τὸν Αἰμιλιανόν, ὡς ὕστερον οἱ Στωϊκοὶ φιλόσοφοι Βλώσιος ὁ Κυμαῖος καὶ Διοφάνης ὁ Μυτιληναῖος ἐπὶ τὸν νέον μεταρρυθμιστὴν Τιβέριον Γράκχον, προχωρεῖ καὶ ἡ ἐπιδρομὴ παντοίας ἐπικινδυνοτάτης ἑλληνικῆς καὶ ἑλληνιστικῆς διαφθορᾶς, ἡ συρροὴ τῶν κακιῶν τοῦ ἐξεζητημένου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ μετὰ τῶν ἐν τῷ χαρακτῆρι τῷ Ῥωμαϊκῷ καὶ Ἰταλικῷ βαθύτερον ἐγκειμένων κακιῶν καὶ τῆς ἰδιοφυοῦς Ῥωμαϊκῆς διαφθορᾶς. Δὲν εἶναι ἔργον τοῦ βιβλίου τούτου νὰ παρακολουθήσῃ ἐν τοῖς καθέκαστα τὴν μεγαλοπρεπῆ ἐκπολιτιστικὴν κίνησιν τὴν συναφῆ πρὸς τὴν συγχώνευσιν ταύτην τοῦ Ἰταλικοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος καὶ βίου μετά τε τῶν λαμπρῶν καὶ τῶν ζοφερῶν χρωμάτων αὐτῆς. Δυνάμεθα ἐν τούτοις νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οἱ Ἕλληνες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀσυγκρίτως ἰσχυρότερον ἐπέδρασαν ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους ἢ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας· καὶ μόνον ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς αὐτοκρατορικοῖς μεταβάλλεται ἡ ἀναλογία αὕτη. Οὕτως οἱ Ἕλληνες οἱ πολιτικῶς καταβληθέντες ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀντήμειψαν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοὺς νέους αὐτῶν κυρίους διὰ πνευματικῆς κατακτήσεως καὶ διὰ τῆς ἀποσυνθέσεως τοῦ ἀρχαίου Ῥωμαϊκοῦ βίου[13γ].

Ἡ πρὸς τὴν Ῥώμην αὕτη τῶν Ἑλλήνων κίνησις προσεκτήσατο σὺν τῷ χρόνῳ διηνεκῶς νέαν δύναμιν καὶ ἀποτελεσματικότητα, ἰδίως ἀφ' οὗ χρόνου αἱ Ἑλληνικαὶ καὶ ἐξελληνισθεῖσαι πόλεις καὶ πολιτεῖαι τῆς Ἀνατολῆς, ἐν πρώτοις τὸ Περγαμηνὸν κράτος καὶ αἱ διάσημοι κατὰ τὰς δυτικὰς παραλίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Ἑλληνικαὶ πόλεις, συνεδέθησαν ἀπ' εὐθείας μετὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ὑπὸ διαφόρους τύπους (ἴδ. κατωτ.). Θὰ λάβωμεν βραδύτερον πολλάκις ἀφορμήν, ἰδίως ἐν τοῖς περὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουβεναλίου, εἶτα δὲ Λουκιανοῦ τοῦ Σαμοσατέως καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ συγγραφέων, νὰ διαλάβωμεν ἐκτενέστερον περὶ τῶν πραγμάτων τούτων. Νῦν παρατηροῦμεν γενικώτερον ὅτι πᾶς ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πολιτείαις ἀνὴρ αἰσθανόμενος ἔτι ἐν ἑαυτῷ τὴν πάλαι ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν καὶ ἐμφορούμενος τοῦ ἀρχαίου ἐθνικοῦ φρονήματος μόνον μετὰ αἰσθήματος ἀναμίκτου χαρᾶς, ἅμα δὲ καὶ ἄλγους, ἠδύνατο νὰ ἀποβλέψῃ πρὸς τὴν τοιαύτην ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων. Βεβαίως ἐνεῖχέ τι μέγα ἐν ἑαυτῷ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ κοσμοκράτωρ καὶ κρατερὰ ἐν ὅπλοις Ἰταλικὴ φυλή, ἡ καταξυντρίψασα τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐξελληνισθεισῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἡ οἱονεὶ «διαρρήξασα» τὴν καρδίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, αὐτὴ δὴ νῦν ἡ φυλὴ κατεκτήθη ἐσωτερικῶς καὶ ἠλλοιοῦτο ὑπὸ τοῦ πνεύματος, τῆς παιδεύσεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων· ὅτι οἱ αὐτοὶ Ἕλληνες οἱ πρὸ αἰώνων εἰσελάσαντες εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπέκεινα τοῦ

[13γ] Πρβλ. καθόλου τὰ ἐκτιθέμενα ὑπὸ Drumann, Gesch. Roms τόμ. 6. σ. 654 κξ. Fr. Blass, die Griechische Beredsamkeit in dem Zeitalter von Alexander bis auf Augustus. σ. 88. 104—221. Mommsen, R. G. τόμ. 1. σ. 873—956. τόμ. 3. σ. 403, 414—470. τόμ. 3. σ. 534 κξ. 551 κξ. 553—614. Voight, Jus naturale II. 2. σ. 641 κξ. Bernhardy, Röm. Litterat σ. 54 κξ. 188—200 (§ 36—48) καὶ Griech. Literat. μέρ. 1. σ. 561 κξ. (§ 82 κξ). Becker-Marquardt, Röm. Altertüm. τ. 4. σ. 63 κξ. 481 κξ. Preller, Röm. Mythol ἔκδ. 2. σ. 710 κξ. Lange, Röm. Alterth, τόμ. 2. σ. 278 κξ. Göttl. Culturbilder aus Hellas und Rom. τόμ. 2. σ. 225—247.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τίγρητος καὶ ἀναζωογονήσαντες αὐτήν, ἠδύναντο νῦν νὰ δοκιμάσωσι τὴν ἐκπολιτιστικὴν αὐτῶν δύναμιν ἐν ταῖς εὐγενέσι καὶ ἰσχυραῖς φυλαῖς τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου. Καὶ ὅμως ὃὲν ἠδύνατό τις ἑτέρωθεν ν' ἀρνηθῇ ὅτι ἡ νέα αὕτη κοσμοπολιτικὴ θέσις τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ἦν ἀντάλλαγμα τεραστίων θυσιῶν. Καὶ ἦτο ἀληθῶς δεινότατον ὅτι ἡ νέα αὕτη εἰς Ἰταλίαν μετανάστευσις συνετέλει διαρκῶς εἰς τὴν ὁλοσχερῆ ἐρήμωσιν τῶν Ἑλληνικῶν ἐκείνων πόλεων καὶ χωρῶν, ὧν ἡ πολὺν ἤδη χρόνον πρὸ τοῦ τελευταίου Ἀχαϊκοῦ πολέμου ἀρξαμένη ἐρήμωσις ἔτι μᾶλλον ηὐξάνετο διηνεκῶς ἀφ' οὗ χρόνου ἐναρκώθη καὶ ἐνεκρώθη ὁ πολιτικὸς βίος ἐν Ἑλλάδι [14α]. Οὐχ ἧττον δὲ δεινὸν ἦτο καὶ τοῦτο, ὅτι τὸ αἴσθημα τῆς ἰδιαιτέρας Ἑλληνικῆς πατρίδος, τὸ διηνεκῶς ἐπὶ μᾶλλον φθίνον ἐν πολλοῖς τόποις ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν μεγάλων Διαδόχων, ὁλοσχερῶς ἐφυγαδεύθη νῦν ἐν πολλαῖς χιλιάσιν Ἑλλήνων διὰ τοῦ νέου κοσμοπολιτισμοῦ. Καὶ ἐνῷ εἰς τοὺς Ἕλληνας τούτων τε καὶ τῶν ἑπομένων χρόνων διετηρεῖτο ἡ παναρχαία πρὸς μετανάστευσιν κλίσις τῶν προγενεστέρων ἑλληνικῶν γενεῶν, τοὐναντίον τὸ ἐσωτερικὸν αἴσθημα τῆς πατρίδος ὑπεχώρει ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὸν τρόπον ἐκεῖνον τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς ἰδέας τῆς πατρίδος, οὗ πρόγραμμα ἐγένετο τὸ ἐπονείδιστον ἀπόφθεγμα «Ὅπου εὐτυχία, ἐκεῖ πατρὶς (Ubi bene, ibi patria).» Πρὸς τούτοις δὲ συνέβη ἐντεῦθεν καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ Ἕλληνες ὡς ἄνθρωποι καθ' ἑαυτοὺς πλειστάκις περιέπεσον εἰς τὴν κατάραν ἐκείνην τὴν καθιστῶσαν ἐνίους εὐγενεῖς λαοὺς «λίπασμα τοῦ πολιτισμοῦ». Ἄπειροί εἰσιν αἱ ταπεινώσεις, εἰς ἃς ἐξετίθεντο ἰδίως οἱ ἀνωτέραν παίδευσιν κεκτημένοι Ἕλληνες (ἐὰν μὴ κατελάμβανον τοιαύτην τινὰ ἰσχυρὰν θέσιν, οἵαν, πλὴν ἄλλων, Θεοφάνης ὁ Λέσβιος παρὰ τῷ Πομπηΐῳ τῷ μεγάλῳ) οἱ ζητοῦντες καὶ εὑρίσκοντες τὴν θέσιν

[14α] Πρβλ. καθόλου Curtius, Pelop. τ. 1. σ. 78 κξ. Zumpt. über den Stand der Bevölkerung und Volksvermehrung im Alterthum, σ. 13 κξ. Finlay, Greece under the Romanirs γερμαν. μετάφρ. σ. 47 κξ. καὶ πρβλ. κατωτέρω. ἴδ. καὶ Hermann, Griech. Privatalterth. § 1, 9. Friedler, Gesch. v. Altgriechenl. σ. 169. 171.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αὐτῶν, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν μεγάλων οἴκων τῆς τοῦ κόσμου πρωτευούσης πόλεως, περὶ τοὺς πλουσίους καὶ ἐπισήμους Ῥωμαίους, βραδύτερον δὲ καὶ ἐν τῇ αὐλικῇ ἀκολουθίᾳ τῶν ἐπισήμων Ῥωμαίων δεσποινῶν. Ἡ βαθεῖα διαφθορά, ἥτις ἰδίως μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Καρχηδόνος καὶ τῆς Κορίνθου αὐξανομένη διηνεκῶς ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κόσμῳ ἐλάμβανεν ἀληθῶς γιγαντιαίας διαστάσεις, οὐδαμῶς ἐκώλυεν ἵνα ὁ ἀγέρωχος Ῥωμαῖος καὶ Ἰταλὸς ἀποβλέπῃ ἀπὸ ὕψους κυριάρχου ὑπερηφανείας ἐπὶ τὴν ποικίλην πολυάσχολον ἐργασίαν τῶν Ἑλλήνων πασῶν τῶν τάξεων καὶ ἐπαγγελμάτων, τῶν ἐμφωλευσάντων πανταχοῦ ἐν μέσῳ τῶν Ῥωμαίων. Αἱ κατώτεραι τάξεις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ καθὼς καὶ ἡ τραχεῖα τῶν γεωμόρων μεσαία τάξις καὶ ἡ ἡγεμονικὴν δύναμιν καὶ ἰδιότητα κεκτημένη ἀριστοκρατία, μεθ' ὅλην τὴν ἀκαθέκτως προχωροῦσαν ἀποσύνθεσιν τοῦ ἀρχαίου ρωμαϊκοῦ βίου, συνηντῶντο πρὸς ἀλλήλας ἐν τῇ ὁρμεμφύτῳ τρόπον τινὰ ἀποστροφῇ, τῇ ὑπεροψίᾳ καὶ τῇ ἀνεκφράστῳ περιφρονήσει αὐτῶν πρός τε τοὺς ἐν Εὐρώπῃ Ἕλληνας, καὶ πρὸς τοὺς πολλῷ πλέον τούτων διεφθαρμένους Ἀσιάτας Ἕλληνας· ἐνὶ δὲ λόγῳ συνηντῶντο ἐν στοιχειώδει τινὶ δυσμενείᾳ κατὰ τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ κατὰ τῆς «φαύλης ἐπιτηδεύσεως» καὶ τῶν πολλάκις ἐλαφρῶν καθόλου ἠθῶν καὶ τῆς ὀλίγον ἀξιοπρεποῦς στάσεως τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἐθεώρουν μὲν χρήσιμα εἰς ἑαυτοὺς τὴν τῶν Ἑλλήνων δεξιότητα καὶ τὰ προτερήματα καὶ ἐπωφελοῦντο ταῦτα ὑπὲρ ἑαυτῶν ὅσον ἐδύναντο· ἀλλ' ὅμως ἦσαν ἐν πάσῃ στιγμῇ ἕτοιμοι, μετὰ σπανίων ἐξαιρέσεων, νὰ καταστήσωσιν εἰς αὐτοὺς ἐπαισθητὴν τὴν Ῥωμαϊκὴν ὑπεροχὴν οὐδεμίαν ὡς πρὸς τοὺς τύπους δεικνύοντες ἐκλεκτικότητα. Δὲν ἤρκει ὅτι ὅλος ὁ σεβασμὸς τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὸν Φειδίαν καὶ Πραξιτέλην, τὸν Σοφοκλῆν καὶ τὸν Εὐριπίδην, τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλην, οὐδεμίαν παρεῖχε πλέον ὠφέλειαν ὑπὸ ἔποψιν γενικήν. Οἱ Ῥωμαῖοι προβαίνοντες περαιτέρω ἐνόμιζον ὅτι ἐδικαιοῦντο ἐντελῶς νὰ σχηματίσωσιν ἰδέαν περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ὅλου ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Αἰγαίου οἰκοῦντος ἔθνους τῶν Ἑλλήνων λαμ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βάνοντες ὡς τύπον καὶ παράδειγμα τοῦ τοιούτου χαρακτῆρος τοὺς πολλοὺς ἀμφιβόλου γένους τυχοδιώκτας, τοὺς πολλοὺς ἐκείνους μὴ Ἕλληνας ἢ ἡμιέλληνας μετανάστας ἔχοντας τὴν Ἑλληνικὴν ὡς γλῶσσαν μητρικὴν ἢ ἁπλῶς λαλοῦντας Ἑλληνιστί, οἵτινες προσέρρεον εἰς Ἰταλίαν ἐγγὺς αὐτῶν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι καὶ μεγάλου μέρους τῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πατρίδι μενόντων Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τὴν Ῥωμαϊκήν, ἰδίως δὲ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν βιαίων ἀνδρῶν τῶν δημοκρατικῶν, τῶν ἀρξάντων ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Σύλλα, δὲν εἶχε καταστῇ καλλίτερος ὁ χαρακτήρ. Οὐχὶ μόνον ἐν Ῥώμῃ ἐφαίνοντο οἱ Ἕλληνες εὐμεταχείριστοι καὶ ἐν τῇ ὑπηρετικῇ αὐτῶν διαθέσει πολλάκις ἀκριβῶς δουλόφρονες· καὶ ἐν πολλαῖς πόλεσι καὶ χώραις τῆς ἰδίας αὐτῶν πατρίδος πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων προέβαινον μέχρι τοῦ νὰ παρηγορῶσιν ἑαυτοὺς ἐπὶ τῇ πολιτικῇ μηδαμινότητι ἐπιδιώκοντες ἐπὶ μᾶλλον ἔργα μάταια καὶ κενόδοξα· τινὲς μάλιστα τούτων ἐν τῷ κενῷ τύφῳ καὶ ἀναιδεῖ δοξομανίᾳ καὶ τῷ φληνάφῳ στόμφῳ λόγων ἐζήτουν ἀποζημιώσιν διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς περιφρόνησιν τῶν Ῥωμαίων. Καὶ οἱ μετριοπαθέστερον διακείμενοι πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῶν Ῥωμαίων λίαν ἀλγεινῶς ἐξεπλήσσοντο διὰ τὴν παρὰ τῇ πλειονότητι τῶν Ἑλλήνων ἐπικρατοῦσαν ἀστάθειαν ἅμα καὶ κουφόνοιαν, τὴν ἔλλειψιν χαρακτῆρος καὶ ἀξιοπιστίας, τὸ εὐμετάβλητον τῶν φρονημάτων, τὴν δολομήχανον καὶ πάσης ἠθικῆς ἀρχῆς ἄμοιρον πλεονεξίαν· καὶ τὰς τοιαύτας κακίας παρηκολούθει συχνότατα ὀργίλη διάθεσις ταχέως ἐξαπτομένη, μὴ ῥέπουσα μὲν πρὸς ταχεῖαν διαλλαγήν, ἀλλὰ καὶ μὴ προβαίνουσα συνήθως πέρα μνησικακίας ἀνισχύρου (οὐχὶ βεβαίως πάντοτε). Οὕτω δὲ ἐνόμιζον οἱ Ῥωμαῖοι διηνεκῶς καὶ ἐν αὐτοῖς ἔτι τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς οὗτοι μὲν ἐν πάσαις ταῖς κακίαις καὶ ἐν παντὶ διαφθορᾶς εἴδει ἀσυγκρίτως πλέον ὑπερέβαλλον τοὺς Ἕλληνας, τὰ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἤθη ἀντιπαραβαλλόμενα πρὸς τὰ ἀνυπερβλήτως διεφθαρμένα Ῥωμαϊκά, οὐ μόνον ὡς πάντοτε πρᾴότερα, ἀλλὰ καὶ σώφρονα πάλιν καὶ δὴ καὶ ἔντιμα ἠδύναντο νὰ φανῶσιν, ὅτι ἐδικαιοῦντο νὰ βλέπωσι πρὸς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοὺς Ἕλληνας μετὰ σκωπτικοῦ γέλωτος, οἷος ἰδιάζει εἰς εὐπατρίδας, καὶ μετὰ περιφρονήσεως οὐχὶ οἴκτου τινὸς ἀμοίρου. Τοῦτο δὲ τοσούτῳ μᾶλλον ἐποίουν, ὅσον παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις τούτοις, μεθ' ὅλην τὴν διαφθοράν αὐτῶν, οὐδέποτε ὁλοτελῶς εἶχεν ἐκλίπει τοὐλάχιστον τὸ ἰσχυρὸν πάθος, ἡ δεινὴ ἐνεργητικὴ δύναμις, τὸ ἀκαταπόνητον ἐν τοῖς ἔργοις, ἡ στρατιωτικὴ ὑπεροχὴ καὶ πρὸ πάντων τὸ ἐνεργὸν πολιτειακὸν αἴσθημα τῶν πατέρων αὐτῶν. Καὶ ἡ Ἰταλικὴ αὕτη κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀντιπάθεια ἦτο τοσοῦτον ἐπίμονος, ὥστε ἡ ἀγροτικὴ τάξις τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐν τοῖς χρόνοις ἔτι τοῦ Νέρωνος τὰς ἐγχωρίους ἐν Ἰταλίᾳ ὠμοτέρας καὶ ἀγριωτέρας ἀπολαύσεις προετίμα διαρκῶς τῆς λεπτοτέρας μουσικῆς καὶ δραματικῆς τέχνης καὶ τῆς ἀθλητικῆς τῶν Ἑλλήνων· καὶ ἐν μεταγενεστέροις δ' ἔτι χρόνοις καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς ὑψηλοτέρας μορφώσεως τυγοῦσι Ῥωμαίοις τὸ τραχὺ ἐθνικὸν αἴσθημα δὲν ἀπείχετο βαναύσων «λοιδοριῶν» ἐναντίον τοῦ Ἑλληνισμοῦ οὐδ' ἐν τῇ καλλίονι τούτου φύσει καὶ ὄψει [146].

Τέλος οἱ ἐμβριθέστερα φρονήματα ἔχοντες Ἕλληνες, οἵτινες ἐν ταῖς δεκαετηρίσι ταῖς μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Κορίνθου προετίμησαν νὰ μένωσι πιστοὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν πατρίδα, ἀσμένως θὰ ηὔχοντο τοῖς θεοῖς αὐτῶν ἵνα παράσχῃ ἑαυτοῖς εὐμενῶς λήθην τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος. Καὶ τοῦτο βεβαίως δὲν ἦτο ἔργον εὐκατόρθωτον. Πᾶν ὄρος καὶ πᾶσα κοιλὰς τῆς χώρας ταύ-

[146]β Πρβλ. Cic. in Verr. Act. II lib. I 26, 66. ad Quint. ἀποσπ. I. 1,16. de republ. IV. 4. καὶ 6 Sallust. ord. republ. II 9. Horat. sat. II. 2,11 Quintilian II. 4, 18 Plin. N. H'. V. 1 (1) 4 XV, 4, (5) 13. Lucan. Pharsal. VII. 27κξ. καὶ ἐκ τῶν μεταγενεστέρων Tacit. Hist. III 47 Iuvenal. III. 100 X. 174. Sil. Ital. Pun. XIV. 136. Plin. Panegyr c. 13. Epist. X. 43. ἴδ. καὶ Hermann, Griech Privatalterth § 6, 15 κξ. Drumann, Gesch. Roms. τόμ. 6. σελ. 652—657. Bernhardy, R. L. σ. 53 κξ. Finlay, σ. 59 κξ. Mommsen. R G. τόμ. 3.σ. 612. Becker - Marquardt, R. A IV. σ. 481 κξ. Friedländer, «Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms. μέρ. 2. σ. 143. 261 κξ. 268 κξ. 295 κξ. 303 κξ· 313 κξ. 319 κξ. εἰδικώτερον δὲ περὶ τῆς αἰσθητικῆς ἐν Ῥώμῃ ἴδ. Planck παρὰ Pauly, Realencyclop. τόμ. 1. ἔκδ. 2 σ. 2002 κξ. (Ἄξιον νὰ μνημονευθῇ ἐνταῦθα καὶ ὁ Ῥωμαῖος Γάϊος, ὅστις τῷ 72 π. χ. ἐνίκησεν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἴδ. παρὰ Φλέγοντι Ὀλυμπιάδ. ἀπόσπασμ. (παρὰ Westermann, script mirab. Graec. ex libb inccert. σ. 209. XII).

της ἦσαν καθηγιασμένα ὑπὸ τῆς ἀναμνήσεως παρελθόντος μεγάλου· πᾶσα σελὶς ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν ἀρχαίων ἱστοριογράφων ἀνεκάλει εἰς τὴν μνήμην τῶν πενθούντων ἐπιγόνων τὴν προτέραν σπουδαιότητα τῆς Ἑλληνικῆς χώρας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Καὶ ὅστις δὲ ἀθύμως ἀπέστρεφε τὸν ὀφθαλμὸν ἀπὸ τῶν βιβλίων, καὶ αὐτὸς ἐν ταῖς ἀναριθμήτοις ἐπιγραφαῖς καὶ ἀναμνηστικαῖς στήλαις τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Ὀλυμπίας, καὶ ἐν τοῖς ἀναριθμήτοις κτιρίοις τοῖς πανταχοῦ τῆς χώρας ταύτης συνήντα πρὸς μάρτυρας μεγάλης τινος ἱστορίας ἀφώνους μέν, ἀλλ' ὅμως καὶ λίαν εὐγλώττους· οἱ δὲ ἀπὸ μαρμάρου καὶ ἀπὸ χαλκοῦ κατεσκευασμένοι ἀνδριάντες τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, πάντων ἐκείνων τῶν πολυϋμνήτων τέκνων τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τοῦ Ἀριστογείτονος καὶ Ἁρμοδίου μέχρι τοῦ τελευταίου ἥρωος Φιλοποίμενος, ἐφαίνοντο οἱονεὶ μετὰ σκώμματος θεώμενοι ἀπὸ τοῦ ὕψους αὐτῶν τὰ ἐν τοῖς κάτω ἀδόξως καὶ ἀδρανῶς πλανώμενα γένη τῶν ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἡγεμονίαν διατελούντων Ἑλλήνων. Καὶ ὅμως οἱ Ἕλληνες δὲν ἠνείχοντο οὐδὲ τότε νὰ θεωρῶσιν ἐν ἠρέμῳ ἀνοχῇ τὴν ἱστορίαν τῶν προγόνων αὐτῶν ὡς ἱστορίαν κόσμου διὰ παντὸς ἀπολωλότος. Εἶναι δὲ βεβαίως οὐχὶ τυχαῖον τὸ γεγονὸς ὅτι δύο τῶν φανατικωτάτων ἡγετῶν τῆς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Μιθραδατικοῦ πολέμου ἐπαναστάσεως τῶν Ἀθηναίων ἦσαν λόγιοι Ἕλληνες. Ἀλλὰ πανταχοῦ παρὰ τοῖς Ἕλλησι τούτοις ὅσῳ μᾶλλον ἀπεμακρύνετο ἡ ἀνάμνησις τῶν ἡττῶν τῆς Σκαρφείας καὶ τῆς Λευκοπέτρας, ὅσῳ μᾶλλον ὁ διηνεκῶς εἰς αὐταπάτην περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ μηδαμινότητος καὶ ἀδυναμίας ῥέπων λαὸς ἀπώλλυε τὸ μέτρον τοῦ κρῖναι τὸ τί ἠδύνατο νὰ διαπράξῃ, τοσούτῳ πλέον παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ τούτῳ λαῷ ἐξηγείρετο βαθμηδὸν ὁ σφοδρότατος πόθος τοῦ μετέχειν ἐκ νέου τῆς μεγάλης πολιτικῆς. Ὁ δυσμενὴς ἀστὴρ τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐκώλυε τὸ δυστυχὲς ἔθνος τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ ὀλεθρίου τούτου πόθου. Τετράκις ἔτι κατὰ τὸν τελευταῖον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα ἐγένετο ἡ Ἑλλὰς θέατρον χρισίμων κοσμοϊστορικῶν ἀγώνων, ὧν μετέσχον αἱματηρῶς καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς. Τὸ μέτρον τῆς εἰς τὸν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀτυχῆ τοῦτον λαὸν προωρισμένης συμφορᾶς δὲν εἶχεν ἔτι πληρωθῇ διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς Κορίνθου· καὶ τὴν ἀθλιότητα, τὴν ἐπενεχθεῖσαν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ τῆς κοινωνίας τῆς πρὸς τὴν Ῥώμην, εἶτα δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς αὐτήν, πολλῷ ἔτι πλέον ὑπερέβαλεν ἡ ἀθλιότης καὶ ἡ ταλαιπωρία, ἃς ἐπήγαγον οἱ πόλεμοι, οὓς διηγωνίσαντο οἱ Ῥωμαῖοι τὸ μὲν πρῶτον ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, εἶτα δὲ καὶ ἕνεκα δεινῆς πρὸς ἀλλήλους ἐμφυλίου ῥήξεως, ἐπὶ τοῦ ἐκ συμφορῶν βεβαρημένου ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος.

Ὡς ἀνωτέρω ἐλέγομεν, ἡ ἀπὸ τοῦ ἔ. 145 μέχρι τοῦ ἔ. 89 χρονικὴ περίοδος διῆλθε σχεδὸν ἐν ἡσυχίᾳ μόλις παροδικῶς διαταραχθείσῃ. Τὰ μεγάλα γεγονότα τὰ κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἐκ θεμελίων κλονήσαντα μέγα μέρος τῶν γειτονικῶν τῇ Ἑλλάδι χωρῶν, οὐδεμίαν ἤσκησαν ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν χώραν τῶν Ἑλλήνων ἐπαισθητὴν ἐπίδρασιν. Ἡ εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος προσάρτησις τοῦ κράτους τῆς Περγάμου, ὅπερ ὡς γνωστὸν τῷ ἔ. 133 π. Χ. μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς Περγάμου Ἀττάλου Γ', συνῳδὰ ταῖς διατάξεσι διαθήκης κατὰ τὰ λεγόμενα ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ βασιλέως ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων γενομένης [15], περιῆλθεν εἰς τὴν κτῆσιν τοῦ δήμου τῆς Ῥώμης, ἐξήγειρε προδήλως καὶ ἐν Ἑλλάδι σπουδαῖον διαφέρον ἕνεκα τῶν πολλῶν Ἑλληνίδων πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τῶν οὕτω περιερχομένων εἰς ὁμοίας πρὸς τὴν Ῥώμην σχέσεις, ἐν οἵαις διετέλουν πρὸς αὐτὴν οἱ ἐν Εὐρώπῃ Ἕλληνες. Ἀλλ' ὁ βαρὺς τετραετὴς πόλεμος (132-129 π. Χ.), ὃν οἱ Ῥωμαῖοι, ἐπικούρους ἔχοντες πολλὰς Ἑλληνικὰς ἐν Ἀσίᾳ πόλεις, ἰδίως τὴν Μύνδον, Σάμον, Κολοφῶνα, Ἔφεσον (ἐνῷ πολλαὶ ἄλλαι, ἐν αἷς ἡ Φώ-

[15] Αἱ γνῶμαι τῶν νεωτέρων περὶ τῆς διαθήκης ταύτης εἰσὶ διῃρημέναι· καὶ τινὲς μέν, ἰδίως ὁ Meier (Pergamen. Reich. σ. 414—416), ὁ Flathe (τόμ. 2. σ. 650 κξ.) R. Bergmann, de Asia Roman. provincia σ. 13 κξ. καὶ ὁ Peter (Studien zur Röm. Gesch. σ. 154 κξ. Gesch. Roms τόμ. 1. ἔκδ. 2. σ. 197. σ. 492) θεωροῦσιν αὐτὴν ὑποβολιμαίαν καὶ ὡς ἔργον Ῥωμαϊκῶν ῥαδιουργιῶν· ἄλλοι τοὐναντίον, ὡς ὁ Nitzsch (die Gracchen. σ. 313) καὶ ὁ Mommsen (R. G. τόμ. 2. σ. 54) θεωροῦσιν αὐτὴν γνησίαν.

καια, ἀντετάσσοντο κατὰ τῆς Ῥώμης) ἠναγκάσθησαν νὰ διεξαγάγωσι κατὰ τοῦ ἀνδρείου μνηστῆρος Ἀνδρίσκου, νόθου τινὸς υἱοῦ τοῦ Εὐμένους Β'.. πρὸ τοῦ νὰ δυνηθῶσι νὰ διοργανώσωσιν εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν «Ἀσίαν» τὸ ὑπ' αὐτῶν εἰς τὸ κράτος αὐτῶν προσαρτηθὲν ἤδη δυτικὸν μέρος τοῦ κράτους τούτου [16], ὁ

[16] Δὲν δυνάμεθα νὰ πραγματευθῶμεν ἐνταῦθα λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον καὶ τὴν διοργάνωσιν τῆς νέας ἐπαρχίας (πρβλ. περὶ τούτων ἰδίως Nitzsch. «die Graechen» σ. 313 κξ. 319 κξ. 334 κξ. 343. Meier, Pergamen. Reich. σ. 416—422, 425 κξ. Bergmann, de Asia Roman. provincia, σ. 14—40. Becker-Marquardt, Römisch. Alt. τόμ. III. 1. σ.130—145.250 κξ. 268 κξ, καὶ Kuhn, die städt. Verf. τόμ. 2. σ. 264—304). Πρὸς τὸν ἡμέτερον σκοπὸν ἀρκεῖ νὰ μνημονευθῶσιν ἐνταῦθα ὡς ἔχοντα ἰδιάζουσαν ἀξίαν ὀλίγα τινὰ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀφήγησιν συνδεόμενα σημεῖα τῆς ἱστορίας ταύτης. Κατὰ τοῦτο παρατηρῶ ὅτι νῦν πιθανῶς προσηρτήθησαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μακεδονίαν αἱ ἐν Εὐρώπῃ κτήσεις τῶν Ἀτταλιδῶν, ἰδίως δὲ ἡ Θρᾳκικὴ χερσόνησος, πρβλ. σ. 345 ἔτι δὲ Mommsen, R. G. τόμ. 2. σ. 55. Recker Marquardt, Römisch. Alterthüm. τόμ. III. 1. σ. 119. 139 Bergmann, ἐν εἰρ. τ. σ. 16. Cic. in Pison. 35, 86. (Ἡ ἐλευθέρα πόλις Βυζάντιον (πρβλ. ἀνωτ. σ. 403 καὶ ἴδ. Cic. de prov cons. 3, 5. καὶ 6.4,7 in Pison. 35,86. καὶ περὶ τῶν ὑστέρων χρόνων Plin. N. H. IV 11, (18), 46. Δίων. Χρυσόστ. τόμ. Α'. σ. 622. 625. 679. Tacit. Amal. XII. 62.63· ἀλλ' ἐνταῦθα, παρὰ Τακίτῳ, ἡ πόλις ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου φαίνεται οὖσα (πρβλ. τὰ κατωτέρω) φόρου ὑποτελής, εἰ καὶ παροδικῶς μόνον) καὶ Δίων. Κάσσ. 74, 14. πρβλ. Kuhn, städt. Verfass. τόμ. 2. σ. 27. 33. 50. 56) ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων ὑπήχθη ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τοῦ διοικητοῦ Μακεδονίας, καθ' ὃν αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ ἄλλαι ἐλεύθεραι ἑλληνικαὶ πόλεις τρόπον· πρβλ. Cic. ἐν ἀμφοτέροις τοῖς μνημονευθεῖσιν ἄνωθι χωρίοις καὶ Pro Sest, 26, 56. 39, 84. Βραδύτερον δέ, ἤτοι μετὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς Θρᾳκικῆς ἐπαρχίας (τὴν γενομένην ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου τῷ 46 μ. Χ.) ἦτο φυσικὸν ἵνα τὸ Βυζάντιον παραστῇ ὡς ἐλευθέρα πόλις κειμένη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ (πρβλ. Plin. N. H. IV. 11, (18) 46. Δίων. Κάσσ. ἐν εἰρ. τ.). Περὶ τούτων καὶ περὶ τῆς βραδύτερον παροδικῶς εἰς Βιθυνίαν ὑπαγωγῆς τῆς πόλεως ταύτης (τῆς γενομένης ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ, πρβλ. Plin. Epist. X. 52, 57) πρβλ. Becker-Marquardt ἐν εἰρ. τ. σ. 120. 153). Αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ νῆσοι τῆς νέας ἐπαρχίας Ἀσίας ἦσαν καὶ ἔμειναν, τοὐλάχιστον ἐν μέρει, ἀρχῆθεν ἢ κατὰ διαφόρους περιστάσεις πόλεις ἐλεύθεραι κείμεναι ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ· ἀλλ' ὡς πρὸς τοῦτο ἀκριβῶς τὸ σημεῖον ἀπορροῦμεν πληρεστέρων εἰδήσεων· πρβλ. ἰδίως Becker-Marquardt, ἐν εἰρ. τ. σ. 143 κξ. Ἀποβλέποντες πρὸς τὰς πόλεις κατ' ἰδίαν εὑρίσκομεν ὅτι ἡ νῆσος Ἀστυπάλαια ἦτο συνδεδεμένη πρὸς τὴν Ῥώμην διὰ «συμμαχίας ἐπ' ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ (Foedus acquum)», καὶ ἡ συμμαχία αὕτη ἀνενεώθη ἐπισήμως τῷ 105 π. χ. (649 ἀ. κ. Ρ.), καὶ τὸ κείμενον δὲ τῆς συμμαχικῆς συνθήκης ἀνεγινώσκετο δημοσίᾳ κατ' ἔτος ἐν τῇ νήσῳ. ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2485, καὶ σ. 385 Kuhn, städt. Verfass τόμ. 2 σ. 15. 16. Pauly, Realencyclop τ. 1. ἔκδ. 2 σ. 1944. Walter, Gesch des Röm. Rechtes. Μέρ. 1. σ. 357 σημ. 121. Becker-Marquardt, σ. 143. 248 κξ. Plin N. H. IV. 12, (23) 71. Ἡ Χίος διετήρησε τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πόλεμος οὗτος δὲν ἔθιξε τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος. Ἕλληνες μι-

καὶ καθ' ὅλην τὴν διαρκειαν τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου, Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 61 ἀρχ., * καὶ ταύτην ὕστερον ἡ Σύγκλητος (πρβλ. Böckh, C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2222. σ. 206) κατὰ 674 ἀ. κ. P=80 π. Χ. ἐπεκύρωσεν ἐν πάσῃ ἐπισημότητι (πρβλ. καὶ Plin. N. H. V. 31, (37), 136. Becker-Marquardt, σ. 143. 251. Kuhn, ἐν εἰρ. τ. τόμ. 2. σ. 16. 33). Ἐκ τῶν ἄλλων πόλεων ἐλευθέρα φαίνεται κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κικέρωνος ἡ Ἀπολλωνίς. Cic pro Flacc. c. 29,71. ἐλευθέραν πόλιν καλεῖ εἶτα ὁ Πλίνιος (N. H. V. (29), 109) τὰ Ἀλάβανδα (immunis, ἀτελὴς παρὰ Eckhel Doctr. Num. II. σ. 571), τὴν Καῦνον (V. 29 (29), 104, Κνίδον (V. 29, (29), 104· πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Καίσαρος κατεστάθησαν ἀτελεῖς (Πλουτ. Καισ. κ. 48) ἡ Στρατονίκεια (Plin. ἐν εἰρ. χ. 109), τὰ Μύλασα (τοῦ αὐτοῦ V. 29) (29) 108 ἴδ. καὶ Böekh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2695 β.) καὶ Τέρμερα ἐν εἰρ. χ. 107. Δὲν εἶναι ἀσφαλῶς γνωστὰ τὰ κατὰ τὴν Ἁλικαρνασσὸν (πρβλ. Becker-Marquardt, σ. 113. Πόλεις τινὲς ἔλαβον τὴν ἐλευθερίαν, καθὰ ἀσφαλῶς γινώσκομεν, ἐν ὑστέροις χρόνοις· τοιαῦταί εἰσιν ἡ Φώκαια, κατασταθεῖσα ἐλευθέρα ὑπὸ τοῦ Πομπηίου (Διον. Κάσσ. 41,25 Lucan. Pharsal. V. 53), ἡ Ἀφροδισιὰς γενομένη καὶ ἀτελὴς καὶ σύμμαχος ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ ὑπὸ τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου κατὰ τὸ ἔ. 39–35 π. Χ. (πρβλ. Böckh C I. Cic. τόμ. 2. ἀρ. 2737. σ. 494 κξ. 2845. Plin. H. N. V. 29 (29), 109. Marquardt, Röm. Altertt. σ. 143. 248. Kuhn σ. 21 Pauly R. E. τόμ. 2 ἐκδ. σ. 1948 Walter, ἐν εἰρ. τ.) πρὸ πάντων δὲ ἡ νῆσος Σάμος, εἰς ἣν ἐδωρήσατο τὴν αὐτονομίαν ὁ αὐτοκράτωρ Αὔγουστος τῷ 19 π. Χ. Δίον. Κάσσ. 54,9 πρβλ. Plin. N. H. V. 31, (37) 135 (κατὰ τὰ Χρονικὰ τοῦ Εὐσεβίου ἐν Ὀλυμπ. 190 σ. 76, ὁ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν Σάμον δωρησάμενος ἦτο ὁ Τιβέριος, πρβλ. Suet. Tiber. c. 12) ἐωσοῦ ὁ Οὐεσπεσιανὸς ὑπήγαγε τὴν νῆσον ὑπὸ τὴν ἄμεσον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἀρχήν. (Suet Vesp. c. 8. Eutrop. VII. 19)· ἡ Κῶς ἐγένετο ἀτελὴς φόρου τῷ 53 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράσορος Κλαυδίου. Tacit Annal. XII. 61. (Περὶ Λέσβου καὶ Μαγνησίας ἴδ. κατωτέρω, καὶ περὶ Ἐφέσου πρβλ. Mommsen.

* Ἐν τούτοις ὁ Ἀππιανὸς ἐν τῷ χωρίῳ, ὅπερ φέρει εἰς μαρτυρίαν ὁ συγγραφεύς, λέγει οὐχὶ ὅτι ἡ Χῖος διαρκοῦντος τοῦ πολέμου διετήρησε τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς, ἀλλ' ὅτι ἀφοῦ ἐπερατώθη ἤδη ὁ πόλεμος καὶ συνωμολογήθη ἡ πρὸς τὸν Μιθραδάτην εἰρήνη, τότε ἡ Χίος καὶ ἡ Ῥόδος καί τινες λαοὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πρὸς ἀντάμειψιν τῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου πιστῆς αὐτῶν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους διαγωγῆς καὶ δι' ὅσα χάριν τούτων ἔπαθον ὑπὸ τοῦ Μιθραδάτου ἀφέθησαν ἐλεύθεραι ὑπὸ τοῦ Σύλλα. «Αὐτὴν δὲ τὴν Ἀσίαν καθιστάμενος (ὁ Σύλλας) λέγει ὁ Ἀππιανὸς ἐν τῷ εἰρ. χ., Ἰλιέας μὲν καὶ Χίους, καὶ Λυκίους, καὶ Ῥοδίους καὶ Μάγνητας καί τινας ἄλλους συμμαχίας ἀμειβόμενος ἢ ὧν διὰ προθυμίαν ἐπεπόνθεσαν οὗ ἕνεκα, ἐλευθέρους ἠφίει καὶ Ῥωμαίων ἀνέγραφε φίλους». Τὸ «ἐλευθέρους ἠφίει» σημαίνει βεβαίως οὐχὶ τὴν διατήρησιν τῆς πρότερον ὑπαρχούσης ἐλευθερίας, ἀλλὰ τὴν νῦν παραχώρησιν τῆς ἐλευθερίας· οὕτω δὲ ἑρμηνεύεται καὶ ἐν τῇ λατινικῇ μεταφράσει τοῦ Ἀππιανοῦ ἐν τῇ ἐκδ. τοῦ Διδώτου «libertate donatos». Ὅτι δὲ οἱ Χῖοι διαρκοῦντος τοῦ πολέμου πολλὰ ἔπαθον χάριν τῶν Ῥωμαίων ὑπὸ τοῦ Μιθραδάτου μαρτυρεῖται ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Νικολάου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἱστορουμένων, ὅτι «οἱ Χῖοι ἐξανδραποδισθέντες ὑπὸ Μιθριδάτου τοῦ Καππάδοκος παρεδόθησαν τοῖς ἰδίοις δούλοις δεδεμένοι, ἵνα εἰς τὴν Κόλχων γῆν κατοικισθῶσι (Νικολ. Δαμασκ. ἀπόσπ. 76. C. O. Muller. Fr. hist. Gr. τ. 3 σ. 415-416. (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σθοφόροι προσῆλθον πάντως εἰς τὸν Ἀριστόνικον, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπικουρικὰ στρατεύματα ἐκ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος πιθανῶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐστρατολογήθησαν· γίνεται δὲ μνεία καὶ τῆς συνδρομῆς, ἣν τὸ Βυζάντιον παρέσχε τοῖς Ῥωμαίοις [17α]. Ἀλλ' ἐξ

C. Inscr. Lat. Antiquiss. σ. 170). Τὸ Ἴλιον, ὑπὲρ οὗ οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τοὺς χρόνους ἤδη τοῦ βασιλέως Σελεύκου Β'. Καλλινίκου εἶχον ἐπιτύχει ἰδιαιτέρας εὐμενεῖς παρὰ τοῦ μνημονευθέντος βασιλέως παραχωρήσεις (Suet. Claud. c. 25), τὴν μετὰ τὴν χείρωσιν τοῦ Ἀντιόχου δοθεῖσαν αὐτῷ ἐλευθερίαν καὶ ἀτέλειαν διετήρησε καὶ διαρκοῦντος τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου (Ἀππιαν. κ. 61) *· ἡ προνομιοῦχος θέσις τῆς πόλεως ἔτι μᾶλλον ἐβελτιώθη βραδύτερον καὶ ἡ πόλις ἀπηλλάγη τέλος πάσης συντελείας πρὸς τὴν Ῥώμην. Στράβ. ΙΓ. 394, 395 ἀργ. Sueton. Claud. c. 25. Tacit. Annal. XII. 58. Digest. de exc. XXVII. 1. L. 17. § 1. Plin. N. H. V. 30, (30), 121. Böckh C. I. Gr. τόμ. 2. ἀρ. 3610. σ. 898. πρβλ. Kuhn die städt. Verfass. II σ. 19. 32. Ἡ πόλις Κύζικος, ἥτις ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἐπιγόνων διετέλει ἐν φιλίᾳ καὶ οἰκειότητι πρὸς τοὺς Ἀττάλους, καὶ ὡς ἐλευθέρα δημοκρατουμένη πόλις ἔνδοξον εἶχε λάβει μέρος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν χρόνων ἐκείνων, ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως τοῦ Περγαμηνοῦ βασιλείου εἰς τὸ κράτος τῆς Ῥώμης διετέλει ἐν ἀγαθῇ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους φιλίᾳ (εἰ καὶ ἡ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὴν Ῥώμην ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ διεθνοῦς πολιτικοῦ δικαίου δὲν ἦτο καθωρισμένη· ἕνεκα δὲ τῆς χρηστῆς αὐτῆς κατὰ τὸν τρίτον Μιθραδατικὸν πόλεμον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους διαγωγῆς ἐν τῇ μετὰ τὸν πόλεμον τοῦτον γενομένῃ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ νέᾳ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων διατάξει διετήρησε, τοῦ τε Λευκόλλου καὶ τοῦ Πομπηΐου ἐπιτρεψάντων, τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς· Στράβ. ΙΒ. 576. Ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου ἀφαιρεθεῖσα παροδικῶς τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς (Διων. Κάσσ. 54, 7 καὶ 23. Ζωναρ. Ι. 34. Εὐσέβ. Χρον. σ. 155) ἀπώλεσε ταύτην διαρκῶς ἐπὶ τοῦ Τιβερίου τῷ 24 μ. Χ. (Δίων. Κάσσ. 57, 24. Sueton Tiber. c. 37 καὶ Tacit. Ann. IV. 36· πρβλ. Marquardt «Cyzicus» σ. 75 κξ. 81 κξ. Römisch. Alterth σ. 137. 19. 49.

[17α] Tacit. Annal. XII. 62.

* Ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρων ἁπλῶς τὸ κ. 61 Μιθρ. τοῦ Ἀππιανοῦ, οὐδὲν λέγει περὶ τοῦ κ. 53. Μιθρ. τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, ἔνθα λέγεται ὅτι ὁ τοῦ Σύλλα ἀντίπαλος Ῥωμαῖος στρατηγὸς Φιμβρίας «ἐπιὼν τὴν Ἀσίαν ἐκόλαζε τοὺς Καππαδοκίσαντας καὶ τῶν ἐνδεχομένων αὐτὸν τὴν χώραν ἐλεηλάτει Ἰλιεῖς δὲ πολιουρκούμενοι πρὸς αὐτοῦ, κατέφυγον μὲν ἐπὶ Σύλλαν. Σύλλα δὲ φήσαντος αὐτοῖς ἥξειν, καὶ κελεύσαντος ἐν τόσῳ δὲ Φιμβρίᾳ φράζειν, ὅτι σφᾶς ἐπιτετρέφασι τῷ Σύλλᾳ· πυθόμενος ὁ Φιμβρίας ἐπῆνεσε μὲν ὡς ἤδη Ῥωμαίων φίλους ἐκέλευσε δὲ καὶ αὐτὸν ὄντα Ῥωμαῖον, εἴσω δέχεσθαι· κατειρωνευσάμενός τι καὶ τῆς συγγενείας τῆς οὔσης ἐς Ῥωμαίους Ἰλιεῦσιν. Ἐπελθὼν δὲ τοὺς ἐν ποσὶ πάντας ἔκτεινε, καὶ πάντα ἐνεπίμπρει· καὶ τοὺς πρεσβεύσαντας εἰς τὸν Σύλλαν ἐλυμαίνετο ποικίλως· οὔτε τῶν ἱερῶν φειδόμενος οὔτε τῶν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς καταφυγόντων, οὓς αὐτῷ νεῷ κατέπρησε. Κατέσκαπτο δὲ καὶ τὰ τείχη καὶ τῆς ἐπιούσης ἠρεύνα, περιὼν μή τι συνέστηκε τῆς πόλεως ἔτι. Ἡ μὲν δὴ χείρονα τῶν ἐπὶ Ἀγαμέμνονι παθοῦσα ὑπὸ συγγενοῦς, διωλώλει· καὶ οἰκόπεδον οὐδὲν αὐτῆς, οὐδ' ἱερόν, οὐδ' ἄγαλμα ἔτι ην....» (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἄλλου οἱ Ἕλληνες τῆς «Ἀχαΐας» ἠδύναντο νὰ μακαρίσωσι τὴν ἰδίαν αὐτῶν τύχην ἀπέναντι τῆς τῶν λαῶν τῆς «Ἀσίας», ὁπότε ἔβλεπον πῶς ἡ ἐκ τοῦ Περγαμηνοῦ κράτους παραχθεῖσα ἐπαρχία ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐπαναστατικῆς ἐνεργείας τοῦ Γαΐου Γράκχου [17β] καὶ ἐν συναφείᾳ πρὸς ταύτην οὐ μόνον «διὰ πλείστων ἐμμέσων καὶ ἀμμέσων φόρων, ἰδίως τοῦ ἐγγείου φόρου, κατεθλίβετο, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ τρόπου τῆς ἐκμισθώσεως τῶν φόρων τούτων παρεδόθη ὁλοσχερῶς εἰς τελείαν κατοχὴν καὶ ἀσυνείδητον ἐκκάρπωσιν τῶν μεγάλων Ῥωμαίων κεφαλαιούχων καὶ τελωνῶν. Τὰ δὲ ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ τῶν δύο ἀδελφῶν σφοδρῶς προκληθέντα μεγάλα κινήματα ἠδύναντο μὲν νὰ ἐξεγείρωσιν ἐπὶ μικρὸν τὴν μεγάλην ἁπλῶς συμπάθειαν τῶν πολιτικῶς ἀνεπτυγμένων Ἑλλήνων· ἀλλ' οἱ ὑπὸ τῶν Γράχων προκταθέντες ἀγροτικοὶ νόμοι οὐδεμίαν, καθ' ὅσον μανθάνομεν ἐκ τῆς ἀτελεστάτης παραδόσεως, εὗρον ἐν Ἑλλάδι ἠχώ, εἰ καὶ ἡ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ κατάστασις ἡ ἀγροτικὴ μέγιστον παρεῖχε κεφάλαιον εἰς ἀνάλογόν τινα μεταρρύθμισιν [18α]. Ἡ ἐκ τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων θύελλα ἐκμανεῖσα λίαν μακρὰν τῶν Ἑλληνικῶν ὁρίων οὐδένα παρήγαγε παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἄμεσον φόβον· ἐν τούτοις δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν εὐλόγως ὅτι ἡ ἀπὸ τοῦ 114 π. Χ. αὐξανομένη σφοδρότης τῶν (ἀπὸ 119 π. Χ. ἤδη κρατερώτατα διεξαγομένων) ἐν τοῖς Μακεδονικοῖς ὁρίοις βαρβαρικῶν πολέμων δὲν ἦτο ὅλως ἄσχετος πρὸς τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τῶν Κίμβρων ἐν τῷ μέσῳ Δουνάβει καὶ Ἰλλυρίᾳ [18β]. Τοὐναντίον

[17β] Πρβλ. τὰ περὶ τούτων ὑπὸ Mommsen, R. G. τόμ. 2. σ. 113. 120. 269. 393 κξ.

[18α] Γνωστὴ εἶναι ἡ συνδρομὴ τῶν Κρητῶν τοξοτῶν εἰς τὴν χείρωσιν τοῦ Γαΐου Γράκχου καὶ τοῦ φίλου αὐτοῦ τῷ 121 π. Χ. Πλουτ. Γάϊ. Γράκχ. κ. 16.

[18β] Πρβλ. Zumpt. Comm. Epigraph. τόμ. 2. σ. 171. Mommsen R. G. τόμ. σ. 176. Πιθανῶς τῷ 114 π. Χ. ὅτε ὁ ὕπατος Γάϊος Πόρκιος Κάτων (σ. . . . .) ἡττήθη ὁλοσχερῶς ὑπὸ τῶν Σκορδίσκων (πρβλ. Zumpt. σ. 170 κξ. ἴδ. Liv. Epit. CXIII. Eutrop. IV. 24. Flor. I. 38), τὰ ἄγρια Θρᾳκικὰ στίφη προυχώρησαν μέχρι Θεσσαλίας. (Flor. ἐν εἰρ. τόμ.). Περιληπτικὴν ἱστορίαν τοῦ πρὸς τοὺς μεταξὺ Ἴστρου, Μακεδονίας καὶ τοῦ Ἀδρίου οἰκοῦντας λαοὺς ἀπὸ τοῦ 135 π. Χ. περίπου μέχρι τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου ἴδ. παρὰ Mommsen, R. G. τόμ. 2. σ. 171 κξ.—(Τὴν παρὰ τῷ Ἀππιανῷ

δὲ ἀμεσώτατα ἠπείλει νὰ θίξῃ τῆς Ἑλλάδος (τῷ 100 π. Χ.) τὸ δημαγωγικὸν κίνημα τοῦ Γαΐου Σερουιλίου Γλαυκίου καὶ τοῦ Λευκίου Ἀπουληΐου Σατορνίνου. Διότι καὶ ἡ Ἀχαΐα (ὡς ἡ Μακεδονία) κατετάσσετο ἐν ταῖς χώραις, ἐν αἷς, κατά τινα ὑπὸ τοῦ Λ. Ἀπουληΐου Σατορνίνου προταθέντα νόμον, ἔμελλον νὰ οἰκισθῶσι Ῥωμαῖοι πολῖται (ἰδίως ἀπόμαχοι τοῦ δημοκρατικοῦ στρα-

Ἰλλυρικῷ Ε'. παράδοσιν, καθ' ἣν οἱ Σκορδίσκοι μετὰ Θρᾳκικῶν * καὶ Ἰλλυρικῶν φυλῶν ἐπέδραμόν ποτε τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐσύλησαν τοὺς Δελφοὺς δὲν δύναμαι νὰ διασαφήσω ὡς πρὸς τὸν χρόνον καὶ τὰς περιστάσεις, ἐν οἷς ἐγένετο ἡ μνημονευομένη ἐπιδρομή, ἂν μὴ ἐννοῇ ὁ Ἀππιανὸς τὴν Κελτικὴν εἰσβολὴν τοῦ 279, ὅπερ ἀπιθανώτατον)· διὰ τί ὁ L. Contzen ("die Wanderungen der Kelten,, σ. 205) τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀππιανοῦ λεγόμενα ἀνάγει ἁπλούστατα εἰς τὸ ἔτος 114 π. Χ. δὲν δύναμαι νὰ νοήσω **

* Καὶ ὅμως [ὁ Ἀππιανὸς ἐν τῷ μνημονευομένῳ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως χωρίῳ οὐδὲν λέγει περὶ φυλῶν Θρᾳκικῶν· ἀλλὰ περὶ Κελτῶν καὶ Ἰλλυριῶν («ἀλλ' αὖθις ἅμα τοῖς Κελτοῖς, Ἰλλυριῶν οἱ Σκορδίσκοι μάλιστα καὶ Μαῖδοι καὶ Δάρδανοι, τὴν Μακεδονίαν ἐπέδραμον ὁμοῦ καὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ πολλὰ τῶν ἱερῶν καὶ τὸ Δελφικὸν ἐσύλησαν»). (Σ. Μ.).

** Ὅτι ὁ Ἀππιανὸς ἐν τῷ μνημονευθέντι περὶ ἐπιδρομῆς Κελτῶν καὶ Ἰλλυριῶν χωρίῳ δὲν ἠδύνατο νὰ νοήσῃ τὴν Κελτικὴν ἐπιδρομὴν τοῦ 279 π. Χ. εἶναι αὐτόδηλον οὐδὲ κἂν ἦτο ἀνάγκη νὰ εἴπῃ τοῦτο ὁ συγγραφεὺς καὶ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ὑπόθεσιν ὡς ἀπιθανωτάτην ἀφοῦ αὐτὸς ὁ Ἀππιανὸς οὐ μόνον λέγει ῥητῶς ὅτι κατὰ τὰς ἄνω μνημονευομένας ἐπιδρομεῖς οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν ἤδη «προστατοῦντες Ἑλλήνων καὶ Μακεδόνων», θεωρεῖ ἐπιμόνως τὸ γεγονὸς μεταγενέστερον τοῦ 146 π. Χ. ἢ τοὐλάχιστον τοῦ 168 π. Χ., ἀλλὰ καὶ μικρὸν ἀνωτέρω (Ἰλλ. Γ') ὁ αὐτὸς Ἀππιανὸς λέγει σαφῶς ὅτι ἡ τῶν Σκορδίσκων ἐπιδρομὴ ἐγένετο μετὰ τὴν εἰς Ἰταλίαν εἰσβολὴν τῶν Κίμβρων καὶ τῶν Τευτόνων εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Μαρίου καταστροφὴν αὐτῶν (τῷ 105 π. Χ.). Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ὁ ὑπὸ L. Contzen προσδιοριζόμενος χρόνος τῆς ἐπιδρομῆς ἤτοι τὸ 114 π. Χ. εἶναι ὡσαύτως πλημμελής. Αὐτὸς ὁ Ἀππιανὸς προσδιορίζει τὸν χρόνον τοῦ γεγονότος ὡς τὸ τριακοστὸν δεύτερον ἔτος «ἀπὸ τῆς πρώτης ἐς Κελτοὺς πείρας Ῥωμαίων.» Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ῥωμαῖοι τῶν ἐπιθετικῶν κατὰ τῶν Κελτῶν στρατειῶν καὶ τῆς κατακτήσεως τῆς Γαλατίας ἤρξαντο ἀπὸ τοῦ 125 π. Χ., ἕπεται ὅτι ὁ χρόνος τῆς τῶν Κελτῶν καὶ Σκορδίσκων εἰσβολῆς εἶναι περίπου τὸ 93 π. Χ. ἤτοι 9 ἔτη μετὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ καταστροφὴν τῶν Κίμβρων. Ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ Ἀππιανοῦ ἐν ταῖς περὶ τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης μνημονευόμενος Λεύκιος Σκιπίων, οὗ στρατηγοῦντος Ἕλληνες καὶ Μακεδόνες ἐστράτευσαν μετὰ Ῥωμαίων ἐναντίον τῶν Ἰλλυριῶν πρὸς τιμωρίαν τῆς ὑπὸ τούτων γενομένης ἐπιδρομῆς καὶ ἱεροσυλίας, εἶναι βεβαίως ὁ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀππιανοῦ (Ἐμφυλ. Α' 85 - 86) καὶ ἄλλων συγγραφέων μνημονευόμενος Λ. Σκιπίων γενόμενος ὕπατος τῷ 83 π. Χ. καὶ πολεμήσας μετὰ τοῦ Νορβαννοῦ ἐναντίον τοῦ Σύλλα, ἀλλ' ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Σύλλα, ἀπολυθεὶς δ' ὕστερον ὑπὸ τούτου ἀπαθής· πρβλ. καὶ Liv. Epit. V. 7. Πλουτ. Σύλλ. κ. 27. Ἦτο δ' ὁ Λ. Σκιπίων καὶ πενθερὸς τοῦ Π. Σεστίου (Cic. pro Sest. 3, 7). (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τηγοῦ Μαρίου) ἐν ταῖς Ῥωμαϊκαῖς δημοσίαις γαίαις, ἤτοι ἐν γαίαις ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοῦτο ἀγορασθησομένας. Ἐν τούτοις, ὡς γνωστόν, ὁ ταχὺς ὄλεθρος τῶν δημαγωγῶν τούτων καὶ ἡ κατάλυσις τῆς πολιτικῆς δυνάμεως τοῦ Γαΐου Μαρίου ἐκώλυσε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου τούτου [19].

Ἐν τούτοις ἤγγιζεν ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἡ μακρὰ ἡσυχία τῆς ἐν Ἑλλάδι εἰρήνης ἔμελλε νὰ διακοπῇ δι' αἱματηρᾶς τινος καταστροφῆς. Μετὰ μεγάλης φρίκης, ἴσως δὲ ἐνιαχοῦ οὐχὶ καὶ ἄνευ τινὸς χαιρεκακίας, ἔβλεπον οἱ Ἕλληνες περὶ τὰ τέλη τοῦ θέρους τοῦ 91 π. Χ. ἐκρηγνύμενον ἐν Ἰταλίᾳ τὸν δεινὸν ἐκεῖνον ἐμφύλιον πόλεμον, ἐν ᾧ τὰ μέλη τῆς κοσμοκράτορος Ἰταλικῆς φυλῆς κατεκρεούργουν ἄλληλα ἐν φονικῷ ἀγῶνι. Ἀλλ' ἡ πίστις εἰς τὴν ἀνυπέρβλητον δύναμιν τῆς Ῥώμης ἦτο ἔτι τοσοῦτον σταθερὰ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ὥστε οὐχὶ ὀλίγοι τούτων ἔσπευσαν νὰ βοηθήσωσι τῇ Ῥωμαϊκῇ πολιτείᾳ διὰ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος αὐτῶν, ὅτε αὕτη ἠγωνίζετο νὰ δημιουργήσῃ ἀξιόμαχον πολεμικὸν ναυτικόν [20].

Ἀλλ' ἤδη ἐπήρχοντο αἱ ὀλέθριαι αἱματηραὶ ἡμέραι, καθ' ἃς ἡ πρὸς δρᾶσιν ἀκάθεκτος ὁρμὴ τῶν Ἑλλήνων ἔμελλε νὰ εὕρῃ,

[19] Πρβλ. Aur. Vict. de vir. ill. c. 73. (L. Apulei. Saturn.), πρβλ. Becker-Marquardt, Röm. Alterth. τόμ. III. 1. 123 328. Rudorff. «das Ackergesetz des Sp. Thorius (Ztschrft. f. geschicht Rechts. Wissensch. X, 1). σ. 140. Zumpt. Comm. Epigr. τόμ. 1 σ. 222-229.

[20] Σώζεται ἔτι μέχρι ἡμῶν (πρβλ. Mommsen, R. G. τόμ. 2 σ. 235. σημ. *) δόγμα τῆς Συγκλήτου τῆς 21 Μαΐου τοῦ ἔ. 676 ἀ. κ. Ῥ.=78 π. Χ. «ὅπερ εἰς τρεῖς Ἕλληνας πλοιάρχους τῆς Καρύστου, τῶν Κλαζομενῶν καὶ τῆς Μιλήτου κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀπὸ τῆς ὑπηρεσίας ἀπολύσεως αὐτῶν ἀπονέμει τιμὰς καὶ ὠφελείας διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἰταλικοῦ πολέμου (90 π. Χ.) παρασχεθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν πιστὴν ὑπηρεσίαν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἦσαν ὁ Ἀσκληπιάδης ὁ Κλαζομένιος, Πολύστρατος ὁ Καρύστιος καὶ Μηνίσκος ὁ Μιλήσιος. Πρβλ. Mommsen, C. I. Latin-Antiquiss σ. 110 κξ. ἀρ. 203. καὶ Böckh C. I. Gr. τόμ. 3. ἀρ. 5879 σ. 786 κξ. Ἀνάλογα ἱστορεῖ ὁ Μέμνων (Frgm H. Graec. C. Müller. τόμ. 3. σ. 540 ἀποσπ. βιβλ. 15. κ. 29) περὶ τῆς «συμμάχου» Ἡρακλείας τῆς Ποντικῆς (ἔδ. Κεφ. Δ'. σημ. 11). Κρῆτες μισθοφόροι (οἵτινες καὶ ἄλλας ἐλάμβανον ὑπηρεσίας παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἴδ. Valer Max. IX. 3, 7) ἐπολέμουν τότε καὶ μετὰ Ἰταλῶν καὶ μετὰ Ῥωμαίων πρβλ. Διόδ. ΑΓ'. 17.

κατὰ τρόπον ἀσυμφορώτατον, στάδιον ἐνεργείας οὐχὶ παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Ῥωμαίων, ἀλλ' ἐν ἀγρίᾳ κατὰ τούτων ἐξεγέρσει καὶ ἐν σφοδρῷ ἀγῶνι πρὸς τοὺς λεγεῶνας. Ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου ἅπας ὁ Ἀσιατικὸς κόσμος εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ μεγάλης κινήσεως ἐκ τῆς φήμης τῶν τολμηρῶν ἔργων καὶ τῶν λαμπρῶν ἐπιτυχιῶν μεγάλου τινὸς Ἀσιανοῦ πολεμικοῦ ἡγεμόνος, ἀνδρός, ὅστις διεκρίνετο λαμπρῶς ἀπὸ τῶν ἀδρανῶν ἐκείνων ἡγεμόνων, οἷοι ἀπὸ τῆς παρακμῆς τῶν Σελευκιδῶν καὶ τῶν Πτολεμαίων ἐπὶ ὅλων τῶν θρόνων τῆς Ἑλληνομακεδονικῆς Ἀνατολῆς, ἐξαιρουμένου μόνου τοῦ τῆς Περγάμου, ἐπὶ γενεὰς ὁλοκλήρους οἰκτρότατον παρεῖχον εἰς τὸν κόσμον θέαμα. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο Μιθραδάτης Ϛ'. Εὐπάτωρ, βασιλεὺς τοῦ «Πόντου» [21], ὅστις ἀπὸ τοῦ 114 π. Χ. ἔνθεν μὲν μεγάλας ἐποιεῖτο κατακτήσεις ἔν τε ταῖς Κολχικαῖς χώραις καὶ ἐν ταῖς ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ὑπὸ βαρβάρων οἰκουμέναις βορείαις καὶ βορειανατολικαῖς ἀκταῖς τοῦ Εὐξείνου, ἔνθεν δὲ ἐξέτεινεν ἐπιτυχῶς τὴν δύναμιν αὐτοῦ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, διὰ δόλου ἅμα καὶ διὰ τῆς βίας ἁφαιρῶν χώρας ἀπὸ τῶν δυναστῶν τῆς Παφλαγονίας * καὶ Καππαδοκίας. Ἡ ὑπέροχος δύναμις αὐτοῦ κατὰ μικρὸν κατέστη ἀπειλητικὴ καὶ εἰς τὰ ἐν τῷ Ἀνατολικῷ κόσμῳ συμφέροντα. Πλὴν δὲ τούτων ὁ βασιλεὺς Μιθραδάτης ἐνεφορεῖτο ἀρχῆθεν ἐχθρικῶν φρονημάτων πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, διότι ἡ Σύγκλητος κατὰ τὴν ἀνηλικιότητα αὐτοῦ εἶχεν ἀφαιρέσει πάλιν ἀπὸ τοῦ Ποντικοῦ κράτους τὴν εἰς τὸν πα-

[21] Ὁ Μιθραδάτης ἐγεννήθη ἐν Σινώπῃ. Στραϐ. ΙΒ'. 545. Ἡ Ἑλληνικὴ αὕτη πόλις, ἥτις πρότερον διὰ τῆς βοηθείας τῶν Ῥοδίων εἶχεν ἐπιτυχῶς ἀντιστῆ (220 π. Χ.) ἐναντίον τῶν ἐπιθέσεων τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθραδάτου Δ'. (Πολύϐ. Δ'. 56), ἐκυριεύθη περὶ τὰ 82 π. Χ. ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Φαρνάκου Α'. (Πολυϐ. ΚΔ'. 10, 2 καὶ 3 Liv XL. Στραϐ. ΙΒ'. ἐν εἰρ. τ. καὶ σ. 546. πρϐλ. **Meier**, Pergamen. Reich. σ. 381. **Clinton** Fast Hellen τόμ. 3. σ. 425. **Streuber** «Sinope», σ. 81 κξ. **Kuhn**, städt. Verfass. τόμ. 2. σ. 139 κξ). Εἶτα ἡ Σινώπη ἐπί τε τοῦ Μιθραδάτου Ε'. τοῦ Εὐεργέτου καὶ ἰδίως ἐπὶ τοῦ Μιθραδάτου Ϛ'. τοῦ Εὐπάτορος φαίνεται ὡς πρωτεύουσα πόλις τοῦ Ποντικοῦ κράτους (Διόδ. ΙΔ'. 31, 2. Στράϐ. I. 477 καὶ ΙΒ'. ἐν εἰρ. τ.)

* Ἡ Παφλαγονία δὲν εἶχεν ἐπὶ Μιθραδάτου Ϛ'. ἰδίους δυνάστας, ἀλλ' ὑπήγετο ὑπὸ τὸ κράτος τῶν δυναστῶν τῆς Βιθυνίας (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τέρα αὐτοῦ Μιθραδάτην Ε'. τὸν Εὐεργέτην μετὰ τὴν ἧτταν καὶ κατάλυσιν τοῦ Ἀριστονίκου (σ. 429) ἀφεθεῖσαν Φρυγικὴν χώραν. Οὕτω δὲ ἡ Σύγκλητος μετὰ δέους βαρέος μόνον ἀπέβλεπε πρὸς τὰς διαρκεῖς προόδους τοῦ τολμηροῦ τούτου δυνάστου, μεχρισοῦ τέλος αἱ τοῦ βασιλέως ὑπερβασίαι ἔδοσαν ἀφορμὴν (περίπου τῷ 191 π. Χ.) εἰς σοβαρωτάτας ἐκ μέρους τῶν Ῥωμαίων ἐπιδείξεις. Ἐπὶ μίαν στιγμὴν ὑπεχώρησεν ὁ Μιθραδάτης πρὸ τῶν ἀπειλῶν τῶν Ῥωμαίων· ἀλλὰ τὴν πρὸς τούτους ἀπέχθειαν κατέστησεν ἀλλαχόθι ἐπαισθητήν. Εὐλόγως δέ τις νεώτερος ἐρευνητὴς εἰκάζει [22]; ὅτι ὁ βασιλεὺς τοῦ Πόντου συνετέλεσε τὸ ἐπ' αὐτῷ εἰς τὰς «μετὰ παραδόξου σφοδρότητος καὶ ἐπιμονῆς» ἐπαναλαμβανομένας ἐπιθέσεις, δι' ὧν ἀπὸ τοῦ 92 π. Χ. αἱ παρὰ τὰ βόρεια καὶ ἀνατολικὰ τῆς Μακεδονίας ὅρια βαρβαρικαὶ φυλαὶ ἐλυμαίνοντο τὴν ἐπαρχίαν ταύτην. Ἰδίως δὲ κατὰ τὰ ἔτη 90 καὶ 89 π. Χ. οἱ τῆς Θράκης βάρβαροι οὐ μόνον τὴν Μακεδονίαν κατέκλυσαν, ἀλλ' εἰσβαλόντες ἠρήμωσαν τὸ μέγιστον μέρος τῆς Ἠπείρου λεηλατήσαντες καὶ τὸν ναὸν τῆς Δωδώνης. Ὁ Γάϊος Σέντιος Σατορνῖνος (σ. 307), ὁ ἄξιος διοικητὴς τῆς Μακεδονίας, εἰργάσθη μὲν μετὰ ζήλου ἵνα ὑπερασπίσῃ τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ, πράγματι δὲ ἐξήλασε τοὺς λῃστὰς ἐκ τῆς χώρας διὰ συνδρομῆς τῆς Θρακικῆς φυλῆς τῶν Δενθελητῶν [23], ἀλλὰ τάχιστα ἔλαβον τὰ πράγματα ἐν Μακεδονίᾳ τε καὶ ἐν Ἑλλάδι ὄψιν ἀσυγκρίτως κινδυνωδεστέραν εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

[22] Mommsen R. G. τόμ. 2. σ. 291. πρβλ. Διων. Κάσσ. (ἔκδ. Didot) σ. 140. ἀποσπ. 101, 2. Drumann, Gesch. Roms. τόμ. 2. σ. 445.

[23] Liv. Epit. lib. 70. 74. 76. Oros V, 18 τέλ. Obsequens. 113. Δίων. Κασσ. ἐν εἰρ. τ. Cic. in Pison. c. 34, 84. in Verr. act. II lib. III, c. 93,217. Πρβλ. Zumpt Comm. Epigr. τόμ. 2. σ. 173 κξ. Mommsen, R. G. τόμ. 2. σ. 291. Ὁ Σέντιος (σ. 407 σημ. 1) ἦτο διοικητὴς κατὰ μὲν Zumpt (Comm. Epigr. τόμ. 2. σ. 173. πρβλ. σ. 175 κξ) ἀπὸ τοῦ 92 π. χ., κατὰ δὲ Mommsen (Röm. Münzwesen, σ. 692 κξ. καὶ 375 σημ. 30) ἀπὸ 89 π. χ. Μετὰ τῶν εἰσβολῶν τούτων «ἅπαξ ἔτι συνεδέθη ἡ ἀπόπειρα τοῦ ἀναβιβάσαι εἰς τὸν Μακεδονικὸν θρόνον μνηστῆρά τινα καλούμενον Εὐφήνην». Πρβλ. Διόδ. Ἀποσ. Σκωριαλ. ἀποσπ. βιβλ. 30 κξ. ἀρ. 32. ἐν Διοδωρ. ἐκδ. Bekker. τόμ. 4. σ. 269 καὶ ἴδ. Mommsen, R. G. τόμ. 2. σ. 291.

Ὁ Μιθραδάτης εἶχεν ἀνανεώσει τάχιστα, ἐμμέσως τε καὶ ἀμέσως, τὰς ἐναντίον τῶν γειτόνων λαῶν καὶ δυναστῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπιδρομὰς αὐτοῦ. Καὶ ὑπεχώρησε μὲν ὁ βασιλεὺς αὖθις πρὸ τῶν ἀπειλῶν τοῦ Ῥωμαίου πρέσβεως Μανίου Ἀκυλίου (τῷ 90 π. Χ.)· ἀλλὰ νῦν αὐτὸς ὁ Μ. Ἀκύλιος, ἀφροντιστῶν περὶ τοῦ ὑπερμεγέθους κινδύνου, εἰς ὃν εἶχεν περιέλθει ἀκριβῶς τότε ἡ Ῥώμη ἕνεκα τῆς κατ' αὐτῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἰταλικῶν λαῶν, ἐζήτει διὰ παντὸς τρόπου νὰ βιάσῃ εἰς πόλεμον τὸν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οὐδένα τότε πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον ἐπιθυμοῦντα Μιθραδάτην· τοῦθ' ὅπερ ἐπέτυχεν ὑπὲρ τὸ προσδοκώμενον. Ὁ Μιθραδάτης εἰς ἀπορίαν περιελθὼν ἀπὸ τοῦδε, ἔμπλεως δὲ γενόμενος τοῦ σφοδροτάτου ἐκείνου κατὰ Ῥωμαίων μίσους, ὅπερ κατὰ τὸν μακρὸν αὐτοῦ βίον πολλάκις κατὰ τρόπον φρικωδέστατον ἐξεδήλωσεν, ἐποιήσατο μεγίστας πολεμικὰς παρασκευὰς τῷ 89, ὅτε τέλος ἐπῆλθεν ἡ ῥῆξις. Ὅτε δὲ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 88 π. Χ. ἐξερράγη ὁ φανερὸς πόλεμος, αἱ ἀσθενεῖς ἐν Ἀσίᾳ στρατιωτικαὶ δυνάμεις τῶν Ῥωμαίων καὶ αἱ πολλαί, ἀλλ' ἥκιστα χρήσιμοι, ἐπικουρίαι τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ συμμάχων αὐτῶν πανταχοῦ, ὡς γνωστόν, ἡττήθησαν μαχόμεναι ἐν παρατάξει καὶ ὁλοσχερῶς κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν ἄριστα διοικουμένων Ποντικῶν στρατευμάτων. Τὰ λείψανα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ἐζήτουν νὰ σωθῶσι τὰ μὲν ὑπὸ τὸν πραίτωρα Κόϊντον Ὄππιον, ὅστις ἦγαγεν ἀπὸ Παμφυλίας στρατεύματα Ῥωμαϊκὰ κατὰ Μιθραδάτου ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Φρυγίας, τὰ δὲ ὑπὸ τὸν Λεύκιον Κάσσιον Λογγῖνον, τὸν διοικητὴν τῆς ἐπαρχίας Ἀσίας, ἐν ταῖς παρὰ τὸν ἄνω Μαίανδρον ὀχυραῖς πόλεσι καὶ ὅπου ἄλλοθι τῆς Καρίας. Ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν δὲ νῦν μὲν τῶν ταχίστων καὶ ὁριστικῶν νικῶν, εἶτα δὲ τῶν ἐξ Ἰταλίας εἰδήσεων, ἔνθα ὁ ὕπατος Κορνήλιος Σύλλας, ἀφ' οὗ ἡ δημοτικὴ ἐν Ῥώμῃ μερίς, ἡγουμένου τοῦ Ποπλίου Σουλπικίου Ῥούφου, ἤθελε νὰ ἀφαιρέσῃ κατὰ τρόπον ὅλως ἐπαναστατικὸν τὴν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου δοθεῖσαν ἤδη αὐτῷ ἀρχιστρατηγίαν τοῦ κατὰ Μιθραδάτου πολέμου, ἵνα περιβάλῃ διὰ ταύτης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὸν προσωπικὸν ἐκείνου καὶ πολιτικὸν ἀντίπαλον, τὸν γηραιὸν Γάϊον Μάριον, εἶχεν ἀρχίσει τὸν φανερὸν κατὰ τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ ἀντιπάλων αὐτοῦ ἐμφύλιον πόλεμον, ὁ Μιθραδάτης ἐν πάσῃ τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, πανταχοῦ σχεδὸν ἔτυχε δεξιώσεως ἐν ἐνθουσιώδει ἀγαλλιάσει. Οἱ παρασκευάσαντες αὐτῷ τὴν τοιαύτην ὑποδοχὴν δὲν ἦσαν μόνον Ἀσιᾶται, ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες, εἰς οὓς ὁ Ἑλληνικῆς παιδεύσεως εὐμοιρῶν καὶ τὰ προσχήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ φέρων βασιλεύς, ὅστις συγχρόνως πανταχοῦ ἐκήρυσσεν ὑπὲρ τῶν πόλεων ἄφεσιν χρεῶν δημοσίων τε καὶ ἰδιωτικῶν, ἅμα δὲ καὶ ἀτέλειαν φόρων καὶ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας ἐπὶ πέντε ἔτη, ἐφάνη ὡς ὁ ποθούμενος ἀπὸ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ζυγοῦ ἐλευθερωτής. Εὑρέθη δὲ τάχιστα εὐκαιρία ἵνα τὸ φοβερὸν μῖσος, ὅπερ ἀπὸ ἐτῶν οἱ Ῥωμαῖοι ἐκμισθωταὶ τῶν τελωνείων, οἱ δουλοθῆραι καὶ οἱ τοκογλύφοι, εἶχον ἐξεγείρει ἐναντίον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ὀνόματος ἐν τῇ βαρέως καταπιεζομένῃ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς γειτονικαῖς χώραις, νὰ ἐκραγῇ εἰς πράξεις φρικώδους ἐκδικήσεως. Δὲν ἤρκεσεν ὅτι οἱ πολῖται τῆς Λαοδικείας τὸν στρατηγὸν Ὄππιον, οἱ δὲ Μιτυληναῖοι τὸν πρὸς αὐτοὺς καταφυγόντα Μάνιον Ἀκύλιον παρέδοσαν εἰς τὸν Μιθραδάτην, ἵνα αἰσχρῶς κακωθῶσιν[24]. Ὅτε ὁ ἐκδίκησιν διψῶν νικητὴς ἐξέδωκεν ἀπὸ Ἐφέσου τὸ ἐπιβόητον ἐκεῖνο αἱματηρὸν διάταγμα, δι' οὗ ἐπέτασσεν εἰς πάντας τοὺς διοικητὰς αὐτοῦ ὡς καὶ εἰς τὰς νῦν ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ ὑπαχθείσας πολιτείας «ἵνα ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ φονεύσωσι πάντας τοὺς ἐν τῇ περιοχῇ τῆς δικαιοδοσίας αὐτῶν διαμένοντας Ῥωμαίους καὶ Ἰταλούς, ἐλευθέρους τε καὶ μὴ ἐλευθέρους, ἄνευ διακρίσεως φύλου ἢ ἡλικίας», ἐπὶ βαρείᾳ δὲ ποινῇ ἀπηγορεύετο πᾶσα πρὸς συντήρησιν τῶν προγεγραμμένων βοήθεια, διετάσσετο δὲ πρὸς τούτοις ἵνα τὰ πτώματα τῶν φονευομένων ῥιφθῶσιν εἰς κύνας καὶ ὄρνεα πρὸς βορὰν καὶ νὰ δημευθῇ

[24] Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 20, 21. 112. 113. Διόδ. ΛΖ'. 27. Ἀθήν. Ε. σ. 213. α καὶ β Liv. Epit. lib. 78. Valer. Max. IX. 13, 1. Vellei. II. 18. Plin. N. H'. XXXIII 3, (14), 48. Πρβλ καὶ Cic. pro Rabir. Postum. 10, 27.

ἡ περιουσία αὐτῶν καὶ τὸ ἓν ἥμισυ αὐτῆς παραδοθῇ εἰς τοὺς φονεῖς, τὸ δ' ἕτερον εἰς τὸν βασιλέα [25], τότε εὗρεν ὁ βασιλεὺς πανταχοῦ δημίους οὐχὶ ἁπλῶς ἐν τοῖς δούλοις, οἵτινες διὰ τὴν παράδοσιν ἢ τὸν φόνον τῶν κυρίων αὐτῶν ἔμελλον νὰ λάβωσι τὴν ἐλευθερίαν, οὔτε μόνον ἐν τοῖς χρεώσταις, οἵτινες σφάζοντες τοὺς Ἰταλοὺς δανειστὰς αὐτῶν ἔμελλον νὰ λάβωσιν ὡς μισθὸν τῆς πράξεως τὸ ἥμισυ τοῦ ὀφειλομένου ὑπ' αὐτῶν ποσοῦ. Οὐχὶ ὀλιγώτεροι τῶν ὀγδοηκοντακισχιλίων [26] ἢ καὶ πεντήκοντα καὶ ἑκατοντακισχιλίων ἀνδρῶν Ῥωμαϊκὴν ἢ Ἰταλικὴν ἐχόντων καταγωγὴν εὗρον ἐν τῇ φοβερᾷ ταύτῃ ἡμέρᾳ τὸν θάνατον, τινὲς δὲ ἐν μέσῳ, φρικαλέων σκηνῶν. Καὶ ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνες δὲν ὑπελείφθησαν τῶν Ἀσιατῶν ἐν τῇ βαναύσῳ ὠμότητι. Ἐν Ἐφέσῳ, ἔνθα ἐν τῇ πρώτῃ μανίᾳ τοῦ ὄχλου εἶχον ἤδη κατασυντριβῇ ἢ καθυβρισθῇ τὰ ἀναθήματα καὶ οἱ ἀνδριάντες τῶν Ῥωμαίων [27α], οὐδ' αὐτὴ ἡ ἀσυλία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἔσωσε τοὺς καταφυγόντας εἰς αὐτὸν Ῥωμαίους. Ἐν Περγάμῳ οἱ δυστυχεῖς οἱ ζητοῦντες σωτηρίαν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ κατετοξεύθησαν ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ ἱερῷ. Ἐν Ἀδραμυττίῳ δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις οἱ παῖδες τῶν μισητῶν Ἑσπερίων κατεκρημνίσθησαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀλλὰ καὶ ἐν Καύνῳ οὐδεμίαν ὁ ναὸς τῆς Ἑστίας παρέσχε βοήθειαν εἰς τοὺς Ἰταλούς. Ἐνταῦθα μετὰ λελογισμένης ὠμότητος ἀπεπνίγοντο πρῶτον οἱ παῖδες πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν μητέρων αὐτῶν, ἔπειτα αἱ μητέρες αὐταί, τέλος δὲ καὶ οἱ ἄνδρες. Ἐν Τράλλεσι δὲ ἐτάχθη ἐπὶ μισθῷ εἰς τὸ ἔργον τῆς σφαγῆς Παφλαγών τις ὀνόματι Θεόφιλος, ὅστις μετὰ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ καταδιώξας ἀθρόους τοὺς δυστυχεῖς προγεγραμμένους μέχρι τοῦ ναοῦ τῆς Ὁμονοίας (!) κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην κατέκοψε τὸ πρῶτον τὰς

[25] Πρβλ. Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 22. 62. Flor. I. 39. Eutrop. V. 6. Aur. Victor. de vir. ill. 76.

[26] Τὸν πρῶτον ἀριθμὸν παραδίδωσιν ὁ Μέμνων κ. 31 καὶ ὁ Valer. Maxim. 3. περὶ τοῦ ἑτέρου ἰδ. παρὰ Πλουτ. Σύλλ. κ. 24. Δίων. Κάσσ. ἀποσπ. ἀρ. 176. Reimar. Κατὰ Ἀππιανόν (Μιθρ. κ. 23. ε4) ἐφονεύθησαν τότε καὶ πολλοὶ δοῦλοι Ἰταλικῆς καταγωγῆς. Ὁ Meier (Pergamen. Reich σ. 423) πειρᾶται νὰ συμβιβάσῃ τὰς διαφορὰς τῶν ἀριθμῶν.

[27α] Ἀππιαν. κ. 21. 61

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χεῖρας τινων ἐκ τῶν ἱκετῶν ἐμπεπηγμένας εἰς τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν. Ἐν ὀλίγοις μόνον τόποις οἱ Ἕλληνες ἐνεφορήθησαν αἰσθημάτων εὐγενεστέρων. Ἰδίως οἱ πολῖται τῆς Κῶ, καίτοι οὐδεμίαν ἄλλως ἀντέταξαν ἀντίστασιν εἰς τὸν βασιλέα τοῦ Πόντου, ἔσωσαν ἐντίμως τοὺς Ῥωμαίους καὶ Ἰταλοὺς φυγάδας θέσαντες αὐτοὺς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ παναρχαίου ἱεροῦ δικαιώματος τοῦ ἀσύλου τοῦ ἐν τῇ νήσῳ αὐτῶν ἱεροῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ[27].

Ἀλλ' αἱ τοῦ βασιλέως στρατιωτικαὶ ἐπιτυχίαι πολλαχοῦ δὲν προὐχώρησαν καλῶς. Πλὴν τῶν ἐνεργῶς ἀντιστάντων Λυκίων καὶ πολλῶν Καρικῶν πόλεων, τὰ ἐν Ῥόδῳ ἰδίως Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα καὶ οἱ τὰ τῶν Ῥωμαίων φρονοῦντες Ἕλληνες ἀντέστησαν ἀνδρειότατα καὶ λίαν ἐπιτυχῶς ἐναντίον τῆς ὑπερόχου δυνάμεως τῆς Ποντικῆς. Ἀπέναντι δὲ τῆς πείσμονος ἀντιστάσεως, ἣν ἀντέταξεν ἡ ὑπὸ Σιπύλῳ Μαγνησία, ὑπῆρξεν ἄπρακτος καὶ αὐτὴ ἡ δραστηριότης καὶ ἱκανότης τοῦ γενναίου Ἀρχελάου, Καππαδόκου ἐξηλληνισμένου, τοῦ ἀρίστου πάντων τῶν στρατηγῶν τοῦ Μιθραδάτου[28]. Ἀλλὰ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν Ῥωμαίων περιεποίησαν ἑαυτοῖς τότε, καθὰ ἤδη ἐμνημονεύσαμεν, πρὸ πάντων οἱ Ῥόδιοι. Ὁ φρόνιμος οὗτος ἐμπορικὸς λαὸς πάντως καλῶς γινώσκων τήν τε δύναμιν τῶν Ῥωμαίων καὶ τὸ ἐπίμονον τῆς πολιτικῆς

[27] Ἀππιαν. κ. 23. 54. 58. 62. Δίων. Κάσσ. (ἐκδ. Dindorf) ἀπόσπ. 101, 1. Μέμν. κ. 31. Πλουτ. Σύλλ. κ. 24. Cic. pro leg. Manil. c. 3 pro Flacc. 25, 60. Liv. Epit. lib 78. Valer. Max IX. 2 3. Vellei II, 18. Tacit. Annal IV. 14 Flor. ἐν εἰρ. τ. Oros VI. 2. Pauly, Realencyclop. τόμ. I· ἔκδ. 2. σ. 1947. Περὶ τῆς ἐναντίον τῆς Κῶ λῃστρικῆς ἐπιθέσεως τοῦ Μιθραδάτου ἴδ. Ἰωσηππ. Ἀρχαιολ. ΙΔ'. 7, 2. Müller. Frgm. hist. Gr. σ. 492, 5.

[28] Πρβλ. Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 21 τέλ. καὶ 61. Πλουταρχ. Παραγγέλμ. πολιτ. κ. 14. Παυσαν. Α. 20, 3. Liv. epit. lib. 81. Μαγνησία ἡ ὑπὸ Σιπύλῳ καλεῖται ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἡ πόλις (Παυσαν. ἐν εἰρ. τ.). Ἐκ τῶν παρὰ Τακίτῳ (Annal. III 62) ἐξάγεται μᾶλλον ὅτι ἡ πόλις, ἧς ἐγκωμιάζεται ἐνταῦθα ἡ κατὰ τοῦ Μιθραδάτου ἀντίστασις, εἶναι μᾶλλον ἡ Μαγνησία ἡ πρὸς Μαιάνδρῳ. Ἐν τούτοις ἀποβλέποντες πρὸς τὰ ὑπὸ Στράβωνος (ΙΓ. 621) περὶ Μαγνησίας τῆς ὑπὸ Σιπύλῳ λεγόμενα («ἐλευθέρα πόλις ὑπὸ Ῥωμαίων κεκριμένη») εἶτα δὲ καὶ τὰ παρὰ Böckh (C. I. τόμ 2 σ. 584 κξ), εὔλογον εἶναι νὰ μὴ θεωρῶμεν πλημμελῆ τὰ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἐν τοῖς περὶ Μαγνησίας τῆς ὑπὸ Σιπύλῳ περὶ Ἀρχελάου παραδιδόμενα ἴδ. Πλουτ. Σύλλ. κ. 22.

αὐτῶν δὲν ἠδύναντο ἀπὸ εὐκόλων τινων νικῶν τῶν Ποντικῶν στιφῶν νὰ ἀπατηθῇ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἔλθῃ εἰς ῥῆξιν πρὸς τὴν Ῥώμην ἐν τῇ στιγμῇ ἀκριβῶς ἐκείνῃ, καθ' ἣν ἡ στυγερὰ ἐξολόθρευσις τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ῥωμαίων καὶ Ἰταλῶν πολιτῶν ἐξ ἀνάγκης ἔμελλε νὰ παρορμήσῃ τοὺς Ῥωμαίους εἰς ἀδυσώπητον ἐκδίκησιν. Πλὴν τούτου ὁ Μιθραδάτης, οὗ ὁ στόλος ἦρχε νῦν τοῦ Αἰγαίου, διετέλει ἀρχῆθεν εἰς σχέσεις οἰκειοτάτας πρὸς τοὺς φυσικοὺς ἐχθροὺς τῆς τῶν Ῥοδίων ἐμπορίας, τοὺς πειρατὰς δηλονότι [29], ἰδίως πρὸς τοὺς ἀνέκαθεν πρὸς τὸν οἶκον καὶ τὴν αὐλὴν αὐτοῦ φιλίως διακειμένους Κρῆτας [30], οἵτινες καὶ πολυπληθεῖς παρεῖχον αὐτῷ μισθοφόρους, καὶ οὕτω πανταχοῦ ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς θαλάσσαις διήνοιγεν (ὁ Μιθραδάτης) εὐρὺ στάδιον εἰς πειρατείαν καὶ μεγάλως συνετέλει εἰς τὴν ἀληθῶς ὀλεθρίαν αὐτῆς ἐπίδοσιν [30α]. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἔτι μᾶλλον οἱ Ῥόδιοι ἐνέμενον ἐν τῇ φρονίμῳ πολιτικῇ ἀρχῇ τοῦ ἐπ' οὐδενὶ ὅρῳ μεταβάλλειν πολιτικὴν διαγωγὴν ἐν δεινῇ χρισίμῳ περιστάσει. Ἡ Ῥόδος, εἰς ἣν ὡς εἰς καταφύγιον συνέρρεον νῦν πάντες οἱ Ῥωμαῖοι καὶ Ἰταλοὶ ἐξ Ἀσίας φυγάδες, ἐν οἷς καὶ ὁ τῆς Ἀσίας ἀνθύπατος Λεύκιος Κάσσιος [31], παρεσκευάζετο πάσῃ δυνάμει πρὸς ἄμυναν κατὰ τοῦ βασιλέως, ὅστις εἶχε κινήσει ἀμέσως τὸν στόλον αὐτοῦ κατὰ τῆς νήσου στήσας καὶ στρατόπεδον ἐγγὺς τῆς πόλεως Ῥόδου. Τότε δὲ οἱ Ῥοδιοι διὰ τῆς ἐπιτηδείας διοικήσεως τοῦ στόλου αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Ῥοδίου ναυάρχου Δαμαγόρα καὶ τῆς περὶ τὰ ναυτικὰ ἐμπειρίας αὐτῶν ἤραντο νίκας ἀλλεπαλλήλους ἐναντίον τοῦ ἀριθμητικῶς πολλῷ ὑπερτέρου στόλου τοῦ Μιθραδάτου. Ἀφοῦ δὲ καὶ αἱ κατὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἔφοδοι τοῦ Ποντικοῦ στρατοῦ ὁλοσχερῶς ἀπέτυχον, ἀπεχώρησε τέλος ὁ Μιθραδάτης τῆς Ῥόδου, κατα-

[29] Πρβλ. τὰ ἀνωτέρω ἐν σ. 315.

[30] Πρβλ. Σταρβ. I. 477. Flor. I, 41. Höck, Kreta, τόμ. 3. σ. 497 κξ'.

[30α] Sallust. fragmenta historica ex lib. IV. (epistol. Mithr ad regem Arsacem) Flor. I. 40. 41. Ἀππιαν. Σικελικ. κ. 6. ἀρχ. καὶ Μιθρ. κ. 56. 63. 92. Πλουτ. Λευκολλ. κ. 2 καὶ 3. Πομπ. κ. 24 ἀρχ. Ζωναρ. Θ'. 3 ἀρχ.

[31] Ἀππιαν. κ. 24 ἀρχ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λιπὼν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ σχέδιον τοῦ νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων τὴν πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς ἐπίσης σπουδαίαν ταύτην θέσιν [32].

Τὸ τοιοῦτον τοσούτῳ μᾶλλον ἐφαίνετο αὐτῷ ἀκίνδυνον, ὅσον ἐν τῷ μεταξὺ ὑπέφωσκεν αὐτῷ ἐλπὶς τοῦ ἀπωθῆσαι τὴν τῶν Ῥωμαίων δύναμιν καὶ ἐκεῖθεν ἔτι τοῦ Ἀδρίου. Ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Ἑλλάδι αἱ ἐξ Ἀσίας ἐκπληκτικώταται εἰδήσεις εἶχον παραγάγει φοβερὰν κίνησιν. Οἱ ἀπηνεῖς δεσπόται τῶν Ἑλλήνων εἶχον πάθει δεινὰς ἥττας ὑπὸ ἐξηλληνισμένου ἡγεμόνος κηρύττοντος ἑαυτὸν πανταχοῦ ὡς ἐλευθερωτὴν τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ζυγοῦ· καὶ ὁ βασιλεὺς οὗτος ἦτο χαρακτῆρος πάντῃ ἀλλοίου ἢ ὁ ἀδρανὴς Ἀντίοχος ὁ ἐπικαλούμενος μέγας. Τὸ δραστήριον τοῦ Μιθραδάτου ἐξεδηλοῦτο καθ' ἑκάστην ἐκ νέου· ὁ ἀνὴρ ὁ ποιήσας νὰ ῥεύσῃ ποταμηδὸν τὸ Ῥωμαϊκὸν καὶ Ἰταλικὸν αἷμα ἔμελλεν ἐξ ἀνάγκης νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον μέχρις ἐσχάτων, ὁ ἀνὴρ δ' οὗτος δὲν ἠδύνατο, ὡς εὐλόγως ἐφρόνουν οἱ Ἕλληνες, νὰ ἐγκαταλίπῃ τοὺς ἀπὸ Ῥωμαίων πρὸς αὐτὸν μεταστάντας λαοὺς μεθ' ἧς ἀνάνδρου ἀναλγησίας ἐγκατέλιπε πρότερον ὁ Ἀντίοχος τοὺς Αἰτωλούς. Ἐξ ἄλλου ἔβλεπον οἱ Ἕλληνες πῶς ἀπέναντι τῶν ἐξ Ἀνατολῆς ἀπειλουμένων βαρέων κινδύνων ὁ Ῥωμαϊκὸς κόσμος, μὴ νουθετηθεὶς ἔτι ἐπαρκῶς ἐκ τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ συμμαχικοῦ πολέμου, κατεκρεουργεῖτο ἐν φρικώδει ἐπαναστάσει καὶ ἐν αἱματηραῖς ἐμφυλίοις ἔρισιν. Ἐντεῦθεν ἦτο εὐνόητον ὅτι παρὰ τοῖς εὐαισθήτοις καὶ εὐκινήτοις Ἕλλησιν ἐξηγείρετο πάλιν ἡ ἐλπίς, ὅτι διὰ τῆς βοηθείας τοῦ ἐκ Πόντου ἐλευθερωτοῦ ἠδύναντο τέλος νὰ ἀποσείσωσι τὴν τῶν Ῥωμαίων δεσποτείαν καὶ τὴν σκιώδη νῦν αὐτονομίαν τῶν χωρῶν καὶ πόλεων αὐτῶν νὰ καταστήσωσι πολιτικὴν πραγματικότητα, πάντως δὲ νὰ παραστήσωσι πάλιν σπουδαῖον πρόσωπον ἐν τῇ πολιτικῇ τῶν χρόνων τού-

[33] Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 22, 24 — 27. Διώδ. ΛΖ'. 28. Μέμν. κ. 31. Liv. Epit. lib. 78 Vellei. II 18. Cic. in Verr. act II. lib. II 65, 159. Valer, Max, V. 2. ext. 2. Flor. I. 39 Aur. Vict. de vir. ill. Περὶ Δαμαγόρα ἴδ. καὶ Πλουτ. Λευκολλ. κ. 3.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

των. Καθόλου δέ, ἐξαιρουμένων ὀλίγων πόλεων, πανταχοῦ ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὰς πρώτας μεγάλας νίκας τοῦ Μιθραδάτου ἡ Ῥωμαΐζουσα μερίς, ἡ ὀλιγαρχία ὀηλονότι, ἀφῃρέθη τὰς ἡνίας τῆς ἐξουσίας [33]· καὶ εὑρέθη ἤδη ὁ ὀλέθριος ἀνήρ, ὑφ' οὗ τὴν ἐπονείδιστον δημαγωγίαν ἔμελλε νὰ ἐνσκήψῃ καταστρεπτικὴ ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν χώραν τῶν Ἑλλήνων ἡ ὅλη μανιώδης ὁρμὴ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Ποντορωμαϊκοῦ πολέμου.

Μεγίστη ἦτο τότε ἡ τοῦ ὄχλου ἐξέγερσις ἐν Ἀθήναις. Δὲν εἶναι γνωστὸν ἐὰν τὸ κατὰ τῆς καταθλιπτικῆς προστασίας τῆς Ῥώμης καὶ κατὰ τῆς ἐγχωρίου ἀριστοκρατίας (σ. 399-400) μῖσος τῆς δημοκρατικῆς μερίδος ἐξηγέρθη νεωστὶ ἰσχυρότερον ἕνεκα ἰδιαζόντως βαρυσημάντων γεγονότων [34]. Ἀληθὲς μόνον εἶναι, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην συγκίνησιν τοῦ πλήθους τὴν ἐπελθοῦσαν μετὰ τὰς πρώτας νίκας τοῦ Μιθραδάτου κατώρθωσεν ἀνήρ τις, κτησάμενος ἔκτοτε εἰς τὰς Ἀθήνας δύναμιν ὀλεθριωτάτην, νὰ ὠθήσῃ εὐθὺς τοὺς Ἀθηναίους, ταχέως καὶ ὀλοσχερῶς, εἰς τὴν ὁδὸν τῆς πολιτικῆς τοῦ Μιθραδάτου· ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ φιλόσοφος Ἀριστίων [35]. Ὁ Ἀριστίων οὗτος [36] ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀθηναίου Ἀθηνίωνος, ὅστις θεωρεῖται ὡς μαθητὴς καὶ ἑταῖρος τοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος ἀκμάσαντος περιπα-

[33] Φαίνεται ἄλλως τε ὅτι ὁ Μιθραδάτης κατὰ Ἀππιανὸν (κ. 16) ἐστήριζεν ἐλπίδας ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐπὶ τῆς πρὸς αὐτὸν συμπαθείας τῶν Ἑλλήνων.

[34] Τοιοῦτόν τι φαίνεται ὅτι ὑπαινίσσονται τὰ παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ (Ε. σ. 292α) ὑπὸ τοῦ Ἀριστίωνος λεγόμενα «ὥστε μὴ μόνον τῶν ἐπιφερομένων ὀφλημάτων ἀπολυθέντας κτλ».

[35] Εἰδικὴν γραμματείαν περὶ τοῦ Ἀριστίωνος ἀποτελοῦσιν αἱ ἑξῆς πραγματεῖαι: C. M. Wieland «Athenion genannt Aristion» 1781. («Sämmtliche Werke. Supplement. τόμ. 6. σ. 3—64. Leipzig 1798). Plass «die Griechische Tyrannis» τόμ. 2. σ. 185 κξ. καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ G. F. Hertzberg συνταχθὲν ἄρθρον «Aristio Pauly Real-encyclop. τόμ. 1. (ἔκδ. 2. τεῦχ. 11. σ, 1591 κξ.

[36] Ὁ ἀνὴρ οὗτος ὑπὸ τοῦ Ποσειδωνίου (παρ' Ἀθηναίῳ Ε. 13 κξ (47 κξ) σ. 211 κξ καὶ ὑπὸ Iul. Capitolin. Maximin c. 9 καλεῖται Ἀθηνίων (ἐκτὸς ἐὰν ὁ Ἰούλιος Καπιτωλῖνος Μαξιμῖνος ἐν εἰρ. χ. Ἀθηνίωνα λέγων ἐννοῇ τὸν Ἀθηνίωνα καλούμενον γνωστὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐν Σικελίᾳ ἐπαναστάντων δούλων (104 - 102 π. Χ.), ὡς φαίνεταί πως εὔλογον νὰ εἰκάσῃ τις τοῦτο ἐκ τῆς παρὰ τῷ εἰρημένῳ συγγραφεῖ συναφείας τοῦ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τητικοῦ σχολάρχου Ἑρυμνίου[37] καί τινος Αἰγυπτίας δούλης[38]. Ἀλλ' ὁ Ἀριστίων, καίπερ ἐκ μὴ νομίμου γάμου γεννηθείς, ἐν τούτοις ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τραφεὶς ἐπαιδεύθη τὴν συνήθη τῶν ἐφήβων τῶν Ἀθηναίων παίδευσιν[39], τέλος δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ γηραιοῦ πατρὸς ἐκληρονόμησεν αὐτόν, εὑρὼν ἐνταυτῷ εὐκαιρίαν ἵνα λάβῃ ἐπιτηδείως δικαίωμα Ἀθηναίου πολίτου. Ἔπειτα δὲ ἐλθὼν εἰς γάμου κοινωνίαν πρὸς ὡραίαν τινα νεαρὰν Ἀτθίδα, ἐπηγγέλθη εἶτα τὸν περιπατητικὸν φιλόσοφον καὶ ἠδυνήθη, βοηθείᾳ τῆς θελκτικῆς καλλονῆς τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, νὰ ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν πολλοὺς νέους ἀκροωμένους τῶν μαθημάτων αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν διδάκτρων αὐτῶν πληροῦντας τὸ τοῦ διδασκάλου βαλάντιον. Μετά τινα χρόνον ἐπιχειρήσας ὁδοιπορίας μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ἠδυνήθη καὶ ἐν Μεσσήνῃ, ὡς καὶ ἐν Λαρίσσῃ τῆς Θεσσαλίας, μέγα διὰ τῶν διαλέξεων αὐτοῦ νὰ περιποιήσῃ ἑαυτῷ ὄνομα καὶ τὴν περιουσίαν αὐτοῦ σημαντικῶς νὰ αὐξήσῃ, οὕτω δὲ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα ὡς ἀνὴρ πλούσιος[40].

Τὰ τελευταῖα συμβεβηκότα τοῦ βίου τοῦ ἀνδρὸς τούτου πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου δὲν εἶναι γνωστά. Ἐν τούτοις ἡ μετα-

ὀνόματος τούτου πρὸς τὸ τοῦ Σπαρτάκου ἐν εἰρ. τ.). Οἱ ἄλλοι συγγραφεῖς, ὧν ἔχομεν τὰς μαρτυρίας περὶ τῆς προκειμένης ἱστορίας, ἰδίως ὁ Στράβων Θ'. 398), ὁ Πλούταρχος (Σύλλ. κ. 12 κξ. Νουμ. κ. 9. Λευκολλ. κ. 19. Παραγγέλμ. πολιτικ. 14), ὁ Ἀππιανὸς (Μιθρ. κ. 28 κξ), ὁ Δίων Κάσσιος (ἀποσπ. σ. 142 κξ. ἔκδ. Reimar I σ. 50 κξ.), ὁ Παυσανίας (Α. 20, 3) καλοῦσι τὸν ἄνδρα Ἀριστίωνα (Ὡς πρὸς τὸν ἕτερον τύπον Ἀρίστων πρβλ. Wyttenbach, animadv. ad Plutarch. Moral. II 1. σ. 392 καὶ Fabric. ad Dion Cass. lib. 35. σ. 50). Περὶ τῶν ὅσα ἐγράφησαν πρὸς συμβιβασμὸν τῆς διαφορᾶς τῶν ὀνομάτων «Ἀθηνίων» καὶ «Ἀριστίων» ἴδ. Victor. Var. lect. XXV. 24. Casaubon ad Athen. 211 κξ. (48) Ahrens σ. 1. Ellissen, σ. 12. Meier, Comm. Epigr. II. σ. 76.

[37] Πρβλ. C. G. Zumpt. «Über den Bestand der philosoph. Schulen in Athen» und die Succession der Scholarchen. σ. 69 καὶ 93».

[38] Ἀθην, Ε'. σ. 211 ε.

[39] Μόνος ὁ Ἀππιανὸς (Μιθρ. κ. 28) καλεῖ αὐτόν, ἴσως λαμβάνων ἀφορμὴν ἁπλῶς ἐκ τῆς ὕστερον φαύλης διαγωγῆς τοῦ δημαγωγοῦ, Ἐπικούρειον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν σαφῆ τοῦ Ποσειδωνίου παράδοσιν (παρ' Ἀθηναίῳ Ε'. 211 d).

[40] Ἀθην. σ. 211 d-f. 212 a.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΩΡΕΑ ... ΤΣΙΚΑ

γενεστέρα αὐτοῦ ἱστορία ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι τότε ἐν Ἀθήναις μεγάλης παρὰ πολλοῖς ἀπήλαυε τιμῆς. Καὶ ἡ μὲν ἀριστοκρατία ἡ τηρήσασα διαγωγὴν ψυχρὰν καὶ ἀποκρουστικὴν πρὸς τὸν ἄνδρα βαρεῖαν ἐπὶ τούτῳ ἀπέτισε βραδύτερον ποινήν. Ἀλλ' οἱ ὄχλοι, οἱ ἐκπλησσόμενοι ὑπὸ τοῦ πλούτου καὶ τῶν διαλεκτικῶν αὐτοῦ λόγων, πιθανῶς τότε ἤδη ἰσχυρῶς προσειλκύοντο ὑπὸ τοῦ Ἀριστίωνος, ὡς ὑπὸ τολμηροῦ δημαγωγοῦ δι' εὐγλώττου λόγου ὑμνοῦντος μὲν τὸ πάλαι μεγαλεῖον τῶν Ἀθηνῶν, οἰκτείροντος δὲ τὸ ἐπονείδιστον ἐνεστώς. Ὅτε λοιπὸν ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν πρώτων ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας εἰδήσεων περὶ τῶν νικῶν τοῦ Μιθραδάτου καὶ τῆς χαλεπῆς εἰδήσεως περὶ ἐπαναστάσεως καὶ περὶ ἐμφυλίων πολέμων ἐν Ῥώμῃ ἀπώλεσε καὶ ἐν Ἀθήναις ἡ ρωμαΐζουσα μερὶς τὴν δύναμιν αὐτῆς, τότε κατώρθωσε καὶ ὁ Ἀριστίων εὐκόλως ἵνα ὁ δῆμος πέμψῃ αὐτὸν ὡς πρεσβευτὴν πρὸς τὸν βασιλέα Μιθραδάτην. Οὗτος, ἀφοῦ τὸν ἐπιτήδειον Ἀθηναῖον προσήγαγεν ὁλοσχερῶς πρὸς ἑαυτόν, ἐξόχους ἐπεδαψίλευσε τιμὰς εἰς αὐτόν, παρασχόντα ἤδη τὴν ὑπόσχεσιν νὰ καταστῇ χρήσιμος ὀπαδὸς τῆς πολιτικῆς τοῦ βασιλέως Καὶ νῦν ὁ Ἀριστίων μένων ἐπί τινα χρόνον ἐν τῷ στρατοπέδῳ καὶ τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως καὶ γενόμενος ἐνταῦθα μάρτυς τῶν περαιτέρω στρατιωτικῶν ἐπιτυχιῶν καὶ τῶν αἱματηρῶν πράξεων τοῦ βασιλέως, κατώρθωσε διὰ πολλῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἀγγελμάτων, ἐν οἷς μεγάλαι παρείχοντο αὐτοῖς ἐλπίδες καὶ ἐπαγγελίαι, νὰ ἐξεγείρῃ αὐτοὺς ἐπὶ μᾶλλον ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων, νὰ ἐμποιήσῃ δ' αὐτοῖς μανιώδη ὑπὲρ τοῦ Μιθραδάτου ἐνθουσιασμόν[41]. Τέλος δ' ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας φέρων ἐντολὰς τοῦ βασιλέως. Θύελλά τις

[41] Ἀθήν. 212 α καὶ 6. Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἢ οὐχὶ πολὺ βραδύτερον ὁ Μιθραδάτης πολλὰ τῶν γιγαντιαίων αὐτοῦ ὅπλων, μεθ' ὧν πρὸς ἔκπληξιν Ἀσιατῶν καὶ Ἑλλήνων, ὡπλίζε τὸ κολοσσιαῖον αὐτοῦ σῶμα, ἔπεμψεν ὡς ἀναθήματα εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Νεμέας καὶ τῶν Δελφῶν. Ἀππιαν. Μιθριδ. κ. 112. («Τὸ σῶμα δ' ἦν μέγας, ὡς ὑποδεικνύουσιν ὅσα ὅπλα ἔπεμψεν εἰς Νεμέαν τε καὶ Δελφούς, εὔρωστος δὲ ὡς μέχρι τέλους ἱππεῦσαί τε καὶ ἀκοντίσαι καὶ χίλια στάδια τῆς ἡμέρας, περιμενόντων αὐτὸν ἐκ διαστημάτων ἵππων, δραμεῖν).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἔρριψε τὸ φέρον αὐτὸν πλοῖον εἰς τὸν λιμένα τῆς Καρύστου, ἔνθα φαίνεται ὅτι διέτριψέ τινα χρόνον. Μόλις λοιπὸν ἔμαθον οἱ Ἀθηναῖοι ὅτι ὁ πολυύμνητος πρεσβευτὴς αὐτῶν ἦτο ἐγγύς, καὶ ἔσπευσαν νὰ παρασκευάσωσιν αὐτῷ λαμπροτάτην ὑποδοχήν. Τὸ πλοῖον τοῦ Ἀριστίωνος εἰσέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα Πειραιῶς συνοδευόμενον ὑπὸ τῶν πολεμικῶν πλοίων τῆς πόλεως· καὶ νῦν ὁ πρώην περιπατητικὸς «διδάσκαλος» ἐφέρετο ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν πόλιν ἐπὶ θρόνου φορητοῦ κεκοσμημένου μετὰ πορφυρῶν καλυμμάτων καὶ ἀργυρῶν ποδῶν, ἀκολουθούμενος καὶ περικυκλούμενος ἐν συνωστισμῷ ὑπὸ χιλιάδων ἐνθουσιωδῶν Ἑλλήνων τῶν ἐγγύθεν καὶ μακρόθεν προσελθόντων, οἵτινες μετὰ θαυμασμοῦ ἠτένιζον πρὸς τὸν ἄνδρα τὸν ἐρχόμενον ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τοῦ μεγάλου ἐχθροῦ τῶν Ῥωμαίων καὶ τοῦ ποθητοῦ ἐλευθερωτοῦ τῶν Ἑλλήνων. Ἐν Ἀθήναις δὲ ὡς κατοικία προσδιωρίσθη αὐτῷ ἡ μεγαλοπρεπὴς οἰκία τοῦ πλουσιωτάτου τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν, κτησαμένου μέγαν πλοῦτον ἐκ τῶν ἐν Δήλῳ χρηματιστικῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν (ὡς φαίνεται, ἦτο ἐνοικιαστὴς φόρων)· ἡ οἰκία δὲ αὕτη ἔκειτο ἐπὶ τῆς μεγάλης ὁδοῦ, ἥτις οὖσα εἶδος λεωφόρου, κατὰ τὰς λεγομένας νῦν ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς πόλεσι «Corso», ἀπὸ τῆς βορείου πλευρᾶς τῆς ἀγορᾶς ἐχώρει πρὸς τὴν περίφημον πύλην «Δίπυλον» διατέμνουσα τὴν συνοικίαν τοῦ Κεραμεικοῦ. Περιβεβλημένος λαμπρὰν στολήν, φέρων ἐν τῷ δακτύλῳ μέγαν χρυσοῦν δακτύλιον δεικνύοντα τὴν εἰκόνα τοῦ Μιθραδάτου, ἄπαξ ἔτι παρέστη ὁ Ἀριστίων τὴν ἡμέραν ταύτην εἰς τὴν θέαν τοῦ ἐκπλησσομένου πλήθους, ὅπερ ἠκολούθει αὐτῷ διὰ τῶν ὁδῶν, ἐνῷ οἱ Διονυσιακοὶ καλλιτέχναι ἐτέλουν ἑορτασίμους θυσίας ἐν καθιερωμένῳ τινὶ χώρῳ πλησίον τοῦ οἴκου, ἐν ᾧ συνηθροίζοντο, κειμένου ἐπὶ τῆς λεωφόρου ἐκείνης, ἐγγὺς τοῦ Διπύλου[42]. Οὗ-

[42] Ἀθήν. Ε'. σ. 212-b-2. Ὡς πρὸς τὴν τοπογραφίαν πρβλ. Bursian, Geogr. von Griechenl τόμ. 1. σ. 289 κξ. καὶ ἴδ. τοῦ αὐτοῦ «de for. Athen, disputat. Zürich καὶ Pauly, Realencylop. τόμ. 1, ἔκδ. 2, σ. 1981. Curtius, Attische Studien II σ. 17 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τως ἐφαίνετο πᾶσα ἡ πόλις συναρπαγεῖσα πάλιν ὑπὸ τῆς χαριέντως ἀσώτου μέθης τῶν ῥωμαντικῶν χρόνων Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ. Ἀλλ' ἡ μέθη αὕτη ἦτο ἡ πρώτη σκηνὴ φρικώδους τραγῳδίας, ἐν ᾗ νῦν πρῶτον ἡ σατυρικὴ παράστασις προηγήθη τῆς φοβερᾶς τοῦ δράματος καταστροφῆς.

Οὐχὶ ἄνευ πανούργου τινὸς διαλογισμοῦ ὁ δημαγωγὸς εἶχεν ἀποφύγει νὰ λαλήσῃ πρὸς τὸ πλῆθος τῶν Ἀθηναίων τὴν ἡμέραν αὐτὴν τῆς εἰς τὴν πόλιν εἰσόδου αὐτοῦ. Ἐκ τούτου τοσοῦτον ἀνυπόμονον κατέστη τὸ πλῆθος ὥστε τὴν ἐπαύριον ἀπὸ πρωΐας ἤδη συνωθεῖτο παρὰ τὴν κατοικίαν τοῦ δημαγωγοῦ καὶ σμήνη Ἀθηναίων καὶ ἄλλων Ἑλλήνων ἐκινοῦντο δίκην κύματος ἀνὰ τὴν μεγάλην ὁδὸν τοῦ Κεραμεικοῦ. Τέλος δέ, ὅτε ὁ ἥρως τῆς ἡμέρας ἐνεφάνη πάλιν ἐν μέσῳ τῶν λατρευόντων αὐτὸν καὶ στίφος πανούργων ἑταίρων, τῆς τοῦ κυριάρχου δήμου εὐνοίας ἐφιεμένων, περιέβαλεν αὐτὸν δίκην ἡγεμονικῆς ἀκολουθίας, πᾶς δέ τις ἁπτόμενος ἁπλῶς τοῦ ἱματίου τοῦ θαυμαστοῦ κήρυκος τοῦ νέου πολιτικοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηναίων ἐθεώρει ἑαυτὸν εὐτυχῆ, τότε δὴ καὶ ὁ ὄχλος οἴκοθεν συνῆλθεν εἰς ἐκκλησίαν, ἵνα ἐνωτισθῇ τοὺς λόγους τοῦ Ἀριστίωνος. Τὸ ὁρμητικῶς κινούμενον πλῆθος ἀνῆλθε τὸ πρῶτον τὸν Κεραμεικόν. Ἐκεῖ δὲ ὁ Ἀριστίων ἀνελθὼν εἰς τὸ πρὸ τῆς στοᾶς τοῦ Ἀττάλου[43α] διὰ τὸν Ῥωμαῖον διοικητὴν τῆς Μακεδονίας ἱδρυμένον βῆμα (σ. 400) ἤρξατο νῦν μεθ' ὅλης τῆς τέχνης πανούργως λελογισμένης δημαγωγίας νὰ λαλῇ πρὸς τὰ πλήθη περὶ τῶν νικῶν καὶ περὶ τῆς τεραστίας δυνάμεως τοῦ Μιθραδάτου τοῦ παρασκευαζομένου ἀπὸ τοῦδε ἔτι νὰ ἀπολύσῃ μεγάλας στρατιὰς ἐναντίον τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἠπείρου, εἰς ὃν πάντες δῆθεν οἱ λαοὶ τῆς

[43α]) Ἡ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀττάλου Α' τῆς Περγάμου οἰκοδομηθεῖσα (ἴσως δὲ ὑπὸ τοῦ Εὐμένους Β' μόνον περατωθεῖσα, πρβλ. Meier, Pergamen Reich. σ. 364 ἴδ. ἐν τούτοις Curtius, Att. Studien II σ. 31) στοὰ ἔκειτο πιθανῶς (ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐκείνης ὁδοῦ τοῦ Κεραμεικοῦ) οὐχὶ μακρὰν τῆς βορείου πλευρᾶς τῆς ἀγορᾶς· (κατὰ Bursian, ἐν εἰρ. τ. σ. 290, ἴδε πρὸς τούτοις τὸν αὐτὸν συγγραφέα παρὰ Pauly, Realenc τόμ. 1. ἔκδ. 2. σ. 1978), ἢ ἀμέσως παρὰ τὴν ἀγοράν, ἤτοι ἐν τῇ βορειᾳ αὐτῆς πλευρᾷ, ὥστε «ὁ πρὸ τῆς στοᾶς ταύτης ἐκτεινόμενος χῶρος ἐθεωρεῖτο ὡς τις ἐπέκτασις, ὡς τι προαύλιον τῆς Ἀγορᾶς» (κατὰ Κούρτιον. Att. Studien II. σ. 31 κξ 48 κξ).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δύσεως, καὶ τῆς Καρχηδόνος μὴ ἐξαιρουμένης (!!) εἶχον ὑποσχεθῆ τὴν συνδρομὴν αὐτῶν ἐναντίον τῆς μισητῆς Ῥώμης! Εἶτα ὁ ῥήτωρ ἔστρεψε τὴν ὀργὴν τοῦ πλήθους ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων. Μὴ ἀρκεσθεὶς δὲ νὰ ἐξάρῃ ζωηρῶς ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ τοὺς περιορισμοὺς τῆς δημοκρατίας τοὺς ἐπιβληθέντας ὑπὸ τῆς Ῥώμης, οὓς ἀλγεινῶς πρὸ πολλοῦ ᾐσθάνετο ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ἐρήμωσιν τῶν ἀρχαίων τόπων τῆς τοῦ δήμου ἐκκλησίας, τῆς Πνυκὸς καὶ τοῦ θεάτρου, τὴν πράγματι ἐπελθοῦσαν ἕνεκα τῶν ὑπὸ Ῥωμαίων γενομένων διατάξεων κατάπτωσιν καὶ ἀπονέκρωσιν τῶν ἄλλοτε σπουδαιοτάτων δημοκρατικῶν θεσμῶν, ἐκήρυξεν ὑπεύθυνον τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν δι' ὅλην τὴν τῆς πόλεως παρακμήν, τὴν πτῶσιν πολλῶν ναῶν, διὰ τὴν παρακμὴν τῶν γυμνασίων καὶ τῶν ἑορτῶν, καὶ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς [43ϐ].

Ὁ λόγος τοῦ Ἀριστίωνος ἐπηνεγκε τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα. Ὁ φανατισθεὶς ὄχλος ὥρμησε θορυβωδῶς πρὸς τὸ θέατρον τοῦ Διονύσου καὶ ἐν σφοδρᾷ ἐξάψει ἀνηγόρευσεν ἀμέσως τὸν δημαγωγὸν ἀνώτατον στρατηγὸν (σ. 400). Κατὰ πρότασιν δ' αὐτοῦ καὶ τὰ ἄλλα τῆς πόλεως ἀξιώματα κατελήφθησαν εὐθὺς ὑπὸ γνησίων δημοκρατῶν καὶ σφοδρῶν τῆς Ῥώμης ἐχθρῶν [44]. Πάντες οἱ περιορισμοὶ τῆς δημοκρατίας οἱ εἰσαχθέντες ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων (σ. 399 - 400) κατηργήθησαν ὁλοσχερῶς [45]· εἶτα δὲ ἐπελάβετο ὁ νέος ἄρχων μετὰ ζήλου τῶν πρὸς πόλεμον παρασκευῶν, ἐπιχειρῶν ἅμα κατὰ τὸ Μιθραδάτου παράδειγμα νὰ ἐξαφανίσῃ ἐν Ἀθήναις τὴν ῥωμαιόφρονα μερίδα. Δὲν ἠξεύρομεν ἂν ὁ Ἀριστίων εἶχεν ὑπὸ τὴν διάθεσιν αὐτοῦ ἐπικουρικὰ στρατεύματα τοῦ Μιθραδάτου [46]· πάντως ὅμως πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ βα-

436) Ἀθην. Ε. σ. 212 e μέχρι σ. 213 e. πρβλ. Ahrens, de Athen stat. polit. σ 47. Curtius, σ. 31 κξ. 49 κξ.

44 Ἀθην. V. σ. 213 e καὶ 7.

45 Ἀππιαν. Μιθριδατ. κ. 39.

46 Ἀτυχῶς αἱ περὶ τῶν ἀξιοσημειώτων λεπτομερειῶν τοῦ ἐπεισοδίου τούτου εἰ-

σιλεὺς εἶχε παράσχει αὐτῷ ἐκ τῶν προτέρων χρήματα πολλά, δι' ὧν ἠδύνατο νὰ προσελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν διὰ μισθώσεων καὶ ἀλλοίας ἔτι δυνάμεις ἢ ἐκείνας μόνον, ἃς ἠδύνατο νὰ παράσχῃ αὐτῷ ἡ ἀσθενὴς στρατιωτικὴ δύναμις τῆς πόλεως καὶ ὁ τυφλὸς ἐνθουσιασμὸς τοῦ πλήθους. Καὶ νῦν ἤρξατο συστηματικὴ καταδίωξις πάντων τῶν πολιτῶν, οἵτινες ἐθεωροῦντο ὡς φρονοῦντες τὰ τῶν Ῥωμαίων, μετὰ δὲ τοῦ πολιτικοῦ φανατισμοῦ φαίνεται ἔτι συνεδυάσθησαν παρὰ τῷ Ἀριστίωνι τούτῳ καὶ προσωπικῆς ἐκδικήσεως πόθος, καί τις ἀντιζηλία καὶ ἀνταγωνισμὸς ἀρχαῖος πρὸς τοὺς πρώην συναδέλφους φιλοσόφους. Ὁπωσδήποτε ὁ πρώην καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἀνέπτυξε νῦν ἀπέναντι τῆς Ἀθηναϊκῆς

δήσεις ἡμῶν δὲν εἶναι ἀκριβεῖς ἰδίως δὲ ἐν ταύταις ὁ Ἀππιανὸς διαφωνεῖ πρὸς τὸν Ποσειδώνιον κατὰ τρόπον ἀσυμβίβαστον. Κατὰ Ἀππιανὸν (Μιθρ. κ. 28) οὐχὶ ὁ Ἀριστίων, ἀλλ' ὁ στρατηγὸς Ἀρχέλαος προσήγαγε τὰς Ἀθήνας πρὸς τὸ μέρος τοῦ βασιλέως δωρησάμενος εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν ἀπὸ τούτων ἀποστᾶσαν τότε καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρχελάου κυριευθεῖσαν Δῆλον. Τότε δὲ πρῶτον ὁ Ἀριστίων ἐντολῇ τοῦ Ἀρχελάου πορευθεὶς εἰς τὰς Ἀθήνας, κομίζων μεθ' ἑαυτοῦ ἐκ Δήλου καὶ τὰ ἱερὰ χρήματα, ἄγων δὲ καὶ πολεμιστὰς δισχιλίους, διὰ τούτων περιεποίησεν ἑαυτῷ τὴν τυραννίδα. Ἀπέναντι τῆς πολλαχῶς ἀναξιοπίστου ταύτης παραδόσεως τοῦ Ἀππιανοῦ ἐμμένομεν εἰς τὰ παραδιδόμενα ὑπὸ τοῦ Ποσειδωνίου ὡς καλῶς γινώσκοντος τὴν τῶν γενομένων ἱστορίαν· οἴκοθεν νοεῖται ὅτι ἡ Δῆλος τότε πρῶτον ἀπέστη τῶν Ἀθηναίων, ἤτοι ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀπεσπάσθη ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων (ἴδ. κατωτέρω), ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἦλθον ἤδη εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους * Καὶ εἶναι μὲν οὐχὶ ἀπίθανον ὅτι ὁ Ἀρχέλαος ἐξ ἀρχῆς εἶχεν ὑπὸ τὴν διάθεσιν αὐτοῦ στρατιώτας Ποντικούς· πιθανώτερον ἐν τούτοις εἶναι ὅτι οἱ δισχίλιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες μόνον κατὰ τὴν τοῦ Ἀρχελάου ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν ἐρρίφθησαν ὑπ' αὐτοῦ ὡς φρουρὰ εἰς τὰς Ἀθήνας. Κατὰ Παυσανίαν (Α. 20, 3) ὁ Μιθραδάτης καὶ εἰς ἄλλας Ἑλληνικὰς πόλεις «Ἀριστίωνι πρεσβεύειν ἐχρῆτο». Περὶ Ἀττικῶν τετραδράχμων τῶν ἐτῶν 88—86 π. Χ. φερόντων τὰ ὀνόματα τοῦ Μιθραδάτου καὶ τοῦ Ἀριστίωνος ἴδ. παρὰ Eckhel D N. H. II. 219. Beulé, monnaies d' Athènes » σ. 237 Mommsen, Gesch. d. Röm. Münzwesens. σ. 692. Hultsch, Metrologie σ. 162. Πρβλ. καὶ τὰς ἐπιγραφὰς τὰς παρὰ Böekh (C. I. τόμ. 2 ἀρ. 2277 καὶ 2278).

* Κατὰ τὰ παρ' Ἀθηναίῳ ἱστορούμενα (Ε'. 214 d) ὁ Ἀριστίων ἐπέβαλε χεῖρα ἐπὶ τὰ ἱερὰ χρήματα ἀφοῦ ἤδη κατέλαβε τὴν τυραννίδα ἐν Ἀθήναις καὶ ἤρξατο νὰ κυβερνᾷ τυραννικῶς (καὶ οὐ μόνον τὰ τῶν πολιτῶν διήρπαζεν, ἀλλ' ἤδη καὶ τὰ τῶν ξένων, ἐκτείνας τὰς χεῖρας καὶ ἐπὶ τὰ εἰς Δῆλον τοῦ θεοῦ χρήματα· ἐκπέμψας νῦν εἰς τὴν νῆσον Ἀπελλικῶντα ..)· ἴσως δὲ καὶ ἡ ἁρπαγὴ τῶν ἱερῶν χρημάτων ὑπῆρξεν ἐν μέρει τοὐλάχιστον αἰτία τῆς ἀποστασίας τῆς Δήλου. ἴδ. κατωτέρω. (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὀλιγαρχίας τάσιν αἱμοδιψῇ καὶ ἁρπακτικὰς διαθέσεις τοιαύτας, πρὸς οἵας οἱ μὲν παλαιοὶ τύραννοι οἱ πρὸ τῶν Μηδικῶν ἦσαν ξένοι, τοὐναντίον δὲ οἱ νεώτεροι τύραννοι, οἷοι Λαχάρης ὁ Ἀθηνῶν, ὁ Νάβις καὶ ἄλλοι αἱμοδιψεῖς ἑταῖροι τοῦ πονηροῦ τούτου θιάσου, ἦσαν ἄγαν ἐπιρρεπεῖς. Αἱ πρῶται αἱματηραὶ πράξεις τοῦ νέου δυνάστου ἐπήνεγκον τὴν γενικὴν φυγὴν πάντων τῶν ἀπειλουμένων. Καὶ αἱ μὲν πύλαι τῆς πόλεως ἐκλείσθησαν· πολλοὶ δὲ τῶν φρονούντων τὰ τῶν Ῥωμαίων διετέλουν ἐν δεινῇ ἀγωνίᾳ ἕνεκα τῶν φανερῶν ἀπειλῶν τοῦ στρατηγοῦ καὶ τῆς αἱματηρᾶς καταδιώξεως πολλῶν πολιτῶν, οἵτινες κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀριστίωνος εἴτε ὡς δῆθεν πρὸς τοὺς φυγάδας μυστικῶς συνδεόμενοι εἴτε ὡς ἐχθροὶ τῆς νέας τάξεως τῶν πραγμάτων ἀθρόοι καὶ ἐν συντόμῳ, περιφρονουμένων πάντων τῶν νομίμων τύπων, εἰς θάνατον καταδικαζόμενοι ἐφονεύοντο. Ὅτε δὲ οἱ ῥωμαιόφρονες οὗτοι οἱ ἐν τοιαύτῃ ἀγωνίᾳ διατελοῦντες ἀπεπειράθησαν νὰ δραπετεύσωσιν ἐν ὥρᾳ νυκτερινῇ ὑπερβαίνοντες τὰ τείχη τῆς πόλεως, ὁ αἱμοδιψὴς ἄνθρωπος διωργάνωσεν ἀνὰ τὴν πόλιν περιπολίας ἐκ τῶν ἑαυτοῦ θωρακοφόρων, αἵτινες ὑπεχρεοῦντο νὰ καταδιώκωσι τοὺς φυγάδας κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν. Οἱ δὲ ὑπὸ τούτων συλλαμβανόμενοι ἢ κατεκόπτοντο ἐπὶ τόπου, ἐὰν μὴ ἀμέσως παρεδίδοντο, ἢ ἀπήγοντο δέσμιοι· οὗτοι δὲ οἱ αἰχμάλωτοι συνήθως ἐφονεύοντο ἐν Ἀθήναις διὰ βασάνων ἢ διετηροῦντο, ἵνα παραδοθῶσιν εἰς τὸν Μιθραδάτην [47α]. Οἱ ὑπὸ τοῦ τυράννου τεταγμένοι φυγαδοθῆραι διέτρεχον διαρκῶς καὶ διηρεύνων πᾶσαν τὴν Ἀττικὴν κατέχοντες πάσας τὰς ὁδούς, ἐνῷ αὐτὸς ὁ τύραννος ἐδήμευε καὶ ἰδιοποιεῖτο τὰς περιουσίας αὐτῶν. Φοβούμενος δὲ διηνεκῶς ὁτὲ μὲν ἄφιξιν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων ἐκ Μακεδονίας, ὁτὲ δὲ ἐπαναστάσεις ἐν τῇ πόλει καὶ προδοσίας ἐκ μέρους τῆς μισητῆς ῥωμαιόφρονος μερίδος, ἐκήρυξε τὰς Ἀθήνας οἱονεὶ ἐν καταστάσει πολιορκίας διατελούσας. Ἰσχυραὶ στρατιωτικαὶ φυλακαὶ φυλάττουσαι τὰς πύλας ἀπηγόρευον

[47α] Ταῦτα κατὰ Ἀππιανὸν Μιθρ. κ. 28. «καὶ τῶν Ἀθηναίων τοὺς μὲν εὐθὺς ἔκτεινε ῥωμαΐζοντας, τοὺς δ' ἀνέπεμψεν ἐς Μιθριδάτην».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

εἰς πάντα τὴν εἴσοδον· εἰς οὐδένα δ' ἐπετρέπετο πολίτην νὰ καταλίπῃ τὸν οἶκον αὐτοῦ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Τέλος ὡς ἀνώτατος στρατηγὸς (σ. 400) ἐποιήσατο κατάσχεσιν παντὸς τοῦ ἐν δημοσίαις ἢ ἰδιωτικαῖς ἀποθήκαις εὑρισκομένου σίτου καὶ προσδιώρισε τὴν καθ' ἡμέραν εἰς ἕκαστον πολίτην διανεμητέαν μερίδα[47β]. Ἐν τούτοις πλεῖστοι τῶν ῥωμαιοφρόνων εἶχον δραπετεύσει εὐτυχῶς[48]. Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοὶ κατέλιπον ἐπί τινα

[47β] Ἀθην. Ε. σ. 214 a μέχρι d· καὶ κατωτέρω, σ. 214 e. f. λέγεται ἐν τοῖς περὶ Ἀπελλικῶντος, ὅτι ὁ Ἀριστίων «χοίνικα κριθῶν εἰς τέσσαρας ἡμέρας διεμέτρει τοῖς ἀνοήτοις Ἀθηναίοις, ἀλεκτορίδων τροφὴν καὶ οὐκ ἀνθρώπων αὐτοῖς διδοὺς (ὁ χοῖνιξ εἶναι ὀλίγον τι μικρότερος τοῦ $^1/_4$ τοῦ γαλονίου), ἤτοι τὸ $^1/_4$ τοῦ κατὰ τοὺς Ἀθηναϊκοὺς ὑπολογισμοὺς ἀναγκαιοῦντος ἑκάστῳ ἀνθρώπῳ μέτρου σίτου· πρβλ. **Hultsch, Metrologie,** σ. 82κξ. 87)· ἀλλὰ τοῦτο ἴσως συνέβη μόνον ὅτε αἱ Ἀθῆναι ἀπεκλείσθησαν ὑπὸ τοῦ Σύλλα.

[48] Οἱ φυγάδες οὗτοι (ἐν οἷς ὁ ὑπέργηρως Φίλων ὁ Λαρισσαῖος ὁ τότε σχολάρχης τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀκαδημεικῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς (ἴδ. **Zumpt,** «**Succession der Scholarchen**, σ. 42) ὅστις ὡς φυγὰς ἐν Ῥώμῃ μένων ἐγένετο αὐτόθι διδάσκαλος τοῦ Κικέρωνος (**Cic. Brut. c. 89, 306**), καὶ ὁ τοῦ Φίλωνος τούτου μαθητὴς Ἀντίοχος ὁ Ἀσκαλωνίτης, ὁ ὕστερον ἰδιαιτέρας εὐνοίας παρὰ Λευκόλλῳ ἀπολαύων, πρβλ. **Zumpt,** σ. 43. **Drumann, Gesch. Roms.** τόμ. 4 σ. 173), ἐστράφησαν τὸ πλεῖστον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. **Cic. Brut** ἐν εἰρ. χ. Πλουτ. Σύλλ. κ. 14. Παυσαν. Α. 20, 3 «Ἀθηναῖοι δέ, ὧν τις λόγος, παρὰ τοὺς Ῥωμαίους ἐκπίπτουσιν ἐθελονταί» (πολλοὶ τῶν οὕτως ἐκπεσόντων ὀλιγαρχικῶν εὑρίσκονται ὕστερον ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ Σύλλα). Κατὰ Πλούταρχον (Λευκόλλ. κ. 19) πολλοὶ Ἀθηναῖοι κατέφυγον τότε καὶ εἰς τὴν ὡς ἀποικίαν τῶν Ἀθηναίων θεωρουμένην παρὰ τὸν Εὔξεινον πόλιν Ἀμισόν.*

* Φαίνεται ὀλίγον παράδοξον τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου, ὅπερ ἀναφέρει καὶ ὁ συγγραφεὺς κατὰ Πλούταρχον (Β. Λευκόλλ. 19) ὅτι «πολλοὶ (τῶν Ἀθηναίων) τῶν τὴν Ἀριστίωνος τυραννίδα βουλομένων φεύγειν εἰσπλεύσαντες αὐτοῦ κατῴκουν καὶ μετεῖχον τῆς πολιτείας οἷς συνέβη τὰ οἰκεῖα κακὰ φεύγουσιν ἀπολαῦσαι τῶν ἀλλοτρίων». Ἀλλ' ἡ Ἀμισὸς ἡ πάλαι ἄποικος Ἀθηνῶν ἦτο τότε πρωτεύουσα τοῦ Μιθραδάτου· ἀκατανόητον δὲ φαίνεται πῶς οἱ τοῦ Ἀριστίωνος, τοῦ συμμάχου τοῦ Μιθραδάτου, τὴν τυραννίαν φεύγοντες Ἀθηναῖοι εὕρισκον ἄσυλον ἐν τῇ καθέδρᾳ τοῦ Μιθραδάτου. Φαίνεται πιθανώτερον ὅτι οἱ λεγόμενοι οὗτοι φυγάδες Ἀθηναῖοι ἦσαν μᾶλλον ἐξόριστοι ἐχθροὶ τοῦ Ἀριστίωνος καὶ φίλοι τῶν Ῥωμαίων ἐξωσθέντες διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ὡς ἐχθροὶ τοῦ Μιθραδάτου πεμφθέντες εἰς Ἀμισόν, ὁπόθεν ὕστερον, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Λουκούλλου κατάληψιν τῆς πόλεως ἐλευθερωθέντες ὑπὸ τοῦ Λουκούλλου ἀπεστάλησαν εἰς Ἀθήνας καλῶς ἀμφιεσθέντες καὶ διακοσίας δραχμὰς λαβόντες, ἕκαστος (Πλουτ. αὐτόθι). Σ. Μ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χρόνον ἥσυχον τὸν δῆμον τῶν Ἀθηνῶν. Αὐτὸς ὁ τῆς Μακεδονίας διοικητὴς Γάϊος Σέντιος εἶδεν ἑαυτὸν σοβαρώτατα ἀπειλούμενον ἀπὸ Θράκης (ἴδ. κατωτ.), καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν στρατευμάτων τῶν προωρισμένων νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν Ἑλλάδα ἐναντίον τῆς τῶν Ποντικῶν στρατευμάτων προσβολῆς δὲν ἠδύναντο νὰ διανοηθῶσι περὶ πολιορκίας Ἀθηνῶν ἔχοντες κατὰ τὰ νῶτα αὐτῶν Ἀχαΐαν καὶ Βοιωτίαν, ἔνθα ἐπετείνετο ἡ ἔξαψις τῶν πνευμάτων. Τότε ἀπεφάσισεν ὁ Ἀριστίων αὐτὸς νὰ ἄρξῃ τοῦ πολέμου. Πιθανὸν φαίνεται ὅτι αὐτὸς ὁ Γάϊος Σέντιος, χάριν προστασίας τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Ἰταλῶν καὶ τῆς πολυτίμου ῥωμαϊκῆς ἐν Δήλῳ περιουσίας ἐναντίον τῶν ποντικῶν καταδρομέων, ἔπεμψεν εἰς τὴν νῆσον ταύτην ἕνα τῶν ὑποστρατήγων αὐτοῦ, τὸν Ὄρβιον (Ὀρόβιον) μετὰ μικρᾶς στρατιωτικῆς δυνάμεως [49]. Ἀληθὲς πάντως εἶναι ὅτι ἡ Δῆλος κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἦτο ἀπηλλαγμένη παντελῶς τῆς τῶν Ἀθηναίων ῥοπῆς. Τότε δὲ ἀπεφάσισεν ὁ Ἀριστίων νὰ καταλάβῃ αὖθις τὴν νῆσον διὰ τῆς βίας γινόμενος ἅμα κύριος τῶν θησαυρῶν τοῦ αὐτόθι ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. Πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς παρατόλμου ταύτης ἐπιχειρήσεως ἐξελέξατο ὁ στρατηγὸς θρασύν τινα τυχοδιώκτην, ὅστις ἕνεκα τοῦ ἀνηθίκου χαρακτῆρος, τοῦ πολυταράχου βίου καὶ τοῦ ἀνησύχου καὶ ἀσταθοῦς ἤθους αὐτοῦ εἶχε κατασταθῇ εἷς τῶν πιστοτάτων ἑταίρων τοῦ Ἀριστίωνος, πρὸς ὃν συνεδέετο ἄλλως καὶ διὰ τῆς κοινότητος τῶν φιλοσοφικῶν τάσεων. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ περιπατητικὸς Ἀπελλικῶν, γεννηθεὶς μὲν ἐν Τέῳ, πολίτης δὲ γενόμενος Ἀθηναῖος. Ὁ Ἀπελλικῶν ὢν πρότερον ἁπλῶς πλούσιος ἰδιώτης, ἦτο γνωστὸς ἐν τῇ πόλει ὡς σφοδρὸς φίλος βιβλίων καὶ πολυτίμων χειρογράφων ὑπομνημάτων, διαπράξας ἐν ἄλλαις τε πόλεσι καὶ ἐν Ἀθήναις αἰσχρὰς περὶ τὰ φιλολογικὰ ἔργα ληστείας, τέλος δὲ φωρα-

[49] Σαφές τι περὶ τούτων δὲν δυνάμεθα νὰ μάθωμεν. Ἴσως καὶ ὁ Ὀρόβιος ἦτο τις ἐξ Ἀσίας ἐλθὼν Ῥωμαῖος ἀξιωματικός, ἴσως δὲ ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος ἐκ τῶν ἐν τῇ νήσῳ συνωστιζομένων Ῥωμαίων καὶ Ἰταλῶν ἐμπόρων καὶ φυγάδων ἐσχημάτισεν, ὑπείκων εἰς τὴν ἀνάγκην, στίφος ἐθελοντῶν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θεὶς ἐπὶ κλοπῇ ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν Ἀθηνῶν (ἐν τῷ λεγομένῳ μητρῴῳ). Ταχεῖα φυγὴ εἶχε σώσει αὐτὸν τότε ἀπὸ ἐπικινδύνου ποινικῆς καταδιώξεως, ἐωσοῦ φίλοι εὖνοι, ἔχοντες δύναμιν ἐν τῇ πόλει, κατέστησαν αὐτῷ δυνατὴν τὴν ἀτιμώρητον εἰς τὴν πόλιν ἐπάνοδον [50]. Τὸν λόγιον τοῦτον πειρατὴν ἔπεμψε νῦν ὁ Ἀριστίων μετὰ ἰσχυρᾶς δυνάμεως καὶ πολλῶν ἐπιτηδείων πολεμικῶν εἰς Δῆλον. Ἡ εἰς τὴν νῆσον ἀπόβασις ἐπέτυχε πραγματικῶς καὶ ὁ Ἀπελλικῶν ἤρξατο μετὰ ζήλου τοῦ ἔργου τῆς τοποθετήσεως πολιορκητικῶν μηχανῶν. Ἀλλὰ ἀδαὴς ὢν πάντως τῆς πολεμικῆς τέχνης, μετὰ τοσαύτης ἀστοχίας, κουφονοίας καὶ ἀνοίας εἰργάσθη ἐν τούτῳ, ὥστε οὐδὲ τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ὠχύρωσε, παρημέλησε δὲ σχεδὸν ὁλοσχερῶς πάντων τῶν ἀναγομένων εἰς τὰ τῆς φυλακῆς τοῦ στρατοπέδου. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, κατώρθωσεν ὁ Ῥωμαῖος Ὄρβιος ἐν ἀσελήνῳ τινὶ νυκτὶ νὰ περικυκλώσῃ ἀκωλύτως τὸ στρατόπεδον τὸ Ἀθηναϊκὸν καὶ νὰ ἐπιτεθῇ σφοδρότατα κατὰ τῶν στρατιωτῶν, ὧν τοὺς μὲν εὗρε κοιμωμένους, τοὺς δ' ἐν μέθῃ διατελοῦντας. Καὶ νῦν ἤρξατο φοβερὰ σφαγή. Οἱ Ἀθηναῖοι στρατιῶται ἐσφάγησαν ἀθρόοι ἀνυπεράσπιστοι, ἑξακόσιοι αὐτῶν ἔπεσον, περὶ τοὺς τετρακοσίους ᾐχμαλωτίσθησαν, ἑλεπόλεις δὲ καὶ πολιορκητικαὶ μηχαναὶ παρεδόθησαν εἰς τὰς φλόγας. Τότε δὲ ἤρξατο ἀνθρωποθηρία ἐναντίον τῶν εἰς τὰ ἔνδον τῆς νήσου φυγόντων Ἀθηναίων, ὧν πολλοὶ εἶχον ζητήσει σωτηρίαν ἐν ταῖς ἐγγυτάτω κειμέναις ἐξοχικαῖς οἰκίαις, καὶ νῦν εὗρον τὸν θάνατον ἐν ταῖς φλοξὶ τῶν οἰκιῶν τούτων, ἃς ἀνηλεῶς ἐνέπρησεν ὁ Ὄρβιος. Ἀλλ' ὁ Ἀπελλικῶν ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ τὸν κίνδυνον κατὰ τὸν συνήθη πρὸς τοὺς ἥρωας τοῦ εἴδους αὐτοῦ τρόπον [51].

[50] Ἀθήν. Ε. σ. 214 d μέχρι ε. Περὶ Ἀπελλικῶντος πρβλ. καὶ Στράβ. II. 609. καὶ Σουίδ. ἐν λ. Ἀπελλικῶν. Ribbeck. παρὰ Jahn, (N. Jahrb. ἴδ. Philol. 1852. τ. 26 σ. 4 καὶ Pauly, Realencyclop. τόμ. 1 ἔκδ. 2. σ. 1226 ἑξ.

[51] Ἀθην. Ε. σ. 214, e καὶ f σ. 215 a. καὶ b. Παραθέτομεν ἐκ τοῦ Ἀθηναίου καὶ τὸ ἐπίγραμμα, ὅπερ ἐπέγραψεν ὁ Ὀρόβιος στήσας τρόπαιον ἐπὶ τοῦ τόπου καὶ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δὲν εἶναι γνωστὸν ἐὰν ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τοιαύτης δεινῆς ἥττης ἐψυχράνθη μέχρι τινὸς ὁ ὑπὲρ τοῦ Ἀριστίωνος καὶ τοῦ πρὸς Ῥωμαίους πολέμου ἐνθουσιασμὸς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ δήμου. Ἀλλὰ πάντως τὰ γεγονότα ἔλαβον τροπὴν καθιστῶσαν ἀνωφελῆ πᾶσαν τοιαύτην φρονημάτων μεταβολήν. Ὁ Μιθραδάτης, ἀφοῦ ἀπεχώρησε τῆς Ῥόδου, ἤρξατο νὰ διεξάγῃ τὸν πόλεμον ἐν Εὐρώπῃ δοὺς εἰς αὐτὸν μεγάλας διαστάσεις. Ὁ τοῦ βασιλέως νεώτατος υἱὸς Ἀριαράθης μετέβη διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς Εὐρώπην, ὡς φαίνεται, περὶ τὰ τέλη τοῦ 88 π. Χ., ἵνα κυριεύσῃ τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν, ἔνθα νῦν οἱ Φίλιπποι καὶ τὰ Ἄβδηρα ἐγένοντο «τὰ κυριώτατα ἀμυντήρια τῶν τοῦ Μιθραδάτου πολεμικῶν δυνάμεων»[52]. Ἐναντίον δὲ τῆς Ἑλλάδος ἰσχυρὰ στρατεύματα ἐπέμ-

βωμόν.

Τούσδε θανόντας ἔχει ξείνους τάφος, οἳ περὶ Δῆλον
μαρνάμενοι ψυχὰς ὤλεσαν ἐν πελάγει
Τὴν ἱερὰν δῖε νῆσον Ἀθηναῖοι ἐκεράϊζον
κοινὸν Ἄρη βασιλεῖ Καππαδόκων θέμενοι.

Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι τὰ ἐνταῦθα παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ ἱστορούμενα περὶ τοῦ παθήματος καὶ τῆς φυγῆς τοῦ Ἀπελλικῶντος φαίνονται γενόμενα εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου, ἀφοῦ ὁ Ἀπελλικῶν πέμπεται εἰς Δῆλον, ἵνα καταλάβῃ τὸν ἐνταῦθα ἱερὸν θησαυρόν. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ κατάληψις τῆς ἱερᾶς νήσου ὑπὸ τοῦ Ἀρχελάου καὶ ἡ ἀπόδοσις αὐτῆς εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐγένοντο μετὰ τὸ πάθημα τοῦ Ἀπελλικῶντος, οὗτινος ἡ ἐπὶ Δῆλον στρατεία δὲν ἐγένετο ἐναντίον τῶν ἀποστάντων δῆθεν κατοίκων, ἀλλ' ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων, ὄντινες μετὰ τὴν εἰς Μιθραδάτην ἀποστασίαν τῶν Ἀθηναίων εἶχον ἐκπέμψει πιθανώτατα τὸν Ὁρόβιον εἰς Δῆλον μετὰ μικροῦ στρατοῦ, ἵνα ἀποσπάσωσι τὴν εἰς τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων μέχρι νῦν ὑπαγομένην νῆσον ἀπὸ τοῦ πολεμίου ἤδη πρὸς τοὺς Ῥωμαίους γενομένου τούτου κράτους. Ἡ δὲ λεγομένη ἀποστασία τῶν Δηλίων περιωρίζετο πιθανῶς εἰς τὴν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους καὶ τὸν Ὁρόβιον σύμπραξιν αὐτῶν, ἥτις πάλιν προῆλθε καὶ ἐξ ἀνάγκης ἀπαραιτήτου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς δυσμενείας ἴσως τῶν Δηλίων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν κατὰ τῶν ἱερῶν χρημάτων ἐπιβουλήν. Ὥστε κατὰ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν οἰκτρὰν ἀποτυχίαν τῆς κατὰ Ῥωμαίων τῶν ἐν τῇ Δήλῳ στρατείας ἀνεκτήσατο τὴν νῆσον διὰ τοῦ Ἀρχελάου ὡς συμμάχου ἐνεργοῦντος καὶ ἀποδόντος αὐτοῖς τὴν νῆσον, ἣν διετήρησαν μέχρι τοῦ τέλους περίπου τοῦ πολέμου, ὅτε ὁ Ῥωμαϊκὸς στόλος ἦρξεν αὖθις τοῦ Αἰγαίου. Κατὰ τὴν ἀνάκτησιν δὲ ταύτην ἔλαβεν ὁ Ἀριστίων καὶ τὰ ἱερὰ χρήματα, ἅτινα ὁ Ἀπελλικῶν δὲν εἶχε κατωρθώσει νὰ λάβῃ ἕνεκα τῆς οἰκτρᾶς ἀποτυχίας στρατείας αὐτοῦ. (Σ. Μ.)

[52] Πρβλ. Πλουτ. Σύλλ. κ. 11 Gran. Licinian. ed. Philol. Bonn Heptas. σ. 33 στ. 9. Ἐν τῇ χρονολογικῇ κατατάξει τῶν γεγονότων τούτων, ἐν σχέσει πρὸς τὸ

φθησαν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Ἀρχέλαον καὶ Μητροφάνην. Ὁ μέγας Ποντικὸς στόλος κατέλαβεν εὐθὺς τὰς Κυκλάδας καὶ τὰς ἄλλας νήσους. Τότε δὲ ὑπέστη ἡ Δῆλος φοβερὰν καταστροφήν. Ἡ τῶν ἐνταῦθα ἀμυνομένων μαχητῶν ἀντίστασις κατεβλήθη εὐθύς· εἶτα δὲ οἱ ἐκ Πόντου δήμιοι ἔσφαξαν περὶ τὰς 20 χιλ. ἀνθρώπων, τὸ πλεῖστον Ῥωμαίων καὶ Ἰταλῶν· καὶ τὰ ἐν τῇ πόλει τεθησαυρισμένα ἐμπορεύματα ἐλεηλατήθησαν, αὐτὴ ἡ πόλις κατεστράφη μέχρι ἐδάφους, οἱ δὲ ὑπολειπόμενοι τῶν κατοίκων ἐξανδραποδισθέντες ἐπωλήθησαν [53]. Ἡ πρώτη μετὰ ταῦτα κυριωτάτη λεία τῶν στρατηγῶν τοῦ Πόντου ἦτο ἡ νῆσος Εὔβοια, ἣν ὡσαύτως ἠναγκάσθησαν οὗτοι νὰ κυριεύσωσι διὰ τῆς βίας [54]. Ἐνταῦθα δὲ ἡ Χαλκίς, ἡ μεγάλη κατὰ θάλασσαν πύλη τῆς μέσης Ἑλλάδος, ἐγένετο ὁ κυριώτατος σταθμὸς τῶν τοῦ Μιθραδάτου δυνάμεων· καὶ ἐνταῦθα διωρίσθη ὕστερον

μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Πλουτάρχου, ἀκολουθῶ τῷ Mommsen, R. G. τόμ. 2. σ. 291. Φαίνεται ὅτι ὁ Ἀππιανὸς (Μιθρ. κ. 35), ὅστις τὸν ἐνταῦθα μνημονευόμενον υἱὸν τοῦ Μιθραδάτου ὀνομάζει πανταχοῦ Ἀρκαθίαν, τὴν τῆς Μακεδονίας κατάληψιν θεωρεῖ γενομένην βραδύτερον, ἀνάγων αὐτὴν εἰς τὰ 185 π. Χ.

[53] Οἱ συγγραφεῖς, οἷς ἀκολουθοῦμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γεγονότων τούτων, διαφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλους ἐν ταῖς λεπτομερείαις τῆς ἀφηγήσεως. Κατὰ τὸν Πλούταρχον (Σύλλ. κ. 11) ὁ Ἀρχέλαος παρίσταται πανταχοῦ ἐν Εὐρώπῃ ἔχων τὴν ἀρχιστρατηγίαν (ὁ Εὐτρόπιος V. 6 καὶ ὁ Ὀρόσιος VI 2 ἀναβιβάζουσι τὴν δύναμιν τοῦ ὑπ' αὐτὸν πεζικοῦ καὶ ἱππικοῦ εἰς 120 χιλ. ἀνδρῶν), οὗτος δὲ καθυποτάσσει πάσας τὰς τοῦ νοτίου Αἰγαίου Πελάγους νήσους, περιλαμβανομένης καὶ αὐτῆς τῆς Εὐβοίας. Κατὰ Ἀππιανὸν (Μιθρ. κ. 27. 28. 29) κυριεύει μὲν ὁ Ἀρχέλαος τὴν Δῆλον, ἀλλ' εἶτα ἐργάζεται ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι, ἐνῷ ὁ Μητροφάνης ἐπιτίθεται ἐναντίον τῆς Εὐβοίας καὶ Θεσσαλίας. * Παρὰ τῷ Φλώρῳ (Ι. 29) συστράτηγος τῷ Ἀρχελάῳ παρίσταται ὁ Νεοπτόλεμος. Παρὰ τῷ Παυσανίᾳ (Γ. 23, 2 πρβλ. Η. 33, 1) ὁ δήμιος τῆς Δήλου καλεῖται Μηνοφάνης. Ὁ Στράβ. (Ι. 586) διὰ βραχυτάτων μνημονεύει τῆς καταστροφῆς τῆς Δήλου. Ἴδ. καὶ Mommsen R. G. T. 2 σ. 291. 402.

[54] Πλουτ. Συλλ. κ. 11. Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 29. Μέμν. κ. 32 (34) ἀρχ. Flor. ἐν εἰρ. 1.

* Ἀλλ' ὁ Ἀππιανὸς δὲν περιορίζει τὴν ἐν τῷ Αἰγαίῳ ἐνέργειαν τοῦ Ἀρχελάου μόνον εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Δήλου, ἀλλὰ λέγει ὅτι καὶ «ἄλλα ἐχειρώσατο χωρία βίᾳ καὶ κράτει» καὶ ὅτι ἔκτεινεν ἐν αὐτοῖς δισμυρίους ἄνδρας, ὧν οἱ πλείονες ἦσαν Ἰταλοί. «Τὰ χωρία ταῦτα, προστίθησιν ὁ Ἀππιανός, προσεποιεῖτο τοῖς Ἀθηναίοις», ὡς φαίνεται κατὰ τοὺς ὅρους τῆς μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Μιθραδάτου συμμαχικῆς συνθήκης. Σ. Μ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

διοικητὴς ὁ τοῦ Ἀρχελάου ἀδελφὸς Νεοπτόλεμος [55]. Ἐντεῦθεν δὲ οἱ Ποντικοὶ στρατηγοὶ ἀπεχωρίσθησαν ἀλλήλων λαβόντες διαφόρους διευθύνσεις [56]. Καὶ ὁ μὲν Μητροφάνης μετὰ μοίρας τινὸς τοῦ στόλου ἐστράφη πρὸς τὰ μεσημβρινὰ τῆς Θεσσαλίας, ὁ δὲ Ἀρχέλαος ἦλθεν εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀριστίωνος καὶ τῶν Ἀθηναίων [57], ἵνα ὕστερον πανταχοῦ καὶ ἐν τῇ μέσῃ καὶ ἐν τῇ νοτίῳ Ἑλλάδι ἐξεγείρῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Ῥώμης. Ἀλλὰ νῦν ἐπὶ τέλους οἱ Ποντικοὶ εὗρον ἀπέναντι αὐτῶν Ῥωμαῖον στρατηγόν, ὅστις ἦτο πράγματι ἄξιος νὰ ἀντιπαραταχθῇ πρὸς αὐτούς. Ἐνῷ ὁ Σέντιος ἐζήτει μετὰ σμικρᾶς δυνάμεως ν' ἀντισταθῇ ἐναντίον τῶν τοῦ Ἀριαράθου πολυπληθῶν στιφῶν, ὁ τούτου δραστήριος καὶ ἀνδρεῖος καὶ περὶ τὰ πολεμικὰ ἔμπειρος ὑποστράτηγος Βρύττιος Σύρας εἰσήλασεν εἰς Θεσσαλίαν, σπεύδων ἐν τάχει μετὰ μικροῦ τινος στρατοῦ. Βοηθούμενος δ' ὑπὸ μικροῦ τινος στόλου ὥρμησεν ἐναντίον τοῦ Μητροφάνους καὶ δι' εὐτυχοῦς τινος κατὰ θάλασσαν συμπλοκῆς ἀπεμάκρυνεν αὐτὸν τῶν Θεσσαλικῶν παραλίων καταστρέψας καὶ τὰ Ποντικὰ καταδρομικὰ τὰ σταθμεύοντα παρὰ τὴν Σκίαθον [58]. Εἶτα δὲ μετὰ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ διὰ τῶν ἐκ Μακεδονίας πεμφθέντων χιλίων μαχητῶν ἐνισχυθέντος στρατοῦ αὐτοῦ ἐστράφη πρὸς τὴν μέσην Ἑλλάδα, ἵνα ἀπαντήσῃ ἐνταῦθα τῷ Ἀρχελάῳ, οὗ ἡ εἰς Ἑλλάδα ἄφιξις εἶχεν ἐλκύσει ὁριστικῶς πρὸς τὴν ὑπὲρ τοῦ Μιθραδάτου φανερὰν ἐξέγερσιν τοὺς λαοὺς τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς μέσης Ἑλλάδος μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Θεσσαλίας, ἰδίως δὲ τοὺς Βοιωτούς. Ἐν Βοιωτίᾳ μόναι αἱ Θεσπιαὶ ἔμενον ἔτι πισταὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ἐπολιορκοῦντο δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀρχελάου, καθ' ὃν ἀκριβῶς χρόνον ἀφίκετο εἰς τὸ Ποντικὸν στρατόπεδον ἡ ἀγγελία τῆς προσελάσεως τοῦ Βρυττίου.

[55] Πρβλ. Ἀππιαν. Μιθριδατ. κ. 34.

[56] Οὕτω συνδυάζω τὰ διάφορα ἐν σημ. 53 συζητηθέντα χωρία.

[57] Eutrop. V. 6. Oros VI. 2. Liv. Epit. LXXVIII. Flor. I. 39. Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 29. Πλουτ. Σύλλ. κ. 11.

[58] Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 29. Περὶ τοῦ Βρυττίου Σύρα ἴδ. καὶ Borghes, Observat. numism. dec. XVI. 9 in diurn. Arcad. 1828, 4. σ. 183.

Νῦν ὁ Ἀρχέλαος ἐκάλει πανταχοῦ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸν κατὰ τῶν Ῥωμαίων πόλεμον· αὐτὸς δὲ οὗτος μετὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ καὶ τῶν τοῦ Ἀριστίωνος στρατευμάτων ἀντεπεξῆλθε κατὰ τοῦ Βρυττίου, πρὸς ὃν ἐπὶ τρεῖς ἀλλεπαλλήλους ἡμέρας συνεκρότει μάχας σφοδρὰς ἄνευ σπουδαίας τινος ἐπιτυχίας. Μόνον δὲ ὅτε τὰ πυκνὰ στίφη τῶν ἐκ Πελοποννήσου συναχθέντων μαχητῶν προσῆλθον εἰς τὸν Ἀρχέλαον [59α], τότε καὶ ὁ Βρύττιος ὑπεχώρησεν εἰς τὰς Θερμοπύλας [59β]. Ἀλλ' ὁ Ἀρχέλαος, πεισθεὶς νῦν ὅτι αἱ ἐπίκαιροι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας νίκαι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπαναληφθῶσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου, ἐπέστρεψεν ἀμέσως εἰς Ἀθήνας καὶ εἰς Πειραιᾶ, ἔχων τοῦτον ὡς βάσιν τῶν περαιτέρω ἐπιχειρήσεων αὐτοῦ [60]· πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἡ τοῦ ἔτους ὥρα (ἦτο ἤδη ἡ ἀρχή, ὡς φαίνεται, τοῦ ἔτους 87 π. Χ.) ἐπέβαλε τὴν ἐπί τινα χρόνον παῦσιν τῶν πολεμικῶν ἔργων [61].

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡ θέσις τοῦ αὖθις, ὡς φαίνεται, μέχρι τῶν Βοιωτικῶν ὁρίων προελάσαντος Βρυττίου μετεβλήθη ὅλως ἐπὶ τὸ βέλτιον [62]· οἱ δὲ Ἕλληνες ἤρξαντο νὰ ἐννοῶσιν ὅτι ὀλίγον τι προώρως προεκινδύνευσαν ὑπὲρ τοῦ Μιθραδάτου. Καὶ δὲν εἶχεν ἔτι ἀναφθῇ ἐκ νέου ὁ πόλεμος, ὅτε περὶ τὰς ἀρχὰς

[59α] Futrop. V. 4. Oros VI. 2. ὁ Ἀππιανὸς (Μιθριδ. κ. 29) δὶς ἀναφέρει τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς Λάκωνας ὡς ἐκ Πελοποννήσου προσελθόντας συμμάχους τοῦ Ἀρχελάου. Ἄδηλον ἂν Λάκωνας ἐννοῇ τοὺς Ἐλευθερολάκωνας ἢ τοὺς Σπαρτιάτας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Μέμνων κ. 32 (34) ἀρχ. λέγει «καὶ μὴν καὶ Λακεδαιμονίων ἡττηθέντων», καὶ ἐντεῦθεν εἰκάζεται ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι βίᾳ ὑπείκοντες ἀπέστησαν τῶν Ῥωμαίων, διὰ τοῦτο εὐλογωτέρα ἡ γνώμη ὅτι οἱ ὑπὸ τοῦ Ἀππιανοῦ μνημονευόμενοι ἐνταῦθα Λάκωνες νοητέοι οἱ Σπαρτιᾶται, οἵτινες ἀπὸ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας φαίνονται πάντοτε ὡς οἰκειότατοι σύμμαχοι τῶν Ῥωμαίων.

[59β] Oros VI. 2. Παυσαν. Θ. 7, 4. Ἀππιαν. ἐν εἰρ. τ. κ. 29. Ὁ Πλούταρχος (Σύλλ. κ. 11) τὴν τῶν ἐν Χαιρωνείᾳ μαχῶν ἔκβασιν παρέστησεν ἔτι εὐνοϊκωτέραν πρὸς τὸν Βρύττιον. Τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Ἀππιανοῦ (ἐν εἰρ. τ. 29 τέλ.) ὅτι ὁ Βρύττιος ὑποχωρῶν πρὸ τοῦ Ἀρχελάου ἀνέζευξεν εἰς Πειραιᾶ, ὁπόθεν ἐξεδιώχθη ὕστερον ὑπὸ τοῦ Ποντικοῦ στόλου, εἰσὶν ὅλως ἀκατανόητα ὡς πρὸς ὅσα γινώσκομεν νῦν περὶ τῆς τότε καταστάσεως τῶν στρατιωτικῶν πραγμάπων ἐν τῷ ἐν Ἑλλάδι θεάτρῳ τοῦ πολέμου.

[60] Ἀππιαν. καὶ Πλουτ. ἐν εἰρ. τ.

[61] Πρβλ. Mommsen, R. G. τόμ. 2. σ. 292.

[62] Πρβλ. Πλουτ. Συλλ, κ. 11.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοῦ ἔαρος 87 π. Χ. ἐφάνη ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Βρυττίου ἀξιωματικός τις Ῥωμαῖος, ὁ ἀντιταμίας (proquaestor) Λεύκιος Λεύκολλος, καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ ἀρχιστρατήγου αὐτοῦ, ἀνθυπάτου Λευκίου Κορνηλίου Σύλλα, τοῦ ἀναλαβόντος ἤδη τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κατὰ Ἑλλήνων καὶ Μιθραδάτου πολέμου, διέταξε τὸν Βρύττιον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Μακεδονίαν [63]. Πράγματι δὲ ἐφάνη μετ' ὀλίγον ἐν Ἑλλάδι μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ὁ φοβερὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς ἐν Ῥώμῃ μερίδος ἀρχιστράτηγος Σύλλας ἐρχόμενος ἐκ τῶν Ἰλλυροηπειρωτικῶν παραλίων, ἔνθα εἶχεν ἀποβιβασθῇ [64]. Οὕτω δὲ ἤρξατο εὐθὺς μεγάλη καὶ γενικὴ τῶν πραγμάτων μεταβολή. Μόλις ἠσθάνθησαν πάλιν οἱ ἐν Ἑλλάδι τὸ σιδηροῦν βῆμα τῶν Ῥωμαίων, καὶ εὐθὺς πανταχοῦ κατέπεσε τὸ θάρρος τῶν ἐπαναστάντων Ἑλληνων. Ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλίαν προελάσει αὐτοῦ ἠδυνήθη ὁ Σύλλας ἄνευ οὐδεμιᾶς δυσχερείας νὰ πορισθῇ πρὸ πάντων ἐκ τῶν Αἰτωλικῶν καὶ Θεσσαλικῶν χωρῶν χρήματα, τροφὰς καὶ ἐπικουρίας στρατιωτικάς [65]. Εἶτα δὲ ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς προήλασε πρὸς τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Ἀττικήν, τὴν ἑστίαν τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπαναστάσεως. Εὐτυχής τις τῶν Ῥωμαίων συμπλοκὴ μετὰ τῶν στρατιωτικῶν στιφῶν τῶν στρατηγῶν Ἀρχελάου καὶ Ἀριστίωνος [66], ἀπέωσε τὸν Ποντικὸν καὶ Ἀθηναϊκὸν

[63] Πλουτ. ἐν εἰρ. τ.

[64] Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 30.

[65] Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 30.

[66] Τῆς μάχης ταύτης, καθόσον ἐγὼ βλέπω, μνημονεύει μόνος ὁ Παυσανίας (Α. 20. 3 «γενομένης δὲ μάχης πολλῷ περιῆσαν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ φεύγοντας Ἀριστίωνα μὲν καὶ Ἀθηναίους εἰς τὸ ἄστυ καταδιώκουσιν, Ἀρχέλαον δὲ καὶ τοὺς βαρβάρους ἐς τὸν Πειραιᾶ») Διατὶ ὁ Mommsen, (R. G. τόμ. 2 σ. 293) τὴν μάχην ταύτην μεθίστησιν εἰς τὸ Τιλφώσσιον ὄρος, δὲν γινώσκω *.

* Βεβαίως τὸν ἡμέτερον συγγραφέα, τὸν μετὰ τοσαύτης ἐπιμελείας πᾶσαν οἱανδήποτε παράδοσιν ἐξιχνεύοντα δὲν διέλαθε τὸ χωρίον τοῦ Πλουτάρχου (Σύλλα κ. 20), ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐν Τιλφωσσίῳ μάχης, ἐξ οὗ χωρίου πάντως ἠρύσατο ὁ Mom. τὰ ὑπ' αὐτοῦ ὑπό τε πραγματικὴν καὶ ὑπὸ χρονολογικὴν ἔποψιν καὶ πλημμελῶς γραφέντα περὶ τῆς δῆθεν ἐν Τιλφωσσίῳ μεταξὺ Σύλλα ἐξ ἑνὸς καὶ Ἀρχελάου καὶ Ἀριστίωνος ἐξ ἑτέρου συγκροτηθείσης μάχης. Ὁ Mommsen δὲν λέγει πόθεν ἠρύσατο τὰ περὶ τῆς ἐν Τιλφωσσίῳ μάχης ὑπ' αὐτοῦ γραφόμενα, ἀλλ' ἐγὼ πλείστας ὅσας ἐρευνήσας πηγάς, μόνον

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στρατὸν ὄπισθεν τῶν τειχῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν χαρακωμάτων

τὴν ῥηθεῖσαν παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ εὖρον εἴδησιν. Ὁπωσδήποτε καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἱστορουμένων καταφανεστάτη καθίσταται ἡ δεινὴ πλάνη, εἰς ἣν περιέπεσεν ὁ Mommsen, παρασύρας ἐπὶ τέλους εἰς αὐτὴν καὶ τὸν ἡμέτερον συγγραφέα. Ὁ Πλούταρχος ἐν παρόδῳ μόνον μνημονεύει τῆς ἐν Τιλφωσσίῳ μάχης λέγων τάδε (ἐν εἰρ. τ.) «Οὐ μὴν ἀλλὰ ὁ Σύλλας ταχέως ὑποστρέψας ἀπέδειξε τῷ Δορυλάῳ τὸν Ἀρχέλαον ἄνδρα φρόνιμον καὶ τῆς Ῥωμαίων ἐμπειρότατον ἀρετῆς, ὥστε μικρὸν αὐτὸν τῷ Σύλλᾳ περὶ τὸ Τιλφώσσιον ἐμπεσόντα πρῶτον εἶναι τῶν οὐκ ἀξιούντων κρίνεσθαι διὰ μάχης, ἀλλὰ δαπάναις καὶ χρόνῳ τρίβειν τὸν πόλεμον. Ὅμως δὲ θάρσος τι τῷ Ἀρχελάῳ παρεῖχεν ὁ πρὸς Ὀρχομενῷ τόπος». Ἔκ τε τῶν ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου σαφῶς ἐνταῦθα λεγομένων καὶ ἐκ τῆς ὅλης ἀκολουθίας τῆς τοῦ Πλουτάρχου ἀφηγήσεως καὶ ἐκ τῆς ὅλης ἱστορίας τῶν Μιθραδατικῶν πολέμων εἶναι σαφέστατα γνωστὸν ὅτι ἡ τοῦ Δορυλάου εἰς Βοιωτίαν ἄφιξις ἐγένετο ἀφοῦ παρῆλθεν ἔτος ὁλόκληρον μετὰ τὴν ὑπὸ Σύλλα ἅλωσιν Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς καὶ μετὰ τὴν μεταξὺ Σύλλα καὶ Ἀρχελάου μάχην τῆς Χαιρωνείας καὶ μικρὸν πρὸ τῆς ἐν Ὀρχομενῷ μάχης, ἀψιμαχίαν τινα προκαταρκτικὴν τῆς μάχης ταύτης ἀποτελοῦσα. Τὸ δὲ παραδοξότατον, αὐτὸς ὁ Mommsen (ἐν εἰρ. εἰρ. τ.) παρέστησε τὸν Δορύλαον κατερχόμενον εἰς Βοιωτίαν τῷ 85 π. Χ. καὶ ὅμως τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Σύλλα μάχην τοῦ Τιλφωσσίου ἀνάγει εἰς τὸ 88 π. Χ. καὶ ἐν ταύτῃ παρίστησι μαχομένους κατὰ Σύλλα, ἀντὶ Δορυλάου, Ἀρχέλαον καὶ Ἀριστίωνα ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Βοιωτίαν ἐπεξελθόντας, (!) δεινὴν οὕτω ποιούμενος σύγχυσιν πραγμάτων, χρόνων προσώπων καὶ τόπων. Εἰς τὴν ἀκατανόητον ταύτην πλημμέλειαν περιέπεσεν ὁ μέγας ἱστορικὸς συνδυάσας, μετ' ἀσυγγνώστου ἐπιπολαιότητος, τὴν μόνην ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀορίστως καὶ ἀσαφῶς ἀναφερομένην πρὸ τῆς πολιορκίας τῶν Ἀθηνῶν μεταξὺ Σύλλα ἐξ ἑνός, καὶ τῶν ὑπὸ Ἀριστίωνα Ἀθηναίων καὶ Ἀρχελάου ἐξ ἑτέρου, συγκροτηθεῖσαν μάχην τοῦ 88 (γενομένην ὡς εἰκάζεται ἐκ τῶν ἀσαφῶς ὑπὸ τοῦ Παυσανίου λεγομένων οὐχὶ ἐγγὺς τῶν Ἀθηνῶν. Παυσ. Α. 20, «Γενομένης δὲ μάχης πολλῷ περιῆσαν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ φεύγοντας Ἀριστίωνα μὲν καὶ Ἀθηναίους εἰς τὸ ἄστυ καταδιώκουσιν, Ἀρχέλαον δὲ καὶ τοὺς βαρβάρους εἰς τὸν Πειραιᾶ») συνδυάσας, λέγω, ταύτην τὴν μόνην ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφερομένην μάχην τοῦ 88 π. Χ. πρὸς τὴν μόνον ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀναφερομένην μεταξὺ Μιθραδάτου καὶ Δορυλάου, μικρὸν πρὸ τῆς μάχης τοῦ Ὀρχομενοῦ, (ἤτοι δύο ὁλόκληρα ἔτη μετὰ τὴν ὑπὸ Παυσανίου ἀναφερομένην σύγκρουσιν) γενομένην μάχην τοῦ Τιλφωσσίου. Ἡ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφερομένη σύγκρουσις ἡ γενομένη πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας τῶν Ἀθηνῶν ἀναφέρεται πιθανώτατα εἰς τὴν ἐν Βοιωτίᾳ, πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Σύλλα εἰς Ἑλλάδα, μεταξὺ Ἀρχελάου καὶ τοῦ Βρυττίου Σύρα ἐν Χαιρωνείᾳ γενομένην τριήμερον μάχην. (τὴν πρώτην μάχην τῆς Χαιρωνείας· ἡ δευτέρα ἐγένετο μετὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Ἀθηνῶν, μεταξὺ Σύλλα καὶ Ἀρχελάου) δι' ἧς, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος (Β. Σύλλ. ΙΑ.) ὁ ῥηθεὶς Βρύττιος Σούρας, (πρεσβευτὴς τοῦ Σεντίου, διοικητοῦ τῆς Μακεδονίας) «Ἀρχελάῳ δίκην ῥεύματος φερομένῳ διὰ Βοιωτίας ἐπὶ πλεῖστον ἀντιστὰς καὶ τρισὶ μάχαις διαγωνισάμενος περὶ Χαιρώνειαν ἐξέωσε καὶ συνέστειλε πάλιν ἐπὶ τὴν θάλατταν». Τὸ ἀόριστον καί ἀσαφὲς τῆς μνημονευθείσης τοῦ Παυσανίου παραδόσεως ἐξηγεῖται ἐκ τούτου ὅτι καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις συγγραφεῦσιν ἀντιφατικαὶ εἰσὶν αἱ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς μάχης ταύτης εἰδήσεις. Οὕτως ἐνῷ ὁ Πλούταρχος, κατὰ τὰ ἄνω εἰρημένα, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς μνημονευθείσης πρώτης μάχης τῆς Χαιρωνείας ἀναφέρει τὴν

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοῦ Πειραιῶς· πανταχοῦ δὲ νῦν οἱ ἐν Ἑλλάδι, οὐδὲ τῶν ἀτιθάσ-

ξωσιν τοῦ Ἀρχελάου ἐκ Βοιωτίας καὶ τὴν συστολὴν αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν, θεωρεῖ δὲ τὸ γεγονὸς ὡς τὸ «λαμπρότατον τῶν ὑπὸ τοῦ Βρυττίου πεπραγμένων» ὁ Ἀππιανὸς (Μιθρ. 29) λέγει ὅτι ὁ Βρύττιος ἐπὶ Βοιωτίαν τραπεὶς.... ἀμφὶ Χαιρώνειαν Ἀρχελάῳ καὶ Ἀριστίωνι τρισὶν ἡμέραις συνεπλέκοντο, ἴσου καὶ ἀγχωμάλου παρ' ὅλον τὸν ἀγῶνα τοῦ ἔργου γιγνομένου». Ἐνῷ δὲ κατὰ Πλούταρχον ὁ Βρύττιος μετὰ τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας ἀπεγώρησεν εἰς Μακεδονίαν «Λευκίου Λουκίου καλοῦντος αὐτὸν ὑπογωρεῖν ἐπιόντι Σύλλα καὶ τὸν ἐψηφισμένον ἐκείνῳ ἐᾶν πόλεμον, εὐθὺς ἐκλιπὼν τὴν Βοιωτίαν ὀπίσω (εἰς Μακεδονίαν δηλονότι) ἀπῆλαυνε, καὶ παρ' αὐτῷ τῶν πραγμάτων ἐλπίδος πέρα προγωρούντων καὶ τῆς Ἑλλάδος οἰκείως ἐγούσης πρὸς μεταβολὴν διὰ τὴν ἐκείνου καλοκαγαθίαν», κατὰ Ἀππιανὸν μετὰ τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας «Λακώνων καὶ Ἀγαιῶν εἰς συμμαχίαν Ἀρχελάῳ καὶ Ἀριστίωνι προσιόντων, ὁ Βρύττιος, ἅπασιν ὁμοῦ γενομένοις οὐχ ἡγούμενος ἀξιόμαχος ἔτι ἔσεσθαι, ἀνεζεύγνυεν εἰς Πειραιᾶ, μέχρι καὶ τοῦδε Ἀργέλαος ἀποπλεύσας κατέσγε». Ἀλλ' ὅπως ἂν ἔγῃ τὸ πρᾶγμα ἀποτέλεσμα τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ πρώτης μάχης, τοῦ 88 ἦτο ἡ ἀποχώρησις τοῦ Ἀρχελάου εἰς Πειραιᾶ κπὶ τοῦ Ἀριστίωνος εἰς Ἀθήνας, ἐπισπευσθεῖσα πιθανῶς ἐπὶ τῇ ἀγγελλομένῃ ἀφίξει τοῦ Σύλλα, εἰς ὃν κατὰ Ἀππιανὸν (Μιθριδάτ. 30) παροδεύοντα Βοιωτία τε ἀθρόως μετεγώρει.

Συγκεφαλαιοῦντες τὰ εἰρημένα συμπεραίνομεν ἀσφαλέστατα α' ὅτι οὐδεμία μάχη μεταξὺ Σύλλα ἐξ ἑνὸς καὶ Ἀρχελάου καὶ Ἀριστίωνος ἐξ ἑτέρου συνεκροτήθη πρὸ τῆς πολιορκίας καὶ ἁλώσεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς οὔτ' ἐν Τιλφωσσίῳ οὔτε ἀλλαγόθι β'. ὅτι ἡ πλημμελέστατα ὑπὸ τοῦ **Mommsen** ἀναφερομένη ἐν Τιλφωσσίῳ μάχη εἶναι ἡ μετὰ δύο ἔτη μεταξὺ Σύλλα καὶ Ἀρχελάου, μετὰ τὴν δευτέραν μάχην τῆς Χαιρωνείας καὶ μικρὸν πρὸ τῆς μάχης τοῦ Ὀργομενοῦ συγκροτηθεῖσα ἀψιμαχία, ἧς μνημονεύει καὶ ὁ συγγραφεὺς κατωτέρω ὡς ἐν Τιλφωσσίῳ γενομένης γ'. Ὅτι μάχη πρὸ τῆς πολιορκίας τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς εἰς Ἑλλάδαν ἀφίξεως τοῦ Σύλλα, συνεκροτήθη μὲν ἐν Βοιωτίᾳ, ἀλλ' ἐν Χαιρωνείᾳ, οὐχὶ ἐν Τιλφωσσίῳ, καὶ δὴ μεταξὺ Βρυττίου ἐξ ἑνὸς καὶ Ἀρχελάου καὶ Ἀριστίωνος ἐξ ἑτέρου, καὶ ὅτι αὕτη εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφερομένη μάχη, ἧς οὕτω δὲν μνημονεύει μόνον ὁ Παυσανίας, ὡς ἐπιπολαίως λέγει ὁ ἡμέτερος συγγραφεύς, ἀλλὰ καὶ ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Ἀππιανός.

Ἀλλ' εἰ καὶ ταῦτα οὕτως ἔγουσι σαφέστατα, ὁ ἡμέτερος συγγραφεύς, ὅστις, ὅτε συνέγραφε τὸ βιβλίον τοῦτο τῷ 1866, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τὶς ἡ ὑπὸ τοῦ **Mommsen** ἀναφερομένη μάχη τοῦ Τιλφωσσίου καί περ γινώσκων τὰ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου περὶ τῆς μάχης τοῦ Τιλφωσσίου λεγόμενα, καὶ ἠρώτα πῶς ὁ **Mommsen** τὴν ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μόνον (κατὰ τὸν συγγραφέα) ἀναφερομένην μάχην, ἣν φαίνεται θεωρεῖ ὡς γινομένην ἐγγὺς Ἀθηνῶν, τίθησιν εἰς Βοιωτίαν, μετὰ 13 ἔτη ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς συγγράφων τὴν Ἱστορίαν Ἑλλάδος καὶ Ῥώμης (Hellas und Rom) ἐν τῇ μεγάλῃ καθολικῇ ἱστορίᾳ τῇ ὑπὸ τοῦ **Oncke** ἐκδιδομένῃ (Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellungen Hellas und Rom 2. Band. 496), οὐδὲν μαθὼν ἀκριβέστερον περὶ τῆς ἐν Τιλφωσσίῳ μάχης, καὶ περὶ τοῦ ἀναφέροντος αὐτὴν συγγραφέως, ἀλλὰ νῦν τυφλῶς εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ **Mommsen** πλημμελῶς εἰρημένα προσγωρήσας, ἔγραψεν ὅτι Σύλλας μετὰ τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄφιξιν ἐπερχόμενος κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἐμαγέσατο μάχην εὐτυχῆ ἐν τοῖς Τιλφωσσίοις ὄρεσιν ἐναντίον τοῦ Ἀρχελάου καὶ Ἀριστίωνος. Ὡσεὶ μὴ ἤρκει δὲ τοῦτο λέγει, ὅτ ὁ Σύλλας ἀπέωσεν εἰς Μακεδονίαν τὸν Ῥωμαῖον στρατηγὸν Βρύττιον, ἐνῷ ὡς εἴδο-

σων Θηβῶν καὶ τῆς πλειονότητος τῶν ἀπηνῶν Βοιωτῶν ἐξαιρουμένον, ἔσπευδον νὰ εἰρηνεύσωσι πρὸς τὸν μέγαν φόβον ἐμπνέοντα Ῥωμαῖον ἀρχιστράτηγον [67].

Νῦν ἀπεφάσισεν ὁ Σύλλας «νὰ συλλάβῃ τὸν ταῦρον ἀπὸ τῶν κεράτων», νὰ κατενέγκῃ δηλονότι ἐν αὐτῇ τῇ Ἀττικῇ, ἔνθα συνεκεντροῦτο ὁ πόλεμος, τὸ καίριον ἐναντίον τῶν Ποντικῶν στρατευμάτων κτύπημα. Ἑνῷ εἷς τῶν ὑποστρατήγων αὐτοῦ, ὁ Λεύκιος Ὀρτήσιος, κατελάμβανε τὴν Θεσσαλίαν [68] καὶ ἐνταῦθα κατώρθου νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν πρὸς τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ βαρέως στενοχωρουμένους Ῥωμαίους συγκοινωνίαν, ἕτερος δὲ ὑποστράτηγος αὐτοῦ, ὁ Μυνάτιος, ἐπετήρει τὴν ἐν Χαλκίδι εὑρισκομένην μοῖραν τοῦ Ποντικοῦ στρατοῦ [69], διενοήθη ὁ Σύλλας ἐπιτιθέμενος ταχέως νὰ καταβάλῃ τὰς ὄπισθεν τῶν τειχῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς συνηγμένας ἐχθρικὰς δυνάμεις. Ἀλλ' ἡ θέσις αὐτοῦ, μεθ' ὅλας τὰς πρώτας αὐτοῦ ταχείας ἐπιτυχίας, ἦτο λίαν δυσχερής. Ὁ Σύλλας κατὰ τὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον ἄφιξιν αὐτοῦ δὲν εἶχεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ πλείονας τῶν 30κισχιλίων μαχητῶν (εἶχεν ἁπλῶς πέντε ἀσθενεῖς λεγεῶνας, «ὑπεραρίθμους τινὰς λόχους» καί τινας ἴλας ἱππικοῦ) [70]. Δυσκόλως δὲ ἠδύνατο νὰ προσ-

μεν κατὰ Πλούταρχον οὗτος κατέλιπε τὸ στάδιον ἐλεύθερον εἰς τὸν Σύλλαν κελεύσαντος τοῦ Λευκίου Λευκόλλου.

Ἐξεθέσαμεν ταῦτα διὰ μακρῶν οὐχὶ ἁπλῶς χάριν ἀκριβοῦς ἐλέγχου τῶν ἱστορουμένων, ἀλλ' ἵνα καὶ καταδείξωμεν πόσον ἐπιπολαίως ἐνίοτε γράφουσι τὴν ἱστορίαν καὶ αὐτοὶ οἱ μέγα κεκτημένοι ὄνομα καὶ φήμην ἱστορικῶν ξένοι, ὅταν δὲν μελετῶσι καλῶς τὰς πηγὰς παρασύροντες καὶ ἄλλους, καὶ πόσον ἀσύγγνωστον οἱ ἡμέτεροι πράττουσι ἀκολουθοῦντες τυφλῶς ἐν τῇ ἱστοριογραφίᾳ τοῖς ξένοις καὶ τὰ ὑπὸ τούτων γραφόμενα μεταφράζοντες ἀδασανίστως, μὴ ἐγκύπτοντες δὲ αὐτοὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν συγγραφέων καὶ μὴ ἔχοντες αὐτοὺς πρωτίστους καὶ κυριωτάτους ὁδηγοὺς καὶ διδασκάλους ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ συγγράφειν ἱστορίαν.

[67] Ἀππιαν. ἐν εἰρ. τ. κ. 30. Πλουτ. Σύλλ. κ. 12 ἀρχ. Μέμν. κ. 32 (34) Παυσαν. Θ. 7, 4.

[68] Πρβλ. Πλουτ. Σύλλ. κ. 15.

[69] Πρβλ. Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 34.

[70] Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 30 ἀρχ. πρβλ. Peter, Gesch Roms. τόμ. 2. σ. 118. Mommsen, R. G. 2. σ. 293.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δοκᾷ ἄφιξιν νέων σημαντικῶν ἐνισχύσεων ἐξ Ἰταλίας, ἔνθα πολλαὶ χῶραι καὶ μετὰ τὸν ἐν κεφαλαίῳ ὑπὲρ τῆς Ῥώμης περατωθέντα συμμαχικὸν πόλεμον, ἐνέμενον ἔτι ἐν τῇ ἐπαναστάσει, ἐν Ῥώμῃ δὲ αὐτῇ ἐν ἑκάστῃ στιγμῇ ἠδύνατο νὰ ἐκραγῇ νέα δημοκρατικὴ ἐπανάστασις. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐστερεῖτο ὅλως ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς χρημάτων ἐκ Ῥωμαϊκῶν ταμείων προερχομένων. Καὶ ὅμως καὶ ἐν τοιαύτῃ θέσει διατελῶν ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ δεσμεύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὸν στρατὸν αὐτοῦ, τὸ μόνον αὐτοῦ ἐν ταῖς ἐσωτερικαῖς ἐν Ῥώμῃ στάσεσιν ἔρεισμα, διὰ νικῶν καὶ λείας, νὰ καταπολεμήσῃ δέ, κατὰ τὰ νῶτα καὶ κατὰ τὴν πλευρὰν τῶν μόλις εἰς ἡσυχίαν μεταστάντων Ἑλλήνων, πολέμιον δεινότατον, ἀνεξαντλήτους διαθέτοντα πηγὰς δυνάμεων στρατιωτικῶν καὶ ἰδίως ἔχοντα ἰσχυρὸν στόλον, οἷον οὐδένα τότε ἐκέκτητο ὁ Ῥωμαῖος στρατηγός. Ἐν τούτοις πᾶσαι αὗται αἱ δυσχέρειαι, ὑφ' ὧν ἑκατὸν ἄλλοι στρατηγοὶ ἠδύναντο νὰ καταβληθῶσιν, ἦσαν εἰς τὸν Σύλλαν ἁπλῶς ῥοπαὶ παρορμῶσαι αὐτὸν εἰς τολμηροτάτην καὶ ἐνεργοτάτην δρᾶσιν· οἱ δὲ δύστηνοι Ἕλληνες ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ πληρώσωσι δαψιλῶς τὰς δαπάνας τῶν πολέμων καὶ τῶν νικῶν αὐτοῦ.

Εὐνόητον λοιπὸν εἶναι, ὅτι ὁ Σύλλας ἤθελε διὰ μεγάλων τινῶν κτυπημάτων νὰ κρίνῃ τὴν τοῦ πολέμου τύχην ἐπὶ τοῦ Ἑλληνι-

[71] Τὰ μακρὰ τείχη πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου ἤδη τοῦ Γονατᾶ (περὶ τὰ 255 π. Χ.) εἶχον ὑποστῇ ῥήγματα εἰς πολλὰ μέρη πρβλ. Droysen Gesch. d. Hellenismus. τόμ. 2. σ. 223)· κατὰ δὲ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ἐπολιόρκει τὰς Ἀθήνας (περὶ τὰ τέλη τοῦ 200 ἢ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 199 π. Χ. ἰδ. ἀνωτ. σ. 62. 66), τὰ τείχη ταῦτα ἦσαν κατὰ Λίβιον (XXXI. 26) ἡμίπτωτα (semiruti (muri)). Διὰ τοῦτο οὐδεὶς κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν γίνεται λόγος ὅτι ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι βίᾳ ἀφῄρεσαν ἀπὸ τοῦ Ἀρχελάου ἢ ἀπὸ τοῦ Ἀριστίωνος, ἥτις βεβαίως θὰ ἦτο ἀναγκαία, ἐὰν τὰ τείχη ἦσαν στερεά· τοὐναντίον δὲ τὰ λείψανα αὐτῶν ἐχρησιμοποίησαν οἱ Ῥωμαῖοι (Ἀππιαν. κ. 30 τ.) ἀκωλύτως ὡς κατασκευὴν χώματος· («τά τε μακρὰ σκέλη καθῄρει, λίθους καὶ ξύλα καὶ γῆν εἰς τὸ χῶμα μεταβάλλων»). Ἀνακριβὲς τὸ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (Θ. 396) λεγόμενον «κατέσκαπται δὲ καὶ τὰ μακρὰ τείχη Λακεδαιμονίων μὲν καθελόντων πρότερον, Ῥωμαίων δ' ὕστερον, ἡνίκα Σύλλας ἐκ πολιορκίας εἶχε καὶ τὸν Πειραιᾶ καὶ τὸ ἄστυ». Ὁ Παυσανίας (Α. 2, 2) ἐρείπιά τινα μόνον τῶν μακρῶν τειχῶν εἶδε.

κοῦ ἐδάφους ὡς δυνατὸν τάχιστα. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἀφίκετο πρὸ τῶν ὀχυρῶν θέσεων τῆς Ἀττικῆς, ἔπεμψαν ἐπιτηρητικὸν στράτευμα εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀριστίωνος ὑπερασπιζομένας Ἀθήνας, αἵτινες τότε ἕνεκα τῆς καταστάσεως, ἐν ᾗ διετέλουν τὰ ἐν μέρει καταπεπτωκότα περίφημα «μακρὰ τείχη», ἀτελῶς μόνον ἠδύναντο νὰ συγκοινωνῶσι πρὸς τοὺς λιμένας. Αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐπετέθη κατὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀρχελάου μετὰ τοῦ πλήθους τοῦ Ποντικοῦ στρατοῦ ὑπερασπιζομένου Πειραιῶς καὶ ἐπεχείρησεν εὐθὺς ἔφοδον, ἥτις μετὰ σφοδρὸν ἀγῶνα ὁλοσχερῶς ἀπεκρούσθη[72]. Οὕτω δὲ ὁ Σύλλας περιῆλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐπιχειρήσῃ μακροχρόνιον πολιορκητικὸν πόλεμον, ἐν ᾧ πᾶσαι αἱ ἐλπίδες αὐτοῦ ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλεν ἐπὶ τέλους νὰ ματαιωθῶσιν, ἐὰν ὁ Μιθραδάτης ἐνεργῶν μεθ' ἱκανῆς φρονήσεως κατέλειπε πλήρη ἐλευθερίαν εἰς τὸν διακεκριμένον αὐτοῦ ἀρχιστράτηγον Ἀρχέλαον καὶ ἐκαρποῦτο πρὸς ἴδιον αὐτοῦ ὄφελος τὴν κατὰ μικρὸν ὀλεθριωτέραν διηνεκῶς καθισταμένην ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας. Ὁ Σύλλας ἐπανῆλθεν ἀμέσως εἰς τὴν Ἐλευσῖνα, ἵνα συμπληρώσῃ ἐνταῦθα τὰς πρὸς ἔφοδον ἐναντίον τῶν ὑπερμεγέθων τειχῶν τοῦ Πειραιῶς ἀναγκαίας παρασκευάς[73]. Καὶ νῦν ἡ Ἑλλὰς κατεπονεῖτο διαρκῶς δι' ἀληθῶς τεραστίων βιαίων εἰσφορῶν. Ἀναφέρεται ὅτι ὁ Σύλλας, διαρκούσης τῆς κατὰ τοῦ Πειραιῶς ἐπιθέσεως, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐποιεῖτο χρῆσιν εἰς τὰς πολιορκητικὰς μηχανὰς ζωηρῶν ἡμιόνων, οἵτινες ἕνεκα τῆς ἀφειδοῦς χρησιμοποιήσεως τῶν δυνάμεων αὐτῶν ἔθνησκον πολυπληθεῖς ἀναπληρούμενοι ἐξ ἀνάγκης ἀδιαλείπτως, συνήγοντο δὲ ἐξ ἁπάντων τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος[74]. Χειρώνακτες καὶ τέκτονες πολεμικῶν μηχανῶν, παντοειδὲς ὑλικὸν πρὸς οἰκοδομίαν καὶ πρὸς πολεμικὰς

[72] Ἀππιαν. κ. 30.
[73] Ἀππιαν αὐτόθι.
[74] Πλουτ. Σύλλ. κ. 12.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

παρασκευὰς καὶ βαρείας πολιορκητικὰς μηχανὰς ἠναγκάζοντο νὰ παραδίδωσιν εἰς αὐτὸν αἱ μετ' ἰδιαζούσης σκληρότητος ὑπ' αὐτοῦ τιμωρηθεῖσαι Θῆβαι [75]. Ὅτε δὲ κατὰ μικρὸν ἐπῆλθεν ἔλλειψις ξύλου πρὸς παρασκευὴν πολεμικῶν μηχανῶν καὶ πρὸς ἀντικατάσιν τῶν ἀχρήστων καθισταμένων ἢ πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ καταστρεφομένων οὐδὲ μίαν στιγμὴν ἐδίστασεν ὁ Σύλλας νὰ ἐρημώσῃ τοὺς πολυϋμνήτους ἀγαπητοὺς τοῖς Ἀθηναίοις τόπους διατριβῆς, τὴν Ἀκαδήμειαν καὶ τὸ Λύκειον ὁμοῦ μετὰ τῶν ἱερῶν ἀλσῶν, ὧν τὰ δένδρα (πρὸ πάντων αἱ περίφημοι ὑψηλαὶ πλάτανοι τῆς Ἀκαδημείας) ἐχρησιμοποίει πρὸς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ. Οὕτω δὲ ἀνενεώθησαν τὰ δραματικὰ θεάματα τῶν χρόνων τοῦ Λυσάνδρου καὶ τοῦ βασιλέως Φιλίππου (σ. 105. 110) πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν οἰμωζόντων ἐπὶ τοῖς γινομένοις Ἀθηναίων [76]. Περιπλέον, ὁ ἀνὴρ ὁ ἔχων ψυχρὰν μὲν τὴν διάνοιαν, πολλῷ δὲ ψυχροτέραν τὴν καρδίαν, ὁ ἀνὴρ ὁ πρῶτος τολμήσας ἐν μέσῳ τῆς ἐπαναστατικῆς θυέλλης νὰ ὁδηγήσῃ Ῥωμαϊκὸν στρατὸν κατὰ τῆς Ῥώμης, καὶ νὰ λύσῃ τὴν «ἱερὰν εἰρήνην τῆς πόλεως», δὲν εὐλαβήθη οὐδαμῶς νὰ ἐκπορισθῇ τὰ ἀναγκαιοῦντα αὐτῷ χρήματα, διὰ καταναγκαστικῶν δανείων, ἀπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἱερῶν. Ἐπὶ τῷ ὅρῳ δῆθεν μελλούσης ἀποζημιώσεως τὰ περικλεέστατα τῆς Ἑλλάδος ἱερά, ἰδίως ὁ ἐν Ἐπιδαύρῳ ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ὁ τοῦ Διὸς ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἀφῃρέθησαν τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν· οἱ δ' Ἀμφικτύονες ἠναγκάσθησαν νὰ παραδώσωσι τοὺς ἱεροὺς θησαυροὺς τῶν Δελφῶν εἰς Κάφιν τὸν Φωκέα, ἕνα τῶν ἐμπίστων Ἑλλήνων πρακτόρων τοῦ Σύλλα, ὅστις καὶ αὐτὸς ἄκων ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦτο. Κατὰ τὴν περίστασιν δὲ ταύτην περίφημόν τι ἀγγεῖον ἀργυροῦν ἐκτάκτου μεγέθους καὶ βάρους ἐδέησε νὰ κατακοπῇ εἰς

[75] Ἀππιαν. κ. 30.

[76] Ἀππιαν. αὐτόθι. Πλουτ. Συλλ. κ. 12. Διων. Κασσ. (ἔκδ. Dindorf) τόμ. 1. σ. 142 (ἀποσπ. ἀρ. 121. ἔκδ. Reimar) Πρόλ. Var. de re rustica I. c. 37 τέλ. Bursian, Geogr. v. Griechenl. τόμ. 1. σ. 321—324.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πολλὰ τεμάχια[77]. Εἰς τὸν Λεύκολλον δὲ ἀνετέθη τὸ ἔργον νὰ κόψῃ νομίσματα ἐκ τῶν θησαυρῶν τούτων[78], οὓς μετ' ἀσεβοῦς εἰρωνείας ἐχαιρέτισεν ὁ Σύλλας[79].

Ἐν τούτοις αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεὺς ἐπολιορκοῦντο δεινῶς. Αἱ Ἀθῆναι καὶ νῦν μᾶλλον ἀπεκλείσθησαν ἢ ἐπολιορκήθησαν κυριολεκτικῶς· ἀλλ' αἱ μέγισται ἐνέργειαι ἐστράφησαν κατὰ τοῦ Πειραιῶς. Τὰ λείψανα τῶν «μακρῶν τειχῶν» κατηδαφίσθησαν, ἵνα χρησιμοποιηθῇ ἡ ὕλη αὐτῶν εἰς χαράκωμα ἀποτειχίζον τὴν πόλιν, ἐφ' οὗ ἔμελλον νὰ τοποθετηθῶσιν οἱ πολιορκητικοὶ πύργοι καὶ αἱ πρὸς ἔφοδον μηχαναί. Αἱ δὲ πολιορκητικαὶ μηχαναὶ εἰργάζοντο ἡμέρας καὶ νυκτός, ἵνα διανοίξωσι ῥήγματα εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἐπιχειρηθείσας ἐπανειλημμένας ἐφόδους, ἀλλ' ἐπὶ μακρὸν οὐδὲν ἄξιον λόγου ἐπήνεγκον ἀποτέλεσμα. Ἐξ ἄλλου ὁ Ἀρχέλαος, πλὴν πολλῶν ἄλλων τρόπων ἀνδρείας ἅμα καὶ ἐπιτηδείας ἀνταμύνης, ἐπεχείρει ἐπανειλημμένας ἐξόδους, αἵτινες πάλιν ἔληγον κατὰ κανόνα εἰς ἥττας τῶν Ποντικῶν στρατευμάτων, διότι ὁ Σύλλας, διατελῶν εἰς συνεννοήσεις πρὸς ἀνθρώπους τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, εἶχεν ἀκριβεῖς εἰδήσεις περὶ πασῶν τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ἐφ' ὅσον ὁ Σύλλας δὲν εἶχε στόλον ὑφ' ἑαυτόν, ἡ θάλασσα ἔμενεν ἐντελῶς ἐλευθέρα εἰς τὸν Ἀρχέλαον· οὕτω δὲ ἠδυνήθη οὗτος, ὅτε ὁ κίνδυνος κατέστη μᾶλλον ἐπικείμενος, νὰ συναθροίσῃ περὶ ἑαυτὸν διὰ τῆς θαλασσίας ὁδοῦ τὰ ἐν Χαλκίδι καὶ ἐν ταῖς ἐγγύτατα κειμέναις νήσοις εὑρισκόμενα στρατεύματα καὶ μετὰ τούτων ὡς καὶ μετὰ τῶν ἐνόπλων ναυτῶν τοῦ στόλου αὐτοῦ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἅπαξ ἐπίθεσιν ἐν ὥρᾳ νυκτός, καθ' ἣν κατεστράφη πλῆθος πολιορκητικῶν ὀργάνων τῶν Ῥωμαίων. Ἡ ἄφιξις ἰσχυρᾶς ἐξ Ἀσίας ἐφεδρείας ὑπὸ τὸν Δρο-

[77] Ἀππιαν. αὐτόθι κ. 54. Πλουτ. Σύλλ. κ. 12. Παυσ. Θ΄. 7, 4. Δ. Κάσσ. ἀπόσπ. ἀρ. 122. 123 (ἔκδ. Reimar). Διόδ. ΛΗ΄. καὶ ΛΘ΄. 7. Περὶ Ἐπιδαύρου. πρόλ. καὶ ἀνωτ. σ. 279 καὶ ἴδ. Curtius, Pelop. τόμ. 2. σ. 424. 573.

[78] Πλουτ. Δ. Κάσσ. Διόδ. ἐν εἰρ. τ.

[79] Πλουτ. Λευκ. κ. 2 ἀρχ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μιχαίτην ἐθάρρυνεν ἐπὶ τέλους τὸν Ἀρχέλαον νὰ τολμήσῃ μάχην τακτικὴν ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Πειραιῶς, ἥτις ὅμως ἀπέληξεν εἰς βαρεῖαν ἥτταν τῶν Ποντικῶν. Ἐπὶ τούτοις ἐπῆλθε καὶ ὁ χειμὼν τοῦ 87-86 π. Χ. Ἡ κακὴ ὥρα τοῦ ἔτους ἡ ἀναγκάσασα τὸν Ῥωμαῖον ἀρχιστράτηγον νὰ στήσῃ αὖθις στρατόπεδον ἐν Ἐλευσῖνι, ἔνθα τὰ Ποντικὰ στρατεύματα νῦν ἔτι μετὰ μεγίστης τόλμης ἐπεχείρουν νὰ ἐνοχλῶσιν αὐτόν, πρὸς στιγμὴν μόνον παρέλυσε τὸν πολιορκητικὸν πόλεμον. Ἅμα δὲ τοῦ καιροῦ μέχρι τινὸς ἐπιτρέψαντος, ἀνενέωσεν ὁ Σύλλας μετὰ μείζονος ζέσεως τὰς κατὰ τοῦ Πειραιῶς ἐπιθέσεις, βαθμηδὸν δὲ καὶ μετὰ μείζονος ἐπιτυχίας. Μετ' ἀλλεπαλλήλους μάχας σφοδρὰς καὶ μετὰ τὰς ἑκατέρωθεν γενομένας παντοειδεῖς προσπαθείας κατώρθωσαν τέλος οἱ Ῥωμαῖοι νὰ ἀνοίξωσιν εὐρὺ ἐν τοῖς κολοσσιαίοις τείχεσι τοῦ Πειραιῶς ῥῆγμα· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπέτυχεν ἡ ἀπόπειρα τῆς ἀμέσου εἰς τὴν πόλιν εἰσελάσεως, εὗρεν ὁ Ἀρχέλαος καιρὸν νὰ στήσῃ ὄπισθεν τοῦ ῥήγματος ἡμισεληνοειδὲς τοίχωμα μεμονωμένον, ὅπερ οὐδ' ἡ γενικὴ ἐπίθεσις καὶ ἔφοδος τῶν Ῥωμαίων ἠδυνήθη νὰ ὑπερβάλῃ. Καὶ νῦν ἐπέσχεν ὁ Σύλλας παροδικῶς τὸν ἀγῶνα πρὸς τὸ μέρος τοῦτο, καὶ καταλιπὼν ἐπὶ μικρὸν τὸν Πειραιᾶ ἐν στενῷ ἁπλῶς ἀποκλεισμῷ, ἐστράφη πανστρατιᾷ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, ἔνθα ἐν τῷ μεταξὺ τὰ πράγματα εἶχον λάβει μᾶλλον εὐέλπιν ὑπὲρ αὐτοῦ τροπήν [80].

Οἱ Ἀθηναῖοι εὑρίσκοντο τότε ἐν θέσει ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν φρικώδει. Ἡ πρώτη μέθη τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς δημοκρατικῆς ἐναντίον τῆς ὀλιγαρχίας ἐκδικήσεως εἶχε πρὸ πολλοῦ παρέλθει. Ὅτε τὰ σιδηρᾶ τείχη τῶν Ῥωμαϊκῶν λεγεώνων περιέκλεισαν τὴν πόλιν, πολλοὶ τῶν Ἀθηναίων ἀσμένως ἤθελον

[80] Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 30—37. Πλουτ. Σύλλ. κ. 12. Vellei. II. 23. Gell. XV. 1. Flor I 39. Eutrop. V. 6. Aur. Vict. de vir. illustr. κ. 75. Oros VI. 2 Obsequens 116. Περὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Πειραιῶς πρβλ. καὶ Ross, Archäolog. Aufsätze, τόμ. 1. σ. 238—241. Κατὰ Ross ὁ Σύλλας διηύθυνε τὰς ἐπιθέσεις αὐτοῦ ἰδίως ἐναντίον τῆς ἐκτάσεως τοῦ τείχους τῆς «δεξιόθεν τῆς μεταξὺ τῆς πρὸς Ἀθήνας λεωφόρου καὶ τοῦ ἑλώδους ἁλιπέδου».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἴσως συνομολογήσει εἰρήνην πρὸς τὸν Σύλλαν[81]· ἀλλὰ νῦν δὲν ἦτο πλέον αὐτοῖς δυνατὸν ἡ ἀπὸ τῶν Ποντικῶν στρατευμάτων καὶ τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν ἀπαλλαγή. Οὕτω δὲ ὁ ἀτυχὴς Ἀθηναϊκὸς λαὸς ὁ τοσοῦτον ἀπεθισθεὶς τὰ ὅπλα, ὁ τοσοῦτον καταπεσὼν εἰς εὐφυῶς ἡδυπαθῆ βίον καὶ κολακικὴν δουλοφροσύνην καὶ μόνον ἔτι ἐν τῇ εὐκινησίᾳ καὶ στωμυλίᾳ δυνάμενος νὰ παραβληθῇ πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἀθηναίους, περιῆλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀντισταθῇ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐν πάσῃ σοβαρότητι καὶ νὰ ὑποστῇ πάντα τὰ ἀποτελέσματα τῆς μετὰ κουφονοίας γενομένης ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἀποστασίας. Καὶ νῦν ὁ Ἀριστίων ἐποίησε πᾶν τὸ ἐπ' αὐτῷ, ἵνα ἐπιδεινώσῃ τὴν τύχην τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ. Ἐφ' ὅσον ἡ ἔλλειψις τῶν ἐπιτηδείων δὲν ἦτο σφόδρα μεγάλη, ἠρέσκετο ἁπλῶς νὰ παροργίζῃ ἀδυσωπήτως τὸν Ῥωμαῖον στρατηγὸν δι' αἱματηροῦ σκώμματος, ὅπερ ἐκ τῶν τειχῶν κατηκόντιζεν ἐναντίον τοῦ Σύλλα καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ[82]. Πρὸς τούτοις δὲ φαίνεται ὅτι καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Ἀρχέλαον εἰς τελείαν περιῆλθεν ἐχθρότητα[83]. Καὶ ὁ μὲν ἐκ τοῦ πολέμου ἄμεσος κίνδυνος δὲν ἦτο ἐν ἀρχῇ τοσοῦτον ἐπικείμενος· κατὰ μικρὸν ὅμως ἠπείλει τοὺς Ἀθηναίους πολέμιος δεινότερος, ὁ λιμός. Αἱ προμήθειαι τῆς πόλεως κατὰ μικρὸν ἐξέλιπον· τὰ συνήθη τοῦ βίου ἐπιτήδεια φοβερῶς ὑπερετιμήθησαν[84]. Ἀλλ' ὁ Σύλλας διηνεκῶς ἔτι περὶ τὸν Πειραιᾶ τότε τὸ

[81] Ὁ Vellei II. 23. διηγεῖται πράγματα θαυμαστὰ περὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Ῥώμην ἀφοσιώσεως καὶ φρονεῖ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι μόνον διὰ τῆς βίας ἠναγκάσθησαν νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα κατὰ τῆς Ῥώμης· κατ' αὐτόν, διαρκούσης τῆς πολιορκίας, «τὰ σώματα μόνον τῶν Ἀθηναίων ἦσαν ἐν τῇ πόλει, ἀλλ' αἱ ψυχαὶ αὐτῶν ἐν Ῥώμῃ». Λαμβανομένων τῶν ἐκτεθέντων πρότερον γεγονότων, μόνον περὶ τῆς Ἀττικῆς ὀλιγαρχίας δύναται νὰ ῥηθῇ ὅτι ἔμεινε πιστὴ εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλ' ὁ δῆμος κατὰ τὴν πολιορκίαν μόνον φαίνεται ὅτι μετεμελήθη ἐπὶ τῇ ἀποστασίᾳ (Πλουτ. Σύλλ. κ. 12 ἀρχ.) Πιθανῶς κατέστη ὕστερον συνήθεια ἐν Ἀθήναις τὴν ὅλην εὐθύνην τῆς ἀπὸ Ῥώμης ἀποστασίας νὰ ῥίπτωσι μόνον ἐπὶ τὸν Ἀριστίωνα καὶ εἰς τὴν πίεσιν τῆς Ποντικῆς δυνάμεως· ἀλλ' ὅτι ἐν Ῥώμῃ καλῶς ἐνεθυμοῦντο τὰ ἀληθῆ συμβεβηκότα. μαρτυρεῖ ὁ Τάκιτος (Annal. II. 35).

[82] Πλουτ. Σύλλ. κ. 2 ἀρχ. κ. 13 ἀρχ. καὶ «περὶ ἀδολεσχίας» κ. 7.

[83] Τοῦτο εἰκάζεται ἐκ τοῦ Πλουτάρχου (Σύλλ. κ. 23).

[84] Πλουτ. Συλλ. κ. 13. Πρὸς τοῖς ἄλλοις μέδιμνος κριθῆς ἐπωλεῖτο τότε ἀντὶ χιλίων δραχμῶν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πλεῖστον περισπώμενος ἀπέκλεισεν τὰς Ἀθήνας διὰ σειρᾶς μικρῶν φρουρίων, ἵνα κρατήσῃ ἐν τῇ πόλει τὸ ἀπεγνωσμένον πλῆθος καὶ κωλύσῃ πᾶσαν διὰ τῆς φυγῆς πολλῶν μὴ μαχομένων ἀνακούφισιν τῶν μαχητῶν. Αἱ τοῦ Ἀρχελάου ἀπόπειραι πρὸς εἰσαγωγὴν νωπῶν τροφῶν εἰς τὴν πόλιν ἐματαιοῦτο κατὰ κανόνα, διότι ὁ Σύλλας διὰ τῶν ἐν τῷ Ποντικῷ στρατοπέδῳ ἐμπίστων αὐτοῦ ἐμάνθανε συνήθως ἐγκαίρως τὰ περὶ τῶν τοιούτων ἐπιχειρήσεων[85]. Ἐν τοιαύτῃ λοιπὸν πραγμάτων ἀπορίᾳ ἐφάνη ὁ Ἀριστίων ὡς χυδαῖός τις καὶ φαῦλος ἀνήρ. Δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι οἱ ἀτυχεῖς Ἀθηναῖοι εἶπον περὶ αὐτοῦ ὕστερον ὅσα ἠδύναντο νὰ φαντασθῶσι κακά, παρέστησάν τινα ὑπερβολικῶς καὶ τὴν σκοτεινὴν αὐτοῦ εἰκόνα κατέστησαν ζοφερωτέραν ἢ ὅσον πράγματι ἦτο· πάντως ὅμως ὁ ἄνθρωπος οὗτος, οὗ ἡ αἱμοδιψὴς τρομοκρατία ὑπερέβαινε πολὺ τὰς ἀνοσιουργίας τοῦ Διαίου, ἔδειξεν ὠμότητα καὶ ἀσέβειαν, οἵαν οὐδ' ἅπαξ ὁ περιβόητος Λαχάρης εἶχε δείξει. Ὁ Ἀριστίων κατηγορήθη ὕστερον διότι, καθ' ὃν χρόνον ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπὸ δεκαπλασίως δεινοτέραν μορφὴν ἡ ἀθλιότης τῶν χρόνων τοῦ Λυσάνδρου καὶ τῆς πολιορκίας, ἣν ὑπέστησαν αἱ Ἀθῆναι ὑπὸ τὸν Λαχάρην, καὶ ὁ μὲν πένης λαὸς κατέπαυε τὴν πεῖναν αὐτοῦ δι' ἀθλίων λαχανικῶν, καὶ δὴ καὶ δερμάτων ἐψημένων, ἡ δὲ καταστρεπτικὴ πεῖνα ἠνάγκαζεν ἐπὶ τέλους τοὺς δυστυχεῖς καὶ ἀνθρώπινα ἔτι πτώματα νὰ ἁλατίζωσι καὶ νὰ καταβροχθίζωσι, δὲν ἐφοβήθη αὐτὸς (ὁ Ἀριστίων) νὰ διατρίβῃ τὸν χρόνον αὐτοῦ ἐν τῇ ἀκροπόλει μετὰ τῶν φίλων ἐν ἀσώτοις πότοις μεταχειριζόμενος τὰς καλῶς ὑπ' αὐτοῦ διαφυλαχθείσας προμηθείας. Οὐδαμῶς δὲ προσέχων εἰς τὸν ἀπαίσιον οἰωνὸν τῆς ἕνεκεν ἐλλείψεως ἐλαίου ἀποσβέσεως τῆς ἱερᾶς λαμπάδος τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς, μετὰ μοχθηροῦ χλευασμοῦ εἰς τὴν ἱκετικῶς παρ' αὐτοῦ ὁράκα σίτου ἐξαιτουμένην ἀρχιέρειαν τῆς Ἀθηνᾶς ἔδωκεν ἀντὶ τούτου πεπερίδα. Οἱ δὲ βουλευταὶ καὶ οἱ ἱερεῖς οἱ ἱκετικῶς παρακαλέσαντες αὐτὸν νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν

[85] Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 34. κ. 35 ἀρχ. καὶ τέλ.

εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ἐξεδιώχθησαν διὰ βελῶν κατ' αὐτῶν τοξευομένων[86]. Ἀλλὰ τέλος ἤγγισεν ἡ μεγάλη καταστροφή,

Ὅτε ὁ Σύλλας ἔστρεψε πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, ἀπέκλεισεν αὐτὰς ἐν πρώτοις ὁλοσχερῶς διὰ τάφρου[87]. Τότε δὲ τέλος ὁ Ἀριστίων ἐπείσθη νὰ συνάψῃ διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Σύλλαν. Βεβαίως ὁ ἄθλιος οὗτος ἄνθρωπος οὐδαμῶς διενοεῖτο ἵνα διὰ θυσίας ἑαυτοῦ σώσῃ τοὺς δυστυχεῖς αὐτοῦ συμπολίτας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως τὸ μόνον καλὸν, ὅπερ ἠδυνήθη νὰ πράξῃ, ἦτο νὰ πέμψῃ τινὰς τῶν συμποτῶν αὐτοῦ εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν στρατόπεδον. Οὗτοι δὲ ἀντὶ νὰ ἐνεργήσωσι περὶ ἀνεκτῆς τινος δι' ὁμολογίας παραδόσεως, ἐποιοῦντο λόγον πρὸς τὸν Ῥωμαῖον στρατηγόν, διὰ παθητικῶν φράσεων, περὶ τῆς μυθικῆς δόξης τῆς πόλεως καὶ περὶ τῶν ἐνδόξων ἔργων τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων ἐν Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι, ἑωσοῦ ὁ Σύλλας διακόψας τὸν λόγον ἀπέπεμψεν αὐτοὺς ἀπράκτως εἰς τὰ ἴδια λέγων, ὅτι « δὲν ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἵνα σπουδάσῃ ἱστορίαν, ἀλλ' ἵνα τιμωρήσῃ τοὺς ἀντάρτας» [88].

Ἐν τούτοις ὁ Σύλλας εἶχε μάθει τυχαίως[89] πως, ὅτι εἰς τὸ μέρος τὸ λεγόμενον Ἑπτάσκαλον (μικρόν τινα λόφον μεταξὺ τοῦ Διπύλου καὶ τῆς Πειραϊκῆς Πύλης, οὗ ὑπεράνω διήρχετο ὁ περίβολος τῆς πόλεως[90]) εὑρίσκετο θέσις ἐν τῷ περιβόλῳ εὐπρόσιτος καὶ εὐανάβατος, ἧς τὴν φύλαξιν εἶχε παραμελήσει ὁ Ἀριστίων. Οὕτω δὲ παρεσκευάσθησαν νῦν τὰ πάντα εἰς ἔφοδον γενικήν, καὶ ἐν τῇ ἑπομένῃ νυκτὶ ἡ θέσις αὕτη ἑάλω μετὰ βραχὺν ἀγῶνα καὶ μετὰ βραχεῖαν ἀντίστασιν τῶν ὑπὸ τῆς πείνης ὁλοσχερῶς καταπονηθέντων προμάχων ἐγένετο ἐν τῷ τείχει εὐρὺ ῥῆγμα, δι' οὗ οἱ ἁρπαγῆς καὶ φόνου ὀρεγόμενοι ῥωμαϊκοὶ λεγεῶνες ἠδυνήθησαν

[86] Πλουτ. Σύλλ. κ. 13. Νουμ. κ. 9. Ἀππιαν. κ. 38 Flor. I. 39. Δ. Κασσ. ἀποσπ. ἀρ. 124 ἔκδ. Reimar.

[87] Ἀππιαν. αὐτόθι.

[88] Πλουτ. Σύλλ. κ. 13 τέλ. « Ἄπιστε, εἶπεν, ὦ μακάριοι, ἐγὼ γὰρ οὐ φιλομαθήσων εἰς Ἀθήνας ὑπὸ Ῥωμαίων ἐπέμφθην, ἀλλὰ τοὺς ἀφισταμένους καταστρεψόμενος ».

[89] Πλουτ. Συλλ. κ. 14 ἀρχ. καὶ « περὶ ἀδολεσχίας » κ. 7.

[90] Burrsian, Geogr. von Griechenl. τόμ. 1. σ. 290.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν σαλπίγγων μετὰ θορυβώδους πολεμικῆς κραυγῆς νὰ εἰσελάσωσιν εἰς τὴν πόλιν [91]. Νῦν ἤρξατο ὥρα φοβερὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν πόλιν τοῦ Κέκροπος. Ὁ Σύλλας ἐπέτρεψε τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ νὰ ἁρπάζωσι καὶ φονεύωσιν ἀνηλεῶς. Οὕτω δὲ οἱ δύστηνοι Ἀθηναῖοι ἐσφάζοντο κατὰ χιλιάδας ἄνευ διακρίσεως ἡλικίας καὶ φύλου. Φοβερωτάτη ἦτο ἡ σφαγὴ ἡ γενομένη ἐν τῇ Ἀγορᾷ καὶ ἐν τῷ Κεραμεικῷ, τοιαύτη, ὥστε ἡ μακρὰ λεωφόρος (σ. 446) τοῦ μέρους τούτου κατεκλύσθη κατὰ γράμμα ὑπὸ τοῦ αἵματος, καὶ τὰ ῥεῖθρα τοῦ αἵματος ἐπλημμύρουν καὶ τὰ ἐγγὺς τοῦ Διπύλου μέχρι τῶν προαστείων. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόμιζον, ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα τοῦ ὀλέθρου τῆς πατρίδος αὐτῶν· πολλοὶ μάλιστα ἐφόνευον αὐτοὶ ἑαυτούς, μόνον ἵνα διαφύγωσι τὸν ἐξ Ἰταλίας δήμιον καὶ ἵνα μὴ ἴδωσι πρὸ τοῦ θανάτου τὴν καταστροφὴν τῆς ἐνδόξου πόλεως. Τέλος διὰ τῶν ἱκετευτικῶν δεήσεων Ἀθηναίων τινῶν φυγάδων ἀριστοκρατικῶν εὑρισκομένων ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ στρατοπέδῳ, τοῦ Μειδίου [92α] καὶ τοῦ Καλλιφῶντος, καὶ πολλῶν Ῥωμαίων συγκλητικῶν, ἐπείσθη ὁ Σύλλας νὰ διατάξῃ τὴν παῦσιν τῆς ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν μανιωδῶς διαπραττομένης καταστροφῆς. «Ἔδει πολλοὶ χάριν ὀλίγων, οἱ ζῶντες χάριν τῶν θανόντων νὰ τύχωσι χάριτος» ὡς ἐλέχθη· αἱ οἰκοδομαὶ τῆς πόλεως διέφυγον ἐπίσης τὴν καταστροφήν· εἰς τοῦτο δ' ἀκριβῶς ὁ Σύλλας καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ μεγάλην βραδύτερον ἔδοσαν σημασίαν [92β]. Ἄλλας ποινὰς ἐπεφυλάχθη ὁ Ῥωμαῖος ἀρχιστράτηγος νὰ ἐπιβάλῃ βραδύτερον. Τῇ 1 Μαρτίου τοῦ ἔ. 85 π. Χ. αἱ Ἀθῆναι περιέπεσον αὖθις εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων.

[91] Πλουτ. Συλλ. κ. 14 καὶ περὶ ἀδολεσχ. κ. 7. Ἀππιαν. κ. 38.

[92α] Ἴσως ἀπόγονός τις τοῦ γνωστοῦ ἐκείνου Μειδίου, πρὸς ὃν ὁ Δημοσθένης εἰς τοσοῦτον σφοδρὰν περιῆλθεν ἔριν. Ὁ ἐνταῦθα μνημονευόμενος Μ. εἶναι ἴσως ὁ αὐτός, εἰς ὃν κατὰ τὸν Κορνήλιον Νέπωτα (Attic. κ. 3, 2) οἱ Ἀθηναῖοι, πρὸς ἐκδήλωσιν εὐγνωμοσύνης ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ αὐτῶν, ἔστησαν τιμητικὸν ἀνδριάντα. Τὸ ὄνομα Καλλιφῶν εὑρίσκεται καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς πολλῷ μεταγενεστέρων χρόνων πρβλ. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 395 καὶ 620.

[92β] Πρβλ. Λευκ. κ. 19 Ἀποφθέγμ. Ῥωμ. Σύλλ. (Ἐν. Πλουτ. 1. σ. 202 ἔκδ. Didot.).

Διαρκούσης τῆς φοβερᾶς αἱματοχυσίας τῆς ἐπακολουθησάσης εἰς τὴν ἐξ ἐφόδου ἅλωσιν τῶν Ἀθηνῶν, εἶχε κατορθώσει ὁ Ἀριστίων νὰ διαφύγῃ εἰς τὴν ὀχυρὰν Ἀκρόπολιν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ἀκολούθους αὐτοῦ, ὀλίγα στρατεύματα καί τινας πολίτας καὶ ἀπεφάσισε νὰ ὑπερασπίσῃ αὐτὴν δραστηρίως. Κατώρθωσε δὲ προσέτι νὰ ἐμπρήσῃ τὸ περίφημον ᾠδεῖον τοῦ Περικλέους (τὸ κείμενον ὀλίγον βορειανατολικῶς τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν ὑπώρειαν τῆς πετρώδους ἄκρας)[93α], ἵνα κωλύσῃ τοὺς Ῥωμαίους νὰ κατασκευάσωσι πολεμικὰς μηχανάς, ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς οἰκοδομῆς ταύτης[93β]. Ἀλλ' ὁ Σύλλας δὲν ἐπετέθη κατὰ τῆς ἀκροπόλεως, ἀλλ' ἔσπευσεν ἀμέσως πάλιν εἰς Πειραιᾶ, ἵνα ἐπιτεθῇ πάλιν μετὰ πάσης δυνάμεως ἐναντίον τοῦ Ἀρχελάου. Ἀνέθηκεν δ' εἰς μικρὰν τοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Γαΐου Σκριβωνίου Κουρίωνος μοῖραν τὴν συμπλήρωσιν τῆς κατὰ τοῦ Ἀριστίωνος νίκης. Καὶ ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος κατώρθωσε μετά τινα χρόνον νὰ ἀποκόψῃ ἀπὸ τοῦ τυράννου τὴν χρῆσιν τῆς περιφήμου πηγῆς τῆς Ἀκροπόλεως κλεψύδρας[94α]· ὅτε δὲ τὸ ὕδωρ τὸ ἐν τῇ μεγάλῃ δεξαμενῇ τῆς Ἀκροπόλεως ἐξηντλήθη, ἡ ἐν ταύτῃ φρουρὰ τοσοῦτον ὑπὸ τῆς δίψης ἔπαθεν, ὥστε ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ. Ἀλλὰ μόλις ἦχθη ὁ Ἀριστίων δέσμιος εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἰδοὺ μεγάλη βροχὴ ἐπελθοῦσα ἐπλήρωσε τὰς δεξαμενὰς τῆς Ἀκροπόλεως[94β] δι' ἀφθόνου ὕδατος ψυχροῦ. Ἐν τῷ γεγονότι

[92] Πλουτ. Σύλλ. κ. 14. περὶ ἀδολεσχ. κ. 7. Ἀππιαν. κ. 38. Διόδ. ΛΗ'. καὶ ΛΘ'. 4. Παυσαν. Λ. 20, 4. Δ. Κασσ. ἔκδ. Dindorf. τόμ. 1 σ. 143. ἀποσπ. 103. Στράβ. Θ. 396. καὶ 398. Μέμν. 32 (34), Liv. Epit. lib. 81. Vellei. II 23. Flor. I. 39. Eutrop. V. 6. Oros. VI. 2. Aur. Vict. de Vir. ill. c. 75. Obsequens. c. 116.

[93α] Bursian, σ. 298 R. Schilbach, «über das Odeon des Herodes Atticos», σ. 11 κξ.

[93β] Ἀππιαν. κ. 38. (διαφωνῶν πρὸς τοῦτον ὁ Παυσανίας αἴτιον τῆς καταστροφῆς ταύτης θεωρεῖ πλημμελῶς, κατὰ τὴν κοινὴν τῶν ἑρμηνευτῶν γνώμην, τὸν Σύλλαν. Παυσ. Α. 20, 3 «ἐποιήθη δὲ καὶ δεύτερον· τὸ γὰρ ἀρχαῖον στρατηγὸς Ῥωμαίων ἐνέπρησε Σύλλας Ἀθήνας ἑλών»).

[94α] Πρ. C. Bötticher (Philologus, τόμ. 22, τεῦχος 1. 1864) «Ergänzungen zu den jetzigen Untersuchungen auf der Acropolis von Athen», Abtheil. 11. Grottenheiligthum des Apollo und Klepsydra» σ. 73.

[94β] Bötticher αὐτόθι.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τούτῳ εἶδον οἱ γέροντες προφανῆ οἰωνὸν τῆς θεότητος τῆς σφοδρῶς, κατὰ τούτους, ἐξωργισμένης ἐναντίον τοῦ αἱμοδιψοῦς κακούργου. Ἂν ἡ βροχὴ ἐκείνη ἔπιπτεν ὀλίγας ὥρας πρότερον, ἠδύνατο ὁ Ἀριστίων ἐπὶ πολὺ ἔτι ν' ἀντέχῃ [94]. Οὕτως ἐπερατώθη τὸ στάδιον τοῦ τελευταίου ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Ἑλλάδι ἀρχαίου δημαγωγοῦ. Δύο ἔτι μετ' αὐτόν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ἄνδρες ἐφάνησαν ἐν Ἑλλάδι μετὰ τοῦτον, οὓς οἱ Ἕλληνες κατέταξαν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀρχαίων «τυράννων».

Ἐν τούτοις ὁ Σύλλας ἐξηκολούθησε τὸν ἐν Πειραιεῖ πόλεμον μετὰ δραστηριότητος δεινῆς. Καὶ δὲν εἶχε μὲν ἔτι στόλον οὐδένα, ὁ δὲ ὑποστράτηγος αὐτοῦ Λεύκολλος, ὃν κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ ἔ. 87/86 π. Χ. εἶχε πέμψει πρὸς τὰς φιλικῶς αὐτῷ διακειμένας Ἑλληνασιατικὰς ἐν ταῖς νοτιανανατολικαῖς ἀκταῖς τῆς Μεσογείου χώρας, ἵνα τῇ τούτων βοηθείᾳ καταρτίσῃ ναυτικὴν δύναμιν ρωμαϊκήν, δὲν ἐπέτυχε μεγάλως ἐν τῇ ἀποστολῇ αὐτοῦ [95]. Μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ Σύλλας, ὅστις ἔνθεν μὲν κατ' ἀκολουθίαν τῆς κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ ἐν Ἰταλίᾳ ἐκραγείσης καὶ ὑπὸ τοῦ Μαρίου καὶ Κίννα διευθυνομένης φοβερᾶς δημοκρατικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ ἔ. 87 π. Χ. καθηρέθη ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου τῆς Ῥώμης καὶ προεγράφη, εἶτα δὲ καὶ ἐξ Ἰταλίας δι' ἐπιθέσεως τῆς δημοκρατικῆς μερίδος ἠπειλεῖτο, ἔνθεν δὲ ἐλάμβανεν εἴδησιν περὶ τῆς ἐπικειμένης ἐπελάσεως μεγάλων Ἀσιατικῶν στιφῶν ἐκ Μακεδονίας ἐρχομένων (ἴδ. κατωτ.), ἐξηκολούθησε τὰς κατὰ τοῦ Πειραιῶς ἐπιθέσεις μετὰ τοσαύτης σφοδρότητος καὶ ἀκαθέκτου ἐνεργείας, ὥστε ὁ Ἀρχέλαος ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ παύσῃ τὴν ἀντίστασιν αὐτοῦ. Ὁ Ποντικὸς ἀρχιστράτηγος ἐξεκένωσε τὸ πλεῖστον μέρος τῶν θέσεων αὐτοῦ καὶ ἀπεχώρησεν εἰς τὸ ἰσχυρότατον σημεῖον τοῦ συμπλέγματος τῶν περὶ τὸν Πειραιᾶ φρουρίων, κατὰ τὰ ὑπὸ Πλούταρχον ἰδιαιτέρως παραδιδόμενα, εἰς

[94] Πλουτ. Συλλ. κ. 14. Ἀππιαν. κ. 39. ἀρχ.
[95] Πρβλ. Πλουτ. Λευκολλ. 2. Ἀππιαν. κ. 33.

τὸ φρούριον Μουνυχίαν [96]. Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, ἥτις ἄνευ συμπράξεως στόλου ἦτο ἀδύνατον νὰ καταληφθῇ ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἠδύνατο ὁ Ἀρχέλαος ν' ἀντίσχῃ ἐπὶ μακρόν, ἀποκλείων ἅμα διὰ τοῦ στόλου αὐτοῦ τοὺς Ῥωμαίους τῆς τοῦ σίτου ἐπαγωγῆς, καὶ ἐντὸς σμικροῦ νὰ βλέπῃ τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν τῆς δημοκρατικῆς μερίδος στρατεύοντα ἐναντίον τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀντιπάλου (τοῦ Σύλλα), ἂν μὴ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διὰ ῥητῆς τοῦ Μιθραδάτου διαταγῆς ἠναγκάζετο νὰ καταλίπῃ μὲν τὸν καλῶς λελογισμένον περὶ τὰ φρούρια ἀμυντικὸν πόλεμον, νὰ ἐπιχειρήσῃ δὲ τὸ κινδυνῶδες τόλμημα μεγάλων ἐκ τοῦ συστάδην μαχῶν.

Ὁ μέγας στρατὸς τοῦ ἡγεμονόπαιδος Ἀριαράθου (σ. 454) συμπληρώσας τῷ 87 π. Χ. ἐν τοῖς κυριωτάτοις τὴν κατάληψιν τῆς Μακεδονίας εἶχεν εἰσελάσει ἔπειτα εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἵνα προσέλθῃ εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ πολιορκουμένων Ποντικῶν καὶ τῶν συμμαχικῶν αὐτοῖς στρατευμάτων. Ἐν τούτοις ὁ κατὰ τὴν προέλασιν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Τίσαιον ἐπισυμβὰς θάνατος τοῦ Ἀριαράθου ἐπέσχεν ἐπί τινα χρόνον τὴν περαιτέρω πορείαν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ [97]. Ἀλλὰ νῦν ὁ μετὰ νέων στρατιωτικῶν δυνάμεων ἐπερχόμενος στρατηγὸς Ταξίλης, ὅστις ἤδη πρότερον διὰ τῆς πορθήσεως τῆς Ἀμφιπόλεως ἰδιάζουσαν εἶχε δείξει ἀρετὴν στρατιωτικήν, [98α] ἔλαβε τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ στρατοῦ, καὶ εὐθὺς μετ' ὀλίγον ἐξήλασεν ἐκ Θεσσαλίας τὸν Ῥωμαῖον Ὀρτήσιον (σ. 461) καὶ ἤγαγε τὰ στρατεύματα αὐτοῦ εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα [98]. Ὁ Ἀρχέλαος μαθὼν τὰ κατὰ τὴν προέλασιν τοῦ στρατοῦ τούτου ἐξεκένωσε τὴν Μουνυχίαν (ἡ ἡ θέσις αὕτη μετὰ τὸν τοῦ Ἀρχελάου ἀπόπλουν μὴ δυναμένη νὰ διατηρηθῇ ὑπὸ τῶν Ποντικῶν περιῆλθεν ὕστερον εἰς τοὺς Ῥωμαίους).

[96] Ἀππιαν. κ. 40. Πλουτ. Συλλ. κ. 14. 15. Gell. XV. 1. Bursian, σ. 265 κξ. 269 κξ. Ross ἐν εἰρ. τ. σ. 241.

[97] Ἀππιαν. κ. 35. 41. Πρόλ. Mommsen, R. G. τόμ. 2. σ. 295 καὶ 296.

[98α] Μέμν. κ. 32 (34).

[98] Ἀππιαν. κ. 41. Πλουτ. Συλλ. κ. 15. Μέμν. 32 (34). Παυσ. Α, 20, 4.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Καὶ ἐνῷ οὗτος ἦγε τὸν στρατὸν αὐτοῦ κατὰ θάλασσαν εἰς Χαλκίδα, ἵνα ὕστερον διὰ Βοιωτίας καὶ Φωκίδος προχωρῶν μέχρι Θερμοπυλῶν ἔλθῃ εἰς συνάντησιν τοῦ Ταξίλου καὶ ἐνταῦθα συγκεντρώσῃ τὰ ἐν Ἑλλάδι Ποντικὰ στρατεύματα[99], ὁ Σύλλας διέταξε τὴν κατεδάφισιν τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Πειραιῶς καὶ τὴν πυρπόλησιν τῆς περιφημοτάτης, πρὸς παρασκευὴν χιλίων πλοίων προωρισμένης, ὁπλοθήκης (ἧς ἡ οἰκοδόμησις εἶχε περατωθῇ ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Φίλωνος περὶ τὸ 330 π. Χ.), τῶν κυρίων νεωρίων καὶ τῶν πρὸς διατήρησιν ἑκατοντάδων πλοίων κατεσκευασμένων νεωσοίκων καὶ τῆς πόλεως ἁπάσης[100]. Ἔπραξε δὲ τοῦτο προδήλως διότι ἔχων ὑπ' ὄψει τὸ ὀλιγάριθμον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ὃν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξασθενώσῃ ἔτι μᾶλλον ἀποσπῶν ἐκ τούτου φρουρὰς εἰς τὰ φρούρια καθ' ἣν στιγμὴν παρεσκευάζετο νὰ συγκροτήσῃ μεγάλην μάχην, ἐζήτει διὰ τοῦ βαρβάρου τούτου τρόπου νὰ κωλύσῃ τὴν ἐν Πειραιεῖ, ἐπὶ τῶν νώτων αὐτοῦ, ἐγκατάστασιν στρατοῦ Ποντικοῦ.

Εἶτα μετέβη καὶ ὁ Σύλλας ὡσαύτως ἐν ταχείᾳ πορείᾳ εἰς Φωκίδα, φοβούμενος μὴ ἐν τῇ καὶ ἄλλως ὀλίγον καρποφόρῳ, νῦν δὲ ὁλοσχερῶς ἐξηντλημένῃ Ἀττικῇ[1], περικλεισθῇ ὑπὸ τῶν Ἀσιατικῶν στιφῶν. Ὅσον δὲ κατὰ τὸν παρόντα χρόνον ἦτο ἔτι ἐφικτὸν εἰς αὐτόν, ἐστρατολόγησεν ἐπικουρικὰ στρατεύματα ἑλληνικὰ πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτοῦ[2]. Πολλὰ πράγματα ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ, διότι ἤδη τὰ κύματα τῶν πολυαρίθμων ἐχθρικῶν στιφῶν ἐχώρουν διὰ Φωκίδος, ἔνθα μάτην εἶχεν ἐπιτεθῇ ὁ Ταξίλης ἐναντίον τῆς ὀχυρᾶς Ἐλατείας, πρὸς τὴν Βοιωτίαν[3].

[99] Ἀππιαν καὶ Πλουτ. ἐν εἰρ. χ.

[100] Πλουτ. Συλλ. κ. 14 τελ. Ἀππιαν. κ. 41. Πρβλ. Στράβ. Θ'. 395. Vitruv. VII. praef. Plin N. H. VII. 37, 38, 125) καὶ Bursian, σ. 266. Böckh, Staatsh. d Ath. τόμ. 3 σ. 64 κξ. Schäfer, Demosthenes, τόμ. 2. σ. 288 κξ. τ. 3. σ. 274. Th. Lau Sulla. σ. 296.

[1] Πλουτ. Συλλ. κ. 15. Ἀππιαν. κ. 41.

[2] Ἀππιαν. κεφ. 41. τέλ.

[3] Ἀππιαν. κεφ. 41. περὶ Ἐλατείας πρβλ. Παυσ. Α'. 20, 4 καὶ I. 34. 2.

Ὁ Σύλλας ἔπρεπε νὰ θεωρήσῃ εὐτύχημα αὐτοῦ τὸ ὅτι ὁ φίλος αὐτοῦ Κάφις εἶχε κατορθώσει τὴν ὑπὸ τῶν Ἀσιατῶν βαρέως πιεζομένην μοῖραν τοῦ στρατηγοῦ Ὀρτησίου, τὴν συγκειμένην νῦν ἀπὸ ἑξακισχιλίων Ῥωμαίων πεζῶν, περιλαμβάνουσαν δὲ καί τινα Μακεδονικὰ καὶ Ἑλληνικὰ στρατεύματα, δι' ὁδῶν ὀρεινῶν ὀλίγον γνωστῶν νὰ ὁδηγήσῃ ἐκ τῆς νοτίου Θεσσαλίας διὰ τοῦ Παρνασσοῦ εἰς τὸ Φωκικὸν φρούριον Τιθόρα, ὁπόθεν ὁ Ὀρτήσιος, μετὰ σφοδρὰν πρὸς τὰ Ποντικὰ στρατεύματα μάχην, ἠδυνήθη διὰ νυκτὸς νὰ μεταβῇ εἰς Πατρωνίδα τῆς Φωκίδος καὶ νὰ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου αὐτοῦ[4]. Μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατός, οὗ ὑπερτριπλασίως μείζων τὸν ἀριθμὸν ἦτο ὁ τοῦ Ταξίλου καὶ Ἀρχελάου[5], ἦν καὶ ἔμεινεν ἀριθμητικῶς πολλῷ ἀσθενέστερος ἢ ἡ ἰσχυρὰ στρατιωτικὴ δύναμις, ἣν εἶχον νῦν ὑφ' ἑαυτοὺς οἱ στρατηγοὶ τοῦ Μιθραδάτου. Κατὰ τὸν Πλούταρχον ὁ Ταξίλης μόνον ἤγαγεν εἰς τὰς Θερμοπύλας 100 χιλ. πεζῶν, 10 χιλ. ἱππέων καὶ 90 δραπανηφόρα ἅρματα· κατὰ δὲ τὸν Ἀππιανὸν ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων ἀντιπαρετάχθησαν 120 χιλ. πολεμιστῶν παντὸς εἴδους[6]. Ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Φωκίδος καὶ τῆς Βοιωτίας, ἐγγὺς τῆς Βοιωτικῆς πόλεως Χαιρωνείας, ἐθεώρουν ἀλλήλους ὁ Ἀρχέλαος καὶ ὁ Σύλλας, ὧν ὁ μὲν πρῶτος, ἀφότου ἡνώθη μετὰ τοῦ Ταξίλου, ἠναγκάζετο σφόδρα ὑπὸ τοῦ συστρατήγου τούτου εἰς προσβολὴν ἐπιθετικὴν παρὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ καὶ προσεπάθει νῦν τοὐλάχιστον τὴν πρὸς Χαλκίδα καὶ τὸ Βοιωτικὸν πεδίον ἄγουσαν ὁδὸν νὰ τηρήσῃ ἐλευθέραν, ὁ δὲ δεύτερος μετὰ πόνου ἠγωνίζετο ἐν ἀρχῇ νὰ διατηρῇ θαρραλέον τὸ φρόνημα τῶν πολεμιστῶν αὐτοῦ

[4] Πλουτ. Συλλ. κ. 15. Μέμν. ἐν εἰρ. τ. κ. 32. πρβλ. Ἀππιαν. κ. 41. τέλ. καὶ ἴδ. Bursian, σ. 166 κξ. Ἡ Πατρωνὶς ἔκειτο ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Δαυλίδος· πρβλ. Bursian, σ. 169.

[5] Ἀππιαν. κ. 41. τέλ. κατὰ Πλούταρχον (Συλλ. κ. 16) ὁ Σύλλας εἶχε μόνον 1500 ἱππεῖς καὶ 15 χιλ. πεζούς.

[6] Πλουτ. Συλλ. κ. 15 ἀρχ. Ἀππιαν. ἐν εἰρ. χ. Πλὴν τῶν παντοίων φυλῶν Ἀσιατικῶν στρατιωτῶν ἠκολούθουν τῷ Ταξίλῃ καὶ πολλοὶ Σκύθαι καὶ Θρᾷκες πολεμισταί. Πρβλ. Oros. VI. 2. Eutrop. V. 6. Κατὰ Mommsen (ἐν εἰρ. τ.) τοὐναντίον οἱ τοῦ Μιθριδάτου στρατηγοὶ εἶχον ὑφ' ἑαυτοὺς 60κισχιλίους μόνους πολεμιστάς.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀπέναντι τῆς τεραστίας τῶν πολεμίων ὑπεροχῆς. Τὴν βάρβαρον ὑπὸ τῶν Ποντικῶν λαφυραγωγῶν ἐρήμωσιν τῆς Φωκικῆς πόλεως Πανοπέως καὶ τῆς Βοιωτικῆς Λεβαδείας μετὰ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Τροφωνίου, τὴν γενομένην πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν Ῥωμαίων[7], δὲν ἠδυνήθη ὁ Σύλλας νὰ κωλύσῃ· ἀλλ' ἐντεῦθεν τοῦτο τοὐλάχιστον τὸ ὄφελος ἠρύετο, ὅτι τὸ φρόνημα τῶν κατοίκων τῆς χώρας ταύτης ἐστράφη ὅλως ἐναντίον τῶν Ἀσιατῶν καὶ τὸ μαντεῖον τοῦ Τροφωνίου προήγγελλε λαμπρὰς τῶν Ῥωμαίων νίκας[8], ἰδίως δὲ οἱ Χαιρωνεῖς οἰκειότατα προσεχώρησαν εἰς αὐτόν, παρέσχον δὲ τέλος εἰς αὐτὸν καὶ τὸν τρόπον τοῦ νὰ δυνηθῇ νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐπιτυχέστατα πρὸς βλάβην τῶν ἐχθρῶν τὸ ἀνώμαλον ὀρεινὸν ἔδαφος, τὸ πλησίον τῆς πόλεως αὐτῶν[10]. Οὕτω δὲ ἡ φονικὴ μάχη τῆς Χαιρωνείας (γενομένη ἴσως κατὰ Μάρτιον τοῦ ἔ. 86 π. Χ.[11]), ἥτις λαμπρὰν παρέσχεν ἀπόδειξιν τῆς ἔν τε τῇ στρατηγικῇ καὶ τῇ τακτικῇ ὑπεροχῇ τῶν Ῥωμαίων ἀπέναντι τῶν Ἀσιατῶν, ἔληξεν εἰς ὁλοσχερῆ τούτων ἧτταν. Λέγεται ὅτι 10κισχιλίους τὸ πολὺ ἄνδρας τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἔσωσεν ὁ Ἀρχέλαος εἰς Χαλκίδα ἀπὸ τῶν καταδιωκόντων αὐτὸν Ῥωμαίων.

Τὴν λαμπρὰν τῆς Χαιρωνείας νίκην ἑώρτασεν ἐν Θήβαις διὰ λαμπρῶν ἑορτῶν ὁ Σύλλας, οὗ τὰς κινήσεις ἐπέσχον νῦν ὁ Εὔριπος καὶ τὰ ὀχυρώματα τῆς Χαλκίδος. Παρὰ τὴν

[7] Μετὰ τὴν πρὸς τὸν Ὀρτήσιον ἕνωσιν ὁ Σύλλας ἐστάθη ἐν ἀρχῇ ἐπὶ τοῦ λεγομένου Φιλοβοώτου (νῦν Παρόρι), προεκτάσεώς τινος τοῦ Παρνασσοῦ, ἧς μεταξὺ καὶ τοῦ Ἀδυλείου σχηματίζεται ἀξιόλογος κοιλάς, δι' ἧς διέρχεται ὁ Κηφισσός. Bursian. σ. 157-164. Πλουτ. Συλλ. κ. 16.

[8] Πλουτ Συλλ. κ. 16 καὶ 17. Περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων σχέσεων τοῦ μαντείου πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἴδ. Obsequens c. 110 περὶ τοῦ ἔ. 659 κ. Ρ. = 95. π. Χ.

[9] Πλουτ. κ. 16 τέλ.

[10] Πλουτ. κ. 17. 18. 19.

[11] Ἡ μάχη ἤρξατο ἐπὶ τοῦ ὄρους Θουρίου, νοτίως τῆς Χαιρωνείας, καὶ διεξήχθη κυρίως ἐν τῷ βαθυπέδῳ τοῦ Κηφισσοῦ βορείως καὶ ἀνατολικῶς τῆς Χαιρωνείας, μεταξὺ ταύτης καὶ τοῦ Ποντικοῦ στρατοπέδου τοῦ ἱδρυμένου παρὰ τὴν ὑπώρειαν τοῦ Ἀκοντίου (τοῦ ἐκτεινομένου ἀπέναντι τῆς Χαιρωνείας, παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Κηφισσοῦ, ἀπὸ τοῦ Ἀδυλείου πρὸς τὸν Ὀρχομενόν). Πλουτ. Συλλ. κ. 17—19. Bursian, σ. 206. Περὶ τῆς χρονολογίας ἴδ. Mommsen, R. G. τόμ. 2. σ. 297—299.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«πηγὴν τοῦ Οἰδίποδος»[12] ἐτελέσθησαν ἀγῶνες πανηγυρικοὶ ἐν οἷς οἱ πολῖται πολλῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἀνέλαβον τὸ ἔργον Ἑλλανοδικῶν. Μόνον οἱ Θηβαῖοι αὐτοὶ ἀπεκλείσθησαν τῆς τιμῆς ταύτης. Διότι ὅσῳ μᾶλλον οἱ Βοιωτοὶ διετέλουν εἰς ἰδιαιτέρας σχέσεις ἐξαρτήσεως ἀπὸ τῆς Ῥώμης (σ. 371-372 σημ. 1), τοσούτῳ πλέον πάντων τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐξωργίσθη κατ' αὐτῶν ὁ Σύλλας διὰ τὴν ἀποστασίαν αὐτῶν. Αἱ Θῆβαι ἀπώλεσαν τότε καὶ αὐτὸ τὸ ἥμισυ τῆς περιοχῆς αὐτῶν· καὶ ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τοῦ οὕτως ἀφαιρεθέντος χωρίου ἔμελλον νὰ ἀποζημιωθῶσιν οἱ Δελφοί, ἡ Ὀλυμπία καὶ ἡ Ἐπίδαυρος ἀντι τῶν καταναγκαστικῶν δανείων τοῦ προηγουμένου ἔτους[12β].

Ἐν τούτοις ὁ Σύλλας ἐπί τινα χρόνον δὲν ἦτο εἰς κατάστασιν νὰ ποιήσηται εὐρεῖαν χρῆσιν τῆς νίκης αὐτοῦ ὑπὸ ἔποψιν στρατιωτικήν. Ἐξ ἑνὸς μὲν ἡ ἔλλειψις πολεμικῶν πλοίων ἀνέκοπτεν ἔτι πᾶσαν μείζονα κίνησιν αὐτοῦ, δὲν ἠδυνήθη μάλιστα νὰ κωλύσῃ τὸν Ἀρχέλαον τοῦ νὰ περιπλεύσῃ λεηλατῶν τὴν Πελοπόννησον ὁρμώμενος ἀπὸ Χαλκίδος, ν' ἀποπειραθῇ μάλιστα καὶ ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ζακύνθου. Ἐξ ἄλλου δὲ τὸν Σύλλαν ἠπείλει νῦν σοβαρὸς ἐξ Ἰταλίας κίνδυνος. Ὁ δημοκρατικὸς ὕπατος Λεύκιος Οὐαλέριος Φλάκκος εἶχεν ἀποβῇ ἐν τῷ μεταξὺ μετὰ δύο λεγεώνων εἰς Ἤπειρον, ἵνα ἀναλάβῃ αὐτὸς τὸν κατὰ τοῦ Μιθραδάτου πόλεμον, πρὸ τούτου δὲ νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοῦ ἐν Ῥώμῃ προγραφέντος νικητοῦ τῆς Χαιρωνείας τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Ὅτε λοιπὸν ὁ Φλάκκος ἐφάνη ἐν Θεσσαλίᾳ, ὥρμησε καὶ ὁ Σύλλας πρὸς τὴν χώραν ταύτην, καὶ παρὰ τὴν πόλιν Μελίτειαν

[12α] Πρβλ. Bursian, σ. 230.

[12β] Ἀππιαν. κ. 45. Πλουτ. Συλλ. κ. 19. Παυσαν. Θ. 7, 4. (Κατὰ τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Παυσ. οἱ Ῥωμαῖοι ἀπέδοσαν ὕστερον εἰς τοὺς Θηβαίους τὴν χώραν ταύτην)· καὶ 33, 4. Ἀππιαν. κ. 54, (ἐκ τοῦ χωρίου τούτου, ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ «Θηβαίων πολλάκις ἀποστάντων» εἰκάζεται πως ὅτι οἱ Θηβαῖοι οὐχὶ πρῶτον καὶ μόνον τῷ 86 π. Χ. ἀπέστησαν) καὶ Διόδ. 38 καὶ 39, 7. Περὶ τῆς τιμῆς τῆς ἀπονεμηθείσης εἰς δύο πολίτας Χαιρωνείας, Ὁμολόϊχον καὶ Ἀναξίδαμον διὰ τὰς ὑπηρεσίας, ἃς ὡς ὁδηγοὶ παρέσχον τοῖς Ῥωμαίοις, ἰδ. Πλουτ. Συλλ. κ. 17 καὶ 19. Πρβλ. καὶ Παυσ. Θ. 40, 4.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(ἐν τοῖς βορείοις ἀκρωτηρίοις τῆς Ὄθρυος) ἀμφότερα τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα ἦλθον πλησιέστατα πρὸς ἄλληλα. Ἀλλὰ σύγκρουσις μεταξὺ αὐτῶν δὲν ἐγένετο. Ὁ Φλάκκος ἐνόησε τάχιστα ὅτι ἐν οἱαδήποτε μετὰ τοῦ Σύλλα συγκρούσει αὐτὸς πάντως ἔμελλε νὰ μειονεκτήσῃ καὶ διὰ τοῦτο φρονιμώτερον ἐθεώρησε νὰ στραφῇ ἀμέσως πάλιν πρὸς βορρᾶν καὶ τὸν Ἀσιανὸν πολέμιον νὰ ζητήσῃ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ καὶ παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον καὶ Βόσπορον [14]. Καὶ ὁ Σύλλας ἐπίσης δὲν ἐπεθύμει, ἔχων πρὸ αὐτοῦ τοὺς Ἀσιάτας ἐλλοχεύοντας ἐν Θεσσαλίᾳ, νὰ ἀντεπεξέλθῃ ἄνευ ἀνάγκης ἐναντίον τοῦ Ῥωμαίου αὐτοῦ ἀντιπάλου. Ἀπέφυγε λοιπὸν ὡσαύτως πᾶσαν ἔνοπλον συνάντησιν μετὰ τοῦ Φλάκκου καὶ φαίνεται ὅτι ὕστερον τὸν χειμῶνα τοῦ ἔ. 86 πρὸς 85 π. Χ. ἢ τουλάχιστον μέρος τούτου διῆλθεν ἐν Ἀθήναις [15], ἵνα ἐνταῦθα κανονίσῃ διαρκῶς τὰ κατὰ τὴν πόλιν ταύτην. Ἐκ τῶν πολυειδῶς δὲ πρὸς ἀλλήλας ἀντιφασκουσῶν παραδόσεων τῶν συγγραφέων, οἷς ἀκολουθοῦμεν, τοῦτο μόνον μανθάνομεν, ὅτι ὁ Σύλλας ἐθεώρει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ μεθ' ὅσα ἔπαθον διὰ τῶν δεινῶν τῆς πολιορκίας καὶ διὰ τῆς ἀπανθρώπου σφαγῆς τῆς 1 Μαρτίου 86 π. Χ. ὡς καὶ διὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ θαυμαστοῦ Πειραιῶς αὐτῶν, δὲν ἐτιμωρήθησαν ἔτι ἀρκούντως διὰ τὸ ἁμάρτημα τῆς πρὸς τὸν Μιθραδάτην ἀποστασίας. Πολλοὶ ἔτι Ἀθηναῖοι πολῖται κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Πλὴν τοῦ αἱμοδιψοῦς Ἀριστίωνος, καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς τούτου ἀκολουθίας, ἔτι δὲ πολῖται, οἵτινες, διαρκούσης τῆς ἐπαναστάσεως, εἶχον λάβει δημοσίας διοικητικὰς θέσεις, καθόλου δὲ πάντες οἱ ὀνομαστοὶ ἄνδρες οἱ μετασχόντες τοῦ ἔργου τῆς ἀνατροπῆς τῶν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς τὴν πολιτείαν Ἀθηναίων εἰσαχθεισῶν μεταβο-

[13] Ἀππιαν. κ. 45. πρβλ. Gran. Licinian. σ. 33.

[14] Πλουτ. Συλλ. κ. 20 ἀρχ. Ἀππιαν. κ. 51.

[15] Οὕτω κατὰ Mommsen R. G. τόμ. 2 σ. 298 κ. 299· ἰδίως κατὰ Παυσαν. Α. 20, 4 καὶ Gran. Licinian. (ed. plilol. Bonnens.) σ. 33 «Sulla Athenas reversus in principes seditionis et noxios animadvertit violentius, necatis reliquis . . . etc».

λῶν, ἐφονεύθησαν διὰ χειρὸς τοῦ δημίου[16α]. Πλὴν τούτου πολλοὶ πάλιν ἐθεσπίσθησαν μόνιμοι θεσμοὶ πρὸς περιορισμὸν τῆς δημοκρατίας ὅμοιοι πρὸς τοὺς πρὸ τοῦ 88 ὑφισταμένους. Πρὸς τούτοις ὁ Σύλλας ἀφῆρεσε τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν καὶ τοῦ ἐκλέγεσθαι, ὡς καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ψηφίζειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀπὸ πολλῶν Ἀθηναίων, οἵτινες εἶχον λάβει τὰ ὅπλα κατ' αὐτοῦ· μόνον δὲ ἡ μέλλουσα γενεὰ ἔμελλε νὰ ἀπολαύσῃ πάλιν ἀκεραίων

[16α] Περὶ τῶν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐπιβληθεισῶν τιμωριῶν ἴδ. καὶ ἀνωτ. σ. 383 (εἰς ταύτας ἄλλως τε συνετέλεσεν, ὡς φαίνεται, καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους μνησικακία καὶ ἀντιζηλία πολλῶν φιλοσόφων, ἴδ. Zumpt, über den Bestand der philos Schulen σ. 88). Ὁ Παυσανίας, ὅστις ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν τότε γεγονότων τῶν ἀφορώντων τὰς Ἀθήνας διαφέρει πάντως ἐν πολλοῖς τῶν ὑπ' ἄλλων συγγραφέων παραδιδομένων, παρέχει τὴν ζωηροτάτην εἰκόνα τῶν διαπραχθεισῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλα ὠμοτήτων (Α. 20. 4. «Σύλλας δέ, ὡς εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπανῆλθε, τοὺς ἐναντιωθέντας Ἀθηναίων καθείρξας εἰς τὸν Κεραμεικὸν τὸν λαχόντα σφῶν ἐκ δεκάδος ἑκάστης ἐκέλευσεν ἄγεσθαι τὴν ἐπὶ θανάτῳ. Σύλλα δὲ οὐκ ἀνιέντος εἰς Ἀθηναίους τοῦ θυμοῦ λαθόντες ἐκδιδράσκουσιν ἄνδρες εἰς Δελφούς· ἐρομένοις δέ σφισιν εἰ καταλαμβάνει τὸ χρεὼν ἤδη καὶ τὰς Ἀθήνας ἐρημωθῆναι, τούτοις ἔχρησεν ἡ Πυθία τὰ εἰς τὸν ἀσκὸν ἔχοντα· Σύλλᾳ δὲ ὕστερον τούτων ἐνέπεσεν ἡ νόσος, ᾗ καὶ τὸν Σύριον Φερεκύδην ἁλῶναι πυνθάνομαι. Σύλλᾳ δὲ ἔστι μὲν καὶ τὰ ἐς τοὺς πολλοὺς Ἀθηναίων ἀγριώτερα ἢ ὡς ἄνδρα εἰκὸς νῦν ἐργάσασθαι Ῥωμαῖον· ἀλλὰ γὰρ οὐ ταῦτα δὴ αἰτίαν γενέσθαι οἱ δοκῶ τῆς συμφορᾶς, Ἰκεσίου δὲ μήνιμα, ὅτι καταφυγόντα ἐς τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερὸν ἀπέκτεινεν ἀποσπάσας Ἀριστίωνα»). Κατὰ Ἀππιανὸν κ. 38 οἱ δοῦλοι ἐπωλήθησαν (εὐθὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως κατὰ τὴν τοῦ συγγραφέως τούτου παράδοσιν)· ἄδηλον, ἂν πάντες οἱ δοῦλοι (ἵνα ἐκ τούτων ποριστῇ χρήματα ὁ Σύλλας) ἢ μόνον ἐκεῖνοι δοῦλοι, οὓς εἶχεν ὁπλίσει ὁ Ἀριστίων. * Ἄλλως ἴδ. καὶ Gran. Licin. ἐν εἰρ. τ. Πλουτ. Συλλ. κ. 23. καὶ Ἀππιαν. κ. 39. Περὶ τῆς τύχης τοῦ Ἀριστίωνος ὁ Στράβων λέγει ἁπλῶς (Θ. 398), ὅτι μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς ἀκροπόλεως ἐτιμωρήθη διὰ θανάτου· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Ἀππιανὸς κ. 39. Κατὰ Παυσανίαν (ἐν εἰρ. τ.) ὡς ἐρρήθη, ἐφονεύθη ἀποσπασθεὶς ἀπὸ τοῦ βωμοῦ. Κατὰ Πλούταρχον, οὗ ἡ ἀφήγησις διαφέρει τῆς τῶν ἄλλων ὁ Ἀριστίων ἐπί τινα χρόνον ἔμεινεν αἰχμάλωτος τοῦ Σύλλα, ὅστις ἐποίησεν αὐτὸν ἐκποδὼν διὰ φαρμάκου τῷ 84, μετὰ τὴν παῦσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἐποίησε δὲ οὕτω χαριζόμενος τῷ Ἀρχελάῳ (Συλλ. κ. 23. Δ. Κασσ. ἀποσπ. ἀρ. 173 ἰδ. Reimar). Περὶ τῆς διηνεκοῦς ἀντιπαθείας τῶν Ἀθηναίων ἐναντίον τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἀριστίωνος ἰδ. Πλουτ. «περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θείου βραδέως τιμωρουμένων» κ. 13. («Ὁ δὲ τοὺς ἀπὸ Κίμωνος ὁρῶν Ἀθήνησι τιμωμένους, τῶν Λαχάρους ἢ Ἀριστωνος ἐκγόνων ἐλαυνομένων»).

* Ὁ Στράβων λέγει ὅτι ὁ Σύλλας «Ἀριστίωνα. . . . ἐκόλασεν» ὁ Ἀππιανὸς «Ἀριστίωνα καὶ τοὺς ἐκείνῳ δορυφορήσαντας ἢ ἀρχήν τινα ἄρξαντας ἢ ὁτιοῦν ἄλλο πράξαντας παρ' ἃ πρότερον ἁλούσης τῆς Ἑλλάδος διετέτακτο, ἐκόλασε θανάτῳ». (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πολιτικῶν δικαιωμάτων. Ὡς οἰκοθεν ἐννοεῖται, διὰ τῶν διατάξεων τούτων ἡ διοίκησις περιῆλθεν ἀμέσως καὶ πραγματικῶς εἰς τὰς χεῖρας τῶν αὖθις εἰς Ἀθήνας ἐπιστρεψάντων ὀλιγαρχικῶν οἴκων. Ἐξ ἄλλου ἡ θέσις τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ ἔποψιν τοῦ δημοσίου πολιτικοῦ δικαίου οὐδεμίαν οὐσιώδη ὑπέστη ἀλλοίωσιν ἢ χειροτέρευσιν[166]. Ἀλλ' ὑλικῶς ἡ θέσις τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ μακρὸν ὑπῆρξεν ἀληθῶς δεινή· ἔπρεπε δὲ νὰ θεωρήσωσιν οὗτοι ὡς εὐτύχημα ὅτι ἡ φιλανθρωπία νεαροῦ τινος πλουσίου Ρωμαίου, τοῦ Τίτου Πομπωνίου, ὅστις τότε κατῴκει μονίμως ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἦλθεν εἰς ἀρωγὴν τοὐλάχιστον ἐν τῇ ἀμεσωτάτῃ καὶ χειρίστῃ αὐτῶν ἀπορίᾳ[166γ].

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ βασιλεὺς Μιθραδάτης μετὰ μεγίστων πόνων καὶ μόχθων εἶχε συναγάγει νέον μέγαν στρατόν. Καὶ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔ. 85 π. Χ. ἄλλος τις ἐκ τῶν Ἑλληνασιατῶν στρατηγῶν αὐτοῦ, ὁ ἐκ νεότητος φίλος αὐτοῦ Δορύλαος[17], ἠδυνήθη νὰ ἔλθῃ εἰς Εὔβοιαν μετὰ 80 χιλιάδων πεζῶν καὶ νὰ ἑνωθῇ ἐν Χαλκίδι μετὰ τοῦ Ἀρχελάου[18]. Ὁ Δορύλαος ὢν ἀνὴρ φιλόμαχος ὑπεχρέωσε τὸν συνετὸν Ἀρχέλαον, περὶ οὗ ἐλέγετο ἤδη ἐν τοῖς Ποντικοῖς στρατιωτικοῖς ὁμίλοις ὅτι τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας ἀπώλεσε διὰ προδοσίας, νὰ εἰσελάσῃ μετ' ἀπερισκέπτου ὁρμῆς εἰς τὴν Βοιωτίαν[19],

[166] Ἀππιαν. ἐν εἰρ. τ. κ. 38 τέλ. κ. 39 τέλ. πρβλ. Curtius, Attische Studien. II σ. 49 κξ. Περὶ τῆς κατ' ὄνομα περαιτέρω διατηρήσεως τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ αὐταρχίας ἤτοι τοῦ κράτους τῆς Ἀττικῆς πρβλ. πλὴν Ἀππιανοῦ (ἐν εἰρ. χ. «τοῖς δ' ἐλευθέροις πάμπαν ὀλίγοις οὖσι, τὴν μὲν ἐλευθερίαν ἔφη διδόναι· ψῆφον δὲ καὶ χειροτονίαν τῶνδε μέν, ὡς οἱ πεπολεμηκότων, ἀφαιρεῖσθαι, τοῖς δ' ἐκγόνοις καὶ ταῦτα διδόναι ἰδίως». Στράβ. Θ. 398 («τῇ δὲ πόλει συγγνώμην ἔνειμε (Σύλλας)· καὶ μέχρι νῦν ἐν ἐλευθερίᾳ τε ἐστὶ καὶ τιμῇ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις»). Πλουτ. σύγκρισ. Λυσάνδρ. καὶ Σύλλ. κ. 5. Liv. Epit. lib. 81. ἴδε καὶ Hermann. Griech. Staatsalt. § 176. 9. Αἱ εἰκασίαι, ἃς ὁ Böckh ἠδυνήθη πρότερον νὰ στηρίξῃ, (C. I. τόμ. 1. σ. 337), ἀνεκλήθησαν, ὡς γνωστόν, ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ 2 τόμ. σ. 250 ἕνεκα νέων ἀνακαλύψεων περὶ τοῦ ἰδιαιτέρου τόπου, ἐν ᾧ εὑρέθησαν αἱ ἐν τῷ 1 τόμ. σ. 336 κξ. ἐρευνηθεῖσαι ἐπιγραφαί.

[166γ] Cornel. Nep. Attic. κ. 2. ἰδ. καὶ κατωτέρω.

[17] Πρβλ. καὶ Στράβ. Ι. 478. ΙΒ'. 557. Höck. Kreta. τόμ. 3 σ. 497 κξ.

[18] Πλουτ. Συλλ. κ. 20. Ἀππιαν. κ. 46 ἀρχ. κ. 49 ἀρχ. πρβλ. Oros. VI. 2. Gran. Licinian. σ. 33. Eutrop. V. 6.

[19] Πλουτ. Συλλ. κ. 20 καὶ 26.

ἔνθα μέγα μέρος τοῦ λαοῦ, ἰδίως ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς καὶ βορείοις διαμερίσμασι, ἐθελουσίως ἢ βίᾳ εἶχον προσχωρήσει εὐθὺς εἰς τοὺς ἀρχιστρατήγους τοῦ Ποντικοῦ στρατοῦ [20]. Ὁ Σύλλας, ἔχων πιθανῶς τοποθετήσει τότε τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς μέσης Ἑλλάδος [21], ἀντεπεξῆλθε ταχὺς ἐναντίον τῶν Ἀσιατῶν. Ὁ πόλεμος ἔμενε στάσιμος πάλιν ἐν τῇ δυτικῇ Βοιωτίᾳ. Ἀτυχής τις μάχη παρὰ τὸ ὄρος Τιλφώσσιον* (βορείαν τινα προβολὴν τῆς σειρᾶς τοῦ Ἑλικῶνος, ἐν τῇ νοτίᾳ ὄχθῃ τῆς Κωπαΐδος, ἐν τῇ ἀπὸ Ἁλιάρτου εἰς Κορώνειαν ὁδῷ) ἐψύχρανε μὲν σπουδαίως τὴν πρὸς μάχας ζέσιν τοῦ Δορυλάου [22]· ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ τοῦ Ὀρχομενοῦ πεδιὰς τοσοῦτον ἐπιτηδεία ἐφάνη τοῖς Ποντικοῖς στρατηγοῖς εἰς χρησιμοποίησιν τῶν πυκνῶν αὐτῶν ἱππικῶν στιφῶν ἐν μεγάλῃ μάχῃ, ὥστε δὲν ἀπέστησαν οὗτοι νέας μεγάλης κρισίμου μάχης. Οὕτω δὲ μετ' οὐ πολὺ συνεκροτήθη ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ νέα φονικὴ μάχη, ἐν ᾗ οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ μακράν, πολλάκις ἀμφιταλαντευομένην, πάλην ἐνίκησαν νίκην ὡς ἠδύναντο τελείαν. Ἀναρίθμητοι Ἀσιᾶται ἀπώλοντο οἰκτρῶς ἐν τῇ ὑπὸ ἑλῶν καὶ λιμνοθαλασσῶν καλυπτομένῃ παρὰ τὸν Μέλανα, Κηφισσὸν καὶ Κωπαΐδα χώρᾳ καὶ ἐν ταῖς ῥείθροις καὶ ἕλεσιν αὐτοῦ. Ἔτι μετὰ διακόσια ἔτη ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Πλουτάρχου εὕρισκέ τις ἐνταῦθα πλῆθος ὅπλων ἐν τῷ πηλῷ. Αὐτὸς ὁ Ἀρχέλαος μετὰ μακρὰν κινδυνώδη φυγὴν ἐπέστρεψεν ἄνευ στρατοῦ εἰς τὴν Χαλκίδα [23]. Διὰ τῆς μάχης ταύτης ὁ πόλεμος ὁ ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἐπερατώθη πλέον· ὁ δὲ Σύλλας διέδραμεν ἀκολούθως ἅπαξ ἔτι τὴν Βοιωτίαν, ἵνα τιμωρήσῃ διὰ λεηλασίας τὰς πρὸς

[20] Πλουτ. αὐτόθι. Ἀππιαν. κ. 51 ἀρχ. Παυσαν. Θ. 33, 4.

[21] Πρβλ. Πλουτ. Συλλ. κ. 20.

* Καὶ ἰδοὺ ὁ συγγραφεὺς ποιούμενος λόγον περὶ τῆς ἀληθοῦς μάχης τοῦ Τιλφωσσίου, ἣν ὁ Mommsen, καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ὕστερον, ἐν ἄλλῃ συγγραφῇ, μετέθεσαν εἰς τὸ ἔτος 88 (ἴδ. σ. 458-460). (Σ. Μ.)

[22] Πλουτ. αὐτόθι. πρβλ. Bursian. σ. 334.

[23] Πλουτ. αὐτόθι κ. 20—21. 22. Ἀππιαν. κ. 49. 50. Gran. Licinian, Oros. καὶ Eutrop. ἐν εἰρ. τ. Πρβλ. Bursian, σ. 196 κξ. 210 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὸν Δορύλαον ἀποστάσας πόλεις καὶ δεινῶς καθόλου κακοποιήσῃ αὐτάς, ὡς καὶ τὸν Ὀρχομενὸν αὐτόν, οὗ τὰ κάλλιστα ἔργα τῆς τέχνης, ἰδίως ἓν ἄγαλμα τοῦ Διονύσου, ἔστησεν ὁ Σύλλας ἐν τῷ ἄλσει τῶν Μουσῶν ἐπὶ τοῦ Ἑλικῶνος), ἄλλας δέ τινας πόλεις, οἷον τὴν Ἀνθηδόνα καὶ τὰς Ἀλαίας καὶ τὴν Λάρυμναν (ἀρχαῖα Λοκρίδος χωρία) μονονοὺ παντελῶς καταστρέψῃ[24]. Τότε δὲ ἠδυνήθη νὰ τραπῇ πρὸς βορρᾶν καὶ διὰ τοῦ τρόμου, ὃν ἐνέβαλλε, νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ Μακεδονίας τὰς Ποντικὰς φρουράς[25], τέλος δὲ χάριν τῶν περαιτέρω ἐπιχειρήσεων νὰ παρασκευάσῃ στόλον ἐν Θεσσαλίᾳ[26], ἔνθα διῆλθε τὸν χειμῶνα τοῦ ἔ. 85-84.

Ἡ περαιτέρω πορεία τοῦ κατὰ Μιθραδάτου πολέμου τῶν Ῥωμαίων δὲν ἔχει πλέον ἄμεσον διαφέρον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλήνων. Τοὐναντίον δὲ χαλεπώτερον ἔπληξαν τὰ περαιτέρω γεγονότα τοὺς ἐν Ἀσίᾳ Ἕλληνας, οἵτινες πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐπείσθησαν ἐξ ἀνάγκης ὅτι καὶ αὐτοί, ὡς οἱ λοιποὶ οἰκήτορες τῆς ἐπαρχίας Ἀσίας, ἐνήργησαν δεινότατα ἐναντίον τῆς Ῥώμης, ἵνα κύψωσι τὸν αὐχένα ὑπὸ σκληρότερον ζυγόν. Ὁ Μιθραδάτης κατέστησε ταχέως ἐμφανῆ τὴν ὠμὴν αὐτοῦ Ἀσιατικὴν δεσποτικὴν φύσιν, οὐδεμίαν δὲ τῶν λαμπρῶν αὐτοῦ ὑποσχέσεων ἐξετέλεσε, δι' ὧν ἐν ἀρχῇ εἶχε καταγοητεύσει τοὺς Ἀσιάτας (σ. 438). Ἰδίως ἡ βαρεῖα καταπίεσις τῶν πόλεων δι' εἰσπράξεως νέων πάντοτε χρημάτων καὶ διὰ τῆς ἐν εὐρείαις διαστάσεσι ἐνεργουμένης στρατολογίας νεαρῶν στρατευσίμων χάριν τοῦ πρὸς Ῥωμαίους πολέμου εἶχε προκαλέσει κατὰ μικρὸν μεγίστην δυσαρέσκειαν. Ὁ βασιλεύς, ἵνα καταδαμάσῃ τὴν πολλαχῶς ἤδη ἐκδηλουμένην ἀντίδρασιν, πλὴν ἄλλων βιαιοτήτων διέταξεν αὖθις ῥιζικωτάτας καὶ ἐπαναστατικωτάτας μεταρρυθμίσεις (ἰδίως ἐν ἔτει 86 π. Χ.), «τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἐλευθερῶν, καὶ

[24] Ἀππιαν. κ. 51 ἀρχ. Πλουτ. Συλλ. κ. 26. Παυσ. Θ. 33, 4 καὶ 30, 1. Η'. 33, 1. Bursian, σ. 293 καὶ 192.

[25] Gran. Licin. σ. 33.

[26] Ἀππιαν. κ. 51. ἀρχ.

χρεῶν ἀποκοπὰς αὐταῖς κηρύσσων καὶ τοὺς ἐν ἑκάστῃ μετοίκους πολίτας αὐτῶν ποιῶν, καὶ τοὺς θεράποντας ἐλευθέρους »[27]. Ἐκ τούτων προῆλθον ἐν πολλοῖς τόποις βίαια κινήματα. Πόλεις ὀνομασταί, οἷαι Σμύρνη, Κολοφών, Τράλλεις, Ἔφεσος κτλ. ἐξηγέρθησαν φανερῶς κατὰ τοῦ βασιλέως, ἐκηρύχθησαν μάλιστα φανερῶς πάλιν ὑπὲρ τῆς Ῥώμης[28]. Ἐξ ἄλλου ὁ ὑπὸ τοῦ Μιθραδάτου ἄρχων τεταγμένος ῥήτωρ καὶ ἀκαδημεικὸς φιλόσοφος Διόδωρος ἐνήργησε « τὴν σφαγὴν τῆς συμπάσης βουλῆς τοῦ Ἀδραμυττίου »[29]. Ἡ εἰς τὸν βασιλέα ἀπὸ μακροῦ χρόνου μισητὴ καὶ ὕποπτος νῆσος Χίος, ἕνεκα τῶν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους συμπαθειῶν πολλῶν τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ ἕνεκα τῆς κρυφίας συνεννοήσεως τῆς ὀλιγαρχικῆς ἐνταῦθα μερίδος πρὸς τὸν Σύλλαν ἐκακοποιήθη κατὰ τρόπον ἐπαίσχυντον (πιθανῶς περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔ. 86 π. Χ.)[30]. Καί, ἐνῷ ὁ Μιθραδάτης διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἀπεστέρει ἑαυτὸν ὁλοσχερῶς τῆς εὐνοίας τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων, οὓς μόνον δι' ἀγρίας καταδιώξεως ἐζήτει νὰ δαμάσῃ, ἐν αὐτῇ τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ περιῆλθε κατὰ τὸ ἔτος 85 π. Χ. πολλαχῶς εἰς μεγάλην στενοχωρίαν. Ὁ στρατηγὸς Λεύκολλος (σ. 472) οὐ μόνον νέας πάλιν τῷ 86 π. Χ. ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ συνῆψε συμμαχικὰς σχέσεις[31], ἀλλὰ καὶ κατώρθωσε, βοηθείᾳ τῶν ἐν Συρίᾳ, Φοινίκῃ Κύπρῳ, Παμφυλίᾳ παραλίων πόλεων καὶ τῶν Ῥοδίων, νὰ καταρτίσῃ στόλον[32], μεθ' οὗ ἠδύνατο πλέον (τῷ ἔ. 86 καὶ 85) νὰ προσαγάγῃ μὲν ἀμέσως τὴν Κῶν καὶ τὴν Κνίδον, νὰ λάβῃ τὴν Σάμον καὶ νὰ διώξῃ ἀπὸ Χίου καὶ Κολοφῶνος τοὺς ἄρχοντας τοὺς

[27] Πρβλ. Ἀππιαν. κ. 48, 58, 61, 62. (Πλουτ. Συλλ. κ. 18) καὶ ἴδε Mommsen, R. G. τόμ. 2. σ. 300.

[28] Πρβλ. Oros V. 2. ἴδ. ἔπειτα Ἀππιαν. κ. 48 καὶ πρβλ. Mommsen· σ. 300 καὶ τὴν αὐτόθι σημ. *

[29] Στράβ. ΙΓ'. 614. Πρβλ. Mommsen, σ. 300. Blass, griech. Bereds. σ. 69.

[30] Ἀππιαν κ. 25. 46. 47. Böckh, C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2222 σ. 206. πρβλ. Μέμν. κ. 33 (παρ' ἄλλοις 35). Ποσειδων. παρὰ Müller fr. h. Gr. III σ. 265 κξ. 39· καὶ αὐτόθι p 415,79. Νικολ. Δαμασκην. ἱστορ. ἀποσπάσματ. ἀπὸ βιβλ. 103.

[31] Πλουτ. Λευκολλ. κ. 2.

[32] Πλουτ. Λευκολλ. κ. 3. Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 56.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ποντικούς [33]. Ταὐτοχρόνως ἔβλεπεν ἑαυτὸν ὁ Μιθραδάτης καὶ ἀπὸ βορρᾶ δεινῶς πιεζόμενον. Ὁ δημοκρατικὸς ὕπατος Φλάκκος εἶχε προελάσει (τῷ 86 π. Χ.) ἀπὸ Θεσσαλίας μέχρι τοῦ Βοσπόρου, ἔνθα ἡ ἐλευθέρα καὶ τοῖς Ῥωμαίοις φίλη πόλις Βυζάντιον ἔπαθε δεινῶς ἕνεκα τοῖς ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ στρατεύματι ἐπικρατούσης ἀκολασίας [34]. Γενομένου δ' ἐκποδὼν ὕστερον τοῦ Φλάκκου δι' ἐπαναστάσεως τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ ἐν τοῖς παρὰ τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Χαλκηδόνα χειμαδίοις (86-85 π. Χ.), ὁ κακότροπος Γάϊος Φλαύιος Φιμβρίας ὁ ὑποστράτηγος αὐτοῦ, ὁ καὶ τὴν πτῶσιν αὐτοῦ ἐπενεγκών, ἀνέλαβε νῦν τὴν τοῦ στρατοῦ διοίκησιν (85 π. Χ.) Ἀλλ' ὁ Φιμβρίας ἦτο στρατηγὸς ἄξιος. Καὶ διέπραξε μὲν πάντως τὰς φρικωδεστάτας κακουργίας [35] ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Προποντίδος, ἰδίως ἐναντίον τῶν πόλεων Κυζίκου καὶ Ἰλίου, αἵτινες ἀμφότεραι ἦσαν ἐλεύθεραι καὶ τοῖς Ῥωμαίοις εὐνοϊκῶς ἔχουσαι, δυσκόλως μετασχοῦσαι τῶν ὠμοτήτων τοῦ ἔ. 88, συγχρόνως ὅμως διὰ τῆς εὐτυχοῦς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου τοσοῦτον ἐπίεσε τὸν Μιθραδάτην, ὥστε οὗτος ἠναγκάσθη καὶ τὴν Πέργαμον αὐτὴν νὰ ἐκκενώσῃ καὶ εἰς τὴν Πιτάνην νὰ καταφύγῃ [36]. Μόνον δὲ ἡ ἀποστροφή, ἣν εἶχεν ὁ ἀριστοκρατικὸς ναύαρχος Λεύκολλος εἰς τὸ νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν δημοκρατικὸν Φιμβρίαν ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Πιτάνης, κατέστησε δυνατὴν εἰς τὸν βασιλέα τὴν εἰς Μυτιλήνην φυγήν [37]. Ἐν τῷ μεταξὺ ἠναγκάσθη, ὡς γνωστόν, ὁ Μιθραδάτης νὰ συνάψῃ διὰ τοῦ

[33] Πλουτ. αὐτόθι.

[34] Πρβλ. Μέμν. κ. 34 (36). Δ. Κάσσ. (ἔκδ. Dind.) ἀποσπ. 104, 1—3 (Τὸ Βυζάντιον κατέστη ὕστερον φίλον πρὸς τὸν Σύλλαν. Tacit. Annal XII. 62).

[35] Πρβλ. Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 53. Στράβ. ΙΓ'. 594. Liv. Epit. lib. 82 καὶ 83 Διόδ. ΛΗ. καὶ ΛΘ. 8, 2-4. Δ. Κάσσ. ἀποσπ. 104, 7. Aur. Vict. de vir. ill. 70. Obsequens. κ. 116 Oros. VI. 2. Πρὸς τὸ Ἴλιον προσηνέχθη ὁ Φιμβρίας οὕτω, πρὸ πάντων διότι ἡ πόλις ἤθελε νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Σύλλαν καὶ οὐχὶ εἰς αὐτὸν τὸν (Φιμβρίαν) * Ἀππιαν. ἐν εἰρ. τ. ἴδ. καὶ Marquardt, Cyrikus, σ. 75 κξ.

[36] Ἀππιαν. Μιθριδ. κ. 52 τέλ. Πλουτ. Λευκολλ. κ. 3 Μέμν. κ. 34. Oros ἐν εἰρ. τ.

[37] Πλουτ. Λευκολλ. κ. 3 Ἀππιαν. κ. 52 τέλ. Oros. VI. 2.

* Ἴδ. τὴν ἐν σελ. 431 σημ. * (Σ. Μ.).

Ἀρχελάου σοβαρὰς πρὸς τὸν Σύλλαν διαπραγματεύσεις (85/84 π. Χ. Καὶ ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς δὲν ἤθελε ν' ἀποδεχθῇ τοὺς (ἐν τῷ κατὰ τὴν Βοιωτικὴν παραλίαν Δηλίῳ) συμφωνηθέντας ὅρους ἐν ὅλῃ τῇ ἐκτάσει αὐτῶν, διὰ τοῦτο ὁ Σύλλας, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ ὠργάνωσεν ἐκ νέου, τὴν ἐπαρχίαν Μακεδονίαν, ἐτιμώρησε δὲ καὶ τοὺς Θρᾷκας καὶ ἄλλους τῶν Μακεδονικῶν ὁρίων ἀπτομένους βαρβάρους, πιθανῶς κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔ. 84 π. Χ. ἐπορεύθη διὰ Θρᾴκης εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, οὗ ὁ Λεύκολλος μετὰ πολλὰς κατὰ θάλασσαν νίκας ἐγένετο ἐντελῶς κύριος (85 π. Χ.), καὶ συνωμολόγησεν πρὸς τὸν Μιθραδάτην, ἀποφασίσαντα τέλος νὰ ἐνδώσῃ, εἰρήνην ἐν Δαρδάνῳ. Ἡ εἰρήνη αὕτη καθώριζεν ἐν τοῖς κυριωτάτοις τὴν ἐκκένωσιν τῶν ἔτι ὑπὸ Ποντικῶν στρατευμάτων κατεχομένων μερῶν τῆς Ἑλλάδος, τὴν ἀπότισιν μεγάλης πολεμικῆς ἀποζημιώσεως, τὴν εἰς τὸν Σύλλαν παράδοσιν τοῦ ἐξ 80 πλοίων συγκειμένου ἰσχυροῦ στόλου τοῦ Ἀρχελάου καὶ τὴν ἐν Ἀσίᾳ ἀποκατάστασιν τοῦ πρὸ τοῦ πολέμου καθεστῶτος [38]. Καὶ νῦν καὶ ὁ Φιμβρίας εὐκόλως ἐγένετο ἐκποδών, πλὴν τούτου δὲ κατεδαμάσθη καὶ ἡ τῇδε κἀκεῖθι διαρκοῦσα ἔτι ἀντίστασις τῶν κατ' ἰδίαν χωρῶν, κατηργήθη δὲ δι' αἱματηρῶν βιαιοτήτων καὶ ἡ διὰ τῶν ἀνατρεπτικῶν διατάξεων τοῦ Μιθραδάτου προκληθεῖσα νέα κατάστασις. Εἶτα δὲ ἐθεώρησε πρέπον ὁ Σύλλας νὰ τιμωρήσῃ τούς τε ἐντοπίους Μικρασιανοὺς καὶ τοὺς Ἕλληνας κατοίκους τῆς ἐπαρχίας Ἀσίας διὰ τὴν πρὸς Μιθραδάτην ἀποστασίαν αὐτῶν καὶ διὰ τὰ ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων γενόμενα αἱματηρὰ ἀδικήματα, εἰ καὶ πόλεις τινές, ὡς ἡ Σμύρνη, ἐζήτουν νὰ καταπραΰνωσι τὴν ὀργὴν τοῦ νικητοῦ δι' ἐπιτετηδευμένης καὶ προθύμου ὑπηρετικότητος [39α]. Οἴκοθεν

[38] Πλουτ. Σύλλ. κ. 22—25. Λευκολλ. κ. 3 τέλ. κ. 4. ἀρχ. Ἀππιαν. κ. 54—59 Μέμν. κ. 35 (37). Διοδ. ΛΗ'. καὶ ΛΘ'. 6. Δ. Κασσ. ἀποσπ. 105, 1—4 (ἔκδ. Dind.) Gran. Licin. σ. 33 κξ. Liv. Epit. lib. 83. Flor. I. 39. Vellei. II. 23. Oros. ἐν ἀρ. τ. Eutrop. V. 7. Περὶ τῶν πολέμων τοῦ Σύλλα πρὸς τὰς βαρβάρους φυλὰς ἴδ. Gran Licinian. σ. 35. Liv. Epit lib. 81, 82 καὶ 83. Eutrop. V. 7. ἀρχ. Πλουτ. Σύλλ. κ. 23. Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 55 τέλ. Aur. Vict de vir. ill. 75.

[39α] Tacit. Annal. IV. 56.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐννοεῖται, ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ οἱ μάλιστα ἐκτεθειμένοι ἐφονεύθησαν, καὶ ἐνηργήθησαν καταπιέσεις ὑπὸ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ κατὰ τρόπον ὅλως ἀσυνήθη. Ἀλλ' ἡ ἄμεσος εἴσπραξις τῶν ἀπὸ πενταετίας καθυστερούντων φόρων καὶ τελῶν καὶ ἡ πίεσις τῆς ὀφειλέτιδος ἐπαρχίας διὰ φορολογίας 20 χιλ. ταλάντων (120 ἑκατομμ. χρυσ. δραχμῶν) ἐγένετο ἀρχὴ τῆς ἐπὶ μακρὸν χρόνον καταστροφῆς τῆς εὐημερίας τῶν ἀπὸ πενταετίας καὶ ἄλλως φρικωδῶς παθουσῶν χωρῶν [39]. Μόνον τὸ Ἴλιον [40], ἡ Χίος [41], ἔτι δὲ αἱ πισταὶ πόλεις Μαγνησία ἡ ὑπὸ Σιπύλῳ [42], καὶ πρὸ πάντων ἡ Ῥόδος [43], ἥτις ἀνεκτήσατο μέρος τῶν ἀρχαίων αὐτῆς μετὰ τὸν πρὸς Περσέα πόλεμον τῶν Ῥωμαίων ἀπολομένων κτήσεων, καθὼς καὶ οἱ Λύκιοι, οὐ μόνον κατὰ τὸν ἐγγύτατον χρόνον ἀπέφυγον τὸν κίνδυνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πιστότητα αὐτῶν ἠμείφθησαν κατὰ τὸ δυνατὸν καὶ ἐτιμήθησαν, ἀπεζημιώθησαν δὲ καὶ διὰ τὰ παθήματα αὐτῶν.

[39] Ἀππιαν. Μιθριδ. κ. 61—63. Gran. Licinian. σ. 35. στιχ. Β. 10 κξ. Sallust. Catil. κ. 11. Πλουτ. Συλλ. κ. 25. Λευκολλ. κ. 5 πρβλ. Meier, Pergamen. Reich σ. 424. καὶ Mommsen, R. G. τόμ. 2. σ. 306 καὶ 391 (ὁ Μ., διαφωνῶν πρὸς τοὺς λοιποὺς νεωτέρους ἐρευνητάς, τὰ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἐν εἰρ. τ. ἀναφερόμενα 20κισχίλια τάλαντα θεωρεῖ ἁπλῶς ὡς ἔκτακτον εἰσφοράν)· προσέτι Becker—Marquardt, Röm. Alt. III σ. 135.

[40] Ἡ εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἐκ παλαιοτέρων χρόνων ἤδη ἀπονεμηθεῖσα καὶ μετὰ τὴν χείρωσιν τοῦ Ἀριστονίκου διατηρηθεῖσα ἐλευθερία ἐπεκυρώθη αὖθις. Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 61. καὶ ὁ Σύλλας «παρεμυθήσατο αὐτοὺς πολλοῖς ἐπανορθώμασι» (Στράβ. ΙΓ. 594) ἴδ. καὶ ἀνωτ. σ. 429 σημ. 16.

[41] Περὶ ἐπανορθώσεως Χίου πρβλ. Μέμν. ἐν εἰρ. τ. κ. 23. Ἀππιαν. κ. 55. Ἡ πόλις ἀνέλαβε καὶ νῦν τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς (Ἀππιαν. κ. 61), ἥτις ὕστερον καὶ ἐν πάσῃ ἐπισημότητι ἐπεκυρώθη διὰ δόγματος συγκλητικοῦ πρβλ. Böckh, C. I. τόμ. 2 ἀρ. 2222 καὶ σ. 206.

[42] Ἡ Μαγνησία ἐκηρύχθη ἐλευθέρα· ἴδ. Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 61 ἀρχ. ἴδ. καὶ Στράβ. ΙΓ'. 621 σ. πρβλ. ἀνωτέρω σ. 440 σημ. 28. καὶ περὶ τῆς Μαγνησίας τῆς πρὸς Μαιάνδρῳ Tacit Annal. III. 62. καὶ Böckh, C. I. τόμ. 2 σ. 581. Pauly, Realencyclop. τόμ. 1. ἔκδ. 2. σ. 1948.

[43] Ἀππιαν. κ. 61. Οἱ Ῥόδιοι ἀνεκτήσαντο νῦν οὕτω μέρος τῶν ἀρχαίων αὐτοτελῶν κτήσεων αὐτῶν, ἰδίως δὲ τὴν Καῦνον καὶ πολλὰς νήσους· (πρβλ. Cic. ad Quint fr. I. 1, 11, 36. πρβλ. καὶ Στράβ. ΙΔ'. 652) καὶ ὕστερον τὴν Περαίαν τῶν Ῥοδίων ἴδ. Cic. ad fam XII. 15, 4. Στράβ. ΙΔ. 651—652. καὶ πρβλ. Δ. Χρυσοστ. τόμ. I. σ. 633. 591. 592. 593. 620. ἔκδ. Reisk. Kuhn, Städt. Verf. II σ. 46.

Μετὰ ταῦτα ὁ Σύλλας κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 83 π. Χ. ἄγων τὸν εἰς τὸν ἐν Ἰταλίᾳ ἐμφύλιον πόλεμον προωρισμένον στρατὸν αὐτοῦ ἐπέστρεψεν ἀπὸ Ἐφέσου ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Ἀττικὴν [44]. Ὁ τρομερὸς νικητὴς ἐφάνη νῦν εὐμενὴς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὧν τὴν χώραν εἶχε καλύψει διὰ τῶν συμβόλων τῆς νίκης αὐτοῦ. Ἐν Ἀθήναις, ἔνθα συνανεστρέφετο πολὺ μετὰ τοῦ πνευματώδους καὶ ὑψηλῆς παιδεύσεως εὐμοιροῦντος Πομπωνίου τοῦ Ἀττικοῦ [45α], ἐμυήθη τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια [45β]. Καὶ ὅτε προσβληθεὶς ὑπὸ ποδάγρας ἠναγκάσθη πρὸ τοῦ εἰς Ἰταλίαν ἀπόπλου νὰ ὑποβληθῇ εἰς θεραπείαν ἐν ταῖς θειούχοις θέρμαις τῆς ἐν Εὐβοίᾳ Αἰδηψοῦ [46] διερχόμενος ἐνταῦθα τὰς ἡμέρας αὐτοῦ μετὰ ἠθοποιῶν καὶ ὑποκριτῶν, ἐπέτρεψεν εἰς τὰ ἐν φυγῇ εὑρισκόμενα λείψανα τῶν πολιτῶν τῆς μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ὀρχομενοῦ καταστραφείσης Βοιωτικῆς πόλεως Ἀλαιῶν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν. Τοῦτο δ' ἔπραξε, διότι ἁλιεῖς τινες, παρ' ὧν μετ' ἀφελοῦς καὶ κουφόνου ἐκπλήξεως ἔμαθεν ὅτι ζῶσιν ἔτι Ἀλαῖοι τινές, προσήνεγκαν αὐτῷ ὡς δῶρον μεγαλοπρεπεῖς τινας ἰχθῦς [47]. Ἄλλως ὁ Σύλλας οὐδεμίαν πλέον ἐποιήσατο κατάχρησιν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι· ἰδίως περὶ μεγάλης ἁρπαγῆς ἔργων τέχνης οὐδεὶς νῦν γίνεται λόγος. Ὅτι ὁ Σύλλας εἶχε λάβει πρότερον ἐκ τοῦ ὀπισθοδόμου τοῦ Παρθενῶνος τῶν Ἀθηνῶν, χάριν τῶν στρατιωτικῶν αὐτοῦ σκοπῶν, 40 λίτρας χρυσίου καὶ περίπου 600 λίτρας ἀργυρίου [48], δὲν ἦτο παράδοξον. Νῦν ἠρκέσθη ὁ ἀρχιστράτηγος νὰ παραλάβῃ ἁπλῶς μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Ῥώμην τὴν λαμπρὰν βιβλιοθήκην τοῦ Ἀπελλικῶντος (ὅστις κατὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ἀριστίωνος εἶχεν εὑρεῖ ὡσαύτως τὸν ὄλεθρον αὐτοῦ) τὴν πλου-

[44] Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 63 τέλ. Ἐμφυλίων Α. κ. 76 ἀρχ. Πλουτ. Συλλ. 26. ἀρχ.

[45α] Corn. Nep. Attic. c. 4.

[45β] Πλουτ. Συλλ. κ. 26. ἀρχ.

[46] Πλουτ. Συλλ. c. 26. Στράβ. I. 447, ἔτι δὲ καὶ Friedländer, Darstell. a d. Sittengesch. Roms. τόμ. 2. σ. 20. 58 κξ.

[47] Πλουτ. Συλλ. κ. 26. Bursian, σ. 192.

[48] Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 39 τέλ. πρβλ. Ellissen, σ. 17.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σίαν εἰς πολύτιμα βιβλία καὶ συγγράμματα παντοειδῆ, τὴν περιέχουσαν ἰδίως τὸ ἀρχέτυπον χειρόγραφον, τὸ πληρέστατον τότε ὑπάρχον κείμενον τῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Θεοφράστου[49]. Πλὴν τούτου δὲ ἐφόρτωσεν εἰς πλοῖα ἵνα μετενεχθῶσιν εἰς τὴν Ῥώμην, πλὴν ἄλλων οὐχὶ πολυαρίθμων γραφῶν καὶ ἀγαλμάτων, πολλοὺς πρὸς οἰκοδομίαν τοῦ ἐν Ἀθήναις Ὀλυμπιείου προωρισμένους κίονας Δωρικοῦ ῥυθμοῦ, ἵνα διὰ τούτων κοσμήσῃ τὸν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναὸν τοῦ Διός[50]. Ἐκ δὲ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ ἐν τῇ Βοιωτικῇ πολίχνῃ Ἀλαλκομεναῖς μετὰ τὴν νίκην ἤδη τοῦ Ὀρχομενοῦ εἶχεν ἐκκομισθῇ τὸ ἀρχαϊκὸν ἐξ ἐλέφαντος ἐξειργασμένον ἄγαλμα τῆς θεᾶς ταύτης[51].

[49] Πλουτ. Συλλ. κ. 26. πρβλ. Στράβ. ΙΓ'. 608 κξ. Ἀθην. Ε' σ. 214 c. Σουιδ. ἐν λ. Σύλλ. Περὶ τῆς τύχης τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν Ῥώμῃ πρβλ. Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. Στραβ. ἐν εἰρ. τ. καὶ ἴδ. πρὸ πάντων καὶ Brandis ἐν Rhein. Mus. I. (1827) σ. 23 κξ. Ellissen, σ. 18. C. Zumpt, über den Bestand der philos. Schulen σ. 70. Stahr, Aristotel σ. 18 κξ. 114 κξ. 128. Pauly, Realencyclop. τόμ. 1. ἔκδ. 2. σ. 992 κξ. 1226 κξ. Planer, de Tyrannione Grammatico, σ. 4.

[50] Πρβλ. Plin. N H. XXXVI. 6 (5), 45. Bursian, Geogr. σ. 300. Ellissen, σ. 18. Κατὰ τὸν Λουκιανὸν (Ζεύξιδος κ. 3) ὁλκὰς φορτωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Σύλλα μετὰ καλλιτεχνημάτων Ἀθηναϊκῶν ἐν τῷ πρὸς Ῥώμην πλῷ κατέδυ περὶ τὴν Μαλέαν *. Ἐξ ἄλλου κατὰ Παυσανίαν (I. 21, 3) οἱ τοῦ Σύλλα ἀκόλουθοι διέπραξαν ἐν Ἀθήναις πολλὰς ἱεροσυλίας καλλιτεχνημάτων, πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ ἀπεκόμισαν τὰ ἀναθήματα τὰ ἐν τῇ στοᾷ τοῦ ἐλευθερίου Διός (ἐν τῇ ἀγορᾷ. Bursian, Geogr. σ. 282, καὶ «de foro Athenarum disputatio» σ. 6 κξ. καὶ παρὰ Pauly R. E. τόμ. 1. ἔκδ. 2 σ. 1891. Curtius, Att. Studien II. σ. 20 κξ). Περὶ τῶν ἐκδιάσεων τῶν Συλλανῶν ἀξιωματικῶν ἐν Ἑλλάδι ἴδ. καὶ ἔπειτα ἐν τῷ ἑπομένῳ κεφαλαίῳ.

[51] Παυσ. Θ'. 33, 4. Bursian, σ. 234 κξ. Ἴσως κατὰ τοῦτον ἢ κατὰ τὸν εὐθὺς ἑπόμενον χρόνον (ἂν μὴ κατὰ τοὺς χρόνους ἤδη τοῦ Φουλβίου Νοβιλίορος) ἐκ τοῦ ἱεροῦ τεμένους τοῦ Ἡρακλέους παρὰ τὴν Ἀτυζίαν τῆς Ἀκαρνανίας ἀπεκομίσθη εἰς Ῥώμην καλλιτέχνημά τι τοῦ Λυσίππου παριστῶν τὰ ἔργα καὶ τοὺς ἄθλους τοῦ Ἡρακλέους (Στράβ. I. 459) *.

* Ὡς γνωστὸν πρὸ μικροῦ νῦν εὑρέθησαν ἐν βυθῷ θαλάσσης παρὰ τὴν βορειανατολικὴν ἀκτὴν τῶν Ἀντικυθήρων, οὐ μακρὰν τῆς Μαλέας, συντρίμματα πλοίου καταδύντος καὶ θησαυρὸς ὁλόκληρος ἔργων τέχνης. (Σ. Μ.).

* Ἀκριβέστερον τὸ χωρίον τοῦ Στράβωνος ἔχει ὡς ἑξῆς «λιμὴν ἱερὸς καὶ τέμενος, ἐξ οὗ τοὺς Ἡρακλέους ἄθλους, ἔργα Λυσίππου, μετήνεγκεν εἰς Ῥώμην τῶν ἡγεμόνων τις». Ὥστε τὸ μετενεχθὲν δὲν ἦτο, ὡς πλημμελῶς ἑρμηνεύων τὸν Στράβωνα λέγει ὁ συγγραφεύς, ἓν ἔργον Λυσίππου παριστῶν τὰ ἔργα καὶ τοὺς ἄθλους (die

Ὁπότε τέλος ὁ Σύλλας κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 83 π. Χ. κατέλιπε τὴν Ἀττικήν, εἶτα δὲ καὶ τὴν Ἑλλάδα καθόλου, ἵνα κατά τινα μὲν εἴδησιν ἐκ Δυρραχίου[52], καθ' ἑτέραν δὲ διὰ Πατρῶν[53] ἀποπλεύσῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἠκολούθουν αὐτῷ μεγάλα στίφη πολεμιστῶν ἐκ Μακεδονίας καὶ ἐκ τῆς ἰδίας Ἑλλάδος, ἰδίως δὲ ἐκ Πελοποννήσου, ἵνα χρησιμεύσωσιν αὐτῷ εἰς τὸν κατὰ τῆς ὑπὸ τὸν Μάριον δημοκρατικῆς μερίδος πόλεμον[53α]. Ἐν Ἑλλάδι ἔμεινεν ἔτι ἐπί τινα χρόνον μοῖρα Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ οὐχὶ ἰσχυρὰ (ἰδ. κατωτέρω)[53β]. Οὕτω νῦν τὸ πρῶτον ἡ ἑλληνικὴ χερσόνησος ἐχρησίμευσεν ὡς «ὁπλοθήκη» τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῶν Ῥωμαίων· τοῦθ' ὅπερ ἐπανελήφθη πολλάκις ἐν τῷ μέλλοντι. Εἰς τοὺς Ἕλληνας δ' αὐτοὺς ἀφέθη, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σύλλα, νὰ τραπῶσιν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς δεινῶς παθούσης εὐημερίας αὐτῶν. Καὶ ἀληθῶς ἐν ταῖς εὐρείαις ἀπὸ Νέστου μέχρι Πελοποννήσου χώραις ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐφαίνετο ἐν πολλοῖς ἄπελπις. Ἡ Μακεδονία εἶχεν ὑποστῆ φρικώδεις καταστροφάς[54] καὶ ἡ Θεσσαλία εἶχε πάθει δεινῶς. Πρὸς νότον δὲ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ αἱ χῶραι, ἐκεῖναι, ὧν δὲν ἥψατο ἀπ' εὐθείας ὁ πόλεμος, βαρέως εἶχον πάθει ὑπὸ πολεμικῶν φόρων, βιαίων εἰσφορῶν καὶ στρατολογιῶν παντὸς εἴδους· ἡ δὲ βορεία Φωκίς, ἔνθα μόνη ἡ Ἐλάτεια πρὸς ἀμοιβὴν τῆς πιστότητος αὐτῆς (σ. 474) ἐτιμήθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων διὰ τοῦ πολυτίμου προνομίου τῆς ἀτελείας[55], καὶ μάλιστα ἡ Βοιωτία καὶ ἡ Ἀττική, κατετρίβησαν ἀκριβῶς ὑπὸ τῶν ἐμπολέμων στρατιῶν. Ἐνῷ δὲ πανταχοῦ ἡ ἐκ νέου διὰ χρεῶν ἐπι-

[52] Πλουτ. Συλλ. κ. 27.

[53] Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Α. 79.

[53α] Ἀππιαν. ἐν εἰρ. τ.

[53β] Πρβλ. Zumpt, Comm. Epigr. τόμ. 2 σ. 178 καὶ 182 κξ. Drumann, Gesch. Roms. τόμ. 1. σ. 532.

[54] Πρβλ. τὰ ἀνωτέρω ἐν σ. 436. 454. 473.

[55] Παυσαν. 1. 34. 2.

Werke und Kämpfe) τοῦ Ἡρακλέους ἐν πολλαπλοῖς συμπλέγμασιν, ἀλλὰ ἔργα τοῦ Λυσίππου, ὧν ἕκαστον ἴδιον παρίστα ἆθλον τοῦ ἥρωος. (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βάρυνσις πολλῶν πολιτῶν, ὁ εὐτελὴς βίος, ἡ οἰκτρὰ ἔνδεια ἦσαν τὰ ἐπακολουθήματα τοῦ ὀλεθρίου τούτου πολέμου, ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην τοσοῦτον κατεστράφη πλῆθος δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς περιουσίας, καὶ ἡ εἰς ἀνθρώπους ἀπώλεια ἦτο τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε πραγματικὴ ἀνακούφισις ἐν πολλοῖς ἦτο ἀδύνατος. Ἡ Φωκικὴ πόλις Πανοπεὺς οὐδέποτε πλέον ἀνέκυψεν ἐκ τῆς συμφορᾶς[56]. Αἱ Ἀλαλκομεναὶ τῆς Βοιωτίας περιῆλθον εἰς τελείαν ἀφάνειαν, διότι ὁ ναὸς αὐτῶν ἀπώλεσε τὴν ἀξίαν αὐτοῦ ἀφαιρεθεὶς τὸ μόνον ἐν αὐτῷ κειμήλιον[57]. Αἱ δὲ Θῆβαι, ἀφότου ὑπέστησαν τὰς συμφορὰς τοῦ πολέμου τούτου, τοσοῦτον διὰ παντὸς κατέπεσον, ὥστε ἐν μὲν τοῖς χρόνοις τοῦ Στράβωνος ἡ πόλις εἶχε καταστῆ ἄσημός τις κώμη, ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις τοῦ Παυσανίου ἡ μὲν κάτω πόλις ἦτο ἐντελῶς ἠρημωμένη, κατῳκεῖτο ὅ' ἔτι μόνον ἡ ἀρχαία Καδμεία[58]. Καὶ ἐκ τῶν ἐπιλοίπων δὲ Βοιωτικῶν πόλεων ὀλίγαι τινὲς μόνον ἠδυνήθησαν (ἴδ. κατωτ.) νὰ διατηρήσωσι διαρκῶς ἀνεκτήν τινα ὕπαρξιν. Αἱ δὲ Ἀθῆναι[59 α], ἡ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κορίνθου λαμπροτάτη διατελοῦσα ἔτι πόλις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, οὐδέποτε πλέον ἀνέλαβον ἀπὸ τῆς πληξάσης αὐτὰς συμφορᾶς, ἀφότου ὑπέστησαν τὴν φρικώδη καταστροφὴν τοῦ 86 π. Χ. τὴν ὁλοσχερῆ καταστροφὴν τοῦ Πειραιῶς[59], καὶ τὴν δεινὴν φθο-

[56] Πρβλ. Παυσαν. I, 4, 1. πρὸς τούτοις δὲ καὶ Bursian, σ. 168.

[57] Παυσ. Θ'. 33, 4. Bursian, σ. 234 κξ.

[58] Πρβλ. Στράβ. Θ'. 403. Παυσ. Θ. 7, 4. Bursian, σ. 225. Schorn, Gesch. Griechenl. σ. 407.

[59 α] Βραδύτερον παρήχθη ὁ μῦθος, ὅτι «ὁ θεὸς» ἐνιαυτῷ πρότερον τοῦ πολέμου τοῦ Σύλλα τοῦ ἐπενεγκόντος τοῖς Ἀθηναίοις μεγάλα παθήματα «ὕσας τέφραν» προεσήμαινε τοῖς Ἀθηναίοις τὴν ἐπερχομένην συμφορὰν αὐτῶν. Παυσ. Θ. 6. 2.

[59] Πρβλ. Στράβ. Θ. 396. Κατὰ τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα ἐν τοῖς χρόνοις ἔτι τοῦ Στράβωνος ἐν τῇ θέσει τῶν τέως τοσοῦτον ὑπερηφάνων Μουνυχίας καὶ Πειραιῶς, ὑπῆρχεν ἀσήμαντός τις κώμη ἢ μᾶλλον ὀλίγαι σειραὶ οἰκημάτων παρὰ τοὺς λιμένας καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Διὸς τοῦ σωτῆρος («οἱ δὲ πολλοὶ πόλεμοι τὸ τεῖχος κατήρειψαν (τό τε τοῦ Πειραιῶς ἅμα δὲ καὶ τῆς Μουνυχίας) καὶ τὸ τῆς Μουνυχίας ἔρυμα, τόν τε Πειραιᾶ συνέστειλαν εἰς ὀλίγην κατοικίαν τὴν περὶ τοὺς λιμένας καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Διὸς τοῦ σωτῆρος») ἴδ. καὶ ΙΔ'. 654. καὶ Lucan. Pharsal III. 181 κξ. καὶ Cic. epist. ad fam IV. 3, 4 Bursian, σ. 268.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρὰν τῆς Δήλου, ἥτις ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ πολέμου τούτου ἔμεινε διαρκῶς τόπος ἔρημος[60], ἀπώλεσε δὲ διὰ παντὸς τὴν μέχρι νῦν διατηρηθεῖσαν πολιτικὴν αὐτῆς σημασίαν, ἐπὶ μακρὰς δὲ τοὐλάχιστον δεκαετηρίδας καὶ τὴν θέσιν αὐτῆς ὡς πόλεως ἐμπορικῆς. Ἡ παρακμὴ τῆς Ἑλλάδος εἶχε προχωρήσει καταπληκτικῶς ἐντὸς τῶν ὀλίγων ἀπὸ 88 μέχρι 83 π. Χ.· ἐτῶν αἱ δὲ ἐπακολουθήσασαι δεκαετηρίδες ἦσαν λίαν ἐπιτήδειοι νὰ προάγωσι τὴν ἀτυχῆ ταύτην πορείαν τῶν πραγμάτων.

[60] Πότε ἡ Δῆλος ἡ ἐκκενωθεῖσα τῷ 84 ὑπὸ τοῦ Μιθραδάτου, ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων, σαφῶς καὶ ἀκριβῶς δὲν ἀναφέρεται. Πιθανῶς οἱ Ῥωμαῖοι εὐθὺς μετὰ τὸν πόλεμον (ὡς φρονεῖ ὁ Mommsen R. G. τόμ. 2 σ. 295) ἢ ὀλίγον βραδύτερον ἀπέδοσαν τὴν νῆσον εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ὅτι τοὐλάχιστον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου ἡ Δῆλος ἀνῆκε τοῖς Ἀθηναίοις μαρτυρεῖ ὁ Στράβων (I. 486 «ἔχουσι δ' αὐτὴν νῦν Ἀθηναῖοι»). Böckh, C. I. Gr. τόμ. 2. σ. 232 καὶ σ. 235 εἰς τὸν ἀρ. 2282. Meier, Comm. Epigr. I. ἀρ. 31 σ. 35. Περὶ τῆς καταστάσεως τῆς νήσου ἐν τοῖς χρόνοις ἔτι τοῦ Στράβωνος καὶ τοῦ Παυσανίου ἴδ. Στράβ. ἐν εἰρ. τ. («καὶ διετέλεσε μέχρι νῦν ἐνδεῶς πράττουσα») καὶ Παυσαν. Γ'. 23, 2 (ἰδίως Η. 33, 1 «ἡ Δῆλος δέ, ἀφελόντι τοὺς ἀφικνουμένους παρ' Ἀθηναίων ἐς τοῦ ἱεροῦ τὴν φρουράν, Δηλίων γε ἕνεκα ἔρημός ἐστιν ἀνθρώπων»).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου μέχρι τῆς μάχης τοῦ Ἀκτίου.

Αἱ πέντε δεκαετηρίδες αἱ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου μέχρι τῶν τοῦ Ὀκταυιανοῦ ἐναντίον τῶν τελευταίων αὐτοῦ ἀντιπάλων νικῶν, μέχρι τῆς μονίμου δηλονότι ἱδρύσεως τῆς Καισαρικῆς παγκοσμίου μοναρχίας, εἰσὶν οἱ θλιβερώτατοι χρόνοι, οὓς οἱ Ἕλληνες διήνυσαν καθόλου ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν (ἐξαιρουμένων, ὡς οἴκοθεν ἐννοεῖται, τῶν χρόνων τῆς ἐπὶ Γαλλιηνοῦ τρομοκρατίας καὶ τῆς χρονικῆς ἐκείνης περιόδου τῆς ἀρχομένης μετὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ κυβερνήτου τοῦ ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους Ρουφίνου καὶ τῶν καταστρεπτικῶν ἐπιδρομικῶν στρατειῶν τοῦ Ἀλαρίχου). Εἶναι οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἡ διὰ τοῦ Σύλλα καὶ τῶν Ποντικῶν στρατιῶν τοσοῦτον ἐνεργῶς ἀρξαμένη πτῶσις τῆς Ἑλλάδος, συνεργείᾳ πλείστων περιστάσεων ἀκαθέκτως καὶ δεινῶς χωρεῖ πρὸς τὰ πρόσω. Αἱ βαρεῖαι πληγαί, δι' ὧν ὁ Μιθραδατικὸς πόλεμος εἶχε πλήξει τὴν ἐθνικὴν εὐημερίαν τῶν τε ἐν Εὐρώπῃ καὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων, ἦσαν πάντως λίαν δυσθεράπευτοι. Ἵνα θεραπευθῶσιν αὗται ἦτο πρὸ παντὸς ἀναγκαῖον διαρκὴς εἰρηνικὴ κατάστασις νὰ καταστήσῃ δυνατὸν εἰς τοὺς δεινὰ παθόντας λαοὺς τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν νὰ χρησιμοποιήσωσι μὲν πάλιν μετὰ ζήλου καὶ φρονήσεως τὰς ὑπολειπομένας ἔτι αὐτοῖς πηγὰς πόρων, νὰ διανοίξωσι δὲ νέας. Ἐξ ἄλλου ἡ κατάστασις τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἀπῄτει κατεπειγόντως ἵνα ἡ κυβέρνησις τοῦ τεραστίου τού-

του κράτους, ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες ἠσθάνθησαν τοσοῦτον δεινῶς τὴν βαρέως τιμωροῦσαν καὶ ἐκδικητικὴν χεῖρα τῆς Ῥώμης, νὰ λάβῃ πάλιν ὑπὲρ αὐτῶν νῦν ὅλως ἰδιαιτέραν μέριμναν καὶ παντὶ τρόπῳ νὰ ἐπιμελῆται τῶν συμφερόντων αὐτῶν· καὶ ἀφοῦ τὰ δικαιώματα τῆς ἀρχῆς διετήρησε μετὰ αἱματηρᾶς δυνάμεως, νῦν καὶ τὰ καθήκοντα τῆς ἀρχῆς ταύτης νὰ νοήσῃ ἐν ὅλῃ τῇ εὐρύτητι αὐτῶν. Ἀλλ' ἀτυχῶς ἡ ἱστορία τῶν Ἑλλήνων ἐκινήθη κατὰ τὰ ἑπόμενα πεντήκοντα ἔτη, ἐξαιρέσει ὀλίγων καλλιτέρων στιγμῶν, κατὰ διεύθυνσιν ὅλως ἐναντίαν. Ἡ εὐημερία ἰδίως τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων, οἵτινες ἕνεκα τοῦ ἀνεκλείπτου πλεονεκτήματος τῆς γεωγραφικῆς καὶ ἐμπορικῆς θέσεως τῆς χώρας αὐτῶν μείζονας πρὸς νέαν εἰς ἀκμὴν ἐπίδοσιν παρεῖχον ἐλπίδας ἢ οἱ ὑπὸ τῆς μεγάλης παγκοσμίου συγκοινωνίας διηνεκῶς μᾶλλον ἀπωθούμενοι Ἕλληνες τῆς Εὐρώπης, εἶχε πάθει δεινῶς κατὰ τὸν ἤδη λήξαντα πόλεμον. Καὶ νῦν ἡ ἐπιβάρυνσις τῆς δυστήνου ἐπαρχίας Ἀσίας διὰ νέων χρηματικῶν προστίμων τοῦ 84 π.Χ., ὑπερβαινόντων τὰς οἰκονομικὰς δυνάμεις τῆς χώρας [1α] (σ. 486), πρὸς οἷς ἐτέθησαν εἰς ἰσχὺν καὶ οἱ παλαιοὶ τακτικοὶ φόροι, ἦν ἀληθῶς καταστρεπτική· ἡ εἰκὼν τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως ἐν τῇ χώρᾳ, τεσσαρακαίδεκα περίπου ἔτη μετὰ τὴν τοῦ Σύλλα ἐξ Ἀσίας ἀναχώρησιν, ἦτο ἄντικρυς φρικώδης[1]. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸ κράτος τῶν

[1α] Κατὰ Πλουτ. Λευκολλ. κ. 20. ἴδ. καὶ **Mommsen**, R. G. τόμ. 2. σ. 400. **Drumann**, R. G. VI. σ. 725. IV. σ. 140 κξ. Ἀφοῦ οἱ Ἀσιᾶται ἀντὶ τῶν ὡρισμένων 20 χιλ. ταλάντων ἐτέλεσαν ἤδη εἰς τοὺς τοκιστὰς 40 χιλ. τ. τὸ ὅλον τοῦ χρέους ποσὸν ἐξωγκώθη μέχρι 120 χιλ. τ.! (Πρβλ. ἐν τούτοις **Meier**, Pergamen. Reich, σ. 424, ὅστις ἐν σημ. 89 τὸ τοῦ Πλουτάρχου (Λευκολλ. κ. 20) «ὑπ' ἐκείνων ἀνηγμένων ἤδη τοῖς τόκοις εἰς δώδεκα μυριάδας ταλάντων» ἀναγινώσκει «ὑπ' ἐκείνων εἰς δ'. (τέτταρας) μυριάδας τ.»).

[1] Πρβλ. καὶ κατωτέρω τὴν φρικώδη ἱστορίαν τοῦ Λαμψακηνοῦ Φιλοδάμου (ἐν ἔ. 179 π. Χ). Ἡ εἴσπραξις τῶν χρημάτων, ἐνεργηθεῖσα εὐθὺς ὑπὸ τοῦ Σύλλα, ἐγένετο μετὰ μεγίστης σκληρότητος· ἀληθῶς δὲ ὀλίγον κατ' οὐσίαν ὠφέλησε πρακτικῶς τοῖς Ἀσιάταις τὸ ὅτι ὁ Λ. Λεύκολλος, ὅστις μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἀρχιστρατήγου ἔμεινεν ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἔμελλεν ἔτι νὰ εἰσπράξῃ τὸ μέγα μέρος τοῦ πολεμικοῦ φόρου, ἦτο καθ' ἑαυτὸν ἀνὴρ τίμιος καὶ φιλανθρώπων ἀρχῶν. Πολλαὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνικῶν πόλεων, ἵνα εἰσφέρωσι τὸ ὑπερμέγεθες ποσόν, τὸ ἀπαιτούμενον ὑπὸ τοῦ Σύλλα, ἠναγκάσθησαν νὰ δανει-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ῥωμαίων οὐδ' ἅπαξ κατὰ τὰ ἀμέσως ἐπακολουθήσαντα πέντε καὶ εἴκοσιν ἔτη μετὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου ηὐτύχησαν ν' ἀπολαύσωσιν ἐξωτερικῆς εἰρήνης διαρκοῦς καθ' ὃν τρόπον ἐν τῇ περιόδῳ τῇ μεταξὺ τῆς πτώσεως τῆς Κορίνθου καὶ τῆς ἥττης τοῦ Ἀριστονίκου, εἶτα δὲ τῆς κατὰ Ρώμης ἐξεγέρσεως τοῦ Μιθραδάτου. Οἱ ἐν Ἀσίᾳ Ἕλληνες ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν διηνεκῶς καὶ ἀδιαλείπτως ἐνοχλοῦνται αὖθις ὑπὸ βαρέων πολέμων, οἵτινες οὐχ ἅπαξ ἀνάπτονται πάλιν ἐκ τῆς ἀδιαλλάκτου μεταξὺ

σθῶσι μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ ἐπὶ τόκοις ὑπερβολικοῖς· οὕτω δὲ ἤρχοντο εὐθὺς πάλιν, νῦν ὑπὸ χείρονας ὅρους εἰς τὴν διάκρισιν τῆς τοκογλυφικῆς ἁρπακτικῆς πλεονεξίας τῶν Ῥωμαίων καὶ Ἰταλῶν ἐνοικιαστῶν τῶν φόρων καὶ τραπεζιτῶν· πρβλ. καὶ Cic. ad Quint. ἀποσπ. I 1, 11, 33). Δὲν ἤρκει ὅτι πολλαὶ τῶν πόλεων τούτων ἠναγκάζοντο νὰ δίδωσιν ὡς ἐγγύησιν εἰς τοὺς δανειστὰς τὰ θέατρα, τὰ γυμνάσια, τοὺς λιμένας ἢ ἄλλην δημοσίαν κτῆσιν, νὰ πωλῶσι δὲ τὰ καλλιτεχνήματα καὶ τὰ πολύτιμα κειμήλια αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς εὐθὺς ἑπομένοις ἔτεσιν, ἐπειδὴ ἔνθεν μὲν αἱ πόλεις αὗται περιήρχοντο «εἰς τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀποτῖσαι καὶ τοὺς τόκους αὐτούς, ἐξ ἄλλου δὲ οἱ Ῥωμαῖοι τοκισταὶ κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτῶν προσέθετον τοὺς τόκους εἰς τὸ κεφάλαιον, αἱ πόλεις αὗται μέχρι τοῦ 70 π. Χ. ἐβαρύνθησαν ὑπὸ χρέους ἀνερχομένου εἰς ἀπίστευτον μέγεθος, (ἴδ. 1). Πρὸς τούτοις οἱ ἀτυχεῖς κάτοικοι τῶν πόλεων τούτων, ἐνόσῳ δὲν προετίμων, ἐγκαταλείποντες καὶ ἑστίαν καὶ αὐλήν, νὰ τραπῶσιν εἰς ληστείαν (ἴδ. κατωτ.), ὑφίσταντο ὁσάκις, δὲν ἤθελον ἢ δὲν ἠδύναντο νὰ ἀποτίσωσι, τὰς μυσαρωτέρας βιαιότητας ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, τοκιστῶν, εἰς οὓς προσήρχοντο πανταχοῦ βοηθοὶ αἱ Ῥωμαϊκαὶ ἀρχαί· ἢ ἄλλως ἠναγκάζοντο, ἵνα ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς πλεονεκτικὰς ἀπαιτήσεις τῶν τοκιστῶν, νὰ πωλήσωσι πᾶσαν αὐτῶν τὴν περιουσίαν, καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ τέκνα αὐτῶν, τέλος δὲ νὰ πωλήσωσι καὶ ἑαυτοὺς ὡς δούλους πρὸς ἀπότισιν τῶν χρεῶν. Τὰ πράγματα ἐβελτιώθησαν ὁπωσοῦν μόνον ὅτε ὁ εὐγενὴς Λεύκιος Λεύκολλος, γενόμενος ἀρχιστράτηγος ἐν τῷ τρίτῳ κατὰ Μιθριδάτου πολέμῳ (70 π. Χ.) ἐπελάβετο δραστηρίων μέτρων ὑπὲρ τοῦ δυστήνου τούτου λαοῦ, δι' ὧν κατέστη δυνατόν, ἵνα διὰ διατάξεων περὶ σημαντικῶν ἐλαττώσεων τοῦ χρέους, τοῦ περιορισμοῦ τῶν τόκων καὶ διευκολύνσεως τῆς ἀποτίσεως ἐπιτευχθῇ ταχυτέρα ἀπόσβεσις τοῦ καταστρεπτικοῦ χρέους καὶ ἡ ἐλευθέρωσις τῶν ὑπηγγυημένων οἰκοδομῶν καὶ ἄλλων ἀκινήτων· πρβλ. Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 63 ἀρχ. 83 τέλ. Πλουτ. Λευκολλ. κ. 4. 7. 20 καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις Meier, Pergamen. Reich. σ. 421. Drumann, τόμ. 4. σ. 140 κξ. Mommsen, R. G. τόμ. 3. σ. 520 κξ. Ἐναντίον τῆς τοῦ Mommsen (τόμ. 2. σ. 551 κξ. 388) γνώμης, καθ' ἣν ὁ Σύλλας ἐπήνεγκε μεταβολήν τινα εἰς τὸν τρόπον τῆς τῶν φόρων εἰσπράξεως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀσίᾳ, διατηρηθεῖσαν μέχρι τοῦ 70 π. Χ. (τόμ. 3. σ. 95), ἐγείρει ἀντίρρησιν ὁ Walter, Gesch. d. Röm. Rechtes. 3 ἔκδ. τόμ. 1. σ. 153 Σημ. 81 (πρβλ. καὶ 78). Ὁ W. φρονεῖ ὅτι κατὰ τὰ ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῶν συγγραφέων ἐξαγόμενα ὁ Σύλλας διέταξε μόνον ὡρισμένα φορολογικὰ καὶ εἴσπραξιν τοῦ πολλάκις μνημονευθέντος εἰς τὰς ἐν Ἀσίᾳ πόλεις ἐπιβληθέντος χάριν ποινῆς φόρου.

Ῥώμης καὶ Μιθραδάτου ἔχθρας· καὶ αἱ ὀλέθριαι περιπέτειαι αἱ πολλαχῶς πρὸς τοὺς πολέμους τούτους συνδεόμεναι, καθίστανται ὀλεθριώταται εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν Ἑλλάδα. Τοῖς πολέμοις τούτοις ἐπακολουθοῦσιν ὕστερον οἱ μεγάλοι ἐμφύλιοι πόλεμοι τῶν Ῥωμαίων, ὧν αἱ χρισιμώταται μάχαι συγκροτοῦνται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος· καὶ αὐταὶ δὲ αἱ Ἑλληνικαὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας χῶραι ἐπηρεάζονται κυριώτατα ἐκ τῶν μεγάλων τούτων κοσμοϊστορικῶν κινήσεων. Τέλος δὲ ἐν τῷ χαρακτῆρι τῆς περιόδου ταύτης ἔκειτο ὅλως ἵνα καθόλου μὴ τεθῶσιν ἐν ὑστέρᾳ ὁλοσχερῶς μοίρᾳ τὰ καθήκοντα τῆς ἐν Ῥώμῃ κυβερνήσεως, ἰδίως δὲ παραμεληθῶσι κατὰ τρόπον χείριστον καὶ τὰ ἰδιαίτερα τῶν ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν, καὶ αἱ χῶραι αὗται καταπονηθῶσι ἀῤῥήτως δεινῶς καὶ εἰς ὁλοσχερῆ νὰ περιέλθωσι καταστροφήν. Διότι κατὰ ταύτην ἐν πρώτοις μὲν ἡ ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἀνορθωθεῖσα Ῥωμαϊκὴ ὀλιγαρχία ἠγωνίζετο διηνεκῶς μεθ' ὅπλων ἀγῶνα περὶ ὑπάρξεως ὁτὲ μὲν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ὁτὲ δὲ ἐν τῇ Ἀγορᾷ καὶ τῷ Βουλευτηρίῳ τῆς Ἑπταλόφου πόλεως· εἰς ταύτην δὲ ἀνήκει καὶ ἡ χρισιμωτάτη ἐξέλιξις τῶν μεγάλων γεγονότων τῶν ἐπιδρασάντων ἐπὶ τὴν μέλλουσαν πολιτικὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ἐπὶ τὸ κράτος τοῦ κόσμου τούτου.

Οἱ μεταξὺ Σύλλα καὶ Μιθραδάτου πόλεμοι εὗρον μετὰ τὴν εἰς Ἰταλίαν ἀναχώρησιν τοῦ Σύλλα ἓν ἔτι ἐξόδιον ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς πόλεως Μιτυλήνης, ἥτις, ὡς ἦτο βαρέως ἔνοχος ἀπέναντι τῆς Ῥώμης διαρκοῦντος τοῦ πολέμου καὶ μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς μεταξὺ Σύλλα καὶ Μιθραδάτου εἰρήνης, ἐξηκολούθει τὴν κατὰ τοῦ Σύλλα ἀντίστασιν, νῦν, ὡς φαίνεται, ἐκ συνεννοήσεως πρὸς τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ δημοκρατικοὺς ἀντιπάλους τοῦ Σύλλα. Ὁ στρατηγὸς Λεύκιος Λεύκολλος, ὅστις μετὰ τὴν ἐξ Ἀσίας ἀναχώρησιν τοῦ Σύλλα ἔμεινεν ἔτι ἐπὶ μακρὸν ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἠγωνίσατο μὲν πεισματωδῶς καὶ ἐπιτυχῶς ἐναντίον τῶν ἀνυποτάκτων τούτων Ἑλλήνων, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ καταστῇ κύριος

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῆς πόλεως [2]. Μόλις δὲ ὁ ἀντιστράτηγος (pro praetore) τῆς Ἀσίας Μάριος Μινούκιος Θέρμος (ἀπὸ τοῦ 81 π. Χ.) κατώρθωσε, βοηθείᾳ τοῦ Βιθυνικοῦ στόλου, μετὰ μακρὰν πολιορκίαν νὰ καταλάβῃ ἐξ ἐφόδου τὴν πόλιν. Αὕτη ἔπαθε τότε δεινῶς καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς πεισματώδους ἀντιστάσεως ἐστερήθη ἐπὶ μακρὸν τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς [3]. Κατὰ τρόπον ἀλλοῖον ἠσθάνθησαν οἱ λοιποὶ Ἕλληνες τὰ ἐπακόλουθα τῶν ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς Ἀσιατικαῖς χώραις τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐν Ἰταλίᾳ πολέμων τοῦ Σύλλα. Οὗτος ἔτι κατά τοὺς τελευταίους χρόνους τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ μετὰ τῶν Μαριανῶν πολέμου αὐτοῦ ἕνεκεν ἐνδείας χρηματικῆς ἐπέταξε γενικήν τινα ἔκτακτον φορολογίαν εἴς τε τὰς ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ῥώμης διατελούσας καὶ εἰς τὰς ἐκ ταύτης ἀπ' εὐθείας ἐξαρτωμένας χώρας (μηδ' αὐτῶν τῶν συμμάχων καὶ ἀφορολογήτων ἐξαιρουμένων)· αὕτη δὲ ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν τότε περιστάσεων ἐβάρυνεν ἐξ ἀνάγκης ἐξαιρετικῶς τὰ ἀνατολικὰ τοῦ κράτους τμήματα [4]. Ὅτε δὲ ὕστερον τῷ 81 π. Χ. ἐτέλεσεν ὁ Σύλλας τὸν λαμπρὸν αὐτοῦ κατὰ Μιθραδάτου θρίαμβον, ἐν ᾧ πολλὰ παρεστάθησαν εἰκονίσματα Ἑλληνικῶν καὶ Ἀσιατικῶν πόλεων [5], ἐτελέσθησαν κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ καὶ ἀγῶνες ἀθλητικοὶ μεγαλοπρεπέστατοι· πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον τοσοῦτον πολλοὶ Ἕλληνες ἀγωνισταὶ εἱλκύσθησαν εἰς τὴν Ῥώμην «ὥστε τότε ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐξαιρουμένου τοῦ σταδίου δρόμου, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τελεσθῇ ἄλλο ἀγώνισμα μηδὲν ἐλλείψει ἀθλητῶν» [5α].

[2] Πλούτ. Λευκολλ, κ. 4. πρβλ. Drumann, Gesch. Roms, τόμ. 2. σ. 123. Mommsen, R. G. τόμ. 2. σ. 338.

[3] Sueton. Caes. κ. 2. Δ. Κασσ. (ἔκδ. Dind.) ἀποσπ. 97, 4. Liv. Epit lib. 89. πρβλ. Drumann, τόμ. 3. σ. 132 κξ. Meier, Pergamen. Reich. σ. 421. Mommsen, 1. 339. Οἱ κάτοικοι τῆς Μιτυλήνης, οἵτινες εἶχον παραδώσει πρότερον σ. 438) εἰς τὸν Μιθραδάτην τὸν Μάνιον Ἀκύλιον, εἶχον καταφύγει ἐγκαίρως εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τούτου· μετὰ πολλὰ δ' ἔτη, ὅτε ἐπὶ τέλους ὁ Μιθραδάτης εὗρε τὸν ὄλεθρον αὐτοῦ, ὁ δὲ Φαρνάκης Β'. συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, παρέδωκεν οὗτος εἰς τὸν Πομπήϊον τοὺς κακούργους ἐκείνους. Ἀππιαν. Μιθριδατ. 113 ἀργ.

[4] Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Α'. 102 ἀρχ. Mommsen, R G. τόμ. 2. σ. 363 κξ. 391 κξ.

[5] Valer Manin. II. 8, 7.

[5α] Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Α'. 99 τέλ. καὶ ἴδ. Friedländer, «Darstellungen aus der

Ἕτερόν τι ἐξόδιον τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου, βραχὺς δηλονότι πόλεμος, ὃν ὁ τοῦ Σύλλα ἐν Ἀσίᾳ ὕπαρχος Λεύκιος Μουρήνας διεξήγαγε τῷ 83 82 π. Χ. ἐναντίον τοῦ Μιθραδάτου, ὁ καλούμενος δεύτερος Μιθραδατικὸς πόλεμος, διεξαχθεὶς μόνον ἐν ταῖς περὶ τὸν Ἅλυν χώραις, οὐδεμίαν, ὡς φαίνεται, ἤσκησε σπουδαίαν ροπὴν ἐπὶ τὰς ἐν τῇ δυτικῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἑλληνικὰς πόλεις. Τοὐναντίον δὲ ἰσχυρότερον ἠσθάνθησαν οἱ πολλοὶ Ἕλληνες, πρὸ πάντων οἱ ἐν Ἀσίᾳ, τὰ ὕστερον ἐπελθόντα γεγονότα. Ὡς γνωστὸν καὶ τὸ βασίλειον τῆς Βιθυνίας ἤτοι ἡ παραλία χώρα ἡ ἐκτεινομένη παρὰ τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Εὔξεινον Πόντον, ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Ῥυνδάκου μέχρι τῆς περιοχῆς τῆς Ἡρακλείας, μετὰ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων τῆς Ἑλληνομακεδονικῆς περιόδου Ἑλληνικῶν πόλεων αὐτῆς, διὰ τῆς διαθήκης τοῦ τελευταίου τῆς χώρας βασιλέως Νικομήδους Γ΄. περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων[6]. Ἀποτέλεσμα τοῦ γεγονότος τούτου ἦτο ὅτι ὁ βασιλεὺς Μιθραδάτης, ὁ ἀδιάλλακτος τῶν Ῥωμαίων ἐχθρός, βλέπων νῦν ὅτι ἡ παγκόσμιος δύναμις τῆς δύσεως διηνεκῶς ἐγγύτερον ἐχώρει πρὸς τὸ ἴριον τοῦ κράτους αὐτοῦ, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐκήρυξε τὸν πόλεμον αὖθις κατὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ οὕτως ἀνῆψε τὸν δεινὸν ἐκεῖνον ἀγῶνα, ὅστις μετὰ πολυετῆ διάρκειαν (ἀπὸ 74 μέχρι 63 π. Χ.) ἐστερέωσεν ἰσχυρῶς τὴν ἄμεσον ἀρχὴν τῆς Ῥώμης ἐν πάσῃ τῇ μεταξὺ τῆς μεσογείου θαλάσσης καὶ τοῦ Εὐφράτου Ἀνατολῇ. Ὁ πόλεμος οὗτος πολυτρόπως κατέστη ἐπαισθητὸς

Sittengeschichte Roms. τόμ. 2. σ. 303 Pauly, Realencyclop. τόμ. 1. ἔκδ. 2. σ. 2002. Ἐπειδὴ πρὸς τούτοις κατὰ τὸν γενόμενον τῷ 83 ἐμπρησμὸν τοῦ Καπιτωλίου κατεστράφησαν καὶ τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων Σιβυλλείων χρησμῶν, ἔκτοτε, πρὸς ἀντικατάστασιν αὐτῶν, συνήγαγον οἱ Ῥωμαῖοι τοιούτους χρησμούς, πλὴν ἄλλων τόπων, καὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσι Σάμῳ, Ἰλίῳ καὶ Ἐρυθραῖς (πρβλ. Tacit Annal. VI. 12. Drumann, Gesch. Roms. τόμ. 3 σ. 63 καὶ 692 καὶ τὰς παρὰ Becker-Marquardt (Röm Alterth. τόμ. 4. σ. 298) μαρτυρίας.

[6] Πρβλ. Drumann, G. R. τόμ. σ. 125. Mommsen, R. G. τόμ. 3 σ. 50. Becker-Marquardt, Röm. Alterth. τ. 3. Μέρ. 1. σ. 146 κξ. ἴδ. καὶ Kuhn, die Städt. Verf. τόμ. 2 σ. 153 κξ. 258 κξ. Ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν πόλεων τῆς χώρας ταύτης αὐτόνομος φαίνεται παρὰ Πλινίῳ (N. H. 32 (43) 149 ἡ Χαλκηδών.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καὶ εἰς τοὺς ἐν Εὐρώπῃ Ἕλληνας. Ὁ Μιθραδάτης καὶ νῦν εἶχεν ἐνεργήσει μεγάλας στρατολογίας ἐν τοῖς παρὰ τὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας οἰκοῦσι βαρβάροις λαοῖς. Ἡ ἐπὶ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ θέσεως τῆς Ῥώμης καταθλιπτικὴ δύναμις τῆς Ποντικῆς πολιτικῆς (ἴδ. κατωτ.) κατὰ τοὺς χρόνους ἀκριβῶς τούτους ἐγένετο αὖθις λίαν αἰσθητή. Καὶ ἐκ τῆς Ἑλλάδος δὲ καὶ νῦν αὖθις εἵλκυσεν ὁ βασιλεὺς ἱκανὰς εὐχρήστους δυνάμεις εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον αὐτοῦ. Οὕτως ὑπηρέτουν αὐτῷ ἰδίως οἱ Ἕλληνες στρατιωτικοὶ μηχανικοί, ὁ Καλλίμαχος καὶ ὁ Θεσσαλὸς Νικωνίδας[7α], (ἴδ. κατωτ.), ἐνῷ ἐξ ἄλλου οἱ Ἕλληνες ἱκανὰ ὑπέφερον ἐκ τῆς διὰ τῶν χωρῶν αὐτῶν διελάσεως τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων καὶ ἐκ τῶν βιαίων ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων εἰσφορῶν. Οἱ κάτοικοι τέλος τῶν Ἑλληνικῶν νήσων καὶ παραλίων χωρῶν ἠσθάνθησαν ἀλγεινότερον τὴν ἐκ τοῦ πολέμου πίεσιν ἐν τῇ αὐξανομένῃ ἐνεργείᾳ τῶν Ποντικῶν καταδρομικῶν πλοίων καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ τελευταίου πολέμου ἐν γιγαντίοις διαστάσεσιν αὐξηθείσης, μετὰ τοῦ Μιθραδάτου συμμαχούσης καὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀσθενῶς ἀποκρουομένης, πειρατείας (ἴδ. κατωτ.). Ἀμεσώτατα δέ, καὶ ἐν μέρει δεινῶς καταστρεπτικός, ἤψατο ὁ νέος πόλεμος, ἰδίως κατὰ τὰ πρῶτα αὐτοῦ ἔτη, μεγάλου μέρους τῶν ἐν Ἀσίᾳ πρὸ πάντων Ἑλλήνων. Ἡ αὖθις μετὰ σφαγῆς πολλῶν Ἰταλικῶν οἰκογενειῶν συνοδευθεῖσα ἐξέγερσις μέρους τῶν Βιθυνῶν καὶ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀσίᾳ ὑπηκόων τῶν Ῥωμαίων, ἡ γενομένη κατὰ τὴν εἰς Βιθυνίαν καὶ Ἀσίαν εἰσέλασιν τοῦ Ποντικοῦ στρατοῦ (τῷ 74 π. Χ.)[7] τὰ δεινὰ παθήματα, ἃ ὑπέστησαν ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου τὸ πρὸς τὴν Ῥώμην συνδεόμενον Βυζάντιον (τῷ 73 π. Χ.) καί τινες γείτονες Ἀσιατικαὶ καὶ Εὐρωπαϊκαὶ μικρότεραι πόλεις[8] καὶ ἰδίως ἡ Χαλκηδών, ἔνθα ὁ

[7α] Πλουτ. Λευκολλ. κ. 10. 19. 32.

[7] Πρβλ. Πλουτ. Λευκολλ. κ. 7. Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 75. Μέμν. κ 38. Flor. I. 39. Mommsen, R. G. τόμ. 3. σ. 52.

[8] Πρβλ. Paul. Diac. Hist. Misc. VI. 20. Μέμν. κ. 40 Eutrop. VI, 6. Oros VI 2. Cic. de provinc. consular. c. 4, 6. Περὶ τῆς συμπράξεως τῶν Βυζαντίων πρὸς τὸν Λεύκολλον καὶ Πομπήϊον ἐν τῷ τρίτῳ Μιθραδατικῷ καὶ ἐν τῷ πειρατικῷ πολέμῳ ἴδ. Tacit. Annal. XII. 62.

Ῥωμαῖος ὕπατος Μ. Αὐρήλιος Κόττας ἐπολιορκήθη ὑπὸ τοῦ Μιθραδάτου (74 π. Χ.)[9]· ἡ πολιορκία καὶ ἡ λαμπρὰ ἄμυνα τῆς εἰς τοὺς Ῥωμαίους πιστῶς ἀφωσιωμένης πόλεως Κυζίκου καὶ τοῦ γενναίου αὐτῆς στρατηγοῦ Πεισιστράτου ἐναντίον τῆς δυνάμεως τῆς Ποντικῆς (74-63 π. Χ.)[10]· αἱ εὐτυχεῖς ναυμαχίαι τοῦ Λευκίου Λευκόλλου ἐν ταῖς βορειοδυτικαῖς μέρεσι τοῦ Αἰγαίου (73-72)· ἡ αἰφνιδία ὑπὸ τοῦ Μιθραδάτου προσβολὴ καὶ κατάληψις τῆς ἐλευθέρας, ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τοῦ Ἀντιοχικοῦ πολέμου ἐν ἐλευθέρᾳ φιλίᾳ συμμάχου πρὸς τὴν Ῥώμην γενομένης, εἶτα δὲ ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ «ὁμοσπόνδου» Ποντικῆς πόλεως Ἡρακλείας (73 π. Χ.)[11]· ἡ πολιορκία τῆς πόλεως ταύτης ὑπὸ τοῦ Κόττα[12]· ἔπειτα ἡ ὑπὸ τοῦ Λευκίου Μουρήνα καὶ τοῦ Λευκίου Λευκόλλου τῷ 70 π. Χ. πολιορκία καὶ ἡ τελικὴ ἐν μέσῳ δεινῶν καὶ φρικωδῶν σκηνῶν γενομένη κατάληψις τῆς ὑπὸ τοῦ Καλλιμάχου ὑπερασπιζομένης Ἀμισοῦ[13]· οἱ μεγάλοι περὶ τῆς κτήσεως τῆς Ἡρακλείας καὶ τῆς Σινώπης ἀγῶνες, ὧν μετέσχε καὶ Ῥοδία τις ναυ-

[9] Μέμν. κ. 37. 39. 42 ἀρχ. Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 71. Πλουτ. Λευκολλ. κ. Liv. Epit. lib. 93. Aur. Vict. de vir. ill. 74. Eutrop. VI. 6. Oros. VI. 2.

[10] Mommsen. c. 40 Διοδ. ἀποσπ. Σκωριαλ. βιβλ. libr. 30 κξ. ἀρ. 33. Bekker. Διοδ. Βιβλιοθ. τ. 4. σ. 270. Ἀππιαν. κ. 72-76 Πλουτ. Λευκολλ. κ. 9. 10. 12. Στράβ. ΙΒ'. 575 κξ. Cic. pro lege Manil. 8, 20. pro. Arch. κ. 9, 21 pro Muren. 15, 33. Sallust (fragment ἔκδ. Kritz) Hist III. 3. ἀρ. 15. σ 210. IV. 8. ἀρ. 19. σ. 321. V. ἀρ. 10. σ. 362. Liv. Epit. lib. 95. Flor. I 39. Aur. Vict. ἐν εἰρ. τ. Eutrop. VI. 6, 8. Oros. VI. 2. Obsequens c 121. Paul. Diac. Misc. Hist. VI. 16 κξ. πρβλ. Marquardt «Cyzicus» σ. 76 κξ.

[11] Περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων σχέσεων τῆς Ἡρακλείας πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἴδ. παρὰ Μέμνονι ἐν εἰρ. τ. κ. 26. 29. 36. ἀνωτέρω σ. 434. ἴδ. καὶ Kuhn, «Städt. Verfass». τόμ. 2. σ. 140. Περὶ τῆς αἰφνιδίας καταλήψεως αὐτῆς ὑπὸ Μιθραδάτου ἴδ. παρὰ Μέμνονι ἐν εἰρ. τ. κ. 38 καὶ 42 ἴδ. καὶ Στράβ. ΙΒ. 541 *.

* Ἐν τούτοις οὐδὲν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ λέγει ὁ Στράβων περὶ ἐπιθέσεως τοῦ Μιθραδάτου ἐναντίον τῆς Ἡρακλείας. Σ. Μ.

[12] Μέμν. κ. 43.

[13] Μέμν. κ. 45. Πλουτ. Λευκολλ. κ. 14. 15. 19. Ἀππιαν. Μιθραδ. κ. 78 Eutrop. VI. 8. Στράβ. ΙΒ'. 547. Cic. pro leg Manil. 8, 21. Sallust. frgm (ἔκδ. Kritz) Hist IV. ἀρ. 1 κξ. σ. 302 κξ. V. ἀρ. 10 σ. 362. Φλέγοντ. Ὀλυμπ. ἀποσπ. (παρὰ Westermann, script. rer. mir. Gr.)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τικὴ δύναμις, καὶ ἐν οἷς ἡ μὲν Ἡράκλεια ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων τῷ 70 δεινὰς ὑποστᾶσα κακώσεις [14], ἡ δὲ Σινώπη κατελήφθη ἐπίσης ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων τῷ αὐτῷ ἔτει [15]· ταῦτα πάντα εἰσὶν ἀξιολογώταται καὶ ἐν μέρει καταπληκτικαὶ στιγμαὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνισμοῦ. Πάντως δὲ μέγα εἰς τοὺς Ἕλληνας εὐτύχημα ἦτο ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἀρχιστράτηγοι οἱ διεξαγαγόντες τὸν κατὰ τοῦ Μιθραδάτου πόλεμον τοῦτον, μάλιστα μὲν ὁ Λ. Λεύκολλος, εἶτα δὲ (ἀπὸ τοῦ 66 μ. Χ.) ὁ Γνάϊος Πομπήϊος ἠσθάνοντο παλμοὺς ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ δὲν ἠσθάνοντο τὴν διάθεσιν, ὡς ὁ Σύλλας, νὰ ἐπαυξήσωσι τὰ ἀπαραίτητα τοῦ πολέμου δεινὰ διὰ πράξεων βαρείας ἐκδικήσεως. Ὁ Λεύκολλος, ὑφ' οὗ φιλανθρώπως ἐκανονίσθη ἡ οἰκονομικὴ θέσις τῶν Ἀσιατικῶν χωρῶν, ὡς ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σ. 494 σημ. 1) ἐποιησάμεθα λόγον, ἐξησφάλισεν ἐκ νέου τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν πιστὴν πόλιν Κύζικον, αὐξήσας σημαντικῶς καὶ τὴν ἐπικράτειαν τῆς πόλεως ταύτης, ἧς οἱ πολῖται ἦσαν ἔτι πιστότατοι εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν Ἑλληνικὴν χρηστότητα καὶ εἰς τὸ κράτιστον πολίτευμα, αὐτῶν τὸ ἐξυμνούμενον ἔτι ὑπὸ τοῦ Στράβωνος σὺν τοῖς πολιτικοῖς θεσμοῖς τῆς Μασσαλίας καὶ τῆς Ῥόδου [16]. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Λεύκολλος δὲν ἠδυνήθη νὰ κωλύσῃ τὴν δεινὴν τῆς Ἀμισοῦ ὑπό τε τῶν ἐξηγριωμένων Ῥωμαίων στρατιωτῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτῆς ἀμυντόρων κάκωσιν [17] καὶ ὅτι καὶ ἐν τῇ ἁλώσει τῆς Σινώπης ἠρκέσθη ἁπλῶς νὰ σώσῃ τοὐλάχιστον ἀπὸ ὁλοσχεροῦς καταστροφῆς τὴν πόλιν, ἥτις δεινὰς ὑπέστη συμφορὰς καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων αὐτῆς ἀμυντόρων (διοικουμένων ὑπὸ τοῦ πειρατοῦ Σελεύκου, καὶ τοῦ Ποντικοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως Βακχίδου καὶ τῶν

[14] Μέμν. κ. 47. 49. 50. 51. 52. 59 κξ. Ἀππιαν. κ. 82 τέλ.

[15] Μέμν. κ. 54. Πλουτ. Λευκ. κ. 23. Ἀππιαν. κ. 83. Cic. ἐν εἰρ. τ. Eutrop. ἐν εἰρ. τ. Oros. VI. 3.

[16] Ἰδὲ Στράβ. ΙΒ. 575 καὶ 576. Tacit. Annal IV. 36. Sueton. Tiber. c. 37. ἴδ. καὶ ἀνωτ.

[17] Μέμν. κ. 45. Πλουτ. Λευκολλ. κ. 19.

στρατηγῶν Λεονίππου καὶ Κλεοχάρους) ὡς καὶ ὑπὸ τῶν εἰσορμησάντων ἐπὶ τέλους Ἰταλικῶν στρατευμάτων[18]. Ἀλλ' ὁ Λεύκολλος μετὰ τὰς καταστροφὰς ταύτας εἰργάσθη δραστηρίως, ἵνα ἔλθῃ εἰς ἀποτελεσματικὴν ἀρωγὴν τῶν δυστήνων τούτων Ἑλληνικῶν πόλεων. Ἀμφότεραι αἱ πόλεις τῆς μεγίστης ἐκ μέρους αὐτοῦ ἔτυχον ἐπιμελείας καὶ παντὶ τρόπῳ προήχθησαν εἰς νέαν εὐημερίαν, ἐκηρύχθησαν δ' ἀμφότεραι μὲν αὐτόνομοι, ἡ δ' Ἀμισὸς καὶ σύμμαχος, προστεθείσης εἰς τὴν ἐπικράτειαν αὐτῆς καὶ σημαντικῆς ἐκτάσεως γῆς[19]. Καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἡ Ἡράκλεια, εἰ καὶ ἐνταῦθα οἱ κάτοικοι μετ' ἰδιαιτέρας ζωηρότητος μετέσχον τῆς κατὰ τῶν πολιορκούντων Ῥωμαίων ἀμύνης, μετὰ τὰ πολλὰ δεινοπαθήματα, ἃ ὑπέστη μετὰ τὴν ἅλωσιν ὑπὸ τῆς τραχύτητος τοῦ στρατηγοῦ Κόττα, ἀνεκτήσατο πάλιν «τὴν ἐπικράτειαν καὶ τὸν λιμένα αὐτῆς» καὶ ἀνῆλθεν αὖθις βαθμηδὸν εἰς ἀνεκτὴν κατάστασιν εὐημερίας[20]. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα καὶ ὁ τοῦ Λευκόλλου εὐτυχὴς ἀνταγωνιστὴς καὶ διάδοχος ἐν τῷ Ἀσιατικῷ πολέμῳ (66-62 π. Χ.) Γναῖος Πομπήϊος, εἰς ὅν, ὡς γνωστόν, ἔλαχεν ἡ ὁριστικὴ διαρρύθμισις τῶν πραγμάτων τῆς ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν

[18] Μέμν. κ. 53. 54. Πλουτ. Λευκολλ. κ. 23. Στράϐ. ΙΒ'. 546. Oros. VI. 3.

[19] Μέμν. κ. 45. Πλουτ. Λευκολλ. κ. 19. 23. Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 83. Oros. ἐν εἰρ. τ Plin. Epist. X. 92. 93. 94. Πρϐλ. Kuhn, städt. Verf. τόμ. 2. σ. 16. 20. 44. Becker-Marquardt, «zur Statistik» σ. 18. καὶ Röm. Alt. III σ. 147. 153 κξ. 334. Τότε δὲ κατὰ Πλούταρχον (ἐν εἰρ. τ.) οἱ πρότερον (ἴδ. σ. 451) ἕνεκα τῆς τυραννίας τοῦ Ἀριστίωνος εἰς Ἀμισὸν φυγόντες Ἀθηναῖοι ἐπέμφθησαν εἰς Ἀθήνας μετὰ πλουσίων δωρεῶν. Ἴδ. σελ. 451. Περὶ Ἀμισοῦ ἴδ. ἔτι Δ. Καισ. 42. 46. 48. Στράϐ. ΙΒ. 547. Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 120. Plin. N. H. VI. 2 (2) 7. [Παρὰ Πλινίῳ (4 (4), 11) καὶ ἡ Τραπεζοῦς φαίνεται ἐλευθέρα] καὶ Eckhel. D. N. II. σ. 347-349. Περὶ Σινώπης ἴδ. καὶ Ἀππιαν. ἐν εἰρ. τ. 2 (2), 7. Ulpian. Digest. 4, 15, 1. §. 10. Ἡ πόλις ἔλαϐε τῷ 45 π. Χ. Ῥωμαίους ἀποίκους πεμφθέντας ὑπὸ τοῦ Ἰουλ. Καίσαρος. Ἴδ. καὶ Στράϐ. ΙΒ'. 546. Plin ἐν εἰρ. τ. πρϐλ. Pauly, Realencyclop. τ.6. λ. Σινώπη (Sinope). Zumpt Epigr. τόμ. 1. σ. 316 κξ. Eckhel II. p. 392. Böckh. C. I. ἀρ. 4164.

[20] Μέμν κ. 59 κξ. Ὅτι καὶ ἡ Ἡράκλεια ὕστερον αὖθις ἐκηρύχθη ἐλευθέρα, περὶ τούτου οὐδεμίαν εὑρίσκω ἐν ταῖς πηγαῖς εἴδησιν· φαίνεται ὅμως ὅτι τοιοῦτό τι δὲν ἐγένετο· παρϐλ. καὶ Kuhn, ἐν εἰρ. τ. σ. 140. Βραδύτερον ἔλαϐεν ἐπὶ τοῦ Καίσαρος, ὅπως ἡ Σινώπη, Ῥωμαϊκὴν ἀποικίαν. Στραϐ. ΙΒ. 542 καὶ ἴδ. Zumpt ἐν εἰρ. τ. σ. 317. Becker-Marquardt, σ. 153. 334.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κυριαρχίαν περιελθούσης Ἀνατολῆς εἰργάσθη ζωηρῶς, ἵνα προαγάγῃ κατὰ δύναμιν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Συρίᾳ τὸ σύστημα τοῦ ἐσωτερικῶς αὐτονόμου βίου τῶν πόλεων κατὰ τρόπον ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν τῆς Ἑλληνομακεδονικῆς περιόδου Ἑλληνικῶν αὐτονόμων πόλεων[21]. Τότε δὲ καὶ ἡ δύστηνος Μιτυλήνη, αὐτὴ μάλιστα διὰ τῆς ῥοπῆς, ἣν ἤσκει ἐπὶ τὸν Πομπήϊον εἷς τῶν πολιτῶν αὐτῆς, ὁ ἱστορικὸς Θεοφάνης, ἀνέλαβε τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς[22]· καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἕνεκεν εὐγνωμοσύνης διὰ θείων τιμῶν ὕστερον ἑώρταζον τὴν μνήμην τοῦ Θεοφάνους[22α]. Μεθ' ὅλα ταῦτα, τὰ ἐπακολουθήματα τοῦ βαρέος Μιθραδατικοῦ πολέμου ἔμειναν ἐπὶ μακρὸν ἔτι χρόνον αἰσθητὰ ἐν ταῖς χώραις τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων. Πενία καὶ πίεσις ὑπὸ χρεῶν, πλεῖστοι ὅσοι φόνοι καὶ ληστρικαὶ ἐπιδρομαί, ταραχαὶ ἐν ταῖς πόλεσι, ἔτι δὲ σύλησις τῶν ἱερῶν, ἦσαν τὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν συμβαίνοντα. Καὶ ἂν ἔτι πόλεις τινὲς κατ' ἰδίαν ταχέως ἀνέλαβον τὴν εὐημερίαν αὐτῶν καὶ οἰκογένειαί τινες ἐγχώριοι ἐκτήσαντο σημαντικὸν πλοῦτον, καθόλου ὅμως μόλις ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς τῶν Καισάρων ἡγεμονίας ἀνέτειλαν κρείττονες ἡμέραι εἰς τὰς χώρας ταύτας. Εἶναι δὲ ἐκπληκτικῶς χαρακτηριστικὸν ὅτι ἱκανὸν ἤδη χρόνον (61 π. Χ.) πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῶν μεγάλων περὶ τῆς ἱδρύσεως τῆς αὐτοκρατορίας ἐμφυλίων πολέμων τῶν Ῥωμαίων τῶν συμπληρωσάντων τὴν καταστροφὴν τῶν δυστυχῶν

[21] Πρβλ. Mommsen R. G. τόμ. 3. σ. 140. 143 κξ. καὶ ἴδ. Δ. Κασσ. 37, 20. Ἰωσηππ. Ἀρχαιολ. ΙΓ', 24.

[22] Vellei. II 18. Πλουτ. Πομπ. κ. 42 πρβλ. εἶτα Plin. N. H. V. 31 (39) 139. Στράβ. ΙΙΓ'. 617. Δ. Χρυσοστ. Β. σ. 621. 622. Τότε δὲ λέγεται ὅτι καὶ ἡ Φώκαια, ἥτις ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν Ἀριστόνικον προσχωρήσεως αὐτῆς (σ. 428-429) δεινῶς ἐμισεῖτο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ μόνον διὰ τὰς ὑπὲρ αὐτῆς μεσιτείας τῆς ἀποικίας Μασσαλίας εἶχε διαφύγει τὴν καταστροφὴν (Justin, 37, 1), ἔλαβε τὴν αὐτονομίαν παρὰ τοῦ Πομπηΐου χαριζομένου καὶ τούτου πρὸς τοὺς Μασσαλιώτας· πρβλ. Δ. Κασσ. 41, 25. Lucan. Pharsal. V. 53.

[22α] Tacit Annal. VI. 18. Πρβλ. Eckhel D. N. II. 504. Mionnet, «de Gr. et Rom. num». III. σ. 47. ἀρ. 108 καὶ VI. 36. Visconti, Iconographie Gr. p. 232. 236. Müller fr. h. Gr. III. p. 312.

τούτων χωρῶν, πόλεις μεγάλαι, οἷαι ἡ Σάμος καὶ ἡ Ἁλικαρνασσός, ἔκειντο σχεδὸν ὡς ἐρείπια, ἐγκαταλελειμμέναι ὅλως ὑπὸ τῶν οἰκητόρων αὐτῶν [23].

Πρὸς ἐπαύξησιν τῆς δεινῆς ἀθλιότητος τῶν Ἑλλήνων τούτων συνετέλει καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου μέχρι τοῦ 67 π. Χ. ὀλέθριά τις δύναμις διατελοῦσα ἐν στενωτάτῃ συναφείᾳ πρὸς τοὺς ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων, πολέμους τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου, ἧς ἡ ἱστορία ἐπανάγει ἡμᾶς συγχρόνως εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλήνων· ἡ πειρατεία δηλονότι τῶν ἡμερῶν ἐκείνων. Παρετηρήσαμεν ἤδη ἐν οἰκείῳ τόπῳ (σ. 441), ὅτι ὁ Μιθραδάτης τοὺς ἐν τῇ ἀνατολικῇ Μεσογείῳ ἐξ ἀρχαίων χρόνων ἐπιχωριάζοντας πειρατὰς εἶχε μεταχειρισθῆ ὡς συμμάχους κατὰ τῆς Ῥώμης. Μετὰ τὴν κλασσικὴν περιγραφήν, ἣν ἔδωκεν ἡμῖν νεώτερός τις ἱστορικὸς περὶ τοῦ πράγματος [24], δὲν ἐπιχειροῦμεν νὰ διαγράψωμεν ἐνταῦθα ἐν μακρογραφίᾳ εἰκόνα τινὰ τοῦ πειρατικοῦ βίου· ἀρκεῖ ἡμῖν νὰ εἰκονίσωμεν ζωηρότερον τὰ καιριώτατα αὐτῆς καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ σημαντικώτατα σημεῖα. Τὸν πυρῆνα τῶν πειρατῶν τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου ἀπετέλουν ἐν ἀρχῇ οἱ ἄγριοι κάτοικοι τῆς τραχείας, ἀποκρήμνου, εἰς τὰς νοτίας κλιτύας τοῦ Μικρασιανοῦ Ταύρου κειμένης χώρας, μάλιστα δὲ τῆς δυτικῆς («Τραχείας») Κιλικίας καὶ τῶν ἐγγὺς κειμένων χωρῶν, πλὴν δὲ τούτων καὶ οἱ

[23] Cic. ad Quint fr. I, 1. 8, 25. Πιθανώτατα ὁ φόβος τῶν πειρατῶν (πρβλ. Mommsen R. G. τ. 3 σ. 39. Zunck. σ. 10 κξ.), περὶ ὧν θέλομεν ὁμιλήσει εὐθύς, συνετέλεσε πολὺ εἰς τοῦτο. Κατὰ Κικέρωνα (ἐν εἰρ. τ.) ὁ τοῦ μεγάλου τούτου ῥήτορος ἀδελφὸς Κόϊντος, ὢν διοικητὴς τῆς Ἀσίας κατὰ τὰ ἔτη 61-59, εἰργάσθη πάσῃ δυνάμει ἵνα καὶ ἐν τούτοις καὶ ἐν ἄλλοις σημείοις μετριάσῃ ἔν τινι μέτρῳ τὸ κακὸν (ἄλλως παρέστησε ταῦτα ὁ Σουητώνιος Octav. 3), ἀφοῦ ὁ προκάτοχος αὐτοῦ Λ. Οὐαλέριος Φλάκκος τῷ 62 π. Χ. εἶχε καταλίπει δύσφημον ὄνομα ἕνεκα τῶν δεινῶν αὐτοῦ καταπιέσεων. Πρβλ. Meier, Pergam. Reich. σ. 421. Drumann, Gesch. Roms. τομ. 6 σ. 722 κξ. καὶ τ. 5. σ. 619 κξ. Pauly R. E. τ. 6 ἐκδ. 2. σ. 2235. καὶ 23 46.

[24] Mommsen R. G. τόμ. 3. ἔκδ. 3. σ. 38 κξ. πρβλ. καὶ Drumann Gesch Rom τόμ. 4. σ. 342 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κρῆτες (σ. 404) εἶχον σπουδαιότατον μέρος ἐν τῇ τοσοῦτον ἐπονειδίστῳ ταύτῃ ὅσον καὶ ἐπικερδεῖ ἐργασίᾳ. Ἀλλ' οἱ πειραταὶ οὗτοι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου εἶχον καταστῇ ἄντικρυς αὐτοτελὴς πολιτικὴ δύναμις· περιπλέον ἡ πειρατεία εἶχε προσλάβει ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων, συνεργείᾳ πολλῶν περιστάσεων, ἀνήκουστον ὅλως ἔκτασιν καὶ νέον ὅλως χαρακτῆρα. Μετὰ τὴν εἰρήνην, ἣν ὁ μέγας προστάτης καὶ σύμμαχος αὐτῶν Μιθραδάτης τὸ μὲν πρῶτον τῷ 84, εἶτα δὲ τῷ 81 π. Χ. συνωμολόγησε πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Σύλλα δεσποζομένην Ρώμην, οἱ φιλοκίνδυνοι καὶ φιλάρπαγες πειραταὶ εἰργάζοντο ἐπὶ ἰδίῳ αὐτῶν κινδύνῳ καὶ ὠφελείᾳ. Καὶ ἐνῷ προσήρχοντο εἰς αὐτοὺς πολυάριθμα λείψανα τοῦ Ποντικοῦ στρατοῦ, τολμηροὶ ἐκ Πόντου πειραταὶ καὶ ἀπολελυμένοι στρατιῶται, προσελάμβανον νῦν οἱ πειραταὶ διαρκῶς πολυπληθῆ ἐπικουρίαν καὶ ἐκ τῶν ἑλληνομακεδονικῶν καὶ ἑλληνικῶν πόλεων τῆς ὑπὸ Ῥωμαίοις Ἀσίας. Ἑκατοντάδες Ἑλλήνων, οἵτινες ἢ τοσοῦτον ἔνοχοι ἀπέναντι τῶν Ρωμαίων κατέστησαν, ὥστε οὐδεμίαν παρὰ τούτων ἠδύναντο νὰ προσδοκῶσι χάριν, ἢ δὲν ἤθελον νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Σύλλα καὶ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ ἐφαρμοσθέντα μέτρα παλινορθώσεως, πρὸ πάντων δὲ μεγάλα πλήθη δυστήνων πολιτῶν, ὧν ἡ περιουσία εἶχε καταστραφῇ διὰ τοῦ πολέμου εἶτα δὲ καὶ ὑπὸ τὴν δεινὴν πίεσιν τῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἐπιβληθέντων πολεμικῶν φόρων καὶ διὰ τῶν φοβερῶν βιαιοτήτων τῶν Ῥωμαίων τοκιστῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἄνδρες κρείττονας κατέχοντες θέσεις, οἵτινες παρίσταντο ἁπλῶς ὡς τολμηροὶ τυχοδιῶκται· οὗτοι πάντες κατὰ τὰ πρῶτα μετὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου Μιθραδατικοῦ πολέμου ἔτη μετέστησαν εἰς τοὺς πειρατάς[25]. Παραλείπομεν νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν Ῥωμαίων καὶ Ἰταλῶν δημοκρατικῶν πάσης ἀποχρώσεως, οἵτινες ἕνεκα τῶν αἱματηρῶν τοῦ Σύλλα ἐναν-

[25] Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 63 92. 119. Πλούτ. Πομπ. κ. 24. Δ. Κασσ. ΛϚ'. 3 καὶ 4. Ζωνάρ. Ι'. 3 ἀρχ. Oros VI. 4, ἀρχ.

τίον τῶν ἡττημένων ἐν Ἰταλίᾳ ἀντιπάλων αὐτοῦ καταδιωγμῶν ἐζήτουν σωτηρίαν ἐν τῷ ἀνοικτῷ πελάγει. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡ πειρατεία ἔλαβε βαθμηδὸν νέον ὅλως χαρακτῆρα. Μετὰ τὴν τελείαν τοῦ Σύλλα ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ νίκην, ἡ πειρατεία ἐν τῇ καθόλου μορφῇ αὐτῆς φέρουσα χροιὰν ἑλληνικὴν ἐπεκτείνεται ἐφ' ὅλην τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ὡς πόλεμος ἐπίσημος, ὃν οἱ ἐπὶ τῆς ἠπείρου ἡττημένοι καὶ καταπεπατημένοι λαοὶ διεξάγουσιν ἀπὸ θαλάσσης, κυρίως μὲν κατὰ τῆς Ρώμης, καὶ ἰδίᾳ κατὰ τῶν κυβερνώντων αὐτὴν τότε ἀριστοκρατικῶν, ἅμα δὲ καὶ κατὰ πασῶν τῶν εὐπορουσῶν τάξεων πάντων τῶν ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει λαῶν. Τὸ κράτος τῶν πειρατῶν, ὅπερ ἐκτήσατο ἐπὶ τέλους δύναμιν χιλίων πλοίων καὶ πολλῶν ὀχυρῶν χωρίων[26], μετὰ πλήθους ναυάρχων αὐτοῦ καὶ τῶν ἐρυμνῶν ἐν ταῖς λιμέναις ἀφθονούσαις, ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ κρημνώδεσι παραλίαις τῆς νοτίας Μικρᾶς Ἀσίας, Συρίας, καὶ τῶν νήσων Κύπρου καὶ μάλιστα Κρήτης ἐρεισμάτων αὐτοῦ, ἐγένετο δύναμις καλῶς ὠργανωμένη καὶ πάντοτε ἑτοιμοπόλεμος. Ἀλλ' ἡ δύναμις αὕτη ἦτο λίαν ἐπικίνδυνος εἴς τε τὴν Ῥώμην καὶ εἰς τὴν ἐν ἁπάσῃ τῇ Μεσογείῳ, ὡς εἶχον νῦν τὰ πράγματα, συγκοινωνίαν, καὶ ἰδίως εἰς τὴν εὐημερίαν τῶν ἑλληνικῶν παραλίων καὶ νήσων, διότι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον οὐδεμία ὑπῆρχεν ὠργανωμένη δύναμις ναυτικὴ δυναμένη ν' ἀντιμετωπίσῃ τοὺς πειρατάς. Οἱ Ῥωμαῖοι πρὸ πολλοῦ ἤδη εἶχον ἀμελήσει ὁλοσχερῶς τοῦ Ἰταλικοῦ καθόλου ναυτικοῦ· καὶ ἡ κυβέρνησις, ἀλλεπαλλήλως ἀπὸ τοῦ 91 π. χ. ἐπερχομένων τῶν ἐπαναστάσεων, ἐπὶ ἔτη, καὶ μετὰ τὴν τοῦ Σύλλα ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ ἐπικράτησιν, ἀπησχολεῖτο ὑπὸ σοβαρῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ἱσπανίᾳ ταραχῶν καὶ πολέμων. Πρὸς τού-

[26] Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πλοίων ἴδ. Πλουτ. Πομπ. κ. 24. Ζωναρ. Ι. 3 ἀρχ. περὶ τῶν ὑφόρμων ἢ στρατοπέδων αὐτῶν πρβλ. Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 92. 93. 96 ἀρχ. Πλουτ. Πομπ. κ. 24. Ὁ ἀριθμὸς τῶν 400, κατὰ Πλούταρχον (ἐν εἰρ. τ.) καὶ Ζωναρᾶν (ἐν εἰρ. τ.), ὑπὸ πειρατῶν κυριευθεισῶν πόλεων ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς τὰς ὑπ' αὐτῶν ἐκπορθηθείσας καὶ ληστευθείσας πόλεις, ἢ εἰς τὰς διαρκῶς ὑπ' αὐτῶν κατεχομένας θέσεις.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοις, ἐφ' ὅσον νῦν τὸ κράτος τῆς Ῥώμης ἐξετείνετο ἐν τῇ Ἀνατολῇ, πανταχοῦ, μόνης τῆς Ρόδου ἴσως ἐξαιρουμένης, τὸ ἀρχαῖον ναυτικὸν κράτος καὶ δύναμις, ἰδίως τῶν ἑλληνικῶν καὶ τῶν ἀπὸ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων ἐξηλληνισμένων πόλεων καὶ πολιτειῶν ἐξηφανίζετο ἀπὸ τῶν θαλασσῶν. Ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις ἰδίως αἱ ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικαὶ παραλίαι ἔπαθον τρομερὰ ὑπὸ τῶν πειρατῶν δεινοπαθήματα. Αἱ Ἑλληνικαὶ θάλασσαι μετὰ τῶν ἀναριθμήτων αὐτῶν λιμένων, νήσων καὶ παντοειδῶν κρυπτηρίων φωλεῶν ὑπῆρξαν ἐν παντὶ χρόνῳ, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἱστορίας μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, προσφιλὴς ἑστία τῆς πειρατείας, ἐνόσῳ ἀξιόμαχός τις ναυτικὴ δύναμις (ὡς παραδείγματος χάριν ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις αἱ Ἀθῆναι ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀκμῆς αὐτῶν, εἶτα δὲ ἡ Ρόδος πρὸ τοῦ νὰ κλονηθῇ ἡ δύναμις αὐτῆς μετὰ τὸν Περσικὸν πόλεμον) δὲν ἤσκει ἐνταῦθα ἐπιμελῆ τινα καὶ συστηματικῶς διευθυνομένην θαλασσίαν ἀστυνομίαν. Ἀλλὰ νῦν ἡ φύσις τῆς θαλάσσης ταύτης ὠφέλησεν, ὡς εἰκός, τὰ μέγιστα τὴν πειρατείαν. Οὕτως ἀναφέρεται ὅτι ἤδη κατὰ τὸ ἔτος 84 π. Χ., ὅτε ὁ Σύλλας συνωμολόγησεν ἐν Ἀσίᾳ τὴν πρὸς τὸν Μιθραδάτην εἰρήνην αὐτοῦ, οἱ πειραταὶ δὲν ἠρκοῦντο πλέον νὰ συλλαμβάνωσιν ὁδοιπορικὰ καὶ ἐμπορικὰ πλοῖα, ἀλλ' ἐπεχείρουν φανερὰς καὶ ἐπιτυχεῖς ἐπιθέσεις ἐναντίον λιμένων καὶ ὀχυρῶν πόλεων (ὕστερον δέ, κατὰ τὰς περιστάσεις, καὶ ἐναντίον χωρίων ἱκανῶς ἀπὸ τῆς παραλίας μακρὰν κειμένων). Αἱ πόλεις Ἴασος, ἡ Σάμος μετὰ τοῦ Ἡραίου αὐτῆς, αἱ Κλαζομεναί, ἡ Σαμοθράκη προσεβλήθησαν τότε καὶ ἐλεηλατήθησαν· καὶ νῦν, ὡς βραδύτερον, ἄνδρες πλούσιοι ἀπήγοντο αἰχμάλωτοι, ἵνα βίᾳ ἀποτίσωσι λύτρα· ἐκ τοῦ περιφήμου δὲ ἱεροῦ τῆς Σαμοθράκης ἐσυλήθησαν θησαυροί, ὧν ἡ ἀξία ἀνήρχετο εἰς χίλια τάλαντα[27]. Ἐν τούτοις ἡ δυστυχία ἡ ἐπιγι-

[27] Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 63. 92. 119. Πλουτ. Πομπ. κ. 24 Cic. pro lege Manil. c. 12. 33. πρβλ. πάντως Δ. Κάσσ. ΛΖ'. 4 καὶ 5. Cic. pro lege Manil. c. 11. καὶ 12. 18. Pauly, Realencyclop. τόμ. 1 ἔκδ. 2. σ. 19 47 κξ.

νομένη ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἐπ' ἀμφοτέρας τὰς ὄχθας τοῦ Αἰγαίου ἐκ τῶν ληστρικῶν τούτων ἐπιδρομῶν, τὰ ἄφατα δεινά, ἄτινα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὡς ἐν πᾶσι τοῖς χρόνοις, οὕτω καὶ τότε θὰ ἦσαν συνδεδεμένα μετὰ τοῦ πειρατικοῦ πολέμου, μετὰ τοῦ τρόπου δηλονότι, καθ' ὃν τολμηροὶ λῃσταὶ καὶ ἀπεγνωσμένοι φυγάδες διεξῆγον τὸν πόλεμον αὐτῶν, διαφεύγουσι τὸ πλεῖστον πᾶσαν εἰδικωτέραν περιγραφήν. Αἱ διεσπαρμέναι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσιν εἰδήσεις διδάσκουσιν ἡμᾶς ἁπλῶς πράγματα ἰδιαιτέρως ζωηρὰν ἐντύπωσιν εἰς τὴν μνήμην τῶν συγχρόνων ἐμποιήσαντα. Ἐν Ἀσίᾳ δὲν ἐβράδυναν ἡ Κνίδος καὶ ἡ Κολοφὼν[28] μετὰ τοῦ ἐγγὺς κειμένου ἐν Κλάρῳ περιφήμου ναοῦ καὶ μαντείου τοῦ Ἀπόλλωνος, ὡς καὶ ὁ περίφημος τῶν Βραγχιδῶν ἐν Διδύμοις, παρὰ τὴν Μίλητον, ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος νὰ συναριθμηθῶσι εἰς τὰς πρότερον λεηλατηθείσας πόλεις. Ἐν δὲ τῇ ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ μετὰ τῶν λίαν ἐκτεταμένων ἀνυπερασπίστων παραλίων καὶ ὅρμων αὐτῆς καὶ ἐν ταῖς νήσοις οὐδεμία πλέον ἐν ταῖς εὐρείαις χώραις ὑπῆρχεν ἀσφάλεια ἀπὸ τῶν πειρατῶν[29]· πρὸ πάντων δὲ τὰ τῶν θεῶν ἱερὰ ἦσαν τὰ ἐξεγείροντα τὴν ἁρπακτικὴν ὄρεξιν αὐτῶν. Ὅπως δὲ ἐν Ἀσίᾳ δὲν ἐφείσθησαν οὗτοι τῶν σεπτοτάτων ἱερῶν, οὕτω καὶ ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Ἑλλάδι διηρπάγησαν ὑπ' αὐτῶν ἀλλεπάλληλα καὶ ἀνηλεῶς τὸ ἱερὸν τῆς Χθονίας Δήμητρος ἐν Ἑρμιόνῃ, τὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ, τὸ τοῦ Ποσειδῶνος ἐν τῷ Ἰσθμῷ, τὰ ἐν τῇ νήσῳ Καλαυρίᾳ καὶ ἐν Ταινάρῳ, τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀκτίου καὶ ἐν τῇ νήσῳ Λευκάδι, καὶ τὸ περιφημότατον ἱερὸν τῆς Ἥρας ἐπὶ τοῦ λόφου Εὐβοίας ἐν Ἄργει[30].

[28] Cic. pro lege Manil. c. 12, 33. Πλουτ. Πομπ. κ. 24 Pauly, ἐν εἰρ. τ.

[29] Περὶ τοῦ εἰς πειρατὰς τοσοῦτου ἐπικαίρου γεωγραφικοῦ σχηματισμοῦ τῆς Ἑλλάδος πρβλ. καὶ Finlay, Greece under the Romans, σ. 35-36. (Γερμαν. μετάφρ. Griechenl. unter den Römern, σ. 26). Πρβλ. καὶ περὶ τῶν νήσων Böckh, C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2335 σ. 259 κξ. ἀρ. 2347 σ. 278 καὶ Append ἀρ. 2263. σ. 1032. καὶ Ross, «Archäol. Aufsätze» II σ. 646 κξ.

[30] Πλουτ. Πομπ. κ. 24. καὶ καθόλου Ζωναρ. I. 3, ἀρχ. Πρβλ. Curtius, Peloponn. τόμ. 2. σ. 455. 459 κξ. 579. 421. 541. 450 καὶ 577. 279 κξ. καὶ 396 κξ. καὶ καθόλου τόμ. 1. σ. 79. καὶ 111. Pauly, Realencyclop. τόμ. 1. ἔκδ. 2 σ. 19 47.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἡ Ρωμαϊκὴ κυβέρνησις, ἥτις δὲν ἐβράδυνε νὰ αἰσθανθῇ λίαν ἀλγεινῶς καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ αὐτῇ καὶ ἐν ἁπάσῃ τῇ κατὰ θάλασσαν συγκοινωνίᾳ τὰς ἐκ τῆς πειρατείας προσγινομένας αὐτῇ δυσχερείας, ἐπεχείρησεν ἀληθῶς οὐχ ἅπαξ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν δεινὴν ταύτην τῶν πραγμάτων κατάστασιν. Ἐν τούτοις μακρὰ παρῆλθε σειρὰ ἐτῶν, ἐωσοῦ εὑρεθῇ ὁ τρόπος ὁ ἐπιτήδειος πρὸς ριζικὴν τοῦ κακοῦ θεραπείαν. Ὁ δραστήριος στρατηγὸς Πόπλιος Σερουίλιος Οὐατέας (ὁ Ἰσαυρικὸς) εἶχεν ἐπιχειρήσει ἀληθῶς κατὰ τὰ ἔτη 78-76 π. Χ. ὁρμώμενος ἐκ τοῦ ἀπὸ 102 π. Χ. ὑφισταμένου ἤδη ἐν Κιλικίᾳ Ρωμαϊκοῦ σταθμοῦ πόλεμον ἐναντίον τῶν πειρατῶν μετὰ ζήλου καὶ λαμπρᾶς ἐπιτυχίας διεξαχθέντα, ἰδίᾳ δὲ ἐν ταῖς ὀρειναῖς χώραις τοῦ Ταύρου εἶχεν ἐμπνεύσει πανταχοῦ τρόμον πρὸ τῶν ὅπλων τῶν Ρωμαϊκῶν. Ὅμως ἡ ἐντύπωσις τοῦ τολμηροῦ τούτου ἔργου ἐξηφανίσθη τάχιστα, καθ' ὅσον οἱ Ρωμαῖοι, καίπερ ἐννοοῦντες ὅτι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἔδει νὰ προχωρήσωσιν καθόλου καὶ συστηματικῶς, ὑπέστησαν μετὰ ταῦτα βαρεῖάν τινα ταπείνωσιν. Κατὰ τὸ ἔτος δηλονότι 74 π. Χ. ἡ Σύγκλητος ἔχουσα ὑπ' ὄψει τὸν Μιθραδατικὸν πόλεμον εἶχεν ἀποφασίσει ἵνα εἰς τὸν εὐρεῖαν αὐτοκράτορα στρατιωτικὴν ἀρχὴν περιβληθέντα προπραίτωρα Μάρκον Ἀντώνιον ἀναθέσῃ ἐν εὐρυτάτῳ μέτρῳ καὶ τὴν καταπολέμησιν τῶν πειρατῶν. Τὸ βούλευμα ἦτο καλόν, ἀλλ' ὁ Ἀντώνιος δὲν ἦτο ὁ ἀνὴρ ὁ ἐπιτήδειος ἵνα τοιαύτην τινὰ ἐπιχείρησιν μετ' ἐπιτυχίας ἐκτελέσῃ. Παραλείποντες τὰ περὶ τοῦ νωθροῦ καὶ ἀσυνειδήτου τρόπου τῶν ἄλλων αὐτοῦ διαβημάτων καὶ τὰ περὶ τῶν βαρέων φόρων, δι' ὧν εἶχεν ἐπιβαρύνει ἐν ἀρχῇ τὰς ἐπαρχίας χάριν παρασκευῶν, δι' ἀνεπαρκῶν πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῆς Συγκλήτου ἐφοδιασθεὶς πόρων, ἀναφέρομεν πρὸ πάντων ὅτι ἀπέτυχεν ὁλοσχερῶς ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιχειρηθεῖσα κατὰ τῆς νήσου Κρήτης μεγάλη προσβολή. Ἡ δὲ τῶν Κρητῶν νῦν[31] καὶ πάντοτε μετὰ τῶν πειρατῶν ἕνωσις, ὅπως πρότερον ἡ

[31α] Μέμν. κ. 43. 48. ἴδ. καὶ Sallust. fragm. (ἔκδ. Kritz). Hist. lib. IV. ἀρ. 19 σ. 320.

μετὰ τοῦ Μιθραδάτου ἕνωσις αὐτῶν, κατέστησεν ἐξ ἀνάγκης, ὡς νοεῖται οἴκοθεν, τὴν νῆσον αὐτῶν κυριώτατον σκοπὸν τῆς τῶν Ρωμαίων ἐπιθέσεως. Οἱ Κρῆτες μὴ πτοηθέντες ἐκ τοῦ ἀπειλητικοῦ διαβήματος τοῦ Ἀντωνίου εἶχον συνδράμει καὶ νῦν ἐνεργῶς τοῖς πειραταῖς ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων· καὶ ὅτε ὁ προπραίτωρ διά τινος πρεσβείας ἐζήτησε λόγον παρ' αὐτῶν περὶ τῆς διαγωγῆς αὐτῶν, ἀπέρριψαν μετ' αὐθάδους χλευασμοῦ τὴν ἀξίωσιν ταύτην[31]. Καὶ νῦν ὁ Ρωμαῖος ναύαρχος ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν πολεμικῶν πλοίων τοῦ Βυζαντίου[32] καὶ ἄλλων παραθαλασσίων πόλεων ἐστράφη μεθ' ὅλης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως ἐναντίον τῆς Κρήτης. Ἀλλ' ὁ Ἀντώνιος εἶχεν ὑποτιμήσει λίαν τὴν δύναμιν τῶν πολεμίων. Ὁ τραχὺς νησιωτικὸς λαός, διηρημένος ἄλλως ὑπὸ διηνεκῶν πρὸς ἀλλήλας ἐρίδων τῶν πόλεων αὐτοῦ, ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν μισητῶν Ρωμαίων μετὰ δυνάμεως ἡνωμένης. Οἱ ἀρχηγοὶ αὐτοῦ, οἱ στρατηγοὶ Λασθένης καὶ Πανάρης, οἱ Κυδωνιᾶται, ἦσαν στρατηγοὶ δεξιοὶ καὶ ἔμπειροι. Καὶ ὅτε ὁ Ρωμαῖος ναύαρχος ἐν τῇ κουφονοίᾳ καὶ ἐν τῇ μωρᾷ ὑπεροψίᾳ αὐτοῦ λογιζόμενος ἑαυτὸν ἤδη νικητὴν ἐπλησίαζεν εἰς τὴν νῆσον, τότε ἡττήθη καθ' ὁλοκληρίαν ἐν ναυμαχίᾳ. Τὸ μέγιστον μέρος τοῦ στόλου αὐτοῦ κατεστράφη· καὶ οἱ Κρῆτες τὰ δεσμὰ τὰ εὑρεθέντα ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν πλοίων, τὰ προωρισμένα πρὸς δέσμευσιν τῶν αἰχμαλωτισθησομένων ἐχθρῶν, μετεχειρίσθησαν ἵνα τοὺς ῥωμαίους αἰχμαλώτους, ἐν οἷς καὶ τὸν ταμίαν τοῦ Ἀντωνίου, ἐν τῇ θριαμβευτικῇ αὐτῶν εἰς Κυδωνίαν ἐπανόδῳ δέσωσιν ἐπὶ τῶν ἱστῶν καὶ τῶν ὁπλισμάτων τῶν πλοίων αὐτῶν καὶ οὕτω παραστήσωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν θέαν τοῦ λαοῦ[33]. Ἀλλ' ὁ Ἀντώνιος, ὅστις φαί-

[31] Ἀππιαν. Σικελικῆς κ. 6. ἀρχ.

[32] Πρβλ. Tacit. Annal. XII. 62. ἀρχ.

[33] Πρβλ. Ἀππιαν. Σικελ. κ. 6. Ἐμφυλ. Α. 111. Flor. I. 41. Liv. Epit. lib. 97. Sallust. frgm (ἔκδ. Kritz) hist. III. ἀρ. 65, 66. σ. 242. Ψευδασκών. παρὰ Κικέρωνι, In Verr. σ. 206. Or. καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις Drumann, τόμ. 1. σ. 63 κξ. τ. 4. σ. 397 κξ. Höck, Kreta. τόμ. 3. σ. 501 κξ. Pauly, R. E. τ. 1. ἔκδ. 2. σ. 1170 κξ. Mommsen, R. G. τόμ. 3 σ. 52. 72 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νεται ὅτι συνωμολόγησεν ἐπὶ τέλους μίαν ἔτι συνθήκην ἀτιμάζουσαν τὴν Ρωμαϊκὴν σημαίαν[34], ἀπέθανε τῷ 71 π. Χ., ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ ὀνείδους, ὅπερ ὑπέστη, χωρὶς νὰ ἴδῃ αὖθις τὴν Ἰταλίαν, κληθεὶς ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ σκωπτικῶς « Κρητικὸς (Creticus) ».

Ἀλλ' ἡ Σύγκλητος ἐνόησεν ἀναγκαίως, ὅτι ἡ ἀνικανότης τοῦ ναυάρχου τούτου εἶχεν ἔτι μᾶλλον ἐπαυξήσει τὸ θράσος τῶν πειρατῶν. Ὁ Ἀντώνιος, οὗ αἱ πρῶται ἐπιχειρήσεις αἱ μέλλουσαι νὰ παρέπωνται πρὸς τὰς τῶν ὑπάτων Κόττα καὶ Λ. Λευκόλλου ἐναντίον τοῦ Μιθραδάτου στρατιωτικὰς ἐργασίας, ἤρξαντο συγχρόνως μετὰ τῶν μεγάλων συγκρούσεων τοῦ τρίτου Μιθραδατικοῦ πολέμου, δὲν ἠδύνατο νὰ κωλύσῃ ἵνα οἱ πειραταὶ ἔν τε τῷ Εὐξείνῳ καὶ ἐν τῷ Αἰγαίῳ παρέχωσιν ἀδιάλειπτον καὶ προθυμοτάτην συνδρομὴν εἰς τὸν βασιλέα τοῦ Πόντου καὶ εἰς τοὺς τούτου ἀρχιστρατήγους. Περιπλέον συνέβη καὶ τόδε: Ὁ λίαν δεξιὸς Λ. Λεύκολλος, ἀρχιστράτηγος ὢν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους μετὰ τοῦ ἐν τοῖς Ἀσιατικοῖς λιμέσι καταρτισθέντος στόλου αὐτοῦ, πλὴν ἄλλων ὑπ' αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ κατενεχθέντων κτυπημάτων, νὰ καταστρέψῃ τῷ 73 π. Χ. κατὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ μέρος τοῦ μετὰ τοῦ Ποντικοῦ στόλου ἡνωμένου ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ἰσίδωρον στόλου τῶν πειρατῶν[35]. (Ὁ Ἰσίδωρος οὗτος ἦτο ὁ αὐτός, ὅστις πρότερον ἐν τῇ «χρυσῇ θαλάσσῃ» τῶν πειρατῶν, ἤτοι ἐπὶ τῆς μεγάλης μεταξὺ Κορώνης, Κρήτης καὶ τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου θαλασσίας ἐμπορικῆς ὁδοῦ, ἦτο ἀρχηγὸς τῶν τολμηρῶν πειρατῶν[36]). Ἀλλ' ὁ αὐτὸς Λεύκολλος ὑπέστη τὸ ἀτύχημα τῆς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σχεδὸν τῶν στολάρχων αὐτοῦ γενομένης τῷ 69 π. Χ. (Ὀλυμπ. 177, 4) ὑπὸ τοῦ ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῶν πειρατῶν Ἀθηνοδώρου ἐπιθέσεως κατὰ τῆς ἀτυχοῦς νήσου Δήλου, « ἧς κατε-

[34] Πρβλ. Διόδ. Μ. 1. ἀρχ.
[35] Flor. I. 40.
[36] Πλουτ. Λευκολλ. κ. 12. πρβλ. Μέμν. κ. 42 (ἐν ἄλλ. 44). Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 77.

στράφησαν μὲν τὰ ἱερὰ καὶ οἱ ναοί, ἐξανδραποδίσθη δ' ἅπας ὁ λαός[37].

Ἐν τούτοις οἱ πειραταὶ καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν[38] διηνεκῶς θρασύτερον κατεπίεζον, τέλος δὲ διὰ τῆς διαρκοῦς παραλύσεως πάσης κατὰ θάλασσαν συγκοινωνίας ἐπήνεγκον ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Ῥώμῃ τὴν καταθλιπτικωτάτην σιτοδείαν καὶ τὴν βαρυτάτην ὑπερτίμησιν. Τότε τέλος οἱ ἐν Ῥώμῃ κατεπειγόμενοι ὑπὸ τοῦ δεινοῦ ὀνείδους, ὅπερ ὑπέστησαν ἐν Κρήτῃ, καὶ ὑπὸ τῆς ἀφορήτου καταστάσης ἀπορίας προέβησαν εἰς μέτρα ἀποφασιστικά· ἐπέβαλλον δὲ τὰ πράγματα αὐτὰ ἵνα, ἀφοῦ πρῶτον ἀποπλύνωσι τὸ Κρητικὸν ὄνειδος καὶ τιμωρήσωσι τὴν βαρεῖαν ὕβριν, ἣν ἡ στρατιωτικὴ τιμὴ τῆς Ῥώμης ὑπέστη διὰ τοῦ Ἀντωνίου, τότε τέλος μετὰ πάσης αὐτῶν τῆς δυνάμεως τραπῶσιν ἐναντίον τοῦ τεραστίου κακοῦ τῆς πειρατείας.

Τὸ ἐναντίον τῶν Κρητῶν φρόνημα τῶν Ῥωμαίων ἦτο, ὡς εἶναι εὐνόητον, λίαν ἐξηρεθισμένον. Οἱ Κρῆτες αὐτοὶ ἐνόουν λίαν καλῶς ὅτι ἡ συνθήκη ἡ συνομολογηθεῖσα ὑπ' αὐτῶν πρὸς τὸν Ἀντώνιον τοσοῦτον ὀλίγον ἔμελλε νὰ προστατεύσῃ αὐτοὺς ἐναντίον τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐκδικήσεως[39α], ὅσον ποτὲ τὸν Ἰουγούρθαν ἡ τούτου πρὸς τὸν ἄθλιον Αὖλον Ποστούμιον συνθήκη τοῦ 109 π. Χ. Διὰ τοῦτο ἐζήτουν νὰ προλάβωσι τὴν ἀπειλοῦσαν αὐτοὺς θύελλαν καὶ ἔπεμψαν (70 π. Χ.) πρεσβείαν εἰς Ῥώμην ἐκ 30 ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν συγκειμένην μέλλουσαν νὰ ἐπιτύχῃ διαλλαγῆς

[37] Πρβλ. Φλέγοντ. ἐν Φωτίου Βιβλιοθ. κωδ. 97. σ. 84 α καὶ Φλεγοντ. Ὀλυμπιάδ. ἀποσπ. (παρὰ Westermann, « Scriptor. rer. mirabil. Graec.), ex libb. incert. σ 212. XII τελ. καὶ ἴδ. Mommsen, R. G. τόμ. 3. σ. 75. Pauly, Realencyclop. τόμ. 1. ἔκδ. 2. σ. 1990. Καὶ νῦν ὁ Γάϊος Οὐαλέριος, εἷς τῶν τοῦ Λευκόλλου ὁπλαρχηγῶν, περιέβαλε τὴν Δῆλον διὰ τείχους ὀχυρῶν αὐτὴν ἐναντίον τῶν πειρατῶν (ἴδ. Φλεγοντ. ἐν εἰρ. τ. Mommsen, σ. 86).

[38] Πρόλ Drumann τόμ. 4. σ. 399 κξ. Mommsen R. G. τόμ. 3 σ. 75 καὶ περὶ τῆς παρατόλμου ἐπιθέσεως τῶν πειρατῶν Ἡρακλέωνος (τῷ 72 π. Χ.) καὶ Πυργανίωνος (τῷ 70 π. Χ.) ἐπὶ τὸν λιμένα καὶ τὸ περίχωρον τῶν Συρακουσῶν ἴδ. Cic. act. in Verr. II. V. 35, 91, 37, 97, 38, 98—101. Oros. VI. 3.

[39α] Πρβλ. καὶ Sallust. frgm. hist. (ἔκδ. Kritz) IV. ἀρ. 19. σ. 320.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τινος καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὰς προτέρας μετὰ τῶν Ῥωμαίων φιλικὰς σχέσεις. Οἱ πρέσβεις ἐνήργησαν ἐν ἀρχῇ παρὰ τοῖς συγκλητικοῖς ἰδίᾳ παρ' ἑκάστῳ ἐν ταῖς κατοικίαις αὐτῶν καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς ἔχουσι πρωτοβουλίαν τινά. Ὅτε οἱ πρέσβεις οὗτοι εἰσήχθησαν πρὸ τῆς Συγκλήτου ἐξήγειραν μὲν μεγάλην ἀγανάκτησιν παρὰ τοῖς συγκλητικοῖς δι' ἣν ἐποιήσαντο ὑπόμνησιν τῆς ἥττης τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν αἰχμαλωσίας Ῥωμαίων ἀνδρῶν (τὴν ὑπόμνησιν ταύτην ἐποιήσαντο οἱ πρέσβεις, διότι φεισθέντες τῆς ζωῆς τῶν αἰχμαλώτων τούτων ἤλπιζον ἀντὶ τῆς πράξεως ταύτης νὰ δρέψωνται τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν Ῥωμαίων). ἀλλ' ἐν τοῖς λοιποῖς τοσοῦτον ἐπιτηδείως προσηνέχθησαν, ὥστε μικροῦ δεῖν ἡ Σύγκλητος προέβαινεν εἰς ἀπόφασιν συνάδουσαν πρὸς τοὺς σκοποὺς αὐτῶν. Ἐν τούτοις τὸ ὄνειδος τοῦτο ἀπετράπη ὑπὸ τοῦ δημάρχου Λεντύλου Σπίνθηρος· οὕτω δὲ ὑπερίσχυσε τοὐλάχιστον ἡ γνώμη τῶν φιλοτίμων ἀνδρῶν, καὶ ἡ ἀξίωσις τῶν πρέσβεων ἁπλῶς καὶ σαφῶς ἀπερρίφθη. Τέλος δὲ ἡ Σύγκλητος ἔδωκεν εἰς τοὺς Κρῆτας τὸ τελεσίγραφον, δι' οὗ ἀπήτει παρ' αὐτῶν τὴν παράδοσιν οὐ μόνον πάντων τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν αὐτομόλων, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν μεγάλων πλοίων καὶ σκαφῶν, ἔτι δὲ τὴν ἀπότισιν προστίμου τετρακισχιλίων ἀργυρῶν ταλάντων (24 ἑκατομμ. χρυσ. δραχμῶν), καὶ τὴν εἰς Ῥωμαίους παράδοσιν τῶν στρατηγῶν Λασθένους καὶ Πανάρους, ἵνα τιμωρηθῶσιν ὑπὸ τούτων κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, τέλος δὲ καὶ τὴν εἰς Ῥώμην ὡς ὁμήρων ἀποστολὴν τριακοσίων ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν τῆς νήσου. Αὐτὴ ἡ Σύγκλητος οὐδαμῶς προσεδόκα ὅτι οἱ Κρῆτες ὄντες ἔτι ἀνίκητοι, ὡς ἦσαν ἔτι τότε, ἤθελον προσχωρήσει εὐθὺς εἰς τοσοῦτον βαρεῖς ὅρους. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ φιλοχρηματία καὶ ἡ πρὸς δωροληψίαν ροπὴ τῶν πλείστων Ῥωμαίων ἀριστοκρατικῶν τῶν χρόνων τούτων ἦτο λίαν γνωστὴ καὶ ὑπῆρχεν εὔλογος φόβος ὅτι οἱ τῆς Κρήτης πράκτορες ἠδύναντο διὰ μεγάλων δωροδοκιῶν τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ῥώμης τῶν ἐχόντων ροπὴν ἐπὶ τὰ πράγματα ἰσχυρὰν νὰ

κατορθώσωσι τὴν ἀναβολὴν ἢ τὸν περιορισμὸν ἢ τὴν ἐντελῆ ματαίωσιν τοῦ ἀναμενομένου πολέμου, διὰ τοῦτο κατὰ τρόπον ἱκανῶς χαρακτηριστικὸν κατέφυγον ἐν ταὐτῷ εἰς ἔργα, δι' ὧν ἔμελλε τότε νὰ καταστῇ ἀδύνατος εἰς τοὺς Κρῆτας ἡ εὕρεσις δανείου ἐν Ῥώμῃ. Ἐν Κρήτῃ αὐτῇ αἱ γνῶμαι ἦσαν ἐν ἀρχῇ διῃρημέναι. Ὑπῆρχεν ἐν τῇ νήσῳ μερίς, πιθανῶς ἐκ πολλῶν εὐπόρων πολιτῶν συγκειμένη, ἥτις ἐφοβεῖτο μεγάλως οἱονδήποτε σοβαρὸν πρὸς τὴν Ῥώμην πόλεμον καὶ δὲν ἐδίσταζε νὰ ἐξαγοράσῃ τοὐλάχιστον τὴν ὕπαρξιν καί τινα σκιὰν τῆς ἀρχαίας αὐτονομίας διὰ τῆς ἀποδοχῆς τῶν μνημονευθέντων χαλεπῶν ὅρων. Ἀλλ' ἡ μερὶς αὕτη οὐδὲν ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ· διότι ὁ Λασθένης καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ ἐξήγειραν ἐπιτηδείως τὰ τολμηρὰ πλήθη τοῦ κατωτέρου ὄχλου ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος αὐτῶν, οὕτω δὲ ἀπεφασίσθη νὰ μὴ ποσχωρήσωσιν εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ νὰ ὑπερασπίσωσι μέχρι τελευταίας ῥανίδος τοῦ αἵματος τῶν πολιτῶν τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν τῆς νήσου καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσι νὰ ὑποστῶσιν τοὐλάχιστον ἔντιμον καταστροφὴν ἀμυνόμενοι μεθ' ὅπλων ἐν ταῖς χερσίν [39].

Ἐν μέσῳ τοιούτων περιστάσεων ἀπεφάσισεν ἡ σύγκλητος νὰ πέμψῃ εἰς Κρήτην ἕνα τῶν ὑπάτων τοῦ ἔτους 69 μετὰ ἰσχυρᾶς δυνάμεως καὶ νὰ ἀρχίσῃ τὸν πόλεμον μετ' ἀνεπιφυλάκτου ἐνεργείας ἐναντίον τῆς τελευταίας ἐλευθέρας ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικῆς φυλῆς. Ὁ ἀνδρεῖος καὶ ἐπιτήδειος ὕπατος Κόϊντος Καικίλιος Μέτελλος ἀνέλαβεν ἐν ἀρχῇ, ὡς φαίνεται, μετὰ τὸ τέλος τοῦ ὑπατικοῦ αὐτοῦ ἔτους, πιθανῶς ὡς ἀνθύπατος, τῷ ἔτει 68 π. Χ. τὴν διοίκησιν τῆς ἐπαρχίας Μακεδονίας [40α]· βοηθούμενος δὲ ὑπὸ πολλῶν ἱκανῶν ὑποστρατήγων, ἐξ ὧν ὁ μὲν Λεύκιος Βάσσος διώκει

[39] Ἀππιαν. Σικελικ. κ. 6. Διόδ. Μ. 1, 1—3. Δ. Κασσ. (ἔκδ. Dind.). ἀπόσπ. 111, 1—3. Σουϊδ ἐν λ. τετράσκαλμος.

[40α] Ταῦτα κατὰ Zumpt, Comment. Epigr. τόμ. 2. σ. 186—190. Kuhn, Die Städt. Verfass. τόμ. 2. σ. 26. Περὶ Μετέλλου πρόλ. καὶ Cic. act. in Verr. II. lib. III. 95, 222. Liv. Epit. l. 98. Vellei. II. 34. ἀρχ. Flor. I. 41. Eutrop. VI 11. Oros. VI. 4. Ἀππιαν. Σικελ. κ. 6. Δ. Κασσ. ἀποσπ. 111, 5. Πλουτ. Πομπ. κ. 29 ἀρχ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὸν στόλον ἢ τοὐλάχιστον μέρος τούτου [40β], ὁ δὲ Λεύκιος Φλάκκος ἐστρατοπέδευσε προσωρινῶς ἐν Ἀχαΐᾳ [40γ], ἤρξατο τοῦ χαλεποῦ ἐναντίον τῶν Κρητῶν πολέμου, περὶ οὗ δυστυχῶς ὀλίγαι μόνον λεπτομέρειαί εἰσιν εἰς ἡμᾶς γνωσταί [41]. Οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ τριῶν λεγεώνων [42α] ἀπέβησαν εἰς τὸ βορειανατολικὸν μέρος τῆς νήσου πλησίον τῆς Κυδωνίας [42ᾳ], καὶ συνηντήθησαν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς πόλεως ταύτης πρὸς τὴν σύμπασαν δύναμιν τῶν πολεμίων ἀνερχομένην εἰς 24 χιλιάδας πολεμιστῶν, τὸ πλεῖστον ἐξαιρέτων τοξοτῶν [42], τεταγμένων ὑπὸ τὸν Λασθένην καὶ Πανάρην. Μετὰ σφοδρὰν μάχην ὁ στρατὸς τῶν Κρητῶν ἐτράπη εἰς φυγήν [43α]· ἀλλὰ νῦν ἠναγκάσθη ὁ Μέτελλος μόνον διὰ μακρῶν πολιορκητικῶν πολέμων νὰ κυριεύσῃ τὰς ὀχυρὰς πόλεις τῆς νήσου, ἑκάστην κατ' ἰδίαν. Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο ἕνεκα τῆς καρτερικῆς ἀνδρείας, τῆς σκληραγωγίας καὶ τῆς περὶ τὰ πολεμικὰ δεξιότητος τῶν Κρητῶν δὲν ἦτο εὔκολον. Μετὰ μακροὺς ἀγῶνας ἐπέτυχεν ἐν ἀρχῇ ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς τὴν παράδοσιν τῆς ἰσχυρᾶς Κυδωνίας. Ταύτην παρέδωκε δι' ὁμολογίας ὁ Πανάρης, ἀφοῦ ἐξησφαλίσθη εἰς αὐτὸν ἡ προσωπικὴ αὐτοῦ ἐλευθερία [43]. Ἐν τούτοις ἐκ τῶν λοιπῶν Κρητῶν ἀρχηγῶν ὁ μὲν Ἀριστίων καλούμενος ἀπέδρα εἰς τὴν κατὰ τὸ νοτιοδυτικὸν τῆς νήσου μέρος κειμένην ὀχυρὰν Ἱεράπυδναν [44], ὁ δὲ Λασθένης εἰς Κνωσσόν, οὕτω δὲ ὁ πόλεμος προὐχώρησε βραδέως εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς μακρᾶς νήσου. Μετὰ χαλεποὺς ἀγῶνας ἠναγκάσθη

[40β] Δ. Κασσ. ΛϚ. 2. Ἄλλοι ὑποστράτηγοι ἐπίτροποι τοῦ Μετέλλου, οἵτινες ἔμειναν ἴσως ἐν Μακεδονίᾳ (Zumpt ἐν εἰρ. τ.), ἦσαν ὁ Γάϊος Λικίνιος Σακέρδως, Cic. pro Flacc. c. 11, 27 καὶ ἄλλοι τινές· πρβλ. Drumann, τόμ. 2. σ. 52.

[40γ] Πρβλ. Cic. pro Flacc. c. 3, 6. c. 26, 93. pro Planc. c. 11, 27. ἴδ. καὶ Zumpt ἐν εἰρ. τ. σ. 186—188. 190. Kuhn, ἐν εἰρ. τ.

[41] Φλεγ. Ὀλυμπ. frgm (παρὰ Westermann, Scriptor. rer. mirab. Graec) ex libb. incert. σ. 210. XII τέλ.

[42α] Πρβλ. Φλεγοντ. ἐν εἰρ. τ.

[42] Vellei. 34. ἀρχ.

[43α] Φλεγ. ἐν εἰρ. τ. Ἀππιαν. Σικέλικ. κ. 6.

[43] Liv. Epit 1. 98. 99 ἀρχ. Ἀππιαν. ἐν εἰρ. τ. Flor. I. 41.

[44] Δ. Κασσ. ΛϚ. 2.

νὰ παραδοθῇ καὶ ἡ Κνωσσός· ἀλλ' ὁ Λασθένης ἅπαξ ἔτι διεσώθη φυγών, ἀφοῦ πρότερον κατέστρεψε τὸν οἶκον καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ [44]. Νῦν ἐκυριεύθη καὶ ἡ Λύκτος μετὰ πολλῶν ἄλλων ὀχυρῶν θέσεων [45]. Ἐν τούτοις ἡ πείσμων ἀντίστασις τῶν Κρητῶν τοσοῦτον εἶχεν παροργίσει τοὺς Ῥωμαίους [46] ὥστε ὁ κατ' αὐτῶν ἀγὼν προσέλαβεν ἄντικρυς χαρακτῆρα φρικώδους καταστρεπτικοῦ πολεμου. Ὁ δὲ Μέτελλος σπεύδων προφανῶς εἰς συμπλήρωσιν τῆς κατακτήσεως τῆς νήσου, πρὶν ἢ ὁ ἐν τῷ μεταξὺ ἔκτακτον ἐξουσίαν ἐπὶ πασῶν τῶν θαλασσῶν καὶ τῶν παραλίων τοῦ κράτους χωρῶν περιβληθεὶς Γνάϊος Πομπήϊος (ἴδ. ἐφεξῆς) εὕρῃ εὐκαιρίαν νὰ ἀμαυρώσῃ τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἠρήμωσε διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τὰς Κρητικὰς τοπαρχίας τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην καὶ ἤρξατο τοσοῦτον δεινῶς νὰ κακοποιῇ τοὺς αἰχμαλώτους, ὥστε πολλοὶ τῶν Κρητῶν ἀντὶ τῆς εἰς τοὺς Ῥωμαίους δημίους παραδόσεως προετίμων τὸν ἑκούσιον θάνατον [47]. Ἐνῷ δὲ μεθ' ὅλα ταῦτα παρετείνετο ὁ πόλεμος μέχρι τοῦ 67 π. Χ., ἡ ἐπέμβασις τοῦ δευτέρου ἄρχοντος ἔθηκεν εἰς τὸ αἱματηρὸν δρᾶμα τὸ τοσοῦτον δεινὸν ὅσον καὶ ἀποτρόπαιον τέρμα αὐτοῦ.

Διότι ἕνεκα τῆς τότε ὑφισταμένης ἑνώσεως τῆς δημοκρατικῆς ἐν Ῥώμῃ μερίδος πρὸς τὸν Γάϊον Πομπήιον καὶ τῆς ζωηρᾶς ὑπὲρ αὐτοῦ δημοτικῆς κινήσεως ὁ δῆμος τῆς Ῥώμης ἐψηφίσατο, ὡς γνωστόν, ἐν ἀρχῇ τοῦ 67 π. Χ. τὸ ψήφισμα ἐκεῖνο, δι' οὗ, χάριν ταχείας καὶ ὁλοσχεροῦς ἐξολοθρεύσεως τῆς πειρατείας, εἰς αὐτὸν δὴ τὸν τότε ἀγαπητὸν τοῦ δήμου ἥρωα Γνάϊον Πομπήιον τοσοῦτον εὐρεῖα καθ' ὅλον τὸ τεράστιον κράτος παρεχωρεῖτο ἐξουσία, ὅση καὶ οἵα ἦτο ἀνήκουστος μέχρι τοῦδε. Ὁ δὲ Πομπήϊος ἠδυνήθη ἐντελῶς νὰ δικαιώσῃ τὰς προσδοκίας τῆς μερίδος αὐτοῦ κατορθώσας πράγματι νὰ καθάρῃ ἐντὸς τριῶν μηνῶν τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἀπὸ τῶν πειρατῶν ὁλοσχερῶς καὶ διαρκῶς.

[45] Ἀππιαν. Σικελ. κ. 6. Liv. Epit. l. 99 ἀρχ. Flor. I. 41.
[46] Liv καὶ Flor. ἐν εἰρ. τ.
[47] Flor. I. 41.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἔδειξε δὲ νῦν πολλάκις πρὸς τοὺς ἡττημένους πειρατὰς καὶ τὰς εἰς τούτους μέχρι νῦν ἀνηκούσας πόλεις πραότητα καλῶς λελογισμένην, ἥτις πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ τούτου τοῦ Πομπηΐου διέφερε σφόδρα τῆς συνήθους τῶν ἄλλων Ῥωμαίων στρατηγῶν πρὸς τοὺς πειρατὰς διαγωγῆς. Ἡ ἀγγελία τῆς τοιαύτης διαγωγῆς τοῦ ἰσχυροῦ αὐτοκράτορος στρατηγοῦ ἔπεισε τοὺς ἐκ τῶν Κρητῶν ἔτι κατὰ τοῦ Μετέλλου ἀγωνιζομένους νὰ ζητήσωσι τὴν σωτηρίαν αὐτῶν παρὰ τῷ Πομπηΐῳ ἀπέναντι τοῦ αἱματηρῶς καταθλίβοντος αὐτοὺς Μετέλλου· οὕτω δὲ ἔπεμψαν πρεσβείαν εἰς τὸν τότε ἐν Παμφυλίᾳ εὑρισκόμενον Πομπήϊον, ἵνα προτείνωσιν αὐτῷ τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν[48]. Ὁ ὑπὸ τοῦ δημάρχου Γαβινίου προταθεὶς καὶ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου τῆς Ῥώμης ψηφισθεὶς νόμος, ἐφ' οὗ ἐστηρίζετο ἡ ἐνεστῶσα τοῦ Πομπηΐου ἐξουσία καὶ δύναμις, παρέδιδεν εἰς τοῦτον τὴν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν ἐπὶ πασῶν τῶν παραλίων τοῦ Κράτους μέχρι ἐκτάσεως δέκα μιλίων Γερμανικῶν εἰς τὴν μεσόγαιαν· κατὰ τὸν νόμον λοιπὸν τοῦτον καὶ ἡ νῆσος Κρήτη εὐλόγως ὑπέκειτο εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πομπηΐου. Καὶ ὁ μὲν Μέτελλος ἕνεκα τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ ἀνδραγαθημάτων ἦτο βεβαίως ἄξιος, ἐν ᾗ εὑρίσκετο δυσχερεῖ θέσει, ἐπιεικεστέρας πρὸς αὐτὸν διαγωγῆς· ἀλλ' ὁ Πομπήϊος κατὰ τὸ γνωστὸν αὐτοῦ ἦθος δὲν ἤθελε νὰ στερηθῇ τῆς δόξης, ἣν ἠδύνατο νὰ περιποιήσῃ ἑαυτῷ ὡς περατώσαντι ἐν παρέργῳ ὁλοσχερῶς καὶ τὸν Κρητικὸν πόλεμον. Διὰ τοῦτο προθύμως ἐδέξατο τὴν τῶν Κρητῶν ὑποταγὴν[49] καὶ μετὰ τῶν Κρητῶν πρέσβεων ἔπεμψεν εἰς τὸν Μέτελλον τὸν ὑποστράτηγον αὐτοῦ Λεύκιον Ὀκταύιον, ἵνα ἀγγείλλῃ εἰς αὐτὸν τὸν ἐκ μέρους αὐτοῦ ὑποδοχὴν τῆς ὑποταγῆς τῶν Κρητῶν. Συγχρόνως δὲ διέταξε τὸν Μέτελλον νὰ παύσῃ εὐθὺς τὸν πόλεμον καὶ καταλίπῃ

[48] Cic. pro lege Manil. c. 12, 35. 16, 46. Flor. I. 41. Ἀππιαν. Σικελ. κ. 6. Πλουτ. Πομπ. κ. 29 ἀρχ.

[49] Πρβλ. Cic. ἐν εἰρ. τ. Liv. Epit. l. 99. Flor. ἐν εἰρ. τ. Ἀππιαν. ἐν εἰρ. τ. Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. Δ. Κασσ. ἐν εἰρ. τ. ἀποσπ. 111, 5. καὶ ΛΣ'. 1.

τὴν νῆσον· οἱ δὲ Κρῆτες ἐνετάλησαν νῦν νὰ μὴ ὑπακούωσι τοῦ λοιποῦ εἰς τὸν Μέτελλον, ἀλλ' εἰς τὸν Ὀκταύιον, ὅστις ἔμελλεν ἐν τῷ μεταξύ, μὴ δυναμένου ἔτι τοῦ αὐτοκράτορος στατηγοῦ νὰ μεταβῇ εἰς Κρήτην, νὰ παραλάβῃ τὴν νῆσον παρὰ τοῦ Μετέλλου καὶ νὰ δεχθῇ τὴν ὑποταγὴν τῶν Κρητικῶν πόλεων.

Ἡ ἀνεπιεικὴς αὕτη πρὸς τὸν Μέτελλον διαγωγὴ εἶχεν ἐπακόλουθα κάκιστα εἰς τοὺς Κρῆτας. Ὁ Μέτελλος, ὡς ἀριστοκρατικὸς τραχύς, τότε δὲ καὶ εἰς αὐστηρὰν πολιτικὴν ἀντίθεσιν διατελῶν πρὸς τὸν Πομπήϊον, κατ' οὐδένα τρόπον ἤθελε νὰ ἐπιτρέψῃ ἵνα ὁ Πομπήϊος θερίσῃ ἐκεῖ, ἔνθα οὗτος εἶχεν ἐργασθῇ ἐν μέσῳ δεινοτάτων ταλαιπωριῶν, καὶ ἐν τῇ ἀγρίᾳ αὐτοῦ ἐμπαθείᾳ ὑπερέβαλε νῦν πολὺ καὶ αὐτὸς διὰ τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ τὴν τοῦ αὐτοκράτορος στρατηγοῦ ἀνεπιείκειαν. Καὶ οὐ μόνον ἠρνήθη ἁπλούστατα νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ Πομπηΐου, ἀλλὰ καὶ τὸν κατὰ τῶν Κρητῶν πόλεμον μετὰ μείζονος ἀγριότητος ἐξηκολούθησε. Δὲν εἶναι γνωστὸν ἄν τινες τῶν ὑποταχθεισῶν ἤδη Κρητικῶν πόλεων ἀπέστησαν τότε πάλιν ἀπ' αὐτοῦ· ἀλλὰ τὴν τῶν ἔτι ἐν τῷ ἀγῶνι ἐπιμενόντων Κρητῶν ἀντίστασιν ἐζήτει νῦν ὁ ἀνθύπατος νὰ θραύσῃ ὡς δυνατὸν τάχιστα, διότι ἑκάστην ἡμέραν ἀνέμενε τὴν τοῦ Πομπηΐου ἄφιξιν. Ἡ ἔκκλησις τῶν Κρητῶν εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν μετὰ τοῦ Πομπηΐου συνομολογηθεῖσαν συνθήκην ἔμεινεν ἄνευ ἀποτελέσματος. Τοὐναντίον δὲ ὁ πόλεμος διεξήχθη νῦν ἐκ μέρους τῶν Ῥωμαίων μετὰ μείζονος ἀπανθρωπίας ἔχων ὡς φυσικὸν ἀποτέλεσμα καὶ τὴν ἐκ μέρους τῶν Κρητῶν μετὰ σφοδροτέρου πείσματος ἐξακολούθησιν τῆς ἀνταμύνης. Αὕτη προύχώρησεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε πρὸς τοῖς ἄλλοις λέγεται ὅτι οἱ Κρῆτες ἐν τῇ ἀμύνῃ ἐνὸς τῶν ἐπὶ πετρῶν ὑψηλῶν δίκην φωλεῶν κειμένων ἀμυντηρίων αὐτῶν ἐν τῇ μανιώδει ἀπογνώσει, ὑφ' ἧς κατείχοντο, κατήντησαν ἐπὶ τέλους νὰ πίνωσι τὸ ἴδιον ἑαυτῶν καὶ τὸ τῶν ὑποζυγίων αὐτῶν οὖρημα[50]. Αἱ παραινέσεις αἱ πρὸς κατάπαυσιν

[50] Πρβλ. Ἀππιαν. Σικελ. κ. 6. Δ. Κασσ. ἀποσπ. 111,5. καὶ Λϛ. 1. Flor I. 41. Valer. Maxim. VII. 6. ἀποσπ. 1.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῆς τοιαύτης καταστάσεως πραγμάτων γινόμεναι ὑπὸ τοῦ Ὀκταυίου, ὅστις οὐδένα εἶχεν ὑφ' ἑαυτὸν στρατόν, ἦσαν μάταιαι· ἐπίσης δὲ καὶ ἕτερος ὑποστράτηγος καὶ ἐπίτροπος τοῦ Πομπηΐου, ὁ Λεύκιος Κορνήλιος Σισέννας (ἐκεῖνος ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος στρατηγοῦ ἐν τῷ μεγάλῳ κατὰ τῶν πειρατῶν πολέμῳ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 67 π. χ. ἀνὰ πᾶσαν τὴν Μεσόγειον διαπεμφθέντων ὑποστρατήγων, εἰς ὃν εἶχε λάχει ἡ στρατιωτικὴ κατοχὴ τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Εὐβοίας, Βοιωτίας, Ἀττικῆς καὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἡ ἐπιτήρησις τῶν ἐγγὺς τῶν χωρῶν τούτων ἑλληνικῶν θαλασσῶν[50α]) μάτην ἠγωνίσθη, ἵνα διὰ τῶν παραστάσεων αὐτοῦ καταπαύσῃ τὴν τοῦ Μετέλλου ἐνέργειαν[51]. Ὅτε δὲ ἔπειτα κατέλαβεν ὁ Μέτελλος διὰ προδοσίας τὴν πόλιν Ἐλεύθερναν, τὴν δὲ Λάππαν (ἀμφότεραι αἱ πόλεις ἔκειντο ἐν τοῖς ἔνδον τοῦ δυτικοῦ ἡμίσεος τῆς νήσου μεταξὺ Κνωσσοῦ καὶ Κυδωνίας), ἔνθα εὑρίσκετο καὶ ὁ Ὀκταύιος αὐτὸς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, κυριεύσας ἐξ ἐφόδου κατέσφαξε τὴν φρουράν, τὸν δὲ Ὀκταύιον ἀπέλυσε μετὰ χλευασμῶν καὶ ὀνειδισμῶν[52], τότε οὗτος ἐπὶ τοσοῦτον ἐλησμόνησεν ἑαυτόν, ὥστε μεταπεμψάμενος ἐξ Ἑλλάδος τὰ στρατεύματα τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ θανόντος Σισέννα, μετὰ τούτων ὑπεστήριζε τοὺς Κρῆτας ἐναντίον τοῦ Μετέλλου![53]

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε κατορθώσει ὁ Πομπήϊος (ἐν ἀρχῇ τοῦ 66 π. Χ.) διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἐν Ῥώμῃ πρακτόρων αὐτοῦ ἵνα ἀντὶ τοῦ ἐκποδὼν καθισταμένου Λευκίου Λευκόλλου λάβῃ αὐτὸς καὶ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ ἐπ' ἀόριστον ἔτι κατὰ τὰ φαινόμενα παρατεινομένου κατὰ τοῦ Μιθραδάτου καὶ τοῦ συμμάχου αὐτοῦ βασιλέως τῆς Ἀρμενίας Τιγράνους πολέμου. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων παρητήθη παντελῶς τὸ ἔργον τοῦ τιμωρῆσαι δι' ὑλικῆς

[50α] Δ. Κασσ. ΛΓ Ἀππιαν. Μιθρ. κ 95. πρβλ. Zumpt, Comm. Epit. τόμ. 2. σ. 189. Kuhn, die Städt. Verfasss. τόμ. 2. 26.

[51] Δ. Κάσσ. ἐν εἰρ. τ.

[52] Flor. I. 41. Δ. Κασσ. ἐν εἰρ. τ. πρβλ. Πλουτ. Πομπ. κ 29.

[53] Δ. Κασσ. ΛΓ. 2. ἀρχ.

βίας τὸν πρὸς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ἀσεβήσαντα Μέτελλον, μεθ' οὗ εἶχεν ἀνταλλάξει ἤδη σφοδροτάτας ἐπιστολάς[54], κατέλιπε δὲ ὁλοσχερῶς εἰς τὸν ἀνθύπατον τὴν νῆσον Κρήτην. Μετὰ τοῦ γεγονότος δὲ τούτου φαίνεται ὅτι συνδέεται καὶ ἡ ἀπὸ Κρήτης ἀπομάκρυνσις τοῦ στρατοῦ τοῦ Σισέννα, ἧς ἄλλως τὸ αἴτιον δὲν ἐξηγοῦνται ἡμῖν οἱ συγγραφεῖς οἱ παραδιδόντες τὰ κατὰ τὴν ἱστορίαν ταύτην· ἀλλ' ὁ Ὀκταύιος ἔμεινεν ἔτι ἐπί τινα χρόνον ἐν Ἱεραπύδνῃ μετὰ τοῦ Ἀριστίωνος ἐκείνου, ὅστις ἤδη πρότερον εἶχε πολεμήσει εὐτυχῶς ἐναντίον τοῦ ὑποστρατήγου τοῦ Μετέλλου Λευκίου Βάσσου[55]. Ὅτε δὲ ἀμφότεροι ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τοῦ Μετέλλου καὶ τὴν Ἱεράπυδναν νὰ ἐκκενώσωσιν[56], ταχέως ἔληξεν ἡ τῶν Κρητῶν ἀντίστασις. Καὶ ὁ Λασθένης αὐτός, ὅστις ἀντέσχεν ἀνδρείως μέχρι τέλους, παρεδόθη εἰς τὸν ἀνθύπατον ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει προσωπικῆς ἀσφαλείας[57], καὶ ἡ Κρήτη, ἀφοῦ διὰ τοῦ πολέμου τοσοῦτον ἠλαττώθη ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς, ὥστε οὐδέποτε πλέον ἀνέλαβεν ὁλοσχερῶς ἐκ τῆς εἰς ἣν περιῆλθεν ἀδυναμίας[58], εἰσῆλθε τοῦ λοιποῦ εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἀμέσων κτήσεων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους[59]. Ὁ δὲ Μέτελλος, ὅστις, ὡς

[54] Πρβλ. Liv. Epit. l. 99.

[55] Δ. Κασσ. ΛϚ. 28 ἀρχ.

[56] Δ. Κασσ. ΛϚ. 2.

[57] Δ. Κασσ. ἐν εἰρ. τ. Ἀππιαν. Σικελ. κ. 6. Flor. ἐν εἰρ. τ.

[58] Πρβλ. Liv. παρὰ Serv. ad Virgil. Aeneid. III. 106. καὶ ἴδ. Becker-Marquardt, Röm. Alterth. III. 1. σ. 254.

[59] Πρβλ. ἔτι καθόλου Cic. pro Muren. c. 35, 74. pro Flacc. c. 13, 30. Vellei. II. 34 καὶ 38. Lucan. Pharsal. III. 163. Oros. VI. 4. Eutrop. VI. 11. Στράϐ. l. 477. Ἡ Κρήτη εἶχε κατασταθῇ νῦν Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχιακὴ χώρα (πρβλ. Justin. XXXIX Sext. Ruf. breviar. κ. 7. Στράϐ. 12, 840). Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν δόξαν ἡ νέα αὕτη κτῆσις εὐθὺς τότε ὁμοῦ μετὰ τῆς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους (σημ. 62) ὡσαύτως ῥωμαϊκῶς ὀργανωθείσης Κυρήνης ἀπετέλεσε νέαν καὶ αὐτοτελῆ ἐπαρχίαν· πρβλ. Becker-Marquardt, Röm. Alt. τ. III. 1. σ. 223 καὶ Böckh, C. I. Gr. τ. 2. ἀρ. 2588, σ. 429. Peter, Gesch. Roms. τ. 2. σ. 542. Τοὐναντίον δὲ ὁ Zumpt (Comment, Epigr. τόμ. 2. σ. 239 κξ) φρονεῖ ὅτι ἡ Κρήτη ἐν ἀρχῇ ἐπὶ πολλὰ ἔτη διετέλεσεν ἡνωμένη μετὰ τῆς Μακεδονικῆς διοικήσεως, εἶτα δέ, περὶ τὸ 59 π. Χ. συνετάχθη ὡς ἐπαρχία αὐτοτελὴς καὶ μόνον κατὰ τὴν μεγάλην ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου γενομένην μεταρρύθμισιν τῶν τοῦ κράτους (ἴδ. κατωτ.) ἠνώθη μετὰ τῆς Κυρήνης εἰς μίαν ἐπαρχίαν. Καθ' ὅμοιον τρό-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

φαίνεται, ἐπί τινα ἔτι χρόνον ἠσχολήθη εἰς τὴν διοργάνωσιν τῆς νέας ἐπαρχίας[60α], καὶ πιθανῶς μόνον τῷ 64 π. Χ. ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς Μακεδονικῆς ἐπαρχίας εἰς Ῥώμην[60β], ἀφοῦ πολλαχῶς ἠνωχλήθη ὑπὸ τῶν ραδιουργιῶν τῆς Πομπηΐανῆς μερίδος, μόλις κατὰ Μάϊον τοῦ 62 ἠδυνήθη νὰ τελέσῃ τὸν θρίαμβον αὐτοῦ. Καὶ διετήρησε μὲν τὴν ὑπερήφανον νικητήριον προσωνυμίαν τοῦ «Κρητικοῦ (Creticus)», ἀλλὰ δήμαρχός τις δυσμενῶς ἔχων πρὸς αὐτόν, πιθανῶς ὁ Μέτελλος Νέπως, κατώρθωσε νὰ κωλύσῃ τὸ νὰ κοσμήσωσι τὸν θρίαμβον αὐτοῦ οἱ αἰχμάλωτοι Κρῆτες στρατηγοὶ Πανάρης καὶ Λασθένης[61].

Ἡ ἅλωσις τῆς Κρήτης ἔθηκε τέρμα ὁριστικὸν εἰς τὴν αὐτονομίαν καὶ τῆς τελευταίας ἐν Εὐρώπῃ ἑλληνικῆς φυλῆς· ἡ δὲ ὀργάνωσις τῆς ἤδη πρότερον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ρωμαίων περιελθούσης Κυρήνης ὡς Ῥωμαϊκῆς ἐπαρχίας (πιθανῶς τῷ 74 ἢ 75 π. Χ.[62]) καὶ τῆς Κύπρου (τῷ 58 π. Χ.[63]) συνεπλήρωσεν ὕστε-

πον κρίνουσι τὰ πράγματα (πρβλ. καὶ Thrige, res Cyrenens. σ. 278 κξ) ὁ K. Höck (Kreta, τόμ. 3. σ. 514 καὶ Römische Geschichte, τόμ. 1. μέρ. 1. σ. 359). Καὶ ὁ Mommsen ὡσαύτως φαίνεται κλίνων εἰς ταύτην, τὴν καὶ πιθανωτέραν πάντως, γνώμην παριστῶν τὴν Κρήτην (R. G. 3 σ. 140 καὶ 524) εὐθὺς μετὰ τὴν τοῦ Μετέλλου νίκην καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τοῦ Καίσαρος μοναρχίας ὡς ἐπαρχίαν αὐτοτελῆ. Κατ' ἀκολουθίαν τοῦ καταστρεπτικοῦ τρόπου τῆς ἁλώσεως μέγα μέρος τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἀκινήτων ἐγένετο, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἀγρὸς δημόσιος τῶν Ῥωμαίων· πρβλ. Mommsen, ἐν εἰρ. τ. σ. 145. Ὁ Zumpt (Comm. Epigr. τόμ. 2. σ. 188) ἐκ τῶν ἐν Caes. bell. civil. III. 4. λεγομένων εἰκάζει ὅτι, ὡς ἐν Μακεδονίᾳ, οὕτω καὶ ἐν Κρήτῃ μετὰ τὴν περάτωσιν τοῦ πολέμου κατῳκίσθησαν πολλοὶ παλαίμαχοι στρατιῶται (veterani)· πρβλ. Mommsen, σ. 396 κξ.

[60α] Liv. Epit. lib. 100.

[60β] Πρβλ. Zumpt, Comm. Epigr. τόμ. 3. σ. 190.

[61] Creticus. Ἴδ. Sallust. fr. hist. (ἔκδ. Kritz) II. ἀρ. 49. σ. 160. Flor I. 41. Eutrop. VI. 11, 16. Sext. Ruf. breviar. c. 7. Vellei. II. 40. Ἀππιαν. Σικελ. κ. 6. Δ. Κάσσ. ἀποσπ. 111, 5. Ἴδ. καὶ Flor. II. 13, 9. Ἀππιαν. ἐν εἰρ. τ. Δ. Κασσ. ἐν εἰρ. τ. καὶ ΛΤ. 2. Eutrop. VI. 16. Vellei II. ἐν εἰρ. τ. καὶ 34. Ruf. ἐν εἰρ. τ. Οἱ στρατηγοὶ τῶν Κρητῶν ἠκολούθησαν τῷ θριάμβῳ τοῦ Πομπηίου τῷ 61 π. Χ. Δ. Κάσσ. 36, 2. Vellei. II. 40.

[62] Ἡ Κυρήνη διὰ διαθήκης τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου τοῦ Ἀπίωνος εἶχε καταλειφθῆ τῷ 94 π. Χ. ὡς κληρονομία τοῖς Ῥωμαίοις· οὗτοι δὲ κατέστησαν μὲν τὴν χώραν ὑπόφορον, ἐν τοῖς ἄλλοις ὅμως κατέλιπον αὐτῇ τὴν αὐτονομίαν ἐωσοῦ ὕστερον τῷ 74 7) ἢ (ὅπερ φαίνεται ἧσσον πιθανόν) τῷ 67 π. Χ. διωργανώθη αὕτη ὡς ἐπαρχία· πρβλ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρον κατὰ ταῦτα καὶ κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη τὴν εἰς τὸ Ἰταλικὸν παγκόσμιον κράτος ὑποταγὴν τῆς παρὰ τὴν Μεσόγειον οἰκούσης ἑλληνικῆς φυλῆς. Κατὰ τρόπον ἀλλοῖον ἐπέδρασεν ἡ περάτωσις τοῦ πειρατικοῦ πολέμου ὡς καὶ τοῦ πρὸς τοὺς Κρῆτας ἀγῶνος ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἠπείρου. Ἐνῷ τὸ ἐξαίρετον ναυτικὸν τῶν Ῥοδίων[64] παρέσχε σπουδαίας ὑπηρεσίας εἰς τὸν Πομπήϊον ἐν τῷ κατὰ τῶν πειρατῶν πολέμῳ, ὀλίγα μόνον περὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος παραδίδονται ἡμῖν ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων τούτων. Ἐμνημονεύθη ἤδη ὅτι ὁ τοῦ Μετέλλου ὑποστράτηγος Λεύκιος Φλάκκος ὑπῆρξε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διοικητὴς τῆς χώρας «Ἀχαΐας» καὶ ὅτι ὕστερον ὁ τοῦ Πομπηΐου ὑποστράτηγος Σισέννας εἶχε τὴν διοίκησιν τῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος (ἰδ. ἀνωτ.). Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐκ τῶν συναρχόντων τοῦ Σισέννα ὁ μὲν Πλύτιος καὶ Μάρκος Τερέντιος Οὐάρρων εἶχον τὴν διοίκησιν τῶν νοτιώτερον τοῦ Ἰονίου πελάγους κειμένων χωρῶν, καὶ τῶν πρὸς δυσμὰς καὶ νότον τῆς Πελοποννήσου μέχρι Δήλου ἐκτεινομένων θαλασσῶν, ὁ Λεύκιος Λόλλιος τὰς ἀνατολικὰς ἀκτὰς τοῦ Αἰγαίου πελάγους μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, ὁ δὲ Γνάϊος Πίσων τὰς ἀκτὰς τῆς Προποντίδος[65]. Ἀλλὰ τῆς χώρας «Ἀχαΐας» τὸ ὄνομα συνεδέθη διαρκῶς ἐν τῷ ὑστέρῳ χρόνῳ μετὰ τοῦ πολέμου τούτου διότι ὁ Πομπήϊος, ὅστις τὰς χιλιάδας τῶν εἰς αὐτὸν παραδοθέντων πειρατῶν μετὰ πολιτικῆς φρονήσεως ἐργαζόμενος κατῴκισε μονίμως εἰς πολλὰ μέρη τοῦ κράτους, ἔλαβε νῦν ἀφορμὴν εἰς μέγα πλῆθος τῶν αἰχμα-

Becker-Marquardt ἐν εἰρ. τ. σ. 222. καὶ «zur Statistik d. röm Provinz.» σ. 26. Mommsen, R. G. τ. 2 σ. 208. τ. 3. σ. 50 (ἔκδ. Kritz), Sallust. hist. Jugurt. σ. 152.

[63] Πρβλ. Becker-Marquardt, σ. 172.

[64] Flor. I. 40. πρβλ. Cic. pro lege Manil. 18, 54. Lucan. Pharsal. V. 51. ἴδ. καὶ Mommsen, R. G. τόμ. 3. σ. 112.

[65] Ἴδε καθόλου Cic. pro lege Manil. 12, 35. εἶτα Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 95. Flor I. 40. Varro, de re rust. II. praef. extr Plin N. H. III. 11, (16), 101. VII 30, (31), 115. XVI. 4, (3) 7. Drumman, τόμ. 4. σ. 408 κξ. 2 σ. 90. καὶ περὶ Οὐάρρωνος ἴδ. καὶ Eckhel, D. N. V. σ. 322 κξ. 281. Riccio, «le monete etc» ἔκδ. 2. σ. 220. ἀρ. 15. πρβλ. ἀρ. 16. Pauly, R. G. τόμ. 6. ἔκδ. 2 σ. 1688. Drumann, τόμ. 4. 408.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λώτων τούτων πειρατῶν, ἄνδρας πιθανῶς τὸ πλεῖστον Ἕλληνας τὴν καταγωγήν, νὰ προσδιορίσῃ ὡς οἰκητήριον τὴν τότε σχεδὸν ἐντελῶς ἠρημωμένην Ἀχαϊκὴν πόλιν τῆς Πελοποννήσου Δύμην[66]. Ἄλλως ἡ κατάπαυσις τῆς πειρατείας ὑπῆρξεν εὐεργέτημα ἀσύνηθες ἀκριβῶς εἰς τοὺς ὑπὸ τῶν πειρατῶν τοσαῦτα δεινοπαθήσαντας Ἕλληνας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος. Νῦν πρῶτον ἡ χώρα αὕτη ἀπήλαυσεν ἡσυχίας τινὸς καὶ ἠδύνατο νὰ ἐργασθῇ, ἵνα ἀποκαταστήσῃ μέχρι τινὸς τὴν ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου τοσοῦτον βαθέως ταραχθεῖσαν εὐημερίαν αὐτῆς.

Ἀληθῶς ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ πολέμου ἐκείνου μέγα μέρος τῆς Ἑλλάδος παρεῖχεν ὄψιν λίαν πένθιμον. Αἱ φρικώδεις σκηναὶ τοῦ Μιθραδατικοῦ πολέμου εἶχον ἐν πρώτοις ἀναζωπυρήσει πολλαχῶς τὴν ἀρχαίαν αἱματηρὰν ὠμότητα, ἰδίως μάλιστα ἐν Βοιωτίᾳ. Χαρακτηριστικὸν τούτου μαρτύριον παραδίδωσιν ἡμῖν ὁ Πλούταρχος. Κατὰ τὸν χειμῶνα, ὡς φαίνεται, τοῦ ἔ. 75-74 π. Χ. ἤτοι καθ' ὃν χρόνον ἐξερρήγνυτο ὁ τρίτος Μιθραδατικὸς πόλεμος, ρωμαϊκή τις κοόρτις ἐχείμαζεν ἐν τῇ πόλει Χαιρωνείᾳ. Ὁ ἀρχηγὸς

[66] Πρβλ. Στράβ. Η. 388. ΙΔ. 665. Πλουτ. Πομπ. κ. 28. τέλ. Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 96. Cic. ad Attic. XVI. 1. 3. Serv. ad Virgil. Geogr. IV. ἴδ. καὶ Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 429. Zumpt, Comm. Epigr. τόμ. σ σ. 375 κξ. Mommsen, R. G. τόμ. 3 σ. 144. Ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι καὶ πολλὰ ἀσιατικὰ στοιχεῖα μετῳκίσθησαν τότε εἰς τὴν Δύμην· τοὐλάχιστον (ἴδ. καὶ Στράβ. Η. ἐν εἰρ. τ.) ὁ Pauly Realencyclop. τόμ. 1. 2 ἔκδ. σ. 2115) τὴν ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (Ζ. 17, 5 καὶ 20, 2) ἀναφερομένοις ἐν Δύμῃ ναοῖς τῆς Κυβέλης ἀγομένην λατρείαν τοῦ Ἄττυος θεωρεῖ ὡς ἐπακολούθημα τῆς ἐνταῦθα κατοικίσεως ἠττημένων πειρατῶν. Πρβλ. καὶ Curtius, Pelop. τόμ. 1 σ. 425, 444, 450 καὶ 455. Ἡ κατοίκισις αὕτη ἠττημένων πειρατῶν ἐν πόλει Ἀχαϊκῇ μαρτυρεῖ λίαν σαφῶς πῶς οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς τὴν Ἑλλάδα, χωρὶς ἔτι αὕτη νὰ φαίνηται ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ δημοσίου πολιτικοῦ δικαίου ὡς ἐπαρχία ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ τοῦ ὀνόματος σημασίᾳ, προσεφέροντο ἐπὶ μᾶλλον ὡς πρὸς ἐπαρχίαν (καὶ μάλιστα ὑφ' ὃ πνεῦμα ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Γαΐου Γράκχου ἡ ἐν Ῥώμῃ δημοτικὴ μερὶς ἐθεώρει τὰς ἐπαρχίας (πρβλ. Mommsen. R. G. τόμ. 2. σ. 109. 120. 387. 394)· ἀλλὰ πάντως δὲν εἶναι καὶ τοῦτο ἀπίθανον, ὅτι ἡ πόλις Δύμη, πρὸς τιμωρίαν αὐτῆς διὰ τὴν ἐν ἔ. 115 ἐπανάστασιν (ἴδ. σ. 413 κξ), ἐτέθη ἐν ὑποδεεστέρᾳ πολιτικῇ θέσει, ἴσως δὲ ἐτέθη ἐν ἴσῃ μοίρᾳ πρὸς τὰς ἐν Κορινθίᾳ καὶ Βοιωτίᾳ ἀμέσους Ῥωμαϊκὰς κτήσεις.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῶν στρατιωτῶν τούτων κατελήφθη ὑπὸ ἔρωτος οὐχὶ ἀγνοῦ πρὸς τὸν Δάμωνα τὸν Περιπόλταν, νέον ὡραῖον, ὀρφανὸν γονέων, καταγόμενον ἐκ γένους παναργαίου λίαν πεφημισμένου ἐπὶ τῇ ἀνδρείᾳ αὐτοῦ· καὶ ἐπειδὴ οὔτε διὰ παρακλήσεων οὔτε διὰ κολακειῶν οὔτε διὰ δώρων ἠδύνατο νὰ ἑλκύσῃ τὴν ἀγάπην τοῦ ὑπερηφάνου καὶ σώφρονος νέου, ἔδωκεν ἐπὶ τέλους εἰς τοῦτον νὰ νοήσῃ ὅτι ἐν περιπτώσει μακροτέρας ἀντιστάσεως ἔμελλε νὰ μεταχειρισθῇ βίαν κατ' αὐτοῦ. Ὁ Δάμων βαθύτατα ἀγανακτήσας ἐπὶ τούτῳ, ὢν δὲ φύσει σφοδρὸς τὸν χαρακτῆρα, συνήγαγε περὶ ἑαυτὸν τοὺς φίλους αὐτοῦ, ἵνα τῇ τούτων βοηθείᾳ σώσῃ τὴν ἀπειλουμένην τιμὴν αὐτοῦ καὶ αἱματηρῶς τιμωρήσῃ τὴν βάναυσον διαγωγὴν τοῦ Ῥωμαίου ἀξιωματικοῦ. Πράγματι δὲ οἱ νέοι οὗτοι, ἑκκαίδεκα τὸν ἀριθμόν, ἀφοῦ τὰ πρόσωπα αὐτῶν ἔχρισαν δι' ἀσβόλης καὶ ἐμέθυσαν καλῶς, ἐπέπεσον ἐπὶ τὸν Ῥωμαῖον περὶ τὸν ὄρθρον τῆς ἐπομένης ἡμέρας, καθ' ἣν ὥραν οὗτος διηύθυνεν ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς πόλεως τὰς εἰθισμένας θυσίας· ὁ ἀρχηγὸς καὶ πλῆθος τῶν ἀκολούθων αὐτοῦ κατεκρεουργήθησαν, ὁ δὲ Δάμων καὶ οἱ ἄλλοι νέοι διέφυγον πᾶσαν καταδίωξιν. Οἱ κάτοικοι τῆς Χαιρωνείας, ὡς εἶναι εὐνόητον, τὰ μέγιστα κατεπλάγησαν ἐπὶ τῷ γεγονότι καὶ ἡ βουλὴ τῆς πόλεως, ἵνα παράσχῃ ἄμεσον ἱκανοποίησιν εἰς τὰ παρωργισμένα Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα καὶ προλάβῃ βίαια μέτρα τῶν Ῥωμαίων ἐναντίον τοῦ δήμου, κατεδίκασε τοὺς νέους ἀμελλητὶ ἐρήμην εἰς θάνατον. Ὁ Δάμων τάχιστα ἔμαθε τὰ κατὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην καὶ περιῆλθεν ἕνεκεν τούτου εἰς ἀληθῶς φανατικὴν μανίαν· οὕτω δὲ τὴν ἑσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας εἰσῆλθεν αὖθις μετὰ τῶν φίλων εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ ἐφόνευσε νῦν καὶ τοὺς ἄρχοντας τῆς πόλεως, ἐνῷ ἐδείπνουν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ. Ἀλλ' οὐδ' εἰς τοῦτο ἠρκέσθη· ἀφοῦ οὕτως ἔβαψεν ἰσχυρῶς τὴν χεῖρα ἐν τῷ αἵματι, ἄπατρις γενόμενος νῦν ἀπετέλεσε μετὰ τῶν συνενόχων αὐτοῦ λῃστρικὴν συμμορίαν καὶ ὡς κακοποιὸς περιεπλανᾶτο ἐν τοῖς γειτονικοῖς ὄρεσι λεηλατῶν τὰς ἐγγὺς κώμας καὶ δεινότατα καταλυπῶν διὰ τῆς λῃστείας τοὺς πρώην συμ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πολίτας. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ῥωμαϊκὴ φρουρὰ κατέλιπε τὴν πόλιν, καὶ δὴ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Λ. Λευκόλλου, ὅστις ἀκριβῶς τότε, ἐν ἀρχῇ τοῦ 74 π. Χ., μεθ' ἑνὸς λεγεῶνος ἤλαυνε διὰ τῆς βορείου Ἑλλάδος ἐπὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἵνα ἀναλάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἐν τῷ αὖθις ἐκραγέντι πολέμῳ, καὶ ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῶν αἱματηρῶν ἐκείνων φρικαλέων σκηνῶν ἔσπευσεν εἰς Χαιρώνειαν πρὸς ἐξέτασιν τοῦ γεγονότος.

Ἀλλ' ὁ δῆμος ὁ τῆς Χαιρωνείας, πτωχὸς ὢν ἔκτοτε καὶ ἀσθενής, ἰδίως ἀπὸ τοῦ τελευταίου πολέμου, δὲν εἶχεν οὔτε στρατιωτικὴν οὔτε ἀστυνομικὴν δύναμιν ἵνα δαμάσῃ διὰ τῆς χρήσεως τῆς βίας τοὺς νεαροὺς ληστάς. Διὰ τοῦτο δὲ, ἵνα ἀπαλλαγῶσι τούτων, προέβησαν οἱ Χαιρωνεῖς εἰς ἐνέδραν γνησίως γραικικήν. Διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου ἐκλήθη ὁ Δάμων ἵνα ἐπιστρέψῃ εἰς Χαιρώνειαν μετὰ πασῶν τῶν τιμῶν· καὶ ὁπότε οὗτος πράγματι διέπραξε τὴν μωρίαν νὰ προσέλθῃ, διωρίσθη ἐπιστάτης τῶν κατὰ τὴν πόλιν γυμνασίων. Ἀλλὰ μόλις παρῆλθον ἡμέραι τινές, καὶ οἱ πολῖται τοῦ Ὀρχομενοῦ ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Δάμωνος, καθ' ἣν στιγμὴν εὑρίσκετο οὗτος ἐν τῷ λουτρῷ καὶ δολοφονικῶς ἐποίησαν αὐτὸν ἐκποδών. Ἀλλ' οὕτω δὲν ἔληξε τὸ ὄνειδος. Εἴτε ἕνεκα τοῦ μεταξὺ τῶν πόλεων Ὀρχομενοῦ καὶ Χαιρωνείας ὑφισταμένου παλαιοῦ μίσους εἴτε διότι οἱ Ὀρχομένιοι οἱ κατὰ τὸν χρόνον τοῦ Σύλλα (σ. 482) τοσοῦτον βαρέως αἰσθανθέντες τὴν τῶν Ῥωμαίων ὀργήν, ἤθελον νῦν νὰ εὕρωσιν εὐκαιρίαν, ἵνα διὰ θωπευμάτων ἀνακτήσωνται τὴν τῶν Ῥωμαίων εὔνοιαν ἐν τῇ κατὰ τῶν γειτόνων ἀπεχθείᾳ αὐτῶν, ἀνέθεσαν εἰς Ῥωμαῖόν τινα δικηγόρον ἵνα παρὰ τῷ τότε διοικητῇ τῆς Μακεδονίας ἐγείρῃ δίκην κατὰ τῆς πόλεως Χαιρωνείας ἐπὶ τῇ ὑπὸ τοῦ Δάμωνος ἐναντίον τοῦ Ῥωμαίου ἀξιωματικοῦ καὶ τῶν ἀκολούθων αὐτοῦ διαπραχθείσῃ φονικῇ πράξει. Ἀλλὰ τὸ χυδαῖον τοῦτο πλῆγμα τῶν Ὀρχομενίων ταχέως ἐθεραπεύθη. Διότι πρὸς εὐτυχίαν τῆς πόλεως Χαιρωνείας ὁ στρατηγὸς Λεύκολλος κατὰ τὴν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ διαμονὴν αὐτοῦ εἶχεν ἐνεργήσει, καθὰ εἴδομεν, ἀκριβῆ ἀνάκρισιν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Καὶ ὅτε οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Χαιρωνείας ἐπεκαλέσαντο νῦν παρὰ τῷ διοικητῇ τῆς Μακεδονίας (πιθανῶς Γαΐῳ Σκριβωνίῳ Κουρίωνι ἴδ. κατωτ. σημ. 71) τὴν τοῦ Λευκόλλου μαρτυρίαν, ἔσπευσεν ὁ περιώνυμος ἀρχιστράτηγος νὰ μεσολαβήσῃ ὑπὲρ τῆς ἀπειλουμένης πόλεως παραστήσας ἐγγράφως τὰ πράγματα ὡς ἐγίνωσκεν αὐτός. Οὕτω δὲ οἱ μὲν Ὀρχομένιοι διετάχθησαν νὰ ἡσυχάσωσιν, ἡ δὲ πόλις Χαιρώνεια ἤγειρεν ἐν τῇ ἀγορᾷ αὐτῆς πρὸς τιμὴν τοῦ Λευκόλλου τὸν τούτου ἀνδριάντα[67].

Πάντως ἡ ἱστορία αὕτη ῥίπτει φῶς λίαν ἀπαίσιον ἐπὶ τὴν τότε κατάστασιν τοὐλάχιστον τῆς Βοιωτίας. Διότι διδάσκει ἡμᾶς, κατὰ τρόπον ἀληθῶς ἀλλόκοτον, περί τε τῆς ὑπεροψίας τῶν Ῥωμαίων στρατιωτικῶν ὡς καὶ περὶ τῆς ἀθλιότητος τῶν τότε Βοιωτικῶν μικροπόλεων, πρὸς δὲ καὶ περὶ τοῦ ὑφισταμένου ἔτι πάντοτε παρὰ τοῖς πολίταις καθ' ἑαυτοὺς ἐρρωμένου, κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην δεινῶς παρεκτραπέντος, φρονήματος, καὶ περὶ τῆς ἐν δεδομένῃ περιπτώσει δυναμένης νὰ ἐκκαυθῇ ἐν τοῖς Ἕλλησι τούτοις δεινῆς ἐνεργητικότητος. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα ἡ ὑλικὴ τοὐλάχιστον εὐημερία ἤρξατο νὰ καταπίπτῃ. Περὶ τῶν ἕνεκα τῶν Μιθραδατικῶν πολέμων κατασυντριβεισῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν ἀληθεύει ἰδίως ἐκεινο, ὅπερ ἀκραιφνής τις γνώστης τῆς Ἑλληνικῆς χώρας[68] λέγει περὶ τῶν ζοφερῶν τούτων χρόνων τῶν ἐπακολουθησάντων τῷ πολέμῳ « Ἀπώλειαί τινες δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἀναπληρωθῶσιν· αἱ βάσεις τῆς ἐθνικῆς εὐημερίας ἦσαν ὑπεσκαμμέναι· καὶ τοῦ λοιποῦ καθίστατο ἀδύνατον νὰ μένῃ περίσσευμα τοσοῦτον ἐκ τῆς ἐτησίας καταναλώσεως τῶν κατοί-

[67] Ἡ ἱστορία αὕτη εὕρηται παρὰ Πλουτάρχῳ (Κίμ. κ. 1 καὶ 2). Ὁ Πλούταρχος προστίθησιν ἔτι ὅτι τὸ γένος τοῦ Δάμωνος τούτου ἀνήγετο εἰς τὸν μάντιν Περιπόλταν, ὅστις κατὰ τὴν παράδοσιν ἠκολούθει τῷ βασιλεῖ Ὀφέλτᾳ (τῷ ἐν τοῖς χρόνοις τῶν μεταναστεύσεων τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν λαῶν ἀγαγόντι τοὺς Ἀρναίους ἀπὸ Θεσσαλίας εἰς τὴν Βοιωτίαν), καὶ ὅτι κατὰ τὸ τέλος ἔτι τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος ἔζων ἐν Φωκίδι μέλη τινὰ τοῦ οἴκου τοῦ Δάμωνος, οὓς ὡς ἀναμιμνήσκοντας τὴν φονικὴν ἐκείνην ἱστορίαν ἐκάλουν «ἀσβολωμένους». Πρβλ. καθόλου καὶ Heitz, «de politico Graeciae statu etc.» σ. 24 κξ.

[68] Finlay ἐν. εἰρ. τ. σ. 36 καὶ 58 (Γερμαν. μετάφρ. 25 καὶ 47).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κων, ὅσον ἤθελεν εἶσθαι ἀναγκαῖον, ἵνα ἀντικαταστήσῃ τὸ ἐπὶ ὁλόκληρον γενεὰν σωρευθὲν κεφάλαιον τὸ καταστραφὲν διὰ τοῦ πολέμου τούτου. Ἔν τισι περιπτώσεσιν ἡ περιουσία τῶν δήμων δὲν ἐξήρκει ἵνα διατηρῇ τὰ ὑφιστάμενα δημόσια ἔργα». Καὶ προσέτι ἐν τῇ τότε καταστάσει τῆς Ἑλλάδος «αἱ καταστροφαί, ἃς ἐπέφερεν ὁ πολέμιος, ἠλάττουν ἀποτελεσματικῶς τοὺς πόρους τῆς χώρας· ἔπειτα ἐν χώρᾳ, οἵα ἡ Ἑλλάς, ἀπαιτεῖται ἐργασία πολλῶν ἐτῶν, ἀπαιτοῦνται ἀποταμιεύματα δι' ὁλοκλήρων γενεῶν συναθροιζόμενα, ἵνα διὰ τούτων καλλιεργούμενα τὰ ἐξ ἀσβεστολίθου ὄρη παρέχωσι καρπὸν σπουδαῖον, ἵνα καλυφθῶσι ταῦτα δι' ἐλαιῶν καὶ συκῶν, νὰ κατασκευασθῶσι δὲ ὑδραγωγεῖα καὶ διώρυχες πρὸς ἄρδευσιν» Εἶναι λίαν εὐνόητον, ὅτι ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις πλεῖστοι τῆς Ἑλλάδος δῆμοι περιῆλθον ἐκ νέου ὑπὸ τὸ δεινὸν ἐκεῖνο βάρος τῶν ὑπερμέτρων χρεῶν, ὅπερ πρὸ τῆς καταστροφῆς ἤδη τῆς Ἀχαϊκῆς συμμαχίας εἶχε καταστῇ καρκῖνος τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων· εἶναι δ' ἐπίσης εὐνόητον ἐξ ἄλλου ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου ἤδη πικρῶς κατακρινομένη κλίσις τῶν Ἑλλήνων γεωκτημόνων εἰς τὸ νὰ μὴ συνιστῶσιν οἰκογένειαν ἢ τοὐλάχιστον πολλὰς οἰκογενείας καὶ τὴν ἔγγειον περιουσίαν νὰ συνενῶσιν εἰς μεγάλας ὑπὸ τῶν δούλων καλλιεργουμένας συγκτήσεις (latifundia)· ἡ κλίσις αὕτη ηὐξήθη ἐπὶ μᾶλλον πρὸς βλάβην τῆς κοινῆς εὐημερίας συνεπαγομένη ἰδίως τὴν μείωσιν τῆς ἐλευθέρας τάξεως τοῦ λαοῦ. Καὶ νῦν ἀπεδείχθη καὶ ἐν Ἑλλάδι ὅτι λαὸς γηράσκων, ἔθνος διελθὸν ἤδη πρὸ πολλοῦ τὸν χρόνον τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτοῦ ἀκμῆς, ἄνευ ἰσχυρᾶς τινος ἀναψύξεως καὶ ἀνανεώσεως, περὶ ἧς οὐδεμία τότε ὑπῆρχεν ἐν Ἑλλάδι ἐλπίς, δὲν εἶναι πλέον ἱκανὸν νὰ ὑπερνικήσῃ ἐξ ἑαυτοῦ ταχέως καὶ εὐκόλως τὰς μεγάλας εἰς ἀνθρώπους καὶ εἰς ὑλικὰ ἀγαθὰ ἀπωλείας, αἵτινες ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς νεότητος καὶ ἐν Ἑλλάδι μετὰ παιγνιώδους σχεδὸν εὐκολίας ἀνεπληροῦντο.

Καὶ ἡ Πελοπόννησος, ἧς μόλις ἀπ' εὐθείας ἥψαντο τὰ πλήγματα τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου, ὑφίστατο ἐπὶ

μᾶλλον τὰ δεινὰ τῆς μνημονευθείσης δυσπραγίας. Τὰ ἐπακόλουθα τῶν οἰκονομικῶν καταπιέσεων τῶν χρόνων τοῦ Σύλλα δυσκόλως μόνον καὶ βραδέως ἠδύναντο νὰ ὑπερνικηθῶσι· ἡ καθόλου δὲ ἀθλιότης τῶν ἑπομένων χρόνων καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἀπορία ἡ πιέζουσα τούς τε Ἰταλικοὺς καὶ τοὺς Ἑλληνικοὺς λαοὺς δὲν ἐπέτρεπεν νὰ εἰσρεύσωσιν εἰς τὴν πάντως ἥκιστα τῶν ἄλλων παθοῦσαν χώραν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου νεαραὶ ζωτικαὶ δυνάμεις. Τὸ σύστημα τῶν συγκτήσεων προάγον τὴν νομὴν ἐκώλυε τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας, πρὸ πάντων δὲ τὰ μακροχρόνια δεινὰ τῆς πειρατείας προσέβαλλον πάντως βαρύτατα τὴν Πελοπόννησον, ἥτις μετὰ τῶν νήσων ἦτο ἀκριβῶς πολλῷ πλέον τῶν ἄλλων μερῶν τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἐκτεθειμένη εἰς τὸ κακὸν τοῦτο. Ἐν τοῖς χρόνοις δὲ τούτοις οὐ μόνον ἐμπορία καὶ βιομηχανία παρέλυσαν ἐξ ἀνάγκης· ἀλλ', ὡς ἤδη εἴδομεν, οἱ πλουσιώτατοι καὶ κάλλιστοι ναοὶ τῶν θεῶν οἱ κείμενοι ἐν ταῖς ἀνοικταῖς παραλίαις τῆς χερσονήσου ταύτης ἐγίνοντο λεία εὐχερὴς τῶν ἀσεβῶν πειρατῶν, οἵτινες δὲν ἐφείδοντο βεβαίως καὶ τῶν ὑποκειμένων τοῖς ἱεροῖς πόλεων καὶ ἰδίως τῶν ἀνωχύρων παραλίων [69]. Εἴδομεν ἤδη, πῶς ἡ ἀρχαία πόλις Δύμη κατὰ τὸ ἔ. 67 π. Χ. εὑρίσκετο ἐν βαθυτάτῃ καταπτώσει. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν ὅλως ὅτι ἐν τοῖς ἑπομένοις χρόνοις, τοῖς μεταξὺ τοῦ τέλους τοῦ πειρατικοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ μεγάλου ἐμφυλίου πολέμου τοῦ Καίσαρος, ἀκριβῶς δηλονότι ἐν οἷς χρόνοις ἡ Ἑλλὰς ἠδύνατο ἐξωτερικῆς τινος τοὐλάχιστον ν' ἀπολαύῃ εἰρήνης, μία τῶν εὐδαιμονεστάτων καὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μετ' εὐμενείας θεραπευομένων πόλεων, ἡ Σικυών, εἰς τοσαύτην κατήντησεν ἀπορίαν, ὥστε, χάριν τῆς ἀποσβέσεως τῶν χρεῶν αὐτῆς, ἠναγκάσθη νὰ ἐκποιήσῃ τοὺς καλλίστους αὐτῆς πίνακας εἰκόνων, τὸν τιμιώτατον αὐτῆς πλοῦτον, ὧν ὡς καὶ ἄλλων ἔργων τῆς τέχνης, μόνον ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ ἀπεστέρουν ἑαυτοὺς οἱ Ἕλληνες [70α]. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι τὰ ἔργα

[69] Πρβλ. Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 79 καὶ 111.

[70α] Πρβλ. Cic. in Verr. act. II. lib. IV. κ. 59, 123 κ. 60, 134 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ταῦτα τῆς τέχνης ἐχρησιμοποιήθησαν μετ' ἄλλων πρὸς στολισμὸν τοῦ ἐφημέρου θεάτρου τοῦ μείζονος ἀγορανόμου Μ. Σκαύρου (58 π. Χ.)[70].

Πρὸς τὴν κοινὴν ταλαιπωρίαν τῶν χρόνων τούτων, ὑφ' ἧς τὸ κράτος τοσοῦτον ἐδεινοπάθουν οἱ Ἕλληνες, προσετέθησαν νῦν ἐν ὅλῃ τῇ ἀπὸ τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ μέχρι σχεδὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου ἐμφυλίου πολέμου περιόδῳ, βαρέα ἀδικήματα Ῥωμαίων ἀρχόντων ἐναντίον τῆς δυστήνου Ἑλλάδος. Οἱ διοικηταὶ τῆς Μακεδονίας ἐξαιρουμένων ἑνὸς ἢ δύο φαύλων ἀνθρώπων, ἐξετέλουν πάντως κατ' οὐσίαν τὸ καθῆκον αὐτῶν[71] κατὰ τοὺς χρό-

[70] Πρβλ. Plin. N. H. XXXV. 11 (40) 127. καὶ ἰδ. Drumann, τόμ. 1. σ. 29 κξ. Curtius, Pelop. τόμ. 2. σ. 487 καὶ 584. Τὸ γεγονὸς συνεδέετο πιθανῶς πρὸς τὴν κατεπείγουσαν ἀνάγκην, ἐν ᾗ εὑρίσκετο ἡ Σικυὼν νὰ ἐξοφλήσῃ τὸ χρέος αὐτῆς τὸ χρηματικὸν πρὸς τὸν περίφημον τραπεζίτην Τ. Πομπώνιον Ἀττικόν, ὅπερ οὗτος κατὰ τὰ ἔτη 61-59 π. Χ. ἠγωνίζετο νὰ εἰσπράξῃ· πρβλ. Drumann, τόμ. 5. σ. 64.

[71] Παρηκολουθήσαμεν ἀνωτέρω (σ. 407) τὸν κατάλογον τῶν μέχρις ἡμῶν γνωστῶν Ῥωμαίων διοικητῶν τῆς Μακεδονίας μέχρι τοῦ Γαΐου Σεντίου Σατορνίνου· συνεχίζομεν δὲ ἐνταῦθα τὸν κατάλογον τοῦτον περίπου μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐπὶ Καίσαρος ἐμφυλίου πολέμου. Τὰ ἔτη τῆς τοῦ Σεντίου ἐκείνου διοικήσεως συμπίπτουσι, καθὰ προσδιορίζει αὐτὰ ὁ Mommsen (Römisch. Münzwesen σ. 662 κξ. 375. σημ. 30) πρὸς τὰ ἔτη 665-668 κ. Ρ=89-87 π. Χ· ἐν τούτοις κατὰ Zumpt (Comm. Epigr. τόμ. 2. σ. 175 κξ) ὁ Σέντιος δὲν ἐπέστρεψε πιθανῶς εἰς Ἰταλίαν πρὸ τῆς περατώσεως τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου· (ἐὰν μετὰ ταῦτα σ. 177 κξ ὁ γνωστὸς Π. Γαβίνιος Καπίτων πρέπει νὰ θεωρηθῇ διοικητὴς τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸ 81 π. Χ. ἢ μᾶλλον αὐτός τε καὶ ὁ Γάϊος Ἀντώνιος (ἰδ. κατωτ. καὶ Drumann, Gesch. Roms τ. 1. σ. 582) πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ἀρχηγοὶ μοίρας τινὸς στρατιωτικῆς, ἣν κατέλιπεν ὁ Σύλλας ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀναχώρησιν αὐτοῦ, τὸ ζήτημα τοῦτο, μένει ἀσαφές). Μετὰ τὸ ἔτος 81 μέχρι τέλους τοῦ 78 ἢ μέχρι ἀρχῆς τοῦ 77 διῴκησεν (Zumpt, σ. 179) ὁ ἀνθύπατος Γνάϊος Κορνήλιος Δολαβέλλας, ὁ πολλὰς κατὰ γειτόνων βαρβάρων λαῶν ἀράμενος νίκας, Cic. in Pison. c. 19, 44. Sueton. Caes. c. 4 πρβλ. Drumann, τ. 2. σ. 561. Πρὸς τὸν χρόνον τῆς διοικήσεως αὐτοῦ συμπίπτει καὶ τὸ ἐν σ. 434 μνημονευθὲν συγκλητικὸν δόγμα (Mommsen. C. I. Lat. Antiquiss. σ. 110 κξ. ἀρ. 203 καὶ Böckh C. I. Gr. τ. 3. σ. 706 κξ. ἀρ. 2879). Διάδοχος αὐτοῦ ἦτο ὁ ἀνθύπατος Ἄππιος Κλαύδιος Ποῦλχερ, ὅστις μετὰ πολλοὺς γενναίους ἀγῶνας ἐναντίον τῶν Θρᾳκῶν βαρβάρων ἐτελεύτησε τῷ 75 π. Χ. (Zumpt, σ. 179 κξ). Ὁ ἀνθύπατος Γάϊος Σκριβώνιος Κουρίων (ἀπὸ 75 μέχρι ἀρχῶν 72 π. Χ.) εἷς τῶν εὐτυχέστατα ἀγωνισαμένων ἐναντίον τῶν βορείων λαῶν (Zumpt, σ. 180) καὶ ὁ ἀνθύπατος Μάρκος Λικίνιος Λεύκολλος ἀδελφὸς τοῦ περιφήμου ἀρχιστρατήγου Λευκίου Λευκούλλου (72-71 π. Χ. Zumpt, σ. 181 κξ), ὁ οὐχ ἧττον εὐτυχὴς νικητής, εἶτα δὲ (καθὰ εἰκάζεται) ὁ προπραίτωρ Λ. Ρούβριος Κύλλεολος (ἐν τοῖς ἔτεσι 70 καὶ 69 π. Χ. Zumpt, σ.

νους τούτους καθόσον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δραστηρίως ἐπελαμβάνοντο τῆς ἀμύνης τῆς Ἑλληνομακεδονικῆς χερσονήσου ἐναντίον τῶν ἐχθρικῶν γειτόνων. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὰ ὅπλα τῶν Ῥωμαίων ἦσαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον εὐτυχῆ ἐναντίον τῶν ἀπὸ βορρᾶ βαρβάρων. Μεγίστην δὲ δόξαν περιεποίησεν ἑαυτῷ ὁ ἀνθύπατος Ἄππιος Κλαύδιος Ποῦλχερ, ὅστις κατὰ τὰ ἔτη 77 καὶ 76 ἐν τοῖς ὀροπεδίοις τῆς Ῥοδόπης, ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὄχθῃ του Στρυμόνος καὶ παρὰ τὸν Νέστον, γενναίως ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Θρᾷκας καὶ Σκορδίσκους, καὶ προήλασε μακρὰν πρὸς βορρᾶν (μέχρι Παννονίας), ἀλλ' ἀσθενήσας ἐκ τῶν μόχθων τῆς δυσχερεστάτης στρατείας ἐτελεύτησε κατὰ ταύτην[72]. Πρὸς τούτοις ἐφημίσθη μεγάλως ὁ ἀνθύπατος ὁ Γάϊος Σκριβώνιος Κουρίων, ὅστις (τῷ 75-73) ἐστράφη ἰδίως πρὸς βορρᾶν, ὑπέταξε τοὺς Δαρδάνους καὶ

183-186) καὶ (πιθανῶς, πρβλ. σ. 405 κξ) ὁ ἀνθύπατος Κόϊντος Καικίλιος Μέτελλος, ὁ κατακτητὴς τῆς Κρήτης (ἀπὸ 68 μέχρι ἀρχῶν τοῦ 64 π. Χ. Zumpt, σ. 186-190), διαδέχονται ἀλλήλους. Μετὰ τούτους ἀναφέρονται τῷ 64 καὶ 63 π. Χ. ὁ ἀνθύπατος Λεύκιος Μάνλιος Τορκουᾶτος Οὐόλσων (ἴδ. Zumpt σ. 195 κξ), ὁ ἀνθύπατος Γάϊος Ἀντώνιος Ὑβρίδας, ὁ ὡς ἀρχιστράτηγος μὲν πολὺ εὐδοκιμήσας (πρβλ. κατωτ. σημ. 75). Διάδοχος αὐτοῦ ἦτο ὁ περικλεὴς καὶ κράτιστος προπραίτωρ (ὁ ἀνθυπατικὴν ἐξουσίαν «imperium proconsulare» περιβεβλημένος) Γάϊος Ὀκταύιος (πατὴρ τοῦ ὕστερον αὐτοκράτορος Λυγούστου, ὅστις τῷ 60 καὶ 59 π. Χ. καὶ ὡς διοικητὴς καὶ ὡς ἀρχιστράτηγος ἐν πολέμῳ κατὰ τῶν ὁμορούντων βαρβάρων λαῶν (πρβλ. Sueton. Octav. c. 3. Vellei. II 59) ἴσην ἐκτήσατο δόξαν. Πρβλ. Zumpt. σ. 194 κξ. Drumann, τόμ. 4. σ. 231 κξ. καὶ Mommsen, C. I. Lat. Antiquiss. σ. 278. 279. Ἀφοῦ δὲ τῷ 58 ὁ Λ. Ἀπουλήϊος Σατορνῖνος (κατὰ Zumpt, ἐν εἰρ. τ. περιβεβλημένος πιθανῶς ἀνθυπατικὴν ἐξουσίαν), διῴκησε τὴν Μακεδονίαν, ἠκολούθησε τούτῳ (Zumpt, σ. 195-201) τῷ 57 μέχρι τοῦ θέρους τοῦ 55 ὁ διαβόητος ἀνθύπατος Λεύκιος Καλπούρνιος Πείσων Καισωνῖνος, οὗ τὴν ἱστορίαν ἀφηγούμεθα λεπτομερέστερον ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ βιβλίου. Μετὰ ἀνθυπατικῆς ἐξουσίας διῴκησεν εἶτα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ φθινοπώρου τοῦ 55 καὶ κατὰ τὸ ἔτος 54, ἴσως δὲ καὶ μέχρι 52 π. Χ. ὁ προπραίτωρ Κόϊντος Ἀγχάριος (Zumpt, σ. 201. 204). Ὡς πρὸς τὸν ἑπόμενον χρόνον ἐκ τῶν τοῦ Zumpt (σ. 208) πρὸ πάντων ἐρευνῶν γινώσκομεν τὸν προπραίτορα Γάϊον Τρεμέλλιον Σκρώφαν, διοικήσαντα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 52 π. Χ. ὡς φαίνεται μέχρι τοῦ 50. πρβλ. σ. 212. Εἶτα ἠκολούθησαν οἱ διοικηταὶ τῶν χρόνων τῶν ἐμφυλίων πολέμων, περὶ ὧν ποιούμεθα λόγον κατωτέρω.

[72] Liv. Epit. I. 91. Flor. I. 38. Eutrop. VI. 2. Oros. V. 23. Ammian. Marcellin. XXII. 4,10. Sext. Ruf. breviar. c. 9. πρβλ. Mommsen, R. G. τόμ. 3. σ. 37. Καθόλου δὲ περὶ Μακεδονίας ἴδ. καὶ Sall. fr. hist (ἔκδοσις Kritz) IV. ἀρ. 50 σ. 167.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νικηφόρους ἤγαγε τοὺς λεγεῶνας αὐτοῦ μέχρι τοῦ Ἴστρου [73]· πρὸ πάντων δὲ μεγάλην ἐκτήσατο φήμην ὁ ἀνθύπατος Μ. Λεύκολλος, ὅστις (τῷ 72 καὶ 71 π. Χ.) διὰ δεινῶν ἀγώνων, πρὸς τοὺς ἀνδρείους Βαστάρνας ἐν ταῖς ἀξένοις χώραις τῆς Θράκης πολλὰς ἐποιήσαντο κατακτήσεις καὶ προῆλθε μέχρι Ἴστρου καὶ Εὐξείνου, προσαγαγὼν ἑνταυτῷ καὶ μετὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἑνώσας καὶ τὰς ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς παραλίαις τῆς Θράκης πρὸς νότον καὶ πρὸς βορρᾶν τοῦ Αἵμου κειμένας καὶ μέχρι νῦν ἐλευθέρας μεινάσας Ἑλληνικὰς πόλεις (Ἀπολλωνίαν, Μεσημβρίαν, Κάλλατιν, Ὀδησσόν, Τόμους, Ἴστρον κτλ.). Δυστυχῶς ὁ Λεύκολλος ἐκηλίδωσε τὴν δόξαν αὐτοῦ διεξαγαγὼν τὸν πόλεμον μεθ' αἱματηρᾶς ἀγριότητος καὶ ἁρπακτικῆς ὁρμῆς οὐ μόνον κατὰ τῶν ἀγρίων βαρβάρων, πρὸς οὓς προσηνέχθη μετὰ δεινῆς ὠμότητος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Πολύτιμα ἔργα τέχνης, (ἰδίως κολοσσιαῖον ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος, ἔργον τοῦ Καλάμιδος, ὅπερ ἐκ τῆς καταστραφείσης Ἀπολλωνίας μετενεχθὲν εἰς Ῥώμην ἐστήθη ὑπὸ τοῦ νικηφόρου στρατηγοῦ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου) ἁφῃρέθησαν ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων, ἵνα κοσμήσωσι τὸν θρίαμβον τοῦ Λευκόλλου (70 π. Χ.) [74]. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου, καθ' ὃν ἔνθεν μὲν ἐξησθένησεν ἡ ἐπίδρασις τῆς «στιβαρᾶς χειρὸς τοῦ Σύλλα», ἔνθεν δὲ διὰ τῆς καταπτώσεως τῆς τοῦ Μιθραδάτου δυνάμεως ἠλαττώθη ἡ ἐπὶ τὴν Μακεδονίαν πίεσις τῶν ἀγρίων παρὰ τὰ μεθόρια οἰκούντων λαῶν, οὐδεὶς ἐπὶ μακρὸν χρόνον γίνεται μεγαλορρήμων περὶ στρατειῶν λόγος. Βεβαίως οἱ πλεῖστοι τῶν Ῥωμαίων διοικητῶν μέχρι τῶν χρόνων τῶν ἐμ-

[73] Liv. Epit. l. 92. 95. Sallust. fr. h. IV. ἀρ. 16. σ. 342. Cic. in. Pison. 19. 44. Frontin. Strateg. IV 1, 43. Flor. I. 38. Eutrop. καὶ Oros. ἐν εἰρ. τ. Ruf. κ. 7. πρβλ. Mommsen, σ. 37.

[74] Flor. l. 38. Eutrop. VI. 7. 8. 10. Liv. Epit. 97. Oros. VI. 3. Ruf. breviar. c. 9. Serv. ad. Virg. Aen. VII. 605. Plin. H. N. IV. 13, (27) 92. Στράβ. Ζ'. 319. Ἀππιαν. Ἰλλυρ. κ. 30. Ammian. Marcell XXVII. 4, 10 καὶ 11· περὶ τοῦ θριάμβου τοῦ Λ. ἴδ. Cic. in Pison. 19,44. Ascon. εἰς Cic. act. in Verr. II. 1. I. 18. Eutrop. ἐν εἰρ. τ. Plin. N. H. XXXIV. 7, (17), 36, (18) 39. Εὐσεβίου Χρον. πρβ. Drumann, τομ. 4. σ. 177 κξ. Mommsen, σ. 38. 287.

φυλίων πολέμων εἰργάζοντο πάσῃ δυνάμει ἵνα ὑπερασπίσωσι τὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας καὶ διατηρήσωσι τὰς νέας ἐν Θράκῃ κτήσεις· καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἄλλοι μὲν τῶν διοικητῶν, ὡς ὁ Λεύκιος Μανίλιος Οὐόλσων (64 π. Χ.), ὁ Γάϊος Ὀκταύιος (60 καὶ 59), ἐξετέλεσαν ἄριστα[75α]· ἄλλοι δὲ τοὐναντίον, ὡς ὁ Γάϊος Ἀντώνιος (62-61 καὶ ἰδίως ὁ Λεύκιος Πείσων (57 καὶ 56 π. Χ.), ἐξετέλεσαν κάκιστα 75). Ἀλλ' ἐν τοῖς καθόλου ἡ Μακεδονία ἦτο καὶ ἔμεινε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ὡς πρὸς τὸ μεῖζον βόρειον μέρος αὐτῆς, μία τῶν μᾶλλον δυστυχῶν ἐπαρχιῶν. Προσετέθη δὲ νῦν εἰς ταῦτα καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ χώρα αὕτη μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ὑφίστατο μακροχρόνια δεινοπαθήματα ἕνεκα τῆς ἁρπακτικῆς ὁρμῆς τῶν διοικητῶν αὐτῆς καὶ τῶν ἄλλων Ῥωμαίων.

Τὸ σύστημα τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως τῶν Ῥωμαίων, ὡς εἶχε κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, ἐπαχθέστατα, ὡς γνωστόν, ἐπέβαλλε βάρη εἰς τοὺς ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Ῥώμης ὑπαγομένους λαούς. Εἰς ταῦτα δὲ προσετέθη νῦν καὶ ἐκεῖ, ἔνθα οἱ τελῶναι δὲν ἦσαν ἐπιτετραμμένοι νὰ εἰσπράττωσι τοὺς ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Ῥώμην παρεχομένους φόρους, ὡς ἐν Ἑλλάδι (σ. 372), ἡ οἰκονομικὴ πίεσις ἡ ἀσκουμένη ἐκ μέρους τῶν Ῥωμαίων τελωνῶν καὶ τραπεζιτῶν καὶ ὁ διαγωνισμὸς τῶν πανταχοῦ ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ ἐν πληθύϊ διεσπαρμένων Ῥωμαίων ἐμπόρων. Ἐξ ἄλλου δὲ ἕνεκα τῶν διαρκῶν πολέμων ὁτὲ μὲν κατὰ Μιθραδάτου καὶ τῶν πειρατῶν, ὁτὲ δὲ κατὰ τῶν ἐν τοῖς Μακεδονικοῖς συνόροις βαρβάρων, οὐδέποτε ἔπαυον αἱ παντοειδεῖς βίαιαι εἰσφοραί[76]. Τούτοις δὲ προσετέθη καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἀκριβῶς εἰς

[75α] Cic. in Pison. 19, 44. Flor. I. 38. Sueton. Oct. c. 3 καὶ 7 Vellei. II 59. Cic. Phil. III 6, 15 (Mommsen. σ. 288) Drumman, τόμ. 4. σ. 231.

[75] Πρβλ. Liv. Epit. l. 103. Obsequens c. 122. Δ. Κασσ. 38, 10. 21, 26· ἴδ. καὶ Mommsen, σ. 288. Drumann, τόμ. 1. σ. 538. καὶ πρβλ. περιληπτικὴν ἱστορίαν περὶ τῶν βορείων πολέμων τῶν διοικητῶν τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ διοικητοῦ Ἀππίου Κλαυδίου καὶ ἐντεῦθεν παρὰ Schötensack «über die Thraker» σ. 9 κξ.

[76] Πρβλ. καθόλου Mommsen R. G. τόμ. 2. σ. 387-394. τόμ. 3. σ. 524-529. Finlay, σ. 35-45. Becker-Marquardt, III. 1. σ. 288 κξ. 5 σ. 136-162 Walter, Gesch. d. Röm. Rechts Μέρ. 1 σ. 351 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους τῆς ἀριστοκρατικῆς ἐν Ῥώμῃ κυβερνήσεως ἡ ἀναιδὴς ἁρπακτικὴ ὁρμὴ τῶν Ῥωμαίων μεγιστάνων προσέλαβεν ἀληθῶς τεραστίας διαστάσεις, καὶ ὅτι ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ὅτε καὶ ἀνήρ, οἷος ὁ πάντως μειλίχιος καὶ ἐν Ῥώμῃ ὡς ἀληθῶς τίμιος θεωρούμενος Μάρκος Ἰούνιος Βροῦτος, ὁ μετὰ θρησκευτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ παραδεδομένος εἰς τὴν Στωϊκὴν φιλοσοφίαν καὶ τὸ ὑπὸ ταύτης δογματιζόμενον ἰδεῶδες τῆς ἀρετῆς καὶ ἐν Ῥώμῃ ὡς ἐνθουσιώδης ὑπέρμαχος τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας θεωρούμενος, δὲν ἠσχύνθη τὴν ἐν Κύπρῳ Ἑλληνικὴν πόλιν Σαλαμῖνα ὡς ἀπάνθρωπος τοκογλύφος νὰ μεταχειρισθῇ κατὰ τρόπον ἀληθῶς αἰσχρὸν (53-51 π. Χ.)[76α], κατὰ τοὺς χρόνους, λέγω, τούτους πλεῖστοι ἦσαν οἱ ἀνωτάτας θέσεις ἐν τῇ κοινωνίᾳ κατέχοντες Ῥωμαῖοι, οἵτινες ὁτὲ μὲν ὡς ἄρχοντες, ὁτὲ δὲ ὡς ἰδιῶται ἐλῄστευον ἐν εὐρείαις διαστάσεσι τούς τε ὑπηκόους τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας καὶ τοὺς ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς διατελοῦντας λαούς. Ἐκτὸς δὲ τοῦ ὅτι σπανίως μόνον, καὶ τότε πάλιν διὰ μεγάλων δαπανῶν, ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ τις ἐν Ῥώμῃ τιμωρία τοιούτων ἀνοσιουργημάτων, αὗται αἱ τιμωρίαι, δι' ὧν ἐτιμωροῦντο οἱ καταδεδικασμένοι κακοῦργοι τοιούτου εἴδους (οἷον χρηματικὰ πρόστιμα, ἀποζημίωσις δηλονότι εἰς τὸ διπλάσιον ἢ τετραπλάσιον κολάζουσα τὴν Ῥωμαϊκὴν πλεονεξίαν, ἢ ἐξορία καθισταμένη πάντως ἀλγεινῶς ἐπαισθητὴ εἰς τοὺς Ῥωμαίους πολίτας, ὧν ἡ φιλοδοξία ἐδέσμευεν αὐτοὺς εἰς τὴν πρωτεύουσαν πόλιν) σπανίως μόνον ἦσαν ἀνάλογοι πρὸς τὸ μέγεθος τῶν διαπραττομένων φαυλοτήτων. Οὕτω καὶ ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον παρέχει ἡμῖν ὁλόκληρον σειρὰν παραδειγμάτων ἀναιδῶν καταπιέσεων καὶ ἀπανθρώπων ἐκβιάσεων διαπραττομένων ἐκ μέρους τῶν Ῥωμαίων δυναστῶν[77α].

[76α] Cic. ad Attic. V. 21 VI. 1. 2. 3. καὶ ἴδ. Becker-Marquardt III. 1. σ. 293 Drumann, τόμ. 4 σ. 20 κξ.

[77α] Ἴδ. πρὸ πάντων τὰ καθόλου τὰ ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος λεγόμενα (act in Verr. II. 1. 1. 22, 59. 1. V. c. 48, 127. IV. c. 59, 193, 60, 134. pro leg. Manil. 14,40.

[77] Πρβλ. Cic. divin. in Caecil. c. 20, 64. καὶ ἴδ. Zumpt, Comm. Epigr. τόμ. 2. σ. 177 κξ.

ΔΩΡΕΑ Χ. ΓΡΑΤΣΙΚΑ

Οὕτω μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἀποχώρησιν τοῦ Σύλλα ὁ Πόπλιος Γαβίνιος Καπίτων ἐπωφελήθη τὴν περίστασιν εἴτε ὡς διοικητὴς εἴτε ὡς ἐπίτροπος στρατηγὸς μοίρας τινὸς τοῦ στρατοῦ τοῦ Σύλλα, (σ. 528) ἵνα πλουτήσῃ διὰ καταπιέσεων ἀσκουμένων ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων [77]· κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ὁ νεαρὸς Γάϊος Ἀντώνιος Ὑβρίδας, ὅστις μετὰ τὴν εἰς Ἰταλίαν ἀναχώρησιν τοῦ Σύλλα εἶχε καταλειφθῆ ἐν Ἑλλάδι ὡς ἀρχηγὸς ἱππικῶν τινων συνταγμάτων, εἰσέπραξεν ἀπὸ πολλῶν Ἑλληνικῶν πόλεων (πρὸς τιμωρίαν δῆθεν διὰ τὴν πρὸς Μιθραδάτην ἀποστασίαν αὐτῶν) ἀξιόλογα ποσὰ χρημάτων [78]. Καθ' ὅμοιον δὲ τρόπον ἐκηλίδωσε τὴν ὑπόληψιν αὐτοῦ ὁ ἀνθύπατος Γνάϊος Κορνήλιος Δολαβέλλας (σ. 528) [79]. Ταῦτα πάντα δὲν παρῆλθον βεβαίως ἐν σιωπῇ. Κατὰ τοῦ Γαβινίου ἤγειραν οἱ Ἀχαιοὶ ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν τούτου εἰς Ῥώμην ἐπιστροφὴν δίκην κακώσεως καὶ βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ κρατίστου Λευκίου Πείσωνος τοῦ Χρηστοῦ (Frugi), ὃν εἶχον ἐκλέξει ὡς συνήγορον αὐτῶν, ἐπέτυχον νῦν πράγματι τὴν καταδίκην τοῦ κατηγορουμένου [80]. Τοὐναντίον δὲ ὁ Γάϊος Ἀντώνιος, κατηγορηθεὶς τῷ 76 ὑπὸ τοῦ τότε νεαροῦ Ἰουλίου Καίσαρος πρὸ τοῦ βήματος τοῦ πραίτωρος Μ. Λευκόλλου [81], καθὼς καὶ ὁ Δολαβέλλας, ὁ μι-

[78] Πλουτ. Καισ. κ. 4. Cic. de pet. cons. 2, 8. καὶ Ascon. in Cic. Orat. intog. cand. σ. 84. 89. ἔκδ. Orelli. πρβλ. Comm. Epigr. τόμ. 2. σ. 178. 182 κξ. Drumann, τόμ. 1. σ. 532.

[79] Ἴδ. κατωτέρω σημ. 82.

[80] Cic. divin. in Caecil. c. 20, 64. pro Archia 5, 9 καὶ ἴδ. C. Zumpt. «de legibus judiciisque repetund. σ. 45 καὶ A Zumpt, Comm. Epigr ἐν εἰρ. τ. σ. 177 κξ. Drumann, τόμ. 3. σ. 63. Ὁ K F. Hermann. «die Eroberung von Korinth» σ. 363. τίθησι τὴν δίκην ταύτην εἰς τὸ 180 περίπου π. Χ.

[81] Ἴδ. Σημ. 78 καὶ πρβλ. Zumpt, Comm. Epigr. τόμ. 2. σ. 182 κξ. Ὁ Ζ. ἀποδείκνυσιν ὅτι παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ (Καισ. κ 4) ἐγένετο σύγχυσις τῆς τότε πραιτωρικῆς ἀρχῆς τοῦ Μ. Λευκόλλου πρὸς τὴν ὕστερον ἐν Μακεδονίᾳ διοίκησιν αὐτοῦ· ὡς καὶ ὁ (Ναπολέων) «Histoire de Jules César» ἐν τῇ Γερμανικῇ μεταφρ. (Gesch. Julius Cäsars. τόμ. 1. v. 255 * καὶ Drumann, τόμ. 1. σ. 532 κξ. τ. 2. σ. 547 τ. 4 σ. 176. τόμ. 3 σ. 134 κξ. Ὁ Ἀντώνιος καὶ διὰ τὸ ἀδίκημα τοῦτο βραδύτερον (τῷ 70 π. Χ.) ὑπὸ τῶν τιμητῶν Γναίου Λεντύλου Κλαυδιανοῦ καὶ τοῦ Λ. Γελλίου ἐξεβλήθη ἀπὸ τῆς Συγκλήτου ἀλλὰ ἡ τιμωρία αὕτη ὑπῆρξε προσωρινή). Ἴδ. Drumann ἐν εἰρ. τ.

* Τοῦ Γαλλικοῦ κειμένου. τομ. 1. σ. 250. Σ. Μ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χρὸν πρότερον ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἰσχυρᾷ συμπράξει τῶν Ἀχαιῶν ἀχθεὶς πρὸ δικαστηρίου (77), κατώρθωσαν ν' ἀποφύγωσι τὴν καταδίκην[82]. Ἀλλὰ λῃστὴς χυδαιότατος ἐφάνη ὁ διαβόητος Γάϊος Οὐέρρης ὁ συνοδεύσας ὡς ὑποστράτηγος τῷ 80 π. Χ. τῷ εἰς Κιλικίαν διωρισμένῳ προπραίτωρι Γναίῳ Κορνηλίῳ Δολαβέλλᾳ. Κατὰ τὴν διὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς Ἀσίαν διάβασιν ἀμφοτέρων ἀφῆκεν ὁ Οὐέρρης, ἐγκληματικῇ συμπαιγνίᾳ τοῦ προϊσταμένου αὐτοῦ, ἐλεύθερον στάδιον εἰς τὰς ἁρπακτικὰς αὐτοῦ ὁρμὰς καὶ τὴν χυδαίαν φαυλότητα[83α]. Συνέβη δὲ τότε ἵνα ὁ βάναυσος οὗτος ἀνήρ, ὅστις εἶχεν ἤδη κλέψει πολλὰ ἀγάλματα καὶ πίνακας εἰκόνων ἐν ταῖς Ἀχαϊκαῖς πόλεσιν, ἀποπειραθῇ νὰ εἰσπράξῃ ἀξιόλογον χρηματικὸν ποσὸν ἐν Σικυῶνι· ὅτε δὲ ὁ ἀνώτατος ἄρχων τῆς πόλεως ἠρνήθη αὐτῷ τὸ ζητούμενον, ὁ δύστηνος οὗτος Ἕλλην κατὰ διαταγὴν τοῦ Οὐέρρου ἐνεκλείσθη ἐν στενῇ τινι τρώγλῃ, περὶ ἣν διαταγῇ τοῦ αὐτοῦ ἐστάθη σωρὸς ξύλων ὑγρῶν, μόλις δὲ μετὰ κινδύνου ἐσώθη τὸ θῦμα τῆς ρωμαϊκῆς φαυλότητος[83]. Καὶ ἐν τῇ ἀκροπόλει δὲ τῶν Ἀθηνῶν ἥρπασεν ἐκ τοῦ θησαυροῦ τοῦ Παρθενῶνος μεγάλην ποσότητα χρημάτων[84]. Ἀναγκασθεὶς δὲ ἐν Δήλῳ ὑπὸ ἀπροσδοκήτων κωλυμάτων νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος τὰ ἐκ Δήλου ἁπαχθέντα πολυάριθμα ἔργα τῆς τέχνης[85], ἀπεζημίωσεν ἑαυτὸν ἀντὶ

[82] Ascon. εἰς Cic. pro Scaur. c. 16, 2. σ. 26. ἔκδ. Orell. Cic. Brut. c. 92 317 κξ. Sueton Caes. c. 4. Gell. N. A. IV. 16, 8. Tacit. dial. de Orat. 34. Vellei. II. 43. Valer. Maxim. VIII 9, 3. Πλουτ. Καισ. κ. 4 ἀρχ. (ἄλλως κατὰ Aur. Vict. de vir. ill. 78) καὶ ἴδ. Ναπολέοντ. Γ. μ. σ. 252 κξ. Drumann, τόμ. 2. σ 561 κξ.

[83α] Cic. εἰς Q. Caecil. divin. 2, 6, 12, 38. in Verr. act. II. lib. I. c. 17, 44, 45.

[84] Cic. ἐν εἰρ. τ. 45 (καὶ l. v. c. 72, 184).

[85] Cic. ἐν εἰρ. τ. 45. 46. καὶ c. 18, 46-48 (καὶ l. V. c. 72, 185). Ἔμμεσοι καὶ ἄμεσοι συλήσεις καλλιτεχνημάτων ὑπὸ ἐπιφανῶν Ῥωμαίων ληστῶν, καὶ ὁσάκις οὗτοι ἐν Ἑλλάδι παρίσταντο ὡς ἁπλοῖ διαβάται, δὲν ἔλειπον καὶ βραδύτερον· οὕτως ὁ τοῦ περιβοήτου Ποπλίου Κλωδίου ἀδελφὸς Ἄππιος Κλαύδιος Πούλχερ τῷ 61 π. Χ. πλὴν ἄλλων ἀπεκόμισε τὴν εἰκόνα Ταναγραίας τινὸς ἑταίρας, καὶ τὴν εἰκόνα ταύτην ὕστερον 158 π. Χ. ὁ Π. Κλώδιος ἔστησεν ὡς ἄγαλμα τῆς ἐλευθερίας ἐν τοῖς ἐρειπίοις τοῦ οἴκου τοῦ Κικέρωνος! Drumann, τόμ. 2 σ. 186, 271. Ἀξιομνημόνευτος εἶναι ἡ ἀπόσπασις καὶ μετὰ πολλοῦ μόχθου καὶ τέχνης εἰς Ῥώμην μετακόμισις τοιχογραφίας τινος ἐκ Σπάρ-

τούτων δαψιλῶς ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς πόλεσι τῆς Ἀσίας, ἐν Χίῳ, Σάμῳ, Τενέδῳ, Ἁλικαρνασσῷ[86] καὶ βραδύτερον (77 π. Χ.) καὶ ἐν Μιλήτῳ καὶ Μύνδῳ[87] δι' ἀθρόας διαρπαγῆς ἔργων τέχνης παντὸς εἴδους οὔτε ἱερῶν οὔτε ἰδιωτικῶν οἴκων φεισθεὶς ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ, καὶ διὰ ἐκβιάσεως χρημάτων καὶ ὅλως χυδαίου χρηματισμοῦ. Τὸ αἱματηρὸν τέλος καὶ ἐπονείδιστον περὶ τὴν Λάμψακον γεγονὸς ἐκπληκτικῶς χαρακτηρίζει τὴν κυβέρνησιν τῶν ἀριστοκρατικῶν τῆς Ῥώμης καὶ ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν, ὡς πρὸς τὴν ἀνόσιον περιφρόνησιν τοῦ δικαίου καὶ τὴν αἱματηρὰν αὐθαιρεσίαν, ἧς καθίσταντο ἔνοχοι οἱ Ῥωμαῖοι οὗτοι λησταὶ (χείρονες σχεδὸν τῶν Τούρκων πασσάδων ἐν τοῖς χειρίστοις τούτων χρόνοις) εἰς τὰς ἀτυχεῖς ταύτας περὶ τὸ Αἰγαῖον καὶ τὸν Ἑλλήσποντον χώρας, ἃς καὶ μετὰ τὰς νίκας καὶ τιμωρίας τοῦ Σύλλα δὲν ἐθεώρουν ἔτι, ὡς φαίνεται, ἀρκούντως τετιμωρημένας. Ὁ Οὐέρρης ἐπεχείρησε τῷ 79 π. Χ., ὁρμώμενος ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας τοῦ Δολαβέλλα, νέαν τινὰ περιοδείαν διὰ τῆς ἐπαρχίας Ἀσίας εἰς τὴν Βιθυνίαν, χάριν ὑπηρεσιακῶν δῆθεν τοῦ κράτους ὑποθέσεων. Ἐν Λαμψάκῳ γενόμενος ἔμαθεν ὅτι ὁ Φιλόδαμος, ἀνὴρ καὶ κατὰ τὸ γένος καὶ τὴν κοινωνικὴν τάξιν καὶ τὴν περιουσίαν τὰ πρῶτα φέρων ἐν τῇ (διὰ τὰς Μιθραδατικὰς σφαγὰς ὡς φαίνεται ἐνόχῳ θεωρουμένῃ) πόλει ταύτῃ, ὃς καὶ πρὸς τὰς Ῥωμαϊκὰς ἀρχὰς εἰς ἀρίστας διετέλει σχέσεις, εἶχε θυγατέρα ὡραίαν ἅμα δὲ καὶ σώφρονα. Ὁ Οὐέρρης λοιπὸν πρὸς ταῖς ἄλλαις αὐτοῦ κακίαις ἦν ἔκδοτος εἰς τὴν ἀκολαστοτάτην ἀφροδισιακὴν ἡδυπάθειαν, εἰθισμένος δὲ νὰ παραβιάζῃ ἀσυνειδήτως τὴν τιμὴν τῶν γυναικῶν καὶ τῶν θυγατέρων τῶν ἐπαρχιωτῶν, ἐπεθύμει νῦν καὶ τὴν μνημονευθεῖσαν παρθένον νὰ ἀτιμάσῃ. Πρὸς τοῦτο ὁ συνήθης προα-

της ὡς διηγεῖται τοῦτο ὁ Πλίνιος N. H. XXXV. 14 (49), 173 ἐνεργηθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀγορανόμων Οὐάρρωνος καὶ Λ. Λικινίου Μουρήνου (πρὸ τοῦ τρίτου Μιθραδατικοῦ πολέμου, Drumann, τόμ. 4 σ. 185).

[86] Cic. in Verr. act. II l. I. c. 19, 49 κξ· 20, 62 κξ. 23, 61. 61 καὶ l. V. c. 72, 184 κξ.

[87] Cic. ἐν εἰρ. τ. l. I. c. 24, 63 μέχρι c. 34, 86 μέχρι 35, 90.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γωγὸς αὐτοῦ Ῥούβριος ἐπεστάθμευσεν ἀμέσως ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φιλοδάμου καὶ παρεσκεύασεν ἐνταῦθα πανηγυρικὴν ἑστίασιν, εἰς ἣν προσῆλθε καὶ ἡ ἀκολουθία τοῦ Οὐέρρου καὶ πολλοὶ τοῦ οἰκοδεσπότου φίλοι. Ὅτε τὸ συμπόσιον προὐχώρησεν ἱκανῶς, ἀξιοῖ ὁ Ῥούβριος ἵνα προσέλθῃ ἡ νεαρὰ κόρη· ὁ ἀξιοπρεπὴς Φιλόδαμος ἀρνεῖται εὐλόγως. Καὶ νῦν οἱ Ῥωμαῖοι ἀποκαλύπτουσι τὸν σκοπὸν αὐτῶν καὶ ζητοῦσι διὰ τῆς βίας νὰ ἁρπάσωσι τὴν κόρην. Περὶ τούτου ἐγείρεται ἀγὼν μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων δημοσίων ὑπηρετῶν ἐξ ἑνὸς καὶ τῶν δούλων καὶ φίλων τοῦ Φιλοδάμου ἐξ ἑτέρου, εἰς ὃν λαμβάνουσι μέρος μετ' ὀλίγον καὶ ὁ τοῦ Φιλοδάμου υἱὸς καὶ οἱ γειτονεύοντες τῶν πολιτῶν. Ὁ Φιλόδαμος αὐτὸς κακοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Ῥουβρίου, ἀλλὰ καὶ ὁ Ῥούβριος τραυματίζεται, ὁ ῥαβδοῦχος Κορνήλιος φονεύεται, καὶ τέλος οἱ Ῥωμαῖοι ἐκβάλλονται τῆς οἰκίας. Μόλις προλαμβάνεται ἡ ἔκρηξις γενικῆς ἐξεγέρσεως τοῦ λαοῦ. Καὶ νῦν ὁ Οὐέρρης πείθει τὸν προϊστάμενον αὐτοῦ ἵνα καταλιπὼν τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ μεταβῇ πρὸς τὸν τότε διοικητὴν τῆς ἐπαρχίας Ἀσίας Γάϊον Κλαύδιον Νέρωνα, ἵνα ἐκδικηθῇ τὸν δύστηνον Φιλόδαμον. Πράγματι δὲ ὁ Φιλόδαμος κατηγορεῖται ὡς ἔνοχος τοῦ φόνου τοῦ ῥαβδούχου Κορνηλίου καὶ ὑπὸ δικαστηρίου Ῥωμαϊκοῦ συγκροτουμένου κατὰ μέρος ἐκ τῶν στρατιωτικῶν ἀκολούθων τοῦ Δολαβέλλα, οὗ ἔμπροσθεν ὡς κατήγορος παρίσταται εἷς ὑπὸ τοῦ Οὐέρρου τεταγμένος ῥωμαῖος δανειστὴς τῆς πόλεως Λαμψάκου, καταδικάζονται εἰς θάνατον αὐτός τε καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ πράγματι ἀποκεφαλίζονται μετ' ὀλίγον ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Φρυγικῆς πόλεως Λαοδικείας (ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Δολαβέλλα)[88]. Διὰ τοιαύτας καὶ ἄλλας ἐν Ἀχαΐᾳ καὶ Ἀσίᾳ διαπραχθείσας κακουργίας ὑπέστη ὁ Οὐέρρης μετρίαν τινὰ τιμωρίαν[88α] ἀφοῦ, ὡς γνωστόν, ὕστερον (70 π. Χ.) ὡς προπραίτωρ ἐν τῇ ἑλληνικῇ νήσῳ Σικελίᾳ (73-71 π. Χ.) μετῆλθε διοί-

[88] Cic. act. in Verr II. l. I. c. 24, 63 μέχρι c. 34, 86.

[88α] Πρβλ. Pauly, R. E. τομ. 6. ἔκδ. 2. σ. 2471. Drumann, τόμ. 3. σ. 91 κξ. τόμ. 4. σ. 324-328.

κησιν φαυλοτάτην, ἐξορισθεὶς καὶ καταδικασθεὶς εἰς χρηματικὸν πρόστιμον ὁπωσδήποτε ἀξιόλογον· ἀκολούθως δὲ ἐν ταῖς προγραφαῖς τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου, τῷ 43 π. Χ. εὗρε τὸν ὄλεθρον αὐτοῦ.

Τολμήματα κακοῦργα τοιαῦτα, οἷα τρανότατα διαφωτίζουσι τὴν ἀθλίαν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀσίας ἐν τοῖς μεταξὺ 88 καὶ 70 π. Χ. χρόνοις τῆς δυστυχίας δὲν εὑρίσκομεν μὲν σημειούμενα ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος· ἐν τούτοις καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ πολλὰ ἦσαν τὰ φαύλως ἔχοντα. Ἐξ ἑνὸς μὲν ἡ φαύλη Ῥωμαϊκὴ διοικητικὴ τέχνη τῶν χρόνων τούτων ἐπέδρα καὶ ἐπὶ τοὺς καὶ ἄλλως δεινῶς διεφθαρμένους (σ. 425) Ἕλληνας κατὰ τρόπον λίαν ἐκφαυλίζοντα τὰ ἤθη. Δὲν λείπουσι καὶ ἐνταῦθα αἱ κακίαι λαοῦ ὑπὸ σκληρὰν πίεσιν ἐπὶ ἔτη ἐν ἀπογνώσει στενάζοντος, λαοῦ πεπολιτισμένου, ἀλλὰ παρηκμακότος, ἡ κακομήχανος δηλονότι θρασύτης, ἡ ἀκατανόητος ψευδολογία, ἀγρία, ἀλλ' ὅμως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δειλὴ μνησικακία, βδελυρὰ δουλοφροσύνη, πρόθυμος εἰς τὴν ἄρχουσαν δύναμιν, ἵνα ὁ δουλόφρων ἀντὶ ταύτης ἀποζημιωθῇ ὡς δυνατὸν διὰ τῆς δουλώσεως ἄλλων ἢ ἵνα προσελκύσῃ τὸν χαλεπὸν δεσπότην εἰς χυδαῖα πονηρεύματα. Ἡ πεῖρα, ἣν ἡ ἀρχαιοτέρα ἱστορία τῆς Ἑλλάδος παρέχει ἡμῖν, δὲν ἐπιτρέπει νὰ θαυμάζωμεν διότι ἐνίοτε Ἕλληνες ὑπάλληλοι καὶ εἰσπράκτορες φόρων προσεφέροντο πρὸς τοὺς ὑποκειμένους εἰς αὐτοὺς ὀφειλέτας φόρου μετὰ τῆς αὐτῆς καὶ δὴ καὶ μετὰ μείζονος σκληρότητος, ἁρπακτικῆς ὁρμῆς καὶ ἀσυνειδησίας, μεθ' ἧς καὶ οἱ Ῥωμαῖοι[89α] καὶ ὅτι οὐχὶ ὀλίγοι Ἕλληνες προθύμως συνέπραττον εἰς τὴν φαυλότητα τῆς ρωμαϊκῆς διοικήσεως καὶ ὡς ὄργανα τῆς ρωμαϊκῆς πλεονεξίας καὶ βιαιότητος ἐπεζήτουν καὶ εὕρισκον τὸ ἑαυτῶν συμφέρον, οὕτω δὲ καὶ αὐτοὶ ἔτι μᾶλλον διέφθειρον, τὸ καθ' ἑαυτούς, τοὺς φαύλους αὐτῶν δυνάστας. Ἀλλ' εὑρίσκομεν οὐχ ἧσσον ὅτι αὐτόνομοι Ἑλληνικαὶ πόλεις, ὡς ἡ Σικυὼν (61-50 π. Χ.), στηριζόμεναι ἐπὶ τῆς κατὰ τὸ δημόσιον δίκαιον ἐξαιρετικῆς

[89α] Πρβλ. Cic. ad act VI. 2, 5. ad Quint fr. l. I. 1, 11, 33. καὶ ἴδ. Finlay σ. 34.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θέσεως αὐτῶν, καὶ εἰς τὰς κατ' ἐπιφάνειαν ἐλλόγους ἀπαιτήσεις τῶν Ῥωμαίων πιστωτῶν ἀντιτάσσουσιν ἐπίμονον ἀντίστασιν[89β] Ἄλλαι πόλεις, πείθουσι διὰ χρημάτων πλεονέκτας καὶ ἀσυνειδήτους διοικητὰς ὡς ἡ Ἀπολλωνία (57 π. Χ.) τὸν ἀνθύπατον Πείσωνα (ἴδ. κατωτ.) ἵνα παρασκευάσωσιν εἰς τοὺς πιστωτὰς αὐτῶν πάσας τὰς δυνατὰς δυσχερείας[89γ]. Φυγάδες τοῦ Βυζαντίου (τῷ 58) πείθουσι διὰ μεγάλων ὑποσχέσεων τὸν γνωστὸν δήμαρχον Π. Κλώδιον ἵνα ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς διὰ Ῥωμαίου ἐπιτρόπου εἰς τὴν πατρίδα καθόδου αὐτῶν, ἀλλ' ἔπειτα δὲν ἀποτίνουσι τὴν ὑποσχεθεῖσαν χρηματικὴν ποσότητα[89δ]. Πρὸς τούτοις Ἕρμαχος ὁ Χῖος ἀγοράζει διὰ χρημάτων τὸν αὐτὸν Κλώδιον, ἵνα ἐνεργήσῃ τὸν φόνον Θεοδότου τοῦ Χίου, πρέσβεως τῆς νήσου ταύτης μέλλοντος ἐν Ῥώμῃ νὰ κατηγορήσῃ τὸν Ἕρμαχον[89ε]· τέλος οἱ πολῖται τοῦ Δυρραχίου τῷ 57 πείθουσι διὰ χρημάτων τὸν περιβόητον ἀνθύπατον Πείσωνα ἵνα ἐνεργήσῃ νὰ γείνῃ ἐκποδὼν μισητός τις εἰς αὐτὸν ἄνθρωπος[89ζ].

Ἀλλ' ἔμελλον ἔτι νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα οἱ χείριστοι τῶν ἐπισήμων Ῥωμαίων λῃστῶν[89]. Διότι ἵνα

[89β] Πρβλ. ἀνωτ. σ. σημ. 70 καὶ κατωτ. σημ. 31 δ. Cic ad Att. I. 13, 1. 19, 9. 20, 4. II. 1, 10. 21, 6 καὶ ἴδ. Drumann τ. 5. σ. 64.

[89γ] Cic. in Pison. c. 35, 86.

[89δ] Πρβλ. Drumann, τόμ. 2. σ. 272. 333.

[89ε] Πρβλ. Drumann τόμ. 2. σ. 273. 329.

[89ζ] Cic in Pison. 34, 83.

[89] Ἐνταῦθα πρέπει νὰ μνημονεύσωμεν καὶ τῆς ἀποτυχούσης ἀποπείρας τοῦ Οὐέρρου, περὶ ἧς μόνον ἀπὸ σχετικῶν τινων ὑπαινιγμῶν γινώσκομεν, καὶ εἰς ἣν προέβη οὗτος ἵνα φέρῃ ἀντίδρασιν κατὰ τῶν ἐναντίον τῶν μυσαρῶν αὐτοῦ πράξεων ἐνεργουμένων, τῆς ἀποπείρας δηλονότι τοῦ κινῆσαι δῆθεν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀχαΐας ἐν Ῥώμῃ δίκην ἐπὶ κακώσει ἐπαρχίας (crimen pecuniarum repetundarum). Ἡ ἀπόπειρα, ἐγένετο, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Drumann, τ. 5. σ. 113 καὶ Becker-Marquardt R.A.T.III. 1. σ. 126, τῷ 70 π. Χ.). Περὶ τοῦ γεγονότος τούτου καὶ τοῦ δῆθεν κατηγορουμένου Ὀπιμίου ἢ Ὀππίου (σ. 376) πρβλ. Cic. in Verr. act. I. 2, 6 καὶ ἴδ. αὐτόθι. Schol. Gronov. σ. 388. Orat. καὶ Pseud. Ascon. σ. 128 Or. καὶ Cic. in Verr. Act. II 1. I. 11, 30. ἔτι δὲ καὶ Ascon. p. 165 (ἴδ. καὶ Pseud. Ascon. σ. 171 εἰς Cic. in Verr. act. II. 1. I. 19,50) καὶ πρβλ. Zumpt, Comm. Epigr. τόμ. 2. σ. 160ξ. Hermann, «Eroberung. v. Korinth.». σ. 364κξ.

ἐν παρόδῳ μόνον εἴπωμεν περὶ ἐκείνου τοῦ πρότερον ἤδη μνημονευθέντος φιλάρπαγος Γαΐου Ἀντωνίου (σ. 553), ὅστις τῷ 62 π. Χ. αὖθις, νῦν ὡς ἀνθύπατος, ἐφάνη ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἑλλάδι καὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ (μέχρι 60 π.Χ.) κατέστη ἔνοχος ὑπερβαλλόντως βαρειῶν καταπιέσεων[90], εἷς τῶν τούτου πρώτων διαδόχων, ὁ πολλάκις ἤδη μνημονευθεὶς ἀνθύπατος τῆς Μακεδονίας Λεύκιος Καλπούρνιος Πείσων Καισώνιος (57 μέχρι 55 π. Χ.), τοὐλάχιστον καθὰ περιέγραψεν αὐτὸν ὁ ἐμπαθῶς παρωργισμένος ἀντίπαλος αὐτοῦ Κικέρων, δὲν ὑπελείφθη πολὺ τοῦ Οὐέρρου. Κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος ἀναφερόμενα, ὁ Πείσων διὰ τῆς βαναύσου καὶ ὑπούλου πολιτικῆς καὶ διὰ τῆς πλεονεξίας αὐτοῦ οὐ μόνον προεκάλεσεν ἄνευ ἀνάγκης νέον πόλεμον πρὸς τὴν ἀγρίαν Θρᾳκικὴν φυλὴν τῶν Βησσῶν καὶ πρὸς τοὺς Δαρδάνους[91], ἀλλ' ἦλθεν εἰς ῥῆξιν καὶ πρὸς τὴν ἄλλως φιλικῶς πρὸς τοὺς Ρωμαίους ἔχουσαν φυλὴν τῶν παρὰ τὸν Στρυμόνα οἰκούντων Δανθαλητῶν (σ. 436)[92], καὶ τότε δὲ καὶ ὡς ἀρχιστράτηγος ἐφάνη τοσοῦτον ἀσυνείδητος ἢ τοσοῦτον ἄθλιος, ὥστε ὁ στρατὸς αὐτοῦ «ἄνευ τινὸς ἥττης πραγματικῆς ἕνεκα τῆς κακῆς διοικήσεως τοῦ ἀρχηγοῦ ὁλοσχερῶς κατεστράφη» καὶ τῆς Μακεδονίας τὸ πλεῖστον κατεκλύσθη ὑπὸ τῶν παρωργισμένων βαρβάρων καὶ διηρπάγη[93]· αὐτὴ ἡ μεγάλη στρατιωτικὴ ὁδὸς ἡ ἄγουσα ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Δυρράχιον καὶ εἰς Ἑλλήσποντον κατεστάθη ἀδιάβατος ὑπὸ τῶν ἁρπακτικῶν στιφῶν τῶν βαρβάρων, ἠδυνήθησαν δὲ οὗτοι νῦν νὰ προέλθωσι μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Θεσσαλονίκης, ἧς οἱ κάτοικοι ἠναγκάσθησαν νῦν ἐν πάσῃ σπουδῇ νὰ ἀποκαταστή-

[90] Πρβλ. Δ. Κασσ. 30, 10. καὶ ἴδ. κατωτ. σ. 542 σημ. 1.

[91] Πρβλ. καθόλου Drumann τόμ. 2. σ. 67 κξ. καὶ τόμ. VI. σ. 4-16. Mommsen, R. G. τόμ. 3. σ. 288. 482. καὶ εἰδικῶς ἐνταῦθα Cic. in Pison. 34, 84. 35, 85 pro Sest. 43, 94 de prov. consul 2. 4.

[92] Cic. in Pison. 34, 84.

[93] Cic. pro Sest 43, 94. de provinc. consul. 3, 5. in Pison. c. 16,38. c. 17. c. 20, 47. c. 38.

[94] Cic. de prov. cons. 2, 4. in Pison. 17, 40.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σωσι καὶ νὰ ἐνισχύσωσι τὰ χαρακώματα τῆς ἀκροπόλεως αὐτῶν[95]. Πλὴν τούτων ὁ ἀνίκανος ἀξιωματικὸς ἦτο μέγας φίλος τῶν δωρεὰν ὑπ' αὐτοῦ λαμβανομένων ἔργων τῆς τέχνης. Οὕτω δὲ ἰδίως ἡ πιστὴ πόλις Βυζάντιον (ἧς αἱ παρθένοι, ὡς καὶ αἱ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων, ἐγίνοντο συγχρόνως θύματα τῶν βαναύσων ὀρέξεων τοῦ ἀχρείου φιληδόνου[96α]) καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀχαΐας ἀπεστερήθησαν ἀσπλάγχνως πλήθους τῶν καλλίστων αὐτῶν ἔργων τῆς τέχνης, τῶν κοσμημάτων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων[96]. Ἀλλ' ὁ Πείσων ἐπεθύμει καὶ χρήματα σωρηδὸν νὰ ἀθροίσῃ. Πρὸς τοῦτο δὲ διὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ Ποπλίου Κλωδίου, τοῦ γνωστοῦ περιβοήτου ὑπὸ τοῦ Πείσωνος ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ δαψιλῶς ἀμειφθέντος δημάρχου τοῦ ἔ. 58, ἐναντίον παντὸς νόμου καὶ ἐθίμου, καὶ ἰδίως ἐναντίον νόμου τινὸς ψηφισθέντος τῷ 59 π. Χ. διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Γαΐου Ἰουλίου Καίσαρος ὡς ὑπάτου, διατάσσοντος τὴν αὐστηρὰν τήρησιν τῶν προνομίων τῶν «ἐλευθέρων» πόλεων, ἐνήργησε νὰ παραχωρηθῇ εἰς ἑαυτὸν τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ δύναται νὰ ἀναμιγνύηται εἰς τὴν οἰκονομικὴν διοίκησιν τῶν «ἐλευθέρων» πόλεων καὶ ἰδίως νὰ ἐπεμβαίνῃ ὡς δικαστὴς εἰς τὰς σχέσεις τούτων τῶν κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ χρεῶν καταπιεζομένων δήμων πρὸς τοὺς ῥωμαίους αὐτῶν πιστωτάς[97]. Ἐνῷ δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ αὕτη (σ. 536) ἰδίως εἰς τοὺς Ῥωμαίους τραπεζί-

[95] Cic. in Pison. 17, 40. 34, 84. de prov. consul., 2, 4. Πρβλ. Tafel, de Thessalon. σ. XXXVI.

[96α] Cic. de prov. cons. 3, 6. in Pison. 35, 86.

[96] Cic. pro Sest. 43, 94. de prov. cons. 3 καὶ 4 6 καὶ 7. Παρατηροῦμεν ἔτι πρὸς ταῦτα, ὅτι ἐν τῇ πόλει Βυζαντίῳ εἶχον ἐκραγῇ τῷ 59 π. Χ. ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ ἐπενεγκοῦσαι τὴν ἐκδίωξιν μέρους τῶν ἀστῶν. καὶ (ἴδ. σ. 536) τῷ 58 π. Χ. αἱ ταραχαὶ κατέπαυσαν διὰ τῆς ἐκεῖσε ἀποστολῆς τοῦ περιφήμου ἡγέτου τῶν ἐν Ῥώμῃ ἀριστοκρατικῶν Μ. Πορκίου Κάτωνος, γενομένης ἐνεργείᾳ τοῦ δημάρχου Μ. Κλωδίου διαφθαρέντος χρήμασι (Drumann, τόμ. 2. σ. 272) ὑπὸ τῶν ἐκπεσόντων κατοίκων τοῦ Βυζαντίου. Πλουτ. Κάτ. νεώτ. κ. 34 τέλ. κ. 36. Βρουτ. κ. 3. Κικέρ. κ. 34. Εἰς ταῦτα ἀναφέρονται καὶ τὰ χωρία τοῦ Κικέρωνος pro. Sest. 26, 26. 39, 84. pro dom. 20. ἴδ. καὶ Valer. Max. IV. 3, 2. Πρβλ. καὶ Kuhn, Städt. Verf. τόμ. 2. σ. 27.

[97] Cic. de prov. cons. 3. 6. 4, 7. πρβλ. in Pison. 16, 37. 24, 57 καὶ ἴδ. Kuhn, τόμ. 2. σ. 23. C. Zumpt, de leg et judic repetund. I. σ. 62 καὶ A. Zumpt, Comm. Epigr. τόμ. 2. σ. 168 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τας ἀπήρεσε μεγάλως, διὰ τοῦτο ὁ Πείσων ἐνήργησε νὰ ἀμειφθῇ πάλιν ἀδρῶς διὰ χρημάτων ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων διὰ τὸ ἔργον τοῦ παραλῦσαι τοὺς Ῥωμαίους πιστωτάς, τραπεζίτας καὶ κολλυβιστάς, οὐδαμῶς δὲ μετὰ ταῦτα ἐφείσθη τῶν Ἑλλήνων ὡς πρὸς τὰ οἰκονομικὰ ἔργα τὰ μέλλοντα νὰ προάγωσι τὰ προσωπικὰ αὐτοῦ συμφέροντα. Οὕτω δὲ πάντα τὰ τμήματα τῆς Μακεδονικῆς διοικήσεως, εἰδικῶς δὲ αἱ ἀξιόλογοι ἐλεύθεραι πόλεις Βυζάντιον, Ἀπολλωνία καὶ Δυρράχιον, Ἀμβρακία, καὶ αἱ χῶραι Ἤπειρος καὶ Θεσσαλία, Αἰτωλία καὶ αἱ παρακείμεναι χῶραι, Ἀθῆναι, Βοιωτία καὶ οἱ δῆμοι τῆς Πελοποννήσου πολυτρόπως ἠναγκάσθησαν νὰ πληρώσωσι διὰ τῶν χρημάτων αὐτῶν τὸ ἰδιωτικὸν ταμιεῖον [98] τοῦ εὐγενοῦς τούτου λῃστοῦ, ὅστις καὶ ἄλλως ἀπετόλμα ἀπρεπεῖς πράξεις, ἐν ἄλλοις δὲ ἐποιεῖτο κατάσχεσιν ὑπερμεγέθους ποσότητος σίτου προσδιορίζων τὴν τιμὴν τοῦ κατασχεθέντος κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ καὶ εἶτα πωλῶν αὐτὸν μετὰ κέρδους ὑπὲρ ἑαυτοῦ· ὑπέβαλλε δὲ καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ἐμπορεύματα δασμόν, ὃν εἰσέπραττε χάριν ἑαυτοῦ. Ἡ πλεονεξία τοῦ ἀνθυπάτου τούτου ἠνάγκασε τότε τοὺς ὀρεινοὺς λαοὺς τοὺς οἰκοῦντας τὰ μεταξὺ Θεσσαλίας, Ἀθαμανίας καὶ τῆς βορείου Αἰτωλίας, τοὺς Δόλοπας καὶ τοὺς Ἀγριᾶνας ἵνα ἐν τῇ ἀπεγνωσμένῃ ἀπορίᾳ αὐτῶν, καταλιπόντες κατοικίαν καὶ αὐλήν, ἐπιπέσωσιν ἐπὶ τὰς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους σχετικῶς εὐημερούσας Αἰτωλικὰς πόλεις Στράτον, Ναύπακτον καὶ Ἀρσινόην [99].

Διὰ πάσας ταύτας καὶ ἄλλας ἐπονειδίστους πράξεις [100α] ὁ Πείσων ὁ καταλείπων εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ Κόϊντον Ἀγγάριον τὸ δυσχερὲς ἔργον τῆς ἐπιπόνου ἐπανορθώσεως μιᾶς κατεστραμμένης ἐπαρχίας, οὐδεμίαν ἄλλην, καθόσον γινώσκομεν, ὑπέστη

[98] Cic. pro Sest. 43, 94. de prov. cons. 3, 5. καὶ 7 in Pison. 20, 48. 37, 90. 39, 86. 40, 96. 36, 87. 37, 90.

[99] Cic. in Pison. 37, 91. 40, 96. καὶ ἴδ. Mommsen R. G. τόμ. 3 σ. 287.

[100α] Πρβλ. σ. σημ. 89 κξ. καὶ ἴδ. Cic. in Pison. 16, 38. 34, 83. καὶ 84. 36. de prov. Cons. 3, 6 καὶ 8.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ποινὴν εἰμὴ τὴν πάντως δεινὴν ἠθικὴν τιμωρίαν, ἣν ἐπέβαλεν εἰς αὐτὸν ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ Κικέρων διὰ πολλῶν καυστικῶν στηλιτευτικῶν λόγων, πρὸ πάντων διὰ τοῦ γνωστοῦ, ὀργῆς, δηλητηρίου καὶ χλευασμοῦ γέμοντος λόγου τοῦ ἔ. 55 π. Χ.[100], τοῦ ἀπαγγελθέντος ἐν Ῥώμῃ, ἐν τῇ Συγκλητῳ. Τοὐναντίον δὲ ὁ Γάϊος Ἀντώνιος, μετὰ τὴν εἰς Ῥώμην ἐπάνοδον αὐτοῦ (59 π. Χ.) ἀχθεὶς πρὸ τοῦ δικαστηρίου ὡς κατηγορούμενος οὐ μόνον ἐπὶ τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ ἀδικήμασιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μακεδονίᾳ διαπραχθείσας καταπιέσεις, κατεδικάσθη νῦν τέλος εἰς βαρὺ πρόστιμον καὶ εἰς ἐξορίαν[1]. Κατὰ συνήθειάν τινα ἐπὶ μᾶλλον ἐπικρατήσασαν ἐν Ῥώμῃ ὁ καταδικαζόμενος εἰς ἐξορίαν Ῥωμαῖος πολίτης ἐξέλεγεν αὐτὸς τὸν τόπον τῆς ἐξορίας. Οὕτω ποτὲ ὁ εὐγενὴς Πόπλιος Ῥοτίλιος Ῥοῦφος μετὰ τὴν πολυθρύλητον αὐτοῦ ὑπὸ ἀδίκων δικαστῶν καταδίκην (92 π. Χ.), ἔζησεν ὡς ἐξόριστος, κατ' ἰδίαν ἐκλογήν, τὸ μὲν πρῶτον ἐν Μιτυλήνῃ [ἔνθα κατὰ τὸν πρῶτον Μιθραδατικὸν πόλεμον δυσκόλως διέφυγε τὰς φονικὰς ὀρέξεις τοῦ Μιθραδάτου], εἶτα δὲ ἐν Σμύρνῃ[2].

[100] Πρβλ. Drumann, τόμ. 2. σ. 74. τ. 5. σελ. 786 κξ. τ. 6 σ. 4-16 κξ.

[1] Cic. in Vatin. c. 11 pro Flacc. c. 2, 5 38, 95. pro Coel. c. 31. Philipp. II. 23, 56. 38, 98. Δ. Κασσ. 38, 10 καὶ ἴδ. Drumann τόμ. 1. σ. 538 κξ. Zumpt, de leg. judiciisque repetund. I. σ. 58.

[2] Πρβλ. Cic. pro Rabir. Post 10, 27. Brut. c. 22, 85. de republ I. 8. Tacit. Annal. IV 43 τέλ. Oros. V. 17 τέλ. Δ. Κασσ. ἀποσπ. 97, 3 καὶ 4. Κατὰ Ἀππιαν. (Ἐμφυλ. Α. 37 τέλ.) καὶ ὁ γηραιὸς Μόμμιος, ὁ πορθητὴς τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῆς ἐναντίον τῆς ἐσχάτης προδοσίας ἐπιτροπείας τῆς συσταθείσης ἐνεργείᾳ τοῦ δημάρχου Κ. Οὐαρίου Ὑβρίδα ἐν ἀρχῇ τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου (περὶ τὰ τέλη τοῦ 91 π. Χ.) καταδικασθεὶς ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὴν Ῥώμην καὶ νὰ διαμείνῃ μέχρι τοῦ θανάτου ἐν Δήλῳ (ὁ Freinshein, Liv. Suppl. τ. 36 κ. 41. θεωρεῖ τὴν παραδοσιν ταύτην πλημμελῆ καὶ φρονεῖ ὅτι τὰ εἰρημένα περὶ Μομμίου πρέπει νὰ ἀναφέρωνται εἰς τὸν παρὰ τῷ Κικέρωνι (Cic. Brut. 89, 304) μνημονευομενον Λ. Μέμμιον. ἴδ. ἐν τούτοις Peter, Gesch. Roms. ἔκδ. 2. τόμ. 2 σ. 89). Ἤδη πρότερον (ἀπὸ τοῦ 130 π. Χ.) ἔζησεν ἐν Ἀθήναις ὡς ἐξόριστος ὁ Τίτος Ἀλβύκιος (Cic. in Pison. c. 38, 92. Tuscul. V. 37)· καὶ ὁ περίφημος Κόϊντος Μέτελλος ὁ Νουμιδικὸς κατὰ τὴν (παροδικὴν) ἐκ Ῥώμης ἐξορίαν αὐτοῦ τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Γαΐου Μαρίου (100 π. Χ.) εἶχε μεταβῆ εἰς Ῥόδον,, εἶτα δὲ εἰς Σμύρνην καὶ Τράλλεις. Liv. Epit. I. 69. Valer. Maxim. IV. 1, 13. Πλουτ. Μάρ. κ. 29 τέλ. Aur. Vict. de vir. ill. 62. Περὶ τοῦ ἐν Δυρραχίῳ μνήματος τοῦ (περιβοήτου) Λ. Ὀπι-

Ὁμοίως δὲ θέλομεν εὑρεῖ καὶ τὸν Μ. Τύλλιον Κικέρωνα ἐξόριστον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσοννήσῳ. Οὕτω νῦν καὶ ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος Ἀντώνιος ἐξέλεξε πρὸς διαμονὴν αὐτοῦ χώραν Ἑλληνικήν, τὴν νῆσον Κεφαλληνίαν. Ἐνταῦθα ἐνήργει ἀκωλύτως ὡς κύριος τῶν πάντων ἐπὶ πολλὰ ἔτη τοσοῦτον ἐλευθέρως, ὡσεὶ ἦτο αὐτὸς ὁ κυρίαρχος τῆς νήσου ἔχων ταύτην ὡς ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν. Ἀναφέρεται ὅτι πλὴν ἄλλων ἐσκέφθη περὶ ἱδρύσεως νέας πόλεως ἐν τῇ νήσῳ· ἀλλὰ πρὶν ἢ περατωθῇ ἡ κτίσις, ὁ Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ (κατὰ τὸν χρόνον τῆς αὐταρχίας αὐτοῦ, πάντως πρὸ τοῦ 44 π. χ. ἴσως τῷ 47) ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν τὴν εἰς Ῥώμην ἐπάνοδον[2]. Τὸ παράδειγμα τοῦτο μαρτυρεῖ λίαν σαφῶς, πόσον ὀλίγον κατὰ τὰς περιστάσεις ἡ ἐξορία καθίστατο τιμωρία ἐπαισθητὴ εἰς τοὺς ἐπισήμους τούτους Ῥωμαίους. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ μνημονευθῇ καὶ ὁ ὡς φιλήδονος ἐπικούρειος, ἄτιμος, ῥαδιοῦργος καὶ ἐπίφοβος διαφθορεὺς γυναικῶν περιβόητος γενόμενος Γάϊος Μέμμιος Γεμῆλλος, ὅστις «καταδικασθεὶς» (ἔ. 701 ἢ 702 ἀπὸ κτίσ. Ῥώμ. 53 ἢ 52 π. Χ.) διὰ τὴν ἐπονείδιστον ἀπόπειραν, ἣν ἐποιήσατο ἵνα ἀγοράσῃ διὰ χρημάτων τὴν ὑπατείαν τοῦ ἔ. 53 π. Χ., μετέβη ὡς ἐξόριστος εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐνταῦθα διέτριβεν εὐαρεστότατα ἐν Ἀθήναις, ἐν Μιτυλήνῃ, ἐν Πάτραις προσφερόμενος πρὸς τοὺς Ἕλληνας μετ' ἀγερώχου ἀλαζονείας[6] γενό-

μίου ἴδ. Cic pro Sest. c. 67, 140. Βραδύτερον καὶ ὁ Κατιλιναϊκὸς ἐξόριστος Π. Ἀντώνιος Παῖτος ἔζη (ἀπὸ τοῦ 62 π. Χ.) ἐν Ἀχαΐᾳ Cic. ad Att. III. 2 καὶ 7, 1.

[3] Πρβλ. Στράβ. 1. 455. Beeskow, Cephalonia σ. 23 κξ. ἴδ. καθόλου Pauly R. E. τ. 1. ἔκδ. 2. 1172 κξ.

[4] Πρβλ. περὶ τούτου Pauly, R. E. τόμ. 4. σ. 1755 κξ.

[5] Cic ad Quint frat. III. 2, 3. 8, 3. Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Β. 24. Drumann, τ. 6. σ. 119.

[6] Πρβλ. Cic. ad. Attic. V. 11, 6. ad famil XIII. 1. 2. 3. 19, 2. Ἐν Ἀθήναις ἠθέλησεν ὁ Μέμμιος νὰ ἐποικοδομήσῃ ἐπὶ τῆς ἠρειπωμένης κατοικίας τοῦ Ἐπικούρου (ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ δήμου Μελίτης) καὶ ἔλαβεν ἐπὶ τούτῳ τὴν ἄδειαν τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἐπειδὴ ἐν τούτοις οἱ ἐν Ἀθήναις Ἐπικούρειοι, ἡγουμένων τοῦ Πέτρωνος (τοῦ φίλου τοῦ τε Μεμμίου καὶ τοῦ περιφήμου Ἀττικοῦ) ζωηρῶς ἀντέστησαν κατὰ τοῦ ἔργου, ὁ Μ. κατέλιπε μὲν τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ (ἔτει 703 κ. Ρ. = 51 π. Χ.), ἀλλὰ ἐμέμψατο σφόδρα τὸν Πάτρωνα, ἐωσοῦ ἔπειτα ὁ Μ. Τύλλιος Κικέρων, ὅστις τότε ὡς ἀνθύπατος τῆς Κιλικίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μενος δὲ πολίτης τῶν Πατρῶν, υἱοθέτησε τὸν Λύσωνα, τὸν υἱὸν ἑνὸς τῶν νέων αὐτοῦ συμπολιτῶν.

Ἐν τούτοις πλὴν τῆς δυσαρέστου ἀνάγκης τῆς ὑποχρεωσάσης τοὺς μνημονευθέντας Ῥωμαίους νὰ ἐκλέξωσι διαμονὴν καταναγκαστικῶς ἐν ταῖς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀδρίου χώραις· πλὴν τοῦ σκοποῦ τοῦ μετέρχεσθαι χρηματιστικὰς ἐργασίας παντὸς εἴδους, θεμιτὰς ἢ ἀθεμίτους, καὶ πλὴν τῆς ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας τῆς πολιτείας ἐπιβαλλομένης ἀνάγκης καὶ τάξεως, ὑπῆρχον καὶ ἄλλα τινά, οὐχὶ μὲν ἄντικρυς ἰσχυρότερα, ἀλλ' ὅμως ἀσυγκρίτως εὐγενέστερα καὶ κρείττονα ἐλατήρια, ἅτινα πολλοὺς Ῥωμαίους ἦγον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων τὰς μεταξὺ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς ἀρχαίας χώρας τῶν Ἑλλήνων σχέσεις καθίστων διηνεκῶς ζωηροτέρας καὶ οἰκειοτέρας. Ἐν πρώτοις ὑπῆρξαν ἄνδρες Ῥωμαῖοι, ὧν οἱ μὲν ὑπὸ ἀηδίας καὶ φόβου ἕνεκα τῶν ἀγρίων, διηνεκῶς ἀγριωτέρων καθισταμένων, ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ κόσμου κινημάτων ἀπεχώρουν εἰς τὴν ἥσυχον Ἑλλάδα, οἱ δὲ παροδικῶς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γῇ διέφευγον τὴν θύελλαν τοῦ πολιτικοῦ μίσους καὶ τοῦ πολιτικοῦ διωγμοῦ. Ἀλλὰ συχνότερον, ὡς κατέστη σύνηθες ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τοῦ Φλαμινίνου καὶ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου, οἱ παιδεύσεως τυχόντες Ῥωμαῖοι ἀσμένως ἐπὶ πλέον ἀπεδήμουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἥτις ἐτιμᾶτο νῦν ὑπ' αὐτῶν ὡς πατρὶς τοῦ εὐγενεστάτου πολιτισμοῦ, καὶ ἧς οἱ διὰ τῶν μύθων, παραδόσεων καὶ τῆς ἱστορίας καθηγιασμένοι τόποι ἀκάθεκτον ἤσκουν δύναμιν ἑλκυστικήν, αἱ δὲ πόλεις ἔτι νῦν ἐκοσμοῦντο δαψιλῶς διὰ λαμπρῶν οἰκοδομῶν πάντων τῶν αἰώνων καὶ ἀγλαῶν δημιουργημάτων τῶν πλαστικῶν τεχνῶν[8]. Καὶ ἡ ἕλξις αὕτη, ἣν ἡ Ἑλλὰς ἤ-

μεταβαίνων αὐτόσε, ἥψατο καθ' ὁδὸν τῶν Ἀθηνῶν ἐπανήγαγε τὴν μεταξὺ τῶν ἐρισάντων φίλων εἰρήνην. Cic. ad fam. XIII. 1. ad Att. ἐν εἰρ. τ. καὶ 19, 3. πρβλ. de fin. 5, 1. Drumann, τ. 5. σ. 248 κξ. τ. 6. σ. 119 κξ. Ellissen zur Gesch. Athens. σ. 23. C. G. Zumpt, über den Bestand der philosoph. Schulen in Athen. σ. 12 κξ. 89 κξ.

[7] Cic. ad fam. XIII. 19, 2.

[8] Friedländer, Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms. τόμ. 2. σ.

σκει ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους, λέγει νεώτερός τις συγγραφεὺς[9] «διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ παρακμῆς καὶ τῆς ἐρημώσεως ἐπετείνετο μᾶλλον ἢ ἐμειοῦτο· ἐν τῇ ἡσυχίᾳ τῆς ἐρημίας τῆς ἐπικεχυμένης ἐπὶ τὴν χώραν καὶ τὰς πόλεις ἡ εἰκὼν τοῦ μεγάλου παρελθόντος κραταιοτέρα παρίστατο πρὸ τῆς ψυχῆς τοῦ ὁδοιπόρου».

Ἄλλοι ἔτι ὁδοιπόροι ἐπεσκέπτοντο τὰς Θέρμας καὶ ἄλλους τόπους τῆς Ἑλλάδος, ἔνθα ἠδύναντο νὰ προσδοκῶσι τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πασχούσης ὑγιείας αὐτῶν, ὡς τὴν Αἰδηψὸν ἐν Εὐβοίᾳ, τὴν Ἀντίκυραν τῆς Φωκίδος καὶ ἰδίως τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ[10α]. Πρὸ πάντων ὅμως ἐκδηλοῦται ἰσχυρὰ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ ὁρμὴ τῆς ἀριστοκρατικῆς Ῥωμαϊκῆς νεότητος εἰς τὸ νὰ ἐπισκέπτηται ἐν Ἑλλάδι τὰς πόλεις ἐκείνας, αἵτινες ἦσαν τότε αἱ περιφημόταται ἑστίαι τῶν ῥητορικῶν καὶ φιλοσοφικῶν σπουδῶν. Ἐπιφυλασσόμεθα ἐν ὑστέρῳ τινὶ τμήματι τοῦ βιβλίου τούτου νὰ περιγράψωμεν ἐν συνεχείᾳ τὸν πνευματικὸν βίον τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, εἰδικῶς δὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. Διὰ τοῦτο ἐνταῦθα ἀρκεῖ ἡ παρατήρησις ὅτι, πλὴν τῆς ἧσσον σημαντικῆς Ἀπολλωνίας τῆς κειμένης ἐν τῇ νοτιωτάτῃ Μακεδονικῇ Ἰλλυρίᾳ, ἔνθα πλὴν ἄλλων ἐσπούδασεν καὶ ὁ νεαρὸς Ὀκταυιανὸς (45-44 π. Χ.)[10], πρὸ πάν-

52 κξ. Πλὴν τῶν μεγάλων τούτων θησαυρῶν τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων, ὡς ἦσαν ἡ Ὀλυμπία, οἱ Δελφοί, αἱ Ἀθῆναι, ἡ Ῥόδος, περὶ ὧν ἐν δυσὶ μόνον λέξεσιν ἀναφέρομεν ἐνταῦθα, καὶ πόλεις ἰδιαίτεραι πολλάκις μόνον χάριν ἰδιαιτέρων τινων ἔργων τέχνης εἵλκυον τοὺς ξένους ἐντὸς τῶν περιβόλων αὐτῶν. Τοιαῦται πόλεις ἦσαν αἱ Θεσπιαὶ ἕνεκα τοῦ ὑπὸ τοῦ Πραξιτέλους ποιηθέντος ἀγάλματος τοῦ Ἔρωτος, ἡ Κνίδος ἕνεκα τῆς Ἀφροδίτης αὐτῆς (ὁμοίως δὲ καὶ ἡ Κῶς), ἡ Ἔφεσος ἕνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀπελλοῦ γραφείσης εἰκόνος τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου, καὶ πολλαὶ ἄλλαι πόλεις· πρβλ. Cic. in Verr. act. II. lib. IV. 2. 4. καὶ 60, 135. Στραβ. Θ. 410.

[9] Friedländer. σ. 53.

[10] Πρβλ. Friedländer σ. 38 κξ. Curtius, Pelop. τόμ. 2. σ. 419 κξ.

[10] Vellei. II. 59. Sueton. Octav. c. 8. 89. 95. Νικόλ. Δαμασκην (K. Müller) fr. hist. Graec. τ. 3 σ. 435-437. ἀρ. 101 κξ.) «Β. τοῦ Σεβαστοῦ Καίσσαρος» ΙΓ'-ΙΗ' Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Γ'. 9. Πλουτ, Βρουτ. κ. 22. ἀρχ. Δ. Κασσ. 45, 3. Ζωναρ. I. 13. καὶ ἴδ. Blass, griech. Bereds. σ. 155.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

των Ῥόδος καὶ Ἀθῆναι ἦσαν ὁ σκοπὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς Ῥωμαϊκῆς νεότητος· καὶ ὅτι ἐν Ῥόδῳ, ἔνθα μεταξὺ ἄλλων ὁ ῥήτωρ Μ. Ἀντώνιος (103), ὁ Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ (76-74), ὁ Κικέρων καὶ ὁ Σερούιος Σολπίκιος (78) ὁ Γάϊος Κάσσιος Λογγῖνος (ὁ τοῦ Καίσαρος φονεύς), ὁ Μ. Βροῦτος καὶ ὁ Μ. Φαυώνιος ἐποιήσαντο ἐν μέρει τὰς σπουδὰς αὐτῶν [11], ἐκαλλιεργοῦντο κατ' ἐξοχὴν μετὰ ζήλου αἱ σπουδαὶ αἱ ῥητορικαί, ἐξ ἄλλου δὲ αἱ Ἀθῆναι τὴν ἐν μέρει ἀνόρθωσιν ἀπὸ τῆς δεινῆς ἀθλιότητος, εἰς ἣν εἶχε πέσει ἡ πόλις αὕτη ὑπὸ τοῦ Σύλλα καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστίωνος, ὤφειλον εἰς τὰς ἀπὸ μακροῦ χρόνου πεφημισμένας φιλοσοφικὰς αὐτῶν σχολάς· ἤκμαζον δὲ τότε παρ' ἀλλήλας, ὡς γνωστόν, αἱ σχολαὶ καὶ τὰ διδάγματα τοῦ Ἀριστοτέλους (ἡ σχολὴ ἡ Περιπατητική), τοῦ Πλάτωνος (ἡ Ἀκαδημεική)· τοῦ Ζήνωνος (ἡ Στωϊκή), καὶ ἡ τοῦ Ἐπικούρου, (ἡ Ἐπικούρειος). Τῶν σχολῶν τούτων αἱ ἐργασίαι, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἐπανελήφθησαν ὑπὸ πλήθους διακεκριμένων καθηγητῶν.

Γνωστὸν ἡμῖν εἶναι ὅτι κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου ἡ ὑλικὴ τῶν Ἀθηναίων εὐημερία ἐντελῶς σχεδὸν εἶχε καταστραφῆ· ὡσαύτως δὲ διὰ τῆς φοβερᾶς ἐπὶ Σύλλα σφα-

[11] Περὶ Ῥόδου πρβλ. Blass, griech Bereds. σ. 23. 72. 89 κξ. C Zumpt, Uber den Bestand der philos. Schulen in Athen. σ. 4. κξ. Bernhardy, Griech. Litt. (ἔκδ. 3) τόμ. 1. σ. 506. 513. 531. 539. Mommsen R. G. τόμ. 3. σ.562. Περὶ Ἀντωνίου ἴδ Cic. de orat. 1. 3. Blass. σ. 96. περὶ Καίσαρος ἴδ. Sueton. Caes. c. 4. Aurel. Vict. de vir. ill. 78 (Caes.). Πλουτ. Καισ. κ. 3. περὶ Κικέρωνος ἴδ. Aur. Vict. ἐν εἰρ. τ. 81 (Cicer.). Πλουτ. Καισ. κ. 3. Κικερ. κ. 4. καὶ Cic. Brut. 91, 316. in Verr. act. II. 1. II. 65, 159. Drumann τ. 5. σ. 249 κξ. περὶ Σολπικίου ἴδ. Cic. Brut. 41, 151. περὶ Κασσίου ἴδ. Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Δ. 65. 67. Δ. Κασσ. 47, 33. Περὶ Βρούτου ἴδ. Aur. Vict. ἐν εἰρ. τ. 82 (Brut.) ἀρχ. καὶ περὶ Φαυωνίου ἴδ. Cic. ad. Att. II. 1. 9.

[12] Πρβλ. κατωτέρω τόμ. 2. καὶ ἴδ. ἐν παρόδῳ C. Zumpt. ἐν εἰρ. τ. σ. 4 κξ. 14. καὶ περὶ τῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην σχολαρχῶν ἴδ. 8. 43 κξ. 69 κξ. 80 κξ. 88 κξ. 93. πρβλ. εἶτα Friedländer σ. 35. W. C. Weber, «Q. Horatius Flaccus» σ. 21 κξ. Bernhardy, Griechische Litteratur (ἔκδ. 3). τόμ. 1 σ. 505. 541 κξ. Finlay. σ. 355 κξ. (Γ. μ. σ. 260 κξ. C. F. Weber «Comm. de academia litterar. Athen σ. 1 κξ. Mommsen R. G. τόμ. 2 σ. 418 κξ. Beutler ἐν εἰρ. τ. σ. 43 κξ. Ahrens σ. 65 κξ. Blass, ἐν εἰρ. τ. σ. 22. 95. κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γῆς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν εἶχε σημαντικῶς μειωθῆ[13]. Κατὰ τὴν γενικὴν λοιπὸν πενίαν τὴν ἐπικρατήσασαν κατὰ τὰ εὐθὺς ἐπακολουθήσαντα 13 ἔτη τὸ ἐλαττωθὲν πλῆθος τῶν Ἀθηναίων δυσκόλως ἠδύνατο διὰ τῶν ἑαυτοῦ μόνον δυνάμεων νὰ διανοίξῃ αὖθις, τοὐλάχιστον μέχρι τινός, τὰς ἀρχαίας πηγὰς σταθερᾶς εὐημερίας, ἐξαιρουμένης ἴσως τῆς ἐμπορίας τῶν ἀνέκαθεν πεφημισμένων προϊόντων τῆς Ἀττικῆς· οὕτω δὲ ἡ πόλις κατέφυγε πλὴν ἄλλων εἰς τὸν οὐχὶ ἐπαινετὸν θεραπευτικὸν τρόπον τῆς διὰ χρημάτων πωλήσεως τοῦ ἔτι νῦν πολυτίμου δικαιώματος τοῦ Ἀθηναίου πολίτου[14]. Οὕτως ηὐξήθη πάλιν ἀληθῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων· ἀλλὰ διὰ τοῦ τρόπου τούτου, πλὴν ἄλλων τινῶν ἐκ τούτου προελθόντων ἐπιβλαβῶν ἀποτελεσμάτων[15], καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐξυμνουμένη[16] καθαρότης τῆς ἐν Ἀθήναις μετ' ἰδιάζοντος κάλλους λαλουμένης Ἀττικῆς γλώσσης ἀπώλετο ἐν μέσῳ τῶν παρερχομένων γενεῶν. Περὶ τὰ τέλη τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος ὁ ἀγρότης τῆς Ἀττικῆς διεκρίνετο κατὰ τρόπον παράδοξον ἀπὸ τοῦ ἀστικοῦ πλήθους διὰ τῆς καθαρότητος, μεθ' ἧς προὔφερε τὴν λαμπρὰν αὐτοῦ διάλεκτον[17].

Ἐν τῇ θερμῇ λοιπὸν πρὸς τὴν Ἑλλάδα συμπαθείᾳ τοῦ Ἑλληνιστικοῦ κόσμου τῇ ἐξακολουθούσῃ μέχρι τῶν ἐσχάτων ἔτι χρόνων τῆς αὐτοκρατορικῆς περιόδου δὲν ἔλειπον προσπάθειαι καὶ νῦν καὶ ὕστερον ἀκριβῶς ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν γινόμεναι πρὸς τὸ

[13] Ἀππιαν. Μιθρ. κ. 38. τέλ.

[14] Πρβλ. Δ. Κασσ. 54, 7 (πρβλ. καὶ Λουκιάν. Ἑρμ. τ. κ. 24). Cic. pro Balbo 12. 30. Νικολ. Δαμασκ. (παρὰ Müll. fr hist. Gr. τ. III σ. 355. ἀρ. 6) περὶ τοῦ ἰδίου βίου. 6.

[15] Διὰ τοῦτο μετὰ ἐξεζητημένης βαναυσότητος ὁ βάναυσος ἀντιστράτηγος πρεσβευτὴς (legatus) Γνάϊος Καλπούρνιος Πείσων ὠνόμασε τοὺς τότε Ἀθηναίους «nationum conluviem (συρφετὸν ἐθνῶν)». Tacit. Anna!. II. 55.

[16] Cic. Brut. 46, 172. de orat. III, c 11.

[17] Πρλ6. Φιλοστρατ. Β. Σοφιστ. Β'. 1, 7. σ. 553. Ἐπὶ τὴν καθαρότητα τῆς γλώσσης ἐπιβλαβῆ πάντως ἤσκησαν ῥοπὴν καὶ οἱ πολλοὶ Ἀσιᾶται Ἑλληνισταὶ καθηγηταὶ καὶ φοιτηταὶ (μεταβαίνοντες εἰς Ἀθήνας μετὰ τῶν ὑπηρετῶν αὐτῶν).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

παρέχειν εὐεργεσίας τῇ δυστήνῳ πόλει ταύτῃ. Ἀλλὰ καὶ παρὰ πᾶσαν τὴν καλὴν θέλησιν ἐδίδετο εἰς τοὺς Ἀθηναίους τούτους ἀντὶ ἄρτου λίθος· διότι ἐπειδὴ οἱ φιλέλληνες τῶν Ῥωμαίων δὲν ἠδύναντο νὰ ἔλθωσιν ἔσωθεν εἰς ἀρωγὴν τῆς πόλεως, ἠγωνίζοντο νὰ καλύψωσι τὴν ἀθλιότητα αὐτῆς διὰ λαμπρᾶς πορφύρας καὶ νὰ κοσμήσωσι τὴν πόλιν τοὐλάχιστον διὰ νέων λαμπρῶν οἰκοδομῶν, αἵτινες παρεῖχον ἔμμεσόν τινα ὠφέλειαν εἰς τοὺς κατοίκους συντελοῦσαι ὁπωσδήποτε εἰς τὴν διατήρησιν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς ἐπὶ τοὺς ξένους περιηγητὰς ἑλκτικῆς δυνάμεως αὐτῆς. Οὕτως ἐπανέλαβον τὸ ἀρχαῖον ἔργον τοῦ Πτολεμαίου καὶ τῶν Ἀττάλων [18] ἐν πρώτοις ὁ τῆς Καππαδοκίας βασιλεὺς Ἀριοβαρζάνης Β΄. ὁ Φιλοπάτωρ* (65 [59]-52 π. Χ.) καὶ ὁ τούτου υἱὸς καὶ διάδοχος Ἀριοβαρζάνης Γ΄ ὁ Εὐσεβὴς καὶ Φιλορωμαῖος, ἀνοικοδομήσαντες ** ἰδίᾳ δαπάνῃ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀριστίωνος καταστραφὲν ᾠδεῖον (σ. 471) διὰ τῶν ἀρχιτεκτόνων Γαΐου Σταλλίου καὶ Μάρκου Σταλλίου καὶ Μεναλλίππου [19], ἐφ' ᾧ καὶ ἐτιμήθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων δι' ἀναμνηστικῶν στηλῶν. Τὴν δὲ ὁδὸν ἣν ἠκολούθησαν οἱ φιλέλληνες ἡγεμόνες [20] τῆς Ἑλληνομακεδονικῆς Ἀνα-

[18] Συνοπτικὴν πραγματείαν περὶ τῶν ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τούτων ἐν Ἀθήναις κτισθεισῶν λαμπρῶν οἰκοδομῶν (πρβλ. καὶ Meier, Pergamen. Reich. σ. 364) ἴδ. ἐν τῷ ἄρθρῳ τοῦ Bursian «Ἀθῆναι (Athenae)» παρὰ Pauly, Realencyclop. τόμ. 1. ἔκδ. 2 σ. 1928· πρβλ. Παυσαν. Α. 9, 3. Τὴν δωρεὰν τοῦ ἐκ Κύρρου τῆς Συρίας Ἀνδρονίκου, ἀνδρὸς ἰδιώτου, «ὅστις ἐν τόπῳ ἀναπεπταμένῳ, βορειοδυτικῶς τῆς Ἀγορᾶς, ἔνθα πολλὰ πιθανῶς ἔκειντο δικαστήρια, ᾠκοδόμησε τὸν καὶ νῦν ἔτι διατηρούμενον ὀκτάγωνον ἐκ μαρμάρου πύργον, ἔχοντα τὰς εἰκόνας τῶν ὀκτὼ κυριωτέρων ἀνέμων ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν πλευρῶν, ἐν μέσῳ δὲ τούτων καὶ ὡρολόγιον ἡλιακόν, ἔνδον δὲ ὡρολόγιον ὑδραυλικὸν (ὑδρευόμενον διά τινος ἀπὸ Κλεψύδρας προερχομένου ὑδραγωγείου)», τὴν δωρεὰν ταύτην θεωρεῖ ὁ Bursian γενομένην πιθανῶς πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Σύλλα καταστροφῆς περὶ τὰ μέσα περίπου τοῦ πρώτου π. Χ. αἰῶνος * Περὶ τοῦ πύργου τούτου καθόλου πρβλ. Vitruv I. 6. Varro de re rustica. III. 5, 17. καὶ ἴδ. Stuart, Alterth. v. Athen. I. ἔκδ. 2. Πίν. 3 κξ. Curtius Att. Stud. II. σ. 51 κξ. Bursian Geogr. τ. 1. σ. 293 κξ.

* Καὶ Φιλορωμαῖος ὁ αὐτὸς καλεῖται. (Σ. Μ.)

* Ἀλλὰ τότε πῶς πρὸ τοῦ πολέμου τοῦ Σύλλα; (Σ. Μ.).

[19] Vitruv. V. 9. 1. Böckh, C. I. τόμ. 1. ἀρ. 357 κξ.

[20] Τοὐναντίον αἱ σχέσεις, πρὸς ἃς (πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Ἀρμενικῆς στρατείας τοῦ Λ. Λευκύλλου) ὁ φιλοκίνδυνος ῥήτωρ Ἀμφικράτης περιῆλθε πρὸς τὸν Ἀρμέ-

τολῆς, ἐβάδισαν ὕστερον καὶ οἱ Ῥωμαῖοι δυνάσται. Οὐδεὶς ἐμιμήθη τὴν τοῦ Σύλλα πρὸς τὰς Ἀθήνας διαγωγήν· ἡ ληστεία τοῦ Οὐέρρου κατὰ τὸ 80 (σ. 534), καὶ αἱ καταπιέσεις, ὧν καὶ ἐν Ἀθήναις (κατὰ τὰ ἔτη 57 καὶ 56 π. Χ.) κατέστη ἔνοχος ὁ ἀνθύπατος Πείσων (σ. 540)[21], δριμέως κατεκρίθησαν ἐν Ῥώμῃ. Ἐξ ἄλλου ὁ μέγας αὐτοκράτωρ στρατηγὸς Πομπήϊος, ὅστις κατὰ τὴν ἐκ τῆς κατακτηθείσης ὑπ' αὐτοῦ Ἀσίας ἐπάνοδον καὶ εἰς τοὺς τῷ 67 ἤδη ὑπ' αὐτοῦ τιμηθέντας Ῥοδίους ῥήτορας καὶ φιλοσόφους μεγάλας ἐπεδαψίλευσε χάριτας καὶ δῶρα[22], εὐγνωμονῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ τῇ μεγίστῃ εὐνοίᾳ, μεθ' ἧς οὗτοι τῷ 67 κατὰ τὸν πειρατικὸν πόλεμον, ἀναμφιβόλως δὲ καὶ νῦν πάλιν τῷ 62 κατὰ τὴν εἰς Ἰταλίαν ἐπάνοδον, ἐχαιρέτισαν αὐτὸν ἐν τῇ πόλει αὐτῶν[23]· ἐδωρήσατο οὐχὶ ὀλιγώτερα τῶν 50 ταλάντων πρὸς καλλωπισμὸν τῆς πόλεως καὶ πρὸς παντελῆ ἐξαφάνισιν παντὸς ἴχνους τῶν χρόνων τῆς ἐπὶ τοῦ Σύλλα τρομοκρατίας[24].

νιον «βασιλέα τῶν βασιλέων» ἀπέδησαν κάκισται εἰς τὸν Ἕλληνα τοῦτον. Ὑποπτευθεὶς ὡς κατάσκοπος (καθ' ὃν τρόπον τῷ 70-69 π. Χ. περίπου ὁ σύγχρονος αὐτοῦ, ὁ περίφημος εὐνοούμενος καὶ ὑπουργὸς τοῦ Μιθραδάτου καὶ πρεσβευτὴς αὐτοῦ παρὰ τῷ Τιγράνει, φιλόσοφος Μητρόδωρος ὁ Σκήψιος ἐγένετο θῦμα τῆς δυσπιστίας τοῦ κυρίου αὐτοῦ) ἠναγκάσθη περὶ τὰ 70-69 αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἐν Τιγρανοκέρτοις. Ἡ προστάτις αὐτοῦ βασίλισσα Κλεοπάτρα, μὴ δυναμένη νὰ σώσῃ αὐτόν, ἠρκέσθη ἐξ ἀνάγκης νὰ ἐγείρῃ μνῆμα μεγαλοπρεπὲς εἰς τὸν Ἀθηναῖον ῥήτορα. Πλουτ. Λευκολλ. κ. 22. Στραβ. ΙΓ. 709. Clinton, Fast. Hellenic. τόμ. 3. σ. 167. Blass, griech Bereds. σ. 36, 67 κξ., Drumann, τόμ. 4. σ. 142.

[21] Cic in Pison. 40, 96.

[22] Πλουτ. Πομπ. κ. 42 καὶ Cic. κ. 4. Στραβ. ΙΑ. 492. Cic. Tuscul. II. 25. Plin N. H. VII. 30, (32), 112. Solin. c. 1,115.

[23] Πλουτ. Πομπ. κ. 27. Ζωναρ. Ι. 3. τέλ.

[24] Πλουτ. Πομπ. κ. 42. Ellissen, σ. 21. Περὶ τῶν δωρεῶν τοῦ Καίσαρος ἴδ. κατωτέρω σημ. 85. Βραδύτερον ὁ Ἄππιος Κλαύδιος Ποῦλχερ (σ. 534 σημ. 85) διὰ τῶν ἐκ τῆς ἐπαρχίας Κιλικίας γενομένων ἁρπαγῶν (53-51) ἤρξατο τῷ 51-50 π. Χ. τῆς κτίσεως τῶν λαμπρῶν ἐν Ἐλευσῖνι εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ τῆς Δήμητρος καὶ Περσεφόνης ἀγόντων ἀλλ' ἕνεκα τοῦ μετ' ὀλίγον θανάτου αὐτοῦ (ἴδ. κατωτ. σ. 561) ὑπὸ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ περατωθέντων) προπυλαίων, ἅτινα ὁ Κικέρων θεωρεῖ ἐπίζηλα καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας αὐτὰς (Cic. ad Att. VI. 1, 26. 6, 2) καὶ ἴδ. νῦν Mommsen. C. Inscr. Latin. Antiq. σ. 181 κξ. ἀρ. 619. Bursian, Geogr. τόμ. 1. σ. 330).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἀλλ' ἀσυγκρίτως τελεσφορωτέραν ἀξίαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους εἶχε τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ πόλις αὐτῶν πλέον πασῶν τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων (ἐν αἷς ἔτι πάντοτε σημαντικωτάτην θέσιν κατεῖχον τὸ Ἄργος, ἡ Τεγέα καὶ ἡ Σπάρτη (κατωτ.)), ὡς ἀληθὴς πατρὶς τῆς εὐγενεστάτης παιδεύσεως, ὡς ὁ τόπος τῆς μεγαλοπρεπεστάτης ἱστορίας, ὡς ἡ πλουσιωτάτη διὰ λαμπρῶν μνημείων παντοειδῶν κεκοσμημένη ἑστία τῶν γραμμάτων, εἵλκυε διαρκῶς πρὸς ἑαυτὴν τὸ ἰσχυρότατον ῥεῦμα τῶν ἀποδημούντων εἰς αὐτὴν Ῥωμαίων καὶ τῆς Ἑλληνικὴν παίδευσιν διψώσης ἰταλικῆς νεότητος[25]. Εὐθὺς δὲ ὅτε ἐξηλείφθησαν μέχρι τινὸς τὰ ἀλγεινότατα ἴχνη τῶν χρόνων τῆς τοῦ Σύλλα τρομοκρατίας, ἠφανίσθησαν δὲ ἐν μέρει αἱ φρικώδεις εἰκόνες τῶν τρομερῶν ἐκείνων σκηνῶν, ὧν θέατρον ἐγένοντο αἱ Ἀθῆναι τῷ 88 π. Χ., ἤσκει ἡ πόλις αὕτη ἰσχυρότατα τὴν θαυμασίαν γοητείαν αὐτῆς. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι εἶχον τὸ εὐτύχημα ὅτι ἀκριβῶς ὁ πρῶτος τῶν Ῥωμαίων ἐκείνων, οἵτινες μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ἀριστίωνος ἐπὶ μακρὸν ἢ βραχὺ διέτριψαν ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῶν, ἐγένετο εὐεργέτης τῆς εἰς μεγάλην ἀπορίαν περιελθούσης πόλεως. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γενεᾶς ταύτης συχνῶς μνημονευόμενος φίλος ἔμπιστος τοῦ Κικέρωνος καὶ πολλῶν ἄλλων Ῥωμαίων πολιτικῶν ἀνδρῶν, ὁ Ῥωμαῖος ἱππεὺς Τίτος Πομπώνιος (Ἀττικός). Ὁ Πομπώνιος νέος ὢν τὴν ἡλικίαν εἶχε διαφύγει καὶ τὴν ἀγρίαν κατάστασιν τὴν συνδεομένην πρὸς τὴν Μαριανὴν ἐπανάστασιν τοῦ ἔ. 87 ὡς ὕστερον καὶ τὰς ὠμότητας τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ περὶ παλινορθώσεως πολέμου τοῦ Σύλλα. Τῷ 86 π. Χ., ὅτε αἱ Ἀθῆναι περιῆλθον ἤδη αὖθις εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ρωμαίων, μετέβη εἰς τὴν ἑλληνικὴν ταύτην πόλιν φέρων μεθ' ἑαυτοῦ τὸ μέγιστον μέρος τῆς σημαντικῆς αὐτοῦ κινητῆς περιουσίας καὶ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἔ. 65 διέτριψεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ[26] ἐντεῦθεν προσλαβών,

[25] Πρβλ. καθόλου: Friedländer ἐν εἰρ. τ. σ. 54 κξ. καὶ Lotholz, Beiträge zur Geschichte der Bedeutung Athens, σ. 4-15.

[26] Πρβλ. Cornel. Nepot. (ἔκδ. Nipperday) Attic. c. 2, 2 καὶ 3 Ὡς πρὸς τὴν χρο-

ὡς γνωστόν, καὶ τὸ ἐπώνυμον Ἀττικός[27α]. Τοὺς δυστυχεῖς Ἀθηναίους προσείλκυσεν ἐξ ἀρχῆς πρὸς ἑαυτὸν δωρησάμενος μεγάλην ποσότητα σίτου εἰς ἐκείνους, οἵτινες (σ. 467) κατὰ τὴν πολιορκίαν, ἣν πρὸ μικροῦ ὑπέστησαν ὑπὸ τοῦ Σύλλα, ὑπέμειναν ἐξ ἀνάγκης τὸν δεινότατον λιμόν[28]. Ἔπειτα δὲ τὸ μέγα αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων διαφέρον, ἡ ζωηρὰ αὐτοῦ συμμετοχὴ εἰς τὰς τοπικὰς ὑποθέσεις τῶν Ἀθηνῶν, ὁ ἀξιάγαστος καὶ προσηνὴς χαρακτὴρ αὐτοῦ καὶ ἡ ἀξιοπρεπεστάτη διαγωγή, ἐπὶ πλέον δὲ ἡ οὐχὶ μικρὰ ἠθικὴ ροπή, ἣν ἐφάνη ὅτι ἤσκει ἐπὶ τὸν ἐν ἀρχῇ κατὰ τὸ 83 ἐξ Ἀσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιστρέψαντα Σύλλαν, τέλος δὲ καὶ ἡ ἔξοχος αὐτοῦ ἑλληνικὴ παίδευσις καὶ ἡ εὐκολία, μεθ' ἧς ἐγένετο ἐντελῶς ἐγκρατὴς τῆς εὐγενοῦς ἑλληνικῆς γλώσσης, ταῦτα πάντα κατέστησαν αὐτὸν τὰ μέγιστα δημοτικὸν ἐν Ἀθήναις[29]. Καὶ ἄλλως δὲ ὁ μέγας αὐτοῦ πλοῦτος καὶ ἡ χρηματιστικὴ πίστις (credit) ἐγένοντο ὠφέλιμα εἰς τὴν δυστυχῆ πόλιν. Ὁ Πομπώνιος ἦτο υἱὸς πλουσίου Ῥωμαίου τραπεζίτου, αὐτὸς δ' οὗτος ἠκολούθησε τὴν ὁδὸν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ ὡς πολλοὶ ἄλλοι Ῥωμαῖοι (ὡς βραδύτερον πλὴν ἄλλων ὁ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Κικέρωνος συχνὰ μνημονευόμενος φίλος Μάρκος Κούριος ἐν Πάτραις, ὁ Τίτος Μάνλιος ἐν Θεσπιαῖς, ὁ Μάρκος Αἰμίλιος Ἀβιανὸς ἐν Σικυῶνι καὶ ὁ Μάρκος Μίνδιος ἐν Ἤλιδι)[29α] ἐν ταῖς ὑπὸ τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου οἰκονομικῶς κατεστραμμέναις πόλεσι τῆς Ἑλλάδος, Μακεδονίας καὶ Μικρᾶς Ἀσίας εὗρε πλού-

νολογικὴν διευκρίνησιν τῶν πραγμάτων ἠκολούθησα τῇ γνώμῃ τοῦ Drumann, τόμ. 5, σ. 8. Nipperday εἰς Νέπωτα ἐν εἰρ. τ. σ. 150. καὶ Lotholtz ἐν εἰρ. τ. σ. 4. Περὶ τοῦ Ἀττικοῦ καθόλου ἴδ. καὶ Mommsen R. G. τόμ. 3. σ. 504 κξ.

[27] Corn. Nep. c. 4, 5. Lotholtz, ἐν εἰρ. τ. Drumann, σ. 11.

[27α] Cic de senect. 1, 1. de finib. V. 2.

[28] Cornel. Nep. ἐν εἰρ. τ. c. 2, 6.— Ὁ Ἀττ. ἐπανέλαβε τοῦτο καὶ βραδύτερον, τῷ 50 π. Χ. κατά τινα ἐπίσκεψιν, ἣν ἐποιήσατο τῷ 50 π. Χ. εἰς τὰς Ἀθήνας Cic. ad Att. VI. 6, 2.

[29] Cornel. Nep. ἐν εἰρ. τ. c. 2, 3. c. 3. c. 4, 1-3 καὶ 5. Drumann τ. 5 σ. 84 κξ.

[29α] Cic. ad Att. VIII. 5, 2. 6, 5. IX. 17, 2. ad famil. VII. 28 κξ. XIII. 17. καὶ 50. καὶ ad famil. XIII. 21. 22 καὶ 26, 2.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σιον ἔδαφος πρὸς λίαν ἐκτεταμένας καὶ εὐρυτάτας χρηματιστικὰς ἐπιχειρήσεις. Ὁ τραχὺς τρόπος τοῦ ἐν τοῖς χρηματικοῖς ζητήμασιν ἐν παντὶ χρόνῳ εἰς ὕψιστον βαθμὸν «σκληροκαρδίου» Ῥωμαίου, ἡ αὐστηρὰ καὶ ψύχραιμος σκληρότης καὶ αὐτῶν τῶν καλλιτέρων πλουτοκρατικῶν ἀριστοκρατικῶν δὲν ἦτο οὐδαμῶς ξένη καὶ εἰς τὸν Ἀττικὸν τοῦτον· ἀλλ' ἐν πᾶσι τούτοις ἔμενεν ἀνὴρ ἀξιοπρεπής· δὲν ἦτο οὐδαμῶς τοκογλύφος οὐδὲ ἐκ τῶν βδελυρῶν ἐκείνων μαστίγων τῶν ἐπαρχιῶν, οἵας ἡ Ῥώμη τότε παρῆγε κατὰ σωρούς· τοὐναντίον μάλιστα τρανῶς ἐξυμνεῖται ὁ τρόπος, καθ' ὃν προσήρχετο εἰς βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων διὰ τῶν χρημάτων καὶ διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ. Ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ἀττικὸς ἀπέναντι τῶν Ἀθηναίων οὐδέποτε ἀπέβλεπεν εἰς ἴδιον αὐτοῦ κέρδος, καί, ἐνῷ οὐχὶ ἀπιθάνως ἐπέμενεν εἰς τὴν κατὰ τὴν προθεσμίαν ἀπότισιν τῶν ὀφειλομένων, ἠρκεῖτο αὐτὸς δι' ἑαυτὸν εἰς ὅλως ἀσυνήθως εὐθηνοὺς τόκους· ὁσάκις δὲ ἐμεσίτευε παρ' ἄλλοις εἰς συνομολόγησιν δανείων ἐπὶ ὅροις ἐπιεικέσιν ὑπὲρ τῆς πόλεως, οὐδεμίαν ἠξίου ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἀποζημίωσιν· ἀκριβῶς δὲ διὰ τῆς αὐστηρότητος, μεθ' ἧς ἐπέμενεν εἰς τὴν ἀκριβῆ ἀπότισιν τῶν ὀφειλομένων, ἠγωνίζετο νὰ κωλύσῃ τὴν ἐπαύξησιν τῶν τόκων [30]. Ἡ εἰκὼν τοῦ συνετοῦ τούτου Ῥωμαίου τραπεζίτου συμπληροῦται ἔτι ὑπὸ τοῦ γεγονότος ὅτι καὶ αὐτός, καθ' ὃν τρόπον πολλοὶ ἄλλοι ἐν ταῖς ἐπαρχίαις εὐπορώτατοι Ῥωμαῖοι μεγιστᾶνες, ἰδίως τῆς τάξεως αὐτοῦ (τῆς τῶν ἱππέων) [31α], προσεκτήσατο ἀξιόλογα προσοδοφόρα κτήματα ἐν Ἠπείρῳ πλησίον τῆς Χαονικῆς πόλεως Βουθρωτοῦ ἐπὶ τοῦ Θυάμιδος ποταμοῦ (70 περίπου ἢ 69 π. Χ.) [31], ἐν τῇ νήσῳ

[30] C. Nep. ἐν εἰρ. τ. 2, 4 καὶ 5. Πρβλ. Drumann τ. 5. σ. 8 κξ. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐκώλυσεν αὐτὸν ὕστερον νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν κατάστασιν καὶ τὴν ἀπορίαν τῶν Ἀθηνῶν πρὸς ἐπικερδῆ χρησιμοποίησιν τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ, ἔχων ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ πράκτορα τὸν Ἐπικούρειον Ξένωνα. Cic. ad Att. V. 10, 5. 11, 6. VII. 1, 1. XIII. 37, 1. XIV. 16, 4. XVI. 1, 5.

[31α] Πρβλ. περὶ Ἠπείρου, πλὴν ἄλλων, Varro, de re rustica II. praef extr. καὶ c. 2. ἀρχ.

[31] Varro ἐν εἰρ. τ. II. 2. ἀρχ. Cic. ad Att. I. 5, 3 καὶ 7. III. 7, 1. 16. 19, 1.

Κερκύρᾳ καθὼς καὶ ἐν ταῖς παρακειμέναις νήσοις Συβότοις[31β]. ἡ δὲ κτηματικὴ αὕτη περιουσία, καθὼς καὶ αἱ ἄλλαι αὐτοῦ ἐργασίαι, καὶ μετὰ τὴν μετάθεσιν τῆς κατοικίας αὐτοῦ ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Ῥώμην ἤγαγεν αὐτὸν πολλάκις ἔτι εἰς τὴν Ἑλληνομακεδονικὴν χερσόνησον, πλὴν ἄλλων δὲ τόπων καὶ εἰς Σικυῶνα[31γ]. Ἀλλ' ὁ χρόνος, ὃν ἔκλεπτεν ὁ Ἀττικὸς ἀπὸ τῶν χρηματιστικῶν ἀσχολιῶν αὐτοῦ, ἦτο καθ' ὁλοκληρίαν ἀφιερωμένος εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὴν ἱστορίαν, εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ φιλοσοφίαν καὶ εἰς ἀναστροφὴν μετὰ ὀνομαστῶν ἐν Ἀθήναις λογίων καὶ καθηγητῶν. Τέλος δὲ καὶ ὁ Ἀττικός, καθὼς ὁ Σύλλας (σ. 487), καὶ μετὰ τοῦτον τοσοῦτοι ἐπίσημοι Ῥωμαῖοι, (ἰδίως ὁ Κικέρων καὶ ὁ Αὔγουστος[32]) ἐμυήθη τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια[32α].

Ἀλλ' ὁ Ἀττικός, οὗ ἱκανῶς πρότερον ἄνδρες ὀνομαστοί, οἷοι ὁ Κόϊντος Μέτελλος ὁ Νουμιδικός, ὁ Τίτος Ἀλβύκιος καὶ οἱ περίφημοι ῥήτορες Λεύκιος Λικίνιος Κράσσος (περὶ τὰ 110 π. Χ.) καὶ Μάρκος Ἀντώνιος (103 π. Χ.)[33] ἐποιήσαντο τὰς σπουδὰς αὐτῶν ἐν Ἀθήναις, ἔρχεται πρῶτος κατὰ χρόνον ἐν τῇ μακρᾷ σειρᾷ τῶν νεαρῶν ἐκείνων γνωρίμων Ῥωμαίων, οἵτινες κατὰ τὰς ἀμέσως ἑπομένας δεκαετηρίδας τοσοῦτον ἀθρόοι συνέρρεον εἰς τὰς τῶν Ἀθηνῶν φιλοσοφικὰς σχολάς, ὥστε ἡ πόλις αὕτη κατὰ τὰς δύο τελευταίας γενεὰς τῆς δημοκρατικῆς Ῥώμης φαίνεται ἀκριβῶς οἱονεί τι Πανεπιστήμιον Ῥωμαϊκόν. Κατ' ὄνομα ἁπλῶς μνημονεύοντες τοῦ φίλου τοῦ Ἀττικοῦ τοῦ ἱππέως

20, 1. 21, 1. 23, 5. IV. 15, 3. 16, 1. V. 21, 3. VI. 3, 2. IX. 12. 1. X. 7, 3. XVI. 16. Nep Att. c. 11, 1 καὶ 2. 14, 3. Drumann, σ. 6 κξ. καὶ ἰδίως σ. 62 κξ.

[31β] Cic. ad Att. VI. 2, 10. V. 9, 1. XIII. 24. Drumann τ. 5. σ. 25 καὶ 63.

[31γ] Cic. ad Att. I. 13. 17, 2 καὶ 4. II. 15, 1. περὶ Σικυῶνος ἴδ. Cic. ἐν εἰρ. τ. I, 13, 1, 19, 9. 20, 4. II. 1, 10. 21, 6. ἴδ. πάντως Drumann τ. 5. σ. 64 κξ.

[32] Cic de legibus II. 14. Δ. Κασσ. 51, 4. Sueton. Octav. c. 93.

[32α] Cic. de legg. II. 14. Lobeck, Aglaopham. σ. 37 κξ. Τὸ διαφέρον ἄλλως τε τῶν Ῥωμαίων δὲν περιωρίσθη εἰς τὰ Ἐλευσίνια· γνωστὸν δὲ γίνεται ἐκ τοῦ Πλουτάρχου (Λευκόλλ. κ. 13) ὅτι ἐν μέσῳ τοῦ κατὰ τῶν στόλων τοῦ Μιθραδάτου πολέμου εἷς τῶν τοῦ Λευκόλλου ἀντιστρατήγων, ὁ Βοκώνιος ἐτελέσθη (τῷ 73) ἐν Σαμοθράκῃ τὰ μυστήρια τὰ Σαμοθράκια.

[33] Cic. Brut. c. 35, 131. de orat. I. 11 καὶ 18 κξ. II 1, 20. III. 20.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Λευκίου Σαυφηίου [34], ἀναφέρομεν ἐνταῦθα ἰδίως τὸν τοῦ Ἀττικοῦ ἐν τῇ νεότητι συμμαθητὴν Μάρκον Τύλλιον Κικέρωνα. Οὗτος εὑρίσκεται ἐν Ἀθήναις τῷ 79 π. Χ. μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Κοΐντου καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ Λευκίου καθ' ὃν ἤδη χρόνον ἐτιμᾶτο ἐν Ῥώμῃ ὡς νομομαθὴς καὶ ὡς ἐπιτήδειος συνήγορος (κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ θείου αὐτοῦ Λευκίου). Ὁ Κικέρων, ὅστις πάντως μέχρι τοῦ 77 διέμεινεν ἐν Ἑλλάδι, Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Ῥόδῳ [35α], διέτριψεν ἓξ μῆνας ἐν Ἀθήναις καὶ διατελῶν ἐνταῦθα ἐν κοινωνίᾳ πρὸς τοὺς ἐπισημοτάτους φιλοσόφους τῶν χρόνων τούτων ἐμελέτησε κατὰ βάθος τὰς Ἀθήνας καὶ τὰ μεγάλα μνημεῖα αὐτῶν, καὶ φύσιν κεκτημένος ἐπιδεκτικὴν ὑψηλῆς μορφώσεως ἐνετρύφα ἐν τῇ ἀπολαύσει πάντων τῶν πνευματικῶν θελγήτρων καὶ ἡδονῶν, ἅτινα ἠδύναντο ἔτι νὰ παρέχωσιν εἰς αὐτὸν [35] ἡ χώρα αὕτη καὶ ὁ εὐφυὴς οὗτος Ἑλληνικὸς λαός, οὗ ἐν τούτοις ἡ βαθεῖα ἠθικὴ κατάπτωσις δὲν ἐλάνθανε τὴν ἀντίληψιν αὐτοῦ, καὶ οὗ τὰ ἠθικῶς ἀδύνατα μέρη αὐτὸς οὗτος ἐν ἐμπιστευτικαῖς δηλώσεσιν ὡς καὶ ἐν πολλοῖς τῶν δικανικῶν αὐτοῦ λόγων πολλάκις βραδύτερον αὐστηρῶς ἤλεγξε. Τότε πιθανῶς ἐπεσκέψατο ὁ Κικέρων καὶ τὴν Σπάρτην καὶ μετ' ἐκπλήξεως εἶδεν ἔτι ἐνταῦθα ἐν πλήρει ἰσχύϊ καὶ ἐνεργείᾳ διατελοῦντα τὴν παναρχαίαν ἀνατροφὴν καὶ τὰς αὐστηρὰς ἀσκήσεις τῆς Σπαρτιατικῆς νεότητος [35β]. Ἀλλὰ πολλάκις ἔτι

[34] Corn. Nep. Attic. c. 12, 3.

[35α] Πρβλ. Aur. Vict de vir. ill. 81. (Cic.). Πλουτ. Κικ. κ. 3 καὶ 4. Δ. Κασσ. 46, 7. Cic de orat II. 1. de finib V. 1. Brut. c. 91, 314-316. Tacit. dial. de orat. 30. Drumann, τόμ. 5. σ. 246 κξ. τ. 6 σ. 316. 719. R. Abekcn. Cicero in seinen Briefen σ. 12 κξ. Blass, griech. Beredс. σ. 96 κξ.

[35] Cic de fin V. 1. 2. Tusc. III. 22. Drumann, τόμ. 5. σ 246 κξ. τόμ. σ. 652 κξ. Εἰς χρόνους μεταγενεστέρους ἀνήκει ἡ ἰδιωτικὴ ἐχθροπάθεια τοῦ Κικέρωνος ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου Πέλοπος, ὅστις εἶχε προσβάλει αὐτὸν ἐν τῇ κενοδοξίᾳ αὐτοῦ ὡς πολιτικοῦ ἀνδρός. Ἰδ. Πλουτ Κικ. κ. 24 κλ. καὶ κ. 25. ἀρχ. Cic. ad Att. XIV. 8, 1. καὶ ἰδ. Drumann τ. 6 σ. 138 κξ Περὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀθηναίου Ἡρώδου (Πλουτ. Κικερ. κ. 24) εἰς τὸν Κικέρωνα τῆς γραφείσης τῷ 60 π. χ. ἰδ. Cic. ad Att. II. 2. XIV. 16 καὶ 18.

[35β] Πρβλ. Cic. Tuscul. V. 27. II 14. 20. περὶ τῶν μεταγενεστέρων αὐτοῦ σχέσεων πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας ἰδ. Cic. ad fam. XIII 28α.

ἔμελλε νὰ ἐπανίδῃ τὴν Ἑλλάδα ὁ νεαρὸς πρὸς τὰ μεγάλα ὀργῶν Ῥωμαῖος, ὅστις ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου εἰς διαρκεῖς διετέλει ζωηροτάτας σχέσεις πρὸς μέγα πλῆθος Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ἐν Ἑλλάδι διατριβόντων, καὶ ἐν τῷ μεγάλῳ αὐτοῦ περὶ Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διαφέροντι ἐκτήσατο σπουδαίαν ροπὴν ἐπὶ τὰς ἀνωτάτας τῶν Ἀθηνῶν ἀρχάς, ἔτι δὲ διὰ τῆς ἀκαταπονήτου ἐπιστημονικῆς ἐργασίας, ἐν ᾗ ὁ Ἀττικὸς διὰ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἐργοστασίου βιβλίων καὶ τῶν ἐκτεταμένων βιβλιεμπορικῶν αὐτοῦ σχέσεων μετὰ ζήλου παρεῖχεν αὐτῷ ὑπηρεσίας [35γ], πλέον πάντων τῶν συγχρόνων αὐτῷ Ῥωμαίων εἰργάσθη πρὸς χρησιμοποίησιν τῶν Ἑλληνικῶν πνευματικῶν θησαυρῶν ὑπὲρ τῆς τῶν Ῥωμαίων παιδεύσεως. Καὶ πρῶτον ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰ ἔτη 58 - 57 π. Χ., ὅτε ἐξορισθεὶς ἀπὸ τῆς Ῥώμης, κατεχόμενος δὲ ὑπὸ τρομεροῦ δέους ἕνεκα τῆς ἐν Ἀχαΐᾳ παρουσίας τοῦ ὡς ἐξορίστου βιοῦντος ἐνταῦθα Κατιλιναϊκοῦ Ποπλίου Αὐτρωνίου καὶ ἄλλων τοιούτων ἐχθρῶν, οὓς εἶχεν ἐν Ἀχαΐᾳ, ἠναγκάσθη νὰ διαμένῃ ὡς τεταπεινωμένος φυγὰς ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐν τῷ ἀνέκαθεν φιλικῶς ἔχοντι αὐτῷ Δυρραχίῳ [36]. Βραδύτερον (51 καὶ 50 π. Χ.) ἐφάνη πάλιν, ἐν μέσῳ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἐπιφανέστατος ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἰδίως ἐν Ἀθήναις, ὑπὸ πάντων ἐξυμνούμενος ἀριστοκρατικὸς ἀνήρ, ὡς ἀνθύπατος τῆς Κιλικίας, κατά τε τὴν εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ ταύτην μετάβασιν καὶ κατὰ τὴν ἐντεῦθεν ἐπάνοδον αὐτοῦ[37α]. Τέλος εὑρίσκομεν αὐτὸν κατὰ τὰ ἔτη 49 καὶ 48 π. Χ. ἐν τῷ ἐμφυλίῳ πολέμῳ, ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Πομπηΐου ἐν Δυρραχίῳ καὶ ἐν τῇ νήσῳ Κερκύρᾳ [37] ὡς ἀσταθῆ μεταξὺ τῆς

[35γ] Πρόλ Drumann τ. 5. σ. 66. Ad. Schmidt, Gesch. der Denk-und Glaubensfreiheit im 1 Jahrhund. der Kaiserherrschaft σ. 120 κξ. Bernhardy R. L. σ. 65 κξ. 692.

[36] Δ. Κασσ. 38, 18-30. Πλουτ. Κικ. κ. 32. Cic. ad Att. III. 2. 7, 18, 1, 9-27. ad fam. XIV 1, 4 καὶ 7. 2-4 pro Planc. c. 40. 41.

[37α] Πλουτ. Κικ. κ 36. Cic. ad fam. XIV. 5. XIII. 1. II 8, 17. XVI. 2-9 Brut. c. 1, 1. Tuscul. V. 8. ad Att. V. 9-14. VI. 7-9. VII. 1-2.

[37] Πλουτ. Κικ. κ. 38 καὶ 39. Κατ. νεωτ. κ. 55. Δ. Κασσ. 46, 12. 42, 10. Drumann τόμ. 6. σ. 231-238.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πρὸς τὴν δημοκρατίαν συμπαθείας καὶ τοῦ ἀπὸ τοῦ Καίσαρος φόβου κυμαινόμενον πολιτικὸν ἄνδρα.

Μέγας εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν Ἀθήναις παιδευθέντων Ῥωμαίων τῶν λαβόντων ὕστερον σημαντικὸν μέρος εἴτε εἰς τὰ μεγάλα γεγονότα τῶν εὐθὺς ἑπομένων δεκαετηρίδων εἴτε εἰς τὰ φιλολογικὰ προϊόντα τῶν ἑπομένων χρόνων· δύναται δέ τις νὰ παρακολουθήσῃ τὴν σειρὰν αὐτῶν μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῆς θνησκούσης δημοκρατίας. Οἱ αὐτοὶ ἄνδρες, οἵτινες ἠγωνίσαντο ὕστερον τὸν μέγαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν Φιλίππων κρίσιμον ἀγῶνα, ὁ Μάρκος Ἰούνιος Βροῦτος καὶ ὁ Μάρκος Ἀντώνιος, ἐσπούδασαν ἐν Ἀθήναις, ὁ μὲν Βροῦτος τῷ 65, εἶτα δὲ πάλιν μεταξὺ 58 καὶ 51 π. Χ. καὶ πάλιν μετὰ τὴν μάχην τῆς Φαρσάλου [38], ὁ δὲ Ἀντώνιος τῷ 58 π. Χ. [39]. Καί ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν νεαρῶν ἐκείνων σπουδαστῶν, οὓς (ἴδ. κατωτ.) ὁ Μ. Βροῦτος κατὰ τὸ θέρος τοῦ 44 ἔπεισε νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὸ δημοκρατικὸν στρατόπεδον, εὑρίσκομεν ὡσαύτως τὸν υἱὸν τοῦ μεγάλου ῥήτορος, τὸν Μάρκον Κικέρωνα τὸν νεώτερον [40] βιοῦντα ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τοῦ 45, καὶ τὸν νεαρὸν ποιητὴν Κόϊντον Ὁράτιον Φλάκκον [41] ἀπὸ τοῦ 49 περίπου διαμένοντα ἐν Ἀθήναις. Βραδύτερον καὶ ὁ εὐγενὴς ποιητὴς Πόπλιος Οὐιργίλιος Μάρων μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ (19 π. Χ.) ἐγένετο ἐν Ἀθήναις· καὶ ὕστερον δὲ καὶ ποιηταὶ ὡς ὁ Ὀβίδιος καὶ ὁ Προπέρτιος δὲν ὤκνησαν νὰ ἐπισκεφθῶσι τὴν ἔνδοξον πόλιν [42].

Αἱ Ἀθῆναι ἦσαν νῦν πράγματι πόλις κατ' ἐξοχὴν πανεπιστη-

[38] Aur Vict. de vir. ill. 82 (Brutus) ἀρχ. πρβλ. C. Zumpt, «über den Bestand d. philosoph Schulen» σ. 14. Lotholz ἐν εἰρ. τόμ. 10. Drumann, τόμ. 4 σ. 37 κξ. Blass, σ. 97.

[39] Πλουτ. Ἀντών. κ. 2 τέλ. Drumann, τ. 1 σ. 65 κξ. Ellissen, σ. 26.

[40] Πλουτ. Κικέρ. κ. 24. τέλ. κ. 45. Βρουτ. κ. 24, 26. Δ. Κασσ. 45, 15, 46, 3. 18. Πρβλ. Drumann, τόμ. 6 σ. 714-717: Lotholz σ. 8 κξ. καὶ ἴδ. κατωτ. σημ. 39.

[41] Horat. Epist II. 2, 43 κξ. 81 κξ. πρβλ. W. C. Weber «Q. Horatius Flaccus» σ. 21 κξ. Lotholz σ. 42. Bernhardy σ. 10 κξ.

[42] Weber σ. 230 κξ. Lotholz σ. 42. Bernhardy R. L. σ. 442 καὶ πρβλ. Friedländer, τόμ. 2. σ 51 κξ. 103.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μιακή. Τὰ συμφέροντα τῶν ἐκπαιδευτικῶν τῆς πόλεως καταστημάτων, ἐξ ὧν τῆς ἀκμῆς καὶ προόδου ἐξηρτᾶτο νῦν σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν ἡ μετρία τῶν πολιτῶν αὐτῆς εὐημερία, τοσοῦτον νῦν ὑπερέχουσαν ἐκέκτηντο σπουδαιότητα, ὥστε βλέπομεν ὅτι αἱ ἐπιφανέσταται τῆς πόλεως ἀρχαί, ὁ Ἄρειος Πάγος καὶ ὁ ἀνώτατος στρατηγός, ἀσχολοῦνται ζωηρῶς περί τε τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν, μεριμνῶσι δὲ καὶ περὶ τῆς διατηρήσεως τοῦ προσωπικοῦ τῶν διδασκόντων ἐν αὐταῖς καὶ τῆς ἐν τῇ πόλει αὐτῶν διαρκοῦς διαμονῆς ὀνομαστῶν καθηγητῶν[43] ὡς λ. χ. τοῦ περιφήμου περιπατητικοῦ Κρατίππου τοῦ Μυτιληναίου (τῷ 45 ἢ 46 π. Χ.), ὅστις, ὡς φαίνεται, εἶχε λάβει ἀλλαχόθεν εὐμενῆ τινα πρόσκλησιν, ἴσως ἐκ Ῥώμης.

Ὁ πολιτικὸς βίος ἦτο σχεδὸν νεναρκωμένος· ὁ δῆμος ἤτοι ἡ δημοκρατικὴ μερὶς εἶχε πολὺ ἀποστῇ τῆς ἐξουσίας ἰδίως ἐν τοῖς εὐθὺς μετὰ τὸ 86 χρόνοις, ὅτε ἐδέσποζεν ἰσχυρῶς ἡ ἀριστοκρατικὴ μερὶς ὑπὸ τὸν Μειδίαν[44]. Ἐν τῷ ἐξωτερικῷ διετήρει ἰδίως ὁ Ἄρειος Πάγος, οὗ ἡ δύναμις προφανῶς ηὐξήθη, μεγάλην ὑπόληψιν, τοσαύτην, ὥστε πλὴν ἄλλων καὶ αὐτὸς ὁ Ῥωμαῖος

[43] Πρβλ· τὴν ἀνωτέρω σ. 544 σημ. 6 ἐκτεθεῖσαν περὶ Γαΐου Μεμμίου ἱστορίαν. Περὶ τοῦ Κρατίππου (Cic. de divin I. 3), ὅστις διὰ τῆς τοῦ Κικέρωνος μεσολαβήσεως παρὰ τῷ Γαΐῳ Καίσαρι, τῷ νέῳ τῆς πολιτείας δεσπότῃ, ἔλαβε δικαίωμα πολίτου Ῥωμαίου (ὡς φαίνεται περὶ τὰ 45 π. Χ.) ἴδ. Πλουτ. Κικ. κ. 24 καὶ Zumpt « über den Bestand der philos. Schulen » σ. 18, 71. Ellissen σ. 24 πρβλ. καὶ Ahrens ἐν εἰρ. τ. σ. 37. 45.

[44] Cornel. Nep (ἔκδ. Nipperday) Att. c. 3, 2.

[45] Ὁ Ἄρειος Πάγος διεχειρίζετο τότε (πρβλ. σ. 399 κ.ξ.), πλὴν τῶν ἔργων τῆς ἄλλης αὐτοῦ ὑψηλῆς θέσεως καὶ τῆς περὶ τῶν βαρυτάτων ἐγκλημάτων κρίσεως, εἰδικῶς τὴν ὑπερτάτην διευθυνσιν καὶ ἐποπτείαν τῆς τῶν παίδων ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως καὶ τοῦ Ἀκαδημεικοῦ βίου, ἔτι δὲ τῶν θρησκευτικῶν καὶ παντὸς πρὸς ταῦτα συναφοῦς πράγματος· ὡς δὲ φαίνεται, εἰς αὐτὸν ἦτο ἀνατεθειμένη καὶ ἡ τῶν οἰκοδομῶν ἀστυνομία καὶ ἡ περὶ τῶν δημοσίων κτιρίων φροτίς, τέλος δὲ (Böckh, C. I. τ. ἀρ. 123, 59) καὶ ἡ τῆς ἀγορᾶς ἀστυνομικὴ ἐπιτήρησις· πρβλ. Ahrens σ. 35. 36. 37. 38. πλὴν δὲ τοῦ προέδρου (ἐπιστάτου) τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τοῦ ἀνωτάτου στρατηγοῦ, ἦτο νῦν ἐν Ἀθήναις ἔργῳ καὶ ὁ τοῦ Ἀρείου Πάγου κήρυξ εἷς τῶν ἰσχυροτάτων ἐν τέλει. Πλουτ. εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον κ. 20. Böckh. C. I. τόμ. 1. ἀρ. 180-182. 272. Α. 283. 396. 397. τόμ. 3. ἀρ. 3881. Ahrens σ. 38 κξ. καὶ πρβ. Meier, Comm. Epigr. I ἀρ. 36 σ. 38 καὶ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

διοικητὴς τῆς Ἀσίας Πόπλιος (ἢ Γνάϊος)[46] Δολαβέλλας (πρὸ τοῦ ἔ. 65) περίπλοκόν τινα περίπτωσιν ὑπέβαλεν εἰς κρίσιν τοῦ ἀνέκαθεν πεφημισμένου ἐπι τῶν φονικῶν δικαστηρίου τῶν Ἀθηνῶν[46]. Καθόλου ὅμως τὸ ἀνούσιον τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ἑλλήνων τῶν χρόνων τούτων καὶ τῶν ἑπομένων αἰώνων καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου διηνεκῶς καθίστατο ἐπαισθητότερον. Προκειμένου περὶ Ἀθηνῶν, τὸ τοιοῦτον μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῆς «δυσαναλόγου σπουδαιότητος τῆς ἀποδιδομένης νῦν ἐν τοῖς δημοσίοις μνημείοις εἰς τοὺς γυμναστικοὺς συλλόγους τῶν ἐφήβων καὶ εἰς τοὺς ἐπιστάτας αὐτῶν»[47]. Καθόλου δὲ περὶ ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐν ταύτῃ καὶ ἐν ταῖς ἑπομέναις γενεαῖς ἀληθεύει ἐκεῖνο, ὅπερ νεώτερός τις ἐρευνητὴς[48] λέγει ἀναφορικῶς πρὸς τὴν νῦν μετὰ ἰδιαιτέρας

ἀρ. 43 σ. 42. Hermann, Gr Staatsalterth. § 176, 10 καὶ § 109, 2. καὶ ἴδ. πάντως Westermann παρὰ Pauly R. E. τ. 1. ἔκδ. 5. σ. 1503 κξ. Κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Westermann ἐν εἰρ. τ. ὁ Ἄρειος Πάγος συνεπληροῦτο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οὐχὶ πλέον, ἢ τοὐλάχιστον οὐχὶ πλέον μόνον ἐκ τῶν ἀποχωρούντων τῆς ἐξουσίας ἀρχόντων, ἀλλ' ἴσως (πρβλ. Beutler ἐν εἰρ. τ. σ. 381 καὶ διὰ κατ' ἰδίαν ἐκλογῆς (ἢ προχειρίσεως)· οὕτω δὲ ἄνδρες ἐπίσημοι οὐ μόνον Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ καὶ Ῥωμαῖοι, μετασχόντες τῆς Ἀθηναίων πολιτείας, ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὴν συναρχίαν ταύτην· μανθάνομεν δὲ [παρὰ τοῦ Κικέρωνος (pro Balbo 12, 30) ὅτι ἡ τιμὴ αὕτη σφόδρα ἐπεζητεῖτο ὑπό τῶν Ῥωμαίων. Περὶ τῆς μεγάλης τιμῆς, ἧς ἀπήλαυεν ὁ Ἄρειος Πάγος, ἴδ. καὶ Cic. de natur. deor. II. 29, 74. ad Att. I. 14, 5 de offic. I. 22. Ὅτι δ' ἄλλως ἐπίσημοι Ῥωμαῖοι, ὡς ὁ Γάϊος Μέμμιος ἐκεῖνος καὶ ὁ κλεινὸς φιλέλλην Κικέρων, πολλὴν ἤσκουν ῥοπὴν ἐπὶ τὰς μὴ δικαστικὰς ἀποφάσεις τοῦ Α., μαρτυρεῖται τοῦτο λίαν σαφῶς ἐκ τῶν ἐν σ. 544 σημ. 6 παρατεθειμένων χωρίων καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Πλουτ. ἐν Β. Κικ. κ. 24. λεγομένων. Ἐλευθέρως δὲ πάνυ ἠδύνατο ὁ Ἄρειος Πάγος νὰ ἐνεργῇ καὶ κατὰ Ῥωμαίων ἐν Ἀθήναις ἀρχόντων, ὁσάκις ἀπῄτει τοῦτο ἡ θρησκευτικὴ δεισιδαιμονία· ἴδ. κατωτ. σημ. 95.

[46]α Ταῦτα κατὰ Drumann τόμ. 2. σ. 555.

[46] Ἐν Σμύρνῃ γυνή τις ἐθανάτωσε διὰ φαρμάκου τόν τε ἄνδρα αὐτῆς καὶ τὸν υἱόν, ὡς φονεύσαντας υἱόν τινα αὐτῆς ἐκ προτέρου γάμου. Ὁ Ἄρειος Πάγος μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐκδώσῃ ἐτυμηγορίαν καταδικαστικὴν περὶ τοῦ φόνου τούτου, ὡς δὲν ἠδυνήθη καὶ ὁ Δολαβέλλας, ἐξέδωκεν ἀπόφασιν, καθ' ἣν κατήγοροι καὶ κατηγορούμενοι ὤφειλον νὰ ἐμφανισθῶσιν αὖθις πρὸ τοῦ βήματος αὐτοῦ μετὰ ἑκατὸν ἔτη. Val. Max. VIII. 1. amb. 2. τέλ. Gell. N. A. XII. 7. καὶ Ammian Marcell XXIX. 2, 19.

[47] Πρβλ. K. F. Hermann, Griech. Staatsalt. § 176. 15. § 161. 10. Ahrens ἐν εἰρ. τ. σ. 53 κξ. Beutler σ. 31 κξ. Böekh. C. I. 1. ἀρ. 251 κξ. σ. 363 κξ. καὶ ἴδ. κατωτέρω τόμ. 2. τοῦ βιβλίου τούτου.

[48] Friedländer ἐν εἰρ. τ. τόμ. 2. σ. 319 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀγάπης καλλιεργουμένην γυμναστικὴν καὶ καλλιτεχνίαν καὶ τοὺς ἔτι πάντοτε μετὰ θαυμασμοῦ ἐξυμνουμένους νικητάς: «Ἀφότου ὁ Ἑλληνικὸς βίος ἀπώλεσε τὴν πραγματικὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἀνεπλήρου ταύτην τὸ παίζειν μετὰ τῶν σκιῶν παρελθούσης δόξης. Μετ' ἀνεξηγήτου, ἐνίοτε συγκινητικῆς φιλοστοργίας προσκολλῶνται οἱ Ἐπίγονοι εἰς τὰς ἀρχαίας ἀναμνήσεις καὶ ζητοῦσι νὰ διατηρῶσι τὰ συντετριμμένα καὶ ἐν μέρει ἀγνώριστα κατασταθέντα λείψανα τῶν βάσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς δόξης. Εἰς ταῦτα ἐν τῇ πρώτῃ σειρᾷ ἀνῆκεν ἡ γυμναστική· καὶ τὰ γυμνάσια καὶ οἱ ἀγῶνες ἔλαβον νῦν τοσούτῳ μείζονα σπουδαιότητα, ὅσῳ στενώτερος κατέστη ὁ τῶν ὑψηλοτέρων καὶ εὐγενεστέρων συμφερόντων κύκλος. Οὐχὶ ἁπλῶς μετὰ τιμῆς ἠδύνατό τις ἐν Ἑλλάδι νὰ μετέρχηται τὰς «ἀγωνιστικὰς ταύτας τέχνας» [48α]· ἀλλὰ καὶ εἰς ἄνδρας ὑψηλῆς παιδεύσεως τυχόντας οἱ ἐξέχοντες ἀθληταὶ ἐφαίνοντο ὡς ἰδεώδεις τύποι ἀνδρείας, δυνάμεως καὶ τόλμης, κάλλους καὶ σωφροσύνης δυνάμενοι νῦν νὰ παραβληθῶσι πρὸς τοὺς ἥρωας τῶν παλαιῶν χρόνων. Ἔτι νῦν καὶ παρὰ τοῖς ἀρίστοις ἀνδράσιν ἡ ἐν Ὀλυμπίᾳ νίκη ἐθεωρεῖτο δόξα μεγάλη, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ὀλίγων, οἵτινες, ὡς ὁ Νικόστρατος ἐν Ὀλυμπιάδι 204 (37 μ. Χ.), ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐνίκων νίκην διπλῆν, τὴν ἐν τῇ πάλῃ καὶ τῷ παγκρατίῳ, ἐμνημονεύοντο μετὰ θαυμασμοῦ ἐν παντὶ τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ, καὶ ὑπὸ τῶν ἐγγόνων ἔτι καὶ δισεγγόνων» [48β]. Τοῦτο βεβαίως δὲν ἐκώλυεν ἵνα ἀκριβῶς ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις ἐφαρμοσθῇ πολλάκις ἡ ἐπονείδιστος πρᾶξις τοῦ νικᾶν ἐν Ὀλυμπίᾳ διὰ τοῦ χρήμασι διαφθείρειν τὸν ἀντίπαλον [49].

[48α] Tacit. dial. de Orat. 10.

[48β] Tacit ἐν εἰρ. τ. Quintilian. II. 8, 14. Παυσαν. Ε'. 21, 5. καὶ ἴδ. Krause, Olympia. σ. 235 (περὶ Ὀλυμπ. 177, 1 = 72 π. Χ. πρβλ. τὸν ἀξιόλογον κατάλογον τῶν Ὀλυμπιονικῶν παρὰ Φλέγοντι. Ὀλυμπ. ἀποσπ. 12 (παρὰ Westermann script. rer. mirab. gr. ex libb. incert.) σ. 209κξ. Περὶ τοῦ περιφήμου Ὀλυμπιονίκου Ἀτυάνα, ἀνδρὸς συγχρόνου τοῦ Κικέρωνος, ἐπισήμου πολίτου Ἀδραμυττηνοῦ, καὶ περὶ τῆς τιμῆς, ἧς ἀπήλαυε παρὰ τοῖς Ἕλλησι, πρβλ. Cic. pro Flacc. 13, 31.

[49] Παραδείγματα ἴδ. παρὰ Παυσαν. Ε'. 27, 4, 5, 7. ἀναφερόμενα πρὸ πάντων εἰς Ὀλυμπ. 178 (= 68 π. Χ.) καὶ 192 (12 π. Χ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οὕτως ἐν μέσῳ τῶν δυσχερεστάτων πολιτικῶν περιστάσεων καὶ μετὰ ταύτας, ὑπὸ τὴν σκληρὰν πίεσιν καὶ τὴν βαθεῖαν ὑλικὴν ἀθλιότητα τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν Ἑλλάδι, παρήχθη κατὰ μικρὸν κατάστασις τελείως εἰδυλλιακή, καὶ σαφῶς ἤδη διεγνώσθησαν αἱ ὁδοί, ἐν αἷς ἔμελλεν ὁ Ἑλληνικὸς βίος νὰ κινῆται ἐπὶ τρεῖς περίπου αἰῶνας ὑπὸ τὴν τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων κυριαρχίαν. Ἐν τούτοις τόσον ἡσύχως δὲν ἔμελλον οἱ Ἕλληνες νὰ μεταστῶσιν εἰς τὸν εὔθυμον τοῦτον βίον τῆς ἠρεμίας. Ἐπήρχοντο ἤδη νέοι χρόνοι δεινοί, ὧν ὁ τρόμος καὶ οἱ βαθεῖς ταραγμοὶ ἔμελλον ἅπαξ ἔτι νὰ ἀναλάβωσι τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς καὶ ἐπὶ τὴν τοσοῦτον ἤδη δεινῶς παθοῦσαν χώραν τῶν Ἑλλήνων ἅπαξ ἔτι νὰ ἐπενέγκωσι τὸ ὅλον πλήρωμα τῆς ἀθλιότητος.

Ὁ πρὸ πολλοῦ προσδοκώμενος μέγας παγκόσμιος ἀγὼν μεταξὺ τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ Πομπηΐου, μεταξὺ τῆς δημοκρατικῆς ἅμα καὶ μοναρχικῆς μερίδος ἐξ ἑνός, καὶ τῶν ὑπερμάχων τῆς ἀριστοκρατικῆς δημοκρατίας ἐξ ἄλλου, ἐξερράγη τέλος ἐν ἀρχῇ τοῦ 49 π. Χ. Ὡς εἶναι γνωστόν, ὁ Καῖσαρ ταχὺς καὶ νικηφόρος προελαύνων ἐξήλασεν ἐξ ἁπάσης τῆς Ἰταλίας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ· οὕτω δὲ ἀπὸ τοῦ ἔαρος τοῦ 49 ἡ Ἑλληνομακεδονικὴ χερσόνησος κατέστη τὸ πεδίον, ἐφ' οὗ ἔμελλε νὰ συγκροτηθῇ ἡ κρίσιμος μάχη ἐν τῷ δεινῷ ἐμφυλίῳ τῶν Ῥωμαίων πολέμῳ. Πάντες οἱ τῶν Ῥωμαίων ἐμφύλιοι πόλεμοι, οἱ γενόμενοι μεταξὺ τῶν ἐτῶν 49 καὶ 30 π. Χ., διεξήχθησαν ἐκ μέρους τῶν Ῥωμαίων δυναστῶν μετ' ἐντόνου χρήσεως πασῶν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων καὶ οἰκονομικῶν πόρων τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν διαμαχομένων διατελουσῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν προστατευομένων ὑπ' ἐκείνων πολιτειῶν τοῦ μεγάλου κράτους. Καὶ ἐν τῇ πραγματικῶς ἐπελθούσῃ νῦν διαλύσει τοῦ τέως ὑφισταμένου καθεστῶτος ἠδύναντο οὐκ ὀλίγοι τῶν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν μέχρι νῦν ὑπὸ τύπους πραοτέρους ἢ αὐστηροτέρους ὑποτεταγμένων λαῶν νὰ θεωρῶσιν ἑαυτοὺς πολλάκις ὡς δυνάμεις ὑποτελεῖς, ἐξ ὧν τῆς εὐνοίας ἢ δυσμενείας πρὸς τὴν μίαν ἢ τὴν ἑτέραν μερίδα ἐξηρτᾶτο πολὺ ἡ τοῦ ἀγῶνος ἔκβασις. Ἀκριβῶς δὲ ἐν τοῖς

Ἕλλησι τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος βλέπομεν τοῦτο λίαν σαφῶς. Θέλομεν ἰδεῖ, πῶς ἐν τοῖς τρισὶ μεγάλοις πολέμοις, οὓς διεπολέμησαν οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς ἀλλήλους μεταξὺ τῶν ἐτῶν 49 καὶ 30 π. Χ. ἐπὶ γῆς Ἑλληνικῆς, αἱ πολλαὶ φυλαὶ καὶ πόλεις τῆς χώρας ταύτης μετὰ τῆς ἀνέκαθεν συνήθου αὐταῖς ἐμπαθείας μετέχουσι τῶν ἀγώνων τῶν δεσποτῶν αὐτῶν, οἵτινες εἰς τὸν θνήσκοντα πολιτικὸν βίον τῆς Ἑλλάδος ἅπαξ ἔτι παρέχουσιν ἔξωθεν βιαίως καὶ παροδικῶς νέαν τινὰ δύναμιν. Πρὸς τούτοις δὲ αἱ ἑλληνικαὶ αὗται φυλαὶ καὶ πόλεις κατὰ τὴν παλαιὰν λυπηρὰν συνήθειαν τῶν Ἑλλήνων, συνεργουσῶν πολλαχῶς καὶ τῶν κατὰ φυλὰς καὶ τόπους ἀντιθέσεων, διαιροῦνται εἰς τὰ δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα τοῦ μεγάλου πεδίου τῆς μάχης. Ἐν ἀρχῇ ὁ Πομπήϊος καὶ οἱ ἀριστοκρατικοὶ οὐδένα πάντως ἐν τοῖς ἐγχωρίοις εὗρον ἐχθρὸν ἐν τῇ Ἑλληνομακεδονικῇ χερσονήσῳ, ἔνθα ἀπὸ τοῦ ἔαρος τοῦ θέρους τοῦ 49 συνῆλθε κατὰ μικρὸν σύμπασα ἡ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δύναμις αὐτῶν. Ὁ Πομπήιος καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀπὸ τοῦ φόβου τοῦ Καίσαρος ἐκ Ῥώμης φυγόντων συγκλητικῶν εἶχον τὴν διαμονήν, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τὸ κύριον αὐτῶν στρατόπεδον ἐν Θεσσαλονίκῃ· μετηνέχθη δ' ὕστερον τὸ στρατόπεδον εἰς Βέρροιαν [50]. Ἰδιαίτερος Πομπηϊανὸς διοικητὴς Μακεδονίας φαίνεται ὅτι οὐδεὶς διωρίσθη τότε [51α]· τοὐναντίον δὲ ἡ στρατιωτικὴ τῆς χώρας διοίκησις τῶν ὑποκειμένων εἰς τοὺς Πομπηιανοὺς χωρῶν φαίνεται ὅτι διενεμήθη εἰς πολλοὺς ὑποστρατήγους. Οὕτω δὲ ὁ μὲν Μ. Πείσων [51] ἦρχεν ἐν ταῖς νήσοις· ἐν Ἀχαΐᾳ δὲ τὸ μὲν πρῶτον ὁ ὑπατικὸς Ἄππιος Κλαύδιος Πούλχερ (σ. 549 σημ. 24) καὶ μετὰ τὸν τούτου ἐν Εὐβοίᾳ ἐπελθόντα θάνατον ὁ πραίτωρ ἢ

[50] Περὶ Θεσσαλονίκης ἴδ. Δ. Κασσ. 41, 48. 43, 44. Ἰωάννου Ἀντιοχέως ἀποσπ. 72, 6. (C. Müller. fr. hist. Gr. τ. 4. σ. 564). Tafel, de Thessalon. σ. 26 τοῦ Προλ. Περὶ Βερροίας ἴδ. Πλουτ. Πομπ. κ. 64. Καθόλου δὲ περὶ τῶν ἑλλην. χωρῶν ἴδ. πλὴν ἄλλων Eutrop. VI. 19.

[51α] Πρβλ. Zumpt, Comm. Epigr. τόμ. 2 σ. 217 κξ. διαφωνεῖ πρὸς ταῦτα ὁ Fr. Hofmann παρὰ Kraner ἐν Caes. bell. civil. (ἔκδ. 3) ἐν σ. 45 καὶ κατωτέρω.

[51] Ἰωσηπ. Ἀρχαιολ. ΙΔ. 10, 14.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

προπραίτωρ Πόπλιος Ῥωτίλιος Λοῦπος[51ϛ]. Καὶ νῦν, ἐνῷ ὁ Πομπήϊος ἔθετεν εἰς κίνησιν ὑπὲρ ἑαυτοῦ πάσας τὰς δυνάμεις τῆς Ἀνατολῆς (οἱ τοῦ Καίσαρος πόλεμοι ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Μασσαλίας, οἱ γενόμενοι διαρκοῦντος τοῦ ἔαρος καὶ τοῦ θέρους τοῦ 49 π. Χ., κατέλειπον αὐτῷ (τῷ Πομπηΐῳ) χρόνον ἐπαρκῆ πρὸς τοῦτο), πλὴν τῶν ἄλλων ἐν μεγάλαις διαστάσεσιν γενομένων ὑπὸ τῶν Πομπηϊανῶν βιαίων εἰσφορῶν καὶ ἀργυρολογιῶν [52α], περὶ ὧν ἐν παρέργῳ μόνον ποιούμεθα λόγον, καὶ ὁ λαὸς τῆς Ἑλληνομακεδονικῆς χερσονήσου ὑπεχρεώθη εἰς ἐνεργὸν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Πολιτικαὶ συμπάθειαι ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος δὲν θὰ ἔλειπον καὶ νῦν παντελῶς ἐν Ἑλλάδι· καὶ ὁ Καῖσαρ ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ εἶχε καταστῆ γνωστὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας [52], ὡς συνήγορος δὲ ἐν τοῖς δικαστηρίοις καὶ εἶτα ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ [53] εἶχε παράσχει τινὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα πολὺ ὑπελείποντο τῆς μεγάλης καὶ διαρκοῦς ἐντυπώσεως, ἣν ποτε αἱ τοῦ Πομπηΐου νῖκαι, ἡ πολεμικὴ δόξα καὶ ἡ ἐπιβάλλουσα προσωπικότης εἶχον παραγάγει ἐν πάσαις ταῖς ἀνατολικῶς τοῦ Ἀδρίου κειμέναις χώραις [54α]. Εἰς παμπόλλους δὲ Ἕλληνας εἶχε πάντως μεγάλην σημασίαν καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι εἷς τῶν ὁμογενῶν αὐτῶν, Θεοφάνης ὁ Μυτιληναῖος, (σ. 502), εἰς ὃν ὁ μέγας κατακτητὴς τῆς Ἀνατολῆς εἶχε περιποιήσει καὶ τὸ τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαίωμα, ἦτο οἰκειότατος φίλος καὶ σύμβουλος τοῦ Πομπηΐου καὶ ἐν τῷ μυστικῷ συμβουλίῳ τῶν ἀριστοκρατικῶν τὴν ἰσχυροτάτην ἀσκῶν ροπήν, συγχρόνως δὲ καὶ ἐν τῷ ἐπιτελείῳ τοῦ Πομπηΐου ἔχων θέσιν λίαν σημαντικήν [54]. Ὁπωσδήποτε οὐ-

[51ϛ] Πρβλ. Valer. Maxim. I. 8, 10. Lucan. Pharsal V. 68 κξ. 194 κξ. 224 κξ. Oros VI. 15. Caes. (ἐκδ. Kraner) bell civ. III. 55. καὶ ἴδ. Zumpt σ. 215 κξ.

[52α] Περὶ Ἀσίας καὶ Ἀχαΐας ἴδ. Caes. bell. civ. III. 3. Cic. ad Att. IX. 9, 2 καὶ ἰδ. κατωτ. σημ. 79. Περὶ μεγάλων σίτου φορτίων κομιζομένων ἐξ Ἀσίας, Κρήτης, Θεσσαλίας ἴδ. Caes. b. c. III. 5 ἀρχ. 42.

[52] Πρβλ. Drumann τόμ. 3 σ. 192 κξ. 134 κξ.

[53] Πρβλ. σ. 423 καὶ σ. 429.

[54α] Πρβλ. καὶ Cic. Tusc. I, 35.

[54] Πλουτ. Κικ. κ. 38. Πομπ. κ. 49 τέλ. 76. Caesar. bell. civ. III. 18, 3. Cic. pro

δεὶς Ἕλλην ἠδύνατο ἐκ τῶν προτέρων, πρὶν ἢ ὁ Καῖσαρ διαπεραιωθῇ τὸν Ἀδρίαν, νὰ ἐξεγερθῇ ὑπὲρ τούτου καὶ κατὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν, οἵτινες, τοὐλάχιστον ἀπέναντι τοῦ σφετεριστοῦ Καίσαρος, ἐξεπροσώπουν τὴν νόμιμον κυβέρνησιν. Τὸ πλῆθος λοιπὸν τῶν Ἑλλήνων ἠκολούθησε νῦν ἄνευ ἀντιρρήσεως, πολλοὶ δὲ καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ, ταῖς σημαίαις τοῦ Πομπηΐου. Οὕτως ἀναφέρεται ὅτι οὐ μόνον οἱ ἐν Ἑλλάδι καὶ Μακεδονίᾳ βιοῦντες Ῥωμαῖοι καὶ Ῥωμαῖοι πολῖται * καὶ οἱ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Κρήτῃ κατῳκισμένοι παλαίμαχοι [55α] ἐστρατολογήθησαν, ἀλλ' ὅτι ὁ Πομπήϊος ἐπὶ πλέον ἐχρησιμοποίησε πρὸς κατοχὴν τῶν ἀκτῶν καὶ Αἰτωλικά, Ἠπειρωτικὰ καὶ Θρακικὰ ἔνοπλα στίφη [55], ὅτι πολυάριθμοι πολεμισταὶ ἐκ Μακεδονίας Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου, ἐκ Βοιωτίας Ἀθηνῶν καὶ Πελοποννήσου ἐν μέρει μὲν στρατολογηθέντες πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Πομπηΐου λεγεώνων ἀνεμίχθησαν μετὰ τῶν Ἰταλῶν στρατιωτῶν, ἐν μέρει δὲ προσελήφθησαν ὡς αὐτοτελῆ ἐπικουρικὰ στρατεύματα [56]· ἀναφέρεται πρὸς τούτοις ὅτι εὐζωνικὰ στρατεύματα (ἰδίως τοξόται καὶ σφενδονῆται) ἐστρατολογήθησαν ἢ ἐπὶ μισθῷ προσελήφθησαν ἀπὸ Κρήτης (ἧς οἱ κράτιστοι τοξόται εἶχον πολεμήσει καὶ ὑπὸ τὸν Καίσαρα ἐν Γαλατίᾳ) καὶ ἀπὸ Λακωνίας [57]. Τὸ ἱππικὸν τοῦ Πομπηΐου, πλὴν τῶν ἀπὸ Θράκης καὶ Δαρδανίας στρατολογηθέντων στιφῶν, περι-

Arch. 10, 24. ad Att. II. 12, 2. 17, 3. V. 11, 3. IX. 1, 3. 11, 3. Val. Max. VIII. 14, 3. Tacit. Annal. VI. 18 τέλ. Jul. Capitolin. Max. et Balb. 7. Στραβ. ΙΛ 503 καὶ ΙΓ'. 617. καὶ ἴδ. Clinton fast. hellen. III. σ. 197 κξ. Drumann τ. 4. σ. 551 κξ. K. Müller, frgm. hist. Gr. τόμ. 3. σ. 312 κξ.

[55α] Caes. b. c. III. 4, 1. πρβλ. 102, 2. Ἰωσηππ. Ἀρχαιολ. ΙΔ. 10, 14.

[55] Caes. III. 11, 3. 61, 2. πρβλ. Mommsen R. G. τόμ. 3 σ. 397 κξ.

[56] Caes. b. c. III 4, 2. 61, 2. Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Β. 70. 75. καὶ ἴδ. σημ. 58. Καὶ μετὰ τὴν μάχην ἔτι τῆς Φαρσάλου ὁ Πομπήϊος ἤθελε νὰ στρατολογήσῃ τοὺς Ρωμαίους πολίτας καὶ τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ τῶν περιχώρων αὐτῆς. Caes. b. c. III 102, 2.

[57] Caesar. ἐν εἰρ. τ.

* Ῥωμαῖοι δηλονότι καὶ Ἕλληνες πολιτογραφηθέντες Ῥωμαῖοι ἤτοι λαβόντες δικαιώματα πολίτου Ῥώμαίου. (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ελάμβανε καὶ ἐπικουρίας ἀπὸ Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας [58]. Ὁ δὲ ἰσχυρὸς αὐτοῦ στόλος, ὁ ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ 49 ὑπὸ τὸν Μάρκον Βίβουλον συναχθεὶς ἐν τῷ Ἀδρίᾳ κατὰ τὰ παράλια τῆς Κερκύρας μέχρι Δυρραχίου, ἀπετελεῖτο τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν ναυτικῶν μοιρῶν τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὰς μεγάλας ἐξ Αἰγύπτου καὶ τῶν Ἀσιατικῶν παραλίων ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους προσελθούσας μοίρας (περιλαμβανομένων καὶ τῶν ἀπὸ Χίου, Λέσβου, Κῶ, Σμύρνης, Μιλήτου) προσετέθησαν αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις τῶν Ῥοδίων διοικούμεναι ὑπὸ τοῦ Γαΐου Μαρκέλλου καὶ τοῦ Γαΐου Κοπωνίου, καὶ αἱ τῶν Κυκλάδων, Ἀθηνῶν, τῆς Κερκύρας καὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς «Ἀχαΐας» καὶ τοῦ Βυζαντίου, διοικούμεναι, περιλαμβανομένων καὶ τῶν Λιβουρνίων σκαφῶν, ὑπὸ τοῦ Λευκίου Σκριβωνίου Λίβωνος καὶ τοῦ Μάρκου Ὀκταυίου [59]. Αἱ ἀσθενεῖς Ἀθῆναι, ὧν οἱ κάτοικοι ἐν τούτοις ἦσαν ἐνθουσιώδεις ὑπὲρ τοῦ Πομπηΐου, τρία μόνον ἠδυνήθησαν νὰ παράσχωσι πολεμικὰ πλοῖα [60]. Ὡς γνωστόν, ὁ τολμηρὸς Καῖσαρ κατώρθωσεν, οὐδαμῶς πτοηθεὶς οὔτε ὑπὸ

[58] Caes. b. c. III 4, 3. 4. 6. Παρὰ τῷ Ἀππιανῷ (Ἐμφυλ. Β. 49. πρβλ καὶ 51) μνημονεύονται καθόλου συμμαχικὰ στρατεύματα ἐξ Ἰωνίας, Μακεδονίας, Βοιωτίας, Ἀθηνῶν καὶ Πελοποννήσου, μνημονεύονται δὲ καὶ Κρῆτες τοξόται (πρβλ. καὶ κ. 70 καὶ 71 ἀρχ. καὶ 75). Ἐν τέλει τοῦ κ. 70 εὑρίσκεται, ὡς γνωστόν, τὸ μυθωδῶς λεγόμενον ὅτι οἱ Λάκωνες («οἱ Σπαρτιάται δηλονότι») συνεμάχουν τῷ Πομπηΐῳ «ὑπὸ τοῖς ἰδίοις βασιλεῦσι τασσόμενοι». Ἐν τῇ ἐπὶ τὸ ῥητορικώτερον γινομένῃ περιγραφῇ τοῦ Λουκανοῦ (Phersal II. 646 κξ. πρὸ πάντων δὲ III. 170-173 πρβλ. V. 51 κξ) ἀναφέρονται λεπτομερῶς οἱ σύμμαχοι τοῦ Πομπηΐου πολεμισταὶ οἱ ἐξ Ἀμφίσσης, Φωκίδος, Βοιωτίας, Ἀθηνῶν, Ἤλιδος, Ἀρκαδίας, Λακωνίας· εἶτα δὲ Τραχίνιοι, Δρύοπες, φυλαὶ τῆς Ἠπείρου, οἱ Ἀθαμᾶνες, Θεσσαλοί. Κρῆτες, καὶ αἱ πολλαὶ φυλαὶ τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἑλλήνων. Πρβλ. Flor II. 13, 5 καὶ 6.

[59] Caes. b. c. III. c. 3, 1. καὶ c. 5 καὶ 26, 2. 27, 2. Cic. ad Att. IX. 9, 2. de divin. I. 32. Πλουτ. Κικ. κ. 38 καὶ Κατ. νεωτ. κ. 54. πρβλ. Lucan V. 51 κξ. Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Β. 71.

[60] Lucan. III. 181 κξ. (Senec. Suasor. 1). — (Παρὰ τῷ Ἀππιανῷ Ἐμφ. Β'. 70 ὑπάρχει ἡ θαυμαστὴ παράδοσις ὅτι ὅ,τε Πομπήϊος καὶ ὁ Καῖσαρ «ὡς ἱερεῖς τῶν θεσμοφόρων» προέτειναν τοῖς Ἀθηναίοις πλήρη οὐδετερότητα («μὴ ἀδικεῖν αὐτοὺς τὸν στρατὸν ἑκατέρου»), ἀλλ' ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤθελον νὰ ἐπωφεληθῶσι τὴν τοιαύτην πρότασιν («πρὸς δὲ τὴν δόξαν ἄρα τραπέντες, ὡς ὑπὲρ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἀγωνιούμενοι, ἐστράτευον»).

τοῦ μεγάλου στόλου τοῦ Πομπηΐου οὔτε ὑπὸ τοῦ χειμῶνος καὶ τῆς τρικυμίας, νὰ διαπεραιώσῃ μέρος τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ δυνάμεων περὶ τὰ τέλη τοῦ 49 π.Χ.[61] ἀπὸ Βρεντησίου εἰς τὰ ἐγγὺς τῆς Παλεάσσης κατὰ τὰ παράλια τῆς βορειοτάτης (Χαονικῆς) Ἠπείρου· εἶτα εἰσέδυ ταχέως βαθύτερον εἰς τὴν παραλίαν χώραν τῆς βορειοτάτης Ἠπείρου καὶ τῆς νοτιωτάτης (τῆς Μακεδονικῆς) Ἰλλυρίας, ἔνθα ἤρξαντο εὐθὺς πεισματωδέσταται μάχαι. Ὁ Καῖσαρ ἠδυνήθη διὰ τῆς ἀποβάσεως αὐτοῦ νὰ καταπλήξῃ εὐθὺς τὸν ἀντίπαλον, ὅστις κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τὴν καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ὡς νέον στρατόπεδον καὶ ὡς στάδιον πρὸς συγκρότησιν μαχῶν ἐκλεγεῖσαν ἀκτὴν τοῦ Ἀδρίου ἀσθενῶς μόνον κατεῖχε καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ εἶχε διασπείρει διὰ τῆς βορείου Θεσσαλίας καὶ δυτικῆς Μακεδονίας μέχρι τῆς νοτίου Ἰλλυρίας. Ὁ Καῖσαρ ἐχαιρετίσθη ἀμέσως μετὰ ζωηρᾶς συμπαθείας ὑπὸ τῶν πόλεων Ὠρικοῦ καὶ Ἀπολλωνίας, ὧν τῷ παραδείγματι ἠκολούθησαν μετ' ὀλίγον καὶ τὰ γειτνιάζοντα χωρία καὶ οἱ λοιποὶ Ἠπειρῶται· καὶ αἱ πόλεις αὗται ἀντέστησαν καὶ ὕστερον μετὰ μεγάλης ἀντοχῆς ἐναντίον τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Πομπηϊανοῦ στόλου[62]. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου δὲν ἠδυνήθη νὰ καταλάβῃ ἐξ ἐφόδου τὸ ὀχυρὸν Δυρράχιον. Ὁ Πομπήϊος, ὅστις βραδέως τότε ἀπὸ Μακεδονίας πρὸς τὴν παραλίαν τοῦ Δυρραχίου χωρῶν ἐν εὐθέτῳ ἔτι ὥρᾳ εἶχε λάβει εἴδησιν περὶ τῶν παρασκευῶν, ἃς ἐποιεῖτο ὁ Καῖσαρ πρὸς τὴν ἀπὸ Βρεντησίου εἰς Ἤπειρον διαπεραίωσιν, διατρέχων ἐν μεγάλῃ σπουδῇ τὴν Ἐγνατίαν ὁδὸν (Via Egnatia σ. 392) μετὰ μέρους τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, προήλασεν ἀπὸ τῆς χώρας Κανδαυίας (τῆς κειμένης μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Ἰλλυρίας), ἔνθα κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εὑρίσκετο, πρὸς τὸν Ἀδρίαν, καὶ ἠδυνήθη ἐν ἐπικαίρῳ ἔτι χρόνῳ νὰ καταστήσῃ τὸ

[61] Ταῦτα κατὰ Mommsen, R. G. τ. 3. σ. 400. Kraner ἐν Caes. b.c. III. 6, 2. σ. 173. Peter, Gesch. Roms, τόμ. 2 σ. 347 (ἔκδ. 2 σ. 325).

[62] Caes. b. c. III. 6, 2. 7. 11, 3. 12. 39. 40. Flor II. 13. 36. Lucan. Pharsal. V. 460 (Bursian, Geogr. τόμ. 7. σελ. 16). Πλουτ. Καισ. κ. 37. 38. Δ. Κασσ. 41, 44 καὶ 45. 42, 12. Ἀππιαν. Β'. 52. 54. 55. 56. Ζωναρ. Ι' 8.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δυρράχιον βάσιν καὶ ἀμυντήριον τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν. Ἐνταῦθα συνήχθη ἔπειτα ἅπασα ἡ πεζικὴ δύναμις αὐτοῦ ἀπέναντι τῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος πολλῷ ἀσθενεστέρων ἔτι πολεμικῶν δυνάμεων τοῦ Καίσαρος [62α]. Ὁ πόλεμος ἐπὶ μακρὸν ἔμεινε στάσιμος μεταξὺ Δυρραχίου καὶ Ἀπολλωνίας, ἑωσοῦ τέλος ἡ ἄφιξις ἀθρόων ἐπικουριῶν ὑπὸ τὸν Μάρκον Ἀντώνιον (κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 48) παρέσχεν εἰς τὸν μέγαν Καίσαρα τὴν πρὸς τολμηροτέρας ἐπιθέσεις ἀναγκαιοῦσαν δύναμιν. Καὶ ἐνῷ ὁ ἴδιος ἐξηκολούθει παρὰ τὸ Δυρράχιον μετὰ μείζονος ἐνεργείας τὴν κατὰ τοῦ Πομπηΐου μάχην, ἔπεμπεν ἐνταυτῷ πολλὰ ἰσχυρὰ τάγματα πρὸς τὰ νότια καὶ τὰ νοτιοδυτικὰ μέρη εἰς τὰς πρὸς τὴν Ἤπειρον ὁμορούσας Ἑλληνικὰς χώρας, ἵνα ἔνθεν μὲν ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν πολεμίων τὰς τροφῶν εὐπορούσας ταύτας χώρας, ὧν οἱ κάτοικοι τὸ μὲν ἐκ συμπαθείας πρὸς τὸν Καίσαρα, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς βαρείας καταπιέσεως, ἣν ὑφίσταντο ὑπὸ τῶν Πομπηϊανῶν καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν, δεινῶς παρωργισμένοι, εἶχον ἤδη ἐν μέρει συνάψει μυστικὰς σχέσεις πρὸς τὸν Καίσαρα [63α], ἔνθεν δὲ συλλάβῃ τὰς ὑπὸ τὸν πενθερὸν τοῦ Πομπηΐου Κόϊντον Μέτελλον Σκιπίωνα, (τέως) ἀνθύπατον τῆς Συρίας, ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας διὰ Μακεδονίας ἐπερχομένας ἐπικουρίας. Ὁ ὑποστράτηγος αὐτοῦ Γάϊος Καλουίνιος Σαβῖνος ἐβάδισεν εὐθὺς μετὰ πέντε λόχων καὶ ἴλης τινος ἱππικῆς πρὸς τὴν Αἰτωλίαν, ἔνθα ὁ λαὸς ὑπεδέξατο αὐτὸν μετὰ μεγάλης συμπαθείας· νῦν δὲ καὶ ἡ Καλυδὼν καὶ ἡ Ναύπακτος εὐκόλως ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τῶν Πομπηϊανῶν [63]· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ Ἀκαρνανία, Ἀμφιλοχία καὶ Δολοπία ἀπόνως ὑπὸ τῶν ἀποσπασμάτων τούτων προσήχθησαν εἰς τὸ μέρος τοῦ Καίσαρος [64]. Νῦν διετάχθη ὁ ὑποστράτηγος Κόϊντος Φύστος Καληνὸς νὰ προχω-

[62α] Caes. III. 5, 2. 11, 2. 13, 1-3. 5 καὶ 6. Vellei. II. 51 ἀρχ. Δ. Κασσ. 41, 43 καὶ 44. 47-49. Ἀππιαν. Β'. 55. 56.

[63α] Caes. III. 34, 2. 35, 2. 80, 1.

[63] Caes. III. 34, 2. 35, 1.

[64] Caes. 55, 1. ἴδ. καὶ σημ. 67 καὶ Ἀππιαν. Ἐμφ. Β. 70.

ρήσῃ περαιτέρω κατὰ τὴν διεύθυνσιν ταύτην καὶ νὰ καταλάβῃ πᾶσαν τὴν πρὸς νότον τῶν Θερμοπυλῶν Ἑλλάδα. Αἱ πόλεις Δελφοί, Ὀρχομενὸς (ὁ τῆς Βοιωτίας) καὶ Θῆβαι κατελήφθησαν ὡσαύτως εὐκόλως, ἄλλα χωρία ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσι διὰ τῆς βίας, καθόλου δὲ οἱ Ἕλληνες διὰ τῶν πρακτόρων τοῦ Καληνοῦ προδιετέθησαν ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος. Ἐξ ἄλλου φαίνεται ὅτι ἀπέτυχεν ἐπίθεσίς τις ἐπὶ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου, ὅστις προασπιζόμενος ὑπὸ τῶν ἀκραδάντως πιστῶν εἰς τὸν Πομπήϊον μεινάντων Μεγάρων εἶχεν ὀχυρωθῇ ὑπὸ τοῦ ὑποστρατήγου τοῦ Πομπηΐου Ῥοτιλίου Λούπου (σ. 448)[65]. Ἀναφέρεται τέλος ὅτι ὁ Καληνὸς τραπεὶς ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν κατέλαβε τὸν νῦν ἀνώχυρον Πειραιᾶ· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀντέστησαν αὐτῷ μετὰ μεγάλης ἀνδρείας, καίπερ ῥικωδῶς δηουμένης τῆς χώρας αὐτῶν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Καληνοῦ, ἑωσοῦ ἐπῆλθεν ἐν Θεσσαλίᾳ ἡ τοῦ ἀγῶνος καιρία κρίσις[66].

Δεύτερός τις ὑποστράτηγος τοῦ Καίσαρος, ὁ Λεύκιος Κάσσιος Λογγῖνος, μεθ' ἑνὸς λεγεῶνος νεοσυλλέκτων καὶ διακοσίων ἱππέων ὑποστηρίξας ἐν ἀρχῇ τὸν Καλουίνιον ἐν ταῖς βορειαις μεθορίαις χώραις τῆς Αἰτωλίας[67α] ἐστράφη ὕστερον πρὸς τὴν Θεσσαλίαν. Ἀλλ' ἐνταῦθα μικρὰς μόνον ἔσχεν ἐπιτυχίας. Καὶ κατὰ πρῶτον εὗρεν ὅτι ἓν μόνον μέρος τῶν κατοίκων (ἐν οἷς ὀνομαστὶ οἱ κάτοικοι τῶν Γόμφων)[67β] ὑπὸ τὸν Πετραῖον, νεανίαν ἐκ μεγάλου εὐ-

[65] Ὁ Καληνὸς ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν μέχρι νῦν ὑπὸ Καλουισίου διοικουμένων στρατευμάτων, εἰς ἃ προσετέθη προδήλως (πρβλ. σημ. 69) καὶ ἡ στρατιωτικὴ μοῖρα τοῦ ἐκ Θεσσαλίας (σημ. 67-69) ἀποκρουσθέντος Λογγίνου, ὥστε ὁ Κ. διώκει νῦν στράτευμα συγκείμενον ἐκ 15 κοόρτεων (ἤτοι 45 σπειρῶν ἢ 90 λόχων). Caes. b. c. III. 55. Πλουτ. Καισ. κ. 43 ἀρχ.

[66] Πλουτ. Καισ. κ. 43 ἀρχ. Δ. Κασσ. 42, 14 ἀρχ. Ἐντεῦθεν νοεῖται ὅτι μεγάλης μετέχουσιν ὑπερβολῆς τὰ ὑπὸ Ζωναρᾶ (ΙΒ. 23) καὶ Ζωσίμου (Α. 29) ἀναφερόμενα ὅτι τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σύλλα μέχρι τῶν τοῦ αὐτοκράτορος Οὐαλεριανοῦ ἔκειντο κατηρειπωμένα. (ἐν παρόδῳ δὲ παρατηρητέον ὅτι κατὰ τὸν πρῶτον μ. Χ. αἰῶνα τὰ πρὸς τὴν βορείαν καὶ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τείχη τῆς πόλεως ἦσαν ἐκτισμένα ἀπὸ κεράμων. Vitruv. II. 8, 9. Plin. N. H. XXXV, 14 (49) 172. Ross. Arch Aufsätze. I. σ. 232).

[67α] Πρβλ. Caes. b. c. III. 34, 2. καὶ 55, 1.

[67β] Πρβλ. Caes. αὐτόθι 80, 1.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γενοῦς οἴκου καταγόμενον, ἐφρόνει εὐμενῶς ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος, ἐνῷ ἡ ἀντίθετος μερὶς ὑπὸ τὸν ἰσχυρὸν Ἡγησάρετον (ὕστερον δὲ καὶ ὑπὸ τὸν Θεσσαλὸν στρατηγὸν [σ. 109] Ἀνδροσθένη) προθύμως συνετάσσετο πρὸς τὸν Πομπήϊον [67γ]. Ἀλλὰ νῦν ὁ Μέτελλος Σκιπίων ἐκεῖνος (καθ' οὗ ὁ Καῖσαρ εἶχε πέμψει διὰ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ, εἰς τὴν κυρίως Μακεδονίαν, τρίτον τινὰ ὑποστράτηγον, τὸν Δομίτιον Καλουῖνον μετὰ δύο λεγεώνων καὶ 500 ἱππέων, συμπράττοντος τούτῳ καὶ τοῦ Μενεδήμου, φίλου τοῦ Καίσαρος, μικροῦ δυνάστου ἐκ τῆς ἐλευθέρας (σ. 345-346) καλουμένης Μακεδονίας) [67δ], ὅστις ὀλίγα τινὰ μόνον ἐπ' ἐσχάτων ἀπεῖχε στάδια ἀπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Καίσαρος, ἐστράφη νῦν αἰφνιδίως ἐναντίον τοῦ Λογγίνου, ὁρμηθεὶς ἀπὸ τοῦ παρὰ τὸν κάτω Ἀλιάκμονα στρατοπέδου αὐτοῦ μεθ' ὅλου τοῦ ἐκ δύο λεγεώνων καὶ πολλῶν ἐπικουρικῶν στρατευμάτων συγκειμένου στρατοῦ αὐτοῦ [67]. Μάτην ἤρξατο ὁ Λογγῖνος νὰ ὀχυροῖ τὰς πύλας τῶν Τεμπῶν [68]. Ὅτε αἰφνιδίως πρὸ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ ἐφάνη τις μοῖρα ἱππέων Θρᾳκικὴ ὑπὸ τὸν Κότυν, ὁ Λογγῖνος, νομίσας ὅτι ἔβλεπεν ἤδη ἀπέναντι αὐτοῦ τὴν προπορείαν ὁλοκλήρου τοῦ πολλῷ ὑπερτέρου τῆς μοίρας αὐτοῦ στρατοῦ τοῦ Σκιπίωνος, ἤρξατο ἀμέσως τῆς ὑποχωρήσεως καὶ ἐκκενώσας τὴν Θεσσαλίαν ὑπεχώρησε μέχρι τῆς Ἀμβρακίας [69].

[67γ] Caes. 35, 2. καὶ ἴδ. 80, 2. πρβλ. Ἀππιαν. Β'. 88 ἀρχ. Περὶ τοῦ Πετραίου ἴδ. καὶ Πλουτ. «Εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον» κ. 119. Ἀγησάρετόν τινα Λαρισσαῖον ὡς ἡγεμόνα τῆς πατρίδος αὐτοῦ τῷ 46π. Χ. ἀναφέρει καὶ ὁ Κικέρων (Ad fam. XIII. 25).

[67δ] Caes. b. c. III 34, 3 καὶ 4. Δ. Κασσ. 41, 51. Ἡ «ἐλευθέρα» Μακεδονία» (πρβλ. σ. 345 σημ. 63) συνέκειτο κυρίως ἐκ τῆς Ὀρεστίδος καὶ ἄλλων τινῶν χωρῶν τῆς δυτικῆς καὶ τῆς νοτιοδυτικῆς Μακεδονίας· πρβλ. Στραβ. VII. 326. Plin. N. H. IV. 10, (17), 35.

[67] Caes. ἐν εἰρ. τ. 36, 1-4. Δ. Κασσ. ἐν εἰρ. τ.

[68] Πρβλ. νῦν Mommsen C. I. Lat. Ant. σ. 181. Bursian, Geogr. τόμ. 1. σ. 59.

[69] Caes III. 36, 4 καὶ 5. Κατὰ τὴν τοῦ Δ. Κασσίου ἀφήγησιν (ἐν εἰρ. τ. 41, 51.), διαφέρουσαν τῆς τοῦ Καίσαρος, ὑποχωροῦσα ἡ τοῦ Λογγίνου μοῖρα προσεβλήθη ἐπιτυχῶς ὑπὸ τοῦ Σκιπίωνος· ὁμοίως καὶ κατὰ Ἀππιανόν (ἀλλὰ παρὰ τούτῳ πλημμελῶς κεῖται τὸ ὄνομα τοῦ ὑποστρατήγου Ἀππιαν. Β. 60 τέλ.) * ἡ τοῦ Λογγίνου μοῖρα (σημ. ἴδ. 65) μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ εἰς Ἀμβρακίαν ἐτάχθη ὑπὸ τὸν Καληνόν.

* Παρὰ Ἀππιανῷ (ἐν τῷ εἰρ. χ. Β. 60 τελ.) γίνεται λόγος ἁπλῶς περὶ Γαίου

Ἐν τούτοις καὶ ὁ Μέτελλος Σκιπίων ἕνεκα τῶν κατὰ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ κινήσεων τοῦ Καλουίνου εὑρέθη ὑποχρεωμένος νὰ ἐπιστρέψῃ ταχέως εἰς τὸν Ἁλιάκμονα. Μένων ἐν ἀρχῇ διαρκῶς παρὰ τὸν ποταμὸν τοῦτον ἐμάχετο ὕστερον ἐπὶ μακρὸν πρὸς τὸν Καλουῖνον ἐν τῇ δυτικῇ Μακεδονίᾳ [70], μεχρισοῦ τέλος ἡ βαρεῖα ἧττα, ἣν μεθ' ὑπερτετράμηνον πάλην ὑπέστη ὁ Καῖσαρ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔαρος τοῦ 48 πρὸ τοῦ Δυρραχίου [71], ἔδωκεν εἰς τὸν πόλεμον νέαν ὅλως τροπήν. Εἰδικὴ περιγραφὴ τῶν ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου σπουδαιοτάτων στρατιωτικῶν γεγονότων κεῖται ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ ἡμετέρου ἔργου. Ἀρκεῖ νὰ ὑπομνήσωμεν ἐνταῦθα τὴν μεγαλοφυᾶ τοῦ Καίσαρος βουλήν, μεθ' ἧς τοὐντεῦθεν μετέθηκε τὸν πόλεμον ἀπὸ τῆς περιοχῆς τοῦ Δυρραχίου εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Καῖσαρ συνῳδὰ τῷ βουλεύματι τούτῳ ὑπεχώρησεν εὐθὺς εἰς Ἀπολλωνίαν καὶ διελθὼν πρὸς τὰ ἄνω τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀώου ὑπερέβη τὰ μεταξὺ Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας ὄρη. Καὶ ἀφοῦ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν πηγῶν τοῦ Πηνειοῦ παρὰ τὸ Αἰγίνιον ἠνώθη μετὰ τῆς μοίρας τοῦ Καλουίνου [72] (οὗτος ἀπὸ Ἡρακλείας τῆς Λυγκηστίδος ὁρμηθεὶς εἶχεν ἀντιταχθῆ ἐπιτυχῶς ἐναντίον τοῦ Μετέλλου καὶ τοῦ ἀπὸ δυσμῶν ἐπελαύνοντος ἐναντίον αὐτοῦ στρατοῦ τοῦ Πομπηίου) ἐπέπεσε μεθ' ὅλης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως ἐπὶ τὴν Θεσσαλικὴν πόλιν Γόμφους, ἥτις (κειμένη εἰς τὸ τέλος τῆς ἐξ Ἠπείρου καὶ Ἀθαμανίας διὰ τοῦ ὄρους Κερκετησίου εἰς Θεσσαλίαν ἀγούσης ὀρεινῆς ὁδοῦ)

Καλουισίου συμβαλόντος περὶ Μακεδονίαν τῷ στρατῷ τοῦ Πομπηίου καὶ ἡττηθέντος· ὁ Καλουίσιος οὗτος τοῦ Ἀππιανοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ παρὰ Δίωνι (41, 51) μνημονευόμενος ὑποστράτηγος Γάϊος Δομίτιος Καλουῖνος, «ὁ ἀπωσθεὶς τῆς Μακεδονίας». Περὶ Καληνοῦ καὶ Ἀμβρακίας οὐδεὶς γίνεται λόγος παρὰ Ἀππιανῷ ἐν τῷ εἰρ. χ. (Σ. Μ.)

[70] Caes. III. 36, 3 καὶ 6 μέχρι 38, 4. πρβλ. Δ. Κασσ. 41, 51· ὁ Κάσσιος πλὴν ἄλλων πρὸς τὴν τοῦ Καίσαρος ἀφήγησιν παραδόξων διαφωνιῶν παρίστησι τὸν Δομίτιον βοηθούμενον ὑπὸ Λοκρῶν καὶ Αἰτωλῶν.

[71] Πρβλ. Caes. III. 411-54. 56. 58-71. Elor. II. 13, 40. Liv. Epit. lib. III. Vellei. II. 51. Sueton. Caes. c. 35. 36 ἀρχ. Oros. VI. 15. Lucan. Pharsal. VI. 14-315. Δ. Κασσ. 41, 50 καὶ 51. Ἀππιαν. Β. 60-64. Πλουτ. Πομπ. κ. 95 κξ. Κασσ. κ. 39.

[72] Caes. III. 72-79. Bursian, Geogr. τόμ. 1. σ. 14. 49.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νῦν ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς μάχης τοῦ Δυρραχίου ἀπέστη πάλιν ἀπὸ τῆς μερίδος τοῦ Καίσαρος καὶ καταληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεσσαλοῦ στρατηγοῦ Ἀνδροσθένους μετὰ ἰσχυρᾶς δυνάμεως ἀπεφάσισε νὰ ἀντιτάξῃ πείσμονα ἀντίστασιν εἰς τὸν ἡττηθέντα στρατὸν τοῦ Καίσαρος [73]. Ὁ Καῖσαρ, μὴ δυνάμενος νὰ ἀναμένῃ ἐνταῦθα ἀκινδύνως τὴν ἄφιξιν τοῦ ἤδη μέχρι Λαρίσσης προχωρήσαντος Μετέλλου Σκιπίωνος, κατέλαβεν εὐθὺς ἐξ ἐφόδου τὴν ἰσχυρογνώμονα Ἑλληνικὴν πόλιν δεινῶς ἐπιτεθεὶς κατ' αὐτῆς καὶ ἐν μέσῳ δεινῆς αἱματοχυσίας παρέδωκεν αὐτήν, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς παράδειγμα φοβερόν, εἰς τοὺς ἄλλους, τὰ τοῦ Πομπηΐου φρονοῦντας, Θεσσαλοὺς εἰς ὁλοσχερῆ λεηλασίαν [74]. Οὕτως ἔθραυσε πράγματι τὴν τόλμην τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ Ἑλλήνων συμμάχων τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ, καὶ ἠδύνατο ἄνευ περαιτέρω ἀντιστάσεως νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ νὰ ἀναλάβῃ ἐντελῶς ἐκ τῶν μόχθων μένων ἐν τῇ νοτίῳ Θεσσαλίᾳ. Ὅτε δὲ ὁ μέγας Πομπηϊανὸς στρατὸς (ἀφοῦ διὰ τῆς Μακεδονίας ἐλάσας ἠνώθη νῦν μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Σκιπίωνος) ἐπῆλθε κατ' αὐτοῦ, τότε ἐγένετο (κατὰ τὸ ἀδιόρθωτον ἡμερολόγιον τῇ 9 Αὐγούστου, κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν κατὰ Ἰούνιον τοῦ 48 π. Χ.) ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς Φαρσάλου ἡ μεγάλη ἐκείνη μάχη, ἥτις ἔκρινεν ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος τὸν μέγαν ἀγῶνα, καὶ καταστρέψασα τὸν στρατὸν τῆς δημοκρατίας ἔδωκεν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος τὸν πρῶτον μονάρχην αὐτοῦ. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ὑπὲρ μὲν τοῦ Καίσαρος μετέσχον τῆς μάχης πολεμισταὶ ἐξ Ἀκαρνανίας, Αἰτωλίας καὶ Δολοπίας ὡς μαχηταὶ ἐλαφρῶς ὡπλισμένοι, ὑπὲρ δὲ τοῦ Πομπηΐου τὰ ἐπικουρικὰ στρατεύματα τῶν Σπαρτιατῶν, Πελοποννησίων, Βοιωτῶν καὶ Μακεδόνων (πάντες οὗτοι στερρῶς ἐρειδόμενοι ἐπὶ τῶν λεγεώνων)

[73] Caes. III. 80, 1-4. Bursian σ. 53.

[74] Caes. III. 80, 4-6. Eior II. 13. 41. Δ. Κασσ. 41, 51. Πλουτ. Κασσ. κ. 39. 40 41. Κατὰ Ἀππιανὸν (Ἐμφυλ. Β. 64) «Λέγεται ἐν τοῖς Γόμφοις γενέσθαι παθήματα γενναῖα, καὶ νεκροὺς τῶν ἐπιφανῶν γερόντων ἐν ἰατρείῳ φανῆναι, κυλίκων αὐτοῖς παρακειμένων ἀτρώτοις, εἴκοσι μέν, ὡς ἐς μέθην κατακεκλιμένους ἐπὶ τὸ ἔδαφος· ἕνα δ' ἐπὶ θρόνου παρακαθεζόμενον, οἷα ἰατρόν, ὅς τὸ φάρμακον αὐτοῖς ἄρα παρέσχεν».

καὶ οἱ Κρῆτες τοξόται, μικρὰν μὲν πάντες ἀράμενοι δόξαν, ἀπωλείας δὲ ὑποστάντες πολλάς [75α].

Μετὰ τῆς μάχης τῆς Φαρσάλου ἐπερατώθη ὁ πόλεμος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ σχεδὸν ἐντελῶς. Αἱ Ἀθῆναι παρεδόθησαν εὐθὺς εἰς τὸν πολιορκοῦντα αὐτὰς Καληνόν· ἡ πόλις ἔτυχε πολλῆς συγγνώμης παρὰ τοῦ πράου νικητοῦ τῆς Φαρσάλου ἕνεκα τῆς ἀρχαίας αὐτῆς δόξης. «Ποσάκις ὑμᾶς ὑπὸ σφῶν αὐτῶν ἀπολλυμένους ἡ δόξα τῶν προγόνων σώσει;» [75] (ἢ κατὰ Δίωνα· «πολλὰ ἁμαρτάνοντες (οἱ Ἀθηναῖοι) ὑπὸ τῶν νεκρῶν σώζοιντο»), εἶπεν ὁ Καῖσαρ πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς πόλεως. Καὶ οὕτω μὲν ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος μέχρι Μεγάρων ἀπεσπάσθη ἀπὸ τῶν δημοκρατικῶν· ἡ ἰσχυρὰ Ῥόδος (ἧς ὁ στόλος δεινὰ ἔπαθε ἐν τῷ Ἀδρίᾳ καὶ παρὰ τὸν Ἀδρίαν) ἔκλειεν τοὺς λιμένας αὐτῆς εἰς τοὺς Πομπηϊανοὺς φυγάδας [76α], πάντως δὲ ἡ Ἀνατολὴ ἀπέστη ἀπὸ τοῦ Πομπηΐου. Αἱ Πομπηϊαναὶ στρατιωτικαὶ δυνάμεις αἱ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐξεκένωσαν ἁπλούστατα τὸ Δυρράχιον, ἀφοῦ πρότερον ἐλεηλάτησαν αὐτό, μετ' ὀλίγον δὲ ἀπεχώρησαν καὶ τῆς Κερκύρας [76]· ὁ δὲ Καῖσαρ κατεδίωκε διὰ Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Ἀσίας καὶ Ῥόδου μέχρι τῶν παραλίων τῆς Αἰγύπτου τὸν ἀτυχῆ αὐτοῦ ἀντίπαλον. Οὗτος πάλιν διὰ Λαρίσσης καὶ Τεμ-

[75α] Πρβλ. Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Β. 70, 71 καὶ 75, 79 καὶ 80, 82. Lucan. Pharsal. VII. 229. Περὶ τῶν λεγομένων διοσημείων, δι' ὧν δῆθεν ἡ τοῦ Καίσαρος νίκη ἐδηλώθη ἐκ τῶν προτέρων, ἴδ. περὶ μὲν τῶν ἐν Περγάμῳ Caes b. c. III. 105, 4. Δ. Κασσ. 41, 11. περὶ τῶν ἐν Τράλλεσι Πλουτ. Καισ. κ. 47. Δ. Κασσ. ἐν εἰρ. τ. Caes. III. 105, 5. Obsequens. 125, περὶ δὲ τῶν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Ἤλιδι Caes. 105, 2.

[75] Ἀππιαν. Β. 88. Δ. Κασσ. 42, 14. Ἐπειδὴ ὁ Καῖσαρ μετὰ τὴν μάχην τῆς Φαρσάλου δὲν μετέβη εὐθὺς εἰς Ἀθήνας, ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον ἤδη τῆς μάχης ἡμέραν (Caes 98, 3) ἢ μετὰ τρεῖς ἡμέρας (Ἀππιαν. Β. 88) ἐκίνησε πρὸς βορρᾶν, διὰ τοῦτο φαίνεται ὅτι ὁ Καῖσαρ ἀπηύθυνε τοὺς λόγους τούτους εἴτε εἰς Ἀθηναίους παραδοθέντας αὐτῷ ἐν Φαρσάλῳ, εἴτε εἰς πρεσβείαν τινὰ Ἀθηναϊκὴν ἐξαιτουμένην συγγνώμην παρ' αὐτοῦ ἢ εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς Ἀσίας διὰ τῆς Ἑλλάδος (Δ. Κασσ. 42, 49) εἰς Ἰταλίαν ἐπάνοδον αὐτοῦ τὴν γενομένην τῷ 47 π. Χ.

[76α] Caes. III. 102 τέλ. Cic. ad famil. XII. 14, 3. de divin. I. 32.

[76] Δ. Κασσ. 42, 10. 13. Ἀππιαν. Β. 87. Πλουτ. Κατων. νεωτ. κ. 55 κξ. Lucan. Pharsal. IX. 32 κξ. Cic. de divin ἐν εἰρ. τ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πῶν φυγὼν εἰς τὴν Ἀμφίπολιν (ἴδ. σημ. 56), εἶτα δὲ διὰ Μιτυλήνης (ἔνθα συνηντήθη μετὰ τῆς διαρκοῦντος τοῦ πολέμου ἐνταῦα καταλειφθείσης οἰκογενείας αὐτοῦ, καὶ ἔνθα ὁ φιλόσοφος Κράτιππος (σ. 557) ἐζήτει νὰ παρηγορήσῃ αὐτὸν διὰ παραινέσεων) ἐτράπη πρὸς νότον φεύγων μέχρι τῶν Αἰγυπτιακῶν παραλίων, ἔνθα εὗρε τὸν τάφον αὐτοῦ [77α]. Ἐνῷ δὲ συνέβαινον ταῦτα πάντα, μέρος τῶν ἡττημένων ἐζήτει μίαν ἔτι στιγμὴν νὰ ἀντίσχῃ ἐν Πελοποννήσῳ. Τὰ Μέγαρα μετὰ τῆς ἀρχαιοπαραδότου ἐπιμονῆς ὑπέστησαν τὴν πολιορκίαν τοῦ Καληνοῦ. Ὅτε δὲ τέλος ἡ πόλις μετὰ μακρὸν ἀγῶνα ἑάλω ἐξ ἐφόδου (οὐχὶ ἄνευ συμπράξεως προδοτῶν), πολλοὶ τῶν κατοίκων ἀπώλεσαν τὴν ζωὴν αὐτῶν· πρὸς τούτοις πολλοὶ ἄνθρωποι εὗρον οἰκτρὸν θάνατον, διότι μανιώδεις τινὲς φανατικοὶ ἐν τῇ μανιώδει ἀπογνώσει αὐτῶν ἀπέλυσαν κατὰ τοῦ ἐφορμῶντος στρατοῦ τοῦ Καίσαρος πολλοὺς λέοντας, οἵτινες εὑρίσκοντο ἐν Μεγάροις προωρισμένοι εἰς τοὺς θεαματικοὺς ἀγῶνας τῆς Ῥώμης· καὶ τὰ θηρία ταῦτα ἤρξαντο νὰ διασπαράττωσιν ἀδιακρίτως Ἕλληνας καὶ Ῥωμαίους. Οἱ ὑπολειφθέντες ἐκ τῶν κατοίκων τῆς ἀτυχοῦς πόλεως ἐξηνδραποδισθησαν. Ἐν τούτοις ὁ Καληνός, ἀντὶ ὀλίγου ἀργυρίου πωλῶν τοὺς ἐξανδραποδισθέντας εἰς ἄνδρας φίλους, παρέσχε τοὐλάχιστον εἰς τὰ θύματα τῆς αὐστηρότητος αὐτοῦ τὸν δυνατὸν τρόπον τοῦ νὰ ἐξαγοράσωσι πάλιν ταχέως τὴν προσωπικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν εἴτε νὰ ἐπιτύχωσι τοῦτο δι' ἄλλων ἐξαγοραζόντων αὐτὴν ὑπὲρ τῶν παθόντων ἢ καὶ δωρουμένων αὐτοῖς ταύτην [77]. Ἡ τρομερὰ τύχη τῆς πολίχνης ταύτης ἔπεισε τοὺς λοιποὺς Πελοποννησίους νὰ μὴ ἀντιτάσσωνται πλέον εἰς τὸν αὐστηρὸν πρεσβευτὴν ὑποστράτηγον. Καὶ αἱ Πάτραι δέ, ἔνθα ὁ Κάτων καὶ ἄλλοι Ῥωμαῖοι δημοκρατικοὶ εἶχον ἐλπίσει ὅτι ἔμελλον

[77α] Πλουτ. Πομπ. κ. 73-80. Caes. c. 48. Ἀππιαν. Β'. 81. 83. 88 κξ. Ζωναρ. I. 9. Δ. Κασσ. 42, 2-8. Caes. III. 96-99. 102 κξ. Flor. II. 13, 51 κξ. Vellei. II. 53. Valer. Manim. IV. 5, 5. Lucan. Pharsal V. 725 κξ. VII. 711 κξ. VIII 1-973. IX. 950-1108. Oros. VI. 15.

[77] Δ. Κασσ. 42. 14. Πλουτ. Βρουτ. κ. 8.

νὰ ἀντίσχωσιν ἔτι, ἐξεκενώθησαν νῦν, εὐθὺς ὡς προσήγγισαν τὰ τοῦ Καληνοῦ στρατεύματα [78].

Οὕτως ὁ πόλεμος ἔληξεν ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα [78α]. Μόλις δύο ἔτη ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους διήρκεσεν ὁ πόλεμος οὗτος, καὶ ὅμως ἕνεκεν αὐτοῦ ἡ παρακμὴ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ καχεξία ἔτι μᾶλλον ἐδεινώθη. Οἱ ἐν Ἀσίᾳ καὶ οἱ ἐν ταῖς νήσοις Ἕλληνες, ὧν τῆς χώρας δὲν ἥψατο ἀπ' εὐθείας ὁ πόλεμος ὁ Ῥωμαϊκός, δεινῶς ἐκακώθησαν διὰ στρατολογίας ἀνδρῶν καὶ καταρτίσεως στόλων, διὰ μεγάλων εἰσφορῶν παντοειδῶν καὶ διὰ σφοδρῶν καταπιέσεων (πλὴν ἄλλων ὁ Μέτελλος Σκιπίων ἐκεῖνος κατὰ τὸ ἔτος 49, ὡς ἀνθύπατος Συρίας, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ πρὸς ταῖς ἄλλαις καταπιέσεσιν ἔπεισε τοὺς ἐκμισθωτὰς φόρων ἵνα ἀποτίσωσιν αὐτῷ οὐ μόνον τὸ μίσθωμα τοῦ παρόντος καὶ τοῦ προηγουμένου ἔτους ἀλλ' ἐκ τῶν προτέρων καὶ τὸ τοῦ ἑπομένου ἔτους· ὁ αὐτὸς δὲ δυνάστης ἐλαύνων εἶτα διὰ τῆς ἐπαρχίας Ἀσίας καὶ διαχειμάζων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ (49-48 π. Χ.), πλὴν ἄλλων εἰσφορῶν εἰς πράγματα καὶ εἰς χρήματα, ἐπέβαλε καὶ εἰσέπραξε πλῆθος βαρέων ἐκτάκτων φόρων, καὶ δὴ πανταχοῦ κατὰ τρόπον ὠμότατον καὶ ἀνεπιεικέστατον, καὶ ὡς δυνατὸν ἀνηλεέστατον· ἄλλως δὲ καὶ ἐνταῦθα εἰσέπραξεν ἐκ τῶν πρυτέρων παρὰ τῶν ἐκμισθωτῶν τὸ ἐκμίσθωμα τοῦ ἔ. 48 [79]. Αἱ αὐταὶ δὲ χῶραι ἔπαθον δεινῶς καὶ ἐκ τῆς ἀκολάστου λεηλασίας τῶν Πομπηϊανῶν [80] καὶ περιέπεσον αὖ-

[78] Δ. Κασσ. 42, 13, 14.

[78α] Μνημονευτέον μόνον ἐνταῦθα τῶν ἐπακολουθησάντων ἔτι πολεμικῶν ἔργων ἐν Ἰλλυρίᾳ (Caes bell. Alex. c. 42-48) ὡς καὶ τῆς ἐν τῷ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πολέμῳ μετὰ τοῦ Καίσαρος συμπράξεως τῶν Κρητῶν τοξοτῶν καὶ ἰδίως τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ τῶν Ῥοδίων ὑπὸ τὸν ἀνδρεῖον Εὐφράνορα (ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 48 μέχρι τοῦ ἔαρος τοῦ 47). Caes. b. c. III. 106, 1. Bell. Alex. c. 1. ἀρχ. 11. 13-15. 25. Ἀππιαν. II. 89.

[79] Caes b c. III. 31 καὶ 32. Ἰωσηππ. Ἀρχ. Ἰουδ. ΙΔ. 8 (14), 4. Ἰουδ. πολεμ. Α'. 10 (8), 1. Οἱ θησαυροὶ καὶ τὰ χρήματα τὰ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος μόνον διὰ τῆς ἰδιαιτέρας τῶν περιστάσεων εὐνοίας διέφυγον τὴν ἁρπακτικὴν ὁρμὴν τῶν Πομπηϊανῶν. Caes. III. 33 καὶ 105, 1.

[80] Caes. 31, 4.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θις βαθέως εἰς ἄπειρα χρέη [81α]. Ἐν Εὐρώπῃ δὲ εἰς ὅλα ταῦτα τὰ παθήματα τῶν Ἑλλήνων προσετέθη καὶ τοῦτο, ὅτι πᾶσαι αἱ χῶραι, ἀπὸ Δυρραχίου καὶ ἀπὸ Ἀλιάκμονος μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ Ἰσθμοῦ, ἐχρησίμευσαν ἀπ' εὐθείας ὡς θέατρον τοῦ πολέμου καὶ ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν στρατῶν ἐξεκαρπώθησαν πρὸς ἰδίους σκοποὺς ἐκ πάσης ἐπόψεως [81β], πολλαὶ δὲ τῶν χωρῶν τούτων, ὡς πρότερον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σύλλα ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ Βοιωτία, κατετρίβησαν ὑπὸ τῆς τύρβης τοῦ πολέμου. Ἐπίσημός τις ἀξιωματικὸς τοῦ Καίσαρος ὁ περιώνυμος διοικητὴς τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου (46-45 π. Χ.) Σερούϊος Σολπίκιος, ὀλίγα ἔτη βραδύτερον κατὰ τὸν βραχὺν μόνον ἐν τῷ Σαρωνικῷ κόλπῳ πλοῦν αὐτοῦ εἶδεν ἐν ταῖς παραλίαις τῆς Ἀττικῆς, ἐν Αἰγίνῃ, ἐν τῇ ἀκτῇ τῆς Μεγαρίδος καὶ ἐν τῇ Κορινθίᾳ, πανταχοῦ ἀναστάτους μόνον πόλεις καὶ ἀγροὺς ἐγκαταλελειμμένους [81]. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ἀθλιότητος τῶν καιρῶν τούτων πρὸς τοῖς ἄλλοις κακοῖς ἐγκατέλιπον καὶ οἱ τῷ 67 (σ. 522) ἐν Δύμῃ συνῳκισμένοι πειραταὶ τὰς οἰκήσεις αὐτῶν καὶ ἐπιστρέψαντες εἰς τὸ παλαιὸν αὐτῶν ἐπιτήδευμα, ἤρξαντο νὰ καθιστῶσιν ἐπισφαλεῖς τὰς χειτονικὰς θαλάσσας [82].

Ἐν τούτοις ὑφίστατο νῦν εἰρήνη ἐν τῇ χώρᾳ, εἰ καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἔτι νῦν ἐπληροῦντο πολυαρίθμων Ῥωμαίων φυγάδων καὶ ἐξορίστων ἐκ τῶν λειψάνων τῆς ἡττημένης μερίδος (τοιαῦτα γεγονότα ἐπαναλαμβάνονται συχνότερον κατὰ τὰ ἑπόμενα 18 ἔτη μέχρι τῆς ὁριστικῆς κατὰ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ νίκης τοῦ Ὀκταυιανοῦ) ἔτι δὲ καὶ τὰ λείψανα αὐτὰ τοῦ παρὰ τὴν

[81α] Caes 32, 5.

[81β] Ὁ Καῖσαρ αὐτός, οὗ ἡ πρὸς τὴν Ἀχαΐαν πρᾳότης ἐξυμνεῖται καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κικέρωνος (ad fam XV. 15, 2), κατὰ Δίωνα Κάσσιον (42, 49) ἔτι κατὰ τὴν ἐξ Ἀσίας εἰς Ἰταλίαν ἐπάνοδον, τῷ θέρει τοῦ 47 π. Χ., προέβη εἰς ἀργυρολογίας καὶ ἐν Ἑλλάδι Ἰδ. καὶ Zumpt, Comm. Epigr. τόμ. 1. σ. 318.

[81] Πρβλ. τὴν πρὸς Κικέρωνα ἐπιστολὴν τοῦ ἀνδρὸς τούτου παρὰ Κικέρωνι (ad fam. IV. 5, 4). Πολὺ σημειώδης εἶναι καὶ ὁ λόγος τοῦ τότε ἐν Ἀθήναις (σ. 556 σημ. 41) σπουδάζοντος Ὁρατίου Φλάκκου «vacuae Athenae» (κεναὶ αἱ Ἀθῆναι) Horat. Epp. II. 2, 81. Πρβλ Ovid. Metam. XV. 428 κξ.

[82] Cic. ad. Att. XVI. 1, 3. πρβλ. Lucan. Phars II. 636.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φάρσαλον συντριβέντος Πομπηϊανοῦ στρατοῦ μετὰ ἔτη εὑρίσκοντο ἰδίως ἐν τῇ βορείῳ Ἑλλάδι. Πλὴν τούτου ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ ἔ. 46 π. Χ. ἡ Ἑλλάς, ὡς ἅπαν τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος, περιήργετο ἀναμφισβητήτως ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ μεγάλου Καίσαρος, ὅστις νῦν μετὰ μεγάλου ζήλου ἐπεμελεῖτο ἵνα ἐπανορθώσῃ καὶ τὰ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος τοῦ κράτους. Καὶ ἡ μὲν ἐπαρχία Ἀσία ἀπήλαυε τοῦ εὐεργετήματος, δι' οὗ ἐν τῇ ἀρξαμένῃ διακανονίσει καὶ ἐλαφρύνσει τοῦ φορολογικοῦ συστήματος ἐν ἅπαντι τῷ κράτει κατηργήθη ὡς πρὸς τὴν χώραν ταύτην ἡ ἐκμίσθωσις τῶν ἀμέσων φόρων εἰς τοὺς (καὶ ἄλλως μετ' αὐστηρότητος κολαζομένους) τελώνας, συγχρόνως δὲ τὸ κεφάλαιον τούτων τῶν τότε ὡς φαίνεται εἰς ὡρισμένον ποσὸν τεταγμένων φόρων ἠλαττώθη κατὰ ἓν τρίτον[83]· ἡ δὲ Ἑλλὰς ἄλλης ἔτυχεν εὐνοίας. Ἡ Θεσσαλία εὐθὺς μετὰ τὴν μάχην τῆς Φαρσάλου πρὸς ἀνάμνησιν τῆς μεγάλης ταύτης νίκης εὐηργετήθη δι' ἀτελείας φόρων[84]. Εἶναι πάντως ἀμφίβολον ἐὰν τὰ δῶρα, ἅτινα ἐδωρήσατο ὁ Καῖσαρ εἰς τοὺς Ἀθηναίους πρὸς ἀρχιτεκτονικοὺς σκοπούς, ἐγίνοντο κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μοναρχίας αὐτοῦ[85]. Ἐξ ἄλλου ὁ μέγας αὐτοκράτωρ στρατηγὸς διενοήθη νὰ παράσχῃ τοῖς Ἕλλησι τῆς Ἀχαΐας δῶρον πάντῃ ἀλλοῖον, τοσοῦτον μεγαλοπρεπές, ὅσον καὶ εὐεργετικόν. Ὡς δηλονότι ἔνθεν μὲν χάριν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν σκοπῶν ἵδρυσεν ἐν Ἱσπανίᾳ,

[83] Πρβλ. Δ. Κασσ. 42, 6. τέλ. Πλουτ. Καισ. κ. 48 ἀρχ. πρβλ. Ἀππιαν. Ἐμφ. Β'. 92 καὶ Ε. 4. Mommsen, R G. τόμ. 3. σ. 489 κξ. 529. πρβλ. καὶ Walter, Gesch. d. Röm. Rechts τόμ. 1. σ. 353. Becker-Marquardt R. A. III. 1. σ. 135. Meier, Pergamen. Reisch. σ. 422-425. Ὁ Καῖσαρ ἐδωρήσατο τῇ Κνίδῳ μετὰ τῆς ἐλευθερίας, ὡς φαίνεται, καὶ τὴν ἀτέλειαν (Πλουτ. ἐν εἰρ. τ.). Καὶ τὸ Ἴλιον (πρβλ. σ. 430 σημ. 16) προσέλαβεν εἰς τὴν περιοχὴν αὐτῆς γῆν ἐκτεταμένην ὡς καὶ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀτελείας αὐτῆς. Στράβ. ΙΓ. 594. 595 («χώραν τε δὴ προσένειμεν αὐτοῖς καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀλειτουργησίαν»).

[84] Πρβλ. τὰ ἀνωτ. ἐν σ. 370 καὶ ἴδ. Ἀππ. Ἐμφ. Β. 88 ἀρχ. Πλουτ. Καισ. κ. 48 ἀρχ.

[85] Εἶναι ἄδηλον ἂν ὁ Καῖσαρ τὰς δωρεὰς ταύτας ἐποιήσατο εἰς τὰς Ἀθήνας ἀφοῦ ἤδη ἐνίκησε τοὺς ἀντιπάλους (πρβλ. Sueton. Caes. c. 28) ἢ πρὸ τῆς ἐκρήξεως ἔτι τοῦ ἐμφυλίου πολέμου· περὶ δὲ τοῦ πράγματος αὐτοῦ ἴδ. μάλιστα Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 477. καὶ κατωτέρω.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καί Γαλατία, ἐν ταῖς παρὰ τὸν Εὔξεινον κειμέναις πόλεσι Σινώπῃ καὶ Ἡρακλείᾳ ἀποικίας ἀπομάχων (σ. 501)[86], οὕτω συνέλαβε καὶ τὸ σχέδιον, καὶ χάριν ἐξιλεώσεως τῶν δύο ἐκ τῶν χειρίστων πράξεων τῆς ἀρχαίας δημοκρατίας ὡς καὶ χάριν ἐλαφρύνσεως τῆς πρωτευούσης ἀπὸ πενήτων στερουμένων τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου, καὶ πρὸς ἐνεργὸν ἐκρωμάϊσιν τῶν ὑποτεταγμένων χωρῶν, μέγα μέρος τῶν ὑπ' αὐτοῦ εἰς ὑπερθαλάσσιον ἀποικισμὸν προορισθέντων 80κισχιλίων Ῥωμαίων (τὸ πλεῖστον ἀπελευθέρων) νὰ μεταγάγῃ εἰς τὸν τόπον τῆς Καρχηδόνος καὶ εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Κορίνθου[87α]. Δύο καὶ ἑκατὸν ἔτη μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κορίνθου (44 π. Χ.) ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους, ἔνθα ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Μομμίου μεταξὺ ἄλλων ἐξ ὁλοσχεροῦς καταστροφῆς σωθέντων μνημείων τῶν προτέρων χρόνων, ἔμενεν ἔτι ἰδίως ἀρχαῖόν τι ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς (ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τῆς εἰς Σικυῶνα ὁδοῦ), ἔνθα ἐλατρεύετο ἔτι ἡ θεά[87β], ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου τραπεζοειδοῦς ἐπιπέδου χώρου, πρὸς βορρᾶν τῆς ἀκροπόλεως, ἤρξατο πάλιν ἡ κτίσις τῆς νέας πόλεως «Laus Julia Corinthus»[87]. Εὔελπι ὡς ἦτο τὸ νέον κτίσμα, ἔδωκε μετ' ὀλίγον ἀφορμὴν εἰς νέον κλάδον ἐμπορίας.

[86] Πρβλ. Zumpt, Comm. Epigr τόμ. 1. σ. 310-317. Becker-Marquardt R. A. III. 1. σ. 334. Walter, Gesch des Röm. Rechts τόμ. 1. σ. 402 κξ. Mommsen R. G. τόμ. 3 σ. 536 κξ. 541.

[87α] Sueton. Caes. c. 42 ἀρχ. Στραβ. Η. 381.

[87β] Curtius, Pelop. τόμ 2 σ. 532.

[87] Οὐχὶ πολὺ πρότερον, ἐν ταῖς τελευταίαις ἡμέραις τοῦ 64 π. Χ. ἡ δημοτικὴ ἐν Ῥώμῃ μερὶς καὶ ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτῆς ὁ δήμαρχος Πόπλιος Σερουίλιος Ροῦλλος ἐβουλεύσαντο νὰ πωλήσωσι τὸ ἔτι εἰς τὴν κτῆσιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἀνῆκον μέρος τῆς Κορινθίας γῆς· ἀλλὰ τὴν πρόθεσιν ταύτην καὶ τὰς μετὰ ταύτης συνδεομένας ἄλλας προτάσεις ἐματαίωσε τῷ 63 π. Χ. ὁ ὕπατος Μ. Τύλλιος Κικέρων· πρβλ. Cic de leg. agrar. I. 2, 5. II. 19, 51. καὶ ἴδ. Peter, Gesch. Roms. τόμ. 2 (ἔκδ. 2) σ. 181 κξ. Drumann τόμ. 3. σ. 148 κξ. Mommsen R. G. τόμ. 3 σ. 169 κξ. Rudorff «das Ackergesetz des Sp. Thorius» (in Zeitschrift für gesch. R. W. X. 1. 140) Curtius, Pelop. τόμ. 2. σ. 591. Ὅτι ζῶντος ἔτι τοῦ Καίσαρος ἤρξατο ἡ κτίσις τῆς νέας Κορίνθου, περὶ τούτου ἀμφιβάλλει ὁ Zumpt (Comm. Epigr. τόμ. 1. σ. 374 κξ), θεωρῶν πιθανὸν ὅτι οἱ 80κισχίλιοι ἐκεῖνοι Ῥωμαῖοι δὲν κατέλιπον οὐδαμῶς τὴν Ἰταλίαν (ἴδ. Ζ. ἐν εἰρ. τ. καὶ σ. 317 καὶ 341). Ὁμοίαν γνώμην ἔχει καὶ ὁ Becker-Marquardt (ἐν εἰρ. τ. σ. 334). Διαφωνεῖ πρὸς τούτους ὁ Mommsen (R. G. τ. 3. σ. 497) τὸ μὲν ἕνεκα γενικωτέρων λόγων,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οἱ νέοι ἄποικοι ἐν τοῖς πλησίον τῶν νέων οἰκοδομῶν ἀνοιχθεῖσι πολυαρίθμοις ἀρχαίοις τάφοις ἀνεκάλυψαν πολλὰ πήλινα καὶ μετάλλινα ἀγγεῖα ἀξιολόγου καλλιτεχνικῆς ἀξίας. Τότε ἤρξατο γενικὴ σύλησις τῶν τάφων τοῦ μέρους τούτου καὶ ἡ Ῥώμη ἐπί τινα χρόνον κατεκλύσθη ὑπὸ τοιούτων ἔργων τέχνης, ἅτινα ὠνομάσθησαν «νεκροκορίνθια». Ἀλλ' ἡ ἐμπορία τῶν ἐνταφίων τούτων λαφύρων

τὸ δὲ ἕνεκα τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀππιανοῦ (Καρχηδονικῶν 136) ἀναφερομένων * (πρβλ. καὶ Δ. Κασσ. 44, 51 τελ.). Ἐν τούτοις πολλοὶ συγγραφεῖς, ὧν τὰ συγγράμματα χρησιμεύουσιν ὡς πηγαὶ ἱστορικαί. ἀποδίδουσι μᾶλλον ἢ ἧττον ὡρισμένως εἰς τὸν μέγαν αὐτοκράτορα στρατηγὸν τὴν πρώτην κτίσιν τῆς νέας Κορίνθου· πρβλ. Πλουτ. Κασσ. κ. 57 τέλ. (Ἀλλ' ὁ Πλούταρχος διαφωνῶν πρὸς τοὺς λοιποὺς συγγραφεῖς καὶ τὴν νέαν Κόρινθον θεωρεῖ ὡς στρατιωτικὴν ἀποικίαν τοῦ Καίσαρος). Δ. Κασσ. 43, 50. Παυσαν. Β. 1, 2. 2, 2. 3, 1. Στράβ. ΙΖ. 833 τέλ. καὶ Η'. 378 κξ. Διόδ. ΛΒ. 17, 1-3. Ἴδ. πρὸς τούτοις Walter, Gesch. des Röm. Rechts τόμ. 1. σ. 402. Eckhel. D. N. II. σ. 238 κξ. Drumann τόμ. 3. σ. 673. Curtius, Pelop. τόμ. 2. σ. 523 καὶ 591. Finlay σ. 66 κξ. (Γ. μ. 50 κξ.). Mommsen, res gest. D. Augusti ex monum. Ancyr. σ. 82. καὶ R. G. τόμ. 3. σ. 539. 541. Hermann, Gr. Staatsalt. § 189, 16. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1104. 1716. Κατὰ Κούρτιον τὸ ὑπὸ Rudorff (ἐν εἰρ. τ. σ. 140) λεγόμενον, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐπιμελῶς ἀπέφευγον νὰ ἅπτωνται τῶν ὁρίων τῆς ἀρχαίας τῷ 46 π. Χ. καταρασθείσης (σ. 360) περιοχῆς τῆς Κορίνθου, δὲν ἐπαληθεύει· φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἡ κατάρα (devotio) εἶχεν ἀνακληθῆ. Οἱ ἀποικίσαντες τὴν Κόρινθον ὀνομάζονται **Corinthienses** (κατὰ Φῆστον σ. 60 ἔκδ. Müller.) Ὁ **Zumpt** ἐν εἰρ. τ. ἐξήνεγκε τὴν γνώμην ὅτι τὸ νέον κτίσμα συνετελέσθη ὑπὸ τῆς νικηφόρου τριανδρίας ἔν τινι μετὰ τὴν μάχην τῶν Φιλίππων χρόνῳ· ἐκ τοῦ Ἀππιανοῦ δὲ (ἐν εἰρ. τ.) εἰκάζει ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν πρώτων Ῥωμαίων ἀποίκων ἀνῆλθεν εἰς τρισχιλίους ἄνδρας. * Πάντως δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ τελευταίου πολέμου τοῦ μεταξὺ τοῦ Ὀκταβιανοῦ καὶ τοῦ Μ. Ἀντωνίου ἡ νέα Κόρινθος αὐξηθεῖσα εἶχε λάβει τινὰ ἐπισημότητα· πρβλ. Δ. Κασσ. 50, 13. 30. καὶ Πλουτ. Ἀντων. κ. 67. (Περὶ τῆς τοῦ Καίσαρος προθέσεως τοῦ ἐκπέμψαι ἀποικίαν εἰς τὸ Βουθρωτὸν τῆς Ἠπείρου ἴδ. κατωτέρω).

* Ἀλλ' ὁ **Mommsen** τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτοῦ ὅτι ἐπὶ τοῦ Καίσαρος σημαντικὴ ἐγένετο εἰς Κόρινθον ἀποικία Ῥωμαίων πολιτῶν δὲν στηρίζει ἐπὶ τοῦ χωρίου τοῦ Ἀππιανοῦ τοῦ ἀναφερομένου ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ συγγραφέως οὐδ' ἠδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο ἀφοῦ ὁ Ἀππιανὸς λέγει ἐναντία τοῖς τοῦ **Mommsen**· «Καὶ μετ' οὐ πολὺ.... συνέτασσεν ὡς πέμψων τοὺς μὲν ἐς τὴν Καρχηδόνα, τοὺς δ' ἐς Κόρινθον. Ἀλλ' ὁ μὲν θᾶσσον ἀνῃρέθη.... ὁ δ' ἐκείνου παῖς Ἰούλιος Καῖσαρ ὁ Σεβαστὸς ἐπίκλησιν, ἐντυχὼν ἄρα ταῖς ὑπγραφαῖς τοῦ πατρὸς συνῴκισε τὴν Καρχηδόνα...» (Σ. Μ.).

* Ἡ εἰκασία εἶναι αὐθαίρετος, διότι ὁ Ἀππιανὸς ἐν τῷ μνημονευομένῳ χωρίῳ ποιεῖται λόγων περὶ «οἰκητόρων Ῥωμαίων τρισχιλίων μάλιστα» συνοικισάντων τὴν Καρχηδόνα ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου, οὐδὲν δὲ περὶ Κορίνθου λέγει. (Σ. Μ.)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἔλαβε τέλος ὅτε αἱ ἀνασκαφαὶ δὲν παρεῖχον πλέον πολύτιμα ἀγγεῖα καὶ μόνον ἀγγεῖα κατὰ μίμησιν κατεσκευασμένα καὶ ἀγγεῖα ὑποδεεστέρας καλλιτεχνικῆς ἀξίας ἐφέροντο εἰς τὴν καὶ ἄλλως τοιούτων πραγμάτων ὑπερπλήθουσαν ἀγοράν [88].

Ἐν τούτοις ἡ νέα ἐπιχείρησις, ἣν ὁ Καῖσαρ ἤθελε νὰ προαγάγῃ καὶ διὰ τῆς ἐκτελέσεως ἔτι τοῦ ἀρχαίου σχεδίου τοῦ Περιάνδρου καὶ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ ἤτοι διὰ τῆς διορύξεως τοῦ Ἰσθμοῦ [89], ἣν ἔμελλε νὰ διευθύνῃ ὁ μηχανικὸς Ἀνιηνός, δὲν κατευωδώθη ὑπὸ διαρκοῦς ἐν τῷ κράτει εἰρήνης. Ὡς γνωστόν, ὁ μέγας Ἰούλιος τῇ 15 Μαρτίου τοῦ ἔ. 44 π. Χ. ἐφονεύθη ὑπὸ στίφους τῶν περὶ τὸν Μάρκον Βροῦτον καὶ Γάϊον Κάσσιον συνταχθέντων δημοκρατικῶν. Ἑλλὰς δὲ καὶ Μακεδονία, καὶ ἅπαν τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τοῦ κράτους, ἀντὶ νὰ ἀπολαύωσι τοῦ λοιποῦ ἐν ἀδιαταράκτῳ εἰρήνῃ τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης καὶ βελτίονός τινος διοικήσεως τοῦ κράτους καὶ τῶν ἐπαρχιῶν [90],

[88] Στράβ. Η. 581 κξ. Πρβλ. Curtius, Pelop. τομ. 2. σ. 507 καὶ Finlay σ. 67 (Γ. μ. 51). Ross, Archäol. Aufs. τόμ. 1. σ. 57 κξ.

[89] Sueton. Caes. κ. 44. Plin. N. H. IV. 4 (5), 10. Πλουτ. Καισ. κ. 58 καὶ Δ. Κασσ. 44, 5 ἀρχ. πρβλ. Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 13. Mommsen ἐν εἰρ. τ. Πλὴν τῶν σχέσεων τούτων τοῦ Καίσαρος πρὸς τὴν Ἑλλάδα, μνημονεύομεν ἐνταῦθα ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ στρατηγὸς (κατὰ Πλίνιον Ν Η. XXXV 11 (40), 136) ζωηρὰν ἐπεδείξατο εὔνοιαν καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας καλλιτέχνας, ὀνομαστὶ δὲ πρὸς Τιμόμαχον τὸν Βυζάντιον. Πρβλ. καὶ Göll, Kulturbilder aus Hellas und Rom. τ. 2. σ. 229.

[90] Πρβλ. Mommsen R. G. τόμ. 3. σ. 524-531. Ὡς πρὸς τὰ ἀφορῶντα τοὺς ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἐν τῇ Ἑλληνομακεδονικῇ χερσονήσῳ διορισθέντας διοικητάς, ἀναφέρομεν ἐνταῦθα ὅτι ὁ Καῖσαρ μετὰ τὴν ἐν Φαρσάλῳ νίκην κατέλιπεν ἐν Θεσσαλίᾳ μετὰ ἀναλόγου στρατιωτικῆς δυνάμεως τὸν ἀνωτέρω πολλαχῶς μνημονευθέντα ὕπαρχον Κόϊντον Φούφιον Καληνόν (πρβλ. Caes. b c. III. 106, 1. καὶ ἴδ. καὶ Kraner ἐν Caes. b. c. σ. 250 καὶ b. Alex. c. 44)· ἐνταῦθα δὲ φαίνεται ὅτι παρέμεινεν ὁ Καληνὸς μέχρι τῶν μέσων τοῦ 47 π. Χ. πρβλ. Cic ad Att. XI. 15 καὶ 16. καὶ ἴδ. Zumpt, Comm. Epigr. τόμ. 3. σ. 226. Ὅτε ὁ Καῖσαρ κατὰ τὸ τέλος τοῦ φθινοπώρου τοῦ 47 ἐπέστρεψεν ἐξ Ἀσίας εἰς Ἰταλίαν, πρὸ τῆς εἰς Ἀφρικὴν στρατείας αὐτοῦ, διώρισε διοικητὴν τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικῶν χωρῶν τὸν πρώην ὕπατον (τοῦ ἔ. 51 π. Χ), τὸν περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος ἐμπειρότατον καὶ Ἑλληνικὴν παίδευσιν κεκτημένον φίλον τοῦ Κικέρωνος Σερούϊον Σολπίκιον Ροῦφον (σ. 546 !), ὅστις καὶ ἔμεινεν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἀπὸ 46 μέχρι τῶν μέσων τοῦ 45. πρβλ. Cic ad famil. XIII, 17-28. VI. 6 10. IV. 3. 4, 2. 5. 12. VII. 31, 2. pro lege Dejotar. 11,

καθ' ὅλου δὲ τῆς νοήμονος αὐταρχίας τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος στρατηγοῦ, περιελήφθησαν πάλιν ὡς ἡ Ἰταλία ἐν τῇ δίνῃ τῶν φρικωδεστάτων ἐμφυλίων πολέμων τῆς Ῥώμης. Μόλις πολλαὶ πόλεις τῆς Κρήτης κατὰ βουλὴν δῆθεν προγενεστέραν τοῦ Καίσαρος ἔλαβον τῷ 44 π. Χ., ἀντὶ πλουσίας ἀμοιβῆς, διὰ τῶν διατάξεων τοῦ ὑπάτου Μ. Ἀντωνίου ἀτέλειαν φόρων καὶ ἀνέλαβον τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν [91], καὶ ἰδοὺ νέαι ταραχαὶ ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει ἀπὸ Ἰταλίας ἐξετάθησαν πέραν τοῦ Ἀδρίου.

Ὡς γνωστόν, ὁ Καῖσαρ οὐ πολὺ πρὸ τοῦ νὰ φονευθῇ εἰς μὲν τὸν Μ. Βροῦτον εἶχε προσδιορίσει τὴν Μακεδονίαν ὡς ἐπαρχίαν διὰ τὸν μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ὑπὸ τούτου κατεχομένης πραιτωρικῆς ἀρχῆς χρόνον, εἰς τὸν Γάϊον Κάσσιον καθ' ὅμοιον τρόπον τὴν Συρίαν, εἰς δὲ τὸν Γάϊον Τρεβώνιον διὰ τὸ ἔ. 44 ἤδη τὴν Ἀσίαν[92α]. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος στρατηγοῦ αὗται καὶ ἄλλαι αὐτοῦ διατάξεις ἐπεκυρώθησαν ἐκ νέου τῇ 18 Μαρτίου διὰ δόγματος συγκλητικοῦ. Ἐν τούτοις τὰ περαιτέρω ἐν ἐν Ῥώμῃ κινήματα καὶ αἱ ῥαδιουργίαι τοῦ ὑπάτου Μ. Ἀντωνίου ἠλλοίωσαν ταχέως πάντα ταῦτα τὰ πράγματα· καὶ δὴ ὁ πανοῦργος οὗτος διπλωμάτης (Ἀντώνιος) κατώρθωσεν ἵνα διὰ μὲν ψηφίσματος τῆς ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ (κατὰ Ἀπρίλιον ἢ Μάϊον τοῦ 44) ἡ Συρία δοθῇ κατὰ τὸ ἔτος 43 εἰς τὸν ἐν τῇ ὑπατείᾳ συνάρχοντα αὐτοῦ Πόπλιον Κορνήλιον Δολαβέλλαν, ὑπὲρ ἑαυτοῦ δὲ ἐπιτύχῃ ὕστερον παρὰ τῆς Συγκλήτου τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι μετὰ

32. ἴδ. καὶ ἀνωτ. σημ. 81 καὶ Zumpt ἐν εἰρ. τ. σ. 226 κξ. (Ὡς διάδοχον τοῦ Σολπικίου ἀντὶ τοῦ συνήθως νομιζομένου Μ. Ἀκυλίου (ἢ Ἀούκτου), περὶ οὗ ἴδ. Cic. ad famil. XIII. 50. VII. 29. 30. 31. θεωρεῖ ὁ Zumpt (σ. 227 κξ) τὸν Δ. Λαίλιον)· εἶτα δὲ τῷ 44 π. Χ. διοικητὴς ἐν ταῖς χώραις ταύταις ὑπὸ τοῦ Καίσαρος διωρισμένος καὶ ἀνθυπατικὴν ἀρχὴν περιβεβλημένος ἦτο ὁ τοῦ περιφήμου ῥήτορος Ὁρτησίου υἱὸς Κόϊντος Ὁρτήσιος Ὄρταλος· πρβλ. Δ. Κασσ. 47, 21. Πλουτ. Βρουτ. κ. 25. Cic. Phil. X. 6. Zumpt, σ. 229. Drumann. τόμ. 3 σ. 110.

[91] Cic. Phil. II. 38. ἴδ. καὶ Δ. Κασσ. 45, 52 τέλ. 46, 23, καὶ πρβλ. Zumpt ἐν εἰρ. τ. σ. 242· ἰδίως καὶ περὶ τῶν τοῦ Κικέρωνος ὑπερβολῶν.

[92α] Ἀππιαν. Γ'. 2. 24. Δ. 57. Νικολ. Δαμασκ. (Müller fr hist. Gr. III σ. 450) Β. Καίσ. Σεβ. ΚΗ'. 15 κξ. Flor. II. 17. Πλουτ. Βρουτ. κ. 19 τέλ. τέλ. καὶ ἴδ. Zumpt σ. 236.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὸ τέλος τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἔμελλε νὰ δοθῇ ἡ Μακεδονία [92] οὐχὶ εἰς τὸν Μ. Βροῦτον, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τοῦτον (τὸν Ἀντώνιον) ὡς ἐπαρχία ἀνθυπατική. Ὁ δὲ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος, οἱ πρῶτοι ἀρχηγοὶ τῶν δημοκρατικῶν, ἔλαβον μετ' ὀλίγον τὴν ἐντολὴν (5 Ἰουνίου τοῦ 44) νὰ φροντίσωσι περὶ τοῦ σιτισμοῦ τῆς πρωτευούσης καὶ πρὸς τοῦτο νὰ μεταβῶσι εἰς τὰς πρὸ πάντων χάριν τοῦ σκοποῦ τούτου ἐπιτραπείσας αὐτοῖς ἐπαρχίας τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κυρήνης· ὡς πρὸς τὸν χρόνον δὲ τὸν μετὰ τὰ τέλη τῆς πραιτωρίας αὐτῶν ἐδόθησαν αὐτοῖς ὑποσχέσεις περὶ ἄλλων ἐπαρχιῶν, ἃς ἔμελλον νὰ διοικήσωσιν ὡς προπραίτωρες[93]. Ἀμφότεροι οἱ

[92] Ἀποβλέπων πρὸς τὴν ὅλην ὑπόθεσιν τοῦ βιβλίου τούτου ἐν παρόδῳ μόνον ἀναφέρω ἐνταῦθα περὶ τῶν παρασκευῶν τῶν γινομένων ὑπὸ τοῦ Καίσαρος καὶ διακοπεισῶν ὑπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ πρὸς μέγαν τινὰ πόλεμον γενησόμενον τὸ μὲν πρῶτον ἐναντίον τῶν Γετῶν καὶ Δακῶν (ἴδ. κατωτ. σημ. 4β), εἶτα δὲ ἐναντίον τῶν Πάρθων, ὡς καὶ περὶ τῆς χάριν τοῦ πολέμου τούτου κατὰ τὸ 45 προσωρινῆς τοποθετήσεως ἓξ Ῥωμαϊκῶν λεγεώνων καὶ ἄλλων στρατευμάτων ἐν Μακεδονίᾳ (πρβλ. Drumann τόμ. 3. σ. 679), μεθ' ἧς συνδέονται καὶ ἄλλως ἡ ἐν Δημητριάδι τῆς Θεσσαλίας μεγάλη σώρευσις τῶν πρὸς πόλεμον ἐπιτηδείων (Πλουτ. Βρουτ. κ. 25. Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Γ. 63) καὶ ἡ εἰς Ἀχαΐαν μετάβασις καὶ δι' Ἀχαΐας διάβασις ἄλλων Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων ὑπὸ μὲν τὸν Μ. Ἀκύλιον (πρβλ. σημ. 90) περὶ τὰ τέλη τοῦ 45, ὑπὸ δὲ τὸν Γάϊον Κανίνιον Ῥήβιλον περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 44 (Zumpt, ἐν εἰρ. τ. σ. 228 καὶ Cic. ad famil. VII. 30. τέλ. ad Att XIV.) Ὡσαύτως ἡ πρὸ τῆς εἰς Ἀθήνας ἀφίξεως τοῦ Μ. Βρούτου (σημ. 95 κξ) μετὰ τῶν ἐν Ῥώμῃ κινήσεων συνδεομένη συχνὴ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Καίσαρος ἐν ταῖς περὶ Μακεδονίας ἀποφάσεσι τῆς Συγκλήτου μεταβολὴ διὰ βραχέων μόνον δύναται νὰ σημειωθῇ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ βιβλίου τούτου· τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τοῦ ἀποβλέποντος εἰς τὴν κατάληψιν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ συλλεγέντων λεγεώνων. Οἱ ἀνταγωνισμοὶ οὗτοι συνδεόμενοι μετὰ πολλῶν μυστικῶν διαπραγματεύσεων καὶ ῥᾳδιουργιῶν δύνανται νὰ ἔχωσι σπουδαιότητά τινα μόνον ὡς πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν. Γνωστὸν δὲ ὅτι ἐκ τῶν μνημονευθέντων λεγεώνων εἷς μόνος εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὸν Παρθικὸν πόλεμον προωρισμένος ἔμεινε πράγματι (μετὰ τοῦ ἱππικοῦ) εἰς τὸν ἀνθύπατον Δολαβέλλαν, ἐνῷ ὁ Μ. Ἀντώνιος τέσσαρας τῶν λεγεώνων τούτων, οὓς ἡ Σύγκλητος εἶχεν ἀναγκασθῇ νὰ παραχωρήσῃ αὐτῷ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 44, μετεπέμψατο εἰς Ἰταλίαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ θέρους τοῦ αὐτοῦ ἔτους, οὕτω δὲ εἷς μόνος ἔμεινε λεγεὼν Ἀντωνιακὸς (ἴδ. κατωτ.) κατὰ τὸ τέλος τοῦ 44 ἐν Μακεδονίᾳ. Ὡς πρὸς τὰς ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ βιβλίου παρεχομένας εἰδήσεις ἴδ. Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Δ'. 57. Γ'. 7 8 τέλ. 12. 16. 36. Cic. ad Att. XIV, 9, 3. Vellei. II. 60. Δ. Κασσ. 45,20.

[93] Ἀππιαν. Γ'. 6. 8. 12. 16. 35. 36. Δ'. 57. Δ. Κάσσ. 45, 32. 46, 23. 47, 21. Πλουτ. Βρουτ. κ. 19 τέλ. Cic. Phil XI. 12. II 38. Flor. II. 17. καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις Zumpt. σ. 237 κξ. 241 κξ. Drumann τόμ. 1. σ. 136 κξ. τόμ. 2. σ. 124.

ἄνδρες, οἵτινες ἀπέναντι τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ πλήθους ἐν Ῥώμῃ καὶ τῶν ῥαδιουργιῶν τοῦ Ἀντωνίου δὲν ἠδύναντο νὰ μένωσιν ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ἦσαν ἐν ἀρχῇ πράγματι διατεθειμένοι νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὰς ὀλίγην δόξαν εἰς αὐτοὺς περιποιούσας διατάξεις ταύτας. Ἀλλ' ὁ Ἀντώνιος τάχιστα ἀπεκάλυψεν ἀπέναντι αὐτῶν τὸν ἀληθῆ αὐτοῦ σκοπὸν τοσοῦτον σαφῶς, ὥστε οὗτοι ἦλθον εἰς φανερὰν πρὸς αὐτὸν ῥῆξιν (κατὰ Αὔγουστον), καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου τοῦ 44 καταλιπόντες τὴν Ῥώμην μετέβησαν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἀλλὰ τὸ τέρμα αὐτῶν δὲν ἦτο πλέον Κρήτη καὶ Κυρήνη· τοὐναντίον δὲ ἐσκόπουν διὰ τῆς βίας νὰ καταλάβωσι τὰς ἀρχῆθεν εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Καίσαρος διὰ τὸ ἔτος 43 καθωρισμένας ἐπαρχίας Μακεδονίαν καὶ Συρίαν[94].

Ταχεῖαι καὶ λαμπραὶ ἦσαν ἐν ἀρχῇ αἱ τοῦ Βρούτου ἐπιτυχίαι. Οὗτος μετέβη κατ' ἀρχὰς εἰς Ἀθήνας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἄκοντες εἶχον ὑπομείνει τὴν τοῦ Καίσαρος μοναρχίαν. Ὁ Ἄρειος Πάγος μετὰ μεγάλης τόλμης ἀπέκρουσε τῷ 45 πεισματωδῶς αἴτησίν τινα τοῦ Καισαρικοῦ διοικητοῦ τῆς Ἑλληνομακεδονικῆς χερσονήσου, τοῦ πράου καὶ ὑψηλῆς παιδεύσεως τυχόντος φιλέλληνος Σερουΐου Σολπικίου (σ. 578), αἴτησιν ἀφορῶσαν τὴν ἐν Ἀθήναις ταφὴν τοῦ πρώην ἐν τῇ ὑπατείᾳ συνάρχοντος τοῦ Σολπικίου, τοῦ Πομπηΐανοῦ Μ. Μαρκέλλου. Ὁ Μ. Μάρκελλος μετὰ τὴν μάχην τῆς Φαρσάλου ζήσας ἐξόριστος ἐν Μιτυλήνῃ εἶχε τύχει ἐπὶ τέλους χάριτος παρὰ τοῦ Καίσαρος· καὶ νῦν ἐπιστρέφων εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐφονεύθη ἐν Πειραιεῖ κατὰ Μάϊον τοῦ 43 ὑπό τινος τῶν πελατῶν αὐτοῦ καὶ ἀκολούθων, ὀνόματι Ποπλίου Μαγίου Κίλωνος. Ὁ Σολπίκιος λοιπὸν ἐζήτει νὰ δοθῇ αὐτῷ τάφος ἐντὸς τῶν τειχῶν τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλ' ὁ Ἄρειος Πάγος ἕνεκα

[94] Ἀππιαν. Γ. 24. Δ. 57 τέλ. Νικολ. Δαμασκην. (ἐν εἰρ. τ. σ. 455) Β. Καίσ. Σεβ. ΛΑ. 7. Δ. Κασσ. 47, 21. ἀρχ. Πλουτ. Βρουτ. κ. 24. ἀρχ. καὶ κ. 28. Ἀλλ' οἱ λεγόμενοι ἐλευθερωταὶ δὲν ὠλιγώρησαν διὰ τοῦτο ὁλοσχερῶς τῆς Κρήτης· ἀναφέρεται βραδύτερον ὅτι διαρκοῦντος τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς τὴν τριανδρίαν ἡ νῆσος αὕτη κατελήφθη ὑπό τινος εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ Βρούτου πιστοῦ στρατηγοῦ. Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Ε'. 2.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θρησκευτικῶν δισταγμῶν (ἅτε στηριζόμενος ἐπὶ τῆς ἀρχαίας θρησκευτικῆς νομικῆς διατάξεως τοῦ Σόλωνος ἀπαγορευούσης τὴν κατασκευὴν τάφων ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως) ἠρνεῖτο τὸ τοιοῦτον ἐπιμόνως, ἐπέτρεπε δὲ ἵνα ὁ Ῥωμαῖος ταφῇ ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ[95]. Ὅτε δὲ ὁ Βροῦτος ἐφάνη ἐν Ἀθήναις, ἀφυπνίσθη μετὰ ἰσχυρᾶς ὁρμῆς τὸ οὐχὶ ἔτι ὁλοσχερῶς ἀπεσβεσμένον δημοκρατικὸν πνεῦμα τῶν κατοίκων[96α]. Ὁ Βροῦτος ἐχαιρετίσθη μετὰ ζωηρῶν ἀνευφημιῶν· ψηφίσματα ἐψηφίσθησαν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ καὶ τοῦ Κασσίου, καὶ οἱ χαλκοῖ ἀνδριάντες τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου ἐστάθησαν παρὰ τοὺς τῶν «τυραννοκτόνων» Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος[96]. Ὁ Βροῦτος, εἰς οὗ τὴν διοίκησιν περιῆλθε νῦν πᾶσα σχεδὸν ἡ Ἑλλάς, ἐν ᾗ οὐδεὶς τότε ὑπῆρχεν ἐχθρός, μέχρι Θεσσαλονίκης[97], διέμεινεν ἐν ἀρχῇ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν Ἀθήναις. Ἐνῷ δὲ εὐαρέστως ἀνεστρέφετο ἐνταῦθα μετὰ τῶν περιφημοτάτων καθηγητῶν[98], εἰργάζετο συγχρόνως δραστηρίως παντα-χοῦ, ἵνα διπλωματικῶς, οἰκονομικῶς καὶ στρατιωτικῶς παρασκευασθῇ εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Μακεδονίας. Ἐν ταῖς Ἀθήναις αὐταῖς προσείλκυσεν εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτοῦ πάντας σχεδὸν τοὺς νεαροὺς Ῥωμαίους σπουδαστάς, ἐν ἄλλοις δὲ καὶ τὸν νεαρὸν Μάρκον Κικέρωνα, τὸν Ὁράτιον Φλάκκον, τὸν Λεύκιον Βίβουλον τὸν νεώτερον καὶ ἄλλους[99]. Ὅτε δὲ ἔπειτα (περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔ. 44) ἐκίνησε πρὸς βορρᾶν, περιῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἐν Δημη-

[95] Cic. ad famil. IV. 12. ad Att. XIII. 10. Liv. Epit. l. 115. Valer. Maxim. IX 11, 4. πρβλ. Ross, Arch. Aufs. τ. σ. 6. 16 κξ. (Senec. consol. ad Helv c. 9).

[96α] Πρβλ. καὶ Meier (Comm. Epigr.) Index Attic. Archont. Eponym. ἐν λ. βασιλεὺς Ροιμητάλκας

[96] Πλουτ. Βρουτ. κ. 24. Δ. Κασσ. 47, 20 τέλ. καὶ Ζωναρ. Ι. (Κατὰ τοὺς συγγραφεῖς τούτους καὶ ὁ Κάσσιος, ὅστις ἅπαξ ἔτι ἀνεζήτησε τὸν Βροῦτον ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Πειραιεῖ, ἀπεχαιρέτισεν αὐτὸν (Πλουτ. Βρουτ. κ. 28), ἐφάνη ἐπὶ μικρὸν ἐν Ἀθήναις). Πρβλ. Senec. Suasor. 1. Bursian, Geogr. τόμ. 1. σ. 286 κξ.

[97] Δ. Κασσ. 47, 21. Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ.

[98] Πλουτ. Βρουτ. κ. 24.

[99] Πλουτ. Κικ. κ. 45. καὶ Βρουτ. κ 24 καὶ 26 Horat. Satir. I. 6, 48. Sueton. Vit. Horat ἀρχ. (ἴδ. καὶ W. C. Weber). Q Horatius Flaccus σ. 38 κξ. Cic. ad Att. XII. 32, 2. πρβλ. Ἀππιαν. Δ'. 51. 104. 136.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τριάδι μεγάλαι προμήθειαι ὅπλων σωρευθέντων ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Καίσαρος χάριν τοῦ μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ μετὰ ζήλου παρασκευαζομένου ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τῶν Πάρθων πολέμου[100]. Πλὴν τούτων προσῆλθον νῦν εἰς τὸν Βροῦτον πανταχοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ τὰ λείψανα τοῦ παρὰ τὴν Φάρσαλον ἡττηθέντος στρατοῦ τοῦ Πομπηΐου (σ. 574-575)· καὶ μεμονωμένα τινὰ ὠργανωμένα Ῥωμαϊκὰ στίφη (εἷς τῶν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος (σ. 580) πρὸς τὸν Παρθικὸν πόλεμον ἐν Μακεδονίᾳ τοποθετηθέντων, νῦν δὲ τῷ Μ. Ἀντωνίῳ ἀνηκόντων λεγεώνων καὶ μέρος τοῦ εἰς τὸν κατὰ Νοέμβριον τοῦ ἔ. 44 εἰς Συρίαν ἀπελθόντα [ἴδ. κατωτ.] ἀνθύπατον Δολαβέλλαν προωρισμένου ἱππικοῦ) παρέδοσαν ἑαυτὰ εἰς τὸν Βροῦτον κατὰ τὴν τούτου διὰ Θεσσαλίας εἰς Μακεδονίαν πορείαν[1]. Ὁ δὲ Κόϊντος Ὀρτήσιος ὁ τότε ἐν ἐνεργείᾳ Καισαρικὸς διοικητὴς τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ὑπὸ τῆς τοῦ Μ. Ἀντωνίου ἀλογίστου διαγωγῆς ἐρεθισθείς, ὡς φαίνεται, βαρέως, ὑπεδέξατο φιλοφρόνως τὸν Βροῦτον καὶ ἀναγνωρίσας αὐτὸν ὡς νόμιμον αὐτοῦ διάδοχον ἐβοήθησεν αὐτῷ παντὶ τρόπῳ[2]. Οὕτω δὲ ἐν βραχεῖ ὁ Βροῦτος ἦτο κάτοχος ἁπάσης τῆς Ἑλληνομακεδονικῆς χερσονήσου καὶ μέρους τῆς Ἰλλυρίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀντώνιος ἐν τῇ περαιτέρῳ ἐξελίξει τῶν σχεδίων αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου τοῦ 44 εἶχε ζητήσει παρὰ τῆς Συγκλήτου ἵνα ὁ μὲν δημοκρατικὸς Δέκιμος Βροῦτος ἐκ τῆς πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς Ἰταλίας τοσοῦτον προσφυῶς κειμένης ἐπαρχίας τῆς ἐντὸς τῶν Ἄλπεων Γαλατίας (Cisalpina) μετατεθῇ εἰς τὴν κατ' οὐσίαν στρατευμάτων ἀπογυμνωθεῖσαν Μακεδονίαν (σημ. 92), ἡ δὲ διοίκησις τῆς ἐπαρχίας ταύτης δοθῇ εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν Ἀντώνιον. Καὶ κατώρθωσε μὲν ὁ Ἀντώνιος ἵνα ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ αὕτη ἐγκριθῇ ὑπὸ τοῦ δήμου, ἀλλ' οὐχ ἧττον περὶ τὰ τέλη τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 44 περιῆλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πολεμήσῃ πρὸς

[100] Πλουτ. Βρουτ. κ. 25. Ἀππιαν. Γ. 63.

[1] Πλουτ. Βρουτ. κ. 25. Δ. Κασσ. 47, 21. Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ. Cic. Phil. X. 6. XI. 12.

[2] Δ. Κασσ. 47, 21 Πλουτ. Βρουτ. κ. 25. καὶ ἴδ. τὴν ἑπομένην σημείωσιν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὸν Δ. Βροῦτον περὶ τῆς μνημονευθείσης ἐπαρχίας. Κατὰ δὲ τὴν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν στρατείαν ταύτην τοῦ Ἀντωνίου ἐνεργείᾳ αὐτοῦ μετεβίβασεν ἡ Σύγκλητος τὴν κατὰ τὸ ἔτος 43 διοίκησιν τῆς Μακεδονίας, ὡς πραιτωρικῆς ἐπαρχίας, εἰς τὸν τοῦ Μ. Ἀντωνίου ἀδελφὸν Γάϊον Ἀντώνιον. Ὅτε λοιπὸν ὁ Γ. Ἀντώνιος κατὰ τὸ τέλος τοῦ 44 ἀπέβη εἰς τὴν Μακεδονικὴν Ἰλλυρίαν, ἰσχυρῶς ἐνταῦθα πιεσθεὶς ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Μ. Βρούτου κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 43, τέλος δὲ ἀποκλεισθεὶς ἐν Ἀπολλωνίᾳ, ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ (κατὰ Μάρτιον τοῦ 43)[3].

Ἡ Σύγκλητος, ἥτις κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εἰς φανερὰν ἦλθε ῥῆξιν πρὸς τὸν Μ. Ἀντώνιον (ὁ λεγόμενος Μυτινικὸς πόλεμος ἦτο ἤδη ἐν τῇ ἀκμῇ) καὶ ἐφρουρεῖτο ἔτι τότε ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ νεαροῦ Καίσαρος Ὀκταυιανοῦ, ἐντελῶς ἐπεδοκίμασεν εὐθὺς τὰ τοῦ Βρούτου διαβήματα ἀναγνωρίσασα τοῦτον ὡς ἀνώτατον διοικητὴν καὶ ἀρχιστράτηγον πασῶν τῶν μεταξὺ τοῦ Ἀδρίου καὶ τῆς Προποντίδος ἐπαρχιῶν[4α]. Νῦν ὁ Βροῦτος ἐστρατολόγησεν ἐν Μακεδονίᾳ στρατεύματα νεαρὰ καὶ ἐπολέμησεν ἔπειτα κατὰ τὸ θέρος τοῦ 43 ἐναντίον τοῦ ἀγρίου Θρᾳκικοῦ ἔθνους τῶν Βησσῶν[4β],

[3] Πλουτ. Βρουτ. κ. 25, 26. Ἀππιαν. Γ. 32, 79. Δ. Κασσ. 45, 9. 22. 46, 26. 47, 21. Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ. Cic. Phil. X. 6. XI. 11. 12. Liv. Fpit. l. 118. Vellei. II. 69.

[4α] Δ. Κασσ. 46, 40. 47, 22. Ζωναρ. 1. 15. 18. Πλουτ. Βρουτ. κ 27 κξ. Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Γ'. 63 64. Δ. 58. 75. 94. Ἰλλυρ. κ. 13. Ἰωαννᾶ. Ἀντιοχ. ἀποσ. 74. Cic. Phil. X. 6, 14. 11, 26. XI. 11. 12 τέλ. Vellei. II. 62. 73. Ἡ τοῦ Ὀρτησίου διοικητικὴ ἀρχή, ἡ μετὰ τοῦ Βρούτου ἢ ὑπὸ τὸν Βροῦτον, παρετάθη ἐν τῷ μεταξὺ ἐπὶ μακρότερον χρόνον. Zumpt, σ. 249 κξ. Drumann τόμ. 1. σ. 267.

[4β] Δ. Κασσ. 47, 25. Ἰδ. καὶ Ζωναρ. 1. 18. Ἀππιαν. Δ'. 75. Liv. Epit. l. 122. Ἴσν παρόδῳ μόνον δύνανται νὰ μνημονευθῶσιν ἐνταῦθα οἱ διαρκεῖς ἐν τοῖς ὁρίοις πόλεμοι, οὓς οἱ ἐν τοῖς ὁρίοις τούτοις βάρβαροι λαοὶ τοῦ βορρᾶ βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει ταραχῶν καὶ ἐμφυλίων πολέμων διεξῆγον πρός τε τοὺς Ῥωμαίους καὶ πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν ἐν τῇ Δαλματικῇ Ἰλλυρίᾳ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τοῖς χρόνοις ἔτι τοῦ Καίσαρος καὶ ὕστερον (μέχρι τῶν μεγάλων καὶ χρισίμων νικῶν τοῦ Ὀκταβιανοῦ καὶ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ, τῶν τε πρὸ τῆς μάχης τοῦ Ἀκτίου καὶ τῶν μετὰ τὴν μάχην ταύτην). Πλὴν τῆς λῃστρικῆς εἰς τὴν Δαλματικὴν Ἰλλυρίαν ἐπιδρομῆς τῶν ἐν τοῖς ὁρίοις τοῖς Μακεδονικοῖς, τοῖς Ἰλλυρικοῖς καὶ Δαλματικοῖς ἐν τῷ βαθυπέδῳ τοῦ Δρίλωνος οἰκούντων Πιρουστῶν, τῆς γενομένης τῷ 54 π. Χ. (Caes. belll. Gall. V. 1. Mommsen, R G.

ἑωσοῦ τέλος ἡ μετὰ τὸν Μυτινικὸν πόλεμον ἀπροσδόκητος τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων ἐν Γαλατίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ τροπὴ καὶ ἡ κατ' ἀκολουθίαν τῶν γεγονότων τούτων ἰδίως ἐναντίον αὐτοῦ καὶ τοῦ Κασσίου συνομολογηθεῖσα ἕνωσις τοῦ Λεπίδου, Μ. Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβιανοῦ (κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 43), τῶν λεγομένων τριῶν ἀνδρῶν, (triumviri) παρώρμησαν τὸν Βροῦτον εἰς ἐντονωτέραν ἐνέργειαν. Ἐν πρώτοις ἠνώθη ὁ Βροῦτος μετὰ τοῦ Κασσίου, ὃν ἡ Σύγκλητος κατὰ Μάϊον τοῦ 43, κατὰ τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὸν τοῦ Βρούτου διορισμόν, εἶχεν ἀναγνωρίσει ὡς ἀνώτατον διοικητὴν καὶ ἀρχιστράτηγον τῆς Συρίας καὶ Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Κάσσιος ἐν ἀρχῇ ἐξέτεινε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐπιτυχῶς, γινόμενος κύριος τῆς χώρας· εἶτα δὲ ἐστράφη ἐναντίον τοῦ Δολαβέλλα. Οὗτος ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς εἰς Συρίαν πορείας τοῦ Κασσίου, ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ συμφέροντι (πρβλ. σ. 580) κατὰ Νοέμβριον τοῦ 44 κατέλιπε τὴν Ἰταλίαν, διελάσας δὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν οὐχὶ ἄνευ ἀπωλειῶν (σ. 582 κξ.) περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 43 ἀφίκετο κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀσίαν ἐνταῦθα δὲ τὸν μὲν ἀνθύπατον τῆς ἐπαρχίας ταύτης Τρεβώνιον ὡς ἕνα τῶν φονέων τοῦ Καίσαρος ἐφόνευσεν ἐν

τ. 2. σ. 169. καὶ τ. 3. σ. 287), καὶ πρὸ τῶν ἐν Δαλματίᾳ πολέμων τῶν βαρβάρων κατὰ τοῦ Καίσαρος (Ἀππιαν. Ἰλλυρ.) καὶ κατὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος διωρισμένων διοικητῶν Γαβινίου, Κορνιφικίου καὶ Οὐατινίου (ἀπὸ τοῦ 48 π. Χ. καὶ ἐντεῦθεν), περὶ ὧν ἴδ. Caes. bell. Alex. c. 42-48. Ἀππιαν. Ἰλλυρ. κ. 13, ἀναφέρεται νῦν ὅτι ἰδίως οἱ Γέται καὶ οἱ Δάκες, ὑπὸ τὸν μέγαν βασιλέα αὐτῶν Βοιρεβίσταν (ἄρξαντα περίπου ἀπὸ τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων τοῦ πρώτου π. Χ αἰῶνος μέχρι περίπου τοῦ 50 π. Χ. ἢ μικρόν τι πλέον, ἐὰν μὴ θεωρηθῇ ὡς ἀνήκων πιθανώτερον εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου, ἴδ. Mommsen «res. gest. D. August. ex monum. Ancyr. σ. 89) εἶχον ἱδρύσει ἰσχυρὸν καὶ τοῖς Ῥωμαίοις λίαν κινδυνῶδες κράτος ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ μέσου καὶ κάτω Δανουβίου, καὶ τότε ἰδίως ἐν τοῖς εὐθὺς πρὸ τοῦ θανάτου καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος χρόνοις φαίνονται ὡς ἐπικίνδυνοι ἐχθροὶ τῆς Μακεδονίας. Πρβλ. Vellei. II. 59. Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Β'. 110 ἀρχ. Γ'. 25 ἀρχ. καὶ τέλ. 37. Ἰλλυρ. κ. 13. Sueton. Caes c 44 Octavian. c. 8. Στράβ. Ζ'. 304. Liv. Epit. l. 117. καὶ ἴδ. Mommsen R. G. τόμ. 3. σ. 288 κξ. 485. C. Rössler, «das vorrömische Dacien» σ. 3. καὶ πρβλ. καὶ Schötensack «über die Thraker als Stammväter der Gotten» (Stendal, 1861) Μέρ. 1. σ. 10 κξ. (Ἄλλων πολέμων μνημονεύομεν, καθόσον οὗτοι εἶναι γνωστοί, κατωτέρω τὸ μὲν ἐν τῷ κειμένῳ, τὸ δὲ ἐν ταῖς σημειώσεσι, μέχρι τοῦ πέρατος αὐτῶν, ἐν κεφαλ. Ε'. σημ. 61 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σμύρνῃ ἀπανθρωπότατα [4] (κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 43), τὴν δὲ ἐπαρχίαν οἰκονομικῶς δεινότατα κατεπόνησε. Κατὰ τούτου λοιπὸν τοῦ Δολαβέλλα ἐπιτυχῶς πολεμήσας ὁ Κάσσιος κατενίκησεν αὐτὸν ἐπὶ τέλους ὁλοσχερῶς κατὰ Ἰούλιον τοῦ 83. Ἐνῷ δὲ μεγάλαι νῦν ὑπό τε τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐνηργοῦντο παρασκευαὶ καθ' ἅπαν τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἀπὸ τοῦ Ἀδρίου μέχρι τοῦ Εὐφράτου, ἵνα δυνηθῶσιν οὗτοι ὡς δυνατὸν ἐρρωμενέστατα ν' ἀντεπεξέλθωσιν ἐναντίον τῆς αἱμοβόρου τριανδρίας· ἐνῷ ἰδίως ἡ δύστηνος ἐπαρχία Ἀσία ἕνεκα τῶν παρασκευῶν τοσαῦτα αὖθις ἔπασχε δεινὰ ὑπὸ τῶν λεγομένων τούτων ἐλευθερωτῶν καὶ μόνον ἡ ποσότης ἡ χρηματική, ἥτις ἐξεβιάσθη ἀπὸ τοῦ λαοῦ τῆς ἐπαρχίας ταύτης κατὰ τὰ ἔτη 43 καὶ 42, ἦτο ἰσοδύναμος πρὸς τὸ κεφάλαιον πάντων τῶν ἐν τῇ συνήθει καταστάσει τῶν πραγμάτων ἐν διαστήματι χρονικῷ δέκα ἐτῶν εἰς τὴν Ῥώμην τελουμένων φόρων [5], ἀμφότεροι οἱ δημοκρατικοὶ ἀρχιστράτηγοι ἠσχολοῦντο τὸ καθ' ἑαυτοὺς εἰς τὸ νὰ καταναγκάσωσι διὰ τῆς βίας εἰς ὑπακοὴν χώρας τινὰς διατελούσας ἐχθρικῶς πρὸς αὐτοὺς ἢ τοὐλάχιστον ἐπιμόνως οὐδετέρας Ἐκ τῆς διαγωγῆς αὐτῶν ταύτης δεινὰς ἔπαθον συμφορὰς ἰδίως οἱ Ῥόδιοι. Οἱ πολῖται τῆς Ῥόδου, κατὰ τὸν ἀρχαῖον αὐτῶν φρόνιμον

[4] Ἀππιαν. Γ. 96. Δ. 58. 60 Δ. Κάσσ. 37, 29. Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ. Στράβ. ΙΔ 646. Cic Phil. XI. 2. 3. 4. Liv. Epit. l. 119. Vellei. II. 69. Oros. VI. 48. Ἐν Ἄργει ἠγόρασεν ὁ Δολαβέλλας κατὰ τὰ λεγόμενα τὸν Σηϊανὸν ἵππον, ὅστις κατὰ τὰ ἀδόμενα περὶ αὐτοῦ κατήγετο ἀπὸ τῶν μυθικῶν ἵππων τοῦ Θρᾳκὸς Διομήδους, οὓς ὁ Ἡρακλῆς φονεύσας τὸν Διομήδην τοῦτον ἤγαγεν εἰς Ἄργος, ἵππον ἐξέχοντα κατά τε τὸ κάλλος, τὴν ῥώμην, τὸ μέγεθος καὶ ἄλλας ἔχοντα ἐξαιρέτους ἰδιότητας. Κατὰ τὰ λεγόμενα δὲ πάντες οἱ κτησάμενοι τὸν ἵππον τοῦτον Ῥωμαῖοι εὗρον διαδοχικῶς βίαιον θάνατον. Ὁ πρῶτος Ῥωμαῖος κτήτωρ τοῦ ἵππου, ὁ πλούσιος γραφεὺς Γνάϊος Σήϊος (Sejus) ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀντωνίου· ὁ Δολαβέλλας εὗρε τὸν θάνατον ἐν Συρίᾳ· ὁ Κάσσιος ὁ λαβὼν νῦν ὡς λείαν τὸν ἵππον ἐφονεύθη ἐν Φιλίπποις· ὁ δὲ Μ. Ἀντώνιος, ὁ τελευταῖος κτήτωρ, εὗρε τὸν θάνατον ἐν Αἰγύπτῳ· Plin. N. H. III. 9, 1-6 *.

[5] Ἀππιαν. Δ'. 74. Ε'. 5.

* Κατὰ Διόδωρον ἡ ἐπιγονὴ τῶν ἵππων τοῦ Διομήδους διέμεινεν ἁπλῶς μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου (Διοδ. Δ'. 15. 4 «Εὐρυσθεὺς δέ, ἀχθεισῶν πρὸς αὐτὸν τῶν ἵππων, ταύτας μὲν ἱερὰς ἐποίησεν Ἥρας, ὧν τὴν ἐπιγονὴν συνέβη διαμεῖναι μέχρι τῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος βασιλείας». (Σ. Μ.)

τρόπον, μετὰ τὴν μάχην τῆς Φαρσάλου εἶχον διατελέσει πιστοὶ εἰς τὸν Καίσαρα, ὅστις ἰδίως ἀπὸ τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ πολέμου προσεφέρετο πρὸς αὐτοὺς λίαν εὐμενῶς· δὲν ἠδύναντο δὲ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος νὰ ἀλλάξωσι μετὰ κουφονοίας τὴν πολιτικὴν μερίδα αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο ἐπ' ἐσχάτων εἶχον βοηθήσει τῷ Καισαρικῷ Δολαβέλλᾳ ἐναντίον τοῦ Κασσίου[6α]. Ὅτε δὲ νῦν ὁ Κάσσιος, προκεχωρηκότος ἤδη τοῦ φθινοπώρου τοῦ 43, ἐστρατοπέδευε παρὰ τὴν Μύνδον τῆς Καρίας, ἐζήτουν οἱ Ῥόδιοι νὰ ἔλθωσιν εἰς συνεννόησιν πρὸς αὐτόν, ἀφοῦ ἐκήρυξαν ὅτι ἦσαν πρόθυμοι εἰς πᾶσαν ὑπηρεσίαν, ἣν ἡ Σύγκλητος (μεθ' ἧς εἶχον ἀνανεώσει ἀπὸ τοῦ 51 π. Χ. τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν συνθήκην[6β]) ἤθελε ζητήσει παρ' αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ Κάσσιος οὐδὲν ἤθελε νὰ ἀκούσῃ περὶ τούτων. Ἐκήρυξε δὲ (οὐχὶ πάντως ἀδίκως, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς τότε καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἐν Ἰταλίᾳ, ἔνθα ἡ αἱματηρὰ τριανδρία τοῦ Ἀντωνίου, Ὀκταβιανοῦ καὶ Λεπίδου ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 43 ἤσκει δεινὴν βιαίαν ἀρχήν) ὅτι ἡ μὲν Σύγκλητος δὲν ἦτο ἐλευθέρα ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτῆς, ἡ δὲ μετὰ τῆς Ῥώμης συνθήκη τῶν Ῥοδίων ἦτο ἐκτὸς ἰσχύος ἕνεκα τῆς μετὰ τοῦ Δολαβέλλα ἑνώσεως αὐτῶν. Διὰ τοῦτο ἀπήτησε, μεθ' ὅλας τὰς πρὸς μεσιτείαν ἀποπείρας τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ Ῥοδίου διδασκάλου Ἀρχελάου (πρβλ. σ. 546), ὑποταγὴν ἄνευ ὅρων. Ἀλλ' ὁ δῆμος τῶν Ῥοδίων ὁ ἰθυνόμενος τότε ὑπὸ τοῦ πρυτάνεως Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ ναυάρχου Μνασέου, μνήμων διατελῶν ἐν ἀκαίρῳ τῶν ἀρχαίων κατὰ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ καὶ τοῦ ἀπηνοῦς Μιθραδάτου μεγαλουργημάτων καὶ τῶν τελευταίων ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Καίσαρος παρὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὑπὸ τῶν Ῥοδίων διαπραχθέντων ἀνδραγαθημάτων, καὶ μετὰ ὑπεροψίας ἐπαιρόμενος ἐπὶ τῷ καλῶς κατηρτισμένῳ στόλῳ αὐτοῦ καὶ τῇ ἐξόχῳ περὶ

[6α] Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Δ'. 60 καὶ 61 ἀρχ. καὶ τέλ. 96. 69. πρβλ. Cic. ad fam. XII. 14 καὶ 15. πρβλ. ἀνωτ. σ. σημ. 78α.

[6β] Cic. ad fam. XII. 15, 2· εἶτα δὲ πάλιν μετὰ τοῦ μεγάλου Γαΐου Καίσαρος. Ἀππιαν. ἐν εἰρ. τ. 68. 70.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὰ ναυτικὰ ἱκανότητι, ἀπέρριψε τὴν τῆς ἀριστοκρατίας περὶ ὑποταγῆς εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Κασσίου γνώμην. Οὕτω δὲ ἤρξατο ὁ πόλεμος. Μετὰ δύο ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων ἀποβάσας παρὰ τὴν Μύνδον καὶ ἐν τῷ μεταξὺ Ῥόδου καὶ Λωρύμων στενῷ, ἐν αἷς ἡ ἐπιτηδειότης καὶ ἡ τακτικὴ τῶν πολλῷ ἀσθενεστέρων Ῥοδίων ὑπέκυψεν εἰς τὸν ὑπέρτερον ἀριθμὸν καὶ τὸ δεινὸν πλῆθος τῶν Ῥωμαϊκῶν πλοίων, ἀπέβησαν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν νῆσον αὐτήν. Μετὰ βραχεῖαν πολιορκίαν ἐκυριεύθη ἡ πόλις Ῥόδος (ὡς φαίνεται συμπραττούσης μερίδος τινὸς τῶν κατοίκων) ὑπὸ τῶν πολεμίων καὶ συστηματικῶς διηρπάγη ἐν μέσῳ τοῦ βαναύσου χλευασμοῦ τοῦ Κασσίου. Καὶ εἶχε μὲν ἀπαγορεύσει ὁ Κάσσιος αὐστηρῶς εἰς τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ τὴν λεηλασίαν πόλεως οὐχὶ ἐξ ἐφόδου κυριευθείσης· ἀλλ' εἶχε πράξει τοῦτο, μόνον ἵνα κάλλιον δυνηθῇ νὰ πληρώσῃ τὸ ταμεῖον αὐτοῦ. Διότι εὐθὺς μετὰ τὴν κατάληψιν ἐθανάτωσε 50 ἐπισήμους Ῥοδίους πολίτας, 25 ἄλλους ἐξώρισε, καὶ τὰς περιουσίας πάντων τούτων ἐδήμευσεν. «Οἱ θησαυροὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἡλίου καὶ τῶν λοιπῶν ἱερῶν καὶ δημοσίων κτιρίων καὶ πάντα τὰ πολύτιμα πράγματα, εἴτε δημόσια ἦσαν εἴτε ἰδιωτικά, ἔδει νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν νικητήν, ἐκτὸς δὲ τούτων νὰ δοθῶσιν αὐτῷ μεγάλα χρηματικὰ ποσά»· ὥστε ἡ γενομένη λεία ὑπελογίζετο εἰς 8500 τάλαντα (51 ἑκατομμ. δραχμ. χρ.)». Τέλος ἡ ἀπανθρώπως κακωθεῖσα μικρὰ δημοκρατία ἔδει καὶ τὰ πλοῖα αὐτῆς νὰ παραδώσῃ· κατέλιπε δὲ ὁ Κάσσιος καὶ Ῥωμαϊκὴν φρουρὰν ἐν τῇ νήσῳ ἐκ 3000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Λεύκιον Οὐάρρωνα[6].

[6] Ἀππιαν. Δ. 65-74. Ε. 2 Δ. Κασσ. 47, 35. 36. Πλουτ. Βρουτ. κ. 30 καὶ 32 τέλ. Ζωναρ. I. 18. Valer. Max. I. 5, 8. Vellei. II 69 τέλ. Oros. VI. (Κατὰ Δ. Κάσσιον ἐν εἰρ. 33. οἱ Ῥόδιοι ὑπερηφανευόμενοι ἐπὶ τῷ ναυτικῷ αὐτῶν τοσαύτην δῆθεν εἶχον πεποίθησιν περὶ τῆς νίκης, ὥστε ἐδείκνυον τοῖς Ῥωμαίοις τὰς πέδας, δι' ὧν ἤλπιζον ὅτι ἔμελλον νὰ πεδήσωσι τοὺς αἰχμαλώτους). Αἱ βίκιαι εἰσφοραὶ διήρκεσαν καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Κασσίου· ἐπὶ δὲ τῇ ἀγγελίᾳ τοῦ ἐν Φιλίπποις ἐν τῇ πρώτῃ μάχῃ θανάτου τοῦ στρατηλάτου τούτου ὕπαρχός τις τῶν δημοκρατικῶν στρατηγῶν, Κάσσιος ὁ Παρμήσιος, διέπρησε τὸ μέγιστον μέρος τοῦ στόλου καὶ ἀπήγαγε μεθ' ἑαυτοῦ 30 πλοῖα *. Ἀππιαν. Ε. 2.

* Ἐν τούτοις ἦτο καὶ ἡ ναῦς ἡ ἱερά. (Σ. Μ.)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μετὰ τὰς τοιαύτας βιαιότητας ἠνώθη αὖθις ὁ Κάσσιος περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 42 μετὰ τοῦ Βρούτου ἐν Σάρδεσιν[7α]. Ἱκανὸν δὲ χρόνον ὕστερον, περὶ τὰ τέλη τοῦ θέρους τοῦ 42, ἀπῆλθον αἱ στρατιαὶ τῶν δημοκρατικῶν, ὡς φαίνεται, βραδυποροῦσαι, διὰ τῆς Ἀβύδου καὶ τῆς Σηστοῦ εἰς τὴν Θράκην. Πρὸ τῆς εἰς Θράκην ἀφίξεως τούτων, αἱ προπορεῖαι τῆς τριανδρίας, ἐρχόμεναι ἀπὸ Βρεντησίου καὶ Δυρραχίου εἶχον καταλάβει ἤδη τὰς παρὰ τοὺς Φιλίππους ἐν τοῖς ὁρίοις Μακεδονίας καὶ Θράκης στενοπορίας, οὐδόλως κωλυθεῖσαι ἐν τῷ Ἰονίῳ πελάγει ὑπὸ τοῦ στόλου τοῦ Λευκίου Στατίου Μούρκου, ὃν ὁ Κάσσιος μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Ῥόδου εἶχε πέμψει εἰς Ταίναρον πρὸς ἐπιτήρησιν τῶν δυτικῶν θαλασσῶν καὶ χάριν χρηματολογίας ἐκ Πελοποννήσου[7]. Μετ' ὀλίγον ἵσταντο ἀπέναντι ἀλλήλων ἕτοιμα πρὸς τὴν κρίσιμον μάχην καὶ τὰ κύρια πλήθη ἀμφοτέρων τῶν ἐχθρικῶν στρατῶν, τὰ μὲν τῶν δημοκρατικῶν στηριζόμενα ἐπὶ τῶν Φιλίππων καὶ τῆς Θάσου, τὰ δὲ τῶν τριάνδρων Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβιανοῦ ἐπὶ τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ Θεσσαλονίκης[8]. Ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν δημοκρατικῶν εὑρίσκοντο νῦν, ὅπως πρότερον ἐν τῷ τοῦ Πομπηΐου, πλὴν τῶν ἐπικουρικῶν στρατευμάτων τῆς Ἀνατολῆς, καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα καὶ πολυάριθμα στίφη Ἑλλήνων πολεμιστῶν, εἰς ὧς τὴν συνδρομὴν ἐν τούτοις (τοῦ ἐξαιρέτου ἴσως ἱππικοῦ τῶν Θεσσαλῶν καὶ τῶν Παρθίνων (τῶν παρὰ τὸ Δυρράχιον) καὶ δύο ἀπὸ τοῦ ἔ. 43 ἐκ Μακεδόνων ἀποτελουμένων καὶ Ῥωμαϊκῶς ἠσκημένων λεγεώνων ἐξαιρουμένων) ὁ Βροῦτος, μεθ' ὅλα τὰ φι-

[7α] Πλουτ. Βρουτ. κ. 34 ἀρχ. πρβλ. Liv. Epit. Ἐν Ἀσίᾳ περιέπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Κασσίου καὶ ὁ ῥήτωρ Θεόδοτος ὁ Χῖος (Πλουτ. Πομπ. κ. 77. Βρουτ. κ. 33. Ζωναρ. Ι. 9. Ἰωαννν. Ἀντιοχ. ἀποσπ. 72, 9) ἢ Σάμιος (Ἀππιαν. Β'. 84), ὅστις πρὸ τῶν ἄλλων συμβούλων εἶχε συμβουλεύσει τῇ Αἰγυπτιακῇ αὐλῇ τὸν φόνον τοῦ φυγάδος Πομπηΐου, (κατὰ Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ. Πλουτ. Βρουτ. κ. 33 τέλ. Πομπ. κ. 80 τέλ. περιῆλθεν οὗτος εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Βρούτου) καὶ κατὰ διαταγὴν τούτου ἐφονεύθη κρεμασθείς. Ἀππιαν. Β. 90 ἀρχ.

[7] Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Δ'. 74 τελ. 82.

[8] Ἀππιαν. Δ. 86-108. Πλουτ. Βρουτ. κ. 38 κξ. Ἀντων. κ. 22. Δ. Κάσσ. 47,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λελληνικὰ αὐτοῦ φρονήματα, οὐδεμίαν ἔδιδεν ἰδιαιτέραν ἀξίαν[8α]. Τοὐναντίον δὲ πρὸς τὸν Ὀκταβιανὸν εἶχον προσέλθει δισχίλιοι Λακεδαιμόνιοι, οἵτινες ὕστερον ἐν τῇ πρώτῃ παρὰ τοὺς Φιλίππους μάχῃ, καὶ δὴ ἐν τῇ ἐπιτυχεῖ τοῦ Βρούτου κατὰ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἐπιθέσει, εὗρον πάντες τὸν θάνατον αὐτῶν[9]. Ἀλλ' ἡ μετάβασις τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν τριανδρίαν ἔδωκεν εὐκαιρίαν τῷ Βρούτῳ ἵνα, πρὸς ἐπαύξησιν τοῦ ζήλου τῶν στρατιωτῶν, πρὸ τῆς τελευταίας κρισίμου μάχης δώσῃ τὴν ἐπονείδιστον ὑπόσχεσιν (ἂν ἦναι ἀληθῆ τὰ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀναφερόμενα) ὅτι ἐν περιπτώσει νίκης ἔμελλε νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς πρὸς λεηλασίαν τὰς πόλεις Θεσσαλονίκην καὶ Σπάρτην[10]. Ὁπωσδήποτε κἂν ἔχῃ τοῦτο, ἡ ὁλοσχερὴς ἥττα τῶν δημοκρατικῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ μάχῃ τῶν Φιλίππων (περὶ τὰ τέλη τοῦ φθινοπώρου τοῦ 42 π. Χ.) καὶ ὁ θάνατος τοῦ Βρούτου ταχὺ ἔθεσαν τέρμα εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον καὶ τὴν Ἑλληνομακεδονικὴν χερσόνησον παρέδοσαν εἰς τὰς χεῖρας τῆς τριανδρίας, εἰδικῶς δὲ τοῦ Μ. Ἀντωνίου. Οὗτος δὲ μετὰ τὴν μεγάλην νίκην ἀνέλαβεν εὐθὺς τὸ ἔργον τοῦ νὰ περιποιήσῃ εἰς τὴν τριανδρίαν παν-

35-41. Ζωναρ. I. 18. Liv Epit. l. 123 κξ. Vellei. II 70. Eutrop. VII. 3. Flor. II 17. Oros. VI. 17 Oros. VI. 18 πρβλ. Tafel. de Thessalon. σ. προλογ. 27 κξ.

[8α] Ἀππιαν. Γ'. 79 τελ. Δ. 75. 88. Ε. 75.

[9] Πλουτ. Βρουτ. κ. 41 τέλ. πρβλ. κ. 46 ἀρχ. Δὲν γινώσκομεν τοὺς λόγους, δι' οὓς οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπείσθησαν τότε νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα ὑπὲρ τοῦ Ὀκταβιανοῦ· ἴσως αἰτία τούτου ὑπῆρξεν ἡ ἕνεκα τῶν καταπιέσεων τοῦ Στατίου Μούρκου ὀργὴ αὐτῶν (πρβλ. σημ. 7)· ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ ἀπίθανον ὅτι ἀρχῆθεν ἐφρόνουν τὰ τοῦ Ὀκταβιανοῦ εἴτε ἐκ δυσμενείας πρὸς τοὺς τῷ Βρούτῳ εὐμενεῖς ὁμόρους αὐτῶν εἴτε διότι ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ κατὰ Τάκιτον (**Annal.** IV. 43) ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἀρχαίαν τινὰ τοῦ Μομμίου κρίσιν (σ. 384 σημ. 5) εἶχεν ἐπιδικάσει αὐτοῖς τὴν μεταξὺ Σπάρτης καὶ Μεσσηνίας ἀνέκαθεν ἀμφισβητουμένην χώραν Δενθηλιᾶτιν.

[10] Πλουτ. Βρουτ. Δ. 46 ἀρχ. ὅλως ἀναμφισβήτητος δὲν εἶναι βεβαίως ἡ παράδοσις αὕτη· ἴδ. Ἀππιαν. Δ. 118 τέλ. Tafel ἐν εἰρ. τ. πρβλ. σ. XXVIII κξ. Kuhn, τόμ. 2. σ. 54, ἔνθα ἐξετάζεται καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἡ νικηφόρος τριανδρία ἥμειψε τὴν Θεσσαλονίκην (πρβλ. σ. 345). Περὶ τῶν πρὸ τῆς μάχης τῶν Φιλίππων προγνωστικῶν σημείων (διοσημείων) τῶν φανέντων ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἑλλάδι, ἰδίως ἐν Θεσσαλίᾳ ἴδ. Δ. Κασσ. 47, 40 κξ. πρβλ. Zumpt, X. 19. Πλουτ. Βρουτ. κ. 48 Ἀππιαν. Δ. 131. Sueton. Octavian, c. 96.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ταχοῦ ἐν Ἀνατολῇ δύναμιν καὶ κῦρος, ἐν ταὐτῷ δὲ νὰσυναγάγῃ πόρους δαψιλεῖς πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν παλαιμάχων αὐτῆς.

Οἱ Ἕλληνες, (ὧν αἱ χῶραι ὑπὸ τῶν τελευταίων πολέμων τοῦτο μόνον ἔπαθον τὸ κακὸν, ὅτι ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος, ἕνεκα τῆς παντελοῦς ἐξαντλήσεως τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας περὶ τοὺς χρόνους τῶν μεγάλων περὶ τοὺς Φιλίππους μαχῶν ἔπεμψαν ἕνα λεγεῶνα εἰς τὴν Ἀχαΐαν πρὸς χορτολογίαν)[10α] οὐδεμίαν εὗρον ἐν ἀρχῇ ἀφορμὴν νὰ ὦσι περίφοβοι διὰ τὴν νέαν τῶν πραγμάτων τάξιν, ἥτις ἔφερεν εἰς αὐτοὺς τοὐλάχιστον εἰρήνην. Ὁ Ἀντώνιος, ὅστις διώρισε νῦν τὸν Λεύκιον Μάρκιον Κηνσωρῖνον διοικητὴν Μακεδονίας καὶ Ἀχαΐας[11] καί, ἐν τῇ ἀπὸ Φιλίππων εἰς Ἑλλάδα πορείᾳ, ἐν τῇ νήσῳ Θάσῳ ἔτι ἐδέξατο τὴν ὑποταγὴν πολλῶν ὀνομαστῶν ἀνδρῶν τῆς τοῦ Βρούτου μερίδος καὶ κατέσχε μεγάλας τῶν ἡττημένων δημοκρατικῶν εἰς χρήματα καὶ σῖτον καὶ ὅπλα προμηθείας[12], οὐδὲ διενοήθη κἂν νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ἕλληνας διὰ τὰς πρὸς τὴν ἡττημένην μερίδα συμπαθείας αὐτῶν. Ὁ Ἀντώνιος, ὢν καθ' ἑαυτὸν φύσει ἱπποτικὸς καὶ μεθ' ὅλας τὰς ἐν Ἰταλίᾳ αἱματηρὰς αὐτοῦ πράξεις οὐχὶ ἄμοιρος μεγαλοψυχίας, ὡς εὐτυχὴς νικητὴς οὐδένα λόγον εἶχε νὰ καταδιώκῃ ἀπηνῶς τοὺς Ἕλληνας, τοὺς οὐδέποτε οἰκείᾳ βουλήσει ἀδικήσαντας αὐτόν. Ὅτε ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀναμνησθεὶς εὐθὺς τῆς προτέρας ἐν Ἑλλάδι διατριβῆς αὐτοῦ (σ. 556) ἐδεσμεύθη τοσοῦτον πολὺ ὑπὸ τῆς φαιδρότητος τοῦ Ἀττικοῦ βίου μετὰ τῆς χαριέσσης καὶ εὐτραπέλου τρυφηλότητος αὐτοῦ καὶ τοσοῦτον ἐγοητεύθη ὑπὸ τῶν κολακειῶν τῶν πανούργων ἐν ταὐτῷ καὶ «δουλοφρόνων» Κεκροπιδῶν, οἵτινες ἀριστοτεχνικῶς κερδοσκοποῦντες ἐπὶ τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ ἐξύμνουν αὐτὸν ὡς φιλέλληνα καὶ φι-

[10α] Ἀππιαν. Δ. 122.

[11] Πλουτ. Ἀντων. κ. 24 ἀρχ. πρβλ. Zumpt, Comm. Epigr. τόμ. 2. σ. 251. Περὶ τοῦ θριάμβου, ὃν ἐτέλεσεν οὗτος (1 Ἰανουαρίου 39) διὰ τὴν κατά τινος τῶν βαρβάρων λαῶν τοῦ βορρᾶ νίκην, ἴδ. Drumann τόμ. 1. σ. 427 καὶ 214.

[12] Ἀππιαν. Δ. 106. 136. τέλ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λαθήναιον, ὥστε λησμονήσας ὅλως τὸν αὐστηρὸν πολέμαρχον ἠρέσκετο ζῶν ὡς Ἕλλην ἐν Ἕλλησι καὶ παριστάμενος εἰς τὰς διαλέξεις τῶν φιλοσόφων ὡς καὶ εἰς τοὺς δημοσίους ἀγῶνας καὶ ἑορτὰς τῶν Ἀθηναίων· καὶ πλὴν τῶν ἄλλων δώρων ἐδωρήσατο εἰς τὸ κράτος αὐτῶν βραδύτερον (ἐξ Ἀσίας), ὑπείκων εἰς τὰς παρακλήσεις αὐτῶν, τὰς νήσους Αἴγιναν, Ἰκόν, Κέων, Σκίαθον καὶ Πεπάρηθον (ἴσως δὲ καὶ τὴν πόλιν Ἐρέτρειαν)[13]. Καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Καληνοῦ πρὸ 6 ἐτῶν τοσοῦτον δεινῶς παθόντα Μέγαρα ἐπεσκέψατο ὁ Ἀντώνιος κατὰ παράκλησιν τῶν κατοίκων καὶ ὑπεσχέθη αὐτοῖς νὰ ἐξοικοδομήσῃ καὶ τὸν (κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Καλήνου ἅλωσιν βεβαίως) κατερειπωθέντα, ἄλλως δὲ ἀρχαῖον καὶ οὐχὶ χαρίεντα ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὅλως παράδοξος ὅμως φαίνεται ἡ εἰρωνεία, μεθ' ἧς παρετήρησεν εἰς τοὺς ἀγαθοὺς πεδιαίους πολίτας (Pfahlbürger)* τῆς Ἑλληνικῆς ταύτης γωνίας, οἵτινες ἔδειξαν εἰς αὐτὸν τὸ βουλευτήριον αὐτῶν καὶ ἀνέμενον τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἔκπληξιν αὐτοῦ, ὅτι ἦτο « μικρὸν μέν, σαπρὸν δέ[14] ».

Ὁ θυμηδὴς οὗτος αὐτοκράτωρ στρατηγὸς ἔμελλεν οὐχ ἧττον νὰ συμπληρώσῃ τὸν ὄλεθρον τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ἀντώνιος δὲν ἦτο πλεονέκτης καθ' ὃν τρόπον τινὲς τῶν βαρέως καταρασθέντων ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν διοικητῶν καὶ τραπεζιτῶν· ἀλλ' εἶχεν ἀνάγκην χρημάτων πολλῶν πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν στρατιωτῶν αὐ-

[13] Πλουτ. Ἀντών. 23. Ἀππιαν. Ε. 7. (πρβλ. 76). Δ. Κασσ. 54, 7. Ὁ Κ. Fr. Hermann (Griech Staatsalt. § 176, 14) παρατηρεῖ εὐλόγως ὅτι ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀππιανοῦ λεγομένων « μετὰ Τῆνον κτλ. » δὲν πρέπει νὰ εἰκάσῃ τις ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐκέκτηντο πρότερον τὴν Τῆνον· ἴσως ὁ Ἀντώνιος εἶχεν ὑποσχεθῇ ἐν ἀρχῇ τὴν νῆσον ταύτην εἰς τοὺς Ἀθηναίους, εἶτα δὲ ἔδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν Ῥόδον (ἴδ. σημ. 15), ἀπεζημίωσε δὲ τοὺς Ἀθηναίους διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀππιανοῦ μνημονευομένων νήσων (πρβλ. καὶ Böckh C. I. τόμ. 2 σ. 117. εἰς ἀρ. 2151)**.

[14] Πλουτ. Ἀντών. κ. 23 τέλ. Πρβλ. Παυσ. 42. 5. Bursian, Geogr. τ. 1. σ. 377 κξ.

* Phalbürger ἐκαλοῦντο ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι ἐν Γερμανίᾳ κάτοικοι πεδιαῖοι (ἀγρόται) κτησάμενοι δικαίωμα πολίτου ἔν τινι πόλει. Διὰ τί ὁ συγγραφεὺς οὕτω χαρακτηρίζει ἐνταῦθα τοὺς Μεγαρέας, αὐτὸς οἶδεν (Σ. Μ.).

** Τὸ χωρίον τοῦ Ἀππιαν. ἔχει ὧδε « Ἀθηναίοις δ' ἐς αὐτὸν (τὸν Ἀντώνιον) ἐλθοῦσι, μετὰ Τῆνον Αἴγιναν ἔδωκε, καὶ Ἰκὸν καὶ Κέω καὶ Σκίαθον καὶ Πεπάρηθον ». Ἀλλ' ἡ συνήθης ἑρμηνεία ἡ διδομένη εἰς τὸ μετὰ Τῆνον ἀντὶ Τήνου, pro Teno, δὲν φαίνεται ἀναμφισβητήτως ὀρθή. (Σ. Μ.).

τοῦ καθὼς καὶ πρὸς τὰς ἰδίας αὐτοῦ μεγάλας ἀκολασίας· πρὸς τούτοις ἦτο κοῦφος εἰς ὕψιστον βαθμὸν καὶ ἀμέριμνος, καὶ ἐν ταὐτῷ ἀκηδὴς περὶ τὰς κερδοσκοπίας καὶ τὰς ληστείας τῶν περὶ αὐτόν[14α]. Αἱ ἐπικίνδυνοι αὗται ἰδιότητες συνδυαζόμεναι πρὸς τὴν πολιτικὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐφεξῆς δώδεκα ἐτῶν προήγαγον τὴν ταλαιπωρίαν τῶν Ἑλλήνων ἐν ἀμφοτέραις ταῖς τοῦ Αἰγαίου ὄχθαις εἰς ἀνήκουστον μέγεθος. Ἐν πρώτοις ἐδεινοπάθησαν ἰδιαζόντως οἱ Ἕλληνες οἱ ἐν Ἀσίᾳ. Ὁ Ἀντώνιος, ἀφοῦ ἀπέβη εἰς Ἔφεσον (ἐν ἀρχῇ τοῦ 41), ἐφάνη ἀληθῶς διαλλακτικὸς καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ (τῇ Ἀσίᾳ)· ἐδείχθη εὐμενὴς εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες πολὺ καλῶς ἐγίνωσκον αὐτὸν καὶ ἐδέχοντο μετὰ ἀμέτρων τιμῶν καὶ διονυσιακῶν πανηγύρεων· ἀντήμειψεν ἰδίως διὰ τὴν πίστιν αὐτῶν τοὺς δυστυχεῖς Ῥοδίους, οἵτινες ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς ἐν Φιλίπποις ἥττης καὶ τοῦ ὀλέθρου τῶν δημοκρατικῶν εἶχον ἐπαναστῇ ἀμέσως καὶ εἶχον ἀναγκάσει εἰς ἀποχώρησιν τὴν ὑπὸ τοῦ Κασσίου ἐν τῇ νήσῳ αὐτῶν καταλειφθεῖσαν φρουράν, δοὺς εἰς αὐτοὺς ὡς δῶρον τὰς νήσους Ἄνδρον, Τῆνον καὶ Νάξον καὶ τὴν πόλιν Μύνδον[15α]. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ στρατηγὸς εἶχεν ἀνάγκην πολλῶν χρημάτων· καὶ διὰ τοῦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Δολαβέλλα, Βρούτου καὶ Κασσίου (σ. 586) τοσοῦτον φοβερῶς ἐκμυζηθεῖσα χώρα ἔδει ἔτι καὶ εἰς τὸν Ἀντώνιον νὰ τελέσῃ φόρον δεκαετῆ, καὶ δὴ παραδοτέον ἐκ τῶν προτέρων ἐντὸς ἑνὸς μόνου ἔτους. Ἐθεωρήθη δὲ ὡς ἰδιαιτέρα χάρις, διότι ἐπὶ τέλους ἠρκέσθη ὁ αὐτοκράτωρ στρατηγὸς εἰς φόρον ἐννέα ἐτῶν ἐν δυσὶν ἔτεσι τελούμενον. Πλὴν τούτων ὁ ἀνὴρ οὗτος (ὅστις καὶ ἄλλως ἦτο λίαν σπάταλος ἐν ταῖς δαπάνῃ τῶν ἐπαρχιῶν γενομέναις ὑπ' αὐτοῦ δωρεαῖς, πρὸς τούτοις δὲ ἐχρηματί-

[14α] Ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος μετὰ τοσοῦτον ἐξεζητημένης κακονοίας περιγραφομένῃ συνοδίᾳ τοῦ Ἀντωνίου εὑρίσκοντο καὶ πολλοὶ Ἕλληνες, ὡς (πρβλ. Drumann τόμ. 1. σ. 116. 513 κξ) Κύδας ὁ Κρής, Λυσιάδης ὁ Ἀθηναῖος, Μητρόδωρος καὶ ἄλλοι πολλοί.

[15α] Ἀππιαν. Ε. 7. Ἐνταῦθα λέγεται ὅτι οἱ Ῥόδιοι τὰς νέας ταύτας δωρεὰς «οὐ πολὺ ὕστερον ἀφῃρέθησαν» (τοὐτέστιν ὑπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀκτίου) «ὡς σκληρότερον ἄρχοντες» ἤτοι πιθανῶς ἐπιβάλλοντες βιαίας καὶ βαρείας εἰσφοράς.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ζετο παντὶ τρόπῳ, ἐξαιρουμένης μόνον τῆς τοκογλυφίας, τῆς κερδοσκοπίας καὶ τῆς φειδωλίας) ἦτο τοσοῦτον ἀνειμένος, τοσοῦτον ἀμέριμνος περὶ τὴν ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν εὐνοουμένων αὐτοῦ γινομένην τεραστίαν κλοπήν, ὥστε, μεθ' ὅλα τὰ γινόμενα, τὰ ταμεῖα αὐτοῦ μετρίως μόνον ἐπληροῦντο. Καὶ τὸ ἔλλειμμα ἔπρεπε νὰ ἀποτίσωσι πάλιν οἱ Ἀσιᾶται! Ὁ ἐν Μυλάσοις εὔτολμος ῥήτωρ καὶ δημαγωγὸς* Ὑβρέας ἔλεγε τῷ αὐτοκράτορι στρατηγῷ (πιθανῶς περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔ. 41 ἢ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 40) «Ἔλαβες νῦν μυριάδας εἴκοσι ταλάντων (ἀπὸ τῆς Ἀσίας)! Εἰ δύνασαι δὶς λαβεῖν ἑνὸς ἐνιαυτοῦ φόρον, δύνασαι καὶ δὶς ἡμῖν ποιήσασθαι θέρος καὶ δὶς ὀπώραν. Ταῦτα εἰμὴ οὐκ εἴληφας, ἀπαίτει παρὰ τῶν λαβόντων, εἰ δὲ λαβὼν οὐκ ἔχεις, ἀπολώλαμεν!» Ὁ Ὑβρέας φαίνεται ὅτι διὰ τῶν ζωηρῶν αὐτοῦ παραστάσεων κατώρθωσε, τοὐλάχιστον μέχρι τινός, νὰ παύσῃ τὸ γινόμενον κακόν[16]. Τοιαῦται καταπιέσεις, εἶτα δὲ ἡ εὐθὺς μετὰ ταῦτα γενομένη φοβερὰ εἰς Μικρὰν Ἀσίαν εἰσβολὴ τῶν Πάρθων, οἵτινες τῷ 40 π. Χ. προήλασαν μέχρι Καρίας καὶ Ἰωνίας· ἔτι δὲ αἱ μεγάλαι τοῦ Ἀντωνίου παρασκευαὶ εἰς τὸν κατὰ Πάρθων πόλεμον αὐτοῦ κατὰ τὸ 36 π. Χ., ἔπειτα ἡ ἐξ Ἀλεξανδρείας διευθυνομένη κουφόνους αὐτοῦ κυβέρνησις (ἀπὸ τοῦ 35), καὶ τέλος οἱ τεράστιοι ἐξοπλισμοὶ πρὸς τὸν κατὰ Ὀκταβιανοῦ πόλεμον συνεπλήρωσαν τὸν ὄλεθρον τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων. Ἄλλην ἐτράπη πορείαν ἡ τύχη τῶν ἐν Ἀχαΐᾳ Ἑλλήνων.

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἑλλάς, ἐφ' ὅσον κατὰ τὰ μέχρι περίπου τοῦ 39 π. Χ. ἔτη δὲν ἠνωχλεῖτο ὑπὸ τῶν στόλων τοῦ τότε κατέχοντος τὴν Σικελίαν Σέξτου Πομπηΐου καὶ τοῦ μετὰ τῶν λειψάνων τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τοῦ Βρούτου καὶ Κασσίου ἐν τῷ Ἰονίῳ

* Ἡ ἐν τῷ κειμένῳ λ. τοῦ συγγραφέως εἶναι «leitender Hauptmann· (διευθύνων ἀρχηγός)» ἀλλ' ἐν τῇ ἰδιότητι ἀκριβῶς ταύτῃ ὁ Ὑβρέας καλεῖται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος «δημαγωγός», καλεῖται δὲ καὶ «κύριος τῆς πόλεως» (Στράβ. ΙΔ. 648). (Σ. Μ.).

[16] Ἀππιαν. Ε. 4-7. Πλουτ. Ἀντων. κ. 24. Στραβ. ΙΓ. 630. ΙΔ. 648 καὶ 659. Δ. Κασσ. 48, 24 ἀρχ. καὶ 30. Blass, griech. Beredts. σ. 73 κξ.

πελάγει περιπλέοντος καί τινας ὀχυρὰς θέσεις, ὡς ἴσως καὶ τὴν Κεφαλληνίαν, ὡς ἀμυντήριον ἔχοντος ναυάρχου Δομιτίου Ἀενοβάρβου [17α], ἀπήλαυεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη βαθείας εἰρήνης. Ἡ εἰς Ἀθήνας ἄφιξις τῆς τοῦ Ἀντωνίου γυναικὸς Φουλβίας (καὶ τῶν ἀκολουθούντων αὐτῇ) μετὰ τὸν ἀτυχῆ Περουσινικὸν πόλεμον (κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 40), ἡ ὀργίλη ἐν τῇ πόλει ταύτῃ συνέντευξις αὐτῆς μετὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ ὁ ἐν Σικυῶνι θάνατος αὐτῆς [17], αἱ ἀπηχήσεις αὗται τῶν ἐν Ἰταλίᾳ γινομένων ἠδύναντο ἴσως νὰ κινήσωσι τὸ διαφέρον τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ὁ πόλεμος ὁ μεταξὺ Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβιανοῦ, περὶ οὗ ἤδη τότε ὑπῆρχε φόβος μὴ ἐκραγῇ, καὶ πρὸς ὃν καὶ ἡ Ῥόδος ἤδη ἠναγκάζετο νὰ παρασκευάζῃ πολεμικὰ πλοῖα [18], δὲν ἐξερράγη ἔτι. Τοὐναντίον μάλιστα μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς συνθήκης τοῦ Βρεντησίου, δι' ἧς ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος διενέμοντο ἐν ἑαυτοῖς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος (κατὰ φθινόπωρον 40), καὶ τῆς τοῦ Μισηνοῦ, δι' ἧς ἀποκαθίστατο ἡ εἰρήνη μεταξὺ τοῦ Σέξτου Πομπηΐου καὶ τῆς Τριανδρίας (κατὰ θέρος τοῦ 39), ἐπέστρεφεν ὁ Ἀντώνιος ἐν εἰρήνῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα (κατὰ φθινόπωρον τοῦ 39) ὡς ἡγεμὼν ἁπάντων τῶν πρὸς ἀνατολὰς τῆς διὰ τῆς Ἰονίου καὶ Ἀδριατικῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ποταμοῦ Δρίλωνος (τοῦ χωρίζοντος τὴν Μακεδονικὴν Ἰλλυρίαν ἀπὸ τῆς Δαλματικῆς Μακεδονίας) καὶ τῆς πόλεως Σκόδρας διαγραφομένης γραμμῆς κειμένων ἐπαρχιῶν καὶ τῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ῥώμης διατελούντων κρατῶν. Ἐν τῇ ἐπιστροφῇ αὐτοῦ συνωδεύετο νῦν ὁ Ἀντώνιος ὑπὸ τῆς νεαρᾶς, ἀξιεράστου, πρὸς βεβαίωσιν ἧς συνθήκης τοῦ Βρεντησίου μετ' αὐτοῦ συζευχθείσης (40 π. Χ.) γυναικὸς αὐτοῦ Ὀκταβίας, ἀδελφῆς τοῦ Ὀκταβιανοῦ. Μετὰ τῆς ἐξόχου δὲ ταύτης γυναικὸς διέτριψεν ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τοῦ 39 μέχρι 36 (ἐξαιρουμένων μικρῶν τινων διαλειμμά-

[17α] Πρβλ. Ἀππιαν. Ε. 25. 26.

[17] Ἀππιαν. Ε. 50. 52. 55. Πλουτ. Ἀντων. κ. 30. Δ. Κασσ. 48, 27. 28. Ζωναρ. Ι. 22.

[18] Πλουτ. ἐν εἰρ. χ. Ἀππιαν. Ε. 52. 55.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

των)[19], Ἀλλ' ἡ διατήρησις τῆς εἰρήνης τοῦ κράτους ἐγένετο ἐν ἀρχῇ πρὸς μεγάλην ζημίαν τοὐλάχιστον τῆς Πελοποννήσου. Ὡς γνωστὸν ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος εἶχον συνομολογήσει τῷ 39 π. Χ. εἰρήνην ἐν Μισηνῷ καὶ μετὰ τοῦ Σέξτου Πομπηΐου, υἱοῦ τοῦ μεγάλου Πομπηΐου, ὅστις ἀπὸ τοῦ ἔ. 43 π. Χ. διὰ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ στόλου καὶ διὰ τῆς θέσεως αὐτοῦ ὡς κυρίου τῆς Σικελίας παρέλυε τὴν κατὰ θάλασσαν συγκοινωνίαν, κωλύων οὕτω τὴν ἀπαραίτητον κατὰ θάλασσαν κομιδὴν σίτου εἰς Ἰταλίαν. Ἐν τοῖς ὅροις τῆς εἰρήνης ταύτης περιελαμβάνετο καὶ ἡ ἐκχώρησις τῆς Πελοποννήσου εἰς τὸν Σέξτον[20]. Ἀλλὰ νῦν ἤθελεν ὁ Ἀντώνιος νὰ καταστήσῃ τὴν χώραν ταύτην ὡς δυνατὸν ἄχρηστον εἰς τὸν μισητὸν Πομπήϊον, καὶ διὰ τοῦτο ἤρξατο, ἔχων ἄλλως καὶ ἀνάγκην χρημάτων καὶ τῆς Ἀσίας ἐπὶ τοῦ παρόντος μὴ δυναμένης νὰ παράσχῃ νέα κεφάλαια, νὰ ἐκμυζᾷ τοὺς Πελοποννησίους ἀνηλεῶς διὰ μεγίστων φορολογιῶν. Τέλος δὲ καὶ ἐκήρυξεν ὅτι ἡ Πελοπόννησος τότε μόνον ἠδύνατο νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Σέξτον, ὅτε οὗτος ἤθελεν ἀποτίσει τῷ Ἀντωνίῳ τὰς ἐν τῇ χερσονήσῳ μὴ πληρωθείσας ἔτι χρηματικὰς ἀπαιτήσεις αὐτοῦ ἢ τοὐλάχιστον ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν τῆς τούτων ἀποτίσεως ἢ ἤθελε νὰ ἀναμένῃ μέχρι τῆς ἐκ μέρους τῶν κατοίκων ἀποτίσεως τῶν ὀφειλομένων. Ἐν-

[19] Πλουτ. Ἀντων. κ. 33. Ἀππιαν. Ε. 76 ἀρχ. Ζωναρ. Ι. 23 ἀρχ.

[20] Ταῦτα κατὰ Ἀππιαν. Ε. 72 («ἐπιλαβεῖν καὶ Πελοπόννησον»)· 77 («ἀντανεκάλει δὲ Πελοποννήσου χάριν»)· 80 («καὶ διὰ τοῦτο Πελοπόννησον οὐ δοίη (Πομπήϊος)»). Διότι δὲ ὁ Οὐελλήϊος (II 77) καὶ ὁ Κάσσιος (II. 77) καὶ ὁ Δ. Κάσσιος (48, 36 39. 46) καὶ ὁ Ζωναρᾶς (I. 22) ἀντὶ περὶ «Πελοποννήσου» λέγουσι περὶ «Ἀχαΐας», τοῦτο πιθανῶς δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀνακρίβεια τοῦ Ἀππιανοῦ, ὡς φρονεῖ ὁ Drumann (τόμ. 1. σ. 430. σημ. 8)· πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ Πομπήϊος, ὅστις διὰ τῆς κτήσεως τῆς Σαρδοῦς καὶ Κύρνου ἐξέτεινε τὸ νησιωτικὸν αὐτοῦ κράτος ἐν τῇ Δύσει, ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀντὶ τῆς μέσης Ἑλλάδος, ἣν ἦτο δύσκολον εἰς αὐτὸν νὰ ὑπερασπίζῃ, ἠρκέσθη εἰς τὴν κτῆσιν τῆς Πελοποννήσου, ἥτις κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, ὅτε ἡ μὲν κατὰ τὸ δημόσιον πολιτικὸν νόμιμον ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει θέσις τῆς Ἑλλάδος ἦν ἔτι ἀόριστος, ἡ δὲ γεωγραφικὴ ἔκτασις τοῦ ἐπισήμου ὀνόματος Ἀχαΐα ἦν ἔτι κυμαινομένη (σ. 377 κξ), καλεῖται καὶ αὐτὴ πολλάκις Ἀχαΐα. Πρβλ. Kuhn. Beiträg. Verf. τόμ. 2. σ. 72. Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 111. Zumpt, Comm. Epigr. II. σ. 251.

τεῦθεν προῆλθον ταχέως νέαι ἔριδες, καὶ ὁ Ἀντώνιος τοσοῦτον ὀλίγον ἐπεθύμει νὰ καταλίπῃ τὴν χερσόνησον, ὅσον αἱ μεταξὺ τοῦ Σέξτου καὶ τοῦ Ὀκταβιανοῦ σχέσεις τοιαύτην ἐλάμβανον μεταβολήν, ὥστε φανερὰ ῥῆξις καὶ νέος πόλεμος καθίσταντο ἀπαραίτητα[21]. Ἐν τούτοις αἱ τοῦ Ἀντωνίου ἡμέραι διήρχοντο ἐν Ἀθήναις ἐν φαιδρότητι καὶ ἐν εὐθυμίαις μεγάλαις. Λαμπρῶς ὑπεδέξαντο οἱ Ἀθηναῖοι τὸν νεόνυμφον αὐτοκράτορα στρατηγὸν μετὰ τῆς νεαρᾶς αὐτοῦ γυναικὸς περὶ τὰ τέλη τοῦ 39 π. Χ. Ὁ Ἀντώνιος ἐν τῷ μεταξὺ ἀνέθηκε τὸν μὲν πόλεμον τὸν κατὰ Πάρθων, οἵτινες (σ. 594) τῷ 40 κατέκλυσαν τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, εἰς τὸν ἄξιον καὶ διακεκριμένον ὑποστράτηγον αὐτοῦ Πόπλιον Ὀυεντίδιον, τὴν δὲ καταπολέμησιν καὶ καθυπόταξιν τῶν ἀπὸ 42 ὡς πιστῶν συμμάχων τοῦ Βρούτου ἐν ἐπαναστάσει διατελούντων Παρθίνων (τῶν παρὰ τὸ Δυρράχιον οἰκούντων) εἰς τὸν ὑποστράτηγον Γάϊον Ἀσίνιον Πολλίωνα (ὅστις καὶ ἐθριάμβευσεν ἐναντίον τοῦ λαοῦ τούτου κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 39)[22α]. Αὐτὸς δὲ ὁ αὐτοκράτωρ στρατηγὸς ἤθελεν ἐπί τινα χρόνον νὰ διάγῃ ἐν Ἀθήναις βίον εὔθυμον ἅμα δὲ καὶ χαρίεντα. Πρὸς εὐφροσύνην τῶν Ἀθηναίων ἠσπάσατο πανταχοῦ τοὺς τρόπους τοὺς Ἑλληνικούς, ἐνδυόμενος ἐν μέσῳ Ἑλλήνων στολὴν Ἑλληνικήν, ὁρώμενος ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ ἐν τοῖς ἀκροατηρίοις τῶν ἐν Ἀθήναις διδασκόντων φιλοσόφων καὶ ῥητόρων. Καὶ ὅτε κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ ἔ. 39-38 ἔλαβε τὴν ἀγγελίαν τῶν λαμπρῶν νικῶν τοῦ Ὀυεντιδίου, ὅστις ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ 39 ἐξήλασε τοὺς Πάρθους ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ πλεονάκις ἐπάταξεν αὐτοὺς ἐν τῷ ὄρει Ταύρῳ καὶ ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Συρίας, εἶτα δὲ καὶ τὴν Συρίαν ἐκαθάρισεν ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν τούτων, ἐτέλεσεν ὁ Ἀντώνιος ἐν Ἀθήναις πομπώδη ἐπινίκια, ἐν οἷς εἱστίασε πλουσίως τοὺς πολίτας καὶ ἔτερψεν

[21] Δ. Κασσ. 48, 39 ἀρχ. καὶ πρβλ. Ἀππιαν. Ε'. 67. 80. Ζωναρ. Ι. 23 ἀρχ.

[22α] Δ. Κασσ. 48, 41 τέλ. Ἀππιαν. Ε. 75. Horat. Carm. II. 1, 16. καὶ ἰδ. Drumann τόμ. 1. σ. 441. 2. σ. 10. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἄλλα τοῦ Ἀντωνίου στρατεύματα ἐπολέμουν πρὸς τοὺς τὴν Μακεδονίαν διηνεκῶς ἐπιτρέχοντας Δαρδανίους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αὐτοὺς δι' ἀγώνων, ἐν οἷς παρέστη αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ στρατηγὸς ὡς γυμνασίαρχος[22]. Τὴν τοιαύτην εὔνοιαν ἀντήμειψαν οἱ Ἀθηναῖοι, κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτῶν, δι' ἀμέτρου κολακείας· πλὴν ἄλλων δὲ μεταβαλόντες τὴν ἐπιγραφὴν τῶν πρότερον ἐν τῇ Ἀκροπόλει πρὸς τιμὴν τῶν Περγαμηνῶν βασιλέων Ἀττάλου Α'. καὶ Εὐμένους Β'. ἱδρυμένων κολοσσιαίων ἀνδριάντων ἀνέθεσαν νῦν αὐτοὺς εἰς τὸν Ἀντώνιον[23]. Περιπλέον ὁ Ἀντώνιος, ὅπως εἶχε πράξει τοῦτο ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Φιλίππου[24α], οὕτω παρέστη νῦν καὶ ἐν Ἀθήναις ὡς «νέος Διόνυσος». Ἐν τῇ πετρώδει κλιτύϊ τῆς Ἀκροπόλεως, ὕπερθεν τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου, ἑώρτασεν ἡμέραν τινὰ μετὰ τῶν φίλων αὐτοῦ, μετεχόντων τῆς ἑορτῆς πολλῶν Ἰταλῶν θεατρικῶν τεχνιτῶν καὶ γελωτοποιῶν, τοσοῦτον ἀκόλαστον ὅσον καὶ ἀλλοκότως φανταστικὴν «ἑορτὴν ἄντρου βακχικοῦ», καὶ ἀφοῦ τὴν ἡμέραν ὅλην διῆλθεν ἐν πότοις γενναίοις, τὴν ἑσπέραν τέλος ἀνῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐνῷ πᾶσαι αἱ στέγαι τῆς πόλεως ἐφωτίζοντο διὰ λύχνων καὶ φανῶν. Τὴν ἑορταστικὴν δὲ ταύτην πομπὴν ἐτέλεσε καὶ πολλάκις ὕστερον. Εἶτα δὲ διέταξε διὰ κηρύκων εἰς πάσας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις ἵνα λατρεύωσιν αὐτὸν ὡς «Διόνυσον». Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι μετὰ μεγάλης ἀφελείας καὶ κατηγγύησαν (ἐμνήστευσαν) τὸν νέον Διόνυσον πρὸς τὴν θεὰν αὐτῶν Πολιάδα Ἀθηνᾶν· ἀλλ' ὁ πρακτικὸς Ῥωμαῖος ἐκομίσατο ὡς γαμήλιον δῶρον ἑκατὸν μυριάδας δραχμῶν ἢ καὶ χίλια τάλαντα (6 ἑκατομμ. δραχμ.)[24]. Ὅτε δὲ τέλος ἦν ἔαρι

[22] Ἀππιαν. Ε. 75 καὶ 76. Πλουτ. Ἀντών. κ. 33.

[23] Πλουτ. Ἀντων. κ. 60 (πρβλ. Δ. Κασσ. 50, 15). Τὸ βάρβαρον τοῦτο ἔργον τοῦ διὰ τῆς ἀλλοιώσεως τῆς ἐπιγραφῆς ἀνατιθέναι ἀρχαῖα καλλιτεχνήματα εἰς ἄνδρας ζῶντας, ἔλαβε τότε μεγάλην ἐπίτασιν. Οὕτω πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐν τῷ περιφήμῳ παρὰ τὸ Ἄργος Ἡραίῳ τῷ ἐπὶ τοῦ λόφου Εὐβοίας εὗρεν ὁ Παυσανίας (Β. 17. 3) ἄγαλμα τοῦ Ὀρέστου φέρον ἐν ἐπιγράμματι τὸ ὄνομα τοῦ Αὐγούστου («Τὸν γὰρ ἐπίγραμμα φέροντα ὡς εἴη βασιλεὺς Αὔγουστος, Ὀρέστην εἶναι λέγουσιν»)· ἴδ. Ross, Archäol. Aufs. τόμ. 1. σ. 170 κξ. 184.

[24α] Πρβλ. Πλουτ. Ἀντων. κ. 24. Vellei II. 82.

[24] Ὡς γνωστὸν ὁ Ἀντώνιος ἠσμένιζε καὶ πρὸς τὰ λεγόμενα περὶ τῆς ἐκ τοῦ Ἡρακλέους καταγωγῆς τοῦ γένους αὐτοῦ, ἴδ. Drumann τόμ. 1. σ. 59. Σημ. 2.)· πρβλ. Ἀπ-

τοῦ ἔ. 38 καταλείπων τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις ἐπέστρεφεν εἰς Ἀσίαν ἐναντίον τῶν Πάρθων, πειθόμενος εἴς τι μαντεῖον ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν στρατείαν στέφανον ἐκ τῆς ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἱερᾶς ἐλαίας τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ὑδρίαν πεπληρωμένην ὕδατος ἐκ τῆς Κλεψύδρας [25].

Οἱ Ἀθηναῖοι ἔμελλον νὰ ἐπανίδωσι τὸν Ἀντώνιον, ἀπελθόντα κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 36 π. Χ. τὸ πρῶτον εἰς Ἰταλίαν, εἶτα δ' εἰς Ἀσίαν (ἡ Ὀκταβία ἔμενε νῦν ἐν Ἰταλίᾳ), ὑπὸ περιστάσεις ὀλοσχερῶς ἠλλοιωμένας. Οἱ Ἕλληνες ἐγένοντο μάρτυρες κατὰ τὰ ἔτη 36-33 π. Χ. τῶν κατὰ Ἀντώνιον, ὅτε οὗτος διὰ τοῦ ἀτυχοῦς αὐτοῦ κατὰ τῶν Πάρθων πολέμου, καὶ ἔτι πλέον διὰ τοῦ μανιωδῶς φιληδόνου ἐν Αἰγύπτῳ παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς ἠγαπημένης, τῆς δαιμονίας βασιλίδος Κλεοπάτρας βίου [26] ἐκλόνησεν ἐπὶ πλέον τὴν θέσιν αὐτοῦ ἀπέναντι τῶν Ῥωμαίων καὶ παρὰ τῷ ψυχρῷ λογιστῇ τῶν πραγμάτων Ὀκταβιανῷ. Ἐν ἀντιθέσει δὲ πρὸς τὸν ἀτυχῆ τοῦτον τοῦ Ἀντωνίου κατὰ τῶν Πάρθων πόλε-

πιαν. Γ. 16 τέλ. Πλουτ. Ἀντων. κ. 4. 36. 60. Περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις διονυσιακῶν βακχειῶν τοῦ Ἀντωνίου ἴδ. Δ. Κασσ. 48, 39. Ζωναρ. Ι. 23 ἀρχ. Πλουτ. Ἀντων. κ. 60. Σωκράτ. Ῥοδ. παρ' Ἀθηναίῳ Δ. 2. 147 e. 148 b d. καὶ Senec. Suasor. 1. ἴδ. καὶ Böttticher ἐν τῷ «Φιλολόγῳ» (Philologus) τόμ. 22. τευχ. 1 (1864) σ. 74. Preller, Röm. Mythol. ἔκδ. 2. σ. 882.

[25] Πλουτ. Ἀντων. κ. 34 ἀοχ. καὶ πρβλ. C. Böttticher ἐν εἰρ. τ. Ὁ Ἀντώνιος ἐκ τῆς βραχείας αὐτοῦ εἰς Συρίαν πορείας ἐπανῆλθε τῷ 38 π. Χ. ἅπαξ ἔτι εἰς Ἀθήνας (Πλουτ. Ἀντών. κ. 34), ἵνα διατρίψῃ ἐνταῦθα μέχρι τοῦ ἔαρος τοῦ 36. Drumann, τ. 1. σ. 446-50.

[26] Περὶ τῶν χρόνων τούτων προκειμένου, ἀνάγκη νὰ παρατεθῶσιν ἐνταῦθα σημειώσεις ἔτι τινὲς ἀναφερόμεναι εἰς τοὺς Ἕλληνας. Περὶ τῆς μανιώδους ἡδυπαθείας τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας ὁ Πλούταρχος ἐκτίθησι (Πλ. Ἀντων. κ. 28) πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀξιόλογόν τινα ἔκθεσιν (ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Π. πάντως εἰς τὴν πρώτην ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὸ 41-40 π. Χ. διατριβὴν τοῦ Ἀντωνίου) τοῦ τότε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σπουδάζοντος ἰατροῦ Φιλώτα τοῦ Ἀμφισσέως, ὅστις εἰς τὸν τοῦ Πλουτάρχου πάππον Λαμπρίαν διηγήθη πλῆθος λεπτομερειῶν περιεργοτάτων. Ἡ Κρήτη ἀνῆκεν εἰς τὰς Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας ἐκείνας, ἃς ὁ ἄφρων Ἀντώνιος ἀπένειμεν (τῷ 36 π. Χ.) εἰς τὰ ἐκ τῆς Κλεοπάτρας γεννηθέντα τέκνα αὐτοῦ (Δ. Κασσ. 49, 32 τέλ.). Τελευτῶντες παρατηροῦμεν ὅτι ὁ Ἀντώνιος οὗτος καὶ ὡς ἅρπαξ καλλιτεχνημάτων ἐκτήσατο δυσκλεᾶ φήμην καὶ πολλὰ ἀπεκόμισεν ἔργα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, ἵνα διὰ τούτων, πρὸς εὐαρέσκειαν τῆς Κλεοπάτρας, κοσμήσῃ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Μετὰ τὴν ἧτταν δὲ τοῦ Ἀντωνίου ὁ Ὀκταβιανὸς ἀπέδωκε ταῦτα εἰς τὰς πόλεις, ἐξ ὧν ἐσυλήθησαν. πρβλ. Στράβ. ΙΔ. 637 καὶ ΙΓ. 595. Drumann τόμ. 1. σ. 565.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μον τοσούτῳ λαμπρότερα διεφαίνοντο ἡ ὑπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ καὶ τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ αὐτοῦ Μ. Οὐιψανίου Ἀγρίππα, κατανίκησις τοῦ Σέξτου Πομπηίου[27], βραδύτερον δὲ οἱ ἐπιτυχεῖς ἐναντίον τῶν ἀγρίων φυλῶν τῆς Δαλματίας καὶ Παννονίας πόλεμοι τοῦ Ὀκταβιανοῦ (κατὰ τὰ ἔ. 35 καὶ 34 π. Χ.)[28α]. Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν ἔβλεπον ἐκ τούτων ὅτι τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἀπὸ τοῦ 33 ἀπαραιτήτως ὠθεῖτο εἰς νέον καὶ ἔσχατον καθολικὸν πόλεμον μεταξὺ Ὀκταβιανοῦ καὶ Ἀντωνίου· ἔβλεπον ὅτι ἐν μέσῳ τῶν τεραστίων καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν πρὸς τὸν πόλεμον τοῦτον παρασκευῶν ὁ Ἀντώνιος καὶ ἡ Κλεοπάτρα, οἵτινες τῷ 32 μετέβησαν τὸ μὲν πρῶτον εἰς Ἔφεσον, εἶτα δὲ εἰς Σάμον, ἐξηκολούθουν τὸν ἀκόλαστον κραιπαλώδη βίον καὶ τὰ ἡδυπαθῆ ἔργα αὐτῶν[28]. Ἔπειτα τὸ κουφόνουν ἡγεμονικὸν ζεῦγος μετῴκησεν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα νῦν ἐν μέσῳ τῶν μεγάλων πρὸς τὸν νέον γιγάντιον περὶ τῆς μοναρχίας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἀγῶνα παρασκευῶν ἐξηκολούθησαν ὡσαύτως ἀναλλοιώτως τὸν χαριέντως ἡδυπαθῆ βίον. Τότε δὲ ἡ Κλεοπάτρα ἠξίωσε καὶ ὑπὲρ ἑαυτῆς πάσας τὰς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων πρότερον εἰς τὴν εὐγενῆ Ὀκταβίαν (ἀφ' ἧς νῦν ὁ Ἀντώνιος ἐπισήμως ἀπεχωρίσθη) ἀπονεμηθείσας τιμάς. Καὶ αὐτὴ ἡ εὐπειθεστάτη ἀθηναϊκὴ δουλοφροσύνη ἐπέσχεν ἐπὶ μίαν στιγμήν· ἀλλὰ τὰ δῶρα τῆς βασιλίσσης καὶ τοῦ Ἀντωνίου ἡ διαταγὴ ἦραν ἐκ τοῦ μέσου τὰς δυσχερείας, καὶ πρεσβεία τῆς πόλεως, ἧς ἡγέτης καὶ ἀγορητὴς παρέστη ὁ Ἀντώνιος ὡς πολίτης Ἀθηναῖος, ἐπέδωκε τῇ Κλεοπάτρᾳ τὸ ποθούμενον ὑπὸ ταύτης ψήφισμα τοῦ δήμου «καὶ ἐν τῇ ἀκροπόλει παρὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ἀντωνίου ἵστατο διαπρεπὴς ὁ τῆς ἀποθεωθείσης ἡγεμονίδος»[29].

[27] Περὶ τῆς τοῦ Σέξτου Πομπηίου διὰ Κεφαλληνίας εἰς Λέσβον, εἶτα δὲ εἰς Ἀσίαν φυγῆς, καὶ περὶ τῶν ταραχωδῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ καὶ ἐν Βιθυνίᾳ κινήσεων αὐτοῦ καὶ περὶ τοῦ ἐν Μιλήτῳ θανάτου αὐτοῦ (τῷ 36 π. Χ.) ἴδ. Δ. Κάσσ. 49, 17 κξ. Ζωναρ. 1. 25. Vellei. II. 79 Ἀππιαν. Ε. 133-145. Στράβ. Γ. 141. Liv. Epit. 1. 121.

[28α] Eutrop. VII. 9. Liv. Epit. 1. 131 κξ. Flor. II. 23 κξ. Ζωναρ. I. 27. Δ. Κασσ. 49. 34-38. Vellei. II. 78. Oros. VI. 19. Ἀππιαν. Ἰλλυρ. κ. 16 μέχρι 29.

[28] Πλουτ. Ἀντων. κ. 56.

[29] Πλουτ. Ἀντων. κ. 57. Δ. Κασσ. 50, 15. πρόλ. Drumann τόμ. 1. σ. 469.

Ἐν τούτοις ἡ Ἑλλὰς ἐγίνετο ὁ τόπος τῆς συναθροίσεως τῶν πλείστων τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου συλλεγομένων κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν πολεμικῶν δυνάμεων. Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀχαΐας νῦν, ὅτε ἅπας ὁ κόσμος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἦτο διῃρημένος ὑπὲρ καὶ κατὰ τοῦ Ἀντωνίου, περιέστη αὖθις εἰς βιαίαν κίνησιν. Καὶ κατὰ τρόπον ἱκανῶς ἀξιομνημόνευτον, ἐνῷ οἱ λεγεῶνες καὶ οἱ στόλοι τοῦ Ἀντωνίου ἐπλήρουν τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον, πολλαὶ πόλεις κατώρθωσαν νὰ ἐκδηλώσωσι τὰς ἐκ τῶν τοπικῶν φρονημάτων ἐμπνεομένας ὑπὲρ τοῦ Ὀκταβιανοῦ συμπαθείας. Ἡ μεγίστη πλειονότης τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐν πρώτοις αἱ Ἀθῆναι[30], ἦσαν, ὡς εἰκός, ὑπὲρ τοῦ Ἀντωνίου. Ἀλλ' ἐν Ἀρκαδίᾳ, ἔνθα ἡ δύναμις τῆς Τεγέας καὶ τὸ ἀρχαῖον ἐναντίον τῶν τὰ τοῦ Ὀκταβιανοῦ φρονούντων Σπαρτιατῶν μῖσος πάντα τὸν λαὸν ἐξώπλισεν ὑπὲρ τοῦ Ἀντωνίου, ἡ Μαντινεία ἐξ ἀρχαίου μίσους πρὸς τὴν γείτονα πόλιν (Τεγέαν) ἠρνήθη νὰ πέμψῃ ἐπικουρίαν εἰς αὐτὸν· μαχηταὶ μάλιστα ἐκ Μαντινείας ἐμάχοντο ἐν Ἀκτίῳ ὑπὸ τὸν Ὀκταβιανόν[31]. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται, οἱ καὶ ἄλλως[32] φιλίως διακείμενοι πρὸς τὸν Ὀκταυιανόν, ἐν τῷ μίσει αὐτῶν κατὰ τῶν Μεσσηνίων, οἵτινες πάλιν ἕνεκα τῆς παλαιᾶς πρὸς τὴν Σπάρτην ἀντιπαθείας ἐνεργῶς ἐξωπλίζοντο ὑπὲρ τοῦ Ἀντωνίου[33], δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ μὴ παράσχωσιν ἐπικουρίαν τῷ Ἀντωνίῳ, ἀλλ' ἀνὴρ Σπαρτιάτης, ὁ σφοδρὸς Εὐρυκλῆς, οὗ ὁ πατὴρ Λαχάρης ὡς πειρατὴς εἶχε καρατομηθῇ κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀντωνίου, καὶ πλοῖα ἔτι προσήγαγε

[30] Περὶ Ἀθηνῶν ἴδ. καὶ Tacit. Annal. II. 55. καὶ Senec. Suasor. 1.

[31] Παυσαν. Η. 8, 6. 9, 3. 46, 1.

[32] Ἐνταῦθα δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 40 π. Χ ἡ βραδύτερον μετὰ τοῦ Ὀκταβιανοῦ διὰ γάμου συνδεθεῖσα Λιβία, οὖσα τότε γυνὴ τοῦ Τιβερίου Κλαυδίου Δρούσου, μετὰ τὸ τέλος τοῦ Περουσινικοῦ πολέμου τοῦ ἀποβάντος τοσοῦτον ἀτυχοῦς εἰς τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Ὀκταβιανοῦ, ἐν οἷς εἶχε ταχθῇ τότε καὶ ὁ Δροῦσος, προσφεύγουσα διὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Μ. Ἀντώνιον μετὰ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τοῦ τεκνίου αὐτῆς Τιβερίου, γενομένη ἐν Λακωνίᾳ νύκτα τινὰ περιῆλθεν εἰς μέγαν κίνδυνον ζωῆς ἐν δρυμοῦ τινὸς ἐμπρησμῷ. Sueton. Tiber. c. 6 Δ. Κασσ. 54, 7.

[33] Παυσ. Δ. 31, 3.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῷ Ὀκταβιανῷ καὶ ἄνδρας ἐνόπλους[34]. Δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν ὁ Ἀντώνιος μηδὲν περὶ τῶν πραγμάτων τούτων ἔμαθεν, ἢ ἂν δὲν ἐθεώρησεν ἄξιον τοῦ κόπου νὰ τιμωρήσῃ τὸ θράσος τοῦτο, ἢ ἂν ἴσως οἱ Πελοποννήσιοι ἐκεῖνοι, οἱ μαχόμενοι ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ Ὀκταβιανοῦ, προσῆλθον εἰς τοῦτον μόνον μετὰ τὴν πρώτην τοῦ Ἀγρίππα (κατωτ.) νίκην, λάθρα ἐγκαταλιπόντες τὸν Ἀντώνιον.

Ἐν τούτοις ὁ Ἀντώνιος παραμελήσας νὰ ἐπιτεθῇ ἐγκαίρως ἐν Ἰταλίᾳ ἐναντίον τοῦ μὴ ἔτι ἐπαρκῶς παρεσκευασμένου ἀντιπάλου, προχωρήσαντος ἤδη τοῦ φθινοπώρου τοῦ 32, διεχείμαζεν ἐν Πάτραις καὶ διένεμε τὰς πολεμικὰς αὐτοῦ δυνάμεις εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἰονίου πελάγους[35]. Ἀλλ' ἡ Ἑλλάς, ἔνθα τὸ τρίτον νῦν ἔμελλε νὰ κριθῇ ἡ τύχη τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, καὶ ἔνθα συνηθροίζετο στρατὸς ἐκ δέκα μυριάδων πεζῶν καὶ δωδεκακισχιλίων ἱππέων καὶ στόλος ἐξ ὀκτακοσίων πλοίων (ἐν οἷς 500 πολεμικά), ἔπασχε δεινῶς ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν δυνάμεων τούτων. Περιπλέον, ἡ ἔλλειψις ναυτῶν, ὧν ὁ ἀριθμὸς διαρκοῦντος τοῦ χειμῶνος τοῦ ἔ. 32-31 π. Χ. ἠλαττώθη κατὰ τὸ τρίτον, ἠνάγκασε τὸν Ἀντώνιον, ἰδίως κατὰ τὸ ἔ. 31, νὰ καταστήσῃ βίᾳ καὶ ἀνηλεῶς ναύτας πανταχοῦ ἐν Ἑλλάδι ἄνδρας νεαρούς[36]· πολῖται δὲ ἐπιφανέστατοι (πλὴν ἄλλων καὶ ὁ τοῦ ἱστοριογράφου Πλουτάρχου πρόπαππος Νίκαρχος ὁ Χαιρωνεὺς) ἠναγκάσθησαν ἀνεπιεικῶς «καὶ ὑπὸ μαστίγων ἐπιταχυνόμενοι» νὰ ἐκτελῶσι τὰς τυχαιοτάτας ὑπηρεσίας, καὶ δὴ καὶ σάκκους νὰ κομίζωσι σίτου[37]. Τῆς

[34] Πλουτ. Ἀντων. κ. 67 (ὁ Eckhel D. N. 283 γνωρίζει ἡμῖν τινα ἐν Λακωνίᾳ ἢ ἐν τοῖς παραλίοις τῆς Πελοποννήσου τεταγμένον ὕπαρχον τοῦ Ἀντωνίου, ὀνομαζομενον Σεμπρώνιον Ἀτρατῖνον. Ὅτι τὰ τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἐφρόνουν οἱ Σπαρτιᾶται ἴδ. Παυσαν. Η. 8, 6. Δ. 31, 2. Ἐὰν ὁ Τάκιτος (Annal IV. 43 λέγῃ ὀρθῶς καὶ ὁ Ἀντώνιος ἀληθῶς, ὡς ὁ Καῖσαρ πρότερον, ἐν τῇ μεταξὺ Σπάρτης καὶ Μεσσηνίας παλαιᾷ περὶ Δενθηλιάτιδος ἔριδι (σελ. 590 σημ. 9) ἔκρινε τὴν δίκην ὑπὲρ τῆς Σπάρτης, τοῦτο ἐγένετο ἴσως τῷ 44 π. Χ. ὥστε ἐν τῷ μακρῷ ἔκτοτε διαρρεύσαντι χρόνῳ τὸ τῆς εὐγνωμοσύνης αἴσθημα τῶν Σπαρτιατῶν εἶχε μεγάλως ἐξασθενήσει (περὶ τῶν συμπαθειῶν ὡσαύτως τῶν Κρητῶν πρὸς τὸν Ὀκταβιανὸν ἴδ. κατωτ. κεφ. Ε'. σημ. 49).

[35] Δ. Κασσ. 40, 9. Ζωναρ. Ι. 28 τέλ. Πλουτ. Ἀντων. κ. 60.

[36] Oros. VI. 19. Πλουτ. Ἀντων. κ. 62. 68.

[37] Πλουτ. Ἀντων. 48.

Ἑλλάδος ἡ δυστυχία καὶ ἡ πενία ἐξίκοντο νῦν εἰς τὸ κατακόρυφον.

Ἀρχομένου τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 31 π. Χ., ἤρξατο καὶ ὁ πόλεμος. Ὁ Ἀγρίππας, ὁ τοῦ Ὀκταβιανοῦ τολμηρὸς ναύαρχος μετὰ τῶν ἐλαφρῶν αὐτοῦ στόλων ἠνώχλει κατ' ἀρχὰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας κυριεύσας καὶ τὴν Μεσσηνιακὴν πόλιν Μεθώνην [37α]. Εἶτα δὲ αὐτὸς ὁ Ὀκταβιανὸς ἔχων ὑφ' ἑαυτὸν 80 χιλιάδες πεζῶν καὶ 12 χιλ. περίπου ἱππέων καὶ 250 πλοῖα πολεμικὰ κατώρθωσε νὰ διαβῇ ἀκωλύτως μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως αὐτοῦ τὸν μεταξὺ τοῦ Βρεντησίου καὶ Κερκύρας πορθμὸν καὶ κατέλαβεν ἐν πρώτοις τὸν λιμένα τὸν καλούμενον Γλυκὺν παρὰ τὴν Τορύνην τῆς Ἠπείρου καὶ ἐστρατοπέδευσεν μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῆς σνενῆς χερσονήσου, τῆς χωριζούσης τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἀπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους. Ὁ στόλος ἠγκυροβόλησεν ἐντὸς δύο πρὸς τὸ Ἰόνιον πέλαγος τὸ στόμιον ἐχόντων λιμένων, ὧν ὁ μὲν βορειότερος, ὁ Κόμαρος καλούμενος, ἀπεῖχεν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου στάδια 60 (τρεῖς ὥρας), ὁ δὲ ἕτερος 12 μόνον στάδια (ὑπὲρ ἡμίσειαν περίπου ὥραν) [38]. Νῦν ὁ Ἀντώνιος συνήθροισεν ἐν πάσῃ σπουδῇ τὰς πολεμικὰς αὐτοῦ δυνάμεις ἐν Ἀκαρνανίᾳ καὶ παρὰ τὴν Ἀκαρνανίαν· ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ προηγουμένου ἔτους ἤδη ὑπὸ μεγάλου μέρους τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου αὐτοῦ καταληφθεῖσα [38α] ἐν τῷ ἀκρωτηρίῳ Ἀκτίῳ καὶ παρὰ τοῦτο θέσις, μόνον διὰ στενοῦ τινος πορθμοῦ τοῦ ἐνοῦντος τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον πρὸς τὸ Ἰόνιον πέλαγος χωριζομένη ἀπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ἐγένετο τὸ κέντρον καὶ τὸ κύριον στρατόπεδον τοῦ στρατοῦ τοῦ τῆς Ἀνατολῆς αὐτοκράτορος στρατηγοῦ [39]. Ἐνῷ λοιπὸν αἱ προφυλακαὶ ἀμφοτέρων

[37α] Δ. Κασσ. 50, 11. Ζωναρ. I. 29 ἀρχ. Στράβ. H 359. Oros. VI. 19.

[38] Δ. Κασσ. 50, 11 καὶ 12. Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ. Πλουτ. Ἀντων. κ. 62 κξ. Στράβ. Z'. 324. πρβλ. Flor. II. 21.

[38α] Oros. IV. 19 Δ. Κασσ. 50, 11. 12. Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ.

[39] Δ. Κασσ. 13. Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ. Oros. ἐν εἰρ. τ. Πλουτ. Ἀντων. κ. 62 κξ. Περὶ σημείων τῶν θεῶν καὶ ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἴδ. Δ. Κασσ. 50, 8. 15. Πλουτ. Ἀντων. κ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῶν πρὸς ἀλλήλους ἐχθρικῶν στρατῶν διηγωνίζοντο συχνῶς πρὸς ἀλλήλας ἐν ταῖς ἀκταῖς τοῦ κόλπου τῆς Ἀμβρακίας, ὁ Ἀγρίππας ἐξηκολούθει τὰς τολμηρὰς αὐτοῦ κατὰ θάλασσαν στρατείας κατὰ τὰ νῶτα τοῦ Ἀντωνίου. Δὲν θέλομεν νὰ ἐνδιατρίψωμεν λεπτομερῶς περὶ τὰ τῶν πολλῶν ἐνεργειῶν τῶν ἐχθρικῶν στρατῶν εἰς τὸ ἔνδον τῆς Ἑλληνομακεδονικῆς μεσογείου χώρας καὶ τῶν ἀπειλητικῶν κινήσεων τῶν μετὰ τοῦ Ἀντωνίου κατὰ τοῦ Ὀκταβιανοῦ συμμαχησάντων Γετῶν καὶ Δακῶν (Κεφ. Ε'. Σημ. 61). Ἡ κατάληψις τῆς Λευκάδος, νίκη τις κατὰ θάλασσαν ἐν τῷ στομίῳ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἐναντίον τοῦ ναυάρχου τοῦ Ἀντωνίου Κ. Νασιδίου, ἡ ἅλωσις τῶν Πατρῶν καὶ τῆς νέας Κορίνθου [40], ἦσαν οἱ καρποὶ τῆς ἀπαύστου ἐργασίας αὐτοῦ. Τέλος κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 31 π. Χ. ἡ μεγάλη ναυμαχία τοῦ Ἀκτίου (2 Σεπτεμβρίου 31 π. Χ.), ἧς ἀποτυχία ἀπόδοτέα τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἀθλίαν διαγωγὴν τῆς Κλεοπάτρας, ἔκρινε περὶ τῆς τύχης τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κόσμου. Μετὰ τῆς κοσμοϊστορικῆς δὲ ταύτης κρίσεως συνεδέθη μικρόν τι ἐξόδιον ῥίπτον σπάνιον φῶς ἐπὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν τότε Ἑλλήνων. Τὸν ἀναξιοπρεπέστατα ἐκ τῆς κρισίμου μάχης ἐκφεύγοντα Ἀντώνιον κατεδίωκον ἐν πάσῃ σπουδῇ ἐλαφρά τινα σκάφη τοῦ Ὀκταβιανοῦ· ὁ φεύγων ἀρχιστράτηγος ἀντέστη μετὰ τοῦ στόλου αὐτοῦ κατὰ τῶν καταδιωκόντων καὶ ἀπώθησε τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα. Μόνον μία Λακεδαιμονία τριήρης διοικουμένη ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ ἐκείνου Εὐρυκλέους ἀντέστη, καὶ ὁ σφοδρὸς Σπαρτιάτης ἀπειλητικῶς ἐκράδαινε τὸ ἀκόντιον ἐκ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου ἐναντίον τοῦ Ἀντωνίου. Καὶ ὅτε οὗτος ἐκ τῆς ἄκρας τοῦ πλοίου τῆς Κλεοπάτρας ἠρώτησε: «Τίς οὗτος ὁ διώκων Ἀντώνιον»; «Ἐγώ,

60. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐν Πάτραις τὸ Ἡράκλειον βληθὲν ὑπὸ κεραυνοῦ ἐνεπρήσθη ὁλοσχερῶς.

[40] Δ. Κασσ. 50, 13. 14. 30. Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ. Flor. II. 21. Vellei. II 84. Ἐν Κορίνθῳ τὴν διοίκησιν ἔλαβεν ὕστερον ὁ ἐπίτροπος (procurator) Θεόφιλος, ἀπελεύθερος τοῦ Ὀκταβιανοῦ Πλουτ. Ἀντ. κ. 67 τελ.

εἶπεν, Εὐρυκλῆς ὁ Λαχάρους, τῇ Καίσαρος τύχῃ τὸν τοῦ πατρὸς ἐκδικῶν θάνατον». Ὁ Ἀντώνιος ἀνέμενε βεβαίως ἀγῶνα περὶ ζωῆς καὶ θανάτου· ἀλλὰ τὸν Ἕλληνα ἥρωα ἀπέλιπεν ἐν τῇ ὑστάτῃ στιγμῇ ἡ τόλμη νὰ ἔλθῃ εἰς χεῖρας πρὸς τὸν ἀρχαῖον λέοντα, προὐτίμησε δὲ νὰ ἐπιπέσῃ ἐπὶ τὰ ἄλλα πλοῖα τῆς Κλεοπάτρας, καὶ συνέλαβε πράγματι δύο τούτων, ὧν τὸ ἕν, πρὸς ἰδιαιτέραν πιθανῶς χαρὰν τοῦ υἱοῦ τοῦ Λαχάρους, ἦτο φορτωμένον μετὰ πολυτίμων ποτηρίων καὶ ἐπιτραπεζίων σκευῶν [41]. Οὕτως ἐξέφυγεν ὁ Ἀντώνιος ὑποχωρῶν εὐθὺς διὰ τοῦ Ταινάρου [42] μακρὰν πρὸς νότον, τὸν ἰδιόρρυθμον τοῦτον ἐκδικητὴν αἵματος. Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς ἔκειτο νῦν μέχρι θανάτου ἐξηντλημένη εἰς τοὺς πόδας τοῦ νικητοῦ τοῦ Ἀκτίου.

[41] Πλουτ. Ἀντ. κ. 67. *

[42] Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ. Δ. Κασσ. 51, 5. Πλουτ. Ἀντ. κ. 67.

* Τὸ ἕτερον τῶν πλοίων ἦτο ἡ ἑτέρα τῶν δύο ναυαρχίδων. (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα Αὔγουστον.

Μετὰ τῆς ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ κόλπῳ μεγάλης νίκης τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἔληξεν ὁ πόλεμος, τοὐλάχιστον ὡς πρὸς τὴν δυστυχῆ Ἑλλάδα, καὶ ἀνέτειλε περίοδος χρόνου, καθ' ἣν πάλιν οἱ Ἕλληνες διενοοῦντο σοβαρῶς περὶ τῆς θεραπείας τῶν δεινῶν πληγῶν, ἃς τὰ ὀλεθριώτατα ἐπὶ τῶν δύο τελευταίων γενεῶν γεγονότα εἶχον κατενέγκει κατὰ τῆς χώρας ταύτης. Ἀλλ' ἡ ὄψις, ἣν παρεῖχε τότε ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἑλλάς, ἦτο πανταχοῦ ἀπεγνωσμένη. Ὁ μέγας γεωγράφος συγγραφεὺς τῶν χρόνων τούτων Στράβων ἐπεσκέψατο τὸ θέρος τοῦ 29 π. Χ. (συγχρόνως περίπου τῇ ὁριστικῇ τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἐξ Αἰγύπτου ἐπιστροφῇ), ἐν τῇ ἐξ Ἀνατολῆς εἰς Ἰταλίαν πορείᾳ αὐτοῦ, καὶ τινα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως τὴν νῆσον Γύαρον καὶ τὴν Νέαν Κόρινθον[1]. Ἡ περίφημος μεγάλη γεωγραφικὴ τοῦ Στράβωνος συγγραφὴ δίδωσιν ἡμῖν κατὰ τρόπον ἐκπληκτικὸν μαρτυρίαν καὶ περὶ ὅσων εἶδε τότε ἐν Ἑλλάδι αὐτὸς οὗτος καὶ περὶ ὅσων τότε καὶ ὕστερον ἤκουσε παρ' ἄλλων περὶ τῆς καταστάσεως τῆς χώρας.

Κατὰ τὴν τοῦ Στράβωνος περιγραφήν, ἣν ἄλλαι τινὲς παραδόσεις ἐν μέρει τοὐλάχιστον ἐπικυροῦσιν, ἐν μέρει δὲ συμπληροῦσιν, ἡ πάλαι τοσοῦτον λαμπρῶς ἀκμάζουσα χώρα, ὀλίγων πόλεων ἐξαιρουμένων, ἦτο ἐντελῶς κατεστραμμένη. Ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι ἐν πρώτοις ἡ Ἤπειρος ἀπὸ τῶν φοβερῶν χρόνων τοῦ Αἰμιλίου Παύλου (σ. 282) παρήκμαζε διηνεκῶς βαθύτερον· ἡ

[1] Πρβλ. Στραβ. Η'. 379. Ι. 485 ἰδ. καὶ Grosskurd ἐν Στράβ. Μέρ. Α. σ. προλέγ. 12κξ. 24κξ. καὶ Forbiger, Geogr. d. Alterth. τόμ. 1. σ. 304.

ΔΩΡΕΑ Χ. Γ[illegible]ΑΤΣΙΚΑ

ἐρήμωσις τῆς χώρας καὶ ἡ κατάπτωσις πολλῶν ἀρχαίων πόλεων καὶ κωμῶν, ἰδίως ἐν τῇ μέσῃ καὶ νοτίᾳ μεσογείῳ χώρᾳ, τῆς Ἀμβρακίας μὴ ἐξαιρουμένης, καταπληκτικὰς εἶχε ποιήσει προόδους. Ἐν ταῖς ἀρχαίαις ἑστίαις τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡμιελλήνων Ἠπειρωτῶν ἔβλεπέ τις μᾶλλον ἐρείπια ἢ τόπους οἰκουμένους καὶ «ἔρημος ἡ πλείστη χώρα γεγένηται, ἐκλέλοιπε δέ πως καὶ τὸ μαντεῖον τὸ ἐν Δωδώνῃ»[2]. Αἱ ὀρειναὶ μεταξὺ Μακεδονίας, Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου χῶραι ἔκειντο ἔρημοι[2] καὶ ὁ λαὸς τῶν Δολόπων (σ. 541) εἶχε παύσει τοῦ νὰ ὑπάρχῃ[3]. Ἀκαρνανία καὶ Αἰτωλία σκιὰν ἔτι μόνον ἐδείκνυον τῆς ἀρχαίας δυνάμεως καὶ τοῦ πληθυσμοῦ· μεγάλαι ἐκτάσεις τῶν χωρῶν τούτων ἐχρησίμευον μόνον εἰς ἱπποτομάς[4]. Ἐν τῇ πολυπαθεῖ Θεσσαλίᾳ μόνη σχεδὸν ἡ πρωτεύουσα Λάρισσα διετήρει ἔτι τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς σπουδαιότητα· καὶ ἐν τῇ τῶν Μαγνήτων χώρᾳ μόνη ἡ Δημητριὰς εἶχεν ἔτι τοὐλάχιστον σημασίαν τινά[5]. Καὶ ἐν ταῖς χώραις ταῖς μεταξὺ τῆς Οἴτης, Αἰτωλίας καὶ τῆς Βοιωτικῆς λεκάνης κειμέναις, πλὴν τῆς Ὀζολικῆς πόλεως Ἀμφίσσης καὶ τῆς Λοκρικῆς Ὀποῦντος, καὶ ἡ Φωκὶς ἠδύνατο ἔτι νὰ θεωρηθῇ ὡς χώρα, ἔνθα οὐχ εὐκαταφρόνητα ἔτι ὑφίσταντο λείψανα τῆς παλαιᾶς δυνάμεως[6]. Τοὐναντίον δὲ ἡ Βοιωτία ἦτο ὅλως καταπεπτωκυῖα· ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα πόλις, αἱ Θῆβαι (σ. 490), ἧς ἐσώζοντο ἔτι μόνον αἱ πύλαι καὶ τὰ μνημεῖα, ἦτο σχεδὸν κενὴ ἀνθρώπων· ἴσως ἡ Καδμεία μόνον ᾠκεῖτο ἔτι τότε· ἄλλως κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔσωζον ἔτι σημασίαν τινὰ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ μόνον αἱ Θε-

[2] Στράβ. Ζ'. 322. 325. 327.

[3α] Στράβ. Ζ'. 327.

[3] Ταῦτα λέγει ὁ Παυσανίας (1. 6, 2.) κατὰ Στράβ. Θ'. 434 οἱ Δόλοπες ὑφίσταντο ἔτι ὡς ἔθνος, ἀλλ' οἱ Ἀθαμᾶνες κατ' αὐτόν (αὐτόθι καὶ Θ. 429) δὲν ὑπῆρχον πλέον ὡς ἔθνος ἴδιον· φαίνεται δὲ ὅτι συνεχωνεύθησαν οὗτοι μετὰ τῶν Θεσσαλῶν. Bursian, Geogr. τόμ. 1. σ. 40.

[4] Στράβ. Ι. 450. 460.

[5] Στράβ. Θ. 430. 436.

[6] Πρβλ. Στράβ. Θ. 416 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σπιαι καὶ ἡ Τάναγρα[7]. Ἡ Ἀττικὴ ἐμαρτύρει ἐπὶ μακρὸν ἔτι διὰ τῶν σωρηδὸν ἠρημωμένων αὐτῆς καὶ ἀναστάτων γενομένων χωρίων τὰ ἀποτελέσματα τῶν δεινῶν χρόνων, ὧν τὰς συμφοράς, ὑπέστη ἡ χώρα, ἵνα μὴ εἴπωμεν αὖθις καὶ περὶ τῆς καταπτώσεως τοῦ Πειραιῶς (σ. 490). Ἡ κατάστασις τῶν Μεγάρων πρότερον ἤδη ἐγένετο ἡμῖν γνωστή[7α]. Ἐν Πελοποννήσῳ δέ, ἔνθα τοὐλάχιστον ἐν τῇ Μεσσηνιακῇ, Λακωνικῇ καὶ τῇ βορειανατολικῇ χερσονήσῳ διετηρεῖτο ἔτι καὶ νῦν διηνεκῶς πλῆθος δυνάμεων ζωτικῶν[8], εἶχεν ἰδίως καταπέσει ἡ Ἀρκαδία καὶ ἡ δυτικὴ Ἀχαϊκὴ χώρα. Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ μόνον ἐν Τεγέᾳ (κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα καὶ ἐν Μαντινείᾳ) διετηρήθη τάξις ἀστῶν ἀξιόλογον κεκτημένη δύναμιν· τοὐναντίον δὲ ἡ πρότερον τοσοῦτον λαμπρὰ Μεγαλόπολις ἦτο σχεδὸν τοσοῦτον ἠρημωμένη, ὥστε ἡ ἀντίθεσις ἡ μεταξὺ τῆς μεγαλοπρεποῦς οἰκοδομίας τῆς πόλεως πρὸς τὴν ἐρήμωσιν αὐτῆς ἐγένετο παροιμιώδης, καὶ ἡ πρότερον τοσοῦτον ἐξυμνουμένη πρωτεύουσα πόλις τῆς Νέας Ἀρκαδίας κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἀντωνίνων κατὰ μέγιστον μέρος ἔκειτο ἐν ἐρειπίοις[9] καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν ἀρχαιόθεν περιφήμων πόλεων τῆς χώρας ταύτης χωρία, οἷα ὁ Ὀρχομενός, Ἠραία, Κλείτωρ, Φενεός, Στύμφαλος, Μαίναλος, Μεθύδριον, Καρυαὶ καὶ Κύναιθα ἔκειντο τότε ἐν ἐρειπίοις· τοὐναντίον δὲ μέγας χῶρος ὑπῆρχε εἰς νομὴν ἵππων καὶ ὄνων[10]. Ἐν Ἀργολίδι, ἔνθα ἰδίως τὸ Ἄργος (ἴδ. κατωτ.) διετέλει ἔτι ἐν ἀνεκτῇ καταστάσει, τὰ πράγματα

[7] Στράβ. Θ. 403. 410. Παυσαν. Θ. 7. 4.

[7α] Ἐν παρόδῳ ἀναφέρομεν ὅτι τὸ μικρὸν πετρῶδες νησίδιον Μινώα εἶχεν ἐνωθῇ τότε πρὸς τὴν ἀπέναντι ἤπειρον καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ἀκρόπολις τοῦ ἐπινείου Νισαίας· Στράβ. Θ. 391. Παυσαν. Α. 44, 5 καὶ ἴδ. Bursian, Geogr. τ. 1. σ. 379 κξ. καὶ περὶ Ἀττικῆς ἴδ. Στράβ. Θ. 396. 398.

[8] Πρβλ. ἐν τούτοις Στράβ. Η'. 362.

[9] Στράβ. Η. 388.* Παυσαν. Η. 33. 1.

[10] Στράβ. Η. 388. Τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἐν εἰρ. τ. ὅτι καὶ ἡ Μαντίνεια τότε εἶχε καταπέσει ἐντελῶς, ἀναιρεῖται ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐν σ. 601 σημ. 31 καὶ κατωτέρω σημ. 55 παρατεθέντων χωρίων (περὶ τῶν Ἀρκαδικῶν ὄνων καὶ ὑῶν ἴδ. καὶ Varro I. 457).

* Ἡ ἀντίθεσις ἐν τῇ παροιμίᾳ κεῖται μᾶλλον μεταξὺ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς πραγματικῆς καταστάσεως τῆς πόλεως «ἐρημία μεγάλη 'στὶν ἡ Μεγάλη πόλις». (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

παρεῖχον ὄψιν κρείσσονα· ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχαίᾳ χώρᾳ τῶν κυρίως Ἀχαιῶν μόνον τὰ ἀνατολικὰ τμήματα τὰ μεταξὺ Αἰγίου καὶ Σικυῶνος διετηροῦντο μέχρι τινὸς ἀκμάζοντα, ἐνῷ ἐν τοῖς δυτικοῖς τμήμασι, ἰδίως ἐν ταῖς ἐπικρατείαις τῶν Πατρῶν καὶ τῆς Δύμης τὰ πάντα ἦσαν εἰς κατάπτωσιν[11]. Καί, ἐνῷ αἱ λεγόμεναι Ἰόνιοι νῆσοι διετέλουν ἐν καλῇ καταστάσει[12], αἱ τοῦ Αἰγαίου πελάγους νῆσοι περιῆλθον ἐπὶ μᾶλλον εἰς ἐρήμωσιν ἢ ἀπαγρίωσιν, ἥτις, ὡς θέλομεν δείξει βραδύτερον, κατέστησεν αὐτὰς καταλληλοτάτας εἰς τὸ νὰ χρησιμεύωσιν ὡς σταθμοὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους μεγιστᾶνας, τοὺς ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις τῆς αὐτοκρατορίας ἀθρόους εἰς σκληρὰν καταδικαζομένους ἐνταῦθα ἐξορίαν[12α]. Τὴν ἀρχέτυπον κατάστασιν καὶ τὸν βίον τῶν δασῶν τὸν διατηρούμενον ἔν τισι δρυμώδεσι καὶ ὀρειναῖς χώραις τῆς Εὐβοίας[12β], περὶ οὗ διηγεῖται ἡμῖν ὁ Δίων Χρυσόστομος κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ, δὲν περιγράφομεν ἔτι ἐνταῦθα. Ἀλλὰ παρατηροῦμεν ἐν τούτοις ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις κατὰ τὴν τοῦ Στράβωνος μαρτυρίαν ἡ ὑπὸ ἁλιέων οἰκουμένη νῆσος Γύαρος ἕνεκα τῆς ἀθλιότητος τῶν χρόνων τούτων εἰς τοσαύτην εἶχε περιέλθει πενίαν καὶ ἐρήμωσιν, ὥστε τῷ 29 π. Χ. σύμπαντες οἱ κάτοικοι δὲν ἦσαν εἰς κατάστασιν νὰ συναγάγωσι τὸν ἐξ

[11] Πρβλ. σ. 617.

[12] Πρβλ. Στράβ. Ι'. 455. 457.

[12α] Τοιαῦται νῆσοι ἦσαν ἡ Σκίαθος, Σέριφος, Ἀμοργός, Γύαρος, Δονοῦσσα, Σίκινος, Κύθνος καὶ ἄλλαι τινές. Senec. consol. ad Helviam. c. 6. Juvenal. Sat. I. 73. Tacit. Annal. II. 85. III. 68. 69. IV. 13. 21. 30. Πλουτ. περὶ Φυγῆς 7. 8. Ross. Archäol Aufs. τόμ. 2. σ. 485. Reisen auf den griech. Inseln I. σ. 5, 5. 115, 24. II. σ. 170. O. Müller, Aeginet σ. 193. Ἡ Δῆλος (πρβλ. σ. 491 καὶ 510-511), ἦτο ὡς γνωστόν, σχεδὸν ὁλοσχερῶς ἠρημωμένη· ἄλλαι νῆσοι ἠνωρθώθησαν πάλιν, ἰδίως ἡ Ἀμοργὸς (τόμ. 2)· ἡ Νίσυρος ἤνθει καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Στράβωνος. Ι. 488· ἰδίως ἕνεκα τῆς ἐμπορίας τοῦ μυλίτου λίθου. Εἰς τὴν Τῆνον δὲ συνήρχετο ἔτι ἱκανὸν πλῆθος τῶν ἀστυγειτόνων πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ αὐτόθι ἱεροῦ τοῦ Ποσειδῶνος μετὰ τοῦ περὶ αὐτὸ ἀξιοθεάτου ἄλσους (τοῦ δευτέρου κατὰ τὸ κάλλος μετὰ τὸ τοῦ περιφήμου ἐν Βραγχίδαις παρὰ τὴν Μίλητον ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος) καὶ πρὸς τέλεσιν θυσιῶν ἐν τῇ αὐτόθι τελουμένῃ ἑορτῇ (τοῖς Ποσειδωνίοις). Στραβ. Ι. 487. ΙΔ. 634.

[12β] Ἡ Χαλκὶς καὶ ἡ Ἐρέτρεια διετέλουν ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου, κατὰ Στράβωνα (Ι. 446. 448), ἐν καταστάσει ἀνεκτῇ. («Νυνὶ μὲν οὖν ὁμολογουμένη ἡ Χαλκὶς φέρεται τὰ πρωτεῖα καὶ μητρόπολις αὕτη λέγεται τῶν Εὐβοέων, δευτερεύει δ' ἡ Ἐρέτρια»)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

150 δραχμῶν ἐτήσιον φόρον τῆς νήσου[13]· ὁ μειωθεὶς δὲ πληθυσμὸς τῶν κατοίκων δὲν ἠδύνατο πλέον οὐδὲ κατὰ τῶν μυῶν ν' ἀμύνηται[14]. Ἄλλαι νῆσοι, ὡς ἡ παρὰ τὴν Σάμον Ἰκαρία, εἶχον καταντήσει ἔρημοι νομαί[15], καὶ ἐν τῇ ἀσιατικῇ δὲ παραλίᾳ χώρᾳ ἡ πόλις Μυοῦς εἶχεν ἐγκαταλειφθῇ ὑπὸ τῶν κατοίκων ἕνεκα τῆς ἀφορήτου πληγῆς τῶν κωνώπων[16]. Καὶ πρὸς τὴν ζοφερὰν ταύτην περιγραφὴν τῆς κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς Καισαρικῆς μοναρχίας καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος συμφωνοῦσι, καθὰ εἴπομεν, καὶ ἄλλαι τινὲς μεμονωμέναι σημειώσεις ἄλλων συγγραφέων[17]. Ἐν τούτοις πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ἐξ ἄλλου ὅτι τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, ὅστις ὡς αὐτόπτης ἐπὶ βραχὺ μόνον εἶδε τὰ τῆς Ἑλλάδος[18α], καὶ διὰ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης ἐστηρίζετο τὸ πλεῖστον ἐπὶ τῶν ὑπὸ ἄλλων συγχρόνων ἀναφερομένων, ἐντεῦθεν δὲ ἐξέθηκε τὰ περὶ Ἑλλάδος μόνον ἐν γενικοῖς διαγράμμασι χωρὶς νὰ σκιαγραφήσῃ πανταχοῦ ἐν τῇ θλιβερᾷ εἰκόνι μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας τὰ κατὰ τὴν μείζονα ἢ ἧσσονα ἐρήμωσιν τῆς χώρας, εἰσὶ λίαν ὑπερβολικὰ ἐν πολλοῖς, ὥστε, ἐκτός τινων κατ' ἰδίαν ἀνακριβειῶν[18], ἰδίως τῶν λεγομένων περὶ ὁλοσχεροῦς καταστροφῆς ἢ εἰς γῆν καταδύσεως πολλῶν πόλεων, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερόμενα δὲν πρέπει νὰ νοηθῶσι κατὰ γράμμα. Ἐν πολλαῖς περιπτώσεσι πρέπει νὰ νοήσωμεν ὅτι πρόκειται ἁπλῶς περὶ ἐφημέρου σχεδὸν παντελοῦς ἐρημώσεως ἢ περὶ καταπτώσεως ἀρχαιόθεν περιφήμων πόλεων εἰς κατάστασιν κώμης[19]. Ἡ εὐρεῖα περι-

[13] Στράβ. Ι. 485.

[14] Πρβλ. Ἀντιγ. Περὶ θαυμ. κ. 21. Plin. N. H. VIII. 29 (43), 104.

[15] Στραβ. ΙΔ. 639. Ι'. 488.

[16] Παυσαν. Ζ'. 2, 7 πρβλ. Στραβ. ΙΔ. 639. Ι'. 488.

[17] Πρβλ. πλὴν τῶν κατὰ Παυσανίαν ἤδη εἰρημένων, ἰδίως Senec. Epist. 91.

[18α] Πρβλ. Ross, Arch. Aufs. τ. 2. σ. 442 κξ. Curtius, Pelop. τ. 1. σ. 119 κξ.

[18] Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος περὶ Μαντινείας λ. χ. πλημμελῶς λεγομένων ἐγένετο ἤδη λόγος ἐν τῇ 10 σημ.

[19] Τὴν ἰδίαν τοῦ Στράβωνος περὶ τῶν τοιούτων θεωρίαν ἴδ. παρ' αὐτῷ Θ. 434. * πρβλ. τὰ λαμπρῶς περὶ τῶν τοιούτων ὑπὸ τοῦ Κουρτίου εἰρημένα, Pelop. τόμ. 1. σ. 81-84, καὶ Kuhn, Städt. Verf. τόμ. 2. σ. 65 κξ. 76 κξ.

* Τὸ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἄνωθι μνημονευόμενον χωρίον τοῦ Στράβωνος ἀναφερόμε-

γραφὴ τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ Παυσανίου κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος, περὶ ἧς θέλομεν διαλάβει ἐν οἰκείῳ χρόνῳ, δείκνυσιν ἡμῖν λίαν σαφῶς ὅτι ἡ ἐπιμονή, μεθ' ἧς οἱ Ἕλληνες συνῴκιζον πάντοτε ἐκ νέου πόλεις ἠρημωμένας ἢ κατεστραμμένας, καὶ μεθ' ἧς ἐνέμενον εἰς τὰς ἀρχαίας τοπικὰς παραδόσεις καὶ νόμιμα, δὲν εἶχεν ἐκλίπει οὐδὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς βαθείας ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς καταπτώσεως καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἐπικρατοῦσαν ὁρμὴν τῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν μεταναστεύσεως, ὅτι, κατ' ἀκολουθίαν, ἡ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἐν ζωηροῖς χρώμασι διδομένη περιγραφὴ παροδικῶς μόνον ἀληθεύει, ὅτι δὲ τοὐναντίον ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἤρξατο βαθμιαία τις, βεβαίως λίαν βραδεῖα, ἀνόρθωσις τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς βαθυτάτης πτώσεως αὐτῆς.

Ἡ ἐξίχνευσις τῆς βαθμιαίας ταύτης ὑπὸ τὴν τῶν Καισάρων ἀρχὴν ἀναβιώσεως τῆς Ἑλλάδος ἀνάγεται εἰς τὰ ζητήματα τὰ λυθησόμενα ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ βιβλίου τούτου. Ἐνταῦθα δὲ πρέπει τελευτῶντες νὰ παράσχωμεν τὴν εἰκόνα μόνον τῆς νέας καταστάσεως τῶν πραγμάτων, εἰς ἣν εἰσῆλθεν ἡ ἀρχαία τῶν Ἑλλήνων χώρα διὰ τῆς ἐν ταῖς ἀκταῖς τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Αἰγύπτου ἐπιτελεσθείσης περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους κρίσεως. Ὁ τελευταῖος μεταξὺ τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Ὀκταβιανοῦ πόλεμος, καθὰ εἴπομεν ἀνωτέρω, εἶχε συμπληρώσει τὴν συμφορὰν τῆς Ἑλλάδος καὶ κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ ψυχρὸς Ὀκταβιανὸς βαθέως συνεκινήθη ἐκ τούτου. Οὗτος εὐθὺς μετὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐν Ἀκτίῳ νίκην, διαδραμὼν τὴν Ἑλλάδα, τὰς ἐνταῦθα ὑπ' αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Ἀντω-

νον μᾶλλον εἰς ἔκλειψιν φυλῶν ἀρχαιοτάτων μυθικῶν διὰ συγχωνεύσεως μετ' ἄλλων ἢ εἰς ἐξαφάνισιν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐρήμωσιν τῆς χώρας ἔχει οὕτω: «ἐκλελοιπέναι δὲ νῦν ἱστοροῦνται· τὴν δ' ἔκλειψιν διττῶς ἀκουστέον· ἢ γὰρ ἀφανισθέντων τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς χώρας τελέως ἠρημωμένης, ἢ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐθνικοῦ μηκέτι ὄντος, μηδὲ τοῦ συστήματος διαμένοντος τοιούτου· ὅταν οὖν ἄσημον τελέως ᾖ τὸ λειπόμενον νυνὶ σύστημα, οὐκ ἄξιον μνήμης τίθεμεν οὔτ' αὐτὸ οὔτε τοὔνομα τὸ μεταληφθέν, ὅταν δ' ἔχῃ τοῦ μεμνῆσθαι δικαίαν πρόφασιν, λέγειν ἀναγκαῖον τὴν μεταβολήν». (Σ. Μ.)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νίου ἱδρυθείσας ἀποθήκας σίτου ἐπέτρεψε νὰ νέμωνται οἱ λιμώττοντες καὶ πενόμενοι Ἕλληνες[20], καὶ ἐφήρμοσε πανταχοῦ τὰ ὑπὸ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων ὑπαγορευόμενα μέτρα· ἀφοῦ δὲ ἐμυήθη ἐν Ἀθήναις τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια[21], διεχείμασεν ἐν Σάμῳ[22]. Ἡ ταχεῖα, ἀπὸ τῆς στάσεως μέρους τῶν παλαιμάχων αὐτοῦ προελθοῦσα, ἀπὸ Σάμου εἰς Ἰταλίαν ἐν χειμῶνι τοῦ 31 μετάβασις τοῦ Ὀκταβιανοῦ, καθ' ἣν δὶς κατὰ τὸν πλοῦν, μεταξὺ Πελοποννήσου καὶ Αἰτωλίας, καὶ ἐν ταῖς πετρώδεσι παραλίαις τῆς βορείας Ἠπείρου πολλὰ ὑπέστη ἐκ τρικυμιῶν[23]· ὡς καὶ ἡ μετά τινας ἑβδομάδας ἀπὸ Βρεντησίου διὰ Κορίνθου καὶ Ῥόδου εἰς Συρίαν[24] πρὸς ὁλοσχερῆ καταστροφὴν τοῦ Ἀντωνίου γενομένη πορεία αὐτοῦ· τέλος δὲ ἡ διὰ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους 29[25] εἰς Ἰταλίαν ἐπάνοδος· ταῦτα πάντα οὐδὲν καθ' ἑαυτὰ μέγα διαφέρον παρέχουσιν ἡμῖν. Ἀλλ' οἱ εὐθὺς τῇ τοῦ Ἀκτίου μάχῃ ἐπακολουθήσαντες χρόνοι διὰ τοῦτο ἔλαβον ἔξοχον ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα σημασίαν, ὅτι τότε (καὶ τοῦτο ἦτο ἄμεσον ἀποτέλεσμα τοῦ μεγάλου περὶ μοναρχίας Ῥωμαϊκοῦ πολέμου) ἐτέθη ἡ βάσις πρὸς νέας ἐν Ἑλλάδι κτίσεις πόλεων, αἵτινες ἐπὶ αἰῶνας ἐπέδρασαν σπουδαίως ἐπὶ τὴν κατάστασιν τῶν Ἑλλήνων. Ὡς γνωστὸν ἕνεκα τῶν βαρέων ἐσωτερικῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἀγώνων τὰ τῆς ἰδιοκτησίας ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ εἶχον περιέλθει ἀπὸ τοῦ ἔ. 43 εἰς δεινὴν ἀταξίαν καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ἀπονείμῃ

[20] Πλουτ. Ἀντων. κ. 68.

[21] Δ. Κασσ. 51, 4 ἀρχ. 54, 9. (πρβλ. Πλουτ. Ἀντ. κ. 68). Sueton. Octavian. c. 93. Ἐν Ἀθήναις τότε ἐθανατώθη ὁ γνωστὸς ἡμῖν (σ. 588) Κάσσιος ὁ Παρμήσιος, εἷς τῶν φονέων τοῦ Καίσαρος. Valer. Max. I. 7, 7. Drumann τ. 3. σ. 732. τόμ. 2 σ. 163.

[22] Suet. Octav. c. 17.

[23] Suet. ἐν εἰρ. τ.

[24] Ἕνεκα τῶν χειμερινῶν θυελλῶν ὁ τοῦ Ὀκταβιανοῦ στόλος ἐκομίσθη διὰ τῆς γνωστῆς ἀρχαίας κατὰ ξηρὰν ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ ὁδοῦ, τῆς λεγομένης διολκοῦ. Δ. Κασσ. 51, 5 Ζωναρ. I. 30. Τότε δὲ καὶ εἷς τῶν τοῦ Καίσαρος φονέων, ὁ Π. Τυρύλλιος, ὅστις κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τὸν περατωθέντα διὰ τῆς ἐν Φιλίπποις μάχης εἶχε καταστρέψει ἐν Κῷ, χάριν ναυπηγίας, τὸ ἐνταῦθα ἱερὸν ἄλσος τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἐθανατώθη ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὀκταβιανοῦ. Δ. Κασσ. 51, 8. Valer. Max. I. 1, 19.

[25] Δ. Κασσ. 21. Ζωναρ. I. 31. Oros. VI. 19.

ἐγγείους ἰδιοκτησίας ἔνθεν μὲν εἰς πολλοὺς ἀπὸ τοῦ 43 καὶ 42 οἰκίας καὶ ἀγρὸν ἀπολέσαντας Ἰταλούς, ἔνθεν δὲ εἰς πολλὰς χιλιάδας τῶν ἑαυτοῦ νικηφόρων παλαιμάχων πρὸς ἀντάμειψιν τῶν πολυετῶν πολεμικῶν αὐτῶν ἔργων. Οὕτω δὲ ἤρξατο ὁ νεαρὸς Καῖσαρ καὶ ἐνταῦθα, μετὰ τὴν χείρωσιν τοῦ Ἀντωνίου, νὰ ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τοῦ θετοῦ αὐτοῦ πατρός, κατὰ τρόπον μεγαλουργόν· ἤρξατο δὲ καὶ ἡ ἀθρόα ἐκείνη ῥωμαιοφώνων πολιτῶν καὶ μάλιστα παλαιμάχων ἀποίκων εἰς τὴν Ἑλληνομακεδονικὴν χερσόνησον μετοίκησις, ἥτις τοσοῦτον προήγαγεν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τὸ ἀφομοιωτικὸν σύστημα τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ πρώτη καὶ περιφημοτάτη τῶν νέων τούτων ἀποικιῶν ἦτο ἡ Νικόπολις (καὶ Ἀκτία Νικόπολις, Actia Nicopolis, καλουμένη), ἱδρυθεῖσα τῷ 30 π. Χ.[26] εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης τοῦ Ἀκτίου ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ, ἐν ᾗ ὁ Ὀκταβιανὸς εἶχε στήσει τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ. Ἡ ὑψηλὴ θέσις, ἐν ᾗ εἶχε σκηνώσει ὁ Ὀκταβιανός, ἐστρώθη διὰ λίθων τετραγώνων· τὸν ἰδιαίτερον δὲ καλλωπισμὸν τῆς θέσεως ταύτης ἀπετέλεσαν ἱκανὰ σιδηρᾶ ἔμβολα ἐκ τοῦ στόλου τοῦ Ἀντωνίου, ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ τέλος οἱ χαλκοῖ ἀνδριάντες τοῦ Εὐτύχου καὶ τοῦ Νίκωνος, τοῦ ὀνηλάτου καὶ τοῦ ὄνου αὐτοῦ, πρὸς οὓς εἶχε συναντήσει ὁ Ὀκταβιανὸς τὴν πρωΐαν τῆς ἡμέρας τῆς μεγάλης μάχης, καὶ ὧν τὰ ὀνόματα νίκην καὶ εὐτυχίαν ἐπαγγελλόμενα, θεωρηθέντα ὡς οἰωνὸς προαγγέλλων νίκην, περιεποίησαν νῦν αὐτοῖς τὴν τιμὴν τοῦ εἶναι σύμβολα τῆς νέας πόλεως (τοὺς ἀνδριάντας τούτους μετὰ πολλοὺς αἰῶνας εἶδεν ὁ Ζωναρᾶς ἔν τινι θεάτρῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως). Ὁ λιμὴν Κόμαρος καὶ ὁ ἕτερος ἐγγυτέρω λιμὴν (σ. 603) ἐγένοντο νῦν λι-

[26] Zumpt, Comm. Epigr. τόμ. 1. σ. 376. Bursian, Geogr. I. σ. 32 κξ. καὶ 114. Τὸ ἔτος τῆς κτίσεως, τῆς ἀρξαμένης πιθανῶς εὐθὺς μετὰ τὴν νικηφόρον μάχην, κατὰ χρον. Κασσιοδ. ἐκδοθὲν ὑπὸ Mommsen (σ. 626) * εἶναι τὸ 724 κ. Ρ (=30 π. Χ.) κατὰ Εὐσεβ. χρον. (ἔκδ. Aucher. τόμ. 2. σ. 257) Ὀλυμπ. 188. κατὰ Hieronym. παρὰ Roncall. I. σ. 440. Ὀλυμπ. 187) ἴδ. Δ. Κασσ. 51, 1. Ἰωσηππ. Ἀρχ. ΙΘ. 5, 3. Tacit. Ann. II 53. V. 10 Pompon. Mel. II 3, 10. Tabul. Peutinger. καὶ Ἡσυχ. Μιλησ. χρον. ἱστ. ἀποσπ. βιβλ. Ε. 2. ἀρχ. (παρὰ C. Müller. f. h. Gr. IV. σ 145).

* Τὰ χρονικὰ τοῦ Κασσιοδώρου ἐξεδόθησαν ὑπὸ Mommsen ἐν «Abhandlungen der sächsischen Gesellsehaft der Wissenschaften». τόμ. 8. 1871. (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μένες τῆς Νικοπόλεως. Ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ Ἀκτίου ἀκρωτηρίου κείμενος ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος εὐρύνθη σημαντικῶς· ἱκανὰ πλοῖα κυριευθέντα ἐκ τοῦ στόλου τοῦ Ἀντωνίου καθιερώθησαν εἰς τὸν θεὸν ὡς νικητήρια δῶρα τοποθετηθέντα ἐν τοῖς νεωρίοις τοῖς κειμένοις ἐν τῇ ἀκτῇ παρὰ τὴν ὑπωρείαν τοῦ ἀκρωτηρίου. Τέλος ὁ Ὀκταβιανὸς ἵδρυσε πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀκτίου Ἀπόλλωνος καὶ πρὸς ἀνάμνησιν τῆς κοσμοϊστορικῆς αὐτοῦ νίκης νέον ἀγῶνα πανηγυρικὸν μετὰ μουσικῶν, ναυτικῶν καὶ γυμναστικῶν ἀγωνισμάτων καὶ μετὰ δρόμου, τὰ «Ἄκτια» δηλονότι, τελούμενα κατὰ πενταετίαν, ὡς φαίνεται, κατὰ τὴν ἐνιαύσιον ἡμέραν τῆς μεγάλης μάχης, συναφθέντα ὡς πέμπτος ἀγὼν εἰς τοὺς τέσσαρας ἀρχαίους ἐθνικοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων [27]. Ἀλλ' ὁ Ὀκταβιανὸς δὲν ἠρκέσθη νὰ πέμψῃ Ῥωμαίους μόνον ἀποίκους εἰς τὸν πορθμὸν τοῦ Ἀκτίου [28α]· ἀλλ' ἀποβλέπων πρὸς τὴν ὡς ἔνεστι ταχίστην πρόοδον τῆς εὐημερίας τῆς νέας πόλεως ὑπεχρέωσε τὸν λαὸν τῶν πλησίον κειμένων

[27] Στράβ. Ζ. 325. Δ. Κασσ. 50, 12. 51. 1. Sueton. Octav. c. 18 καὶ 96. Ζωναρ. Ι. 30 ἀρχ. Πλουτ. Ἀντων. κ. 62. 65. Ἀνθολ. (ἔκδ. Jacobs) τόμ. 2. σ. 203 Eckhel. D. N. II. σ. 165 κξ. Κατὰ Στράβωνα (ἐν εἰρ. τ.), καθ' ὃν οὗτος ἔγραφε χρόνον, τὰ ὑπὸ τὸ Ἄκτιον ἀνατεθέντα εἰς τὸν Ἀπόλλωνα πλοῖα κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ πυρός. * Τὰ Ἄκτια (Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1068. 1720) ἦσαν κυρίως ἐπέκτασις ἑορτῆς τελουμένης ἤδη πρότερον ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ (ἐπὶ γῆς Ἀκαρνάνων παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἀκτίου Ἀπόλλωνος). Ἤρξαντο δὲ τὸ πρῶτον τὰ Ἄκτια τῷ 729 κ. Ρ. (= 28 π. Χ.), ἐτελοῦντο δὲ καὶ ἐν Ῥώμῃ. Pauly R. E. τόμ. 1. σ. 2002. Becker-Marquardt R. A. τόμ. 4. σ. 482 Preller. Römisch. Mythol. ἔκδ. 2. σ. 274 καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις Mommsen. Monum. Ancyr. σ. 26. Οἱ Ἀκτιακοὶ ἀγῶνες τῆς Νικοπόλεως (περὶ τῆς ἀρχαιοτέρας ἑορτῆς ἴδ. ἔτι Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Ἄκτια) ἐτέθησαν ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐν ἴσῃ μοίρᾳ πρὸς τοὺς Ὀλυμπιακούς· ἐγίνετο δὲ χρῆσις χρονολογίας κατὰ τὰς Ἀκτιάδας ὡς κατὰ τὰς Ὀλυμπιάδας, καὶ οἱ νικηταὶ οἱ ἐν τοῖς Ἀκτίοις ἐκαλοῦντο Ἀκτιονῖκαι ἀπολαύοντες τῶν αὐτῶν πρὸς τοὺς Ὀλυμπιονίκας τιμῶν. Πρβλ. Böckh. C. I. τόμ. 3. ἀρ. 5804 σ. 730 (καὶ ἀρ. 4472).

[28α] Τὴν ἀρχικὴν διάκρισιν Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων οἰκιστῶν ἐν τῷ νέῳ κτίσματι ὑπαινίσσεται ὁ Πλίνιος (N. H. IV. 1, (2), 5. Zumpt C. E. τόμ. 1. 1. σ. 376. 473. πρβλ. Bursian ἐν εἰρ. τ.

* Τὸ τοῦ Στράβωνος χωρίον λέγει ἀκριβέστερον «καὶ ὑπ' αὐτῷ (τῷ λόφῳ) πεδίον ἄλσος ἔχον καὶ νεώρια, ἐν οἷς ἀνέθηκε Καῖσαρ τὴν δεκαναύαν, ἀκροθίνιον ἀπὸ μονοκρότου μέχρι δεκήρους· ὑπὸ πυρὸς δ' ἠφανίσθαι καὶ οἱ νεώσοικοι λέγονται καὶ τὰ πλοῖα». (Σ. Μ.)

ἑλληνικῶν πόλεων καὶ χωρῶν νὰ μετοικήσῃ ἀθρόος εἰς Νικόπολιν. Ἡ Ἀμβρακία τῆς Ἠπείρου, τὸ Ἄργος τὸ Ἀμφιλοχικόν, αἱ Ἀκαρνανικαὶ πόλεις Λευκάς, Ἀνακτόριον καὶ Θύριον, ἡ Καλυδὼν καὶ ἡ λοιπὴ Αἰτωλία ἠναγκάσθησαν νὰ στερηθῶσι μεγάλου μέρους τῶν ὑπαρχόντων ἔτι κατοίκων αὐτῶν, ἵνα κατοικίσωσι τὸ νέον κτίσμα τὸ προσλαβὸν οὕτως ἀρχῆθεν χαρακτῆρα ἐξόχως ἑλληνικόν [28]. Τὸ βίαιον τοῦτο μέτρον, οὗ μόνον σημαντικὴ μοῖρα τῶν Αἰτωλῶν ἀπηλλάγη μετοικήσασα εἰς τὴν Λοκρικὴν Ἄμφισσαν [29], ἐξετελέσθη τοσοῦτον συστηματικῶς, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ τῶν θεῶν ἀγάλματα καὶ τὰ καλλιτεχνήματα τῶν κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐρημουμένων χωρίων ἐκομίσθησαν εἰς τὴν Νικόπολιν. Ὁ νέος κύριος τοῦ κράτους ἔδειξεν ἄλλως ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ τοσαύτην αὐθαιρεσίαν, ὥστε τινὰ τῶν ἔργων τῆς τέχνης ἐδωρήσατο κατ' ἀρέσκειαν αὐτοῦ εἰς ἄλλας πόλεις (ἴδ. κατωτ.), ὡσεὶ ταῦτα ἦσαν λεία πολέμου[30]. Ὁπωσδήποτε ὁ τοιοῦτος τρόπος συνοικισμοῦ εἶχε χαρακτῆρα λίαν ἐπικίνδυνον. Ἡ ἀτυχὴς πεῖρα τῶν γενομένων πρὸ πολλῶν δεκαετηρίδων ἐν Ἀρκαδίᾳ κατὰ τὴν κτίσιν τῆς Μεγαλοπόλεως ἐπανελήφθη καὶ ἐνταῦθα καὶ δὴ ἐν μείζονι μέτρῳ· ἡ δὲ εἰς μίαν πόλιν συγκέντρωσις λαοῦ εὐρέως διεσπαρμένου ἐπέδρασε σφόδρα ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τὴν καλλιέργειαν καὶ τὴν οἴκησιν τῶν περικειμένων χωρῶν, φαίνεται δὲ ὅτι καὶ συνετέλεσεν οὐσιωδῶς εἰς τὸ νὰ περιστῶσι τὰ μνημονευθέντα μέρη τῆς μέσης Ἑλλάδος εἰς τὸν βαθμὸν ἐκεῖνον τῆς ἐρημώσεως, ἧς ὁ Στράβων (σ. 605 κξ.) τοσοῦτον ζοφερὰν παρέστησε τὴν εἰκόνα. Ἐν τούτοις, ἐξ ἄλλου ἡ κτίσις πόλεως μεγάλης ἐπὶ θέσεως τοσοῦτον προσφυοῦς εἰς

[28] Πρβλ. Παυσαν. Ε'. 23, 2. Ζ'. 18, 6. 21, 1. Ι. 38, 2. Ἀντιπατ. Ἀνθολ. Παλατ. Θ. 553. Δ. Κασσ. 51, 1. Στραβ. Ζ'. 325. Ι. 450.

[29] Παυσ. Ι. 38, 2. Ἄξιον νὰ μνημονευθῇ ἐνταῦθα ὁ Αἰτωλὸς καλλιτέχνης, ὁ ζωγράφος Μ. Λύδιος Ἑλώτας, ὁ ζῶν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου καὶ ναόν τινα ἐν Ἀρδέᾳ ἐπικοσμήσας δι' εἰκόνων παριστωσῶν διαφόρους τοποθεσίας. Plin. N. H. XXXV. 10, (37), 115· ἀλλ' ὁ Sillig περὶ τοῦ μνημονευθέντος χωρίου τοῦ Πλινίου λέγει ὅτι ἡ γραφὴ τῶν ἐν αὐτῷ ὀνομάτων δὲν εἶναι ἀσφαλής.

[30] Παυσ. Ζ. 18, 6. 21, 1.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

συγκοινωνίαν, ἰδίως τὴν πρὸς τὴν δύσιν, ἦτο ἐπίνοια εὐτυχής. Ὁ βραδέως φθίνων λαὸς τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος βιαίως ἀποσπασθεὶς ἐκ τῆς ἀφανοῦς αὐτοῦ ἐν κώμαις καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ πεπτωκυίαις πόλεσιν ὑπάρξεως καὶ ἀθρόος μεθ' ὅλων τῶν ὑπολειπομένων ἔτι εἰς αὐτὸν στοιχείων δυνάμεως συσπειρωθείς, ἀνέπτυξεν ἅπαξ ἔτι μέρος τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ δυνάμεων πρὸς ἐμψύχωσιν νέων ἀποικιῶν. Ἡ Νικόπολις προικισθεῖσα μετὰ εὐρυτάτης, ἰδίως καὶ τμήματα μεγάλα τῆς Ἀκαρνανίας περιλαμβανούσης, περιοχῆς καὶ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου καὶ ἐκ πολιτικῆς ἐπόψεως πολλαχῶς τιμηθεῖσα (ἴδ. κατωτ.), γενομένη δὲ πρωτεύουσα τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῆς νοτίου Ἠπείρου ἔλαβεν ἐπίδοσιν ταχεῖαν καὶ εὐτυχῆ, ὡς ἤδη ὁ Στράβων ὁ σύγχρονος διηγεῖται [31], καὶ ἡμιλλᾶτο ἵνα διὰ τῆς αἴγλης τῶν νέων λαμπρῶν αὐτῆς κτιρίων ὑπερβάλῃ κατὰ τὴν τιμὴν τὰς γηρασκούσας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τοῖς κτιρίοις δὲ τούτοις διεκρίνοντο δύο θέατρα, ἓν μικρὸν κείμενον πρὸς δυσμὰς τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἕτερον μέγα ἐκ μεγάλων ἐρυθρῶν κεράμων ἐκτισμένον, κείμενον βορείως τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἐπηρεισμένον εἰς τὸν λόφον, ἐφ' οὗ εἶχε στήσει τὴν σκηνὴν αὐτοῦ ὁ Ὀκταβιανός· ὡς ἐπίσης καὶ ὑδραγωγεῖον, ὅπερ ἔφερεν εἰς τὴν πόλιν πόσιμον ὕδωρ ἐξ ἀποστάσεως 6 μιλίων [32]. Τὸ στάδιον, ἔνθα ἐτελοῦντο οἱ Ἀκτιακοὶ ἀγῶνες, ἔκειτο μετά τινος γυμνασίου εἰς τοὺς πόδας τοῦ λόφου ἐκείνου ἐν ἄλσει τινὶ ἀνήκοντι εἰς τὸ προάστειον [33].

Καθ' ὅμοιον ἐντελῶς τρόπον ἐνήργησεν ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ἐν Πελοποννήσῳ. Ἐνταῦθα ὅλως ἰδιαιτέρως ἡ δεινῶς καταπεπτωκυῖα δυτικὴ Ἀχαΐα ἐφάνη αὐτῷ λίαν κατάλληλος πρὸς κτίσιν νέας πόλεως καὶ δὴ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὡρίσθησαν αἱ ἀρχαῖαι πρὸ πολλοῦ (σ. 388) λειπανδροῦσαι Πάτραι μετὰ τῆς εὐφορωτάτης περιοχῆς καὶ τῶν καλῶν ὅρμων αὐτῶν [34]. Ἡ πόλις αὕτη,

[31] Στράβ. Ζ'. 325. ἴδ. καὶ Ι. 450.
[32] Bursian, Geogr. τόμ. 1. σ. 33 κξ.
[33] Στραβ. Ζ'. 325.
[34] Πρβλ. καθόλου Finlay 68 σ. (Γ. μ. 52). Zumpt, Comm. Epigr. τ. 1. σ. 375

ἦν κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας πολλάκις ἐπεσκέψαντο Ῥωμαῖοι περιηγηταὶ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τραπεζῖται (σ. 551) ἐχρησιμοποίησαν ὡς σταθμόν, κατῴκησαν δὲ πολιτικοὶ φυγάδες ἐξ Ἰταλίας[34α], συνῳκίσθη καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ παρὰ τὸ Ἄκτιον τόπος, ἔνθα ἐστρατοπέδευσεν ὁ Ὀκταβιανός, Ἐνταῦθα κατῳκίσθησαν οἱ Ῥωμαῖοι παλαίμαχοι τοῦ 10ου καὶ 12ου λεγεῶνος[35]· εἶτα δὲ ἐνήργησεν ὁ αὐτοκράτωρ ἵνα ὁ ἀρχαῖος πληθυσμὸς τῆς πέριξ χώρας ἐκ τῶν μικρῶν χωρίων (σ. 388) Ἀνθείας, Μεσάτιδος, Βολίνης, Ἀργυρᾶς καὶ Ἄρβης ἐπιστρέψῃ εἰς Πάτρας[36]. Τέλος δὲ ὑπεχρέωσε πολλοὺς κατοίκους τῶν καταπεπτωκυιῶν γειτονικῶν πόλεων Δύμης[37α], Ὠλένου, Φαρῶν, Τριταίας, Ῥυπῶν, νὰ με-

Curtius, Pelop. τ. 1. σ. 438 κξ. 446 καὶ τὰ καθόλου ἀναφερόμενα ὑπὸ Πλινίου (N. H. IV. 4, (5), 11). Ὡς χρόνος τῆς ἀποικίσεως τῶν Πατρῶν ἐν τῷ χρον. Εὐσεβίου (τ. 2. σ. 259) τίθεται ἡ 191, 3 Ὀλυμπ. ἤτοι 740 ἐ. κ. Ρ. = 14 π. Χ. (πρβλ. Eckhel D. N. II. σ. 256). Δέν μοι εἶναι γνωστὸν ποῦ ἡ τοιαύτη χρονολογία βασίζεται, κλίνω δὲ μᾶλλον νὰ φρονῶ ὅτι αἱ Πάτραι ἀπῳκίσθησαν πολὺ πρότερον εὐθὺς μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Νικοπόλεως, ἤτοι εὐθὺς μετὰ τὴν ὁριστικὴν περάτωσιν τοῦ μεγάλου ἐμφυλίου πολέμου· τῇ γνώμῃ δὲ ταύτῃ συνάδουσι τὰ ὑπὸ Στράβωνος (Ζ'. 387) λεγόμενα «Ῥωμαῖοι δὲ νεωστὶ μετὰ τὴν Ἀκτικὴν νίκην ἵδρυσαν αὐτόθι τῆς στρατιᾶς μέρος ἀξιόλογον». Καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι τινὰ τῶν κατὰ τὴν κτίσιν τῆς Νικοπόλεως ἐκ τῶν Αἰτωλικῶν πόλεων ἀποκομισθέντων ἀγαλμάτων ἐδωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ εἰς τὰς Πάτρας (Παυσαν. Ζ. 18, 6) φαίνεται συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς εἰρημένης γνώμης, διότι δὲν εἶναι εὔλογον νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τὰ ἀγάλματα ταῦτα, ἀφοῦ ἀπεκομίσθησαν ἀπὸ τῶν Αἰτωλικῶν πόλεων, ἔμενον ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὡς φορτία ἵνα μετὰ πάροδον πολλῶν ἐτῶν δωρηθῶσιν εἰς τοὺς Πατρεῖς.

[34α] Πρβλ. Cic. ad Fam. VII. 28. XIII. 17. 50. XVI. 1. 5, 6. ad Att. V. 9. VII. 2 καὶ ἴδ. τοὺς καταλόγους.

[35] Περὶ ἀποικίσεως Ῥωμαίων παλαιμάχων στρατιωτῶν ἀναφέρει ὁ Στράβων ἐν εἰρ. τ. καὶ I. 460. Τὰ ἐν τῷ κειμένῳ λεγόμενα περὶ τῶν λεγεώνων στηρίζονται ἐπὶ τῶν ὑπὸ Th. Mommsen εἰρημένων (res gest. D. Augusti ex monument Ancyr. σ. 82 πρβλ. C. I. Lat III σ. 95). Κατὰ τὴν πρότερον κρατοῦσαν γνώμην αἱ Πάτραι ἐθεωροῦντο ἀποικισθεῖσαι ὑπὸ τοῦ 22 λεγεῶνος· ἴδ. Zumpt ἐν εἰρ. τ. σ. 375. Finlay, σ. 68 (Γ.μ. 52). Curtius, Pelop. 1. σ. 438. Merleker, Achaic. σ. 461. Eckhel. D N. II. σ. 257.

[36] Παυσαν. Ζ. 18, 5.

[37α] Αἱ τῶν νεωτέρων συγγραφέων περὶ τῆς Δύμης γνῶμαι διίστανται πρὸς ἀλλήλας· καὶ ἐνῷ ὁ Hermann (Gr. Staatsalt § 189 ὡς σπουδαιοτάτην μαρτυρίαν θεωρεῖ τὸ τοῦ Παυσανίου χωρίον Ζ'. 17, 3 «Λύγουστος ὕστερον καὶ προσένειμεν αὐτὴν Πατρεῦσι» καὶ κατὰ τοῦτο ἑρμηνεύει τὰ λοιπὰ χωρία, ὁ Zumpt (ἐν εἰρ. τ. σ. 375 κξ) στηριζόμενος ἐπὶ τῶν χωρίων τοῦ Πλινίου (N. H. IV. 5, (6), 13 καὶ τοῦ Στράβωνος (ΙΑ. 665 «Δύμη, ἣν νυνὶ Ῥωμαίων ἀποικία νέμεται», φρονεῖ ὅτι τότε Ῥωμαῖοι ἄποι-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοικήσωσιν εἰς τὴν νέαν πόλιν[37]. Αὕτη, καθ' ὃν χρόνον συνεπληρώθη ἡ κτίσις αὐτῆς μετ' ἀξιολόγου μεγέθους, ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ ὑψώματος τῆς Ἀρόης* (ἀκροπόλεως) διὰ τῶν ὑψιπέδων τῆς δυτικῆς κλιτύος τοῦ ὑψώματος τούτου μέχρι τῆς ἀκτῆς τοῦ λιμένος[38]. Ὡς ἐν Νικόπολει, οὕτω καὶ ἐν Πάτραις ἐκτίσθη ὑδραγωγεῖον, δι' οὗ ἀπὸ τῆς δυτικῆς κλιτύος τοῦ λόφου τῆς ἀκροπόλεως ἐφέρετο ὕδωρ εἰς τὴν πόλιν. Ἡ νέα πόλις προικισθεῖσα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος μετὰ λίαν ἀξιολόγου ἐπικρατείας ἠδυνήθη πολὺ ταχέως νὰ ἀκμάσῃ. Εἰς τὴν ἐπικράτειαν αὐτῆς ἀνῆκε, πλὴν τῆς συμπάσης δυτικῆς Ἀχαΐας, ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀράξου μέχρι τῶν ὁρίων τῆς περιοχῆς τοῦ Αἰγίου, καὶ ἀξιόλογος χώρα κειμένη ἐπὶ τῆς ἀπέναντι Αἰτωλικῆς ἀκτῆς περιλαμβάνουσα τὴν μεγάλην, ἰχθύων ἀφθονοῦσαν, παρὰ Καλυδῶνα λίμνην, ἔτι δὲ καὶ τὸ μέγιστον μέρος τῆς (τότε ἀπὸ τοῦ Ἀντιρρίου ἀρχομένης) Ὀζολικῆς Λοκρίδος (ἐξαιρουμένης τῆς ἐπικρατείας τῆς Ἀμφίσσης)[39]). Ἡ τοῦ αὐτοκράτορος εὔνοια ἤρκεσεν ἵνα ἡ πόλις πρὸς ταῖς ἄλλαις μεγαλοπρεπέσιν οἰκοδομαῖς κατασκευάσῃ καὶ τὸν λιμένα αὐτῆς[40]. Εἰς τὴν ταχεῖαν ἐπίδοσιν τῆς πόλεως συνετέλεσε καὶ τὸ ὅτι κατεῖχε θέσιν λίαν προσφυᾶ εἰς τὴν μετὰ τῆς Ἰταλίας συγκοινωνίαν, καὶ ἕνεκα τῆς μικρᾶς χρησιμότητος τῶν ἐγγυτάτω κειμένων Αἰτωλικῶν καὶ Ἀκαρνανικῶν λιμένων ἦτο ὁ «φυσικὸς λιμὴν καὶ ἐμπόριον οὐ μόνον τῆς βορειοδυτικῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ

κοι ἐπέμφθησαν καὶ εἰς Δύμην. Καὶ ὁ Κούρτιος (Peloponn. τ. 1. σ. 425. 450) φρονεῖ ὅτι ἐγένετό τις Ῥωμαϊκὴ ἀποίκησις εἰς Δύμην, ἀλλ' ὅτι αὕτη ἐτέθη ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τῶν Πατρῶν. Ἡ γῆ ἡ ἀνήκουσα πρότερον εἰς τὴν ἠρημωμένην Ὤλενον ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος (ΙΙ 387) προσηρτημένη εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῆς Δύμης.

[37] Παυσ. Ζ. 18, 5. 22, 1 καὶ 4 Αἱ Ῥύπες κατεστράφησαν τότε ὁλοσχερῶς (18, 5)· πρβλ. Curtius 1. σ. 459· αἱ δ' ἄλλαι πόλεις κατεστάθησαν περιπόλια Πατρῶν ὡς ὑπὸ περιοίκων τρόπον τινα οἰκούμενα. Ἐκ Φάρας δὲ (22, 3) καὶ ἐκ Τριταίας (22, 6), ὡς φαίνεται, ἐκομίσθησαν τότε ἔργα τέχνης εἰς Ῥώμην.

[38] Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 440 κξ.

[39] Στράβ. Ι 460. Παυσαν. 1. 38, 4 καὶ 5. Bursian, Geogr. 1. σ. 145.

[40] Curtius σ. 438. 442.

* Ἄρβη καὶ Ἀρόη φαίνεται ὅτι ἦτο ἡ αὐτή.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καὶ τῆς νοτιοδυτικῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἡ βιομηχανία δὲ τῶν Πατρῶν ἔλαβε ταχέως ἀξιόλογον ἐπίδοσιν, ἰδίως δὲ ἡ ἐν τῇ γείτονι χώρᾳ Ἤλιδι καλλιεργουμένη θάμνος βύσσος (ἴσως εἶδος βάμβακος), ἐξ ἧς ἐν τοῖς μεγάλοις ἐργοστασίοις τῆς πόλεως ὑπὸ πολλῶν ἐπιμελῶς ἐργαζομένων (ἀλλὰ καὶ λίαν ἀκολάστων) γυναικῶν καὶ παρθένων κατεσκευάζοντο κεκρύφαλοι καὶ λεπταὶ ἐσθῆτες[41]. Ὡς ἡ Νικόπολις, ἡ νέα μητρόπολις τῆς Ἠπείρου καὶ Ἀκαρνανίας, οὕτω καὶ αἱ Πάτραι (Colonia Augusta Aroe Patrensis), ἡ νέα πρωτεύουσα ἁπάσης τῆς δυτικῆς Ἀχαΐας, οὐ μόνον διὰ πολυτίμων δώρων ἐτιμήθη[42], ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτονομίας ἐπροικίσθη καὶ μετά τινων δικαιωμάτων, ἅτινα οἱ Ῥωμαῖοι συνείθιζον νὰ παρέχωσιν εἰς τοιαύτας ἀποικίας[43].

Ἐνῷ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐπεχείρει ὁ Ὀκταβιανὸς νὰ παραγάγῃ νέαν ζωὴν ἐν ταῖς δυτικαῖς παραλίαις τῆς Ἑλλάδος διὰ συνδυασμοῦ τοῦ σφριγῶντος Ἰταλικοῦ στοιχείου μετὰ νεωστὶ συγκεντρουμένων Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, ἡ εἰδικῶς Ῥωμαϊκὴ ἢ διαφερόντως πάνυ Ῥωμαϊκὴ ἀποικία Κόρινθος συνεπληρώθη ὡσαύτως πιθανῶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου[44]. Τότε δὲ πιθανῶς

[41] Περὶ τῶν Νέων Πατρῶν ὡς «πόλεως εὐανδρούσης διαφερόντως» ἴδ. Στραβ. Η. 387. Περὶ τῆς βύσσου τῆς Ἤλιδος ἴδ. Παυσ. Ε. 5, 2. Τ. 26, 4. Ζ, 21, 7. Plin N. H. XIX. 1, (4), 21. Curtius. Peloponn. τόμ. 2 σ. 11. 95. Περὶ τῶν ὑφαντηρίων τῶν ἐν Πάτραις ἴδ. Παυσ. Ζ, 21, 7 καὶ Curtius. Peloponn. τόμ. 1 σ. 438 κξ. 453.

[42] Οὕτως ἐκ τῶν Αἰτωλικῶν «λαφύρων» ἔλαβον αἱ Πάτραι πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸ τοῦ Καλυδωνίου Διονύσου ἄγαλμα τὸ κείμενον ἐν τῷ ἐν Καλυδῶνι ἱερῷ τοῦ θεοῦ τούτου (Παυσ. Ζ. 21, 1) καὶ ἰδίως τὸ ἄγαλμα τῆς Λαφρίας Ἀρτέμιδος (καὶ τοῦτο ἐκ Καλυδῶνος) τὸ παριστῶν τὴν θεὰν θηρεύουσαν, καὶ ἱδρύθη τὸ ἄγαλμα ἐν τῷ ἱερῷ τῆς θεᾶς τὸ κτισθὲν ἐν τῇ ἀκροπόλει τῶν Πατρῶν (Παυσ. Ζ. 18, 6). «Ἀλλ' ἡ λατρεία τῆς Καλυδωνίας (Λαφρίας) Ἀρτέμιδος ἐξ ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων ἤκμαζε παρὰ τοῖς Πατρεῦσι»· Curtius σ. 411. Preller, Griech. Myth. τόμ. 1. σ. 235.

[43] Παυσαν. Η. 18, 5. ἴδ. καὶ σημ. 60.

[44] Μαρτυροῦσι περὶ τούτου (πρβλ. σ. 576 σημ. 87) τὰ χωρία τοῦ Παυσ. Β'. 3, 1. Ε. 1, 1. 24. 3. Ἀππιαν. Καρχηδ. κ. 136 καὶ ἴδ. Th. Mommsen «res gest. D. Augusti ex monum. Ancyr.» σ. 82. Becker-Marquardt ἐν εἰρ. τ. σ. 336. Γενικῶς ἀποικίαν Ῥωμαίων καλοῦσι τὴν Νέαν Κόρινθον ὁ Πλίνιος (N. H. IV. 4, (5), 11) καὶ ὁ Πομπώνιος Μέλα (II 3, 7). Τὰ νομίσματα τῆς πόλεως φέρουσι τὰς κεφαλὰς τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ Αὐγούστου· ἴδ. Drumann (τόμ. 3. σ. 673. σημ. 5. Ὁ Zumpt. C. E. τόμ. 1. σ. 375) φρονεῖ ὅτι καὶ Ἕλληνες ἄποικοι προσελήφθησαν εἰς τὴν Νέαν Κόρινθον.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀνετέθη αὖθις εἰς τὴν νέαν Κόρινθον ἡ διεύθυνσις τῶν Ἰσθμίων, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἀρχαίας πόλεως εἶχον μεταβιβάσει εἰς τοὺς πολίτας τῆς Σικυῶνος[45]. Ἡ νέα πόλις, ἧς τὴν τοπογραφίαν περιέγραψεν ἡμῖν ὕστερον ὁ Παυσανίας[46], ἐπέδωκεν ὡσαύτως ταχέως καὶ καλῶς, γενομένη ἐν ταὐτῷ καὶ ἕδρα τοῦ Ῥωμαίου διοικητοῦ (ἴδ. κατωτ.) τῆς νῦν νεωστὶ σχηματισθείσης ἐπαρχίας Ἀχαΐας. Ἄλλας Ῥωμαϊκὰς ἀποικίας ἐν τῇ ἑλληνικῇ χερσοννήσῳ, ὡς τὸ Βουθρωτὸν ἐν Ἠπείρῳ, τὸ Δυρράχιον, τοὺς Φιλίππους, τὴν Κασσάνδρειαν, τὴν Πέλλαν, τὸ Δῖον καὶ τὴν Βούλλιδα ἐν τῇ Μακεδονικῇ ἐπαρχίᾳ, ἥτις ἦν οὐχ ἧσσον τῆς Ἀχαΐας ἠρημωμένη[47], ἀναφέρομεν μόνον ἐν παρόδῳ, ὡς μικρὰν ἐχούσας σημασίαν ἐν τῇ περαιτέρω ἀναπτύξει τῆς Ἑλλάδος[47α].

Ἀλλὰ τὰ πρῶτα μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀκτίου δέκα ἢ δώδεκα ἔτη καὶ ἄλλως ὅλως ἔχουσι μεγάλην σημασίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἔνθεν μὲν διευκρινήθησαν

[45] Παυσ. Β'. 2, 2. πρβλ. Στραβ. Η. 378.

[46] Ὁ Κούρτιος περιγράφει τὴν Κόρινθον κατὰ Παυσαν. Β. 1-6 (πρβλ. Στραβ. Η. 379 κξ.) μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ ἀριστοτεχνικῆς δεινότητος ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ τῇ ἐπιγραφομένῃ «Πελοπόννησος (Peloponnesus)» τ. 2. σ. 523-539 (ἴδ. καὶ σ. 591 κξ). Τὸ προάστειον Κράνειον ἦτο καὶ ἐν τῇ Νέᾳ Κορίνθῳ τὸ ἀνατολικὸν προάστειον. Καὶ οἱ νέοι Κορίνθιοι ἐζήτουν νὰ διατηρήσωσι τὰ σεβαστὰ τῆς ἀρχαιότητος μνημεῖα τὰ διαφυγόντα ἐπὶ Μομμίου τὴν παντελῆ καταστροφήν· ἀρχαῖαι δέ τινες τοπικαὶ λατρεῖαι διετηροῦντο ἔτι καὶ ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ πόλει. Ἀλλ' ὁ Ἀκροκόρινθος, καὶ μετὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς κάτω πόλεως, ἔμεινεν, ὅπως ἡ Ἰθώμη, ἀκατοίκητος.

[47] Ἡ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος σχεδιασθεῖσα τοῦ Βουθρωτοῦ ἀποικίσις (πρβλ. Cic ad, Att. XVI. 2 καὶ 4 16 κξ. Zumpt, Comm. Epigr. τόμ. 1. σ. 318 376 Mommsen R. G. τόμ. 3. σ. 538) ἐξετελέσθη εἶτα ὑπὸ τοῦ Λυγούστου ἴδ. Στραβ. Ζ. 324 («Βουθρωτὸν... ἐποίκους ἔχον Ῥωμαίους») Plin. N. H. IV 1, (1), 4. Bursian, Geogr. 1. σ. 18. Περὶ τῶν εἰς Δυρράχιον πεμφθέντων ἀποίκων ἴδ. Δ. Κασσ. 51, 4. Plin. III. 25, (26) 145. Περὶ Φιλίππων ἴδ. Στράβ. Ζ. 331. Δ. Κασσ. ἐν εἰρ. τ. Plin IV. 11. (18), 42. Περὶ Κασσανδρείας ἴδ. Plin IV. 10, (17), 36. Περὶ Πέλλλης Plin IV. 10, (17). 34. Περὶ Δίου Plin IV. 10, (17), 35. Περὶ Βούλλιδος Plin. ἐν εἰρ. τ. ἴδ. πάντως καὶ Zumpt, Comm Epigr. τόμ. 1. σ. 376-378. Mommsen, Monum. Ancyr. σ. 82. Becker-Marquardt, R. A. III 1. σ. 118. 129. 336 κξ.

[47α] Τὰ Μέγαρα μόνον παρὰ Πλινίῳ (N. H. IV. 7, (11), 23) ἀναφέρονται ὡς ἀποικία (colonia).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐπὶ τέλους ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ πολιτικοῦ δικαίου αἱ τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλήνων πρὸς τὴν Ῥώμην σχέσεις καὶ ἐκανονίσθησαν μονίμως καὶ διαρκῶς· ἔνθεν δὲ καθώρισεν ὁ Ὀκταβιανὸς (ἀπὸ τοῦ 27 π. Χ. Αὔγουστος πλέον καλούμενος) ἐν συναφείᾳ πρὸς τὰς διατάξεις αὐτοῦ, τὰς γενομένας εὐθὺς μετὰ τὴν μεγάλην νίκην, σειρὰν νέων διατάξεων, δι' ὧν ἐκανονίζοντο μονίμως αἱ καταστάσεις τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν χωρῶν· τοῦτο συνέβη ἰδίως κατὰ τὰ ἔτη 22-19 π. Χ., καθ' ἃ ὁ αὐτοκράτωρ αὐτὸς ἐπεσκέψατο μέγα μέρος τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους καὶ ἐντελῶς ἠμπέδωσε τὸ νέον σύστημα τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως. Βάσις τῶν διατάξεων ἦτο προφανῶς ὡρισμένον τι σύστημα. Ἀτυχῶς ὀλίγαι μόνον τῶν διατάξεων τούτων εἰσὶν εἰς ἡμᾶς λεπτομερέστερον γνωσταί, καὶ ἡ χρονολογικὴ δὲ τάξις εἴς τινας μόνον τούτων δύναται ἀσφαλῶς νὰ προσδιορισθῇ. Πιθανῶς δὲ ὁ Αὔγουστος μόνον ἐν ταῖς εὐθὺς μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀκτίου γενομέναις ὑπ' αὐτοῦ διατάξεσιν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπὲρ ἢ κατὰ τοῦ Ἀντωνίου τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν πολιτειῶν ἐν τῷ πολέμῳ τοῦ 31 π. Χ. πολιτικὴν διαγωγήν[48]· ἀλλὰ βραδύτερον φαίνεται ὅτι ἡ τοιαύτη διαγωγὴ δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν οὔτε κυρίως οὔτε κατὰ μέγα μέρος. Ἡ ἀπονομὴ αὐτονομίας εἰς τὰς Κρητικὰς πόλεις Κυδωνίαν καὶ Λάμπαν (Λάσπαν) ἡ γενομένη κατὰ τὸ 31 π. Χ.[49] καὶ ἡ τιμωρία τῆς εἰς τὸν Ὀκταβιανὸν ἐχθρικῆς πόλεως Κνωσσοῦ[50], δι' ἧς τῶν ἀγρῶν (ἤτοι διὰ τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἀγρῶν) ἀπεζημίωσε τοὺς (πρότερον τῷ 59 ὑπὸ τοῦ Καίσαρος εἰς τοὺς ἀγροὺς τῆς Καμπανίας

[48] Λ. Κασσ. 51, 2. Παυσαν. Α. 31, 2.

[49] Τοῦτο ἐγένετο πρὸς ἀμοιβὴν τῆς ὑπ' αὐτῶν ἐναντίον τοῦ Ἀντωνίου παρασχεθείσης βοηθείας· δὲν ἠδυνήθην δὲ νὰ εὕρω ἂν ἡ ἀρωγὴ αὕτη ἐγένετο δι' ἐπαναστάσεως ἐν τῇ νήσῳ ἢ δι' ἀποστολῆς ἐπικουρίας εἰς τὸ Ἄκτιον. Ἡ Λάμπα, ἥτις βαρεῖαν εἶχε πάθει συμφορὰν (ἂν κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἢ κατὰ τὴν ὑπὸ Μετέλλου ἅλωσιν (ἴδ. σ. 518), περὶ τούτου οὐδὲν λέγει ὁ Δ. Κάσσιος) ἔλαβε παρὰ τοῦ Ὀκταβιανοῦ σημαντικὰ κεφάλαια πρὸς ἀνόρθωσιν αὐτῆς Δ. Κασσ. 51, 2.

[50] Vellei II. 81. Λ. Κασσ. 40, 14. Στραβ. I. 477. Ἡ ἐπικράτεια τῆς Κνωσσοῦ κατὰ Βοίκχιον (C. I. τ. 2. ἀρ. 2597. σ. 434) ἔτι περὶ τὸ τέλος τοῦ τετάρτου μ. Χ. αἰῶνος (383) ἦτο κτῆσις τῶν Καπυηνῶν. πρβλ. Becker-Marqardt III. 1. σ. 224. 336.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀχθέντας, εἶτα δὲ χάριν τῶν παλαιμάχων ἀποστερηθέντας τῶν ἀγρῶν ἐκείνων) ἐν Καπύῃ οἰκιστάς, ταῦτα οὐδαμῶς ἤψαντο τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων. Ἐξ ἄλλου οἱ Σπαρτιᾶται (οἵτινες καὶ τῷ ἔ. 40 διὰ τῆς ὑποδοχῆς, ἣν ἐποιήσαντο εἰς τὴν ὕστερον σύζυγον τοῦ Αὐγούστου γενομένην Λιβίαν (σ. 601) εἶχον ἑλκύσει τὴν τοῦ ἡγεμόνος εὐμένειαν)[51α] πρὸς ἀμοιβὴν τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν εἰς τὸν κατὰ τοῦ Ἀντωνίου πόλεμον ἐτιμήθησαν διὰ τῆς ἐν τοῖς πανηγυρικοῖς ἀγῶσι τοῖς Ἀκτιακοῖς προεδρίας[51]. Ἐθεωρήθη δὲ ὡς τιμωρία τῶν Μεσσηνίων διὰ τὰς πρὸς τὸν Ἀντώνιον συμπαθείας αὐτῶν τὸ ὅτι ὁ Αὔγουστος, ὡς φαίνεται τῷ 21 π. Χ., καθ' ὃ ἔτος ἐπεσκέψατο τὴν Σπάρτην καὶ τοὺς πολίτας αὐτῆς κατέθελξε μετασχὼν τῶν συσσιτίων αὐτῶν[52α], ἀπεχώρισεν ἀπὸ τῆς Μεσσηνίας τὰ νοτιανατολικά, μεταξὺ Ταϋγέτου καὶ τοῦ Κάτω Παμίσου κείμενα διαμερίσματα τῶν Φαρῶν (Ἀβίας)*** καὶ Θουρίας (σ. 384) καὶ προσέθηκεν αὐτὰ εἰς τὸ κράτος τῆς Σπάρτης[52]. Ἐξ

[51α] Δ. Κασσ. 54, 7.*

[51] Στραβ. Ζ'. 325. ** Πρὸς τούτοις ὁ Ὀκταβιανὸς εὐγνωμόνως ἀναμιμνησκόμενος τῆς ἐν Ἀπολλωνίᾳ διαμονῆς αὐτοῦ (σ. 545) καὶ τῆς τότε πρὸς αὐτόν, νεαρὸν ἔτι ὄντα, ἀφοσιώσεως τῶν κατοίκων, ἀπένειμε τῇ πόλει, πρὸς τῇ ἐπικυρώσει τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἀτέλειαν καὶ ἄλλα παρέσχεν εὐνοίας δείγματα. Νικολ. Δαμασκ. (παρὰ Müller fr. h. Gr. III. σ. 436. ἀρ. 101.) Β. Καισ. Σεβ. 12. 3.

[52α] Δ. Κασσ. 54, 7.

[52] Παυσ. Δ. 30, 2. 31, 2. πρβλ. Curtius. Pelop. τόμ. 2 σ. 128. 161-163. 286 κξ. Ὁ Κούρτιος καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (ἐν εἰρ. τ.) ἀναφερομένην τῶν Θουρίων ἐκ τῆς ἀρχαίας αὐτῶν «ἐν μετεώρῳ οἰκουμένης» ἢ ἄνω πόλεως εἰς τὸ πεδίον μετάστασιν φέρει εἰς συνάφειαν πρὸς τὴν μνημονευθεῖσαν περὶ τὴν Θουρίαν πρᾶξιν τοῦ Ὀκταβιανοῦ. Ὅτι ὁ νέος οὗτος καθορισμὸς τῶν μεταξὺ Σπάρτης καὶ Μεσσηνίας ὁρίων δὲν διήρκεσε μετὰ τοὺς τοῦ Αὐγούστου χρόνους θέλει δειχθῆ ὑφ' ἡμῶν κατωτέρω (ἐν τῷ Β'. τόμῳ).

* Ἀλλὰ τότε ἡ Λιβία κατέφυγεν εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς ἀκριβῶς ἕνεκα τοῦ φόβου τοῦ Ὀκταβιανοῦ, οὗ πολιτικὸς πολέμιος ἦν ὁ τῆς Λιβίας ἀνήρ. Ὥστε διὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο δὲν ἦτο δυνατὸν οἱ Σπαρτιᾶται νὰ ἑλκύσωσι τὴν εὔνοιαν τοῦ Ὀκταβιανοῦ κατὰ τὸ 40 π. Χ., τοὐλάχιστον ἐπισήμως.

** Ἀλλ' ὁ Στράβων ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ λέγει μόνον ὅτι «τὴν ἐπιμέλειαν αὐτῶν ἔχουσι Λακεδαιμόνιοι».

*** Ἀλλὰ Ἀβία ἦν δῆμος αὐτοτελής, οὐχὶ δὲ ὁ αὐτὸς πρὸς τὰς Φαράς. Ἴδ. σ. 384 σημ. 5.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἄλλου αἱ σχέσεις αἱ μεταξὺ Σπάρτης καὶ τῶν Ἐλευθερολακώνων, οἵτινες ἄλλως δὲν ἦσαν πλέον οὐδαμῶς, ὡς πρότερον, τραχεῖαι, (κατασταθεῖσαι ἐπ' ἐσχάτων πάλιν ἐπισφαλεῖς) ἐκανονίσθησαν ὁριστικῶς κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε ἡ Σπάρτη κατέλαβεν ἐν Λακωνίᾳ[53] τὴν πρὸς τὰ νεωστὶ δωρηθέντα αὐτῇ διαμερίσματα ὁμοροῦσαν Καρδαμύλην ὡς ἐπίνειον, ἔτι δὲ καὶ τὴν νῆσον Κύθηρα, ἥτις ἐγένετο ἢ οὖσα ἤδη ἔμεινε διαρκὴς κτῆσις τοῦ Εὐρυκλέους. Ἐξ ἄλλου διέταξεν ὁ ἡγεμὼν ἵνα αἱ λοιπαὶ ἀξιόλογοι Λακωνικαὶ πόλεις, 24 τότε τὸν ἀριθμόν, ἀποτελέσωσι νῦν διαρκῶς τὴν αὐτοτελῆ συμπολιτείαν τῶν Ἐλευθερολακώνων[54]. Ἐν Ἀρκαδίᾳ δέ, ἔνθα οἱ Μαντινεῖς, ἴσως συνορομῇ τοῦ ἡγεμόνος, ᾠκοδόμησαν ναὸν εἰς τὴν Ἀφροδίτην τὴν Συμμαχίαν πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Ὀκταβιανοῦ, συμμετοχῆς αὐτῶν εἰς τὴν ἐν Ἀκτίῳ μάχην, ἐτιμωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ οἱ Τεγεᾶται διὰ τῆς ὑπὸ τούτου γενομένης εἰς Ῥώμην ἀπαγωγῆς ἀρχαίου τινὸς ἀγάλματος τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς θεᾶς ταύτης ὡς καὶ τῶν ἐνταῦθα διατηρουμένων λειψάνων τῶν ὀδόντων τοῦ μυθικοῦ Καλυδωνίου κάπρου[55]. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπώ-

[53] Περὶ Καρδαμύλης ἴδ. Παυσ. Γ. 26, 5. πρβλ. Curtius, Pelop. 2. σ. 214. 285. 287. περὶ Κυθήρων ἴδ. Δ. Κασσ. 54, 7. Curtius σ. 382.

[54] Ὀκτωκαίδεκα τῶν πόλεων τούτων ὑπῆρχον ἔτι ἐν τοῖς τοῦ Παυσανίου καὶ τῶν Ἀντωνίνων χρόνοις ὡς πόλεις τῶν Ἐλευθερολακώνων οὖσαι κατὰ Παυσανίαν (Γ'. 21, 6) αἱ ἑξῆς: Γύθειον, Τευθρώνη, Λᾶς, Πύρριχος, Καινήπολις, Οἴτυλος, Λεῦκτρα, Θαλάμαι, Ἀλαγονία, Γερηνία, Ἀσωπός, Ἀκριαί, Βοιαί, Ζάραξ, Ἐπίδαυρος ἡ Λιμηρά, Πρασιαί, Γερόνθραι, Μαριός· πρβλ. καὶ Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 83. 2. 214. Ἐναντίον τῆς τοῦ O. Müller (die Dorier, τόμ. 2. σ. 22 κξ) εἰκασίας περὶ τῶν ἓξ ἄλλων εἰς τοὺς Ἐλευθερολάκωνας ἀνηκουσῶν πόλεων * ἴδ. Curtius, Pelop. 2 σ, 332· καὶ πρβλ. καθόλου G. Weber «de Gytheo» σ. 32 κξ. καὶ Hermann, Griech Staatsalt. § 50, 22 κξ. καὶ περὶ τῆς συμπολιτείας καὶ τοῦ πολιτεύματος αὐτῶν ἀνωτέρω σ. 395 σημ. 34. Weber καὶ Hermann ἐν εἰρ. τ. καὶ πρβλ. καὶ Παυσ. Γ. 26, 6.

[55] Παυσ. Η. 9, 3. 46, 1. Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 255. Ἀλλαχοῦ τοὐναντίον ἡ τοῦ ἡγεμόνος πρὸς ἔργα καλλιτεχνικὰ ἀγάπη ἐγένετο αἰτία χαρίτων πρὸς τοὺς ἔχοντας

* Ἐν τούτοις τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (ἐν τῷ εἰρ. χ.) «αὗται μὲν οὖν εἰσιν αἱ λοιπαὶ τῶν Ἐλευθερολακώνων ἀπὸ τεσσάρων ποτὲ καὶ εἴκοσι πόλεων· τὰς δὲ ἄλλας.... συντελούσας ἴστω τις εἰς Σπάρτην καὶ οὐχ ὁμοίως ταῖς προλεχθείσαις αὐτονόμους» φαίνεται συνηγοροῦν μᾶλλον ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ Müller. (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λεσαν τῇ 21 π. Χ. τὴν Ἐρέτρειαν καὶ τὴν εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου τῷ 41 π. Χ. δωρηθεῖσαν Αἴγιναν [56]. Οὕτω δὲ ἡ τῶν Ἀθηναίων ἐπικράτεια περιελάμβανε νῦν, πλὴν τῆς Σαλαμῖνος, μόνον τὴν χώραν τῆς Ἁλιάρτου καὶ τοῦ Ὠρωποῦ [57], τὴν Δῆλον καὶ πολλὰς ἄλλας Κυκλάδας καὶ Σποράδας, ἰδίως δὲ τὰς ἀνέκαθεν ἀνηκούσας εἰς αὐτοὺς Ἴμβρον, Λῆμνον καὶ Σκῦρον [58] Πλὴν τούτου ὁ Αὔγουστος, μείζονα ἀποδίδων ἀξίαν εἰς τὴν ἰδιότητα τοῦ Ἀθηναίου πολίτου, ἀπηγόρευσε τότε εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸ ὀλίγον ἔνδοξον ἔθος τοῦ νὰ πωλῶσιν εἰς τὸν τυχόντα ἀντὶ χρημάτων τὸ δικαίωμα Ἀθηναίου πολίτου [59]. Ἐὰν τότε τέλος ἐγένετο καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν νοτίων ὁρίων τῆς Θεσσαλίας [60α] διὰ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τῆς Οἴτης, περὶ οὗ ἐποιησάμεθα ἤδη πρότερον λόγον (σ. 393 κέξ.), τοῦτο μένει ἀμφίβολον. Ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν κατὰ τὸ 19 γενομένην ἀπονομὴν αὐτονομίας εἰς τὴν Σάμον ὡς χάριτος ὀφειλομένης εἰς τοὺς Σαμίους, διότι ὁ ἡγεμὼν νεωστὶ διεχείμασεν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ [60], τὰ περὶ τούτων ἀφορῶσι τὰ τῆς ἐπαρχίας Ἀσίας.

Ἀλλὰ διαρκῆ σπουδαιότητα εἰς ἅπαν καθόλου τὸ ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὸν εἶχεν ὁ νῦν γενόμενος καθορισμὸς τῶν τούτου σχέσεων πρὸς τὴν Ῥώμην ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ δημοσίου πολιτικοῦ δικαίου τοῦ

αὐτά. Οὕτως ὁ Αὔγουστος κατὰ φήμην ὑπὸ Στράβωνος (ΙΔ. 657) ἀναφερομένην ἐποιήσατο εἰς τοὺς Κῴους ἄφεσιν ἑκατὸν ταλάντων ἐκ τοῦ προσταχθέντος φόρου, διότι οὗτοι γραφήν τινα τῆς ἀναδυομένης Ἀφροδίτης, τῆς μυθικῆς ἀρχηγέτιδος τοῦ τῶν Ἰουλίων γένους, παρέδοσαν εἰς αὐτόν, ἵνα ἀναθέσῃ αὐτὴν ἐν Ῥώμῃ εἰς τὴν μνήμην τοῦ Καίσαρος.

[56] Δ. Κασσ. 54, 7. (πρβλ. O. Müller. Aeginet σ. 193. Böckh. C. I. Cic. τόμ. 2. σ. 177). Ἄδηλον ἂν τὰ λεγόμενα ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Πλουτάρχου (Ἀποφθεγμ. Ῥωμ. Ἀποφθ. Λύγουστ. 13) εἰς τοῦτον ἀναφέρονται τὸν χρόνον· πρβλ. Ahrens σ. 12. ἀρ. 2.

[57] Παυσαν. Α. 34, 1. Στραβ. Θ. 399. Bursian. Geogr. τόμ. 1. 220.

[58] Πρβλ. τὴν συνοπτικὴν τούτων ἱστορίαν παρὰ Ahrens σ. 60 κξ. καὶ Beutler σ. 40 κξ. περὶ Δήλου ἴδ. τόμ. 2 καὶ 5. 386· ὅτι ἰδίως ἡ Δῆλος ἔμεινε διαρκὴς κτῆσις τῶν Ἀθηναίων μαρτυρεῖται τοῦτο ὑπὸ Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2371. περὶ Σκιάθου ἴδ. ἀρ. 2153.

[59] Δ. Κασσ. 54, 7 καὶ ἴδ. κατωτέρω, τόμ. 2.

[60α] Δ. Κασσ. 54, 9 καὶ πρβλ. ἀνωτ. σ. 429 σημ. 16.

[60] Περὶ τῶν Ἀθαμάνων ἴδ. σ. 606 σημ. 3.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ὡς γνωστόν, ὁ Αὔγουστος ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ γενομένῃ κατὰ μικρὸν νέᾳ διαρρυθμίσει πάντων τῶν τοῦ κράτους πραγμάτων διενεμήθη τῷ 27 μετὰ τῆς Συγκλήτου τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν. Καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου αἱ χῶραι τῆς Ἑλληνομακεδονικῆς χερσονήσου αἱ κείμεναι πρὸς νότον τοῦ Δαρδανικοῦ ὀροπεδίου φαίνονται ὡς ἐπαρχίαι συγκλητικαί. Ἔτι ἀπὸ τοῦ ἔ. 30 καὶ 20 π. Χ. ἐκ Μακεδονίας ὁρμηθεὶς ὁ ἀνθύπατος Μ. Λικίνιος Κράσσος ἐπολέμησε δραστηρίως καὶ ὠμῶς, ἀλλὰ καὶ ἐπιτυχῶς ἐναντίον τῶν Δακῶν, οἵτινες ὡς σύμμαχοι τοῦ Μ. Ἀντωνίου τῷ 31 ἠπείλουν τὰς Μακεδονικὰς χώρας, ἔτι δὲ καὶ ἐναντίον ἄλλων λαῶν τοῦ βορρᾶ, ἰδίως τῶν Βασταρνῶν καὶ Μοισῶν, ὡς καὶ ἐναντίον μέρους τινὸς τῶν Θρᾳκῶν. Διὰ τῶν πολέμων δὲ τούτων ἐξησφαλίσθησαν ἐπὶ τέλους οὐσιωδῶς τὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας [61]. Νῦν [62] ἡ Μακεδονία ὡς πρὸς τὴν κυρίαν αὐτῆς περιοχὴν οὖσα ἔτι

[61] Δ. Κασσ. 51, 22-27 (πρβλ. Πλουτ. Ἀντων. κ. 63). Ζωναρ. I. 32 ἀρχ. Flor. II 26. Liv. Fpit. 134 κξ. Rösler «das vorromische Dacien» σ. 8-15. Οἱ πόλεμοι οἱ ἐν ταῖς Δαλματικαῖς καὶ ταῖς Παννονικαῖς χώραις, ὡς καὶ ἐν παντὶ τῷ βαθυπέδῳ τοῦ κάτω Δανουβίου διαρκοῦσιν ἔτι πάντως ἐπὶ μακρόν· τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῶν πολέμων τῶν ἐν τῷ Θρακικῷ ὀροπεδίῳ, οἵτινες οὐχ ἅπαξ καὶ τὴν γείτονα Μακεδονίαν εἰς σοβαρὸν περιήγαγον κίνδυνον (τῷ 23 π. Χ.) Δ. Κασσ. 54, 3. τῷ 16 π. Χ. Δ. Κασσ. 54. 34. Liv. Epit. 138 Vellei. II 98. Flor. II. 27. καὶ τῷ 6 μ. Χ. Λ. Κασσ. 55, 29. 30. Vellei II. 110)· ὁλοσχερῶς ἀπηλλαγμένη τῶν κινδύνων τούτων φαίνεται ἡ Μακεδονία ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ Αὐγούστου.

[62] Οἱ ἐν τῇ περιοχῇ δὲ τοῦ Δανουβίου πόλεμοι ἔδοσαν πρὸς τούτοις ἀφορμὴν πρὸς ἵδρυσιν νέων ἐπαρχιῶν, αἵτινες μέχρι τῆς κατακτήσεως τῆς πέραν τοῦ Δανουβίου κειμένης Δακίας ἀποτελοῦσιν οἱονεὶ τὸ πρόχωμα τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἰταλίας. Ἡ Δαλματικὴ Ἰλλυρία, ἣν ὁ Ὀκταβιανὸς ἐνόμιζεν ὅτι ἀπὸ τοῦ 34 π. Χ. εἶχεν ἐντελῶς εἰρηνεύσει, τῇ 27 π. Χ. ἐγένετο ἐπαρχία συγκλητική, ἀλλὰ τῷ 11 π. Χ. κατεστάθη αὖθις ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐπαρχία αὐτοκρατορική· ἐνταῦθα δὲ ὁ μέγας πόλεμος ἔληξε μόλις τῷ 9 π. Χ. Becker-Marquardt R. A. III. 1. σ. 113 κξ. καὶ 235. τοῦ αὐτοῦ «zur Statistik» σ. 12. Kuhn, τόμ. 2. σ. 223. Zumpt, Comm. Epigr. τόμ. 2 σ. 252. Mommsen, mon. Ancyr. σ. 87. Ἡ Παννονία, ἧς οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τοῦ 38 π. Χ. πρῶτον κατεστάθησαν ἀσφαλῶς κύριοι, μόλις πιθανῶς τῷ 8 ἢ 10 μ. Χ. ὠργανώθη ὁριστικῶς ὡς ἐπαρχία. — ἡ Μοισία ἥτις ἐχειρώθη ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρω ἐν σημ. 61* μνημονευθέντος Λικινίου Κράσσου, λέγεται κατὰ Ἀππιανὸν (Ἰλλυρ. 30) ὅτι μόλις ἐπὶ Τιβερίου

* Ἐν σημ. 61 οὐδεὶς μνημονεύεται Κράσσος, ἀλλὰ παρὰ τῷ Δ. Κασσ. (51, 25 καὶ 27), εἰς ὃν παραπέμπει ὁ συγγραφεὺς ἐν τῇ σημειώσει ἐκείνῃ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἡ ἀρχαιόθεν γνωστὴ χώρα ἡ περιλαμβανομένη μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Νέστου πρὸς ἀνατολάς, τοῦ Δαρδανικοῦ ὀροπεδίου, τοῦ ὄρους Σκάρδου καὶ τοῦ ποταμοῦ Δρίλωνος πρὸς βορρᾶν, τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης πρὸς δυσμὰς καὶ τῶν Ἑλληνικῶν ὁρίων πρὸς νότον [63], ἐγένετο εἰρηνικὴ ἐπαρχία συγκλητικὴ [63α] (ἀνθυπατική). Ἀλλὰ νῦν οἱ ἐν Εὐρώπῃ Ἕλληνες ἐχωρίσθησαν διοικητικῶς ἀπὸ τῆς Μακεδονίας. Νῦν οἱ Ἕλληνες οἱ οἰκοῦντες ἐν Εὐρώπῃ πρὸς νότον τοῦ Ὀλύμπου ἡνωμένοι πάντες ἀπετέλεσαν τὴν ἐπαρχίαν Ἀχαΐαν. αἱ δὲ λοιπαὶ ἑλληνικαὶ χῶραι ἀπετέλεσαν τὴν ἐπαρχίαν Κρήτης καὶ Κυρήνης, Κύπρου, Βιθυνίας, καὶ Ἀσίας μετὰ τῶν νήσων αὐτῆς, πλὴν τῆς Ῥόδου, ἥτις διετήρησε τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς (πρβλ. κατωτ. τομ. Β΄.)

ἐγένετο ἐπαρχία * Κατὰ **Zumpt** (**Comm. Epigr.** τ. 2 σ. 254) στηριζόμενον ἐπὶ Δ. Κασσ. 55, 29) ἡ ἐπαρχία Μοισία ὑφίστατο ἤδη τῷ 6 μ. Χ., κατεστάθη δ' ἡ Μοισία ἐπαρχία πιθανῶς τῷ 16 π. Χ. Καὶ ὁ **Becker-Marquardt** R. A. III. 1 σ. 10 καὶ ἑξ.), οὐδὲν ἰσχυριζόμενος περὶ τοῦ ἔτους, καθ' ὃ ἡ Μοισία ἐγένετο ἐπαρχία, ἀποδίδει γενικῶς τὴν ἵδρυσιν τῆς ἐπαρχίας ταύτης εἰς τὸν Αὔγουστον. Ἡ Θρᾴκη τέλος, ἐπὶ τοῦ Τιβερίου ἤδη ὁλοσχερῶς ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐξαρτωμένη, ἐγένετο ἐπαρχία ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου τῷ 46 μ. Χ. κατὰ τὸ κυριώτατον αὐτῆς τμῆμα. Πρβλ. Becker-Marquardt, σ. 102-106. 119 234 κξ. Rösler ἐν εἰρ. τ. σ. 19-24. Mommsen, monum. Ancyr. σ. 70. Zumpt σ. 267. Kuhn, σ. 223 κξ.

[63] Οὕτω πάντως ἔχουσι τὰ ὅρια παρὰ Πτολεμ. Γ΄. 12. πρβλ. 6 καὶ 11. (περὶ τῶν μεταβαλλομένων νοτίων πρὸς τὴν Ἀχαΐαν ὁρίων ἴδ. τόμ. 2). Ἐν τούτοις, κατὰ Στράβωνα τοὐλάχιστον (Z. 329), πρὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς αὐτοτελοῦς ἐπαρχίας τῆς Θρᾴκης ἡ διοίκησις τῆς Μακεδονίας ἐξετείνετο ἀνατολικῶς μέχρι τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Ἕβρου (πρβλ. σ. 261).

[63α] Ἐν Μακεδονίᾳ ὁ ὕπατος τοῦ ἔτους 30 π. Χ. (πρβλ. σημ. 61) Μ. Λικίνιος Κράσσος (ὁ τῷ 27 π. Χ. τελέσας τὸν θρίαμβον αὐτοῦ) ἐγένετο αὖθις ἀνθύπατος, ἢ πρεσβευτὴς (**legatus**) εὐρείαν περιβεβλημένος ἐξουσίαν· πρβλ. **Zumpt, Comm. Epigr.** τ. 1. σ. 45. τ. 2. σ. 252. Εἶτα γινώσκομεν ὡς ἀνθύπατον τῷ 23 π. Χ. τὸν Μ. (Ἀντώνιον) Πρῖμον, Δ. Κασσ. 54, 3. Zumpt. τόμ. 2. σ. 253. Τὴν σειρὰν τῶν διοικητῶν τῆς Μ. συνεχίζομεν ἐν τῷ Β΄. τόμῳ μετὰ τῆς ἱστορίας τοῦ αὐτοκράτορος Τιβερίου.

* Ἴδ. Ἀππιαν. ἐν Ἰλλυρ. κ. 30 «Μοισοὺς δὲ Μάρκος μὲν Λεύκολλος, ὁ ἀδελφὸς Λικινίου Λευκόλλου τοῦ Μιθραδάτῃ πολεμήσαντος κατέδραμε. Καὶ πλεῖον οὐδὲν εὗρον (λέγει ἐν εἰρ. τ. ὁ Ἀ.) ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων δημοκρατίας ἐς Μυσοὺς γενόμενον· οὐδ' ἐς φόρον ὑπαχθέντας οὐδ' ἐπὶ τοῦ Σεβαστοῦ· ὑπήχθησαν δὲ ὑπὸ Τιβερίου». Ὥστε ὁ Ἀππιανὸς ποιεῖται λέγον μόνον περὶ τῆς ὑπὸ Τιβερίου εἰς φόρον ὑπαγωγῆς τῶν Μοισῶν, οὐχὶ δὲ περὶ μεταβολῆς τῆς Μοισίας (νῦν Σερβίας καὶ Βουλγαρίας) εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν. (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἡ συγκλητικὴ ἐπαρχία Ἀχαΐα[64α] περιελάμβανε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἠπειρωτικὴν χώραν τῆς μέσης Ἑλλάδος, ἔτι δὲ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἤπειρον, πρὸς τούτοις πρὸς δυσμὰς μὲν τὰς Ἰονίους καλουμένας νήσους, πρὸς ἀνατολὰς δὲ τὴν Εὔβοιαν μετὰ τῶν πλείστων τῶν μικροτέρων, ἔτι εἰς τὴν Εὐρώπην λογιζομένων, νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Θὰ λάβωμεν βραδύτερον πολλάκις ἀφορμὴν νὰ εἴπωμεν περὶ ἄλλης τινὸς διαρρυθμίσεως τῶν ὁρίων τούτων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς αὐτοκρατορίας, ἐν ᾗ διαρρυθμίσει πρόκειται ἰδίως περὶ τοῦ χωρισμοῦ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου (μετὰ ταύτης ἠνώθησαν τότε ἡ Ἀκαρνανία καὶ αἱ Ἰόνιοι νῆσοι) ἀπὸ τῆς Ἀχαΐας[64]. Περὶ τῆς

[64α] Ἡ Ἀχαΐα διῳκεῖτο (πρβλ. Δ. Κασσ. 53, 12-15. Στραβ. IZ. 840. Tacit. Ann. IV 43) ὑπὸ διοικητοῦ συγκλητικοῦ κατ' ἐνιαυτὸν ἀντικαθισταμένου, ὑπὸ ἀνθυπάτου δηλ. βοηθουμένου ὑπὸ ἑνὸς πρεσβευτοῦ (legatus) καὶ ἑνὸς ταμίου (quaestor). Δ. Κασσ. 55, 27 πρβλ. 53, 14. Ἀκριβέστερον εἰπεῖν ὁ εἰρημένος διοικητὴς ἦτο πρώην πραίτωρ, ὅστις, ὅτε διὰ κλήρου καθίστατο διοικητὴς Μακεδονίας, κατὰ τὰ ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων ὡς πρὸς τὰς συγκλητικὰς ἐπαρχίας ἰσχύοντα νόμιμα, προσωνυμεῖτο τιμητικῶς ἀνθύπατος καλεῖται δὲ κατὰ τὰ παρὰ Böckh C. I. τόμ. 3 ἀρ. 40 33 γραμμ. 19 καὶ ἀρ. 4034 γραμ. 11 (ἐναντίον τῶν παρὰ Δ. Κασσ. 53, 13. λεγομένων «Ἀνθύπατος Ἀχαΐας πρὸς πέντε ῥάβδους (μετὰ πέντε δηλονότι δεσμίδων (fasces) ῥάβδων, ἤτοι ῥαβδούχων (lictores)· πρβλ. τόμ. 1. ἀρ. 1732. Mommsen, Inscr. Neapol. ἀρ. 4550. πρβλ. ἀρ. 4033 καὶ Πράξ. Ἀποστ. 18, 12 («Γαλλίωνος δὲ ἀνθυπατεύοντος τῆς Ἀχαΐας») (Περὶ διοικητῶν ἄλλου βαθμοῦ ἴδ. κατωτ. τόμ. Β'.) Περὶ τοῦ καταλόγου τῶν διοικητῶν Ἀχαΐας, ὅσους δυνάμεθα νὰ ἀποδείξωμεν τοιούτους, ἴδ. κατωτ. τόμ. Β'. πρβλ. καὶ ἴδ. Zumpt, ἐν εἰρ. τ. II σ. 256 κξ. Kuhn, II, σ. 29, 71. Becker-Marquardt R. A. III. 1. σ. 128. Hermann, Griech. Staatsalt § 129, 1 καὶ 4.

[64] Τὰ περὶ τοῦ ἀρχικοῦ καθορισμοῦ τῶν ὁρίων τῆς Ἀχαΐας ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (IZ 840) τοῦ μάλιστα πρὸς τὸ γεγονὸς συγχρόνου, δὲν εἶναι ἐντελῶς σαφῆ ὡς πρὸς τὰ πρὸς Ἤπειρον καὶ Μακεδονίαν ὅρια. Ἐν τούτοις ἔκ τε τῶν ὑπὸ Τακίτου (Ann. II. 53) καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ Δ. Κασσίου (53, 12) ἀναφερομένων προκύπτει σαφῶς ὅτι, ὡς ἡ Θεσσαλία (Στράβ. ἐν εἰρ. τ. *), οὕτω καὶ ἡ Ἤπειρος ἦτο μέρος τῆς νέας ἐπαρχίας Ἀχαΐας. Εἰ-

* Τὸ «μέχρι Θετταλίας» παρὰ Στράβωνι (ἐν εἰρ. τ.) ἑρμηνεύω (διαφωνῶν πρὸς τὸν Becker-Marquardt R. A. III. 1. σ. 117), συμφωνῶν δὲ πρὸς τὸν Grosskurd (τ. 3. σ. 451) «περιλαμβανομένης» (τῆς Θ.)· ὡσαύτως δὲ θεωροῦσι τὴν Θ. ὡς ἀποτελοῦσαν μέρος τῆς Ἀχαΐας καὶ κατὰ ταύτην καὶ κατὰ τὴν ἑπομένην περίοδον ὁ Höck, Römisch. Gesch. τόμ. 1. Μέρ. 1. σ. 376 ἴδ. καὶ Curtius, Pelop. τόμ. 1. 1. 76. 111. Kuhn. τόμ. 2 σ. 75 κξ. Πρβλ. Στραβ. Z. 329. Ἄλλως ὅμως ἡ ἀρχαιόθεν αὐτοτελῶς συντεταγμένη Θεσσαλία ἀρχῆθεν μικρὰν εἶχεν ἐσωτερικὴν πρὸς τὴν Ἀχαΐαν συνοχὴν καὶ φαίνεται ἰδίως ὅτι τῆς ἐπαρχιακῆς συνόδου καὶ τοῦ κοινοῦ τῆς Ἀχαΐας (Σημ. 72) οὐδέποτε μετέσχε. Περὶ Ἠπείρου πρβλ. Becker-Marquardt III 1. σ. 127. 128. (Σημ. συγγρ.)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

διοργανώσεως τῆς Ἀχαΐας ὀλίγα μόνον εἶναι γνωστά. Ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας ἦτο ἡ Κόρινθος, ἔνθα ὁ Ῥωμαῖος ἀνθύπατος εἶχε τὴν ἕδραν αὐτοῦ [65α]. Καθ' ὅλα δὲ τὰ φαινόμενα ὁ Αὔγουστος κατήργησε νῦν τὴν «ἐλευθερίαν» ἢ τὴν ἐπίσημον κυριαρχικὴν ἐξουσίαν τῶν πλείστων Ἑλληνικῶν πολιτειῶν [65]. Καὶ ἐν

δικώτερον περὶ τῶν πιθανῶς εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ὑπαγομένων νήσων τοῦ Λιγαίου ἴδ. παρὰ Πτολεμ. Γ'. 14. καὶ ἴδ. κατωτέρω τόμ. 2. Ἡ χρῆσις τοῦ ὀνόματος Ἀχαιοὶ ἐν στενωτέρᾳ ἐννοίᾳ περὶ Πελοποννησίων καὶ νῦν ἔτι δὲν εἶναι ἀσυνήθης. ἴδ. Keil, Inscr. Böeot. ἀρ. 31. γραμμ. 1. 22 καὶ ἴδ. Plin N. H. ἰδίως IV, καίτοι οὗτος ἐνναῦθα δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένος συγχύσεως, τοὐλάχιστον ἀνακριβείας, καὶ ἐναλλὰξ διὰ τοῦ ὀνόματος Ἀχαΐα καὶ τὴν ἀρχαίαν χώραν Ἀχαΐαν (1, 1) δηλοῖ, καὶ τὴν Πελοπόννησον (5, 12, 6, 22), καὶ τὴν ἐπαρχίαν Ἀχαΐαν (5, 12, 6, 22, 9, 32. 11, 51. 12, 53 καὶ 54, ἐν ταὐτῷ δὲ πάλιν πλημμελῶς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην περιορίζει εἰς τὴν Πελοπόννησον (5, 12)· πρβλ. καὶ Pompon. Mel. II. 3, 4 (ὁ Pomp. M. μεταχειρίζεται τὸ ὄνομα ἐν τῇ στενωτέρᾳ αὐτοῦ ἐννοίᾳ πρὸς δήλωσιν τῆς βορείου παραλίας χώρας τῆς Πελοποννήσου· πρβλ. καὶ Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 76 κξ. 111 καὶ 419. Ὁ Wietersheim ἐν ταῖς περὶ των Ῥωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν τῶν χρόνων τούτων στατιστικαῖς αὐτοῦ ἐρεύναις (ἐν τῇ «ἱστορίᾳ τῆς μεταναστεύσεως τῶν λαῶν (Geschichte der Völkerwanderung)» τόμ. 1. σ. 220 κξ.) τὴν ἔκτασιν τῆς τότε Μακεδονίας ὁμοῦ καὶ Ἀχαΐας ὑπολογίζει εἰς 3232 τετραγων. μιλ. καὶ τὸν πληθυσμὸν τῶν οἰκητόρων τῶν δύο ἐπαρχιῶν εἰς 3 ἑκατομμ. τῆς δὲ μεταγενεστερας (ἴδ. τόμ. 2) ἐπαρχίας τῶν νήσων καὶ τῆς Κρήτης τὴν μὲν ἔκτασιν ὑπολογίζει εἰς 714 τετρ. μ. τὸν δὲ πληθυσμὸν εἰς 700,000.

[65α] Theodos. Cod. IX. 1, 2. Πράξ. Ἀποστ. 18, 1 καὶ 12. Böckh, C. I. τόμ. 1. σ. 571 ἀρ. 1086 καὶ 1186 καὶ ἴδ. κατωτ. τόμ. 2.

[65] Ἡ ἵδρυσις καὶ εὐρεῖα ὀργάνωσις αὐτοτελοῦς ἐπαρχίας Ἀχαΐας προϋποτίθησιν ἀκριβῶς τὸ τοιοῦτον οἴκοθεν· ἀλλὰ καὶ πολλαί ἔτι περιστάσεις σαφέστατα μαρτυροῦσι περὶ τούτου. Ἐν πρώτοις εἶναι χαρακτηριστικώτατον ὅτι, ὡς ἀνωτέρω ἐν τοῖς περὶ ἱδρύσεως τῆς Νικοπόλεως καὶ τῆς ἀποικίας Πατρῶν ἐπανειλημμένως εἴδομεν, ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ πληρεστάτης ἐλευθερίας διατίθησι τὴν περιουσίαν τῶν Ἑλλήνων (οἵτινες ἄλλως εἶναι καὶ ἐν πολέμῳ ἡττημένοι ἐχθροὶ αὐτοῦ, αἱ δὲ πόλεις αὐτῶν, ὡς ἀκριβῶς αἱ Πάτραι αὐταὶ (σ. 604), ἐν μέρει κατελήφθησαν διὰ τῆς βίας τῶν ὅπλων αὐτοῦ) καὶ μετὰ δεινῆς σκληρότητος καθιστᾷ ἰσχῦον τὸ νέον τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος ἀξίωμα, καθ' ὃ ἐν πάσαις ταῖς μὴ δι' ἰδιαιτέρας πράξεως τῆς Κυβερνήσεως εἰς κοινότητα ἢ εἰς ἰδιώτας παραχωρηθείσαις ἐν ταῖς ἐπαρχίαις γαίαις τὸ μὲν κράτος ἔχει τὴν ἰδιοκτησίαν, ὁ δὲ κατὰ καιροὺς κάτοχος ἀνεκτήν τινα μόνον καὶ ἐν παντὶ χρόνῳ ἀφαιρετὴν κυριότητα τοῦ ἐδάφους, ἀξίωμα, ὅπερ ἀνῆλθεν εἰς περιωπὴν θεμελιώδους ἀρχῆς τοῦ μοναρχικοῦ δικαίου» (Mommsen R. G. τόμ. σ. 535 κξ). Ἔπειτα νῦν ἐκλείπει ἐντελῶς ἡ μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων τῆς δημοκρατίας τοσοῦτον συνήθης μνεία τῶν «ἐλευθέρων λαῶν (liberi populi)» τῆς Ἀχαΐας. Πρὸς τούτοις δὲ εὑρίσκομεν παρὰ Παυσανίᾳ χωρίον (Ζ'. 18, 5), ἐν ᾧ λέγεται, ὅτι ὁ Αὔγουστος «ἔδωκε μὲν ἐλευθέροις Ἀχαιῶν μόνοις τοῖς Πατρεῦσιν εἶναι» (ἐνταῦθα βεβαίως Ἀχαιοὺς νοητέον, ἐν τῇ στενωτάτῃ ἐννοίᾳ τοῦ ὀνόματος, τοὺς

τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀχαΐᾳ ἐκυβέρνα τοῦ λοιποῦ εἷς Ῥωμαῖος διοικητής, ὢν ἐνταυτῷ καὶ στρατιωτικὸς διοικητὴς καὶ ἀρχηγὸς τῆς πολιτικῆς διοικήσεως· οὗτος διὰ τοῦ ταμίου (quaestor) αὐτοῦ ἐπεμελεῖτο τῶν οἰκονομικῶν τῆς ἐπαρχίας, καὶ συγχρόνως ἢ αὐτὸς προσωπικῶς ἢ διὰ τοῦ πρεσβευτοῦ (legatus) αὐτοῦ διεχειρίζετο τὴν ἀστικὴν καὶ ποινικὴν δικαιοσύνην[66]. Ἐν τούτοις μέρος τοὐλάχιστον τῶν χωρῶν τῆς νέας ἐπαρχίας διετήρησε τὴν ἀρχαίαν «αὐτονομίαν». Πλὴν τῶν «ἐλευθέρων καὶ συμμάχων» Ἀθηνῶν ἀναφέρονται διαρκῶς ὡς ἐλεύθεραι πόλεις ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ: ἡ Σπάρτη, αἱ πόλεις τῶν Ἐλευθερολακώνων, ἡ ἱερὰ πόλις Δελφοί, αἱ Φωκικαὶ Ἄβαι. ἡ Φωκικὴ Ἐλάτεια (ἀπολαύουσα διαρκῶς καὶ ἀτελείας), αἱ Βοιωτικαὶ πόλεις Θεσπιαί, Τάναγρα, ἡ Θεσσαλικὴ Φάρσαλος, ὡς καὶ αἱ νῆσοι Αἴγινα, Ζάκυνθος καὶ Κεφαλληνία καὶ ἡ πόλις Κέρκυρα (ἡ Λοκρικὴ Ἄμφισσα εἶχεν ἔτι τὸ δικαίωμα τῆς ἀτελείας[67])· παρὰ ταύτας δὲ αἱ νέας μεγάλης εὐ-

κατοίκους τῆς χώρας Ἀχαΐας). Πρὸς ταῦτα δὲ συμφωνεῖ, πλὴν χωρίου τινὸς τοῦ Δ. Κασσίου (51, 2 ἀρχ.) καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς πολλὰς πόλεις τῶν χωρῶν ἐκείνων, αἵτινες μετ' ἰδιαιτέρας ἐνεργείας ἠγωνίσαντο ὑπὲρ τοῦ Ἀντωνίου, βραδύτερον ἡ ἐλευθερία ἐδωρήθη αὖθις, ὡς λ. χ. εἰς Μεθώνην τῆς Μεσσηνίας (Παυσ. Δ. 35, 2) καὶ εἰς Παλλάντιον τῆς Ἀρκαδίας (Παυσ. Η'. 43, 1). Ὅτι δῆθεν πρῶτος ὁ Οὐεσπασιανὸς (ἔδ. τομ. 2), ἀφοῦ κατήργησεν αὖθις τὴν ὑπὸ τοῦ Νέρωνος εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀχαΐας δωρηθεῖσαν ἐκ νέου ἐλευθερίαν καὶ ἀποκατέστησε τὸ ἐπαρχιακὸν σύστημα, ἀφεῖλε τὴν αὐτονομίαν τῶν κατ' ἰδίαν πόλεων, εἶναι ἥκιστα πιθανόν· ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ἐνδεοῦς τῶν περὶ τῶν διατάξεων τούτων τοῦ Οὐεσπασιανοῦ εἰδήσεων οὐδὲν σαφὲς δύναται νὰ ἐκτεθῇ ἐνταῦθα.

[66] Πρβ. Walter, Gesch. des Röm. Rechts τόμ. 1. σ. 470. 347 κξ. Voight, «jus naturale» σ. 521. ἐναντίον τοῦ Becker-Marquardt III. 1. σ. 252 καὶ ἔδ. Höck. R. G. I. 2. σ. 192 κξ. Mommsen R. G. τόμ. 2. σ. 367. III 539 καὶ περὶ τῶν εἰδικῶν περιπτώσεων τῆς δικαιοσύνης ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἔδ. ἔτι Bethmann-Hollweg «der römische Civilprocess» τόμ. 2 (Bonn. 1865) σ. 33 κξ. Ὡς πρὸς τὴν Ἀχαΐαν, ἧς οἱ Ἕλληνες εἶχον ἴσως τὸ δικαίωμα ἐν ταῖς μεταξὺ αὐτῶν συνήθεσι διενέξεσιν, ἤτοι ἐν δίκαις, ἐν αἷς ὁ κατηγορούμενος ἦτο Ἕλλην, νὰ κρίνωνται κατὰ τὰ ἐγχώρια νόμιμα δι' ἐνόρκων ἐκ τοῦ μέσου αὐτῶν ἐκλεγομένων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ διοικητοῦ ἢ τοῦ πρεσβευτοῦ αὐτοῦ (legatus) ἔδ. Φιλοστρατ. Β. Ἀπολλων. Τυαν. Ε. 36 («ἡγεῖτο τῆς Ἑλλάδος ἄνθρωπος οὐκ εἰδὼς τὰ Ἑλλήνων», καὶ οὐδ' οἱ Ἕλληνές τε ἐκείνου ξυνίεσαν, ἔσφηλεν οὖν καὶ ἐσφάλη τὰ πλεῖστα· οἱ γὰρ ξύνεδροί τε καὶ κοινωνοὶ τῆς ἐν τοῖς δικαστηρίοις γνώμης ἐκαπήλευον τὰς δίκας διαλαβόντες τὸν ἡγεμόνα ὥσπερ ἀνδράποδον»).

[67] Περὶ Σπάρτης ἔδ. Στράβ. Η. 365. Φιλοστρατ. Β. Ἀπολλ. Τυαν. Δ. 33. Plin.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νοίας ἀπολαύουσαι ἀποικίαι Νικόπολις καὶ Πάτραι, αἵτινες ἀμφό-

N. H. IV. 5, (8), 16. καὶ ἴδ. τόμ. 2. Περὶ Ἐλευθερολακώνων ἴδ. Plin. ἐν εἰρ. τ. περὶ Δελφῶν Plin. IV. 3, (4), 7. Περὶ Ἀβῶν Παυσ. I. 35, 2. Περὶ Ἐλατείας Παυσ. I. 34, 2. Περὶ Θεσπιῶν Plin IV. 7, (12), 25 π. Τανάγρας Plin αὐτόθι 26. π. Φαρσάλου Plin. IV. 8, (15), 29. π. Αἰγίνης Plin IV. 12, (19), 57. πρβλ. Ahrens σ. 61. π. Κερκύρας Plin. αὐτόθι. 52. π. Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου Plin. αὐτόθι 54. π. Ἀμφίσσης Plin. IV. 3, (4), 7. Ὁ Πλίνιος (αὐτόθι 7) καὶ τὰς λοιπὰς τῶν Λοκρῶν τῶν Ὀζολῶν πόλεις καλεῖ «ἀτελεῖς (immunes)», ἀλλ' ἦσαν αὗται ἀτελεῖς μόνον φόρου πρὸς τὸ κράτος τὸ Ῥωμαϊκὸν τελουμένου, ὑποκείμεναι ἄλλως εἰς τὰς Πάτρας (Παυσ. I. 38, 5 «πλὴν δὲ Ἀμφίσσης, ὑπ' Ἀχαιῶν οἱ ἄλλοι Πατρέων ἄρχονται»). Περὶ Ἄργους (πρβλ. Ἰουλιαν. Ἐπιστ. 35. σ. 487 ἔκδ. Spanh). πρβλ. τὰς παρὰ Becker-Marquardt III. 1. σ. 256 παρατηρήσεις. Ὅτι ἡ ἐλευθερία τῶν λεγομένων ἐλευθέρων πόλεων ἠλαττοῦτο διηνεκῶς, τοῦτο θέλομεν δείξει οὐχ ἅπαξ ἐν τῷ Β. τόμῳ· πρβλ. νῦν Höck, R. G. I. 2. σ. 248 κξ. Mommsen R. G. τόμ. 2. σ. 367. Kuhn τόμ. 2. σ. 28 κξ. καὶ ἰδίως Voight, jus naturale II. 2 σ. 769-829. Κατὰ Voigt (σ. 770) ἀρξαμένης τῆς αὐτοκρατορικῆς πολιτείας ἠλλοιώθη καὶ κατ' ἀρχὴν ἡ κατὰ τὸ δημόσιον δίκαιον θέσις τῶν πόλεων τούτων, ἀφοῦ αἱ ἐλεύθεραι πολιτεῖαι (liberae civitates)» δὲν ἐθεωροῦντο πλέον αὐτοπόλεις ἤτοι πόλεις κείμεναι μὲν ἐντὸς τοῦ κράτους, οὖσαι δὲ ἀνεξάρτητοι ἐντελῶς, ἀπὸ τοῦ κράτους, ἀλλ' ἁπλῶς πόλεις ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς ἐξαρτώμεναι μὴ ὑποκείμεναι εἰς ἄλλην μεσάζουσαν ἀρχήν. *

* Ἡ Γερμανικὴ λ., ἣν μεταφράζομεν ἢ μᾶλλον ἑρμηνεύομεν οὕτως ἐνταῦθα κατὰ ἔννοιαν εἶναι τὸ «reichsunmittelbar», σημαίνουσα κυριολεκτικῶς τὸ ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοῦ κράτους ἐξαρτώμενον ἢ πρὸς τὸ κράτος συνδεόμενον, δὲν εἶναι σαφῶς καὶ ἀκριβῶς καταληπτὴ κατὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς ἔννοιαν εἰς τοὺς μὴ γινώσκοντας τὴν Γερμανικὴν ἱστορίαν τῶν μέσων αἰώνων καὶ καθόλου τὴν ἱστορίαν τῆς μεσαιωνικῆς Εὐρώπης. Ἐν τῷ Γερμανικῷ κράτει τῶν μέσων αἰώνων καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, ἕνεκα τῶν λεγομένων φεουδαλικῶν καταστάσεων ἤτοι ὀργανισμῶν αὐτοῦ ὑπῆρχεν ὁλόκληρον σύστημα κρατῶν ἢ κτήσεων φεουδαλικῶν ἀπ' ἀλλήλων ἐξαρτωμένον, μόνον δὲ τὰ τῆς πρώτης τάξεως κράτη ἐξηρτῶντο ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος (αὐτοκράτορος ἢ βασιλέως), αὐτὰ δὲ ἐλέγοντο «ἄμεσα τοῦ Κράτους» ὡς ἀμέσως ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ ἐκπροσωποῦντος τὸ ὅλον κράτος ἐξαρτώμενα, ἐνῷ τὰ ἄλλα τὰ κατωτέρων φεουδαλικῶν τάξεων ἐκαλοῦντο ἔμμεσα, ὡς ἐμμέσως διὰ τῶν ἀνωτέρας τάξεως φεούδων, ἀφ' ὧν ἀμέσως ἐξηρτῶντο, ἐμμέσως πρὸς τὸ κράτος συνδεόμενα. Ἐν τῇ τάξει τῶν ἀμέσων κρατῶν ἦσαν αἱ ἐλεύθεραι πόλεις, αἱ αὐτοπόλεις, αἱ λεγόμεναι καὶ αὐτοκρατορικαὶ ἢ π. τοῦ κράτους, ἀκριβῶς διότι μὴ ὑποκείμεναι εἰς φεουδαλικοὺς ἄρχοντας ἢ εἰς φεουδαλικὰ κράτη, ὧν ἡ ἀρχὴ ἦτο πραγματικὴ καὶ δεσποτική, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ εἰς τὸ κράτος, ὧν ἡ ἀρχὴ ἦτο μᾶλλον ἠθικὴ καὶ ἰδανική, ἦσαν ἐλεύθεραι πραγματικῶς. Τῶν αὐτοκρατορικῶν τούτων πόλεων τινὲς (Ἀμβοῦργον κτλ.) διετηρήθησαν καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ πρώτου Γερμανικοῦ κράτους ἐν τῇ Γερμανικῇ Ὁμοσπονδίᾳ τοῦ 1815, διατηροῦνται δὲ καὶ νῦν ἐν τῷ νέῳ Γερμ. κράτει ὡς πόλεις ἐλεύθεραι. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι, ὅπως τῶν ἔν τισι Ἑλληνιστικοῖς κράτεσι τῶν μετὰ Ἀλέξανδρον χρόνων ἐλευθέρων ἑλληνικῶν πόλεων, ἃς καὶ αὐτὸς ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς ὠνόμασε πόλεις τοῦ κράτους (Reichstäter ἴδ. σ. 30 σημ. **), οὕτω καὶ τῶν ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ αὐτοκρατορίᾳ ἐλευθέρων ἑλληνικῶν πόλεων ἡ θέσις

τεραι παρίστανται καὶ ὡς ἐλεύθεραι πόλεις, καὶ ἡ Κόρινθος ἀπήλαυόν τινων ἐκ τῶν πολυτίμων δικαιωμάτων (ἡ δὲ Κόρινθος καὶ τῶν θεσμῶν), δι' ὧν αἱ Ῥωμαϊκαὶ ἀποικίαι διεκρίνοντο ἐν ταῖς ἐπαρχίαις [68]. Οἱ ἀρχαῖοι τύποι τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου δὲν ἐκλονήθησαν διὰ τῶν μεταβολῶν τούτων. Βεβαίως καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ τῆς δικαιοδοσίας προΐστατο νῦν ὁ διοικητής· ἔπειτα καὶ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς δήμοις, παρ' οἷς ἴσχυε μέχρι νῦν τὸ ἐγχώριον δίκαιον, ἤσκουν δύναμιν ἐπαισθητὴν τὰ διατάγματα (Ἐδίκτα) τοῦ διοικητοῦ, οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν καὶ τὸ Ῥωμαικὸν δίκαιον· πρὸς τούτοις οἱ Ἕλληνες «ὡς πρὸς τὴν διαχείρισιν τῶν ἰδίων αὐτῶν νόμων καὶ θεσμῶν ἦσαν τοῦ λοιποῦ προσδεδεμένοι εἰς τὴν ἐντολὴν καὶ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ διοικητοῦ αὐτῶν» [69]· ὅμως, μεθ' ὅλα ταῦτα, τὸ ἔκπαλαι

μέχρι τινὸς μόνον δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀνάλογος πρὸς τὰς τῶν πόλεων τοῦ πρώτου Γερμανικοῦ κράτους· καὶ ὁ ἄμεσος δὲ τῶν πόλεων τούτων πρὸς τὸ κράτος σύνδεσμος (Reichsunmittelbarkeit) μέχρι τινὸς μόνον δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀμεσότητα τῶν φεουδαλικῶν κρατῶν τῶν μέσων αἰώνων.

[68] Ἐλευθέρα πόλις (civitas libera. καλεῖται ἡ Νικόπολις) Plin. N. H. 1, (2), 5 Ἀρριαν. Διατριβ. Ἐπικτητ. Δ. 1, 14, Bursian, Geogr. 1. σ. 32. Αἱ Πάτραι καλοῦνται ἐλευθέρα πόλις παρὰ Παυσαν. Ζ. 18, 5· ὅτι δὲ ἦτο καὶ ἀτελής, περὶ τούτου οὐδεμίαν εὑρίσκω μαρτυρίαν, πρβλ. Becker-Marquardt R. A. III. 1. σ. 262. Περὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν ἀποίκων πόλεων ἴδ. Walter, Geschichte d. Römisch. Rechts τόμ. 1. σ. 477 μέχρι 485· μετὰ τούτου συμφωνεῖ ἰδίως ὁ Höck R. G. τόμ. 1. μέρ. 2. σ. 229-242· ἴδ. καὶ Becker-Marquardt σ. 261 κξ. 350 κξ. Ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐν Ἑλλάδι νεωστὶ ἱδρυθεισῶν πόλεων ἡ διαρκῶς καθαρώτατον καὶ σαφέστατον τὸν Ῥωμαϊκὸν ἀποικιακὸν χαρακτῆρα φέρουσα εἶναι ἡ Κόρινθος· αἱ ῥωμαϊκαὶ ἀποικιακαὶ ἀρχαὶ (ἃς εὑρίσκομεν καὶ ἐν Βουθρωτῷ καὶ Δυρραχίῳ καὶ Φιλίπποις, πρβλ. Zumpt Comm. Epigr. τόμ. 1. σ. 876 κξ.) ἀποδεικνύεται ὅτι ὑπῆρχον καὶ ἐν Κορίνθῳ· πρβλ. Höck ἐν εἰρ. τ. σ. 230. Eckhel D. N. II. 240 κξ. Zumpt. ἐν εἰρ. τ. σ. 146. 190. Τοὐναντίον ἐν δὲ ἐν ταῖς ὀλιγώτερον πληθυσμὸν Ῥωμαϊκὸν ἐχούσαις Πάτραις (ἵνα μὴ εἴπωμέν τι περὶ Νικοπόλεως, ἔνθα ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποικισθέντων καὶ μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς πλειονότητος συγχωνευθέντων Ῥωμαίων φαίνεται ὅτι ἦτο μικρός, πρβλ. καὶ Zumpt ἐν εἰρ. τ. σ. 376. 473), οὐδὲν μαρτυρεῖται ἴχνος Ἰταλικῶν ἀρχῶν· πρβλ. Höck, σ. 230. Eckhel ἐν εἰρ. τ. σ. 225 κξ. Καθόσον δ' ἐγὼ γινώσκω οὐδετέρα, τῶν ἀποικιῶν τούτων (Πατρῶν καὶ Νικοπόλεως) ἐπροικίσθη μετὰ τοῦ Ἰταλικοῦ δικαίου (jus Italicum). Τοὐναντίον δὲ τὸ Δυρράχιον, ἡ Κασσάνδρεια, οἱ Φίλιπποι καὶ τὸ Δῖον ἐκέκτηντο ὁπωσδήποτε βραδύτερον τὸ δίκαιον τοῦτο.

[69] Πρβλ. Σημ. 66 καὶ ἴδ. Walter, Gesch. des Röm. Rechts. τόμ. 1. σ. 346 κξ. 469 κξ. Höck σ. 219 κξ. Mommsen R. G. 3. σ. 545. ἴδ. καὶ Kuhn τόμ. 2 σ. 37 πρβλ. Φιλοστρατ. Β. Ἀπολλ. Τυαν. Ζ. 42.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀναπτυχθὲν τοῦ δικαίου καθεστὼς παρὰ τοῖς λίαν πεπολιτισμένοις Ἕλλησιν ἔμεινε σεβαστόν, καὶ οἱ δῆμοι διετήρουν πάντοτε ἐν εὐρεῖ ὁπωσδήποτε μέτρῳ τὸ δημοτικὸν αὐτῶν σύνταγμα (σ. 370), τὰς ὑπ' αὐτῶν ἐκλεγομένας ἀρχὰς καὶ τὰς περιωρισμένας ἐκκλησίας, μετὰ αὐτονόμου ἀστυνομικῆς καὶ οἰκονομικῆς, καθόλου δὲ τῆς τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων αὐτῶν διοικήσεως (ἐκτεθειμένης, ἐννοεῖται, εἰς συχνὰς ἐπεμβάσεις τοῦ διοικητοῦ)[70]. Ὅτι δὲ καὶ αἱ ἀρχαῖαι συμπολιτεῖαι μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν ἐξηκολούθουν νὰ μένωσιν ἀνενόχλητοι, τοῦτο ἐδηλώθη ἤδη πρότερον (σ. 370) καὶ πολλάκις ἐν τῷ μέλλοντι θέλομεν δείξει αὐτό. Περὶ Θεσσαλίας γινώσκομεν ἐκ τῶν νομισμάτων τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου ὅτι ὑφίστατο ἔτι ἡ ἀρχὴ τῶν στρατηγῶν, καὶ τὸ Θεσσαλικὸν Κοινὸν ἀναφέρεται ἐν πολὺ ὑστέροις ἔτι χρόνοις[71]. Πλὴν τούτων δὲ φαίνεται ὅτι ὁ Αὔγουστος πρὸς ταῖς ἐξ ἀρχαίων χρόνων ὑφισταμέναις συμπολιτείαις καὶ τοῖς κοινοῖς τούτων συνεδρίοις[72α], ἵδρυσε καὶ ὡς πρὸς τὴν ὅλην Ἑλλάδα ὅμοιόν τι καθολικὸν συνέδριον μετὰ τύπων θρησκευτικῶν, οἷα ἐν ἄλλαις ἐπαρχίαις, ἐν Ἀσίᾳ, Κρήτῃ καὶ Μακεδονίᾳ ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς αὐτοκρατορικοῖς σπουδαίαν ἔχουσι θέσιν ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν. Τὸ καθολικὸν τοῦτο συνέδριον, τὸ Κοινὸν τοῦτο, ἡ ἀντι-

[70] Walter σ. 347 κξ. 470 κξ. Mommsen R. G. 2. σ. 370. Höck σ. 167. Περὶ τῶν ἀφορώντων τὰ νομίσματα τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ἴδ. ἀνωτέρ. σ. 383 ἴδ. καὶ Hultsch, Metrol. σ. 162. Voight, σ. 768 κξ. Mommsen R. G. 3. σ. 549. Römisch Münzwesen σ. 727 κξ. 731 κξ. καὶ Eckhel ἐν εἰρ. τ. σ. 166.

[71] Πρβλ. ἀνωτέρ. σ. 453 κξ. Περὶ Θεσσαλῶν στρατηγῶν ἴδ. παρὰ Eckel D. N. H. σ. 135. καὶ περὶ τοῦ «κοινοῦ» (ἴδ. καὶ κατωτέρ. σημ. 72) πρβλ. Kuhn τόμ. 2. σ. 13. Hermann, Griech. Staatsalt. § 178, 24 καὶ κατωτ. τόμ. 2. Τὸ πνεῦμα τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτικῆς δὲν ἀπέβλεπε διηνεκῶς εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις φυλετικῶν κατὰ τύπους διακρίσεων. Οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἤθελον, προκειμένου μάλιστα περὶ Ἑλλάδος, οὔτε δυσαρέσκειαν ἄνευ ἀνάγκης διὰ τοιούτων διαβημάτων νὰ προκαλῶσι οὔτε διὰ συγχωνεύσεως μεγάλου πληθυσμοῦ τέως διηρημένων πρὸς ἀλλήλης φυλῶν νέας δυνάμεις νὰ ἐξεγείρωσι, αἵτινες καὶ ἐπικίνδυνοι ἔτι ἠδύναντο νὰ ὦσιν αὐτοῖς (τοῦθ' ὅπερ δὲν ὑπῆρχε πλέον πάντως φόβος μὴ συμβῇ ἐν Ἑλλάδι) ἢ ἕνεκα τῆς ἀνορθώσεως τοῦ φρονήματος νὰ ἀνακόψωσι τοὐλάχιστον τὴν βραδέως χωροῦσαν ἐκρωμαΐσιν καὶ νὰ προκαλῶσιν ἀντίδρασιν κατ' αὐτῆς. Ὅτι δὲ ἄλλως ἐν Ἑλλάδι, τοὐλάχιστον κατὰ τὸν 2 μ. Χ. αἰῶνα, αἱ ἀρχαῖαι κατὰ τόπους ἀντιθέσεις εἶχον πολλαχῶς ἐξασθενήσει, θέλομεν δείξει τοῦτο ἐν τῷ Β΄. τόμῳ.

[72α] Walter, σ. 472. Σημ. 61.

προσωπεία αὕτη ἁπασῶν τῶν μέχρι Θερμοπυλῶν τοὐλάχιστον καὶ τῶν ὁρίων τῆς Αἰτωλίας Ἑλληνικῶν χωρῶν, «Κοινὸν τῶν Πανελλήνων» (ἢ «τῶν Ἀχαιῶν») καλούμενον εἶχε τὴν ἕδραν αὐτοῦ ἐν Ἄργει[72]. Ἡ ἁρμοδιότης τοῦ συνεδρίου τούτου, ἐκτὸς τῆς πνευματι-

[72] Ἡ γνώμη αὕτη στηρίζεται ἰδίως ἐπί τινων ἐπιγραφῶν· ἴδ. **Keil**, syll. inscr. Boeot. σ. 146 κξ. ἀρ. 31 (ἰδίως τὰς γραμμὰς 1. 10. 15. 22 κξ. 50. 61. 98. 100) καὶ Böckh. C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1625 σ. 788 κξ. (ἀνωτ. σ. 394-395). Οἱ παρὰ **Keil** ἐν εἰρ. τ. γρμ. 1 22 κξ. μνημονευόμενοι λαοὶ εἰσὶν οἱ Ἀχαιοί (ἤτοι πιθανώτατα ἐνταῦθα Πελοποννήσιοι, ἐν τῇ τοιαύτῃ τοῦ ὀνόματος σημασίᾳ καὶ χρήσει), Βοιωτοί, Λοκροί, Εὐβοεῖς καὶ Φωκεῖς. Τὸ ὄνομα «κοινὸν τῶν Πανελλήνων» εὑρίσκεται παρὰ **Keil** ἐν εἰρ. τ. γρμμ. 10. 61. 100. Böckh. ἐν εἰρ. τ. γρμμ. 26 «σύνοδος τῶν Ἑλλήνων» γρμμ. 15. τὸ ὄνομα Ἀχαιοὶ ἐν τῇ καθολικῇ αὐτοῦ ἐννοίᾳ περὶ τῶν πανελλήνων τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας ἴδε παρὰ **Keil** γρμμ. 50. 98. καὶ Böckh ἀρ. 1318 καὶ 1396. «Ἀχαιοὶ καὶ Πανέλληνες» παρὰ Böckh ἐν εἰρ. τ. ἀρ. 1625 γρμμ. 20. «Ὅτι τὸ «κοινὸν» τοῦτο (καὶ «κοινὸν τῆς Ἀχαΐας» καλούμενον, ἴδ. τὴν ἐπιγρφ παρὰ Ross, Arch. Aufs. τόμ. 1. σ. 123) εἶχε τὴν ἕδραν αὐτοῦ ἐν Ἄργει, τούτου παρέχει μαρτυρίαν ὁ **Keil** ἐν εἰρ. τ. γρμμ. 100. Böckh. ἐν εἰρ. τ. ἀρ. 1625. γρμμ. 21 κξ. Ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ παρὰ Böckh. ἀρ. 1718. ἐξάγει ὁ **Kuhn**, Städt Verf. τόμ. 2 σ. 74) ὅτι τοῦ «κοινοῦ» τούτου προίστατο εἷς ἀρχιερεὺς καὶ «Ἑλλαδάρχης Ἀχαιῶν» διηνεκής· πρβλ. ἀρ. 1124. 1318 καὶ 1396. 1718. 4021. καὶ **Kuhn** τόμ. 1. σ. 108. 110. 111. Ὅτι τὸ «κοινὸν» τοῦτο τῶν Πανελλήνων δὲν πρέπει νὰ συγχέηται μετὰ τοῦ βραδύτερον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ ἱδρυθέντος καὶ ἐπὶ μέγα μέρος τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων ἐκταθέντος συνδέσμου τῶν Πανελλήνων, μαρτυρεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ παρὰ τῷ **Keil** ἐν εἰρ. τ. ἐπιγραφὴ ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Καλιγόλα (**Keil**, σ. 120 κξ), ἡ δὲ παρὰ Böckh ὑπ' ἀριθ. 1625 ἐπιγραφὴ κατὰ τὰς τοῦ **Keil** εἰκασίας (ἐν εἰρ. τ. πρβλ. **Kuhn** τόμ. 2 σ. 67. **Bursian**, Geogr. τόμ. 1 σ. 213) κατὰ ὀλίγα ἔτη μόνον εἶναι νεωτέρα τῆς παρὰ **Keil** ἐν εἰρ. τ. ὑπ' ἀρ. 31 ἐπιγραφῆς. Διὰ τοῦτο τὸ «κοινὸν» τοῦτο θεωρῶ ἀνάλογον πρὸς τοὺς ἀσυγκρίτως πάντως ἀξιολογωτέρους τοιούτους συλλόγους τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων (πρβλ. **Becker-Marquardt** R. A. III. I. καθόλου δὲ σ. 267-275, ἔνθα ἐκτίθεται ὅτι αἱ τοιαῦται σύνοδοι ἀπετελοῦντο ἐξ ἀπεσταλμένων (συνέδρων) τῶν εἰς ταύτας ὑπαγομένων πόλεων (ἐν Ἑλλάδι δὲ πιθανῶς ἐκ τῶν ἀπεσταλμένων τῶν ἰδιαιτέρων κατὰ πόλεις συνεδρίων· καὶ ὅτι αὗται πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐξέλεγον ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων καὶ πλουσιωτάτων πολιτῶν, τῶν ἀρξάντων πρότερον τὰς τῆς πόλεως ἀρχάς, τὸν ἀρχιερέα τῆς ἐπαρχίας (sacerdos provinciae)· ἀλλὰ τὸ τοῦ ἀρχιερέως ἀξίωμα δὲν ἦτο πανταχοῦ διηνεκές, ἀλλ' ἐν ταῖς πλείσταις ἐπαρχίαις ἀρχιερεῖς ἀντικαθίστων ἀλλήλους· οὐχ ἧττον ὅμως ὁ ἅπαξ ἐκλεγεὶς καὶ ἀποχωρῶν τῆς ἀρχῆς διετήρει τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν τοῦ ἀρχιερέως· καὶ ἐκ τοιούτων πρώην ἀρχιερέων ηὐξήθη πολλαχοῦ τάξις ἰδία.) Περὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἴδ τὰ ἀνωτέρω εἰρ. χ. καὶ σ. 202 κξ. **Kuhn**, τόμ. 1 σ. 107 κξ.)· περὶ Κρήτης καὶ Κρηταργῶν, (Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2583, 2595 κξ. 2744. Becker-Marquardt σ. 268 κξ. 270 **Kuhn** τόμ. 1. σ. 113), καὶ περὶ Μακεδονίας (**Beck-Marq.** σ. 268. 269) καὶ Θεσσαλίας (**Beck-Marq.** σ. 268 καὶ κα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κῆς κατὰ μικρὸν ἰδίως εἰς τὴν λατρείαν τῶν αὐτοκρατόρων (ἴδ. κατωτ.) ἀναφερομένης σημασίας αὐτοῦ, ἦτο πάντως λίαν περιωρισμένη. Καὶ εἶχε μὲν τὸ ἔργον τοῦ νὰ πέμπῃ εἰς τὸν αὐτοκράτορα συγχαρητηρίους εὐχὰς καὶ νὰ συντάττῃ παντὸς εἴδους τιμητικὰ ψηφίσματα, καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ψηφίζῃ μὲν εὐχαριστήρια εἰς τὸν ἀπερχόμενον Διοικητήν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναφέρηται καὶ ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα μετὰ δεήσεων πρὸς αὐτὸν καὶ καταγγελιῶν καὶ μομφῶν ἐναντίον τῆς διοικήσεως, τὸ μόνον ἐν τούτοις πρᾶγμα, ὅπερ ἔργῳ ἐξυπηρέτει, ἦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ μετὰ τῆς ἀπονεκρώσεως τοῦ πολιτικοῦ βίου παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐπικρατοῦσα ζήτησις τιμητικῶν προσωνυμιῶν (τίτλων). Πρὸς τούτοις ὁ Αὔγουστος ἐξετέλεσε μεταρρύθμισίν τινα γενικὴν τοῦ ἀρχαίου πρὸ πολλοῦ ἀπολέσαντος πᾶσαν σπουδαίαν σημασίαν [73] Ἀμφικτυονικοῦ συνε-

τωτέρω ἐν τόμῳ 2 τοῦ βιβλίου τούτου)· πρβλ. εἶτα καὶ Preller, Röm. Mythol. σ. 794 κξ. Walter, σ. 471, 472. Curtius. Pelop. τόμ. 2 σ. 560.

[73] Ἐκ τῆς τοῦ Vischer περὶ τοῦ πονήματος τοῦ Freeman βιβλιοκρισίας (N. Schweizer. Museum. Jahrg. IV. τεῦχ. 4, 1864) σ. 297 λαμβάνω ἀξιόλογόν τινα εἴδησιν περὶ τῆς Ἀμφικτυονίας πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου γενομένης εἰς τὸ σύστημα αὐτῆς μεταβολῆς. Ἡ εἴδησις αὕτη στηρίζεται ἐπί τινος ὑπὸ τοῦ Καρόλου ὁ Wescher τῷ 1862 ἐν Δελφοῖς εὑρεθέντος ἐπιγραφικοῦ μνημείου· περὶ τοῦ περιεχομένου ἐν αὐτῷ ὁ W. ἐποιήσατο τῷ Vischer προφορικὰς ἀνακοινώσεις, εἶτα δὲ καὶ ἐν τῇ Γαλλικῇ «Ἀρχαιολογικῇ Ἐπιθεωρήσει» (Revue Archéologique) τοῦ Νοεμβρίου 1864 σ. 407 κξ. 498, ἥτις ἀτυχῶς κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην δέν μοι εἶναι πρόχειρος, ἐποιήσατο σύντομόν τινα προεισαγωγικὴν ἔκθεσιν. Κατὰ τὰς ἀνακοινώσεις ταύτας κατὰ τοὺς χρόνους, εἰς οὓς τὸ μνημεῖον τοῦτο ἀνήκει «ἑπτὰ ἔθνη εἶχον ἐν τῷ Ἀμφικτυονικῷ συνεδρίῳ ἀνὰ δύο ψήφους, δέκα δὲ ἀνὰ μίαν, ὥστε τὸ ὅλον ἦσαν ψῆφοι 24. Οἱ πρῶτοι οἱ ἔχοντες ἀνὰ δύο ψήφους ἦσαν οἱ Δελφοί, οἱ Θεσσαλοί, οἱ Βοιωτοί, οἱ Ἀχαιοὶ οἱ Φθιῶται, οἱ Μάγνητες καὶ οἱ Αἰνιᾶνες. Οἱ δεύτεροι οἱ ἔχοντες ἀνὰ μίαν ψῆφον ἦσαν οἱ Δωριεῖς οἱ παρὰ τὸν Παρνασσὸν καὶ οἱ Δωριεῖς τῆς Πελοποννήσου, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Εὐβοεῖς, οἱ Μαλιεῖς, οἱ Οἰταῖοι, οἱ Δόλοπες, οἱ Περραιβοί, οἱ Λοκροὶ οἱ Ὑποκνημίδιοι καὶ οἱ Λοκροὶ οἱ οἰκοῦντες δυτικώτερον. Εἶναι προφανὲς ὅτι ὡς πρὸς τοὺς Δωριέας, τοὺς Ἴωνας (Ἀθηναίους καὶ Εὐβοεῖς), καὶ τοὺς Λοκροὺς δύο ψῆφοι λαῶν ἐνιαίων ἐν ἀρχῇ, διαιρεθέντων δὲ ἔπειτα εἰς δύο διακεκριμένα μέλη, ἐδόθησαν ἀνὰ μίαν εἰς ἑκάτερον τῶν μελῶν· τοῦτ' αὐτὸ φαίνεται ὅτι ἐγένετο καὶ ὡς πρὸς τοὺς Μαλιέας καὶ τοὺς Οἰταίους· οἱ δὲ Δόλοπες καὶ οἱ Περραιβοί, οἵτινες ἀμφότεροι μνημονεύονται ἄλλως ἐν τοῖς ἀρχῆθεν τῆς Ἀμφικτυονίας μετέχουσι δώδεκα λαοῖς, ἴσως ἕνεκα τῆς εἰς ταύτην εἰσόδου τῶν Δελφῶν κατῆλθον εἰς θέσιν ἡμισείας τάξεως» * Ὁ διπλασιασμὸς οὗτος τῶν ἀρχῆθεν δώδεκα φυλῶν καὶ ὁ διχασμός τι-

* Ἡ Γερμανικὴ λ. ἣν μεταφράζομεν οὕτως εἶναι «Halbstände» = ἡμίσειαι τάξεις.

δρίου· οὕτω δὲ ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας νέον τι ἄθυρμα, ἵνα διὰ τούτου ὁ λαὸς οὗτος ἐν τῷ ἐπαρχιακῷ αὐτοῦ εἰδυλλιακῷ βίῳ καὶ ἐν τῇ διασκεδάσει αὐτοῦ μετὰ τῶν σκιῶν καὶ τῶν ὀνομάτων τοῦ παρελθόντος καὶ μετὰ τῶν πνευματικῶν τύπων, ἑορτῶν καὶ τιμητικῶν προσωνυμιῶν, ἐν τῇ ἀθῴᾳ καὶ ἀνουσίῳ πολυπραγμοσύνῃ αὐτοῦ, ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ τὰ πάντα διέποντος Καισαρισμοῦ δυνηθῇ διηνεκῶς βεβαιότερον νὰ παραδοθῇ εἰς θυμήρη τινὰ καὶ ὀνειροπόλον φυτικὴν ζωήν. Ὁ νέος οὗτος ὀργανισμός, μετὰ τὴν ἀταξίαν τὴν πολλάκις ἐπελθοῦσαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας[74] καὶ μετὰ τὴν γενικὴν ἐρήμωσιν τῶν

νων αὐτῶν ὅλως ἀνάλογος πρὸς τὰ γινόμενα ἐν Ἑλβετίᾳ ἐν τῷ νέῳ ὁμοσπονδιακῷ συντάγματι, ἔνθα ἀντὶ τῶν 22 ψήφων τῆς πρώην συνόδου τῶν ἀπεσταλμένων τῶν Ἑλβετικῶν πολιτειῶν ἢ τοπαρχιῶν (τῆς καλουμένης **Tagsatzung***) εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν αὐτῶν τοπαρχιῶν ἐν τῷ Συμβουλίῳ τῶν τάξεων (**Ständerath**) ἐδόθησαν ψῆφοι 44, ἀνὰ δύο μὲν εἰς ἑκάστην τοπαρχίαν (**Canton**), ἀνὰ μίαν δὲ εἰς τὰς ἡμιτοπαρχίας τῆς Οὐντερβάλδης, Βασιλείας καὶ Ἀππενζέλλης» *.

[74] Schömann, Griech Alterth. τόμ. 2. σ. 40. Droysen, **Hellenismus** τόμ. 2 σ. 403. 441. Pauly R. E. τόμ. 1. ἔκδ. 2. σ. 896 **Hermann, Gr. Staatsalt 14. 17.**

Καὶ ἐνταῦθα ἡ εἰκὼν εἶναι εἰλημμένη ἐκ τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν θεσμῶν τῶν Εὐρωπαϊκῶν (ἰδίως τῶν Γερμανικῶν) τῶν μέσων αἰώνων. Τάξεις = (**Stände**) καλοῦται αἱ διάφοροι κοινωνικαὶ διαιρέσεις (ἡ τάξις τοῦ κλήρου, τῶν εὐγενῶν, τῶν γεωργῶν κτλ.) αἵτινες ἐν ταῖς μεσαιωνικαῖς φεουδαλικαῖς πολιτείαις διεκρίνοντο ἀπ' ἀλλήλων ἐν τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἀσκουμένοις δικαιώμασιν ἰδίως ἐν ταῖς συνόδοις ταῖς ἀντιπροσωπευτικαῖς. **Halbstände** δὲ λέγων ὁ συγγραφεὺς ἐννοεῖ ἐνταῦθα τὰς τάξεις, αἵτινες. ἐν ταῖς ἐθνικαῖς συνόδοις ταῖς καλουμέναις καὶ συνόδοις τῶν τάξεων (ἐν Γαλλίᾳ ἐκαλοῦντο αὗται σύνοδοι τῶν γενικῶν τάξεων ἢ ἁπλῶς γενικαὶ τάξεις, **États generaux**) ἤσκουν δικαιώματα ὑποδεέστερα τῶν ὑπὸ τῶν εὐγενῶν ἀσκουμένων ὡς λ. χ. ἐν Γαλλίᾳ ἡ τρίτη τάξις (**État tiers**) μέχρι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789. Ἡ διὰ τῆς Γερμανικῆς ἐκφράσεως **Halbstände** ὑπὸ τοῦ συγγραφέως καὶ ὑπὸ τοῦ **Vischer** γενομένη, ἐξήγησις τῶν ἀφορώντων τὴν ἀναλογίαν τῶν ἐν τῇ Ἀμφικτυονίᾳ ψήφων μοὶ φαίνεται ὅλως ἀτυχής. (Σ. Μ.).

* **Tagsatzung** ἢ **Tagleistung** ἐκαλεῖτο ἐν Ἑλβετίᾳ πρὸ τοῦ 1848 τὸ ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον τῆς χώρας ταύτης τὸ ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν διαφόρων Ἑλβετικῶν τοπαρχιῶν ἢ πολιτειῶν (**cantons**). Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ πολιτεύματος ἡ γενομένη τῷ 1848 καταργήσασα τὸ Ὁμοσπονδιακὸν τοῦτο συμβούλιον, τὸ ἀποτελοῦν μέχρι τότε τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τῆς Ὁμοσπονδίας, ἀντικατέστησεν αὐτὸ διὰ συνόδου ὁμοσπονδιακῆς συγκειμένης ἐξ ἑνὸς σύμβουλίου ἐθνικοῦ ἢ μᾶλλον βουλῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπευούσης σύμπασαν τὴν Ἑλβετίαν ὡς ἑνιαῖον κράτος, ἑκάστου τῶν 145 ἀντιπροσώπων ἀναλογοῦντος εἰς 20 χιλ. κατοίκους, καὶ ἐκ τοῦ συμβουλίου 44 ἀντιπροσώπων τῶν τοπαρχιῶν ἐχόντων ἐν ὅλῳ ψήφους 44 κατὰ τὸν ἐν τῇ ἄνωθι σημ. 73 λεγόμενον

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἑλληνικῶν χωρῶν κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας, ὧν ὁπωσδήποτε ἀξιόλογος καὶ ἐν τοῖς κυριωτάτοις πολλῷ σκοπιμώτερος καὶ πρὸς τὴν πραγματικὴν κατάστασιν συμφωνότερος ἢ ὁ ὀργανισμὸς ὁ ὑφιστάμενος πρὸ αἰώνων, μετέβαλε πρὸ πάντων ὁλοσχερῶς τὸ ἐπικρατοῦν καθεστὼς τῶν ψήφων καὶ ἐζήτησε νὰ φέρῃ, μέχρι τινός, εἰς ἁρμονίαν τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰς ἑκάστην τῶν ἀμφικτυονικῶν πολιτειῶν ἢ πόλεων ἀπονεμητέων ψήφων πρὸς τὴν πραγματικὴν σημασίαν τῶν πολιτειῶν ἢ πόλεων τούτων. Συνῳδὰ πρὸς τὸν τοιοῦτον σκοπὸν ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν ἀμφικτυονικῶν ψήφων καθωρίσθη εἰς τριάκοντα. Τούτων 6 ἐδόθησαν εἰς τὴν Μακεδονίαν· αἱ μικραὶ φυλαὶ τῶν Μαλιέων, Αἰνιάνων, καὶ τῶν Φθιωτικῶν Ἀχαιῶν (ὡς καὶ τοῦ ἐν ταῖς συμφοραῖς τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων σχεδὸν ἐξαφανισθέντος ἔθνους τῶν Δολόπων), ἀπολέσασαι τὴν αὐτοτελῆ αὐτῶν ψῆφον συγκατελέγησαν εἰς μίαν μετὰ τῶν Θεσσαλῶν, συντέλειαν, εἰς ἣν, ὅπως εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου τὰ μέγιστα εὐνοουμένην ἀποικίαν Νικόπολιν, ἐδόθησαν 6 ψῆφοι. Οἱ Φωκεῖς, εἰς οὓς ἀπὸ τοῦ 279 ἤδη ἐπετράπη αὖθις νὰ μετέχωσι τῆς Ἀμφικτυονίας, οἱ Δελφοί, καὶ οἱ Βοιωτοὶ ἔλαβον ἀνὰ 2 ψήφους· ἀνὰ 1 δὲ ψῆφον ἔλαβον ἡ μικρὰ χώρα Δωρίς, οἱ Λοκροὶ οἱ Ὀζόλαι, οἱ ἀνατολικοὶ Λοκροί, οἱ Εὐβοεῖς καὶ αἱ Ἀθῆναι Παραδόξου δυσμενείας ἐν τῇ μεταρρυθμίσει ταύτῃ ἔτυχεν ἡ Πελοπόννησος, ἀφοῦ οἱ Πελοποννήσιοι Δωριεῖς, ἐν οἷς ἄλλως κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην παραδόξως δὲν ἀναφέρεται ἡ Σπάρτη, ἡνώθησαν εἰς μίαν συντέλειαν (περιλαμβάνουσαν τὸ Ἄργος, Σικυῶνα, Κόρινθον καὶ Μέγαρα), ἥτις μίαν μόνην ἔλαβε ψῆφον. Ἐν ἁπάσαις ταύταις ταῖς χώραις καὶ πόλεσι μόνον ἡ Νικόπολις, οἱ Δελφοὶ καὶ αἱ Ἀθῆναι εἶχον ψήφους προσωπικὰς ἢ κατὰ ἄνδρα τοὐτέστιν οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτῶν παρίσταντο εἰς ἁπάσας τὰς συνόδους τῶν Ἀμφικτυόνων· αἱ λοιπαὶ ψῆφοι ἦσαν ψῆφοι κατὰ συντέλειαν ἤτοι αἱ διάφοροι πόλεις τῶν ἰδιαιτέρων χωρῶν ἢ συντελειῶν ἔπεμπον εἰς

τρόπον καὶ ἀναλογίαν τῆς διανομῆς τῶν ψήφων τούτων εἰς τὰς 25 τοπαρχίας (εἰς 19 ἀνὰ δύο καὶ εἰς 6 ἀνὰ μίαν). (Σ. Μ).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὰς συνόδους ταύτας κατὰ συντέλειαν, καθ' ὡρισμένην διαδοχὴν καὶ ἐν ὡρισμένῃ χρόνου περιόδῳ τὴν εἰς αὐτὰς παραχωρουμένην ἀντιπροσωπείαν [75]. Καὶ αἱ σύνοδοι αὗται μετὰ τῶν ἀρχαίων καὶ νέων ἀρχόντων αὐτῶν [76] καταλαμβάνουσι λίαν σπουδαίαν θέσιν ἐν τῷ εἰδυλλίῳ τοῦ ὑπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν Ἑλληνικοῦ βίου καὶ συντελοῦσι λίαν οὐσιωδῶς εἰς τὴν ἐν τοῖς ἑπομένοις χρόνοις ἀνύψωσιν τοῦ κόμπου τῶν τιμητικῶν προσωνυμιῶν καὶ τῶν τιμητικῶν ἐπιγραφῶν.

Οὕτω, καθόσον εἶναι γνωστὸν εἰς ἡμᾶς, ἐπερατώθη ἐν Ἑλλάδι ἡ σειρὰ τῶν νέων καταστάσεων (ὀργανισμῶν), τῶν ἀπορρεουσῶν ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου. Ἐν τοῖς λοιποῖς ἀπέκειτο εἰς τοὺς Ἕλληνας αὐτοὺς νὰ ἐργάζωνται ὑπὲρ τῆς κατὰ μικρὸν

[75] Ἰδ. ἰδιαιτ. Παυσαν. I. 8, 2 καὶ 3. (« Αἱ μὲν δὴ πόλεις Ἀθῆναι καὶ Δελφοὶ καὶ ἡ Νικόπολις, αὗται μὲν ἀποστέλλουσι συνεδρεύσοντας ἐς Ἀμφικτυονίαν πᾶσαν· ἀπὸ δὲ ἐθνῶν τῶν κατειλεγμένων ἑκάστῃ πόλει ἀνὰ μέρος ἐς Ἀμφικτύονας καὶ ἐν χρόνου περιόδῳ συντελεῖν ἐστι»). πρβλ. Φιλοστρατ. Β. Σοφιστ. Β'. 27. 2. * Στράβ. Θ. 419 κξ. πρβλ. Schömann ἐν εἰρ. τ. Pauly ἐν εἰρ. τ. * 14, 18. Böckh C. I. τόμ. 1. σ. 560 ἀρ. 1058 σ. 578 καὶ ἴδ. ἀρ. 1121. 1124. 1058. σ. 559. σ. 610. Freeman, History of federal governement τόμ. 1. σ. 156 μέχρι 139. Αἱ τῶν Ἀμφικτυόνων ἐν Θερμοπύλαις σύνοδοι μνημονεύονται ἔτι καὶ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου Ζ. 24. 3 (ἴδ. καὶ Β'. τόμον τοῦ βιβλίου τούτου).

[76] Ὡς νέοι ἄρχοντες ἀμφικτυονικοὶ φαίνονται νῦν ὁ «ἐπιμελητὴς τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀμφικτυόνων» πρβλ. Rhein. Mus. II. σ. 111. καὶ Hermann Gr. Staatsalt § 14, 18 καὶ ἰδίως ὁ Ἑλλαδάρχης τῶν Ἀμφικτυόνων ἴδ. Böckh. C. I. τόμ. 1. σ. 580. τὸ δεύτερον ἀξίωμα ἐδίδετο ἐνίοτε εἰς τὸν αὐτὸν ἄνδρα, ὅστις ἦτο ἐν ταὐτῷ Ἑλλαδάρχης καὶ ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ τῶν Πανελλήνων (σημ. 2). ἴδ. Böckh. ἐν εἰρ. τ. σ. 579. ἀρ. 1124. γρμμ. 3 καὶ 7. σ. 844. Τὸ «πρόσχημα τῆς Ἀμφικτυονίας» φαίνεται ὅτι ἦτο ἰσόβιον, κατὰ Πλούταρχον, («εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον κ. 20 «τὸ πρόσχημα τῆς Ἀμφικτυονίας, ἣν σοι διὰ παντὸς ἡ πατρὶς ἀνατέθεικε»)· ἴδ. ἐν τούτοις τὰς περὶ τούτου ἀμφιβολίας τοῦ Keil, ἐν Philologus τόμ. 23 (1865) τεῦχ. 2. σ. 245 κξ.

* Τὸ χωρίον τοῦ Φιλοστράτου (Β' 27. οὐχὶ Β. 57 ὡς πλημμελῶς ἔχει ἡ ἐν τῇ σημ. παραπομπὴ) εἰς ὃ παραπέμπει ὁ συγγραφεὺς οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐν τῷ κειμένῳ λεγόμενα «Ἄριστα δ' αὐτὸν (τὸν Κλήμεντα τὸν Βυζάντιον) ἀγωνισάμενον κἂν τοῖς Ἀμφικτυονικοῖς ἄθλοις οἱ μὲν Ἀμφικτύονες ἀπεψηφίζοντο τῆς νίκης δέει τῆς προειρημένης αἰτίας...» ἐπίσης δὲ καὶ τὸ ἐν τῇ αὐτῇ σημ. μνημονευόμενον χωρίον τοῦ Στράβωνος (Θ. 426) ἀναφέρεται ἁπλῶς εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ἱστορίαν τῶν Ἀμφικτυόνων, οὐδαμῶς δὲ εἰς τὰς ἐν τῷ κειμένῳ ἐκτιθεμένας ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου μεταρρυθμίσεις. (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὑπὸ τὸ νέον αὐτοκρατορικὸν σύστημα ἀναβιώσεως αὐτῶν. Καὶ ἡ νέα ἡγεμονία διπλῆν πάντως ἐπήνεγκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀνακούφισιν. Διότι ἔνθεν μὲν τὸ σύστημα τῶν Καισάρων ἐκώλυσεν ἵνα ἡ νέα συγκλητικὴ ἐπαρχιακὴ διοίκησις, εἰ καὶ (ἴδ. τόμ. Β'.)τὸ βάρος αὐτῆς δὲν ἦτο ἐλαφρὸν εἰς τὴν θανασίμως πεπονημένην χάριν, παρεκτραπῇ αὖθις εἰς τραχεῖαν αὐθαιρεσίαν καὶ δημευτικὴν ἁρπακτικὴν ὁρμήν, ὑφ' ἧς οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σύλλα τοσαῦτα πολλάκις εἶχον ὑποστῆ δεινά. Ἔνθεν δὲ ἐσίγησαν νῦν ἐπὶ τέλους ἐπὶ μακρὸν χρόνον αἱ τοῦ πολέμου θύελλαι. Οἱ πόλεμοι οἱ μετὰ τῶν ἀγρίων φυλῶν τῶν οἰκουσῶν πρὸς βορρᾶν τῆς Μακεδονίας ἐμαίνοντο νῦν ἐν ταῖς πόρρω τῆς Ἑλλάδος ἀφισταμέναις ὄχθαις τοῦ Παθίσου (Theiss) καὶ τοῦ Δουναβίου, τοῦ Σαύου καὶ τοῦ Δραύου, ἐνῷ ἐν τοῖς ἔνδον τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου ἐβασίλευε βαθυτάτη εἰρήνη. Αἱ χῶραι τῆς Ἀχαΐας μετὰ μακρὰν ἀνάπαυλαν μόνον διὰ τῆς καλλιτεχνικῆς ἅμα δὲ καὶ ἁρπακτικῆς περιοδείας τοῦ Νέρωνος εἰς τὴν Ἑλλάδα στιγμιαίως ἐνοχληθεῖσαι, εἶτα δ' ἴσως ἐλαφρῶς ἐπηρεασθεῖσαι ὑπὸ τῶν μετὰ τὸν τοῦ Νέρωνος, βραδύτερον δὲ πάλιν μετὰ τὸν τοῦ Περτίνακος θάνατον ἐμφυλίων πολέμων, μόνον ἐν τοῖς τοῦ αὐτοκράτορος Γαλλιηνοῦ τὸ πρῶτον καὶ τοῦ Γερμανοῦ πολεμάρχου Ναυλοβάτου ὀλεθρίαις ἡμέραις εἶδον τὸν πόλεμον ἀναπτόμενον αὖθις ἐν τῇ πλήρει ἀγριότητι αὐτοῦ. Οὕτως ἠδύναντο οἱ Ἕλληνες ἐν ἀδιαταράκτῳ εἰρήνῃ νὰ περισυλλεγῶσιν αὖθις. Ἀλλὰ νῦν τὸ πρῶτον ἐφάνη πόσον ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἐξηντλημένη καὶ πόσον ὁ λαὸς ἦτο παρηκμακώς· νῦν τὸ πρῶτον ἐγένετο φανερὸν πόσον ὑλικῶς ἀσήμαντος εἰς τὸν τότε κόσμον εἶχε καταστῆ ἡ ἀρχαία χώρα τῶν Ἑλλήνων. Ἐνῷ ἡ τοσοῦτον φρικωδῶς παθοῦσα ἐπαρχία Ἀσία, ἔνθα « μετὰ τὸν τελευταῖον ἐμφύλιον [77] πόλε-

[77] Ταῦτα κατὰ Becker-Marquardt R. A. III. 1. σ. 291. Σημ. 1992. Ὁ Beck, Marq. στηρίζεται ἐπὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου λεγομένων (Λόγ. ΛΑ. 66. ἔκδ. Ember. « καὶ τότε μετὰ τὸν συνεχῆ καὶ μακρὸν ἐκεῖνον, Ῥωμαίων πόλεμον ὃν πρὸς ἀλλήλους ἐπολέμησαν ἔδοξε τὰ πράγματα ζητεῖν τοιαύτην ἐπανόρθωσιν· ὅθεν πᾶσιν ἐδόθη τοῖς ἔξωθεν χρεῶν ἄφεσις ») προῦκειτο, ὡς φαίνεται, περὶ ἀφέσεως ὑπερόγκων ὀφειλομένων φόρων.

μον τῶν Ῥωμαίων γενικὴ εἶχεν ἐκραγῆ χρεωκοπία δημοσία ἀναγκάσασα τὸν Αὔγουστον νὰ παραχωρήσῃ γενικὴν τῶν χρεῶν καὶ τῶν φόρων σεισάχθειαν· ἐνῷ, λέγω, ἡ ἐπαρχία αὕτη ὡς ἐκ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς γεωγραφικῆς καὶ ἐμπορικῆς αὐτῆς θέσεως, βοηθείᾳ τῶν μεγάλων αὐτῆς ἐμπορικῶν συγκοινωνιῶν καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀνεξαντλήτου εὐφορίας τῶν πεδίων καὶ κοιλάδων, καὶ τῆς μὴ ἔτι ἀπομαρανθείσης εὐκαρπίας τῶν λοιπῶν πόρων ταύτης τῆς ἔτι νῦν ὑπὸ λαοῦ δραστηρίου πυκνῶς κατεχομένης χώρας, ἐντὸς ὀλίγων δεκαετηρίδων τοσοῦτον μεγάλως ἀνέρρωσεν, ὥστε ἐπὶ τῶν δύο πρώτων μ. Χ. αἰώνων τῆς αὐτοκρατορίας ἐθεωρεῖτο ὡς μία τῶν ἀνθηροτάτων καὶ πλουσιωτάτων ἐπαρχιῶν τῆς ὅλης Ἀνατολῆς, μέγα μέρος τῆς Ἀχαΐας μετὰ μεγίστης βραδύτητος ἀνέλαβε μέχρι τινός, ὡς θέλομεν ἔτι ἰδεῖ τοῦτο (ἐν τόμ. Β΄.) ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν χρόνων τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Δίωνος Χρυσοστόμου. Αἱ ἀρχαῖαι πόλεις καὶ χῶραι βραδέως μόνον ἠδυνήθησαν νὰ ἀνακτήσωνται τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν δραστηριότητα· ἡ δὲ ἐμπορία, ἣν μετήρχοντο, ἦτο ἐπὶ πολὺ κατὰ μέγα μέρος ἐμπορία φυσικῶν προϊόντων, ἅτινα ἐχρησίμευον τὸ πλεῖστον εἰς τὴν τρυφὴν καὶ τὴν πολυτέλειαν τῶν πλουσίων Ῥωμαίων. Ἡ Θεσσαλία, Αἰτωλία, Ἀκαρνανία, τὸ Ἄργος καὶ ἡ Ἐπίδαυρος παρεῖχον ἐξαιρέτους ἵππους [78α]. Τὸ Ἀττικὸν ἔλαιον διετήρει διαρκῶς τὴν παλαιὰν αὐτοῦ φήμην· εἰς τὴν ἐπιτραπέζιον Ἰταλικὴν πολυτέλειαν ἐχρησίμευε τὸ περίφημον μέλι τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τῶν Σποράδων [78], καὶ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Λευκόλλου οἱ Ἑλληνικοὶ οἶνοι τῆς Λέσβου, Σάμου, Χίου καὶ ἄλλων τόπων ἦσαν ἐν Ῥώμῃ γενικῶς ἀρεστοί [79]. Τὸ αὐτὸ ῥητέον περὶ τῶν Ῥοδίων θαλαττίων ἰχθύων, τῶν ὀστρέων τῆς Χίου, τῶν ἐκ Μήλου γεράνων, καὶ τῶν ἐκ Σάμου ταώνων [80]. Καὶ πρὸς στολισμὸν τῆς πρωτευούσης τοῦ κόσμου

[78α] Πρβλ. ἀνωτ. σημ. 4 καὶ 10. σ. 487 κξ. ἴδ. Στράβ. Η. 388.
[78] Στραβ. Θ΄. 399 κξ. Ι. 489. Plin. N. H. XI. 13, 32.
[79] Πρβλ. Plin. N. H. XIV, 14, (16 καὶ 17), 95 μέχρι 97.
[80] Πρβλ. Gell. N. A. VI. 16, 5.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὰ ἐν Ἑλλάδι μέταλλα μαρμάρου, τὰ τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τοῦ Πεντελικοῦ [81α], τοῦ Ταινάρου καὶ τοῦ Ταϋγέτου [81β], τὰ λαμπρὰ πράσινα μαρμάρου μέταλλα [81γ] τῆς ἐν τῇ κάτω περιοχῇ τοῦ Εὐρώτα Κροκέας (πλησίον τῆς νῦν Λεβέτσοβας), ἔτι δὲ τὰ μέταλλα (μαρμάρου) τῶν νήσων Πάρου καὶ Σκύρου, καὶ τῆς ἐν Εὐβοίᾳ Καρύστου, ὡς καὶ τὰ τῆς Θάσου, ἧς τὸ πολύτιμον στίλβον λευκὸν μάρμαρον ἀκριβῶς ἐν τοῖς χρόνοις τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο λίαν περιζήτητον παρὰ τοῖς φιλοκαίνοις, παρεῖχεν διαρκῶς λίαν σημαντικὴν συμβολήν [81]. Κυρίως ὅμως ἐπὶ δεκαετηρίδας μόνον ἐν Νικοπόλει, Πάτραις καὶ Κορίνθῳ ἠδύνατό τις νὰ εὕρῃ ζωὴν καὶ σφριγῶσαν ἐπίδοσιν. Ἐκ τῶν ἄλλων πόλεων μόνον ἡ Σπάρτη καὶ τὸ Ἄργος (τὸ Ἄργος νῦν ὡς κέντρον μικροῦ τινος τοπικοῦ συνεδρίου καὶ ὡς ἕδρα τοῦ ἀνωτέρου μνημονευθέντος συνεδρίου τῶν Πανελλήνων) ὡς καὶ ἡ Τεγέα [82], τέλος δὲ καὶ αἱ Ἀθῆναι παρεῖχον ὄψιν οὐχὶ παντελῶς ἀνιαράν.

Πλὴν τῶν πόλεων ἐκείνων ἤρξαντο τότε καὶ αἱ ἀρχαῖαι Ἀθῆναι

[81α] Στράβ. Θ. 399. Plin. N. H. XVII 1, 6.

[81β] Στραβ. Η'. 36 7.

[81γ] Παυσ. Γ. 21, 4. Β. 3, 5. Plin. N. H. XXXVI 7, (11), 55. πρβλ. Ross, Griech. Königsreisen. τόμ. 2. σ. 240 κξ. Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 34. τόμ. 2. σ. 206. 266 κξ. 308. 322 κξ.

[81] Στραβ. Θ. 437. Plin. N. H. XXXVI. 6 (5), 44. 48. 8, (13), 62. Τὰ ἐν Καρυστίᾳ μέταλλα μαρμάρου ησαν αὐτοκρατορικά· πρβλ. Becker-Marquardt, III. 2. σ. 202. Σημ. 1115. Μνημονευτέον πρὸς τούτοις τῶν ἐκ Τανάγρας καὶ Ῥόδου, Μήλου καὶ Χαλκίδος διὰ τὴν Ῥώμην ἐξαγομένων .... ἀλεκτρυόνων τῶν τρεφομένων εἰς ἀλεκτρυονομαχίαν. Varro de re rust. III. 9. Plin. X. 21, (24), 48 καὶ ἰδίως τῶν ἐν Κῷ ὡς καὶ ἐν Ἀμοργῷ καὶ Κέῳ ἐν ἀφθονίᾳ κατεργαζομένων ἐσθήτων· πρβλ. Plin. XI. 22, (26), 76. IV. 12, (20), 62. Hermann, Gr. Privatalt § 22, 17. 18.

[82] Ὡς πρώτη ἐν ταῖς ἀρχαίαις πόλεσι τῆς χερσονήσου φαίνεται ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Στράβωνος, ἡ Σπάρτη, ὡς δευτέρα δὲ τὸ Ἄργος (ἴδ Στραβ. Η. 376-377. «Τῶν κατὰ Πελοπόννησον πόλεων ἐνδοξόταται γεγόνασι καὶ μέχρι νῦν εἰσιν «Ἄργος τε Σπάρτη τε» .... καὶ νῦν συνέστηκεν ἡ πόλις (Ἄργος) δευτερεύουσα τῇ τάξει μετὰ τὴν Σπάρτην»). Curtius, Pelop. τόμ. 2 σ. 226. 349. Περὶ τοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς αὐτοκρατορικοὺς μικροῦ συνεδρίου* τοῦ Ἄργους ἴδ. Παυσαν. Γ'. 12, 3. Η'. 22, 1. 23, 1. καὶ Curtius, Pelop. τ. 1. σ. 82 κξ. τ. 2. 349. 560. Κατὰ Κούρτιον σ. 508 καὶ τὰ Νέμεα ησαν κέντρον θρησκευτικῶν τελετῶν τοῦ συνεδρίου τούτου τῶν Ἀργείων.

* Τοῦ καλουμένου «συνεδρίου Ἀργολικοῦ» (Σ. Μ.).

νὰ ἀνέλθωσι πάλιν εἰς ἀκμήν τινα. Βεβαίως δὲν ἦτο δυνατὸν ἵνα μετὰ τὰ βαρέα παθήματα καὶ τὴν παντελῆ καταπόνησιν τῆς τελευταίας γενεᾶς τῶν περὶ ἀρχῆς ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει πολέμων ἡ ἐμπορικὴ ἐπιμιξία καὶ ἡ βιομηχανικὴ δραστηριότης τῶν Ἀθηναίων ἐπανέλθῃ τοσοῦτον ταχέως καὶ τοσοῦτον εὐκόλως ἔστω καὶ μέχρι τινὸς μόνον. Αἱ Ἀθῆναι καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ὑπέστησαν τὴν αὐτὴν τύχην, ἣν καὶ αἱ πλεῖσται χῶραι καὶ πόλεις τῆς Ἀχαΐας. Ἀλλ' αἱ Ἀθῆναι ἦσαν καὶ ἔμειναν ἐκείνη ἡ πόλις τῆς Ἑλλάδος, ἥτις καὶ ἄνευ τῶν φιλοσοφικῶν αὐτῆς σχολῶν, ἕνεκα τοῦ ἀρχαίου αὐτῆς ἱστορικοῦ κλέους καὶ τῆς ἀθανάτου σπουδαιότητος αὐτῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ εὐγενεστάτου ἀρχαίου πολιτισμοῦ, ἔτι δὲ καὶ ἕνεκα τῶν παντοίων λαμπρῶν αὐτῆς μνημείων, ὅπως ἀρχαιότερον ἐδέσμευον εἰς ἑαυτὰς διαρκῶς τὸ διαφέρον τοῦ ἑλληνίζοντος κόσμου τῆς Ἀνατολῆς, ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ αἰῶνι τῶν πνευματικῶς τὰ μάλιστα προηγμένων Ῥωμαίων, οὕτω καὶ ἐν τῇ νῦν ἀρχομένῃ περιόδῳ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων προσείλκυον ἰσχυρῶς τὴν συμπάθειαν τῶν αὐτοκρατόρων καὶ πολλῶν μελῶν τῶν ἡγεμονικῶν οἴκων, τῶν ἐπισημοτάτων πολιτικῶν ἀνδρῶν, καθόλου δὲ τοῦ ἐπισήμου κόσμου τῆς Ῥώμης. Αἱ Ἀθῆναι ἐπὶ μᾶλλον κατέστησαν τὸ κύριον τέρμα τῶν ἀποδημιῶν Ῥωμαίων ἐπισήμων, οἵτινες ὁτὲ μὲν ἕνεκα παντοίων ἐπιτηδευμάτων, ὁτὲ δὲ ἀπὸ προσωπικοῦ, ἐπιστημονικοῦ καὶ αἰσθητικοῦ διαφέροντος παντοίου ἤγοντο εἰς τὰς χώρας τῶν Ἑλλήνων [83]. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἦτο ὅτι ἡ τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν ὑψηλὴν κατεχόντων θέσιν εὔνοια ἐπεδαψιλεύετο εἰς τοὺς Ἀθηναίους τιμητικώτατα ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀλαρίχου, ὡς διὰ πολλῶν παραδειγμάτων θέλει διδάξει ἡμᾶς τοῦτο ἡ ἱστορία τῶν ἀκολούθων αἰώνων. Ἡ εὔνοια αὕτη ἐξεδηλοῦτο ἰδίως ἐν τῷ τρόπῳ, καθ' ὃν παρείχοντο εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὧν ἡ ὑλικὴ εὐημερία καὶ ἡ ἀρχαία δύναμις δὲν ἠδύναντο πλέον διὰ διαταγμάτων καὶ δώρων νὰ ἐμψυχωθῶσι, τοὐλάχιστον οἱ πόροι,

[83] Πρβλ. ἀνωτ. σ. 544 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δι' ὧν ἠδύνατο ἡ πόλις αὐτῶν νὰ κοσμηθῇ διὰ νέων πάντοτε λαμπρῶν οἰκοδομῶν, δι' ὧν ἐσκοπεῖτο ἐνταὐτῷ νὰ διατηρηθῇ ἡ μνήμη τοῦ μεγαθύμου φιλέλληνος, εἰς ὃν ὠφείλετο τὸ νέον κόσμημα τῆς πόλεως. Οὕτω δὲ ἐπανελαμβάνοντο νῦν τὰ ὑπὸ τῶν Ἀττάλων καὶ ἄλλων φιλελλήνων ἡγεμόνων (σ. 548) γινόμενα· οὕτω δὲ ἡ περὶ τῆς τότε Ἑλλάδος ὡς κολοσσαίου μουσείου λαμπρῶν ἀρχαιοτήτων ἰδέα ἐλάμβανε καὶ ἰσχυρὸν πρακτικὸν κῦρος. Πάντως δὲ συνῆδον ἐντελῶς εἰς τὴν πρὸς κενοδοξίαν καὶ τὰς πομπώδεις τιμητικὰς προσωνυμίας καὶ τοὺς κενοὺς τύπους ροπὴν τῆς τότε Ἑλλάδος τὸ ὅτι πόλις λειπανδροῦσα καὶ χρημάτων ἀποροῦσα ἐπληροῦτο νέων πάντοτε λαμπρῶν οἰκοδομῶν, ὧν ἡ πρακτικὴ ἀξία εἰς τὴν ζῶσαν γενεὰν (ἐξαιρουμένου τοῦ ἐφημέρου κέρδους, ὅπερ ἐπορίζοντο οἱ ἐργάται οἰκοδομῶν, οἱ καλλιτέχναι καὶ ἄλλοι ἐπιτηδευματίαι ἐκ τῆς πλουσίως ἀμειβούσης αὐτοὺς ἐργασίας,) συνίστατο οὐσιωδῶς συνήθως μόνον ἐν τῇ διὰ τῶν ἔργων τούτων ἐνισχυομένῃ ἑλκυστικῇ δυνάμει, ἣν ἤσκει ἡ πόλις ἐπὶ πάντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον τῶν χρόνων ἐκείνων.

Οὕτω κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου[84] ἐκ τῶν πλουσίων δωρεῶν τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος (σ. 575) καὶ τοῦ Αὐγούστου, βορειανατολικῶς τῆς Ἀγορᾶς ἐκτίσθη εἰς τὴν «Ἀθηνᾶν Ἀρχηγέτιδα κτίριον ἐν σχήματι μετώπου δωρικοῦ ναοῦ, ὅπερ ἐχρησίμευεν ὡς στοὰ εἰσόδου εἰς χῶρον ὑπὸ τειχῶν περιβεβλημένον,

[84] Πρβλ. καθόλου τὰ ὑπὸ τοῦ C. Bursian διαλαμβανόμενα περὶ τούτου ἐν τῷ ἄρθρῳ «Athenae» παρὰ Pauly, Realencyclop τόμ. 1. ἔκδ. 2. σ. 1979 κξ. ὡς καὶ Curtius Attisch. Studien 2 σ. 50 κξ. Ἡ τοῦ Κουρτίου θεωρία (ἐν εἰρ. τ.), καθ' ἣν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸ σχέδιον τῆς πόλεως Ἀθηνῶν ὑπέστη μεταρρύθμισίν τινα ἀποβλέπουσαν πρὸς σχηματισμὸν νέων τῆς πόλεως πλατειῶν πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ δι' ἧς μεταρρυθμίσεως ἰδίως εὐρύνθη ἡ Ἀγορὰ πρὸς ἀνατολάς, ἱδρύθη «νέα ἀγορὰ» σ. 55) ἔτι δέ, καὶ νέον μεγαλοπρεπὲς πρυτανεῖον (τὸ ἀρχαῖον πρυτανεῖον μέχρι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἔκειτο κατὰ Κούρτιον ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἀγορᾷ κατὰ τὸ νότιον τῆς πόλεως μέρος), ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Κουρτίου καταπολεμεῖται λίαν σαφῶς ὑπὸ τοῦ Bursian ἐν εἰρ. τ. σ. 1972 καὶ 1979 ὡς καὶ ἐν τῇ πραγματείᾳ «De foro Atheniensium disputatio». σ. 13 κξ. (ἐν τῷ προγράμματι τῆς θερινῆς ἐξαμηνίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ζυρίχης 1865).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

προωρισμένον προφανῶς εἰς ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν (ἰδίως εἰς τὴν ἐμπορίαν τοῦ ἐλαίου) καὶ ἦτο κεκοσμημένον διὰ τῶν ἀνδριάντων τῶν διαφόρων μελῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας»[85]. Ὡσαύτως πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς Ἀρχηγέτιδος καὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου ὑδραγωγεῖον, ἐπὶ τόξων στηριζόμενον, ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν κλιτὺν τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως ἐξερχομένης ἀρχαιόθεν περιφήμου «νῦν μετὰ νέων περιτειχισμάτων ἐπωκοδομημένης πηγῆς Κλεψύδρας ἦχθη εἰς τὸν πύργον τοῦ Ἀνδρονίκου (σ. 548), οὗ ὑδραγωγείου τὸ βορειότατον τμῆμα διατηρεῖται ἔτι»[86]. Ὁ τοῦ Αὐγούστου μέγας φίλος, ὁ νικητὴς τοῦ Ἀκτίου, Μ. Οὐϊψάνιος Ἀγρίππας[87], ἔκτισεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νέον «κυρίως εἰς φιλολογικὰς διαλέξεις προωρισμένον θέατρον ἐν Κεραμεικῷ» τὸ λεγόμενον Ἀγρίππιον[88]. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, ὧν ἡ ἔξοχος ἱκανότης περὶ τὰ κολακευτικὰ τιμητικὰ ψηφίσματα καὶ παντὸς εἴδους θεραπείαν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἄρχοντας (περὶ ἧς

[85] Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 312. 313. 355. 377. καὶ ἴδ. Stuart, Alterth. v. Athen I. ἔκδ. 1. πίν. 1 κξ. Bötticher, Bericht über die Untersuchungen auf der Akropolis. Abschn. VII. Bursian ἐν εἰρ. τ. σ. 1979. καὶ Geogr v. Griechenl. τόμ. 1. σ. 292 κξ. καὶ Bursian. Att. Studien. 2. σ. 51 (Κατὰ Böckh ἐν εἰρ. τ. σ. 469 εἰς τὸν ἀρ. 312 ἡ οἰκοδομὴ ἐπερατώθη τῷ 755 κ. Ρ. = 2 μ. Χ. καὶ δὴ ἐπὶ ἄρχοντος Νικίου καὶ στρατηγοῦ Εὐκλέους [ὧν τὴν ἀρχὴν ἀνωτέρω ἐν σ. 411 ἐθέσαμεν μεταξὺ τοῦ 12 καὶ 1 ἢ 2 π. Χ.]. Ὁ Εὐκλῆς διηύθυνε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἡρώδου (προγόνου τοῦ περιφήμου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, περὶ οὗ ἴδ. κατωτ. τόμ. 2 ἀρξαμένου ἔργου. Πρβλ. Böckh σ. 468 εἰς τὸν ἀρ. 477.) Καὶ ἄλλαι ἑλληνικαὶ χῶραι ἀπήλαυσαν τῆς εὐνοίας τῆς δυναστείας. Περί τινος περιφήμου ἀναθήματος τῆς αὐτοκρατείρας Λιβίας ἐν τῷ ναῷ τῶν Δελφῶν ἴδ. Πλουτ. περὶ τοῦ ΕΙ τοῦ ἐν Δελφοῖς * κ. 3. πρβλ Bursian Geogr. σ. 175.

* Τὸ ἀνάθημα τοῦτο ἦτο αὐτὸ τὸ ἐν Δελφοῖς ΕΙ ἐν χρυσῷ τύπῳ, ὡς λέγεται ἐν τῷ ἄνω σημειουμένῳ χωρίῳ τοῦ Πλουτάρχου «τῶν κατὰ τὸ ἱερὸν τὸ μὲν χρυσοῦν ΕΙ Λιβίας τῆς Καίσαρος ὀνομαζόντων, τὸ δὲ χαλκοῦν Ἀθηναίων· τὸ δὲ πρῶτον καὶ παλαιότατον, τῇ δὲ οὐσίᾳ ξύλινον, ἔτι νῦν τῶν σοφῶν καλοῦσιν, οὐχ ἑνός, ἀλλὰ κοινὸν ἀνάθημα πάντων» (τῶν πέντε δηλονότι ἐκ τῶν ἑπτὰ σοφῶν). Σ. Μ.

[86] Πρβλ. Bötticher, Philologus XXII σ. 73. C. Wachsmuth, Archäolog. Zeitung XXI σ. 125. Bursian παρὰ Pauly, σ. 1979 Geogr. σ. 293. Curtius. σ. 52.

[87] Πρβλ. Frandsen, M. Vipsanius Agrippa. σ. 174.

[88] Φιλοστρ. Β. σοφιστ. Β'. 5, 3. 8, 2. Bursian παρὰ Pauly σ. 1979. Geogr. τόμ. 1. σ. 292.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πολλάκις ἤδη ἐποιησάμεθα λόγον) ἐξικνεῖτο εἰς πλήρη ἀκμήν, ἤγειραν εἰς τὸν εὐεργέτην αὐτῶν τοῦτον «τιμητικὸν ἀνδριάντα κατὰ τὴν εἰς Ἀκρόπολιν ἄνοδον, κάτωθι τῆς βορείας πτέρυγος τῶν προπυλαίων, οὗ ἡ ἀπειρόκαλος βάσις ἵσταται νῦν ἔτι ἐπὶ τοῦ τόπου ἐκείνου»[89]. Ἡ ἄμετρος, ἡ τὸν βαθμὸν τῆς δουλοπρεπείας ὑπερβαίνουσα κολακεία ἡ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἐφεξῆς ἔν τε τῇ Εὐρωπαϊκῇ καὶ τῇ Ἀσιατικῇ Ἑλλάδι ἕνεκα τῆς βαθείας καταπτώσεως τῆς ἀρχαίας θρησκείας συχνότερον πάντοτε ἐπανερχομένη, παρώρμησε τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ν' ἀπονέμωσι θείας τιμὰς εἰς τοὺς αὐτοκράτορας, ζῶντας ἔτι[90]. Οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι ζῶντος ἔτι τοῦ πρώτου ἐκ τοῦ Ἰουλίου οἴκου αὐτοκρά-

[89] Böck. C. I. τόμ. 1. ἀρ. 309 καὶ ἴδ. Bursian παρὰ Pauly ἐν εἰρ. τ. Ross, Archäolog. Aufsätze τόμ. 1. σελ 97 τόμ. 2. σ. 270.

[90] Πρβλ. καθόλου Preller, Röm Mythol. ἔκδ. 2. σ. 791 κξ. καὶ κατωτ. τόμ. 2. Οὕτως ἐν Κορίνθῳ, ἐν τῇ κλιτύϊ τοῦ Ἀκροκορίνθου, ὕπερθεν τῆς ἀγορᾶς τῆς ἐν τῇ κάτω πόλει (Curtius, Pelop. τόμ. 2 σ. 552) ἦτο ᾠκοδομημένος ναὸς τῆς τοῦ Αὐγούστου ἀδελφῆς Ὀκταβίας (Παυσ. Β. 3, 1.). Περὶ τῆς ἐν Κορίνθῳ λατρείας τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἰουλίου γένους (gens Iulia) ἴδ. Preller ἐν εἰρ. τ. σ. 792. σημ. 1. Περὶ τοῦ ἐν Ἀσωπῷ τῆς Λακωνικῆς ναοῦ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ἴδ. Παυσ. Γ'. 22, 7. Περὶ τοῦ ἐν Σικυῶνι εἰς τοὺς Ῥωμαίους αὐτοκράτορας ἀφιερωμένου (ἀνειμένου κατὰ Παυσανίαν) τεμένους ἴδ. Παυσαν. Β. 8, 1. Curtius σ. 493. Περὶ τῶν ἐν τῷ ἐν Μεγάροις ναῷ τῆς Ἀρτέμιδος «ἐπίκλησιν Σωτείρας» εἰκόνων (ἀγαλμάτων δηλονότι) Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ἴδ. Παυσ. Α. 40, 2. Περὶ τοῦ ἐν τῷ Ἡραίῳ τοῦ Ἄργους ἀγάλματος τοῦ Αὐγούστου ἴδ. σ. 593 σημ. 23. Περὶ τῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ εἰκόνος τοῦ Αὐγούστου ἴδ. Παυσ. Ε. 12, 5 κξ. («Αἱ δὲ εἰκόνες... ἡ μὲν τοῦ ἠλέκτρου βασιλέως Ῥωμαίων ἐστὶν Αὐγούστου... τὸ δὲ ἤλεκτρον τοῦτο, οὗ τῷ Αὐγούστῳ πεποίηται τὴν εἰκόνα αὐτοῦ Ἰριδανοῦ ταῖς ψάμμοις εὑρίσκεται, σπανίζεται τὰ μάλιστα καὶ ἀνθρώπῳ τίμιον πολλῶν ἐστιν ἕνεκα· τὸ δὲ ἄλλο ἤλεκτρον ἀναμεμιγμένος ἐστὶν ἀργύρῳ χρυσός» αὐτόθι 20, 5. Ζ. 19, 7. Curtius, Pelop. 2. 66. 101. Περὶ τῶν ἐν Δελφοῖς ὡσαύτως εἰκόνων τῶν αὐτοκρατόρων ἴδ. Παυσ. Ι, 8, 4. Πρὸς τὴν ἐπονείδιστον δὲ ταύτην διαστροφὴν τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος συνδέεται καὶ ἡ ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις τῆς δημοκρατίας ἐν Ἀσίᾳ τε καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ ἐπελθοῦσα τελεία παρακμὴ τῶν ἀρχαιόθεν ἱερῶν μαντείων, ἰδίως δὲ ἡ τοῦ παντελῶς ἐκλελοιπότος ἐν Δωδώνῃ μαντείου. (Στραβ. Ζ. 327 «Ἐκλέλοιπε δέ πως τὸ μαντεῖον τὸ ἐν Δωδώνῃ καθάπερ τἆλλα»). Τὸ ἱερὸν αὐτὸ μετὰ τῆς περιφήμου αὐτοῦ φηγοῦ ὑπῆρχεν ἔτι ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Παυσανίου (Η'. 23, 4. πρβλ. Ζ'. 21, 1. 1. 17. 5. G. Wolf de ultima oraculorum aetate σ. 13, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ πενιχρὸν καταστὰν καὶ μόνον ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων πάλιν εὐδοκιμοῦν τῶν Δελφῶν χρηστήριον. Cic. de divin. I. 19. II 57, 117. Στραβ. Θ. 419. 420. Becker-Marquardt, R. A. τόμ. 4. σ. 104).

τορος, μικρὸν πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, ᾠκοδόμησαν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως «ἐπὶ τοῦ ἐγγυτάτω πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Παρθενῶνος λιθοστρώτου» στρογγύλον τινὰ ναόν, ὅστις ἀφιερώθη (πρβλ. σ. 294 - 295) εἰς τὴν θεὰν Ῥώμην καὶ εἰς τὸν Αὔγουστον [91]· διότι ὁ Αὔγουστος ἐπέτρεπε τὴν ἔγερσιν τοιούτων ναῶν μόνον ὑπὸ τὸν τύπον τῆς ἑνώσεως τῆς νέας ταύτης λατρείας μετὰ τῆς λατρείας τῆς θεᾶς Ῥώμης. Οὕτω πρὸς τιμὴν τοῦ θετοῦ αὐτοῦ πατρός, τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, ᾠκοδομήθησαν ἐν Ἐφέσῳ καὶ ἐν Νικαίᾳ ναοὶ τοῦ θεοῦ Ἰουλίου (Divus Iulius) καὶ τῆς θεᾶς Ῥώμης (Dea Roma). Ἐπέτρεψε δ' ὁ ἡγεμὼν ἵνα καὶ εἰς ἑαυτόν, ζῶντα ἔτι, οἰκοδομηθῶσι ναοὶ τοῦ Αὐγούστου καὶ τῆς θεᾶς ὁμοῦ Ῥώμης· οἷος ναὸς πλὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, ἔνθα ἐν τῇ ἀγορᾷ ὑπῆρχεν ὡσαύτως ναὸς τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ Αὐγούστου, ὑπῆρχεν ἐν Περγάμῳ καὶ Νικομηδείᾳ [92] εἶτα δὲ καὶ ἐν Μυλάσοις, Νύσῃ, Κύμῃ, Κυζίκῳ, Ἄσσῳ καὶ ἐν ἄλλοις τόποις [92α]. Ἐξ ἄλλου τὸ ὑπὸ τοῦ Σουητωνίου [93] ἀναφερόμενον σχέδιον τῶν ὑποτελῶν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει βασιλέων ἵνα τὸν

[91] Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 478 ἴδ. καὶ Beulé, L'acropole d Athènes II. σ. 200 κξ. Bursian, Geogr. σ. 314 καὶ παρὰ Pauly ἐν εἰρ. τ. καὶ ἴδ. τὰ λεγόμενα παρὰ Ross. Arch Aufs. τόμ. 1. σ. 113 κξ. 272. Ἀνάλογος λατρεία ὑπῆρχε καὶ ἐν Μεγάροις πρβλ. K. Keil, Philologus. τ. 23. τεῦχ. 2. 1865 σ. 231 καὶ παρὰ τοῖς Μαλιεῦσιν· ἴδ. καὶ περὶ Ἀθηνῶν αὐτόθι σ. 239. Ἀρχαιότερος ἦτο ὁ βωμὸς τῆς θεᾶς Ῥώμης (Dea Roma) ὁ ἐν Ἀστυπαλαίᾳ σ. 429. πρβλ. καὶ Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2485.

[92] Πρβλ. Sueton Octav. c. 52. 59. Δ. Κασσ 52, 52, 20. (τὰς διατάξεις ταύτας ἐποιήσατο ὁ ἡγεμὼν μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου τῷ 29 π. Χ. ἐπάνοδον αὐτοῦ) Tacit. Annal. IV. 37 55. Nipperdey ἐν Tacit 10 Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2957. 2368. 2367. πρβλ. ἀρ. 2442 κξ. καὶ Addend. Vol II. σ. 1081. Keil, Philolog. ἐν εἰρ. τ. σ. 231 κξ. Περὶ τῶν ἐν Σπάρτῃ ναῶν ἴδ. Παυσ. Γ'. 11, 4. Curtius Pelop τόμ. 2. σ. 229. καὶ ἴδ. πάντως Becker-Marquardt R. A. Μέρ. 4. σ 99. 423 κξ. Kuhn, τόμ. 1. σ. 112. Preller, Römisch Mythol. ἔκδ. 2. σ. 705 κξ. 773. 791 κξ. Περὶ τῆς κατ' ὀλίγον περαιτέρω ἀναπτύξεως τῆς λατρείας ταύτης καὶ περὶ τῶν βραδύτερον ἀποθεωθέντων ἢ ἐν τῇ ζωῇ ἔτι μετὰ θείων τιμῶν τιμηθέντων ἡγεμονικῶν προσώπων τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἴδ. κατωτ. τόμ. Β'.

[92α] Πρβλ. Böckh C. I. ἀρ. 2696-2943. 3524. 3269. Tacit. Annal. IV. 36. Δ. Κασσ. 57, 24.

[93] Sueton. Octavian. c. 60. ἴδ. κατωτ. τόμ. 2. καὶ πρβλ. Bursian, Geogr. τόμ. 1. σ. 301.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πεισιστράτου, καὶ μεθ' ὅλας τὰς ὕστερον προσπαθείας τοῦ Ἀντιόχου Δ΄. τῆς Συρίας ἔτι πάντοτε ἀτελῆ μείναντα ὑπερμεγέθη ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἐξοικοδομήσωσιν ἰδίαις αὐτῶν δαπάναις καὶ ἀφιερώσωσιν αὐτὸν εἰς τὸν δαίμονα (genius) τοῦ Αὐγούστου, φαίνεται ἔτι δὲν ἐπεχειρήθη σοβαρῶς. Ἐν τούτοις τὸ μὲν πολλοὶ πλούσιοι Ῥωμαῖοι καὶ Ἕλληνες, τὸ δὲ Ἀσιανοί τινες ἡγεμόνες, πρὸ πάντων ὁ περιώνυμος Ἡρώδης ὁ μέγας, ἠκολούθησαν τῷ παραδείγματι τοῦ οἴκου τῶν Καισάρων καὶ συνετέλεσαν διὰ πλουσίων δώρων εἰς τὸν καλλωπισμὸν τῶν Ἀθηνῶν [94]. Ὁ Ἡρώδης ἄλλως δὲν περιώρισε τὴν ἐλευθεριότητα αὐτοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ παρέσχε δαψιλῶς τὴν εὐμένειαν αὐτοῦ καὶ εἰς ἄλλας Ἑλληνικὰς πόλεις, τὴν Ἤλιδα, Νικόπολιν, Σπάρτην, Σάμον, Κῶν, Ῥόδον καὶ Χίον [94α].

Αἱ νέαι οἰκοδομαὶ συνήπτοντο οὐχὶ ἀναξίως πρὸς τὰς ἀρχαίας λαμπρὰς οἰκοδομάς. Βεβαίως ἐπιπόλαιος μόνον παρατηρητὴς ἠδύνατο νὰ ἀπατηθῇ νομίζων ὅτι ἡ Νικόπολις, αἱ Πάτραι καὶ ἡ Κόρινθος πράγματι ἐνεφοροῦντο σφρίγους καὶ ζωῆς, ὅτι δὲ τοὐναντίον ὁ παλαιὸς καὶ νέος ἀρχιτεκτονικὸς στολισμὸς τῶν Ἀθηνῶν ἔδει κυρίως νὰ παραβληθῇ πρὸς πολυτελῆ σαρκοφάγον παρωχημένης μεγάλης γενεᾶς, πρὸς λαμπρὸν κενοτάφιον μεγαλείου διὰ παντὸς ἀπολωλότος. Τοιαύτη τις ὅμως πλάνη τοσούτῳ εὐκολώτερον ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ τὴν διάνοιαν ἐπιπολαίου περιηγητοῦ, ὅσον ἡ ἀθάνατος νεαρὰ καλλονή, μεθ' ἧς παρίσταντο καὶ τότε καὶ ὕστερον μετὰ πολλοὺς αἰῶνας ὑπὸ τὸν βαθυκύανον οὐρανὸν τῆς Ἀττικῆς καὶ τὰ καλῶς διατηρηθέντα μνημεῖα τοῦ ἀρχαιοτέρου κόσμου, ἐφ' ὧν, καθὼς ὁ Πλούταρχος λέγει, «ἐπανθεῖ καινότης ἀεί τις ἄθικτον ὑπὸ τοῦ χρόνου διατηροῦσα τὴν ὄψιν ὥσπερ ἀειθαλὲς πνεῦμα καὶ ψυχὴν ἀγήρω καταμεμιγμένην τῶν ἔργων ἐχόντων» [95], εὐκόλως ἠδύναντο νὰ θολώσῃ τὸ βλέμμα τὸ ῥιπτόμενον ἐπὶ τὴν ἐν

[94] Πρβλ. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 309. 311. 359 μέχρι 370. Ἰωσηπ. Ἰουδ. πολ. Α. 21, 11.

[94α] Ἰωσηπ. αὐτόθι. Α. 21, 11 καὶ 12. Ἀρχ. ΙΣ. 5, 3 καὶ 2, 2.

[95] Πλουτ. Περικλ. κ. 13.

ἀθλιότητι καὶ πενίᾳ ζῶσαν νέαν γενεὰν[96] τῶν ἐνδεῶν ἐπιγόνων. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπαναλαμβάνομεν τοῦτο, λίαν ἀσμένως ἔβλεπον τὴν πόλιν αὐτῶν διηνεκῶς ἐκ νέου κοσμουμένην. Ἡ διακόσμησις αὕτη τῆς πόλεως καὶ ἄλλως ἐφαίνετο λίαν ἐπίκαιρος καὶ ἀναγκαία. Διότι ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἤρξατό πως ὑφιστάμενον μείωσίν τινα ἡ ἀκμὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, μείωσιν διαρκέσασαν ἐπὶ δεκαετηρίδας, καθ' ἃς ἠλαττοῦτο καὶ τὸ πλῆθος τῶν εἰς αὐτὸ φοιτώντων. Διότι, ἵνα ἐν παρόδῳ μόνον μνημονεύσωμεν τῶν ἀνέκαθεν περιφήμων σχολῶν τῆς Ἀλεξανδρείας, Ταρσοῦ καὶ Ῥόδου, ὡς καὶ τῆς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἰσχυρῶς ἀκμαζούσης ἐν Μιτυλήνῃ ῥητορικῆς σχολῆς, ἀκριβῶς τότε οὐ μόνον ἡ Ῥώμη αὐτὴ εἶχε καταστῇ μέγα καὶ εὐρὺ τῶν πεπαιδευμένων ἐμβιωτήριον καὶ τῶν ῥητορικῶν καὶ φιλοσοφικῶν σπουδῶν διδακτήριον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις τόποις τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἐν Τύρῳ, Ἀντιοχείᾳ, Ἐφέσῳ, Βυζαντίῳ, Νεαπόλει καὶ Μασσαλίᾳ ἱδρύθησαν διδακτήρια, ἅτινα ἤρξαντο νὰ ἀμιλλῶνται ἐπὶ μακρὸν ἄμιλλαν οὐχὶ ἀκίνδυνον πρὸς τὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, ὧν ἡ μεγίστη ἀκμὴ μόλις κατὰ τὸν δεύτερον αἰῶνα μ. Χ. ἔμελλε νὰ ἀναπτυχθῇ[97]. Διὰ τοῦτο τοσούτῳ μείζονος ἄξιον ἦν εἰς τοὺς Ἀθηναίους οὐ μόνον νὰ διατηρῆται, ἀλλὰ καὶ νὰ αὐξάνηται καὶ ἀνυψῶται ἡ ἀπαράμιλλος ἠθικὴ γοητεία τῆς πόλεως αὐτῶν. Καὶ θέλομεν ἰδεῖ ὅτι διὰ μακρῶν ἔτι αἰώνων ἡ γοητεία αὕτη διετήρησε τὴν δύναμιν αὐτῆς καὶ ὅτι ἤσκησε ταύτην καὶ ἐπ' αὐτὸν τὸν ὑπερήφανον Γότθον Ἀλάριχον. Περιπλέον καὶ αὐτὴ ἡ ἐρήμωσις τῆς χώρας ταύτης, ἥτις εἶχε στερηθῇ τότε τοῦ πλουσίου αὐτῆς κοσμήματος, τῶν θαλερῶν δασῶν καὶ δροσερῶν χλοερῶν ὑψωμάτων[98], καὶ ἧς αἱ φαλακραί, ἀλλὰ πλαστικῶς ὡραίως ἐσχηματισμέναι μορφαὶ

[96] Friedländer, II. σ. 55.

[97] Πρβλ. Blass, Griech. Bereds. σ. 70. 151. 164. C Zumpt, über den Bestand der philos. Schulen. σ. 19. 83 κξ. 90.

[98] Πρβλ. Ross. Archäol. Aufs τόμ. 2. σ. 133 κξ. Bursian Geogr. 1. σ. 6. Ovid, Art. amat. III. στ. 687.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῶν ὀρέων ἐλάμβανον ἐξ ἀνάγκης τὸ ὡραιότατον αὐτῶν κόσμημα ἐκ τῶν λαμπρῶν πολυχρόων τοῦ ἡλίου ἀνταυγειῶν, δὲν ἀφήρεσαν ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς τὸ θέλγητρον αὐτῆς· καὶ ἡ χώρα αὐτὴ διὰ τοῦ ἰδιοφυοῦς αὐτῆς κάλλους ἐδέσμευε πρὸς ἑαυτὴν τὰς ἐπιδεκτικὰς ἰσχυρῶν ἐντυπώσεων ψυχάς, οἷον τὸν οὐσιωδῶς ἤδη ἐν τοῖς αἰσθήμασιν αὐτοῦ νεωτερίζοντα Ῥωμαῖον ποιητὴν Ὀβίδιον [99], ὡς ὕστερον τὸν ἐνθουσιώδη ῥήτορα Ἀριστείδην τὸν Σμυρναῖον λέγοντα. «Τοῦτο δὲ τὸ σχῆμα καὶ ταύτην τὴν θέσιν τῆς χώρας ἐχούσης, τὸν μὲν ἀεὶ κατάπλουν μεθ' ὅσης τῆς ῥαστώνης γίνεται καὶ τρυφῆς οὐ ῥάδιον εἰπεῖν· οὕτω γὰρ παντάπασιν ἡ ψυχὴ προκαθαίρεται καὶ μετέωρος καὶ κούφη γίνεται καὶ σφόδρα τῶν Ἀθηνῶν τῆς θέας ἐν παρασκευῇ, ὥσπερ ἐν ἱεροῖς προτελουμένη . . . ὥστε ἔοικεν ὀνείρατος εὐφροσύνῃ τὰ θεάματα καὶ χορείαν ἐξελίττειν, οὐ πλοῦν ἀνύτειν δόξαις ἄν, οἷα τὴν ναῦν ἀεὶ κύκλῳ περιΐσταται κάλλη παντοδαπὰ ἄγοντα μετ' εὐθυμίας ἐπὶ τὴν Ἀττικήν . . . οὐ γάρ ἐστιν ὅστις τῶν περὶ γῆν ἀέρων τοσοῦτον ἀφέστηκε γῆς τῇ φύσει, οὐδ' αἰθέρι μᾶλλον εἰκασται . . . πεδίων τε κάλλη καὶ χάριτας καὶ ὀρῶν φαιδρότητα καὶ χάριν τίς οὐκ ἂν ἀγασθείη; » [100].

Τοιαῦτα κατ' οὐσίαν εἰσὶ τὰ γεγονότα καὶ ἡ κατάστασις ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὴν ἀσφαλῆ ἵδρυσιν τῆς Καισαρικῆς μοναρχίας. Σπεύδοντες δὲ ἤδη πρὸς τὸ τέλος τῆς περιόδου ταύτης πρέπει νὰ ἐξάρωμέν τινα ἔτι γεγονότα τῶν χρόνων τῆς ἀρχῆς τοῦ Αὐγούστου. Ἐν τούτοις ἄξια λόγου εἰσὶν ἐν πρώτοις τὰ περὶ ἐκεῖνον τὸν πολλαχῶς ἤδη μνημονευθέντα Σπαρτιάτην Εὐρυκλῆν, ὅστις κατὰ τὰς ἐφεξῆς δεκαετηρίδας ἰδιάζουσαν ὅλως καταλαμβάνει θέσιν ἐν

[99] Πρβλ. Ovid. Metam. II. 7. 95 κξ. Art. amat. III. 687 κξ. καὶ ἴδ. Friedländer τόμ. 2. σ. 54 κξ.

[100] Πρβλ. Ἀριστείδ. Λόγ. ΙΓ. σ. 187 κξ. σ. 100 κξ. σ. 97.*

* Ὁ συγγραφεὺς τὰ ὑπ' αὐτοῦ παρατιθέμενα ἐκ τοῦ Ἀριστείδου λαμβάνει ὡς λέγει οὐχὶ ἐκ τοῦ Ἀριστείδου αὐτοῦ ἀλλ' ἐκ τοῦ Friedländer (σ. 55'. Ἡμεῖς ἐνταῦθα ἐλάβομεν τὰ ἀνωτέρω ἐκ τοῦ Ἀριστείδου σποράδην (ἔκδ. Dindorf ἐκ τῶν σ. 97 μέχρι 100 κξ'. Τὰ παρὰ Friedländer, ἐπομένως δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ κειμένῳ, δὲν εἶναι οὔτε κατὰ λέξιν μεταπεφρασμένα οὔτε κατὰ συνέχειαν ἐκ τοῦ Ἀριστείδου εἰλημμένα. (Σ. Μ.).

τῇ ἱστορίᾳ τῶν χρόνων τούτων. Ὁ ἀνὴρ οὗτος κεκτημένος μέγαν πλοῦτον, κατέχων δὲ καὶ τὰ Κύθηρα [1] ἠγωνίζετο νῦν νὰ περιποιήσῃ ἀσφαλῶς εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ διαρκῆ ἐν Ἑλλάδι μνήμην ἐργαζόμενος πρὸς τοῦτο, καθ' ὃν τρόπον οἱ Ῥωμαῖοι ἡγεμόνες, διὰ κτίσεως μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν. Οὕτως ὁ Εὐρυκλῆς ἐκόσμησε τὴν Νέαν Κόρινθον διὰ βαλανείου κειμένου ἐν τῇ πρὸς τὸ Λέχαιον ὁδῷ, κτιρίου λαμπροτάτου ἐξέχοντος ἰδίως διὰ τοῦ πολυτίμου Λακωνικοῦ πορφυροῦ μαρμάρου τῶν Κροκεῶν, οὗ δαψιλὴς ἐγένετο χρῆσις ἐν τῇ οἰκοδομίᾳ [2]. Ὁ αὐτὸς δὲ ᾠκοδόμησε καὶ μεγαλοπρεπὲς γυμνάσιον ἐν Σπάρτῃ [3]. Ἀλλ' ἐνταὐτῷ ὁ φαῦλος καὶ φιλοτάραχος καὶ ῥαδιοῦργος οὗτος ἄνθρωπος, ὅστις μετὰ μεγάλης πανουργίας, ἀπιστεύτου στωμυλίας, ἐλκυστικῶν ἐξωτερικῶν τρόπων καὶ λεπτῆς διπλωματικῆς δεξιότητος καὶ εὐπρεποῦς συμπεριφορᾶς συνήνου τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ κρύπτειν τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν πονηρίαν αὐτοῦ ὑπὸ τὸ προσωπεῖον ἀφελοῦς καὶ χρηστοῦ ἀνδρός, περιεπλανήθη ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν ἐν Ἀσίᾳ ὑποτελῶν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει ἡγεμόνων· ἰδίως δὲ ἐν τῇ τοῦ Ἀρχελάου τῆς Καππαδοκίας καὶ τοῦ φοβεροῦ Ἡρώδου τῆς Ἰουδαίας, τοῦ λεγομένου μεγάλου, τοῦ περιφήμου φιλέλληνος τῶν χρόνων τούτων. Παρὰ τῷ Ἡρώδῃ μάλιστα ἡ πολλῶν κακῶν αἰτία γενομένη πλεονεξία καὶ ἡ ἄτιμος καὶ ῥαδιοῦργος ἐνέργεια αὐτοῦ ὀλίγην περιεποίησαν αὐτῷ εὐδοξίαν [4]. Διότι αὐτὸν ἐπιβαρύνει τὸ στυγνὸν ὄνειδος ὅτι διὰ τῆς κακοήθους αὐτοῦ στωμυλίας, τῆς κακομηχάνου δολιότητος καὶ καὶ τῆς ἐρεθιστικῆς διπροσωπίας ἐπέτεινε μεγάλως τὴν μεταξὺ τοῦ ὅλως ὑπὲρ αὐτοῦ προκατειλημμένου βασιλέως Ἡ-

[1] Στράβ. Η. 363 Πρβλ. Curtius. Pelop. τόμ. 1. σ. 79. 2. σ. 302. Eckhel D.N. II. σ. 281.

[2] Παυσαν. Β'. 3, 5. Curtius. Peloponn. 2. σ. 267. 530 κξ.

[3] Παυσ. Γ'. 14 6. Curtius 2 σ. 234. Πρὸς τούτοις ἵδρυσεν ἐν Σπάρτῃ καὶ νέους μουσικοὺς καὶ γυμνικοὺς ἀγῶνας τελουμένους μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κομμόδου· πρβλ. Böckh C. I. τ. 1. σ. 670 καὶ ἀρ. 1239. 1240. 1378. 1423. 1425. 1427.

[4] Ἰωσηππ. Ἰουδ. Π. Α. 26. 1. 4. 5. Ἀρχαιολ. Ἰουδ. ΙΖ. 10, 1. Ζωναρ. Ε. 21. Πρβλ. Ewald, Gesch. d. Volkes Israel. τόμ. 4. σ. 278. 503. Böckh C.I. 1.σ. 670.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρώδου καὶ τῶν τούτου υἱῶν Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀριστοβούλου ὑφισταμένην διαφορὰν καὶ ἐντεῦθεν συνετέλεσεν εἰς τὸν ὄλεθρον ἀμφοτέρων τῶν ἡγεμονοπαίδων [5]. Ἐν Σπάρτῃ αὐτῇ ὁ ἀκόλαστος καὶ ἀλαζὼν ἄνθρωπος, ὁ πεποιθὼς θρασέως ἐπὶ τὴν τοῦ αὐτοκράτορος εὔνοιαν καὶ τολμῶν παντοῖα νὰ διαπράττῃ ἀδικήματα, διὰ τῆς φιλαρχίας καὶ τῆς δεσποτικῆς ἐκκαρπώσεως τῆς σχεδὸν αὐταρχικῆς αὐτοῦ θέσεως τοσοῦτον ἐπαχθὴς κατέστη τοῖς συμπολίταις αὐτοῦ, ὥστε ὡς τύραννον ἄντικρυς ἐβδελύσσοντο αὐτὸνπάντες. Πρώτη τις κατηγορία τῶν Σπαρτιατῶν παρὰ τῷ αὐτοκράτορι ἐναντίον τοῦ ἰσχυροῦ εὐνοουμένου οὐδὲν ἐπήνεγκεν ἀποτέλεσμα [6α]. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ φαίνεται ὅτι ὁ Εὐρυκλῆς καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἀχαΐᾳ διὰ τῆς βιαίας αὐτοῦ διαγωγῆς καὶ τῆς ληστρικῆς αὐτοῦ πλεονεξίας ἐπήνεγκε διατάραξιν τῆς δημοσίας ἡσυχίας· ἐκ τούτου δὲ δευτέρα τις κατ' αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καταγγελία (γενομένη, ὡς φαίνεται, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς τοῦ Αὐγούστου ἀρχῆς) κρείττονα ἔσχεν ἐπιτυχίαν, καὶ ὁ ὑπεροπτικὸς δυνάστης ἠναγκάσθη νὰ περάνῃ τὸν βίον ἐν τῇ ἐξορίᾳ [6]. Ἄδηλον ἂν καὶ ὁ αἰσχρὸς φόνος τοῦ Θεσσαλοῦ Πετραίου, ὅστις ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις εἶχε συνταχθῇ πρὸς τὴν μερίδα τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, ὁ γενόμενος ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Αὐγούστου [7], ἐστηρίζετο ἐπὶ ὁμοίων λόγων.

Μνημονεύομεν ἐνταῦθα ἐν δυσὶ λέξεσι τῆς κατὰ τὰ ἔτη 23-

[5] Ἰωσηππ. Ἰουδ. Π. Α'. 26, 1. 2. μέχρι 4. Ἀρχ. ΙΖ'. 10, 1. καὶ Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ. Ὁ Manso (Sparta. III. 1. σ. 445) ὡς χρόνον τῶν ἐπονειδίστων τούτων πράξεων τοῦ Εὐρ. ἐν Παλαιστίνῃ θεωρεῖ τὸ 748 κ. Ρ'.=6 π. Χ. Κατὰ Ewald ἐν εἰρ. τ. ὁ Εὐρυκλῆς ἐφάνη ἐν Ἀσίᾳ 4 ἢ 5 ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἡρώδου (ἀποθανόντος τῷ 4 π.Χ.).

[6α] Πρβλ. Ἰωσηππ. Ἰουδ. Π. Α. 26, 4. Πλουτ. Ἀποφθέγ. Ῥωμ. Ἀποφθέγμ. Αὐγούστ. κ. 14. Εἷς τῶν κατηγόρων του Ε. ἦτο ἀπόγονος τοῦ Βρασίδου.

[6] Ταῦτα κατὰ Ἰώσηππον (Ἰουδ. Π. Α. 26, 4. Ἀρχ. ΙΖ'. 10, 1. τέλ.) πρβλ. Στράβ. Η . 366ι πρβλ. Böckh ἐν εἰρ. τ. Οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ μνημονεύονται πολλάκις· ὁ υἱὸς αὐτοῦ, (Στράβ. ἐν εἰρ. τ.) καλούμενος Γάϊος Ἰούλιος Λάκων, ἀνὴρ ἠθικῶς κρείττων τοῦ πατρός, διετέλεσεν ἰδίως ἐν πάνυ φιλίαις σχέσεσιν πρὸς τοὺς Ἐλευθερολάκωνας, οἵτινες ἐτίμησαν αὐτὸν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ὡς εὐεργέτην· ἴδ. πρὸς τοῖς ἄλλοις Böckh C. I. τ. 1. ἀρ. 1389. 1390. Ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ ἤκμαζεν ἕτερος Γάϊος Ἰούλιος Λάκων· ἀρ. 1327. Ἄνδρα τοῦ γένους τούτου, θεωρεῖ ὁ Ross (Archäol. Aufs. τόμ. 1. σ. 123 κξ.) καὶ τὸν ἔν τινι ὑπ' αὐτοῦ παρατιθεμένῃ ἐπιγραφῇ μνημονευόμενον, παρὰ τῷ κοινῷ τῶν Ἑλλήνων μεγάλα ἀξιώματα περιβεβλημένον, Γάϊον Ἰούλιον Σπαρτιατικόν.

[7] Πρβλ. Πλουτ. Παραγγελμ. πολιτ. κ. 19. (Ἴσως εἰς ταῦτα ἀναφέρονται τὰ ὑπὸ τοῦ Σουητωνίου (Tiber. c. 8 ἀρχ.) λεγόμενα).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

22 π. Χ. ἐν Λέσβῳ διαμονῆς τοῦ Ἀγρίππα ὡς ἀνωτάτου ἐπόπτου τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Ἀσιατικῶν ἐπαρχιῶν, γεγονότος τοσοῦτον ἰδιαζόντως συνδεομένου, ὡς γνωστόν, μετὰ τῆς δυσχεροῦς θέσεως τοῦ Αὐγούστου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἡγεμονόπαιδος Μαρκέλλου[8]· ὡσαύτως δὲ ἀναφέρομεν καὶ τὴν ἐκουσίαν ἢ ἀκουσίαν, τέλος δὲ καὶ οἱονεὶ ἐξορίαν δοκοῦσαν τοῦ Τιβερίου κατὰ τὰ ἔτη 6-2 π. Χ. εἰς Ῥόδον ἀποχώρησιν[9], εἰς ἣν ἐξορίαν ἔμελλον ὕστερον νὰ ἐπακολουθήσωσι τοσαῦται ἄλλαι ἐπισήμων Ῥωμαίων εἰς τὰς βραχώδεις νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἐξορίαι. Ὑπολείπεται ἡμῖν τέλος ν' ἀναφέρωμεν ἔτι ἐν βραχυτάτῳ καὶ τὴν μόνον ὑπὸ τῶν συγγραφέων τῶν ὑστάτων χρόνων μνημονευομένην, ἀλλ' οὔτε κατὰ τὰ αἴτια οὔτε κατὰ τὴν πορείαν αὐτῆς γνωστὴν ἡμῖν λεγομένην ἐπανάστασιν τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς τοῦ Αὐγούστου ἀρχῆς. Δὲν γινώσκομεν, ὁποῖον συμβεβηκὸς εἰς τὸ ἐν μέρει ἀπόκρυφον τοῦτο γεγονός, εἰς τὰς ταχέως κατασταλείσας ταύτας ταραχάς, αἵτινες ἄλλως ἐξαιρουμένης τῆς τιμωρίας τῶν πρωτίστων ἐνόχων, οὐδεμίαν ἄλλην

[8] Δ. Κασσ. 53, 32. Ἰωσηππ. Ἀρχ. ΙΕ. 10, 2. Sueton. Tiber. c. 10 Octav. c. 66. Tacit. Ann. XIV. 53. Ἐπιγραφὰς περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Ἀγρίππα πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἴδ. παρὰ Böckh. C. I. τ. 2. ἀρ. 2176 (τῶν πρὸς Μιτυλήνην)· εἶτα τόμ. 1. ἀρ. 1299 (πρὸς Σπάρτην), καὶ τόμ. 2. ἀρ. 1878 (πρὸς Κέρκυραν). Ὅτε βραδύτερον ὁ Ἀγρίππας ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ 737 κ. Ρ. = 17 π. Χ. ἐπὶ τρία ἔτη διέμεινεν αὖθις ἐν Ἀνατολῇ, ἡ γυνὴ αὐτοῦ Ἰουλία, θυγάτηρ τοῦ Αὐγούστου, περὶ τὰ τέλη τοῦ 17 π. Χ. νύκτα τινὰ πλησίον τοῦ Ἰλίου εἰς μέγαν περιῆλθε κίνδυνον ζωῆς κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ αἰφνιδίως πλημμυρήσαντος Σκαμάνδρου· πρὸς τιμωρίαν δὲ τῆς ἀποδιδομένης εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ Ἰλίου κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὀλιγωρίας κατεδίκασε τὸ φίλον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους καὶ «ἐλεύθερον» Ἴλιον εἰς πρόστιμον 100 χιλ. δραχμῶν· μόνον δὲ διὰ τῆς εὐμενοῦς μεσιτείας τοῦ βασιλέως τῶν Ἰουδαίων καὶ τοῦ τούτου ὑπουργοῦ Νικολάου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐπείσθη (16 π. Χ.) ὁ παρωργισμένος Ἀγρίππας νὰ ποιήσηται ἄφεσιν τῆς αὐστηρᾶς ποινῆς. Νικολ. Δαμασκ. περὶ τοῦ ἰδίου Β. σ. 6-8 ἔκδ. Orelli (παρὰ Κ Müller fr· hist. Graec. III. σ. 350, 3) πρβλ. Ἰωσηπ. Ἀρχ. ΙΓ. 2, 2. Frandsen, Agrippa, κεφ. 15. σ. 90-91. Καὶ ἡ νῆσος Χίος ἀπήλαυσεν, ὡς φαίνεται, τότε τῆς εὐνοίας τοῦ Ἡρώδου, ὅστις κατὰ Ἰώσηππον (Ἀρχ. ΙΓ. 2, 2) πρὸς ταῖς ἄλλαις πρὸς τοὺς Χίους δωρεαῖς «διέλυσε Χίοις τὰ πρὸς τοὺς Καίσαρος ἐπιτρόπους χρήματα, καὶ τῶν εἰσφορῶν διήλλαξε» πρβλ. σ.

[9] Vellei. II. 99. Tacit. Annal. I. 4. 53. Sueton. Tiber. c. 11 κξ. Δ. Κασσ. 55, 9. 11.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

φαίνεται ὅτι ἐπήνεγκον εἰς τοὺς Ἀθηναίους ζημίαν, περιεποίησε τιμὴν τοιαύτην, ὥστε οἱ ἀμαθεῖς χρονογράφοι τῶν ὕστερον χρόνων νὰ παριστῶσιν ἡμᾶς τὰς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἰανοῦ πύλας κατ' ἀκολουθίαν τούτου τοῦ προδήλως οὐδενὸς λόγου ἀξίου γεγονότος ἀνοιγομένας, καὶ ταῦτα ἐν ᾧ χρόνῳ οἱ λεγεῶνες τῆς Ῥώμης μετ' ἀγωνιώδους προσοχῆς ἐφρούρουν τὸν Ῥῆνον ἔμπροσθεν τῶν Γερμανῶν νικητῶν τῆς τοῦ Οὐάρρου μάχης[10].

Μετὰ τοῦ γεγονότος τούτου περατοῦται ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἡ σειρὰ τῶν πολιτικῶν γεγονότων, ἅτινα δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι πολιτικὰ ἐν τῇ εἰδικωτέρᾳ

[10] Αἱ ἐνδεεῖς περὶ τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης εἰδήσεις καὶ ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν τοῦ γεγονότος διαφωνοῦσι πολλαχῶς πρὸς ἀλλήλας. Ἐν τῷ Ἀρμενικῷ χρονικῷ τοῦ Εὐσεβίου (ἔκδ. Aucher τόμ. 2. σ. 263) λέγεται ἁπλῶς ὅτι τῇ 198 Ὀλυμπ. (τ. ἔ. 13 μ. Χ.) «Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστησαν ἀπὸ τῆς ἀλαζόνος προθέσεως τοῦ νὰ μηχανῶνται στάσεις, ἀφοῦ ἐτιμωρήθησαν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς στάσεως». πρβλ. Εὐσεβ. Χρονικ. ἐν τῇ λατινικῇ μεταφρ. τοῦ ἁγ. Ἱερωνύμου (παρὰ Roncalli, Veter. latin script. chronic. τόμ. 1. σ. 418) * «Ἐν Ὀλυμπ. 197 (ἤτοι ἀπὸ τοῦ 9 μ. Χ.) οἱ Ἀθηναῖοι νεωτερίζοντες ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων χειροῦνται, τῶν ἀρχηγῶν τῆς στάσεως φονευθέντων (Athenienses res novas contra Romanos molientes opprimuntur. auctoribus seditiones occisis). Ὁ Ὀρώσιος (VI. 22 ἀρχ.) λέγει ὅτι ὁ Αὔγουστος τῷ 752 κ. Ρ. (=2 π. Χ.) ἔκλεισε τὸ τρίτον τὸν ναὸν τοῦ Ἰανοῦ· ἀφοῦ δὲ οὗτος ἔμεινεν ἐπὶ δώδεκα ἔτη κεκλεισμένος τῷ 11 ἢ 12 μ. Χ. ἠνεῴχθη πάλιν «ἐκ τῆς κινήσεως τῶν Δακῶν καὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἀθηναίων (Commotione Dacum et Atheniensium seditione). Κατὰ τὸν Παῦλον Διάκονον ὡσαύτως (Misc Hist. VII. 25) ὁ Αὔγουστος κλείει τὸν ναὸν τοῦ Ἰανοῦ τῷ 752 κ. Ρ., εἶτα δὲ ἀκολουθοῦσιν 12 ἔτη εἰρηνικά, εἶτα συμβαίνουσι τὰ παρὰ Ὀρωσίου λεγόμενα ἐν τῷ εἰρ τ. Τέλος ἐν Συγκέλλου χρονογραφίᾳ (σ. 318) λέγεται «ἔτει ἀπὸ κτίσεως κόσμου 5513, θείας ἐνσαρκώσεως ιγ' Ἀθηναῖοι στασιάζειν ἀρξάμενοι κολασθέντες ἐπαύσαντο». Ὁ Hermann, Griech. Staatsalt. § 176, 13) καλεῖ τὸ κίνημα τοῦτο «ὅλως ἀπόκρυφον»· ὁ δὲ Ahrens (σ. 12 εἰκάζει ὅτι ἡ παράδοσις αὕτη ἔχει ὡς ὑπόθεσιν πλημμελῆ ἀρχαίαν τινὰ εἴδησιν. Ὁπωσδήποτε ἡ παντελὴς σιωπὴ τῶν συγχρόνων ποιεῖ ἀπορίαν· πάντως δὲ τὸ γεγονὸς ἦτο τοσοῦτον ἀσήμαντον, ὥστε οὐδὲ ὁ βάναυσος πρεσβευτὴς (legatus Πείσων (τῷ 18 μ. Χ.) ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀποδοθέντων τοῖς Ἀθηναίοις ἁμαρτημάτων (Tacit. Annal. II. 55) οὐδεμίαν ἔλαβε τοῦ γεγονότος σημείωσιν.

* Τὰ χρονικὰ τοῦ Εὐσεβίου γραφέντα ἑλληνιστὶ διεσώθησαν μόνον εἰς ἐλάχιστα ἀποσπάσματα. Τὰ λεγόμενα Ἀρμενικὰ Χρονικά, εἰς ἃ παραπέμπομεν ἀνωτέρω, εἶναι πλήρης Ἀρμενικὴ μετάφρασις τῶν Χρονικῶν τούτων εὑρεθεῖσα ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1783 καὶ μεταφρασθεῖσα ὕστερον ἐκ τοῦ Ἀρμενικοῦ εἰς τὸ Λατινικὸν ὑπὸ τοῦ Δρ. Aucher. (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοῦ ὀνόματος ἐννοίᾳ. Καὶ ἀνοίγονται νῦν αἱ ὁδοί, ἐν αἷς ἔμελλε νὰ κινηθῇ ἐπὶ αἰῶνας ὁ βίος τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλήνων. Ἡ Ἑλλάς, γινομένη τοῦ λοιποῦ καὶ ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν τοῦ πολιτικοῦ δικαίου ἔννοιαν ἐπαρχία τοῦ παγκοσμίου Ῥωμαϊκοῦ κράτους δὲν ἔχει ἰδίαν ἱστορίαν. Μικρὸς εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιτικῶν γεγονότων, περὶ ὧν ἔτι ἔχομεν ν' ἀφηγηθῶμεν μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ· ἀλλ' ἔτι σμικρότερος ὁ ἀριθμὸς τῶν γεγονότων, ἐν οἷς ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς Ἕλληνας αὐτοὺς νὰ συμπράττωσι δι' ἐλευθέρας συνεργείας εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν τυχῶν αὐτῶν. Οὕτω δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς αὐτοκρατορίας ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος καθίσταται κατ' ἐξοχὴν ἱστορία πολιτισμοῦ (Kulturgeschichte). Ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν κρινομένη μικρὰν ἀπὸ τοῦ νῦν κέκτηται σημασίαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἡ ἀρχαία χώρα τῶν Ἑλλήνων· ὑπὸ πολιτικὴν δὲ σημασίαν θεωρουμένη κέκτηται διαφέρον ὑψηλότερον μόνον εἰς τὰ δημόσια ταμεῖα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ εἰς τοὺς διοικητικοὺς ἄρχοντας. Ὡς πρότερον οὕτω καὶ νῦν ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἡ χώρα σπουδαίαν κεκτημένη σημασίαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τραπεζίτας, τοὺς ἐμπόρους, τοὺς καλλιτέχνας καὶ εἰς πάντα κερδοσκοποῦντα ἐπὶ τὴν πολυτέλειαν τῆς πρωτευούσης τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ τὰ μέγιστα ἐξετίμων αὐτὴν οἱ πεπαιδευμένοι ἄνδρες καὶ οἱ νέοι τῆς Ἰταλίας καὶ τοῦ ἑλληνίζοντος κόσμου, οἵτινες ἐφέροντο εἰς τὴν Ἑλλάδα εἴτε ἐκ φιλαποδημίας εἴτε ἐμφορούμενοι τοῦ πόθου τοῦ νὰ σπουδάζωσιν ἐν Ἀθήναις καὶ νὰ τελειοποιῶσιν ἐνταῦθα τὰς σπουδὰς αὐτῶν· ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὰς γενικὰς ταύτας τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων γραμμὰς παρίσταται ἡ Ἑλλὰς ὡς κολοσσαῖόν τι μουσεῖον τῶν σεπτοτάτων ἀρχαιοτήτων, περιλαμβανομένων ἐν τούτῳ καὶ τῶν ἀπογόνων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων μετὰ τῶν ἠθῶν αὐτῶν καὶ τῶν λειψάνων τῶν ἀρχαίων αὐτῶν πολιτευμάτων. Οἱ Ἕλληνες αὐτοί, ἐνόσῳ δὲν ὑπηρετοῦσιν ἀπ' εὐθείας τοῖς Ῥωμαίοις, οἱ Ἕλληνες ἐν Ἑλλάδι ἄρχονται νὰ ὑποκύπτωσιν ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὰς ῥοπὰς τοῦ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας ζωηρῶς προοδεύοντος Ῥωμανισμοῦ. Πρὸς τούτοις, ἐφόσον οἱ κά-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοικοι τῆς χώρας δὲν παραδίδονται μόνον εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ὑλικῶν αὐτῶν συμφερόντων, ἐξαφανίζονται διηνεκῶς περισσότερον εἰς φαιδρόν τινα ἥσυχον βίον. Οἱ ἀρχαῖοι καὶ οἱ νέοι πολιτικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ τύποι ἐφαρμόζονται μετὰ σοβαρότητος εὐκόλως ἀποκρυπτούσης τὸ κατὰ βάθος ἀνούσιον αὐτῶν· ἡ ἐπίσκεψις τῶν κατὰ τόπους συνόδων, ἡ ἑορτὴ τῶν ἀρχαίων καὶ νέων πανηγυρικῶν συναθροίσεων, ὁ τρόπος τῆς διεξαγωγῆς τῶν τοπικῶν ζητημάτων καὶ ἡ καλλιέργεια ἀγαθῶν σχέσεων πρὸς τοὺς διοικητὰς καὶ πρὸς τὴν δυναστείαν πληροῦσι τὰς ἡμέρας αὐτῶν· ἡ δὲ μετ' ἐπιμελοῦς μελέτης σπουδὴ τοῦ παρελθόντος καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἐπιστημῶν ἐν τῷ τότε πνεύματι αὐτῶν μετὰ πάντων τῶν μετὰ τῆς τοιαύτης θεραπείας συνεχομένων προσωπικῶν ζητημάτων συμπληροῖ τὴν εἰκόνα τῆς Ἑλλάδος ἐν τοῖς ἑπομένοις χρόνοις· τὰ πολυτάραχα ἔτη τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῆς Ῥώμης διαδέχεται ἐν Ἑλλάδι εἰδυλλιακὸς βίος, ἐπὶ αἰῶνας πολλοὺς διαρκῶν, παρ' ᾧ καὶ ἡ ἀλλοκότως ῥωμαντικὴ ἱστορία τῆς ληστείας εὑρίσκει τὴν θέσιν αὐτῆς. Μακρὸς οὕτω παρῆλθε χρόνος μεχρισοῦ ἐπὶ τέλους ἡ Γοτθικὴ πολεμικὴ θύελλα ἐγένετο ἀρχὴ τῶν κινήσεων ἐκείνων τῶν ἐθνῶν, δι' ὧν καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐπέρχονται ζοφεροὶ χρόνοι νέων βιαίων καταστροφῶν καὶ μεγάλων ἀναμίξεων μετὰ νέων βορείων φυλετικῶν στοιχείων· ἔτι δὲ μακρότερος παρῆλθε χρόνος μεχρισοῦ ἡ νέα παγκόσμιος θρησκεία ἤρατο ἔνδοθεν τελείαν νίκην ἐναντίον τῶν ἐσχάτων ὑπερμάχων τῆς τελευταίας ταύτης ἀκροπόλεως τοῦ κόσμου τῶν Ὀλυμπίων θεῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ, μεχρισοῦ δηλονότι ὁ Βυζαντινὸς σταυρὸς ἔλαμψε θριαμβευτικὸς ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῶν ἀρχαίων ναῶν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

Εἰς τὴν σελ. 75. Ὅτι ἡ Αἴγινα ὑπήχθη ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Περγάμου. πρβλ. Böckh C. I. II. Addend. σ. 1011 κξ. ἀρ. 2139 b.

Εἰς τὴν σ. 96. Περὶ τῆς ἐπιθέσεως τοῦ βασιλέως Φιλίππου ἐναντίον τῆς Χίου ἴδ. Πλουτ. περὶ Ἀρετῶν Γυναικῶν κ. 3 (Χίων). τέλ.

Εἰς σ. 123-124. Περί τινος δῆθεν χρησμοῦ ἀναφερομένου εἰς τὴν μάχην τῶν Κυνὸς κεφαλῶν καὶ εἰς τὴν ἠφαιστιώδη ἀνάδυσιν νέας τινὸς νήσου παρὰ τὴν Θήραν. ἴδ. Πλουτ. περὶ τοῦ μ. χρ. ἐμμ. τὴν Πυθ. κ. 11.

Εἰς σ. 130 πρβλ. Πλουτ. περὶ Ἡροδότ. κακοηθείας κ. 1.

Εἰς σ. 159. Περὶ ἀναλόγων ἀδελφοτήτων ἢ ἑταιρειῶν οὐχὶ τοσοῦτον βαναύσου ὑλικῆς φύσεως, ὑφισταμένων ἐν ὑστέροις χρόνοις ἐν ἑλληνιστικαῖς πόλεσι καὶ ἀλλαχοῦ ἐν Ἑλλάδι ὡς λ. χ. ἐν Τήνῳ, ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 2. Addend σ. 1057 εἰς ἀρ. 2339 h. καὶ Conze Lesbos σ. 63.

Εἰς σ. 164 Περὶ Θεσσαλῶν στρατηγῶν ἴδ. Rhein. Mus. XVIII. σ. 541 κξ. καὶ Bergk ἐν Rhein. Mus. XIX (1864) σ. 604.

Εἰς σ. 260. Περὶ τῆς οἰκογενείας Βραχύλλου καὶ Νέωνος ἴδ. καὶ παρὰ Keil, Syll. inscr. Boeot. σ. 72 κξ.

Εἰς σ. 265 καὶ 266. Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Στράβωνος ἡ Κορώνεια εἶχεν ἀνορθωθῆ ἐν μέρει ἐκ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς (Στραβ. Θ. 411) ἐνῷ ἡ Ἀλίαρτος ἦτο πάντοτε κατηρειπωμένη. Περὶ Κορωνείας ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀδριανοῦ πρβλ. καὶ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1615 κξ. περὶ τῆς αὐτῆς ἐπὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἀρ. 423. γραμμ. 10.

Εἰς σ. 294 καὶ 295. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐν Ἀθήναις εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἡ λατρεία τοῦ «Δήμου, τῆς Ῥώμης καὶ τῶν Χαρίτων», θεωρου-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μένων τῶν Χαρίτων οἱονεὶ προσωποποιημένης ἰδέας τῆς εὐγνωμοσύνης. πρβλ. Philolog. τομ. 23 (1866) σ. 236. 238 κξ. καὶ 493.

Εἰς σ. 325. Περὶ τῆς προτέρας ἱστορίας τοῦ Μεναλκίδου ἴδ. καὶ Schneiderwirth «Die politischen Beziehungen der Römer zu Aegypten» σ. 22 κξ.

Εἰς σ. 356 καὶ 270 κξ. Περὶ τῆς κατὰ τῶν Ἑλλήνων νίκης τοῦ Μομμίου «μετὰ τὴν ἀπέλασιν τοῦ Μετέλλου» ἴδ. καὶ Σουΐδ. ἐν λ. Ἀχαΐα.

Εἰς σ. 360. Πολλοὶ τῶν Κορινθίων τούτων ἐπωλήθησαν εἰς τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ γείτονας αὐτῶν. Ὁ Κικέρων (Tuscul III. 22) ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ, πιθανῶς ἐν τοῖς ἔτεσιν 79 μέχρι 77 π. Χ.) οὐ μόνον μετὰ συγκινήσεως βαθείας ἐθεάσατο τὰ ἐρείπια τῆς Κορίνθου, ἀλλ᾽ εἶδε καί τινας βαθυγήρους Κορινθίους, οἵτινες ἐν τοῖς τρομοκρατικοῖς χρόνοις τοῦ Μομμίου παῖδες ἢ ἔφηβοι ὄντες ἐπωλήθησαν ἐν Σικυῶνι καὶ ἐν Ἄργει καὶ ἐν ταῖς πόλεσι ταύταις ἔλαβον κατὰ μικρὸν ἐντελῶς τὸν τύπον τῆς νέας αὐτῶν πατρίδος.

Εἰς σ. 366. Περὶ Μομμίου καὶ τῶν Ἑλλην. καλλιτεχνημάτων ἴδ. Δ. Χρυσοστ. Λογ. ΛΖ. σ. 466 a. b.

Εἰς σ. 385. Περὶ βωμοῦ μετ᾽ ἐπιγραφῆς ὑπὸ Μομμίου ἱδρυθέντος ἐν Θήβαις ἰδ. Keil, Syll. Inscr. Boeot. σ. 83 ἀρ. 18. Περὶ ἐπιγραφ. Μομμίου ἐν Τεγέᾳ ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1520.

Εἰς σ. 398. Κατὰ Bergk (Rhein. Mus. XIX. σ. 605) ἀπὸ τοῦ ἔτους 146 οἱ ἄρχοντες ἐν Ἀθήναις, κατὰ τὰ ὑπὸ Ῥωμαίων διατεταγμένα, ἐλαμβάνοντο δι᾽ ἐκλογῆς ἐκ τῶν τάξεων τῶν εὐπόρων.

Εἰς σ. 410. 470 πρβλ. (σ. 446-447) ὁ Bergk (Rhein. Mus. (XIX) σ. 605 θεωρεῖ τὸν ἄρχοντα Μέδειον, ὅστις κατ᾽ αὐτὸν εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν λεγόμενον Μειδίαν, ὡς εὐθὺς πρὸ τοῦ Ἀριστίωνος ἄρξαντα· φρονεῖ δὲ ὅτι οὗτος εἶναι ὁ παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ (Ε. σ. 212 d. μνημονευόμενος πλούσιος ἀνὴρ (ὡσαύτως δὲ φρονεῖ καὶ ὁ Schömann, Griechisch. Alterth. τόμ. 2 ἔκδ. 2 σ. 553) * Περὶ «ἀναρχίας» ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν Μιθραδατικῶν ταραχῶν ἴδ. Bergk ἐν εἰρ. τ.

* Ἀλλ᾽ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος καλεῖται Διεὺς (ἐξιὼν εἰς τὴν Διέως οἰκίαν τοῦ τότε πλουτοῦντος ἀνθρώπων ταῖς ἐκ Δήλου προσόδοις). (Σ. Μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Εἰς σ. 464. Περὶ τῶν πελωρίων δένδρων τῆς Ἀκαδημείας ἴδ. Plin. H. N. XII. 1, 9.

Εἰς σ. 467. Περὶ σκωπτικῶν ἀσμάτων τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ Σύλλα ἴδ. Senec. (ἔκδ. Haase) τόμ. 3. σ. 431. Ἀποσπ. 63.

Εἰς σ. 476-477. Τὰ τοῦ Σύλλα τρόπαια μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῶν καὶ τῆς ἄλλης ἐπιγραφῆς, εἰς ἣν ἠρέσκετο ὁ Σύλλας, ὁσάκις ἔγραφε πρὸς τοὺς Ἕλληνας, «Λεύκιος Κορνήλιος Σύλλας Ἐπαφρόδιτος (Lucius Cornelius Sulla Epaphroditus)» εἶδεν ἔτι ὁ Πλούταρχος. Πλουτ. Περὶ τυχ. Ῥωμ. κ. 4. τελ. Εἰς σ. 488. Σημ. 84 ἴδ. καὶ Λουκιαν. Πρὸς τὸν Ἀπαίδευτον κ. 4.

Εἰς σ. 482-483. Περὶ τῶν ὅσα ἐνήργησαν βραδύτερον οἱ Ἀδραμυττηνοί, ἵνα τακτοποιήσωσι τὰ πράγματα τῆς πόλεως αὐτῶν βοηθείᾳ τῶν ἐξ Ἄνδρου διαιτητῶν, ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 2. Addend. ἀρ. 2349 b. σ. 1065 κξ.

Εἰς σ. 489-490. Χαρακτηριστικὸν ἐν τούτοις ὡς πρὸς τὸ φιλέορτον τῶν Ἑλλήνων εἶναι ὅτι μετὰ τὸν πρῶτον Μιθραδατικὸν πόλεμον ἔν τινι πόλει τῆς τότε τοσοῦτον βαρὺ δεινοπαθησάσης Βοιωτίας ἐτελεῖτο λαμπρὰ ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς Σωτῆρος ἐπὶ τῇ διασώσει τῆς πόλεως κατὰ τοὺς δεινοὺς τούτους χρόνους· ἐν τῇ ἑορτῇ δὲ ταύτῃ ἀγωνοθέτης ἦτό τις Ῥωμαῖος πολίτης. Böckh C. I. 1. ἀρ. 1587.

Εἰς σ. 502 κξ. Ὑπάρχουσιν ἐπιγραφαὶ Μιτυλήνης ἀπὸ τοῦ ἔτους 62 μ. Χ. πρὸς τιμὴν Πομπηΐου τοῦ μεγάλου. Keil ἐν Philol. Supplement. τόμ. 2 (1863) σ. 276 κξ.

Εἰς σ. 520 κξ. Περὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἱστορίας τῆς Κρήτης μετὰ τὴν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὑποταγὴν αὐτῆς ἴδ. ἔτι Böckh C. I. τόμ. 2 Addend. σ. 1103 κξ. εἰς ἀρ. 2561 b. Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην (ἀναφερομένην εἰς τοὺς ἐν Κρήτῃ μεταξὺ τῶν Ἰτανίων καὶ τῶν Ἱεραπυδνίων πολέμους τοὺς γενομένους μεταξὺ τῶν ἐτῶν 116 καὶ 106. π. Χ. καὶ τὴν τούτων ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κατάπαυσιν) τίθησιν ὁ Böckh (ἐν εἰρ. τ.) περίπου εἰς τὸ ἔ. 58 ἢ 57 π. Χ.

Εἰς σ. 537. Ὁ Πομπήϊος τοὐναντίον οὐδαμῶς ἥρπασε λῃστρικῶς ἔργα τέχνης. Cic. de imp. Pomp. c. 14, 40.

Εἰς σ. 548 Ἀθηναϊκὴν ἐπιγραφὴν ἐν Δήλῳ πρὸς τιμὴν τῆς Στρατονίκης, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως Ἀριοβαρζάνους Γ. ἴδ. Böckh C. I. 2.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀρ. 2280. καὶ Ἀθηναϊκὰς ἐπιγραφὰς μετ' ἀνδριάντος πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀριοβαρζάνους Β'. ἴδ. ἐν N. Schweiz. Museum. παρὰ Visсher, Jahrg. III. (1863). τεῦχ. 2-4 σ. 75. καὶ Rhein. Museum. Jahrgang 21. 4 (1866) σ. 511. *

Εἰς σ. 548 Σημ. 30. Ὁμοίως πρότερον ὁ Στωϊκὸς Ἀρχέδημος ὁ Ταρσεύς, * σύγχρονος τοῦ περιφήμου Ἀντιπάτρου τοῦ Ταρσέως κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 2 μ. Χ. αἰῶνος καταλιπὼν τὰς Ἀθήνας, τὸν τόπον τῶν μελετῶν αὐτοῦ, μετέστη εἰς τὴν χώραν τῶν Πάρθων καὶ ἐν Βαβυλῶνι κατέλιπε διαδοχὴν Στωϊκήν. Πλουτ. περὶ Φυγῆς. κ. 14. πρβλ. Zumpt. «Die philosoph. Schulen zu Athen» σ. 79.

Εἰς σ. 549 Σημ. 24. Ἐπιγραφὴν Ἀθηναϊκὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου Ποῦλχερ ἴδ. παρὰ Keil. Philol. Suppl. τόμ. 2 (1863) σ. 577 κξ.

Εἰς σ. 551. Πρὸς τούτοις ἦλθον εἰς Γύθειον καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τραπεζῖται, οἱ ἀδελφοὶ Νεμέριος καὶ Μάρκος Κλεάτιος, οἵτινες κατὰ τὸν χρόνον τοῦ θανάτου τοῦ Καίσαρος καὶ μετὰ τοῦτον, ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐφόρων Λαχάρους, Φαεινοῦ, Δαμαρμένου, Βίαντος, Τιμοκράτους, Νικαρετίδου τοιαύτας τῇ πόλει ταύτῃ παρέσχον εὐεργεσίας, οἵας ὁ Πομπώνιος ὁ Ἀττικὸς τοῖς Ἀθηναίοις καὶ ἰδίως καθ' ὃν χρόνον μετὰ τὴν

* Ἰδ. σ. 548 Ἐν τοῖς Ἑλληνιστικοῖς βασιλεῦσι τῆς Καππαδοκίας ἀξιολογώτατος εἶναι καὶ ὁ Ἀριαράθης ὁ Γ' (ὑπό τινων Ἀριαράθης Ε θεωρούμενος 163-136 π. Χ.) ἀνὴρ φιλόσοφος καταστήσας τὴν Καππαδοκίαν "ἐμβιωτήριον τῶν πεπαιδευμένων„ (Διοδ. ΑΑ. 19, 8) συνδεδεμένος στενῶς πρὸς τὸν περιώνυμον φιλόσοφον Καρνεάδην καὶ ἐπιστολὰς πρὸς αὐτὸν γράφων (Δ. Λαερτ. Δ. 9). Ὁ ἡγεμὼν οὗτος μένων ἐν Ἀθήναις ἐγένετο πολίτης ἐνταῦθα καὶ δημιότης Συπαλλητοῦ, καὶ μετὰ τοῦ Ἀττάλου Γ. τῆς Περγάμου ἵδρυσεν ἀνδριάντα πρὸς τιμὴν τοῦ μεγάλου φιλοσόφου (C Inscr. Att. II. 1406 "Καρνεάδην Ἀζηνιέα Ἄτταλος καὶ Ἀριαράθης Συπαλήττιος ἀνέθηκαν„. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εὑρέθη ἐν Ἀθήναις ἐν τῇ στοᾷ τοῦ Ἀττάλου). Κατὰ τὸ ἔ. 1896 (τέλ. Μαρτίου) εὑρέθη ἐν τῷ σταδίῳ Ἀθηνῶν στήλη μετ' ἐπιγραφῆς 85 γραμμ. ἀνατεθεῖσα εἰς τὸν Ἀριαράθην καὶ εἰς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τὴν βασίλισσαν Νύσαν "εὐσεβείας ἕνεκα καὶ δικαιοσύνης καὶ φιλοτιμίας εἰς τοὺς περὶ τὸν Διόνυσον τεχνίτας„. Τὸ ἄγαλμα ἱδρύθη παρὰ τὸν θεὸν Διόνυσον καὶ ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ τεμένους ("ἀνειπεῖν δὲ καὶ τὴν τῶν εἰκόνων ἀνάθεσιν Διονυσίων τῶν ἐν ἄστει καινοῖς τραγῳδοῖς καὶ Παναθηναίων καὶ Ἐλευσινίων τοῖς γυμνασικοῖς ἀγῶσιν„).

* Ἀλλ' ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ κατωτέρω ἀναφερομένῳ χωρίῳ (περὶ Φυγῆς σ. 79) καλεῖ τὸν Ἀρχίδημον Ἀθηναῖον «Ὁ Ἀθηναῖος Ἀρχίδημος εἰς τὴν Πάρθων μεταστάς....» (Σ. Μ.).

μάχην τῶν Φιλίππων ὁ Μ. Ἀντώνιος, ὅπως εἰς τοὺς λοιποὺς Πελοποννησίους, οὕτω καὶ εἰς τὸ Γύθειον βαρεῖς ἐπέβαλε φόρους, οἱ εἰρημένοι τραπεζῖται διὰ χρημάτων, ἅπερ ἐδάνεισαν εἰς τὴν πόλιν (τὸ Γύθειον) ἐπὶ τόκοις ἐλαφροῖς, ἢ διὰ τῶν δώρων, ἅπερ ἐδωρήσαντο εἰς αὐτήν, ἔτι δὲ διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως ἁπάσης τῆς ἠθικῆς δυνάμεως αὐτῶν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἄρχουσι καὶ ἀξιωματικοῖς, λίαν ὠφέλιμοι κατεστάθησαν τῇ πόλει εἰς τὴν ἀπὸ τῶν ἐπαχθῶν δασμῶν ἀπαλλαγὴν αὐτῆς· πρβλ. τὴν νέαν ἐπιγραφὴν τοῦ Γυθείου τὴν ἀνήκουσαν εἰς τὰ ἔτη 40-38 π. Χ. (παρὰ H. Sauppe Nachrichten von der königl. Gesellschaft der Wissenschaft. zu Göttingen 1865). ἀρ. 17. σ. 461 καὶ 1867 ἀρ. 9 σ. 156 κξ. καὶ Philolog. τομ. 25 (1867, τευχ. 3 σ. 557 κξ. Ὁμοίως εὐεργέτης ἐν Τήνῳ ἐγένετο (Böckh. C. I. II. ἀρ. 2335) ἐν τῷ προτέρῳ χρόνῳ τῆς δυνάμεως τοῦ Πομπηΐου ὁ τραπεζίτης Λ. Αὐφίδιος Βάσσος.

Εἰς σ. 556. Φαίνεται ὅτι ὁ Ὀβίδιος ἔν τινι εἰς Ἑλλάδα καὶ Μικρὰν Ἀσίαν ὁδοιπορίᾳ (Fasti VI. 417 p. 423) ἀπέβη καὶ εἰς Δῆλον (Metam. XIII 630. Ἡρωϊδ. 21, 95. ἴδ. καὶ Friedländer, Darstellungen II σ. 59. Βραδύτερον καὶ ὁ Λουκανὸς φαίνεται ὅτι ἐπεσκέψατο τὰς Ἀθήνας.

Εἰς σ. 567 τέλ. Πετραῖός τις υἱὸς Φιλοξενίδου, ἐκ Μητροπόλεως, μνημονεύεται ἐπίσης ἐν τῇ Θεσσαλικῇ ἐπιγραφῇ, παρὰ Keil, Syll. Inscr. Boeot. σ. 78.

Εἰς σ. 583-584. Περὶ τῆς κινδυνώδους πορείας τοῦ Μ. Βρούτου καὶ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην, ἐν ἀρχῇ τοῦ 43 π. Χ. διὰ βαθέων καὶ ἐκτεταμένων χιόνος στιβάδων ἐν τῇ ἀπὸ Δυρραχίου εἰς Ἀπολλωνίαν ὁδῷ ἴδ. Πλουτ. Προβλημ. Συμποσ. βιβλ. ΣΤ. 8, 2.

Εἰς σ. 585. Περὶ τῶν ὑπὸ Κασσίου ἐνεργηθεισῶν ἐν Ῥόδῳ βιαίων εἰσφορῶν ἴδ. Δ. Χρυσοστ. ΛΑ. σ. 331 b.

Εἰς σ. 593. Ἡ ἀρχὴ τῶν Ῥοδίων ἐπὶ τῶν νήσων Ἄνδρου, Νάξου κτλ. διήρκεσεν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μ. Ἀντωνίου μέχρι τῆς ἐν Ἀκτίῳ μάχης· πρβλ. Böckh C. I. II. σ. 1079. ἀρ. 2416 b. καὶ Rhein. Mus. N. F. Janhrg. II σ. 97.

Εἰς σ. 595 κξ. Μνημεῖα τῶν πρὸς τὴν Πελοπόννησον σχέσεων τοῦ Πομπηΐου ἐν ὀνόμασιν ἐκρωμανισμένων Σπαρτιατῶν ἴδ. παρὰ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Böckh C. I. τ. 1 σ. 647 καὶ ἀρ. 1345. 1284. 1357. 1365 κξ. 1369. 1242. 1267.*

Εἰς σ. 609 κξ. Περὶ τῆς ἐρημώσεως τῶν νήσων ἴδ. καὶ τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Ἀντιπάτρ. Θεσσαλονικ. 35-37. Ἀνθολ. (ἔκδ. Jacobs) II. σ. 104 κξ. (Anthol. Palat. IX 421) καὶ Ἀπολλωνίδου A. IX. 468.

Εἰς σ. 613 κξ. Ἡ ἵδρυσις τῆς Νικοπόλεως μνημονεύεται παρὰ Συγκέλλῳ (σ. 583 ἔκδ. Bonn.) ὡς καὶ ἡ τῶν Πατρῶν (σ. 593) καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Αὐγούστου. ἴδ. Böckh II ἀρ. 1810.

Εἰς σ. 624. Ἡ Σάμος ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐκηρύχθη ἐλευθέρα. Συγκελλ. A. 593.

Εἰς σ. 625. Περὶ Ἀκτιακῆς χρονολογίας Μακεδονικῶν πόλεων, οἷον Θεσσαλονίκης, Βερροίας, Ἐδέσσης, ἴδ. Böckh C.I. II ἀρ. 1970. 1971. σ. 990-994. Pauly R. E. I. 1. σ. 418.

Εἰς σ. 626-627 ὁ πρεσβευτὴς καὶ ἀντιστράτηγος (legatus) προηγεῖτο πάντοτε τοῦ ταμίου (quaestor), πάντων δὲ τῶν ταμιῶν συνήθης προνομία τιμητικὴ κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους εἶναι «quaestor pro praetore (ταμίας καὶ ἀντιστράτηγος»).

Εἰς σ. 638. Περὶ τῆς νέας ἀκμῆς τῆς Ἀσίας τῆς ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου καὶ διὰ τοῦ Αὐγούστου ἀρξαμένης ἴδ. καὶ τὴν ἐν Ἁλικαρνασσῷ ἐπιγραφὴν (παρὰ Friedländer «Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms». Μέρ. 2. σ. 4. Σημ. 3).

Εἰς σ. 643 σημ. 87. Ἐπιγραφαὶ (ἢ ἐπιγραφαὶ μετ' ἀνδριάντος) τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρχον μετὰ τὸ 29 π. X. ἐν Δήλῳ ἀνατεθεῖσαι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων (Böckh C I. II ἀρ. 2282), ὑπὸ τοῦ Ἀρτωρίου (ἀρ. 2283. Addend. ἀρ. 2283 b. ἔτι δὲ ἐν Ἀστυπαλαίᾳ (τῷ 9 π. X.) 243 τῷ θεῷ Αὐγούστῳ (divo Augusto) ἐν Πάρῳ ἀρ. 2325.

Εἰς σ. 646 κξ. Ἐπιγραφὴ καὶ ἀνδριὰς πρὸς τιμὴν τοῦ Γαΐου Καίσαρος ἀνετέθησαν ἐν Χαλκίδι τῷ 7534 ἀ. κ. P. (Böckh II ἀρ. 2145) ἐν Ἀθήναις ἐτιμήθη οὕτως ὁ ἀνὴρ ὡς νέος Ἄρης (ἀρ. 313). ἐπιγραφὴν δὲ καὶ εἰς τὸν Λούκιον Καίσαρα τεθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ἀμφικτυόνων ἐν Δελφοῖς Böckh ἀρ. 1712.

* *Ὀνόματα Ῥωμαϊκὰ Σπαρτιατῶν ἐκρωμανισμένων ἀναφέρονται ἐν δυσὶ μόνον τῶν μνημονευομένων ἐνταῦθα ἐπιγραφῶν (ἐν 1242 Γ. Πομπώνιος Ἄλκαστος καὶ 1284 Ἰούλιος Κόρσαρος).*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Εἰς σ. 644 κξ. καὶ τόμ. 2 σ. 13 κξ. Περὶ ἄλλων ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων λαμπρῶν πρὸς τὴν Ὀκταβίαν τιμῶν ἰδίως ἐπὶ νομισμάτων ἴδ. παρὰ Lehmann, Claudius und Nerv. τομ. 1. βιβλ. 4. 3 κξ. καὶ Böekh C. I. II. Addend. σ. 1025 ἀρ. 2167 d. γραμμ. 25.

Εἰς σ. 644. Σημ. 87 κξ. Περὶ Ἀγρίππα καὶ Ἀθηναίων ἴδ. ἔτ. Curtius Att. Studien II σ. 50 καὶ Arch. Ztg. 1854 σ. 202. καὶ ἐν σ. 524. σημ. 8. Περὶ ἐπιγραφῆς εἰς Ἀγρίππαν ἐν Δήλῳ ἴδ. Lenormant. inscr. Graec. inedit. centur 5-7 (ἐν Rh. Mus. 1867. Jahrg. 22. 2. σ. 293 ἀρ. 285).

Εἰς σ. 75. Περὶ τοῦ ἐν Αἰγίνῃ Ἀτταλείου (τοῦ εἰς τὸν Ἄτταλον τὸν Φιλάδελφον τῆς Περγάμου καθιερωμένου ἱεροῦ τεμένους) ἴδ. Bursian, Geogr. v. Griechenl. τ. 2. μερ. 1. σ. 82.

Εἰς σ. 543 καὶ 648 κξ. Θέσιν ἡγεμόνος δεσπότου, οἵαν ἔλαβεν ὁ Εὐρυκλῆς ἐν Λακωνίᾳ καὶ πρότερον ὁ Γάϊος Ἀντώνιος ἐν Κεφαλληνίᾳ, φαίνεται ὅτι ἔλαβεν ἐν τῇ αὐτῇ νήσῳ, ἐν τῇ πόλει Κράνῃ, ὁ τοῦ Αὐγούστου Γάϊος Προκουλήϊος, διότι τὸ ὄνομα αὐτοῦ φέρεται πολλάκις ἐν τοῖς νομίσμασι τῆς πόλεως ταύτης. Πρβλ. Bursian, Geogr. v. Griechenl. τ. 2. Μέρ. 3. σ. 374 κξ.

Εἰς σ. 617 κξ. Περὶ τῆς ἱδρύσεως τῆς ἀποικίας Πατρῶν, τῆς ἀνηκούσης εἰς τὴν φυλὴν Κυρινίαν, πρβλ. Mommsen (1873) Corp. Inscr. Latin. τ. III. 1. σ. 95 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ἄβαι 629.
Ἄβδηρα 346 σημ., 454.
Ἀβία 236, 622.
Ἀβιανὸς Μ. Αἰμίλιος 551.
Ἄβυδος-ηνοὶ 102, 103, 128 σημ., 589.
Ἀγαθοκλῆς 411.
Ἀγασσαὶ 281.
Ἀγέλαος 67, 82.
Ἀγέπολις 276.
Ἀγησίας 244, 285.
Ἀγησίλαος 150.
Ἀγησίπολις Γ΄. 42, 72, 136, 138.
Ἄγις 89.
Ἀγριᾶνες 541.
Ἀγρίππας Μ. Οὐϊψάνιος 600, 602, 603, 604, 643, 650.
Ἀγχάριος Κόϊντος 529 σημ. 541.
Ἀδραμύττιον 331, 439.
Ἀενόβαρβος Δομίτιος Γνάϊος 292, 595.
Ἀθαμανία-ες. 111, 112, 113, 132. 176, 178, 182, 192, 197, 198, 203, 205.
Ἀθηνᾶ Ἀλέα 623.
Ἀθηνᾶ Πολιάς. 468, 598. Ἰτωνία 253, 178. Ἀρχηγέτις 642, 643.
Ἀθῆναι-αῖοι 31, 42, 83, 84, 86, 243, 283, 294, 295. 322, 323, 324, 369, 372, 397, 398, 399, 400, 401, 408, 409, 410, 411, 412, 443, 444, 445, 446, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 459, 460 σημ, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 478, 479, 480, 490, 541, 545 σημ, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 563, 564, 567, 571, 575, 581, 582, 591, 592. 595, 597, 598, 599, 600, 601, 612, 623, 624, 629, 634 σημ. 636, 640, 641, 642, 645, 646, 647, 648, 651.
Ἀθηνίων. 410 σημ. 418 σημ.
Ἀθηνόδωρος 510.
Αἴγινα 378 σημ. 574. 592, 624.
Αἰγίνιον 281, 569.
Αἴγιον, 190, 200, 223, 395 σημ. 618.
Αἴγυπτος. 73, 83, 84, 564, 571, 599.
Αἰδηψός. 487, 545.
Αἰμιλιανὸς Σκηπίων. 302, 313, 314, 317, 321, 335, 366, 367, 390.
Αἰμίλιος Παῦλος Λεύκιος. 269, 271, 273, 277, 280, 282, 283, 284, 295, 360, 606.
Αἰνιᾶνες 631 σημ. 636.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αἶνος. 198, 204, 275, 346 σημ.
Αἰτωλοί. 32, 33, 34, 49, 71, 86, 99, 193, 194, 195. 196, 197, 198, 199, 200, 243 248 252, 253, 254, 259, 284. 286. 263. 268, 284, 285, 286, 303, 393, 541, 563, 566, 567, 570, 607, 615, 639.
Ἀκαδημεικὴ σχολὴ 546.
Ἀκαρνᾶνες-ία. 112, 113, 119, 120, 125, 37, 41, 57, 71, 86, 100, 153, 157, 243, 285, 286, 303, 318 σημ., 566, 570, 603, 606, 639.
Ἀκύλιος Μάνιος. 197, 203, 437, 438.
Ἀκραιφία 127.
Ἀκριαὶ 170, 623 σημ.
Ἀκροκόρινθος 130, 140. 620 σημ.
Ἀκρόπολις Ἀθηνῶν 598, 599, 643.
Ἄκτιον. 507. 601, 603, 604, 605, 610, 613, 616. Ἄκτια 614.
Ἀκύλιος Μ. 580 σημ.
Ἀλάβανδα. 295, 430 σημ.
Ἀλαγονία. 623 σημ.
Ἀλαῖαι. 482, 487.
Ἀλαλκομεναὶ 488, 490.
Ἀλάριχος. 647.
Ἀλβῖνος Αὖλος Ποστούμιος. 311. 368.
Ἀλβύκιος Τῖτος 553.
Ἀλέα. 224, 394 σημ.
Ἀλεξαμενός. 172, 173.
Ἀλεξάνδρεια. 166, 174.
Ἀλέξανδρος Ῥόδιος 587.
Ἀλέξανδρος Φερῶν. 156. Ἀλέξ. Ἰουδαῖος 649.
Ἀλεξάνδρου ἄγαλμα 545 σημ.
Ἁλίαρτος. 159. 260, 265, 294, 295, 401, 624.
Ἁλιάκμων 568, 569.
Ἁλικαρνασσός. 412 σημ. 430 σημ, 502, 535.
Ἁλίφειρα. 69, 224.
Ἀλκαμένης. 354.
Ἀλκιβιάδης. 226, 227, 228.
Ἀλκιμένης. 341.
Ἅλυς. 196.
Ἀμβρακία. 132, 182, 193, 194, 266, 336, 568, 606, 615.
Ἀμισός. 451 σημ, 499, 500, 501.
Ἀμοργός. 609 σημ.
Ἀμύνανδρος. 111, 194, 205.
Ἀμφιλοχία. 172, 197, 198, 566.
Ἀμφικτύονες 393, 464, 634, 635, 636.
Ἀμφίπολις. 272, 284, 285, 331, 346 σημ, 563 σημ, 572. 589.
Ἄμφισσα. 171, 322, 395 σημ, 607, 615, 629. Ἄνδρος 593.
Ἀνδροσθένης 568, 570.
Ἀνδρίσκος. 331, 338, 403.
Ἀνδρόνικος 548 σημ.
Ἀνδρωνίδας. 244, 293, 304, 341, 353, 355.
Ἀνακτόριον. 615.
Ἄνθεια. 388, 617.
Ἀνθηδών. 482.
Ἀνιηνός 578.
Ἀννίβας. 50, 56, 62, 139, 140, 174, 176, 178, 235.
Ἀντιγόνεια. 114, 120, 304 σημ
Ἀντιγονίδαι. 270.
Ἀντιγονὶς φυλή. 397.
Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς. 34, 408.
Ἀντίγονος ὁ Δώσων. 43, 71, 73, 76, 78, 150.
Ἀντίγονος ὁ μέγας. 33.
Ἀντίθεος. 410 σημ.
Ἀντίκυρα. 75, 116, 545.
Ἀντίνοος. 259, 267, 282.
Ἀντιόχεια. 647.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἀντίοχος ὁ μέγας 140-165 κξ.
Ἀντίοχος ὁ Ἀσκαλωνίτης. 451 σημ.
Ἀντίοχος Δ΄. ὁ ἐπιφανής. 139, 291.
Ἄντισσα. 281.
Ἀντώνιος Κ. Νασίδιος. 604.
Ἀντώνιος Μάρκος. 279, 508, 509, 510, 511, 546, 553, 556, 566, 579, 580, 581, 583, 584, 585, 587, 590, 591, 592, 593, 594, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 611, 612, 613.
Ἀντίας Οὐαλέριος. 359. σημ.
Ἀπάμεια. 168.
Ἀπελλῆς 545.
Ἀπελλικῶν. 452, 453, 487.
Ἀπεραντία. 192, 197.
Ἀπήγα. 90, 121, 303.
Ἄππιος Κλαύδιος Πουλχερ. 182, 227, 228, 254, 290, 528 σημ. 529, 549 σημ, 561.
Ἀπίων Πτολεμαῖος. 520 σημ.
Ἀπόκλητοι. 187.
Ἀπόλλων Ἄκτιος. 614.
Ἀπολλόδωρος. 412 σημ. Ἀπ. Κασσανδρεύς. 156.
Ἀπολλωνία 65, 66, 103, 123, 129, 155, 156, 157, 193, 257, 263, 345 σημ, 392 σημ. 350, 358, 545, 565, 566, 569, 584.
Ἀπολλωνίδας Σικυώνιος. 237.
Ἀπολλωνίς. 430 σημ.
Ἀπόλλωνος ναός. 592.
Ἀπούστιος Λεύκιος. 111.
Ἄραξος. 618.
Ἄρατος. 33, 35, 36, 43, 45, 60, 69, 70, 77.
Ἄρβα. 388, 617.
Ἀργεῖος ὁ Τρικορύσιος. 411 σημ.
Ἄργος Ἀμφιλοχικόν. 615.
Ἄργος. 43, 119, 120 σημ, 122, 134, 135, 138, 225, 234, 237, 238, 394 σημ, 402, 507, 550, 608, 633, 636, 639, 640.
Ἀργυρᾶ 388. 617.
Ἀρδέα. 615 σημ.
Ἄρειος Πάγος. 399, 557, 558 σημ, 581.
Ἄρειος Παιανιεύς. 411 σημ.
Ἀρεύς. 226, 227, 228.
Ἀριαράθης 456, 473.
Ἀριοβαρζάνης Β΄. Φιλοπάτωρ. 548. Γ΄. Εὐσεβὴς 548.
Ἀρίσταινος. 117, 118, 135, 218, 219, 239, 240, 316.
Ἀρίσταρχος. 411 σημ.
Ἀρίστιππος 411 σημ.
Ἀριστείδης Θηβαῖος. 366. Ἀρ. Σμυρναῖος 648.
Ἀριστίων Ἀθηναῖος. 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 458, 462 σημ. 463, 467, 468, 469, 479, 546, 548, 550.
Ἀριστίων Κρὴς. 519. Ἀριστόβουλος Ἰουδαῖος 649.
Ἀριστογείτων 582.
Ἀριστόδημος. 244, 285.
Ἀριστόνικος. 416 σημ. 429, 431.
Ἀριστοτέλης. 546.
Ἀρίστων Μεγαλοπολίτης. 237.
Ἀρκάδες-ία. 32, 80, 318, 352, 356, 357, 359, 388, 394 σημ, 601, 608, 615, 623.
Ἀρκάδες ἐν Τριφυλίᾳ. 394 σημ.
Ἀρκεσίλαος Μεγαλοπολίτης. 237.
Ἁρμόδιος 582.
Ἀρσινόη. 541.
Ἀρόη. 618.
Ἄρτεμις Λαφρία. 619.
Ἀρχέλαος. 440, 444 σημ, 445,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

446, 447, 448, 449, σημ, 460 σημ, 462 σημ, 463, 465. 466, 467, 468, 471, 472, 473. 475, 477. 481.
Ἀρχέλαος Ῥόδιος 587, 649.
Ἀρχέδημος ἢ Ἀρχίδημος 658 σημ.
Ἀρχίδαμος. 268, 286.
Ἀρχικράτης. 341.
Ἄρχων ὁ ἐξ Αἰγείρας 237 288,289.
Ἀσδρούβας. 76.
Ἀσέα. 224.
Ἀσία ἐπαρχία. 428, 429, 430, 431 493, 494, 495. 579, 586, 624, 626, 632, 638.
Ἀσία Μικρά. 420. 438, 439. 483, 497, 498, 502, 505, 551, 554, 566, 571, 585, 595, 597.
Ἄσινη. 133.
Ἀσκληπιάδης ὁ Κλαζομένιος. 434, σημ.
Ἀσμοναῖοι. 412.
Ἄσσος. 645.
Ἀσωπός. 623 σημ.
Ἀτίλιος Αὖλος. 259.
Ἀτρατῖνος Σεμπρώνιος 602 σημ.
Ἀτταλὶς φυλή. 397.
Ἄτταλος Α΄. 48, 73, 75, 76. 86, 99, 173, 275, 276. 598.
Ἀτιντᾶνες 58, 86. 114.
Ἀτυάνας 559 σημ.
Ἄτραξ. 116, 164.
Ἄτταλος Β΄. 332.
Ἄτταλος Γ΄. 428, 548.
Ἀττικὸς Τίτος Πομπώνιος. 480, 487, 550, 551. 552, 553, 554, 555.
Αὔγουστος. 553, 621, 622, 623, 624, 625. 628. 632, 634, 636, 639, 642, 645, 646. 651.
Αὐλὶς 177.
Αὐτρώνιος Πόπλιος 555.
Ἀφρικανικὸς ἐλέφας. 127.
Ἀφρικανὸς Σκηπίων 235.
Ἀφρική. 86.
Ἀφροδισιὰς 430 σημ.
Ἀφροδίτης ἄγαλμα 545 σημ.
Ἀχαιμενίδαι. 150.
Ἀχαιοὶ-ία. 32, 33, 36, 50, 71, 77, 79, 86, 88, 110, 117, 119, 155, 176, 179, 182, 188, 192, 194, 199, 200, 202. 205, 206, 208, 209, 210, 211, 212, 213. 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226. 227, 228, 230, 231, 232. 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 255, 263, 266, 287, 288, 290, 291, 292, 293, 296, 304, 306, 307, 310, 311. 312, 318, 319. 325, 326, 327 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343. 344, 346, 347, 348. 349, 355, 356, 358, 361, 365. 377, 382, 383 388. 390, 392, 394 σημ, 395 σημ, 412, 417, 521, 533, 555, 561, 564, 575, 591, 594, 595, 596, 601, 608, 609. 616, 619, 626 627, 628, 629, 630, 931, 632, 633, 634, 638, 641.
Ἀχαΐα Φθιωτική. 31. 634 σημ, 636.
Ἀχαιοὶ Φθιῶται 131 σημ. *
Ἀχαιὸς ἥρως. 368.
Ἀχαιὸς ὁπλαρχηγὸς 409.
Ἄψος. 111.
Ἄῳος 114, 569.

B.

Βαίβιος Μάρκος. 175, 182. Αὖλος. 180, 197, 284.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Βακχίδης. 500.
Βαρβοσθένης (ὄρος). 170.
Βάσσος Λεύκιος. 513, 519.
Βαστάρναι. 530. 625.
Βαρμόκαρος. 63, σημ.
Βάτων. 111.
Βελέμινα. 215, 226, 306, 307 σημ, 326, 381.
Βέρροια. 561.
Βησσοί. 539, 584.
Βίβουλος Μάρκος 564. Βίβουλος Λ. 582.
Βιθυνία. 76, 86, 275, 435 σημ, 497, 626.
Βλώσιος. 421.
Βοιαί. 623 σημ.
Βοιρεβίστας 585 σημ.
Βοιωτοὶ-ία. 86, 92, 112, 119. 122, 127, 151. 153, 159, 176. 178, 185, 243. 248, 260, 261, 265, 266, 283, 285, 365. 366, 370, 390, 392, 394, 461, 474. 525, 541. 563, 570, 607, 633, 634 σημ, 635.
Βολίνη. 388, 617.
Βουθρωτὸν 552 620.
Βοῦλις. 620.
Βραγχίδαι 507.
Βραχύλλης. 127 248.
Βρεντήσιον, 65, 309 565. 589, 595.
Βροῦτος Μ. Ἰούνιος 546, 556, 578, 579 580, 581, 582 583, 584. 585, 586 589, 590, 591, 593, 594.
Βροῦτος Δέκιμος 583, 584.
Βρύττιος Σύρας. 456 457, 458.
Βυζάντιον. 95, 255, 259, 403, 431, 484, 498, 540, 541, 564, 647.

Γ.

Γαβίνιος 585 σημ.
Γαλαβρίων. 182, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 197, 204.
Γαλάται-ία 275, 563, 576, 583, 585.
Γάλβας Πόπλιος Σουλπίκιος. 103.
Γαλλιηνὸς 638.
Γαλλίων 627 σημ.
Γάλλος Γάϊος Σολπίκιος. 307.
Γέμελλος Γάϊος Μέμμιος. 543.
Γέντιος. 274, 281.
Γερηνία 623 σημ.
Γερονθραί. 395 σημ, 623 σημ.
Γλαυκίας Γάϊος Σερουΐλιος. 433.
Γλαύκου Πέτρα. 358 σημ.
Γλυκὺς λιμὴν 603.
Γόμφοι. 164 σημ, 263, 567, 569.
Γόννοι. 266.
Γόρτυνα Ἀρκαδική. 224.
Γόρτυνα ἢ Γόρτυς ἢ Κρητική. 31, 53 σημ. 404.
Γορτύνιοι 109.
Γράκχοι. 432, 433,
Γράκχος Τιβέριος Σεμπρώνιος. 203, 204, 298, 335.
Γύαρος. 606, 609.
Γύθειον. 136, 167, 169, 170, 173, 623 σημ.
Γύρτος. 164 σημ.

Δ.

Δᾶκες. 625.
Δαλματία 600.
Δαλματικὸς Καικίλιος Μέτελλος 407 σημ.
Δαμάσιππος 301.
Δαμόκριτος 111, 112, 166, 167, 172, 182, 330, 333, 334, 355.
Δάμων ὁ Περιπόλτας. 523. 524.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δανούβιος. 625, 626, 638.
Δαρδανία. 40, 49, 50. 72, 105, 113, 196, 268, 563.
Δάρδανος. 196, 485.
Δαῦος 638.
Δεινοκράτης. 162, 229, 230, 231, 232, 235, 384.
Δείνων. 278.
Δεκίμιος Γάϊος. 278.
Δελφοί. 283, 284, 395 σημ, 433 σημ, 464. 477, 545 σημ, 567, 629, 634 σημ, 636.
Δενθελῆται. 436, 539.
Δήλιον. 177.
Δῆλος. 133 σημ, 253, 279, 294, 323, 401, 402, 409, 452, 453, 455, 412 σημ, 490, 510, 534, 609 σημ, 624.
Δημήτηρ. 99. Δ. Χθονία. 507, 549 σημ.
Δημητριὰς (πόλις). 42, 105, 121, 129, 130, 139, 140, 171, 172, 175, 197, 203, 281. 284, 582, 607.
Δημητριὰς (φυλή). 397.
Δημήτριος Πολιορκητής. 52, 578, 587.
Δημήτριος Β'. 34.
Δημήτριος Ἀθηναῖος. 411 σημ.
Δημήτριος Φαληρεύς. 51, 60, 70.
Δημιουργοί. 347 *.
Δημοτέλης. 194.
Δημοφάνης. 77.
Δίαιος. 325, 326, 327, 328, 329, 330, 334, 341, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 359, 387, 389.
Δίδυμα. 507.
Διογένης Στωϊκός. 323.
Δικαίαρχος. 94, 156, 159.
Διόδωρος. 483.
Διοκλῆς. 174.
Δῖον. 620, 631 σημ.
Διονυσιακὸν θέατρον 398 σημ. 448, 594.
Διόνυσος. 411 σημ.
Διοφάνης. 199, 200, 205, 211, 212, 218, 222, 226, 240, 241, 245, 421.
Δίπαια. 224.
Δίπυλον. 446, 469.
Δολαβέλλας Γνάϊος Κορνήλιος, 428 σημ, 533, 534, 558, 579, 583, 585, 586, 587, 593.
Δόλοπες-ία. 130, 132, 192, 197, 198, 204, 252, 541, 566, 570, 607, 634 σημ, 636.
Δομέτιος Γνάϊος. 195.
Δορύλαος. 450 σημ. 480, 481, 482.
Δορύμαχος. 49.
Δρομιχαίτης. 465, 466.
Δροῦσος Μάρκος Λίβιος. 407 σημ.
Δροῦσος Τιβέριος Κλαύδιος 601 σημ.
Δύμη. 75, 119, 200, 413. 574, 609, 617.
Δυρράχιον, 345 σημ, 392 σημ, 538, 541, 555, 564, 565, 566, 569, 570, 571, 589, 620, 691 σημ.
Δωδώνη. 436, 607, 644 σημ.
Δωριεῖς παρὰ Παρνασσὸν καὶ ἐν Πελοποννήσῳ. 634 σημ, 636.
Δωρικὴ ὀλιγαρχία. 89.

Ε.

Ἐβοῦρνος Κόϊντος Φάβιος Μάξιμος. 407 σημ. 413.
Ἐγνατία ὁδός. 392 σημ, 565, 568.
Ἔδεσσα 292 σημ.
Εἵλωτες. 89, 91 σημ, 214, 226.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἐλάτεια. 120, 127, 352, 416 σημ, 474, 489, 629.
Ἐλευσίνια μυστήρια. 100, 489, 553
Ἐλευσὶς 111, 466, 549 σημ.
Ἐλευθερολάκωνες. 210, 211, 395 σημ, 457 σημ. 623, 629.
Ἐλαία 416 σημ.
Ἑλλαδάρχης Ἀμφικτυόνων 637 σημ.
Ἐλεύθερνα 518.
Ἑλώτας Μ. Λύδιος 615 σημ.
Ἐνιππεύς. 269, 270. 277.
Ἐπαμεινώνδας. 80, 108.
Ἐπίγονοι. 152, 154.
Ἐπίδαυρος Λιμηρᾶ 623 σημ.
Ἐπίδαυρος 367 σημ. 464, 477, 507, 545, 639.
Ἐπικούρειος σχολή. 546.
Ἑπτάσκαλον 469.
Ἐρέτρεια, 118, 140, 174, 176, 592, 624.
Ἑρμιόνη. 378 σημ. 507.
Ἕρμαχος. 538.
Ἐρυθραί. 196, 497 σημ.
Ἐρυμνεύς. 441.
Ἔρωτος ἄγαλμα 545 σημ.
Εὐάνδρου λόφος. 232.
Εὔβοια. 42, 110, 112, 130, 131 σημ, 151, 185, 322, 365, 370, 392, 394, 455, 480, 561, 609, 627, 633, 634 σημ.
Εὔβοια λόφος ἐν Ἄργει 507.
Εὔδημος. 77.
Εὐκλῆς 643 σημ.
Εὐκλῆς Μαραθώνιος 412 σημ.
Εὐμένης Β΄. 136, 168, 169, 199, 202, 203, 216, 217, 247, 256, 257, 274, 275, 307, 598.
Εὔξεινος Πόντος 576.
Εὐπόλεμος. 254, 267, 319.
Εὐρέας. 305.
Εὔριπος. 184, 476.
Εὐρυκλῆς. 601, 604, 605, 623, 648, 649, 650
Εὐρύλοχος. 171, 174.
Εὔτυχος. 613.
Ἔφεσος. 168, 428, 483, 545 σημ. 593, 600, 645, 647.

Z.

Ζάκυνθος. 69, 200, 201, 205, 477, 629.
Ζάμα. 191.
Ζάραξ. 623 σημ.
Ζήνων 546.

H.

Ἡγησάρετος 568.
Ἦλις-εῖοι. 38, 48, 72, 74, 79, 86, 112, 133, 199, 356, 394 σημ. 551, 646.
Ἡλίου ναὸς ἐν Ῥόδῳ. 588.
Ἤπειρος-ῶται. 37, 41, 46, 112, 114, 115, 178, 190, 243, 259, 267, 281, 282, 285, 290, 302, 303, 308, 309, 436, 477, 541, 552, 563, 565, 566, 606, 627.
Ἡραία 608.
Ἡράκλεια Οἴτης. 30, 86, 187, 200. 337, 338, 348, 349, 350, 365.
Ἡράκλεια Λυγκηστικὴ 569.
Ἡράκλεια Ποντικὴ 499, 500, 501, 576.
Ἡρακλείδης Ταραντῖνος 94, 156.
Ἡράκλειον 276.
Ἡράκλειτος 409, 411 σημ.
Ἡρακλέων 511 σημ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἡρακλῆς Τύριος 402.
Ἡρώδης ἐπώνυμ. ἄρχ. Ἀθηνῶν 411 σημ. 646.
Ἡρώδης Ἰουδαῖος 649.

Θ.

Θαλάμαι 623 σημ.
Θάλνας Μάνιος Ἰουβέντιος 279, 332
Θάσος. 106, 95, 198, 346 σημ. 589, 591, 640.
Θαυμακοί. 113, 182.
Θεαρίδας 339, 361.
Θεισόα. 224.
Θεοδέκτης. 341.
Θεόδοτος. 267, 282, 538.
Θεοφάνης. 503. Θ. Λέσβιος. 423, 562.
Θεύφημος. 411 σημ.
Θεοφιλίσκος. 96.
Θεόφιλος Παφλαγών. 439.
Θέρμαι 545.
Θέρμον. 50, 67, 76, 200.
Θερμοπύλαι. 76, 350.
Θέρμος Μάριος Μινούκιος 496.
Θεσπιαί. 159, 456, 545 σημ. 551, 607, 629.
Θεσπρωτοί. 267.
Θεσσαλοὶ - ία. 37, 41, 86, 112, 130 131, 151, 153, 158, 160, 195, 198, 203, 249, 253, 254, 259, 262, 283, 285, 293, 418 σημ. 420, 541, 563, 564, 565, 567, 568, 569, 570, 571, 575, 589, 591, 606, 627, 632, 634 σημ. 635, 639.
Θεσσαλονίκη. 204, 272, 345 σημ. 346, σημ. 392 σημ. 555, 561, 589, 590, 591.
Θῆβαι. 159, 192, 321, 344, 348, 350, 365, 461, 464, 477, 490, 567, 607.
Θῆβαι Φθιωτικαί. 50, 67, 183, 184 σημ. 185, 186, 195, 203.
Θόας. 166, 170, 171, 173, 174, 175, 187, 249.
Θουρία. 236, 622.
Θρᾴκη - ες. 40, 74, 126, 179, 203, 261, 262, 268, 331, 338, 436, 563, 568, 589, 625.
Θρᾳκικὴ Χερσόνησος. 95, 196 204.
Θύαμις 552.
Θύριον 615.

I.

Ἴασσος - εῖς. 133 σημ. 334, 506.
Ἰάσων. 411 σημ.
Ἱεράπυδνα 519.
Ἰκαρία. 610.
Ἰκὸς 592.
Ἴλιον. 196, 431 σημ. 484, 486, 497 σημ.
Ἰλλυρία. 40, 49, 66, 74, 268, 274, 545, 565.
Ἴμβρος. 133 σημ. 401, 624.
Ἰόνιοι νῆσοι. 627.
Ἰόνιον πέλαγος, 70, 103, 181.
Ἰουλία. 651 σημ.
Ἰούλιος Καῖσαρ. 51, 546, 560, 561. 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 575, 576, 577, 578, 580, 581, 587, 642, 645. Σέξτος Ἰ. Καῖσαρ 340, 341, 342, 343, 346.
Ἰούνιος Βροῦτος Μάρκος. 532.
Ἰούνιος Σιλανὸς Μανλιανὸς Δέκιμος 407 σημ. 416 σημ.
Ἰουστῖνος. 107 σημ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἵππαρχος. 411 σημ.
Ἱππίας. 255.
Ἴσθμια. 134.
Ἰσθμός. 57, 69, 70, 93, 99, 113, 120, 126. 358, 507, 567, 578.
Ἰσίδωρος. 510.
Ἰσμηνίας. 255, 260. 261.
Ἱσπανία. 86, 124, 329, 335, 338, 562, 575.
Ἵστρος. 530. Ἰωνία 594.

Κ.

Καδμεία. 490, 667.
Καινήπολις 623 σημ.
Καῖσαρ Γάϊος Ἰούλιος. 533, 540, 543.
Καῖσαρ Ὀκταβιανὸς 584, 585, 587, 590, 591, 595, 596, 597, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 606, 611, 612, 613, 614, 616, 617, 645.
Καισωνῖνος Λεύκιος Καλπούρνιος Πείσων. 529 σημ. 531, 538, 539, 540, 541, 542.
Κάλαμις. 530.
Καλαυρία. 507.
Κάλατις. 530.
Καληνὸς Κόϊντος Φύστος. 566, 567, 571, 572, 573, 578, σημ. 592.
Καλλικράτης. 219, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 255, 285, 287, 292, 293, 304, 305, 306, 307, 308, 318, 319, 324, 325, 328, 330.
Καλλίμαχος. 498.
Καλλίνικος λόφος. 264.
Καλλίδρομος. 183, 184.
Καλουῖνος Δομίτιος. 568, 569.
Καλλιφῶν. 470.
Καλυδών. 566. 615, 618.
Κανδαυῖα. 565.
Κάνναι. 62.
Καπίτων Πόπλιος Γαβίνιος. 533.
Καπύη. 70, 622.
Καρδαμύλη. 623.
Καρία. 96, 97, 124, 196, 279, 594.
Καρνεάδης Ἀκαδημεικός. 323.
Καρυαί. 135, 608.
Κάρυστος. 118, 174, 640.
Καρχηδών. 50, 56, 85, 86, 321, 329, 332, 336, 338, 342, 366, 576, 577 σημ.
Κασσάνδρεια. 620, 631 σημ.
Κάσσιος Λογγῖνος Γάϊος. 546, 578, 579, 580, 582, 585, 586, 587, 588, 589, 593, 594.
Κάσσιος Παρμήσιος. 588.
Κανταβριγία. 200 σημ.
Κάτων Γάϊος Κλαύδιος. 105.
Κάτων Γάϊος Πόρκιος. 407 σημ. 416 σημ.
Κάτων Μᾶρκος Πόρκιος. 184, 273 σημ. 279, 297, 298, 299, 323, 335, 399 σημ.
Καῦνος. 439, 486 σημ.
Κάφις Φωκεύς. 464, 475.
Κεγχρεαί. 118, 119.
Κέλται. 33. 40, 53 σημ. 351, 433 σημ.
Κέρκυρα. 57, 65, 71, 157, 201, 552, 555, 564, 571, 629.
Κεφαλληνία. 194, 195, 200, 595, 596, 629.
Κέφαλος. 259, 267, 282.
Κέως. 95, 592.
Κηνσωρῖνος ΛεύκιοςΜάρκιος 591.
Κηφισσός. 481.
Κίβυρα. 279.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κικέρων Κόϊντος 554.
Κικέρων Μάρκος νεώτερος. 556, 582.
Κικέρων Λεύκιος. 554.
Κικέρων Μάρκος Τύλλιος 543, 546, 547, 550, 551, 553, 554, 555, 558 σημ 576 σημ.
Κίλικες. 402. 409, 503.
Κιλικία. 549 σημ. 555.
Κίλων Πόπλιος Μάγιος. 581.
Κίννας. 472.
Κίτιον. 262.
Κίος. 95, 96, 128 σημ.
Κλαζομεναί. 196, 506.
Κλάρος. 570.
Κλαύδιος Γάϊος 292.
Κλείτωρ. 227, 608.
Κλεομένης Γ΄. 35, 43, 49, 56, 77, 97, 120 σημ. 153.
Κλεοπάτρα. 549, 599, 600, 604.
Κλεοπτόλεμος. 181.
Κλεοχάρης. 500.
Κλεψύδρα. 599, 643.
Κλεωναί. 175.
Κλύτος Ἀκαρνάν. 181.
Κλώδιος Πόπλιος. 538 540.
Κνίδος. 412 σημ. 483, 507, 545 σημ.
Κνωσσός. 31, 53 σημ. 404, 515 621.
Κόϊντος Τίτος. 195 ἴδ. Φλαμινῖνος.
Κολοφών. 196, 428 483, 507.
Κόμαρος. 603, 613.
Κομπάσιον. 213.
Κοπώνιος Γάϊος 564.
Κόραξ. 189. 191.
Κορινθιακὸς κόλπος. 604.
Κόρινθος. 36, 42, 57, 118, 119, 121, 129, 130, 131, 139, 140, 234, 283, 336, 337, 338, 344, 354, 357, 358, 359, 360, 363, 366, 371, 388, 392, 576, 577, 578, 604, 606, 608, 619, 620, 636, 640, 644 σημ. 646, 649.
Κορνιφίκιος. 585 σημ.
Κορνήλιος. 536.
Κορώνεια. 127, 178, 253, 260, 266.
Κοσκίνιος Μάρκος. 107 σημ.
Κότυς. 568.
Κόττας Μάρκος Αὐρήλιος. 499, 501, 510.
Κούριος Μάρκος. 551.
Κουρίων Γάϊος Σκριβάνιος. 528 σημ. 529.
Κράσσος Πόπλιος Λικίνιος. 263, 264, 265, 266, 287, 416 σημ.
Κράσσος Λεύκιος Λικίνιος 553.
Κράτιππος 559, 572, 625, 626 σημ.
Κραῦγις 76.
Κρεμαστὴ Λάρισσα 266.
Κρήτη 31, 53 σημ. 92, 122, 123. 219, 356, 402, 403, 404, 409, 483, 504, 505, 508, 509, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 563, 571, 579, 580, 581, 626, 632.
Κριτόλαος 341, 342, 343, 347, 348, 349, 350, 351, 389.
Κριτόλαος περιπατητικὸς 323.
Κροκέα 640.
Κύδας Κρὴς 593 σημ.
Κυδωνία 31 σημ. 404, 509, 514, 621.
Κύζικος 431, 484, 499, 500, 645.
Κύθηρα 623, 648.
Κύθνος 101.
Κυκλάδες 101, 564.
Κυκλιάδας 94, 108, 110, 118.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΩΡΕΑ Χ. ΠΡΑΤΣΙΚΑ

Κυλλάνιος 413 σημ.
Κυλέολλος Λεύκιος Ῥούβριος 518 σημ. 536.
Κύμη 196, 645.
Κύναιθα 608.
Κυνὸς κεφαλαὶ 124, 125, 180, 201.
Κυνόσαργες 105.
Κύπρος 483, 505, 520.
Κυρήνη 94, 520, 580, 581, 626,
Κύρνος 596 σημ.
Κωπαΐς λίμνη 127, 481.
Κῶς 285, 440, 483, 545 σημ 564, 646.

Λ.

Λαβέων 194.
Λαβιηνὸς Ποστούμιος 369 σημ.
Λάβρων Κόϊντος Φάβιος 403.
Λαγίδαι 94.
Λάδη 96.
Λαίνας Γαΐος Πόπλιος 278, 288.
Λακωνία 563. Λακεδαιμόνιοι 590.
Λαμία 175, 183, 186, 189, 197.
Λάμπα 621.
Λαμπρίας 599.
Λάμψακος 166, 174, 196, 255, 535, 536.
Λάκων Γάϊος Ἰούλιος 650 σημ.
Λάκωνες - ία 74, 83, 122, 156, 170.
Λαοδίκεια 437, 438, 536.
Λάππα 518.
Λάρισσα 79, 168 σημ. 180, 182, 253, 259, 570, 571, 607.
Λάρυμνα 482.
Λᾶς 623 σημ.
Λασθένης. 509, 512, 513, 514, 515, 519, 520.
Λαχάρης. 601, 605.
Λεβέτσοβα. 640.
Λέντλος Πόπλιος Κορνήλιος. 259, 265.
Λεβάδεια. 476.
Λέντλος Σερουΐος Κορνήλιος 259, 261.
Λέντυλος Σπίνθηρ 512.
Λεόνιππος. 500.
Λέπιδος. 102, 309, 585, 587.
Λέσβος. 564, 639, 650.
Λευκάς. 286, 507, 604, 615.
Λεύκολλος Λεύκιος Λικίνιος. 418 σημ. 458, 461 σημ. 465, 472, 483, 484, 485, 493, 494, 495, 499, 500, 501, 510, 518, 524, 525.
Λεύκολλος Μάρκος Λικίνιος. 528 σημ. 530. 533, 626 σημ.
Λευκόπετρα. 358 σημ. 360.
Λεῦκτρα. 623 σημ.
Λέχαιον. 649.
Λεωνίδας. 327.
Λῆμνος 133 σημ. 198, 204, 401, 624.
Λήναιος. 411 σημ.
Λιβία 601 σημ. 622.
Λιβύρνια σκάφη 564.
Λιχνιδὸς 392 σημ.
Λογγῖνος Λεύκιος Κάσσιος. 437, 441, 567, 568.
Λοκρὶς - οί. 112, 121, 130, σημ. 132, 184, 191, 196, 394, 395, σημ. 618, 633, 634 σημ. 636.
Λόλλιος Λεύκιος. 521.
Λουκρήτιος Γάϊος. 263, 265, 266, 322, 344.
Λουκρήτιος Μᾶρκος. 263, 322.
Λοῦπος Πόπλιος Ῥοτίλιος 562, 567.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Λύκειον 465.
Λυκία. 196, 279.
Λυκίσκος. 259, 266, 267, 284, 285, 286, 309.
Λυκομήδης. 80.
Λυκόρτας. 209, 227, 232, 234, 236, 237, 242, 245, 288, 289, 344, 384.
Λυκοῦργος. 48, 72.
Λυσιάδης. 593 σημ.
Λυσιμάχεια. 95, 196.
Λύσιππος 93.
Λύσων. 543.
Λύττος 53 σημ.
Λώρυμα 588.

M.

Μαγκῖνος Αὖλος Ὁστίλιος 267, 268, 287, 288.
Μαγνησία θεσσαλικὴ 130, 131 σημ. 132, 171, 174, 197, 440.
Μαγνησία ὑπὸ Σιπύλῳ 193, 196, 200, 440, 486.
Μάγνητες 607, 634 σημ.
Μάδυτος 198.
Μαίναλος 608.
Μαλιεῖς 634 σημ.
Μακεδονία - ες 34, 118, 249, 250, 251, 252, 253, 255, 256, 257, 258, 261, 262, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 276, 281, 287, 300, 301, 345, 346, 373, 391, 406, 407, 416, 551, 561, 563, 564, 565, 566, 568, 569, 570, 571, 578, 579, 580, 581, 583, 584, 585, 589, 591, 625, 626, 632.
Μαντίνεια 88, 601, 608, 623.
Μαριὸς 623 σημ.
Μάριος Γάϊος, 434, 438, 472.
Μάρων Πόπλιος Οὐεργίλιος 556.
Μάξιμος Κοΐντος Φάβιος 313, 314.
Μάνλιος Τῖτος 551.
Μανίλιος Μάρκος. 321.
Μαριανὴ ἐπανάστασις 550.
Μάρκελλος 254, 564, 581, 650 1.
Μαρώνεια 102, 204, 275.
Μασσαλία 500, 502, σημ. 562, 647.
Μαχανίδας 72, 83 89, 214.
Μεγαλόπολις - ῖται 36, 92, 119, 153, 206, 214, 215, 224, 235, 306, 307, 329, 359, 608, 615.
Μέγαρα 35, 92, 355, 378, 567, 572, 592, 607 636.
Μέδειος 411 σημ.
Μέδιον 181.
Μεθύδριον 608.
Μειδίας 470, 557.
Μεθώνη 603, 629 σημ.
Μέμμιος Γάϊος 557 σημ. 558 σημ.
Μέμνων 119.
Μελάνιππος 548.
Μελίβοια 281.
Μελίτεια 477.
Μέλας 481.
Μεναλκίδας 324, 325, 326, 328, 330, 334.
Μενέδημος 568.
Μένιππος 177, 180.
Μεσάτις 388, 617.
Μεσσηνία - ιοι 34, 46, 69, 70, 86, 93, 112, 133, 135, 157, 178, 199, 205, 206, 207, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 244, 256, 278 σημ. 394 σημ. 601, 602 σημ. 608, 622.
Μεσημβρία 530.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μεταπόντιον 66.
Μέτελλος Κόϊντος Σκηπίων 553, 556, 558, 559, 570, 573.
Μέτελλος Νέπως 520.
Μέτελλος Κόϊντος Καικίλιος 203, 204, 228, 332, 333, 334, 342, 344, 345 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 365, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 529 σημ.
Μητρόπολις 164 σημ.
Μητρόδωρος 295.
Μητρόδωρος Σκήψιος 549, 593 σημ.
Μητροφάνης 455, 456.
Μηνίσκος Μιλήσιος 434 σημ.
Μήθυμνα 281.
Μῆλος 639.
Μίλητος 96, 196, 535, 564,
Μιθραδάτης 122, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 443, 445, 446, 447, 448, 449 σημ. 450, 451, 454, 455 456, 482, 483 484, 485, 497, 499, 500, 501. 502, 503, 504, 505, 509, 510, 546, 547, 549, 551, 587.
Μικρὰ Ἀσία 124, 139.
Μίνδιος Μάρκος 551.
Μισηνὸν 595.
Μιτυλήνη-αῖοι 402, 438, 496, 502, 572.
Μικίψας 419.
Μνασέας 587.
Μνάσιππος 285, 286, 303, 309.
Μοισοὶ 625.
Μολοσσοὶ 267, 282.
Μόμμιος Λεύκιος 368, 369, 355, 357, 358, 359, 360, 363, 364, 365, 366, 367, 369, 376, 384, 385, 386 σημ. 369.
Μόμμιος Σπόριος 368 σημ. 369.
Μουνυχία. 473.
Μουρήνας Λεύκιος 497, 499.
Μοῦρκος Λεύκιος Στάσιος 589.
Μύλασα 416 σημ, 595, 645.
Μυνάτιος 461.
Μύνδος 412 σημ. 428, 535, 587 538 593.
Μυτινικὸς πόλεμος 584 585.
Μύρινα 128.
Μυοῦς 610.
Μύρκανος 63.
Μύρτων 303, 309.

Ν.

Νάβις 89, 104, 121, 122, 134, 166, 207, 210, 214.
Νάξος 593.
Νασικᾶς Πόπλιος Σκηπίων 332.
Ναυλοβάτης 638.
Ναύπακτος 52, 54, 55, 183, 231, 541, 566.
Νεάπολις 647.
Νέμεα 88.
Νεοπτόλεμος 456.
Νερούας Αὖλος Λικίνιος 391.
Νέρων Γάϊος Κλαύδιος 536, 638.
Νέων 248, 255, 260, 261, 286.
Νίκαια 120, 645.
Νίκανδρος 188, 193, 252, 267.
Νικάνωρ 101 σημ, 102, 303.
Νίκαρχος Χαιρωνεὺς 602.
Νικίας 411 σημ.
Νικόδημος 411 σημ.
Νικομήδεια 645.
Νικομήδης Γ. 497. Νικόπολις 613, 614, 616, 616, 618, 619, 628 σημ, 630, 631 σημ. 635, 640, 646.
Νικόστρατος 559.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Νικωνίδας 498.
Νίκων 613.
Νίσυρος 609 σημ.
Νοβιλίωρ Γάϊος Οὐαλέριος 194.
Νοβιλίωρ Μάρκος Φούλβιος 193, 194, 195 σημ. 210, 211, 223, 266.
Νουμαντία 390.

Ξ.

Ξενοφάνης 63 σημ.
Ξενοφῶν. 81.
Ξένων Ἐπικούρειος 553.
Ξένων Πατρεύς. 237, 292, 310.

Ο.

Ὀβίδιος. 556, 648.
Ὀδησσός. 530.
Οἰδίποδος πηγή. 477.
Οἰνιάδαι, 132, 196.
Οἰνιάς. 50.
Οἰταῖοι. 634 σημ.
Οἴτη. 183.
Οἴτυλος 395 σημ, 623 σημ.
Ὀκταβία 595, 599, 600, 644 σημ.
Ὀκτάβιος Γάϊος 529 σημ, 531.
Ὀκτάβιος Γνάϊος. 270, 288.
Ὀκτάβιος Λεύκιος. 516.
Ὀκτάβιος Μάρκος. 564.
Ὀλυμπία 114, 384, 464, 477, 496, 545 σημ. 559.
Ὀλυμπιεῖον ἐν Ἀθήναις. 488, 646.
Ὁμόνοια 439.
Ὄρβιος. 453.
Ὀρέστης Λεύκιος Αὐρήλιος. 335, 336, 337, 340, 348, 349, 356.
Ὄθρυς. 132.
Ὄρρεον 282.
Ὄρταλος Κόϊντος Ὁρτήσιος 579 σημ.
Ὁρτήσιος Λεύκιος. 267, 344, 461, 473.
Ὀρχομενὸς Βοιωτικός. 36, 42, 337, 481, 482, 524, 567.
Ὀρχομενὸς Ἀρκαδικὸς 608.
Ὄππιος Κόϊντος. 437, 438.
Ὀποῦς. 607.
Ὀττώλοβος. 112.
Οὐαλέριος Λεύκιος. 184.
Οὔαρρος. 657.
Οὐάρρων Μάρκος Τερέντιος. 521.
Οὐάρρων Λεύκιος 588.
Οὐατέας Πόπλιος Σερούϊος. 508.
Οὐατίνιος 545 σημ. Οὐεντίδιος Πόπλιος 597.
Οὐέρρης. 534, 535, 536, 549.
Οὐΐλλιος Πόπλιος. 113.
Οὐϊρίαθος. 335, 338.
Οὐόλσων Λεύκιος Μανίλιος Τορκουᾶτος 529 σημ, 531.

Π.

Παίονες. 120.
Παλέασσα. 565.
Παλλάντιον 224.
Παμμένης Μαραθώνιος. 412 σημ.
Παμφυλία. 483, 516.
Παναίτιος 421.
Πανελλήνων κοινὸν 633 640.
Πανάρης. 509, 512, 514, 520.
Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν 645, 647
Πανοπεύς. 476, 490.
Παννονία. 600.
Παπίριος Γνάϊος 345, 346.
Παράμονος. 411 σημ.
Παρθεινοί. 58, 589, 597.
Παρθενών. 487, 534.

Πάρθοι. 594, 597, 599.
Πάρις 100, 133 σημ, 134 σημ.
Πάρος 401, 640.
Πασσαρὼν 282.
Πάταρα 412 σημ.
Πάτραι 200, 356, 388, 551, 573, 602, 604, 609, 616, 617. 618, 619, 628 σημ, 630, 631 σημ, 640, 646.
Πατρωνὶς 475.
Παφλαγονία 435.
Πειραιεὺς 111, 457, 458 σημ, 459 σημ, 461, 462, 463, 465, 466, 467, 472, 473, 474, 490, 567, 607.
Πεισίστρατος 499.
Πείσων Γνάϊος 521, 540, 549.
Πείσων Λεύκιος ὁ Χρηστὸς 533.
Πείσων Μάρκος 561.
Πελαγονία 272.
Πέλλα 272, 392 σημ, 620.
Πελοπίδας 150.
Πελοποννησιακὸς πόλεμος, 157.
Πελοπόννησος 563, 570, 589, 596, 602, 608, 616, 627, 635.
Πέλοψ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης 72, 90.
Πέλοψ Βυζάντιος 554 σημ.
Πεντελικὸν 640.
Πεπάρηθος 592.
Πέργαμον 73, 74, 96, 100, 102, 118, 136, 176, 196, 197, 645.
Περίανδρος 578.
Πέρινθος 95, 128.
Περιπατητικὴ σχολὴ 546.
Περουσινικὸς πόλεμος 595, 601, σημ.
Περραιβοὶ 130, 131 σημ, 132, 180, 203, 249, 253, 254, 262, 263, 265, 274, 280, 285, 293, 332, 356, 403, 422, 428, 439, 484, 634 σημ.
Περσεὺς 193, 205, 249, 250, 251, 252, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 262, 263, 264, 265, 266, 268, 269, 270, 286, 331, 392.
Περσεφόνη 549 σημ.
Πετραῖος 567, 650.
Πιτάνη 484.
Πιροῦσται. 584 σημ.
Περτίναξ 638.
Πλαταιαὶ 159.
Πλάτων 546.
Πλειαὶ 170.
Πλεύρατος 72, 86, 111, 134 σημ.
Πλευραὶ 200, 307.
Πλύτιος 521.
Πνὺξ 398 σημ.
Πολλίων Γάϊος Ἀσίνιος 597.
Πολυάρατος 278, 279.
Πολύβιος 161, 209, 235, 237, 240, 288, 289, 290, 291, 293, 310, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 320, 321, 335, 365, 366, 367, 386. 387, 388, 390, 414.
Πολύστρατος Καρύστιος 434 σημ.
Πολύχαρμος 412 σημ.
Πομπήϊος Γνάϊος, 500, 501, 502, 515, 516, 517, 518, 521, 522, 549, 555, 560. 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 583.
Πομπήϊος Σέξτος 594, 595, 596, 597, 600.
Πομπώνιος Μᾶρκος 279.
Πόντος 435, 504,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πουρπουρέων Λεύκιος Φούριος 111.
Πραξιτέλης 545 σημ. Πρασιαὶ 623. σημ.
Πρόξενος ἔξ Ὑπάτης 254.
Προπέρτιος 556.
Προυσίας Β΄. 73, 76, 95, 102, 275.
Πτελεοὶ 266.
Πτολεμαῖοι 34, 94, 558.
Πτολεμαῖος Γ΄. 45.
Πτολεμαῖος Δ΄. 45. 94.
Πτολεμαῖος Ε΄. 94.
Πτολεμαΐς φυλὴ 397.
Πύδνα 270, 277, 278, 291, 333.
Πυθαγόρας. 135, 137.
Πυθέας 344.
Πύλος 133.
Πυργανίων 511 σημ.
Πύρριχος 623 σημ.

Ρ.

Ῥέας ναὸς 206. Ῥήβιλος Γάϊος Κανίνιος 580 σημ.
Ῥόδος 30, 95, 96, 97, 100, 101, 102, 119, 124, 136, 196, 256, 259, 276, 277, 278, 279, 280, 401, 403, 404, 405, 412 σημ, 440, 441, 483. 486, 500, 545 σημ, 546, 549, 554, 564, 571, 586, 587, 588, 592 σημ, 593, 626, 646, 647, 651.
Ῥοιμητάλκης 411 σημ.
Ῥοῦλλος Πόπλιος Σερουΐλιος 576 σημ.
Ῥοῦφος Μᾶρκος Μινούκιος 407 σημ.
Ῥοῦφος Πόπλιος Ῥοτίλιος 542.
Ῥοῦφος Πόπλιος Σουλπίκιος 437.
Ροῦφος Σερούϊος Σουλπίκιος 546, 578 σημ, 581.
Ῥύπες 617.
Ῥώμης ναὸς 645.

Σ.

Σαλαμὶς (Κύπρου) 532.
Σαλαμὶς (Ἀττικὴ) 624.
Σαλγανεὺς 177.
Σαβῖνος Γάϊος Καλουΐνιος 566, 567.
Σάμη 200.
Σαμοθράκη 506.
Σάμος 96, 428, 483, 497 σημ, 502. 506, 535, 600, 624, 639, 640.
Σαρωνικὸς κόλπος 574.
Σάπορδα 412 σημ.
Σάρδεις 589. Σαρδὼ 596 σημ.
Σατορνῖνος Γάϊος Σέντιος 407 σημ, 436, 452, 456.
Σατορνῖνος Λεύκιος Ἀπουλήϊος 529 σημ.
Σαυφήϊος Λεύκιος 554. Σαῦος 638.
Σελευκίδαι 73.
Σέλευκος 500.
Σελλασία. 36, 77.
Σεμπρώνιος. 85, 86.
Σεραπίων. 412 σημ.
Σέργιος Μάρκος. 307.
Σηϊανὸς ἵππος 586 σημ.
Σήϊος Γάϊος 586 σημ.
Σήριππος. 228, 234.
Σηστός. 589.
Σικελία. 57, 409, 418 σημ, 420. 536, 594.
Σικυών. 118, 168, 323, 356, 371, 412 σημ, 527, 534, 537, 554, 553, 595, 636.
Σινώπη. 435 σημ, 499, 500, 576.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σισσένας Πόπλιος Κορνήλιος 518.
Σκάρφεια. 189, 351.
Σκαῦρος Μᾶρκος. 528.
Σκερδελαΐδας. 72.
Σκηπίων. 114, 145, 191, 192.
Σκιάς. 397.
Σκίαθος 456, 592.
Σκόδρα 274.
Σκορδίσκοι 407 σημ, 433 σημ, 529.
Σκόπας 49, 99, 112, 156.
Σκοτῖται 93.
Σκοτοῦσσα 164 σημ.
Σκριβώνιος Λίβων Λεύκιος 564.
Σκρώφας Γάϊος Τρεμέλιος 529 σημ.
Σκῦρος 133 σημ, 401, 624, 640.
Σμύρνη 166, 171, 196, 275, 483, 485, 564, 586.
Σολπίκιος Σερούϊος 574, Σόλων 582.
Σούνιον 409.
Σπάρτα 412 σημ.
Σπάρτη 35, 48, 72, 78, 86, 138, 156, 172, 173, 206, 207, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 225, 226, 227, 228, 229, 231, 233, 234, 236, 237, 306, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 333, 334, 335, 337, 338, 339, 341, 343, 365, 379, 380, 395, 396, 412, σημ, 457 σημ, 550 514, 570, 590, 601, 602 σημ, 622, 623, 629, 640, 645, 646, 649.
Σπαρτιατικὸς Γάϊος Ἰούλιος 650 σημ.
Σπερχειὸς 182, 186, 196, 350.
Σποράδες 639.
Στάλλιος Γάϊος καὶ Μᾶρκος 548.
Στράτιος 237, 310, 313.
Στρατονίκεια 279, 430 σημ.
Στράτος 286, 541.
Στύμφαλος 394 σημ, 608.
Στωϊκὴ σχολὴ 546.
Σύβοτα 553.
Σύλλας Λεύκιος Κορνήλιος 431 σημ, 437, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 380, 481, 483, 485, 487, 488, 489, 496, 546, 549, 550, 551, 553.
Συκούριον 263.
Συρία 483, 556, 573, 579, 581, 583 585, 597.
Σωσικράτης 355.
Σῶσος 413.

Τ.

Ταίναρον 395 σημ, 507, 589, 605, 640.
Τάμφιλος Μάρκος Βαίβιος 203.
Τάναγρα 159, 607, 629.
Ταξίλης 473, 474, 475.
Τάρας 66. Ταΰγετος 640. Ταρσὸς 647.
Ταῦρος 196, 597.
Τεγέα 70, 83, 342, 343, 550, 601, 608, 673, 640.
Τέκμων 282.
Τέμεα 330 σημ.
Τέμπη 144, 203, 204, 568, 571,
Τένεδος 535.
Τερεντίλιος Λεύκιος 391.
Τευθρώνη 623 σημ.
Τηλεκλῆς 310. Τῆνος 609 σημ, 592, 593.
Τιβέριος 651.
Τιγράνης 518.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τιγρανόκερτα 549.
Τίδιος Τῖτος 407 σημ.
Τιθόρα 475.
Τιλφώσσιον 459.
Τιμόθεος 413.
Τισίας 285.
Τίσιππος 284, 285.
Τόμοι 530.
Τορύνη 603.
Τουδιτανὸς Γάϊος Σεμπρένιος 368.
Τράλλεις 439, 483.
Τρανσιμένη 50.
Τρεβώνιος Γάϊος 579, 585. Τριταία 617.
Τριφυλία 69.
Τροφωνίου μαντεῖον 476.
Τρωὰς Ἀλεξάνδρεια 166, 174.
Τρωϊκὴ ἐπιγραφὴ 200 σημ.
Τύριοι 402.
Τύρος 647.

Υ.

Ὑβρέας 594,
Ὑβρίδας Γάϊος Ἀντώνιος 529 σημ. 531, 533.
Ὑμηττὸς 639, 640.
Ὑπάτη 188, 254.
Ὑπέρβατος 241, 242, 245,
Ὑρκανὸς 411.

Φ.

Φαινέας 123, 175, 187, 188, 194.
Φακὸς 301.
Φάλαινα 265.
Φανότη 281.
Φαραὶ 236, 617, 622.
Φαβώνιος Μᾶρκος 546.
Φάρσαλος 556, 570, 571, 575, 583, 629.
Φεραὶ 125, 164 σημ, 180. Φενεὸς 508.
Φθιῶτις 130, 131 σημ, 190.
Φίγουλος Γάϊος Μάρκιος 269.
Φιλῖνος Κορίνθιος 334 σημ.
Φίλιππος Β΄. 120.
Φίλιππος Ε΄. 45, 193, 197, 198, 202, 203, 204, 205, 322.
Φίλιππος Ἀχαιὸς 244, 285.
Φίλιππος 454, 556, 589, 590, 591, 620, 631 σημ.
Φίλιππος Κόϊντος Μάρκιος 233, 259, 260, 261, 269, 270, 290.
Φιλόδαμος 535, 536.
Φιλοκλῆς 102, 120, 121.
Φιλοποίμην 77, 167, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 234, 235, 344.
Φιλοποίμην Περγαμηνὸς 356.
Φιλόστρατος 267.
Φίλων ἀρχιτέκτων 474.
Φίλων Θεσσαλὸς 353, 355, 451 σημ.
Φιλώτας Ἀμφισσεὺς 599 σημ.
Φιλῶτις 303.
Φιμβρίας Γάϊος Φλαύϊος 431 σημ. 484, 485.
Φλάκκος Λεύκιος Ὀδαλέριος 477, 684, 514.
Φλάκκος Κόϊντος Ὀράτιος 556, 582.
Φλαμινῖνος Λεύκιος Κόϊντος 114, 118, 119, 124, 141, 145, 195, 199, 201, 205, 206, 210, 211, 214, 227, 230, 231, 393.
Φοινίκη 483.
Φοινίκη Χαονικὴ 86, 309.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φορμίσκος 413.
Φουλβία 595.
Φυλάκη 282.
Φώκαια 196. 428. 430 σημ.
Φωκὶς-εῖς 112, 116, 121, 130, 132, 322, 393, 474, 489, 607, 633, 636.

Χ

Χαίρων 228, 236.
Χαιρώνεια 181, 352, 459 σημ, 475, 476, 477, 522, 523, 524, 525.
Χαλκιδικὴ 272.
Χαλκηδὼν 95, 497 σημ. 498.
Χαλκὶς 105, 110, 121, 129, 130, 139, 140, 172, 173, 176, 177, 184, 185, 260, 261, 265, 283, 344, 348, 350, 365, 455, 461, 465, 474, 475, 476, 477, 480, 609 σημ.
Χάονες 267, 281.
Χάροψ 114.
Χάροψ ὁ νεώτερος 267, 282, 285, 302, 303, 306, 308, 309.
Χίος 96, 196, 430 σημ. 483, 486, 535, 564, 639, 646.
Χρέμης ὁ Ἀκαρνάν 285, 303, 309.

Ψ

Ψευδαλέξανδρος 338, 342.
Ψευδοφίλιππος 331, 332.
Ψευδοφίλιππος νέος 391.

Ω

Ὤλενος 617.
Ὠρεὸς 75, 110, 113, 140 σημ. 266.
Ὠρικὸν 65, 282, 565.
Ὠρωπὸς 159, 322, 323, 324, 325, 624.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΙ

	Σελ.
Πρόλογος τοῦ μεταφραστοῦ	6— 19
Πρόλογος τοῦ συγγραφέως	21— 25

Εἰσαγωγὴ σ. (26—141).

Εἰσαγωγικαὶ παρατηρήσεις	26 — 36
Ἡ δύναμις τῆς Μακεδονίας καὶ οἱ Ἕλληνες.....	36— 42
Οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονος Δώσων καὶ Φίλιππος Ε΄...	42— 46
Ὁ Αἰτωλικὸς ἢ συμμαχικὸς πόλεμος...	46— 54
Ἡ Μακεδονία, ἡ Ἑλλὰς καὶ ὁ δεύτερος Καρχηδονιακὸς πόλεμος	54— 66
Ὁ Αἰτωλορρωμαϊκὸς κατὰ τῆς Μακεδονίας πόλεμος	66— 76
Ὁ Φιλοποίμην	76 — 85
Ἡ πολιτικὴ τοῦ Φιλίππου	85 — 89
Ὁ Νάβις	89— 93
(Πόλεμος τοῦ Φιλίππου πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας 93 κξ. Ἡ Ῥώμη καὶ αἱ ἐν Ἀνατολῇ ἔριδες 98 κξ. Ἐπίθεσις τοῦ Φιλίππου κατὰ τῶν Ἀθηνῶν 104 κξ. Ὁ δεύτερος Μακεδονικὸς πόλεμος 112 κξ. Μετάστασις τῶν Ἀχαιῶν εἰς τοὺς Ῥωμαίους 116 κξ. Οἱ ὅροι τῆς μεταξὺ Φιλίππου καὶ Ῥωμαίων εἰρήνης 128 κξ.)	
Ὁ μέγας (δεύτερος) Ρωμαίων καὶ Μακεδόνων πόλεμος..	93—125
Ὁ Φλαμινῖνος καὶ ἡ νέα τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερία	125—133
Ταπείνωσις τοῦ Νάβιδος	133—141

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Φλαμινίνου μέχρι τοῦ Αὐγούστου (194 π. Χ. μέχρι 14 μ. Χ).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ῥώμης σ. 142—295.

Ἡ πρὸς τοὺς Ἕλληνας πολιτικὴ τῶν Ῥωμαίων ..... 142—150
Ἡ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος ..... 150—165
Ὁ ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων πόλεμος τοῦ Ἀντιόχου καὶ τῶν Αἰτωλῶν ..... 165—200
Ἡ νέα τῶν Ρωμαίων ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων θέσις ... 200—210
Αἱ ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς πολιτικαὶ μερίδες καὶ αἱ πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ Μεσσηνίαν ἔριδες ..... 210—237
Ἡ Ρώμη καὶ ἡ ἐν Ἑλλάδι ῥωμαΐζουσα ὀλιγαρχικὴ μερίς. 237—249
Ὁ κατὰ τοῦ βασιλέως Περσέως καὶ τῶν Μακεδόνων πόλεμος τῶν Ῥωμαίων ..... 249—273
Ἡ σκληρὰ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων κάκωσις τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν ..... 273—295

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ κατάλυσις τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας (σ. 295 μέχρε 405).

Ἡ νέα ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος θέσις τῶν Ρωμαίων .... 295—301
Ἀλγεινὴ κατάστασις ἐν Ἑλλάδι ..... 301—312
Ὁ Πολύβιος ..... 312—321
Ἡ κατάλυσις τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ..... 321—363
Τὰ ἄμεσα ἀποτελέσματα τῆς καταλύσεως τῆς Ἀχαϊκῆς αὐτονομίας ..... 363—370
Ἡ νέα τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων ἀπέναντι τῶν Ρωμαίων θέσις ..... 370 - 385
Ὁ Πολύβιος ..... 385—391
Ἡ ἐν Ἑλλάδι κατάστασις, ἡ Σπάρτη, αἱ Ἀθῆναι, ἡ Δῆλος, ἡ Κρήτη καὶ ἡ Ρόδος ..... 391—405

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου (σ. 406 μέχρι 491).

Ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τοῖς Ρωμαίοις ..... 406—414
Ἡ ἐν Ἑλλάδι κατάστασις καὶ τὸ ἐνταῦθα φρόνημα .... 414—418
Ἡ εἰς Ἰταλίαν μετανάστευσις τῶν Ἑλλήνων ..... 418—428
Ἡ Ἑλλὰς μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μιθραδάτου τοῦ Εὐπάτορος ..... 428—437
Ὁ πρῶτος Μιθραδατικὸς πόλεμος μέχρι τῆς εἰς Ἑλλάδα ἀφίξεως τοῦ Σύλλα ..... 437—461
Πῶς διεξήγαγεν ὁ Σύλλας τὸν πόλεμον ..... 461—491

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου μέχρι τῆς μάχης τοῦ Ἀκτίου (σ. 491 μέχρι 604).

Ἡ παρακμὴ τῆς Ἑλλάδος ..... 491—499
Ὁ τρίτος Μιθραδατικὸς πόλεμος. ..... 499—503
Οἱ πειραταὶ ..... 504—511
Οἱ Ρωμαῖοι καταλαμβάνουσι τὴν Κρήτην ..... 511—520
Ὁ Πομπήϊος νικᾷ τοὺς πειρατὰς ..... 520—523
Ὁ Δάμων ὁ Περιπόλτας ..... 523—525
Ἀλγεινὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος ..... 525—528
Οἱ ἐν Μακεδονίᾳ Ρωμαῖοι διοικηταὶ. ..... 528—534
Ὁ Οὐέρρης ..... 534—537
Ὁ Πείσων ..... 538—511
Ἄλλαι σχέσεις τῶν Ρωμαίων πρὸς τὴν Ἑλλάδα ..... 511—560

(Ἡ κατάστασις τῶν Ἀθηνῶν σ. 546 κξ. Ὁ Ἀττικὸς σ. 550 κξ. Ὁ Κικέρων σ. 554 κξ.).

Ὁ μεταξὺ Καίσαρος καὶ Πομπηΐου πόλεμος..... 560—576
Ἡ ἀνίδρυσις τῆς Κορίνθου..... 576 κξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἡ Ἑλλὰς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος . . . . . 579 κξ.
Ὁ Μ. Βροῦτος ἐν Ἑλλάδι . . . . . 581 κξ.
Ὁ Κάσσιος καταλαμβάνει τὴν Ρόδον . . . . . 586 κξ.
Ἡ ἐν Φιλίπποις μάχη . . . . . 589 κξ.
Ὁ Μάρκος Ἀντώνιος καὶ οἱ Ἕλληνες . . . . . 591—601
Ὁ μεταξὺ Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβιανοῦ πόλεμος. Ἡ ἐν Ἀκτίῳ μάχη . . . . . 601—605

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα Αὔγουστον (σ. 606).

Οἰκτρὰ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀκτίου . . . . . 606—613
Ὁ Ὀκταβιανὸς ἱδρύει τὰς ἀποικίας Νικόπολιν καὶ Πάτρας 613—620
Αἱ τοῦ Αὐγούστου ἐν Ἑλλάδι διατάξεις . . . . . 620—624
Ἡ Μακεδονία καὶ αἱ παρὰ τὸν Δανούβιον ἐπαρχίαι . . . . . 624—627
Ἡ ἐπαρχία Ἀχαΐα . . . . . 627—632
Τὸ ἐπαρχιακὸν Κοινὸν τῆς Ἀχαΐας . . . . . 632—634
Μεταρρύθμισις τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου . . . . . 634 κξ.
Ἡ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος . . . . . 637 κξ.
Αἱ Ἀθῆναι . . . . . 640—648
Ὁ Εὐρυκλῆς . . . . . 648—650
Ἡ λεγομένη ἐπανάστασις τῶν Ἀθηναίων . . . . . 650—652
Ἐπίλογος . . . . . 652—654

Προσθῆκαι . . . . . 655—662
Κατάλογος κυρίων ὀνομάτων . . . . . γ . . . . . 663—682

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

Σελ. 7	γραμ.	16	γράφ.	τὰ ὑπ' αὐτοῦ γραφόμενα.
» 9	»	10	»	τῶν Μεγάρων (ἀντὶ 'Αθηνῶν).
» 13	»	12	»	Ὀκταβιανοῦ.
» »	»	15	»	τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας.
» 14	»	22	»	τὴν, κατὰ χρῆσιν καθιερωμένην, Σύγκλητον καλουμένην.
» 15	»	22	»	καὶ ὅταν
» 16	»	10	»	εἰς τὰς δυσχερείας ταύτας.
» 22	σημ. 1 γραμ.	4	»	Merleker.
» 25	γραμ.	2	»	παρημέλησα.
» 35	»	21	»	ἰσχυρᾶς τρομοκρατικῆς.
» 80	»	16	»	ὅσοι ἐκ ταύτης.
» 84	σημ. 53 γραμμ.	4	»	aequum.
» 95	γραμ.	11	»	ἡ ἀτυχὴς Κίος.
» 105	Ἐπικεφ.		»	κατὰ τῶν 'Αθηνῶν.
» 107	»	23	»	εὑρίσκοντο οἱ πλεῖστοι ἐκείνων.
» 103	»	7	»	στιβαρᾷ τῇ χειρί.
» 109	»	12	»	νὰ αἰσθανθῇ
» 110	»	1	»	ἐν ἀρχῇ τοῦ 199 π. Χ.
» »	»	3	»	συνηγμένον.
» 114	»	3	»	ἐξαλειπτέον τὸ καὶ οὕτω.
» 121	Ἐπικεφ.		»	ὁ Νᾶβις ἐν Ἄργει.
» 128	»	20	»	πάντη ἀλλοίαν.
» 129	σημ. γραμμ.	1	»	Münzwesens.
» 131	γραμ.	4	»	Ἀχαιοὺς Φθιώτας.
» 132	»	9	»	Ἀθαμᾶνας.
» 133	σημ. γραμμ.	3	»	Weissenborn.
» »	»	4 καὶ 14	»	Σκῦρον.
» 134	»	2	»	Πλεύρατος.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

» 136	»	31 - 32	»	καὶ τῶν ἰσοπολιτείας τυχόντων δούλων καὶ εἰλώτων.
» 140	»	20	»	αὐτῶν.
» 145	»	4	»	ὁμοίαν ἀντίληψιν πραγμάτων.
» 148	γραμ.	29	»	τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν.
» 150	»	1	»	Πελοπίδου.
» »	»	31	»	εἶχε καμφθῆ.
» 151	»	8	»	Ἐνῷ ἐξ ἑνὸς ἡ ἀρχὴ αὕτη. . .
» »	σημ. γραμμ.	4	»	linguae.
» 152	γραμ.	2	»	(Ἀκαρνάνων), αἵτινες (φυλαὶ) μέχρι 2. . .
» »	»	27	»	Τὴν χερσόνησον.
» 153	»	29	»	καταληστευθῆ καὶ δὴ καὶ κατατριβῆ.
» 154	»	24	»	. . . ἁπαντῶντα, ἵνα σιωπήσωμεν. . .
» 155	»	19	»	αἰσθητικότητα, ἐπιχάριτόν τινα.
» »	»	»	»	εἶχε καταντήσει.
» »	σημ. 1.	»	»	Schömann.
» 156	»	5	»	προσεκύνει.
» 158	γραμ.	1-2	»	ἐν τοῖς διαφορωτάτοις τμήμασι τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου.
» »	»	14	»	(μεθ' ὅ,τι
» »	»	19	»	*θέσει*.
» 159	»	9	»	κατερρύη
» »	»	26	»	οἱονεί τινος.
» 160	»	12	»	μεταξὺ τῶν Θεσσαλῶν *εὐγενῶν*.
» 161	»	28	»	νὰ πιστεύωσιν.
» »	»	22	»	ἰσχύϊ.
» 168	»	21	»	ἀπαιτήσεων τῆς Συγκλήτου.
» 171	ἐν τῇ ἐπικεφαλίδι			ἐναντίον τῆς Ῥώμης διαγωγή.
» »	γραμμ.	23	»	ἀσφαλῆ.
» 172	ἐν ἐπικεφαλίδι		»	κηρύττουσι.
» »	γραμμ.	3	»	ἀσκῶσι
» 183	σημ.	3	»	Flori.
» 182	γραμμ.	14	»	Ἀθαμᾶνας.
» »	»	16	»	Ἀκυλίου (οὕτω γραπτέον τὸ ὄνομα πανταχοῦ ἀντὶ *Ἀκιλ.*).
» 183	»	13	»	*ἐνίκησεν* (ἀντὶ *ἐνίσχυσεν*)!
» 188	ἐν ἐπικεφαλίδι		»	ἐμμένουσιν.
» 189	γραμμ.	27-28	»	πολιτικῆς *καταστάσεως*.
» 194	σημ.**		»	Imperium et majestas.
» 195	»	8	»	τούτοις.
» 197	γραμμ.	10	»	ἐν ταὐτῷ.
» 200	σημ.		»	Κανταβριγίᾳ.
» »	»		»	ἀξίαν λόγου.
» 205	»	4	»	Ἀρριδαῖον.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

» 214 γραμμ. 12 » ὅτε ἠρνεῖτο
» 215 » 14 » ὅ,τε Φιλοποίμην.
» 223 » 30 » Νοβιλίωρος.
» 225 » 19 » διαγωγῆς *αὐτῆς*.
» 230 » 3 » Θαρρυνθείς.
» 232 » 19 » *πρὸς* τούτοις.
» 236 σημ. (36β) γραμμ.4 » ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν.
» 237 γραμμ. 6 » ἐπὶ μακρόν.
» 239 ἐν σημ. * ἰδ. καὶ σ. 239. Σ. Μ.
» 246 σημ. (49) γρ. ὁ Ἀντίοχος.
» 248 γραμμ. 10 » (σ. 127).
» 250 » 3 » ἐγίνωσκε.
» 259 » 26 » φιλορρωμαῖος.
» 265 » 2 » ἀργύρου τάλαντα.
» 267 » 4 » *Τῆς* ἐν τῷ περὶ τὸν Πηνειόν.
» » » 17 » (. . Τύχην ὁμοίαν πρὸς τὴν τῶν συλληφθέντων.
» » » 25 » *Ὁστιλίου* Μαγκίνου.
» » » 26 » Ὁρτησίου. Ὁ Ὁρτήσιος.
» 269 » 24 » εἰς τὸ πεδίον τῆς *μάχης*.
» 272 » 26 » Ὁ μέχρι τοῦδε.
» 274 Επικεφαλ. γραπτέον Ὄλεθρος. . Περγάμου κράτος.
» 278 σημ. γραφ. Περσέως, πρᾶξιν συνάδουσαν.
» 280 γραμμ. 18 » Ἐνταῦθα ἡ φρ. «πτῶσιν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους μεταθετέον εἰς τὴν γραμμ. 20 μετὰ τὸ *ὀλιγαρχία*.
» 282 » 10 » ἐτελεύτησεν.
» 283 » 11 » (σ. 271).
» 284 » 6 » ἐνεργηθείσας συνεχῶς. . .
» » » 21 » ἐσκέφθησαν *οὗτοι*.
» 285 » 29 » Χρέμητος.
» 289 σημ. (34α) γραμμ. 2 (σ. 260).
» 291 γραμμ. 17-18 Σελευκιδῶν.
» » » 24 ἐπιτρόπου καταστήσωσιν ἀπὸ τοῦδε διαρκὲς τὸ κράτος αὐτῶν.
» 293 σημ. 28α Polyb.
» 294 » γραμμ. 1. παρὰ τῆς κοινῆς συνόδου.
» 295 » 15-17 » κατὰ τὸ προηγουμένως ὑπὸ τῶν Σμυρναίων καὶ τῶν Ἀλαβανδέων δοθὲν παράδειγμα.
» 296 σημ. » τοῦ Ἰονίου δηλονότι κόλπου.
» 298 γραμμ. 19 » Τιβέριος Σεμπρώνιος.
» 299 » 2 » μᾶλλον ἀπεγνωσμένη ἢ.
» » » 11 » χώραις.
» » » 24 » νὰ ἐπίσχῃ.
» 303 » 23 » ἡσυχώτατα παρῆλθεν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

» 304	»	1	»	τὴν αἱματηράν.
» »	σημ. 8 γραμ.	5	»	ὅτε τις καθείη.
» 307	γραμμ.	1	»	Σολπίκιος.
» 311	»	1	»	Αἰγεάτης.
» 312	»	15	»	δριμέος.
» »	»	18	»	ἀναλήψεως τῶν τιμητικῶν θέσεων.
» 315	»	2	»	ὁμοιότητα.
» »	σημ. 26 γραμμ.	1	»	«Polybius».
» 316	γραμμ.	12	»	κρισίμου περιόδου.
» »	»	»	»	τοῦ Περσικοῦ.
» 320	σημ.* γραμμ.	2	»	ἐπέσχεν.
» »	»	3	»	ὀλιγανθρωπία.
» 323	γραμμ.	8	»	διατελοῦσαι *αἱ Ἀθῆναι*.
» 326	Ἐπικεφ.		»	Ὁ Μεναλκίδας.
» 328	γραμμ.	10	»	*τὰ* μυστικῶς συμπεφωνημένα.
» 331	»	21	»	τὸν Ἀνδρίσκον.
» 332	»	9	»	τῷ πραίτωρι.
» 335	γραμμ.	20	»	καὶ μέλλοντες
» 336	»	11	»	*πρὸς* τήν..
» 340	»	18	»	διπλωματικῆς ἐνεργείας.
» 341	»	22	»	θὰ ἔπραττον οἱ Ἀχαιοί.
» 342	»	15	»	τοῦ κατὰ τῆς Ῥώμης πολέμου.
» »	σημ.* γραμμ.	1	»	τῶν ὁμοφρόνων αὐτῶν.
» 343	γραμμ.	4	»	ὅστις.
» »	»	14	»	*ἡ* ἐν τῇ Συγκλήτῳ.
» »	»	18	»	*ἵνα* ἐκκαύσῃ.
» »	»	27	»	τῶν κοινωνιστῶν δημοκρατικῶν.
» 344	»	15	»	μισορρωμαίου.
» 352	»	12	»	τὴν *λεηλασίαν* τῆς κενῆς μεινάσης πόλεως.
» 356	»	10	»	παρὰ τὸν Ἰσθμόν.
» 358	»	18	»	ἐξαλειπτέον ἐνταῦθα τὸ *ἐγένετο*.
» 364	σημ. 88 γραμμ.	5	»	*ὅτε* ἡ πόλις ἀπώλετο.
» 365	» 92α »	2-3	»	ὡς πρὸς τὰ ἀφορῶντα, ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡμῶν τὰς Θήβας καὶ τὴν Χαλκίδα.
» 367	γραμμ.	17	»	φιλορρωμαίου.
» 368	σημ. 99 γραμμ.	7	»	πρεσβευτὴς καὶ ἀντιστράτηγος.
» 373	γραμμ.	1-3	»	Αἱ Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι δὲν συνεδέοντο *ἀπὸ* τοῦδε δι' ἀμέσων σχέσεων πρὸς τὴν Σύγκλητον, ἀλλὰ διετέλουν ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν Ῥωμαίου διοικητοῦ τῆς Μακεδονίας.
» 373	σημ. 2 γραμμ.	22	»	Ὀκταβιανοῦ.
» »	» »	25	»	αἱ περαιτέρω.
» 374	» »	24	»	Ἀγχαρίου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

» 375	»	»	17	» κατὰ Παυσανίαν.
» »	»	»	33	» τοῦ ὀνόματος «Ἀχαΐα».
» 379	»	»	20	» ἀφῆκε, λέγει καὶ ὁ Σύλλας.
» 380	»	»	22	» δρακὶ σιδηρᾷ.
» »	»	»	39	» Ὀκταβιανοῦ.
» 384	γραμμ.		6-7	» ἠδυνήθησαν.
» 386	»		11	» ἀλλ' ἀποδοθῶσι.
» 398	»		1	» δουλοπρεπείας.
» »	σημ. 47			Ἐνταῦθα μετὰ τὸ Ahrens, σ. 39 κζ. προσθετέον τὸ παραλειφθέν: Westermann παρὰ Paulyb, Realencyclop. τ. 1. ἔκδ. 2. σ. 4416.
» 400	γραμμ.		14	» Τοῦ κυβερνῶντος προέδρου ἤτοι κυβερνήτου προέδρου δημοκρατίας.
» 404	»		4 γράφ	Γορτύνης.
» 406	»		9-11	» δι' ἰδιαιτάτης ἐξελίξεως τοῦ μεταξὺ τῆς κοσμοκράτορος πόλεως καί τινος νεωστὶ αὐξηθείσης .. δυνάμεως σχέσεων.
» 411	σημ. 32 καὶ 36			» *Ροιμητάλκους.*
» 412				» Εἰς τὸ τέλος τῆς σημ. 6 προσθετέον ἐκ τῆς σημ. ** τὰ εἰς ἐκείνην ἀνήκοντα καὶ πλημμελῶς ἐν τῇ σημ. ** κείμενα «ἴδε πρὸς τούτοις τὸ ἐν Μακκαβ. Α... κτλ... Κνίδου». Τὸ Σ. Μ. κεῖται ἁπλῶς μετὰ τὸ (Ἰσπάρτα).
» 416	γραμμ. 1.			» νὰ ἀντέχῃ διαρκῶς.
» 418	σημ. 126. γραμμ. 3			» Διοδ. ΛΖ΄. 8, 1.
» 420	» *			» προσθετέον εἰς τὸ τέλος *Σ. Μ.*
» 425	γραμμ.		23	» *ἃς κακίας* παρηκολούθει (ἀντὶ τοιαύτας κακίας κλ.).
» 429	σημ. 16 γραμμ.		31	» (Foedus aequum).
» 430	» 16 »		27	» ἡ Χίος.
» 431	» * »		9	» ἐνεπίμπρη.
» 432	ἐπικεφ.			» μέχρι τοῦ *Σατορνίνου.*
» »	γραμμ. 23		γρ.	» Δανουβίῳ.
» »	σημ. 18 β		» 7	» Ἀδρίου.
» 433	»		» 1	» Ἰλλυρικῆς Ε.
» »	» **		» 5	» *ἐπιδρομάς.*
» »	»		» 6	» ἑπομένως.
» »	»		»8-9	» ἐξαλειπτέον *τὸ εἰς τὴν Ἰταλίαν.*
» »	»		» 20	» *ὁ γενόμενος*
» 434	γραμμ.		»2-3	» ἀγορασθησομέναις
» 436	»		6	» 91 π. Χ.
» 437	»		15	» Ὅτε δέ.
» 438	»		16	» *ἐκραγῇ* (ἀντὶ νὰ ἐκραγῇ).
» »	»		29	» καὶ *δημευθῇ.*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

» 443 σημ. 36 3 » ἐξαλειπτέον τὸ *Μαξιμῖνος.*
» 444 γραμ. 1 » σχολάρχου *Ἐρυμνέως.*
» » » » 10 » ἑλκύσῃ.
» » σημ. 38 γραμμ. 38 » σ. 211e.
» 446 » » 1 » σ. 212. b - e.
» 450 σημ. * γραμμ. 13 γραφ· λαβόντες ἕκαστος.
» 454 Επικεφ. » τοῦ πολέμου.
» » σημ. 51 γραμμ. 7 » *οἵτινες.*
» » » » 19 » *τῆς* στρατείας αὐτοῦ.
» 455 σημ. 52 γραμμ. 4 » εἰς τὸ ἔ. 85 π. Χ.
» 457 γραμμ. 9 » νῖκαι.
» 458 σημ. * γραμμ. 4 » *πλημμελῶς* (ἀντὶ *καὶ* πλημμελῶς).
» 460 » 9 » 24 » εἰς Ἑλλάδα.
» 461 γραμμ. 1 » *ἐξαιρουμένων.*
» 462 » 18 » νὰ ἀποτίσωσι δαψιλῶς.
» 463 » 24 » *μυρίων* ἡμιόνων.
» 464 » 9 » (πρὸ πάντων τὰς περιφήμους ὑψηλὰς πλατάνους τῆς Ἀκαδημείας).
» 465 » 5 » ἀπεκλείσθησαν ἢ ἐπιλιορκήθησαν.
» 467 Ἐπικεφ. » πιεζόμεναι.
» 468 γραμμ. 5 » ἐματαιοῦντο.
» » » 21 » δερμάτων ἐψημένων (κατὰ Πλούταρχ. ὑποδήματα καὶ ληκύθους ἐφθάς).
» » » 29 » Ἀντὶ *ἀρχιέρειαν* γραπτέον ἐνταῦθα *ἱεροφάντιν* (οὕτω λέγει ὁ Πλούταρχος).
» 469 γραμμ. 2 » ἤγγιζεν.
» 471 » 17 » *Κλεψύδρας.*
» 472 » 28 » ὑπὸ Πλουτάρχου.
» 478 » 1 » Ὄθρυος.
» 479 σημ. 16α γραμμ. 18 » ἐκεῖνοι οἱ δοῦλοι.
» 480 γραμμ. 15 » νὰ ἑνωθῇ.
» » » 7-8 » βορείαν τινά.
» » » » τοῖς ῥείθροις.
» 484 » 9 » Φλάβιος.
» 487 » 11 » μετὰ *τεχνιτῶν* καὶ ὑποκριτοῦ.
» 488 σημ. 51 γραμμ. 2 » (Νοβιλίωρος).
» 491 Ἐπικεφ. » Ἡ μετὰ τὸν Μιθρ. πόλεμον
» » γραμμ. 6 » ἐτῶν.
» 492 » 2 » Ὀκταβιανοῦ.
» 493 » 2 » λάβῃ.
» » » 6 » νοήσῃ.
» 495 » 13 » ὁλοσχερῆ περιέλθωσ·.
» 496 » 6 » ἐλευθερίας.
» » » 10 » ἕνεκεν ἐνδείας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

» 499 » 12 » Μουρήνου.
» 500 » 18 » πολίτευμα αὐτῶν.
» 501 σημ. 20 γραμμ. 1 » αὖθις.
» 503 » 7 » ὀλεθρία τις.
» 512 » 20 » ταλάντων ἀργύρου.
» 513 » 16 » περιπτώσει.
» 516 » 26 » Ὀκτάβιον.
» 517 » 2 » Ὀκτάβιον (καὶ πανταχοῦ γραπτέον οὕτω ἀντὶ Ὀκτάυιος).
» 523 » 13-14 » ἐμεθύσθησαν.
» 526 » 6 » ἃς ἐπέφερεν
» » » 27 » ἐξ ἑαυτοῦ.
» 527 » 12 » ἠπειρωτικῆς.
» 528 σημ. 71 γραμμ. 11 » ἐν Ἑλλάδι.
» » » » 24 » Κυλλέολος.
» 529 » » 5 » ὁ ὡς ἀρχιστράτηγος οὐχὶ πολὺ εὐδοκιμήσας.
» 530 γραμμ. 5 » ἐποιήσατο.
» 531 » 7 » ἐξετέλεσαν κάκιστα.
» 533 σημ. 78 γραμμ. 1. in tog.
» 534 » 85 » 6. » 58 π. Χ.
» 538 » 16 » μισητός τις εἰς αὐτούς.
541 » 2 » ἁδρῶς.
» » » 21 » οἶκον καὶ ἑστίαν.
» 543 » 16 » Γέμελλος.
» » » 6 γραμμ. 5. » ἡγουμένου τοῦ Πάτρωνος.
» 546 γραμμ. 5 Φαβώνιος.
» 548 » 10 τῶν Πτολεμαίων.
» 561 » 5 συνήθους αὐταῖς.
» 562 » 1 Ροτίλιος.
» 564 σημ. 58 στ. 5 (Σπαρτιᾶται).
» 566 » 21 ἴλης τινός.
» 569 Ἐπικεφ. » ἥττα.
» 571 γραμμ. 17 » ἐλεηλάτησαν.
» 575 σημ. 83 γραμμ. 6 » εἰς τὴν περιοχὴν αὐτοῦ.
» 577 » 2 » 1-2 » ποιεῖται λόγον.
» 585 » » 8 » ἰσχυρόν.
» 586 γραμμ. 4 » τοῦ 43.
» » » 18 » ἐχθρικάς.
» 588 » 4 » στενῷ μάχας.
» 589 » 16 » τῶν τριῶν ἀνδρῶν.
» » » 21 » εἰς ὧν τὴν συνδρομήν.
» 597 » 14 » Παρθεινῶν.
» 600 » 11 » ἐξηκολούθουν.
» » » 21 » ἦραν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

» 601 » 14 » Μαντίνεια.
» 609 » (12α) γραμμ. 11 » ἑορτῇ.
» 614 γραμμ. 5 » ὑπώρειαν.
» » σημ. (27) » 7 » 726 κ. Ρ.
» 615 γραμμ. 2 Ἄργος τὸ Ἀμφιλοχικόν.
» 619 σημ. (42) γραμμ. 4-5 τῷ κτισθέντι.
» 620 γραμμ. 8 γραφ. χερσονήσῳ.
» 621 Εἰς τὰς σημειώσεις *. καὶ *** προσθετέον τὸ Σ. Μ.
» 623 γραμμ. 2 αἴτινες.
» 625 » 77. γραφ. τοῦ βορρᾶ
» 626 σημ. * γραμμ. 5 ποιεῖται λόγον·
» 630 » * 8 ἐξαρτωμένων.
» 631 γραμμ. 16 » τοὐναντίον δὲ ἐν ταῖς.
» 634 σημ. 73 γραμμ. 4 » ὑπὸ τοῦ Καρόλου Wecher.
» » » » 10 » ἑπτά.
» 638 γραμμ. 5 » πεπονημένην χώραν.
» » » 12 » Δανουβίου.
» 640 » 8 » παρεῖχον.
» 643 » 13 » Ἀγρίππειον.
» 653 » 25-26 » εἰς τὰς γενεὰς ταύτας τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων (ἐξαληπτέον ἡ λέξις γραμμάς).